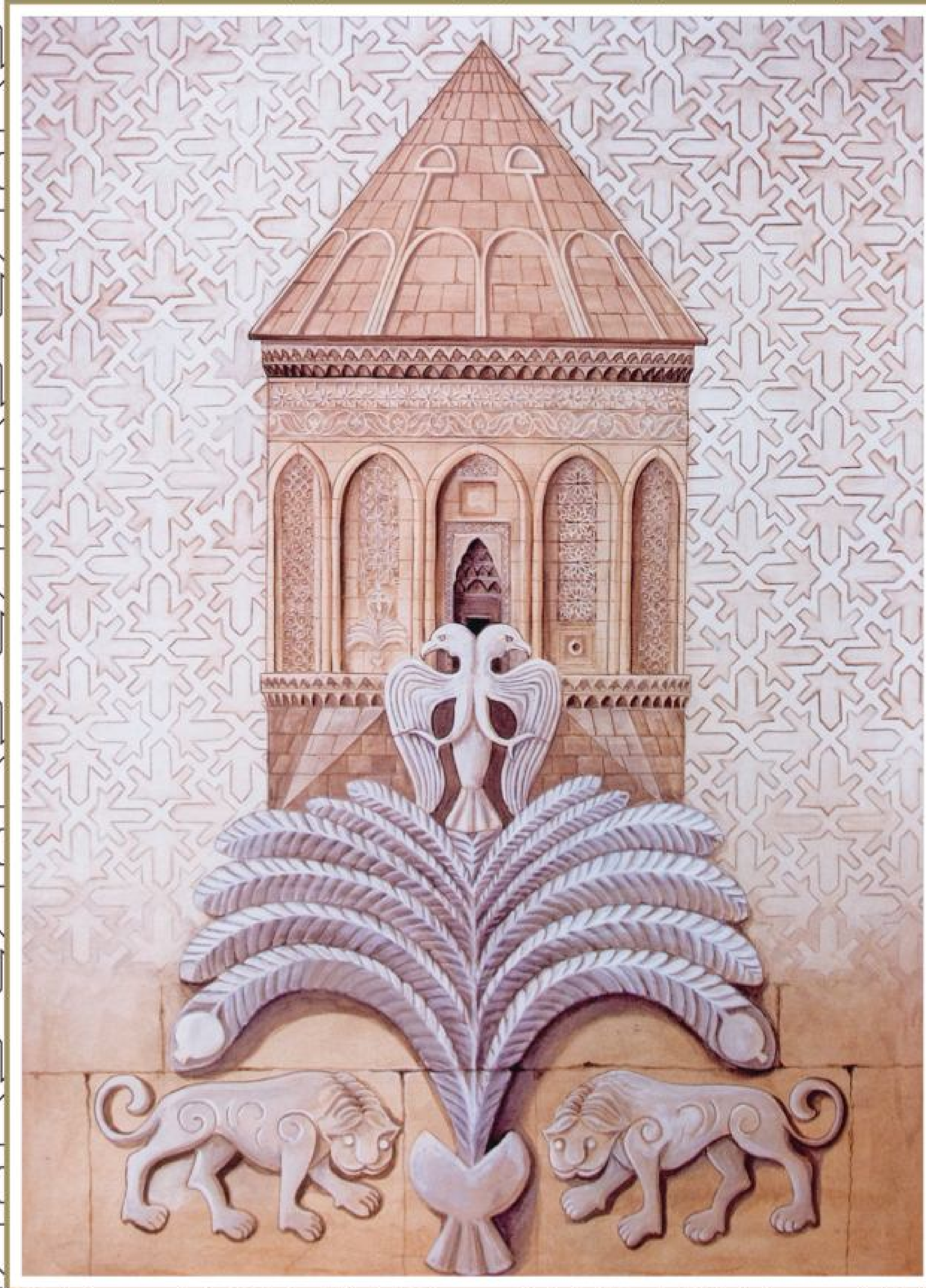
Kayseri Büyükşehir Belediyesi

KAYSERİ ANSİKLOPEDİSİ

Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları

KAYSERİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
1869

Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 76

Bu kitap KAYSERİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ'nin
bir kültür hizmetidir.

This book is a public service of
KAYSERİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

ISBN: 978-975-8046-76-8

Baskı ve Cilt: Acar Basım ve Cilt San. Tic. A.Ş. / İstanbul
Tel: (212) 422 18 34

Ön Kapak: Filiz Bengi'nin, Kayseri Döner Kümbet bezemelerinden iki yanı aslanlı hayat ağacıyla, çift başlı kartal motifini kümbet ile birlikte ele aldığı yorumu.
Arka Kapak: Gevher Nesibe Medresesi taç kapısının yanında yer alan geometrik bezemeli gül bezeğinin Jale Yavuz tarafından değerlendirilmiş şekli.

Bu kitap Aralık 2010 tarihinde 1600 adet basılmıştır.

This book was printed in December in a run of 1600

Kayseri Büyükşehir Belediyesi

KAYSERİ ANSİKLOPEDİSİ

Cilt 2

Yayına Hazırlayan
ÜLKE YAYIN HABER TİC. LTD. ŞTİ.
Merkez: Klodfarer Cad. Altan İş Merkezi No:3/19 Sultanahmet - İstanbul Tel: (212) 518 95 78 - 79
Ankara Bürosu: Necatibey Cad. Ankara Kapalı Çarşısı 8/88 Sıhhiye - Ankara Tel: (312) 232 14 07

Bilim ve Danışma Kurulu:
Prof. Dr. Mehmet Şahin, Prof. Dr. Mustafa Kara

Yayın Hazırlama ve Genel Koordinatör:
Fatih Gökdağ

Yayın Kurulu:
Prof. Dr. Atabey Kılıç, Doç. Dr. Yıldıray Özbek, Doç. Dr. Gülbadi Alan, Fatih Gökdağ,
Yusuf Turan Günaydın

Denetleme Kurulu:
Mustafa Yalçın, Oktay Durukan, Mehmet Çayırdağ

Yayın Kurulu Yardımcıları:
Ayşe Esra Baykan, Recep Kanalga, Erdoğan Mura

Yayın Sekreteri:
Dr. Mehmet Vural

Düzelti:
Suna Demirer, Kasım Gezen

Teknik Yönetim ve Tasarım:
Kâmil Yalçınkaya, Aslıhan Erverdi, Mahmut Karatoprak

Arşiv:
Cengiz Arslan

Fotoğraf:
Hazal Akbaş, Mustafa Kilaborucu

Dizgi, Uygulama, Teknik Hizmetler:
A Ajans Reklamcılık Filmcilik Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.

Yayına Katkıda Bulunanlar:
Mehmet Çayırdağ, Ahmet Emin Güven, Alim Gerçel, Prof. Dr. Mustafa Keskin, Dr. Mustafa Işık,
Mahmut Sabah, S. Burhanettin Akbaş, Hüseyin Cömert, Prof. Dr. İsmail Görkem,
Emir Kalkan, Doç. Dr. Şükrü Karatepe, Mustafa Çınar, Yusuf Özmerdivenli,
Orhan Cebeci, Bekir Oğuzbaşaran, Yrd. Doç. Dr. Kadir Özdamarlar

Görsel Malzeme Katkısında Bulunanlar:
Kâzım Yedekçioğlu, Nihat Karakaya, Osman Akşehirlioğlu, Halil Tekiner, Faruk Yaman

Faydalanılan Arşivler:
Kayseri Valiliği Fotoğraf Arşivi, İçişleri Bakanlığı Arşivi, TBMM Kütüphanesi, TTK Arşivi, Millî Kütüphane,
Kayseri Büyükşehir Belediyesi Arşivi, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Kütüphane ve Arşivi

YAZARLAR

Ahmet AKSOY (Prof.Dr.), Ahmet Ali BAYHAN (Doç. Dr.), Ahmet DEMİR (Dr.),

Ahmet Kâmil FEYZİOĞLU (Prof.Dr.), Ahmet KARATAŞ (Doç. Dr.),

Alim GERÇEL, Atabey KILIÇ (Prof.Dr.), Aydın ÇETİNKAYA, Bahri ATA (Yrd. Doç. Dr.),

Bayram Bilge TOKEL, Bekir ÇOKSEVİM (Prof.Dr.), Betül AYDOĞDU (Arş. Gör.),

Beylü DİKEÇLİĞİL (Prof.Dr.), Burak ASİLİSKENDER (Yrd. Doç. Dr.),

Burcu CEYLAN (Yrd. Doç. Dr.),Celalettin ÇELİK (Doç. Dr.),

Celil ARSLAN (Yrd. Doç. Dr.), Cengiz KARTIN (Okt.), Cenk DEMİR, Cihad ŞAHİNOĞLU,

Ekrem ERDEM (Prof.Dr.), Emir KALKAN, Erdoğan MURA, Erhan ÇAPRAZ,

Erol AKSOY (Okt.), Fikri SALMAN (Yrd. Doç. Dr.), Filiz SÖNMEZ (Arş. Gör.), Gökhan BOLAT (Arş. Gör.),

Gülbadi ALAN (Doç. Dr.), Halil SEVERCAN, Halil TEKİNER, Halit ERKİLETLİOĞLU,

Hamdi BİÇER, Hamit GÖKTÜRK, Hasan ELMAAĞAÇ, Hasan YÜKSEL,

Hülya Güley TANRIVERDİ, Hülya TOKER (Dr.), Hüseyin CÖMERT,

Kadir ÖZDAMARLAR (Yrd. Doç. Dr.), Kayhan ATİK (Yrd. Doç. Dr.), Kemal GÖDE (Prof. Dr.),

Kerim TÜRKMEN (Prof. Dr.), Kutlu EMRE (Prof. Dr.), Mahmut SABAH, Mehmet AYMAN,

Mehmet ÇAYIRDAĞ, Mehmet İNBAŞI (Prof.Dr.), Mehmet KINIK (Okt.), Mehmet SOMUNCU (Doç. Dr.),

Mehmet ŞAHİN (Prof. Dr.), Mehmet TEKELİOĞLU (Prof. Dr.), Mehmet VURAL (Dr.),

Mustafa ATASOY (Doç. Dr.), Mustafa CENGİZ, Mustafa DEMİR, Mustafa DENKTAŞ (Prof. Dr.),

Mustafa IŞIK (Dr.), Mustafa KAYA, Mustafa KESKİN (Prof. Dr.), Neslihan ALTUNCUOĞLU (Okt.),

Nevzat ÖZKAN (Prof. Dr.), Nihat KARAKAYA, Nilay Çorağan KARAKAYA (Doç. Dr.),

Nurkal KUMSUZ, Osman ERAVŞAR (Doç. Dr.), Osman GERÇEK, Ömer ÖZCAN,

Önder ÇAĞIRAN (Doç. Dr.), Özen TOK (Doç. Dr.), Rasim DENİZ (Dr.), Recep TEK, Remzi AYDIN,

Rıza SAVAŞ (Prof.Dr.), S. Burhanettin AKBAŞ, Saim CİRTİL (Yrd. Doç. Dr.), Sefure Deveci ÇETİNKAYA,

Serhat ARDA, Sultan Murat TOPÇU (Arş. Gör.), Şeyda Güngör AÇIKGÖZ (Yrd. Doç. Dr.),

Şükrü KARATEPE (Doç. Dr.), Şükrü ÖZTÜRK, Vacit İMAMOĞLU (Prof.Dr.), Veli ALTINKAYA,

Yıldıray ÖZBEK (Doç. Dr.), Yusuf Turan GÜNAYDIN, Zahide ŞAHİN (Öğr.Gör.)

KISALTMALAR

GENEL KISALTMALAR

B.: Belge
bk: Bakınız
*: Bakınız
BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.: Cilt
çev: Çeviren
Dos: Dosya
DTCFD: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi
E.Ü: Erciyes Üniversitesi
ed: Editör
EÜİİBFD: Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
EÜSBE: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
GÜSBE: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
H: Hicri
hzl: Hazırlayan
İÜEF: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
İTÜ: İstanbul Teknik Üniversitesi
KAYTAM: Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi
KB: Kültür Bakanlığı
KBB: Kayseri Büyükşehir Belediyesi
Kls: Klasör
KTO: Kayseri Ticaret Odası
ktp: Kütüphane
Kurav: Kuran Araştırmaları Vakfı
KÜSBE: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
MÖ: Milattan Önce
MS: Milattan Sonra
M: Miladi
Matb: Matbaası
Md: Müdürlüğü
MEB: Milli Eğitim Bakanlığı
MSB: Milli Savunma Bakanlığı Arşivi
MÜSBE: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
nr: Numara
ö. : Ölümü
s. : Sayfa
S. : Sayı
SAD: Selçuklu Araştırmaları Dergisi
Sad: Sadeleştiren
SBF: Siyasal Bilgiler Fakültesi
SÜSBE: Selçuk Üniversitesi Soysal Bilimler Enstitüsü
t. y: Tarih yok
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphane ve Arşivi
TDK: Türk Dil Kurumu
TED: Türk Etnoğrafya Dergisi
TFAD: Türk Folklor Araştırmaları Dergisi
TKAD: Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi
TÜSBE: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
TOEM: Tarihi Osmani Encümeni Mecmuası
TTK: Türk Tarih Kurumu Kütüphane ve Arşivi
TUİK: Türkiye İstatistik Kurumu
vd: Ve diğerleri
vrk: Varak
Y.: Yıl
Yay: Yayınları

SIK KULLANILAN KAYNAKÇA KISALTMALARI

A. Nazif, *Mir'ât* (Palamutoğlu): Ahmed Nazîf, *Kayseri Tarihi (Mir'at-i Kayseriyye),* Kayseri Özel İdare Müdürlüğü ve Kayseri Belediyesi Birliği Yayınları, Kayseri, 1987.

A. Nazif, *Meşâhir* (Diriöz'ler): Ahmed Nazîf, *Kayseri Meşhurları (Kayseriyye Meşâhiri),* Hzl. Meserret Diriöz-Haydar Ali Diriöz, YAK-TAŞ AŞ. Yayını, Kayseri 1991.

Aksarâyî, *MA:* Kerîmüddîn Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-ahbâr*, çev. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 2000.

Albayrak, *SDOU:* Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Ulemâsı* I-IV, Medrese Yayınevi, İstanbul 1980.

Bağdatlı, *Hediyye:* Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetu'l-Arifin Esmau'l-Müellifin Asaru'l-Musannifin* I-II, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1951.

Bilim ve Din Sempozyumu: XIII. ve XVI. Yüzyıllarda Kayseri'de Bilim ve Din Sempozyumu, Ankara 1998.

Bursalı, *OM* [1]: Bursalı, *Osmanlı Müellifleri* I-III, Maarif Nezareti Yayını, İstanbul 1915.

Bursalı, *OM* [2]: Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri* I-III, Hzl. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, İstanbul 1971.

Develi: Bütün Yönleriyle 1. Develi Bilgi Şöleni 22-26 Ekim 2002, Develi Belediyesi Kültür Yayınları, Develi 2003.

Cömert, *19.Y.Kayseri:* Hüseyin Cömert, *19. Yüzyılda Kayseri*, Mazaka Yayıncılık, Kayseri 2007.

Çakmakoğlu Kuru, *Kayseri Mimarisi:* Alev Çakmakoğlu Kuru, *Fetihten Osmanlı Dönemine Kadar Kayseri'de Türk Devri Mimarisi*, İlköz Matbaası, Ankara 1998.

Çalışkan, *Kayseri Belediyesi:* Necmettin Çalışkan, *Kuruluşundan Günümüze Kayseri Belediyesi,* Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 1995.

Çayırdağ, *KTA:* Mehmet Çayırdağ, *Kayseri Tarihi Araştırmaları*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kayseri 2001.

Çınar, *Musikî Yolcuları:* Mustafa Çınar, *Kayseri Musikî Yolcuları*, Mimarsinan Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri, t.y.

Çoker, *TPT (1919–1923):* Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919-1923), I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri*, Türk Büyük Meclisi Vakfı Yayınları Ankara 1995, III.

Çoker, *TPT (1931-1935):* Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi TBMM -IV. Dönem 1931-1935,* TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1996, II.

Çoker, *TPT (1961–1964):* Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi, Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri (1961–1964),* TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1998, I.

Çoker, *TPT (1966–1980):* Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi, Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri (1966–1980),* TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1999, II.

Danişmend, *İOTK:* İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* I-V, İstanbul 1972.

Dayıoğlu, *Belediye Başkanları*: Kadir Dayıoğlu, *Kuruluşundan Günümüze Kayseri Belediye Başkanları*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 1998.

DBİA: Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.

Denktaş, *KYA:* Mustafa Denktaş, *Kayseri'de Yıkılan Anıtlarımız*, Kayseri 2007.

Denktaş, *Su Yapıları:* Mustafa Denktaş, *Kayseri'deki Tarihi Su Yapıları (Çeşmeler ve Hamamlar),* Kıvılcım Yayınları, Kayseri 2000.

DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi I-XXXIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988-2008.

Doğan, *Erciyes:* Aydemir Doğan, *Erciyes Defteri*, Beğendik Yayını, Kayseri 1990.

Eravşar, *SKayseri:* Osman Eravşar, *Seyahatnamelerde Kayseri*, Kayseri Ticaret Odası Yayınları, Kayseri 2000.

Erkiletlioğlu, *Geniş Kayseri:* Halit Erkiletlioğlu, *Geniş Kayseri Tarihi*, Bel-Sin Eğitim, Hizmet, Güzelleştirme ve Yardım Vakfı Kültür Yayını, İstanbul 2006.

Erkiletlioğlu, *KYTN:* Halit Erkiletlioğlu, *Kayseri Yakın Tarihinden Notlar*, Kayseri Ticaret Odası Yayınları, Kayseri 1998.

Erkiletlioğlu, *Osmanlı Kayseri:* Halit Erkiletlioğlu, *Osmanlılar Zamanında Kayseri*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kayseri 1996.

Erkiletlioğlu, *KT:* Halit Erkiletlioğlu, *Kayseri Tarihi*, Kayseri 1993.

Esterâbâdî, *Bezm[1]*: Aziz b. Erdeşir-i Esterebâdî, *Bezm u Rezm*, İstanbul 1928.

Esterâbâdî, *Bezm[2]*: Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî, *Bezm u Rezm*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 1990.

Gabriel, *Türk Anıtları:* Albert Gabriel, *Kayseri Türk Anıtları*, çev. Ahmet Akif Tütenk, Ankara 1954.

Günay, *TPT (1939-1943):* Ş. Şenal Günay, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-VI. Dönem 1939-1943,* TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 2007, V.

Güneş, *TPT (1935-1939):* İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-V. Dönem 1935-1939,* TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 2001, II.

Güneş, *TPT (I. ve II. Meşrutiyet):* İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-Meşrutiyete Geçiş Süreci / I. ve II. Meşrutiyet,* TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1998, II.

Gürlek, *DŞY*: Ahmet Gürlek, *Develili Şairler ve Yazarlar*, Vatan Yayınları, Kayseri 2009.

Güven, *Kayseri'de Mecmualar:* Ahmet Emin Güven, *Kayseri'de Yazma Mecmualar (Ve Muhtevalarından Seçmeler),* Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2000.

H. Edhem, *Kayseriyye:* Halil Edhem, Kayseriyye Şehri / Mebânî-i İslâmiyye ve Kitâbeleri, Matbaa-i Orhaniye, İstanbul 1333.

H. Edhem, *Kayseri (Göde): Kayseri Şehri -Selçuklu Tarihinden Bir Bölüm-,* Hzl. Kemal Göde, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982.

Işık, *TEKAA,*: Ed. Işık, İhsan, *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi (10 cilt)*, Elvan Yayınları, Ankara, 2006.

İA: İslam Ansiklopedisi I-XIII, Millî Eğitim Bakanlığı - Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979-1988.

İbn Bîbî, *el-Evamir:* İbn Bîbî, *el-Evamirü'l-Alaiyye fi'l Umuri'l-Ala'iyye I-II*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 1997.

İbnülemin, *SATŞ:* İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri I-IV*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1988.

İhsanoğlu (Ed.), *Osmanlı Devleti: Osmanlı Medeniyeti ve Devleti Tarihi*, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, IRCICA Yayınları, İstanbul 1994.

İmamoğlu, *Kayseri Evleri:* Vacit İmamoğlu, *Geleneksel Kayseri Evleri,* Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2006.

İnbaşı, *16.YBKayseri:* Mehmet İnbaşı, *16. Yüzyıl Başlarında Kayseri*, Kayseri İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Kayseri 1992.

Kalaç, *Kitabım:* Ahmet Hilmi Kalaç, *Kendi Kitabım*, Yeni Matbaa, Ankara, 1960.

Kalkan, *KŞ:* Emir Kalkan, *Kayseri Şairleri*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 1996.

Kalkan-Birol-Yerlikhan, *Meşhurlar:* Emir Kalkan-İrfan Birol-Murat Yerlikhan, *Kayseri Meşhurları*, Mazaka Yayıncılık, Kayseri 2006.

Kara, *TAB:* Ömer Kara, *Tefsir Akademisyenleri Biyografisi*, Kur'an Araştırmaları Vakfı (KURAV) Yay., Bursa 2007.

Karabulut, *KMM:* Ali Rıza Karabulut, *Kayseri'de Meşhur Mutasavvıflar*, Kayseri 1984 (?).

Karal, *OsmanlıT:* Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, VII-XI*, TTK Yayınları, Ankara 1947-1962.

Kars, *M.M. Kayseri:* Zübeyir Kars, *Millî Mücadele'de Kayseri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999.

KİMA: Kayseri İli Müftüleri Albümü, Kayseri Müftülüğü Yayını, 1991.

Koçer, *Ulemâ:* Mehmet Zeki Koçer, *Kayseri Ulemâsı*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1972.

Köksal, *KDŞ:* M. Fatih Köksal, *Kayserili Divan Şairleri*, Geçit Yayınları, Kayseri 1998.

KYTSB[1]: I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (11-12 Nisan 1996), Kayseri 2000.

KYTSB[2]: II. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (16-17 Nisan 1998), Kayseri 1998.

KYTSB[3]: III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (06-07 Nisan 2000), Kayseri 2000.

KYTSB[4]: IV. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (10-11 Nisan 2003), Kayseri 2003.

M. Süreyya, *SO[1]*: Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî I-IV*, hzl. Ali Aktan, Abdülkadir Yuvalı, Mustafa Keskin, Sebil Yayınevi, İstanbul 1996.

M. Süreyya, *SO*[2]: Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî I-VI, çev. Seyit Ali Kahraman, Hzl. Nuri Akbayar, KB. ve Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

Mazıoğlu, *ARAŞ.*: Hasibe Mazıoğlu, *Ahmet Remzi Akyürek ve Şiirleri*, Sevinç Matb., Ankara 1987.

Muallim Cevdet, *Zeyl:* Muallim Cevdet [İnançalp], *Zeylün alâ Fasli'l-Ahiyyeti'l-Fityâni't-Türkiyye fî Rıhleti'bni Battûta*, Kurtuluş Matbaası, İstanbul 1932.

Mücellidoğlu, *Mülkiyeliler:* Mücellidoğlu Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı),* Mars Matbaası, Ankara 1968-1969, 1969-1970, 1970-1971.

Önder, *KBT:* Ali Rıza Önder, *Kayseri Basın Tarihi (1910-1960),* Kayseri İşçi Kredi Bankası Kültür Yayınları, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1972.

Özbek - Arslan, *KTKVE* : Yıldıray Özbek-Celil Arslan, *Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, C. I-III, Kayseri, 2008.

Özdoğan, *K.Tarihi:* Kâzım Özdoğan, *Kayseri Tarihi / Kültür ve Sanat Eserleri-I,* Erciyes Matbaası, Kayseri 1948 (Diğer ciltleri yayımlanmamıştır).

Özkeçeci, *Cami ve Mescidler:* İlhan Özkeçeci, Tarihi Kayseri Cami ve Mescidleri, Kayseri Kocasinan Belediyesi Yayınları, Kayseri 1997.

Özkeçeci, *KCMM:* İlhan Özkeçeci, *Kayseri Cami Mimarisinde Minber Minareler*, Kayseri 1993.

Öztürk, *TPT (1923-1927):* Kâzım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-II. Dönem 1923-1927,* TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1995, III.

Öztürk, *TPT (1927-1931):* Kâzım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-III. Dönem 1927-1931,* TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1995, III.

Öztürk, *TPT (1950-1954):* Kâzım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-IX. Dönem 1950-1954,* TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1998, VII.

Öztürk, *TPT (1954-1957):* Kâzım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Dönem 1954-1957,* TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 2000, II.

Pakalın, *SOZ* : Mehmed Zeki Pakalın, *Sicil-i Osmanî Zeyli I-XIX*, hzl. Mehmet Metin Hülagü vd., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2008.

Pamukciyan, *BE* : Pamukciyan, Kevork, *Biyografileriyle Ermeniler,* Hzl. Osman Köker, Aras Yayınları, İstanbul 2003.

Satoğlu, *Ansiklopedi:* Abdullah Satoğlu, *Kayseri Ansiklopedisi,* T.C. KB. Yayınları, Ankara 2002.

Satoğlu, *Kayseri Şairleri:* Abdullah Satoğlu, *Kayseri Şairleri*, Ankara 1970.

Sıvacı, *KG*: Ahmet Sıvacı, *Kayseri Güldestesi,* Kayseri Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2000.

Sümer, *Yabanlu:* Faruk Sümer, *Yabanlu Pazarı*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1985

TBMM Albümü: Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü / 23 Nisan 1920-20 Ekim 1991. TBMM Genel Sekreterliği Yay., Ankara 1994.

Topçu, *DTE:* Sultan Topçu, *Develi'deki Türk Eserleri*, Develi 2007.

Turan, *SZT:* Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1971.

TDEA: Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi I-VIII, Dergâh Yayınları, İstanbul 1977-1998.

TK. *KKA. TD* : (Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü *Kuyûd-ı Kadîme Arşivi Tapu-Tahrir Defteri*)

Türk Ailesi: Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I-III, Koordinatör: İsmail Kara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1992.

Uzunçarşılı, *OT:* İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I-VI,* TTK Yayınları, Ankara 1972-1983.

Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri:* İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1988.

Yedekçioğlu, *K.Ağzı:* Kâzım Yedekçioğlu, *Kayseri Ağzı I-III,* Özel İdare Matbaası, Kayseri 1989, 1992, 1998.

Yeğen, *KTE*: Ali Yeğen, *Kayseri'de Tarihi Eserler*, Kayseri 1993.

Yücel, *ABHA:* Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkına Araştırmalar II,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 1991

Yücel, *KBAD:* Yaşar Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti*, Ankara 1970.

MADDE YAZIMININ GENEL KISTASLARI

Maddelerin genel kıstasları, Kayseri Büyükşehir Belediyesi'nin bu ansiklopedinin hazırlanması ile ilgili kuruluyla birlikte aşağıdaki başlıklar altında değerlendirilmiştir:

- Köy, belde, mahalle ve semtler bağlı olduğu ilçeler içinde alınacak ancak; yapıları, mekânları vb. hususlarda tarihî özellik taşıyan yerleşim yerleri,
- Şehir yöneticilerinden; Sancak beyleri, mütesellimler, mutasarrıflar ve asil valiler,
- Hayatta olmayan önemli iş adamları,
- Profesör, doçent, yazarlardan ve sanatçılardan; Kayserili veya Kayseri üzerine eser vermiş olanlar. Kayseri doğumlu gözükmemesine rağmen Kayserili olduğu bilinenler,
- General ve paşa rütbesini/ünvanını almış Kayserililer,
- Gazetecilerden sürekli basın kartı sahibi olanlar, sarı basın kartı sahibi olup fiili gazetecilik yapanlar,
- Sporculardan "millî" olanlar,
- Müzisyenlerden (saz ve ses sanatçısı ile bestekâr, güfte yazarı) TRT referansı olanlar ile müzik çalışmaları ile tanınan-bilinen şahıslar,
- Ansiklopedide yer alacak kurum, kuruluş ve yayın organlarının resmi kayıtlı isimleri ile sıralanması,
- Sanayi ve ticaret kuruluşlarından ilk olma özelliği gösterenler ve Türkiye genelinde ilk 500 firma arasında bulunanlar,
- Hayırseverlerin bir madde başlığı altında toplanması.

DIRAZ, SABUR SAMİ

Mutasarrıf (Kayseri, 1883–İstanbul, 6 Eylül 1958). Kayseri Sancağı Muhasebe Müdürlüğü Vâridât Kâtibi Dırazzade Sami Efendi ile Kadriye Hanım'ın oğludur. Yedi yıllık Kayseri İdadisinde orta ve lise öğrenimini tamamladı. Mülkiye Mektebinin yüksek kısmından mezun oldu (1904). Aynı yıl Ankara Vilayeti Maiyet memurluğuna tayin edilerek devlet hizmetine girdi. Kayseri Sancağı (1905), Konya Vilayeti Maiyet Memurluklarına (1905) ve Dahiliye Nezareti Mektûbi Kalemi Kâtipliğine nakledildi (1907). Halep Vilayet Mektupçuluğuna (1911), Dahiliye Nezaretine bağlı Hapishaneler Umum Müdürlüğü Birinci Sınıf Mümeyyizliğine (1911) ve İstanbul Merkez Sancağı Tahrirat Müdürlüğüne getirildi (1913). Bu arada iki ay kadar İstanbul Vali vekilliğinde bulundu. Antalya Müstakil Mutasarrıflığına yükseltildi (1915). Ardından bu görevinden istifa ederek memuriyetten ayrıldı (1918). İstanbul'a gelip ticaretle uğraşmaya başladı. Otuz iki yıl ticaretle uğraştıktan sonra iş hayatından çekildi (1950).

Kaynakça: Mücellidoğlu, *Mülkiyeliler,* C. II-I, s. 1026.

YAYIN KURULU

Sabur Sami Dıraz

DIRAZOĞULLARI

Kayseri kayıtlarında XVIII. ve XIX. yüzyıllarda isimleri geçmeye başlayan ve bugün de devam eden Dırazoğulları ailesinin ismine ilk defa 1761–1774 yılları arasında Kayseri'de meydana gelen Kanlı Kadıoğlu Eşkıyalık Hareketi'nin tahkikatı için kurulan meclis üyeleri arasında Dırazzade Hacı Ahmed Ağa'nın isminin geçmesiyle tesadüf edilmektedir. 1787 yılında, Rusya ve Avusturya Seferi'ne Kayseri'den gönderilecek askerin hazırlanması için oluşturulan meclis içerisinde Sipahi Miralayı Dırazzade Hacı Ahmed Ağa'nın da ismi bulunmaktadır. 1805 ve 1806 yıllarında, Kayseri Mütesellimliği (mutasarrıf vekilliği) görevinde Dırazzade Hacı İsmail Ağa'nın bulunduğunu görmekteyiz. İsmail Ağa, hükümet dairesinin giriş kapısı hizasına bir kışla (Nizam-ı Cedid askeri için) inşa ettirmiştir. 1872 Vergi Tahriri'nde Kayseri'nin çeşitli mahallelerinde bu aile fertlerinin isimlerine rastlanmaktadır.

Kaynakça: A. Nazif, *Mir'at* (Palamutoğlu) s. 154, 156, 161; Cömert, *19. Y. Kayseri*, s. 174, 203, 206, 208, 209.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

DÎDÂRÎ

Bektaşi şairi (Kayseri, 1800–1880). Hakkındaki bilgilerimiz Saadettin Nüzhet Ergun'un *Bektaşî Şâirleri* isimli kitabında verdikleriyle sınırlıdır. Saadettin Nüzhet Ergun'un Borlu Şair Vahdî Efendi'den naklen belirttiğine göre, Dîdârî saz çalmakta maharet sahibidir. Kendisi Bektaşi Tarikatına mensup olup bu yolda güzel nefesler vücuda getirmiştir. Bunlardan birisi şu şekildedir:

Lâmekân elinden bir sadâ geldi
Nevrûzunuz canlar mübârek olsun
Kalb-i müminâna bir safâ geldi
Nevrûzunuz canlar mübârek olsun

Velâdet günüdür Hak Murtazânın
Şemşîr-i kudretle ol Kibriyânın
Na'ra-yı Haydar çek açıp dehânın
Nevrûzunuz canlar mübârek olsun

Bugün hurûc eder cümle mevcûdât
Bu dem kıyâm eder yevm-i arasât
Bu demde açılır mümine mir'ât
Nevrûzunuz canlar mübârek olsun

Zîrûh, gayr-ı zîrûh baş keser şâha
Bu dem izin olup gelirler câha
"Fescüdû" emriyle ol yüzü mâha
Nevrûzunuz canlar mübârek olsun

Bunda handân olur kalbi mükedder
Gözyaşları olur la'l ü mücevher
La'net et Yezîd'e "Dîdarî" kemter
Nevrûzunuz canlar mübârek olsun

Kaynakça: Satoğlu, *Kayseri Şairleri,* s. 51.

ATABEY KILIÇ

DİKEÇLİGİL, HÜSNÜ

Cumhuriyet Senatosu Kayseri üyesi (Kahramanmaraş, 1918-Ankara, 26 Ocak 1985). İlk ve ortaöğrenimini Göksun ve Kahramanmaraş'ta tamamladıktan son-

Hüsnü Dikeçligil

Dikimevi-1925 (Albüm, TBMM)

ra İstanbul Erkek Öğretmen Okulunu bitirdi (1938). Mezuniyet sonrası Giresun/Kemaliye Köyü'ndeki okula öğretmen olarak atandı (1938). Buradan Gazi Terbiye Enstitüsünde öğrenim görmek üzere ayrıldı (1938) ve Enstitünün Tarih-Coğrafya Bölümünden mezun oldu (1941). Askerlik sonrası İskenderun Ortaokulu tarih-coğrafya öğretmenliğine (1943), daha sonra da Diyarbakır Dicle Köy Enstitüsüne müdür olarak atandı (1951–1954). 1955'te Kayseri Millî Eğitim Müdürlüğüne getirildi. 1960 darbesinden sonra bu görevden alınarak Konya Karma Ortaokuluna öğretmen olarak atandı (1960). Bu atama sonrasında Kayseri'de yaptığı hizmetler nedeniyle XII. Dönem seçimlerinde Adalet Partisi adayı olarak Cumhuriyet Senatosuna Kayseri üyesi seçildi (1961). 1966'daki üçte bir yenileme seçiminde tekrar seçilerek üyeliğini 12 Ekim 1975'e kadar korudu. AP'den istifa ederek yeni kurulan Demokratik Parti (DP) saflarına katıldı (1970). Bu partiden de ayrılarak (1974) bir süre bağımsız kaldı. Daha sonra da Milliyetçi Hareket Partisi'ne katıldı (1974). Senatoda Millî Eğitim, Bütçe ve Plan ve Malî ve İktisadî İşler komisyonlarında üye olarak çalıştı. Türkiye radyolarında Ramazan ayında iftar programının yapılması ve Meclis'te mescit açılması için gayret gösterdi ve hedefine ulaştı. 12 Ekim 1975'teki üçte bir yenileme seçiminde rahatsızlığı nedeniyle aday olamadı. On dört yıl süren siyasî hayatında eğitim başta olmak üzere sosyal, kültürel ve dinî konularda zamanın önemli dergilerinde ve gazetelerinde sürekli olarak yazılar yazdı. Evli ve üç çocuk babasıydı.

Eserleri: *Hadis-i Şeriflerin Işığından Günün Meseleleri* (1965); *İşte Hak ve Hakikat Yolu* (1967); *Millî Eğitim Davamız* (1975).

BEYLÜ DİKEÇLİGİL

DİKİMEVİ

Millî Mücadele sırasında Fransızlar tarafından işgal edilen Adana, Maraş, Antep ve Urfa'nın buraya yakın olması nedeniyle millî teşkilata destek olacak sevkıyat ve nakliyat işleri 25 Kasım 1919'da burada bulunan 12. Kolordu'ya verildi. 18 Nisan 1921 Kayseri'de ordu onarım atölyesi açıldı. Burada otomobil tamiri, at arabası, top arabası yapıldı. Aynı yıllarda Moskova Antlaşması'nın ardından bir Sovyet heyeti Kayseri'ye geldi. Sovyetler'den sağlanan çeşitli tezgâh ve aletlerle fabrikanın verimi arttı. Kurtuluş Savaşı boyunca bu atölyede birçok imkânsızlık ve tehlikeler içinde çalışılarak normal topçu ve piyade silahları ve mühimmatı çeşitli çap ve modeldeki silahlara uydurularak onarıldı. Hartuç hazırlandı, süngü ve kılıç yapıldı. Kayseri Ordu Onarım Atölyesi'nin Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında büyük katkısı olmuştur. Bu atölyeye bağlı olarak aynı tarihlerde ordunun giyecek ihtiyacını karşılamak için "Kayseri Ordu Dokuma ve Dikimevi Fabrikası" kuruldu. Dikimevi, Sümerbank Dokuma Fabrikası*, Tayyare Fabrikası* ve Ana Tamir Bakım Fabrikalarıyla birlikte uzun yıllar Kayseri'nin gelişimine büyük katkılarda bulunmuştur.

Kaynakça: Kars, *M. M. Kayseri*; Halit Erkiletlioğlu, *Kayseri Kitabeleri*, Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları Nu: 37, Kayseri 2001.

GÖKHAN BOLAT

DİLAVER PAŞA

Kayseri Mirlivası (mutasarrıf) (?- Kayseri, 1558/1660). *Sicill-i Osmânî*'ye göre aslen Çerkez olan Dilaver Paşa, Sipahiler Ağası olup 1630'da Trablusşam, 1631'de Konya, 1632'de Sivas, 1633'te Anadolu, 1634'te Van, 1641'de Kars Valisi olarak görev yaptı. Daha sonrasında uzun süre görev almayarak Kasım 1658'de vefat etti. Ahmet Nazif Efendi*'ye göre ise Dilaver Paşa aslen Kayserili olup Şeyh İbra-

him Tennûrî*'nin torunu Kadı Salih Efendi'nin kızı Şükürlü Hatun ile evliydi ve yine ona göre Dilaver Paşa 1657 yılında Kayseri'ye geldi ve burada 1660 tarihinde vefat etti. Dilaver Paşa'nın ismi 1621 yılında Kayseri'de kurulmuş bulunan Hacı Abdi Bey* Vakfı'nın şahitleri arasında askerî bir yetkili olarak (el-cündî) "Dilaver Ağa" namıyla geçmektedir. Aynı vakfın 1633 tarihli ikinci vakfiyesinde yine şahitler arasında Dilaver Paşa'nın ismi bu defa "Paşa" olarak geçmektedir. Sultan IV. Murad zamanında vuku bulan Revan Seferi esnasında yararlılıkları görülen Dilaver Paşa'ya 1635 yılında Kayseri Sancağı da tevcih edilmiş ve oğlu İsmail Bey Kayseri Mütesellimliğine (mutasarrıf vekilliğine) tayin olunmuştu. Evliya Çelebi'ye göre Kayseri eşrafı içinde Dilaver Paşa'nın Murad Paşa isimli bir oğlu daha bulunmaktaydı. 1649 yılında Kayseri'ye gelen meşhur seyyah Evliya Çelebi*, burada şehrin ileri gelenlerinin saraylarını sayarken Dilaver Paşa'nın ve daha sonra Kayseri Mutasarrıfı olan Gürz Ahmed Paşa'nın saraylarından da bahsetmektedir. Yine Kayseri'de Köşk Medresesi* ile ilgili 1657 tarihli mahkeme kararlarında şahit olarak "Emirü'l-ümera-i kiram izzetlü Dilaver Paşa Hazretleri"nin ismi geçmektedir. Dilaver Paşa bu kayıtta mirliva olarak geçmediğine göre mutasarrıf değildi ama şehirde oturuyordu. Nitekim mutasarrıflık Dilaver Paşa'dan sonra 1656 yılında, Mustafa Paşa'nın şahadeti üzerine Gürz Ahmed Paşa'ya geçmişti. Dilaver Paşa, Kurşunlu Camii* ile Hasbek (Mesut Gülzar) Kümbeti* arasındaki kendi ismi ile anılan mahalleye bir cami yaptırmıştı ve mezarı da burada bulunmakta idi. Orta Mahalle (şimdiki Gevher Nesibe Mahallesi) içinde kalan Yenice İsmail Mahallesi de herhalde Dilaver Paşanın oğlu İsmail Bey'den gelmekteydi. Şehirde 1872 yılında yapılan Vergi Tahriri'nde Hasbek Mahallesi'nin* Dilaver Paşa Bölgesi olarak gösterilen mahallede Dilaver Paşa Camii Sokağı'nda, Dilaver Paşa Cami-i Şerifi ve aynı mahallede Çeşme Sokağı'nda bu caminin vakfı olan ev kaydı bulunmaktadır. Bugün maalesef bu cami ve ev yıkılıp ortadan kalkmış, Dilaver Paşa Mahallesi de son zamanlarda oluşturulan Gevher Nesibe Mahallesi içinde kalmıştır.

Kaynakça: M. Süreyya, *SO*[1], C.II, s. 373; A. Nazif, *Mir'at* (Palamutoğlu), s. 137; A. Nazif, *Meşâhir* (Diriözler), s. 25-26; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (hzl. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı), YKY, C. III, s. 106; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri Köşk Medresesinin Hangâh (Buka) Olduğu Hakkında 1657 Yılında Alınan Mahkeme Kararları", *Erciyes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu (08.11 Nisan 2002), Bildiriler*, Kayseri 2002, s. 264, 269.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

DİMİTRE (TURAN)

Şehir merkezine 20 km uzaklıkta yerleşim yeri. Tarihi Hititler* zamanına kadar gitmektedir

Yerleşim yerinin ismi Tahrir Defterlerinde "Dimitre" olarak geçmektedir. Halk dilinde Farsça "dim" (yanak, çehre, yüz) isminden türetilerek "derenin yüzü" anlamında "Dimidere" olarak kullanılmaktadır. Bu benzetme yerleşim yerinin konumunu ifade etmektedir. Koramaz/Ağırnas Vadisi'nin yamaçları üzerine kurulmuştur. Bu yamaçta çok sayıda kayanın içine oyulmuş kaya evler, mağaralar, tapınaklar, kaya kiliseleri ve kaya mezarları bulunmuştur.

Buraya yerleşenler önceleri mağaralarda yaşamaya başlamış, zaman içinde de büyük çoğunluk mağara önlerine yaptıkları taş binalarda, bir kısmı da mağaralarda yaşamaya devam etmiştir.

1500 yılına ait kayıtlara göre, köyün geliri arpa, buğday, meyvecilik, bağ-bostan üre-

Dimitre-eski yerleşim yeri (F. Ertuğrul)

timinin yanında arıcılık ve hayvancılıktan elde edilmekteydi. 1831 yılında yapılan nüfus sayımında elde edilen verilere göre bu gelirler yanında uzak mesafelerde katır, kısa mesafelerde merkep taşımacılığından ve çerçilikten gelir sağlanmaktaydı. 1834 yılında yapılan temettuat kayıtlarında, köyde 82 parça cehrilik, 2 bezirhane ve 1 değirmenle birlikte çok sayıda bahçenin bulınduğu görülmektedir. O yıllar için önemli bir boya ham maddesi olan cehrinin* kalitelisi bu bölgede yetişmekte önemli gelir kaynaklarından birini teşkil etmekteydi. Yöre insanın diğer önemli geçim yollarından biri de nakkaşlıktı. Bu meslek öğrenimi için İstanbul'a giden bölge insanı içinde Dimitreliler ayrıca sipahi ve Nizam-ı Cedid askeri olarak da görev yaptılar. Bu tarihler içinde Kayseri'den en fazla askerlik hizmeti verenlerin Dimitrelilerin olduğu söylenebilir.

Türk-Müslüman halkın buraya ne zaman yerleştikleri bilinmemektedir. Bilinen en eski kayıtlara göre burada gayrimüslim nüfus yoktur. 1500 yılına ait kayıtlarda 37 hane, 1520 kayıtlarında ise 48 hane bulunduğu belirtilmektedir. 1831 yılında yapılan nüfus sayımına göre 119 hane ve 399 erkek nüfus bulunmaktadır. Bu tarihte Dimitre, diğer köylere göre kalabalık bir durumdaydı. Bu nüfus durumu ileriki tarihlerde yapılan nüfus sayımlarında (1844–710, 1875–880, 1935–849, 1965–848) azalmıştır. 2000 yılında ise nüfusu 2220 idi. Yerleşim yerinin ismi buradan yetişen Yunus Bekir*'in 1916 yılında Sultan Reşat'tan aldığı bir fermanla "Turan" olarak değişti. 1966 yılında kaya düşmesi nedeni ile Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca şimdiki yerleşim yerine taşındı ve 30 Aralık 1998'de de belediye teşkilatı kuruldu. Son durumu Melikgazi Belediyesine bağlı bir mahalledir.

Kaynakça: Hüseyin Cömert, *Koramaz Vadisi*, Ağırnas Belediyesi yayınları, Kayseri 2008, s. 120-135; www.turan.bel.tr/.

YAYIN KURULU

Hacı Hasan Dinç

Ali Ramazan Dinç

DİNÇ, ALİ RAMAZAN

Yazar, ilahiyatçı (Yahyalı, 1956-). Son dönem sufilerden Hacı Hasan (Dinç*) Efendi'nin oğludur. Kayseri İmam Hatip Lisesini bitirdikten sonra Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesine girdi. Ayrıca özel hocalardan fıkıh, hadis ve tefsir dersleri aldı. Mezuniyet sonrası Van'da irşat çalışmalarında bulundu. Çocukluğundan itibaren tasavvufî bir çevrede yetişti. Hocası Ramazanoğlu Mahmut Sami'nin vefatından sonra Van'dan Kayseri'ye döndü. Hacı Hasan Efendi'nin vefatından sonra ise irşat görevini devraldı (1986). Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde, Avrupa, Afrika ve Türk Cumhuriyetlerinde seri konferanslar verdi, panellere katıldı. Safa Vakfı'nı kurdu. *Yenidünya* dergisinin başyazarıdır.

Eserleri: *Kemâle Dair Sohbetler* (t.y.); *Manevî Yolculuk: Seyr ü Sülûk* (2002).

YUSUF TURAN GÜNAYDIN

DİNÇ, HACI HASAN (YAHYALILI HACI HASAN EFENDİ)

Son devir sufilerden (Yahyalı, 1914 – Kayseri, 27 Ocak 1987). Tasavvufî bir çevrede doğup büyüdü. Babası Nakşibendî Şeyhi Mehmed Esad Erbilî'nin halifelerinden Mustafa Hulusi Efendi'dir. Askerlik sonrası Yalova'ya gitti. Babası Şeyh Mustafa Hulusi Efendi'nin ölümünden (1839) sonra Mahmut Sami Ramazanoğlu'nun tasvibiyle babasının yerine geçti (1965). Adana, Kozan, Niğde, Develi, Yahyalı ve Kayseri merkezde irşat faaliyetleriyle meşgul olarak fahri vaizlik yaptı. Daha çok "Yahyalılı Hacı Hasan Efendi" unvanıyla tanındı. Tasavvufî şiirlerinde "Kalemdar" mahlasını kullandı. Öldükten sonra Yahyalı ilçesi Kavacık Mahallesi'nde kendi yaptırdığı Kalender Camii haziresine defnedildi. Silsilesi, oğlu Ali Ramazan Dinç* tarafından sürdürülmekte olup; sağlığında kasetlere kaydedilen sohbet ve vaazları talebelerinin çıkardığı *Yenidünya* dergisinde yayımlanmaktadır. Hayatı ve tasavvufî düşünceleri, *Hakikat Önderi Yahyalılı Hacı Hasan Efendi* (hzl. Veysel Kafalı, 1996) adlı bir armağan kitapta genişçe işlenmiştir.

Eserleri: *Gönül Âleminden* (Şiir, hzl. Ali Ramazan Dinç, 1989, 1993).

Kaynakça: Zeynep Eren, "Hacı Hasan Efendi (k.s.) /Kısa Tarihçe-i Hayatı", *Yenidünya*, (Ocak 2007), S. 159, s. 46-47; Ferhat Koca, "Hasan

Efendi, Yahyalılı", *DİA*, İstanbul 1997, XVI. s. 318-319; Mehmet Emin Ay, "İncelikle İrşâd Eden Bir Velî: Yahyalılı Hacı Hasan Efendi Hazretleri", *Yenidünya*, (Ocak 2007), S. 159, s. 38-40.

YUSUF TURAN GÜNAYDIN

DİNÇ, HASAN

Yazar, eğitimci (Yahyalı, 1955-). İlkokulu Yahyalı'da, ortaokul ve liseyi ise Develi'de bitirdi (1976). Kayseri İlahiyat Fakültesinden mezun oldu (1980). Millî Eğitim Bakanlığında öğretmenlik görevine atandı (1980). Cezayir ve Suudi Arabistan'da Arap dili ve edebiyatı alanında uzmanlık eğitimi aldı (1987-1989). Değişik gazete ve dergilerde yayın yönetmenliği ve yazarlık yaptı.

Eserleri: *İnsan, İnsan Hakları ve İhlalleri* (1996).

Kaynakça: Işık, *TEKAR*, C. 3, s. 1062.

YAYIN KURULU

DİNÇARSLAN, GÜNER

Şair (Bünyan, 1 Ocak 1961-). İlköğrenimini Bünyan Namık Kemal İlkokulunda yaptı. Daha sonra Kayseri Atatürk Ortaokulunu ve Kayseri Sümer Lisesini bitirdi. Ardından Açık Öğretim Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümüne kayıt yaptırdı. Bir süre Kayseri Kocasinan ilçesi Meclis Üyeliği yaptı. Birçok dernekte kurucu ve üye olarak çalıştı. Yazmış olduğu şiir ve hikâyeleri *Erciyes*, *Ece*, *Çemen*, *Yeniden Diriliş* gibi dergilerde yayımlandı.

Eserleri: *Sevda Duygularına Ellerimle Dokundum* (2002); Ve Kar Yağdı Üzerimize (2009); Mucize (2009).

ALİM GERÇEL

DİNÎ HAYAT

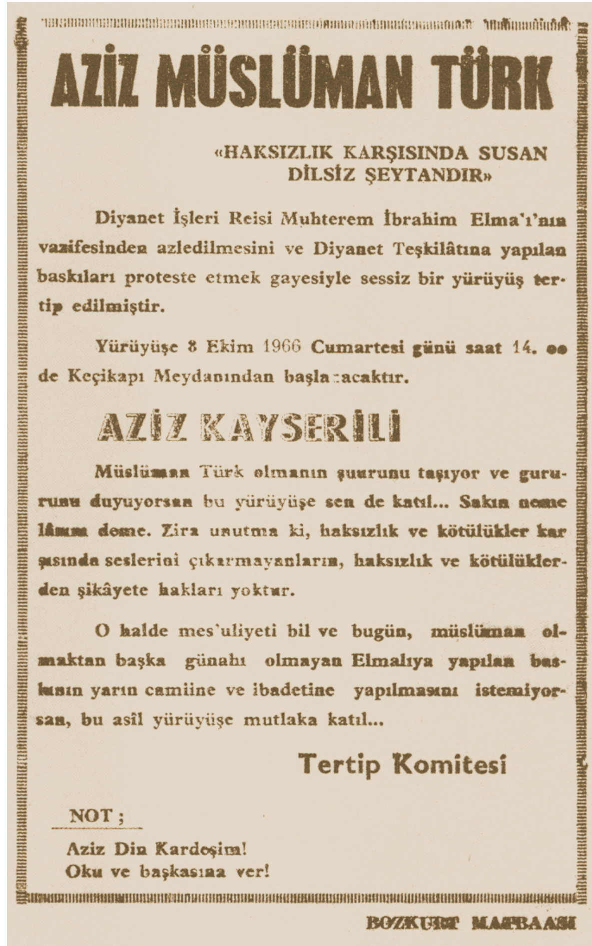
Tarihsel geçmişinde birçok kültüre ev sahipliği yapan Kayseri, siyasî ve kültürel öneminden dolayı sayısız istila ve yağmalara uğramış, ancak Türk İslam hâkimiyetinde farklı inanç ve kültürlerin huzur içinde yaşadığı bir şehir olmuştur. Kayseri her ne kadar geçmişte dinî ve kültürel bakımdan farklı toplulukları ortak bir yaşam dünyasında buluşturmuşsa da, onun aynı zamanda İslam şehir tipolojisinin kendine özgü şehirlerinden biri olduğu açıktır. Kayseri'nin tarihsel-kültürel zenginliği, bir bakıma farklı din ve kültürleri kendi kolektif hafızasında birleştirerek özel bir İslam şehri pratiğine imkân vermesinden kaynaklanmaktadır. Kendi pratiğinde farklı olanı dışlamayan bu özgün şehir kültürünün, tarihsel planda sadece yapılar ve mimari eserlerle sınırlı kalmayan, gündelik hayat ilişkilerine yansıyan bir etkileşimle şekillendiği söylenebilir. Kayseri bu anlamda İslam şehirlerinin genel karakteristiklerini zaman içerisinde öne çıkarmayı başarmış olmakla birlikte, kendi toplumsal yapısının farklılığında özel bir yere sahip olmuştur. Kayseri'de dinî hayatın özellikleri, sosyoekonomik ve sosyokültürel yapısından bağımsız anlaşılamaz, ancak elbette bu yapısal özelliklerin yine kendine özgü bir tarihsel süreçte şekillendiği de göz önünde tutulmalıdır. Kayseri'de dinî hayatın tarihsel arka planı, geçmişte olduğu gibi günümüzde de belirgin bir şekilde dinle ilgili anlayış, zihniyet, tutum, davranış ve eğilimlerin kökünde yer alan bir çıkış noktasını oluşturur. Günlük pratiklerde pek de fark edilmeyen bu olgu, yaşam tarzının ayrıntılarına inildiğinde, dinî uygulama ve pratiklerde, konuşma ve eğlenme biçimlerinde, yeme-içmeden, giyinip kuşanmaya, misafire ve yabancıya karşı tutumlardan, ziyaret ve törenlere kadar sosyal hayatın bütün ilişki ve süreçlerine nüfuz etmiştir.

Cami-i Kebir'de dışarıya taşan bir cuma namazı (N. Harman)

Güner Dinçarslan

AZİZ MÜSLÜMAN TÜRK

«HAKSIZLIK KARŞISINDA SUSAN DİLSİZ ŞEYTANDIR»

Diyanet İşleri Reisi Muhterem İbrahim Elma'ı'nın vazifesinden azledilmesini ve Diyanet Teşkilâtına yapılan baskıları proteste etmek gayesiyle sessiz bir yürüyüş tertip edilmiştir.

Yürüyüşe 8 Ekim 1966 Cumartesi günü saat 14. oo de Keçikapı Meydanından başla:acaktır.

AZİZ KAYSERİLİ

Müslüman Türk olmanın şuurunu taşıyor ve gururunu duyuyorsan bu yürüyüşe sen de katıl... Sakın neme lâzım deme. Zira unutma ki, haksızlık ve kötülükler karşısında seslerini çıkarmayanların, haksızlık ve kötülüklerden şikâyete hakları yoktur.

O halde mes'uliyeti bil ve bugün, müslüman olmaktan başka günahı olmayan Elmalıya yapılan baskının yarın camiine ve ibadetine yapılmasını istemiyorsan, bu asîl yürüyüşe mutlaka katıl...

Tertip Komitesi

NOT ;
Aziz Din Kardeşim!
Oku ve başkasına ver!

BOZKURT MATBAASI

1966 tarihli bir el ilanı (A. Birinci Arşivi)

Dinin değerlere kaynaklık sağlama durumunu, yeni doğan bir çocuğa ad konulmasında, evlilik, düğün ve sünnetle ilgili uygulama ve törenlerde, alışveriş ve ticarî hayatta, yakınları ziyaret ve komşuluk ilişkilerinde, aile içi ilişkilerde, hastalık ve ölüm gibi durumlarda mahallî örf, âdet ve kültür özellikleriyle karışmış bir hâlde görmek mümkündür. Dinin kuşatıcı ve yönlendirici değerleri sadece sosyal ilişkileri etkilemez, aynı zamanda öteki toplumsal kurumları, mimariyi, sosyal yapıları da etkileyerek mekânsal hayatı da şekillendirir. Bu çerçevede Kayseri'de dinî hayatı gündelik ilişkilere nüfuz eden manevî kültürün dışında, tarihsel süreçte yapıla gelmiş vakıf, cami, külliye, mescit, şifahane ve medrese gibi maddî kültür özellikleriyle birlikte değerlendirmek ve anlamak gerekir.

Dinî Hayatın Tarihsel Arkaplanı

Tarihsel gelişimde XI. yüzyıldan itibaren Türklerin hâkimiyetine geçen Kayseri'nin, özellikle Selçuklular döneminde cami, mescit, medrese gibi dinî yapılar başta olmak üzere mamur bir hâle getirildiğini görüyoruz. Danişmendlilerin* önemli bir merkezi durumundayken Kayser'de, Cami-i Kebir* başta olmak üzere birçok eser inşa edilmiştir. Günümüze kadar varlığını sürdüren bu eserler, Türklerin göçebe unsurların dışında yerleşik bir medeniyetin mensupları olarak Anadolu'yu iskân ve imar ettiklerini göstermektedir. Kayseri'nin, Selçuklular zamanında sultanların ve hanımların ikamet ettiği bir yer olarak öne çıkması, şehrin kültürel mirasını zenginleştiren özel bir durum olmuştur. Ticaret yollarının üzerinde güvenli bir merkez oluşu nedeniyle Kayseri, Moğol istilasından kaçan birçok sanatkâr ve din bilginine kucak açmış, burayı mesken edinen bu seçkin sınıfların Kayseri'nin kültür ve dinî hayatında önemli etkileri olmuştur. Ancak elbette Moğol istilası, hem Anadolu'nun birtakım sufi, şeyh ve dervişlerin sığınağı olmasına hem de bu akınlardan bezginleşen halkta tasavvufî eğilimlerin güçlenmesine yol açmıştı. Sünni ve Sünni olmayan çeşitli tasavvuf mektebine ve meşrebine mensup yeni zümreler, dönemin diğer kültür merkezlerinde olduğu gibi Kayseri'de de idarecilerin desteğiyle zengin vakıflarla desteklenen zaviyeler açmışlar, mevcut dinî sosyal yapının bu yönde şekillenmesine etkide bulunmuşlardır. Kadı İbn Abdüzzâhir'in de 1277'de Kayseri'de yedi camide (Sultan/Cami-i Kebir, Hunat*, Hacı Kılıç*, Lala*, Gülük*, Hoca Hasan, Nizameddin Müstevfî) cuma namazı kılındığını bildirmesi, dinî yapıların Selçuklu dönemindeki belirleyici önemini göstermektedir. Öte yandan İbn Batuta'nın*, Alâeddin Eretna* Döneminde Ahilerin şehir ekonomisine etkilerini övgüyle aktarması, Kayseri'nin dinî sosyal hayatında esaslı bir unsur olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Gerçekten de bütün prensiplerini dinin temel kaynaklarından alan Ahilik*, yalnızca esnaf ve sanatkâr kesimini örgütlememiş, Türk toplumunun dinî sosyal hayatında yönlendirici bir kurum olarak yerini al-

mıştır. Ahilerin Tokat ve Sivas'ı ele geçiren Moğollara karşı Kayseri'yi savunabilecek mahallî bir örgütlenmeye sahip olması, onların Kayseri tarihinde ve toplumsal yapısındaki güçlü konumunu göz önünde tutmamızı gerektirmektedir. Öncelikli olarak Türk ve Müslüman olmayan yerleşik gayrimüslim unsurların karşısında tutunabilmenin iktisadî ve ticarî araçlarını sunan Ahilik, zaman içerisinde tasavvufî hoşgörüye dayalı bir din anlayışının temellerini de sağlamıştır. Kayseri kültüründe baskın olan ticarete meyil, yetenek ve becerinin bir dindarlık anlayışı içinde günümüze kadar uzanmasında Ahiliğin etkisi göz ardı edilmemelidir.

Ahilik esnaf, sanat ve meslek erbabı ile, iktisadî hayatı belli dinî prensipler ve ahlak anlayışı içerisinde düzene sokarken, dinî ve kültürel boyutlar içindeki mahalle olgusu da gündelik ilişkiler ve sosyal hayatı kontrol edip denetim altında tutuyordu. Osmanlı şehrinde, mahallelerdeki cami ve mescidlerin varlığı ile imamların devletin temsilcisi olarak padişahın fermanını halka duyurma ve mahalle sakinlerinin problemlerini çözmedeki etkinlikleri, Kayseri şehir hayatında da geçerli olmuştur. Nitekim Kayseri mahallelerinin önemli bir bölümünün, cami ve mescit isimleriyle aynı olması, bu gerçeği göstermektedir.

Mahallelerin genelde din temelinde ayrışması söz konusu ise de, karışık şekilde yaşayan mahallelerin de bulunması, bu konuda kesin bir kopukluk ve mesafenin olmadığını gösterir. Kayseri'nin tarihte önemli miktarda gayrimüslim unsuru barındıran bir merkez olması, kuşkusuz burada ortaya çıkan dinî sosyal hayat üzerinde derin izler bırakmıştır. Nitekim Kayseri'nin, 1520'de % 19, 1584'te % 22 ile en fazla Hristiyan nüfusa sahip bir yerleşim yeri olarak öne çıkması, buradaki nüfusun mahiyeti hakkında bir fikir vermektedir. 1683 tarihli bir "Şer'iyye Sicili"-ne yönelik incelemeler, Müslümanlar ile gayrimüslimlerin genelde düşmanlıktan uzak yaşadıklarını göstermektedir. Öte yandan aynı belgeye göre Müslümanlarla gayrimüslimler arasında ticarî ve sosyal ilişkilerin son derece canlı olması, hatta gayrimüslimlerin kendi aralarındaki hukuk sorunlarını cemaat mahkemelerine götürebilecekleri hâlde kadıya götürmeleri dikkate şayandır. Nitekim ihtida olaylarına pek az rastlanması da bu hususu teyit etmektedir. XVI. yüzyıla ait bir Tahrir Defteri, Osmanlı mahalle sisteminin genel özelliği olan Müslümanlar ile gayrimüslimlerin ayrı yaşaması anlayışının Kayseri mahallelerinde de yaygın olduğunu, ancak Müslümanların gayrimüslimlerle beraber yaşadıkları mahallelerin de bulunduğunu göstermektedir. Ayrı mahallelerde yaşamakla birlikte farklı inanç grupları arasında bir dışlama ve nefret ilişkisinden söz etmek güçtür. Gayrimüslimlerin dinî, hukukî, eğitim ve kültürle ilgili konularda özerk bir hayat yaşadıkları, evlenme, düğün ve boşanma gibi medeni hukuk alanındaki bütün işlerin kendi içlerinde halledildiği, ancak siyasal bağımlılıklarını cizye vergisi ödemekle teyit ettikleri anlaşılmaktadır. Şer'iyye Sicilleri araştırmaları gayrimüslimlerin Kayseri ekonomik hayatında çok etkin olduklarını, özellikle ticaretle ve zanaatkârlıkla uğraştıklarını ortaya koymaktadır. Kayseri müslim ve gayrimüslimleri, aralarında çok büyük farklar olmadan ortak bir yaşamı ve kültürü paylaşmışlar, aynı mahallelerde oturarak komşuluk yapmışlar, birbirlerine borç alıp vermişler, mahkemede vekillik ve şahitlik yapmışlar, mülk satmış ve hayatın hemen her alanında birlikte hareket etmişlerdir. Kayseri'de Ermeni ve Rumların, Selçuklulardan itibaren son dönemlere kadar kendi inançlarına göre güven içerisinde hayatlarını sürdürmüş olmaları gerçeği, dikkat çekicidir. Tereke kayıtlarında Hristiyan ailelerin kullandıkları Türkçe isimlerin yoğunluğu ise, Kayseri'de yaşayan gayrimüslimlerin esasen Hristiyan Türkler* olabileceği konusundaki yaklaşımları da güçlendirmektedir.

Kayseri'de dinî hayatın şekillenmesinde, özellikle burada yaşamış din bilginlerinin büyük etkisi vardır. 1641–1698 yılları arasında yaşayan "Kayseri'nin Dirilticisi, İhya edicisi" adıyla tanınan Ali Nisârî

Cumhuriyet öncesi Kayseri Sokaklarında bir derviş (Tuzcu, Talas)

Efendi, Kayseri'nin dinî hayatında din bilginlerinin rolünü gösterme konusundan özel bir örnektir. Aksaray'da doğan, Konya, Niğde ve Diyarbakır'daki medreselerde eğitim aldıktan sonra 1670 yılında Kayseri'ye yerleşen Ali Nisârî Efendi Gıyasiye Medresesinde müderrislik yaparak dinî ilimlerin yerleşmesine hizmet etmiştir. XVII. yüzyılın sonlarına doğru Kayseri'de dinî hayat, din bilginlerinin sayısında ve ilim hayatında gerileme nedeniyle, daha çok yeni açılan bazı tekke ve tarikatların (özellikle Tekkeönü ve Tekke sokağında) söz sahibi olmaya başladığı, halkın bir takım şeyhlerin etkisinde kaldığı bir dönemdir. Bu evrede Ali Nisârî Efendi'nin Kayseri'ye gelişi ve burada ikamet etmesi Kayseri'nin dinî hayatı bakımından bir dönüşümün simgesidir. Ali Nisârî Efendinin gayretleriyle Kayseri'de din ilimlerine ilgi ve alaka canlanmış, bu arada medreseler yenilenmiş ve mamur hale getirilmeye çalışılmıştır. Bu sebeple o "Muhyi-î Kayseri Hoca Nisâri" ünvanıyla anılmıştır. Ali Nisârî Efendi'nin Kayseri dinî sosyal hayatında ciddi etkilerde bulunduğunu, onun özellikle halk arasında dine aykırı bulduğu şeyler konusunda gerek vaaz ve nasihatler ve gerekse merkezi idarecilerle işbirliği yaparak onların ortadan kaldırılması yolunda önemli gayretleri olduğu anlaşılmaktadır. İlmî çalışmalarında pek çok öğrenci yetiştiren Ali Nisârî Efendi, nitekim halka dönük çalışmaları nedeniyle aleyhinde oluşan ve yapılan şikâyetlerden dolayı İstanbul'a çektirilmiştir.

Kuşkusuz Kayseri'nin dinî sosyal hayatının şekillenmesinde burada adlarını aktaramayacağımız kadar çok sayıda din bilgininin bu şekillenmeye katkısı olmuştur. Bu çerçevede Mevlânâ'nın hocası Seyyid Burhaneddin Tirmizi*, Davûd el-Kayseri*, Şeyh İbrahim Tennûrî* gibi din bilginlerinin yanı sıra Kayseri'ye vakıf, medrese ve şifahane gibi pek çok eseri kazandıran Gevher Nesibe*, Alâüddevle Bey, Alâeddin Eretna* gibi isimler de Kayseri'nin dinî sosyal hayatının öteki boyutlarını tamamlamışlardır. Bayramiye Tarikatının halifesi olan Şeyh İbrahim Tennûrî'nin ilmî faaliyetlerinde Türkçeyi öne çıkarması onu ayrı bir konuma yerleştirmektedir. Öte yandan 1637 yılında yapılmış olan Bayrampaşa Mevlevihanesi* ile Mevleviliğin de kendisine alan bulduğu Kayseri'de, Kalenderilik, İshakilik, Bayramilik, Rıfailik, Nakşibendilik ve Halvetilik gibi belli başlı tarikatların önemli bir taraftar kitlesine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında, 1826'da, Bektaşi tekkelerinin kapatılma kararı ile yasaklı hale gelen Bektaşi tekkelerindeki şeyh ve dervişlerin "tashih-i tikad" etmek üzere o dönemde ulema merkezlerinden sayılan Birgi ve Kayseri'ye sürülmesi öngörülmüştü. Bu kararın alınması bir bakıma Kayseri'nin Sünni alimlerin yetiştiği seçkin bir merkez olduğuna işaret etmektedir. Nitekim Kayseri'nin tarihsel kimliğinde "makarr-ı ulema" (alimler yurdu) olarak tanımlanmasında bu özelliğin etkisinin olduğu düşünülebilir. Yirminci yüzyılın başlarında (1910) Kayseri'de yaklaşık otuz kadar medresenin faal olarak eğitim vermesi, bu durumu destekleyen bir olgudur.

Kayseri'de aile yapısı, dinin sosyalleşmesinde ne kadar önemli bir kurum olduğunu göstermektedir. Geleneksel aile yapısı Kayseri'de özgün yerel-kültürel özellikle-

ri muhafaza etme ve sonraki nesillere aktarma konusunda oldukça önemli işlevleri yerine getirmiştir. Tarihsel veriler Kayseri'de Müslüman Türk ailesinin Osmanlı aile yapısının genel özelliklerini paylaştığını göstermektedir. XVII. yüzyıla ait Kayseri Şer'iyye Sicillerinde gündelik hayatta kadınların faal oluşunu gösteren durumların tespiti bu noktada oldukça ilgi çekicidir. Kadınlar gayrimenkul alım satımı, miras talebi, boşanma ve nafaka talebi gibi konularda kısmen kendilerinin, kısmen de vekillerinin bulunduğu davalar açmışlardır. Sicillerdeki kayıtlar Kayserili kadınların hemen her konuda mahkemeye başvurduklarını, ailelerinin ısrarıyla yapılan evliliklere karşı çıktıklarını, kocalarını mahkemeye verebildiklerini ve haksızlıkların hesabını sorabildiklerini göstermektedir. Aynı şekilde Kayseri'de azımsanmayacak oranda cami, türbe, medrese ve külliyenin hanım sultanlar adına inşa edilmesi ya da onlar tarafından tamir ettirilmesi bu sosyal dünyada kadının özel konumunu göstermektedir. Tereke kayıtlarıyla ilgili incelemelerde çokeşli evliliğin izlerine nadir rastlanması, Kayseri'nin dinî sosyal hayatında ailenin yapısal özelliği ve kadının konumu hakkında bilgi vermektedir.

Yapı ve Kurumlar

Kayseri'nin sosyokültürel hayatında dinî nitelikli eser ve yapıların önemli bir etkisi olduğu muhakkaktır. Nitekim genel anlamda Türk toplum hayatında önemli sosyal görevler ve fonksiyonlar yerine getirmiş olan vakıf kurumu, Kayseri tarihinde de sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın organize edildiği dinî mahiyetli kurumlar olarak yer almıştır. 1738–1749 tarihli Şer'iyye Sicilleri'ne göre Kayseri'de 31 adet vakfın tespiti, söz konusu hususu destekleyen önemli bir tarihî belge görünümündedir. Hâlen 5'i hayır, 3'ü cami yaptırma, 5'i sağlık, 22'si eğitim-öğretim, 3'ü çevre üzerine ve 1'i azınlık, 12'si diğer isimlerle anılan 51 adet vakfın bulunması, vakıfların tarihsel fonksiyonlarını sürdürmeye çalıştığını göstermektedir. Elbette vakıfların dışında sosyal hayatı çeşitli yönleriyle ikame etmeye yönelik yeni dernek ve organizasyonlar da söz konusudur. Bu çerçevede Kayseri il genelinde 2009 verilerine göre dinî amaçlarla kurulmuş 306 derneğin bulunması kayda değer bir durumdur. Öte yandan dinî bilgilerin öğretilmesi amacıyla büyük çoğunluğu Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Kur'an kurslarının yaygınlığı Kayseri'de dinî hayatın eğitim boyutuna ilişkin önemli bir göstergedir. Kayseri Müftülüğünün verilerine göre (2009) tüm Kayseri'de 222 Kur'an Kursu ve 1197 cami mevcuttur. Buralarda 882 imam hatip, 187 müezzin ve 20 vaiz görev yapmaktadır. Hac organizasyonunun da yapıldığı Müftülük bünyesinde, halkın dinle ilgili ihtiyaçlarına dönük hizmet ve faaliyetler, özellikle dinî tören ve etkinlikler daha da yoğunlaşarak sürdürülmektedir.

Taşçıoğlu Kur'an Kursu binası

Halk Dindarlığı

Dinî hayatın farklı toplum kesimlerinde farklı anlayış, uygulama ve tezahür biçimlerine sahip olduğu gerçeği, toplumsal tabakalaşmanın arttığı yerlerde daha açık bir şekilde görülür. Anadolu'da kökleri İslam öncesi Türk inanç sistemlerine kadar uzanan halk dindarlığının çok değişik görüntüler altında yaygın bir form oluşturmuştur. Özellikle türbe ve yatırları ziyaret olgusu etrafında çeşitli âdet, uygulama ve ritüellerle bezeli bu dindarlık

Seyid Burhaneddin Türbesi ziyaret yeridir.

anlayışının nispeten Kayseri'de de tarihî ve kültürel temellere sahip olduğunu görüyoruz. Nitekim halk dindarlığının temel göstergesi olarak ziyaret yerleri üzerine yapılmış bir alan çalışmasında, Kayseri ve çevresinde adak, dede, baba, şeyh, eren, evliya, yatır, türbe vb. adlarla anılan ziyaret yerlerinin oldukça yaygın olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu araştırma Kayseri'de kutsal addedilerek ziyaret edilen 104 büyük mezar, 20 ağaç, 10 su kaynağının bulunduğunu ortaya koymuştur. Bu durum Kayseri'nin bir halk dindarlığı olarak ziyaret mekânları bakımından ne kadar zengin bir alan olduğunu göstermektedir. Ancak toplumsal değişme olgusu, ziyaret olgusunun niteliğinde de değişmelere yol açmıştır, örneğin köylerde ziyaretle ilgili uygulamalar azalırken, şehir merkezindeki kutsal mekânlar yeni problemlerin ortaya çıkışıyla birlikte daha yoğun bir ilgiye mazhar olmaktadır. Bunlar arasında özellikle Seyyid Burhaneddin Türbesi*'nin, kent hayatı içerisinde artan ekonomik ve sosyal sorunlara bağlı olarak hastalık, kaygı ve sıkıntılarına çare arayanlar için popüler bir uğrak yeri hâline gelmiş olması dikkat çekicidir.

Sosyokültürel Değişim Süreci

Türkiye'de hızlı sosyoekonomik ve kültürel değişimler diğer büyük şehirlerde olduğu gibi Kayseri'de de geleneksel hayatın dinamiklerinde değişimlere yol açmıştır. Modernleşme sürecinin geleneksel toplum yapısında yarattığı sarsıntılar, gündelik hayatı saran örf, âdet ve geleneklerin etkisini zayıflatmış, cemaatçi mahalle kültürünün yerini giderek bireyselleşen ve çoğullaşan yaşam biçimleri almıştır. Modern hayatın sekülerleştirici etkilerinin, kültürün genelinde olduğu gibi geleneksel dindarlık anlayış ve uygulamalarında da, gerek şekil gerekse anlam yönünden farklılaşmalar yarattığı anlaşılmaktadır. Bu değişimde, daha çok belli semtlerde odaklanan ve apartmanlaşma şeklinde karşımıza çıkan yeni yaşam biçimlerinin etkili olduğu söylenebilir. Kayseri toplum yapısı, aile merkezli bir kültürel yapıya sahip olup, bu ailevi dayanışma sanayi ve ticarî hayatın yanı sıra, dinî hayatın da merkezî unsurunu oluşturmaktadır. Dinî sosyalleşme ve bilgilenmenin odağını oluşturan aile kurumu, dinî hayatın bütün aşama ve boyutlarında belirleyici olmaya devam etmektedir. Dinî hayatın yoğunlaştığı dinî bayram ve kutlamalarda, öncelikli olarak aile büyüklerini ziyaret etme, evlilik ve sünnet düğününde ailenin kuşatıcı ortamında sürdürülmeye çalışılan örf ve âdetler bu anlamda kayda değerdir. Kayseri'de sanayi bölgesinde çalışan işçiler arasında yapılan bir araştırmaya göre "aile bütünlüğünü sağlamada birinci öncelikli öğe olarak din faktörünün" öne çıkması, bu durumu açık biçimde ortaya koymaktadır. Ancak Kayseri'de yaşanan dinin, teorik kitabî dindarlığın aksine, kültürel yorumlarla senteze uğramış bir geleneksel dindarlık tarzını temsil ettiği söylenebilir. Nitekim sosyokültürel değişmenin gelenekler üzerindeki etkisini araştıran bir çalışmada, Kayseri'de özellikle din ve aile ilişkilerinde gündelik dinî hayat pratiklerinin kitabî din anlayışının aksine geleneksel, kültürel bir dindarlık anlayışına daha yakın olduğunu tespit etmesi bu durumu desteklemektedir.

Sanayileşme ve şehirleşme süreci Kayseri'nin geleneksel kültüründe ve dinî hayatında çok yönlü değişimlere yol açmıştır. Ancak bu sürecin toplum yapısında, bütünüyle modern bireycilik yönünde değişimler yarattığını söylemek, gerçeğe uygun düşmez. Her ne kadar eski kuşatıcı mahalle dokusu artık yerini giderek komşularının birbirinden habersiz hayatını sürdürdüğü apartmanlaşmaya devretse

de, güçlü aile ve akrabalık bağları varlığını hâlâ sürdürmeye devam etmektedir. Kayseri gündelik hayatında komşular, akrabalar ve cemaatler bağlamında yaygın olan apartman oturmaları, bireyi büyük kent ortamının yalnızlaştırıcı etkisinden uzak tutarak, âdeta yeni bir mahalle formu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum her türlü himaye, dayanışma ve ekonomik destek ilişkilerinin hâkim olduğu bir ağ birlikteliğidir. Ancak bu tür himaye sistemleri, içine dahil olmayanları yabancı olarak hariçte bırakma, içine aldıklarını da çıkarcı bir nüfuz ilişkilerine alıştırma riskleri taşımaktadır. Öte yandan çok farklı dinî grup ve cemaat yapılanmalarının çeşitli sosyal etkinliklerle (dernek, vakıf, öğrenci yurtları, kermesler, toplantılar vs.) varlıklarını sürdürmeye çalıştıkları da bilinen bir gerçektir.

Aile yapısında, evlenen gençlerin aileleriyle birlikte aynı evde oturmaya devam etmeleri, yadırganan ve nadir rastlanan bir durum değildir. Yeni evlenenler bağımsız ev açmışlarsa kira dahil her türlü ihtiyaçlarının ebeveynleri tarafından karşılanması ise oldukça yaygın bir uygulamadır. Bu âdetler, modern kentsel değişimle birlikte aile bağlarının zayıflamasının aksine, ebeveyn üzerinde yeni yükümlülüklerle birlikte dayanışmacı aile tipinin daha da geliştiğini göstermektedir. Kayseri'de aile ve akraba dayanışmasının gücü, mekânsal anlamda da yakınlığı sağlamaya dönük ortak oturma ve aile binalarında kendini göstermektedir. Geleneksel aile dokusu bu anlamda sanayileşme ve şehirleşmenin sonuçlarından pek az etkilendiği için, dayanışmacı ailenin sosyal problemlere ürettiği çözümler, sosyal yapıda sarsıntının daha az hissedilmesini sağlamaktadır. Ancak elbette geleneksel bağların bireysel özerklik, kişisel yetenek ve teşebbüs ruhunda yol açabileceği sorunlar da söz konusudur. Güçlü aile yapısı, modernleşmenin yol açtığı kültürel sarsıntıya karşı oluşabilecek dinsel radikalizmi de bu anlamda engellemekte, daha çok muhafazakâr, uyumcu, bütünleşmeci ve millî hassasiyetlere sahip bir dindarlık anlayışını öne çıkarmaktadır. Modern araştırmalar şehirleşme sürecinde Kayseri'de dinî hayatın bazı göstergelerini anlamamız için ipuçları sunmaktadır. Nitekim Kayseri'nin farklı toplumsal tabakalarını temsil eden bir örneklem üzerinde yapılan sosyolojik bir araştırma, dinin, değişen toplum yapısıyla birlikte inanç ve pratikler düzeyinde kökleşmiş olduğunu, ancak bununla birlikte yaşanan değişimlerden de büyük ölçüde etkilendiğini göstermektedir. Bu veriler, Kayseri'de dindarlığın ya da dinî hayatın bazı boyutlarındaki yükselişin kısmen çevresel nitelikli bir yön taşıdığı konusunda da bilgi vermektedir.

Karşılıklı etkileşimlere yol açması nedeniyle dinî hayatla sosyoekonomik yapı arasındaki ilişkinin önemi göz ardı edilemez. Kayseri'nin sosyoekonomik yapısının ise genel olarak esnaf, zanaatkâr ağırlıklı olarak orta ölçekli sanayi ve ticarete dayalı olduğu söylenebilir. Ancak özellikle 1980'li yıllarla birlikte serbest piyasa ekonomisine geçiş, Kayseri sanayi ve ticaretinde devasa adımların atılmasını, ihracat ağırlıklı çalışan büyük fabrika ve şirketlerin bu piyasada yer bulmasını hızlandırmıştır. Kayseri'nin sosyal yapısında, genel toplumsal katmanlar arasında ağırlıklı ve en büyük kitleyi oluşturan orta sınıfın, artık azımsanmayacak oranda sanayici ve işadamının uluslararası rekabete dönük yatırımlar gerçekleştirdiği, aynı zamanda kendilerini temsil edecek iş ve meslek örgütlenmelerini ortaya çıkardığı görülmektedir. Burada teknoloji ve iş hacminin gelişmesiyle birlikte gelirde yaşanan olağanüstü artışlar, şehrin bir yandan ekonomik yönden ilerlemesini sağlarken diğer yandan da kentin mimari ve sosyal dokusunun yerini giderek yeni, modern eğlence endüstrisinin ürünlerine ve etkinliklerine devretmesini hızlandırmaktadır. Kayseri, Anadolu'da pek az şehrin sahip olduğu bir sivil mimariye sahipken, bu tarihsel kültürel miras, büyük ölçüde açılan yeni yollar ve dikine kentleşme olgusu nedeniyle ister istemez bir tahribatın konusu olmaktadır. Yine gündelik hayatın metropollerde daha çok rastlanan "eğlence, alışveriş ve boş zaman etkinliklerinin hepsini bir araya toplayan büyük alışveriş merkezleri, prestij ve yaşam merkezlerinin" kurulması, ya-

şam tarzında ve sosyal ilişkilerdeki geleneksel desenlerin farklılaşmasına, çoğu zaman da gelenekle modernlik arasında karma biçimlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Öte yandan büyük ölçüde işini kendi dükkân ve işletmesinde yürütmeye çalışan yaygın esnaf ve zanaatkârlık anlayışı, temelde rızık ve kazançla ilgili geleneksel algı ve kabullerle desteklenmektedir. Bu durum orta hâlli esnaf ve tüccar kesiminin baskın olduğu Kayseri toplumsal yapısında gündelik hayatın dinî renk ve desenlerini istikrarlı bir şekilde ayakta tutmaktadır. Bir başka deyişle dinî tutum ve davranışlar, dinî algı ve kanaatler, Kayseri'nin etkin toplumsal tabakalarının niteliklerinden ayrı düşünülemez. Nitekim Kayseri'de her anlamda hayırhasenat işlerinde, yardımlaşma ve dayanışma alanında gözlenen zenginliğin arka planında da kent hayatına damgasını vuran tüccar ve sanayici kesiminin izleri görülebilir. Elbette bu gelişmelere bağlı olarak yaşam tarzıyla, mekânsal ve sosyal alışkanlıklarıyla, eğlence ve kültürel etkinlikleriyle giderek ayrımlaşan tipik bir burjuvalaşma da söz konusudur. Yükselen bu muhafazakâr burjuvanın sosyal beklenti ve ideallerinin uygun yeni dinî yorumlarla meşrulaştırılması pek o kadar da zor olmamaktadır. Zira biliyoruz ki din, yoksullar ve mağdurlar kadar zenginler için de hayatı anlamlandıracak imkânlar içermektedir. Öte yandan burada esasen birbirini destekleyen bir yapısal özgünlük de dikkat çekmektedir. Ticarî anlayış ve yorum farklılığı dinî hayatın dinamiklerini, dinî sosyal anlayış ve algılamalar ise ekonomik faaliyetleri etkilemekte ve yönlendirmektedir. Bu anlamda Kayseri toplumunda dinî değerler ile ekonomik yapı arasındaki ilişkilerin özgünlüğü, bazı araştırmacılara Weber'in Protestan ahlakı ile kapitalizm arasında kurduğu ilişkinin benzerini arama ilhamı vermiştir. Ancak Weber'in, ekonomik davranışları belirleyen Kalvinizme özel, bir dinsel anlayışın Kayseri örneğinde paralellikler göze çarpsa da, tarihsel ve olgusal durumun oldukça farklı boyutları, konunun kendine özgü kavram ve teorilerini gerektirmektedir. Bir başka deyişle Kayseri'de dinî hayat, Kayseri sosyokültürel ve tarihsel yapısının özgünlüğü dikkate alınmadan anlaşılamaz.

Türk İslam tarihinin Anadolu'daki en çarpıcı izlerini üzerinde taşıyan Kayseri, kendi sosyokültürel ve dinî hayatının özgünlüğünü de bu tarihsel mirasından almaktadır. Elbette bu geleneksel mirasın sanayileşme ve kentleşme süreçlerinde gelişen ve küreselleşme olgusuyla hayatın bütün alanlarına nüfuz eden modernleşme karşısında aynen devam etmesi imkânsızdır. Ancak bununla birlikte yaşanan değişimler bireyci, rasyonel, seküler bir dindarlığı da getirmemiş, bunun yerine gelenekle modernliğin Kayseri toplum dinamiklerine göre dönüşen karma biçimlerini karşımıza çıkarmıştır. Kayseri dindarlığı büyük bir çeşitlilik içermektedir, ancak genelde örf, âdet ve geleneklerle özdeşleşmiş kültürel bir dindarlık hâkimdir. Bu dindarlık değişime ve modern etkilere kapalı değildir, aksine modernleşmeyle yoğun bir etkileşim içinde dönüşen bir dindarlıktır. Kayseri dindarlığının modernleşmeyle çatışmayan bir etkileşim yaşaması, Kayseri insanını karakterize eden ticarî ve iktisadî müteşebbislik ruhuyla bağlantılıdır. Kısaca Kayseri'de mevcut yaşanan dinî hayatı ne tam olarak gelenekle ne de modernlikle özdeşleştirmek mümkündür, onu tamamen kendi tarihsel ve toplumsal bağlamında anlamaya çalışmak ve değerlendirmek en uygun yol olacaktır.

Kaynakça: Atabey Kılıç, "Ali Nisârî Efendi" mad. C. I; Mehmet İpşirli, "Kayseri", *DİA*, Ankara 2002, XXV. 96-101; A. Nazif , *Mir'at* (Palamutoğlu), s. 140-141; Mustafa Keskin-Mehmet Metin Hülagü, *Geçmişteki İzleriyle Kayseri*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri; Abdulkadir Yuvalı, "Kayseri'de XVII. Yüzyıl Sonlarında Kadının Sosyal Statüsü", *KYTSB1*, s. 367-374; A. Vehbi Ecer, "Ahi Evren'in Kayseri'de Yirmi Yılı", *KYTSB2* , s. 127-133; Ali Aktan, "Osmanlı Belgelerine Göre Kayseri'deki Gayrimüslim Tebaanın Durumu", *KYTSB3*, s. 7-31; Abdulvahap Taştan, "Kayseri'de Ziyaret Fenomeni ve Kültür Tarihindeki Yeri", *KYTSB3* , s. 483-485; Ayhan Öztürk, *Şer'iye Sicillerine Göre Kayseri Sancağı (1738-1749)*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2000; Çayırdağ, *KTA*; Kasım Karaman, *Şehirleşme Sürecinde Gelenek ve Değişme: Kayseri Örneği*, (Basılmamış Doktora Te-

zi), İÜSE, Malatya 2003; Suat Kurt, *Sanayileşmenin Sosyokültürel Değişmeye Etkisi: Kayseri Örneği*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), KÜSBE, Kırıkkale 2006, s. 102-104; *İslami Kalvenistler: Orta Anadolu'da Değişim ve Muhafazakârlık*, 19 Eylül 2005, ESİ Yayınları, Berlin-İstanbul; Ünver Günay, Harun Güngör, Abdulvahap Taştan, Huzeyfe Sayım, *Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilimi Araştırması*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2001, s. 75-81; Nilüfer Yetkin, *136 Numaralı Tahrir Defterine Göre XVI. Yüzyıl Sonlarında Kayseri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), GÜSBE, Ankara 2007, s. 1-6; Hakan Aytekin, *91 Numaralı Kayseri Şer'iye Sicilinin (s. 01-81) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), EÜSBE, Kayseri 2006, s. 251; Kenan Has, *Romalılar Dönemine Kadar Kayseri ve Çevresinde Dinî Hayat*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), EÜSBE, Kayseri 1988; Rüya Kılıç, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Sufi Geleneğin Taşıyıcıları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2009; Sonay Kekeçoğlu, *Şeriyye Sicillerine Göre Kayseri'de Gayrimüslimler (1800-1850)*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2007.

CELALEDDİN ÇELİK

DİNİBÜTÜN MUSTAFA HİLMİ PAŞA

Şair, devlet adamı (Kayseri/Tavlusun, ? – İstanbul, 1917). İlk tahsili sırasında sınıf arkadaşları tarafından verilen "Dinibütün" namıyla bilinen şair, Tavlusun* köyünden Hafız Mehmed Efendi'nin oğludur. Dedesi Ateş Hafızzâde namıyla tanınmıştır. Köyünde ilk tahsilini tamamladıktan sonra on yaşında İstanbul'a gitti. 1863'te Harbiye'yi bitirdikten sonra ikinci orduda vazifeye başladı. Suriye ve Lübnan'daki isyanlarla, Anadolu'daki Ermeni isyanının bastırılmasında rol oynadı. Askerî İdâdî'de kitabet muallimliğinde bulundu. Tokat'ta Divan-ı Harp Reisliği yaptı. 93 Harbi ile Yunan Harbinde yararlıklar gösterdi. Bâb-ı Seraskerî Levâzım Dördüncü Şube Müdürlüğüne getirildi. Uhdesine Feshâne Müdürlüğü de verildi. Buradan emekliye ayrıldı. Darüşşafaka'nın kurucularındandır. Üsküdar'da Karacaahmet Mezarlığı'ndaki aile kabristanına defnedilmiştir. Çocukları "Civelekoğlu" ve "Ateşoğlu" soyadlarını aldı. _
Son Sadrazamlar adlı eserin şifahî kaynaklarındandır. Arap ve Fars edebiyatına vâkıf şairin bilinen tek eseri, Şehzade Yusuf İzzettin'e takdim edilmek üzere hazırladığı 1875'te basılan ***Düstûru'l-Mücâhidîn***'dir. Fuzûlî'nin ***Leyla vü Mecnûn*** mesnevisini tiyatro şekline koymuş ve bu piyes Güllü Agop Tiyatrosunda uzun süre sahnelenmiştir. Basılmamış şiirleri de bulunmaktadır.

Ahmet Emin Güven'in ilk defa yayımladığı, Hilmi'nin şiirlerinden bir gazeli aşağıya alıyoruz:

Çıkup fesden o gîsûlar ruhundan dâda gelmişdir
Ne âteşdir ki Hindûlar bile feryâda gelmişdir

Hatın üzre hatâdır Avrupa i'lân-ı harb itdi
Habeşden Hind ü Çînîler ana imdâda gelmişdir

Değil nakş-ı tasavvur çîn-i zülfi hâl ü ebrûsı
Ne yâd-ı Mânî'ye ne hâtır-ı Bihzâda gelmişdir

Meded pîr-i mugâna hürmet iden pîr-i kâmildir
Bir elde nukl bezme bir elinde bâde gelmişdir

Sihir kim bir zaman hükmini sürdi 'ahd-i Mûsâ'da
Füsûn-ı nergizin şimdi anı îcâda gelmişdir

İlâhî bulmasın yüz bundan artık leşker-i hattı
Gören dir fitne-i Tâtârdır Bağdâda gelmişdir

Benim meydanda şimdi şehryâr-ı 'aşk ey Hilmî
Bu devlet bir zamanlar Kays ile Ferhâd'a gelmişdir

Kaynakça: Köksal, *KDŞ* , s. 190; Güven, *Kayseri'de Mecmualar*, s. 147-150; Bursalı *OM*[1]; *Bir İnsan Bir Devir: İbnülemin Mahmud Kemal'in Hutût-ı Meşahir Defteri* (Hzl. Şemsettin Şeker-İsmail Kara), İstanbul 2010, s. 115.

ATABEY KILIÇ

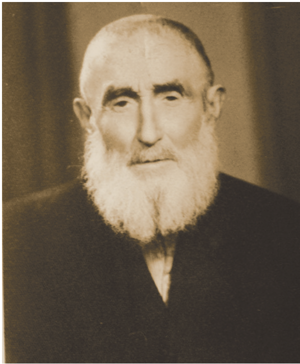

Dinibütün Mustafa Hilmi Paşa
(İ. Kara Arşivi)

EVLİYA ÇELEBİ'DEN

Usta cerrahların anlatılması: Evvelâ bunlardan Boyacı Kapısında zimmî Karakaş Ermeni gayet üstad cerrahtır. Cerrahlık ilmini tamamlamak için Frengistan'ın İspanya ülkesine gitmiştir. Hatta bir adamın dişi ağrısa bir mavi su sürer dişin ağrısı diner. Eğer o dişi çıkartmak istersen o ağrıyan dişe bir kırmızı renkli su sürer kelpedene muhtaç eylemeyip o dişi kendi elinle çıkarırsın.

Kaynakça: *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (hzl Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), YKY, c. 3, 1. kitap, İstanbul 2006, s. 241.

İmam Ahmet Divriklio

Ümit Divrikli

DİŞ HEKİMLİĞİ

Kayseri'de diş hekimliği, bu işi meslek edinen kişilerce (cerrahlar ve berberler) yapılırdı. Diş çeken berberlerden Şükrü, Abdullah ve Mustafa Ağalar en tanınmışları idi ve çektikleri dişleri iplere dizerek kapılarına asarlardı. Kadırga'daki Dişçi Mektebinden 18 Haziran 1911'de mezun olan Kayserili ilk diş hekimi 1885 doğumlu Kasbar'dır. Kasbar'ın Kayseri'de diş hekimliği yaptığına dair bir bilgi yoktur. Dişçilik sanatını izinli olarak icra ettiği bilinen Kayseri'deki ilk dişçi ise Ermeni asıllı Mıgırdıç'tı. Dişçi mektebinden mezun olmayan fakat o devirde devletin bir defaya mahsus olarak verdiği permilere istinaden çalışan Mıgırdıç'ın muayenehanesi Şekerciler Çarşısı'nda idi. Bilinen diplomalı ilk diş hekimi ise Tavlusunlu Faik Bey'di. Faik Bey'den sonra Ekrem Avni Bey diş hekimi olarak ve Ahmet Rıza Tanyel permili dişçi olarak çalışmışlardı. Bilahare Ali Zihni İkizkaya uzun seneler Kayseri'de diş hekimliği yapmıştır. Tabip Odası Defterlerine göre 1953 senesinde 34 lira aidat ödediğini tespit ettiğimiz Ali Zihni İkizkaya'nın bu tarihten sonra da çalıştığı bilinmektedir. Diş hekimi Derviş Bey de aynı senelerde ismi çok anılan meslektaşımızdandı. Diploma tarihleri 1937 olan Veysel Uğur ile Ali Rıza Kılıçkale* de Kayseri'de diş hekimliği yapmaktaydı. 1954 tarihinde sekiz, 1970 tarihinde on yedi olan diş hekimi sayısı 1988 yılında 100 civarında idi. 1997 yılında Kayseri'de ilçeler dahil 127 diş hekimi çalışmakta idi. 1987 yılında, Kayseri Diş Hekimleri Odası kuruldu. Oda; Kayseri, Kırşehir, Nevşehir ve Niğde'yi kapsamaktadır. 2010 yılı itibariyle Kayseri'de ilçeler dahil odaya kayıtlı 258 diş hekimi bulunmaktadır. 2001 yılında Erciyes Üniversitesi* bünyesinde Diş Hekimliği Fakültesinin kurulması ile Kayseri'deki diş hekimliği için önemli bir adım da atılmış oldu.

HALİT ERKİLETLİOĞLU

DİVRİKLİ EMİN EFENDİ bk. DAMAD EMİN EFENDİ

DİVRİKLİ, ÜMİT

Öğretim üyesi, kimyacı (Kayseri, 1973-). Lisansını Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Kimya Bölümünde tamamladı (1990). Yüksek Lisansını (1995) ve doktorasını (1997)'de Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde yaptı. Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Kimya Bölümünde 2002'de Yrd. Doç. Dr., 2006'da da Doç. Dr. oldu. Kimya Bölümü öğretim üyesidir. Analitik Kimya alanında çalışmalarını sürdürmektedir.

Ulusal ve uluslararası yayınlanmış pek çok makalesi bulunmaktadır

YAYIN KURULU

DİVRİKLIO, İMAM AHMET

Din âlimi (Kayseri, 1 Temmuz 1882 – 19 Ekim 1967). Şimdiki Hunat Mahallesi'nde olan Kalpaklıoğlu Mahallesi'nde doğdu. Babası İsmail Efendi, annesi Zehra Hanım'dır. Ailesi Sivas'ın Divrik ilçesinden geldiği için, devrin geleneğine uygun olarak, "Divrikli" diye anıldı. İlk tahsilini mahalle mektebinde, medrese tahsilini ise Melikgazi ve Hunat Medreselerinde* yaptı. İmam Sultan Medresesinden mezun oldu. Mürid Ali Efendi (ö. 1935) ve Külekçizade Hacı Ali Efendi'den (ö. 1944) ders aldı.

Kur'an ta'limini Seyidzade Mehmed Efendi'den aldı. Çeşitli makamları icra etti. Yanıkoğlu ve Cami-i Kebir'de imamlık yaparken Daru'l-Hilafe Medresesi kapanana kadar musikî dersleri verdi. Soyadı kanununda "Divriklio" soyadı verildi. Arapça ve Farsça ile eski ve yeni alfabeyi bilirdi. Kayseri İmam-Hatip Okulu'nda, 1952–1955 yılları arasında, dinî dersler verdi. Hacı Zühdü Efendi* (ö. 1945), Camgöz'ün Hacı Yusuf (Eken) Efendi*, Kavgacızade Hacı Osman Efendi* Ustaoğlu, ö. 1963), Müftü Halil Efendi* (Haliloğlu, ö. 1967) sevip saydığı hocalardandı. Mehmed Çorakçı* ve Mustafa Çuhadar* öğrencileri arasındadır. 85 yıl süren ömründe 45 yıl kadar imam-hatiplik görevi yaptı. Cami-i Kebir*'de yaptığı 45 yıllık imamlık sırasında hiç sehiv secdesi yapmadığı, bu süre için "45 gün kadar da bizim hizmetimiz oldu." dediği rivayet edilir. Cami-i Kebir esnaf camii olduğun-

dan; Cuma hutbelerini kısa okumayı tercih ederdi.
Şapka kanunundan sonra kasket giymeye başladı. Hacı olmamıştı. "Kendi param olmadan hacca gitmem" demiş; hacca gönderme tekliflerini de geri çevirdiğinden hacı olamamıştır. Kabri şehir mezarlığındadır. Evli ve altı çocuk babasıydı.

Şu şiir onundur:

Mü'minin benzer misali şol küheylan ata ki
Doğurur yüz bin kuruşluk tayı feryad eylemez
Cahil u ahmak mürâî benzer ol tavuğa ki
Vereceği bir yumurta, çağırır; âr eylemez.

Kaynakça: Kayseri-Melikgazi ilçesi Nüfus Müdürlüğü Kayıtları; Mustafa Bağkale, *Kuruluşunda Bugüne Kayseri İmam-Hatip Lisesi,* (Lisans Tezi), Kayseri, 2000; s. 26; Koçer, *Ulemâ* , İstanbul, 1972; s. 117–119; Mustafa Çuhadar, *Şiirlerle Hikmet Pınarları,* Kayseri , 2003; s. 21; M. Zeki Bozdoğan, *Hasbekli Hafız Mümin Hoca ve Taşçıoğlu Hafız Okulu*, Kayseri, ts. s.71; Mustafa Işık, *Çuhadar Hoca'nın Dilinden Divrikli Ahmed Efendi*; *Kayseri Gündem Gazetesi*, (www.kayserigundem.com); Mustafa Öcal, *Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Dinî Hayat,* İstanbul, 2008; C.II s. 293-295.

MUSTAFA IŞIK

DİYAMANDİ MOLLA bk. YAMAN DEDE

DOĞA HATUN

Orta Anadolu'da, Moğol-İlhanlı idaresinden sonra XIV. yüzyılda Sivas-Kayseri merkezli bir devlet kuran Alâeddin Eretna'nın (?-1352)* hanımı Doğa (devrinin söylenişine göre Toga) Hatun hakkında bilgi, sadece XIV. yüzyılın meşhur Faslı Arap seyyahı İbn Batuta'nın seyahatnamesinde bulunmaktadır. 1330/40'lı yıllarda Anadolu'ya gelen İbn Batuta Konya, Aksaray ve Niğde üzerinden Kayseri'ye gelmiştir. Burası da Aksaray ve Niğde gibi Irak Padişahı (Şeyh Hasan Celayir ö1356)'nın hâkimiyetinde olup, Alâeddin Eretna buraları onun adına idare ediyordu. Kayseri'de Irak ordu birlikleri (Eretna'nın kuvvetleri) bulunmakta idi. Alâeddin Eretna'nın hanımlarından biri de bu şehirde oturmakta idi. Bu hatun, beyin (Eretna'nın) kadınları arasında erdemi ve cömertliği ile tanınmıştır. Irak Sultanı ile akrabalığı vardır (Şeyh Hasan Celayir'in kardeşi olmalıdır). Kendisine büyük anlamına gelen "Ağa" diye hitab olunurdu ki, padişahlarla alâkası olan her kişiye bu unvan verilirdi. Asıl adı Doğa Hatun idi. Seyyah huzuruna çıktığında Doğa Hatun onu ayakta karşılayıp güzel sözler söyleyerek selamlamıştır. Yemek hazırlanmasını emretmiş ve seyyah ve yanındakileri yemeğe davet etmiştir. Seyyaha şehirden ayrılırken adamlarından biri ile rahat ve koşumu mükemmel bir atla bir hilat (kürk) ve para göndermiş ve özür dilemişti. Seyyah şehirde idarecilerden ve Ahi tarikatının önde gelenlerinden Emir Ali*'nin tekkesinde kalıyordu. (Emir Ali Pişrev Türbesi*). İbni Batuta daha sonra Kayseri'den, Alâeddin Eretna ile görüşmek üzere merkez Sivas'a gitmiştir.

Doğa Hatun'un defnedildiği tahmin edilen köşk medrese (V. Vural)

Görüldüğü üzere Anadolu'nun ortasında bir devlet kurmuş bulunan Alâeddin Eretna'nın hanımı Doğa Hatun, kocası adına şehirde idarecilik (valilik) yapıyor ve elçileri kabul edip onlara ziyafet ve hediyeler veriyordu. Doğa Hatun herhalde şehirde Selçuklular'dan kalma İç Kale'nin kuzeyinde, şimdiki Saat Kulesi* ile Kale* arasında bulunan Selçuklu sarayı Devlethâne* de kalıyordu ve İbni Batuta'yı burada kabul etmişti.
Alâeddin Eretna'nın Kayseri'de yaptırmış olduğu Köşk Medrese*'de (aslında tekke) bulunan türbe (kümbet) de medfun, 1339'da ölen hanımı Suli Paşa Hatun*'la, Doğa Ağa Hatun'un aynı kişi

olup olmadığı belli değildir. Doğa Hatun adına bundan başka herhangi bir türbe veya mezar bilinmemektedir.

Kaynakça: *İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler*, (hzl İsmet Parmaksızoğlu), İstanbul 1971; Kemal Göde, *Eretnalılar (1327-1381)*, Ankara 1994; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi I*, 1969; "Celâyir", *İslam Ansiklopedisi*, C. III.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

DOĞAL AFETLER

Kayseri, kurulduğu günden bugüne kadar birçok doğal afetle karşılaşmıştır. Şehrin Erciyes gibi volkanik bir dağın hemen eteğinde olması ve zemininin sağlam olmaması depremlerden fazlaca etkilenmiş olduğunu göstermektedir. Şehrin karşılaşmış bulunduğu doğal afetlerin kronolojik sırası şöyledir: Kayseri'de tarihî kayıtlara göre bilinen ilk deprem, MS 14–17 yılları arasında olmuştur. Bu depremde şehir zarar görmüş ve buna bağlı olarak eskiden beri Kapadokya krallarının Roma'ya ödedikleri vergi azaltılmış. MS 161–169 yıllarında Septimus Severianus'un Kapadokya Eyalet Valiliği sırasında önemli bir veba salgını olmuştur. MS 262–270 yılları arasında büyük bir depremin daha olduğunu kaynaklardan öğreniyoruz. Bu dönemde büyük ve güzel bir şehir olan Kayseri büyük oranda tahrip olmuş fakat hiç terk edilmemiş, yıkılan bütün binaların yerlerine yenileri yapılarak şehir yeniden kurulmuştur. MS 544 yıllarında başgösteren bir veba salgınında, ekinleri bile kaldıracak adam kalmadığı, kaynaklarda belirtilmiştir. Tarihî kaynaklarda uzunca bir zaman diliminde deprem bilgisine rastlanmazken MS 1072 yılında Bizans tahtının yeni sahibi İmparator VII. Mihael Dukas, Malazgirt Savaşı'nın intikamını almak üzere Anadolu'ya bir sefer düzenledi. Ordu Kayseri'ye ulaştığında, şehrin büyük bir depremle harap olduğunu ve burçlardan başka bir yapının ayakta kalmadığını gördüler. Bunun üzerine burada fazla oyalanmayarak Sivas'a doğru yola devam ettiler. MS 1239–40 tarihlerinde Kayseri, Konya ve Aksaray'da şiddetli bir deprem olmuş ve tahribat yapmıştı. 1300–1333 yılları arasında Anadolu'da 33 sene süren korkunç bir kıtlık ve çekirge istilası yaşanmıştır. Aksarâyî'ye göre kadınlar kedi gibi çocuklarını yemişler. 1334–35 tarihinde Kayseri, Konya ve Aksaray'ı sarsan ve birçok yapıya zarar veren bir deprem daha olmuştur. 1504–1509 seneleri arasında kıtlık ve buna bağlı olarak veba salgını yaşanmıştır. Yine 1622 tarihinde iki sene süren kıtlık ve veba salgını görülmüştür. 1620 yılında başlamış bulunan bu salgın "taun-ı azim" (büyük veba salgını) ismiyle anılmıştır. 1630 senesinde Kayseri'de çok yaygın bir kolera salgını başlamış ve her gün ortalama 40–50 kişi ölmüştür. Halkın "ölet" dediği bu salgının sebebinin içme suyu olduğunu anlayan zamanın kadısı "Kumluk Suyu"nu şehre getirterek salgını önlemeye çalışmıştır. Yine 1646 yılında yaygın bir şekilde Anadolu'da görülen "büyük veba salgını" Kayseri'yi de sarmış, köylerden ve şehirden on dört bin kişinin ölümüne sebep olmuştur. Bu taun salgını için zamanın şairlerinden birisi "ah marazi" (sene 1056) kelimesi ile tarih düşürmüştür. 1717 yılının Şubat ortalarında Kayseri'de çok şiddetli bir sarsıntı yaşanmıştır. Şehirde Cami-i Kebir*'in kubbe, kemer ve duvarları yıkıldı. Ayrıca Erkilet Musaağa Camii de harap oldu. Bu cami bir sene sonra Sadrazam Erkiletli Nişancı Mehmed Paşa tarafından yanında medrese ve kütüphanesiyle birlikte yeniden yaptırıldı. Cami-i Kebir ise beş sene yıkılı kaldıktan sonra Hacı Halil Efendi* tarafından yeniden imar edilip canlandırılmıştır. 1728–29, 1739–43, 1759–65, 1784–86, 1813–19, 1835–38 tarihlerinde Kayseri'yi de içine alan ve bütün Anadolu'da da görülen veba salgınları tespit edilmiştir. Ağustos 1835 cuma günü akşamdan sonra büyük bir yer sarsıntısı meydana gelmiş ve bu sarsıntı sırasında, taş duvarlar ve toprak damlardan yapılmış olan şehirde birçok ev, mabet ve resmî bina yıkılmış, şehir âdeta harap olmuştur. Daha sonra yapılan resmî açıklamalara göre: 1064 kişinin öldüğü tespit edilmiştir. Şehir merkezinin o günkü nüfusu ise 40.000 kişi civarındadır.

Yukarıda adı geçen büyük depremden altı ay sonra 11 Şubat 1836 çarşamba gecesi şafak vaktinden evvel bir sarsıntı daha olmuş, fakat fazla tahribat yapmamıştır. 1845 senesinde yağmur yağmadığı için bütün mahsul kurumuş ve çok büyük bir

kıtlık yaşanmıştır. Şehrin ileri gelenleri toplanarak Sultan Mecid'e bir niyaz mektubu yazarak o seneki aşar vergisini kaldırtarak bir ölçüde halkın rahatlaması sağlanmıştır. Aynı seneyi takip eden üç sene de halkın "ölet" veya "çarıkçıkartmaz" dediği kolera salgını olmuş ve şehirde binlerce kişi ölmüştür. Hemen her evden birkaç ölünün çıktığı bugünlerde bir tuluk peynirin ölene yakınlık sırasına göre elden ele yedi eve miras düştüğü görülmüştür. Aynı senelerin devamında, yani 1849 tarihinde Kapalıçarşı*"da çıkan büyük bir yangında çarşı yanarak zarar görmüştür. 1865 yılında Kayseri'de orta şiddette bir depreme daha rastlıyoruz. Bu depremde sivil binaların dışında Hatıroğlu Camii* ve Hasbek Dilaver Paşa Camii yıkılmıştır. Hatıroğlu Camii*, 44. Tabur İmamı Mustafa Hafız tarafından, Dilaver Paşa Camii de Kaptan-ı Derya Ahmed Paşa* tarafından tamir ettirilmiştir. 14 Eylül 1870 tarihinde Kayseri Çarşısı'nda büyük bir yangın çıkmış ve ekseriyeti ahşap olan dükkânlar baştan aşağıya yanarak yok olmuştur. Bu yangında zarar görmeyen Hacı Efendi ve Cıngıllıoğlu çarşılarının dışında kalan Kapalıçarşı bugünkü şekliyle Maraşlı Osman Paşa'nın öncülüğünde yeniden yaptırılmıştır. 1873 yılındaki tahıl mahsulünün yetersiz olması sonucunda halk büyük bir yiyecek sıkıntısı çekti. Aynı seneyi takip eden kış mevsiminde ise o kadar çok kar yağdı ki Anadolu'da bütün yollar kapandı. Halk o kış tohumluk mahsul de dahil olmak üzere nesi var nesi yok her şeyini yiyip bitirdiği hâlde açlıkla mücadele edemedi ve bütün Anadolu'da 150.000–250.000 kişi öldü. Ayrıca çok miktarda sığırla çok miktarda koyun, keçi telef oldu. 1874 senesinde de bu felaketin devamı olarak hem tohumluk bulunamaması hem de tarlaları sürecek adam ve hayvan olmaması sebebiyle kıtlık ve hastalık devam etti. Her şey çok pahalılandı. Halkın "doksanın kıtlığı" dediği bu sıkıntılı günlerde unun batmanı bir mecidiyeye çıkmış ve birçok hayvan açlıktan telef olmuştur. Sonunda Sivas'ın ileri gelenlerinden Mehmed Ali Bey'in epeyce zahire göndermesiyle halk sıkıntıdan kurtulmuştur.

1892 tarihinde Kayseri'de yaygın bir kolera salgınına daha rastlıyoruz. Halkın "ölet" dediği bu salgında büyük camilerden her gün 20–25 cenazenin kalktığı günler olmuştur. Sokakta, çarşıda, şurada burada düşüp ölenler her an görülebilen alışılmış olaylardan olmuştur. Bugünlerde insanlar ağlamak ve üzülmek gibi hislerini kaybederek sadece ölülerini gömme gayretine girer hâle gelmişlerdi. Hatta ölüsünü merkebe yükleyip gömmeye götürürken türkü söyleyenlere dahi rastlanmıştır.

Bu salgından hemen sonra 31 Mayıs 1894 tarihinde Kayseri'de daha büyük bir kolera salgınına daha rastlıyoruz. Bu salgın, ilk on beş günü gayet şiddetli olmak üzere, iki ay devam etmiş ve ölümlerin günde 300'ü geçtiği olmuştur. Salgın süresince 3000 civarında insan kaybedilmiştir.

1898 ve 1900 senelerinde kızıl, 1902 senesinde de görülen difteri salgını sırasında ise birçok çocuk ölümü olmuştur. Son olarak 1940 yılında merkez üssü Develi olan 6,9 şiddetindeki depremde ise 17 kişinin öldüğünü ve beş evin yıkıldığını görmekteyiz.

28 Mart 1980 tarihinde Develi ilçesine bağlı Ayvazhacı Köyü'nde sel nedeniyle meydana gelen toprak kayması sonucunda 60 kişi ölmüş ve çok sayıda kişi de yaralanmıştır.

Kaynakça: A Nazif, *Meşahir* (Diriöz'ler) , s. 38; Daniel Panzac, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba,* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997, s. 260-61; Doğan Avcıoğlu, *Türklerin Tarihi,* V. 2160; Dr. Hıfzı Nuri, *Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası*, sad. Z. Kars, Kayseri Ticaret Odası Yay., Kayseri 1995, s. 37; Erkiletlioğlu, *Osmanlı Kayseri,* s. 43, 81, 180; Erkiletlioğlu, *KT,* s. 34; Henry Fanshawe Tozer, *Turkısh Ermenia and Eastern Asia Minor,* London 1881, s. 89-90; İbrahim Hakkı Konyalı, *Niğde Aksaray Tarihi,* 1974 s. 1314; M. Salih San, *Anadolu ve Muş'un İzahlı Tarihi,* Ankara 1982, s. 111; Mehmet Çayırdağ, "17. Asır Ortalarına Ait Kayseri ile İlgili Kayıtlar", *Erciyes,* (Kayseri 1985), s. 18; *Erciyes*, (1949), S 72, s. 111; Nezahat Baydur, *Kültepe Kaneş ve Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar,* İstanbul 1970, s. 104; Niğdeli Kadı Ahmed Aksarayi, Süryani Mihael, *Chronique,* C. III s. 160; Şefik Türker, *Kayseri Takvimi,* Kayseri 1943, s. 37-39.

HALİT ERKİLETLİOĞLU

KAYSERİ'DE H 1229 (M 1813) YILINDA VAKİ TAÛN (KOLERA-VEBA SALGINI) HAKKINDA DESTAN

DESTAN-I SEZÂYÎ

Bin iki yüz yirmi dokuz senesinde
Geldi Kayseri'ye bir azîm tûfân
Aldı yiğitleri kadın kızları
Nice analar da eyledi figân

Çok kapı bend oldu kilit asıldı
Nice kimselerin nesli kesildi
Kebab oldu ciğer dâğlar basıldı
Gitti nice nice kaşları kemân

Ela gözden yaşlar sel gibi aktı
Feryâd u figân tâ arşa çıktı
Taûn u vebâ çok evler yıktı
Ne hesâbı belli ne olur beyân

Kimi öksüz kaldı kimisi garip
Seçti aldı gonca güllerin derip
Analar âh edip bûsesin verip
Hasret kıyâmete kaldı bir zemân

Savruldu fırtına koptu bir duman
Girdi Kayseri'ye vermiyor eman
Eyce âdemlerden az kaldı heman
Böyle imiş Hak'tan emr ile fermân

Salacalar bir katara yürüdü
Yüreklerde yağ kalmadı eridi
Aşkımız kalmadı gayri farıdı
Görenler bu günü hiç olmaz şâdân
Açıldı mezarlar hep tâzelendi
Sekerât dillerine olmadı n'etti
Görenler âh edip yüreği yandı
Hayrette kaldılar hep bütün insân

Havf düştü insâna çarşı açılmaz
Hakk'ın emri olan şeyden kaçılmaz
Meyyit kokusundan aslâ geçilmez
Hâllerimiz oldu şimdi pek yamân

Cennete gittiler şehit olanlar
Bu ne şekil oldu dedi bilenler
Bir gün söyler bizden sonra gelenler
Kitaplarda olur dillere destân

Sezâyî der halas eylesin Hüdâ'm
Meyyit getirmeye kalmadı adam
İki yüz cenâze kılındı müdâm
Âciz kaldı insân dediler emân

Kaynakça: Ahmet Emin Güven, "Bu destanın şairi Sezâyî'nin Milli Kütüphane'deki yazma cönklerin yirmi birinde 75 kadar şiiri bulunmaktadır. Bu destan 51 numaralı *cönkün* 86. sayfasında kayıtlıdır. 51 numaralı *cönk*, H 1235 (M 1819)–H 1239 (M 1824) tarihleri arasında Develi'de Hâfız Halil İbrahim Efendi tarafından yazılmıştır."

DOĞAL ANITLAR (AĞAÇLAR)

Kayseri ilinin arazileri, çoğu güneybatı-kuzeydoğu yönünde uzanan dağlar ile bu dağlar arasındaki geniş ovalar, yüksek platolar, derin vadiler ve havzalardan oluşur. Arazi yapısındaki bu farklılaşma bölgede iklimi çeşitlendirmiş ve il sınırları içerisinde tabiat harikası nitelikler taşıyan doğal anıtlar meydana gelmiştir.

Erciyes Dağı* bölgedeki doğal anıtların en önemlisi, aynı zamanda şehrin sembollerinden biridir. En yüksek platosundaki Yedi Göller ve Hacer Ormanlarıyla Türkiye'nin en güzel peyzaj alanı olarak nitelendirilen Aladağlar Millî Parkı*, Sultan Sazlığı Kuş Cenneti*, Kızılırmak* ile arazi ve iklim zenginliğinin ürünü olan nitelikli dev ağaçlar bölgedeki başlıca doğal anıtlardır. Antik Anadolu'nun coğrafyasını yazan Amasyalı Strabon* (MÖ 64–MS 21), *Coğrafya* adlı ünlü eserinde, Erciyes eteklerindeki ormanlarla ilgili şu bilgiyi vermektedir: "Mazaka (Kayseri) Erciyes eteklerindeki yamaçlarda kurulmuştur. Burası şehir kurmaya pek çok bakımdan elverişli değildir. Zira bölgede yeterince su olmadığı gibi, arazi yapısı bakımından düşman saldırılarına karşı savunulması da güçtür. Ancak ev yapımında gerekli olan kereste ve taşa yakın olduğu için, krallar tarafından şehir kurulacak yer olarak tercih edilmiştir. Erciyes'in çevresi tamamen ormanlarla kaplıdır. Tüm Kapadokya'da kereste temin edilebilecek başka orman yoktur." Erciyes Dağı'nın 1500 metreye kadar olan yamaçları bugün de çepeçevre bağ, bahçe, orman ve fundalıklarla kaplıdır. Yüzyıllar önce eteklerindeki meşe ve ardıç ormanları yok edildikten sonra, ulaşılabilir vadi ve platolar teraslanarak bağ ve bahçe yapılmıştır. Ulaşılması güç olan dik yamaçların alt kesimleri kendiliğinden meşelik, üst kesimleri ise bodur kavak ormanına dönüşmüştür. Eteklere doğru indikçe dağınık olarak ahlat, alıç, dağdağan ve ardıç ağacına rastlanır. XX. yüzyılın başlarına kadar Kayseri'nin merkezinde ise ağaçların türü ve miktarı sayılacak kadar azdı. Çeşmelerin yakınlarında, camilerin ve resmi dairelerin avlularında az sayıda çınar, meşe, söğüt, kavak, kokarağaç, dut, armut ve kayısı ağacına rastlanırdı. Şehir merkezine toplu ağaç ilk olarak XIX. yüzyılın sonlarında, Saat Kulesi'nin batısına düşen bölgede yapılan Millet Bahçesi adı verilen parka dikildi. İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde de Gültepe Parkı* yapıldı. Her iki parkta ağırlıklı olarak söğüt, kavak, dut ve akçaağaç vardı. Cumhuriyetin ilk yıllarından beri sürekli olarak genişletilen Sivas, Talas, İstanbul ve İstasyon caddelerine ve 1950'de imara açılan Sahabiye ve Fatih mahallelerinin sokaklarına da bol miktarda akasya, akçaağaç ve dişbudak dikildi. Şehirdeki ağaçların sayısı ve türü, kamu kurumlarının dışarıdan getirerek bahçelerine diktikleri yeni fidanlarla zenginleşti. 1930'lu yıllarda Devlet Demir Yolları* istasyon çevresinde bol miktarda dişbudak, akasya, akçaağaç, dut, atkestanesi ve çit bitkisi olarak da gladiçya dikti. 1935'ten itibaren Sümer Bez Fabrikası*, gerek işletmenin geniş bahçesinde, gerekse çevresinde yerleşime açılan mahallelerde bol miktarda akasya, söğüt, akçaağaç, dut, kayısı ve iğne yapraklı ağaç olarak da çam yetiştirdi. 1950'den itibaren imar hareketlerinin* hızlanmasıyla, yeni yapılan cadde ve parklara dikilen ağaç türleri zenginleşmeye başladı. Şeker Fabrikası*'nın arazisinde, Karayolları ve Devlet Su İşleri müdürlüklerinin bahçelerinde, Anadolu Fuarı*, Kayseri Tekstil Fabrikası, Meydan

Haymana Bağları'nda meşe ağacı-1999 (Ş. Karatepe)

Eski Askerî Hastane kapısı önünde "Kapı Çınarı"-1999 (Ş. Karatepe)

Parkı ve Şehir Mezarlığında geleneksel bölge ağaçlarının yanında bol miktarda sedir, ladin, selvi ve çam gibi iğne yapraklı ağaçlar da dikildi. İklim ve toprak yapısının sağladığı sınırlı imkânlara bağlı olarak, geleneksel Kayseri'nin doğal ağaç yapısı; elma, armut, kayısı, erik, ceviz, badem, kiraz ve dut gibi meyve ağaçları; meşe, çınar, kavak, dağdağan, ahlat, alıç, kokarağaç, söğüt gibi orman ağaçlarıyla sınırlı kalmıştır. Sanayileşme döneminde bu yapı atkestanesi, ıhlamur, akasya, dişbudak, akçaağaç, selvi, ladin, sedir, mahlep, huş ve çam türlerinin yetiştirilmesiyle zenginleşmiştir. Bu ağaçlardan özellikle çınar ve meşe türlerinin 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu hükümlerince Anıtsal Ağaç olarak tescil edilenleri ve ender bulunan özellikleri nedeniyle tescil edilmesi gerekenleri vardır.

Çok hızlı büyüyen ve uzun ömürlü bir ağaç olan çınar, gökyüzünü örten yüksek dalları ve iri gövdesiyle etkileyici ve saygı duyulan bir ağaçtır. Erciyes Dağı'nın çevresi çınar ağacı bakımından çok zengindir. Türkiye'nin en zengin çınar ormanlarından biri Zamantı Vadisi'ndedir. Develi*, Talas*, Hisarcık* ilçelerinde ve şehir merkezinde anıtsal özellikler kazanmış çınar ağaçları vardır. Develi ilçesinin ana caddeleri üzerinde ve Elbiz Parkı'nda orta büyüklüğe ulaşmış yüzlerce çınar ağacı vardır. Elbiz Parkı'ndaki su kaynağının başında yer alan iki büyük doğu çınarı anıtsal görünümleriyle dikkat çekmektedir. Kaynağın doğusundaki çınar yedi metreye ulaşan kalın ve basık gövdesi, kıvrımlı dallarıyla dört bir yana genişleyerek geniş ve yuvarlak bir tepe oluşturmaktadır. Kaynağın batısındaki çınar ise yana ve yukarı doğru genişleyen dallarıyla yirmi metre genişliğinde ve yirmi beş metre yüksekliğinde yuvarlak görünümlü bir tepe oluşturmaktadır. Elbiz Suyu'nun başında geniş gölgelikler oluşturan çınarların iki yüz yıllık oldukları sanılmaktadır. Develi ilçesindeki görkemli çınarlardan biri de Fatih Camii'nin önündedir. Dar bir sokakta bulunmasına rağmen otuz metreyi bulan yüksek tepesiyle uzaktan fark edilmektedir. İki yüz yaşında olduğu tahmin edilen bu çınar, çok sağlıklı olan kalın gövdesi ve genç sürgünleriyle hızla büyümektedir. Kayseri'nin en itibarlı sayfiye yerlerinden olan Talas ilçesindeki zengin ailelerin bağ ve bahçelerinde; çınar, atkestanesi, sedir, meşe, ıhlamur, ceviz ve karadut gibi kıymetli ağaçlar vardır. Atatürk Köşkü'nün bahçesinde ve Erciyes Üniversitesinin sosyal tesislerinde bulunan iki çınar ağacı ise iriliği ve estetik görünümleriyle dikkat çekmektedir. Her iki çınar da yüz yaşındadır. Atatürk Köşkü'nün bahçesindeki çınar, kalın silindirik gövdesi ve yirmi metre çapındaki yuvarlak tepesiyle yaşına göre oldukça iri görünmektedir. Erciyes Üniversitesi Sosyal Tesislerindeki çınar ise otuz metreyi bulan sivri tepesiyle çevresindeki tarihi taş yapılarla uyumlu bir bütünlük oluşturmaktadır. Hisarcık ilçesinde bulunan çok sayıda çınar ağacından meydandaki dükkânlar

arasına sıkışan yaşlı doğu çınarın, sekiz yüz yaşında olduğu tahmin edilmektedir. Fatih Parkı içindeki dik başlı büyük doğu çınarı da, anıtsal niteliktedir. Çınarın otuz metre yükseklikte ve yirmi beş metre çapında geniş bir tepesi vardır ve altı yüz yaşında olduğu tahmin edilmektedir. XX. yüzyılın başlarından itibaren modernleşen kamu kurumları için yapılan yeni binaların bahçelerine ve 1950'lerden itibaren de şehirlerdeki tüm parklara, kaldırımlara ve fabrikaların bahçelerine sistemli olarak çınar ağacı dikilmiştir. Çoğu orta büyüklüğe ulaşmış bu ağaçlardan Cumhuriyet Meydanı'nda, Düvenönü* Meydanı'nda, Eski Askerî Hastane'nin bahçesinde ve Kayseri Lisesi önünde bulunanlar hızla büyüyerek doğal anıt niteliği kazanmıştır. 1950'de Demokrat Parti iktidara gelince demokrasiye geçişin anısına Büyük Kent Meydanı'na çok sayıda çınar ağacı dikilmiştir. Değişik zamanlarda yapılan çevre düzenlemelerinde ağaçlar birer ikişer sökülmüş ve geriye bir tek çınar kalmıştır. Saat Kulesi, Hükümet Konağı ve İç Kale arasındaki kavşakta yer alan bu çınar ağacı henüz altmış yaşında olmasına rağmen beş metre kalınlığındaki düzgün konik gövdesi ve yirmi metre yükselen tepe dallarıyla anıtsal bir görünüm kazanmıştır. Park Caddesi'nin Düvenönü Meydanı'na açılan orta refüjünün ucunda yer alan Düvenönü Çınarı henüz altmış yılı dolduran genç ömrüne rağmen çok hızlı büyüyerek yedi metre gövde kalınlığına ulaşmıştır. Beş koldan oluşan dalları yukarı doğru yükseldikçe, yan kolları genişleyerek yirmi beş metre yüksekliği ve bir o kadar da çapı olan yuvarlak görünümlü geniş bir tepe yapmıştır. Düvenönü Meydanı'ndan Büyük Meydan'a geçişin önünü bir hisar gibi tutan bu güzel ağaç şehrin doğal sembollerinden biri haline gelmiştir. Yıldırım Caddesi üzerindeki Eski Askerî Hastane'nin tarihî kapısına komşu olması nedeniyle "Kapı Çınarı" adı verilen ulu ağacın yüz yirmi yaşında olduğu tahmin edilmektedir. Yedi metre kalınlığındaki heybetli gövdesi üç metre yükseldikten sonra iki büyük dala ayrılmaktadır. İri dalları, yukarı doğru yan dallara ayrılarak genişleyen ve otuz metre yüksekliği yirmi beş metre çapı olan, çok büyük bir tepe oluşturan Kapı Çınarı kentin bu bölgesindeki tarihî dokuyu zenginleştiren bir etkiye sahiptir. Kiçikapu Meydanı'nda Kayseri Lisesinin önündeki kaldırımda sıralanan beş adet çınardan ikisinin tepe dalları kırılmış, diğer üçü yüksek dallı ve sağlıklıdır. Elli yıl önce on adet olan çınarlar çok sık olduğu için doğal olarak kendilerini seyrelterek azalmışlardır. XX. yüzyılın başlarında çekilen fotoğraflarda lisenin bahçesinde küçük fidanlar olarak görülen çınarların yüz yirmi yaşında olduğu tahmin edilmektedir. Kayseri Lisesinin ve Kiçikapu Meydanı'nın sembolü olan çınarlardan üçü doğal özellikleri ve güzellikleri bakımından anıtsal ağaç niteliğindedir.

Ilıman iklimlerden okyanus bölgelerine kadar çok geniş bir çevrede dünya ormanlarının temel ağacı olan meşenin Türkiye'de doğal olarak yetişen otuzdan fazla türü vardır. Ormanlık alanlarda kendiliğinden yetişen sapsız meşe, saplı meşe, tüylü meşe ve saçlı meşe gibi türlerin yanında, şehir ağacı olarak üretilen Macar meşesi, kırmızı Amerikan meşesi gibi türleri de vardır. Yavaş büyüyen bir ağaç olan meşe değişik iklim ve toprak şartlarına uyum sağlayabildiği için çok uzun ömürlüdür. Kayseri'de Erciyes'in ve Ali Dağı'nın eteklerindeki tüm boş alanlar meşe ormanlarıyla örtülüdür. Kayseri'nin ilk çağlardan beri temel orman ağacı olan meşenin şehir merkezinde ve kırsal alanlarda çok sayıda yaşlı ve anıtsal nitelikteki örnekleri mevcuttur. Erciyes çevresindeki meşelerin en iri ve yaşlı olanı Haymana bağlarındadır. Haymana bağlarındaki namazgâhın yakınında yer alan yaşlı meşenin, yedi buçuk metre çevresi olan kalın gövdesinin içi çürüyerek boşalmaya yüz tutmuştur. Elli yıl kadar önce budanan tepe dalları yeni sürgünlerle gövdesine göre daha küçük bir tepe oluşturmaktadır. Yan dallarından birinin üzerindeki siyah oyuk, yıldırım düşmesi sonucunda olmuştur. Bin yaşında olduğu tahmin edilen ulu ağaç

yaşlı görünümüne rağmen hâlâ sağlıklı sürgünler ve bol miktarda meyve vermektedir. Dallarına Selçuklu kartalı konmuş bu emektar ağaç mutlaka tescillenerek korunmaya alınmalıdır. Haymana semtinde olağanüstü büyüklükte ve yaşlı çok sayıda meşe ağacı mevcuttur. Bunlardan Kıranardı'ndan gelen su arkının kenarındaki meşe yedi metreye ulaşan geniş gövdesi ile dikkati çekmektedir. Dikine doğru düz bir şekilde yükselen gövde beş metre yükseldikten sonra üç büyük dala ayrılmaktadır. Bu dallardan çıkan, yan kollarla genişleyen yaşlı meşe yirmi metre eni, yirmi beş metre yüksekliği olan sivri görünümlü geniş bir tepe oluşturmaktadır. Yedi yüz yaşında olduğu sanılan bu meşenin yeni sürgünler veren tepe dallarında bazı kırılmalar vardır. Ancak yaşına rağmen gövdesi çok sağlam ve sağlıklıdır. Erciyes eteklerindeki en yüksek yerleşim birimi olan Hisarcık yoğun bir meşe bölgesidir. Bu meşelerden üç tanesi gerek iriliği gerekse güzel görünümleriyle dikkat çekicidir. Buran Sokağı üzerinde Hattatlar'ın bahçesindeki meşe dört metre kalınlığında düzgün konik gövdesi ve geniş dallarıyla bahçeyi şemsiye gibi örtmektedir. İki yüz yaşında olduğu sanılan ağacın düzgün gövdesi beş metre yükseklikten itibaren kademeli olarak yan dallara ayrılarak yuvarlak ve geniş bir tepe oluşturmaktadır. Gülle Bağları'nda Arpacıoğulları'nın bağından geçen su arkı boyunca yetişen bir düzine yaşlı ve iri meşenin en görkemli olanı çok uzaktan fark edilmektedir. Bu meşenin beş metre çevresi olan geniş gövdesi dört metre yükseklikten itibaren iki büyük çatala ayrılmaktadır. Çatallardan birinin ucu kırılmış, diğeri ise yukarıya doğru büyüyerek sivri bir tepe oluşturmuştur. Üç yüz yaşında olduğu sanılan bu güzel meşe kendinden emin sağlıklı bir şekilde büyümeyi sürdürmektedir. Hisarcık'ta Ateş Sokağı üzerindeki Aksebzeciler'e ait çıkmazda, gökyüzünü süsleyen, dallarının çoğunu kaybetmiş, yedi metre gövde kalınlığı olan yaşlı bir meşe yaşam savaşı vermektedir. Bu meşenin yedi yüz yaşında olduğu tahmin edilmektedir. Aynı bahçede yer alan bir başka meşe ağacı, dört metre kalınlığındaki düzgün silindirik gövdesi ve geniş tepe dallarıyla hızla büyümektedir. Bölgede yapılan imar planıyla yolda kalan bu şanslı genç meşe ağacını korumak için belediye imar planında değişiklik yapmıştır. Son yıllarda belediyeler ağaç dikiminde seçici davranmakta ve kısa ömürlü söğüt, kavak, akasya, akçaağaç yerine daha uzun ömürlü olan ve anıtsal nitelikler kazanan atkestanesi, çınar, çınar yapraklı akçaağaç ve ıhlamur gibi görkemli şehir ağaçları dikmektedir.

ŞÜKRÜ KARATEPE

DOĞAL KAYNAKLAR

Enerji kaynakları

Günümüzde kullandığımız enerjinin çoğu petrol, kömür ve doğal gaz gibi fosil yakıtlardan elde edilmektedir. Bu yakıtların rezervleri ise sınırlıdır. Yenilenebilir enerji kaynakları sürekli olarak yenilendiklerinden tükenmezler. Çoğu yenilenebilir enerji kaynağı, enerjisini direkt veya endirekt olarak güneşten alır. Güneş enerjisi, jeotermal enerji, hidroelektrik enerji, bio-enerji, hidrojen, dalga veya okyanus enerjisi, rüzgâr enerjisi yenilenebilir enerji kaynaklarından başlıcalarıdır.

Madenler

Kayseri maden varlığı açısından zengin sayılabilecek bir ildir. Kayseri'nin maden ve diğer yeraltı zenginlikleri asbest, bakır, kurşun, çinko, demir, diyatomit, fosfat, jips, kaolen, krom, pomza, kum-çakıl, manganez, mermer, tuğla-kiremit ve kömürden oluşmaktadır. Ancak kömürün fazla ekonomik değeri yoktur.

Ankara Ticaret Odasının (ATO) hazırladığı Altın Fırsatlar Raporu'nda, Kayseri ve çevresinde altın rezervleri olduğu belirtilmektedir.

Asbest: Bünyan-Akkışla'da,

Bakır-Kurşun-Çinko: Zamantı, Yahyalı-Kuzoluk, Ağcaşar, Suçatı, Sazak, Mezargedik, Kargediği, Milas-Alagöl, Dereköy ve Karlığın ile Develi Köprüüstü, Kaleköy ve Çakılpınar köylerinde,

Demir: Bünyan-Taçin, Pınarbaşı-Viranşehir, Kovalıköy, Sayburnu, Nevruz T.,

Kurbağapınarı, Çadırkaya, İsmailkaya, Develi-Zile, Yahyalı-Kuzuluk, Karaköy-Mağarabeli, Kızıl, Menteş, Kartalkaya, Uyuzpınarı, Elmadağbeli'nde,
Diyatomit: Merkez-Hırka Köyü'nde,
Fosfat: Yahyalı-Çürükler ve Kazanlı'da,
Jips: Bünyanda,
Kaolen: Felâhiye-Badanalık'ta,
Krom: Pınarbaşı ve Tomarza'da,
Pomza: Kayseri, Merkez ilçe Cebir, Kuruköprü, Başakpınar ve Gürpınar köyleri ile Talas ve Mimar Sinan Bucağı, Tomarza ilçesi Sakaltutan, Ekinli, Çömlekçi, Yazılı, Kepez, Yazyurdu ve Örencik köyleriyle Karaklık Tepe Mevkii'nde, Kum-Çakıl: Talas-Deliçay, Sarımsaklı-Zirve Köyü, Merkez-Yemliha, Beydeğirmeni ve Yılanlıdağ-Sesli Tepe'de,
Manganez: Develi (Hacıpaşa), Pınarbaşı-Çerkez (Karaboğaz)'da,
Mermer: Develi-Saraycık, Tufanbeyli, Kurtkarapınar köylerinde,
Tuğla-Kiremit: Develi-Badlar-Ayvasacı, Çomaklı ve Yeşilhisar'da bulunmaktadır.
Kömür: Kayseri İlinde fazla miktarda kaliteli kömür yatakları bulunmamakla birlikte, Ambar Köyü civarında yer alan Turbalık'ta, Bünyan-Akkışla yöresinde, Merkez-Büyük Toraman Köyü'nde, Bünyan-Muncusu'nda, Pınarbaşı-Kırkgeçit'te, Pınarbaşı-Malik Boğazı'nda, Sarıoğlan-Karapınar'da, Tatılı'da, Sarıoğlan-Yahyalı Köyü'nde ve Yeşil-Hisarhacıbele'de değişik kalitelerde kömür rezervlerine rastlanmaktadır.
(Geniş bilgi için bk. MADENLER)

Biyogaz-Biyomas

Kayseri İlinin orman varlığı en çok Yahyalı ilçesinde bulunmaktadır. Bu sebeple Kayseri İlinin yakacak odunu en çok buradan temin edilmektedir.

Jeotermal Sahalar

Kayseri, Erciyes'in volkanik kesiti içerisinde yer aldığından termal sular ve termal enerji yönüyle çok zengindir. Ancak yeterli tesislere sahip değildir. Kayseri il sınırları içerisinde bulunan jeotermal kaynaklar aşağıda verilmiştir.

Çifgöz-Tekgöz-Şelale Jeotermal Alanı

Sıcak sulardan kaplıca amaçlı yararlanılmaktadır. Ancak Şelale suları açıktan akmaktadır ve üzerinde tesis bulunmamaktadır.

Yamula Barajı (KBB Arşivi)

Bayramhacı Jeotermal Alanı*

Kaplıca kaynağı kaplıca amaçlı kullanılmaktadır. Açık kaynaktan yararlanılmaktadır.

Himmetdede (Karakimse) Jeotermal Alanı

Su, çamaşır yıkama ve sulama suyu olarak kullanılmaktadır.

Kuşçu (Eskimenteş) Jeotermal Alanı

Sudan hiçbir şekilde yararlanılmamaktadır.

Erciyes Boğazköprü Jeotermal Alanı

Boğazköprü sıcak suların yüksek CO_2 gazı içerikli olması nedeniyle CO_2 üretimi planlanmaktadır.

Su Gücü

Kayseri ilinde enerjiye dönüştürülebilecek su kaynakları aşağıda belirtilmiştir:

Su Kaynakları

Doğal göl yüzeyleri: 11.730 ha.
Yay Gölü: 9.400 ha.dır. Yaban hayatından dolayı turizme elverişlidir.
Tuzla Gölü: 2330 ha.dır. Tuz üretimi için elverişli bir göldür.
Çöl Gölü: Yazın kurumaktadır. Volkanik bir göldür. Yüzölçümü 27,2 km^{2}dir. Kullanma suyu temin edilebilmektedir.

Barajlar

Enerji, sulama ve içme suyu temini amacıyla kurulmuş olan 5 adet baraj bulunmaktadır:

Akarsuyun Adı	Toplam Uzunluk	İl sınırları içindeki uzunluk	Debi ortalama (m^3/sn.)
Değirmen Dere	32	32	0,481
Develi Deresi	20	20	0,138
Güzler Deresi	25	25	0,083
Kestuvan Suyu	48	48	0,834
Kışla Deresi	12	12	0,065
Kızılırmak	1182	128	71,0
Sarımsaklı Suyu	55	55	5,50
Sarız Çayı	60	60	4,7
Soğanlı Deresi	17	17	0,036
Tekir Suyu	19	19	0,352
Yahyalı Deresi	30	30	2,08
Zamantı Irmağı	230	230	22,5

Sarımsaklı Barajı*, Kovalı Barajı*, Ağcaşar Barajı*, Akköy Barajı*, Yamula Barajı ve Hidroelektrik Santrali*

Göletler

Gölet rezervuar yüzeyleri: 146 ha. olup DSİ Göletleri 102 ha., Tekir Göleti 77 ha., Zincidere Göleti 3 ha., Gesi Efkere Göleti 1 ha., Pınarbaşı Karakuyu Göleti 2 ha., İncesu Sel Kapanı 19 ha., KHGM Göletleri (3 adet) 44 ha.'dır.

Yeraltı Suları

Kayseri iline ait YAS kullanım durumu aşağıda verilmiştir.

Hesaplanan Rezerv (hm^3/yıl): 348

Tahsis Edilen Rezerv (hm^3/yıl); Sulama (hm^3/yıl): 182, İçme Suyu (hm^3/yıl): 92,8, Kalan Rezerv (hm^3/yıl): 73,22

İçme Suyu Kaynakları

Kayseri ilinin ilçe, kaza ve köylerinde değişik debilerde içme suyu kaynakları bulunmaktadır. Bunlar Salkuma, Bünyan, Elbaşı, Pınarbaşı, Şerefiye, Tacin, Kesdoğan, Kaynar, Panlı ve Çağşak kaynaklarıdır.

Güneş Enerjisi

Kayseri'de güneş enerjisinin kullanılmasına yönelik çeşitli projeler bulunmakta olup, özellikle ısınma ve sıcak su temin edilmesinde güneş enerjisinden faydalanılmaktadır. Örneğin Erciyes Üniversitesi enerji tasarrufu amacıyla kampüs ve lojmanların ısınması ve sıcak su teminde güneş enerjisi sistemlerinden faydalanmaktadır. Ayrıca il merkezi ve ilçelerinde parkların güneş enerjili lambalarla aydınlatılması için de çalışmalar yapılmaktadır. Çevre ve Orman Bakanlığı Orman ve Köy İlişkileri (ORKÖY) Genel Müdürlüğü de Kayseri'de bulunan orman köyleri için güneş enerji sistemlerine uygun krediler vermektedir.

Rüzgâr Enerjisi

Denizden yüksekliği 1093 m olan Kayseri'de hâkim rüzgâr yönü kuzeybatı, en şiddetli rüzgârlar ve fırtınalar güney ve güneydoğu rüzgârlarıdır. Kayseri'de rüzgâr uzun yıllar itibarıyla güneyden (S) 1,8/sn hızla seyretmektedir. Bununla beraber rüzgâr enerjisinden yararlanma konusunda Kayseri'de uygun bir yer bulunmamaktadır. Rüzgâr santrali çalışmaları özel sektör tarafından deneme amaçlı yapılmış ancak başarılı olunamamıştır.

Orman-Funda

Kayseri, orman yönünden zengin değildir. Türkiye orman varlığının yaklaşık % 0,5'i Kayseri'dedir. Toplam 107.937 hektar orman alanı mevcuttur. Orman alanının 22.982 hektarlık bölümü verimli, 84.955 hektarlık alanı ise bozuk orman alanıdır. Orman ve fundalık alanlar Kayseri yüzölçümünün % 6'sını oluşturmaktadır.

Ormanlarımızdaki ağaçları ağırlıklı olarak % 16,2 karaçam, % 0,2 sedir, % 3,5 köknar, % 12,6 ardıç, % 2,4 kızılçam, % 0,2 sarıçam, % 0,6 titrek kavak, % 36,9 meşe, % 27,4 karışık türlerden oluşmaktadır. Ayrıca meşe, Kayseri'nin her yerinde bulunmaktadır. Sedir Sarız ilçesi Toroslar mevkiinde, Toros köknarı Tomarza Toroslar mevkiinde, sarıçam Pınarbaşı civarında, ardıç Kayseri'nin her yerinde bulunmaktadır. Ormanların tamamı devlet ormanıdır. Orman yapısının zayıflığı orman ürünleri üretimini de sınırlamaktadır.

Kaynakça: *Kayseri İl Çevre Durum Raporu;* Kayseri Valiliği, İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Ankara 2005; İ. Ketin vd., 1963, 1/500000 ölçekli Türkye Jeoloji Haritası, Kayseri, MTA Yayınları Ankara; http//www.kayseri.gov.tr;http://www.mta.gov.tr/v1.0/turkiye_maden/Kayseri; http://www.http://www.dsi.gov.tr/baraj/detay

SERHAT ARDA

DOĞAL SİT ALANLARI bk. SİT ALANLARI

DOĞAN, AHMET

Şair (Gesi/Bağpınar, 1927-) İlkokul mezunudur. İnşaat işleriyle uğraşmıştır. Ankara'da uzun süre müteahhitlik yapmıştır. Gençlik yıllarından beri çeşitli gazete ve dergilerde şiirleri yayımlanan Ahmet Doğan, bu şiirlerini daha sonra yayımladığı kitaplarında topladı. Bazı şiirlerinde "Ahmedî" mahlasını da kullanmıştır.

Eserleri: *Bir Nokta* (1972); *Türkün Duası* (1977); *Kutsal Sevda ve Kâbe Hasreti* (1989); *Gül Deste* (1993); *Çiçek Bahçesi* (2006).

ALİM GERÇEL

Ahmet Doğan

DOĞAN, AYDEMİR

Şair, yazar, spor adamı. (Bünyan, 11 Mart 1935-). Annesi Abdullah Güpgüpzâde'nin öğrencisi ve iyi bir udî olan Huriye Hanım, babası Bünyan Dâvâ Vekillerinden Raif Bey'dir. 1943 yılında Raif Bey'in vefatı üzerine annesi ile birlikte Kayseri'ye yerleştiler. İlk ve ortaöğrenimini Kayseri'de tamamladı. Liseyi bitirdikten sonra Karayolları 6. Bölge Müdürlüğünde memuriyet hayatına atıldı. Yedek Subay olarak vatanî görevini yaptıktan sonra Beden Terbiyesi Bölge Müdürlüğü Muhasipliği yaptı ve bir yıl kadar sonra tekrar karayollarındaki görevine döndü. 1974-1990 yılları arasında da Beden Terbiyesi Bölge Müdürlüğü yaptı. 1990'da emekliye ayrıldı. Lisede futbolla ilgilenmeye başladı , bir süre de Yolspor'da futbol oynadı. Daha sonra da Yolspor'un yöneticiliğini yaptı. 1966'da Kayserispor'un* kurucuları arasında yer aldı. Beş yıl kadar kulübün Genel Sekreterliğini ve Genel Kaptanlığını yaptı. Ayrıca pek çok sportif faaliyetin öncülüğünü yaparak Kayseri kamuoyunun takdirini kazanmıştır. *Kayserispor* haftalık spor dergisinde "Ofsayt" başlıklı ve *Spor Kayseri* gazetesinde "Yârenlik" başlığıyla spor konusunda köşe yazıları kaleme almıştır. Ayrıca *Spor Kayseri* gazetesinde "Fadimâla Maçta" yazı dizisi gibi mizahî tarzda futbol yorumu da yapmıştır.

Şiirlerinde insana, hayata ve bütün varlığa sevgi atmosferinde geniş bir hoşgörüyle bakar. Olumsuzluklar karşısındaki öfkesini de kendine has bir duyarlılıkla güzelleştirerek hüzün tadında ifade eder. Yaşamışlığı değerlendiren bir anlayışla Kayseri'de çocukluğunun ve gençliğinin geçtiği yerleri, hatıralarını, şahsi duygularını; aşk, sevgi, güzellik, yalnızlık gibi temaları ahenkli bir söyleyişle işler. Şiirlerinde musikiye önem verir. Klasik kültürle modern hayatın terkibinden oluşan bir anlayışla istikrarlı bir çizgi yakalamıştır. Yaşayan Türkçeyi kullanır. Akıcı üslubu ve samimi bir söyleyişi vardır.

Otuz kadar şiiri Türk Sanat Musikisi formunda bestelenmiş olup, bu besteler TRT repertuarında bulunmaktadır. Değişik gazete ve dergilerde yazıları yayımlanmıştır.

Eserleri: *Eski Hikâye* (1975); *Bir Demet Akşam* (1978); *Söyleyip Geçtim Seni* (1984); *Erciyes Defteri* (1990); *Şiremenli Caddesi* (1992); *Ve Şarkı Devam Et* (1995); *Setenönü* (1999); *Kayseri Spor Hayatından Anılar Albümü* (2002); *Durdurun Saatleri* (2006).

NURKAL KUMSUZ

Aydemir Doğan

DOĞAN, BÜNYAMİN

Şair. (Gemerek/Karagöl, 1 Ocak 1964-). 1969 yılında Kayseri'ye yerleştiler ve ilköğrenimini Kayseri'de tamamladı. Ortaöğrenimini Kayseri merkez İmam Hatip Lisesinde yaparken bazı sebeplerden dolayı tamamlayamadı. Ticaretle uğraştı, inşaatlarda çalıştı, mobilya imalatçılığı yaptı. Hâlen Kayseri'de serbest olarak çalışmaktadır. Şiire 1975 yılında başladı. Şiirlerinde ağırlıklı konu olarak dinî ve millî duyguları işler. Günün problemlerini iş-

SPOR-KAYSERİ

FADİMÂLA MAÇTA

Aydemir DOĞAN

-II-

lan hakem.. Millet
tümdem bağırıyor.»
– Ne bağırıyorlar
bunnar İrecebefen-
di.?
– Hakeme bağırı-

taa buralara gavur
ıniği sende,,?
– Boov benmi ge
tirdim gelmiyeyidin
(Derken Kayseri-
spor yükleniyor, Top
ortalandı, Oktay şa

herifi vururiken o du
tuyor İrecepefendi?
– O galeci didikya
büyana. Galeciler du
tar da ondan. Sayit
abim de galeci olaca
ğımış, öyle diyor.,
– Hemii, maşallah

Gız nörecekl
netciyi,,?
– Ne bileyim
mâla,, Zaar sü
ğünü var,,, O'
tu buraya geld
arıyor düğün sa
– Vooov,, I

Aydemir Doğan'ın Spor Kayseri gazetesindeki köşesi

lerken öfkeli duyguları gür bir sesle haykırır. Bazı şiirleri ilâhi ve kaside olarak da bestelenmiştir.

Eserleri: *Beyaz Gül* (Canım Kayserim, 1994); *Gönüllere Haykırış* (t.y); *Anadolu Hececileri-II* (ortak, 1999).

NURKAL KUMSUZ

DOĞAN, İDRİS

Şair, eğitimci. (Kayseri/Eskiömerler, 25 Ekim 1956-). İlkokulu Köyü'nde, ortaöğrenimini Kayseri'de tamamladı. Kayseri Eğitim Enstitüsünü bitirerek öğretmenliğe başladı (1979). Yurdun değişik yerlerinde öğretmenlik yaptı. Hâlen görevine Kayseri'de devam etmektedir. Şiirleri çeşitli gazete ve dergilerde yayımlandı. Aşk, sevgi, güzellik ve günlük gerçekleri işlediği şiirlerini gelenekli Türk şiirine göre yazmaktadır. Oyun ve hikâye çalışmaları da vardır..

Eserleri: *Çeşitleme* (1999).

NURKAL KUMSUZ

Mahmut Şevket Doğan

Kemal Doğan

DOĞAN, KEMAL

Kayseri Milletvekili, ekonomist (Yeşilhisar, 1938-). İlkokulu ve ortaokulu Yeşilhisar'da, liseyi ise Kayseri Ticaret Lisesinde okudu. İstanbul İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi Dış Ticaret ve Turizm Bölümünden mezun oldu. Sosyal Sigortalar Kurumunda Muhasebe Müdürlüğü, serbest mali müşavirlik, ekonomi uzmanlığı yaptı. Yeşilhisar (1954) ve Beşiktaş Demokrat Parti gençlik kolu başkanlıklarında bulundu (1957). Adalet Partisi Genel Merkezi İdari Amirliği ve Süleyman Demirel'in Özel Kalem Müdürlüğü görevlerinde bulundu. Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Bakanlığında müfettiş olarak çalıştı. Mars Ticaret ve Sanayi AŞ, Bolu Çimento Sanayi AŞ ve Kayseri Yümaş Yün Mensucat AŞ'de müdürlük yaptı. Yeşilhisar Belediye Başkan Adayı oldu fakat Adalet Partisinin seçimi kaybetmesi üzerine belediye başkanlığını kazanamadı (1963). Adalet Partisi Yeşilhisar İlçe Başkanlığına seçildi (1968). Milletvekili olmadan önce Adalet Partisi Kayseri İl İdare Kurulunda, Merkez Belediye Meclisinde ve Kayseri Sanayi Odasında Oda Meclisi Üyesi olarak çeşitli kademelerde görev aldı. Belediye mevzuatı ve belediyecilik konularında araştırmalar yaparak yazılar yazdı. XVI. Dönem seçimlerinde Adalet Partisinden milletvekili olarak seçildi (1977). Evli ve dört çocuk babasıdır.

Kaynakça: *TBMM Arşivi, 07.06.1977 Tarihli Mazbata ve Özgeçmiş; TBMM Albümü,* s. 416.

YAYIN KURULU

DOĞAN, MAHMUT ŞEVKET

Kayseri Milletvekili, avukat, yazar (Pınarbaşı, 1929-). Kayseri İstiklâl İlkokulunda okudu (1941). Niğde Ortaokulu (1944) ve Adana Erkek Lisesi (1947)'nden mezun oldu. Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesini bitirdi (1952). Daha sonra fark derslerini vererek Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi diplomasını aldı. Mezuniyet sonrası avukatlık stajını tamamlayarak (1954), bir müddet Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğünde çalıştı. Askerliğini yedek subay olarak Millî Savunma Bakanlığında yaptı. Tarım Bakanlığında avukat, Türkiye Çimento Sanayiinde uzman olarak görev aldı. *Yeni Gün* (1959-1965), *Öncü* (1960) ve *Adalet* (1965-1969) gazetelerinde yazıları yayınlandı. Kara Yolları Teknik Hesaplar ve Malzeme Müdürlüğü İhale-Satın Alma Komisyonu Başkanlığını yaptı (1961). Daha sonra İller Bankası Malzeme Dairesi Başkanı oldu. Adalet Partisinden XIV. Dönem Kayseri Milletvekili olarak TBMM'ye girdi (1969–1973). XVI. Dönem'de TBMM Başkanvekilliği ve Başkanlık Meclisi Kâtip Üyeliği yaptı. Peşinden İller Bankası Danışma Kurulu üyeliğinde görevlendirildi (1973–1977). Bu görevi sürdürürken XVI. Dönem seçimlerinde Adalet Partisi'nden Kayseri Milletvekili seçildi (1977). 1980'den sonra avukatlık yaptı. 2005'de kitaplarını Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Kütüphanesine bağışladı. Evli ve üç çocuk babasıdır.

Eserleri: *İller Bankası ve Yardımları* (1968)*; Kayseri'ye İthaf; Şevket Doğan Dedi Ki; Mülkiye Anıları* (2003).

Kaynakça: *TBMM Arşivi; 07.06.1977 tarihli Mazbata ve Özgeçmiş; Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü / 23 Nisan 1920-20 Ekim 1991*, TBMM Genel Sekreterliği Y., Ankara 1994, s. 361.

ERDOĞAN MURA

DOĞAN, MEHMET

Kayseri Milletvekili, yazar, gazeteci (Kayseri/Bağpınar (Isbıdın), 1933-). Ailesinin maddî imkânsızlığı sebebiyle yüksek tahsil yapamadı. Kurduğu inşaat ortaklığıyla müteahhitliğe başladı. Ankara'da bazı derneklerde yöneticilik yaptı (1960–1971). Ankara Komünizmle Mücadele Derneğini yönetti (1969–1971). *Alarm* isimli haftalık bir gazete çıkardı. Zamanın Cumhurbaşkanı, Genel Kurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarına gazeteyi bir mektupla birlikte göndererek, devleti kuşatan tehlikeleri anlatarak uyarmaya çalıştı. 12 Mart Muhtırası sonrasında Alparslan Türkeş, partide görev alması için çağırdı. 1971 Nisan ayında yapılan Kurultay'da Yönetim Kuruluna, ardından Başkanlık Divanı Üyeliğine, Genel Muhasipliğe seçildi. 12 Eylül 1980 tarihine kadar aralıksız bu görevi yürüttü. 1977 Haziran'ında yapılan XVI. Dönem Genel Seçimlerinde Milliyetçi Hareket Partisinden Kayseri Milletvekili seçildi. 12 Eylül Askerî Darbesi'nde yargılandı. 29 ay tutuklu kaldıktan sonra beraat etti. Rahmetli Turhan Feyzioğlu'nun öncülüğünü yaptığı Erciyes Üniversitesi Kuruluş Kanunu'na destek ve katkıda bulundu. Rektör Naci Kınacıoğlu'nun döneminde, İlahiyat Fakültesine 2000 adet kitap bağışladı. Evli ve dört çocuk babasıdır.
Eserleri: *Kur'an ve Tarih Önünde Türkün Muhasebesi* (1976); *MHP, Alparslan Türkeş ve Gölgedeki Adam* (2000); *Barbarların Kuşatmasındaki Türkiye* (2006).

YAYIN KURULU

DOĞAN, MEHMET

Öğretim üyesi, kimyacı (Kayseri/Kermelik, 1942-). İlk öğrenimini köyünde ve orta öğrenimini Pazarören Köy Enstitüsü'nde tamamladı. Ankara Yüksek Öğretmen Okulunda okudu. Ankara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Kimya Bölümünden mezun oldu (1965). Hacettepe Üniversitesinde kimya asistanı olarak göreve başladı. Almanya Ruhr Üniversitesinde doktora yaptı (1970). 1971 yılında yurda döndü. Hacettepe Üniversitesinde Analitik Kimya doçenti (1976) ve profesörü oldu (1981). Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığına atandı. Tekrar Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi Kimya Bölümü Öğretim Üyeliğine döndü (1996). Aynı Üniversitenin Meslek Teknik Yüksek Okulu Müdürlüğünü de yaptı. Yaş haddinden emekli oldu (2009). Evli ve üç çocuk babasıdır.
Eserleri: *Üniversitemiz ve Temel Sorunları* (1996); *Kayseri Civarındaki Kaplıca ve Şifalı Sular* (1997); *Kağnıdan İnternete* (2005); *Avrupa ve Afrika'da Türk İzleri* (2006); *Hacettepe Tarihine Farklı Bakış* (2007); *Bilim ve Teknoloji Tarihi* (2010).

YAYIN KURULU

DOĞAN, MEHMET

Yazar, yayıncı (Kayseri, 31 Ekim 1944-). Erciyes İlkokulundan sonra sırasıyla Kayseri Lisesi son sınıfının birinci yarısını okuduktan sonra aynı yıl İstanbul Pertevniyal Lisesinden mezun oldu (1961–62). 1970'de İktisat Fakültesini ve ona bağlı Gazetecilik Enstitüsünü bitirdi. Aynı fakültede yüksek lisansını tamamladı. 1966–1975 döneminde Nurettin Topçu'nun talebesi olarak Muzaffer Civelek, Ezel Erverdi ve diğer arkadaşlarıyla birlikte *Fikir ve Sanatta Hareket* mecmuasının ve Hareket Yayınlarının, daha sonra da Dergâh Yayınlarının faaliyetlerine iştirak etti. Ayrıca *Fikir ve Sanatta Hareket*, *Adımlar* ve *Mesuliyet* dergilerinde yazı, şiir, hikâye ve denemeleri çıktı. Yayıncılık dışında plastik oyuncak ve PVC imalatı ile meşgul oldu.
Hâlen yakın zamanda neşredilecek olan İaşe Nazırı Mustafa Kemal [Kara Kemal (1876–1926)] Bey hakkındaki mufassal araştırmasıyla uğraşmaktadır. Evli ve üç çocuk babasıdır.

YAYIN KURULU

DOĞAN, VEDAT

Gazeteci (Kayseri, 1958-). Kayseri Lisesini, ardından Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesini bitirdi. Gazeteciliğe Ankara *Ulus* gazetesinde başladı (1980). Daha sonra Anadolu Ajansı Kayseri Bölge Müdürlüğünde görev aldı. Ajans'ta muhabir ve Bölge Müdürü olarak çalıştı. "Şehit Baba-

Mehmet Doğan

Mehmet Doğan

Mehmet Doğan

Vedat Doğan

Ziya Doğan

ya Veda Öpücüğü" ve "Buluntu Bebek" fotoğraflarıyla Foto Muhabirleri Derneğinin "Birincilik" ve "Özel" ödüllerini kazandı. "İzzet Kezer Fotoğraf Yarışması"nda ikincilik ödülüne layık görüldü.

YAYIN KURULU

DOĞAN, ZİYA

Güreşçi (Bünyan/Büyüktuzhisar, 1932-). Küçük yaşta güreşe başladı. Genç yaşta memleketinden ayrıldı ve İstanbul'a gitti. 1949 yılında Fatih Güreş Kulübüne katıldı ve orada Koç Ahmet isimli hocadan güreş kurallarını öğrendi. Serbest stilde güreşmek arzusu taşıdı ama bu arzusu gerçekleşmedi, grekoromende de güreşmek zorunda kaldı. 1960 yılına kadar Türk Güreş Millî Takımını çalıştıran Yaşar Doğu, Koç Ahmet'ten sonraki hocasıdır. 1951 ve 1952 yıllarında İstanbul'da iki defa İstanbul İkincisi olduktan sonra 1953 yılında İstanbul Birinciliğini elde etti. 1954 yılında da Türkiye Birincisi oldu. 1955'te Türkiye Birinciliğini tekrar kazandıktan sonra 1956'da Budapeşte'de Dünya Üçüncülüğünü elde etti. Ayın yıl Yugoslavya'da yapılan Adriyatik Şampiyonası'nda ise 79 kiloda birinciliği elde eder. 1958'de İtalya'nın Napoli Şehri'nde yapılan turnuvada bir birincilik daha elde etti. 1959'da Beyrut'ta yapılan Akdeniz Oyunları'nda 79 kiloda, hem serbestte hem de grekoromende mücadele ederek her alanda da altın madalya kazandı. 1960'ta ise bu kez Avrupa Şampiyonası'nda Atina'da Bulgar Dobrov'la finale kaldı. Finalde iki güreşçi yenişemeyince tekrar tartıya çıkarıldı ve Ziya Doğan, rakibinden 150 gr. fazla gelince Avrupa İkincisi ilan edildi. 1963'te Japonya'da yapılan şampiyonada haksız uygulamalar sonucunda Dünya Üçüncüsü oldu. Ziya Doğan, bundan sonra aktif sporculuk hayatına son verme kararı aldı. Fakat Almanya'dan aldığı bir teklifle güreş antrenörlüğü ve teknik adamlığı göreviyle Almanya'ya gitti ve orada 24 yıl süreyle başarılı pek çok güreşçi yetiştirdi.

S. BURHANETTİN AKBAŞ

DOĞANCI HACI AHMED PAŞA CAMİİ bk. KURŞUNLU CAMİİ

DOĞANIŞIK, TAŞKIN

Müzisyen, öğretim görevlisi (Kayseri, 1955-). Kadı Burhaneddin Ortaokulunu bitirdi. Liseyi Sakarya Lisesinde tamamladı. İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuarı Temel Bilimler Bölümü – Türk Halk Müziği alanında lisans ve yüksek lisans eğitimi gördü. İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuarı Temel Bilimler Bölümü Öğretim Görevlisi ve aynı zamanda Türk Halk Müziği sanatçısıdır. Değişik kamu kurum ve kuruluşlarında öğretim görevlisi, şef, öğretmenlik, kurul ve jüri üyeliği ile danışmanlık yaptı. Ayrıca Kanal 6 ve Kanal 7 TV'de THM Programları yaptı.

Eserleri: *Abdal Gönlüm* adlı THM Albümü (2002), *Dile Dile* adlı THM Albümü (2007).

YAYIN KURULU

DOĞRUYOL GAZETESİ

Siyasî gazete. Haftada iki defa salı ve cuma günleri yayımlanmıştır. İlk sayısı 4 Eylül 1945 Salı günü çıkmıştır. Sahibi ve Yazı İşleri Yönetmeni Osman F. Kavuncu'dur. Kayseri Sümer Basımevinde basılmıştır. Fiyatı on kuruştur. 79 sayı çıktıktan sonra kapanmıştır. Gazete, tek parti döneminin son yılında devlet yönetiminde ve İl kuruluşunda görülen çeşitli aksaklıklar ve yolsuzluklar alanında, cesur bir gazeteden beklenecek şekilde, mücadeleye atılmak amacıyla çıktı. Başyazıları, "Doğru Yol" imzasıyla Osman F. Kavuncu yazmıştır. Birinci sayfanın sağ alt köşesinde Servet Dindoruk, "Hacıpaşaoğlu" imzasıyla "Atalar Der Ki" başlığı altında çeşitli fıkralar yer almıştır. Üçüncü sayfada "Dikkat" diye başlayan ve "Sakın İnanma" diye biten yerici ve kınayıcı fıkralar yayımlanmıştır. Bu iğneleyici köşe, *Ata Yolu* gazetesinin "Sakın İnanma" başlıklı köşesini bir gelenek hâlinde yaşatmak istemiştir. Gazetenin son sayısı olan 8 Temmuz 1946 tarihli 79. sayı, Adana'da Seyhan Basımevinde basılmıştır.

Kaynakça: Önder, *KBT*, s. 63-64.

YAYIN KURULU

DOĞRUYOL

Salı ve Cuma Günleri Çıkar Siyasî Gazete

4 Eylül 1945
SALI
Yıl: 1 Sayı: 1

DOĞUSPOR

Spor klubü. Kayseri'nin en eski kulüplerinden birisidir. İlimizde 1930'lu yıllarda faaliyet gösteren 6 kulüp arasında ilçe kulübü olması ve İncesu ilçesinde kurulması nedeniyle dikkat çekmiştir. 1932 yılında ilimizde faaliyet gösteren Atlıspor Ocağı*, Erciyesspor Kulübü*, Sümerspor Kulübü*, Uçakspor Kulübü, Demirspor Kulübünün* ardından 6. kulüp olarak İncesu Doğuspor Kulübü kurulmuştur. 1938 yılında kurulan İncesu Doğuspor, ilimizin en eski kulüplerinden birisi olarak sporumuza önemli hizmetler verecek faaliyetlerini bir süre devam ettirdikten sonra, 1940'lı yılların ortasında ikinci bir kulübün kurulmasıyla kapanmıştır.

MUSTAFA CENGİZ

DOĞU TÜRKİSTAN GÖÇMENLERİ

Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti'nin ortadan kaldırılmasından sonra Rus Kızıl Ordu Birlikleri, Doğu Türkistan topraklarına girip Cungarya Bölgesi'nde yaşayan halka saldırdı. Üstün Rus birliklerine karşı mağlup olacaklarını ve katliama tâbi tutulacaklarından korkan Kazak Türkü direnişçiler, halkı ile birlikte, Dış Moğolistan, Doğu Türkistan ve Tibet toprakları üzerinden Keşmir sınırına gelerek İngiliz Hükümetinden sığınma talebinde bulundular. Göçe başladıklarında toplam sayıları 18 bin olan kafile, yıllar süren göç yolculuğundan sonra, Hindistan sınırına ancak 1800 kişi olarak ulaştı.

1944'te Doğu Türkistan Cumhuriyeti Hükümeti, Rusların baskısı sonucu Çin yönetimiyle 1946'da 11 Bitim olarak anılan bir antlaşma imzalamak zorunda kaldı. Kızıl Çin ordusu 1949'da Doğu Türkistan sınırlarına dayandı. Türk Liderler Mehmet Emin Buğra ve İsa Yusuf Alptekin "Vatan için Vatan'dan ayrılmaya" karar verdiler. Ekim 1949'da büyük bir göç kafilesi gruplar hâlinde Hindistan'a doğru yola koyuldu. 852 kişiden oluşan kafileden Keşmir'e 798 kişi salimen ulaştı. İsa Yusuf Alptekin ve Mehmet Emin Buğra, Keşmir'e gelmiş olan Altay Hâkimi Ali (Kali) Bek Hâkim ve Delil Han önderliğindeki Doğu Türkistanlı Kazak Türkleriyle buluştular. Doğu Türkistan Liderleri

Doğu Türkistanlılar-2009

Mehmet Emin Buğra ve İsa Yusuf Alptekin, Yeni Delhi'deki Türkiye Büyükelçiliğine müracaat ettiler. Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar Kurulunun 13 Mart 1952 tarih 3/14.595 Sayılı Kararı ile gerekli ödenekler genel bütçeden karşılanmak üzere toplam 1850 kişinin iskânlı göçmen olarak Türkiye'ye getirilmesi kararlaştırıldı. İlk kafile 12 Kasım 1952'de yola çıktı. Bu göçmenlerden bir kısmı Kayseri'nin Develi ilçesine toprak verilmek suretiyle yerleştirildi.

Afganistan'a göç eden Doğu Türkistan Türkleri, önderleri Seyit Abdulveli Efendigil, Abdulhalil Türkmen (Müceddidi)*, Mehmet Cantürk*, Mansur Can Halife ve diğerlerinin girişimleriyle Türkiye'ye göçmen olarak kabul edilmeleri için Kâbil Büyükelçiliğine başvurdular. Ayrıca Türkiye'de yaşayan Doğu Türkistanlı liderler İsa Yusuf Alptekin ve Mehmet Emin Buğra'yla da temas kurdular. Onların Türkiye Devleti nezdindeki girişimleri sonucunda 1965 yılının Ekim ayında 3 kafile hâlinde 234 kişi, 1967 yılında 74 kişi olmak üzere toplam 308 kişi Türkiye'ye iskânlı göçmen olarak getirildi. Gelen göçmenler Kayseri merkeze yerleştirildiler.

Gelenlerin topluma intibak edebilmeleri ve meslek sahibi olabilmeleri için halıcılık, dikiş-nakış ve ev ekonomisi kursları açıldı ve işe yerleştirildiler. Bir yıl boyunca aylık iaşe bedeli ödendi ayrıca iş kurmaları için geri ödemesiz sermaye verildi.

Kayseri halkı kendilerine misafir olarak gelen kardeşlerine ilgi, yardım, şefkat ve

merhamet göstermek ve soydaşlarını bağırlarına basmak ve misafir edebilmek için âdeta birbirleriyle yarıştılar. Zamanın Kayseri Vali Yardımcısı Sayın Osman Gümrükçüoğlu, Belediye Başkanı Mehmet Çalık*, İl Müftüsü Abdullah Satoğlu*, Toprak ve İskân Müdürü Cemil Nakipler ile şehrin ileri gelenlerinden Av. Nevzat Türkten*, sırf bu göçmen kardeşlerine yardım edebilmek için "Göçmenlere Yardım Derneği" adıyla bir dernek kurdu. Bu yıllarda Kayseri'ye iskânlı göçmen olarak yerleştirilenlerin büyük bölümü hâlâ burada ikâmet etmektedir. Kayseri'de Türkistan Evleri olarak bilinen bu semt, âdeta küçük bir Doğu Türkistan'ı andırmaktadır.

HAMİT GÖKTÜRK

DOĞUM ÂDETLERİ

İnsan hayatındaki ilk geçiş töreni doğumdur. Doğum, ailenin birliğine katkıda bulunacağı, soyun gelişmesini sağlayacağı, anne ve babaya itibar sağlayacağı için aile açısından oldukça önemli bir olaydır. Anne olan kadının toplum içindeki itibarı artar, ona daha fazla saygı duyulur. Baba olan erkeğe de duyulan saygı artar. Artık kendi evinin sahibidir. Geleceğe yönelik adımlarını daha dikkatli atması gerekecektir.

"Çocuk, ailede ocağı tütturür" sözünden de anlaşılabileceği gibi çocuk, ailenin hatta sülâlenin güçlenmesinde ve birlik beraberliğin kuvvetlenmesinde önemli bir unsurdur. Yeni bir üyenin aileye ve dolayısıyla soya katılması soyu güçlendirir.

Yeni gelinin kucağına verilecek olan çocuğun cinsiyetinin, evli çiftin ilk çocuğunun cinsiyetini etkileyeceği inancından dolayı yeni gelinin kucağına genelde erkek çocuk verilir veya gelinin yatağına erkek çocuk oturtulur. Günümüzde bu âdet yaşamaktadır.

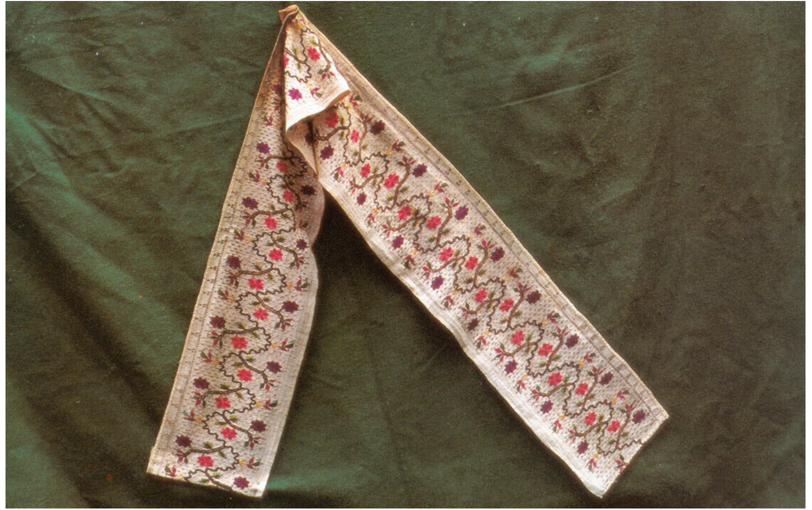
Çocuk sahibi olmak çok önemli olduğu için çocuk sahibi olamama yani kısırlık da sorun teşkil eden bir durumdur. Kısırlığın giderilmesi için Kayseri civarında çeşitli yöntemler denenir. Mesela ardıç ağacının kabuğu kaynatılarak, buharına kısır olduğu düşünülen kadın oturtulur. Yine benzer bir şekilde; keçi kılı da kaynatılarak buharının üzerine çocuğu olmayan kadın oturtulur. Kısırlığa karşı üretilen çözümlerden biri de şifalı olduğu düşünülen otlardan karışım yapılarak bu karışım karın bölgesine sürülmesi yer alır. Kısırlığa karşı kullanılan yöntemlerden muska yazdırma, türbe ziyaretleri gibi dinî unsurları içinde barındıran uygulamalardır.

Hamileliğin çevreye duyurulması anne adayı tarafından yapılmaz. Özellikle taşrada bu görev kayınvalideye aittir, gelinin duyurması hoş görülmez. Torunu olacağını öğrenen kayınvalide gelinine bir armağan vererek onun müjdesine karşılık verir. Hamileliğin öğrenilmesinden sonra yakın çevreden 'müjdelik' alınır. Hamile olan kadın ve çevresindekiler kadının davranış/hareketlerinden, fiziksel özelliklerinden, görülen rüyalardan, yediklerinden ve diğer bazı uygulamalardan yola çıkarak doğacak çocuğun cinsiyetini tahmin ederler. Doğum öncesinde hamile olan kadına ağır işler yaptırılmaz. "Aşerme" durumunda hamile olan kadının istedikleri alınır. Alınmaması hâlinde çocuğun hastalıklı olacağına inanılır. Doğacak çocuğun cinsiyetinin tahminleri de ağırlıklı olarak aşerilen nesneye göre yorumlanır. Tatlı veya acı yiyecekler aşeren anne adayının oğlu, ekşi yiyecekler aşermesi halinde de kızı olacağı inanışı vardır. Çocuğun cinsiyeti annenin dış görünüşüyle de ilgili olarak tahmin edilmeye çalışılır. Hamile kadının karnı yassı olursa kızı, sivri olursa erkek çocuğu olacağına inanılır.

Hamile olan kadın başkasına ait olan bir yiyeceği, izinsiz olarak yemesi durumunda çocuğun hırsız olacağı inancı vardır. Ayrıca hamile olan bir kadın çilek, karadut, zeytin, ciğer, nar gibi bazı yiyecekler yedikten sonra, vücuduna dokunmadan ellerini hemen yıkamalıdır. Yıkamaması durumunda annenin elindeki lekenin, çocukta doğum lekesi olarak görüleceğine inanılır. Hamile bir kadın çirkin veya şekli bozuk bir şeye bakması hâlinde "karnımdaki aklımda" demelidir. Bu ise çocuğun görülen şeye benzemesini en-

gellemek amaçlıdır. Annenin yediği veya baktığı şeylerin çocuğun görünüşünü etkileyeceği inanışı hâlen devam etmektedir. Anne adayı bu durumlar karşısında sıkça uyarılır. Doğum yaklaştıkça bebeğin ihtiyaçlarıyla ilgili hazırlıklar artar. Bebeğin ilk çocukluk döneminde kullanacağı giyecek ve diğer bazı eşyaların (yatak, beşik vs.) çocuğun doğumundan önce hazırlanması âdettendir. Hazırlanan eşyaların rengi bebeğin cinsiyetine göre seçilmeye çalışılır. Kız çocukları için pembe, kırmızı ve bu renklerin tonları tercih edilir. Erkek çocukları için ise ağırlıklı olarak mavi, yeşil ve bu renklerin tonları kullanılır. Bu eşyalar, gelen misafirlere sergilenir. Doğum esnasında yapılan uygulamalar şunlardır: Tıbbın günümüzdeki kadar ilerlememiş olduğu dönemlerde hamilelerin durumları ebeler tarafından takip edilirdi. Doğumun zor olması durumunda kadının başında ekmek bölünerek bu ekmeğin köpeklere yedirilmesi, kuşlara yem verilmesi, hamile kadının saçları örgülü ise bu örgülerin açılması, silah sıkılması gibi uygulamalar yapılmaktaydı.

Doğumun ardından anne ve bebek 40 gün boyunca korunup kollanır çünkü bu dönemde anne ve bebek hastalıklara karşı oldukça açıktır. Anne yalnız bırakılmaz ve odada demir bir madde, Kuran-ı Kerim, soğan, kırmızı renkli eşyalar, vb. bulundurulur. Bu uygulamalar "al basması" inanışıyla ilgilidir. Kayseri merkezde doğan çocuğun erkek olması durumunda anneye "aside" adı verilen bir tatlı yedirilir. Özellikle de süt yapıcı gıdalar yedirilir. Anneye ve aileye "gözü aydın" ziyaretleri yapılır. Bu ziyaretlerde anneye ve bebeğe ilişkin iyi dilekler söylenir ve hediye getirilmesi âdettendir. Gelen kişilere eskiden loğusa şerbeti denilen tatlı içecek, günümüzde ise çay, kahve ve pasta gibi yiyecek ve içecekler ikram edilir. Çocuğun doğmasından sonra halk arasında 'eş' olarak bilinen plasenta ile ilgili uygulamalar vardır: Eşin boğumlu veya düz olması ile doğan çocuktan sonra dünyaya gelecek çocuğun cinsiyetine ilişkin tahminler yürütülür. Eş, gelen pis insanların pisliğini alsın, bebeğe bulaştırmasın diye kapı eşiğine gömülür. Bu âdetler günümüzde çok yaygın değildir. 'Eş'e ilişkin uygulamaların yerini günümüzde çocuğun göbek bağıyla ilgili uygulamalar almıştır: Çocuğun göbek bağı genellikle gömülür. Bu bağın gömüldüğü yere bağlı olan inanışlar şunlardır: Cami bahçesine gömülmesi çocuğun dinine düşkün olması, evin bahçesine gömülmesi evine düşkün olması, okul bahçesine gömülmesi okuması içindir. Bazı durumlarda ise çocuğun göbek bağı ve gömüldüğü okul ile ilgili inanışlar da mevcuttur. Çocuğa ad verilmesi de doğum âdetleri arasında yer almaktadır. Çocuğa verilecek ad aile büyüklerinden birine ait olabileceği gibi, günün moda olan isimleri de tercih edilebilir. İsme karar verildikten sonra ailenin en yaşlı erkek üyesi abdest aldıktan sonra çocuğu kucağına alarak ayağa kalkar. Kıbleye yüzünü döner. Çocuğun sağ kulağına ezan okunur, sol kulağına ise üç kere verilecek isim söylenir. Böylece isim verme işlemi tamamlanmış olur. Çocuğun ve annenin "kırkını çıkarmak" için hamama gidilir. Kırklama işlemine ailenin yakın çevresi de davet edilir. Bu âdete göre çocuk ve anne yıkanır. Böylece anne loğusalık döneminden çıkar. Davetliler tarafından hamama getirilen yiyecek ve içeceklerin ikramından sonra kırklama işlemi tamamlanmış olur. Hamama getirilen yiyeceklerin bitirilmesi şarttır, bitirilmemesi durumunda bu yiyecekler eşe ve

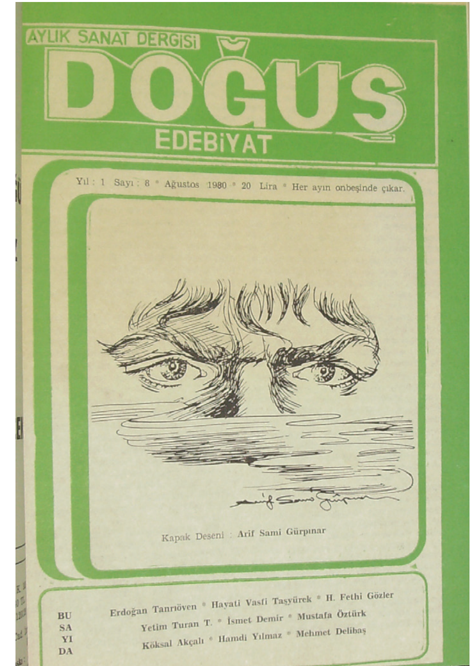

Kundak bağı (A. Yeğen)

erkek çocuklara yedirilmez. Yiyeceği hazırlayan kişinin de yemesi çok uygun görülmez. Hamama gitme âdeti günümüzde azalmıştır. Çocuk ilk dişini çıkarınca ise aile yakınları diş hediği kaynatmak için çağırılır. Bu âdete göre buğday suda kaynatılır ve içine çeşitli çerezler atılarak karıştırılır. Bu yiyecek, gelen misafirlere ikram edilir. Çocuğun önüne çeşitli meslek gruplarını temsil eden eşyalar konularak, seçtiği eşyaya göre gelecekte sahip olacağı meslekle ilgili tahminler yürütülür. Misafir olarak gelenler hediyeler verir. Dişin çıktığını ilk gören kişi de hediye getirir.

Kaynakça: Acıpayamlı, Orhan, *Türkiye'de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, Ankara 1974; Aça, Mehmet, "Türk Halk Geleneğindeki Doğum Sonrası Uygulamalara Bir Örnek: Tuzlama", *Millî Folklor*, C. VII, S. 52 (Kış) 2001, s. 93-100; Arısoy, Süleyman, "Folklor ve Doğum", *Türk Folklor Araştırmaları*, C. XV, S. 304, (Kasım) 1974, s. 7133-7137; Aydoğdu, Betül, *Fahri Bilge'nin Kayseri Yöresi Türk Halk Bilimi Çalışmaları* , Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2005; Ayvaz, Mehmet Akif, "İşte Böyle Doğar Kayserili", *Bizim Eyvan*, S. 1, 2008/1, s. 87-89; Ayvaz, Mehmet Akif, "İşte Böyle Doğar Kayserili-2", *Bizim Eyvan*, S. 2, 2008/2, s. 88-90; Boratav, Pertev Naili, "Türk Halkbilimi II", *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1997; Bülbül, Alev, *Kayseri Ağzı*, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Basılmamış Bitirme Tezi), 1963-1964;Hala [Kazım Özyedekçi] "Kadınların Ninni Üslûbu", *Erciyes Halkevi Dergisi*, 7. yıl (1949), S. 72: 29–30;Kalafat, Yaşar, "Kayseri Çevresi Örnekleri İle Halk İnançlarımızda 'Korunma' ve 'Kurtulma' Yöntemleri", *Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni* (12-13 Nisan 2001); Bildiriler, (hzl Mustafa Argunşah, İsmail Görkem, Hülya Argunşah, Atabey Kılıç), C. I (A-K), Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Yayınları, Kayseri 2001, s. 397-400; Karaköse, Ayşe, *Kültür Değişmeleri Açısından Kayseri'de Kadınların Doğum ve Çocukla İlgili İnanış ve Âdetleri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2003; Kefkir, Ayşe, *Hacılar Ağzı* , Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Basılmamış Bitirme Tezi), Kayseri 2000; Örnek, Sedat Veyis, *Türk Halkbilimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995; Özdemir, Mustafa, *Hacılar (Kayseri Hacılar) ve Tüm Hacılar Topluluklarının Tarihleri ile Bulundukları Yerler*, Emek Matbaacılık, Kayseri 1984; Öztelli, Cahit, "Albastı, Alkarısı, Koruma ve Tedavisi", *Türk Folklor Araştırmaları*, C. X, S. 209 (Aralık) 1966, s. 4261-4265; Ülkütaşır, M. Şakir, "Gelenek ve Görenekler: Anadolu'da Doğum Âdetleri", *Türk Folklor Araştırmaları*, C. VII, S. 160 (Kasım) 1962, s. 2883-2886; Yoloğlu, Güllü, *Türklerin Aile Merasimleri*, Ankara 1999.

BETÜL AYDOĞDU

DOĞUŞ EDEBİYAT

Aylık kültür, sanat ve edebiyat dergisi. Aynı isimle ilk dergi yayını 1976 yılında, Atabay Koca'nın imtiyaz sahipliğini Ü. Fehmi Sorgunlu'nun* Genel Yayın Yönetmenliğini üstlendiği üç ay gibi kısa bir süre yayın hayatını sürdüren dergi kapanmak zorunda kaldı. Daha sonra aynı isimle sahipliğini Ülkücü Gazeteciler Cemiyeti Kayseri Şubesi adına Hamdi Yılmaz, genel yayın yönetmenliğini Mehmet Delibaş, teknik müdürlüğünü Köksal Akçalı* ve sanat yönetmenliğini Erdoğan Tanrıöven'in üstlendiği *Doğuş Edebiyat* 1 Ocak 1980 tarihinde çıktı. Yayın hayatına atıldığı günden itibaren en çok konuşulan dergi oldu. İlk sayıda Alparslan Türkeş, Köksal Akçalı, Erdoğan Tanrıöven, Hamid Dönmez, Muin Feyzioğlu, Burhan Şahin, Kadir Özdamarlar, Hamdi Yılmaz ve Mehmet Delibaş'ın yazı ve

şiirleri yer aldı. 12 Eylül öncesi yayın hayatına başlayan derginin en çok konuşulan sayısı ise hiç şüphesiz ki “Taş Medreseler Özel Sayısı” oldu. 12 Eylül İhtilali ile birlikte yayın hayatında büyük sıkıntılar yaşayan dergi, daha sonra Ankara’ya nakledildi. Prof. Dr. Erol Güngör, *Doğuş Edebiyat*’ın Ankara’ya naklini hüzünle karşılayarak, Kayseri’deki Hamdi Yılmaz, Mehmet Delibaş, Erdoğan Tanrıöven ve Köksal Akçalı’nın unutulmamasını ifade ettiği “Bu Ocaklar Sönmemeli” adlı bir yazı yazdı. *Doğuş Edebiyat*, yeni dizi başlığı altında 2 Mayıs 1982’den itibaren yayın hayatını Alper Aksoy idaresinde Ankara’da devam ettirdi, 1986 yılında kapandı.

ALİM GERÇEL

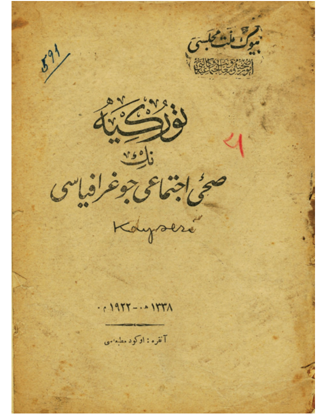
DOKTOR HIFZI NURİ’NİN KAYSERİ SANCAĞI RİSALESİ

Kayseri Sıhhiye Müdürü olan Hıfzı Nuri’nin 1920’li yıllarda kaleme aldığı eser küçük bir kitaptır. Eser Büyük Millet Meclisi Umûr-ı Sıhhiye ve Muâvenet-i İçtimâiye Vekâleti tarafından yayınlanan “Türkiye’nin Sıhhî-i İçtimâî Coğrafyası” dizisinin dördüncü kitabıdır. Jenerik sayfalarında H 1338 (M 1922) yılında Ankara’da Öğüt Matbaasında basıldığı görülen kitap, 51 sayfadır. *Türkiye’nin Sıhhî-i İçtimâî Coğrafyası: Kayseri Sancağı* adını taşıyan risale, dahil olduğu dizinin bütün özelliklerini gösterir ve bu dizideki diğer eserlerle aynı plana sahiptir.

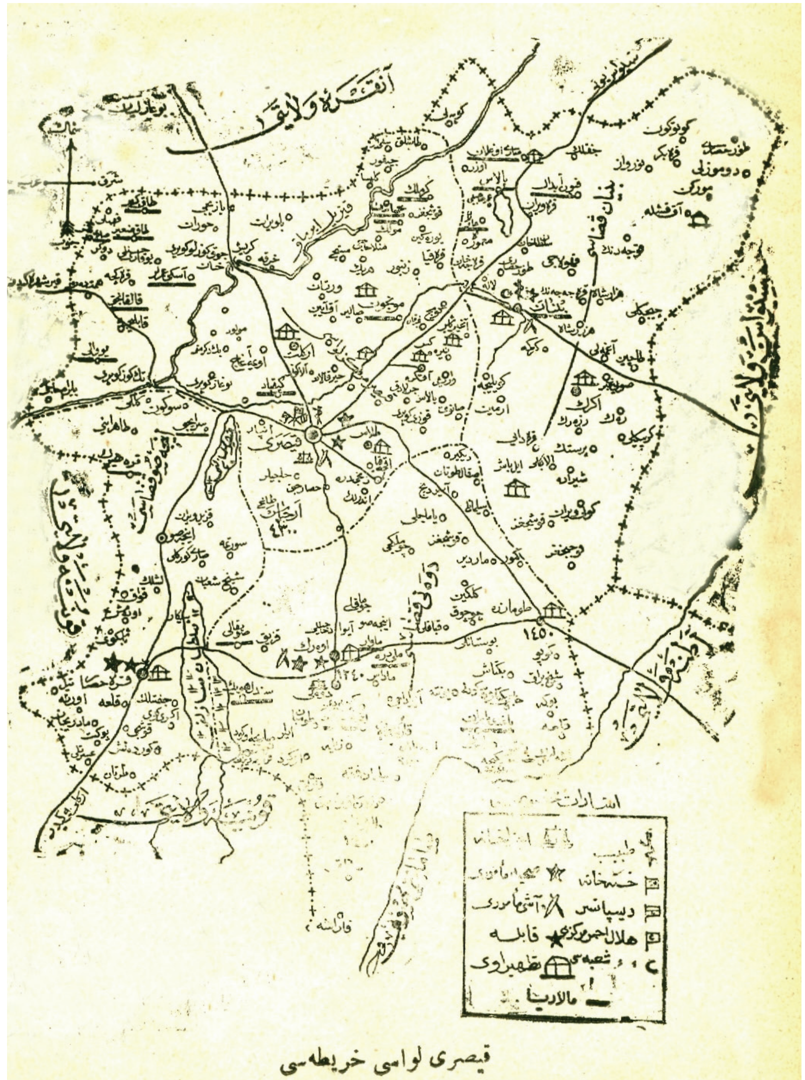
Kayseri ilinin hudutlarını belirleyerek söze başlayan kitap, Kayseri'nin hangi tûl ve arz dereceleri arasında yer aldığını ve o zamanki yüzölçümünü de gösterir. Kayseri’deki dağlardan Erciyes*, Yılanlı Dağı, Ali Dağı* ve Haziz Dağı hakkında bilgi verildikten sonra nehirlerinden Kızılırmak, Sarımsaklı Nehri, Karasu ve Zamantı Irmağı; göllerinden Kayseri Sazı, Engir Gölü, Sultansazı, Tuzhisar ve İlbaşı Gölü tanıtılır. Daha sonra madenleri, ormanları, bitki örtüsü, ziraat durumu ve hayvanları hakkında verilen bilgiler yer alır. İdarî-mülkî taksimatı da bu bölümlerin ardından verilmiştir. Hemen peşinden de Kayseri’nin bir şehir olarak genel bir panoraması çizilir. Böylece kitabın "Birinci Kısmı" sona ermiş olur.

"İkinci Kısımda" ise Kayseri’nin iklimi, mevsimlere göre durumu, sıcaklık dereceleri, rüzgârları, kuruluk ve rutubet dereceleri, yağmur durumu ele alınarak Saz İçmesi, Hasanalp Maden Suyu, Tevliyet ve Çelikli adlı maden sularından söz edilir. İkinci Kısım kaplıcalarla sona erer.

"Üçüncü Kısım" Kayseri kültürünü konu alır. Şehrin genel nüfusu, aşiretleri, dil özellikleri, giyim-kuşam gelenekleri, geçim tarzları, sanayisi, dericilik gibi alanlardaki durumunun yanı sıra, ahlâkî durumu, eğitim kurumları, gelenekler, bâtıl inanışlar, temizliğe riayet, ele alınan alt başlıklardır. Ayrıca Kayseri ahalisinin anatomik yapısına da burada yer verilmiştir. Fakat bu bölümde Kayseri’de aşiretlerin bulunmadığı yolundaki bilgi ile eğitim durumunun son derece yetersiz bir

Dr. Hıfzı Nuri'nin Kayseri Sancağı Risalesi kapağı

Kayseri Sancağı Risalesi'nde sağlık kuruluşlarını gösteren harita

biçimde işlenmiş olması dikkat çekmektedir. Eğitimle ilgili bilgiler asıl olarak "Dördüncü Kısımda" işlenmiştir.
Kayseri Sancağı'nın Dördüncü Kısmında şehrin hastane, eczane, dispanser, mektep, medrese, han, otel, hamam, fabrika potansiyeli, binaların mimarî özellikleri, ilçe ve köyleri, helâlar, kabristanlar, bataklıklar ve içme suları anlatılmıştır. İçme suyu olarak 1922 yılının Kayserisi'nde Büyük Avgun, Hacı Kılınç Suyu ve Makbul Suyu adlı üç su kaynağından söz edilmektedir.
Eserin "Beşinci Kısmı" ise Kayseri'nin sağlık durumunu birçok alt başlıkla ele alan bir bölümdür. O devirde şehirde görülen ve yaygın bulunan hastalıklar ve bunlara dair istatistikî bilgiler burada yer alır. Eserin hazırlayıcısı bir doktor olduğu için bu bölümde daha bir hassas davranmıştır denilebilir.
Eser, Kayseri'nin doğum ve ölüm oranlarını gösteren "Beşinci Kısımla" son erer.
Esere haritalar, krokiler, şemalar ve bazı fotoğraflar ilave edilmiştir. Bir saha araştırması çalışması olan *Kayseri Sancağı*, 1920'li yıllarda Kayseri'nin bir fotoğrafıdır. Eser, Zübeyir Kars tarafından sadeleştirme yoluyla eski harflerden yeni harflere aktarılmış ve basılmıştır (1995).

YUSUF TURAN GÜNAYDIN

DOKUMACILIK

Eski Türkçede 'tokı-mak' (vurmak, dövmek, dokumak), bugünkü söyleyişle 'doku-mak' kelimesi, tezgâhta çözgü ve atkı ipliklerini birbiri arasından geçirip sıkıştırmak suretiyle kumaş yapma işinde sıklaştırmayı sağlamak için tokmak kullanıldığından, kök anlamında "kalınlaşma, doyma, ekleme, bitiştirme, bağlama, örme, işleme, irileşme" anlamlarını içeren 'dok' kökünden türetilmiştir. Herhangi bir şeyi tokmaklayarak, tokmakla döverek imal etmek anlamına gelmektedir. Osmanlı döneminin aşağı yukarı sonuna kadar, tokmakla dövülmek suretiyle imal edilen kılıç ve benzeri silahlar için de halı, kilim gibi tezgâhta iplik düğümleri bir tokmakla sıkıştırılarak yapılan şeyler için de 'dokumak' fiili kullanılırdı. Bugün ise bu tabir yalnız halı, kilim ve kumaş imal etmek için kullanılmaktadır. Ancak şuna dikkat edilmelidir ki tokımak (dokumak) kelimesinin kaynağı olan tokmaklamak sözü, sıkıştırmak, sıkılaştırmak anlamına da gelmektedir.
İnsanların dış etkenlerden korunmasını ve yaşadıkları çevrenin güzel bir şekilde döşenmesini sağlamak gibi önemli gereksinmelerini karşılayan dokumacılık, insanlığın en eski sanatlarındandır kuşkusuz. İnsanlığın ortak ihtiyacına karşılık geliştirilen dokuma tekniğinin, zaman içinde ve milletlerin kendi kültürel potalarında geliştirerek günümüze kadar geldiği, kısa bir süre sonra da (eğer millîliği muhafaza edilmezse) gelişen tekniğin, milletlerin ayırtedici özelliklerini ortadan kaldırarak insanlığın ortak malı yapacağı şeklindedir. Kayseri, dokumacılık yönünden önemli bir merkezdir. Yörede havlı dokumalara (Halı maddesi*), düz dokumalara, elde dokunmuş kumaşlara, hasır dokumalara, sepet örücülüğüne, çarpana (kolon) dokumalara rastlanır.

Düz Dokumalar: Düz dokumalar genellikle 'yaygı' şeklinde ifade edilir. Halı dışında kalan, enine ve dikey, iki veya daha çok iplik grubunun birbiri arasından değişik şekillerde geçerek meydana getirdikleri dokuma türleridir. Düz dokumalar; kilim, cicim, zili, sumak şeklinde dört gruba ayrılır. İki iplik grubu (çözgü ve renkli atkı) kullanılan, atkıların çözgüleri sararak kamufle etmesiyle ortaya çıkan atkı yüzlü dokumalara 'kilim' denir. Dikey yönde olan çözgü iplerine, yatay yönde atkı ipleri sarılarak kabartmalı motiflerin

Kilim dokuma tezgâhı

elde edildiği dokumalara ise 'cicim' adı verilir. Cicim tekniğindeki dokumalarda, dokuma tekniğinin zorluğundan, çapraz hatlı motifler tercih edilir. Renkli iplerin ise, çözgü iplerinin arasından yatay yönde geçirilmesiyle; isteğe göre bir, iki, üç vb. çözgü teli üzerinden atlamalı olarak geçirilerek oluşturulan dokumalara 'zili (sili)' adı verilir. Motifleri meydana getiren renkli iplerin çözgü iplerine bir tur sarılması ile oluşan dokumalara ise 'sumak' adı verilir. Düz dokumalarda desenlerin dokumaya aktarılması, halıyla kıyaslandığında çok daha özgürcedir. Halıda olduğu gibi sıra takibi söz konusu değildir. Geleneksel tarzda yapılan düz dokumalarda desenler tasarlanıp çizilmez. Dokuyucu ya içinden geldiği gibi ezberlediği motifleri dokur ya da önceden dokunmuş bir dokumayı ters çevirerek onu dokumaya aktarır. Motiflerde dokuma tekniğinin gerekliliğinden ötürü geometriktir.

Orta Asya'da ev veya çadırın temel süsleme malzemesi, bugünkü anlamda mobilyası, keçe ve halı idi. Yaylacılık yapan Türklerin kolayca taşıyabildiği bu malzeme aynı zamanda refah seviyesinin de göstergesiydi. Bugün Anadolu'da da göçebe yaşayan vatandaşlar hâlâ, halıyı zenginliği; kilim, cicim, zili gibi dokumaların orta halliliği, keçe, çul vb. dokumaların da fakirliği sembolize ettiğini kabul etmektedir.

Kayseri Yöresi Düz Dokumaları

Sarız Yöresi Düz Dokumaları: Sarız*, Kayseri'ye bağlı ilçedir. Sarız merkez ve köylerinde dokunan düz dokumaları üç sınıfa ayırabiliriz: Geleneksel Sarız dokumaları; değişik illerden gelerek Sarız'a yerleşen kişilerin, geldikleri yerlerdeki dokuma bilgilerini Sarız'a getirerek, uzun yıllar Sarız'da dokudukları dokumalar; son yıllarda düz dokumalara artan talepten dolayı ticari amaçla dokunan dokumalar.

Sarız ilçesi ve köylerindeki dokumalarda kullanılan iplikler, uzun yıllar yöre halkı tarafından iğ, öreke, kirman, çıkrık gibi büküm aletleri kullanılarak elde edilmiştir. Fabrikasyon ipliklerin üretilmesiyle, yörede iplik yapımı için uğraşılmayıp hazır alınmaya başlanmıştır. İpler, doğal veya toz boya ile boyanır. Dokumaya canlılık kazandırmak için bazı motifler orlon iplerle dokunmuştur. Yörede çile boyama yapılmakta ve çileye 'gelep/kelep' adı verilmektedir. Eskiden sadece yün iplikler boyanırken, günümüzde pamuk iplikler de boyanmaktadır. Mordan maddesi olarak şap kullanılır, yörede şapa 'seğ' denir. Mordanlama işlemine 'seğleme' denilmektedir.

Sarız yöresi kurbağalı- kuşlu kilim (Z. Şahin)

Sarız yöresi firikli cicim dokuma (Z. Şahin)

Sarız yöresi kızkaçıran desenli kilim (Z. Şahin)

Dokumalarda kullanılan renkler: Genellikle yeşil (yeşeni), gri (boz), beyaz (anamalı), turuncu (kınalı sarı), sarı (çiğ sarı), pekmez rengi, kahverengi ve tonları, kırmızı, pembe (şayak), siyah ve mor renk düz dokumalarda kullanılır.

İplerin boyanmasında; elma yaprağı, cevizin yeşil kabuğu ve yaprağı, karamık kökü, sütleğen, çalpa vb. bitkiler kullanılır. Boyandıktan sonra da renklerinin akmaması ve solmaması için boya işlemi sırasında karışıma kezzap ve ekşi (sumak) atılmaktadır.

Sarız merkez ve köylerinde ahşap sarma tezgâh tipi kullanılmaktadır. Yörede sarma tezgâha, 'ıstar' veya 'ip ağacı' denilir. Dokuyucu ya daha önce dokunmuş dokumalardan kendine model alır ya da ezberindeki motiflerle dokumaya başlar. Dokuma yapılırken kullanılan avadanlıklar: bıçak ve kirkittir. Sarız köylerinde kirkite 'tarak' denilmektedir.

Sarız merkez ve köylerinde düz dokumalardan özellikle kilim ve cicim dokuma tekniklerinde oldukça zengin dokumalar mevcuttur. Cicim dokuma tekniğine 'çalma'; sedef ve bordüre ise 'yelen/yeleni' denilmektedir. Kompozisyonda boş yerlere gelişigüzel, boşluk doldurmak amacı ile yerleştirilen motifler 'tapkır' şeklinde ifade edilir. Sumak ve zili teknikleri, kilim ve cicim tekniklerine göre daha az dokunmaktadır. Sarma tezgâhta dokumaların boyları istenilen uzunlukta yapılmaya imkân sağladığından, Sarız yöresi düz dokumalarının boyları oldukça uzundur.

Kemer (Sarız) çuval dokuma - oturan çuval (Z. Şahin)

Yörede; yer kilimi, duvar kilimi, sedir (divan) veya kanepe yaygıları, ahretlik dokuma (öbür dünya kilimi), çuval, yük perdesi, yük kilimi, heybe, yastık, ita (iteği), oklavalık, iğlik, tuz torbası/çantası, sütlük, palaz/palas gibi dokuma ürünlerine rastlanmıştır.

Sarız'da uzun yıllar dokunan kilim dokumaları, desen ve motif özelliklerine göre kendi arasında dört gruba ayrılabilir: 1. Seleser kilim, 2. Kuşlu kilim, 3. Sandıklı kilim, 4. Zincirli kilim.

Renkli bantlar halinde dokunan dokumalara yörede 'taktalı (tahtalı)/çıbıklı (çubuklu)' adı verilir. Motifsiz veya az motifli dokumalara 'soy kilim' denir. Daha önce adı geçen ve dokuma yapılan köylerden: Dallıkavak, Çağşak, Tavla, Darıdere, Ördekli, Sancarlı köylerinde, evlerin özellikle oturma odaları, salon ve yatak odalarının duvarlarının en üst kısmına uzun şeritler halinde duvar süsleri asılır. Bu duvar süsleri önceleri düz dokumaların yapıldığı malzemeden, yine düz dokuma tezgâhlarında ve düz dokumalarda görülen motif ve desen özelliklerine bağlı kalınarak dokunmaktayken, günümüzde 2 veya 5 şiş ile elde örülerek elde edilmektedir. Duvar süslerinin eni 4-10 cm arasında; uzunlukları ise 5-10 m arasında değişir. Örülen duvar süsleri genellikle asılan odanın 4 veya 2 duvarını çevreler. Günümüzde duvar süsleri sadece kapı ve pencerelerin üzerine, tek duvara asılmaya başlamıştır. Duvar süsleri örüldükten sonra duvara asıldığında aşağı sarkacak şekilde bir kenarına ipler geçirilir. İpler boncuk ve püsküllerle süslenerek örgülere zenginlik kazandırılır. Kilim veya kilim-cicim tekniklerinin bir arada dokunduğu dokumalar ve duvar süsleri bir arada asılmışsa 'takım' denir. Duvar süslerinin örüldüğü iplerden, yine duvar süslerinin örülmesinde kullanılan şişlerle, düz dokumalardaki motiflerden patik, çorap, kare, dikdörtgen, baklava şeklinde küçük duvar süsleri, çanta, çakmaklık, iğnelik, tekli iğnelik, cepli iğnelik gibi çok çeşitli ürünler örülmektedir. Duvar süsleri, patik, çorap vb. ürünlerde görülen motif ve desenlerin kaynağı yörede dokunan düz dokumalardır.

Duvar süsü için dokunan veya örülen ürünler, süs amaçlıdır. Kızların çeyizlerinde de mutlaka bulunur. Duvar süslerinin altına kilim, kilim-cicim tekniklerinde dokumalar asılmışsa yani yöre tabiri ile takım haline getirilmişse asılan kilimin üzerine genellikle aile bireylerinin fotoğrafları, ayna, av tüfeği vb. objeler asılır.

Kemer (Sarız) Köyü Çuval Dokumaları

Çuval dokumalarının güzel örneklerin bulunduğu Kemer Köyü, Sarız merkeze 22 km mesafede bir Avşar Köyü'dür. Sarız ilçesinin Kemer Köyü, çuval dokumaları yönünden çok zengindir. Çuvalların ebatları göz kararı ayarlanır. Çuvalların ebatları yaklaşık 80,5 x 128,5 cm veya 86 x 143 cm'dir. Yılan kovan, boncuklu, belidar, goçboynuzlu (koçboynuzlu), develi veya deve dabanlı (tabanlı), kız kaçıran, bıtıraklı (pıtraklı), gıvrımlı (kıvrımlı), soy/taktalı (tahtalı) Kemer Köyü'nde tespit edilen çuval desenlerindendir. Şaşıyam motifi çuval dokumalarında sık görülür. Bu motifi dokurken şaşırma ihtimali yüksek olduğu için bu isim verilmiştir. Motiflerle ilgili yörede çok yaygın şu dörtlük söylenir:

Yedibala: şaşıyam şaşıyam;
Her örneğin başıyam,
Bilenin elinin işi,
Bilmeyenin gözünün yaşıyam.

Çuvalların desenleri, genelde cicim, zili, sumak tekniklerinde desensiz kısımlar ise kilim tekniğinde dokunmuştur. Çuvallar iki şekilde dokunmaktadır. Birincisi; çuvalların ön ve arkası ayrı ayrı dokunup sonradan birleştirilmektedir. İkincisi ise; yörede aykırı çuval adı verilen dokuma büyük ve tek parça halinde dokunur. Dokuma bittikten sonra ikiye katlanıp alt ve bir kenarı dikilir. Aykırı çuvalda desen çuvalın önünde ve arkasında tek taraftadır. Yörede aykırı çuvala daha az kıymet verilmektedir. Evlerde oturan çuvallar vardır. İçine yiyecek konulan çuvallar uzun süre bulundukları yerde kalacaksa bu adı alır. Çuvalların büyüğüne 'haral' denir. Çuvallar günümüze kadar yün

Pınarbaşı cicim heybe (Z. Şahin)

malzemeyle dokunmuştur. Kıl malzemeden dokunan çuvallara az rastlanır. Düz dokumalarda kullanılan desenler genellikle geometrik şekillerde ya da geometrik şemaya uydurulmuş tarzda dokunur. Düz dokuma yaygılarında, teknikleri el verdiği oranda aynı motifler kilim-cicim, zili, sumak tekniğinde dokunur.

Kemer devetabanı çuval deseni (Z. Şahin)

Pınarbaşı Yöresi Düz Dokumaları

Pınarbaşı yöresi dokuma özellikleri Sarız yöresi dokumalarına benzer ancak bu yörede kilim tekniği daha yaygındır. Kilimlerde motif olarak doğadan desenler, hayvan figürleri ve dokuyan kişinin düşünceleriyle bütünleşmiş motifler yer alır. Kilim motifleri; çubuklu, ibrikli, tahtalı, aynalı, dolaplı, soy kilim, sandıklı, karpuzlu, kurtağzı, kurtayağı, yıldız gibi isimler alır. Genellikle kullanılan renkler; kırmızı, lacivert, sarıdır. Yörede geleneksel özelliklerde dokunan dokumalarda genellikle yün malzeme kullanılmıştır.

Kuruhüyük Düz Dokumaları

Kayseri'ye 74 km uzaklıkta, Felâhiye*'ye bağlı bir köydür. Köyde dokumacılık yaygındır. Kilim-cicim, zili, sumak teknikleri yörede bilinmektedir. Dokumalar genelde kilim tekniğinde dokunmaktadır. Dokumalar daha çok namazlık, pano, çuval, yer yaygısı, çanta biçimindedir. İplerin boyanmasında kullanılan mordan maddesi kezzap ve şaptır. Yörede sarma tip tezgâh kullanılır ve tezgâha 'ip ağacı' ismi verilir. Motiflere verilen isimler; böğrek, kirman, bebek başı, kıvrım, barnak, it izi, kurbağa, dikme-dolma, direk, yılan koğudu, boncuk, koçboynuzu, çap-

Akkışla-Gömürgen kilimi (Z. Şahin)

raz gül, yıldız, kubbe, aşıh, horoz-tavuk vb. şeklindedir. Eskiden dokumalarda kullanılan iplikler tamamen yünden elde edilir ve doğal boyama yöntemleriyle boyanarak kullanılırdı. Günümüzde ise kimyasal boyamaların yapıldığı, orlon ve fabrikasyon ipliklerin dokumalarda kullanıldığı görülmektedir.

Gömürgen Yöresi Düz Dokumaları

Kayseri'nin Akkışla* ilçesine bağlı bir kasabadır. Yöre, özellikle kilim dokumalarıyla ün salmıştır. Sarma tip tezgâh kullanılır. Kilimlerde kullanılan motifler; parmaklı, muska, kıvrım, ebenin oyusu, kaymakam oyusu, kaymakamın küçüğü, kır çiçek, kedi izi vb. şeklindedir. Dokumada kullanılacak ipler, doğal ve kimyasal boyama yöntemleriyle boyanır. Mordan maddesi olarak kezzap kullanılır. Doğal boyamada kullanılan bitkiler ise ceviz kabuğu, soğan kabuğu, karamuk köküdür. Genellikle kullanılan renkler; lacivert, bordo, siyah, yeşilin birkaç tonu, kahverengi, çok az beyaz ve kırmızıdır. Cicim tekniğine yörede 'tın' denilir. Dokumalar genellikle çeyiz için dokunur. Yörede yastık ve yer kilimleri türünde dokumalar daha fazla dokunur.

Tomarza armutlu namazlığı (Z. Şahin)

Tomarza* Yöresi Düz Dokumaları

Kayseri'ye 56 km mesafededir. Yöre, düz dokuma merkezidir. Yörede sarma tip tezgâh kullanılır ve tezgâha 'ıstar' veya 'ip ağacı' ismi verilir. Kilim dokumaya 'ivdime' denir. Kilim tekniği haricinde 'çalma' adı verilen cicim, sumak ve zili teknikleri az da olsa dokumalarda kullanılır. Tomarza yöresinde geleneksel dokumalarda doğal boyaların kullanıldığı gözlemlenmiştir. Doğal boyama yönteminde farklı renklerin elde edilmesi için kullanılan bitkiler; karamuk kökü, soğan kabuğu, ceviz kabuğu, sütleğen, çöven otu, cehri, meşe yaprağı, ebelik otu vb. şeklindedir. Bu bitkilerin dışında kızıl toprak, meşe külü ve baca isinden de boyama maddesi olarak yararlanılmaktadır. Boyamada kullanılan bakır kazanlara 'küpeli' adı verilir. İpler boyanırken kazanın altında saman yakılır. Ayrıca ipler kirece renklerinin solmaması ve yumuşaklığının sağlanması için yatırılır.

Yörede boyar maddelerin ipe sabitlenmesi için; şap (seğ, seğa), kezzap, tuz vb. mordan maddeleri kullanılır. Kırmızı, siyah, beyaz, yeşil, sarı ve kahverengi renkler yörede hâkimdir.

Çözgü ipliğine 'eriş' veya 'çezgi' denir. Dokumalarda çiti yoktur. Kilim örgüsüne 'ağız tutan', dokumanın baş kısmına 'ilkbaşı', bitiş yerinede 'kesmebaşı' denir. Dokumanın başlangıcındaki saçak yok denecek kadar azdır. Dokumanın bitişteki saçakları uzun bırakılır veya çoğunlukla örülür.

Sedef ve bordüre su, ayak, yelen gibi de-

ğişik isimler verilir. Geniş bordüre 'büyükbaş' da denir. İç zemindeki göbek motifine 'top' adı verilir, zemindeki göbek kısmının dışında kalan yerlere 'göl' denir. Motiflerin etrafında kontür varsa bunlara 'tilif' denir. Bazı dokumalarda eğrilmemiş koyun yünü sarkıtılır buna 'filip' denir. Filip; dokuma esnasında kimin ne kadar dokuduğunu göstermek için de konulur. Dokunan kilimlerde kuş motiflerine (leylek, karga) rastlanmıştır. Kuş motiflerini becerikli bayanlar dokuyabilmektedirler. Dokumalarda kullanılan motif ve desenler; elmalı, aynalı, sandıklı, pampal, armutlu, parnak (barnak), kıvrım (gıvrım), koçboynuzu (goçboynuzu), çiçekli, yıldız, bıçkı, pıtırak (bıtırak), tay gözü, kuşburnu, söğüt dalı vb. şeklindedir. Dokumalar; oklavalık, yük perdesi, yük örtüsü, çanta, perde, zara (zahra, buğday) çuvalı ve namazlık vb. olarak kullanılır.

Dokumaların kullanıldığı alanlar: Yük perdesi veya yük altı: 90 x 300 cm; namazlık: 100 x 160 cm, 100 x 190 cm; çuval: 75 x 145 cm; yolluk: 135 x 180 cm, 100 x 430 cm, 250 x 400 cm; heybe: 60 x 135 cm; iğlik: 15 x 35 cm'dir.

Şıhlı Yöresi Düz Dokumaları

Develi* ilçesine 47 km uzaklıkta yer alır. Yörede düz dokumalardan kilim, cicim, zili ve sumak tekniklerinde zengin dokuma örneklerine rastlanmıştır. Uzun yıllar düz dokumaların (kilim-cicim, zili, sumak) dokunduğu kasabada, son yıllarda ticari amaca yönelik halılar da dokunmaktadır. Şıhlı Kasabası'nın geleneksel özelliklere sahip düz dokumaları şöyledir:

Yörede yetişen koyun ve keçiler yılda iki kez kırkılır. Kırkım işleminde kırklık denilen bir çeşit makas kullanılır. Kırkım işlemi bayanlar ve erkekler tarafından yapılır. Kırkılan yün ve kıllar, eskiden kasaba yakınlarında bulunan derede tokuç ile vura vura yıkanmakta iken, son yıllarda ise dere yatağının yönü değiştirilmiştir ve bu durumun da etkisiyle yünler artık evlerde yıkanmaktadır. Yıkanan yünler/kıllar daha sonra güneşte kurutulmaktadır.

Şıhlı yöresi cicim dokuma (Z. Şahin)

Genelde güz yünü eriş/arış olarak değerlendirilir. Yay ile arış yünleri ve yorganlarda kullanılan yünler atılır. Yünler arış ve yorganlar dışında kullanılacaksa yün tarağında taranır. Son yıllarda yayın kullanım alanı azalmış ve yünler çubukla tel tel ayrılmaya çalışılmaktadır. Keçi kılları da yün/kıl tarağında taranır. Yıkanıp tarak ve yayla lif lif ayrılan yünler kola geçebilen halka haline getirilir bu halkalara kolçak denir. Kolçaklar, iğ ve kirmen/kirman gibi büküm aletlerinde eğirme işlemini kolaylaştırır. Çıkrık, iğ, kirman gibi büküm aletleri yörede eskisi kadar olmasa da yün ve kılların iplik haline getirilmesinde kullanılır. Kirmen (kirman), ardıç veya armut ağacından yapılır. Keçi kılı sert olduğundan sadece kirmanla eğrilir. Keçi kılından özellikle; çul, çuval, ha-

Şıhlı yöresi satrançlı dokuma (Z. Şahin)

Yahyalı kilim seccade

be (heybe), kolon dokunur. Kasabanın geleneksel özelliklere sahip dokumalarında genellikle siyah, beyaz, kırmızı, kahverengi renkler kullanılmıştır. Beyaz yünün doğal rengidir ve boyanmadan kullanılır. Elde edilen ipler çile haline getirilir. Çileye yörede gelep (kelep) denir. Gelepler bakır kazanlarda boyanır. Şıhlı Kasabası'nda tespit edilen geleneksel yaygıların ebatları oldukça büyüktür. Halk eskiden ıstar dedikleri sarma tezgâhı kullanırlarken, son yıllarda ticari amaca yönelik dokuma yaptıklarından, dokuma ebatları da küçülmüş ve germe tezgâh tipini kullanmaya başlamışlardır. Germe tezgâhların ebatları ise 130 x 180 cm'dir. Tezgâhlar çam ağacından yapılmaktadır. Kasabada çarpanaların (kolonların) dokunduğu yer tezgâhlarından da bahsedilmiş fakat örneğine rastlanmamıştır.
Yörede motiflere 'nakış' denir. 'Küpe' şeklinde ifade edilen 'kıvrım/çengel' motifleri kilim dokumalarında çok görülür. Kasabada el dokumalarına 'ivitleme' denir. Sedef ve bordüre 'yelen veya ayak' denir. Yörede eğrilmemiş keçi kılının, boyanarak dokumalarda uzun bir şekilde bırakıldığı görülmüştür. Kasaba halkı buna 'filik' demekte ve süs amaçlı olarak dokumalara koyduklarını belirtmektedirler. Renkli bantlar halinde dokunan kilimlere 'çıbıklı veya taktalı/tahtalı' denilmektedir. Motifsiz kilimlere ise 'soy kilim' denilir. Bu şekilde dokunmuş kilimlere hemen hemen her evde rastlanmıştır. Zili ve cicim tekniğinde dokunmuş her dokumada sinek kanadı motifleri dokumanın başlangıç ve bitiş kısımlarına dokunmaktadır. Eskiden odalara asılan dokumaların ebatları büyük iken son yıllarda ebatlar küçülmüştür. Dokumaların ortasındaki büyük motiflere top, desende olmayan, sıkıştırılan motiflere ise eğrelti denmektedir. Cicim ve zili tekniğinde ki dokumalara 'çalma' denilmektedir.
Dokumaların kullanım alanları: Alaçık, yer yaygısı, duvar yaygısı, ahretlik dokuma (öbür dünya kilim), yük perdesi, yük yaygısı, çuval, kelefe, alık, heybe, yastık, oklavalık, tuz torbası/tuz çantası vb. şeklindedir.

Hacılar* Yöresi Kumaş (Bez) Dokuma Sanatı

Hacılar bezi (kumaşı); geçtiğimiz yüzyılın başlarında Hacılar ekonomisine önemli ölçüde katkısı olmuştur. Eski çulha tezgâhlarında dokunmaktadır. Hacılara ilk tezgâhın Burdur'dan Hasan usta diye biri tarafından getirildiği söylenmektedir. Bir zamanlar Hacılar ve bu ilçeye bağlı köylerde hemen hemen her evde görülen bu dokuma çeşidi, zaman içinde teknolojik gelişmelerle ve makine tezgâhların ortaya çıkmasıyla günümüzde önemini yitirmiş ve tümüyle yok olmuştur. Hacılar ilçesinde, II. Dünya savaşı yıllarında 2500 dokuma tezgâhında en kaliteli kaput bezleri dokunmaktaydı.
1950'li yıllarından önce Hacılar yöresinde kumaş dokumacılığı ön planda idi. O yıllarda faaliyette bulunan Sümer bez fabrikasından* alınan pamuk ipliklerle, kumaşlar el tezgâhlarında genellikle erkekler tarafından dokunurdu. Kadın ve çocuklar ise masura sarma işleminde çalışarak dokuma yapan kişinin daha fazla kumaş dokumasını sağlardı. Bu dokumanın yaygın olduğu tarihlerde hemen hemen her evde bir tezgâh bulunurken, bir evde iki tezgâhın olması ise halkın gözünde zenginlik ifade etmekteydi. Hacılar bezi olarak nam salmış olan çulha dokumacılık (bez dokumacılık), uzun yıllar

ilkel tezgâhlarda dokunmuştur. Dört temel ayak üzerinde kurulan dokuma tezgâhları; mamer, sermin tefe, tarak, kücü ile ön ve arka ayakları üzerine sabitlenmiş olan tefeyi taşımaya yarayan iskeleden oluşur. Karışık renkli dokumalarda kücü sayısı ve kücülerin aşağı yukarı hareket etmesini sağlayan ayaklıkların sayısı artar. Ayaklıklar kücülere sağlam ipliklerle tutturulmuş vaziyettedir. Kücüler ise ayakların yanı sıra aynı zamanda yukarıda düzen ağacına bağlanmıştır. Tezgâh çözülmeden önce çözgü ipleri hazırlanır. Dokumanın kaliteli olması için kullanılacak iplerin numarası da önemlidir. 6 numaralı iplik kalın, 24 numaralı iplik en ince olandır. Tezgâhlarda kullanım şekli ise 6-12 veya 12-24'tür. İp ne kadar ince kullanılırsa kumaş o kadar kaliteli çıkar. Hacılar bezine özellik katan çözgünün hazırlanması da şu şekildedir. Bir paket ipe bir kilo olacak şekilde nişasta unu veya normal un bir kazan içerisinde arabaşı hamuru olacak şekilde pişirilir. Pişirme işlemi kıvamını bulunca kazan ateşten indirilir. Önceden çarşıdan alınmış olan ipler geniş bir leğen içerisine düzgünce yatırılır. Şoy adı verilen hamur iplerin üzerine her tarafına işleyecek şekilde dökülür. Şoylama adı verilen bu işlemde düzgün çaput sarılmış bir ağaç yardımı ile ipler iyice bastırılır ve ipler sabaha kadar bekletilir. Buradan alınan ipler önce gölge bir yerde gerili olan ipler üzerine itina ile serilir, beklemeye bırakılır. Daha sonra buradan alınan ipler güneşli bir yere asılarak iyice kurumaya bırakılır. Kurumaya bırakılırken bir iki saat ara ile bir değnek yardımı ile dövülerek iplerin arası açılır ve yapışması önlenir. Aynı zamanda ip üzerinde kaba şekilde duran hamur artıkları uzaklaştırılır. İyice kuruduktan sonra gelepler iki el arasına alınarak güzelce çırpılır ve kalan unları ayrıştırılır. Çırpılan gelepler örtülerin arasına konularak, bir gün de orada bekletilir. Şoylama işleminde amaç ipliklerin tarak ve kücü hareketleri ile tüylenip kopmalarına engel olmaktır. Şoylama işleminden sonra hazır hale getirilen gelepler önce tekçe üzerine takılır. Tekçe üzerindeki gelepten ipin ucu alınarak,

Hacılar kumaşı dokuma tezgâhı (Z. Şahin)

çıkrığa takılmış olan kaleme veya masuraya tutturulur. Naran adı verilen ip yardımıyla çevrilen çıkrıkla tekçe üzerindeki ipler çözgü işlemi için kaleme, dokuma işlemi içinde masuraya sarılır. Sarma işlemi çok sıkı bir şekilde yapılmazsa dokuma sırasında pükleme adı verilen ipin masuradan sıyrılması olayı gerçekleşir. 90 veya 100 cm enindeki dokumada ne kadar çözgü kullanılacaksa o kadar kalem sarılarak çözgüye hazır hale getirilir. Önceden hazırlanmış olan iskele üzerine çözgü ipleri, belli sayıdaki kalemlerden alınarak bir avuçta toplanır ve uç kısmı tezgâh üzerindeki çivinin birine takılır. 36–40 m civarında bir top oluşur. İpler sıra ile tek tek çapraz (bir alt bir üst olmak üzere) olarak kücü, tefe mili ve tarakların arasından dikkatlice geçirilerek hazırlanır. Taraklar arasından geçirilen ipler diğer sermin ağacının kanallarından geçirilir. Çözgünün boşta kalan ucu ise arka ve üst mamerden geçirilip gerginleştirildikten sonra belli bir düzende 3-4 ayrı top olacak şekilde toplanarak tezgâhın 1-2 metre üst kısmında bir yere gerginleştirilerek bağlanır. İplerin ucuna ağırlıklar bağlanarak gerginleştirilip yukarıdan aşağıya bırakılır. Bu asılan çözgü dokuma işi gerçekleştikçe ara ara tezgâha doğru kaydırılır.

Sarız yöresi el örgüsü tozluk (Z. Şahin)

Hacılar beziyle dikilmiş "çar" (Z. Şahin)

İki ayaklı tezgâhlarda dokuma işi en kolay olanıdır. Dokuyacak olan kişinin bulunduğu yer çukurdur ve dokumayı genelde ayakta durarak yapar. Dokuma işlemini yapan kişi sırayla bir sağ bir sol ayağını kullanarak kücüleri hareket ettirir. Bu esnada açılan ağızdan sağ el ile mekiği karşı tarafa geçirip sol el ile tarağı kendine doğru çekerek atkı ipliğini sıkıştırır. Tekrar ayakları ile kücüleri hareket ettirerek bu sefer mekiği sol el ile ters tarafa atar, sağ el ile tarağı çeker ve dokuma işlemini bu şekilde sistemli olarak devam ettirir. Dokumayı yapan kişi dokuma sırası ilerledikçe dokunan kısmı tezgâh üzerinde bulunan sermin ağacına sarar. Bu işlem içinde, çözgünün gergin durmasını sağlayan sermin demirini yuvasından çıkartır. Dokumanın karşı tarafında ağırlıklarla bağlı olan çözgü iplerini ise dokumanın sarılacağı kadar bırakır. Gevşeyen dokuma sermin ağacına sarıldıktan sonra, önce sermin demiri yerine takılır. Ağırlıklar tekrar yerine konarak çözgüler yeniden gerginleştirilir ve dokuma işlemine devam edilir. Dört ayaklı tezgâhlarda yapılan dokuma işlemi hem zor olup hem de çok dikkat gerektirmektedir. Ayaklar sıra ile birbirini takip eder. Yapılacak bir hata sonucu dokuma bir kez bozulduğu takdirde geriye dönerek düzeltilmesi zordur. Dört ayaklı tezgâhlar daha çok renkli dokumalar için kullanılmaktadır. Dokuma işlemi bittikten sonra tezgâhtan alınan kumaş, pazar yerlerinde veya Kayseri'de bulunan esnafa satılırdı. Esnaf dokumanın kalitesini su ile test ederdi. Dokuma üzerine bir maşrafa su dökerek kumaşı kontrol eder, uzun süre sonunda su geçiren kumaşlara daha çok para verirdi. Satışa sunulan dokumaların büyük çoğunluğu beyaz olurdu. Hacılar'da daha çok kaput ve tırpani adı verilen kumaşlar dokunur, bunlar yorgan içi, iç giyim kumaşları olarak kullanılırdı. Kumaş renkli dokunacaksa bu daha çok emek ve vakit demekti. Dokunacak ipler şoylama işleminden sonra bu kez de boyama işlemine tabi tutulurlar. İçleri su ile dolu olan, uygun boyama kazanlarına veya boya tenekelerine atılan iplerin üzerine çarşıdan alınan hazır boyalar yeterli miktarda katılır. Boyanın daha iyi tutması için de üzerine limon tuzu, turşu suyu ve tuz eklenerek belli bir süre kaynatılır. Boya kabından alınan ipler daha sonra kurumaya bırakılır ve sonra da çözgüye hazırlanır. Daha çok kara boya ile hazırlanan iplerden kırzet adı verilen okul önlükleri ve erkeklerin pantolonluk kumaşları dokunurdu. Değişik renklerden ise daha çok tiril adı verilen gömleklik kumaşlar, savanlar ve bir zamanlar kadınların çok kullandıkları makarna çar adı verilen siyah beyaz veya lacivert beyaz karışımlı küçük kareli kumaşlar dokunurdu. Yörede beyaz dokunan kumaşlara 'kabut veya kaput bezi' denilmektedir. Genelliklede kaput bezi denilen dokumaların eni 90 cm veya 1 m olurdu. Hacılar'ın merkezinde 1950-1955 yıllarında Hacılar İlkokulunun (günümüzde bu okul yıkılmıştır) yanındaki meydan da her Cuma günü pazar kurulurdu. Bu pazarda kaput bezini dokuyanlar kumaşlarını satar, dokuma yapmak için ipe ihtiyacı olanlar ip satın alırdı. Kareli 'çar' adı verilen kumaşlar ünlüdür. Bayanlar manto gibi üst giysisi şeklinde kullanırlardı. Boyuna çizgili kumaşlara 'diril veya tiril' denilmektedir. Bu kumaşlardan pijama, gömlek gibi kıyafetler de elde edilmiştir. Siyah ve beyaz renkte do-

kunan kumaşlara 'kırzet' denir. Sofra bezi şeklinde kullanılır. 'Savan' adı verilen dokumalar yörede, halıların üzerine serilerek kullanılır. Ayrıca kış hazırlıkları yapılırken bulgur kaynatılır, çorba kesilir bunlar savan üzerinde kurutulur.
Tekstil fabrikalarının kurulması ile el tezgâhları gündemden düşmüştür. Kumaş dokumacılığı yerini halı dokumacılığına bırakmış ve zamanla neredeyse dokunmaz hale gelmiştir.

Sindelhöyük (Develi) Kasabasında Hasır Dokumacılığı Ve Bitkisel Örücülük

İç Anadolu Bölgesi'nin Orta Kızılırmak bölümünde yer alan Sindelhöyük beldesi Kayseri iline 86 km Develi ilçesine ise 12 km uzaklıktadır. El sanatlarından, çok uzun yıllar hasır dokumacılığı ve bitkisel örücülüğün yapıldığı Sindelhöyük Kasabası'nda, bu uygulamaların ne zaman, nasıl başladığı bilinmemektedir. Sindelhöyük Kasabası'nda, dokumalarda ve örücülükte kullanılan bitkiler Sultansazlığı'ndan getirilir. Sultansazlığı*, Develi Ovası ortasında, mevsimlere göre değişerek 8-13 bin hektar alanı kaplayan sulak bir sahadır. Develi-Yeşilhisar-Yahyalı üçgeni içerisindedir. Sultansazlığı'nda genellikle Haziran-Ekim ayları arasında, kasabada yaşayan erkekler tarafından orak ile hasır otu ve kamış biçilir. Sudan çıkarılan ve kesilen hasır otu ve kamışlar kurutulur. Kuruyan kamışlar ve hasır otları uzunluklarına göre göz kararı ile bir araya getirilerek bağ yapılır. Bu bağlara kütür de denir ve genellikle çapı 100 cm ila 130 cm arasında değişir. Kütürler, eskiden camızların çektiği kağnılarla evlere getirilirdi. Bunun nedeni ise, camızın diğer hayvanlara göre bataklıkta daha rahat hareket edebilmesidir. Günümüzde traktör ve römorklarla kütürler evlere taşınmaktadır. Eve getirilen kütürler evlerin damlarına ve bahçelerine dizilir. Hasır otunun alt kısımlarından hasır dokunur, üst kısımlarından ise genel olarak sele tabir edilen sepet, ekmeklik vb. nesneler örülür. Hasır otunun alt (dip), yuvarlak, kalın gövdeli kısmına yörede berdi; uç (üst), ince kısımlara ise kındıra denir. Berdi sele şeklinde genellenen bitkisel örücülükte, kındıra ise hasır dokumacılığında kullanılır. Yörede, sele örücülüğü genellikle beyler tarafından hasır dokumacılığı ise bayanlar tarafından yapılır. Her mevsim hasır dokunur. Önceki yıllarda desenli ve desensiz dokunan hasırlar son yıllarda sadece desensiz dokunmaktadır. Mevsime göre tezgâhların kuruluş yeri değişir. Yazın evlerin bahçesine, kışın ise evlerin içine uygun yerlere tezgâh kurulur. Tezgâh için yere dört kazık çakılır. Bu kazıklara hasır kazgıcı denir. Kazıklar arasına yerleştirilen leventlere yörede sırıt denir. Kazıklarda sırıtların geçirileceği delikler varsa sırıtlar bu deliklerden geçirilir, kazıklarda delik yok ise sırıtlar, kazıklara çivilenir. Tezgâhta olması gereken diğer parça ise taraktır. Tarağın genişliği ne kadarsa hasır dokumanın genişliği de o kadar olur. Taraklar üzerinde belli aralıklarda delikler vardır. Bu deliklerden sırıtlara bağlanan çözgülük ip geçirilir. Taraklar iki şekildedir. Desensiz hasırların dokunmasında kullanılan taraklar üzerinde bulunan delik aralıkları daha fazla ve delik sayısı az, desenli hasırlarda kullanılan taraklarda delikler daha sık ve çoktur. Taraklar, hasır otunu sıkıştırmaya yarar. Tarakla sıkıştırma işlemine 'sıkıcak' denir. Desenli hasırların dokunuşu zahmetli olduğundan son yıllarda desenli hasır dokunmamaktadır. Düz hasır ürünleri dikkatli incelen-

Sindelhöyük örme sepet (Z. Şahin)

Sindelhöyük'te hasır dokuma tezgâhı (Z. Şahin)

diğinde hasır otunun sarı, yeşil tonları bantlar halinde yerleştirilerek dokumalara hareket kazandırılmıştır. Ahırlarda, depolarda desenli hasır dokumasında kullanılan taraklar saklanmaktadır. Taraklardaki delikler, zaman geçtikçe dokuma sırasındaki aşınmadan dolayı yamuk görünüm almıştır.

Yöre halkı tarafından elde edilen çözgülük ipliklere 'eşme' denir. Eşme; sazların bükülüp kendiliğinden şekil alma özelliklerinden yararlanılarak ipinin ıslatılıp elde avuç içinde iki ayrı ip elde edilmesi ve bu iki ipin tekrar ıslatılarak bükülüp, birleştirilip tek iplik haline getirilmesi işlemidir. Çözgü ipi yapımında kullanılan sazlar hasır otundan daha farklıdır. Dokumalarda kullanılan çözgü ipleri önceki yıllarda bu şekilde elde edilip kullanılırken, günümüzde sicim ipleri satın alınıp çözgülük şeklinde kullanılmaktadır. Dokuyucu tezgâhın yakınına kullanacağı kadar hasır otunu getirir, ıslatır ve çözgülerin bir altından bir üstünden geçirerek dokumaya devam eder. Hasır otunun, çözgüler arasından geçirildiği her tur için birbaş tabiri kullanılır. Hasır dokuması bitince yanda kalan sap uzunlukları kesilir. Çözgü uçları bağlanır. Hasırlar kasabada çoğunlukla 100 x 300 cmdir. Eni daha geniş olan dokumalar da vardır. 110 x 300 cm gibi. Dokunan hasırlar rulo yapılıp odaların uygun tarafına dizilir. Bir dokuyucu günde üç adet dokuyabilir. Tezgâh ebadı ise yaklaşık 120 x 300 cm'dir. Günlük hayatta çok pratik (kışın sıcak, yazın serin, sık sık yıkamak mümkün), sağlık için çok yararlı (insan bedeninden ağrı ve stresi kolayca çeker) olan hasırların üretim maliyeti çok düşüktür ve ekonomik açıdan faydalı bir üretim alanıdır.

Pınarbaşı kilimi

Yörede Dokunan Hasırların Kullanım Alanları

Yer yaygısı: Genellikle kilim veya halı gibi ürünlerin altına soğuktan korunmak amacıyla serildiği gibi tek başına hasır yaygılarda kullanılır.

Tislik: Odalarda, duvarlar ile yastık arasına soğuktan korunmak amacıyla konulan hasırlara denir.

Çeyiz: Hasır genç kızların çeyizlerine eskisi kadar dokunmamaktadır. Bunların dışında bir başka kullanım şekli ise, at arabası ve römorklarda sap, saman taşırken dökülmemesi için hasır dokuma kullanılır.

Kasabada hasırlar genellikle satılır. Hasır dokumacılığının kasabada çok uzun geçmişi vardır. 1975 yılına kadar her evde hasır dokumacılığı yapılmıştır. 1975 yılında kasabada artezyen kuyuları açılmış ve tarım ilerlemiş, hasır dokuyan kişilerin sayısı azalmıştır.

Bitkisel örücülük: Kendiliğinden yetişen

veya kültürü yapılan bazı bitkilerin sapını, yapraklarını, ince dallarını olduğu gibi veya yararak ince şeritler haline getirdikten sonra çeşitli şekillerde yapılan örgülere bitkisel örücülük denir. Bitkisel örücülük hammaddeleri olarak bilinen bitkiler ülkemizin çoğu yerinde yetişir. Çok çeşitli ve boldur. Elde edilen objeler incelendiğinde sepet örme tekniğinin kullanıldığı görülür. Sindelhöyük beldesinde, bitkisel örücülüğün hammaddesi yörede berdi denilen bir tür sazdır. Berdi dışında dut dalı, söğüt dalı gibi malzemeler kullanılmaz. Örücülük, kasabada yaşayan erkekler tarafından yapılır. Örme işlemi sırasında yaprakları şerit haline getirmek için bıçağa benzeyen şiş denilen alet kullanılır. Şişin ucundaki deliğe berdi geçirilir, böylece örme işlemi daha kolay olur. Bitkisel örücülükle elde edilen ürünlere genel olarak "sele" denir. Dar anlamda ise sele iki şekilde kullanılır. Birinci kullanımı, hayvan yemlerini taşımak için; ikinci ise, hayvan pisliklerini ahırdan dışarı çıkarmak için kullanılır. Seleye "samanlık" da denir. Örülerek elde edilen ürünler kullanılışlarına göre ve son zamanlarda ise benzetildikleri nesnelere göre isimlendirilmektedir.

Ekmeklik: Genellikle daire şeklinde örülür, son zamanlarda isteğe göre kulplu da yapılır. Üzerine pişirilen yufka ekmekler dizilir.

Sofra altı: Çitf işlevlidir. Hem içine ekmek konur, hem de sinilerin altına konulduğunda siniyi yerden yükselttiği için sofra altı şeklinde de kullanılır. Genellikle kapaklı ve kulplu yapılır.

Lülük: İçine bulgur, nohut, un, patates vb. yiyecekler konur. Çoğunlukla kapaklı ve kulplu olur. Kulplar eşme denilen elde yapılan iplerdendir. Lülüklerin son yıllarda çok farklı şekilleri örülmüştür. Lülüklere vazo, küp, hamile kadın karnı gibi isimlerin verilmesi bu nedenledir.

Palan Berdi: At, eşek gibi hayvanların üstüne palan, semer, alık (kürtün) konur. Palanın, hayvan sırtına değen kısmı keçe, dışa bakan kısım ise halı veya kilim olur. Palanın içine berdi konur. Berdiler eskiden elle sıkıştırılırken günümüzde makine ile sıkıştırılmaktadır.

Küfe: Eskiden ahşap ve örme küfeler vardı. Büyük boyda yapılırdı. Küfeler at, eşek gibi hayvanların sağ ve sol olmak üzere iki tarafına konurdu. Özellikle tarla ürünleri taşınırdı.

Yöre halkı son bir-iki yıldır ördüğü objeleri boyalarla renklendirmektedir.

Kaynakça: Zahide Şahin; "Sarız (Kayseri) Yöresi Düz Dokumalarının Motif ve Desen Özellikleri Sarız'a Bağlı Bazı Köylerde ve Duvar Süsleri, Çorap, Patik vb. Ürünlerde Uygulanması", "Sindelhöyük (Develi) Kasabası'nda Hasır Dokumacılığı ve Bitkisel Örücülüğe Dair", *I. Uluslararası Türk El Dokumaları Kongresi Bildirileri*, Konya 2007, s. 101,294; Zahide Şahin, "Sarız Yöresi Düz Dokumaları", *VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kayseri 2002, s. 696-701; Zahide Şahin, "Kemer (Sarız) Köyü Çuval Dokumaları", *I. Ulusal Erciyes Sempozyum Kitabı*, Kayseri 2005, s. 101; Zahide Şahin, "Hacılar (Kayseri) Yöresi Dokumacılık Sanatı", *I. Hacılar Sempozyumu*, Kayseri 2008, s. 603; Belkıs Balpınar Acar, *Kilim, Cicim, Zili, Sumak Türk Düz Dokuma Yaygıları*, Eren Yayınları, İstanbul 1982, s.7; Bekir Deniz, *Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 5; Hasan Yüksel, *Hacılar Bezi,* (Basılmamış Makale).

ZAHİDE ŞAHİN

DOKUZ OSMANLAR

Dokuzun Anlamı

Dokuz sayısı tarihin en eski çağlarından beri Türk milletinin ve dolayısıyla Orta Asya Türklerinin de kutsal saydığı bir sayı idi. Türk milleti İslâm dinini kabul ettikten sonra da dokuz sayısını kutsal saymaya devam etmiştir. Türkler arasında 3, 7, 9, 17, 40, 41, 70, 99 ve 700'e çeşitli sebeplerden dolayı kutsallık izafe edilmiştir. Bu sayıların içinde de en çok dokuza kıymet verilmiştir: Gök dokuz kat olarak kabul edildiği gibi, gökte "dokuz dallı ağaç" ın varlığına da inanılırdı. Yine bir inanca göre dünya dokuz bölüme ayrılmıştı. Türk hakanlarının davulları ve tuğları dokuz adet idi. Türklerin atası Yâfes'in dokuz oğlu vardı. Tahta çıkan hükümdarın keçesi, çadır etrafında döndürüldüğü gibi, ölü çadıra konduktan sonra atlılar çadırı dokuz defa dönerlerdi. İslâmiyette de dokuz, sayısı önemli olup katı olan 99'un Allah'ın gü-

zel isimlerinin (esmâü'l-hüsnâ) sayısı olması bakımından dikkat çekici olup kutsal sayılmıştır. Başta tasavvufi edebiyat olmak üzere Divan edebiyatında münacat ve ilâhilerde Allah'ın kudretinden bahsedilirken nüh felek (dokuz felek), nüh sipihr (sema, talih), dokuz çarh, dokuz felek yaratıp bunları düzen içinde idare etmesi gibi hususlardan bahsedilmektedir. Gerek İslâm öncesi gerekse İslâm sonrası Türkler dokuzu uğurlu saymışlar, işlerini dokuzu dikkate alarak yapmışlardır.

Dokuz Osmanlar: Şah İsmail'in Anadolu'ya gönderdiği "Dâîler"den biri olan Şeyh Temennâyî'nin kurduğu tekkede yetiştiler. Yavuz Sultan Selim Anadolu'daki şer odaklarını temizlerken, Temennâî'nin kurduğu tekkenin yakılıp yıkılması şeyh dahil bütün müritlerinin öldürülmesi sırasında isimleri "Osman" olan dokuz mürit, Kayseri civarında bulunan köylere propagandaya gittikleri için (ihtimal ki isimlerinden dolayı) ölümden kurtuldular. Rivayete göre şeyhlerinden "Rafîzîlik" ve "Tenasüh" inancını alan ve tekkede olmadıkları için tesadüfen ölümden kurtulan bu kişiler tekkenin ortadan kaldırılmasından sonra her biri kendine bir yer, bir köy bulup izlerini kaybettirdiler. Kendi aralarında irtibatlı olan müritler, korku ve ölüm endişesi ortadan kalkıp olumlu bir ortam meydana gelince "Dokuz Osmanlar" ismi altında tekrar teşkilatlandılar. Çoğunluğu köylerde olmak üzere şeyhlerinin tarikat felsefesini yaymaya çalıştılar.

"Dokuz Osmanlar"ın bariz özellikleri: Belli bir âyinleri yoktur. Sohbet için toplandıklarında kadın ve erkek bir arada bulunurlar. Sarhoş olmamak üzere yalnız şarap içerler. Şarap içtikleri meyhanelerin sahiplerinin kendilerinden olması ve sohbet için toplandıkları mekânın da "Dokuz Osman" felsefesini kabul etmiş birinin mekânı olması gerekir. Bir zamanlar Kayseri'de Hacı Kılıç Caddesi üzerinde bulunan bazı meyhaneler ve Kiçikapı semtinde bulunan belli yerler ile meyhaneler Dokuz Osmanların ihtiyaçlarını karşılardı. Tekkenin öğretileri nesilden nesile aktarılırken:

Ey sanem sen mazharullahsın
Nüsha-i cümle kelâmullahsın

diyen şeyhleri Temannâyî'nin felsefesi gereği, kadınlara karşı özel bir saygıları vardı. Yine tekkenin öğretisi icâbı:

Sofu kalender ol kazıt saçı sakalı
Sana bu bir tuzaktır gider kîl ü kâlı,
Ebleh olma sofu ömrü verme sakın nesneye
Gözün aç dîdâr-ı cennet hûri gılman bundadır

inancı ile yetişmiş olan Dokuzların ataları, saçlarını, sakallarını ve kaşlarını kesmemişler ama, tekke öğretileri içinde bulunan "insan ot gibi biter, ot gibi yiter" ve "cennet ve cehennemin, huri, gılmanın bu dünyada olduğu, başka bir dünya aramanın aptallık olacağı" inancını benimsemişlerdir. Namazdan, oruçtan hülasa İslâm'a ait bütün ibadetlerden kaçınmışlar; bu hallerinin nedeni sorulduğunda da "ibadetlerimizi peşin olarak şeyhimiz yapmıştır, ayrıca bizim yapmamıza lüzum kalmamıştır" gerekçesini ileri sürmüşlerdir. Dokuz Osmanlar'ın sosyal hayatta kimseye zararı dokunmayan, kendi hallerinde "edep ya hû"yu düstûr edinmiş çok edepli insanlar oldukları herkesçe kabul edilir. Var olan bir şeye asla yok demezler, kesinlikle yalan söylemezler ve başkalarına yardım etmekten de çok hoşlanırlardı.

Kaynakça: Rasim Deniz Özl Ktp. *Latîfî Yazma Tezkiresi*, vr. 42b; Rasim Deniz Özl. Ktp., *Cönk 49*. vr. 38a; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 2, s. 368-369; *DİA*, C. 9, s. 500-501. İst 1994; *Ahmet Şükrü Esen Defterleri*, Tarih Vakfı: Defter: XX (45, 204) (8/1, 9, 60, 61); XXVI (679, 684); Mustafa İsen, *Latifî Tezkiresi*, s. 462-463, Ankara 1990; Ahmet Emin Güven, *Kayseri'de Yazma Mecmualar*, Kayseri 2000, s. 4; Ahmet Yaşar Ocak, *Kalenderiler*, Ankara; Ahmet Yaşar Ocak, *Bektaşi Menâkıbnâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri*, İstanbul 1983; Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1966; Rasim Deniz, *I. Hacılar Sempozyumu, Hacılarlı Âşık Mestî ve Şeyh Temennaî*, s. 273-282, 11-13 Mayıs Kayseri; Rasim Deniz, *I. Kayseri Kültür ve Sanat Haftası Konuşmaları ve Tebliğleri*, "Kayseri Halk Şâirleri ve Dadaloğlu", s. 116-128, 7-13 Nisan 1987, Kayseri.

RASİM DENİZ

DOMANİÇ, HAYRİ

Hayri Domaniç

Öğretim üyesi, hukukçu (Pınarbaşı, 21 Haziran 1921-4 Temmuz 2010). İlköğrenimini Pınarbaşı'nda tamamladı (1937). Leylî meccanî (parasız yatılı) lise imtihanını kazanarak İstanbul Galatasaray Lisesini bitirdi (1945). İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu (1949). Aynı Fakülte'nin Medeni Usul ve İcra ve İflas Hukuku Kürsüsüne asistan oldu (1951). Hukuk doktoru oldu (1954). Askerlik görevinden sonra aynı Fakülte'nin Kara Ticaret Hukuku Kürsüsünde asistan (1955) ve doçent oldu (1958). Ardından profesörlüğe yükselerek kürsü başkanı oldu (1967). 1988 yılında emekliye ayrıldı. 1958 yılından beri İstanbul Barosu'nda kayıtlı olarak avukatlık yapmaktadır. 1950'li yıllarda İstanbul'daki Kafkas Kültür Derneğinde birçok kez yöneticilik ve başkanlık görevlerinde bulundu. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Eserleri: *Hukukta Kaziyyei Muhkeme ve Nisbi Kuvveti*, (1964); *Türk Ticaret Hukukuna Göre Anonim Şirketlerin Kuruluşundan Doğan Hukukî Mes'uliyet,* (1964); *Notlu-İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu ve İlgili Mevzuat*, (Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu ile birlikte), (1970); *Ticaret Hukuku-Anonim, Limited Ortaklıklar, Kooperatifler, Kıymetli Evrak,* (Prof. Dr. Oğuz İmregün ve Prof. Dr. Ünal Tekinalp ile birlikte), (1970); *Sermaye Piyasasının Düzenlenmesi ve Denetimi Hakkında Kanun Tasarısı, Tenkidi ve Temenniler*, (1973);*Kıymetli Evrak Hukuku*, (1975); *İçtihatlı-Notlu Türk Ticaret Kanunu/Ticarî Mevzuat*, (Prof. Dr. Ersin Çamoğlu ile birlikte), (1977); *Anonim Şirketler*, (1978); *Devletçe İşletilecek Madenler Hakkında Kanun Tasarısı ve Gerekçesi*, (1978) *Karşılıksız Çek, Yargıtay Kararları ve Dünya Mevzuatından Örnekler, Eleştiri ve Temenniler*, (1983) *Ticaret Hukukunun Genel Esasları* (1988); *Adi-Kolektif ve Komandit Şirketler*, (1988); *Türk Ticaret Kanunu Şerhi,* C. I, *Ticarî İşletme, Adi Kolektif ve Komandit Şirketler,* (1988); *Türk Ticaret Kanunu Şerhi,* C. II, *Anonim Şirketler*, (1988);*Türk Ticaret Kanunu Şerhi*, C. III, *Hisseli Komandit ve Limited Şirketler*, (Ord. Prof. Halil Arslanlı ile birlikte) (1989); *Türk Ticaret Kanunu Şerhi,*C. IV *557–743 ve 3167 sayılı Çek Kanunu; Kıymetli Evrak Hukuku*, (1990); *Faizle Karşılanamayan Zararların Giderilmesini Sağlayan BK. 105 ve Diğer Hükümler*, (1993); *İlmi Makalelerim I*, (2004); *İmar Bankası Olayı*, (2005); *Banka Kredi Mukavelelerinin Tamamı Geçersizdir,* (2006); *Kadın Hakları,* (2007); *Birbirinin Aynı Olan Tüm Banka Kredi Sözleşmeleri ile Faktoring Sözleşmelerinin Tümü Emredici Kurallara Aykırı ve Geçersizdir,* (2007); *Devletin Önemli Bir Hatası Da…* (2007); *Vakıf Üniversiteleri,* (2007); *Basın Haberlerinden Öğrenilen Devlet Hataları,* (2007); *Devlet İdarecilerinin Sorumluluğu,* (2009).

YAYIN KURULU

DÖNER KÜMBET

Şehir merkezinin güneyinde, Hisarcık-Talas yol kavşağının ortasındadır. Yapım tarihi tam olarak bilinmemektedir. Kümbetin güneydoğusunda Emir Ali Türbesi* yer alır. 1940'lı yıllarda yapılan İmar çalışmaları ile sınırları daraltılan Seyyid Burhaneddin* Mezarlığı, bu alana kadar uzanıyordu. Yapının Döner Kümbet olarak adlandırılmasının nedeni, çok köşeli ve yuvarlak yüzlü olmasına bağlandığı iddia edilmektedir. Yapım tarihi ve mimarı

Döner Kümbet

Döner Kümbet - 1927 (TTK)

Döner Kümbet detay

belli olmayan kümbet Şah Cihan Hatun adına, tamamen düzgün Gesi taşından yapılmıştır. Yüksek bir kaide üzerinde onikigen planlı ziyaretgâh katından oluşan bir düzenlemeye sahiptir. Ziyaretgâhın kapısı üzerindeki iki satırlık kitabenin Türkçesi şöyledir;

Bu türbe saadetli Şah-Cihan Hatun'un Türbesidir. -Allah onu rızasına eriştirsin.-

Bu ifadelerden kümbetin Şah-Cihan Hatun adına yaptırıldığı öğrenilmektedir. Ancak Şah Cihan Hatun'un kim olduğu bilinmediği gibi, kümbetin yapım tarihi de belli değildir. Kümbetin yapım tarihi hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Gabriel* kümbet için H 675 (1276) tarihini, Edhem XIII. yüzyılın son yarısını, Yetkin, yine Gabriel'e dayanarak 1279 tarihini, Karamağaralı ve Önkal'da 1285 tarihini verirken, Tuncer bu tarihten biraz daha ilerisini 1295-1300 yılları arasında yapılmış olduğunu belirtir. Arık, bu tipte yapılmış kümbetler içerisinde Döner kümbetin XIII. yüzyılın son çeyreği içinde yapıldığını ve bu tip kümbetlerin ilk örneğini teşkil ettiğini ifade etmektedir.

Yüksek bir kaideye sahip kümbette, kare planlı kaidenin köşeleri, iki eşit üçgenleme ile pahlanmıştır. Böylelikle kümbette kare kaide, gövdeye geçişte sekizgen bir sistem haline getirilerek gövdede oval hatlı bir birleşmeye zemin hazırlanmıştır. Kaidenin hemen üzerinde başlayan silme tek sıra halinde devam eden mukarnaslardan oluşmaktadır. Onikigen gövde de her bir kenar, onikgenin köşelerinde başlayan ve iki başlık taşıyan yuvarlak hatlı silmelerin teğet kemer oluşturmasıyla şekillenen bir çerçeveye sahiptir. Kemerlerin üzerinde bitkisel kökenli bir süsleme ve saçağın hemen altında içi geometrik örgülerle doldurulmuş ikinci bir kuşak daha bulunur. Gövde de silme ve kemerli kenarların dışında kalan saçak altındaki bölümler silindirik bir forma dönüşmüştür. Konik külahlı dış örtü üzerinde, on iki dilimli yukarı doğru daralan yuvarlak silmelerin oluşturduğu süslemeler görülür. Külahın sivri noktasına doğru uzayan silmeler ile külah yüzeyindeki süslemeler son bulmaktadır.

Sanduka katında doğu ve batıya bakan mukarnaslı dikdörtgen bir çerçeve içine yerleştirilmiş ve birer pencere içeriyi aydınlatır. Pencere köşelerinde, rûmî ve palmetlerle süslenmiş sütünce benzeri ögeler dikkati çeker.

Kümbetin sanduka katına girişi sağlayan kapıya, kaidenin sağ ve solundan başlayarak yükselen konsol şeklindeki beş taş basamakla çıkılmaktadır. Beşinci basamağın ulaştığı noktada, merdiven sahanlığı yer almaktadır. Kapının etrafını dikdörtgen bir pano çevreler. Panonun iç yüzeyini rûmî ve palmet motifli süsleme kuşağından oluşan bordür çevreler. Kapı köşelerinde mukarnas başlıklı sütüncelere, sivri teğet kemer biner. Kemerin içerisindeki beş sıra mukarnas, aşağıda basık kemerli kapı açıklığında yüzeyle birleşir. Cephedeki bu mukarnasların üzerinde,

ortada bir palmet ve iki yanında birbirlerine ters olarak yönelmiş iki aslan motifi görülür. Bu motiflerin de üzerinde palmetlerle çevrilmiş bir bordür içerisine yerleştirilmiş boş mermer kitabe panosu bulunmaktadır.

Sanduka katına girişin, sağ ve solunda ve bu kenarlara da bitişik diğer iki kenarda bulunan, kare panolar dikkat çekicidir. Kare panoların ortaları birer delik açılarak, kabara gibi kabarık olarak yapılmıştır. Girişin sağında bulunan ilk yüzeydeki bu panonun üzerinde kısa bir süsleme kuşağı, devamında yayvan bir kap şeklindeki yarım küreden yukarı doğru çıkan hayat ağacı motifi ve panonun üst köşelerinde ise yine zıt yönlere bakan ne olduğu tam olarak bilinmeyen figürlü süsleme kuşakları görülmektedir. Devamındaki ikinci yüzeye de ortasında bir kabara bulunan kare bir pano yerleştirilmiştir. Panonun üzerinde, geometrik örgü motiflerinin şekillendirdiği, uzun dikdörtgen panolar görülmektedir. Girişin solundaki ikinci kenar da aynı şekilde düzenlenmiştir. Ancak sol taraftaki ilk kenar diğerinden farklıdır. Bu kenarında alt tarafında kare bir süsleme panosu, küçük bir süsleme kuşağı ve hemen üzerinde yayvan bir kap şeklindeki yarım küreden yukarı doğru çıkan hayat ağacı motifi ile köşelerde figürlü süsleme dikkati çeker.

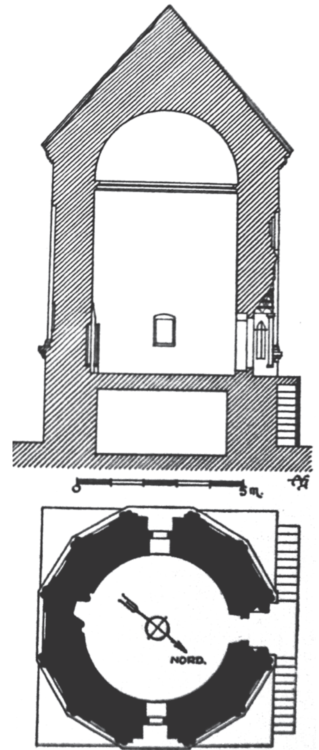
Gövdede doğu ve batıya bakan pencerelerin dışından kalan diğer beş yüzeyde birbirleriyle benzer özellikler taşıyan geometrik süslemelerin oluşturduğu panolar yerleştirilmiştir. Doğudaki pencerenin güneyindeki kenarda doğrudan kaide üzerinde daha oval bir kapta köklerinin toplayan hayat ağacı motifi, kabın iki yanında karşılıklı iki aslan ve ağacın üzerinde de bir hayvan kabartması izlenmektedir.

Kümbetin ziyaretgâh katı içeride dairevi planlıdır. İçeride herhangi bir mezar sandukası bulunmamaktadır. Üst örtü içeriden kubbe ile örtülüdür. Kubbe beden duvarlarına konsollarla oturmaktadır. Girişin karşısında yer alan yarım sekizgen planlı mihrabın etrafını, geometrik motiflerden oluşan bir bordür kuşatır.

Kaidenin olmasına karşın, cenazelik katının kapısı bulunmamaktadır. Ancak bazı araştırmacılar, giriş kapısının onarımlar sırasında kapatıldığını ileri sürmektedirler. Ayrıca cenazeliğe ziyaretgâh katından girildiği ileri sürülmekteyse de döşemede buna ait herhangi bir iz bulunmamaktadır

Kaynakça: A. Nazif , *Mir`ât* (Palamutoğlu); Mahmut Akok, *Kayseri'de Dört Mezar Anıtı*, TED., S. XII, Ankara, 1969, s. 17-52; Coşkun Alptekin, "Selçuklular Döneminde Kayseri", *I. Kayseri Kültür ve Sanat Haftası Konuşmaları ve Tebliğleri* (7-13 Nisan 1987), Kayseri 1987, s.16-18; M. O. Arık, "Erken Devir Anadolu Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri", *Anadolu (Anatolia)*, S. XI, 1967, Ankara, 1969, s. 57-100 (101-119 ing.); H. Crane, "Notes on Saldjuq Architectural Patronage in Thirteenth Century Anatolia", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, XXXVI./1 (1993), s. 1-57; Erkiletlioğlu, *K T* ; Albert Gabriel, *Monuments Turcs d Anatolia*, C. I, Paris, 1931; Albert Gabriel, *Kayseri Türk Anıtları*, (Çev. Akif Tütenk), Ankara, 1954; Haluk Karamağaralı, "Erzurum'daki Hatuniye Medresesi'nin Tarihi ve Banisi Hakkında Mülâhazalar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. 3, Ankara 1971, s.209-247; A. Çakmakoğlu Kuru, *Fetihten Osmanlı Dönemine Kadar Kayseri'de Türk Devri Mimarisi*, Ankara, 1998; Hakkı Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, Ankara, 1996; Metin Sözen, ve Diğerleri, *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan, İstanbul*, 1976;O. C. Tuncer, *Anadolu Kümbetleri*, C. I, C. III, Ankara, 1986; Ali Yeğen, *Kayseri'de Tarihi Eserler*, Kayseri, 1993.

OSMAN ERAVŞAR

Döner Kümbet plan ve kesit (çizim: A. Gabriel)

DÖRT AYAK TÜRBE

Kayseri merkezde, Battalaltı Mahallesi'nde bulunan türbenin kimin için yapıldığı, mimarı ve yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Üslup özelliklerine göre XIV. yüzyıl ortalarına tarihlenir. Tamirlerle günümüzdeki şeklini almıştır.

Kesme taştan inşa edilen türbe, tek katlı, kuzey-güney yönünde uzanan 15.75 x 7.05 m boyutlarında dikdörtgen planlıdır. Bir eyvan ile bitişiğinde bir baldaken olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Yapı duvarlarını üstte profilli saçak dolaşmaktadır. Güney cephesinde yüksek tutulan kalkan duvarı ortasına bir taç kapı, yan duvarlarına ise birer pencere yerleştirilmiştir. Eyvan şeklindeki yapı kuzeyden baldakene bağlanmaktadır. Taç

Dört Ayak Türbe yeni durumu

Dört Ayak Türbe eski durumu

kapının yuvarlak kemerli kapı açıklığı profilli süslemesiz üç bordürlüdür. Eyvan bölümünün dikdörtgen pencere açıklıkları süslemesiz olarak yapılmış ve profilli çerçeve içine alınmıştır. Kuzeydeki beşik tonoz örtülü eyvan bölümüne, güneyden dört ayak üzerine baldaken tarzda ikinci bir mekân eklenmiştir. Kare planlı baldaken, ikisi serbest ikisi eyvana bitişik kare ayaklara oturan dört sivri kemere sahiptir. Örtü, içten pandantiflerle geçilen kubbe, dıştan sekizgen kasnak ve sekizgen pramidal külah şeklindedir. İçten kubbe eteğinde mevcut izlerden bir yazı kuşağı bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak bazı taşları yenilenerek değiştirilmiş, mevcut olanlar ise büyük oranda bozulmuş olduğundan yazı kuşağı okunamamaktadır. Yapıda herhangi bir süsleme görülmez. İçten kubbe eteğinde bugün çok az kısmı kalmış olan ayet kitabesi yer almaktadır. Yapılardan baldaken bölümün önce yapılarak eyvanın sonradan buraya bitiştirildiği dilatasyondan anlaşılmaktadır. Çünkü eyvan veya dikdörtgen biçimli türbelerin genellikle ön cephesinin karşısındaki duvarı açık bırakılan örnek yoktur. Baldaken kısmın XIV.yüzyıl ortasında Eratna Beyliği* günlerinde yapıldığını ve bir süre sonra eyvan kısmının ilave edildiğini söyleyebiliriz.

Kaynakça: Tuncer, O. C., *Anadolu Kümbetleri - Beylikler ve Osmanlı Dönemi-,* C. III, Ankara 1992, s. 32-35; Yeğen, A., *Kayseri'de Tarihi Eserler,* Kayseri 1993, s. 107; Çakmakoğlu Kuru, A., *Fetihten Osmanlı Dönemine Kadar Kayseri'de Türk Devri Mimarisi,* Ankara 1998, s. 361-366; Cirtil, S., *Eratna Beyliği Mimarisi,* Konya 2001, S. Ü. Sosyal Bilimler Ens. (Basılmamış Doktora Tezi), s. 242-243; Satoğlu, *Ansiklopedi,* "Dörtayak Türbesi" s. 91.

SAİM CİRTİL

DULKADIROĞLU SÜLEYMAN BEY TÜRBESİ (ÖKSÜZ veya GARİP TÜRBE)

Kayseri-Malatya yolu üzerinde, Pınarbaşı ilçesine bağlı Pazarören Nahiyesi'nin kuzeyindeki Köşker (Köşkerli) Dağı'nın eteğinde ve Melikgazi Köyü'nün 6 km güneybatısında, Koçcağız denilen mevkidedir.

Türbe'nin kuzey girişi üzerinde, Kayseri'yi uzun müddet ellerinde tutan Dulkadırli Halil Beyin oğlu Nasreddin Mehmed'in son yıllarında oğlu Süleyman Bey tarafından H 844 (M 1440) yılında yaptırıldığını gösteren kitabe bulunmaktadır. kitabede şunlar yazılıdır:

"Allah Büniye hâzihi'l
İmâreti El-Emîrü'l-Kebîrü'l
Muazzam Seyyidü'l-İslâm
ve'l-Müslimîn Süleyman b.
Dulkadr-Eazzallâhu
Nasrehu-.
Tarih: Rebîülevvel
Senete: Erbaa ve Erbaîn ve
Semâne miet min Hicreti."
(H 844/M 1440).

Anlamı:
"Bu imaret, Büyük ve Görkemli Emir, İslâm'ın ve Müslümanların Efendisi Dulkadıroğlu Süleyman -Allah onu yardımıyla yüceltsin- tarafından bina edilmiştir/kurulmuştur/inşa ettirilmiştir.
Tarih: Rebîülevvel ayı,
Sene: Hicrî
Sekiz yüz kırk dört."

Kitabede verilen H 844 tarihinden iki yıl sonra, Süleyman Bey'in babası ölmüştür. Kendisi de H 858 (M 1454) tarihinde ölmüş ve muhtemelen bu türbeye defnedilmiştir. Kitabede her ne kadar yapıya ima-

ret denilmekteyse de bunun alt kısmının türbe, üst kısmının de mescit olarak yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Dörtkenarı da eşit kare bir alana oturan türbe, altta cenazelik üstte mescit kısmından oluşmaktadır. Alt kattaki cenazelik ve üst kattaki mescidin giriş kapıları kuzey cephede altlı üstlüdür. Zemin seviyesindeki mumyalık kısmı, içten tonozla örtülü kapalı bir mekân hâlindedir. Buraya geçit veren kuzeydeki kapı, dört iri lento taşından meydana gelmiştir.

Üstteki mescit kısmına, cenazelik kapısı üzerinden, sekiz sıra basamakla çıkılmaktadır. Mescidin basık kemerli giriş kapısı, beyaz ve gri renkteki taşların dönüşümlü olarak örülmesiyle yapılmıştır. Kemerin üstünde üst kısmında beyaz mermer kitabe yer almaktadır. Kitabe yukarıdan sivri kemerli bir nişle çerçevelenmiştir Tüm kapı çerçevesi, dıştan birkaç sıra silmeyle sınırlandırılmıştır. Kapının hemen önünde küçük bir sahanlık bulunmaktadır.

Mescidin üst örtüsü içten, köşelerde pandantifler üzerine oturan bir kubbe, dıştan sekiz yüzlü piramidal bir külahla kapatılmıştır. Mescidin cepheleri değişik genişlikte pencerelerle dışa açılmaktadır. Mescit kısmının en önemli özelliği, doğuya üçlü kemer sistemiyle açılan bir balkonun bulunmasıdır. İçten yüzeysel bir kemerin üç sivri kemere ve ortadan da iki sütunla bölünmesiyle beliren form, dıştan daha derin bir sivri kemer içerisinde üç sivri kemer şeklini almasıyla değişik bir görünüm kazanmıştır. Ortadaki iki sütun, mermer olup başlıklar devşirme malzemedendir. Üçlü kemerden ortadaki daha geniş ve yüksek, yanlardakiler daha küçük ve kısadır. Mescit, güney cepheye de aynı büyüklükte iki pencereyle açılmaktadır. Pencereler, hemen mihrabın iki yanında, zemin seviyesinden iri taş lentolu sövelerle sade biçimde dışarı açılır. Pencerelerin arasında kalan mihrap nişi, mescit için ölçülü büyüklükte olup mukarnas taklidi yapan üç katlı dilimlerle süslü bir kavsaraya sahiptir. Etrafı, birkaç sıralı silmeyle çerçevelenmiştir.

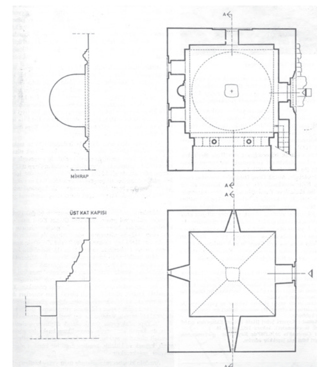
Batı yüzde yer alan pencerenin içten dışa doğru genişleyen üç silmeden oluşan bir çerçevesi vardır. Pencerenin üzerinde de kitabe boşluğuna benzer kemerli bir boşluk bırakılmıştır.

Dulkadıroğlu Süleyman Bey Türbesi (C. Arslan)

Türbe'nin mescit kısmını kuzeydoğu köşesinde üst örtüye çıkışı sağlayan bir merdiven bulunmaktadır. Bu merdiven, yukarıda âdeta bir teras gibi düşünülmüş olan külah çevresiyle, yapı üst kenarları arasındaki gezinti yerine götürmektedir. Mescit kısmının üç kemerli balkona benzer çıkıntısı ve üstte teras olarak değerlendirilen bu gezinti yeri, herhalde manzarayı seyir amacıyla yapılmış olmalıdır. Çatıya geçişte, düz yüzeylerde genişleyen iki kademeli bir korniş bulunmaktadır. Külaha geçişte de iki kademeli silmelerden meydana gelen çatı kornişi düzgün, temiz bir kesme taş işçiliği göstermektedir.

Kaynakça: Hazma Gündoğdu, *Dulkadirli Beyliği Mimarisi*, Ankara 1986; Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Kümbetleri 3 (Beylikler ve Osmanlı Dönemi)*, Ankara 1992, s. 49-52; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Kitabelerinden XV. ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları", *Vakıflar Dergisi*, S. XIII.

CELİL ARSLAN

Dulkadıroğlu Süleyman Bey Türbesi planı (D. C. Tuncer)

DULKADIROĞULLARI

Merkezleri Maraş–Elbistan olan (sonraları Antep, Adıyaman, Malatya, Kayseri, Yozgat, Kırşehir ve Adana-Kadirli'yi hâkimiyetlerine almışlardır) ve bir bakıma Maraş Türkmenleri (Bozok, Bayat, Afşar, Beğdilli)nin beyliği olduğundan Maraş Beyliği de denilen Dulkadırlı Beyliği olup, Selçuklu Devleti'nden sonra Anadolu'da kurulan Anadolu Beyliklerinden birisidir. Beyliğin ismi bazen Zulkadir gibi Arapçaya benzetilerek yazılıyorsa da isim Türkçe olup, güçlü kuvvetli manasındaki "tur-kadır"dan gelmektedir. Beyliği, etrafındaki Beylikler (Karamanlılar gibi) ve Osmanlılar, "Türkmen" olarak anmışlardır. Beylik, 1337 yılında kurucusu Karaca Bey'in Mısır Memluklu Devleti'nin Elbistan Naipliği (bağlı hükümdar)'ne tayiniyle tarih sahnesine çıkmıştır. Karaca Bey, müstakil bir hükümdar gibi süratle hareket edip sınırlarını, etrafındaki Eretnalılar, Ermeniler ve hatta Memluklular aleyhine genişletmiştir. Bunun üzerine Memluklular tarafından gönderilen orduya yenilmiş ve kaçarak Kayseri'de Eretna-oğullarına* sığınmış ise de onlar tarafından Memluklulara teslim edilmiş ve Kahire'ye götürülerek orada 1353 yılında idam edilmiştir.

Memluklular, Karaca Bey'e ait olan Elbistan ve çevresini Adana havalesine hâkim Ramazan Bey'e verdilerse de buradaki Türkmenleri itaat altına alan Karaca Bey'in oğlu Halil Bey'i naip olarak tanımak zorunda kaldılar. Halil Bey de babası gibi Memluklulara ait Harput gibi kaleleri ele geçirmesi ve yine Memluklular himayesindeki Eretnalıların şehirlerine tecavüzlerde bulunması onun Memluklular tarafından ortadan kaldırılması neticesini doğurmuştur. Ancak Memlukluların Halep valileri Halil Bey üzerine müteaddit seferlerde bulunmuşlar ve hiçbirisinde kesin bir netice elde edememişlerdi. Nihayet Memluklu Hükümdarı Berkuk 1385 yılında ona hileyle bir suikast tertip ettirerek ortadan kaldırttı. Başı Kahire'ye götürüldüyse de gövdesi için yaptırılan türbe Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesindeki Melik Gazi Köyü'nde bulunan Danişmendli Emir Gazi* Türbesi yanındadır.

Halil Bey'in ölümünden sonra yerine küçük kardeşi Süli (değerli, kıymetli) Bey geçmiştir. Süli Bey 1386 yılında üzerine gönderilen Memluklu kuvvetlerini Göksun Yaylası'nda mağlup etti. Bunun üzerine Memluklular Süli Bey'e karşı yeğeni, Halil Bey'in oğlu Nasreddin Mehmed Bey'i harekete geçirdi ve onu mağlup ettirdiyse de Süli Bey Memluklu Türk umerasıyla birleşip Memluklu Sultanı Berkuk'un tahttan indirilmesine iştirak etti. Berkuk tekrar saltanatı ele geçirince Süli Bey onunla dost olmak zorunda kaldı ve bunun için aldığı Sis (Kozan) Kalesi'ni iade etti. Ancak bir müddet sonra Anadolu'ya yaklaşan Timur'u Suriye'nin fethine teşvik ettiği için, Berkuk onun üzerine büyük bir kuvvet göndererek önce mağlup etti, sonra da ağabeyi Halil Bey'e yaptığı gibi suikast tertip ederek adamlarından birisine öldürttü (1395).

Süli Bey'in ölümünden sonra oğlu Sadaka ile yeğeni Nasreddin Mehmed Bey arasında mücadele başladı. Nihayet Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid Elbistan'a yürüyüp 1399'da burasını zapt ederek Beyliği Mehmed Bey'e vermiş ve Sadaka da kaçmıştır. Nasreddin Mehmed Bey, Kadı Burhaneddin'in damadı idi. Anadolu'yu istila eden Timur'a karşı mücadeleye teşebbüs edince Timur bütün Dulka-

Hatuniye Medresesi (B. Akbaş)

dırlı ülkesini istila etti. Timur'dan sonra Nasreddin Mehmed Bey, kızını verdiği Osmanlılardan Çelebi Mehmed Bey'i desteklemiştir. Timur, Kadı Burhaneddin'in ölümünden sonra Osmanlılara geçen Kayseri'yi Karamanoğullarına vermişti. Dulkadıroğulları şehri ilk defa 1411 yılında Karamanlılardan zapt etmiştir. Bu tarihte Nasreddin Mehmed Bey'in oğlu Hasan Bey, kaledeki kitabesine göre (Dulkadıroğullarının en eski kitabesi olan bu kitabe, tarafımızdan ilk defa neşredilmiştir) şehri ele geçirip kalesini tamir ettirmiştir. Yine aynı Bey, Kayseri'ye Cüzamhane* yaptırmıştır. Ancak bir müddet sonra şehrin Karamanoğlu Valisi Şeyh Çelebi* ve oğlu Sevinç Demir, yine kaledeki başka bir kitabeye göre şehri geri almışlardır.

1419 yılında Karamanoğulları ile arası açılan Mısır Memluklu Sultanı Müeyyed Şeyh, oğlu İbrahim kumandasında bir orduyu Anadolu'ya gönderip Nasreddin Mehmed Bey ile birlikte Kayseri'yi ele geçirerek şehri Nasreddin Mehmed Bey'e teslim etmiştir. Bu hadiseden sonra kaleyi geri almak isteyen Karamanoğlu Mehmed Bey, Dulkadırlı Mehmed Bey tarafından mağlup ve esir edilerek Kahire'ye gönderilmiştir. Kayseri'nin Sarız ve Zamantı Bölgesi (Pınarbaşı, Sarıoğlan ve Bünyan) Halil Bey zamanından beri Dulkadırlıların elindeydi.

Kayseri'yi bu dönemde Nasreddin Mehmed Bey'in karısı Hatice (Mısır) Hatun* idare ediyordu. Mehmed Bey Kayseri'de onun adına Hatuniye Medresesini* inşa ettirmiş, daha doğrusu yıkılan Danişmendli binasını yeniden yaptırmıştır.

1435 yılında Karamanoğlu İbrahim Bey, Kayseri'yi Dulkadırlılardan geri almış ve şehir 1464 yılında Fatih'in Karamanoğullarını ortadan kaldırıp bu beylik yerine Karaman vilayetini teessüs ettirmesine kadar Karamanlıların idaresinde kalmıştır.

1443 yılında çok yaşlı vefat eden Nasreddin Mehmed Bey'in yerine oğlu Süleyman Bey geçmiştir. Süleyman Bey, kızı Sitti Hatun'u Fatih Sultan Mehmed ile evlendirmiştir. 1465 yılında bu bey de Memluklular tarafından gönderilen bir fedai tarafından öldürülmüştür. Yerine oğulları Melik Arslan ve Şah Budak kısa sürelerle hükümdar oldularsa da Fatih'in desteklediği Şahsuvar Bey melik olmuştur. Şahsuvar Bey, Memlukluların üzerine gönderdiği büyük orduyu mağlup etmiş ve Darende'yi zapt etmiştir. Mısır Sultanı Kayıtbay'ın üzerine tekrar gönderdiği orduyu ve Ramazanoğlu'nu da mağlup eden Şahsuvar Bey, ondan Ayas ve Sis şehirlerini almıştır. Bunun üzerine Kayıtbay, Emir Yeşbek kumandasında gönderdiği yeni bir orduyla 1472 yılında Zamantı (Melik Gazi) Kalesi'nde onu muhasara ve esir ederek Kahire'ye götürüp üç kardeşiyle birlikte işkenceyle öldürtmüştür. Şahsuvar Bey Dulkadır-oğulları içinde adına sikke bastıran tek bey olmuştur. Onun Antep'te basılmış, tarihsiz bakır paraları görülmüştür. Şahsuvar Bey'in yerine tekrar kardeşi Şah Budak Memlukluların desteğiyle bey olduysa da 1479'da Osmanlıların desteklediği diğer kardeşleri Alâüddevle Bozkurt Bey, Şah Budak'ı kovarak beyliğin başına geçmiştir. II. Bayezid döneminde Kayseri'de yapılan tahrir'de, Osmanlı ile Dulkadıroğlu sınırı tespit edilmiştir. Buna göre doğuda şehir merkezine yakın köyler Dulkadıroğullarına aitti ve sadece şehir merkezi

Dulkadıroğulları Dönemi'ne ait kale kapısı üzerindeki kitabe

Osmanlılarda bulunmaktaydı. Alâüddevle kızı Ayşe Hatun'u II. Bayezid'e vermiştir. Bu evlilikten Yavuz Sultan Selim dünyaya gelmiştir. İran Safevi Devleti'nin kurucusu Şah İsmail, Dulkadıroğlu topraklarına girerek burayı istila edip Alâüddevle'yi mağlup etmiş ve ele geçirdiği bir kısım çocuklarını öldürmüştür. Buna rağmen İran üzerine sefere çıkan torunu Yavuz Sultan Selim'i desteklemeyen, hatta ordusuna zarar vermeye çalışan Alâüddevle ve yakınlarını, 1515 yılında sefer dönüşü Yavuz ortadan kaldırmış ve vilayet hâline getirdiği Zulkadiriye eyaletinin valiliğine, kendisine Mısır Seferi'nde yardımcı olan bu aileden Şahsuvar oğlu Ali Bey'i getirmiştir. Bu bey ve yakınları da Kanuni Sultan Süleyman zamanında tamamen ortadan kaldırılmıştır.

Dulkadıroğullarının Kayseri'de Yaptırdığı Eserler

Dulkadıroğullarının Kayseri ve çevresinde bazı eserleri bulunmaktadır. Onların Kayseri'deki en önemli eseri Nasreddin Mehmed Bey'in 1432 yılında yenilediği Hatuniye Medresesidir. Medresenin mülkiyeti vakıflar tarafından satılarak özel şahıs eline geçmiştir. Nasreddin Mehmed Bey'in oğlu Hasan Bey'in Kayseri'de yaptırdığı Cüzamhane'den de eser kalmamıştır. Nasreddin Mehmed Bey'in oğlu Süleyman Bey, Melik Gazi (vakfiyeye göre eski ismi Aşidin) Köyü'ne, burada türbesi bulunan dedesi Emir Halil'in ruhu için bir mescit ve bir zaviye, yine buranın yakınındaki Gülâbi (vakfiyede Kelamin) Köyü'ne iki katlı, sütunlu bir zaviye yaptırmıştır. Melik Gazi Köyü'ndeki mescit ve zaviye yıkılmış, ancak Gülâbi (Koçcağız) Köyü'ndeki zaviye (Öksüz Türbe), bugün ayaktadır. Süleyman Bey Pınarbaşı'na bağlı Tekneli ve Hazran köylerine de birer zaviye yaptırmıştır.

Süleyman Bey'in oğlu Melik Arslan, Kayseri yakınındaki Mancusun* (yeni adı Yeşilyurt) Köyü'ne tek kubbeli bir cami yaptırmıştır. Cami kitabesiz olup bugün Melik Arslan Camii* olarak anılmaktadır.

Melik Arslan ve Şah Budak'tan sonra beyliğin başına geçen Şahsuvar Bey, Pınarbaşı'na bir cami ve bir de zaviye yaptırmıştır.

Süleyman Bey'in diğer oğlu olan son Dulkadır beyi Alâüddevle Bozkurt Bey, Kayseri köylerine çok miktarda mescit, medrese ve zaviye inşa ettirmiştir. Babası Süleyman Bey gibi Zamantı (Melik Gazi) Kalesi yakınına bir mescit ve medrese, Büyük Bürüngüz* Köyü'ne bir mescit, Drazala Köyü'ne yine bir mescit ve zaviye, Pınarbaşı'na bağlı Gümüşgün (Dün Abdal), Cörümşek, Derikli Viran, Güllüce Viran (şimdi Gülveren), Tacın, Mancıklar, Memaşa, Tahtalısun, Kaçgar köylerine de birer zaviye yaptırmıştır. Karatay Kervansarayı içinde de bir zaviye tesis etmiştir.

Alâüddevle Bozkurt Bey'in oğlu Şahrah Bey ise Sarıoğlan ilçesi ile Karaözü Kasabası arasında, Kızılırmak üzerine bir köprü ve Karaözü'ne bir zaviye yaptırmıştır. Köprüyü ise oğlu Mehmed Han tamir ettirmiştir.

Dulkadıroğulları Kayseri ve Zamantı kalelerini onarmışlar, yaptırdıkları bütün bu eserlere geniş vakıflar bağlamışlardır.

Kaynakça: J. H. Mordmann, "Dulkadırlılar", *İA*, C. III. 564-662; Refet İnanç, *Dulkadır Beyliği*, Ankara 1989; Prof. Dr. Refet Yinanç – Yard. Doç. Dr. Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri (1563)*, Ankara 1988, II. 667-819; İ. H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, Ankara 1949, s. 169-175; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Kitabelerinden XV ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları", *Vakıflar* dergisi, S XIII, s. 531-583; Mehmet Çayırdağ, "Dulkadıroğullarının Kayseri'deki Eserleri", *KTA*, s. 253-240; Murat Uğurluer, "Ayntab'da Dulkadıroğlu Şahsuvar Bey Adına Basılan Sikke", *Arkeoloji ve Sanat*, S. 121, s. 109-112.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

DUMAN, MEHMET ZEKİ

Öğretim üyesi, ilahiyatçı (Sivas/Şarkışla, 1952-). Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesidir. Kayseri İmam Hatip Lisesinden (1969) ve Kayseri Yüksek İslam Enstitüsünden mezun oldu (1973). Kırklareli İmam Hatip Lisesinde meslek dersi öğretmenliği ve müdür yardımcılığı yaptı (1973–1977). Askerliğinden sonra Kayseri Yüksek İslam Enstitüsüne tefsir asistanı olarak atandı (1977). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Ensti-

Mehmet Zeki Duman

tüsünde tefsir dalında doktor (1984), doçent (1987) ve profesör unvanı aldı (1993). Tefsir Anabilim Dalı Başkanlığı, Fakülte Yönetim Kurulu Üyeliği, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu Üyeliği, Temel İslam Bilimleri Bölümü Başkanlığı ve Erciyes Üniversitesi Yurtdışı Takip Komitesi Üyeliği görevlerinde bulundu. Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dekanlığına atandı (2009). Evli ve üç çocuk babasıdır.

Eserleri: *Kur'an-ı Kerim'de Adâb-ı Muâşeret* (1982); *Kur'an ve Tıbba Göre İnsanın Yaratılışı ve Tüp Bebek Hadisesi* (1990); *Uygulamalı Tefsir Usulü ve Tefsir Tarihi I* (1992); *Nüzulünden Günümüze Kur'an ve Müslümanlar* (1996); *Kur'an-ı Kerim Açısından Vahiy Gerçeği* (1997); *Beş Surenin Tefsiri* (Sosyal Muhteva Ağırlıklı) (1999); *Beyanu'l-Hak Kur'an-ı Kerim'in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri* (I-III), (2006).

OSMAN GERÇEK

DUMAN, RAHMİ

Şair, hekim (Efkere, 1908–İstanbul, 1985). Çocukluğu yoksulluk içinde geçti. Babası olmadığı için Efkere ve İstanbul Yetimler Yurdunda büyüdü. İstanbul Erkek Lisesi'nin ardından İstanbul Tıp Fakültesini bitirdi. Nöroloji dalında ihtisasını tamamlayarak Bakırköy Akıl Hastalıkları Hastanesinde başasistan olarak çalışmaya başladı. Paris ve Cenevre'de meslekî incelemelerde bulundu. Doçent oldu. Derin ve duyarlı bir sanatçı kişiliğine sahip Rahmi Duman'ın hepsi birbirinden güzel şiir ve güftelerinin çoğu bestelenerek Türk sanat müziği hazinemize kazandırılmıştır.Bestelenen güftelerinden bazıları şunlardır: *Ne günah etse açılmaz iki gönlün arası; Geç kalma ki geçmektedir eylülle bu yazda; Vaktiyle şu yollarda gönül sevgiyi tatdı.*

Eserleri: *Can Veren Sultan* (1936).

EMİR KALKAN

DURAN, AHMET

Şair (Kayseri, 1974-). 1981'den itibaren hayatını Mersin'de sürdürdü. 2003 yılında birkaç arkadaşıyla *Hayal Dergisi*'ni kurdu. *Lül*, *İmgelem*, *İroni*, *Hayal*, *Mortaka*, *Berfin Bahar* gibi dergilerde, *İz Edebiyat Yıllığı* ve bazı şiir antolojilerinde eserleri yayımlandı. Hâlen *Hayal* Dergisi'nin Yazı İşleri Müdürlüğünü yapmaktadır.

Eserleri: *Hüzüncül* (2008).

YAYIN KURULU

Ahmet Duran

DURBİLMEZ, BAYRAM

Şair, yazar, öğretim üyesi (Yozgat/Sorgun, 15 Kasım 1968-). İlk ve ortaokulu Sorgun'da, liseyi Yozgat'ta okudu. Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. Öğretmen olarak Kars'ta göreve başladı. Bu arada Erciyes Üniversitesinin açmış olduğu araştırma görevliliği sınavını kazanarak Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde görevlendirildi. Yüksek lisansını Erciyes Üniversitesinde, doktorasını Fırat Üniversitesinde yaptı. Dinî ve millî konularda şiirler yazdı. Şiirlerinde Bayramî, Durbilmez, Meftunî ve Ozantürk mahlaslarıyla Alper Ozantürk ve Meftun Bağrıyanık müstear isimlerini kullandı. *Orkun*, *Türk Dili*, *Türk Edebiyatı*, *Birliğe Çağrı*, *Bizim Ocak*, *Bizim Kümbet*, *Erciyes*, *Bozok*, *Kaynak*, *Oğuzeli*, *Bayatı, Yassavi* gibi ulusal ve uluslararası birçok dergi ve gazetede makale yayımladı. Şiirlerinden bazıları İngilizce ve Rusçaya çevrildi. Çeşitli kuruluşlarda üyelikleri bulunmaktadır. Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde Doç. Dr. oldu (2009).

Bayram Durbilmez

Eserleri: *Vatanımın Bağrında/Şiir Tomurcukları* (1984); *Çileli Hayat/Huzura Hasret* (1989); *Öze Çağrı* (1992); *Taşpınarlı Halk Şairleri* (1998); *Kayserili Halk Şairlerinin Şiirlerinde Kıbrıs* (1999); *Türk Halk Kültüründe Hoşgörü* (2000); *Aşık Meydani, Hayatı-Sanatı –Şiirlerinden Örnekler* (2000); *Yârnâme* (2002); *Kayseri ve Yöresi Halkbilimi Kaynakçası* (2002); *Sorgunlu Sıdkı Baba Divanı* (2003).

Kaynakça: Prof. Dr. Ali Berat Alptekin, Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, *Türk Saz Şiiri Antolojisi (14-21 Yüzyıllar),* Akçağ Yayınları, Ankara 2006, s. 248-249.

YAYIN KURULU

Zülfikar Durmuş

DURMUŞ, ZÜLFİKAR

Öğretim üyesi, ilahiyatçı (Kayseri, 1963-). Kayseri İmam Hatip Lisesinden (1981), Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu (1988). Bu üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisansını tamamladı (1992). Daha sonra doktorasını yaptı (1999). Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak imam hatiplik (1981–1983), Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde de öğretmenlik yaptı (1991–1993). İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesine araştırma görevlisi olarak atandı (1993). Daha sonra doçent oldu (2005).

Eserleri: *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleri-Aziz Kur'an ve İnsanlığa Son Çağrı Örneği* (2004); *Kur'an-ı Kerim'de Ulus ve Uluslararası İlişkiler* (2006); *Zâdu'l-Me'âd Muhtasarı* (Çeviri heyetinde, 2006); *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleri* (2007).

YAYIN KURULU

İsmail Hakkı Durusu
(B. Akbaş Arşivi)

DURU, MUSTAFA

Kayseri Milletvekili (Bünyan, 1949-). Çağlayan İlkokulunu, Bünyan Ortaokulunu ve Kayseri Lisesini bitirdi. Adana İktisadî Ticarî İlimler Akademisi Makine Mühendislik Yüksek Okulunun gece bölümünden mezun oldu (1973). Mezuniyet sonrası Pilsa Plastik Fabrikasına işletme mühendisi olarak girdi (1975). Ağabeyi ile kurduğu özel bir şirkette hem müdür hem de yönetici olarak çalıştı (1976). Kurduğu Durusan AŞ'de Genel Müdürlük ve Yönetim Kurulu başkan yardımcısı olarak görev yaptı (1980–1986). Hacılar Elektrik AŞ de 6 ay Makina Bakım ve Proje Grubunda müdürlük görevinde bulundu. Ardından iki arkadaşıyla beraber yeni bir inşaat firması kurdu. Anavatan Partisinin Kayseri'de kuruluşunda kurucu olarak görev aldı (1983). Daha sonra Refah Partisine katıldı ve İl yönetiminde çalıştı. Fazilet Partisinin Kayseri'de kuruluşunda ve daha sonra AK Partinin Kayseri'de kuruluşunda İl Yönetim Kurulu üyesi olarak çalıştı. AK Partinin Kayseri'de örgütlenmesinde fiilen görev alarak 2002 seçimlerinde AK Partiden Kayseri Milletvekili seçildi. Milletvekili seçildikten sonra Kamu İktisadî Komisyonunda görev aldı. 2007 seçimlerinde milletvekilliğinin sona ermesi üzerine kendi şirketini tekrar faaliyete geçirerek iş hayatına döndü.

YAYIN KURULU

Mustafa Duru

DURUSU, İSMAİL HAKKI

Kaptan (Kayseri/Akçakaya, 1871–İstanbul, 22 Aralık 1940). Kendisi gibi kaptan olan Hacı Ahmed Bey'in oğludur. Yatılı Ticarî Bahriye Mektebini bitirdi (1891). Kayseri Vapuru'nda stajyer kaptan olarak göreve başladı (1892). 1915 yılında Doğan Vapuru kaptanlığına atandı. Çeşitli görevlerden sonra Bandırma Gemisi kaptanlığına getirildi (1 Mart 1919). Geminin onarımı tamamlandıktan sonra 22 mürettebatıyla Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını Samsun'a ulaştırmayı başardı (19 Mayıs 1919). 9. Ordu karargâh kadrosunu Samsun'a götüren Bandırma Vapuru'nun Süvarisi İsmail Hakkı Durusu ile 19 Mayıs 1937 tarihinde *Ulus* gazetesinde yapılan röportajda, "söylentilerin aksine Bandırma Vapuru'nun iki adet pusulasının olduğunu ve pusulaların son derece iyi çalıştığını" söyler. Kıyı şeridini takip etmesinin "Atatürk'ün emri olduğunu, sebebinin ise denizden yapılacak bir saldırı esnasında hızlı bir şekilde karaya çıkabilmek için olduğunu" da sözlerine ilave eder. 1922 yılında emekli oldu. Evli ve bir çocuk babasıydı.

Kaynakça: Fethi Tevetoğlu, *Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar*, Ankara 1971; Kemal Arıburnu, *Sivas Kongresi*, Ankara 1997; Ahmet Sıvacı, *Kayseri'de İz Bırakanlar*, Kayseri, 2010, s.138.

HÜLYA TOKER

DÜĞÜN ÂDETLERİ

Folklorumuz içerisinde önemli bir yer tutan düğün âdetleri, ülke coğrafyası içerisinde bölgeden bölgeye, şehirden şehre farklı özellikler göstermektedir. Evlenme, sosyal yaşamın belirleyici ögelerinden birisidir. Düğünler, toplumu oluşturan bireylerin bir araya gelmelerine, eğlenmelerine vesile olur. Özellikle bütün eğlenceleri, bayram günleriyle düğünlerde yapılanlardan ibaret olan geniş halk kitlele-

ri için düğünlerin anlamı büyüktür. Düğünler, aynı zamanda zenginlik ve saygınlığın gösterilmesine büyük olanak sağlamaktadır. Verilen başlık, takılan takılar ve düğün süresince yenilip içilenler, uzun süre konuşulmakta, övgü ve eleştiri konusu yapıldığı gibi yardımlaşma örnekleri de sergilenmektedir.

Kayseri şehrinin kültürel dokusu içinde de farklı bir yere sahip olan düğün âdetleri, oldukça külfetli, renkli, hareketli, şeklî kuralları olan sosyal ve ekonomik ağırlıklı uzun ve silsileli bir olaydır. Ancak Kayseri düğün âdetleriyle ilgili olarak elimizde olan bilgilerin en eskisi Tanzimat dönemine aittir. Tanzimat döneminde Anadolu'nun bütün kentlerinde olduğu gibi Kayseri'de de evlilikle ilgili en önemli sorunlar, başlık parasıyla kıza verilecek eşya (çeyiz) idi. Gittikçe artan başlık paraları ve yapılan masraflar, insanları zor durumda bırakınca, şehrin ileri gelenleri toplanarak bu duruma çareler aramışlardır.

Evvela, Kayseri halkı, gelir düzeyine göre "Eşraf-ı kiram ve kudretli vücuhtan" olanlar, 'harciyan' denilen orta hâlli kimselerle kamu görevlilerinin bir kısmı ve en alt gelir seviyesinden olanlar diye üç gruba ayrılmıştır. Düğünlerde her grubun yapabileceği azami masraflar belirlenmiş ve harcamaların buna göre yapılması istenmiştir.

Her grup için ayrı ayrı hesaplanan bu paralar dışında 'kadife cebe', 'altun saçlık', 'sandıklı kürk', 'hotoz' ve 'zar' tabir olunan 'divan postekisi', 'ocak yaşmağı' gibi adlarla hediye ve eşya alınması veya verilmesi yasaklanmıştır. Ayrıca kız tarafının vermekte olduğu 'cariye' bundan böyle verilmeyecek, kent ve köylerde 'başlık' adı altında şeriat dışı kimseden bir şey istenip alınmayacaktı. Ancak, alınan bu kararların uygulanıp uygulanmadığına dair herhangi bir bilgi yoktur.

Kayseri'de yakın tarihe kadar görücü usulüyle evlenme çok yaygındı. Bu tarihlerden sonra belli ölçüde değişime uğramıştır. Görücülük (kız arama) evlenmenin ilk adımı olmuştur.

Yaşlı ahbaplar, anne, babaanne, abla gibi yakın akrabalardan oluşan görücüler, sabahleyin saat 8'den önce yola çıkarlar. Bunun nedeni, kız evinin temizliğine bakarak kızın hamarat olup olmadığını kontrol etmektir. Evin, derli toplu ve temiz olması, işlerin erkenden bitirilişi dikkat edilen hususlardandır.

Ev sahibi, konuklara neden geldiklerini sormaz. Gelenlerden yaşlı olan su ister. Bunun nedeni, kızın endamına, boyuna,

Setenönü Mahallesi'nde bir düğün-1909 (H. Grothe)

Talaslı gelin ve damat-1900 (Tuzcu, Talas)

XIX. asır sonlarında gelin ve damat kıyafetleri (S. Cıngıllıoğlu koleksiyonu)

posuna, yürüşüne bakmaktır. Kız odaya girip el öper, su verir. Arkasını dönmeden geri çekilir, bekler. Görücüler, bu esnada, tepeden tırnağa kızı süzerler. Kızı eğer beğenmezlerse bir bardak suyla yetinilir, beğenirlerse diğer kadınlar da incelemeyi derinleştirmek için su isterler. Su içildikten sonra evden ayrılırlar. Görücülere sudan başka herhangi bir ikramda bulunulmaz.

Kız uygun bulunursa, oğlan tarafından yaşlı bir akraba kadın, kız annesine kızlarını beğendiklerini söyleyerek araştırma yapmaları için gerekli bilgileri verir. Kız tarafı da damat adayını ve aileyi çevreden soruşturur. Bu dönemde de kadınlar arasında görüşme sürer. Ancak, kız konuklara görünmez. İlk sözün erkek tarafından gelmesi beklenir. Görücüler, "N'oldu, dünürümüzü salalım mı?" diyerek kararı öğrenmek ister. Olumsuz durumlarda kızımız küçük denir. Talep uygun bulunur ve olumlu yanıt verilirse dünürlük için gün belirlenir.

Söz kesmeye, yakın erkek akrabalar gider. Yaşlı erkeklerden biri, babasından kızı ister. Bu görüşme neticesinde kız babasının olumlu yanıtı alınarak sadece bir kahve içilip söz kesilir, nişan ve şerbet günleri belirlenir. İlk aşamadaki bu temaslar, iki aile ve o ailelerin yakınları tarafından bilinen bir gelişmedir. Asıl kahve içme olayı, yani 'büyük kahve' bu aşamadan sonradır.

Büyük kahveye, iki ailenin eş-dost, konukomşu bütün tanıdıkları davet edilir. İmam da bu ikinci görüşmeye çağrılır. Kız evinde cereyan eden bu olay, mutlaka gece gerçekleşir. Oğlan evi, kız evine önceden veya beraberlerinde kahve, şeker ve konuklara sunulmak üzere hazırlanmış ikramlar götürür. Oğlan tarafında söz bilen tecrübeli bir büyük, kızın babasından ya da diğer yaşça büyük aile ferdinden kızı ister. Bu olaydan sonra, kız babasının ya da yakınının "kahveyi getirin" emriyle teklif kabul edilmiş ve kız verilmiş olur. İmam tarafından dua edilir. Kahveden sonra konuklara limonata, şerbet, kurabiye gibi ikramlarda bulunulur. Nişanlanma merasimi (şerbet içme), kadınlarca ayrıca yapılır. Kız, kaynanadan başlayarak yeni akrabalarının ellerini öper. Gelinden küçük kayınbirader ve görümcelerin de eteği öpülecektir. Bu hareket, erkeğin ailesine saygılı olmanın ilk göstergeleridir. Her eli öpülen, geline bir şeyler takar. Büyük kahvede oğlan evinden birisi bardak, fincan, kaşık ve saire alıp cebine koyar ve damada götürür. Buna 'ağız tadı' denir. Damat ağız tadını getirene bahşiş verir. Kız tarafı ise bu olayı engellemek için önleyici tedbirler alırlar, şüphelendiklerinin üstünü ararlar.

Ertesi gün kız, kendi akrabalarına 'dünür gezmesine' götürülür. Burada, kıza verilen giysiler, takılar gösterilir. Düğünden bir süre önce de 'düzen görmeye' gidilir. Bu, oğlan tarafının kıza yaptıracağı elbiseler demektir. Bu elbiseler; yazlık, kışlık entari, manto, rop, kostüm vs.dir. Bundan sonra da yakınlara çeyiz, kına ve düğün günleri duyurulur.

Düğün, kalın (Eski Türklerde kız kaçıran boy'un cezadan kurtulmak için kız tarafına verdiği mal. Eski Türklerde, evlenme, kız kaçırma ve yağma etme yolu ile oluyordu. Evlenmenin barış içerisinde yapılması kalın ödemekle gerçekleşiyordu) göndermekle başlar. Kalın, düğün olayında her iki tarafta eş zamanlı cereyan eden törenleri içerir. Kalın, gelin olacak kıza ve yakınlarına erkeğin verdiği para ve armağan olarak tanımlanır. Kalın olarak gidecek hediyeler nakışla işlenmiş çok güzel bohça ve şaselere konur. Kahvaltıdan sonra aile ileri gelenleri ve yakın komşular kalının hazırlandığı odada toplanırlar. Hoca efendi dua eder ve eşya kız evine götürülür. Kız evinde kalın olarak gönderilen eşyalar birer birer açılarak gösterilir. Öğleden sonra hanımlar toplanır, çeyize bakılır ve eğlenilir.

Gelin salı günü hamama götürülür. Hamamın adı bir kâğıda yazılıp sabuna yapıştırılarak davetlilere gönderilir. Bu dağıtımı 'okuyucu' adı verilen kadınlar yapar. Bunun karşılığında okuyucuya, para, sucuk, yağ, pekmez, pirinç, bulgur gibi öteberi verilir. Bu hamamlar, Kadı Hamamı, Hunat Hamamı ya da Selâtin Hamamı'dır. Gelemeyecek olanlar sabunu almazlar. Çünkü sabunu alıp da gelmemek

hakaret sayılır. Hamamda kıza gelinliği giydirilir, şarkılar söylenir ve oğlan evi gelini yıkar.

Aynı gün akşam oğlan evinde 'damat derintisi' denilen toplantı olur. Damat ve arkadaşları bu toplantıda eğlenirler.

Çarşamba günü sabah çeyiz alınıp oğlan evine gider tekrar çeyize bakılır. Gelinin akrabalarının aldıkları, uçlarına verenin adı yazılarak sergilenir. Kız evi de oğlan evine çamaşır yollar. Çeyize bakmaya gelenlerden biri, gelin hanımın çeyizinden uygun bir parçayı kimse görmeden alıp damada ulaştırırsa damattan yüklü bir bahşiş alır. Kız evi, çeyizi almaya gelenlere havlu, çevre, uçkur, peşkir, para kesesi gibi eşyalardan anı olarak verir. Çeyiz oğlan evine geldikten sonra oğlan tarafının hanımları bir araya gelerek gelinin odasını döşerler. Gelen çeyizler bir kez daha burada oğlan tarafının hanımlarına gösterilir.

Düğünden önceki akşam, kız ve oğlan evinde 'kına gecesi' düzenlenir. Erkek evinde yaşlılar ayrı, gençler ayrı bir evde toplanırlar. Yaşlılar sohbet ederlerken gençler de çalgı eşliğinde oynarlar. Yatsı namazından sonra 4-5 evli şahısla birlikte çalgıcılar ve köçekler kız evine kınayı almaya giderler. Kına alınıp oğlan evine dönüldükten sonra kına duası yapılır. İki yanında sağdıçları bulunan damadın sağ eline kına yakılıp kırmızı kurdele bağlanır bağlanmaz arkadaşları, damadı ve sağdıçları yumruklar. Yumruklamadan sonra damat oynatılır. Oyunun sonunda düğün dağılır, damadın sağdıçları ve yakın arkadaşları kalır. Onların eğlencesi sabaha kadar devam eder. Kız evinde kadınlar arasında eğlence düzenlenir. Oğlan evinden gelenlerle kızın yakınları kendi aralarında çeşitli şakalar ve oyunlar yaparak sabaha kadar eğlenirler.

Perşembe sabahı erkek evi kız evine gelini almaya gider. Gelini baba evinden alıp oğlan evine götürme olayına 'koçu' denir. Kız evinde gelin hazırlanır, aile büyüklerinden birisi, el öptürüp gelinin beline kırmızı kurdeleden ya da kırmızı bir şifon eşarptan oluşan 'bekâret kemeri'ni bağlar. Bu, gelinin anlı şanlı bir genç kız olarak baba evinden uğurlanmakta oluşunun işaretidir. Kemeri, 'zifaf gecesi'nde, yani akşam damat çözecektir. Kız evi, düğün alayının ardından, oğlan evine 'güveyi yastığı' denilen sırmalı bir yastık yollar. Bu, gelin gerdek odasına girmeden yatak üstüne konur. Oğlan evinde gelini, kayınbaba karşılar. Elinden tutup eşikten geçirirken başından arpa ya da para serper. Kaynana da, uğursuzlukları gidermek için gelinin önünde küçük bir küp kırar. Gelin, konukların bulunduğu odaya götürülür ve eller öptürülür, sonra da bir sandalyeye oturtularak, şeker ve kahve sunulur. Gelin, bunlara dokunmaz. Kadınlardan biri, duvağın altından tattırır. Akşam da 'savir' denilen düğün yemeği verilir.

1950'li yıllarda gelin ve damat

Gelin kızların beline bağlanan kuşak-S. Çeşmebaşı koleksiyonu (A. Yeğen)

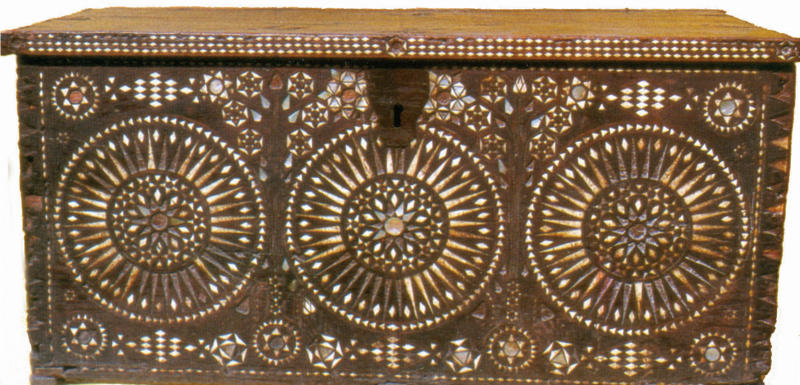
1900 yılları damat bohçası (Z. Şahin Arşivi)

Kadife kumaş üzerine işlemeli damat yastığı (A. Yeğen)

Düğünlerde oğlan evinin yemek vermesi âdettendir. Günümüzde lokantalarda verilen düğün yemekleri evlerde verilirdi. Yemek kalından önceki iki veya üç günde verilirdi. Düğün yemeği maddî imkânlara ve hısım-akrabanın, eşin-dostun çokluğuna göre yapılarak düğün sofrası kurulur. Her sofraya ortalama 30-40 kişi davet edilirdi. İlk sofra öğle vaktine doğru kurulur belirli aralıklarla akşama kadar devam ederdi.

Kayseri düğün yemeklerinin hemen hemen hiç değişmeyen bir sırası ve listesi vardır. Buna "Takım Yemek" adı verilir. Bunlar sıra ile: Pirinç çorbası ya da yoğurtlu çorba, kavurma veya köfte-pehli, açma börek veya su böreği, , en az 60-80 kat baklava veya kadayıf, etli yaprak sarma, bunun yanında sütle yapılan muhallebi veya aşure ve üzüm hoşafı da yer alır. Son olarak çorba kıvamında etli bamya ve pilav gelirdi. Bu yemekler son olduğu için bunlara "kara haber" de denirdi. Sofra, bunların yanı sıra turşu ve salata ile süslenirdi. Yemek Kur'an okunması ve dua ile biterdi.

Ceviz ağacından sedef kakmalı çeyiz sandığı (A. Yeğen)

Yatsı namazından sonra, dinî nikâh kıyılır. Namazdan sonra mescidin imamı da alınarak evin önüne gelinir. Mahalle fırıncısının verdiği beş on berdi (kurumuş saz, kamış) sokak kapısının önüne bir piramit gibi çatılır. Bu berdiler yakıldıktan sonra alevin önünde damadı sağ tarafına alan imam dua eder ve duadan sonra damadın arkadaşları sırtını yumruklar. Damat, büyüklerin ellerini öperek gerdek odasına gider, gelinin yüz görümlüğünü verir ve duvağını açar. Bu sırada birbirlerinin ayağına basmaya çalışırlar.

Gerdek sonrasında, evli bir arkadaşı güveyi hamama götürür. Hamam dönüşü, akraba ve arkadaşlarıyla bir evde toplanıp eğlenirler. Bu eğlenceye 'güvey başı' denir. Birkaç gün sonra da kız evine 'kız arkası' denen ziyaretlere gidilir. Güveyin, gelinin akrabalarıyla tanışması için düzenlenen bu ziyaretlerde 'etek altı' denen meyve, tatlı, giysi ve ayakkabı gibi armağanlar götürülürdü.

Kaynakça: Hilmi Kalaç, "Düğün İsrafı", *Erciyes Dergisi*, VII (Ocak 1949), S 72, s. 19-20; Abdullah Satoğlu, *Kayseri Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002; Abdülkadir İnan, "Eski Türk Düğünlerinde Görenekler", *TFAD*, 9 (Aralık 1964), S 185, s. 3596-3597; Ali Göçer, "Kayseri-Hisarcık'ta Geçmişte ve Günümüzdeki Uygulamalar ile Düğün Adetlerine Kısa Bir Bakış", *Erciyes Dergisi*, 23 (Ağustos 2000), S 272, s. 22-23; Asım Yahyabeyoğlu, *Kayseri Kültür Tarihinden*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri ty.; Ayşe Güven, "Kız İsteme, Gelin Alma ve Yağmur Duaları", *Erciyes Dergisi*, 12 (Aralık 1989), S 144, s. 22-24; Cavit Yeğenoğlu, *Yöremiz ve Töremiz*, İstanbul 1989; Fatma Ahsen Turan, "Kayseri Düğün Âdetleri", *Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildirileri* [Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni (12-22 Nisan 2001)], C. II, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2001; İhsan Hınçer, "I. Uluslar arası Türk Folklor Seminerine Sunulan Bir Bildiri: Türklerde Başlık ve Mehir", *TFAD*, 15 (Şubat 1974), S 295, s. 6898-6901; İhsan Hınçer, "Türklerde Yüz Görümlüğü ve Ağırlık", *TFAD*, 12 (Ocak 1970), S 246, s. 4959-5000; Kaplan, Mevlüt, "Düğün Evinde", *Erciyes Dergisi*, VII (Ocak 1949), S 72, s. 60; *Kayseri Dışındaki Develililer*, 1985; Muhsin İlyas Subaşı, *Dünden Bugüne Kayseri*, Seda Selçuklu Yayın Dağıtım, Kayseri 1991; Musa Çadırcı, *Tanzimat Dönemi'nde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997; Mustafa Çınar, *Karadağ'dan*

Mimarsinan'a Kimliğimiz, Kayseri Yayınları, Kayseri 2002; N. R. Balcıoğlu, "Folklorumuzda Evlenme Adetleri", *TFAD*, 4 (Ağustos 1956), S 85, s. 1347-1348; Nail Tan, "Gelin ve Güveye Düğün Öncesi Akraba ve Dostları Tarafından Verilen Nasihatler (Öğütler)", *Erciyes Dergisi*, 19 (Ocak 1966), S 217, s. 19-21; Nevzat Türkten, "Kayseri Düğünlerinde Gelin ve Güveyin Seçimlerinde Uygulanan Dikkat Çekici Usuller", *Erciyes Dergisi*, 19 (Şubat 1996), S 218, s. 13-15; Uğurol Barlas, *Kayseri Düğünleri*, Yurttaş Kitabevi, İstanbul 1963; *Yurt Ansiklopedisi*, "Kayseri" maddesi, C. 7, Anadolu Yayıncılık AŞ, İstanbul 1982-1983. *Kayseri Dışındaki Develililer*, 1985. İsmail Evci, *Kayseri ve Kayseri Sofrası*, Kayseri 2007.

RECEP TEK

DÜLGER MUHARREM USTA

Âşık (Kayseri, ? – 1907). Okuma yazma bilmeyen bir zanaat erbabı olmasının yanında nüktedan ve mütevazı tavrıyla da tanınıp sevilen Dülger Muharrem Usta, zamanına ait sosyal olayları, şiir hâlinde dile getiren bir destan şairidir. Klâsik Türk edebiyatında 'iade' halk şiirinde ise 'zincirleme' adı verilen, bir kıt'anın ya da beytin kafiyeli son kelimesini, sonraki kıt'a ya da beytin hemen başında kullanma sanatını şiirlerinde sık sık kullanmıştır. Bilindiği üzere bu sanat, bilhassa uzun şiir ve destanların ezberlenmesi daha kolay olduğu için şairlerce sık kullanılmıştır. Dülger Muharrem Usta'nın bazı şiirlerinden, 60 yıl kadar yaşadığı ve 1907 yılında vefat ettiği anlaşılmaktadır. Muharrem Usta'nın, Ermeni mezaliminin belgesi mahiyetindeki "Ermeni Vurgunu" Destanı'ndan birkaç dörtlüğü aşağıya alıyoruz:

Sene bin iki yüz çün doksan altı
Toplandı kâfirler, yazdılar şirket
Leşker sevk ettiler gecenin katı
Yapıştı yaftalar şadoldu millet

Millet-i Ermeni açtı bir alay
Aslı ham demirdir, tutar mı kalay
Diktiler, onbaşı, çavuş, miralay
Paşaları büyük şeytandan eşet

Eşet ahaliye bir ağı saçtı
Tehlikede durum orta karıştı
Kimi tevkif oldu kimisi kaçtı
Merhameti büyük affetti devlet

Devletsiz servetsiz divana varın
Keşiş der ki üç günecek sağalın
Varın İngilizden bir beylik alın
Eğer verirlerse büyük müstenet

Müstenet şiştiniz hem şımardınız
Bu arada tutmaz oldu ardınız
İngilize şikâyete vardınız
İngiliz der bu ne hâl ne keyfiyet

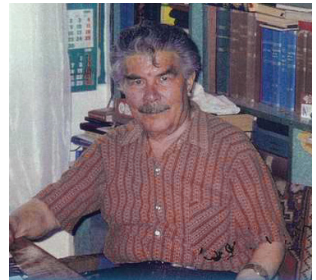
Keyfiyet kırdılar bizi meydansız
Kimi kanat kırdı kimisi cansız
Bin batman pastırma gitti çamansız
Sizgıt oldu çömleklere mücerret

Mücerret vurdular bi garazına
Ahir uğrattılar zilmarazına
Duçar olduk derdin onulmazına
Etmediler zerre kadar merhamet

Kaynakça: Satoğlu, *Kayseri Şairleri*, s. 80-83; Kalkan, *KŞ* , s. 57-58.

ATABEY KILIÇ

DÜNDAR, ALİ

Ali Dündar

Eğitimci, yazar (Akkışla, 1 Eylül 1924-). İlköğrenimini Akkışla'da Atatürk İlkokulunda, meslekî öğrenimini Pazar-ören Köy Enstitüsünde ve Hasan Oğlan Yüksek Köy Enstitüsünde tamamladı (1947). Türkiye ve Ortadoğu ve Amme İdaresi ve Georgetown Dil Okulunu bitirdi. Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsünden yüksek lisans derecesi aldı. Millî Eğitimde öğretmen, yönetici ve denetmen olarak çalıştı. Ardından emekli oldu (1974). Emekli olduktan sonra bir süre özel bir sanayi kuruluşunda genel müdürlük ve Azot Sanayi Kurumunda denetmenlik yaptı. Birleşmiş Milletler Dernekleri Dünya Federasyonunun Türkiye şubesi sekreterliğinde bulundu. Yazı hayatına İstanbul'da çıkan *Köye Doğru* dergisinde yayımladığı yazılarla başladı (1942). Daha sonra *Köy Enstitüleri*, *Yeni Adam, Yağmur ve Toprak*, *Mülkiye*, *Kaynak*, *Ülkü*, *Varlık*, *Türk Dili*, *Yeni Öğretmen*, *Şölen*, *Erciyes*, *Yeni Erciyes*, *Birlik*, *Öykü*, *Kemalist Ülkü*, *Damar* gibi dergilerde ve *Ulus*, *Barış*, *İstiklal* (Kayseri), *Cumhuriyet* gibi gazetelerde yazılar yazdı.

Eserleri: *Ekmek Kokusu* (1992); *İlk Öpücük* (2. Baskı 1994); *Şeriata Karşılık*

Laik Eğitim Özgür Toplum (1995); *Dil ve Bilinç* (1995); *Yapay Osmanlıca'dan Yaratıcı Türkçe'ye* (1998); *Kemalizm ve Din* (1998); *Kemalizmi Doğru Anlamak* (3. Baskı, 2001); *Türkçesi Varken* (2001); *Dil ve Düşünce* (2001); *Eğitim ve Dil* (2002).

Kaynakça: Ali Rıza Önder, *Kayseri Basın Tarihi (1910-1960),* Kayseri İşçi Kredi Bankası Kültür Yayınları, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1972, s. 194-195; *Türk Dili Dergisi,* 20 (Ocak-Şubat, 2007), S 118.

YAYIN KURULU

DÜNDAR, MUNİS

Munis Dündar

Öğretim üyesi, hekim (Estel, 1961-) İlkokulu Kayseri Hacı Ali Karamercan İlkokulunda (1972), ortaokulu Kayseri Kadı Burhanettin Ortaokulunda (1975), liseyi Kayseri Sümer Lisesinde okudu (1978). Kayseri Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun oldu (1985). İskoçya Glasgow Üniversitesi Tıp Fakültesi, Duncan Guthrie Institute of Medical Genetics'te Tıbbi Genetik Doktorası (PhD) yaptı (1994). Yard. Doç. Dr. (1995), Doç. Dr. (1997) ve Prof. Dr. oldu (2003). Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıbbi Genetik Bilim Dalı Kuruculuğu ve Başkanlığı (1996), Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekan Yardımcılığı (2002-2004), Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıbbi Genetik Anabilim Dalı Kurucu ve Başkanlığı (2003), Erciyes Üniversitesi Mezunları Derneği Kurucu Üyeliği ve Başkanlığı, Yüksek Öğrenim Kurumu Tıp Sağlık Komisyonu üyeliği, Sağlık Bakanlığı Tıbbi Genetik Uzmanlığı Müfredatı Komisyon Üyeliği, TUBİTAK proje değerlendirmede panelist ve hakemliği, Türk Tıbbi Genetik Derneği Genel Başkanlığı ve Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıbbi Genetik Ana Bilim Dalı Başkanlığı görevini sürdürmektedir. Literatüre Dundar type dystal arthrogryposis (1997), Dundar acropectoral syndrome (2001), Blindness, scoliosis, arachnodactyly Sendromu adlarıyla yeni tanımlanmış üç hastalık kazandırarak tıp literatürüne girmiştir. Evli ve üç çocuk babasıdır.

Yüzden fazla makale bildiri ve poster sahibidir.

YAYIN KURULU

DÜRRÎZADE MEHMED EFENDİ VE LAYİHASI

Osmanlı devlet adamı, yazar (Kayseri, 1734?- İstanbul, 12 Aralık 1794). Doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir. 1794 yılında öldüğü bilindiği için, o sıralarda da altmış yaşında olduğu belirtildiğine göre 1734 yılında Kayseri'de doğduğu tahmin edilmektedir. Eğrikapılı Nakkaşbaşı Mustafa Ağa'nın oğludur. Tahsili ve yetişmesi hususunda fazla bilgiye sahip değiliz. Fakat bununla birlikte çocukluk ve gençlik yıllarının Kayseri'de iyi bir tahsil ve terbiye görerek geçtiği muhakkaktır. Kayseri'den İstanbul'a giderek (1751) Divan Kalemine girdi. Uzun süren bu görevinden sonra mükâleme kâtibi oldu (1768). Sonra kabiliyet ve başarısından dolayı, Divan-ı Hümâyûn Kisedarlığına getirildi. 18 Mart 1774 yılında Abdülkerim Efendi maiyetinde Ruslarla barış görüşmelerini yürütmek üzere Bükreş'e gönderildi. 1782 Temmuz'unda Ordu-yi Hümâyûn'da küçük tezkireci, sonra da mektupçu olmuştur. 1790 yılında Prusya, İngiltere ve Felemenk (Hollanda) devletleriyle, Ziştovi Kasabası'nda yapılacak görüşmeler için, Osmanlı Devleti tarafından, Reisülküttâb Abdullah Berrî Efendi, İstanbul payelilerinden İsmet Bey ve Mektupçu Dürrî Mehmed Efendi, birinci, ikinci ve üçüncü delege olarak atandılar. Bunlar Nemçe Devleti delegeleri ve aracı devletlerin görevlileriyle uzun süren görüşmeler ve tartışmalardan sonra 11 Ağustos 1791 günü barış antlaşması imzalandı. Aynı yıl mektupçuluk, Serhalife Sadık Efendi'ye verildiğinden, Piyade mukabeleciliğine getirildi. Daha sonra ruznâme-i evvel ve defter emini görevlerinde bulundu. Nihayet 29 Temmuz 1794 Salı günü Reisülküttab olan Dürrî Mehmed Efendi, 12 Aralık 1794 Çarşamba günü aniden vefat etmiştir. Mezarı Eğrikapı dışındadır.

Dürrî Mehmed Efendi yaklaşık kırk üç yıl Osmanlı Devleti'nin çeşitli kademelerinde önemli görevlerde bulunmuştur. Defter Eminliğinden ayrıldıktan sonra, son görevi olan Reisülküttablığa getirilen Dürrî Mehmed Efendi, maalesef bu göre-

vinde dört ay on gün kalabilmiştir. Divan işlerinde, devletin çeşitli kademelerinde yaptığı görevlerde son derece becerikli bir devlet adamı, dürüst ve sakin mizaçlı bir insan olarak bilinmekteydi. Ahmed Cavid (öl. 1803), III. Selim tarafından, önemli olayları zaman sırasına göre yazmakla görevlendirildi. Dolayısıyla o da, *Vekayinâme-i Ahmed Cavid* adlı iki ciltlik tarihî yazıları ihtiva eden eserini yazdı. İşte bu eserin altıncı bölümü olan 281b-327b arasında, Dürrî Mehmed Efendi'nin 1773–1774 yıllarında yazdığı *Nuhbetü'l-Emel fî Tenkîhi'l-Fesâdi ve'l-Halel* adlı devlet nizamına dair risalesi vardır. Dürrî Mehmed Efendi, Osmanlı Devleti'nin siyasî ve idari birtakım problemlerinin olduğunu ve bunlar düzeltilmezse müzmin hastalık hâlini alacağını belirtmiştir. Bu problemlere çare bulmak amacıyla 1774 senesinin sonunda, giriş, sonuç ve yedi bölümden oluşan bir risale yazmaya başladığını ve bunu *Nuhbetü'l-Emel fi Tenkihi'l-Fesâdi ve'l-Halel* olarak adlandırdığını ifade eder.

Yazar eserinin birinci bölümünde, hazine harcamalarının layıkıyla yapılması, emanetin ehline verilmesi ve rüşvetin kesinlikle önlenmesi gerektiğini vurgular. İkinci bölümde, ordudaki birtakım problemlerin çözümü için çareler önerir. Üçüncü bölümde, Anadolu ve Rumeli'deki menzillerin (ulaştırma) problemlerini dile getirerek bunların düzeltilmesini önerir. Dördüncü bölümde yazar, tekâlif-i şâkka (hukuksuz vergi) sebebiyle mağdur olan insanların problemlerini dile getirerek bunlara çözüm yolları arar. Beşinci bölümde, yine vergi problemleri ve çözümü; altıncı bölümde, devlet adamlarının devletten aldığı fazla paraları ve onların lüks hayatını tenkit eder. Yedinci bölümde, eyalet askerlerinin düzeninin bozulduğunu ve çözüm yollarını teklif eder.

Kaynakça: Ahmed Cavid, *Vekâyî-nâme-i Ahmed Cavid*, Topkapı Sarayı Müzesi Ktb. No: 966 E. H, 1438, 281b-327b; Ahmed Resmi Efendi, *Sefinetü'r-Rü'esa*, İstanbul 1269, 68a-68b; Ali İbrahim Savaş, "Beitrag Zur Layiha Tradition in der Osmanıschen Geschıcte, (Mit Besonderer Rücksicht auf das Achtzehnte Jahrhundert)", *KÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Kırıkkale 1998), S 1; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1342, C. III, s. 42; Dürrî Mehmed Efendi, *Nuhbetü'l-Emel fî Tenkîhi'l-Fesâdi ve'l-Halel*, Topkapı Sarayı Müzesi Ktb. No: 966, 2a-3b; Fehmi Edhem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, İstanbul 1961, I. 310-311; bizim kullandığımız nüsha, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, 966, E. H. 1438 numaralı eserin içindedir (VI. Bölüm 281b-327b); Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, İstanbul 1992, s. 341-343; İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1961, IV. 641; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, İstanbul 1311, C. II. s. 338; Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-Vukuât, Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, hzl. Neşet Çağatay, Ankara 1987, C. III-IV. s. 192-194.

KAYHAN ATİK

DÜVENÖNÜ (DÖRTDÜKKÂNÖNÜ) MAHALLESİ

Kayseri'nin önemli merkezî semtidir. Ticaret alanlarından olan Düvenönü; tarihî Camiikebir*, Hasbek*, Gülük Mahalleleri* ortasında ve yolların kavşak noktasında idi. Ankara İstanbul yönünden gelen cadde burada Kiçikapı, Meydan ve İstasyon'a doğru üçe ayrılırdı. Kiçikapı ve Meydan'dan gelen tarihî surlar burada birleşirdi. Aslında Roma döneminde Meydan'dan gelen çift kemerli surlar buradan Boyacı Kapısı-Kiçikapı'ya dönmez batıya doğru devam edip şehrin büyük bölümünü içine alırdı. Düvenönü, Bizans ve Selçuklu Surları dışında, yani şehir taşrasında idi.

Buranın eski adı Dörtdükkânönü'dür. Kayseri'de "dükkân"a halk "düven" veya "dügen" der. Düvenönü'nün batısında Göğebakan ve Gülük Camileri*, kuzeyinde Hasbek Kitçi* ve Hoca Hasan Camileri*, doğusunda Kurşunlu*, Hacet ve Cami-i Kebir* (Ulu Camii) yer alırdı. Buradan Matbah Emini Hacı Halil Efendi'nin* uzaklardan sularını getirtip inşa ettirdiği, Gömleksiz Çeşme*, Dutlu Çeşme ve Hasbek Kitçi* Çeşmeleri vardı. Hacı Halil Efendi bu civarda Gülük* ve Çukurlu Camii çeşmelerini* de yaptırmıştır.

XIX. yüzyıl sonlarında Hasbek Mahallesi, Keteci, Bozatlı Hasanbey ve Hasbek Ho-

cahasan bölgeleri arasında uzanan bir caddedir. Cadde üzerinde 16 adet ev çok sayıda demirci, çıkrıkçı, kürtüncü, nalbant, terzi, berber, ekmekçi fırını, arpacı dükkânı gibi iş yerleri vardı. Düvenönü'nden Kiçikapı'ya doğru Salı Pazarı denilen bir pazar kurulur, her türlü yiyecek maddesi burada satılırdı. Meydan'a doğru surlar önünde ise arastalar yani un satıcıları yer alırdı. Buraya Yozgat ve bilhassa Uzunyayla'dan kağnılarla, insan boyundaki çuvallara doldurulmuş unlar getirilirdi. Kayserililer unları satın alırken çeşitli testler uygular ve büyük pazarlıklar yaparak satın alırlardı. Bu semt halk arasında aynı adla günümüzde de varlığını sürdürmektedir.

Kaynakça: H. Cömert, *19. Yüzyılda Kayseri*, Kayseri 2007. KAYTAM Arşivi, *182 Numaralı Defter*; K. Yedekçioğlu, *Kayseri Ağzı Sözcükler II*, Kayseri 1992.

HÜSEYİN CÖMERT

DÜVER (DÜGER) KÖYÜ

Kayseri'ye 50 km uzaklıkta bir köydür. XVI. yüzyıl kayıtlarında "Düver" adıyla bir köy ve mezra bulunmuyordu. 1831 nüfus sayımında "Karye-i Düger" de hane 12, nüfus 25 (erkek) olarak gösterilmişti. 1875 yılında "Düger"de 67 hane ve 14.548 dönüm arazi bulunurdu. Katar Kuyusu, Üçtaş, Köroğlu, Teke, Köy Önü, Köy Karşısı, Değirmen Önü, Araba Eşiği, Beşik Tepe, Kadı Çayırı, Tuz Yolu, Köy Üstü, Eski Düger, Sarıdanişmend, Elmalı Altı, Mezar Arkası, Karataş, Akbelek, Karaman Önü, Kör Pınar, Çatal Pınar, Değirmen Arkası, Şaban Kuyusu, Toprak Pınar, Çorakçı Yolu, Kalcal, Gölönü, Höyük, Kum Beleği, Başağıl Kuyubaşı isimli mevkileri vardı. 2000 yılında belediye teşkilatı kuruldu. Kocasinan ilçesine bağlıdır. Nüfusu 2007 sayımında 1121 olarak kaydedilmiştir. 06 Mart 2008 tarihinde kabul edilen 5447 sayılı "Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"a göre, Düver Belediyesinin tüzel kişiliği, ilk Genel Mahallî İdareler Seçiminden geçerli olmak üzere kaldırılarak köye dönüştürülmüştür.

Kaynakça: H. Cömert, M. İnbaşı, *16. Yüzyıl Başlarında Kayseri,* Kayseri 1992; H. Cömert, *Kayseri'de İlk Nüfus Sayımı 1831*, Kayseri 1993 s. 180; KAYTAM Arşivi, *120, 121 Numaralı Defterler*; *Belleten*, C 56, s. 906. www.yerelnet.org.

HÜSEYİN CÖMERT

1950'li yıllarda Düvenönü (F. Yaman Arşivi)

E

EBU İSHAK ALEMDÂRÎ TEKKESİ

Kayseri'de XIV. yüzyıldan itibaren faaliyette bulunan erken dönem tarikatlardan biri olan İshakîlik'e ait tekke. XI. yüzyılda İran'da çok yaygın halde bulunan bu tarikat XIV. yüzyılda Anadolu'ya girmiş, birçok büyük şehirde olduğu gibi Kayseri'de de faaliyete geçmiştir. Şeyh Ebu İshak bin Şehriyar-ı Kâzerunî'ye mensup olan bu tarikatın Kayseri'de tam olarak hangi tarihte ve kim tarafından faaliyete geçirildiği bilinmemektedir. Kayseri'deki tekke şeyhlerine ait bir şecere de mevcut değildir. Bu tarikatın Ebu İshakhâne de denilen tekkesi Yoğun Burç*'un güneyinde, Kiçikapı'ya giden caddenin sol tarafında eski mahalle içinde bulunmakta idi. Evler arasında yüksek tonozu ile dışardan fark edilen tekke, tarikatın faaliyetten kalkması ile halk tarafından (belki tarikat silsilesinden) kullanılmaya başlamıştı. İçinde oturan şahıslar tarafından da korunması arzu edilen bu önemli tarihi yapı 1980'li yıllarda maalesef Belediye tarafından, Kalenderhane (Sahabiye–Cürcürler) Mahallesi'ndeki Kalenderhane Tekkesi* gibi, çevresindeki eski evlerle birlikte yıkılıp ortadan kaldırılmıştır. Tekkenin maalesef ne resmi, ne de tespit edilmiş bir planı bu güne kalmıştır. Yıkılan tekkenin yakınında bulunan son tarikat şeyhlerine ait mezarlar yerlerinde durmaktadır. Kayseri'deki eski yatırlar listelerine burası "Ebu İshak Alemdârî" olarak kaydedilmiştir.

Kaynakça: Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Tekke ve Tarikatlar", *Erciyes Dergisi*, Kayseri 1987, S. 117; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'deki Yatırlar", *Erciyes Dergisi*, Kayseri 1979, S.16-17.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

EBÛBEKİR PAŞA

Mutasarrıf. Kayserili Ali Paşa torunu olup İvâz Mehmed Paşa'ya kethüdâ (yardımcı/kâhya) ve damad oldu. Bu sayede başbaki kulu olup Rebiülevvel 1153'de (Haziran 1740) eski görevinden ayrıldı. Kıbrıs muhassılı (tahsildar) ve bir dönem Edirne bostancıbaşısı olarak görev yaptı. Sonra mîrimîran (beylerbeyi) oldu ve sancaklarda dolaşıp H 1165'de (M 1752) Amasya, H 1167'de (M 1753/54) Alâiye mutasarrıfı oldu. En son görev yaptığı bu bölge civarlarında vefat etti.

Kaynakça: M.Süreyya, *SO*[2], C.I s.267.

YAYIN KURULU

EBÜ'L-KASIM BİN ALİ ET-TÛSÎ

Hacı Kılıç Camii ve Medresesi*'ni yaptıran Selçuklu devlet adamı. Devrinin kaynağı olan Selçuklu tarihçisi İbni Bibi, Ebü'l-Kasım'ı ilk defa 1220 yılında Sultan I. Alaaddin Keykubad*'ın tahta çıkması sebebi ile kaydetmiştir. İbni Bibi, onu Abbasi Halifesi Nasır Lidinullah'ın I. Alaaddin Keykubad'ı tebrik etmek üzere gönderdiği elçisi mutasavvıf Şeyh Şehabeddin Ömer bin Muhammed Sührever-

Hacı Kılıç Camii ve Medresesi

di'nin gelişi nedeniyle ile anmaktadır. Hediyelerle gelen elçiye, Alaaddin Keykubad da Emîr Celâleddin Karatay* ve Melikû'l-Ümera (Beylerbeyi) Necmeddin Ebü'l-Kasım Tûsî aracılığı ile çok kıymetli hediyeler takdim etmiş ve onu yolcu etmiştir. 1225 yılında Erzincan Mengücek Beyi olan Davud Şah'ın Alaaddin Keykubad'ı Kayseri'de Keykubadiye Sarayı*'nda ziyareti esnasında melikü'z-zûema (tımar sahiplerinin işlerine ve hazineye bakan emîr) olan Tûsî oğlu Necmeddin bu defa da bu emîre sultanın değerli hediyelerini hoşgeldin geleneği olarak takdim etmiştir. Melik Davud ayrılana kadar da iki defa daha kıymetli hediye takdimlerini tekrar etmiştir.

Ahmet Vehbi Ecer

1228 yılında Erzincan'a kadar gelip Mengüceklilere ait bazı şehirleri devralan Keykubad, büyük oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev'i bu bölgenin melikliğine (vali) tayin etmiş, yanına da atabek olarak Mübarezeddin Ertokuş'u vermişti. Ertokuş kendilerine lazım olacak malzeme ve nakdi yine hazineye bakan Necmeddin Ebü'l-Kasım Et-Tûsî'den temin etmişti.

Son olarak Necmettin Tûsî'yi 1249 yılında Vezir Sahib Şemseddin İsfahani'nin, Selçukluların tabii olduğu Moğol hükümdarından gelen ferman üzerine idam edilmek üzere tutuklanmasında, yine zaimü'd-dar olarak görev aldığını görüyoruz.

Aynı yıl (1249) Kayseri'de üstün sanat değerini haiz, sonradan Hacı Kılıç ismini alan (herhalde medresede görev yapan ve vakfın mütevellisi olan meşhur bir müderrisin ismi) cami ve medreseyi inşa ettiren Ebü'l-Kasım, binaların kitabelerine "Bu mübarek mescidin-medresenin, yapılmasını Keyhüsrev oğlu, yüce sultan, fetihler sahibi, Halife'nin (Abbasi) delili, İzzeddin Keykâvus'un zamanında 1249 yılında, zayıf ve Allah'ın rahmetine muhtaç kul Tuslu Ali oğlu Ebü'l-Kasım emretti" ifadelerini yazdırmıştır.

Ebü'l-Kasım'ın ne zaman ve ne görevde iken vefat ettiği bilinmemektedir. Tokat'ta, hayattayken, 1234 yılında yaptırmış olduğu türbesinde (kümbet) medfundur. Türbesini neden orada yaptırdığı hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Osmanlılardan Kanuni Sultan Süleyman zamanında bu cami ve medreseye vakıflar yapan, mezarı da burada bulunan Aksaray Mirlivası (valisi) Hüseyin Bey*'in onun ailesinden olma ihtimali bulunmaktadır.

Kaynakça: İbn Bibi, *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye*; H. Edhem, *Kayseri, (Göde)*; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Kitabelerinde 15. ve 16. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları", *Vakıflar Dergisi*, S. XIII, 1981; Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Kümbetleri*, C. I, Ankara 1986.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

ECER, AHMET VEHBİ

Öğretim üyesi, ilahiyatçı (Niğde/Bor, 8 Ağustos 1934-). Bor Ortaokulundan (1950) ve Niğde Lisesinden mezun oldu (1955). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdi (1959). Vakıflar Genel Müdürlü-ğünde memur iken (1962), Kayseri İmam Hatip Okulunda meslek dersleri öğretmeni ve müdür yardımcılığı gibi görevlerde bulundu (1963–1965). Daha sonra Ankara Radyo ve Eğitim Merkezi yazar öğretmenliği (1965–1966), Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü İslam Mezhepleri Tarihi öğretmeni ve müdür yardımcısı olarak çalışma hayatına devam etti (1966–1970). Bakanlıkça araştırma ve incelemelerde bulunmak amacıyla Bağdat'a gönderildi (1970–1971). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Kürsüsünden doktora diploması aldı (1976). Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde İslam Tarihi öğretim görevlisi (1982), Yrd. Doç. (1984), İslam Tarihi ve Uygarlığı Anabilim Dalı Başkanı, Din Eğitimi ve Sosyal Bilimler Bölüm Başkanı oldu. Araştırmalarına bir süre İngiltere'de devam etti (1993). Birçok yerel, ulusal ve hakemli dergilerde makaleler yayımladı. Yaş haddinden dolayı emekli oldu (1999). Hâlen İLESAM ve Kayseri Türk Ocağı Derneği üyesidir. Evli ve üç çocuk babasıdır.

Eserleri: *İmanla İlgili Kırk Hadis* (çeviri, 1960); *İmanın Akıl ve İlimle Münasebeti* (1963); *İslam Mezhepleri Tarihi* (1977); *Türk Din Bilgini Maturidî* (1978); *İslam Mezhepleri Tarihi* (Prof. Dr. Avni

İlhan ve Prof. Dr. Mustafa Öz ile birlikte, 1980); *İyilikte Yarışmak* (1983); *Üç Tebliğ* (Vehhabiler-İbn Sina-Mekke Şerifleri, 1985); *İslam Tarihi Dersleri* (2000); *Tarihte ve Günümüzde İhvanü'l-Müslimin Örgütü* (2000); *İslam Tarihi Dersleri II* (2000); *İlk Osmanlı Kadısı Dursun Fakih* (1995); *Laiklik, Din ve Türkiye* (Prof. Dr. Ü. Günay, Prof. Dr. H. Güngör ile birlikte, 1997); *Atatürk'ün Din ve İslam hakkındaki Görüşleri* (1998); *Toplumsal Değişme, Tasavvuf, Tarikatlar ve Türkiye* (Prof. Dr. Ünver Günay ile birlikte, 1999); *Tarihte ve Günümüzde İhvanü'l-Müslimin Örgütü* (2000); *Tarihte Vehhabi Hareketi ve Etkileri* (2001); *XII. ve XIV. Yüzyıllarında Kayseri Kültür ve Tarihi* (2001); *Dinimiz İçin Dilimiz* (2001); *Zararlı Dinî Faaliyetler ve Amaçları* (2004); *İslam Tarihinde Üç Olay* (2004); *Barilviyye Mezhebi* (2007); *Millî Kütürden Millî Birliğe* (2009).

Kaynakça: Işık, *TEKAA*, C. III. 1135-1136; İsmail Özmel, *Dünden Bugüne Niğdeli Şair ve Yazarlar,* Konya 1990, s. 378-383; Abdullah Genç, *Ahmet Vehbi Ecer, Hayatı, Eserleri, Kullandığı Arapça Kaynaklar,* (Basılmamış Lisans Tezi), 2001; Mehmet Metin, *Ahmet Vehbi Ecer'in Hayatı ve İslam Tarihi Çalışmaları,* (Basılmamış Lisans Tezi), 2006.

YAYIN KURULU

ECEVİT, MUHAMMET ALİ

Şair (Yozgat/Boğazlıyan, 1977-). 1990 yılında *Genç Nefer Dergisi*'nin yayın kurulunda görev alarak kültür ve sanat hayatının içine girdi. Daha sonra *Fidan Dergisi*'nin Yazı İşleri Müdürlüğü görevini üstlendi. İlk şiirleri, bu dergilerde ve çeşitli gazetelerde yayınlandı. 2004 yılından itibaren Geçit Yayınlarının sahibi oldu. Geçit ve Karaca Yayınları ile birlikte yaklaşık 400 kitabın yayımını gerçekleştirdi. Bir süre Yazı İşleri Müdürlüğü görevini üstlendiği *Türk'çe Dergisi*'nin basımını da gerçekleştirdi. ANASAM*'ın kurucu üyeleri arasında yer aldı. İLESAM üyesidir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Eserleri: *Dilârâ* (1993); *Gülistan* (1996); *Eylül'de İhtilal* (2001).

S. BURHANETTİN AKBAŞ

Belediye Eczanesi-1925 (Albüm, *TBMM*)

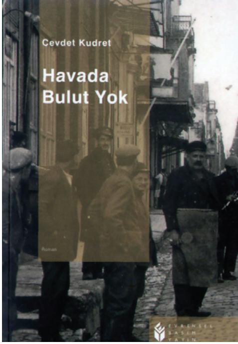
ECZACILIK

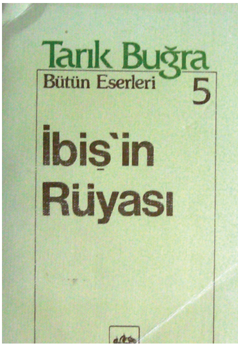
Kayseri'deki ilk ciddi eczacılık uygulamalarının 1206 yılında Gevher Nesibe Dârüşşifası*'nın kuruluşuyla birlikte başladığı kabul edilmektedir. Tıp medresesi ve hastane olarak hizmet veren bu Dârüşşifa'daki eczacılık hizmetlerinden bahseden herhangi bir belge bulunmamakla birlikte aynı dönemde inşa edilen Sivas İzzeddin Keykavus Dârüşşifası'nın (1218) vakfiyesinde belirtildiği gibi burada da dahiliyeci, cerrah, eczacı (deva-saz), başhekim (ser-tabip) ve yardımcılarının görev almış olması kuvvetle muhtemeldir. Dönemin eczacılık anlayışının özellikle İslam ve Arap tıbbının etkisinde bitkisel tedaviyi esas aldığı ve 'polifarmasi' (hastalıkları birden fazla ilaçla tedavi etme) geleneğinin yaygın olduğu bilinmektedir. Bu anlayış, ülkemizde bilimsel eczacılık

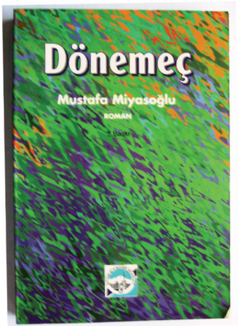

Cemal Emden'in Sümer Eczanesi-1940 (N. Karakaya Arşivi)

eğitiminin verilmeye başlandığı 1839 yılına kadar çok fazla değişmeden devam etmiştir. 1840 yılından sonra İstanbul'daki Askerî Tıbbiye Mektebi (Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane) ve 1870 yılından sonra da Sivil Tıbbiye Mektebinden (Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahane) az sayıda Türk ve Müslüman eczacı mezun olmuşsa da bunlar genellikle ordu ve devlet hastanelerinde görev almışlardır. Bu nedenle Kayseri'deki özel eczaneler de uzun süre yalnız yabancı uyruklu veya azınlıklardan olan eczacılar tarafından açılmış ve idare edilmiştir. Kayseri'ye gelip eczane açan gayrimüslim eczacılar, o dönemin eczacılık okullarında yeteri kadar eczacı yetiştirilememesi nedeniyle çıraklıktan yetişen kişilere de eczacı diploması verilmesi hakkını elde etmişler ve böylece İl'deki gayrimüslim eczacıların sayısı daha da artmıştır. Bu durum XX. yüzyıl başlarına kadar devam etmiş, 1905 yılından itibaren Müslüman eczacılar da şehirde faaliyet göstermeye başlamışlardır. Kayıtlara göre Kayseri'de açılan ilk resmî eczane 'Belediye Eczanesi'dir (1890?). 1881–1901 yılları arasında Kayseri Belediye Başkanlığı yapmış olan Tavlusunlu Mehmed Ali Efendi döneminde faaliyete geçen bu eczane, fakirlere bedava ilaç verdiği gibi halka da bedeli değerinde ilaç satışı yapmıştır. Bu eczanenin ardından açılan diğer eczaneler ve eczacıları arasında Erciyes Eczanesi - Mustafa Mahir Kafesçioğlu (1880–1952); Şifa Eczanesi - Mustafa İbrahim Bayır (1878–1933); Nuh Naci Merkez Eczanesi - Nuh Naci Sarıabdullahoğlu (1880–1952); Sümer Eczanesi - Mehmet Cemalettin Emden* (1902–1976) ve Kayseri Eczanesi - Hazım Gönen* (1904–1969) sayılabilir. Türk Eczacıları Birliği 12. Bölge Kayseri Eczacı Odasının kuruluşu (1972) ve Erciyes Üniversitesi Mustafa Kılıçer Eczacılık Fakültesinin açılması (2003) şehrin eczacılık tarihindeki diğer önemli gelişmelerdir.

Kaynakça: Halil Tekiner, *Kayseri Eczacılık Tarihi,* Türk Eczacıları Birliği Yayınları, Fersa Matbaası, Ankara 2005.

HALİL TEKİNER

EDEBÎ ESERLERDE KAYSERİ

Değişik nesir türlerinde "Kayseri" ile ilgili konular, hayatın her safhası içinde ve Kayseri'ye göre ele alınarak bütünlüğe kavuşturulmuştur. Nesir alanında yapılan çalışmalarda kaydedilen aşama; Kayseri'nin tarihî kimliği ile Kayserili'nin sosyal tarihini, gerçeğin tespiti ve onun çağdaş yorumu olarak hak ettiği yere koymuştur. Bu bakımdan Kayseri ve Türk edebiyatında "Kayseri" konusu türlere göre şu ana çerçevede şekillenmiştir:

Türk romanında Kayseri, Anadolu şehirleri içinde en çok yer alan mekânlardandır. Erciyes'in güzelliği, ilçeleri ve Kayserili tipi gibi konular tarihi akışı ve sosyal yapısıyla değerlendirilmiştir. Kayseri'nin mekân olarak kullanıldığı ve Kayserili'nin sosyal hayatından hareketle genel bir konu alanının açıldığı önemli romanlar şunlardır:

Mahmut Yesari'nin (1895-1945) mizah dergisi *Kelebek*'te 23 bölüm olarak tefrika edilen "Bir Namus Meselesi" (25 Eylül-8 Kasım 1923) romanında mekân Kayseri ile İstanbul'dur. Diyaloglar Kayseri Rum ağzına dayanır, Kayseri deyim ve atasözleri kullanılır.

Şakir Sungar* (1907-1982), *Filiğin Emin Balta ile Nasıl Öldürüldü?** (1944) romanında Kayseri'de Ermeni Taşnak ve Hınçak örgütlerinin işlediği bir cinayeti anlatmaktadır.

Cevdet Kudret Solok (1907-1992), "Süleyman'ın Dünyası" adını verdiği üç ciltlik serinin ikinci kitabı *Havada Bulut Yok* (1958) romanında Kayseri Lisesinde edebiyat öğretmeni olarak çalıştığı 1934-1938 yıllarındaki hatıralarına dayanarak, 1930'lu yıllardaki Kayseri'nin sosyal ortamını anlatır. Roman karakteri Süleyman, 1934-1949 yılları arasında Kayseri'de idealist bir öğretmen olarak görev yapar. Romanın kurgusu bu 15 yıl içinde Süleyman'ın mücadelesi üzerinedir.

Orhan Kemal (1914–1970), *Kanlı Topraklar* (1963) romanında; 1934'te Çukurova'daki tarım ve fabrika işçilerinin dünyasını anlatır. İşçiler ile ağalar arasındaki mücadelede sınıf atlamak için her yolu mubah gören düzenbaz tipler

çizer. Romanın ana karakterlerinden Nedim Ağa, ailesi ve hizmetçi kız; fabrikanın çırçır kâtibi Topal Nuri ve eşi İncesu'dan Adana'ya göçen iki ailedir. İki ailenin her ferdi yazarın düzenbaz tiplerine uygun örnekler olarak sergilenmektedir. Romanın içinde Kayseri kültürü ile ilgili unsurlara da yer verilmiştir.

Tarık Buğra (1918-1994), İstanbul'da arayış döneminin sancısını çekerken, kendisini, teyzesinin oğlu Mustafa Topbaş, üsteğmen olarak görev yaptığı Pınarbaşı'na davet eder. 1942'de Pınarbaşı'na gider. O sıralar uzun kış uykusundaki Pınarbaşı'nda yaşadıkları olağanüstü şeyler değildi. Fakat orada, gitmek istediği yere doğru iten rahatlatıcı bir dünya keşfeder. Bunun için de hayatında ve eserlerinde Pınarbaşı'na daima başka bir gözle bakar. Ortaoyuncusu "Komik-i şehir" Naşit'in hayatından yola çıkarak yazdığı *İbiş'in Rüyası*'nda (1970), birkaç aylığına da olsa yaşadığı o kışın hatırasını ebedîleştiren güzelliği anlatır. Romandaki kış tasvirleri Pınarbaşı'na aittir (s. 212–214). Bir dönemin çalkantılı yıllarını anlattığı *Gençliğim Eyvah* (1979) romanında da unutmadığı o günleri hemen hemen hayatındakine paralel bir gerçeklikte yansıtır (s. 102–103).

Mustafa Miyasoğlu*'nun (1946-), yazdığı ve konusu Kayseri'de geçen *Dönemeç* (1980) romanı; Anadolu insanının tarihî bir dönüm noktasındaki tavırlarını, değişen durumlar karşısındaki değişmeyen özelliklerini ortaya koyar. Anadolu insanının umutlarını, sevinçlerini, korkularını ve köklü değerlere sığınışlarını ustalıkla dile getirir. Aşkı bütün boyutlarıyla ve kültürel değerleriyle işlediği *Bir Aşk Serüveni* (1995) romanında da Kayseri'nin maddî ve manevî değerlerini değişim paralelinde değerlendirmiştir.

Latife Tekin* (1957-); *Sevgili Arsız Ölüm* (1983) romanında, Alacüvek Köyü'nden İstanbul'a yerleşen bir ailenin kendi aralarındaki ve çevreleriyle ilişkilerini anlatır. Yazarın memleketi Bünyan ve çevresiyle ilgili gözlemleri, hayatından kesitler, folklorik unsurlar romana ustaca serpiştirilmiştir.

Çetin Öner (1943-), *Dağlara Yazılıdır* (1984) romanında Kafkasya'dan Anadolu'ya göçen Çerkes boylarının hayatlarını folklorik unsurlar katarak anlatır. Romanın konusu Sarız üzerinden Kayseri'ye uzanan Binboğa dağlarının eteğindeki bir köyde geçer. Binboğa dağlarının yamaçları, vadiler, yaylalar canlı tasvirlerle işlenir.

Kenan Gündoğ* (1948-), *Tek Başına* ve *Sevinç Pırıltıları* romanlarında Kayseri'ye has sosyal çizgileri başarıyla yansıtır.

Gürsel Korat* (1960-), "Kapadokya Dörtlemesi" ile 1240 ile 1924 arasındaki yedi yüz yıllık bir dönemi anlatmayı amaçlamıştır. Serinin ilk üç kitabı *Zaman Yeli* (1994), *Güvercine Ağıt* (1999), *Kalenderiye* (2008) Kapadokya'yı anlatan romanlardır. Romanlarda tarihî olaylar, insanî duyuşlar ile sosyal meseleler kendine has bir sentezle eserlerinde yer alır.

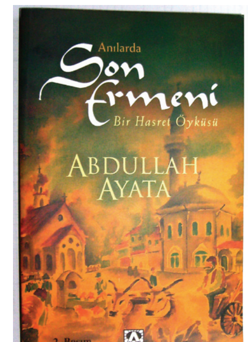
Süleyman Sağlam* (1936-); *Dağı Dağa Kavuşturan* (1999) romanı ile bir eşkiyalık olayı çerçevesinde çiftlik, köy, kasaba hayatı, bağlar, ovalar, Erciyes Dağı'nın görkemi gibi kır hayatına has unsurlar akıcı ve zengin bir dille tasvir edilir. *Üç Neslin Hikâyesi*'nde (2002), çokpartili hayata geçiş yıllarındaki Kayseri ile Kayseri'de yaşanan sosyal olayları anlatır. *Sarıgöl'ün Atları* (2005) Kayseri merkezli bir romandır. Sarıgöl civarındaki atları esas alarak dünden bugüne gelen ve değişen şartları anlatmıştır.

Muhsin İlyas Subaşı* (1942-), Kayseri'de iz bırakan kişilerle, yaşanmış olayların anlatımına dayanan biyografik roman olarak; Alman asıllı bir papaz kızının Müslüman oluşu ve hayat mücadelesini ibret verici yanlarıyla *Güneşe Uçan Kelebek* (2001), Rum genci Diyamandi'nin Mevlânâ sayesinde İslâm'a yönelmesi ve çektiği sıkıntılar ile Yaman Dede adıyla efsaneleşmesini *Aşkta Yanan Dede* (2003), Abdullah Saraçoğlu'nu anlattığı *Ben Onurumu Çiğnetmem* (2004) isimli eserlerini yayımlamıştır.

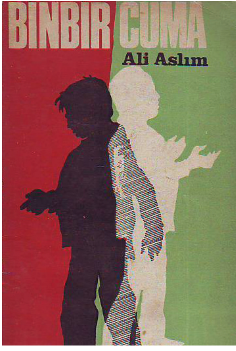
Cüneyt Ülsever'in (1951-) polisiye-macera romanı *Hacı*'da (2003) Kayseri'ye farklı bir açıdan bakar. "Hacı" lakaplı

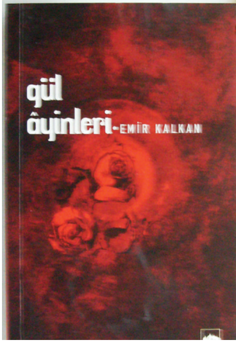

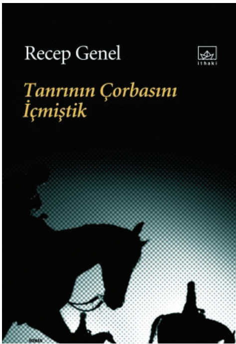

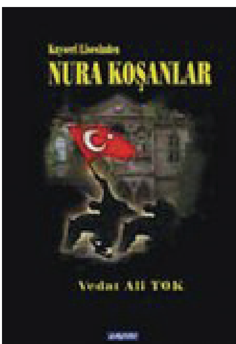

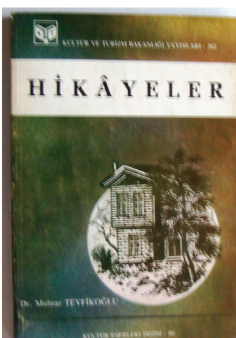

Hayrullah Gesili, Kayseri'de yatak-kanepe üreticilerinden biridir. Babasıyla birlikte kurdukları GESİ AŞ yatak fabrikasını asi ruhlu oğlu Ahmet, Amerika da eğitim gören oğlu Ersin ve eşi Şeyda ile işletmektedir. Ankara da üniversiteye giden kızı Ayşe ise açık fikirli, isyankâr yapıdadır. Ahmet, terör örgütüne karışınca güvenlik güçlerinden baskı görmeye başlar. Bununla uğraşırken Ankara'da müteahhitlik yapan, mafyadan ve gece alemiyle iç içe yaşayan kardeşi Faruk da siyasî ve ticarî cinayetlerin zanlısı olarak ortaya çıkar. Çok yönlü çıkar ilişkileri ağında olaylar gelişir. Bütün olayların merkezinde ise Hacı vardır. Hacı'nın yetişme yıllarına dönüşler yapılırken Kayseri'nin bütün ilçeleri ve kültürü ile ilgili değerlendirmeler de yapılır.

Abdullah Ayata* (1958-), *Son Ermeni (Anılarda Son Ermeni/Bir Hasret Öyküsü)* (2004) Türk genci Veli ile Ermeni kızı Horimsi'nin aşklarını, 1915'teki Tehcir Kanunu'yla Beyrut'a gönderilen son Ermeni kafilesindeki marangoz ustası Gazer'in hayatını anlatır. Romanda Kayseri ve çevresini, sosyal ve tarihî dokusuyla işlemiştir. *Keşke O Deli Ben Olsaydım* (2009) romanında da Develi'nin Türkmenköy'ünde doğan Ahmet'in Arjantin'e uzanan hayat hikâyesini Kayseri ve çevrenin kültürel çehresiyle yansıtır.

İpek Arman (1966-), *Gesi Bağları'nda Bir Sabah* (2006) romanında; XIX. asırda Gürcistan'dan Anadolu'ya uzanan göç konusunu işler. Ömer ile eşi Bahar, Rusların baskısıyla Gürcistan'dan ayrılırlar ve Gesi'ye yerleşirler. XIX. ve XX. asrın başlarındaki Kayseri, Kayseri Mevlevihanesi ve Ahmet Remzi Dede* ile sosyal hayat romanın akışına göre ayrıntılı olarak anlatılır.

Muzaffer Koçer (1956-), *Gökçek Ölmemiş* (2008) romanında Sarıkamış'a gidip dönmeyen bir Avşar gencinin dramı ekseninde Avşarların yayla kültürünü, orada söylenen ağıtları ve bu ağıtları doğuran hayatı anlatır.

Recep Genel (1968-), *Tanrı'nın Çorbasını İçmiştik* (2009) romanında 1930'lu yıllarda Kayseri'de başlayıp İstanbul'a uzanan bir hikâye ekseninde Çerkeslerin Anadolu'daki hayatını anlatır.

Hikâye: Yaşanan yerde hayatın anlam ve şartlarını yakın planda inceleyen hikâye fertten topluma ulaşmayı kolaylaştırır. Bu bakımdan Kayseri, hikâyelerde de gerçek bir Anadolu kimliğiyle yer alır. Sosyal hayattaki değişmeler ile insanın rolünü Kayseri'ye göre doğrudan veya dolaylı olarak anlatan hikâye kitapları; Ali Aslım (1944-), *Binbir Cuma* (1972), *Bakan ve Kraliçe* (1997); Mustafa Miyasoğlu (1946-) *Geçmiş Zaman Aynası* (1976), *Devrim Otomobili* (2003); Ümit Fehmi Sorgunlu* (1949-), *Acılar Nerede Başlar* (1983), *Yağmur Yağmıyordu* (1992), *Eylül Vurgunu* (1997), *Gülün Müjdesi* (2005); Emîr Kalkan* (1948-), *Gül Ayinleri* (2003), *Ha Bu Diyar* (2007), *Bu Taraf Anadolu* (2008); Adnan Büyükbaş* (1963-), *Son Kurşun* (2007); Vedat Ali Tok* (1966-), *Kayseri Lisesi'nden Nura Koşanlar* (2007); Ahmet Sıvacı* (1954-), *Çınarlar sessiz Çöker* (2008), *Son Yaprak da Düştü* (2009); Muzaffer Koçer (1956 -) *Seni Hössük Bile Yıkar* (2009).

Bunların dışında kitaplarda Kayseri ile ilgili hikâyeler de yer almaktadır:

Tarık Buğra, Pınarbaşı'nda kışın ve karın güzelliğini keşfettiğini; "Kardan Adam" hikâyesinde "lapa lapa" ve "çok güzel yağan kar" tasviriyle anlatır (s. 187-191).

Dr. Muhtar Tevfikoğlu (1924-), *Hikâyeler*'inde (1980) yer alan "Bir Terkibin Peşinde"'de, bir doktorun hastasını muayene için İncili Çavuş*'un Köyü'ne gidişini (s. 15-22) "Baba Dostu"nda ise Develi*'deki doktor arkadaşına uğrayan başka bir doktorun gözlemlerini anlatır (s. 59-76). "Baba Dostu" hikâyesinde Kayseri'nin sosyal yapısını gerçekçi biçimde değerlendirdiği gibi mahallî ağız ve demlerine de yer verir.

Osman Akalın, *En iyi Korunan Oda* (2005) kitabındaki "Yaralarım Kılıçla Açılmadı" hikâyesinde tarihî Kayseri'yi anlatır. Hikâyenin konusu Moğol istilası sırasında Anadolu'da geçer. Germiyanoğlu Beyliği'nde yaşayan Sadullah, bir kervana deveci olarak katılır ve Moğol

ülkesine doğru yola çıkar. Daha güvenli olduğu için Malatya-Kayseri yoluna girerler. Kayseri'nin eski yapıları ile sosyal hayatından kesitler sunulur, bunlar hikâyede önemli yer tutar (s. 29-54).

Deneme: Edebiyatın özgün bir türü olan deneme; Kayseri'de, yazarın içindeki derinliği ve toplum yapısındaki gerçekliği yansıtarak son yıllarda olgun örnekler vermeye başladı.

Seyit Burhanettin Akbaş* (1965-) ile Mehmet Özet* (1970-), *Gesi Bağları Türküsü** (2001) kitabında Gesi Bağları türküleri hakkında geniş bir değerlendirme yaparlar. Kitapta; *Gesi Bağları Türküsü*'nün beş ayrı hikâyesi, türkü metinleri ve karşılaştırmalı metin; diğer Gesi türküleri ve halay havaları yer almaktadır.

Emîr Kalkan'ın (1948-) *Kanatsız Kuşlar Şehri* (2002), insan ve yer özdeşleşmesinin güzel örneklerini sergiliyor. Dünden bugüne Kayseri'de insan varlığını canlı tiplerle anlatırken, değişen ve değişmeyen çehresiyle toplum gerçeğine de ulaştırıyor. *Hoşçakal Şehir* (2005) kitabında da şehrin, genel yapısı içinde değişerek bugün tamamen kaybolan değerleri sıcak bir atmosferde anlatır.

Ali Rıza Navruz* (1954-), Kayseri'nin spor ve edebiyat dünyasının seçkin ismi Aydemîr Doğan*'ın şiirlerinden, satırarası gezintilerin yansıması olan *Mısralarda Doğan/Aydemîr Doğan* (2004) adıyla bir deneme kitabı yayımladı. Bu kitapta, Ali Rıza Navruz'un bakış açısından; farklı ve renkli anlatımıyla zengin çağrışımlar, mısraların içinden bir gönül adamının portresi yansımaktadır.

Gürsel Korat (1960-), *Sokakların Ölümü* (1997) ile Kayseri'den hareketle şehirlerimizin kaybolan sokaklarını farklı bir bakış açısıyla değerlendirir. Sokağa ait izlenimler değişen toplum yapısını da ustaca gösterir.

Hatıra: Hayatın ışık huzmelerini kendinde toplayan mekânlar, yaşanan dünyanın içinde yaşayan ayrı ve yeni bir dünyadır. Çünkü hatıralar, yaşandığı mekânlarla özdeştir. Hatıra manevî, mekân da maddî boyutunu oluşturur. Zamanla her şey görülebilen bütün renkleriyle hatıraları tamamlar. İşte en anlamlı hâliyle Kayseri'de yeniden hayata dönen hatıralardan bir demet:

Muharrem Barut* (1913-1978), *Selâm Kayserili'ye* (1976) kitabında öğretmen olarak Kayseri'de geçen günlerinin hatıralarını kişi ve yer ayrıntılarıyla canlandırarak değerlendirir.

Asım Yahyabeyoğlu* (1929-), *Anılarımda Kayseri* (1999) kitabında 1957–2000 yılları arasında gazeteci olarak yaşadıklarını anlatır. Sosyal ve politik olaylara ve simalara yer verir.

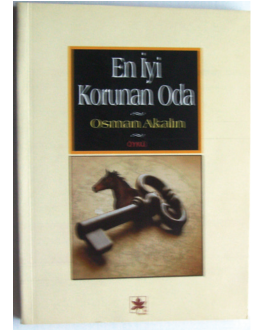
Yücel A. Demirel, *Celal Bayar'ın Kayseri Günlüğü* (1999) kitabında Celal Bayar'ın Kayseri Cezaevi'ndeki günlerini anlatır ve Kayseri'den bahseder.

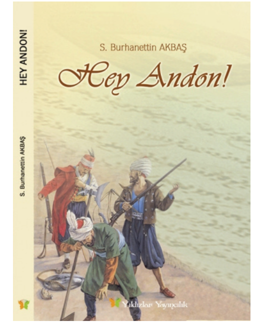
Ahmet Kaplan* (1946-), *Erciyes'in Eteğinden Geçenler* (2000)'de Kayseri'nin siyasî çalkantılarından ve sosyal değişmelerinden kesitler sunar.

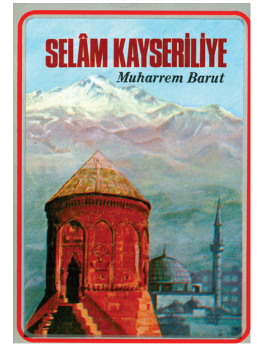
Ali Aslım (1944-), *Bir Zamanlar Kayseri-1* (2004) kitabında şehir ve insan manzaralarını hâtıraların sıcaklığında yansıtır.

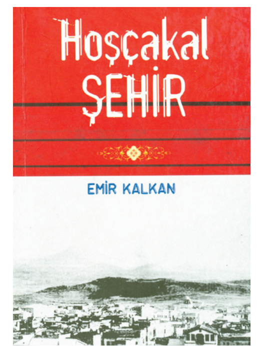
Abdullah Satoğlu* (1934-); Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı, kültür, fikir ve sanat hayatının önemli simâlarını değerlendirdiği yazılarını *Edebiyat Dünyamızdan Hoş Sedâlar* (2004) ile *Edebiyat Dünyamızdan Hoş Sedâlar-II* (2008) adlarıyla kitaplaştırdı. Bu kitaplarında; konu akışını çeşitlendiren hatıralar, hayatından önemli kesitler ve eserlerinden örnekler ile bahsettiği kimsenin hayatını, kişiliğini ve sanatını bütünlük içinde yansıtır. Bunların içinde Kayserili sanat adamları önemli yer tutar. Ayrıca, Kayseri'nin bir dönemini de hatıralarının ışığında aydınlatır.

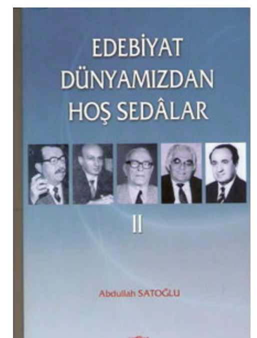
Kostas Emilios Tsolakidis (1911-1997), *Belki Bir Gün Dönerim* (2007, Çeviri: Berin Myisli) kitabında; Lozan Antlaşması hükümleri gereğince gerçekleştirilen mübadeleyle Kayseri'nin Zincidere Köyü'nden annesi ve anneannesiyle birlikte Yunanistan'a göçü, II. dünya Savaşı sırasında Almanlar tarafından Yunanistan'ın işgali, doğduğu topraklara ve sevdiği insanlara duyduğu özlemi dile getiriyor.

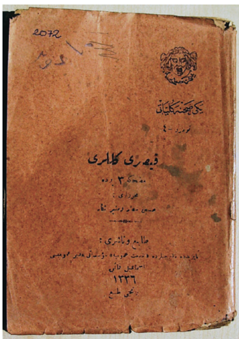

Kayseri Gülleri kitap kapağı

Kayseri ve Zincidere ile ilgili önemli değerlendirmeler yer almaktadır.

Seyahat: Çok eski bir yerleşim yeri olan Kayseri, hemen hemen her dönem önemini korumuştur. Özellikle kervan yolları üzerinde bulunması ve ticaret merkezi olması sebebiyle yerli ve yabancı seyyahların ilgisini çekmiştir.

Nahit Sırrı Örik (1895-1960), *Kayseri, Kırşehir, Kastamonu* (1955) adlı gezi kitabında 1930'lu yılların Türkiye'sinden önemli bir kesit sunmaktadır. Yazar, gezip gördüğü Edirne, Kayseri, Kırşehir, Kastamonu, Yozgat, Adapazarı, İzmit, Elmadağ, Bağlım, Gölbaşı, Haymana, Polatlı gibi yerleri kendine has üslubu ile anlatmaktadır.

Osman Eravşar*'ın *Seyahatnamelerde Kayseri* (2000) kitabı, tarih boyunca Kayseri'ye gelen seyyahların şehir ile ilgili notlarından oluşan güzel bir derlemedir. Kitapta, değişik dönemlerde şehre gelen yerli ve yabancı seyyahların Kayseri hakkında verdikleri bilgilere yer verilmektedir.

Tiyatro: Gelenekli Türk Tiyatrosu'nun önemli tiplerinden birisi Kayserili tipidir. Kayserili tiplemesinde onun daha çok ticarî yönü ön plana çıkar. Meselâ; Karagöz oyunlarında şehir hayatının inceliklerini öğrenmiş, açıkgöz Anadolulu tiplemesidir. Kurnazdır ve sürekli kurnazlığıyla övünür, gerektiğinde saldırgan olur. Takma adı "Suyabatmaz" dır. Kendine has bir konuşma biçimi vardır. Oyunda genellikle pastırmacı, yağcı, kavaf, nakkaş ya da bakkaldır. Ortaoyunu'nda da aynı özellikleri taşır. Birkaç örnek dışında, "Kayserili" daima bir tüccardır; yağcı, yumurtacı, pastırma tüccarı, bakkal olur. Kayserili, etrafına karşı nazik olmak için hiçbir gayret göstermez, ağzına geleni söyler. Bu yüzden meydandaki muhatabı Kavuklu, sık sık Kayserili'nin hışmına uğrar.

Modern Türk Tiyatrosu'nda Kayseri ve Kayserili'yi işleyen en önemli eser, Servet-i Fünûn şair ve yazarlarından Hüseyin Suat Yalçın'ın (1867-1942) *Kayseri Gülleri* (1920) isimli oyunudur. Eserin konusu büyük ölçüde Gelenekli Türk Tiyatrosu'nun Kayseri tiplemesine benzemektedir.

Kaynakça: Akalın, Osman, *En iyi Korunan Oda*, İdil Yayınları, Kayseri 2005, s. 29-54; Tevfikoğlu, Dr. Muhtar, *Hikâyeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 362, Kültür Eserleri Dizisi: 60, başbakanlık Basımevi, Ankara, 1986; Toker, Şevket, "Mahmut Yesarî'nin Tefrika Romanları Üzerine" *Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Şöleni (12-13 Nisan 2001)*, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınları Nu: 1, Bildiriler, C. II, Kayseri 2001, s. 711-713; Buğra, Tarık, *Gençliğim Eyvah*, Ötüken yayınları Nu: 141, Edebî Eserler: 72, İstanbul 1986, s. 102-103; Buğra, Tarık, *İbişin Rüyası*, Ötüken yayınları Nu: 146, Edebî Eserler: 76, İstanbul 1993, s. 212-214;Buğra, Tarık, *Hikâyeler*, Günaydın Yayınları, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1964, s. 187 – 191.

NURKAL KUMSUZ

EDEBİYAT

Sözlü Edebiyat

Eski adıyla şifahî, yeni adıyla sözlü edebiyat, halktan insanların ortaya koyduğu eserlerden meydana gelmektedir. Bu tür eserleri herhangi bir ilin sınırlarıyla çerçevelemek pek mümkün değilse de sözlü kültür ürününü derlendiğiyle ait sayma eğilimi kuvvetlidir. Tabii aynı sözlü kültür ürününün birden çok ilde derlenmesi veya tespit edilmesi de mümkündür. Sözlü kültür ürünlerinden sahibi, yani ilk söyleyeni bilinenler âşık edebiyatı veya saz şiiri, ilk söyleyeni unutulanlar ve toplumа mal olanlar ise anonim yani ortak edebiyat içinde değerlendirilmektedir. Kayseri ve Kayserili sözlü kültürümüz içinde çok önemli bir yere sahiptir. Ortaoyunu ve Karagöz'deki "Kayserili tipi", "Kayseri fıkraları*" ve "İncili Çavuş*" zeki, hazırcevap, hesabını çok iyi bilen bir insan profili çizmiş ve Kayserilileri tüm dünyaya bu özelliklerle tanıtmıştır. Aynı şekilde Kayseri ağzı*, deyimler* ve atasözleri bilgece bir halk irfanını yansıtmaktadır. Pek çok temel iş ve hizmetin, sabır isteyen önemli meslek ve uğraşı alanının merkezi olan Kayseri'de yapılan iş esnasında söylenen pek çok mani ve türkü bulunmaktadır. Özellikle Tomarza, Pınarbaşı ve Sarız ilçelerinde bozlak ve uzun hava gibi farklı türkülere de rastlanır. Özellikle Ahmet Gazi Ayhan, derle-

meleri ile Kayseri türkülerini TRT arşivine kazandırmış ve tüm Türkiye'ye tanıtmıştır. Ahmet Gazi Ayhan*'ın derlediği *Açıl Ey Ömrümün Varı, Akşam Aşıp Gidiyor (Keklik), Ali Dağı Derler de Dağların Hası, Aşlamayı Aşladım, Bir Of Çeksem, Everek Dağı, Evlerinin Önü Çevirme, Fadimem Süslü Gezer, Gesi Bağları*, Gine Yeşillendi Germir Bağları, Hozalı Gelin, Kaleden İniş mi Olur, Neyleyim Ben Böyle Yari, Oy Mendil Oyalı Mendil, Posta Yollarını Dolanıyorum, Salın da Gel Meydan Kız Görsün, Taşa Basma İz Olur, Yarim İstanbul'u Mesken mi Tuttun, Zalim Felek Değirmenin Döndü mü* adlı türküler Kayseri'ye has bir türkü tavrının ve tarzının olduğunu ortaya koymuştur. Ahmet Gazi Ayhan'dan başka Adnan Ataman, Adnan Türköz*, Ahmet Yamacı, Ali Canlı, Azize Tözem, Cemil Demîrsipahi, Emin Aldemîr*, İbrahim Akın, İsmail Sağlam, Kürşat Tunç, Mehmet Özbek, Murat Kavuncu, Muzaffer Sarısözen, Nida Tüfekçi, Osman Kavuncu*, Ömer Akpınar, Savaş Ekinci, Şaban Uyan, Yücel Paşmakçı gibi pek çok folklor araştırmacısı ve müzik adamı Kayseri türkülerini derleyerek notaya almış ve arşivlemiştir. Şüphesiz başka konularda söylenen maniler varsa da Kayseri'de söylenen manilerin önemli bir bölümünün halı manileri olduğu bilinmektedir. Genellikle halı dokuyan kadın ve kızların gönlünden kopan maniler, daha çok işin yoğunluğundan, yokluktan, hasretten şikâyeti dile getirir. Ayrıca diğer sözlü kültür ürünlerimiz gibi manilerde de en çok işlenen konu aşk ve sevgidir. Sataşmalar, şaka ve espriler de manilerle dile getirilir.

Adana asmasıyım
Nazilli basmasıyım
Anne doktor getirme
Ben halı hastasıyım

Ay gidiyor gidiyor
Gözüm ayı güdüyor
Tilki suratlı Şaban
Halı tımar ediyor

Ağıtlar*, Kayseri sözlü kültürünün en zengin alanlarından biridir. Özellikle Avşar Türkmenleri arasında ağıt geleneği çok kuvvetlidir. Şöhreti bugüne kadar gelen çok tanınmış ağıtçı kadınlar bulunmaktadır. Son dönemlerde Musa Eroğlu'nun sazı ve sözüyle meşhur olan Sarıkamış ağıtı, Pınarbaşı ilçesine bağlı Sindel Köyü'nden Kara Zalha isminde bir anne tarafından, dört oğlunun Sarıkamış cephesinde donarak şehit olması üzerine söylenmiştir. Bu acıyı dile getiren bir bölüm şöyledir:

Boz Omar'ım Ağ Muradım
Yıradım oğlum yıradım
Dokuz oğlan anasıyım
Elden orakçı aradım

Elif bekâr, cennet bekâr
Acemim talime çıkar
Dört oğlum sefer ağzında
Topalım kahrımı çeker

Çocuk oyunlarının ayrılmaz bir parçası olan sayışmacalar ve tekerlemeler de sözlü kültürümüz açısından son derece önemlidir. Elim elim öpelek oyununda söylenen "Elim elim öpelek, elden çıkar topalak, topalağın yavrusu, bit pirenin karısı, alem, budem, sil bunu, çek bunu, çıkar bunu" sözleri şüphesiz çocuklarımızın hafızasının ve dil becerisinin gelişmesine çok önemli katkılarda bulunuyordu. Kayseri'de bilinen bilmeceler Türkiye genelinde bilinenlerden pek farklı değildir. Ancak bazı bilmecelerde, Kayseri ağzı kelimelere ve Kayseri'deki sosyal hayattan izlere rastlanmaktadır:

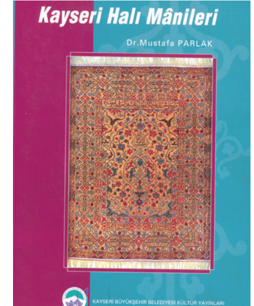
Arıstakta takır makır
Zannedersin hali dokur
İncecikten Kuran okur
Hafız olmuş küçük sıçan (Fare)

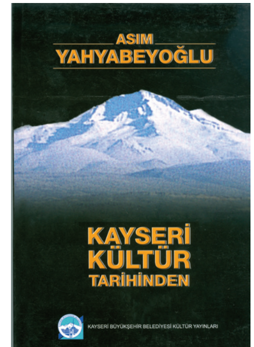
Başı belalı, etrafı karalı
Hep alnı ak, suları pak (Erciyes)

Sürdüm pustu çektim kustu (Kahve),

İncili Çavuş

Kayseri'de söylenen efsaneleri iki grupta toplamak mümkündür. Bölgede anlatılan efsanelerin neredeyse tamamı, mekân ve insan merkezlidir. "Abdi Dede", "Abdullah Keramettin", "Abdül İlyas", "Ali Dede", "Avcı Hamza Baba", "Ayrı Dede", "Bakdur Dede", "Cemil Baba*", "Dede Sultan", "Dev Ali", "Ebce Sultan", "Gani Şeyh", "Hacı Hasan Efendi", "Halil Dede", "Himmet Dede", "Kara Şeyh", "Karacabey", "Koyun Baba", "Mirati Dede", "Musa Şeyh", "Pir Ahmet", "Sakar Dede", "Sesli Dede", "Seyit Gürler Baba", "Şeyh Aslan", "Şeyh Cemaleddin Baba", "Şeyh Kumalı", "Şeyh Turesan", "Şıh Aslan Dede", "Torun Hasan Dede", "Yahya Gazi", "Yalnız Sultan" gibi adları köylere veya mevkilere verilen mahallî veliler yanında, Battal Gazi*, Melik Gazi*, Seyit Burhaneddin*, Zeynel Âbidin* gibi ülke genelinde tanınan tarihî şahsiyetler etrafında çok sayıda efsane anlatılmaktadır.

Bu tür efsanelerde ya bölgenin fethine katkıda bulunmuş gazi dervişlerin ve alperenlerin ölümlerinden sonra da bu topraklara sahip çıkmaya devam ettikleri anlatılmakta ya da adını köye, bölgeye veya beldeye veren bir aile büyüğü, bir şeyh veya ulu kişi söz konusu edilmektedir. Sevda konulu bir efsanede Erciyes* adı, Er ve Ciş Hatun adlı iki sevgilinin hüsranla biten aşkıyla açıklanmaktadır. Kayseri'nin Erciyes'in eteklerinde bulunan yerleşim yerinin bugünkü ovaya taşınması ise Battal Gazi ile Kayseri kralının kızının aşkına bağlanmaktadır. Ali Dağı* ve Hasan Dağı ise iki veli kardeşin adına dayanmaktadır.

Aynı şekilde pınarlar, ulu ağaçlar, kayalık bölgeler ve mağaralarla ilgili pek çok efsane tespit edilmiştir. Aşk konulu efsanelerde ise iki genç sevgilinin ölümle biten aşkının diğer insanlara vermesi gereken insanlık dersi ve sevginin ölümsüzlüğü söz konusu edilmektedir.

Sözlü kültürümüzün en önemli aşk hikâyelerinden biri olan Kerem ile Aslı pek çok yönüyle Kayseri'nin bir kültürel zenginliğidir. Beyoğlu Kerem ile keşiş kızı Aslı'nın aşkını anlatan hikâyenin çok önemli bazı motifleri ve epizotları Kayseri ile ilgilidir. Hikâyede Kayseri, Kerem'in Aslı ile ikinci veya üçüncü kez buluştuğu, hatta bazı varyantlarda Aslı'nın dizine yatarak 32 dişini çektirdiği yer olarak anlatılır. Bazı rivayetlere göre ise Aslı'nın babası olan keşiş, Kayseri eşrafının ısrarlarıyla kızını Kerem'e vermeye razı olur. Ancak Aslı'ya düğmeleri çözüldükçe yeniden iliklenen bir kaftan giydirir ve Kerem, bu duruma dayanamayarak yanıp kül olur. Ardından da Aslı yanarak Kerem'in küllerine karışır. Bu rivayete göre Kayseri sadece Kerem ile Aslı'nın ikinci kez buluştuğu yer değil, aynı zamanda kavuştuğu ve öldüğü yerdir. Yine bir rivayete göre Kerem ile Aslı'nın külleri Erciyes Dağı'na dökülmüştür ve küllerin döküldüğü yerde her yıl bir çift çiçek açar. Kayseri'de Talas'ın Zincidere Köyü'nde eski bir Rum manastırındaki bir bahçe, Kerem'in Aslı'yı bulduğu yer olarak kabul edilmiş ve Hasbahçe olarak anılmıştır. Yine Dörtdükkânönü semtinde bir han yıkıntısı, Kerem'in Aslı'nın dizlerinde dişlerini çektirdiği yer olarak gösterilmektedir. Kerem'in yandığı yer olarak da Sivas Kapısı'nda bir yerden söz edilmektedir. Eski halk şairleri buraya gelerek Kerem'in hatırasına şiir söylerlermiş. Bir başka rivayete göre de Kerem ile Aslı Orta Mahalle'de bir evde buluşurlarmış. Kayseri ve yöresinden derlenmiş masallar arasında yer alan Tepegöz ve Güzel Ahmet masalları, kökü "Dede Korkut Hikâyeleri"ne kadar giden kültürel bir zenginliği yansıtmaktadır. Ayrıca masallarda görülen hayvan motifleri, meslek çeşitliliği, doğruluk ve becerinin sürekli ödüllendirilmesi, Şahmaran, Hızır, evliya, dev, cin gibi varlıklar tahayyül dünyasını ve idealize edilen değer ve ölçüleri ön plana çıkarmaktadır. Sözlü kültürümüzün ikinci önemli alanı irticalen, yani doğmaca şiir söyleme becerisine dayanan âşıklık geleneğidir. Yüzyıllara göre Kayseri ve yöresinde yetişen belli başlı âşıklar ve bu gelenekten izler taşıyan eserler veren şairler şunlardır:

XIV. yüzyılda: Akçakaya Köyü'nde doğan Somuncu Baba (Hamid-i Veli*).

XVI. yüzyılda: Bünyan İlçesi Koyun Ab-

dal Köyü'nün kurucusu Koyun Abdal.
XVIII. yüzyılda: Erkilet'te doğan Erkiletli Âşık Hasan*. Felahiye Acırlı Köyü'nde doğan Âşıkî.
XIX. yüzyılda: Kayseri merkezde doğan Âbid, Âşık Rüşdî, Enver, Feyzî, Gedâyî, Hicâbî, Himmetî*, Dülger Muharrem Usta*, Sâlim Efendi, Şeyhî, Temannayî*; merkeze bağlı Molu Köyü'nde doğan Mollulu Revâî*; Barsama Köyü'nde doğan Kâşif; Turan Köyü'nde doğan Şerife Soykan (Esmer Hatun*). Bünyan ilçe merkezinde doğan Âşık Mustafa, Gergeme Köyü'nde doğan Sıtkî. Develi ilçe merkezinde doğan Ali Celaleddin Efendi*, Âşık Emine, Âşık Havva, Âşık Zeliha (Seyranî'nin kızları) Seyranî; Madazı (Yazıbaşı) Köyü'nde doğan Âşık Derviş Osman*. Pınarbaşı İlçesi Cingöz Köyü'nde doğan Cingözoğlu Seyid Osman*. Sarız ilçe merkezinde doğan Âşık Ali, Hacı Babek; Çörekdere Köyü'nde doğan Azmi Bekir*; Deştiye Köyü'nde doğan Deli Aziz*, Tomarza İlçesi Dadaloğlu (Özlüce) Kasabası'nda yaşayan Dadaloğlu; Emîr Uşağı Köyü'nde doğan Hürüoğlu Âşık Abdurrahman; Bostanlık Köyü'nde doğan Ali Kırbıyık, Yeşilhisar ilçe merkezinde doğan Gülşânî*.
XX. yüzyılda: Kayseri merkezde doğan Ahmet Evintan*, Ankaralı Âşık Ömer (Behçet Kemal Çağlar*), Aydemîr Doğan*, Bekir Oğuzbaşaran*, Derûnî (Cesûrî/Kemal Ahmet Şen*), Detâyî (Turan Nesimi Küçükustaoğlu), Fikret Kavafoğlu*, Hasan Sami Bolak*, İsmail Adil Şahin, İsmetî (Abdullah Satoğlu*), Mahmut Türkten, Muhadiszade Hacı Bey, Mustafa Necati Karaer*, Nazmi Haskilit*, Recep Çalkaner*, Sergül Vural; merkeze bağlı Argıncık Kasabası'nda doğan İbrahim Sever, Muharrem Çam; Elmalı Köyü'nde doğan Burhan Şahin; Erkilet Kasabası'nda doğan Derviş Yücel, Yüksel Köksal, Hırka Köyü'nde doğan Âşık Haddâdî; Gesi'ye bağlı Turan Köyü'nde doğan Eğrioğlu (Ali Rıza Önder*), Ispıdın* (Bağpınar) Köyü'nde doğan Ahmedî (Ahmet Doğan); Hacılar ilçesinde doğan Bayram Çağında, Hasan Tekin; Himmetdede Kasabası'nda doğan Tanoğlu (Mustafa Tan),

Kerem ile Aslı (Güzün Mutluç minyatürü)

Mimarsinan Kasabası'nda doğan Ahmet Asma*; Talas ilçesinde doğan Sâdıka Ana; Tavlusun'da doğan Tavlusunlu Hicrânî (Mehmet Selim Kara).Akkışla ilçe merkezinde doğan Abdullah Çağrı Elgün* ve Mehmet Akcan.Bünyan ilçe merkezinde doğan Harbî (Adnan Türközü), Bünyânî (Yekta Yıldız), Burhanettin Akbaş*; Gömürgen Köyü'nde doğan Habib Karaaslan; Karakaya Köyü'nde doğan Hasan Âşık; Koççağız Köyü'nde doğan Niyazi Kılıç; Kululu Köyü'nde doğan Mehmet Türk; Küçük Tuzhisar Köyü'nde doğan Meydânî* (İdris Eroğlu); Pirahmet Köyü'nde doğan Sabahattin Şahin; Zerezek Köyü'nde doğan Yanık Umman* (Ömer Akçakaya). Develi ilçe merkezinde doğan Abdullah Develioğlu, Ahmet Ulusoy, Âşık Ahmedî (Ahmet Sungur), Âşık Ali Çatak, Âşık Dudu Karabıyık, Âşık Fatma Adarca, Âşık Güzinî (Alâeddin Oben), Emîr Ali Özçakır, Erdal Sümengen, Hasaneyn (Hasan Hüseyin Yıldırım), Mustafa Asım Köksal*, Mustafa İslamoğlu*, Tornacı Ömer

(Ömer Develioğlu); Bakırdağı Köyü'nde doğan Âşık Turanî (Zeki Turan); Çöten Köyü'nde doğan Kara Müftü (H. Numan Fevzi Cebeci*), M. Taki Cebeci; Gazi Köyü'nde doğan İsmail Bülbül; Köseler Köyü'nde doğan Ozan Molla (Seyit Berber); Kulpak Köyü'nde doğan Âşık Kadir Yücel; Öksüt Köyü'nde doğan Mustafa Usta; Sindelhöyük Köyü'nde doğan Âşık Mustafa Çiftçi, Hasan Hodul; Şahmelik Köyü'nde doğan Muharrem Büyüm; Şıhlı Kasabası'nda doğan Âşık Kadir Yurdakul, Cuma Büyükkılıç, Mustafa Kılıç; Zile Köyü'nde doğan Ali Özdamar, Mustafa Aygan. Felahiye ilçe merkezinde doğan Mehmet Mutlu; Acırlı Köyü'nde doğan Mazlum Berrâkî (Ali Demîrpençe); Alabaş Köyü'nde doğan Hıfzı Uğurlu; Darılı Köyü'nde doğan Necdet Soylu; Kuruhöyük Köyü'nde doğan Ömer Albayrak. Özvatan İlçesi Taşlık Köyü'nde doğan Şevki Çobanoğlu.Pınarbaşı ilçe merkezinde doğan Köksal Akçalı*, Şadi Kocabaş, Sezinî (Ali Baş); Avşarsöğütlü Köyü'nde doğan Erdal Özkan; Büyük Karamuklu Köyü'nde doğan Ayşe Zeynep Şahin; Büyük Köşkerli Köyü'nde doğan Mustafa Bozkurt; Pazarören Kasabası'nda doğan Ziya Şahin.Sarıoğlan İlçesi Karaözü Köyü'nde doğan Mehmet Ali Işık.Sarız İlçesi Akoluk Köyü'nde doğan Kul Efendi; Büyükörtülü Köyü'nde doğan Derdiderya (Ali Şahin*); Dallıkavak Köyü'nde doğan Âşık Fedâî, Temelî; Yalak Kasabası'nda doğan Ahmet Kıvcı.

Tomarza İlçesi Dadaloğlu (Özlüce) Kasabası'nda doğan Ali Gökalp, Gözübenli (Mustafa Önder); Emîruşağı Köyü'nde doğan Mehmet Kurnaz; Süleymanlı Kasabası'nda doğan Mehmet Hasoğlu; Şıhbarak Köyü'nde doğan Mahmut Zamantıoğlu.Yeşilhisar ilçe merkezinde doğan Kul Mustafa* (Mustafa Danacı).

XX. yüzyılda Kayseri'nin, çevre illerden yoğun olarak göç alması sebebiyle Kayseri dışında doğup bu şehirde hayatını sürdüren çok sayıda şairimiz bulunmaktadır. Aksaray ilinde doğan Orhan Karaaslan, Kars ilinde doğan Hasretî (Sadi Değer) ve Gürbüz Değer; Sivas ilinde doğan Muhsin İlyas Subaşı* ve Vuslatî (Seyfi Ali Herdem); Trabzon'da doğan Sefâî (Ayhan Akyüz), Yozgat ilinde doğan Mahir Sürmelibey ve Ozantürk (Bayram Durbilmez*); Nevşehir ilinde doğan Ozan Ülkü (Mümtaz Beğen) ve Sabit İnce gibi bazı şairlerimiz eserlerini Kayseri'de vermişlerdir. Zaten irticalen şiir söyleme geleneğinin canlı olduğu dönemlerde de âşık olarak adlandırılan halk şairleri belli bir yere bağlı kalmıyor, diyar diyar dolaşıyorlardı. Günümüzde âşıklık geleneğinin sona erdiği yolunda çok yaygın bir kanaat bulunmaktadır. Bu görüşün temelinde âşıklık iddiasında bulunan veya halk şiiri geleneğine uygun eserler veren şairlerin büyük bir bölümünün iyi eğitim almış, kültürlü insanlar olmasıdır. Ancak bu durum sadece günümüz için geçerli değildir. XVIIIve XIX. yüzyıllarda yetişen halk şairlerimizden birçoğu da tıpkı XX. yüzyıl şairlerimiz gibi yazılı edebiyatla ilgileniyor ve aruzla şiirler yazıyorlardı. Bu tür şiirlerin en güzel örneklerini Kayseri halk şiiri geleneğinin zirvelerinden olan Seyranî*'de de görmek mümkündür.

XX. yüzyılda yaşayan şairlerimizden büyük bir bölümünün âşıklık geleneği ile ilgisi de, hece ölçüsüyle ve koşma, semai gibi geleneksel şiir türlerinde eserler vermenin ötesine gitmemektedir. Ancak şairlerimizin çoğu aşk, tasavvuf, tabiat, gurbet gibi geleneksel temaları işledikleri eserlerinde genellikle halk şiirine has bir söyleyiş ve edayı tercih etmektedir. Bu sebeple günümüz şairlerinin çok büyük bir bölümü için halk şiiri sadece konu, tür, şekil ve üslup bakımından örnek alınan bir gelenek durumundadır. Tabii ki bu husus Kayseri'de yetişen şairlerimiz için de böyledir. XX. yüzyılın başlarına kadar Kayseri'de yetişen Ermeni aşuğları* da âşıklık geleneğine uygun olarak eserlerini Türkçe ve genellikle saz veya keman eşliğinde söylüyorlardı. Hatta bazılarının irticalen şiir söyleme ve atışma yeteneği de vardı. Bazı aşuğlar ise "Âşık Garip", "Kerem ile Aslı", "Tahir ile Zühre" gibi halk hikâyelerini saz eşliğinde anlatıyorlardı. Kayseri'de yetiştiği veya ömrünün belli bir bölümünü bu şehirde

geçirdiği bilinen başlıca aşuğlar şunlardır: Aşuğ Harbî, Aşuğ Meydanî (Hacı İstepan Merdinyan), Aşuğ Nâdirî (Nazaret Bohçalıyan), Aşuğ Nasibî, Aşuğ Peprone Çamurciyan, Bağdasar Tıbir, Büyük Mahcubî (Hacı Bogos Bohçalıyan), Cedidî (Hacı Karabet Takesyan), Cemalî, Ceyhunî, Fakirî (Hagop Halacoğlu), Gedayî (Kevork Tüfekciyan), İlmî (Hacı Tüfekciyan), İzanî (Mıgırdıç Kasbaryan), Kul Elfazî (Bedros), Küçük Mahcubî (Hovhannes), Lisanî (Garabet Kalfayan), Lütfî (Hovhannes Balıkcıyan), Maklubî (Derviş Ohannes), Mevzunî, Mihnetî, Nasibî, Nazar, Noksanî, Sefayî (Agop Dabanyan), Talibî (Karabet), Turabî (Hacı Karabet), Ülfetî (Harutyun Kazancıyan), Ziynetî (Krikor)'dir.Şiirlerine Türkçe cönklerde ve Ermeni kaynaklarında rastlanan bu âşuğlar, Türk halk kültürünün gayrimüslim tebaa tarafından da paylaşıldığını gayet açık bir şekilde ortaya koymaktadır.Kayseri, sözlü edebiyatın hem anonim edebiyat hem de âşık edebiyatı alanlarında ülke genelinde bilinen önemli eserler ve isimler ortaya koymuştur. Bu geleneğe dayalı eserler, bir ölçüde mahiyet değiştirmiş olmakla birlikte, günümüzde de devam etmektedir.

Kaynakça: Akbaş, Seyit Burhanettin, "Bünyan Manileri", *Erciyes,* S. 99, Mart 1986; Akbaş, Seyit Burhanettin, "Bünyan Ağıtları", *Erciyes,* S. 106, Ekim 1986; Akbaş, Seyit Burhanettin, "Bünyan Ağıtları-2", *Erciyes*, S. 117, Eylül 1987; Akbaş, Seyit Burhanettin, "Bünyan Fıkraları", *Erciyes,* S. 154, Ekim 1990;Akbaş, Seyit Burhanettin, "Bünyan Masalları", *Erciyes,* S. 158, Şubat 1991; Akbaş, Seyit Burhanettin, "Bünyan Masalları", *Erciyes,* S. 161, Mayıs 1991; Akbaş, Seyit Burhanettin, "Bünyan Folklorundan Çeşitli Örnekler", *Erciyes,* S. 177, Eylül 1992; Akbaş, Seyit Burhanettin, "Bünyan Türküleri (2)", *Erciyes,* S. 200, Ağustos 1994;Akbaş, Seyit Burhanettin, *Bünyanlı Aşık Mustafa,* Bizim Gençlik Yay., Kayseri 1994;Akbaş, Seyit Burhanettin, *Bünyan ve Yöresi Halk Edebiyatı Folklor ve Etnografyası,* Bizim Gençlik Yay., 1994;Akbaş, Seyit Burhanettin – Özet, Mehmet, *Gesi Bağları Türküsü,* Geçit Yay., Kayseri 2001; And, Metin, *Geleneksel Türk Tiyatrosu,* İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1985; Boratav, Pertev Naili, *Türk Halk Edebiyatı,* İstanbul 1969; Çalkaner, H. Recep *Aslan Gayserilim,* Anasam Yay., Kayseri 2000; Çınar, *Musikî Yolcuları;* Deniz, Rasim, "Kayseri Şairlerinden Himmetî", Erciyes, S. 72, Aralık 1983;Deniz, Rasim, Âşık Sıtkî Üzerine", *Erciyes,* S. 73, Ocak 1984; Deniz, Rasim, "Âşık Hasan'ın Menkabevî Hayatı", *Erciyes,* S. 117, Eylül 1987; Deniz, Rasim, "Hicabî'nin Hayatı ve Edebî Kişiliği", *Erciyes,* S. 188, Ağustos 1993;Deniz, Rasim, "Kayserili Halk Şairleri ve Dadaloğlu", *I. Kayseri Kültür ve Sanat Haftası Konuşmaları ve Tebliğleri* 7-13 Nisan 1987, Kayseri 1987; Deniz, Rasim, *Kayseri Masalları,* Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 1996; Durbilmez, Bayram, *Kayserili Halk Şairlerinin Şiirlerinde Kıbrıs,* Geçit yayınları: Kayseri, 1999; Durbilmez, Bayram, *Kayseri'de Âşıklık Geleneğinin Tarihî Gelişimi*, Erciyes Üniversitesi Araştırma Fonu, Kayseri, 1999; Durbilmez, Bayram, *Âşık Meydânî, Hayatı-Sanatı-Şiirlerinden Örnekler*, Laçin Yay., Kayseri 2000; Durbilmez, Bayram, *Kayseri ve Yöresi Halkbilimi Kaynakçası*, Kayseri, 2002; Durbilmez, Bayram, "Âşıkların Diliyle Erciyes Dağı", *Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na Armağan,* (Hzl. Prof. Dr. Ali Berat Alptekin), Kömen- SOTA Yay., Konya- Haarlem 2006; Durbilmez, Bayram, "Kayserili Aşuğlarda Âşık Tarzı Kültür Gelenekleri", *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler,* (Hzl. Prof. Dr. M. Metin Hülagü, vd.), C. I, Erciyes Üniversitesi Yay.: Kayseri 2007; Durbilmez, Bayram, *Ozan Gürbüz Değer, Hayatı-Sanatı- Şiirlerinden Örnekler,* Kültür Ajans Yay., Ankara, 2007; Durbilmez, Bayram, "Hacılar'da Âşık Tarzı Kültür Gelenekleri", *I. Hacılar Sempozyumu (11-13 Mayıs 2007)*, Hacılar Belediyesi Yay., Kayseri Mart 2008; Durbilmez, Bayram, "Cengizoğlu Geleneği ve Cingözoğlu Âşık Seyit Osman", *Avşarelleri,* 3, 3-7, 2008; Durbilmez, Bayram, "Gelenekli Türk Tiyatrosunda Kayserili Tipi", *Halk Kültüründe Eğlence Uluslararası Sempozyumu,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü-Kocaeli Üniversitesi ve Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı, 11 –13 Aralık 2009; Duymaz, Ali, *Kerem İle Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma,* KB Yay., Ankara 2001; Görkem, İsmail, "Hasan Dağı ile Ali Dağı Efsanesinin Kaynakları ve Varyantlarının Değerlendirilmesi", *Erciyes Yöresi 1. Folklor, Halk Edebiyatı ve Etnografya Sempozyumu (Bildiriler),* Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 1991; Görkem, İsmail, *Yeni Bilgiler Işığında Dadaloğlu Bütün Şiirleri,* E Yay., İstanbul 2005.Gülensoy, Tuncer, "Kayserili Halk Şairi "Hasretî", *I. Kayseri Kültür ve Sanat Haftası Konuşmaları ve Tebliğleri* 7-13 Nisan 1987, Kayseri 1987;Gülensoy, Tuncer, "Kayserili Yaşayan Bir Halk Şairi: Ömer Özcan", *Erciyes,* S. 159, Mart 1991; Gürlek, *DŞY*; Günay, Ünver vd., *Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri,* Kayseri 1996; İvgin, Haşrettin, "Somuncu Baba'nın Yeni Bulunan Bir Eseri ve Diğer Eserleri", *Erciyes Yöresi 1. Folklor, Halk Ede-*

biyatı ve Etnografya Sempozyumu (Bildiriler), Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 1991; Kalkan, Emîr, *Çağlar Boyunca Kayseri Şairleri,* Kayseri 1988; Kalaç, A. Hamdi, "Kayseri Üzerine Bir Masal ve Bir Hakikat", *Erciyes,* S. 2 (52), Mayıs 1947; Kasır, Hasan Ali, *Seyrani,* Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 1999; Kudret, Cevdet, *Orta Oyunu II,* KB Yay.., Ankara 1975; Kudret, Cevdet, *Karagöz I,* Bilgi Yayınevi, İstanbul 1992; Özbek, Mehmet *Folklor ve Türkülerimiz,* Ötüken Yay., İstanbul 1981; Özkan, Nevzat, "Kişi Adından Gelen Yer Adlarımız ve Kayseri Örneği Üzerine", *Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildiriler 2. Cilt, (M-Z),* Kayseri 2001; Özkan, Nevzat, "Erciyes Adı Üzerine", *1. Ulusal Erciyes Sempozyumu,* 23-25 Ekim 2003, Kayseri; Özkan, Nevzat, "Sözlü Edebiyatımızda Kayseri", *Kayseri'de Edebiyat Edebiyatta Kayseri Paneli,* 22.02. 2005, Kayseri; Öztelli, Cahit, *Evlerinin Önü,* İstanbul 1972; Öztürk, Ali, "Erciyes Yöresi Anonim Türlerinde Etnik Türeme ve Rivayet Kuralı", *Erciyes Yöresi 1. Folklor, Halk Edebiyatı ve Etnografya Sempozyumu (Bildiriler),* Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 1991; Özulu, Yunus Emre, *Şu Bizim Kayseri,* İstanbul 2000; Parlak, Mustafa, *Kayseri Halı Manileri,* Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., Kayseri 2005; Sakaoğlu, Yurdanur "Erciyes Yöresi Efsanelerinde Başlıca Temler", *Erciyes Yöresi 1. Folklor, Halk Edebiyatı ve Etnografya Sempozyumu (Bildiriler),* Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 1991; Satoğlu, Abdullah, *Başlangıcından Bugüne Kayseri Şairleri,* Kayseri 1962; Satoğlu, Abdullah, "Kayseri Şairleri: Âşık Yanık Umman", *Erciyes,* S. 30-31, Ocak 1981; Satoğlu, Abdullah, "Develili Âşık Ali Çatak", *Erciyes,* S. 51, Nisan 1982; Satoğlu, *Ansiklopedi;*Şahin, Tülay, "Kayseri ve Civarında Derlenen Masallar: Tasa Kuşu", *Erciyes,* S. 81, Eylül 1984; Şahin, Tülay, "Kayseri ve Civarında Derlenen Masallar: Avcı Ahmet", *Erciyes,* S. 82, Ekim 1984; Sevilen, Muhittin, *Karagöz,* KB Yay., Ankara 1986; Sevin, Nureddin, *Türk Gölge Oyunu,* MEB Yay., İstanbul 1968; Tan, Nail, "Halk Mizahımızda Kayserili Tipi", *Erciyes Yöresi 1. Folklor, Halk Edebiyatı ve Etnografya Sempozyumu (Bildiriler),* Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 1991; Yahyabeyoğlu, Asım, "Kayseri Fıkraları", *Erciyes,* S. 282, Haziran 2001; Yardımcı, Mehmet, "Yayımlanmamış On Kayseri Masalı" *Erciyes Yöresi 1. Folklor, Halk Edebiyatı ve Etnografya Sempozyumu (Bildiriler),* Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 1991; Yedekçioğlu, Kâzım, *Kayseri Ağzı I Deyimler,* Kayseri 1989; Yedekçioğlu, Kâzım, *Övünmek Gibi Olmasın Ama Kayseriliyim,* Kayseri 1990.

Nevzat ÖZKAN

Yazılı Edebiyat

Kayseri'de yazılı edebiyat; din, tasavvuf, sanat, tarih ve diğer ilim alanlarından da beslenerek kendi çizgisini oluşturmuştur. Edebiyat da işte bu sağlam kültür temeli üzerine kurulmuştur. Kayseri'ye gelen, Kayseri'de doğan ve yetişen sanat adamları hem Kayseri'de bir edebiyat dünyası kurmuşlar hem de o dünyayı Türk edebiyatı ile buluşturmuşlardır. Bu bakımdan da "Kayseri'de yazılı edebiyat" hayatının akışı; tuttuğu yolu, uğrayacağı durakları ve varacağı hedefi Türk edebiyatının gelişimi paralelinde biçimlendirmiştir.

Kayseri'de yazılı edebiyatı; 11. yüzyıldan günümüze kadar ana hatlarıyla; yüzyıllara, tarihî dönemlere ve önemli isimlere göre şöyle değerlendirebiliriz:

XI. Yüzyıl: Kayseri, Türklerin eline geçince şehirde birçok medrese yapılmıştır. Burada tıp, din, edebiyat ve hukuk ilimleri okutulmuştur. Böylece Kayseri, ilim dünyasında bir Makarr-ı Ulemâ (âlimlerin beşiği) olarak anılmıştır. Bu özelliğinden dolayı da birçok âlim Kayseri'ye gelmiş, buraya yerleşerek ölümsüz izler bırakmışlardır.

Anadolu'nun ilk hâkimi Dânişmend Gazi zamanında Kayseri'de pek çok ilim adamı yetişmiştir. İbnü'l-Kemal İlyas b. Ahmed, *Keşfü'l-Akabe* isimli eserini yazarak Dânişmend Gazi'ye sunar.

Devrin tıp, astronomi ve dil âlimlerinden Tiflisli Hubeyş b. İbrahim'in II. Kılıçarslan ve oğlu Kutbettin'e tıp, astroloji, rüyâ tabiri ve edep konularında eserler sunmasıyla Tiflisli İbrahim Kayseri'yi ilim ve sanatta bir merkez hâline getirdi.

Heratlı Hanefi Fakihi Abdülmecid b. İsmail b. Said de o dönemde Kayseri'ye yerleşen önemli ilim adamlarındandır.

XII-XIII. Yüzyıl: XIII. yüzyılda Selçuklu Devleti içerisinde Türkmenler birbirleri ile iktidar mücadelesi içindedirler. Ayrıca, Moğol Ordusu, Sivas'tan sonra Kayseri'ye gelerek büyük bir kıyıma girişmiştir. İşte bu sırada Kayseri'ye bir büyük mutasavvıf gelir: Seyyid Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizî*. Kayseri'nin mânevi mimarlarından, Mevlânâ'nın da hocası olan büyük mutasavvıf Seyyid Burhaned-

din Muhakkık-ı Tirmizî (1165-1244), zâhir ve bâtın ilimlerinde devrinin büyük bir üstadı olduğu gibi, aynı zamanda bir şâirdir. Asıl adı Hüseyin olan ve Seyyid-i Sırdan ünvanlı Seyyid Burhaneddin Hazretlerinin sözlerinin ve müridleri ile sohbetlerinin yer aldığı *Maârif* isimli Farsça eserinde ibadetin sırları ve hikmetleri Ayet-i Kerimelerin ve Hadis-i Şeriflerin ışığı altında açıklanmıştır. Bu eseri Farsça yazma nüshalardan Türkçeye önce Prof. Dr. Bediüzzaman Fürüzanfer (1960), sonra Abdulbaki Gölpınarlı (1972) ve Ali Rıza Karabulut* (1995) çevirmişti.

Bu yüzyılın diğer bir büyük ismi Ahi Evran*'dır. Asıl adı Mahmud bin Ahmed olan ve Ebu'l Hakayık unvanıyla da anılan Ahi Evran (1171-1261?), "Anadolu Ahilik* Teşkilatı"nın kurucusudur. *Mürşidil-Kifaye ve Yezdan Şinaht* isimli eserlerini yazarak, Kayseri Sultanı Alaeddin Keykubat'a takdim etti. Onun büyük iltifatlarını gördü.

XIV. Yüzyıl: Kayseri 1315 yılına kadar kısmen Selçuklulara tâbi olmakla birlikte esasen Moğol-İlhanlı hâkimiyetinde kalmıştır. Şehir 1340'lu yıllardan itibaren Eretna Beyliği'nin önemli merkezlerinden biri olmuştur. İlim ve edebiyatta ise altın dönemlerinden birini yaşamıştır. Kadı Burhaneddin, Davûd el-Kayserî*, Abdülmuhsin-i Kayseri*, Zeynel Abidin, Somuncu Baba (Hamd-i Veli*) asra damga vuran âbide şahsiyetlerdir.

XIV. asrın hükümdar şâiri Kadı Burhaneddin Ahmed* (1344-1398), Kayseri'de doğdu. 14 yaşında Mısır'a ve Şam'a giderek eğitimini tamamladı. 21 yaşında Eretna Devleti tarafından Kadı olarak Kayseri'ye tayin edildi. Çıkan iç huzursuzluklardan faydalanarak 1381 Sivas'ta tahta çıkıp kendisini hükümdar ilan etti. Saltanatı 18 yıl sürdü. Akkoyunlarla yapılan bir savaşta yenildi ve bu sırada idam edildi. Türk Dîvân Edebiyatı'nın ilk ve önemli şâirlerinden biridir. Klâsik İslâm Edebiyatı'na Türk şâirlerinin kazandırdığı bir nazım biçimi olan tuyuğları ile tanınır. Pek çok otoriteye göre Divan Edebiyatımız, onunla başlar. Kaynaklar genellikle bu edebiyatın ilk "Divan"ı olarak Kadı Burhaneddin'inkini gösterirler. Şiirlerinde ilahi aşkın yanında beşerî aşkı işlemiştir. Şiirleri kendine has, yalın, sert, canlı bir anlatımla yazılmıştır. Azeri lehçesi ile şiir yazan Kadı Burhaneddin, Arapça Farsça şiirler söylemekle birlikte "Divan"ını Türkçe şiirlerle oluşturmuştur. "Divan"ında 1500 gazel, 119 tuyug ve 20 rubai vardır. Gazellerinde mahlas kullanmamıştır.

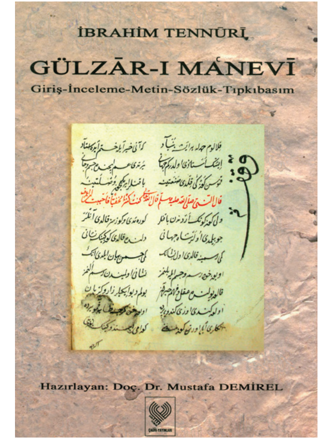
Asıl ismi Davûd bin Mahmûd bin Muhammed olan Davûd el-Kayserî (1261?-1350), Kayseri'de doğduğu için kendisine Kayserî denilmiştir. Dönemin önemli âlimlerinden ders aldı. *Matla'u Hususi'l-Kelim fi Ma'ânî Fusûsi'l-Hikem* adlı eseriyle ünü Osmanlı Padişahı Orhan Gazi'ye kadar ulaştı. *Nihâyetü'l-Beyân fi Dirâyeti'z-Zamân* adlı eserini de bitirdikten sonra şöhreti Anadolu sınırlarının dışına da taştı. Bunun üzerine 1336 yılında Orhan Gazi kendisini İznik'e çağırdı ve kurduğu Osmanlıların ilk medresesine müderris olarak tayin etti. Davûd el-Kayserî'nin metafizik alanında, tasavvufta ve dinî bilgilerde etkisi bugün de devam etmektedir.

Şair, edip ve hukuk âlimi olan Abdülmuhsin-i el Kayserî; XIV. asırda Kayseri'de yaşamış bir bilgindir. Doğum ve ölüm tarihi bilinmemektedir. Eretnalılar Devleti hükümdarlarından Sultan Alaeddin Ali'ye de hocalık yapmıştır. Kayseri'deki medreselerde dersler vermiştir.

Risâle fî'l-fıkh, Câmiü'd-dürer, gibi eserlerinin dışında şiirden ve aruz kalıplarından bahseden *Şerhü'l-arûz* isimli eserin sahibidir.

Âlim ve mutasavvıf olan Zeynel Abidin (1349-1414), 1369 yılında Kayseri'ye gelerek buraya yerleşti. Hz. Ali'nin soyundan geldiğine inanılır. O dönemde halk "İmam Sultan" lakabını takmıştı. Hizmetçisinin dilsiz olmasına rağmen yalnızca efendisinin söylediklerini duyması ve söylediklerine göre hareket etmesi, kerametleri olarak kabul edilir. Aynı özelliği, baktığı taşı parçalamasında da gösterdiği söylenir. Kayseri'de pek çok ilim adamının yetişmesine vesile olmuştur.

Somuncu Baba (1349-1412), Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında Anadolu'da yetişen evliyanın ve âlimlerin büyüklerindendir. Kayseri'nin Akçakaya Köyü'nde doğdu. "Hamid-i Kayseri*", "Hamid-i Aksarayî" diye şöhret bulmuştur. Fakat "Somuncu Baba" lakabıyla ünlüdür. Tefsir, fıkıh ilimlerinde ve tasavvufta kendisini geliştirdi.

XV. Yüzyıl: Osmanlıların 1402'de Ankara Savaşı yenilgisinin ardından "Fetret Devri" boyunca Kayseri, Dulkadiroğulları ile Karamanoğulları arasında defalarca el değiştirmiştir. Fatih Sultan Mehmet zamanında Karamanoğulları Beyliği'ne son verilerek Karaman, Konya ve Kayseri bölgeleri Osmanlı toprağı haline gelmiş (1464) ve Karaman Eyaleti ismi verilerek 1476'da bu eyaletin sınırları ve vergi nüfusu tespit ettirilmiştir. İbrahim Tennûrî* ile Temennâyî* bu asırda öne çıkan şairlerdi.

XV. yüzyılda Türk Tasavvuf Edebiyatı'nın önemli isimlerinden, "Âşık" mahlasıyla şiirler yazan Şeyh İbrahim Tennûrî (?-1482) bir zirve olmuştur. 1438 yılında Konya'daki tahsilini tamamlayarak Kayseri'ye geldi. Hunat Hatun Medresesi*nde müderrisliğe başlayan Tennûrî, Hunat Medresesi'nin vakıf olarak Hanefi müderrislerine şartlı olması nedeniyle, Şafii mezhebinden olduğu için bu görevi bırakıp kendi halinde yaşamaya başladı. Bir süre yalnız başına yaşadıktan sonra, Fatih Sultan Mehmet'in hocası Akşemseddin'e gitmeye karar verdi. Akşemseddin'le buluştuktan sonra, ona kendisini takdim etti. Uzun bir süre yanında kaldı. Burada, ruhen eğitildi. Şeyhi Akşemseddin'den izin alarak Kayseri'ye döndü. Bu kez kendi tekkesini kurup, öğrenci kabul etmeye başladı. Bu arada, kendi geliştirdiği kabızlık hastalığını tedavi şekli, "İbnü's-Sarraf" olan lakabının değişmesine neden oldu. Kabız olan müritlerini, sıcak fırın (tennur) üzerine oturtup, su içirip terleterek tedavi etmesi üzerine, "Tennûrî" lakabını aldı. Kayseri'de irşad faaliyetlerini sürdürürken, aldığı haber üzerine hocası Akşemseddin'in yanına gitti. Hocasıyla birlikte İstanbul'un fethinde bulundu. Fetihten üç ay sonra tamamladığı, 5140 beyitlik mesnevi tarzındaki manzum eseri *Gülzâr-ı Ma'neviyî**, Fatih Sultan Mehmed'e ithaf etti. Gayrı mürettep bir divana benzeyen *Gülşen-i Niyâz** isimli önemli bir eserin daha sahibidir.

Temennâyî'nin hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. XV. yüzyılda Kayseri'de yaşamış bir Hurufi-Kalenderi şairidir. Araştırmacılar genel olarak Temennâyî'nin Hurufiliğin Anadolu'daki ilk temsilcilerinden olduğunu ve döneminde diğer bazı sofilerle birlikte idam edildiğini ifade ederler. Türkçe ve Farsça şiirlerden oluşan bir divanının olduğu söylense de günümüze az sayıda şiiri ulaşmıştır.

XVI. Yüzyıl: Kayseri bu asırda kesin olarak bir Osmanlı şehridir. Şehir gelişirken edebiyatta da çizgisini sürdürür. Hayatı hakkında kesin bilgi olmayan Abdi Dede, bir gönül ereni olarak tanınmıştır. Menkıbevî hayatı ile bugüne kadar yaşamıştır. Bu asırda yetişen Divan şairleri; Kadrî* (Zeynîzâde Kadri Çelebi, ?-?) Dânişî* (?-1561), La'lî (?-?), Kadrî (Nakîbüleşrâf Abdülkâdir Efendi*, ?-1604), Meylî* (?-1611/12), Furûğî* (?-1614), Sâî Mustafa Çelebi (?-?)'dir.

XVII. Yüzyıl: Celalî isyanları Kayseri'yi on yıl boyunca tahrip ederken; diğer taraftan Kayseri'de gerçek ulemâ azalmış, medreseler etkisini yitirmiştir. Medreseler kapanırken tekkeler ve derviş ocakları çoğalmıştır. Bu durum, 1670 yılında Kayseri'ye yerleşen Ali Nisârî Efendi* sayesinde değişmiştir. Ali Nisârî Efendi (1641-1698), halka vaaz ve nasihatleri ile doğru yolu gösterirken; ilim adamı yetiştirmeye ve ilmin yayılmasına da gayret göstermiştir. Ancak, gelişmeyi çekemeyenlerin şikâyeti üzerine Ali Nisârî Efendi, İstanbul'a çağrılmış ve başlattığı ilim çalışması yarım kalmıştır.

Divan Edebiyatı'nda; Gencî* (?-1648), Rıfkî* (?-1665), Şahâb Çelebi* (?-?), Hicrânî Çelebi* (?-?), Derviş Osman Efendi (?-1684), Şânî* (?-?), Dânî* (?-?), Kâmî (?-1716), Remzî* (?-1718), Ruhsat Hâtif (?-?) ile verimli bir dönem geçirmiştir.

Bu asrın edebiyatımız açısından dikkate değer bir tarafı da İncili Çavuş*'un varlığıdır.

Hazır cevaplılığında Kayserili'nin özelliklerini yansıtan ve Türk mizahının sembol isimlerinden İncili Çavuş, XVI. asrın sonu ile XVII. asrın başlarında yaşadı.

XVIII. Yüzyıl: Divan şiirinde; Haddâdî* (?-1741), Refîk* (?-?), Belîğ* (1687-1744), Hilmî (?-?), Sâdıkî (?-?), Hüsnî (1688-1776), Lebîb* (?-?), Hisârî (?-?), Hasîb (?-?), Gözübüyükzâde İbrahim Efendi (1747-1838), Râşid (Mehmet Raşit Efendi, 1753/54-1798), Fethî* (?-1821), Sâlim* (?-?); halk şiirinde ise yiğitlemeleriyle Cingözoğlu Seyit*, Ermeni asıllı Cüdâyî* ve Sailoğlu* öne çıkan isimlerdir.

XIX. Yüzyıl: Bilindiği gibi Divan edebiyatının yerine Batı Etkisiyle Gelişen Türk Edebiyatı'nın hakim olduğu bir dönemdir. Buna rağmen Kayseri'de; Seyfî* (?-1847/48), Râsih* (1800-1877), Mes'ûd* (1780-1873), Hayret* (?-?), Âlim* (1802-1881), Hilmî* (1810?-1853), Nâ'il* (1824-1885), Selâmî* (?-?), Emîn* (1826-1905), Ali Celâleddîn Efendi* (1831-1911), Şeyhî* (?-?), İzzet (1843-1914), Hayrî* (1844-1892), Hilmî* (?-1914/15), Rüşdî* (?-?), Enver* (1828-1911), Zihnî* (?-?), Vehbî* (?-?), Feyzî* (?-?), Merkezzâde Şükrü Efendi* (1853-1916), Sa'îd* (Kâmî) (1860/61-1940), Fâik* (?-?), Gâlib*(1876-1906), Pesendî* (1845-1918), Mehmet Nazım Paşa* (1840-1926) Divan şiiri geleneğini sürdürmüşlerdir. Mütercim-şair Ârif* (?-1822) ile tanınmış din alimlerinden olan Hacı Torun Efendi* (1799-1885) de dinî eserleri ile nesir alanında önemli eserler vermişlerdir. İlk Türkçe mizah dergisi *Diyojen*'i 23 Kasım 1870'te çıkaran Teodor Kasap* (1835-1905) Kayserili'dir.

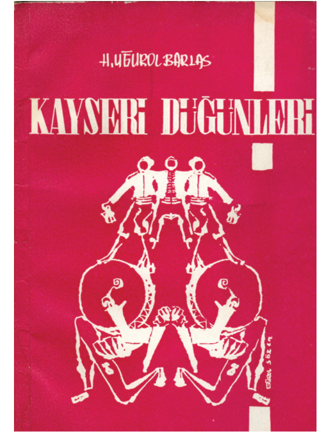
XIX. yüzyılın Kayseri ve Türk edebiyatında zirvesi halk şiirinde olmuştur. İlk büyük isim Erkiletli Âşık Hasan*'dır. Şiirleri, âşık tarzının olgun örnekleri arasında sayılmaktadır. Türk edebiyatının en büyük taşlama şairi Seyrânî, âşık ve dîvân tarzı şiirler yazdı. Çağının aksayan yanlarını hicvetti. Aruzla da yazmakla beraber asıl edebi kişiliğini hece ile yazdığı koşma, nefes, destan, semaî, devriye tarzındaki şiirlerinde gösterdi. Sağlam bir dili ve içten bir anlatımı vardır. Köroğlu ve Karacoğlan'ı hâtırlatan söyleyişi ile Dadaloğlu*; semai, varsağı, destan ve türkü söylemiştir. Aşk, tabiat, savaş, yurt temalarını işler. Halk dilini kullanır.

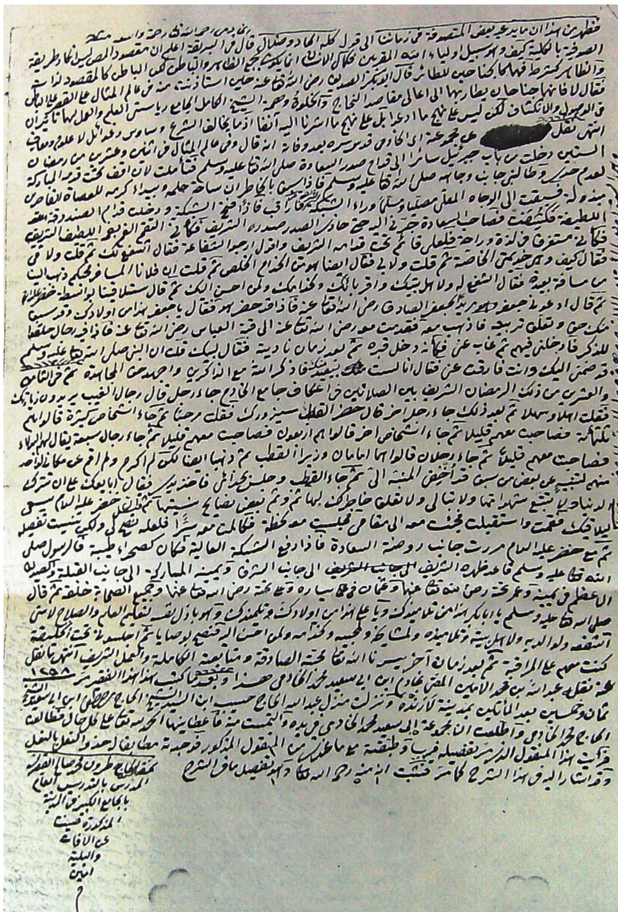
XIX. yüzyılın âşıkları ile âşık tarzı şiirler yazan halk edebiyatının önemli isimleri şunlardır: Âşıkî (1765-1821), Erkiletli Âşık Hasan (1772-1856-7), Dadaloğlu (1785-1865-1868), Didar* (1800-1880), Âşık Abdurrahman (1803?-1856?), Seyrânî* (1807-1866), Himmeti* (1811-1891), Molulu Âşık Revaî* (1811-1883), Âşık Himmetî* (1811-1891), Yeşilhisarlı Âşık Gülşanî (1815-1883), Gergemeli Âşık Sıtkî* (Memiş, 1820-1892), Rûzî* (Mehmet Emin, 1839-1899) ile Derviş Osman*, Sâlih, Gedâyî*, Âşık Ali, Abdi, Âbid, Gedâyî, Hicabi*, Hâdi, Firakî.

XX. Yüzyıl: Eski edebiyat ile yeni edebiyatın içinden kendine has edebiyat dünyası kuran ve sanat adamlarının çağdaş gelişimleri paralelinde çoğaldığı en verimli dönemdir. XX. yüzyılın başlarından Cumhuriyet'in ilk yıllarına ve 1940'lı yıllardan günümüze kadar; Türk edebiyatı hangi aşamaları kaydetmişse Kayseri'deki edebiyat hayatı da o şekilde devam etmiştir. Kayseri'deki edebî güç; nazım ve nesir alanında önemli aşamalar kaydetmekle beraber kendi içinde tam bir birlik gösterememiştir. Bu dağınık görüntü içinde mahallî, millî ve evrensel çizgide sanat adamları kendi yollarını açmış ve o yolda yürümüşlerdir. Bazı sanat adamları hem nazım hem de nesir türlerinde eser vermiştir.

Şiirde divan şiiri ile halk şiiri ve modern şiir hemen hemen bütün unsurlarıyla hem Kayseri'de hem de Kayserili şairlerin sanat kudretiyle ülke çapında etkili olmuştur.

Divan şiiri geleneğini sürdüren şairler: Remzî (Ahmet Remzi Akyürek*, 1872-1944), Şemsî* (Mehmet Şemseddin Efendi, 1878-1921), Rızâ* (?-1932), Nâcî* (1887-1983), Yaman Dede* (1888-1962), Şâdî* (İsmail Yaşar, 1888-1923), Râgıp (1889-1950), Abdullah Develioğlu* (1892-1984), Mehmed Sırrı (Sırrî*, 1906-1968), Celal Usta (Celâl Avkovan*, 1908-1969), Rahmi Duman* (1908-1985), Hacı Hasan

Hacı Torun Efendi'nin el yazısı

(Kalender; Dinç* Efendi, 1914-1987), Halim Kâmil Teoman* (1928-1981).

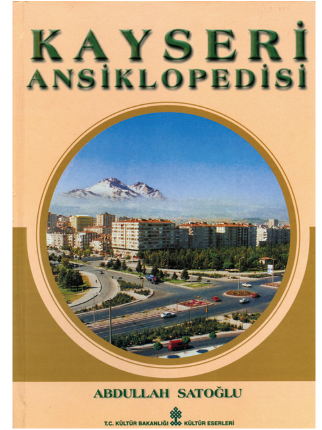
Halk şiiri tarzında yazanlar: Ali Sanî Yalçın* (1866-1935) Tekke edebiyatının etkisinde şiirler yazmıştır. Diğerleri genellikle âşık tarzında söylemişlerdir. XIX yüzyılın sonlarından başlayarak günümüze kadar Kayserili halk aşıkları şunlardır: Germirli Mercâni (?-?), Âşık Kaşif (Mehmet, 1865-1930), Bünyanlı Âşık Mustafa (Mustafa Altınkaynak*, 1868-1941), Azmi Bekir* (1869-1926), Ali Kırbıyık (1874-1936), Âşık Dayı (Mustafa, 1874-1939), Şerife Soykan (Esmer Hatun, 1879-1944), Ümmi (Hamza Mutlu, 1886-1955), Âşık Dudu (1895-1980), Derunî (Hüseyin Avni Başok, ?-1946), Sâdıka Ana (?-1985), Âşık Cafer Tan (1891-1975), Âşık Ali (Ali Kalenderoğlu, 1897-?), Develili Âşık Mustafa Çiftçi (1904-1967), Gıyâbî (Hasan Âşık, 1914-2000), Âşık Ömer Güven (1914-), Âşık Kul Efendi (İbrahim, 1918-), Âşık İbretî (Hıdır Gürel, 1920-1976), Gömürgenli Âşık Habip Karaaslan (1921-1973), Âşık Ali Çatak (1924-1996), Harbî (Adnan Türközü, 1925-), Âşık Zavallı Baba (1927-1999), Muharrem Çam (1927-), Ahmedî (Ahmet Doğan, 1929-), Âşık Hasretî (Sadi Değer, 1929-2000), Âşık Mehmet Kurnaz (1929-), Âşık Tornacı Ömer (Ömer Develioğlu, 1933-), Siyasî Baba (Mustafa Nejat Çeven, 1936), Âşık Abdülgani (1937-), Âşık Yanık Umman (Ömer Akçakaya, 1938-), Ozan Abdülkadir (Abdülkadir Temizyürek, 1939-), Âşık Fedâî (Mehmet Yıldız, 1940-), Âşık Gözübenli (Mustafa Önder, 1940-), Âşık Hayri (Hayri Toprak, 1942-), Âşık Meydanî (İdris Eroğlu, 1942-), Âşık Mahrumî (Zeki Yıldırım, 1946-), Ozan Nuri (Nuri Şahin, 1946-), Hıfzı Uğurlu (1946-), Âşık Osman (Sâlih Kara, 1947-), Âşık Yamak (İhsan Balcı, 1948-), Cemâlî (Mustafa Aslan, 1951-), Gurbeti (Mustafa Akbaş, 1952-2007), Âşık Dirilmeyen (Şaban Önder, 1952-), Âşık Haddadî (İbrahim Budak, 1952-), Ozan Ahmet (Ahmet Morkoyunlu, 1955-), Ozan Gürbüz Değer (1955-2006), Âşık Sefâî (Ayhan Akyüz, 1956-), Âşık Veli (Veli Maraşlı, 1963-), Kul Mustafa (Mustafa Danacı*, 1965-), Âşık Mensubî (Dilâver Eroğlu, 1966-)...

Halk şiiri geleneğine bağlı eser veren modern şairler: Behçet Kemâl Çağlar* (Ankaralı Âşık Ömer, 1908-1969), Hamdi Öztosun (Osmancıkoğlu, 1908-1945), İbrahim Sever Argıncıklı (Ozan İbrahim, 1908-1974), Derviş Yücel (Âşık Yücel, 1910-1998), Ahmet Evintan* (1915-1995), Mehmet Selim Karaca (Tavlusunlu Hicranî, 1916-1984), Mehmet Ateşoğlu* (1926-), T. Nesimi Küçükustaoğlu (Detayi, 1928-), Kemâl Ahmet Şen* (Cesurî, Derunî, 1929-), Abdullah Akay* (Melâlî, 1930-), Emine Ertem (1931-), Ahmet Asma* (1936-), Yekta Yıldız* (Bünyanî, 1939-), Ömer Albayrak* (1940-), Mustafa Sarıkaya (Hacıbey, 1941-), Necdet Soylu (1941-), Mustafa Tan* (Tanoğlu, 1944-), Nigâr Bulut (1945-), Abdullah Erkal* (1946-), Rahmi Kenger* (1946-2005), Recep Çalkaner* (1947-), Mustafa Yaralı(1947-), Hasan Hüseyin Yıldırım*

(Âşık Hasaneyn, 1947-), Kadir Keçebaş* (Mûtî, 1948-), Duran Tamer (1948-), Hikmet Onaç* (1949-), Seyit Güldegel* (1949-), M Bekir Balaban (Balaban, 1950-), Saim Deligöz* (1951-), Mustafa Acar (Afşaroğlu, 1953-), Şevki Çobanoğlu (Çobanoğlu, 1953), Zeki Genç* (1954-), Hüseyin Elmaağaç (1955-), Ayşe Zeynep Şahin (1955-), Bayram Çağında (1957-), Mehmet Horoz (Ozan Delifişek, 1958-), Ali Baş (Âşık Sezinî, 1960-), Mustafa Ferit Yıldız (Hazanî, 1960-), Ahmet Uçmak (Kethüdaoğlu, 1960-), Erdal Özkan (Avşaroğlu, (1961-2002), Ziya Şahin* (Ozan Ziya, 1961-), Ercan Alımcı (Ozan Ercan, 1964-), Bünyamin Doğan* (1964-), Seyit Burhanettin Akbaş* (1965-), Mustafa Özdere (Nayî, 1967-), Bayram Durbilmez* (Ozantürk, 1968-), Vedat Çalık (Ozan Erbabi, 1970-), Cemâl Toptaş* (Dost Cemâlî, 1970-)...

Modern şâirler: Hamdi Üçok* (1900-1979), Kâzım Türkmen (1913-), Coşkun Ertepınar* (1914-2005), Hacı Muhaddisoğlu (1916-1962), Sadullah Kutluer* (1921-), Hasan Hodul* (1925-), Mehmet Akcan (1925-1992), Nevzat Üstün* (1926-1979), Fikret Kavafoğlu* (1927-), Fikret Sezgin (1928-), Mustafa Necati Karaer* (1929-1995), Osman Numan Baranus* (1930-2005), Nuh Naci Akmermer (1931-), Abdullah Satoğlu* (1934-), Hamdi Mehter* (1934-), M Nejat Çeven* (1934-1974), Aydemîr Doğan* (1935-), Polat Karacaoğlu (1936-1969), Muhlis Alçı (1936-), Metin Akbaş* (1937-1997), Refik İmren* (1938-1991), Yüksel Gemalmaz* (1938-), Ali Yağmur* (1938-), Hasan Sami Bolak* (1942-), Muhsin İlyas Subaşı* (1942-), Osman Selim Kocahanoğlu* (1944-), İsmet Özel (1944-), Abdullah Güneş (1944-), Hüdaverdi Özyalçın* (1944-), Mehmet Çağlıkasap* (1945-), Mustafa Miyasoğlu* (1946-), Doğan Ümit Aksel* (1946-2008), Bekir Oğuzbaşaran* (1946-), Ahmet Ada (1947-), Burhan Şahin* (1948-), İsmail Âdil Şahin* (1948-), Ali Osman Karamermer* (1948-), Mustafa Özer (Özer Koç, 1949-), Ali Akdemîr (1949-), Bilal Coşkun (1950-), Ali Türkaslan* (1950-), Abdulkadir Budak (1952-), Turan Koç* (1952-), Burhan Gümüş* (1952-), Ahmet Tevfik Ozan* (1953-), Osman Karababa* (1953-), Mahir Sürmelibey (1953-), Ali Rıza Navruz* (1954-), Hasan Gürpınar* (1954-), Mustafa Erkan* (1954-), Ahmet Sıvacı* (1954-), Abdullah Çağrı Elgün* (1954-), Yusuf Akyüz (İbrahim Şahin, 1954-), Ahmet Ekici* (1954-), Mehmet Delibaş* (1954-), Ahmet Karaaslan* (1954-), İhsan İnan (1954-), Yağmur Tunalı* (1955-), Mualla Adıgüzel* (1955-), Ahmet Efe* (1955-), Emin Akdemîr* (1955-2006), Bünyamin Mantıcı (1955-), Salih Satılmış (1955-), Ayhan Gülsoy (1956-), Köksal Akçalı* (1956-), A. Kadir Karaman (1956-), İdris Doğan* (1956-), Fazıl Ahmet Bahadır* (1958-), Siyami Yozgat (1958-), Duran Dinçaslan* (1958-), Ali Başer (1958-), Ali Ekecik* (1959-), Hüseyin Türkmen* (1959-), Mehmet Postallı (1959-), Mehmet Hasoğlu* (1959-), Mustafa İslâmoğlu* (1960-), Resul Karahan* (1960-), Enver İlhan (1960-), Hüseyin Çarkıt (1960-), Cengiz Polat (1960-), Ali Kırbıyık (1960-), Murtaza Ekici (1961-), Osman Baloğlu (1961-), Mustafa Bozkurt (1961-), Selim Tunçbilek (1962-), Halim Şafak (1962-), Adnan Büyükbaş* (1963-), Durdu Akkoç (1963-), Sergül Vural (1964-), Mehmet Şahin (1964-), Osman Çamur (1965-), Şeyhmuz Çiçek (1965-), Mehmet Ali Gül (1965-), Ayşe Konur (1966-), Nur Ulusoy (1967-), Mustafa İbakorkmaz* (1968-), Betül Övünç(1968-), M Yüksel Arkalı (1968-), Emin Kuzucular (1968-), Duran Dalkılıç (1968-), Fazıl İbaokurgil* (1969-), Mümtaz Beğen (1969-), Metin İnce* (1969-), Mustafa Demîrci* (1969-), Ömer Töme (1969-), Türkân Sönmez Daşkın (1970-), Necmettin Singil (1971-), Deniz Dengiz Şimşek (1972-), Bahri Yağmur (1972-), Celal Fedai* (1972-), Murat Tantalkaya (1973-), Murat Akalın (1974 -), Murat Dalgıç (1974-), Deniz Yıldırım (1974-), Erkan Ayrancı* (1977-), Muhammed Ali Ecevit* (1977-), Yalçın Çetin (1978-), Hüseyin Karaca (1980-), Emel Demîrezen* (1982-), Süleyman Ekici (1982-)...

Nesir türlerinde eser verenler: Kayseri'de

ve ülke genelinde nesir eserleri; tarih, edebiyat, kültür, sanat, eğitim, turizm, coğrafya, ekonomi, spor gibi alanlarda olup geniştir. İlde yayımlanan gazete ve dergiler ile ulusal basın ve yayın organlarında yer alan araştırma yazıları, denemeler, biyografiler ve istatistikler Kayseri'nin kültürel hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle Kayseri'de bir süre yayımlanarak kapanan veya hâlâ çıkmakta olan; *Erciyes*, Davran*, Kızıl Hilâl*, Kayseri Lise Mecmuası*, Çocuk Sesi, Öğrenci*, Kayseri Ticaret Mecmuası, Abide*, Zamantı, Yeni Erciyes, Eğitim Yolu*, Filiz*, Damla*, Şafak*, Kayseri Lisesi, Kayseri İli, Tekniker, Kayseri Spor, Kenet, Yöre, Şafak, Ozanca, Hakimiyet Sanat, Küçük Dergi*, Doğuş Edebiyat*, Kültür ve Sanat, Öncü Edebiyat, Geçit*, Eşik, Yediharf*, Gültepe*, ANASAM Anadolu, Berceste*, Yeniden Diriliş*, İmlâsız* ile bazı kurum ve kuruluşların belirli aralıklarla yayımladıkları dergiler bu konuda önemli kaynaklardır.

Bunlar ile ülke genelinde yayımlanan gazete ve dergilerde Kayseri'nin kültür, sanat ve edebiyat gerçeğine deneme, eleştiri, araştırma, inceleme, makale gibi türlerle yön veren ya da Kayserili olarak başka illerden ses veren yazarlar şunlardır: Ahmet Nazif Efendi* (1860-1914), Ahmet Hazım Ulusoy (1881-1947), Ahmet Hilmi Kalaç* (1888-1966), Mehmet Takiyettin Ayata* (1890-1937), Ahmet Hilmi Güçlü (1899-1976), Kazım Özdoğan* (1901-1961), Şakir Sungar* (1907-1982), Kemalettin Karamete* (1908-1968), İ. Hakkı Talas (1909- 1978), Niyazi Ağırnaslı* (1910-1987), Cahit Beğenç (1910-), M Reşat Çivicioğlu* (1911-1968), Selahattin Arıkan (1911-1982), Reşat İzbırak* (1911-), Mehmet Zeki Koçer (1913-1984), Mehmet Özdemîr* (1913-1986), M Asım Köksal* (1913-1998), Prof. Dr. Hikmet Tanyu* (1918 -1992), Ali Rıza Önder* (1918-1994), Ömer Hurşit Çalıka* (1918-), Kâzım Yedekçioğlu* (1919-), Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu* (1922-), Muin Feyzioğlu* (1922-1983), Ali Dündar* (1924-), Mustafa Gümüşkaynak* (1925-1993), Prof. Dr. Jale Baysal* (1926-), Ahmet Emin Güven* (1927-), Nevzat Türkten* (1928-), Prof. Dr. Mehmet Palamutoğlu* (1928-), Asım Yahyabeyoğlu* (1929-), Yunus Emre Özulu* (1930-), Necmettin Çalışkan* (1931-) Muzaffer Özdağ (1933-2002), Abdullah Satoğlu (1934-), Prof. Dr. Yaşar Yücel (1934-), A. Vehbi Ecer* (1934-), Ahmet Özdemîr (1934-), Nebi Dadaloğlu (1934-), Süleyman Sağlam* (1936-), Yılmaz Gürbüz* (1937-), Faruk Bahçeci* (1937-), Rasim Deniz* (1938-), Rüştü Alçı* (1938-), Prof. Dr. Tuncer Gülensoy* (1939-), Ali Rıza Karabulut (1940-), Ahmet Özerdem (1940-), Mevlüt Mürsel Uzun (1940-), Prof. Dr. Sâdettin Kocatürk* (1941-), Prof. Dr. Kemal Göde* (1941-), Ahmet Korkmaz (1941-), Muhsin İlyas Subaşı (1942-), Hulusi Turgut* (1942-), Ali Biraderoğlu* (1942-), Çetin Öner* (1943-), Prof. Dr. Azmi Yüksel* (1943-), Prof. Dr. Vâcid İmamoğlu* (1943-), Hasan Nail Canat* (1943-2004), Özdemîr Özbay* (1944-), Prof. Dr. Ahmet Uğur* (1944-), Yusuf Özmerdivenli* (1944-), Ali Aslım* (1944-), Mehmet Sarı* (1944-), Halit Erkiletlioğlu* (1945-), Kadir Dayıoğlu* (1945-), İsmet Cemiloğlu* (1945-), Mehmet Çayırdağ* (1946-), Mustafa Miyasoğlu (1946-), Ahmet Kaplan (1946-), Bekir Oğuzbaşaran (1946-), Hüseyin Cömert (1946-), Ahmet Gürlek* (1946-), Mustafa Çınar (1946-), Âlim Gerçel* (1947-), Mehmet Bayrak (1947-), Emîr Kalkan* (1948-), Kadir Özdamarlar* (1948-), Kenan Gündoğ* (1948-), Ümit Fehmi Sorgunlu* (1949-2010), Şükrü Karatepe* (1949-), Prof. Dr. Alemdar Yalçın* (1950-), Süleyman Kocabaş* (1950-), İlhan Özkeçeçi* (1955-), Dr. Mustafa Işık* (1955-), Hasan Kaçan* (1955-), Yüksel Kalkan* (1955-), Yard. Doç. Dr. Zeki Gürel* (1956-), Latife Tekin* (1957-), Şerafettin Yılmaz* (1957-), Dr. Tahir Özakkaş* (1958-), Abdullah Ayata* (1958-), Ramazan Acun* (1959-), Gürsel Korat* (1960-), M Fatih Köksal* (1961-), Prof. Dr. Nevzat Özkan* (1961-), Prof. Dr. Hülya Argunşah (1961-), Prof. Dr. Mustafa Argunşah (1961-), Metin Kaçan* (1961-), Yaşar Elden* (1961-), Mehmet Ayman* (1962-), Önder Çağıran* (1962-), Faruk Yaman* (1964-), Prof. Dr. Atabey Kılıç* (1965-), Seyit Burhanettin Akbaş* (1965-), Oktay Fa-

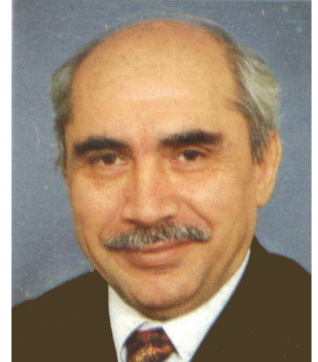
kıoğlu* (1965-), Sevim Reşat* (1966-), Prof. Dr. Mehmet İnbaşı* (1966-), Vedat Ali Tok* (1966-), Şaban Piriş* (1966-), Vedat Sağlam* (1968-), Süleyman Yücel* (1968-), Hakan Albayrak* (1968-), Mehmet Özet* (1970-), Ömer Baldık (1973-), Alper Tunga Elbaşı (1976-), Yıldıray Çiçek* (1977-), Erhan Çapraz (1979-), Emre Miyasoğlu (1981-)...

Kayseri'ye gelen önemli seyyahlar, geldikleri dönemdeki Kayseri'yi anlatarak bugünümüze ışık tutmuşlardır. Bu seyyahlar; Strabon* (MÖ I. Yüzyıl), Prokopios (MS 550), El Herevî (1215), William Rubruck* (1253-1254), Kadı İbni Abdü'z-Zair (1277), İbni Batuta* (1332-1333), Polonyalı Simeon* (1618), Kâtip Çelebi (1624), Evliya Çelebi* (1649), Paul Lucas (1705), John Mc Donald Kinneir (1813), İngiliz coğrafyacı John Hamilton* (1835), Şarkiyatçı A. D. Mordtmann (1850), Tozer (1881), Vital Cuinet* (1888-1890), C. Barkley (1891)'dir. Öğretmenlik, memurluk ve askerlik görevi gibi çeşitli sebeplerle Kayseri'ye gelen, Kayseri'de doğup büyüyen, ilk çalışmalarını burada yapan; edebiyat, sanat dergileri yayınlayan ve Kayseri'yi anlatan önemli yazarlarımız da var: Faruk Nafız Çamlıbel Kayseri Lisesi'nde öğretmenlik yaptı (1922-1924). Fahri Bilge* Kayseri'de Ziraat Bankası müdürü olarak (1937-1950) bulunmuş ve özellikle el yazması eserleri ile tanınmıştır. Halk edebiyatı alanında çalışmaları önemli bir kaynak olmuştur. Niğdeli Şair Emin Ali Tanık Kayseri'de liseyi bitirdi (1939-1945). Orhan Kemal, Kayseri cezaevinde yattı (1939). Şair ve yazar Muharrem Barut*, Kayseri Lisesinde öğretmenlik yaparken önemli eserlere de imza attı (1941-1950). Tarık Buğra üç ay kaldığı Pınarbaşı'nda kendini bulduğunu söyler (1942). Yaşar Kemal askerliğini Kayseri'de yaptı (1946). Erhan Bener *Sesler* isimli şiir kitabını 1948 yılında Kayseri'de bastırmıştır. Şair Necip Murat, Pazarören Köy Enstitüsünü bitirdi (1949). Ayrıca; Haşim Nezihi Okay*, Develi'de edebiyat öğretmenliği; Cevdet Kudret ile Ayvaz Gökdemîr Kayseri Lisesinde edebiyat öğretmenliği; Muhtar Tevfikoğlu doktorluk yapmıştır. Suat Yalaz çocukluk ve gençlik yıllarını Kayseri'de geçirdi ve ilk çalışmalarını burada yaptı. Turan Oflazoğlu'nun çocukluğu Bünyan'da geçti. Şair Yücel İpek, ilkokulu Kayseri'de bitirdi. Yine şair Raşit Akçura ile Makbul Özdil Kayseri'den ilham alanlardandır.

Kaynakça: Satoğlu, *Ansiklopedi*; Satoğlu, *Kayseri Şairleri*; A. Nazif, Kayseriyye *Meşâhir* (Diriöz'ler) Önder, *KBT*; Bursalı Mehmet Tâhir Efendi, *Osmanlı Müllifleri*, C. 1-3, Meral Yayınları, İstanbul, 1972; Erhan Çapraz, *Fahri Bilge Defterleri Işığında Kayseri ve Yöresi Halk Şairleri*, Laçin Yayınları, Kayseri, 2008 ; Köksal, *KDŞ*; Nurkal Kumsuz, *ANASAM Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, Geçit Yayınları, Kayseri, 2003; Nurkal Kumsuz, *Bu Şehrin Işıkları*, Laçin Yayınları, Kayseri, 2006; Osman Eravşar, *Seyahatnamelerde Kayseri*, Kayseri Ticaret Odası Yayınları, Kayseri, 2000; *Erciyes Dergisi* Koleksiyonu (1978-2009).

NURKAL KUMSUZ

EDİBALİ, AYKUT

Aykut Edibali

Kayseri Milletvekili (Afyon/Sandıklı, 1942-) İlk ve ortaokulu Afyon'da tamamladı. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu. Basın-yayın dünyasına atıldı. *Yeniden Millî Mücadele* (1970), *Pınar* dergileriyle *Bayrak* (1974) ve *Gerçek* gazetelerini kurdu ve başyazarlığını yaptı. Otağ Yayınevini kurdu (1970). Birçok dinî ve ilmî eser yayımladı. Islahatçı Demokrasi Partisi kurucu genel başkanı olarak Türk siyasî hayatına atıldı (1984). Daha sonra Birlik ve Barış Partisi, Millet Partisi ve Barış Partisi adlı partileri kurdu. Bu partilerin genel başkanlığını yaptı. XIX. Dönem seçimlerinde üçlü ittifaktan Kayseri Milletvekili seçildi (1991). Evli ve altı çocuk babasıdır.

Eserleri: *Millî Mücadelede Kadroların Vazifeleri* (1970); *Komünist İhtilale Karşı Tedbirler* (1972); *Türkiye'nin Kıbrıs Politikası* (1974); *Beş Çayı* (1977); *Sosyal Sistemlerin Temelleri* (1979); *İlmî Sağ*; *İnkılap İlmi*; *Millî Siyasetin Meseleleri ve Birlik Davamız* (1991); *Rejim Tartışmaları ve İslam* (1996) *Kur'an'ın Aksiyon Öğretisi* (2000).

Kaynakça: *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü / 23 Nisan 1920-20 Ekim 1991*, TBMM Genel Sekreterliği Y., Ankara 1994,

YAYIN KURULU

İsmail Ediz

EDİZ, İSMAİL

Udî, müzisyen (Kayseri, 1934-). İnönü İlkokulunu dördüncü sınıfına kadar okudu (1948). Sümer Bez Fabrikasına işçi olarak girdi (1948). Musikiye bağlama çalarak başladı (1949). Askerlikte tümen bandosunda nota ve Batı müziği bilgisini ilerletti. Askerlik dönüşü Orta Anadolu fabrikasına dokuma bakım ustası olarak girdi (1957). Abdurrahman Sami Yalçın yönetiminde Kayseri Türk Musikisi Cemiyetinin kuruluşuna hizmet etti (1957). Daha sonra Sümer Bez Fabrikasına geçti (1958). 1961 yılında resmen kurulan Belediye İtfaiyesi Bando Şefliği'ne Abdurrahman Sami Yalçın'dan sonra atandı. Halk eğitim Merkezinde Müzik kolunu kurup ders vermeye başladı. Bu faaliyeti aralıklı olarak 1985 yılına kadar sürdü. 1979 yılında emekli olup müzikevi açtı. Kayseri Belediye Konservatuarının kuruluşuna yardımcı oldu (1985–1986). Burada şef, enstrüman, nazariyat hocalığı ve idarecilik gibi alanlarda hizmet verdi. Asıl sazı ud olup kanun, tambur, bağlama, lavta gibi sazları da ustalıkla çalmaktadır. Kayseri'de musikinin sevilip gençler arasında özellikle udun tercih edilmesinde etkili oldu. Yüzlerce talebe yetiştirdi. TRT ve diğer konser salonlarında konserlere katıldı ayrıca Konser ve fasıl yöneticiliği yaptı. Halkın müzik zevkinin gelişmesinde büyük katkısı oldu. Aynı zamanda ud, kanun, lavta, bağlama yapım ustası olarak yıllarca emek verdi. Evli ve bir çocuk babasıdır.

MUSTAFA DEMİR

İsmail Ediz bir konser sırasında

EFE, AHMET

Ahmet Efe

Şair ve yazar (Kayseri, 1955-). Babasının memuriyeti dolayısıyla ilköğrenimini çeşitli ilçelerde tamamladı. Ankara İmam Hatip Okulunu bitirdi (1973). Ankara Ticarî İlimler Akademisinden mezun oldu (1979). Diyanet İşleri Başkanlığı ve TRT Genel Müdürlüğünde memur olarak çalıştı. Görevinden istifa ederek çocuk kitapları yayımlayan Kandil Yayınevinin kuruluşuna katıldı (1983). Türkiye Yazarlar Birliğince çocuk edebiyatı dalında yılın yazarı seçildi (1985). *Kandil Çocuk* dergisini yayımladı ve *Gençlik* dergisinin yayın yönetmenliğini yaptı. Kısa ve uzun metrajlı filmler çekti. Çeşitli radyo ve televizyon programları hazırladı. Reklam ajansında yöneticilik yaptı. Hat, tezhip, minyatür ve ağaç işçiliğiyle ilgili müstakil sergiler açtı. Yüzden fazla yayımlanmış eseri bulunmaktadır. Eserlerinin bir kısmında "Enes Teslim" ve "Fatih Yiğit" imzalarını kullandı. Evli ve üç çocuk babasıdır.

Eserleri: ***Şiir:*** *Veda* (1981); *Can Gazeli* (1994); *Ey Yâr* (1995); *Hüma* (2008). ***Çocuk Şiirleri:*** *Sevgi Çiçeği* (1981); *Ellerin Üşümesin* (1986); *Işığın Yüreği* (1999). ***Hikâyeler:*** *Tabya* (1983); *Hançer* (1983); *Ah Zülayha* (1995); *Çölde Kanat Sesleri* (1996); *Ganj* (1996). ***Çocuk Hikâyeleri:*** *Akyazı* (1973); *Fındık Osman* (1973); *İhtiyar Tamirci* (1982); *Binlerce Güvercin* (1982); *Küp* (1982); *Dört Arkadaş* (1982); *İyilik* (1982); *Çanta* (1982); *Sokak* (1982); *Misafir Kim?* (1983); *Huysuz Hasta* (1983); *Kızak Yeri* (1983); *Yûnus'un Çiçekleri* (1986); *Tarih ve Kahramanlık Hikâyeleri* (1986); *Uçurtmam Kuşlardan Güzel* (1991); *Arslanlar Ordusu* (1992); *Yasemin'in Dünyası* (1996); *Yakın Arkadaş* (1997); *Bilâl'in Çiçeği* (1997); *Mum Alevi* (2004); *Akıl Küpü* (2004); *Mevlâna'dan Hikâyeler* (2004). ***Romanlar:*** *Kor* (1981); *Yûnus* (1981); *Üç Kandil* (1984); *Acı* (1996); *N'oldu Bu Gönlüm* (1987). ***Masallar:*** *Cimri Kral ve Altınları* (1982); *Mağrur Tavus* (1982); *Yeni Masallar* (1983); *Kölenin Ekmekleri* (1983); *Keloğlan Keleş Oğlan* (1984); *Dünyayı Gezen At* (1985); *Yetim Veli* (1985); *Meraklı İhtiyar* (1992); *Kafdağındaki Adam* (1992); *Masallar Ülkesinde* (1992); *Beydebâ Masalları* (2004). ***Biyografik Eserler:*** *Annelerimiz* (1983); *Sîret-i Resûl* (1993); *Anadolu Selçuklu Sultanları* (1993); *Güzeli Bulmak -Hattatların Hâlî -* (1994); *Onlar Yıldızlar Gibi* (1994); *Mevlâna Gülşeni* (1995); *Portre, Biyografi ve Tuğralarıyla Osmanlı Padişahları* (1997); *Minyatürlerle Yûnus Emre'nin Hayatı ve Şiirleri* (1997); *Celâleddin Karatay Hayatı ve Eserleri* (1997); *Dünyayı Güldüren ve Düşündüren Adam Nasrettin Hoca* (1998); *Târih-i Âl-i Selçuk* (1998); *Sahib Ata Fahreddin Ali'nin Hayatı ve Eserleri* (2003); *Minyatürlerle Mevlâna ve*

Ailesi (2004). ***Ansiklopediler:*** *Çocuklara İslâm Ansiklopedisi* (1984); *Çocuklara İslâm Büyükleri Ansiklopedisi* (1984); *Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi* (1990). ***Antolojiler:*** *Çocuklar Güle Benzer* (1980); *Çiçek Yağmuru* (1991); *Kafdağı Uzak Değil* (1995). ***Diğer Eserler:*** *Çocuklara İslâmî Bilgiler* (1984); *Tatil Kitabı* (1985); *Çocuklar İçin İslâm Akâidi* (1985); *Gusul Abdesti ve Hükümleri* (1985); *Namaz Kitabı* (1985); *İslâm'da Zekat, Faiz, Zina, Ölüm ve Sonrası* (1986); *Bu Yanda Ölümdür O yanda Doğum* (1986); *Demîr Ökçeler* (1986); *Dua Kitabı* (1986); *Klavuz Yazılar* (1986); *Resimli, Şiirli Mini Ansiklopedi* (1986); *Cuma Günü ve Cuma Namazı* (1986); *İslâm'ın İlk Şartı Tevhid* (1988); *İslâmi Eğitimde Esaslar* (1988); *Allah Yolunda Cihat* (1988); *Hac Rehberi* (1989); *Kur'an Elifbâsı* (1989); *Yazık Peygamberi Sevmeyen Kalbe* (1990); *Seçilmiş Kıssalar Hisseler* (1994); *Tatil Kitabı* (1996); *Konya Yazıları* (1996); *Hüsn-i Hatlarla 40 Hadis Albümü* (1998); *Efendimiz, Önderimiz, Peygamberimiz* (1998); *Besmele Gülşeni* (1998); *Teyakkuz* (1998); *Tevhîd'in Işığında* (1998). *Son Cümle* (1998); *Konya'da 40 Büyük Eser* (1998); *Ah Minel Aşk* (2004); *Cepheye Koşmak -Piyes-* (1981); *Atlar Nerede Kışlayacak? -Piyes-* (1996); *Kara Albüm* t.y.

ERDOĞAN MURA

EFE, MEHMET

Yazar, öğretmen (Kayseri/ Pazarören, 1944-). Mustafa Efe'nin oğludur. İlkokulu Kayserinin Gesi Nahiyesi'nde, ortaokulu Şereflikochisar'da, liseyi Kırıkkale'de bitirdi.1972 senesine kadar muhtelif memuriyetlerde bulunduktan sonra Ankara İlahiyat Fakültesinden mezun oldu (1977). Aynı yıl Kırıkkale İmam Hatip Lisesine Meslek Dersleri öğretmeni olarak tayin edildi. Aynı yılda idareci olarak görevine devam etti. 1992 yılında aynı okuldan emekli oldu.

Emekli olduktan sonra Avrupa'nın muhtelif şehirlerinde ve Kanada da dinî konferanslar verdi.

Eserleri: *Kadınlarımız ve Özel Halleri* (1978); *Esmaü'l-Hüsna ve Dualar* (2005); *Kur'an ve Hadis Işığında Müslümanın vasıfları* (2006); *Sorulan Sorular ve Cevapları* (2006); *Gönülden Damlalar* (2007); *Kimler Onlar* (2008); *Rahmetin de Ne Kadar Bol Allahım* (2008); *Güneşten Yıldızlara Müjdeler* (2008).

YAYIN KURULU

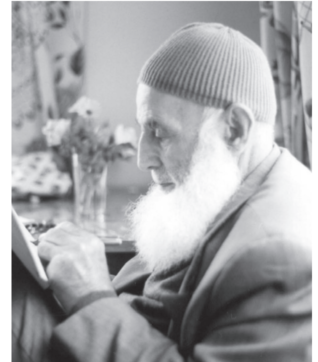
Ahmet Efe'nin minyatür çalışmalarından biri

EFE, MUSTAFA

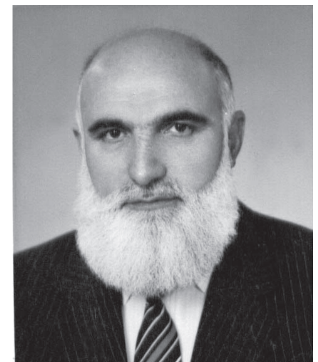
Yazar, müftü (Kayseri/Pazarören,1923-). İlkokuldan mezun olduktan sonra çiftçilikle uğraştı. 1940 yılında dört yıl sürecek olan askerlik görevine gitti. Vatanî görevini yaparken Arapça ve dinî ilimler tahsiline başladı . Askerlikten sonra bu öğrenimini Kayseri'de sürdürdü ve dönemin ünlü hocalarından Hacı Hüseyin Aksakal'dan tahsilini tamamlayıp icazetini aldı (1948). Daha sonra çeşitli köy, kasaba ve ilçelerde imam-hatiplik, vaiz hocalığı ve müftülük yaptı. 1978 yılında Kırıkkale merkez vaizi iken emekli oldu. Bir süre Almanya ve Medine'de kalarak vaaz, irşat, tercüme ve telif çalışmalarıyla meşgul oldu. Evli ve 11 çocuk babasıdır.

Eserleri: *Sakın Yapma 1001 Yasak* (1962); *Taharet-i Kübra* (1962); *Taharet-i Suğra* (1962); *Gemiyi Batıran Dalga* (1965); *Kur'an'ın Özü* (1986); *Sakal Risalesi* tercümesi (1986); *Fetevayı Hindiyye* tercümesi 16 cilt (1988); *İslami Öğütler* (1995); *Öğütler* (1998); *Kutsi Hadisler* (1999); *Esmaü'l-Hüsna İle Dualar* (2006); *İmanın Şubeleri* (2008); *Son Elçi'nin Buyrukları* (2008).

YAYIN KURULU

Mustafa Efe

Mehmet Efe

Efendi Ağa Camii (C. Arslan)

EFENDİ AĞA CAMİİ

Tavukçu Mahallesi, Kutlu Sokak, No: 17' de bulunmaktadır. Yeniden yapım yılı 1948'dir. Efendi Ağa Camii harimi kare forma sahip olup dıştan dışa ölçüsü 9,00 x 9,30 m dir. Camiin kuzeyinde bulunan son cemaat mahallî altı sütun üzerine beş basık kemerle taşıtılmaktadır. Son cemaat mahallînin batısında abdest mekânı vardır. Görünen üst örtü kiremit kaplı çatıdır. Camiin minaresi harimin kuzeybatı köşesindedir ve kesme taş malzemeden yapılmıştır. İçeriden çıkılan minare camiin boyutlarına oranla oldukça büyüktür. Yuvarlak gövdeli minare kareye yakın bir kaide üzerine oturtulmuştur. Efendi Ağa Camii'nin duvarları moloz taş olduğundan içerisi sıvalıdır. İç mekânda yeşil renk hakimdir. Harimin içten içe ölçüsü 7,80 x 67,60 m dir. Mahfil betonarme kirişle taşıtılıp kiriş duvarlara bindirilmiştir. Mahfilin malzemesi betondur. Mahfil ve minarenin çıkışı aynı yerdendir. Mihrapta taş malzeme kullanılmış ve orijinaldir Minberde ise ahşap malzeme kullanılmış ve orijinaldir. Doğu, batı ve kuzeyde ikişer pencere vardır. Giriş kapısı üzerindeki mermer kitabeden mescidin inşasının Hacı Memis Karagözlü tarafından babası Efendi Ağa adına yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Efendi Ağa Camii minberi (C. Arslan)

Kaynakça: Özkeçeci *Cami ve Mescidler,* s. 58.

CELİL ARSLAN

EFENDİ AĞA CAMİİ

Develi- Zile Kasabası'nda Efendi Ağa Mahallesi'nde bulunan cami günümüzde ibadete kapalıdır. İbadet mekânının giriş kapısı üzerinde yer alan kitabeden caminin H 1223/M 1808 tarihinde Şeyh Efendioğlu Hacı Lütfullah tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır Giriş kapısı üzerinde 0,76 x 0,43 m ölçülerindeki kitabe yer almaktadır.

Okunuşu:

İnnema ye'muru mesâcidellahi men
âmene billahi ve'l-yevmi'l-ahiri
Kad emmara haze'l-mescidi el-Hac Lütfullah bin Ali

Anlamı:

Allah'ın mescidlerini, ancak Allah'a ve
âhiret gününe inananlar onarırlar,
Bu mescidi, Ali oğlu Hacı Lütfullah
onardı.

Süsleme açısından oldukça sade tutulan yapının kadınlar mahfili ve minberi sonradan yenilenmiştir. Cami kareye yakın dikdörtgen planlı olup kuzeyinde avlu bulunmaktadır. Örtü sistemi ise ahşap direklerle taşınan düz dam olup sonradan kırma çatı ile kapatılmıştır. Yapının beden duvarlarında moloz taş, duvarların birleşme noktalarında kesme taş kullanılmış, duvar içerisine ise belirli aralıklarla ahşap hatıllar atılmıştır. Doğu ve güney cephe masif düz duvar şeklinde düzenlenmiştir. Güneydoğu ve güneybatı köşeleri zeminden 2,37 m yükseklikte pahlanarak duvar köşeleri yumuşatılmıştır. Batı cepheye ise iki pencere açılmıştır.

Kuzey cephenin ortasında yer alan düz

atkı taşlı kapıdan ibadet mekânına giriş sağlanmaktadır. Üst seviyede kapının her iki yanında birer pencere bulunmaktadır. Harim kısmı kareye yakın dikdörtgen planlı 7.40 x 6.42 m ölçülerindedir. Örtü sistemi mihraba dik olarak atılmış ahşap kirişlemeli düz dam olup dört ahşap direk tarafından taşınmaktadır. İbadet mekânının kuzeyinde bulunan kadınlar mahfili ahşap direkler tarafından taşınmakta olup sonradan yapıya eklenmiştir. Giriş kapısıyla aynı eksende yer alan mihrap basit bir niş şeklinde düzenlenmiş olup üzerine yağlı boya ile sonradan bitkisel bezemeler yapılmıştır. Güneybatı köşede yer alan minber ise orijinal değildir. İç mekânda kuzey ve batı cephelere açılan ikişer pencere ile aydınlatma sağlanmaktadır.

HÜLYA GÜLEY TANRIVERDİ

Efendi Ağa Camii-Zile (H. G. Tanrıverdi)

Efendi Ağa Çeşmesi (H. G. Tanrıverdi)

EFENDİ AĞA ÇEŞMESİ

Develi-Zile Kasabası Efendi Ağa Mahallesi, Çakırcılar Çıkmazı Sokak'ta bulunmaktadır. Kitabesi 0,49 x 0,76 m ölçülerinde olup zamanın tahribatına uğradığı için okunamamıştır. Bu yüzden banisi ve yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Günümüzde kullanılmamaktadır.

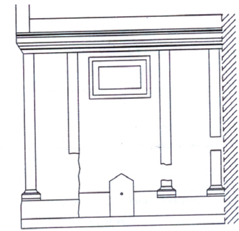
Nişsiz düz cepheye sahip olan çeşme 2,50 x 2,84 m ölçülerinde olup arka cephesi işlevi tam olarak belirlenemeyen yapı kalıntılarıyla komşuluk göstermektedir.

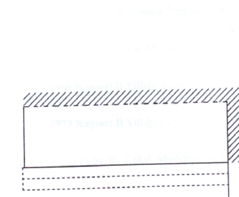
Çeşmenin cephesi dört adet alçak kabartma plastır ayakla hareketlendirilmiştir. Taşların büyük bir kısmının erimesiyle yer yer konturları kaybolmakla birlikte genel olarak ayakların hatları takip edilebilmektedir. Su yalağı ve dinlenme sekileri günümüze ulaşamayan çeşme tek lüleli olup ayna taşı 0,65 x 0,36 m ölçülerindedir. İç ve dış bükey profillerle hareketlendirilen saçak kısmı çeşme cephesinden 0,07 m taşıntı yapmaktadır.

Efendi Ağa Camii-Zile Kitabesi (H.G. Tanrıverdi)

Ancak Kasabada XVIII. yüzyıl sonu ve XIX. yüzyıl başında yoğun bir yapılaşma faaliyeti dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra Kayseri Talas'ta bulunan XIX. yüzyıla ait Ali Saib Paşa ve Talas Meydan çeşmeleri nişsiz düz cepheli olmaları ve cephe düzenlerinde plastır ayak kullanımları açısından Efendi Ağa Çeşmesi'ne benzerlik göstermektedir. 1806 tarihinde aynı kasabada yapılan Hocalar Cami Çeşmesi'nden daha yetkin bir üslupta ve daha özenli bir malzemeyle yapılan eser bölgede bulunan benzer örneklerinden hareketle muhtemelen XIX. yüzyılın ilk yarısında yapılmış olmalıdır.

HÜLYA GÜLEY TANRIVERDİ

Efendi Ağa Çeşmesi planı (çizim: H. G. Tanrıverdi)

EFKERE

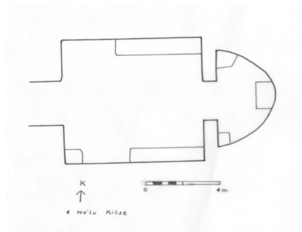
Kayseri'nin doğusunda ve şehre 16 km uzaklıkta eski bir köydür. Efkere; tefekkür, herhangi bir mesele hakkında düşünmek, zihin yormak, derin düşünmek ve işin şuuruna varmak, tefekkür edilen yer anlamındadır. 1961 yılında Efkere'nin adı değiştirilerek Bahçeli yapıldı. 1965 yılında Gesi ile Bahçeli halkı 'Efkere' ile birlikte 'Gesi Belediyesi'ni kurmuşlardı. XVI. yüzyılda Koramaz Nahiyesi'ne tâbi, 1530

Efkere-1915 (www.efkere.com)

Efkere'de bir sokak

Efkere 1 No'lu kilise planı (çizim: M. Kalafat)

yılı Tahrir'inde "Karye-i Efkere, malikâne vakf-ı medrese-i Dârüşşifa, divanı tımar, nefer 156, hane-i Gebran (gayrımüslim) 119" olarak kaydedilmiştir. Aynı yıllarda burada faal durumda 4 değirmen ve 2 bezirhane vardı. 1831 sayımında köyde 40 hane Türk nüfus Aşağı Mahalle ve Çeşme Mahallesi'nde; Ermeniler de Han, Harman, Kuzey ve Demîrcilik adlı mahallelerde meskûndu. 1840 sayımında Efkere'de 200 hane Ermeni nüfus vardı. Ermenilerin çoğunluğu demîrci, sıvacı, doğramacı, kuyumcu, ekserci, kalaycı, dülger ve tüccardı. Türk nüfusu ziraatçı, sıvacı, asker ve idareciydi. 1875 nüfus sayımında Efkere'de 321 hane Ermeni, 60 hane Türk'ten oluşmak üzere toplam 381 hane ve 1900 nüfus bulunurdu. Efkere bu yıllarda dışarıdan çok sayıda göç almıştı. Efkere'de bulunan Büyük Ermeni Manastırı, Kayseri Ermeni cemaatinin ruhani liderlerinin oturduğu dinî merkezdi. Manastır bünyesinde çeşitli derecede kız ve erkek okullarıyla birlikte yüksek meslek okulu bulunuyordu. 1893–1916 yılları arasında bu yüksek okuldan 215 öğrenci mezun oldu. Bu öğrenciler İstanbul, Paris, Beyrut şehirlerinde bulunan üniversitelerde öncelikli olarak tıp, hukuk ve mühendislik okuyup hekim, avukat, hâkim, mühendis oldu. Saray Avukatı Hacı Stepan Boyacıoğlu, Kayseri ve köylerinde tabiplik yapan Dr. Haçik Devletoğlu gibi insanlar buradan yetişti. XIX. yüzyıl sonlarında Köy içerisinde üçü Müslümanlara biri de Ermenilere mahsus dört mektep bulunuyordu. Ünlü Tabip Psikiyatris ve Şair Rahmi Duman (1908–1985)* ve Kayseri eğitim tarihinde önemli yeri bulunan Şair-Muallim Ali Sani Yalçın (1866–1935) da burada yetişen ünlülerdi. XIX. yüzyıl sonlarında (1872) köyde 2 adet manastır, 2 kilise, 2 mescit, 2 cami, 1 hamam, 1 han, 3 değirmen, 106 adet güvercinlik, çarşıda da 42 adet dükkân, postane ve 81 adeti değerli köşk olmak üzere 407 adet ev vardı. Kayseri'de en çok cehri üretimi (1466 dönüm) yapılan yerlerdendi. XIX. yüzyılın sonuna doğru açılan postane (PTT) hizmetleriyle birlikte paket taşıma işini de yapıyordu. 1915 yılına kadar Efkere, yer aldığı bölgenin ticarî ve kültürel merkeziydi. Köy hâlen mevcuttur. 'Bahçeli' olarak Melikgazi Belediyesine bağlı bir mahalledir. Eski Efkere ise yıkılmış ve harap durumdadır.

Kaynakça: F. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat,* Ankara 1990; *1530 Tarihinde Kayseri,* haz. İsmet Demîr, Td 387 Nolu (Muhasebe-i Vilayet-i Karaman) Defterden; Zübeyir Kars, *KYTSB[1] s.187; KAYTAM Arşivi, 183 Numaralı Defter; 1840 Nüfus Sayımı (Ermeni-Defteri).* A. R. Önder, "Ali Sani Yalçın ve Sakinamesi", *Filiz Sanat Dergisi*, Kayseri. www.menzil.net.ians www.efkere.com

HÜSEYİN CÖMERT

EFKERE BİZANS KAYA KİLİSELERİ

Efkere* Köyü'nü ikiye ayıran Darsiyak* Suyu deresi'nin bulunduğu vadide Bizans dönemine ait yeni kaya kiliseleri vardır.

Efkere 1 No'lu Kilise

Efkere Köyü'nü kuzey-güney yönünde ikiye ayıran Darsiyak Deresi'nin üzerindeki Efkere Göleti'nin bulunduğu alandadır. Yapı, tek neflidir. Kiliseye batı duvarındaki kapıdan girilir. Naos doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve beşik tonozludur. Doğudaki yarım yuvarlak apsise iki basamakla çıkılır. Apsiste altar yer alır. Kuzey ve güney duvarların önünde ise sekiler bulunur.

Efkere 1 No'lu kilise girişi (N. Ç. Karakaya)

Efkere 2 No'lu Kilise

Darsiyak Suyu'nun geçtiği vadide, 1 No'lu kilisenin güneydoğusundadır. Kilise doğu-batı doğrultusunda tek neflidir. Batıda kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Narteksin kuzey ve güneyinde zeminde mezarlara rastlanır. Narteks duvarlarında tonoz başlangıç seviyesinde silmeler görülür. Doğu duvardaki naosa açılan yuvarlak kemerli kapı dıştan dikdörtgen bir çerçeve içine alınmıştır. Bu duvarda haç motifleri alçak kabartma olarak uygulanmıştır. Beşik tonozla örtülü naosun doğusunda yarım yuvarlak apsis vardır. Apsisin templon duvarı ile birleştiği kısımlarda iki seki dikkat çeker. Naostan apsise iki basamakla çıkılır. Yapının kuzey ve güney duvarlarında karşılıklı olarak, üçerden altı adet yuvarlak kemerli dikdörtgen niş yapılmıştır. Nişlerin üzerinde, tonoz başlangıcındaki silme tüm duvarları çevrelemektedir.

Efkere, 3 No'lu Kilise

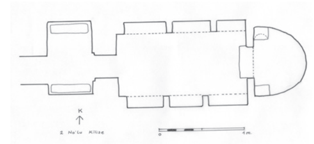
Darsiyak Suyu'nun geçtiği vadide, 2 No'lu kilisenin güneydoğusundadır. 3 No'lu kilise "T" tipi haç planlı kiliseler grubundandır. Batıda yuvarlak kemerli girişin bulunduğu cephenin önünde narteks yer alır. Haç kolları beşik tonozla örtülüdür. Batı haç kolunun güney duvarına, yuvarlak kemerli üç adet niş açılmıştır. Batıdaki nişin içinde mezara rastlanmıştır. Bu nişin ayrıca batı duvarla birleşen kısmı ile batı haç kolu tonozunun batısında duvar resmi fragmanları dikkat çeker. Burada kızıl kahve ve sarı renklerde antrolaklar içinde yeşil fon üzerinde bitkisel bezemeler görülür. Nişlerin üstünde, tonoz başlangıcı hizasındaki silme tüm duvarları çevreler. Güney haç kolu duvarları önünde seki bulunur. Doğudaki yarım yuvarlak apsise, zemindeki iki basamakla çıkılır. Batı haç kolunun kuzey duvarında ise iki yuvarlak kemerli niş vardır. Kuzey haç kolu ise yaklaşık tümüyle tahrip olmuştur. Ayrıca kilisenin haç kollarındaki tüm bu nişler içine sonradan yuvarlak kemerli küçük nişler açılmıştır.

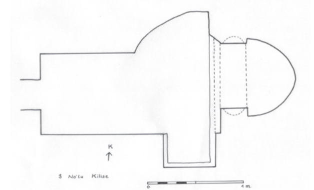
Efkere 2 No'lu kilise girişi (N. Ç. Karakaya)

Efkere, 4 No'lu Kilise

Darsiyak Suyu'nun bulunduğu vadide, 3 No'lu kilisenin kuzeydoğusundadır. Kilise, doğu-batı doğrultusunda tek neflidir. Yapıya güney duvar ile birlikte batıdan birer kapıyla girilir. Güneydeki girişin önünde doğu-batı yönünde uzanan dikdörtgen planlı bir narteks vardır. Narteksin doğu ve batı duvarlarında gömü nişleri vardır. Kilisenin naosunun güney duvarının doğu bölümünde bir mezar nişi yer alır. Yapının doğusunda yarım yuvarlak bir apsis görülür. Apsis zemini naostan iki basamakla ayrılır. Kuzey duvarda, eksende dikdörtgen bir mekan bulunur. Aynı duvarın doğu ve batısında dikdörtgen nişler yer almaktadır. Batı duvardaki giriş kapısı da dikdörtgen bir niş içine alınmıştır. Kilisede duvar resimleri apsis, güney ve kuzey duvarlar ile tonozdadır. Kuzey duvarda, doğudaki nişte kızıl kahve ve yeşil beş dilimli yelpazeler dikkat çeker. Aynı nişin kemer alınlığında kızıl kahve şeritler arasında sarı palmetler, yeşil, sarı ve kızıl kahve eşkenardörtgen

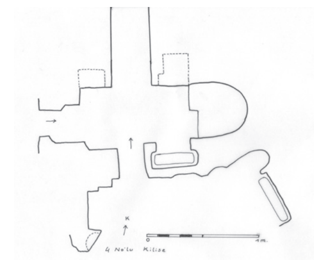
Efkere 2 No'lu kilise planı (çizim: M. Kalafat)

Efkere 3 No'lu kilise planı (çizim: M. Kalafat)

Efkere 4 No'lu kilise içinde İsa'nın doğuşu detay (N. Ç. Karakaya)

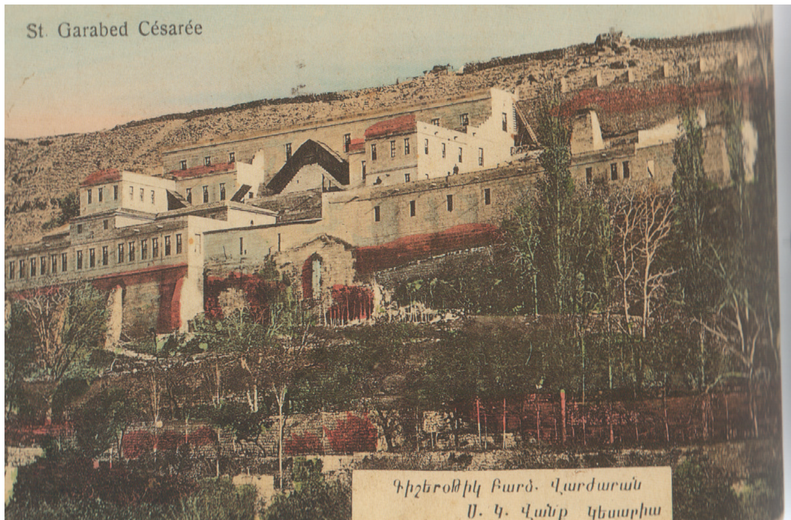
Efkere 4 No'lu kilise planı (çizim: M. Kalafat)

motifleri vardır. Güney duvardaki nişin kemer iç yüzeyinde kızıl kahve düğümlü madalyonlar ile sekiz kollu yıldızlar görülür. Madalyonların dışında kalan kısımlarda palmetler yerleştirilmiştir. Apsis yarım kubbe başlangıcındaki şeritte madalyonlar içinde büst azizler dikkat çeker. Alt şeritte ise tüm aziz figürleri sonradan yapılan nişlerle tahrip olmuştur. Yapının tonozunun kuzeyinde İsa'nın doğumu resimlenmiştir. Tonozun güneyinde ise orans duruşunda bir azize figürü dikkat çeker. Apsis yarım kubbesindeki Teophany sahnesi bazı önemli ikonografik özellikler içerir. Tonozu ikiye ayıran doğu-batı yönlü şeritte madalyonlar içinde büst şeklinde aziz figürleri yer alır.

NİLAY ÇORAĞAN KARAKAYA

EFKERE SURP GARABED MANASTIR KİLİSESİ

En eski kitabesinin 1727 tarihli olduğu belirtilen manastır, XII. yüzyılda piskoposluk merkezi idi. "Efkere Büyük Manastır" olarak da adlandırılıyordu ve Ermeniler için önemli hac yerlerinden biri idi. Texier*, manastırın yapılış nedenini Hristiyanlığın ilk çıkış döneminden itibaren burada inzivaya çekilenlerin anısını sürdürmek olarak açıklamış ve Eçmiadzin ve Sis Manastırları ile aynı öneme sahip olan manastırın Kayseri Ermeni metropolitinin makamı olduğunu belirtmiştir.

Efkere Surp Garabed Manastır Kilisesi (100 Yıl Önce Türkiye'de Ermeniler)

1928'de kapatılan manastır, I. Dünya Savaşı'nda hastane, 1950'lerin başında askeriyeye geçerek mermi deposu olarak kullanılmıştır. 1963'te büyük bölümü yıkılan manastır halen askeri sınırlar içindedir.

Tozer'in aktardığına göre manastırda Kutsal Başmelek ve Surp Garabed kiliseleri yer almakta idi; incilerle bezeli bir kapıdan girilen Surp Garabed Kilisesi'nde Vaftizci Yahya'nın türbesi bulunmaktaydı. Manastıra yan taraftan girince, birkaç basamak çıktıktan sonra açık bir alana ulaşılırdı. Buradan da Kutsal Baş Melek Kilisesi'ne girilirdi. Bu yapının duvarları, yerden 3 metre yüksekliğe kadar, Kütahya çinileri ile kaplıydı. Bugün kısmen ayakta olan kilisenin duvarlarında çini levhaların izleri görülebilmektedir.

Kaynakça: www.efkere.com *Preserving the History of Efkere*, Turkey Dr. Jonathan Varjabedian; Texier, C., *Description de l'Asie Mineure de 1833* a 1837, Paris 1849. (Çeviri: Küçük Asya) s. 52; Kevorkian, R. ve Paboudjian, P. B., *Les Armeniens dans l'Empire Ottoman,* Arhis Yayınevi, Paris 1992. s. 225; Cömert, H., 2002. *Kişisel Görüşme*; www.efkere.com *Preserving the History of Efkere,* Turkey Dr. Jonathan Varjabedian; Tozer, H. F. *Turkish Armenia and Eastern Asia Minor,* Longmans, Londra 1881, s.165; Köker, O., *100 Yıl Önce Türkiye'de Ermeniler,* Bir Zamanlar Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 166

ŞEYDA GÜNGÖR AÇIKGÖZ

EFKERE SURP STEPANOS ERMENİ KİLİSESİ

Kitabesi yerinden sökülen kilisenin en azından XVII. yüzyıldan beri mevcut olduğunu gösteren bilgilere ulaşılmıştır. XIX. yüzyıla gelindiğinde yapının inşası ile ilgili olarak 1858, 1871 ve 1886 tarihleri ile karşılaşılır. Kilisenin, plan şeması ve içindeki dekoratif ögeler açısından Garabed Amira Balian'ın 1838'de Beşiktaş'ta yaptığı Meryem Ana Kilisesi'yle büyük benzerlik göstermesi, yapının mimarı ile ilgili ipuçları sunmaktadır

Tehcirin ardından bir süre işlevsiz kalan kilise 1957'de şahıslarca Hazine'den satın alınarak 25 yıl konut olarak kullanılmıştır. Halen özel mülkiyette olan yapı, bugün herhangi bir işlevle kullanılmamaktadır.

Doğu-batı doğrultusunda eğimli bir arazide, yığma olarak inşa edilen kilise, haçvari planlıdır. Batıdaki ana kapıdan girilen nartekse, kuzey ve güneyden de giriş verilmiştir. Ek duvarlarla özgünlüğünü yitiren narteksten geçilerek ulaşılan naos, enine gelişmiş dikdörtgen planlıdır. Naosu örten kubbe ve çan kulesi bugün mevcut değildir. Apsisin kuzeyinde, bemaya bağlanan ve dışarıya da açılan vaftizhane yer almaktadır. Vaftizhanenin doğusunda, apsisle bağlantılı protesis bulunmaktadır. Apsisin güneyinde diakonikon yer almaktadır. Duvardaki izler; narteks üzerinde, iki katlı galeri olduğuna dikkat etmektedir

Kilisenin batı cephesi klasik üsluplu ayrıntılarla yoğun bezemeli; diğer cepheleri yalın tasarlanmıştır. Kapı ve pencere söveleri, kat ve saçak silmeleri, plastırları, sütun başlıklarıyla oldukça zengin bir ön yüz sunan batı cephesi ve iç dekorasyonunun tasarımında XIX. yüzyılın seçmeci tavrı benimsenmiş görünmektedir. Ön cephede, silmelerle yatay katlara ayrılmış yüzeyler, plastırlar ve akant yapraklı başlıkları, üçgen alınlık, pencere üstlerindeki ortası yuvarlak madalyonlu kartuşlarla beliren üslup içeride duvar, kemer ve apsis yarım kubbesini donatan alçı bezeme ile devam ettirilmiştir. Akant başlıklı, yivli plastırlarla bölünen duvar yüzeyleri panolarla, mekânı alt ve üst hacimlere bölen korniş, akant yapraklı konsollar ve üzüm/asma yaprağı kabartmalarıyla, apsis yarım kubbesi haçlarla bezenmiştir. Duvar resmi, pandantiflerdeki İncil yazarlarıyla sınırlı tutulmuştur.

Kaynakça: Açıkgöz Güngör, Ş., *Kayseri Ve Çevresindeki 19. Yüzyıl Kiliseleri Ve Korunmaları İçin Öneriler,* Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2007, s. 61; Safrastyan, A., "İstanbul Ermeni Patrikliği Tarafından Türkiye Adalet ve Mezahib Nezaretine Sunulmuş Ermeni Kiliseleri ve Manastırları Listeleri ve Takrirleri (1912-1913)" *Ecmiyadzin*, 1966. sayı 7, s. 56-57; Alboyacıyan, A., *Badmootiun Hye Gesaria*, Cairo 1937. s. 775-785; Aktan, A., "Osmanlı Belgelerine Göre Kayseri'deki Gayrimüslim Tebaanın Durumu", *KYTSB*[3], s. 14.

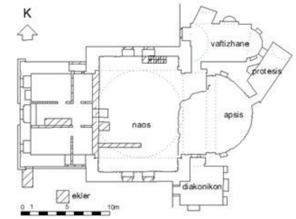
ŞEYDA GÜNGÖR AÇIKGÖZ

Efkere Surp Stepanos Ermeni Kilisesi

EĞİTİM

Bir kültür ve ticaret merkezi olan Kayseri'nin eğitim tarihi, Müslüman Türklerin bölgeye yerleşmesinden sonra Danişmendoğullarına kadar gider. Selçuklular zamanında Türk orduları savaşa Kayseri'de hazırlandıkları için 'fetih kapısı' anlamında "dârülfeth", ilme verdiği önem ve birçok âlimin yetiştiği bir şehir olması dolayısıyla da bu şehre 'bilginler yurdu' anlamına gelen "makarr-ı ulema" sıfatı verilmiştir. İlk Osmanlı medresesini İznik'te kuran Davûd el-Kayserî* burada yetişti. Osmanlı Devleti'nin medreseleri için müderris yetiştiren önemli merkezlerden birisidir. Gerek Evliya Çelebi'nin gerekse edebiyatımızda şehirlerimizi anlatan *biladiye* ve *şehrengiz*ler (bir şehrin özelliklerinin nazımla anlatılması) ile Avrupalı seyyahların eserlerinde bu kültür

Efkere Surp Stepanos Ermeni Kilisesi planı
(çizim: S. G. Açıkgöz)

Sahabiye Medresesi (KBB Arşivi)

Seraceddin Medresesi (H. Yüksel)

şehrimizin ele alınması bir tesadüf değildir. Kayseri değerlendirilirken özellikle burada hizmet veren ilim adamlarından ve eğitiminden bahsedilmesi İl'in kültür zengini ve bir ilim beldesi olduğunun göstergesidir. Eğitim sadece örgün kurumlardan alınmıyordu. Cami, tekke ve imaretler gibi yerler de eğitime yardımcı merkezlerdi.

Medreseler

Medreseler, Türklerin Türk-İslâm eğitim ve öğretim tarihine yaptıkları çok önemli katkılardandır. Büyük ve örgün eğitim kurumları olup İslam dininin esaslarına göre eğitim verilirdi. Dünden bugüne kadar Anadolu'da adı bilinen medreseler üç bine yakındır. Medreseler vakıflarca yönetilmiş ve her türlü giderleri de bu vakıflarca karşılanmıştır.

İlk Selçuklu medresesi Tuğrul Bey zamanında 1040 yılında kurulmuştur. Dağınık olan Türk eğitimi ilk defa Sultan Alparslan tarafından bir programa, bir kurala ve

Avgunlu Medresesi (H. Akbaş)

devlet himayesine bağlanmıştır. Gelişimi Selçuklu Veziri Nizamülmülk zamanına rastlar. Bu medreselere, adına nispetle "Nizamiye Medreseleri" diye anılmıştır. Bu bakımdan Bağdat Nizamiyesi çok önem kazanmıştır.

Medreseler Beylikler döneminde de gelişmede süreklilik göstermekle beraber; Osmanlılar zamanında, Anadolu'da esas gelişimini Fatih (1450-1481) ve Kanunî (1520-1566) ile göstermiştir. Ayrıca teşkilat yönünden genişlemiştir. Fatih döneminde Sahn-ı Seman (altı medrese) kurulması ile medreseler kesin şeklini almıştır. Bu zamanlarda medreseler görevleri bakımından şu kısımlara ayrılmıştır. Bunlar İbtida-i dahil ve İbtida-i hariç (ilköğretim), Hareket-i dahil ve Hareket-i hariç (ortaöğretim), Musıla-ı Sahn (lise), Sahn-ı Seman (üniversite) idi. Bu medreselerde Hızır Bey (?-1459), Hocazâde (?_88), Molla Hüsrev (?-1489), Sinan Paşa (?-1486), Molla Lütfi (?-1495) Kemalpaşazâde (1534) gibi müderrislerin hizmetleri hiç unutulmaz. Ayrıca medreselerde talebelere mahsus şenlik olan "semahlar" da üzerinde durulması gereken olaylardır.

Kayseri'de yükseköğrenim kurumu olan ilk medrese Melikgazi Medresesi'dir (1135). Daha sonra medreselerin hemen bütün bölümleri açılmıştır. Tıp medresesi olan Gıyasiye Medresesi*, Hukuk Fakültesi olan Sahabiye Medresesi* vb. gibi. 1860 yılında merkezde 42 medreseden 22'si faaldi. Cumhuriyet'e yaklaşırken Kayseri'de 41 medrese görülmektedir. Bunlardan değişik asırlarda yapılmış ve zamana dayanamayıp kaybolan Ahiddin, Anbar Gazi, Etmekçizade, Manisalı Çelebi, Mütereddin ve Kasım Paşa Medreseleri bu rakamın dışındadır.

Kayseri merkezinde bugüne kadar tespit edilen elli bir, kazalarda ise on dört medrese şunlardır:

Danişmendliler zamanı: Melikgazi Medresesi (1135). Bazı kaynaklarda Cami-i Kebir yanında kurulmuş olması dolayısıyla "Cami-i Kebir Medresesi" de denir. Kurucusu Danişmend Gümüştekin Ahmet Gazi'dir. Son müderrisleri: Hacı Salih Efendi, Eynihanzade Âlim Efendi*, Hasan Efendi Hocalardır.

Selçuklular zamanı: Hoca Hasan b. Hüseyin Medresesi 1193'te yapılmıştır. Banisi Vezir Ebubekir oğlu Hoca Hasan'dır. Son müderrisi Külekçizade Hacı Ali Efendi'dir.

Şifaiye Medresesi* 1205 tarihinde II. Kılıçaslan'ın kızı Melike Gevher Nesibe*'nin vasiyeti üzerine kardeşi I. Gıyâseddin Keyhüsrev* tarafından hem medrese hem hastane olarak yaptırılmıştır. Üç adı vardır: yaptıranın adından "Gıyasiye", hastahane oluşundan "Şifaiye", hem medrese hem de hastane olmasından dolayı "Çifteler*" adı verilmiştir. Ali Nisârî Efendi* bu medresede müderrislik yapmıştır. Son müderrisleri: Hisarcıklızadelerden Mustafa, Salim, Nail ile Müderriszade Rauf, Sarı Abdullah, Hacı Hilmi Efendilerdir.

Gülük Medresesi* 1210 tarihinde Mahmud bin Yağıbasan kızı Adsız Elti Hatun* tarafından onarılmıştır. 1334 tarihinde olan depremde harap olduğu için Gülük Şemseddin tarafından tamir edilmiş, bu sebeple de bu adı almıştır. Son müderrisleri Hacı Osman ve Yahyalızade Hacı Mehmed Efendi'dir.

Hunat Medresesi* 1238'de Alâeddin Keykubat'ın* eşi Mahperi Hatun tarafından kendi adına yaptırılmıştır. Bu medreseye büyüklüğü dolayısıyla "Hunat-ı Kebir Medresesi" de denir. Seyyid Burhaneddin'in* burada müderrislik yaptığı söylenir. Şeyh İbrahim Tennûrî*, Seyyid Mustafa Nisari de burada görev almıştır. Son müderrisleri ise Muhaddiszade Mustafa, Hacı Said, Vahdi, Vehbi, Âlim Efendilerdir.

Küçük Hunat Medresesi: Medresesi yanında bulunması ve ondan daha küçük olması sebebiyle "Hunat-ı Sagir" Medresesi de denir. 1238'de Gıyâseddin Keyhüsrev tarafından yaptırılmıştır. Küçük Hunat Medresesi'nin son müderrisleri Hisarcıklızade İzzet ve Cündibeyzade Salih Efendi*lerdir.

Seraceddin Medresesi*: 1238'de Kayseri Emîri Lala Seraceddin Bedr tarafından yaptırılmıştır. 1646'da Müftü Ahmed Efendi bu medresede müderrislik yapmıştır.

Şıhlı Medresesi (Özbek-Arslan KTKVE)

Hacı Kılıç Medresesi*: 1249'da Tuslu Ebu'l-Kasım tarafından yaptırılmıştır. Yaptıranın adından dolayı Mevlâna "Tusi Medresesi", bir başka kayıtta da XVI. yüzyılda külliyeyi onaran ve yeni vakıflar bağlayan Hüseyin Bey'den dolayı "Hüseyin Efendi Medresesi" denilmektedir. Hacı Mustafa Nuri Efendi son müderrisidir.

Sahabiye Medresesi*: 1267'de Vezir Sahip Fahreddin Ali tarafından yaptırılmıştır. Serçeönü Mahallesi'nde bulunması sebebiyle "Serçeönü Medresesi" de denir. Son müderrisleri Hacı Abdullah, Ahmed ve Abdurrahman Efendilerdir.

Pervane Bey Medresesi: Selçuklu vezirlerinden Muineddin Pervane* tarafından yaptırılmıştır. Kalıntıları Kapalı Çarşı içinde kalmıştır. Bilinen müderrisleri Ali Ferdi Mehmet (1710), Sadık (1845), Kuşçulu Hacı Mehmet, Karakimseli Hacı Mehmed, Küçük Hoca Efendilerdir.

Avgunlu Medrese: XIII. yüzyılda Selçuklular tarafından inşa edilmiştir. 1990 yılında yapılan restorasyon çalışması sonucunda yapının bütün bölümleri tamamlanarak ayağa kaldırılmıştır.

Lala Paşa Medresesi (XIII. yüzyıl): Lala Camii yanındaydı. Lala Muslihiddin tarafından yaptırılmıştır.

Beylikler Dönemi: Köşk Medrese* 1339'da Eratna Emîri Gıyâseddin Mehmed* tarafından Şeyh Evhadüddin-i Kirmanî*'ye hürmeten hangâh olarak yapılmış fakat sonradan medrese olarak kullanılmıştır. Molla Zahid bilinen son müderrisidir.

Zeynel Âbidin Medresesi: "Yenikapı Medresesi" olarak da bilinen bu medrese şehrin Araba (Kağnı) pazarında Zeynel Abidin Türbesi yakınında idi. İlk müderrisi Zeynel Âbidin*'dir.
Hatuniye Medresesi*: 1432'de Dulkadıroğulları'ndan Nureddin Mehmed Bey tarafından yeniden yaptırılmıştır. Dulkadıroğullarının Suriye'yi ellerinde bulunduran Memluklular taraftarı olduğu dönemde yapıldığı için bu medreseye aynı zamanda "Şamiler Medresesi" de denir. Kayseri'de oturup idarecilik de yapan Nasreddin Mehmed Bey'in hanımı Hatice Hatun'dan dolayı da "Hatuniye Medresesi" adını almıştır. Son müderrisi Sarı Abdullahzade'dir.

Osmanlılar zamanı: Ahiddin Medresesi: İnşa tarihi ve banisi belli değildir. Hacı Kasım Mahallesi*'nde idi. Bugün yıkılmıştır.
Akçakoyunlu Medresesi (XIX. yüzyıl): Akçakoyunlu Hacı Arif tarafından yaptırılmıştır; kendisi ve Hamurculu Osman Efendi müderrislik yapmıştır.
Beyzade Medresesi: Banisi ve kuruluş tarihi belli değildir. 1860'da 22 öğrencisi olduğuna dair kayıtlarda bilgi mevcuttur.
Boğazlıyanlı Mesud Efendi Medresesi: XIX. yüzyıl eseridir. Boğazlıyanlı Mesut Efendi yaptırmış ve ilk müderrisi de kendisi olmuştur. Burada bilhassa Yozgatlı öğrenciler okumuştur.
Büyük Hüseyin Efendi Medresesi: 1761'de Büyük Hüseyin Efendi zamanında yapılmıştır. Büyük Hüseyin Efendi, Hacı, Damat Halil Efendiler bilinen müderrisleridir.
Caferbey Medresesi: Banisi ve inşa tarihi belli değildir. Cafer Bey Mahallesi*'ndedir.
Dört Dudak Medresesi: Dört Dudak Ahmet Efendi tarafından yaptırılmıştır. İlk müderrisi de kendisidir.
Düvenönü Medresesi: Banisi ve inşa tarihi belli değildir. 1860'da 26 öğrencisi vardı.
Eski Saray Medresesi: 1543'te yaptırılmıştır. Şimdiki Vilayet Konağı önünde yıkılan Osman Paşa Camii yanındaydı.
Gözübüyük Medresesi: 1785'te Gözübüyükzade İbrahim Efendi* tarafından yaptırılmıştır. Müderrisleri Gözübüyükzade İbrahim, Sabit ve Münip Efendilerdir.
Hacı İbrahim Medresesi: Hasan Fakı Mahallesi'ndedir. 1784'de Hacı İbrahim adında biri tarafından yapılmıştır.
Hacı Ömer Medresesi: Banisi ve yaptıranı belli olmamakla beraber Hacı Ömer Efendi'nin yaptırdığı düşünülebilir. Son müderrisleri Seyit Ahmet Salihzade ile Seyyid Mesut Efendilerdir.
Hacı Tatlı Medresesi: XIX. yüzyılda yaptırılmıştır. Tatlızade Ahmed Efendi yaptırmıştır. Müderrisleri kendisi ve Mehmed Efendi'dir.
Hasinli Medresesi: Ürgüplü Derviş Mehmed Ağa tarafında yaptırılmıştır. Yapılış tarihi belli değildir. Kayseri müftüleri bu medresede ders verdikleri için buraya "Müfti Medresesi" de denir. Son müderrisi Mazlumzade Hacı Osman Efendi'dir.
Kalenderhane Serçeönü Medresesi: Banisi Hüseyin Efendi'dir. XVIII. yüzyılda yapılmıştır.
Serçeönü Medresesi: Yaptıran 1761'de Erkilet Ağası Hacı Ömer Efendi'dir. Yaptırandan dolayı "Hacı Ömer Medresesi" de denilmiştir. 1934'de yıkılmıştır. İlk müderrisi Hacı Ömer Efendi'dir. Daha sonra İbrahim bin İsmail ve Seyyid Ahmet Salizade görev yapmışlardır. Son müderrisleri Mürid Ali, Gücüklü Bekir, Hacı Abdullah Efendilerdir.
Kara Fakih Medresesi: Son müderrisi Canbazzade Hacı Bekir Efendi'dir. Son dönemlerde "Medaris-i İlmiye" olarak hizmet vermiştir.
Kocabey Medresesi: 1548'de Kadı Bedreddin Mahmud* tarafından yaptırılmıştır. Son müderrisi Müderriszade Âlim Efendi*'dir.
Kozanoğlu Medresesi: XIX. yüzyıl eseridir. Kozanoğlu Ahmed Bey yaptırmıştır. "Zencirli Medrese" de denir. Müderrisleri Küçük Hacı Hafız ve oğlu Ahmed Efendilerdir.
Kurşunlu Medresesi: Banisi Ahmet Paşa*'dır. Bazı kaynaklarda yaptırandan dolayı "Ahmet Paşa Medresesi" olarak da anılır. XVI. asır yapılarındandır. Son müderrisi Mehmet Arif Efendi'dir.
Kürt Ali Medresesi: Kürt Ali Efendi tarafından yaptırılmış ve ilk müderrisi de kendisi olmuştur.

Kürtler Mahallesi Medresesi: Son müderrisi Karakimseli Hacı Mehmed Efendi'dir.
Nuriye Medresesi: XIX. yüzyıl eseridir. Varinlizade Nuri Efendi yaptırmış ve müderrisi olmuştur.
Osman Nuri Paşa Medresesi: Kurşunlu Camii* yakınında olup Kayseri Mutasarrıfı Osman Nuri Paşa tarafından 1833'te yaptırılmıştır.
Ümmühâni Medresesi: Son müderrisi Saçmacızade Süleyman Efendi, Bekir Efendi, Kürt Hacı Osman Efendi'dir. Bu medreseye "Dârü'l-hilâfe" de denir.
Yeni Daire Medresesi: XIX. yüzyıl eseridir. Banisi belli değildir. Akşehirli Hacı Osman ve evlatları müderrisleridir.
Yeni Saray Medresesi: Yaptıranı tam olarak belli değildir. Müderrisleri Kâzım, Zıllizade Hacı Mehmet, Hacı Mustafa, Hacı Ömerzade ve Kâzım Efendilerdir.
Zekeriya Medresesi: 1863'te Avanoslu Hacı Zekeriya Efendi yaptırmıştır. Müderrisleri Hacı Zekeriya, Karaahmedzade Ahmed, Hacı Derviş, Miyasoğlu Hacı Ali Efendi'dir.
Ahmet Bey, Beyzade, Cafer Bey, Cami-i Kebir, Düvenönü, Hoca Büyük Efendi, Kümbet Medresesi, Yağmuroğlu ve Ziyaiye medreselerinin adını bilmemize rağmen haklarında kaynaklarda yeterli bilgi yoktur.
Medreselerde savaşlar sebebiyle öğrenciler azalmıştır. Bu sebeple 1922 yılında ancak bir sınıflı Melikgazi, iki sınıflı Zekeriya Efendi, üç sınıflı Karafaki, dört sınıflı Hasanlı, sekiz sınıflı İmmehani medreseleri faaldir ve toplam softa (öğrenci) sayısı iki yüzün biraz üzerindedir.
Bu medreselerden başka kaza ve beldelerde de medreseler vardır. Bunlar Bünyan* merkezinde Hamidiye; Hazerşah Köyü'nde Arifiye; Develi'de Siva Sitti Hatun (XIII. yüzyıl), Fahriye (XVIII. yüzyıl), Kopçulu (XIX. yüzyıl), Halâsiye (1820); Şıhlı'da Hamidiye* (1891-92), Erkilet'te Nişancı Mehmet Paşa Medresesi (XVIII.yüzyıl), Gesi* (XIX. yüzyıl), İncesu*'da Kara Mustafa Paşa (1666); Pınarbaşı*'nda Cami-i Atik (XIX. yüzyıl), Cami-i Cedit (XIX. yüzyıl), Sadabat (XIX. yüzyıl) ve Yeşilhisar* (XIX. yüzyıl), Zamantı'da Kale Medreseleri. Bunlar, bugüne kadar yapılan çalışmalarda tespit edilebilen medreselerdir. Merkezdeki bu medreselerin çoğu XIX. yüzyılda yapılmıştır. Bu medreselerden bazıları hakkında bugüne bilgi ulaşmamasını, bu medreselerin kısa ömürlü olmasına veya imar değişikleri, sosyal vb. değişimler sebebiyle yok olmasına bağlayabiliriz.
Bu medreselerden hangisinde görev aldıklarını bilmediğimiz fakat adlarını bildiğimiz müderrisler de vardır. Bunlar Diyarbekirlizade Emin Efendi, Feyzizade Necmeddin Efendi, İçelli Mustafa Efendi, Topalzade Emin Efendi, Yozgatlı Musa Efendizade'dir.
Adlarını bildiğimiz ve bilmediğimiz müderrisler içerisinde Kayseri'ye "makarr-ı ulema" vasfını kazandıran nice değerli şahsiyetler vardır. Bunların bir kısmı evliya derecesine yükseltilmiştir. Seyyid Bur-

1869 yılında mekteb-i rüşdi olarak açılan 1894 yılında iptidai olan Ahmet Paşa Mektebi (N. Karakaya Arşivi)

Darü'l-Muallimîn (Öğretmen Okulu, Albüm, TBMM)

Cumhuriyet Mektebi birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarından bir grup-1928 öncesi (F. Çetinkaya Arşivi)

haneddin*, Mürit Ali, Hacı Torun*, Akşehirli Emin*, Kızıklı Hacı Kasım*, Büyük Hamdi* Hacı Renci, Müftü Hacı Enver*, Canbazzade Bekir, Deli Balta bunlardan bazılarıdır.

Müderrislerden bazıları hem edebî sahada hem de dinî sahada eserler vermişlerdir.

1880 yılında 30 medresede 1211 öğrenci eğitim görüyordu. 1902–1903 yıllarında merkezde 39 medrese, 1500'ü geçkin öğrenci vardı. Senede 20–30 kadar öğrenci icazet alıyordu.

Kayseri Medaris-i İlmiye Heyeti: Medreselerle ilgili esaslı düzenlemeler (özellikle ders programlarında) II. Meşrutiyet ile gerçekleştirilmiştir. Eylül 1910'da çıkarılan "Medaris-i İlmiyye Nizam-nâmesi" bunların ilkidir. Daha sonra bu nizamnamenin taşrayı ilgilendiren kısmı da çıktı. 1. Cihan Harbi ve onu takip eden savaşlarda medrese öğrencileri de askere alınmaya başladı. Bu sebeple birçok medrese öğrencisiz kaldı. 1911'de medreseler birleştirilmeye başlandı. Bu birleştirilmiş medreselere "Darü'l-Hilâfe" adı verildi. 1915-1916 öğretim yılında içlerinde Kayseri'nin de bulunduğu on dört merkezde beşer yıllık "medrese-i taliyyeler" açıldı. Daha sonra bunlar "Dârü'l-Hilâfe" olarak anılmışlardır. Kayseri Dârü'l-Hilafe Medresesi'nin daha sonra yüksek bölümü de açılarak "Kayseri Darü'l-Hilafetü'l-Aliyye" adını almıştır. Bu medrese ile birlikte diğer medreseler de varlıklarını korumuştur.

Cumhuriyet'e yaklaşırken medreselerin 25'i öğrencisi olmadığından kapanmıştır. 1922 yılında eğitim ve öğretim yapan beş medresede, toplam 204 öğrenci öğrenim görmekteydi. İşte bu gerçeklerden hareketle medreseleri yeniden düzenlemek için 3 Mayıs 1921'de Darü'l-Hilâfe medreseleri dışında kalan bütün medreseleri içine alan yeni bir "Medaris-i İlmiyye Nizamnâmesi" çıkarıldı". Böylece iki medrese tipi ortaya çıktı. "Darü'l-Hilâfetü'l Aliye Medreseleri" ve "Medaris-i İlmiyeler. Kayseri'de de Darü'l-Hilâfetü'l-Aliyye Medresesi ile Medaris-i İlmiye medreseleri kapatıldıkları 1924 yılına kadar hizmet vermişlerdir. Hacı Nuh Efendi (1872-1958) beş yıl kadar Kayseri Darü'l-Hilafe Medresesi'nde müderrislik, Hafız Mahmut Kuşçulu da hazırlık kısmının müdürlüğünü ve müderrisliğini yapmıştır. Bu medrese şimdiki Gazi Paşa İlkokulu binasında öğretim yapmıştır. Bunlardan Medaris-i İlmiye Medresesi altı sınıflı olup, Kara fakih ve Hasanlı medreselerinde görev yapmıştır. Son yıllarında 300 öğrenci mevcuttu. Aynı nizamnâme ile bir de bu medreselerin denetlenmesi için "Medaris-i İlmiyye Encümeni" kurulmuştur. Bu encümen Kayseri'de şu kişilerden kurulmuştur: Müftü Ahmet Remzi (Akgöztürk*), Evkaf Memuru, Miyaszâde Hacı Ali, Keçecizâde Muharrem ve Muhaddiszâde Âlim Efendilerden oluşmuştur.

Medreseler 3 Mart 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kapatılınca bu encümen de görevini tamamlamıştır

Sıbyan Mektepleri

Kayseri'de bu amaçla ilk sıbyan mektebi 1494 yılında Bedesten yanında, ikinci olarak da 1576 yılında Kurşunlu Cami avlusunda "Dârüttalim" adıyla açılmıştır. Bunlar Kayseri'de çocuklar için açılan ilk eğitim kurumlarıdır

Her mahallede bulunduğu için "Mahalle Mektebi", çoğunluğu taş yapı olduğu için "Taş Mektep", "Mektep" gibi adlar da verilen sıbyan mektebine (ilkokul karşılığı) zaman içerisinde "Mekâtib-i Sıbyan",

"Dârüttalim", "Dârülilim", "Muallimhane" gibi adlar verilmiştir. Genelde her mahallenin cami veya mescidi ile kiliseler yanında açıldıkları için, çoğunlukla ya cami ya da mahallenin adıyla anılmışlardır. Tek odalı küçük binalardır. Müslüman ve gayrimüslimlerin erkek ve kız çocukları için ayrı ayrı açılmıştır. Azınlıklar çoğu zaman Türkçe yanında kendi dilleriyle eğitim ve öğretim yapmışlardır. Bu okulların amacı 5–6 yaşlarındaki kız ve erkek çocukları okutmak ve onlara İslam dininin kurallarını ve Kur'an-ı Kerim okumayı öğretmekti. Yenileşme hareketinden sonra yazmaya da önem verilmiştir. Perşembe günü öğleden sonra okulda ders biterdi. Cuma günü tatildi.

Bu okulda çoğunlukla imamlar, müezzinler, kayyumlar, az da olsa medrese çıkışlı olanlar öğretmenlik yapmışlardır.

Salnameler ve yabancı raporlarından öğreniyoruz ki 1858 yılında 22.647'si il merkezinde olmak üzere 5 kaza ve 299 köyde toplam nüfus 247.048'dir. Merkezdeki bu nüfusun 14.769'si Müslüman, 6499'u Ermeni ve 1379'u Rum'dur. Müslüman ve Hristiyanların eğitim yaptığı okul sayısı 104'tür. 1900 yılları başında Kayseri'de 150 cami ve mescitle 56 Sıbyan Mektebi olduğu kaydedilmiştir. Bu mektepleri azınlık mekteplerinden ayırmak için bunlara İslam Mektebi denilmektedir. Bu İslam Sıbyan Mekteplerinden tespit edilebilenler şunlardır:

Alaca Mescit Mahallesi İslam Mektebi, Bozatlı Kilercioğlu Bölgesi İslam Mektebi, Bozatlı Paşa Mahallesi* İslam Mektebi, Bozatlı Sokağı'ndaki İslam Mektebi, Büyük Bahçe Mahallesi* İslam Mektebi, Cafer Bey Mahallesi* Köy Yıkan Bölgesi'ndeki İslam Mektebi, Cami-i Kebir Mahallesi* İslam Mektebi, Çakaloz Mahallesi İslam Mektebi, Deliklitaş Mahallesi* İslam Mektebi, Dilaver Paşa Mahallesi* İslam Mektebi, Emîr Sultan Mahallesi* İslam Mektebi, Eski Bedesten Mahallesi* İslam Mektebi, Gavremzade Mahallesi* Mektebi (yaptıran Gavremzade'dir), Gebe İlyas Tahir Ağa Mahallesi İslam Mektebi, Gülük Mahallesi İslam Mektebi, Hacı Arap Eskici Yahya Mahallesi Mektebi (yaptıran Hacı Arap'tır), Hacı Kasım Mahallesi* İslam Mektebi, Hacı Mansur Mahallesi İslam Mektebi (kurucusu Hasan Fatıroğlu'dur), Hacı Veled Mahallesi İslam Mektebi, Halaçoğlu Mahallesi İslam Mektebi (kurucusu Osman Efendi'dir), Hamurcu Gubaroğlu Bölgesi İslam Mektebi, Harput Mahallesi İslam Mektebi, Hasan Fakı Küçük Ali İslam Mektebi, Hasan Fakı Emîr Ağa Mahallesi* İslam Mektebi, Hasanlı Mahallesi İslam Mektebi, Hasbek Mahallesi* Hoca Hasan Bölgesi İslam Mektebi, Hasinli Mahallesi* İslam Mektebi, Hatıroğlu Mahallesi İslam Mektebi, Hunat Mahallesi Mektebi (yaptıran Zennecizade'dir), Kalenderhane Şeyh Bölgesi İslam Mektebi, Kalpaklıoğlu Mahallesi Mektebi (yaptıran Osman Efendi'dir), Kapan Mahallesi İslam Mektebi, Karakürkçü Mahallesi İslam Mektebi, Kazgancılar Mahallesi İslam Mektebi, Konuklar Mahallesi İslam Mektebi, Kurşunlu Mahallesi İslam Mektebi, Kürtler Seyfullah Bölgesi Mektebi (yaptıran Hayri Paşa'dır), Kürtler Fethullah Bölgesi Mektebi (yaptıran Kadızade Hacı Ahmed Efendi'dir), Lala Paşa Mahallesi* Mektebi, Musagazi Mahallesi Mektebi (yaptıran Musagazi'dir), Mükremin Mahallesi İslam Mektebi, Oduncu Süleyman Mahallesi İslam Mektebi, Seyitgazi Mahallesi İslam Mektebi (yaptıran Seyit Gazi'dir), Şeyh Cami Mahallesi İslam Mektebi, Şeyh Taceddin Mahallesi İslam Mektebi, Tac-ı Kızıl Mahallesi* İslam Mektebi, Taşkıncık Pamuk Atan Bölgesi İslam Mektebi (kurucusu Çukurluoğlu'-

Medaris-i İlmiyye Encümen üyesi Ahmet Remzi Efendi (Akgöztürk)

Taceddin Mektebi öğretmen ve öğrencileri (F. Çetinkaya Arşivi)

II. Meşrutiyet Döneminde Kayseri'de bulunan okulların haritası (M. Ergün Arşivi)

dur), Tus Mahallesi İslam Mektebi (mahalle halkı yaptırmıştır), Tus Mahallesi Emin Bey Sokağı İslam Mektebi (kurucusu İshak Çelebi'dir), Yalman Mahallesi İslam Mektebi, Yeni Cami Mahallesi İslam Mektebi, Yenice Hacı Ekiz Mahallesi Ahi Nasuh Mektebi (Hocası Mustafa Efendi'dir), Yenice İsmail Efendi Mahallesi İslam Mektebi (kurucusu Zıllioğlu Ahmed b. Hacı Reşit'tir).

1907 yılında Kayseri'deki okulların sayısında büyük bir gelişme oldu ve okul sayısı elli yılda 247'ye çıktı. Görüldüğü gibi bu okullar ya mahalle büyükleri ya da mahalleli tarafından yaptırılmıştır.

İptidaiye Mektepleri

Bizde yenilikler veya modernleşme III. Selim ile II. Mahmud zamanına rastlar. Sıbyan mektepleri geçen süre içerisinde gelişmez, yenileşmez. Özellikle hocalar, yeniliklere ayak uyduramaz hatta yeniliklere direnirler. Bunun için modern okullara ihtiyaç duyulur. Hem bina hem müfredat hem de öğretmen kalitesi olarak yenileşme kaçınılmazdır. Bu amaçla bir yandan öğretimlerine devam eden sıbyan mekteplerinin bir kısmı geliştirilir veya adları değiştirilir, öbür yandan da yeni binalarla iptidaiye mektepleri açılır. Bunların özel amacı, hayat için gerekli olan lüzumlu bilgileri kazandırmak, dindar, vatansever, gayretli insan yetiştirmektir.

7–14 yaşındaki çocukların bu okullarda eğitimi mecburidir. Öğrenim süresi altı yıldır. Bu süre, okulun bulunduğu çevrenin durumuna göre karma mekteplerde okuyan kız öğrenciler için Kaza Maarif Encümeni'nin kararıyla dört yıla, müstakil kız okullarında ise beş yıla indirilebiliyordu. Zorunlu öğrenime tâbi yirmi öğrencisi olan her köy ve kasabaya iptidai mekteplerin açılması hedeflenmiştir. Bu mektepler ikişer yıllık üç devreden oluşur. Öğretmenleri, Dârülmuallimîn mezunlarıyla genelde medrese ve rüştiye mezunlarıdır. Dinî bilgiler yanında tarih, coğrafya, matematik gibi dersler de verilmekteydi. Bazı sıbyan mekteplerinin adı değiştirilerek veya yeni binalar yapılarak bu okullar öğretime açılmıştır.

1910 yılına gelindiğinde Kayseri'de, altısı erkek, üçü kız olmak üzere dokuz okulda eğitim ve öğretim yapılıyordu. Özellikle Mutasarrıf Muammer Bey'in* gayretli çalışmalarıyla Kayseri merkezde 1, köylerde 17, Develi'de 6, İncesu'da 2, Talas'ta 1 iptidaiye mektebi açılmıştır. İki yıllık mutasarrıflık döneminde bazı okulları yenileterek toplam 54 okulun yapılmasını sağlamıştır. 1907–1910 yılları arasında Develi ve köylerinde Müslümanlara ve azınlıklara ait olmak üzere 74, ayrıca Talas'ta Ermeni ve Amerikalılara ait kız mektepleriyle Ağırnas, Erkilet, Gesi, Tavlusun ve Tomarza'da ikişer tane iptidaiye mektebi vardı. Kayseri, II. Meşrutiyet'in

ikinci yarısında müstakil sancak olunca (1914) okullaşma oranında artış görüldü. Aynı yıllarda Kayseri; Sivas, Kastamonu, Hüdavendigar'dan (Bursa) sonra 1040 okulla başı çeken dördüncü ildir. Toplam 152 erkek ve 33 hanım öğretmenin görev aldığı bu okullarda kız ve erkek öğrencilerin toplam sayısı 8815'tir ki bunlardan 8517'si iptidaiye öğrencisidir.
Kayseri merkezde bulunan okullardan bazıları ve öğretmenleri şunlardır:
Ahmed Paşa İptidaiye Mektebi* 1894'te öğretime başladı. Kurucu müdür Remzi Efendi (Akgöztürk)*, ikinci öğretmen ise Abdullah Efendi'dir.
Darü'l Edeb Karakürtlü Mahallesi'nde açılmıştır. Kurucu müdür Osman Efendi, ikinci öğretmen ise Ali Efendi'dir.
Darü'l-İrfan: 1927'de bugünkü Gazi Paşa İlköğretim Okulunda öğretimine devam etmiştir. Daha sonra adı "Çorakçılar İlkokulu" olmuştur. 1928'de de bugünkü adını almıştır.
Fevziye İptidaiye Mektebi: 1893'te Tacettin Mahallesi'nde Hacı Kolağası'nın konağında öğretime başlamıştır. Müdür Sait Efendi olup ikinci öğretmen Ali Efendi'dir.
Hasinli İptidaiye Mektebi: 1899'da öğretime başlamıştır. Müdür Osman Efendi, olup ikinci öğretmen Ali Efendi'dir.
Saçan Hasan Mektebi: Eskici Yahya Mahallesi'nde öğretime başlamıştır.
Terakki İptidaiye Mektebi: 1893'te açılmıştır. Okulun müdürü Ali Bey olup öğretmenleri Mehmet Hilmi ve Abdullah Efendilerdir. Ayrıca müdür olarak Ömer Efendi, öğretmen olarak da Halis Efendi bu okulda görev yapmışlardır.
Bu okullar erkek okullarıdır. Bunlar yanında kızlar için de şu okullar açılmıştır:
Feyzü'l-Hamid İnas İptidaiye Mektebi: 1898'de, Şahoğlu Konağı'nda öğretime başlamıştır. Müdire Ganime Hanım, ikinci öğretmen ise Pembe Hanım'dır.
Bu okul yanında Ravzatü'l-Benat, Hunat Hatun ve Hacı Mansur adında önemli kız okulları açılmıştır.
Okulu bulunan köy sayısı ise 20'yi bulmamaktadır.

Okulun Adı	Öğretmen	Sınıf	Ortalama Öğrenci
Darü'l-Edep	-	6	90
Darü'l-İrfan	-	6	90
Ahmet Paşa	2	4	60
Terakki	2	4	60
Merkez İnas (Kız)	3	6	60
Hunat İnas	3	6	60
Toplam	16	32	420

1918 yılında Kayseri merkezindeki modern okullar.

Rüştiyeler

İptidaiye mekteplerinin bir devamı olan rüştiyeler, üç yıllıktır. 1838 yılında uygulanmaya başlanmıştır. En az 20 iptidaiye mezunu olan yerlere açılmıştır. Kayseri'de ilk rüştiye mektebi, Kaptan-ı Derya Ahmed Paşa* tarafından binası yaptırılarak 1869 yılında "Mekteb-i Rüşdî" adıyla açılmıştır.
Kayseri Rüştiye Mektebinin müdürü Ömer Efendi'dir. Diğer öğretmenleri ise Ahmed Şakir, Nazif, Ali, Hafız Mehmed Efendi ile Mustafa Efendilerdir. Sonradan bu rüştiye 1894 yılında idadiye katılınca bu okul ilkokul sayılarak Ahmed Paşa İptidai Mektebi olmuştur.
Geçen zaman içerisinde 1907'de 3 erkek rüştiyesi, 1910'da da 1 kız rüştiyesi bunlara ilave edilmiştir. Ayrıca kazalardan Aziziye (Pınarbaşı)*, Bünyan*, Develi* (1884), İncesu*, Talas (1869)* ve Yeşilhisar'da* birer rüştiye açılmıştır. 20. yüzyılın başına kadar bu rüştiyelerden 800'ün üzerinde öğrenci mezun olmuştur. Bunların çoğu devlet hizmetinde görev almıştır. İptidai mektepleri beş sınıflıydı. Bugünkü ilköğretimin temelini teşkil etmiştir. İdadilerin bir nevi hazırlık sınıfını oluşturan rüştiyeler üç sınıflıydı.

İdadi

İptidaiye ve Rüştiyeden sonraki dördüncü ve beşinci sınıflar idadiyi oluşturmuştur. Kayseri'de ilk idadi, Seyfullah Efendi Konağı'nda 13 Eylül 1893 yılında Derece-i Ula Mekteb-i Mülkiye İdadisi adıyla açılmıştır. Kurucu müdürü Memduh Bey'dir. 1904 yılında bugünkü binasına kavuşmuştur. Öğrenci sayısının artma-

Savaş yetimleri için açılan Darü'l-Eytam'da kız ve erkek talebeler (Dr. Hıfzı Nuri Kayseri Sancağı Risalesi)

sıyla ve idadilerin adının "sultani"ye çevrilmesiyle birlikte 1915–1916 eğitim-öğretim yılında ikinci katı yapıldı. Kayseri Lisesinin* temelini bu okul oluşturmuştur.

Özel Okullar

Kayseri'deki özel okullar, Dârüleytam/Eytamhaneler, askerî okullar ve azınlıkların kurdukları okullardır.

Gerek Balkan Savaşı'nda gerek I. Dünya Savaşı'nda, gerekse Kurtuluş Savaşı'nda Kayseri insanı çok şehit vermiştir. Bu şehitler, arkalarında birçok yetim çocuk bırakmıştı. Bu yetim ve kimsesiz çocukların eğitim ve öğretimi için 1892'de Zincidere'de kız ve erkek çocuklar için ayrı ayrı eytamhaneler açılmıştır. Daha sonra da bu çocuklar için bir de resmî okul yapılmıştır. Zamanın aydınlarının gayretleri sonucu merkezde kız ve erkek çocuklar için "Şefkat Yurdu" adında yatılı bir özel yurt ve okul kurulmuştur (1911). Bu okullar, Talas'ta ve Develi'de de açılmıştır. Savaştan sonra bu okullar ve yurtlar kapanmıştır. Fakat bu okul binaları Köy Muallim Mektebi olarak bir müddet hizmet vermiştir.

Jandarma (Efrâd-ı Cedîde) Mektebi (N. Karakaya Arşivi)

Özel Turan Okulu: Düvenönü'nde bir konakta açılmış özel okuldur. Kurucusu Öğretmen Okulu çıkışlı Turancı Mehmed Efendi'dir. Öğretmen ve öğrencileri hakkında bilgi edinilememiştir. Öyle zannediyoruz ki bu okul, bir İttihatçı tarafından azınlık ve yabancı okullara tepki olarak açılmıştır.

Askerî Okullar: Jandarma Mektebi tahminen 1910 yılında Bahçebaşı'nda kurulmuştur. Ne kadar öğretime devam etmiştir, bilemiyoruz. Gedikli Mektebi askerî amaçla Zincidere'de, eski eytamhanede açılmış ve 1966'da kapanmıştır. Yerine de Polis Okulu açılmıştır.

Azınlıkların ve Yabancıların Okulları: Kayseri'de Müslüman okulları yanında azınlıkların ve yabancıların açtıkları okullar da önemlidir.

Bu okullar Ermeni, Rum ve Amerikan okullarıdır. İlk matbaa 1835 yılında Zincidere Köyü'ndeki Rum Manastırında kurulmuştur. *Aşık Garip, Nasreddin Hoca, Karacaoğlan* gibi eserler bu matbaada Grek harfli Türkçe (Karamanlıca) basılmıştır. Ayrıca yine buralı Stavros Stavridis *Anadolu Türküleri* adlı kitabını 1896'da İstanbul'da bastırmıştır.Ayrıca Ermeniler de *Hayg** adlı bir gazete çıkarmışlardır. Görüldüğü gibi Kayseri'de Ermeni ve Rum azınlıklar büyük bir kültürel özgürlük içerisinde bulunmuşlar ve eğitim sahasında da okullarını açmışlardır.

Ermeni Okulları

Genelde manastırların içerisinde veya kiliselerin yanında açılmışlardır. Kayseri ve çevresinde 30'a yakın manastır vardı.

XIX. yüzyıl başlarına kadar 3'ü etkindi. Bunlar 1478–1533 yılları arasında açılan Nüsalı Surp Krikor Manastırı'nda, XVI-XVII. yüzyıllar arasında eğitim veren Tomarza'daki Surp Astvadadzin Manastırı'nda ve XVIII. yüzyılda Surp Karabet Baş Manastırı'nda açılan okullardır. Bunların hepsi Ermeni okullarıdır.

1834 tarihinde Kayseri ve köylerinde 114 Ermeni okulu vardı. Bunlardan ikisi Kayseri'deki Haykyan ve Hayguhyan okullarıydı. 20. yüzyılın başında, sadece merkezde özel ve resmî olmak üzere 16, çevredekilerle beraber ise toplam 36 Ermeni Okulu vardı. Bu okullardan bazıları:

"Feyzül-hamid inas mekteb-i ibtidaisi" namında üç erkek ve bir kız ilkokul ile Efkere* Köyü'nde yatılı ve gündüzlü bir liseleri (idadi) bulunmakta idi. Ayrıca Zincidere* Köyü'nde de bir yatılı ve gündüzlü liseleri vardı. Talas**'ta ise protestanlara ait bir yatılı ve gündüzlü okul ile Katoliklere ait bir ilkokul bulunmakta idi. :

Daha sonra Aziziye (Pınarbaşı*), Develi*, Efkere*, Germir*, Talas*, Tomarza* başta olmak üzere merkezde Ermeni kız ve erkek öğrenciler için olduğu kadar Katolik ve Protestanlar için de iptidaiyeler ve idadi okullar açılmıştır. Katolik İdadi'de 813 Katoliğin içinde 220'si öğrencidir.

1857–1872 yılları arasında açılan 15 orta dereceli okulda 1595 erkek, 993 kız olmak üzere 2588 öğrenci, resmî idadideki 2 öğrenciyle birlikte toplam 2590'dır. Ayrıca 55 öğrencili bir de yüksekokulları vardır.

Şüphesiz bunların içerisinde en önemli okul Surp Karabet Manastırı'nda Episkopos Dırtat Balyan**'ın 1888'de açtığı lise ve yüksekokuldur. Bu okuldan çok önemli mevkilere gelen 215 öğrenci mezun oldu. Toplam 18.235 azınlık nüfusun olduğu Kayseri'de 625'i erkek,1109'u kız olmak üzere toplam 1761 öğrenci bulunmaktadır. Bu rakam azınlık nüfusun %15'ini, kız çocukların ise % 40'nı kapsamaktadır.

Bu okullarda adı bilinen Karakaşoğlu Karabet, Ağya Efendi gibi Ermeni öğretmenler görev yapmıştır.

Okul Adı	Açılışı	Milliyeti	Görevi	Okulun Derecesi
Çalıkyan		Ermeni		idadî
Agopyan		Ermeni	murahhasası	idadî
Serkisyan		Ermeni	murahhasası	idadî
Aramyan		Ermeni	murahhasası	idadî
Katolik	1860	Katolik	murahhasası	idadî
Erciyas	1856	Protestan	murahhasa	idadî
Rum-Ermeni	1871	Protestan	Bırgas ef.	idadî
Protestan		Protestan	Gropi ef.	idadî
İncil vaazı	1869	Ermeni	Gropi ef.	idadî
Varış		Ermeni	Ovadis ef.	idadî
Varış		Ermeni		idadî
Varış		Ermeni	murahhasası	idadî
Arsakunyan		Ermeni	murahhasası	idadî
A raratka Varhı		Ermeni	murahhasası	idadî
Bartoyan		Ermeni	murahhasası	alî
Surpinaç		Ermeni	murahhasası	
Ermeni Protestan				İbtidaiye

Salnamelerde Ermenilerin ruhsatlı açtıkları okullar

Rum Okulları

Ermenilerdeki okullaşma çabalarına paralel olarak açılmıştır. Develi merkez ve köylerindeki Rumlarda da eğitim çalışmaları dikkat çekicidir. Bunlardan Dimidere/Rum İptidaiyesi anılmalıdır.

Zincidere'de İspireli Karabet tarafından yaptırılan eytamhane çok önemlidir. Burası idadi derecesinde bir ruhban okuludur. Matbaası da bulunan bu okul, 1922'de *Anadolu Ortodoksluk Sedası** adlı bir de haftalık gazete çıkarmış ve Millî Mücadele'yi desteklemiştir

Talas'ta ise Protestanlara ait bir yatılı ve

Zincidere Rum Ortodoks Manastırı Okulu 1915-1916 yılı öğretmen ve öğrencileri (Tuzcu, Talas)

Kayseri Lisesi (M. Erkekkardeş Arşivi)

gündüzlü okul ile Katoliklere ait bir ilkokul bulunmakta idi. Ayrıca Kayseri merkezde de bir kız ve üç adet de erkek öğrenciler için okullar açılmıştır.

Develi, Efkere ve İncesu'da da birer okulları ve İspile*'de de bir eytamhaneleri vardır.

Cizvit Papaz Okulu*: Fransız Cizvit Papazlarının Kayseri'ye gelişleriyle mabetleri ve iki okulları açılmıştır. Bu okullarda altı yüze yakın öğrenci okumuştur. Öğretmenleri ve ders programları hakkında bilgimiz yoktur.

Talas Amerikan Koleji*: 1826 yılında Amerikan Board derneği tarafından misyoner faaliyetler yapmak üzere Türkiye'de bazı okullar açılması kararlaştırıldı. Misyonerlerin Kayseri bölgesine gelişleri 1854 yılına rastlar. Aynı tarihte Kayseri'de ilk Amerikan Misyon Merkezi* kuruldu. Kendileri Protestan oldukları önce Talas ve civarında kiliseler, daha sonra da okullar açmaya başladılar. İlk olarak 1871'de Talas'ta Amerikan Kız Okulu açıldı. Bu okul yatılıydı ve Protestan 60 kız öğrencisi vardı. 1889'da bu okul Yukarı Talas'taki "Paşanın Konağı"na ikinci bir kız okulu olarak açıldı. Özellikle bu öğrencilerden 12'si öğretmen olarak yetiştirildi. Binanın yanına zamanla kreş açıldı. 1889 yılında bu kız okulunun yanına Mr. Henry Wingat, erkekler için Aşağı Talas'ta orta mektep olarak açıldı. 1893 yılında Henry K. Wingate Talas Erkek Okulunu yönetmek ve daha büyük bina yapmak üzere Merzifon'dan Talas'a tayin edildi. İlerleyen zaman içerisinde 1906'da bugünkü erkekler için kolej binası ve 1911'de de yanına hastane ve yurtlar da yapıldı. Hastahane 40 yataklı idi. Okulların ilk, orta ve lise kısımları açılarak genişletildi. Bu yılda öğrenci sayısı 175'ti. Savaşlar ve diğer sebeplerle kız bölümü 1915'te kapatıldı. 1916'da bütün binalar Askerî Hastane oldu. Savaş sonrası yurtlar fakir çocuklar için yetimhane olarak kullanıldı.

1930'da binalar Amerikan Board Derneği'ne iade edildi. 1966 yılına kadar Talas Amerikan Erkek Koleji olarak hizmet verdi. Görevini 1966-1967 öğretim yılında TED Kayseri Kolejine bıraktı. Bugün bu binalar 1978 yılından itibaren Erciyes Üniversitesi* Sosyal Tesisleri olarak hizmet vermektedir.

Talas'taki kolej çalışmaları yanında, Zincidere'de de 1909 yılında yine Amerikalı Zion Fouded adındaki bir hanım tarafından okul yaptırılmıştı.

Gerek azınlık, gerekse Amerikan misyonerlerinin açtıkları okullar bina, teçhizat ve diğer donanımlar bakımından ileri seviyedeydi. Ancak, özellikle Tehcir dolayısıyla azalan öğrenci sayısı sonra da bilhassa 1924'te çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile bu azınlık okulları kapandı veya Türk Eğitim Sistemi içerisine alındılar.

1900 Ankara Vilayeti Salnamesi'ndeki bilgilere göre Kayseri Sancağı'nda 2 kütüphane, 39 medrese, 31 tekke ve zaviye, 150 cami ve mescit, 1 idadi, 3 erkek, 1 kız ilkokulu ve 58 sıbyan mektebi vardır.

Azınlıklardaki durum ise şöyledir: 1857–1872 yılları arasında açılan 15 orta dereceli okulda 1595 erkek, 993 kız olmak üzere 2588 öğrenci, resmî idadideki 2

Kayseri Lisesinde fizik dersi-1926 (G. Güneş Arşivi)

öğrenciyle birlikte toplam 2590'dır. Ayrıca 55 öğrencili bir de yüksekokulları vardır.
Şu tablo Türkler ile azınlık eğitimi hakkında bize çarpıcı bir bilgi verir:

Bitirilen Okul	Türk	Azınlık (Ermeni-Rum)
Mülkiye	-	5
Hukuk	1	20
Tıbbiye	10	27
Dârülmuallimîn	3	-
Eczacılık	-	19
Toplam	14	71

Talas Amerikan Koleji öğrencileri (TTK)

İlim ve Eğitim Kuruluşları

Mescitler, camiler, namazgâhlar ve imaretler, şehir ve küçük yerleşim birimlerinde eğitim kurumları kuruluncaya kadar, dinî kurum olarak hizmet veren mekân olmalarının yanında birer kültür kurumu olarak da hizmet vermişlerdir. Kayseri'de 20. yüzyılın başlarında 150 cami ve mescit vardı.
Zaviyeler, tekkeler ve dergâhlar da ciddi eğitim kurumlarıdır. 20. yüzyılın başlarına kadar Kayseri'de 31 zaviye ve tekke vardı. Bu tekkelerin en önemlisi ve aktifi Mevlevi Tekkesi olmalıdır. Buralarda bazı garip ve kimsesiz insanlar karınlarını doyuruyor, hastalar tedavi ediliyor ve belli kurallar içerisinde müntesiplere dinî bilgiler ve terbiye verilmeye çalışılıyordu.
Kütüphaneler de önemli eğitim kurumlarıdır. Kütüphaneler her yaştaki kişilerin bilgi edindikleri, çeşitli konularda müzakere yaptıkları mekânlardır. Önceleri camilerin içerisinde kurulmuş daha sonra da müstakil binalar yapılmıştır.
Kayseri eğitim tarihinde, merkezde ve kazalarda Cumhuriyet'e gelinceye kadar şu kütüphaneler hizmet vermiştir:
Kadı Mahmud Kütüphanesi 1553'te Kadı Mahmud tarafından; Halil Paşa Kütüphanesi 1618'de Halil Paşa tarafından kendi köyü Tavlusun'da; Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Kütüphanesi 1670 yılında kendisi tarafından; Hunat Camii* Kütüphanesi 1751'de Matbah Emini Hacı Halil Efendi* tarafından Hunat Hatun* Medresesi eyvanlarından birinde; Nişancı Mehmed Paşa* Kütüphanesi 1718'de Erkilet'te; Mehmed Raşit Efendi* Kütüphanesi 1796'da Kayseri merkezde kurulmuştur. Bunlardan Raşit Efendi Kütüphanesi, Kayseri'nin yakın zamana kadar bağımsız ve ayakta kalan tek kütüphanesidir.

Eğitim Amaçlı Kurulan Vakıflar

Türk-İslam kültür ve medeniyetinin insanlığa sunduğu, birlik ve dayanışma duygusu veren kurumların başında vakıflar gelir. Kayseri'de kurulan öğretim kurumlarından mektep, medrese, tekke, zaviye ve dergâhların aşağı yukarı çoğu bu vakıflar yoluyla kurulmuştur. Melik Gazi, Avgunlu, Çifteler, Sahabiye, Seracaddin, Pervane, Hatuniye vb. medreseler hep vakıf kurumlarıdır. Yine Hoca Vatan, Hasan Bey, Hacı Davud, Alameddin Kayser* vb. zaviyeler; Mevlevihane gibi dergâhlar hep vakıflar yoluyla kurulmuş ve insanlığa eğitimde, yardımlaşmada ve bilgilendirmede hizmet sunmuşlardır.

Pınarbaşı Sıradan Köyü Geçici Öğretmen Okulu (K. Özdamarlar Arşivi)

Atatürk ve İnönü Kayseri Cumhuriyet Halk Fırkası binası önünde halka yeni harfleri öğretirken (20 Eylül 1928)

Okuryazarlık Oranları	
1926-1927	6,26
1933-1935	12,8
1980	63,38
1985	79,17
1990	82,52
2000	91,36
2003	93,69
2004	93,69
2005	93,87
2006	93,94
2007	94,06
2008	94,11

Cumhuriyet Döneminde Eğitim ve Öğretim

Türk eğitim tarihindeki en büyük gelişim ve değişim, şüphesiz Atatürk'ün önderliğinde kültürel alanda yapılan bir dizi yenilikle başladı. Bu gelişmeler Kayseri'de de görüldü. İptidaiye ve sıbyan mektepleri ilkokula, rüştiyeler ortaokula, idadiler de liseye çevrildi.

Önce öğretmen konusu ele alındı. Medreselerde müderrisler görevlerine devam ederken, iptidaiyelerde Dârülmuallimîn mezunu öğretmenler görev almışlardı. Müderris olup da öğretmen olmak isteyenler, Kayseri İdadisinde açılan sınava girerek yeterlik belgesi aldıktan sonra bu okullarda görevlendirildi. Okullar geliştikçe öğretmen ihtiyacı da arttı. Bunun için Zincidere'de altı yıl sürecek Zincidere Köy Muallim Mektebi (1926), İncesu'da Seyyar Köy Muallim Mektebi* (1930), Pınarbaşı'na bağlı Sıradan Köyü'nde Geçici Öğretmen Mektebi, merkezde de Gazi Paşa Mektebi* adında öğretmen okulları açılarak merkez ve köy okullarına öğretmen yetiştirilmeye çalışıldı. Daha sonra 1939'da Pazarören Köy Enstitüsü ile Kayseri Merkez'de öğretmen okulu açıldı.

1922'de Yunanlılar Polatlı'ya kadar gelince, orada görev yapan öğretmenler Kayseri'ye gönderildi.

Cumhuriyet'in ilanından sonra 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarıldı ve eğitimde birlik sağlandı. Çağdaşlaşma yolunda kültürel çalışmalar arttı. Bunlar içerisinde en önemli kültürel çalışma, Harf İnkılabı'dır. Nitekim yıllardır tartışılan bu konuya son nokta konulmuş ve 8 Temmuz 1928 yılında Harf İnkılabı açıklanmıştır. Atatürk yeni alfabeyi tanıtmak amacıyla yurt gezisine çıkmış ve Kayseri'de de erkek ve hanımlara kara tahta başında ders vermiş, halkla bu konuda bilgi alışverişinde bulunmuştur.

Okuma yazma oranının % 6 olduğu ülkemizde, yeni alfabeye geçildikten sonra geniş kitlelere okuma yazma öğretmek ve okuma yazma oranını artırmak amacıyla 1 Ocak 1929 tarihinde Millet Mektepleri / Halk Mektepleri kuruldu. 14–24 yaş grubundakiler Halk Mekteplerine yazıldı. 1924'te bu mekteplerde yeniden açılan Türk Ocağı, 1931'de kapatılıp tüm yurtta olduğu gibi Kayseri'de de Halkevi* açıldı (24 Haziran 1932). Her iki kültür ocağı da Millet Mekteplerine önem ve destek vermiştir. Her iki kurum da köy gezileri düzenleyerek okuma alışkanlığı kazandırmaya çalışmış, değişik kurslar düzenlemiş ve eğitici konferanslar vermiş ve verdirmiştir. Halkın eğitim ve öğretim yoluyla aydınlanmasına çalışmışlardır. Halkevleri 1952 yılında kapatılmışsa da 1960'da yeniden açılmıştır. İlimizin son yıllardaki okuryazarlık oranı:

Okullar

İlköğretim: Kayseri'de ilkokulların gelişimi ve kırsal kesimlere yayılması Cumhuriyet döneminde olmuştur. 1923 yılında Kayseri'de 81 ilkokul vardı. İlkokul sayısı bakımından 20. il durumundaydı. 1926–1927 öğretim yılında Kayseri'de Ahmet Paşa, Cumhuriyet (Darü'l-Edep), Gazi Paşa (Darü'l-İrfan), Gülük (açılamamış ve Gesi ile birleştirilmiştir), Hacı Kılıç, Hacı Mansur, Hasinli, Hunat, İnönü, İstiklal, Kurşunlu, Lale, Peşeker, Safa, Sakarya, Tacettin/Etiler, Terakki gibi toplam 17 okulda, 62 öğretmen, 55 sınıfta, 2970 öğrenciye hizmet vermekteydi. Görülüyor ki dört yıl gibi kısa bir sürede okul sayısında 12, öğretmen sayısında 46, öğrenci sayısında 2550 artış sağlanmış oluyor. Buna rağmen okur yazar oranı ise: % 6,262'dir.

1933-1935 yılları arasında Hacı Mansur,

Kurşunlu. okulları yıktırılmış ve İnönü İlkokulu karakol yapılmıştır. Aynı yıl eski okullardan gelen ve yetersizliği görülen 60 öğretmen bakanlık emrine verilmiştir. 1935'te nüfus 310.458'dir. Toplam nüfusun % 12.8'i okuma yazma bilmektedir. Erkek nüfusun % 21,6'sı, kadın nüfusun ise yalnızca % 4,5'i okuryazardır.

Kayseri 1941–42 öğretim yılında 261 okul, öğrenci ve öğretmen açısından Türkiye genelinde 10. sıraya yükseldi. 1975 yılından itibaren merkezde özellikle hayır sahiplerinin yaptırdığı okullar ve buralarda görev alan öğretmenlerin artmasına bağlı olarak öğrenci sayısında da artma oldu. Eğitim düzeyi bakımından Türkiye'de 23. il durumunda idi.

Okullaşma oranı Türkiye genelinin üzerindedir. Çocukların %97'si okullara gitmektedir. Asıl sevindirici durum da, kız öğrencilerin sayısı okuyan öğrencilerin %47'sini oluşturmasıdır. 1990 yılı itibarıyla toplam 818.788 nüfusa sahip Kayseri'de %82,5'i okuma yazma bilmektedir. 1997 yılına kadar ilköğretim, 5 yıllık zorunlu ilkokul ve 3 yıllık ortaokuldan oluşuyordu. 1997 yılında çıkan 4306 sayılı Kanun'la ilköğretim, kesintisiz sekiz yıllık zorunlu eğitime dönüştü. 1997–1998 öğretim yılında 5070 öğretmenin görev yaptığı İl'in 6–14 yaş grubundaki çocukların eğitim ve öğretim yaptığı 523 ilköğretim okulunda toplam 148.550 öğrenci mevcuttu. Öğretmen başına 29 öğrenci düşmektedir.

Yıllarca hizmet verdikten sonra imar faaliyetleri ve yangın gibi tabii felaketler sonucunda yok olan okullar da vardır: Ahmet Paşa, Bozatlı, Cumhuriyet, Etiler, İnönü, Mimar Sinan, Terakki gibi okullar anılan sebeplerle faaliyetlerine son verdi. Tarih olan bu okullar, Kayseri'nin bir zamanlar temel okullarıydı.

Ortaöğretim: 1935'te İl'deki 2 ortaokulda 22 öğretmen toplam 396 öğrenciye öğretim yapıyordu. 22 öğretmenin görev yaptığı tek lise olan Kayseri Lisesinde 50 öğrenci vardı.

Ortaöğretimle ilgili genel liseler: Liseler, Yabancı Dil Ağırlıklı Liseler, Anadolu Liseleri, Fen Liseleri, Anadolu Öğretmen Liseleri, Anadolu Güzel Sanatlar Lisesidir. 1997-1998'de 1015 öğretmenin olduğu 50 genel lisede ve Anadolu Lisesindeki öğrenci sayısı 22.176'dır. İl'deki Anadolu Liseleri sayısı 19'dur. Anadolu Liselerindeki öğrenci sayısı 2631 olup öğretmen başına 22 öğrenci düşmektedir.

Ortaöğretimde ilk yıllar

Yıllar	Sayısı	Öğretmen	Öğrenci Sayısı		Toplam
			Er.	Kız.	
1927-1935	2	22	396	-	396
1945-1950	3	57	723	120	843
1960-1965	15	312	7775	5155	12930
1970-1972	29	381	13577	4950	18527

Meslekî ve Teknik Öğretim Okulları: Ortaöğretim düzeyinde, iş ve meslek alanlarına eleman yetiştiren ve yükseköğretime hazırlayan öğretim kurumlarıdır. Bunlar: Erkek teknik öğretim okulları, kız teknik öğretim okulları, ticaret ve turizm öğretim okulları, din öğretimi okullarıdır.

Kayseri'de ilk meslek lisesi 1942'de açılan Kayseri Erkek Sanat Enstitüsü*'dür. 1945'de de Mimar Sinan Yapı Enstitüsü'-dür.

Kayseri eğitim tarihinde bir dönem önemli bir yer tutan okullardan biri de "Akşam Okulları"dır. Bu okullar şunlardır:

Kayseri Akşam Lisesi: 1959–1960 eğitim ve öğretim yılında, lise müdürü M. Tevfik Tarhan zamanında dört yıl olarak açıldı. Lise 1'e, 17 öğrenci alınarak faaliyete başladı. Uzun bir dönem hizmet verdikten sonra 1981–1982 yılında ayrı bir müdürlük oldu fakat 1982–1983 öğretim yılında kapandı.

Akşam Ortaokulu: Merkez Nazmi Toker

1939 yılında Develi Ortaokulunda bir müzik dersi (Cumhuriyetin Aile Albümü)

1932-1933 yılında Halkevinde Fransızca kursuna katılanlar (M. Şanal Arşivi)

Ortaokulu bünyesinde, okul müdürü Mustafa Dülgeroğlu zamanında açıldı. Bu genel okullar yanında, meslekî okullar bünyesinde de akşam okulları açıldı. Bunlar Akşam Tekniker Okulu ile Akşam Kız Sanat Okullarıdır. Akşam Kız Sanat Okulları ayrıca Bünyan, Develi, Hacılar, Pınarbaşı ve Talas'da açılmışlardır. 1970 yılı itibariyle 6 okulda, 22 öğretmen ve 2634 öğrenci bulunmaktaydı.

Akşam Tekniker Okulu: I. Endüstri Meslek Lisesi bünyesinde 1974–1975 öğretim yılında açıldı ve 1979–1980 öğretim yılında kapandı.

Pratik Kız Sanat Okulu: Kız Meslek Lisesi bünyesinde 1939'da meslek edinmek ve boş zamanlarını değerlendirmek isteyen hanımlar için açıldı. Kurucu okul müdürü Zekiye İlkesen'dir. Bu okul 1969 yılında kendi binasına taşındıktan sonra akşam bölümü kapandı.

Özel Eğitim Okulları: İşitme, görme ve zihinsel engelli öğrenciler için açılan ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinde eğitim ve öğretim veren okullardır.

Bir kütüphane açılışı-1925 (N. Karakaya Arşivi)

Yaygın Eğitim Kurumları

Halk Eğitimi Merkezi: Halk eğitimi; örgün eğitimin içinde veya dışında kalmış, her yaş grubundaki fertlerin, günün gelişen teknolojik, toplumsal, sosyal ve kültürel şartlara uyumlarını, değişik meslek sahibi olmalarını sağlayan, okuma-yazma ve eksik eğitimlerini tamamlayan planlı, programlı eğitim faaliyetleridir. Eğitirken üretim yapan, üretim yaparken iş gücünü ekonomik katkı olarak aile bütçesine aktaran, meslek sahibi kişiler yetiştirmek ve bunları toplumun değişik üretim ve hizmet sektörlerinde değerlendirmek halk eğitimin en başta gelen amaçları arasındadır. İlk halk eğitim faaliyetlerine 1924'teki okuma-yazma seferberliğiyle başlandı ve 1960'da kurulan Halk Eğitim Genel Müdürlüğüyle kurumlaştı. Çalışma sistemi ihtiyaca göre belirlenir. Her yıl düzenli olarak talep edenlerin istekleri üzerine değişik biçki-dikiş, arıcılık, bilgisayar, halk oyunları, halıcılık vb. kurslar açılır ve böylece geniş kitlelere beceri ve bilgi aktarmış olur.

Kayseri'de 1961 yılında Halk Eğitimi Müdürlüğü kuruldu. Kayseri merkez ve ilçelerinde 17 Halk Eğitimi Merkezi vardır.

Meslekî Eğitim Merkezi: 1987'de Çıraklık Eğitim Merkezleri görevlerini tamamladık-

tan sonra açılmıştır. Kuruluşunun temel amacı, en az ilkokul mezunu olan ve sanayide çalışmak isteyenleri ara eleman olarak yetiştirmektir. Merkezde 3 adet Meslekî Eğitim Merkezi vardır. Müstakil binalarında hizmet vermektedirler.

Kayseri Büyükşehir Belediyesi Mesleki Beceri Geliştirme ve Eğitim-Öğretim Kursları (KAYMEK)

KAYMEK 2004 yılında iki merkezde 3 ayrı branşla faaliyete başladı. 2009–2010 Eğitim-Öğretim yılında ise 19 merkezde 86 farklı branşa ulaştı ve bu kuruluş bünyesinde kurs eğitimleri, sergiler ve seminerler ile 100.000 kişiye ulaşılması hedeflendi. KAYMEK bünyesinde bulunan 19 merkezde; Mesleki ve Teknolojik Eğitim Kursları, Temel Beceri Kursları, Kişisel Gelişim ve Hobi Kursları, Kültür Sanat Kursları gibi alanlarda hizmet sunulmaktadır.

KAYMEK'in hizmetlerinden özellikle ev hanımları, zamanlarını hobi ve mesleki eğitim kursları ile değerlendirmektedir. Ücretsiz olarak verilen kursların bitiminde başarılı olan kursiyerlere MEB onaylı sertifikalar verilmektedir.

Kurslarda; sanayi tipi dikiş makineleri kullanımı, aşçılık, LKS (Muhasebe Yardımcısı Yetiştirme), hasta ve yaşlı bakımı, eğitici bakıcı annelik, yönetici asistanlığı, bilgisayar işletmenliği, bilgisayar bakım ve onarımı, web tasarımı, grafik tasarımı, hazır giyim, nakış, örgü, iğne oyası, etkili iletişim ve halkla ilişkiler, diksiyon, takı tasarım, kristal örme, okuma-yazma, boyama, rölyef, giyim süslemeleri, resim, çini, ebru, hüsn-ü hat, tezhip, güzel sanatlara hazırlık, minyatür, İngilizce Fransızca, Almanca, Arapça, Osmanlıca gibi alanlarda kursiyerlere bilgi ve beceri sahibi olmaları imkânı sağlanmaktadır.

Bazı branşlarda hazırlanmış olan kursiyer portföyleriyle dışarıdan gelen iş talepleri de karşılanmaktadır.

Özel Öğretim Kurumları

Kayseri'de azınlıkların açtığı özel okulların dışında Cumhuriyet'e gelinceye kadarki süreçte Türklerin açtığı sadece bir özel okul tespit edilebilmiştir. Cumhuriyet'ten

2009–2010 Öğretim Yılında İl genelindeki okul sayısı ve okul türleri

Sıra No	Okul Türü	Okul Sayısı	Sıra No	Okul Türü	Okul Sayısı
1	İlköğretim Okulu	553	15	Anadolu Kız Teknik Lisesi	1
2	Anaokulu	19	16	Kız Meslek Lisesi	4
3	Genel Liseler	43	17	Anadolu Kız Meslek Lisesi	2
4	Anadolu Lisesi	21	18	Çok Programlı Lise (Kız Tek. Ö. Gn. Müd.)	4
5	Fen Lisesi	1	19	Ticaret Meslek Lisesi	4
6	Sosyal Bilimler Lisesi	1	20	Anadolu Ticaret Meslek Lisesi	4
7	Anadolu Öğretmen Lisesi	3	21	And. Otelcilik Ve Turz. Meslek Lisesi	1
8	Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi	1	22	Çok Programlı Lise (Tic. Tur. Tek. Ö. Gn. Müd.)	5
9	Özel Lise	14	23	İmam Hatip Lisesi	9
10	Endüstri Meslek Lisesi	13	24	Anadolu İmam Hatip Lisesi	6
11	Anadolu Meslek Lisesi	7	25	Sağlık Meslek Lisesi	3
12	Anadolu Teknik Lisesi	11	26	Eğitilebilir Zihinsel Engelliler (İş Okulu)	1
13	Teknik Lise	5	27	İşitme Engelliler Meslek Lisesi	1
14	Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi	1	28	Özel Anadolu Meslek Lisesi	1
	Toplam	693		Toplam	46
	GENEL TOPLAM			739	

sonra 1966 yılında Amerikan Koleji kapanınca 1966–1967 öğretim yılında açılan TED (Türk Eğitim Derneği) Kayseri Koleji, ilk özel okuldur.

Bugün Kayseri'de 15 "Özel İlköğretim Okulu"nda 443 öğretmen çalışmakta ve 4824 öğrenci öğrenim görmektedir. 11 "Özel Lise"de 230 öğretmen görev yapmakta ve 1420 öğrenci okumaktadır. Bunlar yanında 4 adet "Özel Eğitim Okulu" da bulunmaktadır.

Ayrıca bu okullar yanında her gün artan dershaneler, özel kurslar ve özel öğrenci etüt merkezleri, Özel Eğitim Uygulama İş Eğitim Okulu, Özel Rehabilitasyon Merkezleri bulunmaktadır.

Yurtlar

Kayseri eğitiminde önemli kurumlardan biri olan yurtlar özellikle kimsesiz ve köyden gelen çocukların eğitimini tamamlaması için açılmıştır. Önceleri misyonerler tarafından açılan ve adına "eytamhane"

KAYMEK kurslarından bir görünüm

2009-2010 Öğretim Yılı İstatistiki Bilgiler				
Okul Türü	Okul Sayısı	Derslik Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
OKUL ÖNCESİ (Resmi, Özel ve SHÇK))	19	596	12855	782
İLKÖĞRETİM OKULU (Resmi, Özel, Açık İlköğretim)	553	6115	18172	7883
GENEL LİSELER (Resmî ve Özel)	167	2024	68013	3782
TOPLAM	**739**	**8735**	**262740**	**12447**

denilen bu yurtlar zamanla Türkler arasında da yayılmıştır. Bunlardan en önemlisi Zincidere'de 1909'da Madam Zion tarafından erkek ve kız öğrenciler için yaptırılan yurtlardır. Bu yurtlar gelişen şartlar içerisinde savaşta yetim kalan çocuklar için kullanılmıştır. Aynı binalar Öğretmen Okulu (1927), Yetimhane (1951), Gedikli Erbaş Okulu ve 1959'da Polis Okulu olarak kullanılmıştır. Yine savaşlar sırasında aynı amaçla merkezde de kız ve erkek yetim öğrenciler için iki konak kiralanarak eytamhane açılmıştır

Gelişmelere bağlı olarak 1955'te Kayseri merkezinde "Merkez Yetiştirme Yurdu", 1962'de de "Talas Kız Yetiştirme Yurdu" açılmıştır.

Gerek ortaöğretim gerekse yükseköğretimdeki kız ve erkek öğrencilere hizmet veren yurtlar vardır. Bu özel öğretim kurumları; vakıflar, dernekler ve tüzel kişilerce yönetilmektedir.

Kayseri Eğitim Tarihinde İz Bırakan Okullar

Kayseri eğitim tarihinde önemli okullar vardır. Bunlar biraz da ilk olmaları dolayısıyla önemlidir. İlköğretimde: Ahmet Paşa, Bozatlı, Gazi, Mimar-Sinan, Safa (1927) ve Terakki; ortaokulda: Nazmi Toker/Dedeman Ortaokulu, Kız Ortaokulu (1948), liselerde: Kayseri Lisesi (1893), Kız Sanat Enstitüsü (1939), Erkek Sanat Enstitüsü (1942), Ticaret Lisesi, Pazarören Köy Enstitüsü (1939), (1954 yılında Mimar Sinan İlk Öğretmen Okulu'na dönüştü), Behice Yazgan Kız Lisesi (1967) ve özel liselerde: TED Kayseri Koleji (1966) bu okullardan olup merkezde öğretmen yetiştiren Kız Öğretmen Okulu (1958) ve daha sonra da Eğitim Enstitüsü bu okulların en önemlilerinden olup hemen akla gelenleridir.

Dinî Eğitim Veren Okular Ve Kurslar

Cumhuriyet döneminde 1930'lardan itibaren dinî eğitim ve öğretim açığını kapatmak için Kayseri'de yapılan en hayırlı hizmet 1948'de açılan Taşçıoğlu Hâfız Okulu* olmuştur. Bu okulda görev alarak yüzlerce hafız yetiştiren Aciz Mustafa Efendi, bu konuda hizmetleri halk arasında anılan ve yüzlerce hafız yetiştiren Kurra Hafız Mahmut Mahir Kuşçulu'nun* ve talebesi Hasbekli Hoca namıyla anılan Mümin Akan* ile Ahmet Kirazoğlu, Ahmet Sade*, Ahmet Divriklio*, Ağırnaslı Hasan Efendi, Ahmet Leblebici*, Develi'li Recep Bilici, Mustafa Şerbetçioğlu, Recep Özbakır, İbrahim Eken* gibi hocaların; müftü olarak da H. Hüseyin Aksakal* ve Abdullah Saraçoğlu*'nun hizmetleri önemlidir. Bu Kur'an kursu devam ederken yine dinibütün kişilerin gayretiyle Kayseri'de 1951 yılında ilk İmam-Hatip Lisesi açıldı. Bu okulumuz da hizmet verirken 1965-1966 'da "İmam Hatip ve İlâhiyat Tedrisatına Yardım Derneği" kuruldu. Özellikle bu dernekteki çalışmalarıyla dikkati çeken Mustafa Cinkılıç*'ın gayretleri unutulamaz. 16 Kasım1965 yılında da binası yapılarak hizmete giren yüksek okul olarak İslâm Enstitüsü açıldı. Bu okul daha sonra Erciyes Üniversitesi*'ne bağlı İlâhiyat Fakültesi'ne dönüşerek hizmet vermeye devam etmektedir.

Bu okullarımızın yanında din öğrenimi açısısında önemli kurumlardan biri de Kur'an kurslarıdır. Temel amacı, arzu eden insanlarımıza Kur'an-ı Kerim'i, sure ve duaları usulüne uygun ve doğru olarak öğretmektir. Osmanlı Devleti'nde Kur'an-ı Kerim Dârülkurra adı verilen kurumlarda öğretilirdi. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkmasıyla birlikte medreselerdeki müderrisler boşta kaldı. Diyanet İşleri Başkanlığı bu hocaları camilerde istihdam ederek onlardan hem imam hem de Kur'an öğreticisi olarak faydalandı. 1950'lerden sonra İmam Hatip Liselerine paralel olarak camilerde devam eden bu kurslar 1958'den itibaren kendi binalarında tedrisata başladı.

Kayseri merkez ve ilçelerinde, 2008 itibarıyle 1175 cami ve 140 adet Kur'an Kursu bulunmaktadır.

Yükseköğretim

Kayseri'de Erciyes Üniversitesi* yükseköğretim kurumu olarak ülke çapında bir öneme sahiptir. 2009–2010 öğretim yılından itibaren eğitim vermeye başlayan Melihşah Üniversitesi ilk özel üniversitedir. Hazırlıkları sürmekte olan Nuh Naci Yazgan Üniversitesinin diğer bir özel üniversite olarak yerini alması beklenmektedir. Ayrıca kuruluş kararı alınan Abdullah Gül Üniversitesi de Kayseri'nin yeni bir kazanımı olacaktır.

Yıllar	Türkiye Geneli	Sayısal	Sözel	Eşit Ağırlık
2002	16	13	22	14
2003	18	10	27	17
2004	12	7	18	11
2005	11	7	18	10
2006	9	6	17	10
2007	8	6	14	9
2008	12	6	22	10
2009	3	2	7	3

Öğrenci Seçme Sınavında Türkiye genelinde başarı durumu

Kaynakça: A. Nazif, *Mir'at* (Palamutoğlu); Gülbadi Alan, "Amerikan Board'ın Anadolu'daki Teşkilatlanması Çevresinde Kayseri İstasyonu ve Uç-İstasyonlarının Kuruluşu ve Gelişimi", *KYTSB*[4], s. 41-58; *Cumhuriyetin 75. Yılında Kayseri*, Kayseri Valiliği 1998, Ankara 1998; *DİE İl Göstergeleri 1980-2003*; Kayseri Milli Eğitim Müdürlüğünce hazırlanan sunum; Çelik, Haydar, "Cumhuriyet Devrinde Milli Eğitim İşleri", *Kayseri Gazetesi*, 29 Ekim 1946; Koçer, *Ulemâ,* H. Raymond Kevorkian, Paul B. Paboudyan, *Les Armeniens, Dans L'Empire Otoman A La Veille Du Genocide*, Arhis 1992; Erkiletlioğlu, *Geniş Kayseri;* Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, İstanbul 1991; Hasan Özsoy, *Kayseri'de Amerikan Misyoner Faaliyetleri ve Talas Amerikan Koleji*, t.y.; *Hasbekli Mümin Hoca ve Taşçıoğlu Hâfız Okulu*, (hzl Hâfız M. Zeki Bozdoğan), Ankara, t.y.; Hıfzı Nuri, *Kayseri Sancağı 1922*, (Sad. Zübeyr Kars), Kayseri 1995; Cömert, *19.Y. Kayseri;* İsmet Demîr, "Bir Döneme Sistematik Eğitim ile Damgasını Vuran Kurumlarımız ve XIX. Yüzyılda Kayseri Medreseleri", *KYTSB*[3]; Kadir Özdamarlar, "Kayseri'de Kaybolan Okullar", *Akın Günlük* Gaz., 5 Mayıs 1997, Kadir Özdamarlar, "Kayseri Maarifine İmza Atan Öğretmenlerimiz Üzerine Bir Deneme", *Kayseri Hakimiyet* Gaz., 14-19 Eylül 998, Kadir Özdamarlar, "Kayseri Maarif Müzesi", *Kayseri Hakimiyet* Gaz., 21 Ekim 1998; Kadir Özdamarlar vd. *Kayseri Eğitim Belgeseli*, Kayseri 1998; Kadir Özdamarlar, *Cumhuriyetimizin 75. Yıldönümünde Kayseri Eğitim Belgeseli*, Kayseri 1999; Kadir Özdamarlar, "Reisü'l-Kurra Hafız Mahmut Mahir Kuşçulu", *Bilgiyurdu*, 2(10), 11-12/2008, 7-9, Kadir Özdamarlar, "Hacı Mümin Akan", *Bilgiyurdu*, 2 (12), 3-4/2009, 11-13, Kadir Özdamarlar, *Develi Lisesi'nin Kuruluşunun 50. Yılı Anısına Develi Eğitim Tarihi*, Develi 2007; Kadir Özdamarlar: "Kayseri Eğitim Fotoğrafları Özel Arşivi" *Kayseri İl Yıllığı 1968*, t.y; Kazım Yedekçioğlu, "Kayseri'nin Bugünkü Öğretim Durumu", *Erciyes Dergisi*, 4 (34-35), 11-12/1946 Muammer Yılmaz, "Kayseri Kütüphaneleri", *Erciyes Dergisi*, 1(9), 9/1978, 20-22; Mustafa Denktaş, *Kayseri'de Yıkılan Anıtlarımız*, Kayseri 2007, Mustafa Aksu, *Kayseri Vakıfları*, Kayseri 1998; Mustafa Ergün, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri*, Ankara 1996; Mustafa Şanal, *Kayseri Halkevi ve Faaliyetleri*, Kayseri 2007; Yasemin Demîrcan, "XIX. Yüzyılda Kayseri Medreseleri", *KYTSB*[3]; Yasemin Demîrcan, *Tahrir ve Evkaf Defterlerine Göre Kayseri Vakıfları*, Kayseri 1992; Nesimi Yazıcı, "Kayseri Medaris-i İlmiye Karar Defteri Üzerine Bazı Düşünceler", *KYTSB*[2], s. 460-469; Zübeyr Kars, "Kayseri Eğitim Tarihi Üzerine Bir Deneme", *KYTSB*[1].

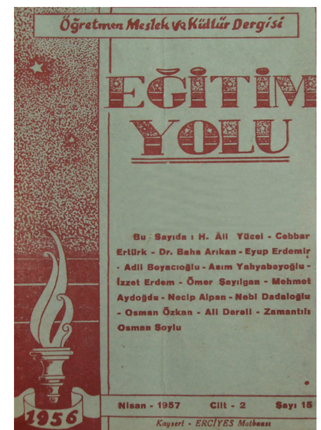
KADİR ÖZDAMARLAR

EĞİTİM YOLU

Aylık öğretmen, meslek ve kültür dergisidir. 10. sayısı Kasım 1956 tarihlidir. Dergi'nin kurucuları: Milli Eğitim Müdürlüğünde görevli İlköğretim Müfettişi Cevat Esen, Tufan Doğan ve Ziya Demîr'dir. Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü Nesibe Doğan'dır. Erciyes Basımevinde basılmıştır. Fiyatı elli kuruştur. Öğretmenlik mesleğine yardımcı olmak amacıyla çıkarılmıştır. Dergi on altı sayı sürdükten sonra 1957 Mayısında yayımına son vermiştir. Yazarları: Hasan Ali Yücel, Cebbar Ertürk, Baha Arıkan, Eyüp Erdemîr, Adil Boyacıoğlu, Asım Yahyabeyoğlu, İzzet Erdem, Ömer Sayılgan, Mehmet Aydoğan, Necip Alpan, Nebi Dadaloğlu, Osman Özkan, Ali Dereli, Osman Soylu, Tufan Doğan, Muin Feyzioğlu, Bahri Ersoy, Haydar Çelik, Fatma Layık, Hilmi Topaloğlu, M Rauf İnan, Yılmaz Gürbüz, Yılmaz Paydak, Taki Cebeci'dir.

Kaynakça: Ali Rıza Önder, *K B*, s. 119.

YAYIN KURULU

EĞLENCE MEKÂNLARI

Kayseri'de Cumhuriyet öncesi dönemde sosyal hayatın kendine has eğlence mekânları vardı. Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinde halkın mesire yerlerine giderek burada gezinti yaptığından, bu yerlerin bazılarında ise cirit oynadığından ve yiyip içerek eğlendiğinden bahsedilir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra ise şehir merkezinde farklı işlevlere sahip eğlence mekânları açılmış ve hizmet vermiştir. Eğlence mekânlarından kastedilen; yazlık ve kışlık sinemalar; tiyatrolar, kahvehaneler ile müzikli veya müziksiz yemek yenilip içkili ve içkisiz yerlerdir. Bu mekânlardan bazıları şunlardır:

Sinemalar

Kayseri'deki ilk sinema Halkevinin kurulması ile 1932 yılında faaliyete geçen Halkevi sinemasıdır. Bu sinemada daha çok yabancı filmler gösterilmiştir. Daha sonra sinemaların büyük kısmı Türk sinemasının da altın çağını yaşadığı dönem olan 1960'lar ile 1970'lerin sonu arasında açıktır. 1970'lerin ortalarından itibaren sinemada değişen akımlar ve Türkiye'nin içinde bulunduğu karmaşık dönemden dolayı bu sinemaların büyük kısmı kapanmıştır. Bu yıllarda sinemaya olan ilgiden dolayı yazlık sinema sayısı oldukça fazladır. Yazlık sinema sayısının fazla olmasının bir sebebi de, boş alanlara film makinelerinin kurulması ve sandalyelerin konulmasıyla kolaylıkla kısa sürede bir yazlık sinema kurulabilmesidir.

Günümüzdeki sinemalar, Onay sineması hariç alışveriş merkezlerinin içinde faaliyet göstermektedirler.

Saat Kulesi ve Tan Sineması-1950

HALKEVİ SİNEMASINDA
TÜRKÇE SÖZLÜ VE ŞARKILI
Cenk Kızı Halime
İsimli film gösterilmeye başlanmıştır.
Bu film şimdiye kadar türkçeye çevrilen şark filmlerini gölgede bırakacak, ve seyircilerini hayretler içinde bırakacak yegâne bir filmdir. Behemehal görünüz.

BU AKŞAMDAN İTİBAREN
Halkevi Sineması
günlerdenberi sabırsızlıkla beklenen Türkçe Sözlü ve Şarkılı muazzam
TÜRK FİLİMİ
YARA ÖYLE BİR YARAKİ
İzdihama mahal kalmamak üzere numaralı yerlerinizi Evvelden tedarik ediniz.

Halkevi Sineması gazete ilanları-1940'lı yıllar

Alemdar Sineması: Cumhuriyet Meydanı'nda eski PTT binasının yanında faaliyet gösteren sinema 1990'lı yılların ortalarına kadar faaldir. Yazlık ve kışlık salonları olan sinemada çoğunlukla yabancı film gösterilir. Kapalı salonu ve açık salonu (binanın üzerindedir) yaklaşık 500 kişilikti.

Ana Tamir Sineması: Osman Kavuncu Caddesi üzerindeki Ana Tamir Fabrikasının içinde bulunan, genellikle Türk filmlerinin gösterildiği bu sinema kışlıktır. Yaklaşık 300 kişilik kapasitesi olan mekân 1960-1970'li yıllarda açıktı.

Argıncık Sineması: Argıncık'ta bulunan sinema kışlık olup yaklaşık 200 kişiliktir. Genellikle Türk filmlerinin gösterildiği sinema 1960'lardan 1970'lere kadar açıktı.

Atlas Sineması: Şiremenli Mahallesi'nde bulunan sinema, yazlıktı.

Büyük Sinema: Kayseri'deki en uzun ömürlü sinemalardan biridir. 1950'lerde açılan sinema 1980-90'lara kadar çalıştırılmıştır. Bankalar Caddesi üzerinde bulunan çift katlı sinemanın, yazlık ve kışlık salonu vardır. Yazlık salonu binanın üstündedir. Genellikle yabancı film gösterilen sinemanın binası, sinema kapatıldıktan sonra iş hanına çevrilmiştir.

Çamlık Sineması: Hükümet Konağı'nın yanındadır. Çok kısa süre faaliyet gösteren sinema yazlıktır. Bu alana İl Özel İdare binasının yapılmasıyla sinema kapanmıştır. Yaklaşık olarak 250-300 kişiliktir. Genellikle Türk filmi gösterilirdi.

Çiçek Sineması: Şimdiki Öğretmenevi'nden yaklaşık 100 metre doğuda bulunan yazlık bir sinemadır. Yaklaşık 300-400 kişilik olan aile sinemasında çoklukla yerli filmler gösterilirdi.

Emek Sineması: Aile sineması olan mekânda çoklukla yerli film gösterilirdi. İstasyon Caddesi üzerinde 1960-1970'li yıllarda faaliyet göstermiştir. Yaklaşık 300 kişilikti.

Gaziosmanpaşa Sineması: Aile sineması olan bu mekânda Türk filmleri gösterilir. Gaziosmanpaşa Mahallesi'nde faaliyet gösterir. Kışlık salonu olan sinema yaklaşık 500 kişiliktir.

Halkevi Sineması: Şehir tiyatrosunun yanında olan mekân kışlıktır. Kayseri'deki en eski sinemadır. Bütün halka açık olan sinemada film gösterimi yanında, on beş günde bir kadınlara yönelik filmler de seyrettirilmiştir. 1932–1937 yılları arasında 13 film gösterimi yapılmıştır. Genellikle yerli film gösterilen sinema yaklaşık 500 kişiliktir. Halkevlerinin kapatılmasından sonra sinema kısmı bir süre daha hizmet vermeye devam etmiştir.

Hava İkmal Sineması: Hava İkmal Bakım Merkezi'nin içinde faaliyet gösteren sinema kışlıktır. Hem yerli hem de yabancı filmlerin gösterildiği sinema yaklaşık olarak 200 kişiliktir. 1960'lardan 1980'lerin başına kadar faaldi.

Hisarcık Sineması: Kışlık olan salon Hisarcık içindedir. 200-300 kişilik olan sinemada genellikle Türk filmi gösterilirdi.

Kent Sineması: Bugünkü Emirgan Çay Bahçesi'nin bulunduğu yerde faaliyet göstermiş olan sinema, yazlıktı.

Lâle Sineması: Cumhuriyet Meydanı'ndaki Roma Mezarı'nın arkasında faaliyet gösteren yazlık sinemadır.

Lise Sineması: Kayseri Lisesinin arkasında bu lisenin sineması vardır. 100-150 kişilik olan sinema, lisenin pansiyonunun yapılmasından dolayı kapatılmıştır. Yabancı ve yerli filmler gösterilirdi.

Lokal Sineması: Devlet Demîryolları sosyal tesisleri içerisinde yer alan bu sinema yaklaşık 150 kişiliktir. Hem yazlık hem kışlık olarak hizmet veren sinemada çoklukla yabancı film gösterilir. 1970'lerin ortasına kadar da açıktı.

Oğulcuklu Sineması: Kiçikapı'da Merkez Bankasının karşısında şimdiki Ziraat Bankasının üstünde kışlık olarak faaliyet gösteren sinema 1970'lerden 1990'lara kadar açıktır. Genellikle yerli filmlerin gösterildiği sinema yaklaşık 500 kişilikti.

Orduevi Sineması: Orduevinin içinde yer alan salon kışlıktır. Genellikle yabancı film gösterimi yapılır. 1975-80'lere kadar açık olan sinema yaklaşık 300 kişiliktir. Bir dönem yazlık kısmı da faaliyet göstermiştir.

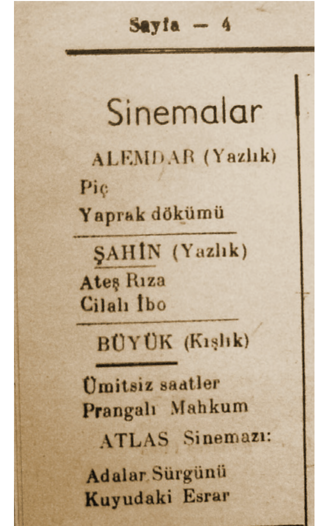
Sümer Sineması: Sümer Bez Fabrikası Kompleksi'nin içinde yer alan sinema yaklaşık 200 kişiliktir. Fabrikanın açılışından itibaren faaliyet göstermiş olan sinema 1970'lerde kapanmıştır. Genellikle Türk filmlerinin gösterildiği sinema kışlıktı.

Şahin Sineması: Yazlık sinemalardan biri olan Şahin Sineması, şimdiki Otel Hilton'un yerinde işletilmiştir. Yaklaşık 500 kişilik olan sinemada yerli ve yabancı filmler gösterilir.

Şeker Fabrikası Sineması: Şeker Fabrikasının içinde bulunan kışlık bir sinemadır.

Tan Sineması: Dönemin Kayseri valisi Nazmi Toker* tarafından o zamanlar Cumhuriyet Meydanı'nda bulunan Şehzade Çeşmesi'nin taşıtılarak ve Belediye oteli ile eczanesi yıktırılmış ve yerine 1933 yılında Tan Sineması'nın temelleri atılmıştır. 1935'te faaliyete geçen sinema Cumhuriyet Meydanı'nda Hükümet Konağı'nın yanında bulunan kışlık bir sinemadır. Yaklaşık olarak 250-300 kişilik olan bu sinema 1970'lerde kapanmış ve meydan tanzimi için binası yıkılmıştır.

Taş Sineması: Şimdiki Fazlıoğlu İş Merkezi'nin bulunduğu yerde faaliyet gösteren sinema 1960'lardan 1990'lara kadar açıktır. Yapıldığı dönemin en modern sineması olarak hatırlanan bu sinema yaklaşık olarak 500 kişi kapasiteye sahiptir ve çoklukla yerli film gösterilir. Kışlık si-

Sayfa — 4

Sinemalar

ALEMDAR (Yazlık)
Piç
Yaprak dökümü

ŞAHİN (Yazlık)
Ateş Rıza
Cilalı İbo

BÜYÜK (Kışlık)
Ümitsiz saatler
Prangalı Mahkum

ATLAS Sineması:
Adalar Sürgünü
Kuyudaki Esrar

Sabah gazetesinde sinema ilanları

Halkevinde bir tiyatro oyununun oyuncuları-1940'ların sonu

nema olan mekân kapandıktan sonra iş merkezine çevrilmişti.

Ünal Sineması: Cumhuriyet Meydanı'nda şimdiki Erciyes Vergi Dairesinin bulunduğu yerde çalıştırılan yazlık sinemadır. Yaklaşık 300 kişilik olan sinemada genellikle yabancı film gösterimi yapılır. 1970'lerde kapanmıştır.

Yeni Mahalle Sineması: Yeni Mahalle'de bulunan yazlık bir sinemadır.

Tiyatrolar

Halkevi Tiyatrosu: Kayseri Halkevi*, 1932-1937 yılları arasında 133 konser vermiştir. Ayrıca yine Halkevi bünyesinde çeşitli enstrüman kursları da açılmıştır. Aynı yıllar arasında 136 gösteri düzenlenmiştir.

Şehir Tiyatrosu: Halkevi binası olarak kullanılan bu yapı, halkevlerinin kapatılmasından sonra Vilayet, Belediye ve Tiyatro Kurma ve Yaşatma Derneği'nin çalışmalarıyla 28 Ekim 1966'da tiyatroya çevrildi. Salon ilk açıldığında tahsisat ve kadrosu yoktur. 640 kişilik salonu vardır. Devlet Tiyatroları'na bağlı olarak çalıştırılmaya başlanmış, olumlu netice alınamayınca binanın kullanma hakkı belediyeye devredilerek Şehir Tiyatrosu yapılmıştır. 1975'te belediye tarafından bir ekip kurulmuşsa da beklenen başarıyı yakalayamamıştır. İntifa hakkı belediyede kalmak üzere ekip dağıtılmıştır. Tiyatro binası halen Kayseri Büyükşehir Belediyesine bağlı olarak 2003 yılı içerisinde geçirdiği tadilattan sonra 544 koltuk kapasitesi ile panel, konferans, tiyatro oyunları ve çeşitli gösteriler için kullanılmaktadır.

Şehirde Şehir Tiyatrosu'ndan başka tiyatro salonu yoktur. Ancak Cumhuriyet Meydanı'nda Kenan'ın Bahçesi denilen bir mekân vardır. Bu mekân yazlıktır ve direklerarası gibi bir işlevi vardır. Şehre gelen tiyatro ve ses sanatçıları buradaki sahneye çıkarlar. 1950-1960'larda faaliyet göstermiştir.

Diğer Mekânlar

Şule Parkı: XX. asrın başlarında yapılmış olup şimdiki Cumhuriyet Meydanı'nda bulunan parktı. Burada çeşitli gösteriler sunulmuştur. Bu park 1930-32 yıllarında genişletilmiş, Cumhuriyet Meydanı'nın tanzim çalışmaları sırasında ortadan kaldırılmıştır.

Atmaca Kıraathanesi: Horozcuların rağbet ettiği bu mekânın ortasında horoz döğüşü yaptırılan bir rink bulunur. Bahis oynanır. Şimdiki Grand Eras Otel'in ilerisindedir. 1970'lerin ortalarında kapanmıştır.

Bomonti: 1950'lerden 1970'lere kadar faal olan bu mekân Merkez Bankasının arkasındadır. İçkili restoranda belirli bir müzisyen kadrosu olmayıp her gün müzik programı vardır. Orta hâlli halkın tercih ettiği yerlerdendir.

Çamlıbel: Şimdiki Çamlıbel Çay Bahçesi'nin yeridir. Amatör müzisyenlerin gelerek icra sergiledikleri yer 1960'lardan beri faaldir. Zamanın şartlarıyla şekillenerek bugünkü hâlini almıştır.

Onay Sineması-Mülkiyeti Kayseri Büyükşehir Belediyesine ait alışveriş merkezleri içinde olmayan tek sinema-2010

Derdalan Meyhanesi: Hatıroğlu Camii'nin* yanında yer alan bu mekân 1950'lerden 1990'lara kadar faaldir (Bu meyhanenin yerinde şu anda park vardır). Eski Derdalan, Büyük Sinema'nın altındadır. Meyhanede müzik programı yoktur. Orta hâlli halka hitap eder.

Hacı Polat'ın Meyhanesi: Meydanda şimdiki Beğendik'in bulunduğu yerdedir. Amatör müzisyenlerin icra sergiledikleri mekân orta hâlli halkın tercih ettiği yerlerdendir.

Hisarcık Havuzbaşı**:** Canlı müzik icrası yoktur ancak bant veya plaklarla müzik yayını yapılan içkili restoran 1960'ların ortasından beri açıktır.

Kartal Yuvası: Yukarı Talas'tadır. 1990' lara kadar açıktır. Müzikli içkili restoranda ağırlıklı olarak Türk Sanat Müziği, nadiren de Türk Halk Müziği icra edilir.

Müzik Sevenler Lokali: 1962'den 1980'lere kadar, Kazancılar'dan Ulucami'ye giderken sağda birinci katta faaliyet göstermiştir. Müzikli içkili restoran olan bu yer herkese açık değildir. Buraya gelenlerin kendi anahtarı vardır. Sadece Türk Sanat Müziği icra edilirdi.

Palermo: Merkez Bankasının arkasında Bomonti'nin yanında yer alan bu mekânda oyun oynanır. Langırt ve kollu makineler bulunur. Orta gelir grubuna hitap etmektedir.

Şehir Kulübü: Vali Konağı'nın karşısındadır. İçkili müzikli restoran üst gelir grubuna hitap eder. 1960'ların ortalarından 1990'lara kadar açıktı.

Yıldız: Kumarlı'da 1970'lerde açılmış olan içkili restoran hâlen faaldir.

Bunların haricinde Kayseri Fuarı vardır. Fuarın* içerisinde çeşitli müzik-eğlence mekânları bulunmaktaydı. Günümüzde bu tür eğlence ortamları değişerek otellerde, restoranlarda ve müzikli "kafe" tarzında devam etmektedir. Bu değişimde gençlerin eğlence anlayışlarının farklılaşması önemli bir etkendir.

Bir gazete ilanı-1940'ların sonu

Kaynakça: *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (hzl Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), YKY, c. 3, 1. kitap, İstanbul 2006, s. 245–246; Erkiletlioğlu, *Geniş Kayseri*; Kalkan, Emîr *Hoşçakal Şehir*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005; Kaplan (Mekreş), Arzu *Hisarcık ve Erciyes Dağı'nın Tarihi Üzerine Bir Araştırma*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 1997; *Kayseri İl Yıllığı 1968*, Gutenberg Matbaası, Ankara; *Kayseri İl Yıllığı 1973*, Ayyıldız Matbaası, Ankara; Öztürk, Şükrü "Cumhuriyetin Kuruluşundan Çok Partili Döneme Kadar Kayseri Belediyesi (1923–1946)", (Dan.: Hasan Ali Şahin), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2005; Satoğlu, "Halkevi", "Sümerbank Bez Fabrikası" *Ansiklopedi*, s. 155, 412; Subaşı, Muhsin İlyas, *Dünden Bugüne Kayseri*, Se-Da Yayınları, Kayseri 1991; Subaşı, Muhsin İlyas, *Bu Şehrin Hikâyesi*, Ticaret Odası Yayınları, Kayseri 2003 Taşoluk, Berna, "*Kayseri Halkevi ve Erciyes Dergi-si'nin Halkbilimi Açısından Değerlendirilmesi*", (Dan.: İsmail Görkem), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2007;
Kaynak kişiler: Abdurrahman Aydoğdu (1953), Kayseri, üniversite mezunu, Mehmet Karlıtekin (1935), Kayseri, ilkokul mezunu; Mehmet Laçindağ (1950), Kayseri, lise mezunu.

BETÜL AYDOĞDU

Eğribucak

EĞRİBUCAK

Şehir Mezarlığını geçtikten sonra, Kayseri-Hacılar Yolu üzerinde çok sayıda eski bağ ve bağ evinin bulunduğu semtlerdendi. Yeni yapılaşmadan dolayı 1988 yılında kurulan Melikgazi Belediyesine bağlı mahalleye dönüştürüldü.

Kaynakça: H. Cömert. Kazım Yedekçioğlu, *Kayseri Ağzı II Sözcükler*, Kayseri 1992, s. 246; KAYTAM Arşivi, 1926 yılı 35 Numaralı "Emlak ve Arazi Müsvedde El Defteri"; Melikgazi Belediyesi, muhtarlar ve mahallelere ait belge.

HÜSEYİN CÖMERT

Şükran Ekecik

EKECİK, ALİ

Şair, hekim (Aksaray, 1959-). Mersin Tevfik Sırrı Gür Lisesini bitirdi (1976). Ege Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun oldu (1983). Cumhuriyet Üniversitesi İç Hastalıkları Bölümünde uzman oldu (1993). Kayseri Eğitim ve Araştırma Hastanesi Geriatri Merkezinde Başhekim olarak görev yapmaktadır (2009). İlk deneme ve şiirlerini *Günaydın* gazetesinde yayımladı (1976). Uzun süre ara verdiği yazma serüvenine *Dergâh* dergisinde yayımlanan "Geçen" adlı şiirle başladı (1989). *İkindi Yazıları, Dergâh, Kayıtlar, Çerağ, Yedi İklim* dergilerinde şiirlerini yayınladı. Kayseri Erozyonla Mücadele ve Ağaçlandırma Vakfı (KAYEMA) ve Kayseri Kültür ve Turizm Derneği Yönetim Kurulu Üyeliğinde bulundu. İLESAM ve Türkiye Yazarlar Birliği üyesidir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Eserleri: *Filiz Süren İlahiler* (1996); *Göçüyor Kalbim* (1999); *Sistemik Hastalıkların Deri Belirtileri*, t.y.

YAYIN KURULU

Ali Ekecik

EKECİK, ŞÜKRAN

Yazar, hukukçu, öğretim görevlisi (Talas, 1959-). Kayseri Lisesini bitirdi (1975). Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu (1979). Yüksek lisans ve doktorasını Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde tamamladı. 1992-1993 yıllarında Erciyes Üniversitesi İktisadî ve İdari Bilimler Fakültesinde "Kıymetli Evrak Hukuku" derslerine girdi. Kayseri Erozyonla Mücadele ve Ağaçlandırma Vakfı (KAYEMA) ve Çevre Dostları Derneğinin kurucu üyesidir. Aynı derneğin başkanlığını da yaptı. Kayseri Valiliği Çevre Koruma Vakfında Yönetim Kurulu Üyeliğinde bulundu. Bu dönemde il sınırları içindeki okullarda çevre eğitimi programları düzenledi. Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesinin kurucu kadrosunda yer aldı (2004). Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim görevlisidir. Çeşitli yayın organlarında bilimsel makaleleri yayınlanmıştır. Evli ve iki çocuk annesidir.

Eserleri: *Türk Hukukunda Faiz* (1987); *Kredi Kartlarında Birleşik Faiz* (2005).

YAYIN KURULU

İbrahim Eken

EKEN, İBRAHİM

Yazar, ilahiyatçı (Kayseri, 1927-16 Temmuz 2010). "Camgöz" Hoca olarak anılan Yusuf Eken'in oğludur. İlk, orta ve lise tahsilini Kayseri'de tamamladı. İlahiyat eğitimi hedefiyle liseyi bitirdiği zamanlarda Türkiye'de ilahiyat eğitimi yoktu. Babasına; Mısır'a gidip orada dinî ilimlerde yükseköğrenim yapmak istediğini söyledi. Babasının "Sen teknik ilimlerde tahsil yapacaksın, onun için teknik alanda bir üniversiteye gireceksin" talimatı üzerine İstanbul Teknik Üniversitesi imtihanlarına girerek üniversiteye kaydoldu. 1949 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi açıldığında, ailenin bütün muhalefetine rağmen Ankara İlahiyat Fakültesine müracaat etti. İkinci bir üniversiteye geçmek için askerliği yapmak şartı koşuluyordu. 31. Dönem yedek subay olarak Mayıs 1950 tarihinde yedek subay asteğmen olarak kıtaya katıldı. Ardından İlahiyat Fakültesine girdi (1950–

1951). İlahiyat Fakültesinin 2. sınıfındayken Diyanet İşlerinin açtığı vaiz ve müftüler imtihanını kazanarak 1952 yılında Ankara Merkez Vaizi olarak memuriyete başladı. İlahiyat Fakültesini bitirdi (1953–1954). Bu dönem içinde Kayseri'de devrin ilim adamlarından ve Ankara'da Hasan Hüsnü Erdem, Ahmet Hamdi Akseki, Hasan Fehmi Başoğlu, Ali Himmet Berki gibi güzide zevatların özel derslerini (bilhassa usul) aldı. İlahiyat Fakültesinden mezun olduktan sonra Türk-Irak Kültür Anlaşması ile ihtisas yapmak üzere Bağdat'a gitti. İki yıl ihtisastan sonra yurda dönen Eken, Diyanet İşleri Başkanlığının Vaizlik, Teftiş Heyeti Başkanlığı, Din İşleri Yüksek Kurulu Üyeliği gibi muhtelif kademelerinde 25 yıl vazife yaptıktan sonra emekli oldu (1977).

Eserleri: *Din Psikolojisi* (1958), *Kader Risalesi* (1963), *Cennet Bahçeleri* (1963), *Kulluk* (1977).

YAYIN KURULU

EKEN, MEHMET EDİP TARIM

Belediye Başkan Vekili (Kayseri, 1921–7 Ocak 1971). Babası Yusuf Bey, annesi Fatma Hanım'dır. Tıbbiye mezunudur. 25 Ekim 1944 yılında Kayseri Merkez Belediye Tabibi olarak memuriyete başladı. 1 Kasım 1945'de Askerî Tıp Tatbikat Okuluna girdi. 1945 yılında Belediye Başkanı İbrahim Kirazoğlu*'nun istifasından sonra Kayseri Valiliğinin onayıyla yerine vekâlet etti. Yaklaşık kırk beş gün süren (12 Şubat 1945–26 Mart 1945) Kayseri Belediye Başkanlığı Vekâleti Sait Koçak*'ın Kayseri Belediye Meclisi tarafından seçilerek asaleten Kayseri Belediye Başkanlığına gelmesi ile sona erdi. Bundan sonra ülkenin pek çok bölgesinde doktor olarak çalıştı. Evli ve bir çocuk babasıydı.

Kaynakça: Emekli sandığı Arşivi, D. No.: 19511500. Çalışkan, *Kayseri Belediyesi*, s. 132.

ŞÜKRÜ ÖZTÜRK

EKEN, YUSUF (CAMGÖZ HOCA)

Hoca (Kayseri, 1894-Kayseri, 1981). Camgöz Hacı Mehmet Efendi'nin oğlu ve İbrahim Eken*'in babasıdır. Darül-Hilafe Medresesi'nden mezun oldu. Hacı Remzioğlu Nuh Efendi, Şükrü Efendizâde, İbrahim Fevzi Efendi, Hamurculuzâde Balta Hacı Nuh ve Hacı Zühtü Efendi'den ders aldı. Kısa bir süre ilkokul öğretmenliği yaptı ve İmam-Hatip Okulunda Arapça, tefsir ve fıkıh dersleri okuttu. Hunat Camii*'nde ve evinde özel dersler vererek öğrenci yetiştirdi.

YAYIN KURULU

EKİCİ, AHMET

Şair (Kahramanmaraş/Göksun, 1954-). İlkokuldan itibaren şiir yazdı. Şiirlerinde aşk, sevgi, memleket ve gurbet temalarını işledi. Taşlamaları ile dikkat çekti. Anadolu İLESAM Birliği Yönetim Kurulunda görev yaptı (1999-2003). Değişik gazete ve dergilerde şiirleri yayınlandı.

Eserleri: *Kuru Ağaçtaki Yaprak* (1999), *Yorgun Yolcu* (2000).

Kaynakça: Ed. Raşit Altuntaş, *Kültürün Günlüğü Şiir Antolojisi*, Kayseri Melikgazi Belediyesi Yayınları, Kayseri, s. 72.

ERDOĞAN MURA

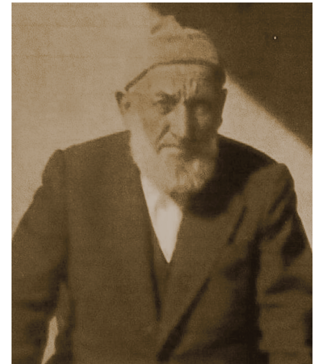
Mehmet Edip Tarım Eken

EKİCİ, MURTAZA

Şair (Kahramanmaraş/Göksun, 2 Mayıs 1961-). İlkokulu Köyü'nde, ortaokulu Ankara'da, liseyi Kayseri Mimarsinan Yapı Meslek Lisesinde tamamladı. Tekstil alanında çalıştığı özel bir kuruluştan emekli oldu (2007). Şiirleri; *Mavi Sürgün*, *Duygu Seli*, *Simav Anadolu*, *Yeniden Diriliş Kültür Edebiyat*, *Çemen Şiir*, *Erciyes Şiir Günleri–II*, *Anasam Anadolu* dergisi gibi kültür-sanat dergilerinde yayımlanmıştır. Ayrıca *Güllük Şiir Güldestesi*, *Anasam Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, *Barış Şiirleri Antolojisi*, *Anadolu Hececileri* gibi antolojilerinde yer aldı. Kütahya Şiir Şöleni Yarışması'nda Hece Şiir Dalında Birincilik derecesi ve ödülü aldı. "Öğretmenim" isimli şiiri TRT sanatçısı Yunus Karaca tarafından bestelendi. Türkiye Yazarlar Birliği üyesidir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Eserleri: *Sen Bende Bir Ömür* (2001); *Son Damla Senin İçin* (2003).

ALİM GERÇEL

Yusuf Eken

EKİNCİ, NİHAT

Öğretim üyesi, veteriner hekim (Kayseri/İncesu,1953-). İlk ve orta öğrenimini

Nihat Ekinci

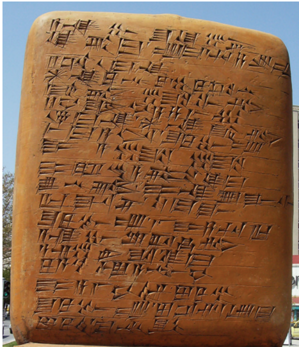
Kayseri'de tamamladı. İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesinden mezun oldu (1977). Bir yıl Kayseri Felahiye ilçesinde Hükümet veterineri olarak görev yaptı ve sonra Üç yıl serbest veteriner hekim olarak çalıştı. Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı (1984). Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsünde doktora eğitimini tamamlamak Sûretiyle Erciyes üniversitesine döndü (1988). Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim Dalında öğretim görevlisi (1989) daha sonra yardımcı doçent kadrosuna atandı (1993). 1999 yılında doçent oldu. İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim Dalında Profesör kadrosuna atandı (2009). Halen İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde çalışmaktadır

Eserleri: *Anatomi* (2002).

YAYIN KURULU

EKONOMİ

Tarihçe

Asurlu Ticaret Kolonileri Dönemine ait iş mektubu tableti

İlk Çağ'da Ekonomi: Kayseri'de ticaretin öne çıkmasının iki temel nedeni vardır: Birincisi Kayseri'nin İlk Çağ'dan günümüze kadar hemen her zaman canlı ticaret yolları üzerinde olması, ikincisi tarımsal arazisinin verimsiz ve az olmasıdır.

Kayseri şehir merkezine 20 km mesafede bulunan Kültepe-Kaniş-Karum* MÖ 2000'li yıllarda Asur Ticaret Kolonisi* olup Anadolu sanayi ve ticaretinin merkeziydi. Burada yapılan arkeolojik kazılardan anlaşıldığına göre, bir şehir için gerekli olan hizmet ve işyerleri fazlasıyla vardı. Üretilip satılan mallar arasında; silahlar, süs eşyaları, taş ve pişmiş topraktan eşyalar vardı. Kaniş-Karum'daki atölyelerde altın, gümüş, bakır ve demîr işleniyordu. Asur'dan gelen kalay, Ergani'den gelen bakırla karıştırılarak tunç yapılıyordu. Bu atölyelerde sadece maden işlenmiyor dokumacılık da yapılıyordu. İlk Çağ'da Kayseri'de dokunan mallarla Mezopotamya'da dokunan malların karşılıklı ticareti yapılmaktaydı. Bu çağda yerli halk ziraatla da meşgul oluyordu. Buna bağlı olarak değirmencilik ve bağcılık da gelişme gösterdi. Kaniş-Karum'da, Anadolu'da üretilen mallar, Mezopotamyalı tüccarların dünyanın diğer bölgelerinden getirdikleri mallarla takas edilirdi. Adı geçen mallar ise; Anadolu' da çıkarılan altın, gümüş, bakır ve diğer değerli madenler idi. Bu ürünler Anadolu'da ihtiyaç duyulan kumaş, süs eşyası, kalay vb. ile değiştirilirdi. Bu alışverişler sırasında faizle borç verilir ve borçlara karşılık senetler yapılırdı.

Hitit Çağı* olarak bilinen (MÖ 1800–1200) yıllarda ise Kayseri, Anadolu'da önemli ticaret ve sanayi merkezi oldu. Kapadokya krallıkları ve Roma İmparatorluğu dönemlerinde* de Kayseri ticarî canlılığını korudu.

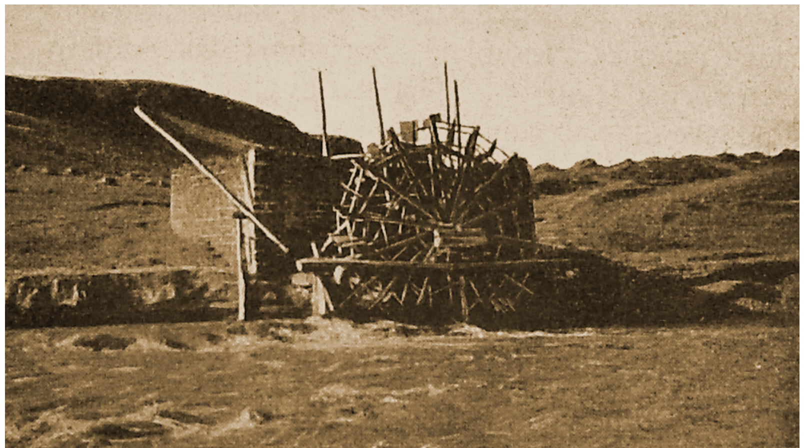
Selçuklu Devleti Zamanında Ekonomi: 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Türklerin vatanı haline gelen Anadolu şehirleri içerisinde Kayseri'nin avantajlı konumunu iyi değerlendiren Selçuklu Devleti*, şehri imar etti ve ticaretin daha da canlanması için büyük yatırımlar yaptı.

Selçuklular Anadolu'yu milletlerarası ticaret sahasına sokabilmek için başlıca iki ana yola dikkat gösterdiler: Batı-Doğu Yolu, Kuzey-Güney Yolu. Batı-Doğu Yolu, Antalya-Burdur-Isparta-Konya-Aksaray-Kayseri üzerinden Sivas'ta Kuzey-Güney Yolu ile birleşiyor, oradan Erzincan üzerinden Tebriz'e ulaşıyordu. Bundan başka Kayseri-Elbistan-Malatya ile Kayseri-Sarız yolları ve Kayseri-Göksun-Maraş üzerinden Halep'e giden yol, diğer önemli yollarıydı. Bu yollar ticarî hayat için çok önemliydi. Kuzey-Güney Yolu, Sinop Limanı'ndan başlıyor, Tokat'tan geçip Sivas'ta Batı-Doğu Yolu ile birleşip Malatya üzerinden Halep'e ulaşıyordu.

Karatay Hanı

Bu yoldan gelen tacirler Sivas'tan Yabanlu Pazarı*'na ve Konya'ya gidebiliyorlardı.
Yabanlu Pazarı, günümüzde Kayseri'ye bağlı Pınarbaşı'nın 20 km batısında ve Kayseri'nin 100 km doğusundaki Pazarören* Kasabası'nın bulunduğu yerdeydi. Zira kasaba, adını tarihte burada kurulan pazardan aldı. "Yabancıların katıldığı pazar, başka ülkelere mensup olanların pazarı, yabancılar için pazar " anlamına gelen Yabanlu Pazarı'nda sadece yerel ve ulusal tüccarların malları değil, diğer ülkelerden gelen tüccarların da malları satılmaktaydı. Her yıl baharın başından itibaren 40 gün süreyle devam eden Pazar, Akdeniz ve Karadeniz limanları vasıtasıyla deniz ötesinden gelen tüccarlar ile Türkistan'dan gelen tüccarları buluşturan, uluslararası bir fuar niteliğindeydi.
Selçuklular ticarî hayatın güvenliği için yukarıda adı geçen yollar üzerinde birçok han ve kervansaray yaptılar. Her menzilde inşa edilen bu mekânlarda; zengin, fakir, köle, Müslüman, Hristiyan farkı gözetilmeden her yolcu hayvanlarıyla birlikte kalıyor, karnını doyuruyor, hastaysa tedavisini oluyordu. Her yönden güvenliği sağlanmış ticaret yolları, hanlar, kervansaraylar, köprüler vs. hizmetler ile Selçuklu ülkesinde ticaret her geçen gün daha da canlanıyordu. Kayseri'nin çevresindeki hanlar ise şunlardır; Karatay Kervansarayı*, İncesu Kervansarayı, "Sultan Hanı, İspile Hanı*", Erkilet Hanı, Mengücek Hanı, Sarı Han, Cevizli Han, Yörük Han, Tepe Han, Yavaş Han, Kayır Han, Demîrli Karahisar Hanı.
Kayseri'nin merkezinde ise Ahilik* kültürü yaşatılmakta idi. Ahi Evran*'ın öncülüğünü yaptığı Ahi geleneğine mensup esnaf ve zanaatkârlar sayesinde, debbağcılıkda (dericilik*) büyük mesafeler kat edildi. Kayseri, deri işletmeciliğinin büyük merkezlerinden biri durumuna geldi. Ahi Evran, debbağların piri ve 32 çeşit esnaf ve zanaat zümresinin lideri oldu.
Kayseri'de her esnaf grubunun kendi adıyla anılan bir çarşısı vardı. Bu çarşılar şunlardır;
Dericiler Çarşısı, Külahduzlar Çarşısı, Bakırcılar Çarşısı, Dokumacı ve Örgücüler Çarşısı.
Adı geçen çarşılarda faaliyet gösteren esnaf ise üç ana grupta toplanıyordu:
İmalatçılar (dericiler, demîrciler, bakırcılar, manifaturacılar, uncular, sepetçiler, semerciler, terziler, boyacılar, leblebiciler, nalbantlar vs.), Tüccarlar (Mal alıp satanlar), Avcılar ve Köylüler (kendi ürettikleri ve avladıkları malları başka köy ve beldelerden pazarlara getirip satanlar). Sanayi sitesi sayılabilecek bu Kayseri çarşılarında hanım el sanatlarına ait işyerleri de bulunmaktaydı. "Baciyan-ı Rum*" de-

Kayseri'de bir pazar yeri gravürü (H. Nisle)

1899 yılında Tekgöz Köprüsü civarında bir su değirmeni

XX. asrın başlarında deri işleyen debba esnafı (Müderrisoğlu, Yoksulların Zaferi)

nilen teşkilat Türkmen kız ve kadınlarından teşekkül etmekteydi. Bu teşkilata mensup hanımlar, debbağların yanında yan ürün olan yünleri, örgü ve dokuma olarak değerlendiriyorlardı. Bu çarşılarda üretilen halı ve kilimler İstanbul ve diğer beldelere ihraç edilirdi. En kaliteli sahtiyan (işlenmiş, cilalanmış deri) burada üretilirdi ancak savaş malzemesi olan Kayseri sahtiyanının ihraç edilmesi yasaktı.

Anadolu'da Moğol istilasının başlaması ve Kayseri'nin Baycu Noyan* tarafından işgal edilip günlerce yağmalanması sonucunda Kayseri'nin iktisadi ve ticarî düzeni bozuldu.

Osmanlı Devleti Zamanında Ekonomi: Osmanlıların Anadolu'ya hâkim olup beylikten devlete geçtikleri XV. yüzyıl ortalarında Kayseri, iktisadi ve ticarî yönden önemini devam ettirdi. Kervan ticaretinin önemli uğrak yerlerinden birisi olan Kayseri'de büyük çaplı pazaryerleri ve ticaret hanları kuruldu. Dericilikte büyük mesafeler kat edildi ve deri işletmeciliğinin ana merkezlerinden biri durumuna gelen Kayseri'de hayvancılık da buna paralel olarak gelişti. Sultan II. Bayezid zamanında Kayseri sancakbeyi olan Mustafa Bey'in vakfiyesinden edindiğimiz bilgilere göre, Mustafa Bey Kayseri'de 1497 tarihinde "Bedesten" yaptırdı. "Bedesten"le birlikte Kapalı Çarşı'da 35 tane daha dükkân inşa ettirdi. Eskiden "Pembe Han", bugün "Pamuk Han*" olarak bilinen Kapan Hanı ise Şah Hatun* isimli bir hanım tarafından "Bedesten"in karşısına yaptırıldı. Şehirde haftanın ve yılın belirli günlerinde büyük pazarlar kuruldu.

XVI. yüzyılda Kayseri'de, zeyrek ve keten tohumlarının işlenerek yağlarının çıkarıldığı 36 adet bezirhane* imalathanesi vardı. Bezirhanelerde bu usulle elde edilen yağa bezir yağı denilir ve boya üretiminde kullanılırdı. Dokumacılıkla* ilgili zanaatlar arasında en çok boyacılıktan* söz edilmektedir. Kayseri, dokumacılıkta Konya, Tire ve Tokat gibi canlı ticaret merkezlerinden biri olup, Kayseri'de bu işe ayrılmış sokak ve avlular vardı. Adı geçen şehirlerden toplanan vergiler arasında, hemen her zaman boyahanelerden alınan ve genellikle on binlerce akçeyi bulan vergiler yer alırdı. Çeşitli yün, kumaş, deri ve sahtiyan gibi maddeler, boyahanelerde boyanıyordu. Kayseri ekonomisinde önemli bir yere sahip olan "cehri*" bitkisi ise bu boyaların kalıcı olmasını sağlıyordu.

XVII. yüzyıl başında Celali isyanları sırasında boya sıkıntısı çekildiğinden boyahaneler bir süre kapatıldı ve yeniden açıldığında uzun süre eski seviyesine ulaşamadı. Kayseri boyahanelerinin geliri, Karaman Beylerbeyi'nin hassı idi. Bu asırda bağcılık, bostancılık ve arıcılık da önemli bir yere sahipti. Kayseri'nin imalat merkezi olarak taşıdığı önem yerel boyutları aşıyordu. Tüccar Kayseri'den Edirne'ye birkaç parça sahtiyan götürmekteydi. Bu asırda Kayseri'deki meslek grupları arasında "çullah"(çul dokuyucusu), "hallaç", "kasap", "taşçı", "zaviyedâr", "hattat"," türbedâr", "nalbant", "ka-

Cuma Pazarı-1927 (Albüm, TBMM)

şıkçı", "muytâb" (kıl dokuyan), "bezirci", "sabuncu", "korucu", "tellal", "yapucu" (duvar ustası), "külahduz" (külah yapıcısı), "hergeleci" (binek hayvan sürücüsü), "gülcü" gibi mesleklere rastlanmaktadır. Kayseri'de pastırma ve sucuk imalatı, çarşaf ve yazma dokumacılığı, halıcılık* ve kilimcilik ile demîrcilik ve bakırcılık* önemliydi. Bu imalat dalları XIX. yüzyıla kadar önemlerini korudu. Bunların yanı sıra Kayseri'de değirmen (81 adet), mumhane ve şaphane gibi işletmeler de faaliyet göstermekteydi.

1500-1520 yıllarına ait verilere göre, Kayseri'de elde edilen resmî gelirler şunlardı:

Giren çıkan mallardan, pazardan ve tartıya giren metadan alınan vergiler; bağ, meyve, bostan ve sebze öşürleri; mum imalathanesi; bekçilik ve koruma hizmeti; kovan ve ganem (koyun) resimleri; cendere, boyahane, meyhane ve bozahane işletmesi ile pazarlara getirilen mallar ve kasaplıktan sağlanan gelirler (en büyük vergi gelir dilimini oluşturmaktaydı).

Merkezi devletin zayıfladığı XVI. yüzyıldan sonraki dönemde, şehrin çıkarlarını temsil eden eşraf, Kayseri'de son derece etkili oldu. Bu eşraf, hoşlanmadıkları herhangi bir valiyi şikâyet ederek ayrılmaya zorlayabilirlerdi; hiçbir yönetici onların onayı ve aracılığı olmadan görevini tam olarak yerine getiremezdi. Bazı batılı seyyahlar, Kayseri ve Saraybosna gibi şehirleri "özgür kentler", "kent-cumhuriyetleri" olarak gördüler. Zira bu tür şehirler, bazı vergilerden muaf olma ve şehre asker girişinin yasaklanması gibi önemli ayrıcalıklar elde etmişlerdi.

Kayseri, XVII. yüzyılda da Türkiye'nin idari, iktisadi ve kültürel merkezlerinden biri olarak önemini sürdürdü. Üsküdar-İzmit yolu Ankara'ya ulaşıp oradan Kırşehir üzerinden Kayseri'ye bağlandı. Bu asırda İran kervanları Kayseri üzerinden İzmir'e ipek getirmeye devam ettiler. Öte yandan Kayseri, Adıyaman-Antep üzerinden Halep'e bağlandı. Ulaşımda kullanılan yük ve binek hayvanları Türkmen aşiretleri tarafından yetiştirildi. Devrin kayıtlarına göre, nakliye işini adları

1723 yılında yapılan Vezir Hanı (F. Yaman Arşivi)

"mekkari" olarak geçen profesyonel taşıyıcılar yürüttü.

Kayseri şehir planı düzenli olup, çarşıları sur kapıları etrafında teşekkül etmişti. Sivas Kapısı etrafında debbağlar ve sahtiyancılar meskûn idi. Meydan Kapısı ile Yeni Kapı arasında At Pazarı, Meydan Kapısı dışında da büyük bir çarşı oluşmuştu. Düvenönü*'nde ise savaşlarda ikmal hizmetinde kullanılmak amacıyla deve ahırları ve zahire ambarları yaptırıldı.

Karaman eski defterdarlarından olan Abdülkerim Efendi ise Hisar önünde on bir dükkân, bir bakkal, dört arabacı dükkânı ile birlikte bir fırın ve kahvehane yaptırmıştı. Kayseri Bedesteni'ne bitişik 36 kuyumcu, altı dikici, iki terzi, bir halaç dükkânı vardı.

XVII. yüzyıl Kayseri'si hakkında bize bilgi veren seyyahlardan Polonyalı Simeon*; şehirde kaftancılığın ve terziliğin gelişmiş olduğundan, ticarî mekânlar olarak da bedestenler, hanlar, kuyumcu dükkânları, çarşı ve pazarlardan bahsetmiştir. Evliya Çelebi* ise; Kayseri'de iki büyük kapalı çarşının olduğunu söylemiştir. Kuyumcular Çarşısı'nda her türlü kıymetli eşya ve mücevherler bulunmasına rağmen zengin tüccarlar alışverişlerini Büyük Bedesten'de yaparlardı. At Pazarı'nın yanındaki Uzunçarşı çok süslü bir mekân olup beyaz unun satıldığı Un Kapanı da buranın hemen sağında idi. İç Kale Kapısı'ndan çıkınca Attarlar Çarşısı'na ve berber dükkânlarına ulaşılırdı. Buradan hemen sonra terzi ve tamirci dükkânları, aşağı taraf ise bakkallar, kasaplar, fırınlar, börekçi, çörekçi ve hoşafçı gibi dükkân-

lar ile dolu olduğundan söz etmektedir.

Bu asırda Kayseri'de canlı bir üretim ve ticaret faaliyeti mevcut olup, Kayseri'nin çarşı ve pazarlarından 63.000 akçeye yakın gelir elde edilmekteydi. Kapan Hanı'nın yıllık geliri 38.000 akçe tutarken boyahaneden elde edilen gelir 45.000 akçe idi.

Kayseri esnafı bu dönemde de "Ahilik*" kültürü doğrultusunda "şeyh", "yiğitbaşı" ve "kethüda" gibi temsilcileri vasıtasıyla üretim ve satış faaliyetlerini sürdürdüler. Çarşı ve pazarların denetimi kadıların denetimi altında bulunurdu. Kadının en yakın yardımcısı olan muhtesip ise şehrin ihtisab rüsumu (bir çeşit vergi) için görevlendirildi. Kayseri çarşı ve pazarındaki fiyatların belirlenmesinde narh uygulaması yapıldı.

Kayseri'de bulunan Güherçile* İmalathanesi bu dönemin ve sonraki dönemlerin önemli tesislerinden biriydi. 1629'da Kayseri, Konya, Niğde sancaklarındaki güherçile imalathanelerinde toplam bin kantar barut üretilmekteydi. Kayseri'de üretilen güherçilenin bir kısmı şehirde işlenip barut yapılırken, bir kısmı da İstanbul'a gönderilirdi.

Kayseri'de bulunan mum sanayiinde zaman zaman bazı sıkıntılarla karşılaşıldı. Özellikle mum yapımında ihtiyaç duyulan yağ tedarikinde sıkıntılar çekildi. Mesela, Nisan 1652 tarihli bir fermana göre, Kayseri'de kasapların yağı yüksek fiyatla başka diyarlara satmamaları hususunda yasaklamaya gidildi. Buna benzer durum zahire ihtiyacının karşılanmasında da söz konusu oldu. Kayseri şehrine gelen zahire ve unun alım satımının bazı kimselerce şehrin dışında yapılması nedeniyle, yeterli miktarda unun şehre ulaşmadığından piyasada sıkıntı çekildi.

Kayseri'de kredi veren sayısız küçük kurum ve kişiler vardı. Kredi veren kurumlar, hizmetlerini yürütebilmek için aldıkları parayı kullanan vakıflardı. Kredi veren kişiler ise küçük sermayelerini verimli kılmaya çalışanlardı. Bu kişilerin faizle borç verme yoluna da gittikleri anlaşılmaktadır, ancak bu işi meslek edinmemişlerdi.

1645 yılına ait *Kayseri Şer'iyye Sicili*'ndeki belgelerin çoğunu, alım-satım ile ilgili olanlar kapsamaktadır. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla gayrimüslimlerin, gerek Müslümanlarla gerekse kendi aralarında alım-satım işleri oldukça yoğundu.

XVIII. asırda Osmanlı Devleti, hem toprak kaybetmiş hem de ekonomisi bozulmuştu. Devletin azalan gelirlerine paralel olarak, merkezî otorite zayıfladı ve ticarî hayatta dengesizlikler ortaya çıktı. Bu asırda Kayseri, devletin içinde bulunduğu bu buhranlı dönemden çok etkilendi. Devletin idari gücünün zayıflamasıyla birlikte, şehir ayan ve eşrafının gücü ve nüfuzu arttı. 1710'da Kayseri ayanlarından Seyyid İsak'ın mutasarrıf naibliğine atanması, ayan ve eşraf nüfuzunun Anadolu'da ilk defa Kayseri'de resmî bir vazife hâlini alması anlamına geliyordu. Ekonomik güce sahip bu kişiye bir de idari gücün verilmesi, halkta korku ve endişe yarattı. Bu tarihten itibaren nüfuzlu ailelerin halk üzerinde tahakküm dönemleri de başlamış oldu. Devletin otorite boşluğu aynı zamanda, şehirde ve çevre köylerde birçok başıboş eşkıyanın (eşkiyalık*) türemesine de sebep oldu. Bu şaki hareketleri Kayseri'nin zirai ve ticarî hayatına çok zarar verdi.

Bu asırda Kozan Dağı'ndan getirilen bakır, Kayseri'deki mahzenlerde toplanır; devlete ait olan kısmı ise masrafı Kayseri cizyesi malından karşılanmak üzere İstanbul'a gönderilirdi. Bunların dışında şehirde tutkal da üretilmekteydi.

1723'de Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, Vezir Hanı*'nı yeniden yaptırdı. Çarşının kıymetini artırmak için çarşıda faaliyet gösterecek esnaf, gönderilen fermanla şarta bağlandı. Bu dönemde itibar gören "kuyumcu", "abacı", "kumaşçı" gibi esnaflar dükkân açabileceklerdi. İbrahim Paşa'nın ölümünden sonra yayınlanan ikinci bir fermanla, isteyen esnaf istediği yerde mesleğini icra edebilecekti. 1729 yılında Hacı Halil Efendi* tarafından Atpazarı Hanı yaptırıldı ve birçok dükkânın gelirini hayır işlerine vakfetti. Bu han günümüze ulaşamamıştır.

1849'da Kapalı Çarşı*'da büyük bir yangın çıktı ve çok sayıda dükkân zarar gör-

dü. Bu yangından sonra çarşı onarıldı, yeni dükkânlar da ilave edilerek çarşı genişletildi. 1884 yılında Kapalı Çarşı'ya ek olarak "Hacı Efendi Çarşısı" yaptırıldı. 1845 yılında Kayseri'de büyük bir kıtlık oldu ancak Kayseri'den ödenmekte olan aşar vergisinin kaldırılması ve şehir için ihalesi uygulanınca kıtlık daha hafif atlatıldı. 1874'de "Doksan'ın Kıtlığı" veya "Büyük Kıtlık" denilen bir kıtlık daha yaşandı ve açlıktan çok sayıda hayvan öldü, mahsuller kurudu ve halk büyük sıkıntı yaşadı. Sivas'ın ileri gelenlerinden Mehmet Ali Bey'in gönderdiği zahire, halkı bu sıkıntıdan kurtardı.

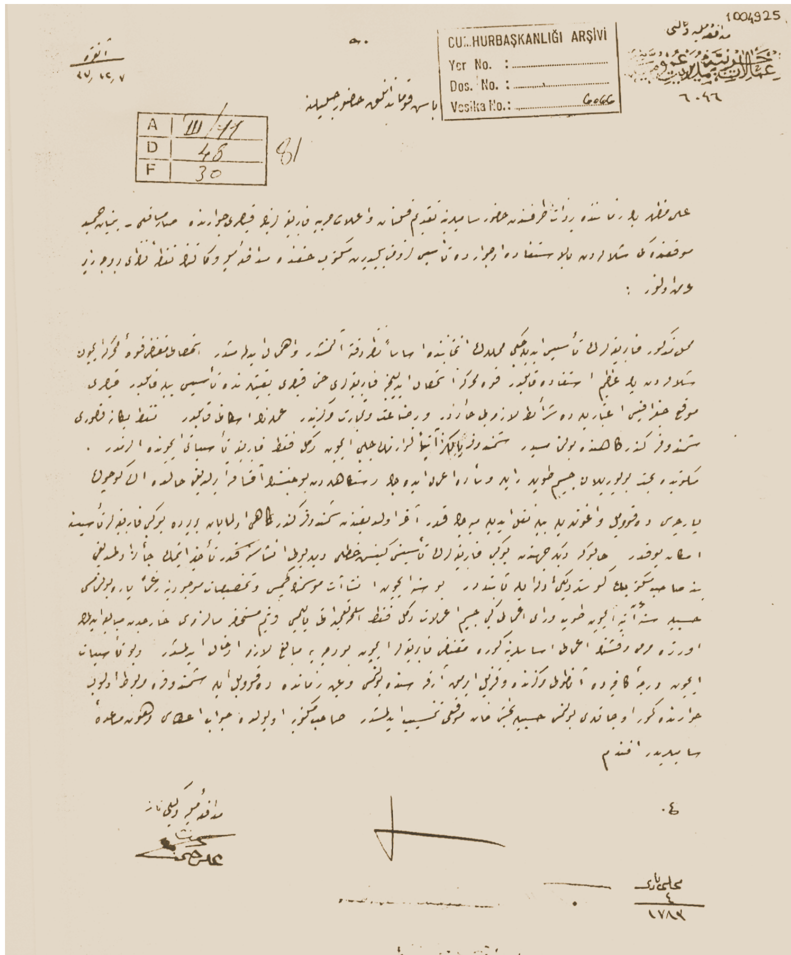
1800–1830 yılları arasında Kayseri dış ticareti çoğunlukla Fransa ile 1830'dan sonra ise İngiltere ile oldu. İngiliz malları, özellikle de tekstil malları Kayseri'de büyük ilgi gördü. 1850'li yıllarda Kayserili Ermeni ve Rum tüccarlar, yabancı ticaret kuruluşlarıyla ortaklık kurup, onların himayesine girdiler. Osmanlı ülkesinde dışarıdan ithal edilen mallardan çok düşük vergi alınması, Kayserili Ermeni ve Rum tüccarlarını kısa zamanda zenginleştirirken Müslüman tüccarları ikinci plana itti. Osmanlı-İngiliz ticaret anlaşmasından sonra 1841'de Kayseri'de ticarî faaliyetlerde bulunmak üzere "İngiliz Ticaret Evi" açıldı. Burada görevli İngilizler, Kayseri ekonomisi hakkında hazırladıkları ayrıntılı raporları bağlı oldukları İzmir'deki konsolosluk amirlerine sunmaktaydılar. 1878 Berlin Anlaşması gereğince 1879'da Sivas'ta İngiliz Askerî Konsolosluğu açıldı. Sivas Askerî Konsolosluğuna bağlı olarak Kayseri'de bir alt konsolosluk kuruldu ve başına da Yüzbaşı Henri Cooper getirildi. Görevi sırasında İngiliz ticaretini ve menfaatlerini geliştiren H. Cooper Kayseri'nin ekonomik ve idari kademelerinde yer alan Türklere karşı gizli bir savaş başlattı. H. Cooper'in görevden ayrılması üzerine yerine gelen Teğmen Bennet de selefinin faaliyetleri doğrultusunda çalışmalarını sürdürdü. Bennet, H. Cooper'e göre daha tarafsız bir gözle rapor hazırladı.

1880 yılında Kayseri Sancağı hakkında Teğmen Bennet'in raporuna* göre; XIX. yüzyılda Kayseri'de Müslümanların yukarı tabakası olan Beyler ve Ağalar, ya resmî görevde bulunmakta ya da küçük çaplı tahıl ve sarı cehri ticareti gibi işlerle uğraşmaktaydı. Müslümanların aşağı tabakası ise hemen hemen tümüyle tarımla uğraşmaktaydı. Şehirde ve kazalarda esnaflık yapanlar da vardı. Hristiyanların bir kısmı kumaşçı, terzi, kuyumcu, zanaatkâr ve tüccar idi. Kayseri dış ticareti de Hristiyanların tekelindeydi. Teğmen Bennet'in raporu incelendiğinde o dönemde Kayseri'de ciddi manada imalat faaliyeti görülmemektedir. Hammadde ihraç edilirken, imalat sanayisine ait ürünler de ithal edilmekteydi.

Kapalı Çarşı üstten görünüm-1925 (TTK)

1886 yılında Sivas'ta bir Amerikan konsolosluğu açıldı. Bu konsolosluğun başına geçenler ise misyoner aile çocuklarıydı. H. M. Jewet ve M. A. Jewet her ikisi de Türk-Ermeni anlaşmazlığını kışkırtmak için komplolar kurup, çıkan olaylarda Türkleri kötüleyen raporlar hazırlıyorlardı. İngiltere ve Amerika kamuoyunda Türkleri kötülediler. Yapmış oldukları bu faaliyetlerden başka Kayseri-Sivas çevresinde Amerikan mamul maddeleri için büyük bir pazar oluşturdular. Karşılıklı mamul madde-hammadde alışverişi arttı. İngiltere'nin ve Amerika'nın dışında Fransa, Almanya ve Çarlık Rusyası'nın da konsoloslukları vasıtasıyla Kayseri ekonomisi hakkında raporlar hazırladıkları bilinmektedir.

XIX. yüzyılın sonuna gelindiğinde Kayseri'de 60 debbağhane ile, debbağcılık önemini korumaya devam etti. Bir diğer sanayi faaliyeti ise dokumacılıktı. Kayseri

Askerî fabrikaların Kayseri civarında kurulması gereği hakkında Millî Müdafaa Vekaletinin 1927 tarihli yazısı (Cumhurbaşkanlığı Arşivi)

ve İncesu'da yerel talebi karşılamak üzere küçük çapta halı dokumacılığı yapılırdı. Başta ipek ve yün halılar olmak üzere kilim, cicim, yazma, yemeni, alaca bez, havlu, keçe vs. için yünlü ve pamuklu üretimi dericilik, keten tohumu yağı, bağırsak ve boya üretimi vardı. Şehirle birlikte köylerde 3000 tezgâh bulunuyor ve bunların 3/5'i ipekli işleniyordu. İpekli halı tipleri İran, Bursa ve İtalya'dan temin edilmekteydi. Ayrıca şehirde 21 boyahane bulunmaktaydı. Boya maddesi olarak kullanılan cehrinin üretimi ve ticareti sayesinde, Kayseri ve çevresinde 1825–1914 yılları arasında halk göreceli bir refah yaşadı. Kayseri'de üretilen cehri, Osmanlı ülkesinde üretilen cehrinin 3/2'sini oluşturuyordu. Kayseri cehrisi ülkenin en kaliteli ürünü idi.

1834 tarihli Kayseri Temettuat Defterleri'ndeki kayıtlara göre, Kayseri'de 37 tane "güherçile kârhanesi" vardı. 1864 yılında "Güherçile Fabrika-yı Hümayunu" Devlet Güherçile Fabrikası haline getirildi. Barut yapımında kullanılan güherçilenin imalatında Kayseri, devlet için önemli bir yere sahipti. Bu hammadde şehrin civarındaki topraklardan yöre ahalisince elde edilir ve okkası 2,5 ya da 3 kuruştan devlete satılır ve daha sonra yıkama ve damıtma vs. yollarla rafine bir hale getirilerek barut yapımı için İstanbul'a gönderilirdi. Yıllık üretim, yaklaşık 80.000 okka olup, 4000 Osmanlı lirası değerindeydi.

Kayseri'ye bağlı Gesi*'de alçı üretilmekte ve okkası 5 ila 10 paradan köylerde ve diğer yerlerde satılmaktaydı. Burası bir Rum tarafından işletilmekte ve ortalama yıllık üretim 800.000–900.000 okka olup, devlete yılda 32.000 kuruş getirisi vardı.

Kayseri'ye bağlı Faraş Köyü çevresinde çok miktarda demîr bulunmaktaydı. Köylüler bunu eritmekte ve okkasını 2 kuruştan Kayseri ve diğer yerlerde satmaktaydılar. Faraş'ta dört fırın bulunmakta ve bunların sahipleri devlete yılda yüzer kuruş ödemekteydiler. Yumuşak olan bu demîr genellikle at nalı, mıh ve kaba demîr işçiliğinde kullanılıyordu. Şehirde 80–100 demîrci, 30 tenekeci ve 50 bakırcı dükkânı bulunmaktaydı. Demîrciler tarım aletleri, nal vs. üretirken, bakırcılar mutfak eşyaları üretmekteydiler.

XIX. yüzyıl sonları ile XX. yüzyıl başlarında diğer bir ekonomik gelişme de bankacılık alanında oldu. Kayseri'de Ziraat Bankası açıldı ve sermayesi Kayseri kazasındaki her çift öküzden alınan 15 kuruşluk vergilerden elde edildi. Böylece elde edilen miktar, resmî faiz haddi olan yıllık % 12 üzerinden 115.000 kuruşu buldu. Belediye yetkilileri de anılan faiz oranıyla Bankaya 4000 Osmanlı lirası borç verdiler. Tarımla uğraşanlara destek amacıyla kurulmasına rağmen köylülerden başka gruplar da bundan yararlandılar. Kredi için teminat isteniyordu. 1910 yılında Osmanlı Bankasının Kayseri Şubesi açıldı ve müdür olarak Primian (Onik) isimli bir yabancı göreve getirildi. Şehirde faizle para verenler de vardı.

Devlet tefecilik konusunda çok az önlem almaktaydı. Köylüler sıkışık zamanlarında Hristiyanlardan veya başkalarından, herhangi bir şey teminat göstererek % 15 ile % 25 arasında değişen yüksek faizlerle küçük miktarlarda borç alıyorlardı. Kayseri'de ticaretin büyük bir kısmını ellerinde tutan gayrimüslimler, çiftçiye yüksek faizlerle borç veriyorlardı. Devlet, Ziraat Bankasını hizmete sunarak çiftçiye yardımcı olmaya çalıştı ancak bu yeterli olmadı. Bu gelişmeler karşısında Türk girişimciler bir araya gelerek 1911 yılında "İslam Suhulet Şirketi"ni ve "Kayseri Terakki Maarif Kitapçı Şirketi"ni kurarak milli ekonominin ilk temellerini attılar.

1916 yılında Kayseri Mutasarrıfı Zekai Bey'in girişimleriyle "Meclis-i Umumiye-i Liva Köy İktisat Bankası" adında mali bir şirket kurulması kararlaştırıldı. Köylülerden zahire toplanarak oluşturulan bu şirket, Osmanlı hükümetinin 1918'de şirket kurma yolu ile köylüden zahire toplanmasını yasaklaması üzerine "Kayseri Çiftçiler Bankası Ortaklığı Anonim Şirketi" adıyla 1920'de yeniden kuruldu. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra tekrar faaliyete geçirilemeyen bu banka 1928'de kapatıldı.

Kurtuluş Savaşı döneminde Ankara'nın düşman tehdidi altına girmesiyle birlikte önemli müesseseler Kayseri'ye taşındı. Bu müesseselerden biri olan Ziraat Bankası Genel Merkezi de 1921'de Kayseri'ye getirildi ve Cami-i Kebir* yanındaki Maarif Hanı'nda bir yıl kadar çalışmalarını sürdürdü.

Kayseri Ticaret ve Sanayi Odası* ilk olarak 1896 yılında kuruldu, fakat 1906 yılına kadar hiçbir faaliyet gösteremedi.

XX. yüzyıl başlarında Kayseri'de üretilen ürünler arasında pastırma ve sucuk önemli bir yere sahipti. 1910 yılında yaklaşık olarak 30.000 civarında büyükbaş hayvan, pastırma ve sucuk yapılmak için kesildi. Sekiz fabrika ile üretim yapılıyor ve üretilen pastırmanın 5/6'sı ihraç ediliyordu. 1911 yılı kayıtlarına göre Kayseri ihracatında pastırmacılık birinci sırayı almaktaydı. Pastırma ihracatı 750.000 okka olup, memlekete giren para 525.000 Osmanlı lirası idi. Kayseri'nin "yün" ticareti de önemli bir yere sahipti. Yün ticaretinden dolayı memlekete giren para, pastırmadan sonra ikinci sırayı almaktaydı. Kayseri dışarıya 504.000 okka yün ihraç edip 37.440 lira kazanıyordu. Pastırma genellikle yurtiçine ihraç edilirken, yün daha ziyade Avrupa'ya ihraç ediliyordu.

Sümer Bez Fabrikası

Ülke ekonomisine katkı sağlayan halıcılık, Kayseri'de gittikçe gelişen bir sektör haline geldi. 1893 yılında iki kişi tarafından 25 tezgâhla başlayan halıcılık aradan geçen on-on iki sene zarfında 15.000 tezgâha ulaştı. Evlerde kadınlar ve kızlar tarafından üretilmekte olup, halıcılık için özel imalathaneler henüz kurulmamıştı. Halıcılığın memlekete olan getirisi 250.000 Osmanlı Lirası idi. Kayseri ticareti için pek mühim olan ürünlerden biri de deriydi. Evcil hayvan derileri 325.000 okka ve getirisi 24.400 lira idi. Av derilerinin miktarı 10.000 adet olup buna mukabil giren para 5000 liraydı.

Kayseri'nin ihraç ürünleri içerisinde ikinci derecede önemli olan ürünler ise şunlardı: Kitre (zamk), cehri, çekirdek içi, yonca tohumu, salep, afyon, haşhaş tohumu, çöğen kökü, iç yağı, sadeyağ, bezir, buğday, çavdar, arpa, fasulye, zeğrek, yumurta, ceviz, kuru ve sair yapılmış gönler, yün ipi, bağırdak, bal mumu, güherçile, soğan, sarımsak.

XX. yüzyıl başına kadar Kayseri için iyi kazanç getiren güherçile, cehri ve debbağcılık bu dönemden itibaren eski önemlerini kaybetmeye başladı. Kayserili tüccarlar sadece Kayseri'de üretilen ürünlerin ticaretini yapmıyor aynı za-

Tayyare Fabrikası (B. Akbaş Arşivi)

manda çevre köy, kasaba ve şehirlerden tahıl, yün ve yumurta gibi ürünleri Kayseri'de topluyor ve buradan dışarıya satıyorlardı.

1921 yılında türünün tek örneği olan İspirto İmalathanesi açılmış ve Sivas Oteli'nin bir bölümünde faaliyetini sürdürmüştür.

Cumhuriyetin İlk Yıllarından Yakın Döneme Kadar Ekonomi: Millî Mücadeleyi kazanan Ankara Hükümeti'nin çok acil olarak ekonomiyi yeniden ayağa kaldırması ve bu maksatla yerli sanayinin* geliştirilmesi, ekonomik faaliyetlerde gayrimüslimlerin bıraktığı boşluğun doldurulması gerekiyordu. Ankara Hükümeti'nin sanayi yatırımları seçtiği şehirlerden biri de Kayseri'dir. 1927 tarihli Başkumandanlık Makamına yazılan bir belgede, Kayseri Bünyan-ı Hamidi'ndeki Sarımsaklı Şelaleleri civarında askerî fabrikaların tesisinin gerekliliği anlatılmaktadır.

1924–25 yılına ait *Türk Ticaret Salnamesi*'ne göre; "Şehrin nüfusu 250.000'dir. Şehirde 114 mahalle, 10.223 hane, 3722 dükkân ve mağaza, 120 fırın, 30 han, 11 hamam, 23 çeşme, 1 petrol deposu, 1 silah deposu, 150 cami ve mescit, 31 zaviye ve tekke, 7 kilise, 4 büyük mektep, 1 belediye bahçesi, 1 hastane, 1 kışla mevcuttu. "Kayseri Milli Anonim Şirket"i adlı şirket; hububat, kitre vb. ürünleri ihraç, bakkaliye, manifatura gibi ürünleri de ithal etti.

Fabrikalar: Askerî Mensucat Fabrikası, Müstahzarat Fabrikası, Yerli Bez dokuma Fabrikası, Un Fabrikası (3 adet), Yerli Dokuma İmalathaneleri, Halı İmalathaneleri (4 adet).

Bankalar: Ziraat Bankası şube ve sandıkları, Osmanlı Bankası, Milli Anonim Şirketi, Bünyan İplik Fabrikası Anonim Şirketi." olarak kaydedilmişti.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında 1926'da kurulan Tayyare Fabrikası* (1950 yılından itibaren Hava İkmal ve Bakım Merkezi haline getirildi) ile 1935'te kurulan Kayseri Sümerbank Pamuklu Mensucat Fabrikası*, Kayseri sanayi ve ticareti için bir dönüm noktasıdır. Daha sonraki yıllarda faaliyete geçen Anatamir Fabrikasını da kamu yatırımları içinde sayabiliriz. Bu üç kamu kuruluşun özellikle ilk ikisi, Kayseri sanayicisi için bir okul oldu. İkinci kuşak (1950–1980) sanayicilerin büyük bir çoğunluğu bu fabrikalardan yetişti. Bu sanayi kuruluşlarında çalışmak, kişilere bir ayrıcalık getirmekteydi.

Cumhuriyet'le birlikte yapılan demîryollarından* Kayseri-Ankara (1927), Kayseri-Sivas (1930), Kayseri-Ulukışla hatları şehrin iktisadi hayatına yeni bir istikamet verdi

1923–1930 döneminde uygulanan "liberal ekonomi politikaları" sonucunda Kayseri'de önemli üç özel sektör yatırımına tanık olmaktayız. Bunlardan birincisi, 1926'da Türkiye'nin ilk özel şirketi olan Kayseri ve Civarı Elektrik Türk A.Ş.* tarafından elektrik üretmek amacıyla kurulan Bünyan Hidroelektrik Santrali*'dir. İkinci özel sektör girişimi ise 1924 yılında Bünyan'da kurulan Bünyan Halı İpliği Fabrikası*'dır. Üçüncü girişim ise, 1932 yılında yerli girişimciler tarafından kurulan, günümüzde de faaliyetini sürdürmekte olup modern anlamda Kayseri'deki ilk un fabrikası özelliğini taşıyan Değirmencilik İşletmesi* 1938 yılı itibarıyla şehirde yukarda zikredilen modern tesisata sahip sanayi kuruluşları olan bez, un, yünlü dokuma fabrikaları dışında 1000'den fazla ufak sanat müessesesi vardı. Çalışan sayısı ise 7000'den fazlaydı.

Kayseri'nin bu dönemde yurtdışına ilk ihracı, 30 ton yonca tohumu ile Berlin'e oldu. Tüccar topladığı malın bir kısmını içerdeki pazarlara, bir kısmını da İstan-

bul ve Mersin'deki komisyoncularına veya ihracatçı firmalar aracılığıyla dış pazarlara ihraç ederdi. İthalatla uğraşanlar da yine buralardan ikinci ve üçüncü ellerden tedarik ettikleri malları Kayseri'ye getirip satarlardı. Başlıca ihraç ürünleri; halı, kilim, pastırma, sucuk, buğday, arpa, çavdar, yonca tohumu, fasulye nohut, mercimek, cehri, kitre, bal, balmumu, haşhaş, anason, koyun, keçi kavurma, pekmez, kuru meyve, kavun, karpuz, deri, bağırsak, don yağı, tiftik yapağı, keçi kılı, acı çekirdek, av derileri, kaput bezleri, battaniyeler, yünlü kumaşlar idi.

Başlıca ithalat ürünleri ise; şeker, çimento, demîr, canlı hayvanlar, pamuk, maden kömürü, züccaciye, manifatura, petrol, benzin, iplik, eczayı baytariyye ve tıbbiye hurdevat, kösele, bakır, sac levhalar kereste vb. idi.

Kayseri'de 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve yerli sermayenin yeterince gelişmemiş olması gibi nedenlerle 1950'li yıllara kadar değirmencilik şirketi, bakır fabrikası, Reşadiye tekstil fabrikası gibi fabrikalar bulunsa da büyük ölçekli özel sektör yatırımı yoktur. Mevcut olanlar ise küçük işletmeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hava İkmal ve Bakım Merkezi bünyesinde uzun yıllar eğitim ve öğretim faaliyeti gösteren ve daha sonra kapatılan Çırak Okulu daha sonraki dönem sanayicileri için bir okul görevi yaptı. Buna benzer bir okul da Anatamir Fabrikası bünyesinde açılmış ancak kısa bir süre sonra kapatılmıştır. Sanayiye nitelikli eleman yetiştirmek ya da iç ihtiyacı karşılamak amacına yönelik kurulan çırak okullarının yanı sıra 1939'da Kız Enstitüsü ve Akşam Kız Sanat Okulu, 1942'de Erkek Sanat Enstitüsü* ve Kayseri Ticaret Lisesi açıldı. Bu okulların sayısı giderek artmış ve bugün bunlar Endüstri Meslek Liseleri olarak bilinmektedirler

1950–1960 yılları arasında özel sektör yatırımların arttığı görülmektedir. Özel sektörün bu dönemde kurmuş olduğu en büyük yatırımlar; Birlik Mensucat Fabrikası*, Orta Anadolu Mensucat Fabrikası* ve yarı kamu nitelikli Şeker Fabrikası*'dır. 1950'den sonra Kayseri sanayisinde özel sektörün ağırlığı giderek arttı. 1960'tan sonra Taksan ile özel hisselerin de bulunduğu Çinkur* dışında imalat sanayinde kamu yatırımı pek görmemekteyiz. Bugün Taksan, Özelleştirme İdaresi tarafından satıldı, Çinkur ise faaliyetini durdurdu, icra yoluyla satıldı. Bu iki tesisinde yeni sahipleri Kayserilidir. 1950'lerin uygun ortamında, küçük ve orta boy girişimciler daha çok dayanıklı tüketim malları üretimine yöneldi; girişimciler ellerindeki tezgâh ya da makineleri küçük değişikliklerle, değişik ürünleri üretebilecek biçime dönüştürdü. 1950'lerin önemli girişimlerinden birisi de Küçük Sanayi Sitesi'nin ya da Eski Sanayi Bölgesi'nin kurulmasıdır.

Şeker Fabrikasının açılışı-1955

1960'lı yıllarda Kayseri'de sanayi ve ticaret hayatı için önemli olan kurumların faaliyete geçtiklerini görmekteyiz. 1963'te Kayseri Ziraat Odası*, 1965'de Ticaret Borsası*, 1966'da Kayseri Sanayi Odası* kuruldu. 1967'de Kayseri Anadolu Fuarı açıldı*. 1968 yılında ise daha önce açılmış pek çok özel banka şubesinin yanında Merkez Bankası Kayseri Şubesi açıldı. 60'lı yılların sonu ve 70'li yılların başından itibaren imalat sanayinin çeşitlendiğini, nitelik kazanmaya başladığını, ölçeklerin büyüdüğünü, fabrikasyon üretime geçtiklerini ve çoğunun tüzel kişilik kazandıklarını görmekteyiz. Kayseri Sanayi Odasına 2009 yılı itibariyle kayıtlı üyelerin % 75'ine yakını tüzel kişiliğe sahiptir.

1950'li ve 60'lı yıllarda küçük işletmeler

Kayseri Organize Sanayi Bölgesi (KBB Arşivi)

şeklinde kurulmaya başlayan özel sektör yatırımları 1970'lerde sayıca artmakla kalmamış aynı zamanda da ölçeklerini büyütmüşlerdir. Özellikle 1970'ten itibaren Kayseri'nin bazı ilçelerinde de sanayi yatırımlarına tanık olmaktayız.

1970'li yıllarda metal eşya-makine sanayi birinci, dokuma sanayi ikinci, gıda sanayi üçüncü sırada yer almaktaydı. Bu yıllarda Kayseri'deki metal eşya- makine sanayi alanındaki işletmeler; HEMA Traktör Fabrikası, TAKSAN Takım Tezgâhları Fabrikası*, ÇİNKUR Çinko Kurşun Fabrikası, HES Kablo Fabrikası, Has Çelik ve Halat Sanayi*, HESFİBEL, ERCİYES Boru Fabrikası*, Bünyan Döküm Makine Alet Fabrikası, Asya Madeni Eşya ve Emaye Fabrikası. Dokuma alanındaki işletmeler; Birlik Mensucat*, Karsu Tekstil*, Atlas Halı Fabrikası, Saray Halı Fabrikası*, Lüks Kadife. Gıda alanındaki işletmeler; Meysu*, Kemsan, Garipsu, Kayseri Yem Fabrikası ve bazı un fabrikaları idi. Ayrıca 1981'de kurulan ASPİLSAN* Askerî Pil Sanayi ve Ticaret AŞ fabrikası bulunmaktadır.

1977–78 yıllarında Kayseri'de 356 adet halı ve ip ticareti yapan firma ile 520 tane imalatçı vardı. 40.000 halı tezgâhının % 40'ı ihracat için çalışıyordu. Halı sektöründeki üreticilerin % 60'ı girişimcilerinin ise % 40'ı Hacılar kökenli idi. Hacılar halkının bu sektörde başarılı olmasının altında yatan sebep daha önceleri dokudukları (1930'lu yıllar) Hacılar Bezi denilen bez dokumadaki yetenekli işgücünün halıcılığa kaymasıdır.

1980'li yıllarda makro-ekonomi politikalarında değişim yaşanmıştır. "İthal-İkameci" kalkınma modelinden "İhracata Yönelik" kalkınma modeline geçilmiştir. Buna ek olarak 1985'ten sonra uygulanan teşvik sistemi, Kayseri'de teşvikli yatırım yapanları artırdı ve çok sayıda büyük ölçekli işletmeler doğdu.

Kayseri Organize Sanayi Bölgesi*'nin kurulması, alt yapısının tamamlanması ve 1989 yılında bu bölgeye teşvik sistemi içerisinde İkinci Derecede Kalkınmada Öncelikli Yöre statüsü verilmesi, Kayseri'de büyük işletme sayısının çok sayıda artmasına yol açtı. 1980–1997 döneminde her ne kadar gıda, kâğıt, tekstil, metal eşya-makine ve kimya sektörlerinde artış olduysa da asıl sıçrayış yapan sektörler orman ürünleri ile taşa-toprağa dayalı sanayi kolları oldu. Ağaç İşleri, koltuk, kanepe ve yatak üreten 3 büyük firma (İstikbal-İpek-Yataş Mobilya) ile orta ölçekteki işletmeler Türkiye'nin bu konudaki ihtiyacının yarıdan fazlasını (% 60) karşılamaktadır. Kayseri sanayisi işletme ve çalışan işçi sayısı bakımından, metal eşya-makine ve teçhizat sanayi, dokuma sanayi ile gıda sanayiinde önemli bir yere sahiptir. Bu üç sektör, 10 kişi ve üzerinde işçi çalıştıran işletmeler içinde % 78'lik paya sahiptir. İşçi sayısı bakımından da % 83'lük oranı oluşturmaktadır. İldeki imalat sanayi tesislerinin % 59,5'i büyük ölçekli, % 40,5'i orta ölçekli işletme özelliğine sahiptir.

Anbar-Boğazköprü arasında kurulan Kayseri Serbest Bölgesi*, 7 milyon metrekarelik bir alana oturmaktadır.

Kaynakça: *Kayseri Sancağı Hakkında Teğmen Bennet Tarafından Hazırlanan Genel Rapor (1880)*, (çev. Uygur Kocabaşoğlu), Kayseri 1996; Suraıya Faroqhı, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler, Kent Mekanında Ticaret, Zanaat ve Gıda Üretimi 1550-1650*, (Türkçesi: Neyyir Kalaycıoğlu), İstanbul 1993; Özen Tok, *Kadı Sicillerine Göre XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Kayseri Para Vakıfları*, Kayseri 2008; Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, (çev. Ruşen Sezer), İstanbul 2003; İnbaşı, *16.YBKayseri*; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri Kapalı Çarşısı", *Türk Dünyası Araştırmalar Dergisi,* Mart-Nisan, 2006, S. 161, s. 219-226; Ekrem Erdem, *Ahlakla Kalitenin Buluştuğu Bir Esnaf Teşkilatlanma Modeli Ahilik*, Ankara 2009; Uygur Kocabaşoğlu, Murat Uluğtekin, *Salnamelerde Kayseri*, Kayseri 1998; *Sekizinci İzmir Fuarında Kayseri* 1938; *Kay-*

seri Ekonomisi Sempozyumu 2, Kayseri 2004; *Kayseri İlinin Ekonomik Gelişmesi*, Kayseri 1997; *Kayseri İli Gelişme Raporu*; Şükrü Karatepe, *Kendini Kuran Şehir*, Kayseri 1999; Erkiletlioğlu, *KT*; Erkiletlioğlu, *Osmanlı Kayseri*; Erkiletlioğlu, *KYTN*; *Kayseri İlinin Ekonomik Gelişmesi (Seminer-Tebliğler-Panel)*, Kayseri 1997; İsmet Demîr, *Kayseri Temettuat Defteri I,II,III (H 1250/M 1834 Tarihli)*, Kayseri Ticaret Odası Yayınları, Kayseri 1999; Ahmet Hilmi Kalaç, *Kayseri'yi Bilmek İster misiniz? Yahut Kayseri'nin Ekonomik Durumu 1911*, Ankara 2007; Ahmet Hilmi Kalaç, *Kendi Kitabım*, Yeni Matbaa, (basım yeri yok) 1960; Murat Öztürk, *Türkiye'de Sermaye Birikiminin Özellikleri (Kayseri Üzerine Bir Deneme)*, Doktora Tezi, İstanbul 1996; Sabahattin Bayram, "Koloni Çağındaki Kayseri'nin Ticarî Hayatı", *KYTSB*[1]; Ali Tuzcu, "19. Yüzyılın Başlarından 20. Yüzyılın İlk Çeyreğine Seyyahların Gözüyle ve Konsolosluk Raporlarında Kayseri'nin İktisadi Yapısı", *KYTSB*[3]; Hasan Ali Şahin, "Kültepe Metinlerinde Geçen Kumaş İsimleri", *KYTSB*[1]; Rifat Önsoy, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Katıldığı İlk Uluslararası Sergiler ve Sergi-i Umumi-i Osmani (1863 İstanbul Sergisi)" Rifat Önsoy, "19. Yüzyılın Sonunda Kayseri'nin İktisadi ve Ticarî Durumu", *7-13 Nisan 1986, I. Kayseri Kültür ve Haftası Konuşmaları ve Tebliğleri*, Kayseri 1987; Faruk Sümer, *Yabanlu Pazarı*, İstanbul 1985; Kayseri Sanayi Odası İnteraktif Tanıtım CD-ROM; Sefure Deveci, *Kayseri'nin Tarihi Coğrafyası Üzerine Bir Deneme*, Lisans Tezi, Kayseri 1998; Sefure Deveci, *55/2 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H 1055/M 1645) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2002; Cumhurbaşkanlığı Arşivi 6066 Vesika Numaralı, 07 Aralık1921 Tarihli Belge; Hanife Deveci, *Kayseri'de Küçük Sanayi Siteleri Ve Kayseri Serbest Bölgesi*, Bitirme Ödevi, Kayseri 2009; www.kayseriseker.com.tr; www.ortaanadolu.com/tr/; www.birlikmensucat.com.tr; www.kayserito.org.tr; T.C. Kayseri Valiliği, http://www.kayseri.gov.tr

SEFURE DEVECİ ÇETİNKAYA

Günümüz Ekonomisi

Kayseri, gerek coğrafi özellikleri, gerekse tarihi birikimi itibariyle hemen her devirde ticaret ve sanayinin gelişmesine müsait bir yerleşim yeri oldu. Şehrin çok farklı medeniyetlere ev sahipliği yapması, toplumsal hayatının farklı kültürlere açık olmasını ve ekonomik hayatının hep canlı kalmasını sağladı. Böylece, burada yaşayan insanlar farklı medeniyetlerden dünya standartlarında yaşam tarzı öğrendi. Hem bu nedenler hem de Müslüman Türk medeniyetinin özellikleri bu şehrin gelişmesini ve bugünkü müteşebbis insan tipinin oluşmasını sağladı.

Kayseri'nin ekonomik yapısı nüfus duru-

Bazı Temel Değişkenler İtibariyle Kayseri'nin Sosyo-Ekonomik Açıdan Türkiye Sıralaması, 2007

Konu	Türkiye Sıralaması
Yüzölçümü	9
Nüfus	16
Şehirlerde yaşayan nüfus	11
Şehirleşme oranı	9
İllerin kişi başına devlete katkısı	20
Kamu yatırımlarından aldığı pay	18
Yatırım teşvik belgesi (adet)	15
Dış Ticaret Hacmi	11
İthalat	12
İhracat	11
Kişi başına ithalat	10
Kişi başına ihracat	12
Açılan şirket sayısı	17
Banka sayısı	7
Şube sayısı	15
Mevduatın büyüklüğü	16
Kredi kullanımı	14
Patent tescili	6
Marka tescili	10
Endüstriyel tasarım tescili	5
Faydalı model tescili	5

Kaynak: http://www.kayserito.org.tr/web3/pxp/kto-raporlari.php; www.tbb.org.tr.

Türlerine Göre Bitkisel Ürün Dağılımı, 2007

Çeşitlerine Göre Bitkisel Ürünler		Üretim (ton)	Ürünlere Göre Üretim Payı (%)
Tahıllar	Arpa	241.831	13,73
	Buğday	470.375	26,71
	Mısır	4.375	0,25
	Yulaf	1.437	0,08
	Çavdar	22.888	1,30
	Toplam	740.906	42,08
Baklagiller	Fasulye	2.636	0,15
	Fiğ	1.070	0,06
	Mercimek(yeşil)	304	0,02
	Nohut	5.566	0,32
	Toplam	9.576	0,54
Yumru Bitkiler ve Yem Bitkileri	Korunga	13.452	0,76
	Patates	208.848	11,86
	Sarımsak (kuru)	114	0,01
	Soğan (kuru)	1.014	0,06
	Yonca	213.945	12,15
	Toplam	437.373	24,84
Endüstriyel Baklagiller	Şeker Pancarı	564.749	32,07
Yağlı Tohumlar	Ayçiçeği	8.204	0,47
Genel Toplam		1.760.808	100,00

Kaynak: http://kayham.erciyes.edu.tr/stat/index.htm

İl Arazisinin Dağılımı		
Arazinin Türü	Alan (ha)	%
Orman ve Fundalık	136.097	8,05
Tarım Alanı	674.584	39,90
Tarım Dışı Arazi	189.144	11,18
Çayır ve Mera	691.028	40,87
Toplam	1.690.583	100,00

Kaynak: http://kayham.erciyes.edu.tr/stat/index.htm.

mu ile tarım, sanayi ve hizmet gibi temel ekonomik sektörler bağlamında ele alınacaktır.

Nüfus: 2008 yılı itibariyle, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi hesaplamalarına göre, Kayseri ilinin toplam nüfusu 1.184.386'dır. Kadın ve erkek nüfusun dağılımı neredeyse birbirine eşittir. İl nüfusunun % 27,49'u 0–14 yaş arası bebek ve çocuk grubundan, % 54,36'sı 15–49 arası yaş genç ve orta yaş grubundan, % 18,15'i ise 50 ve üzeri yaş grubundan oluşmaktadır. Kayseri, nüfus büyüklüğü bakımından 2007 yılı itibariyle 16. sırada, şehirleşme oranı bakımından ise 9. sırada yer almaktadır. İlin nüfus artış hızı ülke ortalamasının altında olmasına rağmen, doğurganlık hızı ortalamanın üstündedir.

Tarım: DPT'nin 2003 yılındaki araştırmasına göre, İç Anadolu Bölgesi'nin tarımsal üretim değerinin ülke geneli içindeki payı % 18,81 iken, Kayseri'nin payı % 1,23'tür. Bu yüzde ile 30. sırada yer alan Kayseri'nin esas olarak bir tarım şehri olmadığı açıktır. Kayseri'de tarımsal üretim kapsamında daha çok bitkisel üretim, hayvancılık, ormancılık ve su ürünleri gibi tarımsal faaliyetler yer almaktadır.

Bitkisel Tarım: Kayseri ilinin yüzölçümü 16.917 km²dir ve yüzölçümü bakımından ülkenin dokuzuncu ili konumundadır. Yüzölçümü en fazla olan ilçesi 2833 km² ile Pınarbaşı'dır. Kayseri arazisinin yaklaşık % 40'ı (674.584 hektar) tarıma elverişlidir. Bununla birlikte tarım arazisinin niteliği düşüktür. Tarım arazisinin yarısı tarımsal alet kullanımına uygundur. Çayır ve mera arazisi yaklaşık % 41'lik oranla (691.028 hektar) oldukça geniş yer tutmakla birlikte, yüksek nitelikli hayvancılık için yeterli değildir. Çayır ve mera arazisinin azımsanmayacak bir kısmı ıslah edilmeye muhtaç durumdadır. İl arazisinin sadece % 8'lik kısmı da (136.097 hektar) orman ve fundalıktır. Yaklaşık % 11,2'ye tekabül eden (189.144 hektar) kısım ise tarım dışı arazi niteliğindedir.

Kayseri'nin tarım alanlarının % 12,7'si sulu tarıma uygundur. Bunun tamamına yakını tarla niteliğindedir. İldeki sulu bağ bahçe alanı toplam 5030 hektar civarındadır. Söz konusu bilgiler ışığında Kayseri tarımının ağırlıklı olarak kuru tarlacılığa dayandığı söylenebilir. Kuru tarım, dağ yamaçları ve engebeli alanlarda yapılırken, sınırlı sulu tarım genellikle Develi ve Sarımsaklı ovalarında, yeraltı ve baraj sulaması şeklinde yapılmaktadır.

2007 yılı itibariyle ilde üretilen bitkisel ürün desenine bakıldığında; başlıca beş tür bitkisel üretimin yapıldığı anlaşılmaktadır. Bunlar: tahıllar, baklagiller, yumru bitkiler ve yem bitkileri, endüstriyel baklagiller ve yağlı tohumlardır. Bunlar üretim paylarına göre sıralandığında; % 42 ile tahılların en büyük paya sahip olduğu, onu %32'lik payla şeker pancarının ve % 25'lik payla yumru ve yem bitkilerin aldığı, diğerlerinin ise oldukça düşük bir paya sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Tahıl grubunda arpa, buğday, mısır, yulaf ve çavdar yetiştirilmektedir. İlde gerçekleştirilen en önemli tahıl üretimi buğday (% 26,7) ve arpadır (% 13,7). Baklagiller grubunda fasulye, fiğ, yeşil mercimek ve nohut yetiştirilmektedir. Bunların hiçbiri çok ciddi bir paya sahip değildir. Yumru bitkiler ve yem bitkileri grubunda korunga, patates, sarımsak, soğan ve yonca yetiştirilmektedir. Bu grup içerisinde en yüksek üretim payı yonca ve patatese aittir (sırasıyla % 12,1 ve % 11,8). Endüstriyel baklagiller grubunda şeker pancarı yetiştirilmektedir. Şeker pancarı üretimi toplam bitkisel üretimin % 32'sini oluşturarak, tüm gruplar içinde en yüksek üretim payına sahiptir. Yağlı tohumlar grubunda ise, büyük ölçekte olmasa da (% 0,47) ayçiçeği üretilmektedir. İldeki bitkisel üretim genel olarak değerlendirildiğinde; şeker pancarı, buğday, arpa, yonca ve patatesin en yüksek üretim payına sahip ürünler olduğu anlaşılmaktadır.

Hayvancılık: Kayseri'de hayvancılığın hemen her türü üretilmektedir. Ancak,

2000–2007 arasında hayvancılıkta büyük bir düşüş gözlenmektedir; bazı hayvan gruplarında yarı yarıya, bazılarında ise üçte bir oranında düşüş gözlenmiştir. 2007 yılı itibariyle ilde toplam 25 mandıra bulunmaktadır (bunlardan 21'i faal olarak üretim yapmaktadır). Mandıralarda büyük çoğunluğu yoğurt olmak üzere toplam 6 bin tonun üzerinde süt ürünü üretilmektedir.

Su Ürünleri: Kayseri'de su ürünleri kapsamında yaygın olarak yalnızca alabalık üretimi gerçekleştirilmektedir. Alabalık üretimi yıllar bazında iniş ve çıkışlar gösterse de, nihai olarak artma eğilimi söz konusudur. Alabalık üretimi bugün 2 bin tona yaklaşmıştır.

Sanayi: Kayseri, geçmişinde ve bugününde esas itibariyle ticaret ve sanayi sektörleriyle önem arz eden bir ildir. İlin sanayi sektörü; enerji, imalat ve madencilik alt sektörleri itibariyle ele alınabilir.

Enerji: 2007 yılı itibariyle, ilde elektrik üretimini gerçekleştiren Bünyan Hes'in elektrik üretimi bir önceki yıla göre 7 kattan fazla artarak 21.910.100 kwh olarak gerçekleşmiştir. Toplam enerji tüketimi ise, 2.238.628.434 kwh'e yükselmiştir. Yıllık tüketimin aşağı yukarı % 50'si sanayide kullanılmaktadır. Tek başına bu veri bile Kayseri'nin önemli bir sanayi kenti olduğunu göstermektedir. Ayrıca, son yıllarda Yamula Barajı'ndan ve diğer barajlardan elektrik enerjisi üretme imkânı doğmuştur.

İmalat Sanayi: Kayseri, en başta bahsedilen tarihî geleneğine uygun olarak, daha Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren, döneminin ağır sanayi kuruluşlarına ev sahipliği yaptı.

1980'li yıllardan sonraki dışa açılma politikaları ile birlikte, hem eski sınaî kuruluşlar gelişmeye başladı, hem de yenileri kurulmaya başladı. Kayseri, bugün Türkiye'nin en önemli sanayi bölgelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Son yıllarda ilden 14–17 arasında firma İstanbul Sanayi Odası (İSO) tarafından sıralanan ülke çapındaki birinci en büyük 500 sınaî kuruluş arasına girmeyi başarırken, 9–18 arası firma da takip eden 500 büyük firma arasına girmeyi başarmaktadır.

Sanayi Tesislerinin Üretim Konularına Göre Dağılımı, 2008

Üretim Konusu	Tesis Sayısı
Mobilya ve Ev Tekstili	228
Metal Eşya	143
İnşaat, Yapı Malzemeleri	82
Tekstil	79
Diğer	77
Gıda	39
Ambalaj	32
Plastik	29
Makine-Tarım	26
Kimya Sanayi	26
Maden	24
Genel Toplam	785

Kaynak: http://kayham.erciyes.edu.tr/stat/index.htm

Dikkat edilecek olursa, ilk İSO–1000 arasına giren firma sayısının küresel krizle birlikte hızı kesilse de son yıllarda artış kaydetti.

2009 yılı itibariyle üretim tutarlarına göre ilk 500'deki Kayseri firmalarının sıralaması yer almaktadır. Toplam 14 Kayseri firması 3.943.464.339 TL'lik üretim değeri ile ilk 500'e girmiştir. Kayseri'de birinci, ikinci ve üçüncü sırayı, ilk 500 sıralamasında ilk 100'de yer almayı başarmış olan Kayseri Şeker Fabrikası A.Ş., Boytaş Mobilya San. ve Tic. A.Ş. ve HES Hacılar Elektrik San. ve Tic. A.Ş. almıştır. İlk 500'deki diğer Kayseri firmaları ilk 500'de 118, 166, 173, 236, 285, 306, 318, 349, 409, 472 ve 480. sırada yer almıştır. Küresel krizin en fazla hissedildiği bir dönemde, söz konusu 14 büyük firmanın toplam üretim değeri bir önceki yıla göre yaklaşık yüzde 10 artmıştır

Kayseri'de Faaliyette Bulunan Küçük Sanayi Siteleri ve Çalışan İşçi Sayıları, 2008

Sanayi Sitesi	İşyeri Sayısı	Çalışan İşçi
Eski Sanayi Sitesi	2.178	8.403
Yeni Sanayi Sitesi	3.033	17.054
Orta Sanayi Bölgesi	55	126
Doğu Sanayi Sitesi	280	534
İmalatçılar Pazarlama San.	220	402
Osman Kavuncu Sanayi Sitesi	850	9.214
Argıncık Küçük San. Sitesi	220	368
Kayseri Demirciler KSS	326	372
Pınarbaşı Küçük San. Sit.	104	109
Develi Küçük Sanayi Sitesi	120	257
Tomarza Küçük Sanayi Sitesi	55	63
Toplam	7.441	36.902

Kaynak: http://kayham.erciyes.edu.tr/stat/index.htm

Kayseri Sanayi Odası tarafından 433 firma esas alınarak hazırlatılan ampirik bir çalışmaya göre, ilde faaliyet gösteren firmaların temel hususiyetlerini aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür: Firmaların faaliyet dallarına göre dağılımına bakıldığında; % 55'inin metal ana sanayi, işlenmemiş metal ürünleri, mobilya ve tekstil/tekstil ürünleri alanında faaliyet gösterdikleri anlaşılmaktadır. Buradan hareketle il sanayinin daha ziyade emek-yoğun alanlardan oluştuğu; dolayısıyla gelecekte küresel rekabette daha fazla yer alabilmek için daha ileri teknoloji ve onunla uyumlu nitelikli işgücü gerektiren alanlara yönelmeleri gerektiği söylenebilir.

Firmaların istihdam kapasitelerine göre ölçek yapılarına bakıldığında ise; % 67'si 1–50 arası, % 4'ü 201–500 arası ve % 3,2'si de 500 ve daha fazla işçi çalıştırmaktadır. Buradan anlaşılmaktadır ki, firmaların büyük bir kısmı KOBİ niteliğinde olup, yine küresel rekabet için ölçeklerini büyütmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Nitekim çalışmanın diğer bulgularından anlaşılıyor ki, firmaların ölçeği büyüdükçe üretim kapasiteleri, yatırımları ve istihdam hacimleri de artmaktadır.

Ölçek büyüklüğüne göre firmaların dağılımına bakıldığında; bu bakımdan önde olan sektörlerin sırasıyla kimya, gıda, madencilik, metal, tekstil ve inşaat sektörleri olduğu anlaşılmaktadır. Yine yaptıkları ihracatın büyüklüğü bakımından sırasıyla tekstil, madencilik, elektrik, mobilya, metal ve inşaat sektörleri; yurtiçi satışlar açısından ise, kimya ve inşaat sektörleri önde gözükmektedir. Bu sonuçlar aslında il sanayisinin (ve tabii ekonomisinin) rekabet gücünün bu alanlarda yoğunlaştığını göstermektedir.

Ele alınan firmaların % 39'u anonim şirket, % 47'si ise limited şirket statüsündedir. Yine firmaların % 87'si aile şirketi niteliğinde olup; bunların % 70'i birinci nesil, % 28'i ise ikinci nesil tarafından idare edilmektedir. Başka bir açıdan ele alındığında; söz konusu firmaların % 59'u 1991 sonrasında (yani en fazla 15 yıllık), % 90'ı ise 1970 sonrasında (yani en fazla 35 yıllık) kurulmuştur. Demek ki, işletmelerin kahir ekseriyeti yeni kurulmuş olup, uzun işletmecilik deneyimine sahip değildirler. Bu durum hiç kuşkusuz risk alma bakımından önemli bir avantaj olsa da, yeterince öz kaynağa sahip olamadıkları için istikrarsız ortamlarda riske maruz kalma olasılıklarını artırabilmektedir. En büyük sermayeleri risk alabilmek ve değişime ve yeni küresel rekabet koşullarına uyum sağlayabilmek olan bu yeni girişimlerin siyasal olarak da istikrarı tercih etmeleri kolaylıkla anlaşılabilir. Nitekim aynı çalışmadan söz konusu firmaların piyasa ekonomisinin gelişmesi, özelleştirme ve yabancı sermaye hareketleri gibi konulara olumlu baktıkları anlaşılmaktadır.

İlde toplam olarak 785 tesis bulunmaktadır. Tabloya göre en fazla tesis sayısı 228 adet tesis ile mobilya ve ev tekstili sektörüne aittir. Bunu 143 tesis ile metal eşya ve 82 tesis ile inşaat ve yapı malzemeleri sektörleri izlemektedir. İl imalat sanayinin dağılımına bakıldığında rahatlıkla görüleceği üzere, Kayseri sanayisinin her ne kadar istihdam yaratma kapasitesi oldukça yüksek olsa da, şehrin sanayisi çok ileri teknolojik donanıma dayalı, katma değeri yüksek sanayi dallarından oluşmamaktadır.

Diğer yandan, ilin sanayi kapasitesi konusunda fikir vermesi bakımından faaliyette bulunan küçük sanayi siteleri ve burada çalışan işçi sayılarına bakmak gerekir. Hemen belirtmek gerekir ki, Kayseri çok eskilerden itibaren bünyesinde çok sayıda küçük sanayi sitesi bulundurmaktadır. Esasında bir küçük işletme ve zanaatkârlar kenti olan Kayseri'nin sanayileşmesine küçük sanayi sitelerinin önemli katkısı olduğu, birçok KOBİ ve sanayi kuruluşunun temelinin de küçük sanayi sitelerinde atıldığı bilinmektedir. Tablo 19'da 2008 itibariyle Kayseri'de küçük sanayi siteleriyle ilgili temel bilgiler verilmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere, küçük sanayi sitelerinde toplam olarak 7441 işyeri mevcuttur ve bu işyerlerinde 36.902 işçi çalışmaktadır.

Kayseri'de küçük sanayi sitelerinde en fazla işyeri sayısı 3033 işyeri ile Yeni Sa-

nayi Sitesi'ne aittir. Burada 17.054 işçi çalışmaktadır. Yeni Sanayi Sitesi'ni 2178 işyeri ile Eski Sanayi Sitesi izlemektedir ve burada 8403 işçi çalışmaktadır. Ancak, işyeri sayısı fazla olmamakla birlikte işçi sayısı bakımından ikinci sırada 9214 işçi ile Osman Kavuncu Sanayi Sitesi yer almaktadır. Küçük sanayi sitelerinden üçü il merkezi dışında kalan ilçelerde bulunmaktadır. Bu sitelerde toplam 279 işyeri faaliyet göstermekte ve toplam 429 işçi çalışmaktadır.

İmalat sanayii ile ilgili göstergeler Kayseri'nin sanayileşme bakımından ülke genelinde önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. DPT'nin 2003 yılında yaptığı bir araştırmaya göre Kayseri; organize sanayi bölgesi parsel sayısı bakımından 11, küçük sanayi sitesi işyeri sayısı bakımından 17, imalat sanayii işyeri sayısı açısından 12, imalat sanayii yıllık ortalama çalışanlar sayısı bakımından 9, kişi başına imalat sanayii katma değeri açısından ise 16. sırada yer almaktadır.

Kayseri; sanayi tesislerinin çokluğu, bu tesislerde istihdam edilenlerin sayısı ve bu tesislerde yaratılan katma değer bakımından ülkenin kaydadeğer sanayi merkezlerinden biri durumundadır. Başka bir ifade ile Kayseri, tarım kesiminde diğer birçok il'e göre düşük istihdam ve düşük üretim düzeyine sahipken, sanayi kesiminde yüksek istihdam ve yüksek üretim düzeyine sahiptir.

Madencilik: Kayseri madencilik bakımından zengin bir il olup; jips, tuğla ve kiremit hammaddesi, krom, alüminyum, bakır, kurşun, çinko, pirit, demîr, kaolin, pomzataşı, diyatomit, sanayi kili ve linyit içeren yataklar mevcuttur. Bu maddelerden çinko, demîr ve krom ekonomik olarak işletilmektedir. Çinko, Yahyalı ve Bünyan ilçelerinde; demîr, Develi ve Yeşilhisar'da; krom ise Pınarbaşı'nda üretilmektedir.

Hizmetler Sektörü: Kayseri'de hizmetler sektöründe bankacılık, inşaat, haberleşme, turizm ve ulaştırma hizmetleri yer almaktadır.

Bankacılık: Kayseri, bankacılık faaliyetlerinin en yoğun olduğu illerden biridir. Bu nedenledir ki, bankaların pek çoğu ilde bir ya da daha fazla şube açmış durumdadır. Büyük bankaların hemen hepsi Organize Sanayi Bölgesinde ve hatta diğer sanayi sitelerinde ayrı şube açmışlardır. Nitekim il genelinde toplam 22 banka 117 şube ile faaliyet göstermektedir. Bu şubelerden 25'i yabancı, 34'ü kamusal sermayeli milli banka şubesi, kalan 57 tanesi ise özel sermayeli özel banka statüsündedir. Bu şubelerden 21 tanesi il merkezinde yer alan Melikgazi, Kocasinan, Talas ve Hacılar ilçeleri dışındaki ilçelerde bulunmaktadır. İl merkezindeki şubelerden 11 tanesi de sanayi sitelerinde faaliyet göstermektedir.

Bankacılık sektörünün il'e dönük ilgisini aynı şekilde katılım bankalarında da görmek mümkündür. Zira katılım bankalarının hepsinin ilde birden fazla şubesi bulunmaktadır. Belli bankaların hemen her sanayi bölgesinde şube açma gereği duyması, il ekonomisinin gelişme seviyesi hakkında önemli göstergelerden biridir. 2008 yılı sonu itibariyle, il mevduatının ülkenin toplam mevduatı içindeki payı yaklaşık binde 82, kredilerin payı ise yaklaşık binde 0,90 dolayındadır. Dolayısıyla, mevduat ve kredi hacmi çok yüksek olmasa da, mevduatın krediye dönüşme oranı yaklaşık % 110 oranındadır ve kredi kullanımında da ülkede ilk 10 il arasında yer almaktadır. İl toplam mevduatında hane halkının vadeli tasarruflarını gösteren tasarruf mevduatı hesabı

Üretim Tutarlarına Göre İlk 500'deki Kayseri Firmalarının Sıralaması (2009)

Sırası	Firma Adı	Üretim (TL)
58	Kayseri Şeker Fabrikası A.Ş.	680.751.387
78	Boytaş Mobilya San. ve Tic. A.Ş.	555.863.519
83	HES Hacılar Elektrik San. ve Tic. A.Ş.	526.091.747
118	Merkez Çelik San. ve Tic. A.Ş.	425.099.559
166	Orta Anadolu Tic. ve San. İşl. T.A.Ş.	292.023.648
173	İstikbal Mobilya San. ve Tic. A.Ş.	283.752.416
236	Keskinkılıç Gıda San. ve Tic. A.Ş.	207.914.238
285	Boyteks Tekstil San. ve Tic. A.Ş.	174.274.255
306	Boyçelik Metal San. ve Tic. A.Ş.	165.053.339
318	Has Çelik Ve Halat San. Tic. A.Ş.	159.697.714
349	Kumtel Dayan. Tük. Mal. Plas.San. Tic. A.Ş.	142.847.937
409	YATAŞ Yatak ve Yorgan San. Tic. A.Ş	120.141.344
472	Karsu Tekstil San. ve Tic. A.Ş.	105.728.279
480	Form Sünger ve Yatak San. ve Tic. A.Ş.	104.224.957
Toplam (14 Firma)		3.943.464.339

Kaynak: http://www.kayserito.org.tr/web3/pxp/kto-raporlari.php

İthalat ve İhracatın Yıllara Göre Dağılımı, (Milyon $)			
Yıllar	İhracat	İthalat	Net İhracat
2001	262,9	476,4	-213,5
2002	351,6	408,1	-56,5
2003	465,1	494,2	-29,1
2004	639,6	818,6	-179,0
2005	703,0	818,6	-115,6
2006	751,7	1095,1	-343,4
2007	973,2	1289,1	-315,9
2008	1129,8	1362,9	-233,1
2009*	948,0	987,0	-39,0

Kaynak: http://kayham.erciyes.edu.tr/stat/index.htm
*Aralık ayı 11 ay ortalaması ilave edilerek bulunmuştur.

% 42,2 ile ülke ortalaması olan % 41'in üzerindedir. Aynı şekilde, il döviz tevdiat hesabı da % 43,2 ile ülke ortalaması olan % 34'ün oldukça üzerindedir. Bu haliyle Kayseri halkının bankalardaki tasarruflarını ülke ortalamasının çok üzerinde bir oranla döviz cinsinden tutmayı tercih ettiği söylenebilir.

Ayrıca, Merkez Bankasının şubelerinden birinin de Kayseri'de bulunduğu dikkate alındığında, ilin bireysel ve kurumsal temelde finans-bankacılık faaliyetlerinde önemli bir yere sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Turizm: Kayseri, şehir merkezi ve ilçelerin pek çoğunda yer alan doğa, tarih, kültür ve din turizmi bakımından oldukça zengin varlıklara sahip olmasına rağmen, bu imkânların yeterince harekete geçirilebildiği ne yazık ki söylenemez. İlin en önemli turistik değerleri arasında Erciyes Dağı*, Sultan Sazlığı* ve Kapuzbaşı Şelaleleri gibi doğal güzellikleri ile Kale*, Kapalı Çarşı*, Hunat Camii ve Külliyesi*, Cami-i Kebir*, Gevher Nesibe Medresesi*, Kaniş Karum*, Ağırnas Yeraltı Şehri*, Soğanlı Kiliseleri* ve Talas* gibi tarihî ve kültürel değerleri sayılabilir. İl Turizm İl Müdürlüğünden alınan resmî bilgilere göre, 2010 yılı itibariyle ilin Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB) belgeli restoran sayısı 7, seyahat acentesi sayısı 55, otel sayısı 12 (çok yakında 22'ye tamamlanmak üzere) ve mevcut yatak kapasitesi 2616'dır (çok yakında 4 bine ulaşmak üzere). Turistik mekânlara gelen yıllık yerli turist sayısı 42.500, yabancı turist sayısı 20.000, otellere gelen yerli turist sayısı 134.354, yabancı turist sayısı ise 10.762 olarak kaydedilmiştir.

Dış Ticaret: Kayseri'de ekonomik gelişmeye bağlı olarak dış ticaret giderek yükselen bir trend izlemektedir. 2001 yılı itibariyle yaklaşık 263 milyon dolar olan toplam ihracat değeri, 2008 küresel mali krizle birlikte epeyce hız kesmiş olsa da, 2009 yılı sonunda yaklaşık 948 milyon dolara ulaşmıştır. Toplam ithalat değeri ise, aynı dönemde yaklaşık 476 milyon dolardan 987 milyon dolara yükselmiştir. Bundan başka, Kayseri kişi başına ihracatta 12., kişi başına ithalatta ise 10. sırada yer alan il konumundadır. Bu değerler hiç şüphesiz önemli bir gelişmeyi ifade ediyor olsa da, aynı dönemde ülkenin toplam dış ticaret değerlerinde yaşanan gelişme ve ilin üretim ve pazar potansiyelleri göz önüne alındığında, bu gelişme tatmin edici olarak görülmemelidir. Hele de dış ticarette elde edilen değerlerin kahir ekseriyetinin az sayıda firma tarafından gerçekleştirildiği dikkate alındığında, il ekonomisinin uluslararası rekabete henüz yeterince açılamadığı daha rahat anlaşılacaktır. Ancak, bu gerçekten hareketle il genelinde ve sektör-temelli sağlıklı bir uluslararası rekabet stratejisi oluşturulduğunda, il ekonomisinin çok daha hızlı bir gelişme ivmesi yakalayabileceği rahatlıkla söylenebilir.

Kayseri'de ithal edilen ürünler şunlardır: Elektrik süpürgesi, muhtelif kimyevî maddeler, boyalar, radyan soba aksamı, çelik tel, lif, akümülatör aksam ve parçaları, pil aksam ve parçaları, viskos elyafı, polyester, elyaf, kumaş, şerit, cam, cam lifi, demîr ve çelikten yaylar, alüminyum şerit, selüloz, polietilen, PVC, manşon, apron, keten, yastık doldurma makineleri, tekstil makinesi ve aksamı, metal kop-

Yıllar İtibariyle Kayseri'den İSO-500'lere Giren Firma Sayısı			
Yıllar	İlk 500	İkinci 500	İSO-1000
2004	16 firma	10 firma	26 firma
2005	17 firma	9 firma	26 firma
2006	17 firma	10 firma	27 firma
2007	16 firma	18 firma	34 firma
2008	14 firma	18 firma	32 firma
2009	14 firma	_	_

Kaynak: KAYSO

ça, pompa, cam işleme makinesi, kayış ve dikiş makinesi, tarama makinesi, torna makinesi, yay dizgi makinesi, dokunmuş mensucat, sentetik mensucat, matbaa mürekkebi, filtre haşıl makinesi, dokuma makinesi, boyama makinesi, havlu boyama ve dikme makinesi, iplik makinesi, iplik bükme makinesi, macun, santrifüj akrilik lifler, suni lifler, yanıcı panel, mobilya aparatları, yorgan kenar kaplama makinesi, fitil makinesi, suni reçine, basınç ölçme aleti, iplik makinesi, iplik katlama makinesi, emme-üfleme ve temizleme tesisi doğalgaz sobası, sarma makinesi, bobin makinesi vb. ürünler.

İthalat yapılan ülkeler ise şunlardır: ABD, Almanya, İngiltere, Hollanda, Fransa, İsviçre, İtalya, Bağımsız Devletler Topluluğu, Rusya Federasyonu, Polonya, Romanya, Güney Kore, İrlanda, Bulgaristan, İspanya, Avusturya, Belçika, Yeni Zelanda, Slovakya, Çin, Yunanistan, İsveç, Pakistan, Danimarka, Norveç, Çek Cumhuriyeti ve Japonya.

İlimizden ihracı gerçekleşen ürünler şunlardır: Pamuklu denim kumaşı, makine halısı, ham bez (branda bezi), örgü bez, akrilik iplik, pamuk ipliği, haberleşme kablosu, fiber optik kablo, çelik boru, galvanizli sac boru, çelik kapı, para kasası, yatak, yorgan, yastık, uyku tulumu, nevresim takımı, bornoz, havlu, minder, oturma grubu, kanepe, koltuk takımı, muhtelif ev ve büro mobilyaları, PVC, sünger, kadife, çelik raf, akümülatör, elektrikli fırın, ocak, soba, katı yakıtlı soba, un ve un mamulleri, yumurta, muhtelif mutfak margarini, deterjan, bisküvi, helva, pekmez, meyve suyu konsantresi, muhtelif gıda maddeleri, keçe, muhtelif ev tekstili, LPG boş tüp, güneş enerji kolektörü, patates, takım tezgâhı, çelik halat, yaylı tel.

Mal ihraç edilen ülkeler ise şunlardır: ABD, Almanya, İngiltere, Hollanda, Belçika, İtalya, İrlanda, Romanya, Polonya, Malta, İspanya, Fransa, Rusya Federasyonu, Özbekistan, Gürcistan, Suriye, İran, Azerbaycan, Nahçıvan, Türkmenistan, Kazakistan, İsrail, Suudi Arabistan, Ürdün, Yemen, Birleşik Arap Emîrlikleri, Makedonya, Malezya, Bosna-Hersek, Danimarka, Avusturya, Lübnan, Macaristan, İsveç, KKTC ve Yunanistan'dır.

Türkiye'nin önemli turizm merkezlerinden biri olan Erciyes Dağı

Genel Olarak İlin Sosyoekonomik Sıralaması: Kayseri, geçmişte ve günümüzde pek çok bakımdan, ama özellikle de ekonomik bakımdan Orta Anadolu'nun en önemli çekim merkezlerinden biri olarak bilinir. Hinterlandında Yozgat, Sivas, Nevşehir, Kırşehir, Niğde, kısmen Aksaray ve Adana'nın kuzey bölgeleri bulunmaktadır. DPT'nin yaptığı bir araştırmaya göre, Kayseri bölge içerisinde, sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından çevre iller içerisinde 1., ülke geneli içinde ise 19. sırada yer almaktadır. Kayseri yüzölçümü itibariyle Türkiye'de 9. sıradadır. Nüfus bakımından 16. sırada, şehirleşme oranı bakımından 9. sırada, şehirlerde yaşayan nüfus açısından ise 11. sırada yer almaktadır. Tüm bu göstergeler, Kayseri'nin demografik açıdan önemli iller arasında yer aldığını göstermektedir.

İllerin kişi başına devlete katkısı bakımından 20. sırada yer almaktadır. Kamu yatırımlarından aldığı pay bakımından 18., yatırım teşvik belgesi açısından 15. sıradadır. Burada ilin büyümesini esas itibariyle özel yatırımlar eliyle gerçekleştirdiğini, kamunun payının oldukça sınırlı olduğunu belirtmek gerekir. Hatta devletin yapması beklenen eğitim ve sağlık gibi temel yatırımların bile büyük kısmı Kayserili hayırsever* işadamları eliyle yapılmaktadır. Mesela, yaklaşık 20 yıldır il genelinde ilköğretim ve üniversite bina-

larının neredeyse tamamı Kayserili işadamları tarafından yaptırılmıştır. Bu durum, bir taraftan Kayseri halkının gözünde sermaye düşmanlığının oluşmamasına ve gelir grupları arasında bir çatışmanın olmamasına, hatta sosyal sermayenin güçlenmesine neden olurken; diğer taraftan, kamunun il'e dönük yatırımlarında nispi olarak ihmalkâr davranmasına yol açmaktadır.

Kayseri dış ticaret hacmi bakımından 11., ithalat açısından 12., ihracat açısından 11., kişi başına ithalat bakımından 10. ve kişi başına ihracat bakımından 12. sırada yer almaktadır. Bu durum, mutlak anlamda tatmin edici düzeyde olmasa da, nispi olarak uluslararası pazarlara açık önemli bir ticaret merkezi olan Kayseri'nin bu özelliğini geçmişten bugüne hâlâ devam ettirdiğinin ve bundan sonraki yıllarda da devam ettireceğinin bir işaretidir.

Kayseri, faaliyet gösteren banka sayısı bakımından 7, şube sayısı bakımından 15, mevduatın büyüklüğü bakımından 16, kredi kullanımı bakımından 14, açılan şirket sayısı bakımından 17, patent tesciline göre 6, marka tescili bakımından 10, endüstriyel tasarım tescili ve faydalı model tescili bakımından ise 5. sıradadır. Söz konusu sıralamalar, Kayseri'nin geleceğe dönük uluslararası rekabet gücünü artırmak için ileri teknoloji-yoğun sektörlere ve yenilik politikalarına ağırlık verdiğini göstermektedir.

Kayseri, teşvikte gelişme bakımından 2648,21 TL'den 2793,78 TL'ye yükselmiş iken 2009 yılında yürürlüğe giren "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile (BKK 2009/15199) ve 27302 Sayılı Resmî Gazetede Yayınlanan 2009/1 Sayılı Uygulama Tebliği ile yatırım teşvik uygulamalarında üçüncü bölgede yer aldı.

Kaynakça: DPT, *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, DPT Yayınları, 2003; Erdem/Dönek, Ekrem, "Kayseri İlinin Ekonomik Gelişmesinde Sanayi Sektörünün Rolü", *Kayseri İlinin Ekonomik Gelişmesi*, İktisadi Araştırmalar Vakfı, s. 89–117, Kayseri 1997; Erdem/Dönek, Ekrem, *Kayseri İlinin Ekonomik Yapısı ve Gelişme Alanları*, Dünya Bankası tarafından finanse edilen Kayseri İli İşgücü Uyum Projesi: Yerel Ekonomik Gelişme Programı projesi, Kayseri Ticaret Odası, 1997; Erdem, Ekrem *Ahilik: Ahlakla Kalitenin Buluştuğu Bir Esnaf Teşkilatlanma Modeli*, Detay Yayıncılık, Ankara (2009); Erdem, Ekrem, "Kayseri'de Sermaye Birikiminin Yapısı ve Değerler Sistemi: İslamî Kalvinistler Çalışmasına Eleştirel Bir Yaklaşım", *I. Hacılar Sempozyumu, 11-13 Mayıs 2007*, s. 359-76, Kayseri 2007; *2005 Yılı Değerlendirme ve Gelecek Beklentileri* Araştırması, Kayseri Sanayi Odası, KAYSO Kayseri 2006; www.kayham.erciyes.edu.tr.; www.tbb.org.tr.; www.tuik.gov.tr.

EKREM ERDEM

ELAGÖZ

Kocasinan ilçesine bağlı ve şehir merkezine 15 km uzakta bir köydür. Moğollar 14. yüzyılda Anadolu'ya kendi aşiretleri olan Tatarları ve Naymanları yerleştirmişlerdi. Anadolu'da bulunan Samağar, Alagözlü, Nayman gibi yer adları da Moğol yerleşim yerleriydi. Barambay Aşireti'nin bir kolu olarak buraya yerleşen ve köye de adını veren Elagöz, bir Moğol oymağıdır. Çevrede bulunan Cırgalan, Argıncık, Cırlavuk, Horsana, Hongele, Sülemiş gibi köy isimleri de Moğollardan intikal eden hatıralardı. Köy, 16. yüzyılda Sahra Nahiyesi'ne bağlıydı. 1500'de 15 hane, 1520 yılında 31 hane nüfus vardı. 1831'de Elagöz'de 22 hanede 110 nüfus, 1875 yılında 16 hanede 60 nüfus bulunuyordu. Ekilir tarım arazisi 3630 dönümdü. Köyde Bezirhane ve Cami Sokağı olarak iki yerleşim yeri vardı. Basarı, Kızıl Yer, Kara Yerler, Dere İçi, Boz Yer, Yaka Yeri gibi mevkileri vardı. Köy arazisi, Kayserili Nazif Bey, Akşehirlizade, Talaslı Gürcüömeroğlu, Karabacakoğlu, Hacı Numanoğlu, Akçakayalızade gibi Kayserili ailelerinin çiftliğiydi. 1965'te 213 nüfusu vardı. Hâlen Kocasinan Belediyesine bağlı bir mahalledir.

Kaynakça: Aziz b. Erdeşir-i Esterabâdî, *Bezm u Rezm*, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara 1990, s. 125; *Belleten*, C. 56, s. 905; H. Cömert, *Kayseri'de İlk Nüfus Sayımı 1831*, Kayseri 1993, s. 195; KAYTAM Arşivi, *150 Numaralı Hulasa Defteri*; *1968 Kayseri İli Yıllığı*, Kayseri 1968; İnbaşı, *16. YBKayseri*, s. 84; Z. Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1981, s. 258;

HÜSEYİN CÖMERT

ELBAŞI, ALPER TUNGA

Şair, yazar (Kayseri/Bünyan, 24 Mayıs 1976-). İlkokulu Tomarza ve Erkilet'te tamamladı. Orta ve liseyi Kayseri'de okudu. Yüksek öğrenimini Erciyes Üniversitesinde yaparken imkânsızlıktan bırakmak zorunda kaldı. Zamantılılar Sosyal Dayanışma Kültür ve Turizm Derneği Başkanlığı ve *Zamantı Kültür ve Turizm Dergisi*'nin sahipliğini yaptı. *Türkü Dergisi* yayın kurulu üyeliğinde bulundu. Düğün salonu işletmektedir. Ortaokul yıllarında okumaya ve yazmaya başladı. "Zor şartlar güçlü insanlar doğurur" prensibiyle şiir ve nesir alanında çalışmalar yaptı. Pek çok gazete ve dergide yazıları, şiirleri yayımlandı.

Eserleri: *Sevdamız Türkiye* (1999), *Yorgun Yıllar* (2002), *Tan Yeri Ağarırken* (2002).

NURKAL KUMSUZ

ELDEM, HALİL EDHEM

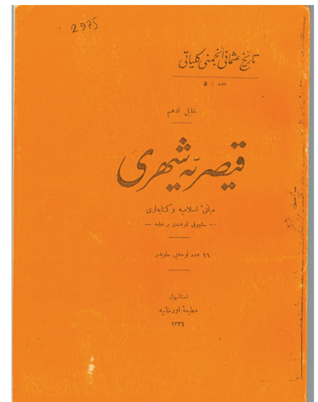
Arkeolog ve müzeci (İstanbul, 1861 – İstanbul, 17 Kasım 1938). Babası, Sultan II. Abdülhamid devri sadrazamlarından İbrahim Edhem Paşa, annesi Ispartalı olup Abdülmecid zamanında "Yağlıkçılar Kâhyası" Mustafa Ağa'nın kızıdır. Halil Edhem'in kardeşleri yaş sırasıyla: Ressam Osman Hamdi, Türkiye'de müzecilik fikrini geliştiren ve Halil Edhem'i yetiştiren adamdır. İsmail Galib ise Şûrâ-yı Devlet üyeliğinde bulunmuş, aynı zamanda meskûkât uzmanıdır. Bu üç kardeş, bizde arkeoloji, nümismatik, tarih, resim, mimari ve heykeltıraşlık hususunda yol gösterici ve teşvik ediciler oldu. Halil Edhem, İstanbul'da başladığı öğrenimini Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde devam ederek başarıyla tamamladı. İlkokuldan sonra girdiği Kaptan İbrahim Paşa Ortaokulundan diploma almadan, babasının elçi tayin edildiği Berlin'e gitti. Orada bir yıl kadar kalarak, Almancayı öğrendikten sonra, dört buçuk yıl Real Schule'ye devam ederek ortaöğrenimini tamamladı. Oradan İsviçre'ye geçerek bir yıl Zürih Üniversitesinin tabiat bilimleri dalına devam etti. Sonra, babasının isteği üzerine, Viyana Politeknik Okuluna kayıt yaptırarak, tabiat bilimleri ve kimya öğrenimi gördü. Aynı yıl içinde İsviçre'ye dönerek Bern Üniversitesine devam etti ve 1885'te felsefe doktoru oldu. Halil Edhem, Avrupa'daki öğrenimi sırasında, çok sevdiği arkeoloji derslerine devam etti. Babasının isteğine uyarak, kimya ve maden mühendisliği öğrenimini tamamladı. Halil Edhem'in memuriyet hayatı, Avrupa'dan dönüş yılı olan 1885'te başladı ve 1931 yılında emekli oluncaya kadar devam etti. Memuriyet hayatının 7 yıl 5 ayı harbiyede; 16 yıl 7 ayı müzeler müdür yardımcılığında; 5 ayı belediye başkanlığında; 21 yılı müzeler müdürlüğünde geçti. Halil Edhem, 1931'de Atatürk'ün emriyle İstanbul'dan Türkiye Büyük Millet Meclisine milletvekili seçilmekle de siyasî hayata başladı. Türk Tarih Kurumunun kuruluşundan sonra, ikinci Başkan Samih Rifat'ın ölümü üzerine 18 Ocak 1933'te Türk Tarih Kurumu Başkanlığına seçildi. Ölünceye kadar TTK'nın üyesi olarak kaldı ve çalışmalarından ötürü Atatürk'ün takdirini kazandı.

Eserlerinden bazıları: *Kayseriye Şehri* (1334/1918) *Topkapı Sarayı* (1931); *Yedi Kule Hisarı* (1932); *Camilerimiz* (1931); *İslami Nümismatik İçin Bir Bibliyografi Tecrübesi* (1933); *Anadolu Selçuklu Devrinde Mimari ve Tezyini Sanatlar* (1933); *İstanbul'da İki İrfan Evi* (1937); *Kitabeler Nasıl Kayıt ve Zapt Olunmalıdır* (1940); *Düvel-i İslamiyye* (Tercüme-1927).

Kaynakça: *Halil Edhem Hatıra Kitabı* (2 cilt), Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1947, s. 48; H. Edhem, *Kayseri* (Göde), s. 1-7.

KEMAL GÖDE

Halil Edhem Eldem

Kayseriye Şehri kitabının kapağı

ELDEN, YAŞAR

Şair, yazar (Tomarza/Persenk, 1961-). İlk, orta ve lise öğrenimini Kayseri'de tamamladı. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi İktisat Bölümünden mezun oldu. Kayseri İl Halk Kütüphanesinde başladığı memuriyet hayatında, uzun yıllar Erciyes Üniversitesi Kültür, Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü görevini sürdürdü. Aynı Üniversite'nin İletişim Fakültesi Sekreteri olarak görevine devam etmektedir. Çalışmalarını, çeşitli

Yaşar Elden

ilmî dergi ve gazetelerde yayımladı. Kayseri'deki mahallî gazetelerde "Çivi Yazıları" ve "Hayatımızın Kıyısından" başlıklı köşelerde günlük yazıları yayımlandı. Mahallî televizyonlarda bugüne kadar "Kitap Dünyasında Yeni Yayınlar", "Hayatımızın Kıyısından", "Satır Arası", "Dağlar ve Bağlar", "Yörelerimiz Kültürümüz" ve "Kütüphaneli Evlerimiz" isimli programları hazırlayarak sundu. Kayseri Bölgesinde millî voleybol, kayak, boks ve hentbol hakemi olarak Türk sporuna 17 yıl boyunca hizmet etti.

Eserleri: *Hayatımızın Kıyısından* (1991); *Şu Bizim Persenk Persek Kapıkaya* (2006); *1990'lı Yıllardan Günümüze Ne Değişti Neler Değişmedi?* (2007); *1844 ve 1872 Kayıtlarında Persenk (Kapıkaya)* (2007)

YAYIN KURULU

Selçuknâme kapağı

EL-EVÂMİRÜ'L-ALÂ'İYYE Fİ'L-UMÛRİ'L-ALÂ'İYYE (SELÇUKNÂME)

İbn Bîbî ismiyle bilinen el-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Ca'ferî er-Rugadî tarafından Farsça olarak yazılan eserdir. Anadolu Selçukluları dönemindeki siyasî ve sosyo-kültürel gelişmeleri takip edebilmek için en önemli kaynaktır. Eserde verilen bilgiler dışında, yazar hakkında fazla malumat bulunmamaktadır. Babası, Kurh-ı Sorh seyitlerinden ve Cürcan'ın ileri gelen bir ailesinden Mecdeddin Muhammed Tercüman'dır. Annesi, el-Bîbî el-Müneccime ismiyle bilinen Nişabur'daki Şafii cemaatinin reisi Kemaleddin Simnanî'nin kızıdır. İbn Bîbî, Anadolu Selçuklu Devleti'nde babasından miras kalan emîrlik unvanını alarak Emîr Nasıreddin adıyla da anılmış ve muhtemelen Gıyâseddin Keyhüsrev b. Kılıç Arslan'ın saltanatı sırasında (1267–1283) ölen babasının yerine *"dârü'l-inşâ-yı saltanat"* veya *"divân-ı tuğra reisliği"*ne getirilmiştir. Anadolu Selçuklularının 1192–1280 yılları arasındaki devresi hakkında temel kaynak olan *Tarih-i İbn Bîbî* veya *Selçuknâme* adlarıyla anılan eserde adı geçen Alâ'iyye'nin birincisi ünlü tarihçi ve Moğolların Bağdat Valisi Alâeddin Ata Melik Cuveynî, ikincisi de Anadolu Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad*'a nispet edilmiştir. Cuveynî, İbn Bîbî'ye Rum ülkesinin fethinden başlayarak Anadolu Selçuklularının tarihini yazmasını emretmiştir. O ise önceki olayları araştırma imkânı bulamadığından, eserini II. Kılıç Arslan'ın oğlu Gıyâseddin Keyhüsrev*'in veliaht tayininden ve kısa bir süre sonra ölümünden (1192) itibaren başlatmıştır. İbn Bîbî'nin en çok üzerinde durduğu Anadolu Selçuklu hükümdarı I. Alâeddin Keykubad,* bahsettiği en son hükümdar ise Gıyâseddin Mes'ûd b. Keyhüsrev (1280–1284)'dir. Müellifin en son bahsettiği olay ise II. Gıyâseddin Mes'ûd'un Kırım'dan Sinop'a gelişi ve 1280 kışında Abaka Han'ın yanına gidişidir. Eserin orijinal nüshası Ayasofya Kütüphanesinde 2985 numarada kayıtlıdır. 744 sayfalık eserin 263 sayfası I. Alâeddin Keykubad dönemine aittir. Bu orijinal nüshadan başka 15. yüzyılda kimliği bilinmeyen biri tarafından kaleme alınan *Muhtasar*'ı; Osmanlı hükümdarlarından II. Murad döneminde Yazıcızade Ali tarafından yazılan *Tevârih-i âl-i Selçuk* veya *Oğuznâme* bulunmaktadır.

Kaynakça: Herbert W. Duda, "İbn Bîbî'nin Selçuk Tarihi", *Şarkiyat Mecmûası*, (İstanbul 1958), S. 1; İbn Bîbî, *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye (Selçuk-Nâme),* Haz. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı 1000 Temel Eser Dizisi (2 cilt), Ankara 1996; İbn Bîbî, *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye*, Neşr. Feridun Nafiz Uzluk, Ankara 1942; İbn Bîbî, *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye*, Neşr. Adnan Sadık Erzi, TTK, Ankara 1956; Mehmet Fuad Köprülü, "Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları", *Belleten* VII/27 (Ankara 1943), s. 379-522.

AHMET DEMİR

Abdullah Çağrı Elgün

ELGÜN, ABDULLAH ÇAĞRI

Yazar, eğitimci (Kayseri/Akkışla, 1954-). İlk, orta ve lise öğrenimini Kayseri'de tamamladı. Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesinden mezun oldu. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans eğitimini tamamladı. Ankara Keçiören Sağlık Meslek Lisesinde ve Kayseri Sağlık Meslek Lisesinde Türk dili ve edebiyatı öğretmeni olarak görev yaptı. Kazakistan Abay Devlet Üniversitesin-

de Doğu Dilleri Bölümünde doktorasını yaptı (1977). Kayseri Tıp Fakültesinde, Kayseri Meslek Yüksekokulunda ve Safiye Çıkrıkçıoğlu Meslek Yüksekokulunda Türk dili dersleri verdi. Kayseri Sağlık Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü görevinden sonra, Kayseri Kocasinan Grup Başkanlığı Ayniyat Saymanlığı yaptı.
Halen Ankara'da Sağlık Bakanlığında, Eğitim Uzmanı olarak görevini sürdürmektedir.
Türk Ocağı, *Türk Yurdu*, *Türk Tarihi*, *Türk Edebiyatı*, *Hisar*, *Türk Dili*, *İlk Yaz*, *Laçin*, *Erciyes* gibi dergilerde yazılar yayımladı.
Eserlerinden bazıları: *Düşten Öteye* (1983); *Kültür istilâsı* (1990); *İlk Kıble* (1991); *Mehmet Âkif* (1992); *Türk Dili* (1999); *Edebi Sanatlar* (2000); *Çanakkale* (2001); *Duran Karakuş'un Şiirleri*, (2001); *Belgelerle Ermeni Günlüğü*, (2001); *Kazak Şairleri Antolojisi* (2002); *Türk Dilini Öğrenmenin Metotları* (2003); *Akkışla ve Yöresi Ağızları* (2005); *Eşekli Kütüphane* (2005); *Ahmet'in Akkışla'sı* (2005).

YAYIN KURULU

ELİAÇIK, RECEP İHSAN

Yazar (Kayseri, 1961-). Kayseri ve Kırşehir'deki değişik okullarda ilk, orta ve lise öğrenimi tamamladı (1980). MTTB ve Akıncılar gibi gençlik teşkilatlarında aktif görevlerde bulundu (1977–1980). 12 Eylül'de Mamak'ta bir yıl tutuklu kaldı ve beraat etti (1980–1981). Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde okudu (1985–1988). İlahiyat Fakültesinden ayrılarak yayıncılık ve yazarlık hayatına başladı. Kayseri'de Çizgi Yayınları (1987), *Kayseri Gündem* gazetesi (1989 ve 1994), Birlik FM (1993–1999) gibi kuruluşlarda yazarlık ve genel yayın yönetmenliği yaptı. İstanbul'da *Değişim* dergisinin kurucuları arasında yer aldı. Bu derginin ilk döneminde yazarlık (1993–1995), ikinci döneminden itibaren de genel yayın yönetmenliği görevini yürüttü (1995–1999). 28 Şubat sürecinde 30 ayrı davadan yargılandı. Çoğundan beraat etti (1997–2003). *Değişim*, *Yeryüzü*, *Bilgi ve Düşünce*, *Yarın*, *Özgün İrade*, *Bilgi Adam*, *Zaman* gibi gazete ve dergilerde yazıları yayımlandı. *Söz ve Adalet* dergisinin genel yayın yönetmenliğini yaptı. *Gerçek Hayat* dergisinde ve www.haber10.com sitesinde haftalık yazıları yayımlandı.
Eserleri: *İtikat Üzerine* (1992); *İslam ve Sosyal Değişim* (1994); *Devrimci İslam* (1995); *İslam'ın Yenilikçileri* (2000); *Adalet Devleti; Ortak İyinin İktidarı* (2003); *İhyadan İnşaya İslam düşüncesi* (2003); *İslam'ın Üç Çağı* (2004); *Mehmet Akif* (2004); *Muhammed İkbal* (2004); *Aliya İzzet Begoviç* (2004); *Dâru's-Selam; Evrensel Adalet ve Barış Yurdu* (2006); *Gerçek Hayat Dini* (2006); *Yaşayan Kur'an; Türkçe Meal* (2006); *Yaşayan Kur'an; Türkçe Meal-Tefsir* (2006); *Gerçek Hayat Kitabı* (2008); *Gerçek Hayat Yolu* (2008); *Bu Belde; Türkiye Yazıları* (2008); *Hanginiz Muhammed* (2009); *Mülk Yazıları* (2009).

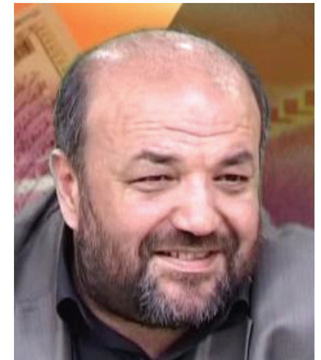
YAYIN KURULU

ELİAÇIK, MUHİTTİN

Öğretim üyesi, edebiyatçı (Kayseri, 1963 -). Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi'dir. İlk, orta ve lise öğrenimini Kayseri'de tamamladı. Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu (1986). Kısa bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra, Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde Uzman Yardımcısı olarak görev yapmaya başladı (1987). Bu kurumda yedi yıl görev yaptıktan sonra Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesinde araştırma görevlisi oldu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde yüksek lisans (1992) ve doktora çalışmasını tamamladı (1998). Ardından Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesinde yardımcı doçent (2002) ve doçent oldu (2005). Almanya'da Türkçe yazma eserler üzerine incelemeler yaptı.
Eserleri: *Kayseri Pastırmalarının Yapılış Şekli ve Genel Olarak Pastırma ve Sucukların Muayenesi* (1997); *Ahmed Remzi Dede:Bergüzar* (2001); *Tayyarzade Ata Divanı* (2005).

YAYIN KURULU

Muhittin Eliaçık

Recep İhsan Eliaçık

H. Mustafa Eliboyalı

ELİBOYALI, H. MUSTAFA

Hoca, cemaat temsilcisi (Kayseri, 1933 - Kayseri, 19 Şubat 2010). Çocukluk yılları Hasinli Mahallesinde* geçti. Dedesi H. Ahmet Eliboyalızâde*'den Kur'an-ı Kerim'i hatim etti (1938 – 1939). Etiler ilkokulunda okudu (1945). Okulu bitirince dört ay kadar terzilikte çalıştı. 1946'da dedesi terzilikten alıp Hunat Camii*'nde vazife yapan Mümin Akan*(Hasbekli Hoca)'na teslim etti ve onun yanında 1949 yılına kadar okudu. Daha sonra Taşcıoğlu Kuran Kursunda* hafızlığını ikmal edip icazetini aldı (1949). Aynı zamanda da babası Ali Efendi'nin Kapalıçarşı'daki dükkânına da gidiyor yardım ediyordu. Yine bu arada dedesi H. Ahmet Efendi *Emsile*, *Binâ* ve *Maksûd*'u okuttu. 1954 senesinde askerlik vazifesini yapmak üzere Ankara muhabere okuluna gitti ve 1956 yılında terhis oldu. Aynı sene H. Osman Çapacı* (Demirci Hoca)'nın kızıyla evlendi ve onun tavsiyeleriyle yeniden Arapçaya başladı. Demirci Hoca'dan da beş veya altı sene kadar muhtelif zamanlarda sarf, nahiv, biraz da hadis dersleri aldı. Fakat bu arada esnaflığını da bırakmayıp devam ettirdi. Hasinli Mahallesi Tutak Mescidi'nde dokuz sene kadar fahri olarak imam hatiplik yaptı. Kendisine ait bağın yakınında bulunan Gülveren Camii'nde de çocukluğundan beri yaz aylarında imamet vazifesini devam ettirdi.

1980'li yıllarda Muradiye Yurdunun Kayseri'ye açılmasına vesile olarak 15 sene kadar da idaresinde bulundu. Aynı zamanda Kapalıçarşı'daki konfeksiyon dükkânında esnaflık yaptı. Kayseri'nin yakın tarihinde belli bir çevrede iz bırakmış simalardandır.

MEHMET AYMAN

Elif TV logosu

ELİBOYALIZÂDE HACI AHMED EFENDİ

Din âlimi (Kayseri, 1872–1952). Kayseri'nin Hasinli Mahallesi'nde doğdu. Babası Ömer Ağa'dır. İlk tahsilini Mahalle Mektebinde, medrese tahsilini ise Hasinli Medresesinde, zamanının hocalarından Hacı İbrahim Efendi, Müftü Miyaszade Nuh Mehmed Efendi, Hacı Zühtü Efendi ve Külekçizade Hacı Ali Efendilerden aldı. Kaynakların bildirdiğine göre, ilmiyle amel eden, çok zaman fahri vaizlik yaparak imamlık görevini de ücret almadan yerine getiren değerli bir âlimdir. Lale Camii bitişiğindeki okulda 14–15 sene Kur'an ve yazı hocası olarak çalıştı. Kayseri'nin Yeni, Hasinli, Deliklitaş Camilerinde senelerce vaizlik, imamlık ve hatiplik yapmıştır. Geçimini, çocuklarıyla Kapalı Çarşı'da, Sipahi Pazarı'nda ticaretle meşgul olmak sûretiyle sağladı. Talebelerin bir kısmı senelerce vaizlik ve imamlık yaptı. Mezarı, Seyyid Burhaneddin Mezarlığı'nda, türbeye yakın bir yerdedir.

Kaynakça: Koçer, *Ülemâ*, s. 96.

ATABEY KILIÇ

ELİF TV

1994 yılında kuruldu. geçen sürede güçlü teknik alt yapı ve post production setleriyle TV yapımcılığı için gerekli alt yapıyı oluşturdu. Canlı yayın aracıyla yerinde canlı yayın yapabilmektedir. Haberden spora, çocuktan gençliğe, kültür sanattan magazine ve aktüaliteye aralıksız 24 saat yayın yapmaktadır. Özgün yapım oranı %86'dır. Canlı yayın ve iç yapım yüzdesi %92'dir. Kayseri ve yöresinin tanıtımı için bir seri program hazırlamaktadır. Bu programlarda kayseri tarihi, coğrafyası, yerel özellikleri, bölgenin folklor, sanat ve kültür değerleri tanıtılmaktadır. Yayın ilkesi olarak millî ve manevî değerlere bağlı, her görüşe saygılı olmayı benimsemiştir. Yerel TV'lerin Türkiye çapında yapılanmasına ve bu alanda birçok organizasyona öncülük etmiştir.

YAYIN KURULU

Mustafa Elitaş

ELİTAŞ, MUSTAFA

Kayseri Milletvekili, sanayici (Kayseri, 1957-). İlk, orta ve lise öğrenimini Kayseri'de tamamladı. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat ve Maliye Bölümünden mezun oldu. Özel bir şirkette genel müdür ve yönetim kurulu başkanlığı yaptı (1983–2000). Anavatan Partisinden Kayseri Belediye Başkanı adayı oldu (1994). Daha sonra kendi işyerini kurdu (2001). Türkiye İhracatlar Meclisi Üyesi, Elif TV Yönetim Kurulu Üyesi, Sanayici-

ler Derneği üyesi, Sanayi Odası üyesi, Huzur Evi Derneği üyesi ve Kayseri Organize Sanayi Bölgesi Müteşebbis Heyeti Üyesi oldu. Kayseri Sanayici ve İş Adamları Derneği (KAYSİAD) Yönetim Kurulu Üyeliği görevinde bulundu. Mülkiyeliler Birliği Kayseri Şubesi Kurucu Üyeliği görevini üstlendi. XXII. ve XXIII. dönem seçimlerinde AK Partiden Kayseri Milletvekili seçildi. Akdeniz İhracatlar Birliği Başkan Vekili ve Sanayi Odası Meclis üyesidir. Evli ve dört çocuk babasıdır.

Kaynakça: *TBMM web sitesi milletvekilleri özgeçmişleri ve Ak Parti web sitesi.*

YAYIN KURULU

ELMAAĞAÇ, HÜSEYİN

Şair (Bünyan/Dağardı, 15 Mayıs 1955-). İlkokulu Köyü'nde, ortaokulu ve liseyi de Kayseri'de tamamladı. Kayseri Karayolları Bölge Müdürlüğünde işe başladı (1977). Açık Öğretim Fakültesi İktisat bölümünü bitirdi (1988). 1999 yılında emekliye ayrıldı. Bir süre esnaflık yaptı. Rusya'ya işçi olarak gitti. Erkilet Belediyesinde meclis üyeliği yaptı. Şiirlerinde halk duyarlılığını yalın bir dille ifade etmektedir. Bazı gazete ve dergilerde şiirleri ve hikâyeleri yayımlandı.

Eserleri: *Kökten Meyveye* (2000).

NURKAL KUMSUZ

EMANUEL EMANUELİDİ EFENDİ

Mebus, avukat (Kayseri, 1860- ?). Atina Hukuk Mektebini bitirdi. Aristidi Paşa'nın* yerine İzmir'den 7 Mart 1911'de Meclis-i Mebusan'a mebus seçildi. Meclis-i Mebusan'ın İkinci ve Üçüncü devresinde mebusluk görevini sürdürdü. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Atina'ya yerleşti.

Kaynakça: Güneş, *TPT 1. ve 2. Meşrutiyet,* C. II, s. 258.

ERDOĞAN MURA

EMDEN, M. CEMAL

Fotoğraf sanatçısı, yüksek mimar (Kayseri, 16 Temmuz 1967-) Kayseri'nin ilk eczacılarından Mehmet Cemalettin Emdem'in* torunu, fotoğrafçı Selçuk Emdem'in oğludur. Lisans ve lisansüstü eğitimini Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümünde tamamlayarak yüksek mimar unvanıyla mezun oldu (1992).Fotoğrafa olan ilgisini üniversite yıllarında eğitimiyle birleştirerek "mimari fotoğraf" alanında uzmanlaştı. Yurtiçi ve yurtdışında önemli birçok dergi, kitap, sergi projelerinde yer aldı. Fotoğraf ve mimarlık çalışmalarını halen "Stüdyo Mimarlık" bünyesinde sürdürmektedir.

Kişisel Sergileri: Kayseri Vakıf Eserleri ve Kitabeleri sergisi, Güzel Sanatlar Galerisi, Kayseri, 1986; Mudurnu Evleri, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1989; Sergi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, 1990; Bankalar Caddesi - Osmanlıdan Günümüze Voyvoda Caddesi sergisi, İstanbul, 2000; Modernliğin İki Yüzü - Amsterdam Berlin, Garanti Galeri, İstanbul, 2003; I. İstanbul Mimarlık Festivali WTC 1999, İstanbul, 2004; Arabistan Yarımadası'ndan Etnografik Görüntüler; Yemen, Atatürk Kültür Merkezi, İstanbul, 2005; Osmanlı Mimarisi'nden Bir Kesit, UIA 2005 etkinlikleri kapsamında, Harbiye açık hava sergisi, İstanbul, 2005; The Soul of İstanbul, Avrupa Parlementosu, Bürüksel, 2006 İstanbulun Ruhu; X. Bienalle di Architettura di Venezia, Venedik, İtalya, 2007 10. Venedik Mimarlık Bianali; Osmanlı Mimarisi'nden Bir Kesit, Topkapı Sarayı, İstanbul, 2007; Çağdaş Galisia Mimarisi, Santiago, İspanya, 2007 Praza das praterias Santiao de Compostela.

YAYIN KURULU

EMDEN, MEHMET CEMALETTİN

Eczacı (İstanbul, 1902 – İstanbul, 1976). İstanbul Başkâtibi Halil Bey'in oğludur. İstanbul Eczacı Mektebinden birincilikle mezun oldu (1924). Kilis Belediyesi ve Gülhane Hastanesi eczacılığı görevlerinde bulundu. Askerliğini yedek subay olarak İzmit-Geyve Askerî Hastanesinde yaptıktan sonra Kayseri'ye gelerek Develi'de eczane açtı (1927). Kayseri'de Şifa Eczanesi Mesul Müdürlüğünü yürüttükten sonra (1932) Nazmi Toker Caddesi'nde Sümer Eczanesini açtı. Dr. S. J. Becarano ile birlikte *Pratik Tıbbi Formüler* isimli meslekî bir kitap yayımladı (1946). Sümer Tıbbi Müstahzarat

Emanuel Emanuelidi Efendi

Mehmet Cemalettin Emden

M. Cemal Emden

Laboratuarını kurdu (1953). Eczanesini Cumhuriyet Mahallesi Serdar Caddesi'ne taşıdı (1956) ve 1971 yılına kadar burada eczacılığa devam etti.

HALİL TEKİNER

EMEL GAZETESİ

Yayın hayatına 30 Temmuz 1960 tarihinde başladı. İsmail Uluyağmur tarafından yayımlanan *Emel*'in başlangıçta Yazı İşleri Müdürlüğünü Mehmet Özrendeci yaptı. Gazetenin imtiyaz hakkını daha sonra Rasim Öztürkmen aldı. *Emel* gazetesi de, dönemin kısa ömürlü gazetelerinden biri oldu.

MAHMUT SABAH

EMEVİLERİN KAYSERİ SEFERLERİ

Hz. Ömer'in hilafeti döneminin sonlarından başlayıp yaz aylarında Anadolu'ya yapılan askerî hareketlere İslam tarihinde "savâif" denir. "Savaif" kelimesi, "sâife" kelimesinin çoğuludur. Arapça'da "sayf" ve "sâif", "yaz mevsimi" anlamına gelmektedir. Arapların sıcak güne "yevmün sâifün" dedikleri kaydedilmektedir.

Emeviler devrinde Müslümanların hedefi Kostantiniyye (İstanbul) idi. Bunun için, Bizans Devleti'ne karşı hem karadan hem de denizden askerî hareketler gerçekleştirilmiştir. H 21 (M 641-642) yılında gerçekleştirilen ilk sâife seferinden itibaren Kayseri, Emevi ordularının güzergâhında yer almıştır. İslam orduları en fazla Kilikya geçitlerini ve Maraş-Elbistan geçidini kullanmak suretiyle Anadolu'ya geçiyorlardı. En önemli geçit, Tarsus'dan Pozantı yoluyla Gülek Boğazı'ndan Kapadokya'ya geçilen yerdi. Bunun kuzey ucuna Kilikya Kapıları denir ve yol buradan itibaren üçe ayrılır. Bunlar Pozantı'dan doğruca Kayseri'ye; Pozantı, Lülüe, Tyana yoluyla Kayseri'ye; Pozantı, Ereğli, Konya istikametinden İznik'e giden yoldur.

Emevi-Bizans sınır bölgelerinin boşaltılması, İç Anadolu'daki yerleşim merkezlerinin önemini artırdı. Bu şehirlerden biri de el-Vâkidî'nin, Şâm bölgesindeki Kayseriyye'den ayırmak için "en uzaktaki Bizans topraklarında bulunan Kayseriyye" dediği şehirdir.

İlk sâife seferinden birkaç yıl sonra M 647 yılında Muaviye Kapadokya'ya girdi ve Kayseri'yi ele geçirdi. Buradan Amorion (Ammuriyye) Kalesi'ni almaya çalıştıysa da başarılı olamadı. Muaviye, bu seferden değerli ganimetler ve çok sayıda esirle Dımaşk'a döndü. Ebu'l-Ferec, bu harekâtı anlatırken, özetle şöyle der: "Müslümanlar, Kayseri yakınlarına çadırlarını kurduktan sonra on gün kadar savaştılar. Daha sonra geri çekildilerse de kısa bir zaman sonra tekrar geri geldiler. Halk vergi vererek onlarla anlaştı. Buradan Amorion (Ammuriye) şehrine vardılar. Ancak, burada da başarılı olamadılar. Muaviye'nin iç problemler sebebiyle ara verdiği, hatta Bizans saldırılarını önlemek için 659 yılında vergi ödediği nakledilmektedir. Ancak yönetime geçtikten sonra M 661 yılında Bizans'a karşı askerî seferlere hemen başladığı anlaşılmaktadır. Nitekim Habib b. Mesleme'nin H 41 (M 661–662) tarihinde Anadolu'ya askerî bir sefer gerçekleştirdiği kaydedilmektedir.

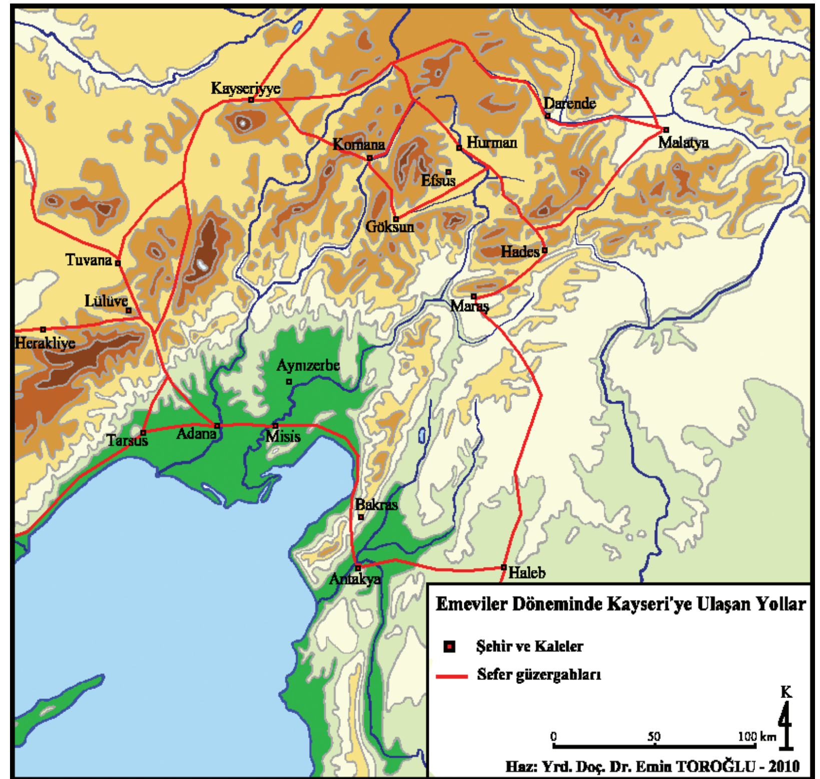
İslam ordularının, H 42 (M 662–663) tarihinde Anadolu'ya yaptığı askerî bir harekâttan bahsedilmektedir. Pek itibar görmeyen bir rivayete göre de Busr b. Ebî Ertat H 43 (M663) tarihinde Anadolu'ya yaptığı askerî harekâtını İstanbul'a kadar sürdürmüştür. H 48 (M 668) tarihinde Süfyn b. Avf el-Ezdî komutasındaki bir ordunun Malatya, Kayseri, Amorion ve Eskişehir üzerinden İstanbul'a sefer yaptığı ve kışı Kadıköy'de geçirdiği zikredilmektedir. Baharda H 49 (M 669) Yezid b. Muaviye'nin komutasındaki takviye güçler İstanbul'a gelir. Bu ordunun içinde İbn Abbas, İbn Zübeyr, İbn Ömer ve Ebu Eyyüb el-Ensarî gibi önemli kişiler de bulunmaktaydı.

Araştırmacılar, Bizans Kralı Konstans zamanında (H 20/M 641-H 48/M 668) Kayseri bölgesinin Müslümanların akınlarına uğradığını ortaya koymaktadırlar.

Muaviye devrinden sonra iç meseleler yüzünden ara verilen Anadolu seferleri Abdulmelik b. Mervan devrinde (M 651-685) yeniden başladı diyebiliriz. Yezid b. Muaviye'nin ölümünden (H 63/M 683)

sonra Kostantinos, antlaşmayı bozmuş ve Malatya'yı tahrip etmekle kalmamış, Müslümanların Maraş'ı terk etmeleri ile sonuçlanan adımlar atmıştır. Abdulmelik H65 (M685) tarihinde Bizans'a haraç ödemek zorunda kalmıştır. Ancak, bu yıl Kostantinos ölmüş, yerine Jüstinianos geçince antlaşmayı bozup saldırıya geçmiş ve 68/688'de Antakya'yı almıştır. Bunun üzerine Abdulmelik, Bizans'a daha fazla tavizler vererek anlaşmıştır.

et-Taberi'nin Vâkidî'den aktardığı bir rivayete göre, H 71 (M 690-691) tarihinde Abdulmelik Kayseri'yi almıştır. Ebu'l-Ferec, tarih vermeden Justinianos'un antlaşmayı bozduğunu ve bu sebeple Müslümanların Kapadokya'ya girip, Kayseri civarında Bizanslıları yendiklerini H 108 (M 726)'de Mesleme b. Abdilmelik'in Anadolu'ya başarılı bir askerî harekât gerçekleştirdiği ve hatta Kayseri'yi aldığı rivayet edilmektedir. Aynı yıl İbrahim b. Hişam'ın da bazı şehirleri aldığı gelen rivayetler arasındadır. Ebu'l-Ferec, Kayseri önlerinde çadırlarını kuran İslam ordularının burayı tamamen tahrip ettiklerini kaydetmektedir. Muaviye b. Hişam'ın, Tarsus tarafından yaptığı yaz seferinin (es-sâifetü'l-yüsra) H 111 (M 729)'de gerçekleştirildiği, aynı yıl Halife'nin diğer bir oğlu olan Said b. Hişam'ın da Malatya tarafından bir akın (es-sâifetü'l-yümna) düzenlediği, hatta, Kayseri'ye kadar geldiği rivayet edilmektedir. H 113 (M 731)'te Maraş'a kadar varıp geri dönen Muaviye b. Hişam'ın, H 114 (M 732)'te yine Tarsus tarafından bir yaz seferi yaptığı kaydedilmektedir. Süleyman b. Hişam'ın da Malatya tarafından H 114 (M 732)'de çıktığı yaz seferinde Kayseri'ye kadar ulaştığı gelen rivayetler arasındadır. et-Taberi, Muaviye b. Hişam'ın H 115 (M 733) ve H 116 (M 734)'da sâife seferlerini sürdürdüğünü nakletmektedir. Anadolu'da değişik şehirlerde adı anılan ve türbesi olduğu bilinen, bu arada Kayseri'de de adına bir cami bulunduğu kaydedilen Abdullah el-Battal'ın (Battal Gazi*) H 122 (M 740)' de Anadolu'ya yapılan seferlerde büyük kahramanlıklar gösterdiği ve öldüğü nakledilmektedir.

Sonuç olarak Emeviler devrinde Müslümanların Anadolu'ya yaptıkları yaz seferleri sırasında bölgedeki diğer yerleşim merkezleri gibi Kayseri'ye de akınlar düzenledikleri anlaşılmaktadır. İlk defa H 25 (M 646) veya H 26 (M 647) tarihinde (Hz. Osman döneminde) Şam valisi olan Muaviye komutasındaki bir ordunun Kayseri'yi aldığı belirtilmektedir. Muaviye'nin bu hareketinden sonra İslam ordusunun geri dönmesi üzerine alınan bölgelerin tekrar Bizans'ın eline geçtiği kanaatindeyiz. Çünkü İslam ordusu buralarda yeterli derecede asker bırakamıyordu. Esasında İslam ordusunun hedefi İstanbul'u almaktı. Muaviye, Anadolu'ya yaptığı bu ilk seferde Amuriyye kuşatmasında başarılı olsa idi belki de İstanbul'a kadar gidecekti. Emeviler iş başına geldikten sonra Muaviye devrinde İstanbul, karadan ve denizden iki defa kuşatılmış, ancak başarılı olunamamıştır. H 48 (M 668) 'de bu amaçla yapılan kara seferinde İslam ordusu Malatya, Kayseri, Amuriyye ve Eskişehir yolunu izlemiştir. et-Taberî'nin el-Vâkidî'den aktardığı bir rivayete göre de H 71 (M 690–691) senesinde de Abdulmelik b. Mervan'ın Kayseri'yi aldığı anlaşılmaktadır. Bu kayıt hak-

kında başka açıklamalar bulunmamakla birlikte, bu rivayetin de doğru olduğu kanaatindeyiz. Abdulmelik devrinde tam istikrarın bu tarihten iki sene sonra İbn Zübeyr'in öldürülmesiyle sağlandığını veya Bizans'ın durumunu dikkate alarak bahsettiğimiz rivayetin yanlışlığı ileri sürülebilse de bu yorumlar çürütülebilir. İbn Zübeyr hareketinin tamamen ortadan kaldırılması tarihinin birkaç yıl öncesinde durumun Abdulmelik lehine döndüğü ve Emevi yönetiminin güç kazanmaya başladığı bilinmektedir. Bu durumda Abdulmelik'in H 71 (M 690-691) tarihinde Kayseri'yi ele geçirmesi hakkındaki rivayet doğrudur denebilir. Emeviler devrinin uzun hükümdarlık yapan ve bu sebeple istikrarı yakalamış olan halifelerinden biri de yirmi yıl bu görevde kalmış olan Hişam b. Abdilmelik'dir. Emevi yöneticilerinin Mervanîler kolunun zirveye çıktığı bir dönemde halifelik yapan Hişam, kendinden evvel bu görevi yapan kardeşi ve ondan evvel de babasının başarılı yöneticiler olduğu bilinmektedir. Hişam da bu başarılı iki selefinden sonra Anadolu akınları konusunda büyük tecrübeler kazanmış olan kardeşi Mesleme'nin Anadolu akınlarını sürdürmesini istemiş ve ona gerekli desteği sağlamıştır. İşte bunun sonucu olarak Mesleme de diğer başarılarının yanında H 108 (M 726)'de Kayseri'yi tekrar ele geçirmiştir. Bu tarihten sonra Müslümanların bu şehri ne kadar ellerinde tuttukları açık değildir. Elimizdeki kaynaklarda bu konuda yeterli izah ve kayıtlar bulunmamaktadır. Kayseri'nin Mesleme tarafından alınmasından yaklaşık üç yıl sonra H 111 (M 729)'de Halife Hişam'ın oğlu Said b. Hişam'ın Malatya'dan hareketle Kayseri'ye kadar geldiği rivayeti değişik şekillerde yorumlanmış olabilir. Kayseri'nin bu süreç içerisinde Emevilerin yönetiminde olduğu ve bu sebeple de korunmaya çalışıldığı veya elden çıktığı için tekrar elde etme çabalarının bir sonucu olarak, İslam ordularının bölgeye geldiği söylenebilir. Yine H 114 (M 732)'de Halife Hişam'ın Süleyman isimli bir oğlunun, üç sene önce gerçekleştirilen seferin aynısını Kayseri'ye yaptığı rivayeti yukarıdaki yorumumuz gibi değerlendirilebilir. Bu son üç sefer beraberce düşünüldüğü zaman, H 108 (M 726) tarihindeki Kayseri'nin ele geçirilmesinden sonra üçer yıl aralıklarla peş peşe Kayseri'ye iki seferin gerçekleştirilmiş olması, bu tarihlerde Kayseri'nin Emevilerin elinde kaldığı ve Bizans'a karşı korunmaya çalışıldığı şeklinde yorumlanabilir.

Kaynakça: el-Belâzûrî, *Futûhu'l-Buldân,* Tercüme: Mustafa Fayda, Ankara 1987; Şahin Uçar, *Anadolu'da İslam-Bizans Mücadelesi*, İstanbul 1990; el-Vâkidî, *Futûhu'ş-Şâm*, Kahire, t.y., C. I; Ostrogorsky, *Bizans Tarihi,* Tercüme: Fikret Işıltan, Ankara 1995, s. 108;Ya'kûbî, *Tarih,* Beyrut (Necef 1358'den ofset), C. II; et-Taberî, *Tarîh*, C. V; Abdulkerim Özaydın, "Ankara", *DİA*, III, 203., Rıza Savaş, "Emeviler Devrinde Sâife Seferleri ve Kayseri", *KYTSB*[3], s. 445-458; *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi,* İstanbul 1986, C.II; Işın Demîrkent, "Bizans" *DİA*, C.VI; Gregory Ebu'l-Ferec, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. I; Fikret Işıltan, *Urfa Bölgesi Tarihi,* İstanbul 1960; Ernst Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, (Ter: Fikret Işıltan), İstanbul 1970; İlhan Şahin-Feridun Emecan, "Amasya", *DİA*, C.III; Abdulkerim Özaydın, "Ankara", *DİA*, C.III; Guy le Strange, *Buldân'l-Hilfeti'ş-Şarkiyye*, (Ter. Beşir Frensis, Korkis Avvad,) Beyrut 1985.

RIZA SAVAŞ

EMİN AKİF ERSOY'UN KAYSERİ HATIRALARI

Emin Akif Ersoy, "İstiklal Marşı" şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un oğludur. Kurtuluş Savaşı yıllarında babasıyla İstanbul'dan çıkıp Ankara'ya gidişlerini ve sonrasında gelişen hadiseleri anlattığı hatıraları Cemal Kutay'ın çıkarttığı *Millet* gazetesinde tefrika edilmiştir (12 Şubat 1948, S. 106 - 10 Haziran 1948, S. 122). On beş bölümlük bu hatıra dizi yazısının on birinci ve on ikinci bölümlerinde, o sıralarda (1921) eşi ve çocuklarıyla Ankara'da ikamet eden Mehmet Akif'in, Ankara'nın işgali ihtimali dolayısıyla birçok kimse gibi ailesini Kayseri'ye gönderişine dair teferruatlara yer verilmiştir.

Emin Akif'in ifadelerine göre Yunanlıların Haymana'ya doğru ilerlemesi ve top seslerinin gece ıssızlığında Ankara'dan duyulabilir olması Ankara ve civarında bir panik havası yaşattı. Meclis'in 22

Ağustos 1921'deki gizli oturumunda Kayseri'ye nakli düşünüldü. Bu sebeple milletvekilleri ve memurlar ailelerini Kayseri'ye gönderdiler. Ziraat Mektebi ve bazı müesseseler bütünüyle Kayseri'ye taşındı. Mehmet Akif Ankara'da kaldıysa da eşini ve kız çocuklarını kağnı arabalarından müteşekkil bir kafile ile Kayseri'ye gönderdi. Emin Akif'i ise yanında alıkoydu. Kağnılar hazin gıcırtılarla ağır ağır uzaklaşırken Emin ve Mehmet Akif, Kuşçubaşı Eşref'in hediye ettiği bir kısrakla bir müddet kafileye eşlik etti.

Yunan ordusu Ankara'ya girmek için uğraştıysa da karşılaştığı direniş sebebiyle bunu başaramadı ve Sakarya'ya çekildi. Bu çekiliş Ankara'ya bir yıl kadar zaman kazandırdı. Sonuçta Yunanlılarla gerçekleştirilen Sakarya Savaşı'ndan Türk ordusu galip çıktı. Sakarya Savaşı'ndan sonra Kayseri'ye göç eden milletvekili ve memur aileleri, resmî kurum ve okullar Ankara'ya dönmeye başladı. Mehmet Akif'in eşi de kafileler hâlinde Ankara'ya doğru yola koyulanları görünce Akif'e mektup göndererek Ankara'ya dönmek istedi. O sırada ailenin yakınlarından Halil Ağa da memleketi Bolu'dan Ankara'ya dönmüştü. Bunun üzerine Mehmet Akif, oğlu Emin'i Halil Ağa ile birlikte ailesini getirmeleri için Kayseri'ye gönderdi. İkisi de o sırada Kayseri'ye gitmekte olan bir tüccarın otomobiliyle rahat ve çabuk geçen bir yolculuktan sonra Kayseri'ye ulaştılar. Burdur ve Biga milletvekili olan Mehmet Akif'in ailesinin oturduğu yeri istihbarattan sorup öğrenerek eve ulaştılarsa da Akif'in eşini ve kızlarını orada bulamadılar. Çünkü onlar Ankara'ya hareket eden bir kafileyle bir yaylı arabaya binerek beş gün evvel Kayseri'den ayrılmışlar ve Ankara'ya ulaşmışlardı. Fakat Emin Akif ve Halil Ağa'nın Ankara'ya dönecek vasıtaları yoktu. O sırada dönüş hazırlıkları içindeki Ziraat Mektebi mensuplarıyla karşılaştılar ve mektebin öküz ve kağnı arabalarından müteşekkil kafilesiyle Kırşehir üzerinden Ankara'ya 23 günde ulaştılar. Emin Ankara'ya döndüğünde annesini ve kardeşlerini babasının yanında buldu.

Emin Akif Ersoy'un Kurtuluş Savaşı yıllarında Ankara'nın işgali durumunda Kayseri'nin başkent olarak düşünülmesi sebebiyle Kayseri'ye yaşanan göçün ancak hatıralardan öğrenilebilecek ayrıntılarından sadece bir kısmını veren bu hatıraları, yakın tarihimiz açısından önemlidir. M. Akif'in ortanca kızı Feride (Akçor)'nin bir röportaja verdiği cevaplar da Emin Akif'in anlattıklarını doğrular.

Kaynakça: Emin Akif, "Safahat Şairini Oğlundan Dinleyiniz-XI: Gecenin ıssızlığında top sesleri Ankara sokaklarında duyuluyordu", *Millet,* Yıl: III, 29 Nisan 1948, S. 117, s. 18; "Safahat Şairini Oğlundan Dinleyiniz-XII: Annem gözyaşları içinde beni hasretle bağrına basmıştı", *Millet*, Yıl: III, 6 Mayıs 1948, S. 118, s. 18.

YUSUF TURAN GÜNAYDIN

EMİN EFENDİ (ZILLÎZADE HACI EMİN)

Şair (Kayseri,1826–Kayseri,1905). Zıllîzade diye anılan meşhur sülaleden Kayseri Müftüsü Hacı Mehmed Efendi'nin oğludur. Kayseri medrese ve mekteplerinde okudu, öğrenimini tamamladıktan sonra devlet memurluğunda bulundu, 1868'de Arazi Başkâtipliğine tayin edildi. 1873'te Kaptan-ı Derya Kayserili Ahmed Paşa'nın* isteği üzerine İstanbul'a giderek onun özel kâtipliğini yaptı. Ahmed Paşa ile birlikte Ruscuk ve Varna'ya gitti, Paşa'nın 1879'da hastalanıp İstanbul'a dönmesiyle, Hacı Emin Efendi de önce İstanbul'a, oradan da Kayseri'ye döndü. Bir müddet Kayseri'de bazı devlet memurluklarında çalıştıktan sonra 1889'da Kayseri ve 1891'de Girit'teki Hanya Hastanesi müdürlüklerinde bulundu. 1894'te emekli olunca Kayseri'ye döndü. 1905 tarihinde Kayseri'de vefat eden Hacı Emin Efendi, zannedildiğinin aksine hacca gitmemiştir. Çok dolaşmış, çok yer görmüş, yüksek dereceli devlet memuriyetlerinde bulunmuş, bilgili ve saygın kişiliği nedeniyle Hacı Emin Efendi olarak tanındı. *Divançe*'si Ahmet Emin Güven* tarafından Latin harflerine çevrildi ve Erciyes Üniversitesi tarafından 1994 yılında basıldı. Hacı Emin Efendi'nin aruzla yazılmış şiirlerinin yanı sıra hece vezniyle yazılanları da vardır.

Gönül bir şûha mâildir değil hiç
kâbil-i teshîr
Ümîd eyler visâl-i ni'metiyle olmayı
dil-sîr

Dağılmış sû-be-sû mâr-ı siyeh şeklinde
gîsûlar
Virüp yek nazrada dehşet kılur
üftâdesin dil-gîr

Şeb-i yeldâ gibi zülfin hayâl-i dilde
dâimken
Nasıl 'uşşâkının boynu olur vâreste-i
zincîr

Hezâran nâz u istiğnâ ile teşrîfe meyl
itse
Ziyâ-yı mihr-i hüsni bezm-i rindânı
kılur tenvîr

Emîn olmaz gönül bast-ı merâmın
'arz-ı hâl ile
Mürüvvet itse de hâlim şifâhen eylesem
takrîr

* *

Sevdiğim hâlini sen bilemezsin
Gelmesin başına hasâr-ı gurbet
Bir kere düşersen kurtulamazsın
Enhâr imiş sû-yı çehâr-ı gurbet

Hâme keşîd olmaz garîb ismine
Belki kendi mâlik olmaz cismine
Gecelerde uyku girmez çeşmine
Yeksân olur leyl ü nehâr-ı gurbet

Mürg-i dil zâr ider hâr-ı verdinden
Vatan muhabbeti sıla derdinden
Kurtulunmaz aslâ germ ü serdinden
Tiz gelüp geçmekde bahâr-ı gurbet

Emin ancak Hakdan istimdâd ider
Vîrâne gönlümü ol âbâd ider
Gâhi nâ-şâd ider gâhi şâd ider
Böyledir ahvâl-i diyâr-ı gurbet

Kaynakça: A. E. Güven, *Zıllî-zâde Hacı Emin Efendi*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1994; Güven, *Kayseri'de Mecmualar*, s. 110-111.

ATABEY KILIÇ

EMİNEDDİN MİKAİL

Kayseri'de zaviye (tekke) yaptırmış Anadolu Selçuklu devlet adamı.

Emineddin Mikail devrin kaynaklarından İbn Bibi'nin bildirdiğine göre Rum (Anadolulu Hristiyan) asıllı olup Selçuklu devlet adamı ünlü Hoca Müstevfi (maliye bakanı) Sadeddin Ebu Bekr-i Erdebili'nin azat ettiği kölelerindendi. Üstün gayreti, engin bilgisi, sağlam inancı ve güçlü kalemi ile kendini gösterdi ve en üstün mertebelere erişti. Hadis, fıkıh ve hikmet ilimlerine vâkıftı. Herkes tarafından sevilirdi. Yaptığı hayırlar ve bağışlarla meşhur olmuştu. Sınırsız cesaret ve yiğitliğe sahipti. Gürz, yay ve mızrak gibi silahları ve çevganı (polo oyunu) en iyi şekilde kullanır ve oynardı. Devrin büyük mutasavvufu Mevlâna Celâleddin-i Rûmi'nin yakınlarından olup, Mevlâna'nın mektup yazdığı kişilerden biri idi. Mevlevi menakibnâmesi olan *Menakibû'l-ârifin* de onun ve hanımının Mevlâna ile münasebetlerinden bahis vardır. Yine devrin kaynaklarından *Müsamertü'l-Ahbar* da, onun cömertlik ve belagattaki üstünlüğünden, devlet adamı olarak liyakatinden, çevresindekileri yetiştirip kazandırdığı makamlardan bahis bulunmaktadır.

Emineddin Mikail'in Selçuklu sultanlarından II. İzzeddin Keykâvus'un ikinci saltanatı sırasında müstevfi (maliye bakanı) iken, saltanat naibi meşhur vezir Sahib Ata Fahreddin Ali*'nin vezirliğe getirilmesi üzerine saltanat naibliğine terfi ettirildi ve bu makamda uzun süre, IV. Kılıç Arslan ve III. Keyhüsrev dönemlerinde de devam etti. 1277 yılında Karamanoğlu Mehmed Bey, Selçuklu şehzadesi olduğunu ileri sürdüğü Alaaddin Siyavuş (Cimri)'u, mevcut sultan III. Keyhüsrev'in yerine sultan yapmak üzere başkent Konya'yı muhasara ettiğinde şehirde bulunan Saltanat Naibi Emineddin Mikail müdafaaya başlamıştı. Kale kapılarını ateşe veren Karamanlılar şehre girmiş, kaçmakta bulunan Emineddin Mikail'i de Konya-Kayseri arasında yakalayarak merkeze getirmişler ve ona işkence edip, gömülü olan hazinelerinin yerini öğrenerek hayatına son vermişlerdir.

Emineddin Mikail'in Kayseri'de yaptırmış olduğu zaviyeye gelince; Mevlâna'nın yakınları olan Vezir Muineddin Pervane*, Vezir Sahib Ata Fahreddin Ali Kayseri'ye birer medrese, Alameddin Kayser* ve Emineddin Mikail de birer zaviye yaptırmışlardır. Bugün zaviyesinden ve vakıflarından bir eser kalmamış olan Emineddin Mikail'in bu hayratına ait kayıtlar XVI. yüzyıl vakıf tahrirlerinde bulunmaktadır. 1500 tarihli tahrirde Padişah (II. Bayezid'in)'ın beratı ile Mevlâna Şuca'nın tasarrufunda (mütevelliliğinde) bulunan zaviyenin akarları, Koşdinyolu Mezraası (bugün bir köy olan Süksün Köyü'ndeki Yörükan Cemaatı'na ait) malikânesi (vergi) geliri ile Talas yolunda iki arazinin gelirleri olarak belirtilmiştir. 1584 tarihli kayıtta ise Gesibüke (Kesibbüke) Mezraası ile yine Talas yolundaki bir arazinin gelirleri gösterilmiştir.

Kaynakça: İbn Bibi, *el-Evâmir*; Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, (Çev Mürsel Öztürk), TTK, Ankara 2000; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İst. 1971, Abdülbaki Gölpınarlı,*Mevlâna Celâleddin-Mektuplar*, İstanbul 1963; Ahmet Eflâki, *Ariflerin Menkıbeleri*, (Çev Tahsin Yazıcı), İst. 1973; Yasemin Demîrcan (Özırmak), *Tahrir ve Evkaf Defterlerine Göre Kayseri Vakıfları*, Kayseri 1992.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

EMİR (ŞEYH) ÇOBAN

Anadolu Selçuklu emîri. Erciyes Dağı* eteklerinde İncesu* Şeyh Şaban* ve Develi Kulpak Köyleri arasına çok sivri bir tepe üzerine türbe yaptırdı. Söz konusu türbede bulunan kitabe tarihine göre H 680 (M 1281) tarihinde hayatta bulunuyordu. O 1279 tarihinde, "sahte Selçuklu Sultanı Cimri" (Alâeddin Siyavuş)' nin isyanında, Siyavuş'un kuvvetlerine karşı, Selçuklu Sultanı III. Keyhüsrev'in tarafında oldu. Kazanılan savaşta önemli görevler yaptı ve Siyavuş'u esir alıp sultana getirdi. Selçuklu tarihçisi İbn Bibi'nin kısaltılmış Farsça *Selçukname*'sinde "Çoban Cemal" olarak geçen Emîr Çoban, Eksiksiz İbn Bibi tercümesinde "emîrlerin ve seçkinlerin efendisi Emîr-i Meclis Karahisarlı Cemaleddin Ebu Bekir" olarak geçmektedir. "Karahisar" herhalde onun türbe yaptırdığı yere yakın olan

Şeyh Emir Çoban Zaviyesi (R. Aydoğan)

Develi Karahisarı, yani şimdiki Yeşilhisar* olmalıdır.

Emîr Çoban'ın yaptırmış olduğu bu türbe yukarıda bahsedildiği gibi Şeyh Şaban (bu isimde köy içinde bir türbe bulunmakta) Köyü ile Kulpak Köyü arasında, Erciyes Dağında köylülerin "Evliya Dağı" dedikleri sarp bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Gerçekten bu kadar sarp bir tepeye nasıl malzeme çıkarılıp böyle bir türbe yapıldığı hayreti mucip olmaktadır. Tek katlı türbe klasik Selçuklu türbelerine benzerlikler göstermektedir. İçten ve dıştan kesme taşla inşa edilmiş doğu-batı istikametinde uzanan bir sivri tonoz'dan ibaret olan türbenin bu tonozunu içten iki kemer takviye etmektedir. Güneydeki mihrap nişi yuvarlak kemerle neticelendirilmiş olup iki yanda iki yuvarlak rozet bulunmaktadır. Nişin etrafı dikdörtgen bir silme ile çerçevelenmiştir. Doğu ve batıda iki penceresi bulunmakta olup doğu penceresine özenilerek, yuvarlak delikli taş pencere kafesi etrafındaki söveler, üçlü geçme bordür, üç köşeli yarım yıldız ve palmet motifleri ile süslenmiştir. Giriş kapısı güney duvarında doğuya yakındır. Dış cephe ile beraber bozulup tekrar gelişi güzel yapılan kapı sövelerinden motifli parçalar da sağa sola yerleştirilmiştir. Bina bu hali ile dış cephesi buradaki sert tabiat şartları sebebi ile yıkılarak basit şekilde yenilendiği görülmektedir. Türbe'nin üzerinin şu anda toprak örtülü olduğu görülmektedir. Binadaki tezyinatlı taşlar devrinin özelliklerini göstermektedir.

Türbe içinde kitabesiz üç mezar bulunmaktadır. Binaya ait olduğu ve herhalde kapısı üzerinde bulunması gereken mermer taş üzerine devrin âdeti gereğince Arapça yazılmış, üç satırlık kitabe bina içinde, bir köşesi kırılmış halde bulunmaktadır. Kitabenin bu türbeye ait olup olmadığı münakaşa edilmiştir. Kitabede binayı ifade eden "kabir" kelimesi çeşme manasındaki "ayın" şeklinde de okunabileceği ileri sürülmüşse de çevrede ve yakın çevre köylerde bu döneme ait bir çeşme kalıntısının bulunmaması bizim kabri tercih etmemize sebep olmuştur. Emîr Çoban bu çevreye su getirip çeşme yaptırmış olsa dahi, türbe de kendi adı ile anıldığından bu yapının da bu çevre ile alakalı olan bu emîr tarafından yaptırılmış olması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır. Köylüler bu türbeye "Evliya" demekte idiler. Ancak son zamanlarda burası için bir "Şemun el-gazi" ismi ortaya atılmıştır. Osmanlı dönemi birçok arşiv vesikasında burasından "Kulpak Köyü'nde Şeyh Çoban Zaviyesi" olarak bahsedilmekte ve buraya tayini yapılan zaviye şeyhlerinden bahis bulunmaktadır. Dağ başında veya meskûn mahallerde eski türbelerin birçoğu zaviye (tekke) olarak da kullanılmıştır. Nitekim bu türbenin yakınında bulunan "Omuzu Güçlü*" türbesi de zaviye olarak geçmektedir.

Kitabeyi kabir olarak okursak tercüme şöyle olmaktadır: "Bu kabir'in imarı, Kılıç Arslan'ın oğlu büyük sultan, fatih Gıyaseddin Keyhüsrev'in günlerinde Emîr Çoban tarafından emredildi, sene altıyüz seksen". Keyhüsrev Selçuklu Sultanı III. Gıyaseddin Keyhüsrev (1266-1284) olup kitabe tarihi milâdî olarak 1282 yılına tekabül etmektedir.

Türbe bugün kısmen onarılmış ve bozuk şekilde bir yol açılmıştır. Halen önemli bir ziyaretgâh olarak varlığını devam ettirmektedir.

Kaynakça: İbn Bîbî, *Anadolu Selçuki Devleti Tarihi*, (Terc. M.N. Gençosman), Ankara 1941; İbn Bîbî, *el-Evamir* ; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971; Erol Yurdakul-Mehmet Çayırdağ, "Kayseri Erciyes Dağı Eteklerinde Bulunan iki Türbe", *Vakıflar Dergisi*, S.XII.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

EMİR AĞAOĞULLARI

Kayseri'de bilhassa XVIII. yüzyılda önem kazanmış ayan-eşraf aile. 1730 tarihinde Kayseri ileri gelenlerinden "Seyyid Süleyman Ağa" ile Emîr Ağa bir vakıf meselesi yüzünden husumet içine girmiş ve bu meselesi yüzünden Kayseri ileri gelenleri ikiye bölünmüştü. Eşraftan Zennecizade* Osman Ağa ile biraderi Mustafa Ağa ve Gavremzade Hacı Abdülkadir Ağa (Gavremoğulları*), Emîr Ağa tarafını tutmuşlardır. Bu hadise üzerine davayı halletmek üzere Kayseri'ye İstanbul'dan gönderilen Divan-ı Hümayun çavuşlarından Süleyman Ağa, Emîr Ağa grubu tarafından dövülüp yaralanmış, İstanbul'a dönmek zorunda kalan devletin bu üst görevlisi burada aldığı yaralar sebebiyle bir süre sonra vefat etmiştir. Bunun üzerine gönderilen Padişah fermanıyla Emîr Ağa hapsedilmiş, Zennecizade Osman Ağa, Mustafa Ağa ve Gavremzade Hacı Abdülkadir Ağa tutuklanıp İstanbul'a götürülmüştür. Emîr Ağa bu davadan kurtulup tekrar güçlenerek, şehirde tek otorite hâline gelmiş, bilhassa vilayet kethüdalarını elde ederek çeşitli vergileri üçer dörder kat fazlasıyla halktan toplatmış ve kendi hesabına geçirmiştir. Kendisine kimse mani olamadığı gibi buna teşebbüs edenleri de şehir dışına sürdürmüştür. Böylece çok zengin olan Emîr Ağa, Kayseri Ayanlığını da (devletin vilayetlerde muhatap aldığı eşraf) ele geçirmiştir. 1746 yılında Zennecizade Mustafa'nın yerine mütesellim (mutasarrıf vekili) olmuştur. 1740 yılında Kayseri eşrafının ikiye bölünmesine, Emîr Ağa namıyla anılan Mehmed Efendi'nin halka yaptığı zulümler sebep olmuştur. Mehmed Efendi, Pervane ve Hisarcık Sularını ele geçirerek bu sulardan arazilerini sulayan insanlara fahiş fiyatla su sattığı için dava edilince önce Sinop'a, sonra da Kastamonu'ya sürülmüş, ancak dönüşünde aynı soyguna yine devam etmiştir. Nihayet bunun davası Nevşehir Mahkemesine havale edilmiş ve orada görülen dava sonunda Emîr Ağa halka yirmi yedi kese tazminat ödemeye mahkûm edilmiş, halk bu cezayı, maliye hazinesine bağışla-

mıştır. Ancak, Emîr Ağa ve Zennecizade Mustafa Ağa'nın kanunlara karşı gelmeleri yine devam etmiş ve 1749 yılında gelen yeni bir fermanla yeniden sürgüne tâbi tutulmuşlardır.

Emîr Ağa'nın 1763'ten sonra da ayanlığı tekrar ele geçirip halktan kanunsuz paralar topladığını, bu yüzden de kendisinden sık sık şikâyet edildiğini görmekteyiz. Onun ve Zennecioğulları'nın hakkında birçok defa fermanlar alındı ise de bu ailelerin zorbalıkları önlenememiştir. Her iki aile de seyitlik unvanına sahip oldukları için, önce mütesellimliği, sonra da ayanlığı ele geçirmişlerdir.

Emîr Ağa'nın Samur Ağa ve Mustafa isimli iki oğlu bilinmektedir. Kendisinden sonra oğlu Emîr Ağazade Mustafa Kayseri'de çok kuvvetlenmiştir. 1777 yılında önce İran sonra da Avusturya ve Rusya muharebeleri için Kayseri'den sipahilerin hazırlanıp sefere gönderilmesi ve levazımat tedariki için ağalardan oluşan Meşveret (danışma) Meclisi'nde Emîr Ağazade Mustafa Ağa da bulunmaktaydı.

1798 yılında Kayseri'deki yeniçerilerden birinin, Ermeniye tecavüz etmesi üzerine çıkan karışıklıkları tahkik etmek üzere Kayseri'ye gelen Sadrazam Mühürdarı Mustafa Fehim Efendi'nin tahkikatında bilgilerine başvurduğu şehir ileri gelenleri arasında Mustafa Ağa'nın oğlu Emîr Ağazade Mehmed Emin Efendi'nin ismi geçmektedir. Bir ara mütesellim de olan Mehmed Emin Efendi halka fazlaca vergi saldığı için şikâyet üzerine Kethüda ve Mahkemecizade ile birlikte İstanbul'a gelmeleri hususunda 1799 tarihli ferman alınmış, Emîr Ağazade Mehmed Emin Efendi üzerinde bulunan Nakibüleşraf Kaim-i makamlığından da ihraç edilmiştir. Kayseri'nin 1872 Vergi Tahriri'nde Kayseri'nin çeşitli mahallelerinde bu ailenin fertlerinin ismi geçmektedir. Kayseri'de Kartal'dan Asri Mezarlığa giden yolun kuzey tarafında bulunan ve bu ailenin ismini alan Emîr Ağa Mahallesi*'nde bu aileye ait binaların bulunduğu söylenebilir.

Kaynakça: A. Nazif, *Mir'at* (Palamutoğlu), s. 146, 151, 156, 159, 160; Yücel Özkaya, "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Yerli Ailelerin Ayanlıkları Ele Geçirişleri ve Büyük Hanedanların Kuruluşu", *Belleten*, s. 186, s. 670, 671, 682-685; Cömert, *19.Y.Kayseri,* s. 109, 113.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

EMİR ALİ BEY

Devlet adamı. Kayseri'nin Kartal Kavşağı'nda türbesi bulunan Eretnalılar* dönemi devlet adamı. Emîr Ali'nin tarihî şahsiyeti hakkında fazla bilgimiz bulunmamaktadır. 1330'lu yıllarda Anadolu'ya gelen Faslı seyyah İbni Batuta Kayseri'ye geldiğinde Eretnalı Devleti*'nin kurucusu Alaaddin Eretna*'nın Kayseri'de bulunan ve bir bakıma valilik görevi yapan hanımı Doğa Hatun* tarafından kabul edilip ikramlarda bulunulmuştur. Seyyah Kayseri'de Emîr Ali ile ilgili hatıralarını şöyle anlatmaktadır: "Burada (Kayseri'de) Ahilerden Emîr Ali'nin tekkesine inmiştik. Bu zat çevresindeki Ahilerin en önde gelenlerinden şanlı bir beydir. Şehrin ileri gelen ulularından bir grup kendisine bağlı bulunmaktadır. Tekkesi sağlam yapılı bir bina olup yiyeceklerinin bolluğu, kandilleri ve döşemeleri ile gördüğümüz zaviyelerin en güzellerinden biridir. Tekke mensupları ve başkaları her gece Emîr Ali'nin yanında toplanırlar ve gelen gidene, bu yolda olanların gösterdikleri ilginin iki katı ile ikramda bulunurlar. Bu ülke törelerinden biri de, bir şehirde hükümdar bulunmadığı takdirde Ahilerin hükümeti yönetmeleridir. Ahi, kudreti ölçüsünde geleni gideni ağırlar, giydirir, altına binek çeker, davranışları, buyrukları, binişleri ile aynen hükümdarı andırır".

Görüldüğü gibi Emîr Ali, döneminde bir esnaf tarikat ve teşekkülü olan Ahilik*in Kayseri'deki başı durumundadır. Seyyah, Ahilerin aynı zamanda Anadolu şehirlerinde devlete ait idare ve inzibat işlerini de yaptıklarını orijinal bilgiler olarak vermektedir.

Burada geçen, tefriş ve imkânları itibarı ile benzerlerinin çok üstünde olduğu belirtilen Emîr Ali'nin Ahi Tekkesi'nin yeri bilinmemektedir. Büyük bir ihtimalle bu tekke, türbesinin de yakınında bulunan ve XIII. yüzyılda yaşamış Ahiliğin kurucusu Ahi Evren'*e ait, Seyyid Burhaned-

Emir Ali Bey'in mezar taşı

din Bulvarı'nda (Talas Caddesi) Döner Kümbet yakınındaki tekke (zaviye)dir. Bu yapının kalıntıları eski evler arasında tarafımızdan keşfedilerek tescili yapılmış ve Kayseri Büyükşehir Belediyesince de restorasyonu gerçekleştirilerek Kayseri'deki esnaf teşekküllerine tahsis edilmiş, onlar tarafından da içerisine etnoğrafik eşyalar konularak esnaf müzesi haline getirilmiştir. Emîr Ali'nin vakıflarca restore edilmiş tek tonozlu kübik iki katlı türbe*sinin kapısı üzerindeki kitabesinde:

Haza meşhedü'l-Emîr Ali Pişrev
Fî seneti ihda ve hamsin ve seb'a-mie
yazılıdır.

Anlamı: Bu meşhed (şehitlik, mezar) Emîr Ali Pişrev'indir. 751 (M 1350) senesinde (yapıldı).

Türbe'nin içinde bulunan baş tarafı daha yüksek, uzun lahit tarzındaki tek parça mermer iki mezar taşından Emîr Ali'ye ait olanının iki uzun yan yüzünde üç sıra ve altı satır halinde Ayet'el-Kürsü ve devamı ayetler olan Kur'an II (Bakara), 255, 256 yazılıdır: *Allahü lâ ilahe illâ hüve'l-hayyü'l-kayyûm lâ te'huzühû sinetün/ ve lâ nevm lehü mâ fi's-semâvâti ve mâ fi'l-ardı men zellezi yeşfe'u indehu illâ bi iznih/ya'lemü ma beyne eydîhim ve mâ halfehüm ve lâ yuhıytûne bişey'in min ilmihî / illâ bi-mâşâ'e' vesia kürsiyyühü's semavâti ve'l-ardı ve la yeûdühû hıfzühümâ ve hüve'l aliyyü'l-azîm/ lâ ikrahe fi'd-dîni kad tebeyyene'r-rüşdü mine'l-gayyi femen yekfur bi't-tâguti ve yü'min bi'llâhi/ fekad istemseke bi'l-urveti'l-vüskâ lenfisâme lehâ v'Allahü semi'ün alîm.*

Emir Ali Bey'in türbesinde bulunun diğer mezar taşı

Anlamı: O öyle bir Allah'tır ki ondan başka ilah yoktur. O diridir ve her şey kendisine muhtaç olup kendisi hiçbir şeye muhtaç değildir. Kendisine ne uyku gelir ne de uyuklama. Göklerde ve yerdekilerin hepsi onundur. İzni olmadan onun katında kim şefaat edebilir. O, kullarının yaptıklarını ve yapacaklarını bilir. O'nun bildirdiklerinin dışında insanlar O'nun ilminden hiçbir şeyi tam olarak bilemezler. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine alır, onları koruyup gözetmek kendisine zor gelmez. O yücedir, büyüktür. Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır. O halde kim başka tapılanları reddedip Allah'a inanırsa, kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır. Allah işiten ve bilendir.

Mezar taşının yüksek olan baş tarafında dört satır halinde:

Haza kabrü'l Emîr
el-merhum es-sa'îd
Ali bin Ömer el-ma'rûf
Pişrev rahmetu'llâhi
yazılıdır.

Anlamı: Bu kabir ˆPişrev" (öncü, önder) diye meşhur, merhum ve kutlu Ali b. Ömer'indir. Allah rahmet eylesin. Ayak tarafında üç satır hâlinde:

Tuvuffiye
Fî nısfi şehri Ramazani'l-Mübârek
sene hamsîn ve seb'a-mie
yazılıdır.

Anlamı: Yedi yüz elli senesi mübarek Ramazan ayının yarısında (Milâdî 27 Kasım 1349) vefat etti.

Göz doldurucu iri hatlarla ve Selçuklu

sülüsü ile yazılmış olan mezar taşı bugün maalesef yanında bulunan ve aşağıda bahsi geçecek diğer mezar taşı ile birlikte türbeden çıkarılarak Kayseri Müzesine taşınmıştır. Şimdi Müzenin kitabeler deposunun bahçesinde yaş, yağmur altında tahribe terkedilmiş milli tarihimize ait bu kıymetli eserlerin en kısa zamanda tekrar orijinal yerleri olan türbelerine konması gerekmektedir.

Yukarıdaki kitabelerden Emîr Ali'nin unvanının Pişrev (öncü, önder) olduğu, bu isimle tanındığı, türbesinin de ölümünden bir sene sonra yapıldığı anlaşılmaktadır.

Türbede bulunan Emîr Ali'nin mezar taşının yanındaki benzer ölçüdeki mermer mezar taşının iki uzun yüzünde ikişer satır hâlinde yine Kur'an II-255, 256..ayetler yazılıdır. Ancak burada yer kalmadığından 256. ayet "bi't-tagût" kelimesinde kalmıştır. Taşın yine yüksek olan baş tarafında dört satır hâlinde:

Hazâ kabrü'l-merhûm......billah
bin Hıtay (Sutay?) nevvera'llahu
kabrehu
yazılıdır.

Anlamı: Bu kabir Hıtay'ın oğlu merhum.....Billah'ındır. Allah kabrini nurlandırsın.

Ayak tarafında:
Tuvuffiye evahiri Rebî'i'l-evvel sene selâse hamsin (ve) seb'a-mie
yazılıdır.

Tercümesi: Yedi yüz elli üç senesinin Rebiülevel ayının sonunda vefat etti.

Kayseriye Şehri yazarı Halil Edhem* bu taşın, tarihi yazılı ayak ucu parçasının kayıp olduğunu yazıyorsa da taşın ayrı bir parçası olmadığı gibi tarihi de yukarda gösterildiği şekilde yazılıdır. Mezar taşında ismi okunamayan, baba adı "Sutay" ise İlhanlı Sultanı Gazan Mahmud zamanından beri devlette Horasan ve Diyarbakır Valiliği gibi görevlerde bulunan ve sonra ailesi Sivas-Kayseri taraflarına göçen hanedandan Sutay Noyan'ın oğlu olduğu ortaya çıkacaktır. Emîr Ali'den dört yıl sonra ölüp onun türbesine konan bu şahıs herhalde onun yakını olmalıdır.

Emir Ali Pişrev Türbesi

Kaynakça: H. Edhem, *Kayseriyye*, s. 119; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. I, Ankara 1969; Kemal Göde, *Eretnalılar*, Ankara 1994.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

EMİR ALİ PİŞREV TÜRBESİ

Kayseri, kent merkezinde, Seyyid Burhaneddin Bulvarı ile Kartal Bulvarı'nın kesiştiği yol ayrımındaki üçgen alanda bulunmaktadır. Emîr Ali Pişrev için H 751 (M 1350) yılında yaptırılmıştır. Tamirlerle günümüzdeki şeklini almıştır. Kesme taş malzemeyle inşa edilen türbe, iki katlı, kuzey-güney yönünde 8,60 x 7,40m boyutlarında, kareye yakın dikdörtgen plan-

Emir Ali Pişrev Türbesi mescid katı (S. Çirtil)

Emir Cemaleddin Tanrıvermiş Türbesi (R. Aydın)

lı, dikdörtgen gövdelidir. Cenazelik katından gövdeye, profilli silmelerin oluşturduğu bir kornişle geçilmektedir. Gövdenin doğu ve batısında saçak altına ikişer taş çörten yerleştirilmiştir. Altta yuvarlak profilli, üstte düz profilli taş saçaktan kesme taş kaplı düz çatıya geçilmiş ve yapı büyük oranda tamir edilerek ve tamamlanarak günümüze gelmiştir. Doğu ve batı kenarlarına birer pencere açılmış, güney cephede ise üste bir mazgal pencere yerleştirilmiştir. Türbe'nin cenazeliğine, kuzeydeki iki kollu merdivenin altındaki düz lentolu kapıdan girilmektedir. Mekânın üzeri, kuzey-güney doğrultuda sivri beşik tonozla örtülmüştür. Mescit katına beşer basamaklı iki kollu merdivenle çıkılmaktadır. Merdiven basamaklarının altı on kollu yarım yıldız biçiminde profillendirilmiş, profillerin içine birer üç dilimli mukarnas şekli verilmiştir. Taşkın olmayan, saçağa kadar yükselen taç kapı, mukarnas başlıklı iki sütunçenin taşıdığı on sıra mukarnaslı kavsarayla örtülmüş ve süslemesiz iki bordürle çerçevelenmiştir. Taç kapının süslemesiz kuşatma kemeri üstüne, alınlığın ortasına sülüs hatlı iki satırlık mermer bir kitabe konulmuştur.

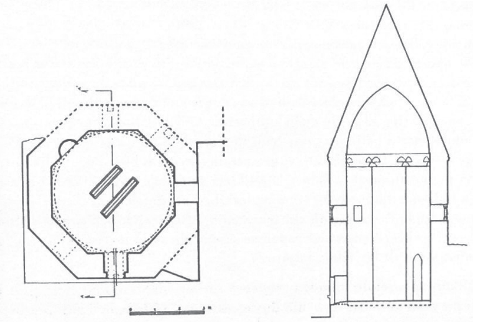
Emîr Ali Pişrev hakkında dönemin olaylarını anlatan kaynakların incelenmesinde bazı kayıtlar bulunmuştur. İbn Batuta*, Kayseri'yi ziyareti sırasında Ahi Emîr Ali Zaviyesi'nde kaldığını yazmaktadır. Seyyah'ın bahsettiği kişinin bir Ahi şeyhi olduğu açık olarak görülmektedir. Ancak bu kişinin Emîr Ali Pişrev ile bağlantısı bilinememektedir. Yapı, Eratna Devleti'nin hâkimiyeti zamanında Kayseri'de inşa edilen, Beylikler Dönemi Anadolu'sunda yaygın uygulanan eyvan türbe geleneğine dayanan fakat eyvan özelliği olmayan dikdörtgen gövdeli, beşik tonoz örtülü türbelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça: A. Çakmakoğlu Kuru, *Fetihten Osmanlı Dönemine Kadar Kayseri'de Türk Devri Mimarisi*, Ankara 1998, s. 432-439; A. Satoğlu, "Emîr Ali Türbesi", *Kayseri Ansiklopedisi*, Ankara 2002, s. 98; A. Nazif *Mirat* (Palamutoğlu), s. 100, 103; Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, Çev. A. S. Aykut, İstanbul 2000, I. 415; H. Ethem, *Kayseriyye*, s. 118-119; K. Göde, "Kayseri'de Bulunan Eretna Oğulları Yapıları", *Erciyes*, Kayseri 1982, S. 56, s. 29-31; M Akok, "Kayseri'de Dört Mezar Anıtı", *Türk Etnoğrafya Dergisi*, Ankara 1969, S. 11, s. 17-52; M Çayırdağ, "Kayseri'de Selçuklu ve Beylikler Devri Binalarında Bulunan Taşçı İşaretleri", *Türk Etnoğrafya Dergisi*, (Ankara 1982), S. 17, s. 79-108; S. Cirtil, *Eratna Beyliği Mimarisi*, (Basılmamış Doktora Tezi), S.Ü. Sosyal Bilimler Ens., Konya 2001, s. 234-241.

SAİM CİRTİL

EMİR CEMALEDDİN TANRIVERMİŞ (HAN CAMİİ) TÜRBESİ

Türbe, Kayseri merkezde, Talas Caddesi üzerinde, Han Camiisi'nin hemen güneybatısındadır. 1188–1189 yılında Emîr Cemaleddin Tanrıvermiş bin Davud adına yaptırılmıştır. Tamamen kesme taş malzemeden yapılmış olan türbe cenazelik ve ziyaretgâh bölümünden oluşmaktadır.

Emir Cemaleddin Tanrıvermiş Türbesi planı ve kesiti (çizim: R. Aydın)

Türbe plan olarak kare kaide üzerine bina edilmiş sekizgen bir gövdeden oluşmakta, üst örtüsünü ise içten kubbe, dıştan piramidal külah örtmektedir. Zamanla zemin kotundan oldukça aşağıda kalan yapıya geçiş, türbenin kuzeyinde bulunan üzeri beşik tonozla örtülü ön mekânın kuzeydoğuda yer alan kapısından sağlanır. Ön mekân yine aynı cephede yer alan bir pencere tarafından aydınlatılmaktadır. Türbe'nin ziyaretgâh bölümüne kuzeybatı duvarı üzerine açılmış dikdörtgen kapıdan geçilir. Türbe'nin iç kısmında iki adet sanduka bulunmaktadır. Bunlardan 1188–1189 tarihli olan Cemaleddin Tanrıvermiş bin Davud'a, 1235 tarihli olan ise, Emîr Ali Hüsam'a aittir. Emîr Ali Hüsam'a ait olan sandukanın üzerinde Ayet-el Kürsi ve Ali İmran Suresi'nin 18–19. ayeti yazılıdır. Ziyaretgâh kısmının kıble istikametinde sivri kemerli, yarım daire planlı sade bir mihrap yer almaktadır. Bu bölüm duvarlar üzerine açılmış ikiz kemerli dört pencere ile aydınlatılmaktadır. Yapının kare planlı cenazelik bölümünün üstünü sivri beşik tonoz örtmektedir. Sade olarak inşa edilen türbedeki tek süs unsuru külah altında yer alan kitabe kuşağıdır. Kitabe kuşağında, yazılıdır.

Okunuşu: *Haze'l kabir el-merhum el-mahsun Cemaleddin Emîr El-sifehsalar Ebu el-mekarim Tengri Birmiş bin Davud mevarallahü darihahü Allahü lâ ilâhe illâ hüvel hayyül kayyûm. Lâ te'huzühû sinetün ve lâ nevm. Lehû mâ fis-semâvâti vemâ fil ard. Menzellezî yeşfeu indehû illâ biiznihi. Ya'lemü mâ beyne eydîhim vemâ halfehüm velâ yühîtûne bişey'in min ilmihî illâ bimâ şâe vesia kürsiyyühüs semâvâti vel ard. Velâ yeûdühü hıfzuhumâ ve hüvel aliyyül azîm. La ikrahe fiyddiyni kad tebeyyenerrüşdü minelğayyi femen yekfür. Fi sene erba ve semanin ve hamsemi'e.*

Anlamı: "Bu kabir merhum, mahsun, büyük kumandan, kerem sahibi Davud oğlu Cemaleddin Tanrıbirmiş'indir. Allah makamını nurlandırsın, Allah ki ondan başka Tanrı yoktur, daima diri ve yarattıklarını koruyup yöneticidir. Göklerde ve yerde olanların hepsi onundur. Onun izni olmadan kendisinin katında kim şefaat edebilir? Onların önlerinde ve arkalarında olanları bilir. Onun ilminden ancak kendisinin dilediği kadarından başka bir şey kavrayamazlar. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri kaplamıştır. Onları korumak kendisine ağır gelmez. O yücedir, büyüktür. Dinde zorlama yoktur. Doğruluk, sapıklıktan seçilip belli olmuştur. Beş yüz seksen dört senesinde" yazılıdır.

Kaynakça: Özbek, Arslan, *KTKVE*, s. 390-391; Hakkı Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, Ankara 1996, s. 33-37; Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Kümbetleri*, C. I, Ankara 1992, s. 146-148; Çakmakoğlu Kuru, *Kayseri Mimarisi*, s. 116-119; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Selçuklu ve Beylikler Dönemine Ait Bazı Kitabe ve Mezartaşları", *Tarih Dergisi*, S. XXXIV, İstanbul 1984, 497-504; Remzi Aydın, *Kayseri Mihrabları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2006, s. 42-43.

REMZİ AYDIN

EMİR ERDOĞMUŞ (TATARHANİLER) TÜRBESİ

Kayseri İli, Melikgazi İlçesi, Seyyid Burhaneddin Mezarlığı içinde Seyyid Burhaneddin Muhakakiki Tirmizi Türbesi'ne bitişik olan ve "Tatarhaniler Türbesi" olarak da bilinen yapıdır. Türbe, taç kapı üzerindeki kitabesine göre H 749 (M 1348) yılında Emîr Erdoğmuş için yaptırılmıştır. Tamirlerle günümüzdeki şeklini

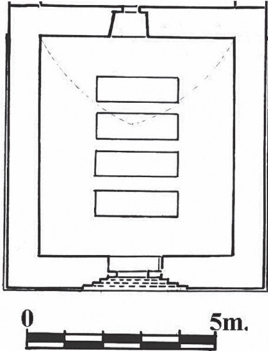

Emir Erdoğmuş Türbesi

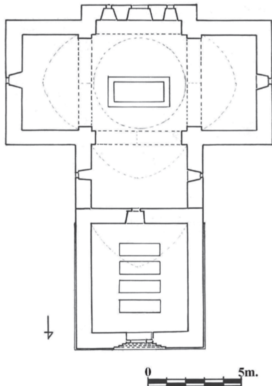

Emir Erdoğmuş Türbesi eski hâli (TTK)

almıştır. Kesme taştan inşa edilen Emîr Erdoğmuş Türbesi, kuzey-güney yönünde, dikdörtgen planlı olarak inşa edilmiş, üzeri içten sivri beşik tonoz, dıştan kurşun kaplı kırma çatıyla örtülmüştür. Doğu ile batı duvarı saçaklarının ortasına birer çörten konulmuştur. Cenazeliğinin varlığı bilinmeyen türbenin mescit kısmı, yapıyı kuzeyi hariç üç yönden dolaşan, yuvarlak ve düz profilli bir korniş kuşağı üzerine oturmaktadır. Doğu ve batıdaki duvarları sağır bırakılan yapının, güney duvarına pencereden dönüştürüldüğü anlaşılan alçak bir kapı açılmıştır. Bu kapıyla Seyyid Burhaneddin Türbesi'ne geçilmektedir. Kuzey duvarı diğer duvarlardan daha yüksek tutulmuş ve ortasına bir taç kapı yerleştirilmiştir. Taşkın olmayan, saçak altına kadar yükselen taç kapı, profilli iki başlığın taşıdığı beş sıra mukarnas kavsaralı, süslemesiz üç bordürlüdür. Kapı açıklığıyla kavsara arasına bir pencere açılmıştır. Alınlıkta geometrik süslemeli iki kabara arasında beyaz mermerden iki satırlık sülüs kitabesi vardır. Zemini taş kaplı türbenin kuzey-güney doğrultudaki dikdörtgen iç mekânındaki sandukalar, kesme taştan sonradan yapılmıştır.

Türbe içindeki mezar taşlarının yenilenmiş olması ve kitabesinin de ayrıntılı bilgi vermemesi nedeniyle Emîr Erdoğmuş'un kimliği bilinmemektedir. Emîr Erdoğmuş ismi *Salname*lerde makam ve ziyaretgâhlar sayılırken aynı zamanda "Tatar Haniye" adıyla da geçtiği görülür. Bu isimden hareketle yapılan araştırmada türbenin "Tatarhaniler" adıyla bilindiği konusunda bulduğumuz en eski kayıt Evliya Çelebi'de geçen Kayseri'de bulunan büyük evliya kabirleri içindedir. Burada "*Şeyh Molla Tatar: Fetva verici olup, Tatarhâniye adlı kitabın sahibidir. Birçok şer'i meseleler bu kitapta bulunur.*" şeklinde kısa bilgi verilmektedir. Ahmed Nazif Efendi* ise 1914 yılından önce yazdığı kitabında "Meşhur Kişilerin İsimleri ve Defnolundukları Yerler" başlığında sıraladığı listede Emîr Erdoğmuş ismini vermekte, "Tatar Haniler" için ise "*Burhaneddin Hazretleri'nin içeri türbesinde*" diye bir kayıt düşmektedir. Halil Ethem ise konumuz olan türbe için "*buraya Tatarhaniler Türbesi de derler.*" demektedir. Tatarhaniler ismi üzerine yaptığımız araştırmada, *Fetava Tatarhaniya* veya *Zâdü'l-Müsafirîn* isminde bir yazmaya, Adana İl Halk Kütüphanesi ve Müzesinde rastlanmıştır. Aynı isimli yazmaların başka kütüphanelerimizde de var olduğu görülmektedir. Ancak bütün bunlar, türbe hakkında bilgi vermemekte ve kitabesindeki isimden başka bir isimle anılmasına da kesin bir açıklık getirmemektedir. Ayrıca Emîr Erdoğmuş ile ilgi kurabilecek bir bilgi de içermemektedir. Sadece en erken 17. yüzyıl öncesinden itibaren yapının isminin değiştiğini göstermektedir. Bahsi geçen *Fetava-yı Tatarhaniye* kitabında Şeyh Molla Tatar isminde birinden bahsedildiği görülmektedir. *Zadü'l-Misafirîn* adlı eseri ise Emîr Seyyid Hüseynî adında birinin yazdığından bahsedilmektedir. Emîr Seyyid Hüseynî'nin ölüm tarihi, kaynaklarda H 718 (M 1318) olarak verilir. Dolayısıyla türbenin kitabe tarihiyle örtüşmeyen bu ismin aynı kişi olması ihtimali uzaktır. Fakat bahsi geçen yazmaların ayrıntılı yayımlarının yapılmasıyla bazı yeni bilgilerin ortaya çıkacağı muhakkaktır.

Emir Erdoğmuş Türbesi planı (çizim: S. Cirtil)

Emir Erdoğmuş ve S. Burhaneddin Türbesi planı (çizim: S. Cirtil)

Bütün bu araştırmalar, Emîr Erdoğmuş Türbesi ile Tatarhaniler adını açıklamaya yetmemektedir. Emîr Erdoğmuş'un yaşadığı yıllar ve türbesinin kitabesindeki 1348 yılında Kayseri, Alâeddin Eratna hâkimiyetinde bulunmakta ve Eratna Devleti'nin en ihtişamlı dönemine rastlamaktadır. "Emîr" kelimesinin unvan olduğu anlaşılmaktadır. Kayseri'de aynı dönemdeki pek çok eserde "Emîr" kelimesi başka isimlerde de geçmektedir. Bu durumda bu zatın, Alâeddin Eratna'nın emîrlerinden birisi olduğu söylenebilir. Tatarhaniler isminin ise daha sonra buraya defnedilen birinin mahlası olması sebebiyle verildiği ve günümüze kadar bu isimle geldiği de söylenebilir. Emîr Erdoğmuş Türbesi için kısaca, benzerlerine bakılarak iki katlı olduğu, kornişinin bugünkü dolgu seviyesi altında kaldığı, bağımsız yapıldığı, üzeri beşik tonoz örtülü eyvan karakterinin olmadığı ve kuzeyindeki açıklığın ise kapı değil aslında pencere olduğu söylenebilir. Taç kapıdaki pencerenin ise sonradan açıldığı anlaşılmaktadır. Emîr Şahap Türbesi'nden sonra Kayseri'de çok uygulanmış olan dikdörtgen gövdeli türbelerin diğer bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Yanındaki Seyyid Burhaneddin Türbesi'nin bugünkü hâlini H 1309 (M 1891–1892) yılında aldığı anlaşılmaktadır.

Kaynakça: A. Çakmakoğlu Kuru, *Fetihten Osmanlı Dönemine Kadar Kayseri'de Türk Devri Mimarisi*, Ankara 1998, s. 407-412; A. Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie I*, Paris 1931, s. 83; A. Satoğlu, "Emîr Erdoğmuş Türbesi", *Kayseri Ansiklopedisi*, Ankara 2002, s. 98; A. Yeğen, *Kayseri'de Tarihi Eserler*, Kayseri 1993, s. 98; *Ankara Vilayetine Mahsus Salname,* Ankara 1318, s. 140; Erkiletlioğlu, *KT*, s. 187-188; H. Ethem, *Kayseriyye*, s. 117; K. Erdmann, "Weitere Nahtrage zu den Beobachtungen auf Einer Reise in Zentralanatolien", *Archaolo-gischer Anzeiger*, (1957), s. 361-372; K. Erdmann, "Zür Türkischen Baukunst Seldschukischer und Osmanischer Zeit", *Istanbuler Mitteilungen*, (İstanbul 1958), S. 8, s. 1-39; M Sözen, "Anadolu'da Eyvan Tipi Türbeler", *Anadolu Sanatı Araştırmaları 1*, İstanbul 1968, s. 167-210; S. Cirtil, *Eratna Beyliği Mimarisi*, (Basılmamış Doktora Tezi), S.Ü. Sosyal Bilimler Ens., Konya 2001, s. 202-208.

SAİM CİRTİL

Melik Gazi Türbesi (B. Akbaş)

EMİR GAZİ (MELİK)

Danişmendli Devletinin ikinci hükümdarı (?-1134). Orta ve Kuzey Anadolu'yu Malazgirt Zaferi'nden sonra fethedip burada kendi adıyla Danişmendli Devleti* kuran Melik Danişmend Gümüştekin Ahmed Gazi, Anadolu Selçuklu hükümdarı I. Kılıç Arslan ile birlikte Bizans, Haçlılar, Trabzon Rumları ve Kilikya (Adana) Ermenileri ile yaptığı mücadeleler sonunda, 1104 yılında ölünce 12 oğlundan Gazi isimli oğlu, isimlerini bildiğimiz Yağısıyan ve İsmail ile birlikte diğer kardeşlerini bertaraf ederek, hükümdarlığı ele almıştır. Danişmendliler genellikle hükümdar–kral anlamında "Melik" unvanını kullanmışlardır. Emîr Gazi muhakkak ki babası Danişmend Gazi zamanında fetihlere iştirak etmiş ve belki de Orta Anadolu'nun kilit noktası olan Zamantı (Melik Gazi) Kalesi'nin fethini bu zamanda gerçekleştirmiş ve çok zor alındığı belli olan bu sarp kalenin zaptında şehit düşmüş olması muhtemel birçok arkadaşının mezarlarının bulunduğu bu yere muhteşem türbesini inşa ettirmiştir. Emîr Gazi Sultan I. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra çocukları arasında çıkan saltanat kavgasında damadı Mesud'u destekledi ve onun 1116'da sultan olmasını sağlandı. Sultan Mesud ile birlikte 1124'te Selçuklu Hanedanından olan Tuğrul Arslan'dan Malatya'yı ve birkaç kaleyi alıp ülkesine kattı. Malatya'nın zaptından sonra fakir düşmüş ahaliye bedava tohum ve diğer tarım ihtiyaçlarını vererek gösterdiği alicenaplık devrinin tarihleri-

Emir Halil Türbesi (H. Akbaş)

ne intikal etmiştir. Ankara ve çevresine hakim olup kardeşi Mesud'dan Konya'yı alan Arap'ı arka arkaya mağlup ederek Mesud'un sultanlığını kesinleştirdi ve bu arada Arap'a ait Ankara ve Kayseri'yi ülkesine dahil etti. Arap da Bizans'a iltica etti. Böylece diğer Selçuklu hanedanına ait Malatya, Elbistan, Kayseri, Ankara, Çankırı ve Kastamonu'yu ele geçirerek Anadolu'nun en büyük hükümdarı oldu. Karadeniz kıyısında Rumlardan birkaç kale fetheden Gazi, Adana Ermenileri üzerine gönderdiği kuvvetleri burayı istilaya gelmiş, Haçlı Prensi II. Bahemond'u mağlup ve yok etmişlerdir (1130). Daha sonra bizzat kendisi Ermeniler üzerine sefere çıkarak burada bir kısım kaleler fethedip Ermeni kralını itaat ettirmiş, buradan Haçlı Urfa Kontluğu arazisine girmişse de o esnada Kont'un ölümü sebebiyle, asalet gösterip onları kendi hallerine bırakarak geri dönmüştür.

Emir Halil Türbesi tavanı (C. Arslan)

Bizans İmparatoru'nun kardeşi İsak imparator olmak için İstanbul'dan kaçıp Emîr Gazi'ye iltica etmişti. Bunun üzerine İmparator Yohannes Commenos ordusunu hazırlayıp Danişmendli ülkesine girerek bazı şehirleri aldı ise de dönüşü üzerine Emîr Gazi derhal buraları geri aldı.

Emîr Gazi'nin bütün bu gazaları ve alicenaplığı her tarafta kendisine büyük bir muhabbet ve hürmet kazandırdı. Abbasi Halifesi Al-Müsterşid ve İran'daki Büyük Selçuklu Sultanı Sancar tebrik etmek için kendisine 4 siyah sancak, kös, altın gerdanlık gibi hediyeler göndermişler ve "Meliklik" unvanını tasdik etmişlerdi. Ancak elçiler Malatya'ya, Emîr Gazi'nin yanına geldiklerinde onun çok ağır hasta (koma halinde) olduğunu gördüler ve birkaç gün sonra da bu büyük Türk Hakanı vefat etti. Onlar da getirdikleri hediyeleri büyük oğlu ve veliahtı Mehmed Gazi*'ye verdiler. Emîr Gazi'nin Mehmed'den başka Yağıbasan, Aynüd-devle ve Yağan isimli üç evladı daha vardı.

Cesedi burada tahnit edilerek, hayatta iken yaptırdığı Pınarbaşı'ndaki Melikgazi Türbesine* getirilmiş olduğu anlaşılan Emîr Gazi'nin ve bir kısım yakınlarının da yine tahnit edilmiş (mumyalanmış) cesetleri aynı türbede bulunmaktadır. Eski Selçuklu âdeti gereği cesetler toprağa verilmemiş, türbenin alt katında açıkta, tabutlar içerisinde muhafaza edilmiştir. 800 sene bu şekilde kalan cesetler zamanın ve buraya inen ziyaretçilerin dokunması sebebiyle bozulmuşlardır. Yine de en sağlam olarak kalan Melik Gazi'nin cesedidir. Ancak bilhassa son zamanlarda ziyaret esnasında tedbirsizlik yüzünden türbede yangın çıkmış, Melik Gazi'nin cesedinin de yüz ve göğüs kısmı zarar görmüştür. Artık daha fazla müdahale edilmemesi için cesetler türbe tabanında tarafımızdan toprağa verilmiş ise de, buradan istifadeyi düşünen bazı menfaatperestler Melik Gazi'nin cesedini tekrar çıkararak türbede vitrine almışlardır. Ecdada ait manevî değeri çok yüksek olan bir hatıraya böyle bir muamele gerçekten içler acısıdır.

Cesedin sol eli de bilekten kopmuş durumdadır. Çevrede bunun sonradan koparılmış olduğu hakkında bir söylenti varsa da üzerinde yaptığımız incelemelerde elin tahnitten önce kopmuş olduğu ve o şekilde tahnit edildiği görülmüştür. Böylece Melik Gazi'nin sol elini bileğinden hayatta iken savaşlarda kaybettiği anlaşılmıştır.

Dekoratif tuğla ile Selçuklu kümbet tarzında inşa edilmiş muhteşem Melik Gazi türbesi onarılmış halde bugün de önemli ziyaret yerlerindendir. Kayseri bölgesindeki en eski İslâmî eserdir diyebiliriz. Arkasındaki muhteşem Melik Gazi Kalesi çok harap durumda olup onarım beklemektedir.

Emîr Gazi zamanında Danişmendlilerin ilk parası basılmıştır. Bizans paraları tarzında olan bu bakır paranın yüzünde Hz. İsa tasviri, arkasında Rumca aslından tercüme olarak "Büyük emîr Emîr Gazi" yazılıdır. Emîr Gazi'nin bu tarz para bastırmasının sebebi halkın Bizans paralarına alışık olmasıdır.

Kaynakça: Mükremin Halil Yinanç, "Danişmendliler", *İA*, C. 3, s. 469-470; Prof. Dr. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İst. 1971; Halil Edhem, "Melik Gazi", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, No 32, 1331, s. 449 vd.; Tahsin Özgüç – Mahmut Akok, "Melik Gazi Türbesi ve Kalesi", *Belleten*, No 71, 1954, s. 331 vd.; Mehmet Çayırdağ, *Melik Gazi Türbesi Rehberi ve Danişmendliler'in Kayseri'deki Eserleri*, Kayseri 1987; Behzat Butak, *XI, XII ve XIII. Yüzyıllarda Resimli Türk Paraları*, İst. 1947, No 104.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

EMİR HALİL TÜRBESİ

Pınarbaşı İlçesi Melikgazi Köyü'nde Dulkadıroğlu ailesine ait iki türbeden birisidir. Emir Halil Türbesi, Danişmendlilerin ikinci hükümdarı olan Melik Emir Gazi*'nin mumyalı cesedinin içinde bulunduğu Melik Gazi Türbesi'nin* hemen kuzeyindedir. Türbeye ismini veren Emir Halil, Dulkadıroğullarının ikinci hükümdarı olup o da babası Karaca Bey gibi Memluklular tarafından 1389 yılında öldürüldü ve başı Kahire'ye götürüldü. Halil Bey'in torunu Süleyman Bey'in 1438/39 tarihli vakfiyesinde Melik Gazi Türbesi ve Kalesi yanına ceddi Emir Halil'in ruhu için mescid ve zaviye yaptırdığı kayıtlı olup aynı ifadeler daha sonra kardeşi Alaüldevle Bozkurt Bey'in vakfiyesinde de tekrar edilmiştir.

Türbe, küçük ebatta kare planlı içten kemerlere dayanan ahşap kırlangıç tavanı örten küçük kubbeli bir yapıdır. Tamamı kesme taşla inşa edilmiş türbenin girişi güneyde olup binada Emir Halil'e ait herhangi bir kitabe veya mezartaşı bulunmamaktadır. Sonradan değişikliğe uğramış olması muhtemel olan türbe 1964 yılında vakıflarca yeni baştan onarıldı. Türbe içerisinde ayrıca çevreden toplanmış bir kısmı Dulkadıroğlu ailesine ait tam veya parça mezar taşları bulunmaktadır.

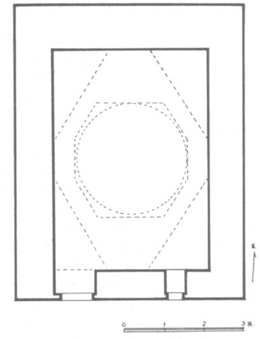
Türbenin giriş kapısı üzerinde bina ile alâkası bulunmayan, sonradan buraya yerleştirilmiş bir Selçuklu kitabesi bulunmaktadır. Arapça olan bu kitabede:

Emir Halil Türbesi kitabesi (C. Arslan)

Fi eyyamı sultanü'l-âzam
Gıyas ed-dünya ve'd-din Ebu'l-Feth
Keyhüsrev bin Keykubad
Kasım emirü'l-mü'minîn hazihi'l-imareti

Ömer b. Hasan Engürî fi
Sene tis'a selâsîn sitte-mie yazılıdır.

Anlamı: Keykubad'ın oğlu, büyük sultan, müminlerin emirinin (Halife'nin) yardımcısı, fethin babası Gıyaseddin Keyhüsrev'in günlerinde bu bina, Ankaralı Hasan oğlu Ömer tarafından altı yüz otuz dokuz (1241/42) senesinde (yaptırıldı).

Emir Halil Türbesi Planı (çizim: C. Arslan)

Kaynakça: Mehmet Eskioğlu-Mehmet Çayırdağ, *Melik Gazi Türbesi Rehberi ve Danişmendliler'*in *Kayseri'deki Eserleri*, Kayseri 1987; Mehmet Çayırdağ, "Dulkadıroğulları'nın Kayseri'deki Eserleri", Çayırdağ, *KTA*; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Kitabelerinden XV ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları", *Vakıflar Dergisi*, S. XIII.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

EMİR HASAN BEY

Birinci Haçlı Seferi esnasında Kayseri (Kapadokya) Emîri. Danişmend Gazi'nin fetihlerini anlatan *Danişmendnâme*'de, Danişmend Gazi ve etrafında olan Türk Beylikleri ile çarpışmaya hazırlanan Anadolu'nun Hristiyan kumandanlarından şöyle nakledilmiştir: "Bizans İmparatoru üzerinde bir düşman vardır. Komutanlarına Sultan Turasan (Dur Hasan) derler. İmparatora çok cefalar yaparmış. Niyetimiz ona (imparatora) yardım etmektir. Onlar (Turasan ve yakınları) Battal Gazi*'nin torunlarındandır. Adı Sultan Turasan'dır. İki Pehlivanı vardır. Birine Kara Doğan ve birisine Çavuldur derler. Bir akrabası vardır, Hasan derler. Kayseriyye'den tâ İstanbul kapısına dek ne kadar şehir varsa hepsini harap etmişler. Rumların evlerini yakmışlar. Denizi de geçmişler, İstanbul'a varıp imparatorun askerlerini kırmışlar, İstanbul'u almışlar. Şehri tamamen harap etmişler. İmparator İskender'i tutup boğazından asmışlar. O Rumların hepsi çaresiz kalmış. Oradan geri dönüp Rum vilayetine (Anadolu'ya) girmişler. Deniz kenarında ne kadar sağlam kale varsa hepsini yıkmışlar. Hacca (Kudüs'e) giden üç bin ruhbanı öldürmüşler. Hele bir fitnedir Rum (Bizanslılar) içine bıraktılar. Böyle olunca bu orduyu (Turasan'ın güçlerini) bir tarafa edelim, sonra İstanbul'a gidip onlara yardım edelim".

Malazgirt'ten sonra Kayseri fatihi olarak gösterilen Turasan Bey'in, aynı zamanda Kayseri hakimi olarak bilinen Hasan Bey olduğu hakkında görüşler vardır. Selçuklu tarihi uzmanı Osman Turan, Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu ve ilk sultanı Süleyman Şah'ın Antakya Seferi'ne çıkarken başkenti İznik'te yerine naib (vekil) bıraktığı komutanlarından Ebül Kasım'ın, Kapadokya'ya vali olarak tayin ettiği Ebül Gazi'nin Kapadokya Emîri Hasan Bey (Hasan onun diğer ismi) olması gerektiğini belirtmiştir. Süleyman Şah'ın şehadetinden sonra İznik'te devleti idare etmeye devam eden Ebül Kasım'ın üzerine Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah, Bozan kumandasında bir ordu göndermiş; Bozan, Ebül Kasım'ı öldürdüğü halde yerine geçen kardeşi Ebül Gazi'den şehri alamadan dönmüştür. Ebül Gazi Büyük Selçuklularda esir olarak kalan Süleyman Şah'ın oğlu Sultan I. Kılıç Arslan, Melikşah'ın ölümünden (1092) sonra İznik'e dönünce devleti ona teslim etmiştir.

Danişmendnâme'de abartılı faaliyetleri anlatılan bu beyin Birinci Haçlı Seferi esnasında Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'la beraber düşmanla mücadele ettiği tarihî kaynaklarda bulunmaktadır. Nitekim Anadolu Selçuklularının ilk başkenti İznik'in, 26 Haziran 1097'de Haçlı desteğindeki Bizanslıların eline geçmesinden sonra Kılıç Arslan Franklara (Haçlılar) karşı koymak üzere bütün Anadolu'da mücadeleye girişiyor ve Danişmendli hükümdarı Danişmend Gümüş Tekin'i ve Kayseri Emîr'i Hasan Bey'i yardıma çağırıyordu. Nihayet Eskişehir'de Haçlılar'ı karşılayan Türk müttefik güçleri çok kalabalık ve zırhlı düşman karşısında netice alamadan, mücadeleye Anadolu içlerinde devam etmek üzere çekilmek zorunda kalmışlardır (4 Temmuz 1097). Haçlılar ise yollarına Konya istikametinde devam etmişlerdi. Yollarda Haçlılara taciz hareketlerinde bulunan Kılıç Arslan nihayet Danişmend Gazi, Hasan Bey ve diğer kuvvetlerle birlikte Ereğli'de düşman karşılamaya hazırlanıyordu. Fakat burada da bir netice alınamadı. Haçlıların bir kısmı Gülek Geçidi'nden Adana'ya inerken büyük bir bölümü de Kayseri'ye doğru, Türk kuvvetlerinin üzerine harekete geçti. Hasan Bey bunlarla çok çetin muharebelerde bulundu ve kendi adı ile anılan Hasan Dağ yamaçlarında çok şehitler verdi. Kayseri'deki "Meşhed Ovası"* ismini de bu mücadeleler sırasında Kayseri'de yapılan büyük bir savaş esnasında

verilen şehitlerin çokluğu sebebi ile almış olsa gerektir. Haçlılar Türklerin boşalttığı Kayseri, Göksun Maraş üzerinden Kudüs'e doğru yollarına devam etmişlerdir. Kılıç Arslan'ın 1107 yılında üzerine gönderilen Büyük Selçuklu kuvvetleri ile yaptığı muharebede hayatını kaybetmesi üzerine Aleksis Komnenos idaresindeki Bizanslılar Anadolu'ya girip başsız kalan Türklere karşı büyük bir katliama giriştiler. Kendi ifadelerine göre çocuklara varıncaya kadar büyük bir vahşet ortaya koymaya başladılar. Bunlara karşılık Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra müstakil hâle gelen ve Şehinşah'a kadar Selçukluları vekâleten idare eden Kapadokya Emîri Hasan Bey, 24000 kişilik ordusu ile bu vahşeti yapan Philokales isimli Bizans kumandanının üzerine Alaşehir'de harekete geçti. Bizans kumandanının burada gizlenmesi üzerine tedbirsizce ordusunu üçe ayırıp çeşitli bölgelere fethe gönderip kendisinin de kalan bir kısım kuvvetle İzmir üzerine yürüdüğünü haber alan Bizans kumandanı, parçalanan Türk kuvvetlerinin habersizce hareket eden bir kısmını mağlup ederek çekilmeye mecbur etti (1109–1110). Bu tarihlerinde olan bu hadiselerden sonra 1110 yılında Konya'da Selçuklu tahtına oturan Hasan Bey Şehinşah tarafından ortadan kaldırıldı. Oğlu Gazi, Şehinşah'la ondan sonra Sultan olan Mesud'un mücadelesinde Mesud tarafını tutup Şehinşah'la mücadele etmiştir.

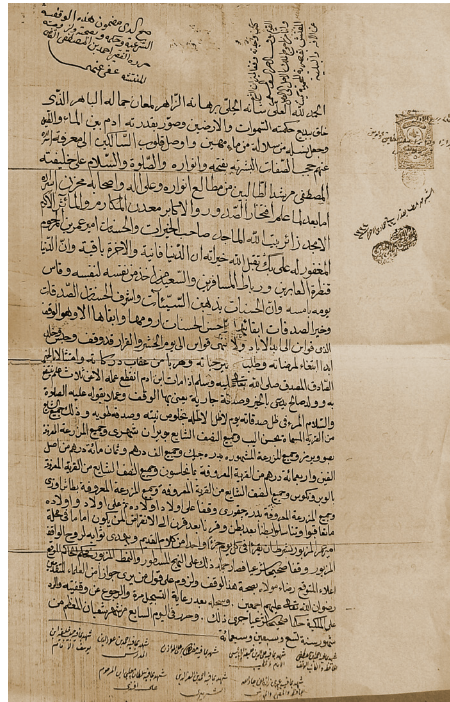
Osman Turan, Anadolu'da (Niğde, Aksaray) ve İstanbul'da Alemdağ'da Turesan (Bey, Şeyh) Türbelerinin de Emîr Hasan Bey'e izafeten yapılmış olduklarını *Danişmendnâme*'ye dayanarak ve Hasan Bey'in Halil isimli şehit olan bir kardeşinin de bulunduğunu ifade eder.

Kaynakça: *Danişmendnâme*, (hzl. Necati Demîr), Niksar 1999, s. 203,204; Anna Komnena, *Alexiad, (Malazgirt'in Sonrası)*, (çev. Bilge Umar), İstanbul 1996; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

EMİR ÖMER BEY VAKFI

XIV. yüzyıl ortalarında Orta Anadolu'da Sivas merkezli kurulmuş olan Eretnalı

Emir Ömer Bey vakfiyesi (M. Çayırdağ Arşivi)

Devleti*'nin üçüncü hükümdarı Alâeddin Ali Bey*'in oğlu Emîr Ömer Bey'in Kayseri'deki vakıflarına ait, Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde 1862 numaralı defterin 483. sahife ve 97. sırasında kayıtlı olan bu vakfiyesi, bize Eretnalı sultan ailesine ait bazı şahısları ve bunlar arasındaki bağı göstermesi bakımından önemlidir.

Vakıf H 7 Şaban 779, (M 9 Aralık 1377) tarihlidir (bu tarih aşağıda belirtileceği üzere yanlıştır). Söz konusu Arapça Vakfiye'de özetle şunlar yazılıdır:

Cenab-Hakka hamd ü sena ve Hz. Peygamber, ailesi ve sahabelerine selat ü selamdan sonra makam sahipleri ve yüksek derecelilerin öğüncü, yüksek ahlaklı ve cömert, Kâbe'yi ziyaret etmiş (Hacı) hayır ve hasenat sahibi Ali Bey'in oğlu Emîr Ömer, dünyanın faniliğini düşünerek sadaka (hayrat) yapılması hakkındaki Hz. Peygamber'in iki hâdisine uyup hâlis niyetle sahip olduğu aşağıdaki gelirlerini vakfetmiştir:

"Hasan Alp (Hasanarpa) Köyü'ndeki tam hisse, Viran Şehir Köyü'ndeki yarım hisse, Mancusun* Köyü'ndeki 2400 de 1800 hisse, Ulu Bürüngüz (Büyük Bürüngüz*) Köyü'ndeki yarım hisse, Köyü'ndeki ya-

rım hisse (Köyü'n ismi yazılmamıştır), Suvermez Mezrası (ekinliğin)ndaki tam hisse, Derecik Mezrası'ndaki tam hisse, Taşözü Mezrası'ndaki tam hisse, Dereçukuru Mezrası'ndaki tam hisse".

Bu gelirleri evladına ve evladının evladına sürekli olarak vakfetmiştir. İlerde evladı kalmaz ise bu gelirleri her gün ruhuna Kur'an-ı Kerim'den bir cüz okumak şartı ile Emîr Ömer Mahallesi'nde (mahalle camiinde) imam olan şahsa bağışlamıştır. Vakfiyenin elimizde bulunan suretindeki 1377 tarihinde yanlışlık bulunduğu anlaşılmaktadır. Vakfiye sahibi Emîr Ömer'in büyük bir ihtimalle babası olan Eretnalıların üçüncü hükümdarı Ali Bey'den bu tarihte "merhum" olarak bahsedilmektedir. Ali Bey devrinin kaynaklarının tesbitine göre 1380 yılında vefat etmiştir. Bu tarihte yerine geçen küçük yaştaki son Eretna Sultanı II. Mehmed'i bertaraf eden Saltanat Naibi Kadı Burhaneddin* sultan olmuştur. Bu sebeple de vakfiyede Ali Bey'in sultan unvanı yazılmamış, sadece "Beğ" unvanı yazılmıştır. Bu duruma göre vakfiye tarihi 1380 yılından sonraki bir tarih olacaktır. Eski vakfiye suretlerinde, mesela yine Eretnalıların ikinci hükümdarı Mehmed Bey'in Kayseri'nin Develi* ilçesindeki Şeyh Ümmi Zaviyesi Vakfiyesinde bu şekilde yanlışlık yapılmış, 1357-1365 tarihleri arasında beylikte bulunan zatın vakfiyesinin tarihi 1320 (H 720) olarak yazılmıştır.

Ömer Bey'in hayatı ve idari görevleri hakkında bir bilgimiz olmamasına rağmen oğlu, devrinin meşhur Kayseri Valisi Cüneyd Bey* hakkında teferruatlı bilgi bulunmaktadır. Ali Bey zamanında Kayseri Valiliği yapan Cüneyd Bey, Kadı Burhaneddin sultan olduktan sonra, herhalde Erzincan Valisi Mutahharten gibi hanedandan olması sebebi ile Kayseri'de Kadı Burhaneddin'e sık sık başkaldırarak onu çok uğraştırmıştır.

Vakfiye'de geçen Hasan Alp (Hasanarpa olarak), Viranşehir, Mancusun (Manculsun olarak yazılmış), Ulu (Büyük) Bürüngüz köyleri bugün de mevcuttur. Mezralardan Suvermez, Erciyes* eteklerindedir. Diğerlerinin tesbiti araştırma konusudur. Vakfiye'de geçen ve vakıfın ismini alan Kayseri'deki Emîr Ömer Mahallesi dikkat çekicidir. Bu ibare ve şehir çevresinde vakfettiği köy ve mezralara sahip bulunması, onun Kayseri'de oğlu gibi bir müddet valilik yaptığını göstermektedir. Hocasına tahsisatta bulunduğu bu mahalledeki mescidi de büyük ihtimal kendisi yaptırmıştır. Bu mahallenin bugünkü yeri belli değildir.

Vakfiyenin başında vakfiyeyi tasdik eden Menteşe (?) kadısı Ahmed bin Mustafa'nın ve vakfiyeyi yazan Kayseri Müfettişi'nin kayıtları bulunmaktadır. Altta şahitler kısmında ise "Vakıf kâtibi Hafız Mustafa oğlu Ahmed, İmam ve Hâfız İsa'nın oğlu Alaaddin Halife, Müezzin Ali oğlu Mustafa, Müderris Alaaddin oğlu Ahmed, İmam Yusuf oğlu Habib Halife, Hafız Müftü ve Müderris Carullah oğlu...... zâde, şehirden İzzeddin oğlu Ahmed, Ali Efendi oğlu Sultan Çelebi"nin isimleri yazılıdır.

Kaynakça: Esterâbâdî, *Bezm*[2]; Yaşar Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti*, Ankara 1970; Kemal Göde, *Eretnalılar*, Ankara 1994.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

EMİR SAMSAMÜDDİN KAYMAZ

bk. SAMSAMÜDDİN KAYMAZ

EMİR SERACADDEN BEDRİ

bk. SERACEDDİN BEDRİ

EMİR SEYFEDDİN TORUMTAY

bk. SEYFEDDİN TORUMTAY

EMİR SULTAN

Emîr. Adıyla anılan mahallede ve aynı adlı türbede yatmaktadır. Hayatı hakkında bilgiler yetersizdir. Ahmed Nazîf Efendi*, eski kayıtlarda "Es-Seyyid Ubeydullah bin Abdullah Emîr Sultan" adıyla kayıtlı ve 1509 tarihli vakfiyeye bağlı olduğunu bildirmektedir. Yani Emîr Sultan'ın adı Ubeydullah, babasının adı Abdullah'tır. Adının İzzeddin olduğu da söylenmektedir. Eski Kayseri yerleşiminde Kiçikapı içerisinde, Dülger/Marangozlar Çarşısı'nda olduğu; alemdarları Aziz'in dahi orada yattığı belirtilmektedir.

1649 yılında Kayseri'ye gelen Evliya Çelebi*, "Şeyh Emîr Sultan Camii mabed-i kadîmdir, Büyük Ermeni kilisesinin yakınındadır" derken eski camilerden biri olduğunu anlatmaktadır. 1872 tarihli *sal-*

namede, "Emîr Sultan Mahallesi*"nde, aynı isimle mescid ve türbe kayıtları olup türbedarı Osman Efendi'dir. Türbe vakfına ait mamur ve harap evler vardır". Aynı tarihli *salname*'de ziyaret makamları arasında ve "Danişmendli emîrlerden biri" olarak gösterilmektedir. Durum tesbiti dışında tarihî bir değeri olmayan yıllıkta geçen bu bilgi, 1900'ün başlarında yazılan *Mir'at-ı Kayseriyye*'de adı geçen meşhur kişilerle örtüşmektedir; ancak *Meşahir*'de biyografisi yazılı değildir.

Şeyh Camii'ne çok yakın olmasına rağmen mescid olarak yaşayan türbesinin kitabesi anlam ifade edebilirdi. Ancak eyvanındaki giriş kapısı üzerinde bulunan kitabe bilinmeyen bir zamanda murçla özellikle kırılarak okunamaz hale getirilmiştir.

Bina kodunun düşüklüğü, verilen tarihe -devir olarak- uygun düşmektedir. 1397'de öldüğü söylenen "Emîr Sultan" lakabı, "madde ve manada yöneticilerden biri" olduğu fikrini uyandırmaktadır. Alemdar yani Bayraktar'ının oluşu ise emîr/bey oluşunu desteklemektedir.

Emîr Sultan, bu coğrafyayı bize vatan yapanlardan biridir.

Kaynakça: A. Nazif, *Mir'at* (Palamutoğlu), s. 28, 43; Güven, *Kayseri'de Mecmualar*, s. LIX; Cömert, *19.Y.Kayseri*, s. 175; *Salnamelerde Kayseri*, (Kocabaşoğlu-Uluğtekin), Kayseri 1998, s. 19, 134; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (hzl S. Ali Kahraman-Y. Dağlı), İstanbul 1999, C.III s.106; Özkeçeci, *Cami ve Mescidler*, s. 60.

MUSTAFA IŞIK

EMİR SULTAN MESCİDİ

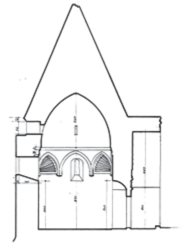
Mescit, Kayseri merkezde, Cumhuriyet Mahallesi, Tennûrî Sokağı üzerinde bulunmaktadır. Mescit yanında bulunan ve aynı adla anılan türbenin doğu duvarına bitişik olarak yapılmıştır. Yapının inşa tarihi ve banisi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte yanı başında yer alan ve XIV. yüzyılın ortalarına tarihlendirilen türbe ile aynı dönemlerde inşa edilmiş olmalıdır. İnşa tarihi bilinmeyen yapının onarımına dair, 1645 tarihli *Kayseri Şer'iyye Sicil Defteri*'ndeki 230 numaralı belgede bilgiler bulunmaktadır. Yapıda inşa malzemesi olarak kesme ve moloz taş kullanılmıştır. Harime giriş, kuzey cephenin ortasında bulunan basık yuvarlak kemerli bir kapı ile sağlanmaktadır. Kuzey-güney doğrultuda dikdörtgen bir plan arz eden yapının üst örtüsü düz damdır. Üst örtü, daha önceleri mihraba paralel olarak konumlandırılmış ortada bulunan iki adet bağımsız ahşap sütun tarafından desteklenen ve kuzey-güney doğrultuda atılmış ahşap kirişlerle kapatılmıştır. Mihraba paralel iki sahından oluşan mescit güneyde ve doğuda ikişer, kuzeyde ise bir adet olmak üzere toplam beş pencere ile aydınlatılmaktadır. Harimin batı duvarının ortasında yer alan kapı, türbeye geçit vermektedir. Harimin güney duvarı ortasında yer alan kesme taştan yapılmış beş köşeli plana sahip mihrap, beş sıra mukarnas dolgulu kavsarası ve gömme sütunceleri ile oldukça sade olarak yapılmıştır. Mihrabın batısında yer alan mermer malzemeden yapılmış olan minber orijinal değildir. Yapı, süsleme açısından oldukça sade tutulmuştur.

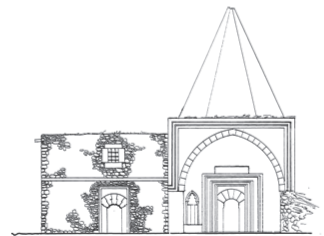
Emir Sultan Mescidi ve Türbesi (R. Aydın)

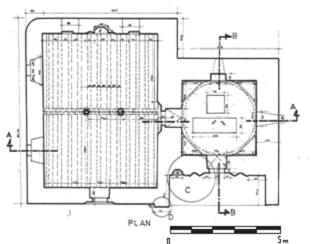
Kaynakça: Özbek, Arslan, *KTKVE*, s. 105-107; Remzi Aydın, *Kayseri Mihrabları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2006, s. 82-84; Özkeçeci, *Cami ve Mescitler*, s. 60; Nazım Şanlı, *Kayseri'deki Mescitler*, EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1999, s. 16; Mukaddes, Yılmaz, *55/1 Numaralı Kayseri Ser'iyye Sicili, (H 1055-M 1645)*, EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1998, s. 200.

REMZİ AYDIN

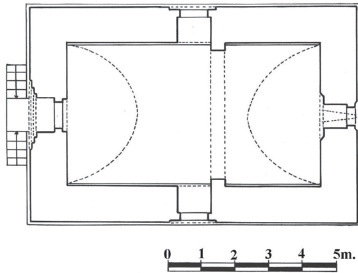

Emir Sultan Mescidi ve Türbesi plan, kesit ve görünüşleri (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

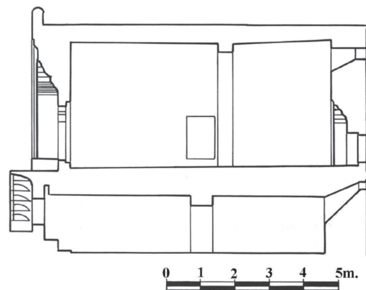

Emir Şahab Türbesi (A. Aydın)

Emir Şahab Türbesi kitabesi (S. Cirtil)

Emir Şahap Türbesi planı (çizim: S. Cirtil)

Emir Şahap Türbesi kesiti (çizim: S. Cirtil)

EMİR SULTAN TÜRBESİ

Kayseri merkezde, Cumhuriyet Mahallesi, Tennûrî Sokağı üzerinde bulunmaktadır. Üzerinde kitabe bulunmayan türbe, plan itibariyle Kayseri'deki Ali Cafer* ve Ulu Hatun türbelerine benzerliğinden hareketle XIV. yüzyılın ortalarına tarihlendirilmektedir. Türbe, giriş eyvanı ve onun gerisinde bulunan kare bir mekândan oluşmaktadır. Cenazelik kısmı bulunmayan yapının üst örtüsü, içten yelpaze dilimli tromplarla geçilen kubbe, dıştan ise sekizgen bir kasnak üzerine oturan piramidal külahla kapatılmıştır. Türbe, batı ve güney beden duvarlarında bulunan iki adet mazgal pencere ve kasnak üzerinde güney, doğu ve batı yönünde yer alan üç adet dikdörtgen pencereyle aydınlatılmaktadır. Ayrıca güney beden duvarı üzerinde bulunan bir pencere de sonradan kapatılmış ve bugün bir niş şekline dönüştürülmüştür. Türbe'nin doğu duvarı üzerinde yer alan kapı, mescit kısmına geçit vermektedir. Türbe içerisinde bulunan sandukanın kime ait olduğu bilinmemekle birlikte Emîr Sultan'a atfedilmektedir. Türbede inşa malzemesi olarak kuzey cephe ve külahta kesme taş, geri kalan kısımlarda ise moloz ve kesme taş birlikte kullanılmıştır. Kuzey cepheyi oluşturan giriş eyvanı sivri kemerli bir tonozdan ibarettir. Beden duvarları üzerinden taşırılan cephenin etrafı profilli silmelerle bezenmiş ve cepheye hareketlilik kazandırılmıştır. Giriş eyvanının üzerinde bir köşk-minare bulunmaktadır. Dört sütun üzerinde yükselen köşk-minare, kaş kemerlerle birbirine bağlanmış ve üzeri piramidal külahla örtülmüştür. Minarenin sütun başlıkları baklava dilimi şeklindeki süslemelerle bezenmiştir. Kuzey cephede giriş eyvanının içerisinde türbeye girişi sağlayan basık yuvarlak kemerli kapı yer almaktadır. Giriş kapısının etrafı oluklu ve kaval profilli silmelerle çevrelenerek süslenmiştir. Kapının doğusunda sivri bir kemerle kuşatılmış kavsarası beş sıra mukarnasla doldurulmuş, beş köşe planlı bir mihrabiye bulunmaktadır. Giriş eyvanı ve kapı etrafındaki silmeler, köşk-minare sütunları üzerindeki baklava dilimleri dışında yapıda süsleme öğeleri bulunmamaktadır.

Kaynakça: Saim Cirtil, *Eratna Beyliği Mimarisi*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Konya 2001, s. 274-275; Özbek, Arslan, *KTKVE*, s. 442-443.

REMZİ AYDIN

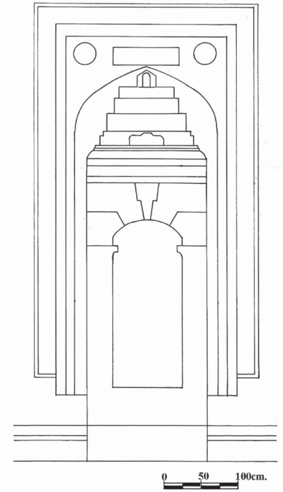
EMİR ŞAHAB TÜRBESİ

Kayseri İli, Melikgazi İlçesi Yanıkoğlu Mahallesi'nde Nuh Naci Yazgan Caddesi ile Kıbrıs Şehitleri Caddesi'nin kesiştiği köşede bir park içerisindedir. Emîr Şahap için H 728 (M 1327-1328) yılında Kara Bolu tarafından inşa edilmiştir. Tamirlerle günümüzdeki şeklini almıştır. Kesme taştan inşa edilen türbe, iki katlı, kuzey-güney yönünde 9,90 x 7,70 m ölçülerinde, dikdörtgen panlı, dikdörtgen gövdelidir. Cenazelik katından gövdeye düz ve yuvarlak profilli iki silme kornişiyle geçilmektedir. Yuvarlak ve düz profilli taş bir saçaktan sonra yapı, kesme taş üzeri kurşun kaplı çatıyla örtülüdür. Doğu, batı kenarlarına birer pencere açılmış, güney cepheye ise pencereden başka üste bir mazgal pencere yerleştirilmiştir. Taç kapının bulunduğu kuzey duvarı diğerlerinden daha yüksektir ve üzerinde üç adet dendan bulunmaktadır. Türbe'nin cenazeliğine, kuzeydeki iki kollu merdivenin altında bulunan üç basamaklı bir merdivenle inilmekte ve düz lentolu basit

bir kapıdan girilmektedir. Dikdörtgen planlı cenazelik mekânının üzeri, ortada gömme ayakların taşıdığı sivri kemerle desteklenen sivri beşik tonozla örtülmüş ve buranın kuzey duvarına mazgal havalandırma penceresi açılmıştır. Mescit katına girişi sağlayan taç kapıya iki kollu merdivenle çıkılmaktadır. Basamakların altı profillendirilmiştir. Taşkın olmayan, saçağa kadar yükselen taç kapı, mukarnas profilli konsolların taşıdığı dört sıra mukarnas kavsaralı ve süslemesiz üç bordürle çevrilmektedir. Alınlıkta, bugün yerinde olmayan, geometrik süslemeli olduğunu bildiğimiz iki kabara arasında beyaz mermerden iki satırlık sülüs inşa kitabesi bulunmaktadır. Ayrıca kavsaranın altındaki mukarnas sırasının ortasına Bursa kemeri içine yapan mimarın adı yazılmıştır. Türbe'nin mescit bölümü, içten dikdörtgen planlı, zemini kesme taş kaplı, üzeri kuzey-güney doğrultusunda uzanan, ayakların taşıdığı sivri kemerle desteklenen sivri beşik tonozla örtülüdür. Güney duvarındaki pencere içte farklı yapılarak kıble cephesi vurgulanmıştır. Türbede Emîr Şahap'ın, Kutluğ Tekin Hatun'un ve şahsı bilinmeyen bir kişinin daha sandukası yer almaktadır. Sandukalar dikdörtgen gövdelidir ve baş şahideleri yükseltilmiştir. Kitabedeki tarihten, buranın Alâeddin Eratna'nın Anadolu valiliğinine vekâlet ettiği ilk günlerde yapıldığını anlıyoruz. Beylikler Döneminin Anadolu'da yaygın uygulanan ve eyvan türbe geleneğine dayanan, fakat eyvan özelliği olmayan dikdörtgen gövdeli, beşik tonoz örtülü türbelerin Kayseri'deki en erken örneğidir. Emîr Şahap Türbesi'ni yapan Amelî Kalûyan bin Kara Bolu, Kayseri'deki 1333 tarihli Bünyan Ulu Camii'nin de banisidir.

Kaynakça: A. Çakmakoğlu Kuru, *Fetihten Osmanlı Dönemine Kadar Kayseri'de Türk Devri Mimarisi*, Ankara 1998, s. 367-374 Satoğlu, "Emîr Şahap Türbesi", *Ansiklopedi,* s. 99; A. Yeğen, *Kayseri'de Tarihi Eserler*, Kayseri 1993, s. 91; Erkiletlioğlu, *KT*, s. 180-181; K. Erdmann, "Weitere Nahtrage zu den Beobachtungen auf Einer Reise in Zentralanatolien", *Archaologischer Anzeiger*, (1957), s. 361-372; K. Erdmann, "Zür Türkischen Baukunst Seldschukischer und Osmanischer Zeit", *İstanbuler Mitteilungen*, (İstanbul 1958), S. 8, s. 1-39; M Çayırdağ, "Kayseri'de XIV. ve XV. Yüzyıllarda İki Emîr Ailesi Emîr Zahireddin Mahmud ve Emîr Şeyh Çelebi", *Vakıflar Dergisi*, (Ankara 1998), S. XXVII, s. 133-140; M Sözen, "Anadolu'da Eyvan Tipi Türbeler", *Anadolu Sanatı Araştırmaları 1*, İstanbul 1968, s. 167-210; S. Cirtil, *Eratna Beyliği Mimarisi*, (Basılmamış Doktora Tezi), S.Ü. Sosyal Bilimler Ens., Konya 2001, s. 156-164; Z. Bayburtluoğlu, *Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yapı Sanatçıları*, Erzurum 1993, s. 150; Z. Sönmez, *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar*, Ankara 1989, s. 328-334.

SAİM CİRTİL

Emir Şahap Türbesi taç kapı (çizim: S. Cirtil)

EMİR ŞEYH CEBECİ bk. ŞEYH ÇELEBİ

EMİR ŞEYH CEBECİ bk. ŞEYH ÇELEBİ

EMİR ZAHİREDDİN MAHMUD bk. ZAHİREDDİN MAHMUD

EMİRAĞA MAHALLESİ

Kayseri'de bir mahalle olup adını burada oturan meşhur "mütegallip" Emîr Ağa'dan (Emîr Ağa Oğulları*) almıştır. 16. yüzyıl sonlarında Kayseri'de bu adla bilinen bir mahalle yoktu. 1834 Temettuat kayıtlarında Hasan Fakih Mahallesi'ne bağlı "Emîr Ağa Cemaati" 80 hane, 19. yüzyıl sonlarında "Hasan Fakı Emîr Ağa Mahallesi" 114 hane nüfusu; Sıbyan Mektebi, Bezirhane ve Çeşme (Matara Çeşmesi) bulunuyordu. Mahalle bünyesinde; Çavdar Sokağı, Karaca Sokağı, Uzun Sokak, Hacıağa Sokağı, Kibar Sokağı ve Kahramanoğlu Sokağı vardı. Son düzenlemelerde ortadan kalktı.

Kaynakça: H. Cömert - İ. Demîr, *Kayseri Temettuat Defteri*, Kayseri 1998, I. 273; H. Cömert, *19. Y Kayseri*, s. 125; Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Ayanlık*, Ankara 1994, s. 111.

HÜSEYİN CÖMERT

EMİRSULTAN MAHALLESİ

İlk olarak 1500 tarihli defterde Karagüden adı altında kaydedilen mahalle, 1520 tarihli Karaman-Rum İcmali olan defterde Karagüden nâm-ı diger Emîr Sultan adı altında kaydedilmiştir. Arşiv kayıtlarında Kiçi Kapu'ya tabi olarak kaydedilen mahalle ismini burada bulunan Emîr Sultan Mescidi'nden almaktadır. Müslüman-Türk nüfusun meskûn olduğu ma-

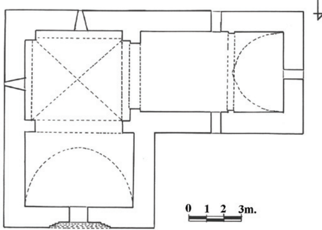

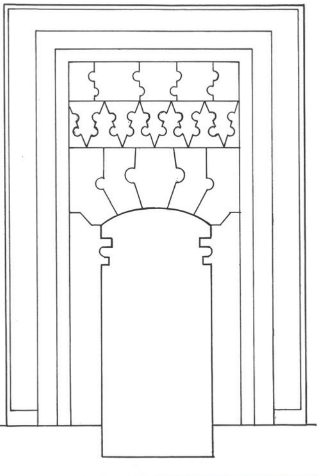
Emirzade Mehmed Zengi Türbesi

hallede 1500 tarihinde 16 hane, 2 mücerred (tek başına) ve 3 muaf, 1520'de küçük bir artışla 17 hane ve 16 mücerred nüfus ikamet etmekteydi. 1570 tarihli defterde yine Mahalle-i Emîr Sultan nâm-ı diğer Karagüden adı altında kaydedilen mahallede 30 hane nüfus meskûndu. 1584 tarihinde mahallede 33 Müslüman hane, ile 4 gayr-i müslim hane oturmaktaydı. XVIII. yüzyıl başlarında Müslüman ve gayr-i müslimlerin birlikte ikamet ettikleri bir mahalle olan Emîr Sultan Mahallesi'nde, 1834 tarihli Temettuât Defteri'ndeki kayda göre 10 hane nüfus kayıtlı idi. 1872 tarihli kayda göre Emîr Sultan Mahallesi, Emîr Sultan, Kalaycıoğlu, Kilise, Şehzade ve Borlu sokaklarından ibaret olup 36 hane bulunmakta idi. Bugün aynı ismi taşıyan bir mahalle bulunmamaktadır.

Kaynakça: *BOA. TD. 33, s. 20*; *1500 (H. 906) Tarihli Kayseri Tapu-Tahrir Defteri*, (hzl Mehmet İnbaşı), Kayseri 2009, s. 12; *TD. 387*, s. 199; *1570 (H. 976) Tarihli Kayseri Tapu-Tahrir Defteri*, (hzl Mehmet İnbaşı), Kayseri 2009, s. 14-15; *Kayseri İli Tahrir Defterleri (992/1584)*, (hzl Refet Yinanç – Mesut Elibüyük), Kayseri 2009, s. 39; Mehmet Karagöz, *XVIII. Asrın Başlarında Kayseri (1700–1730)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimsel Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora tezi), Kayseri 1993, s. 71; *Kayseri Temettuat Defteri, (1250 /1834 Tarihli)*, (hzl İsmet Demîr), Kayseri 1998, s. 241; Cömert, *19.Y.Kayseri*, s. 175-176; İnbaşı, *16.YBKayseri*, s. 43; Çayırdağ, *KTA*, s. 370-378.

MEHMET İNBAŞI

Emirzade Mehmed Zengi Türbesi plan ve kesiti (çizim: S. Cirtil)

EMİRZADE MEHMED ZENGİ TÜRBESİ

Kayseri İli, Melikgazi İlçesi, Gültepe Mahallesi'nde Kayseri müzelerinden Arkeoloji Müzesi yanındadır. Etrafı ihata duvarıyla çevrelenip bir avlu içine alınan yapının zemini taşla döşenmiştir. Bugün Kayseri Müzesi İslamî Mezar Taşları ve Kitabeler deposu olarak kullanılmaktadır. Emîrzade Mehmed için H 746 (M 1345–6) yılında inşa edilmiştir. Matlama adıyla da bilinen yapı, tamirlerle günümüzdeki şeklini almıştır. Kesme taştan inşa edilen türbe, kuzey-güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen bir mekân ile güney ucundan doğu-batı doğrultusunda uzanan ikinci bir dikdörtgen mekânın birleşmesiyle oluşmuş "L" plan tipindedir. Yapı, güney cephede iki, kuzey cephede bir, doğu ve batı cephelerde birer olmak üzere beş pencereyle aydınlatılmaktadır. Üst örtü, taş üzerine kurşunla kaplamadır. Cenazelik katı bulunmayan türbeye kuzey cephesindeki taç kapıyla girilir. Taç kapı, iki renkli taştan yapılmış sade alınlık ve farklı genişlikte süslemesiz dört bordürlüdür. Kapı açıklığı basık kemeri, profilli konsollara oturmaktadır. Taç kapı üstüne beyaz mermerden sülüs hatlı iki satırlık kitabe yerleştirilmiştir. Kapıdan geçildikten sonra "Γ" biçiminde bir plana sahip iç mekâna girilir. İç mekân üst örtüye göre üç bölümden oluşmaktadır. İki dikdörtgen mekânın birleştiği köşe, çapraz tonozla örtülmüştür. Burası giriş kapısı aksındaki beşik tonoz örtülü mekânla birleşmektedir. Çapraz tonozlu bölüme batıdan birleşen beşik tonozlu mekân, daha yüksek ve uzun tutulmuş ve üzeri takviye kemerli bir tonozla kapatılmıştır.

Yapının kitabesinden başka, mezar anıtı olabileceğini gösteren herhangi bir işaret bulunmamaktadır. Bu planın benzer biçimlerini zaviye, imaret, türbe ve cami-mescit gibi değişik yapılarda görmek mümkündür. Türbe'nin bir süre barutluk olarak kullanıldığını öğreniyoruz. Matlama adı da mahallî bir isim olsa gerektir. Türbe'nin kitabesindeki isimler üzerine yaptığımız araştırmada Zengi ismine rastlayamadık. Emîrzade Mehmed hakkındaki araştırmalarımızda Emîrzade takısıyla belirtilen üç isme rastlanmıştır.

Bunlardan sadece Emîrzade Mehmed ismindeki şahsın Alâeddin Eratna'nın* hizmetinde bulunduğunu ve daha sonra Kayseri'de ölmüş olduğunu söyleyebiliriz. Türbe, daha çok bir tarikat yapısı özelliği göstermektedir. Döneminde değişik plan formuyla dikkat çekmektedir. Birbirine eklenmiş üç mekândan batıdaki tonozlu kısım, diğer mekânlardan daha yüksek yapılarak vurgulanmıştır. Yapıdaki plan şeması, en erken Selçuklu Döneminden itibaren görülmeye başlanmış, daha sonraları değişik Beyliklerde devam etmiş ve Osmanlı tekkelerinde daha gelişmiş olarak uygulanmıştır. Yapı, plan biçimiyle ender bir özelliğe sahiptir.

Kaynakça: A. Çakmakoğlu Kuru, *Fetihten Osmanlı Dönemine Kadar Kayseri'de Türk Devri Mimarisi*, Ankara 1998, s. 269-276; A. Satoğlu,, "Emîrzade (Mehmet Zengi) Türbesi", *Ansiklopedi,* s. 99; A. Yeğen, *Kayseri'de Tarihi Eserler*, Kayseri 1993, s. 96; Erkiletlioğlu, *KT*, s. 185-186; S. Cirtil, *Eratna Beyliği Mimarisi*, (Basılmamış Doktora Tezi), S.Ü. Sosyal Bilimler Ens., Konya 2001, s. 188-192.

SAİM CİRTİL

EMMİ

Saz üstadı, halk sanatçısı (Kayseri, 1881–1966). Asıl adı Mehmet Delihaliloğlu'dur. Halk içinde 'Emmi' namıyla bilinir. Türk Halk Müziği repertuarına çok sayıda eser kazandırmış, 'sazı konuşturan adam' unvanıyla tüm Türkiye'de şöhret buldu. Ankara Radyosunda defalarca programlar yaptı, 1947 yılında Kayseri Halk Evinde, adına düzenlenen 'Emmi Gecesi'nde, kendine özgü tarzıyla saatlerce Kayseri türküleri söylemiş, o esnada yapılan ses kayıtlarıyla, radyo arşivlerinde dahi bulunmayan bazı ezgiler bizzat kendisinden tespit edilerek kayda geçirilmişti. Belediye Başkanı Osman Kavuncu döneminde Belediye bünyesinde kendisine görev verilerek geçimini sağlamasına yardım edilmişti. Kendisinden çok sayıda Kayserili saz-söz erbabının da esinlendiği Emmi'nin Kayseri'den Türkiye radyolarına taşıdığı eserlerden bazıları şunlardır:

Kayseri Peşrevi; Emmi Zeybeği; Saz Havası; Oyun Havası; Adanalı; Al Sana Fındık Fıstık; Kayalar Kayalar

EMİR KALKAN

EMMİ GAZETESİ

Cumartesi günleri çıkan haftalık mizah gazetesidir. İlk sayısı 11 Ekim 1952'de çıkmıştır. Kayseri'de yayımlanan gazetelerin en uzun ömürlüsü olmuştur. Sahipleri, M Yakupoğlu, M Kayran'dır. Yazı İşleri M Yakupoğlu tarafından yönetilmiştir. Fiyatı beş kuruştur. Hakimiyet Basımevinde basılmıştır. Yayımı aralıklı olarak iki yıl sürmüştür. Aralıklı olarak yaklaşık 30–35 sayı çıktığı sanılan *Emmi*'nin yazarları takma adlar taşıdığından gerçek adları öğrenilememiştir.

Kaynakça: Önder, *KBT*, s. 80.

YAYIN KURULU

FŞAAT! 1 - 10000 adet gazocağı nasıl getirtildi, yüzbin lira kârla nasıl satıldı. 2 - Dörtyüz lira alacak nasıl mürur zamana uğratıldı.
Pek Yakında vesikalar konuşacak ...
SÜTUNLARIMIZ VATANDAŞLARIN DİLEK VE ŞİKAYETLERİNE AÇIKTIR
Emmi
HAFTANIN CUMARTESİ GÜNLERİ FIRLAR SİYASİ MİZAH GAZETESİ
Herşeyden evvel VATAN
Zalimin zulmü varsa mazlumunda Allahı var
Şehrimiz karakollarında sopa ve işkence ayyuka çıkıyormuş
Bu Şehir halkının hali ne olacak?
Türkiyenin pahalılık rekoru Kayseri'de
Güle güle (!) Gönen bey
İBRET AYNASI
Söz Milletindir!

EMMİ GAZETESİ II

Mizah gazetesi. İlk sayısı 27 Şubat 1960 tarihlidir. Sahibi Mehmet Gümüşkaynak, Yazı İşleri Müdürü Faik Parkan'dır. Gazete iki sayı çıkarılabilmiştir.

Kaynakça: Önder, *KBT*, s. 80.

YAYIN KURULU

EMMİMİZ

Haftalık mizah gazetesidir. Sahibi Turgut Göğer'dir. İlk sayısı 5 Aralık 1953'te çıkmıştır. Kaç sayı çıktığı konusunda bilgi edinilememiştir.

Kaynakça: Önder, *KBT*, s. 83.

YAYIN KURULU

Mehmet Delihaliloğlu (Emmi) (Kayseri Meşhurları)

EMRE, İLYAS

Şair, elektronik mühendisi (Kayseri/Erkilet, 1967-). Hırka Köyü İlkokulu mezunu. Kayseri'de ortaokulu bitirdi. Almanya'da Elektronik Meslek Lisesi diploması aldı. Duisburg Üniversitesi Elektronik Mühendisliği Bölümünde lisans eğitimini tamamladı. Almanca ve Türkçe Antoloji çalışmaları yaptı.

Eserleri: *Ren'e Akan Şiirler* (Türkçe-Almanca antoloji); *Aydınlığa Akan Şiirler* (Türkçe antoloji); *Dostluğa Akan Şiirler* (Türkçe-Almanca antoloji).

Kaynakça: Işık, *TEKAA*, s. 1180.

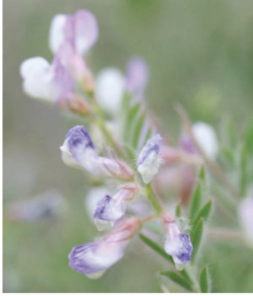
ERDOĞAN MURA

Kutlu Emre

EMRE, KUTLU

Öğretim üyesi, arkeolog (Konya, 1932-). Ankara Üniversitesi DTC Fakültesinden mezun oldu (1956). Aynı fakültenin Protohistorya ve Önasya Medeniyetleri Kür-

Erciyes Dağı nakılı (A. Aksoy)

Erciyes Dağı fiği (A. Aksoy)

Erciyes Dağı kekiği (A. Aksoy)

Erciyes Dağı korungası (A. Aksoy)

Erciyes Dağı papatyası (A. Aksoy)

süsünde asistan olarak kaldı (1958). 1962 yılında doktorasını tamamladı. Saarbrücken Üniversitesinde araştırma yaptı (1967-69). 1971 yılında doçent, 1979 yılında ise profesör oldu. KKTC Eski Eserler ve Müzeler İdaresi için "Kıbrıs'ta gelecekte yapılacak arkeolojik kazıların programlanması" çerçevesinde danışmanlık yaptı (1986). Prof. Dr. Tahsin Özgüç başkanlığındaki Kültepe, Altıntepe, Maşathöyük, Hanözü, Kululu, Kazankaya, Prof. Dr. Nimet Özgüç başkanlığındaki Acemhöyük ve Prof. Dr. R. Hachmann başkanlığındaki Kamid el-Loz kazılarında heyet üyesi olarak görev aldı. Yanarlar, Sultanhanı, Yassıdağ, Hanözü ve Karakuyu kazılarıyla Doğu Kapadokya Araştırma Projesi'ni yürütmüştür. Halen Alman Arkeoloji Enstitüsü Muhabir Üyesi ve Eski Çağ Bilimleri Enstitüsü asil üyesidir. Yurtdışı ve yurtiçinde çeşitli sempozyum, arkeoloji etkinliklerinde ve çeşitli müze ve üniversitelerde Önasya Arkeolojisi alanında konferanslar vermiştir.

Eserleri: *Anadolu Kurşun Figürinleri ve Kalıpları*, (1971); *Yanarlar. Afyon Yöresinde Bir Hitit Mezarlığı/A Cemetery Near Afyon* (1978); ayrıca pek çok müşterek eserler ile ulusal uluslararası yayınlarda bilimsel makaleleri yayınlandı.

YAYIN KURULU

ENDEMİK BİTKİLER

Endemik, Yunanca endomos (yerli, o yere ait) kelimesinden gelmektedir. Endemizmde bir canlının dar bir alanda bulunması olayı önemlidir. Bir bitki, sınırları belli dar bir alanda bulunuyorsa, o bitkiye endemik bitki denir. Örneğin, Türkiye endemiği, İç Anadolu endemiği, Kayseri endemiği, Erciyes Dağı endemiği gibi.

İran-Turan bitki coğrafyası bölgesinde yer alan Kayseri ilinde yapılan floristik çalışmaların değerlendirilmesi sonucunda 119 familya (aile) ve 618 cinse ait 2260 tür ve tür altı takson (bitki çeşidi) tespit edilmiştir (1611 tür, 388 alttür, 256 varyete). Bunlardan eğreltiler (Pteridophyta) 5 familya ve 8 cinse ait 13 takson, tohumlu bitkiler (Spermatophyta) 114 familya ve 610 cinse ait 2242 takson içermektedir. Tohumlu bitkiler bölümünde, açık tohumlu bitkiler (Gymnospermae) alt bölümü 4 familya ve 9 cinse ait 20 takson içermektedir (13 tür, 5 alttür, 2 varyete). Kapalı tohumlu bitkiler (Angiospermae) alt bölümünde çift çenekli bitkiler (Dicotyledones) sınıfı 94 familya ve 491 cinse ait 1915 takson içermektedir (1349 tür, 338 alttür, 228 varyete). Tek çenekli bitkiler (Monocotyledones) sınıfı 16 familya ve 110 cinse ait 307 takson içermektedir (229 tür, 55 alttür, 23 varyete). Taksonların bitki coğrafyası bölgelerine dağılımı şu şekildedir; İran-Turan elementleri 727 taksonla % 32,23, Akdeniz elementleri 206 taksonla % 9,13, Avrupa-Sibirya elementleri 127 taksonla % 5,62. Geniş yayılışlı veya bitki coğrafyası bölgesi bilinmeyenler 1195 taksonla % 52,99'dır. Kayseri'de yayılış gösteren bu taksonlardan 532 tanesi endemik olup, ilimizin endemizm oranı % 24'dür. Bunlardan 12 tanesi de sadece Kayseri'ye özgü (dar endemik)dür. Taksonlardan 86 tanesinin tip örneği Kayseri il sınırları içerisinde bulunmaktadır. Ayrıca, ilin bitki varlığı içinde 75 kültür bitkisi ve 25 egzotik (dışarıdan gelen) bitki bulunmaktadır. Kayseri ve çevresinde yetişen bazı bitkilere 'ilin' adı verilmiştir. Bunlardan başlıcaları; Silene caesarea (Kayseri nakılı), Vicia caesarea (Kayseri fiği), Cousina caesarea (Kayseri devedikeni), Sideritis caesara (Kayseri sağçayı), Nepeta caesarea (Kayseri kedilalesi), Acanthalimon caesareum (Kayseri kardikeni), Puccinella bulbosa subsp. caesarea (Kayseri çorak çimi) ve Paronychia kayseriana (Kayseri dolamaotu). Adını Erciyes Dağından alan ve bu dağda yetişen endemik bitkilerin isimleri ise şöyledir: Silene erciyesdaghensis (Erciyesdağı nakılı), Silene argaea (Erciyes nakılı), Herniaria argaea (Erciyes kırıkotu), Astragalus argaeus (Erciyes geveni), Onobrychis argaea (Erciyes korungası), Vicia canescens subsp. argaea (Erciyes fiği), Potentilla argaea (Erciyes beşparmakotu), Heracleum argaeum (Erciyes tavşancılı), Senecio hypochionaeus var. argaea (Erciyes kanaryaotu), Anthemis cretica subsp. argaea (Erciyes papatyası), Hieracium argaeum (Erciyes farekulağı), Camponula argaea (Erci-

yes çançiçeği,), Thymus argaeus (Erciyes kekiği), Helictotrichon argaeum (Erciyes parlakyulafı), Veronica erciyasdagi (Erciyes yermenekşesi), Festuca woronowii subsp. argaea (Erciyes yumakotu), Bellardiochloa argaea (Erciyes kurtotu). Bunların dışında daha önce veya son zamanlarda keşfedilmiş Kayseri'ye endemik birçok bitki türü bulunmaktadır.

Kaynakça: Aksoy, A., Hamzaoğlu, E., and Kılıç, S., "A new species of *Silene* L. (Caryophyllaceae) from Turkey". *Botanical Journal of the Linnean Society*, 158:730-733, 2008; Aksoy, A., *Kayseri ve Çevresinde Halk Tarafından Kullanılan Bitkilerin Yöresel Adları ve Kullanım Alanları*. ER.Ü. Bilimsel Araştırma Projeleri 00-052-4, Kayseri 2002; Aksoy, A., *Sultan Sazlığı Florası ve Vejetasyonu*, GEF II. Projesi. Çevre ve Orman Bakanlığı, 2004; Aksoy, A., *Yılanlı Dağı (Kayseri) ve Çevresinin Florası*, 97-056-26 Erc. Üniv. Araş. Fonu Projesi, Kayseri 2001; Bağcı Y. *Aladağlar'ın (Zamantı Irmağı-Yahyalı Arası, Kayseri) Florası*, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, 1998; Bağcı Y., "B5 ve C5 karelerinden yeni floristik kayıtlar", *Ot Sistematik Botanik Dergisi*, 5 (2): 71-79, 1998; Çelik, S., *Ali Dağı (Talas-Kayseri) florası*. Gazi Ünv. Fen Bil. Enst. Yüksek Lisans Tezi, 1998; Çetik, R., "Erciyes Dağı'nın florası", *S.Ü. Fen Fakültesi Dergisi* 2: Seri: B-Biyoloji, 50-72, 1982; Davis PH (ed.) *Flora of Turkey and the East Aegean Islands*, Vols. 1-9, Edinburgh: Edinburgh University Press, (1965-1985); Davis PH., Mill RR, Tan K (eds.) *Flora of Turkey and the East Aegean Islands*. Vol. 10, Edinburgh: Edinburgh University Press, 1988; Doğan, B. ve Duran, A. "*Centaurea serpentinica* sp. nov. (Asteraceae), a new species from Central and South Anatolia transition zone, Turkey" *Nordic Journal of Botany* 27:319-323, (2009); Duman H. ve Aytaç Z Ahır, Berit, Binboğa ve Öksüz Dağlarının Flora ve Vejetasyonu, TÜBİTAK TBAG-940, 1994; Güner A., Özhatay N., Ekim T. & Başer KHC (eds) *Flora of Turkey and the East Aegean Islands*, Vol. 11. Edinburgh: Edinburgh Unv. Press, 2000; Seçmen Ö. (Türkiye Florası (Ders notları), Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Teksirler serini No: 120, 2008; Vural C., A new species of Dianthus (Caryophyllaceae) from Mount Erciyes, central Anatolia, Turkey. *Botanical Journal of the Linnean Society*, 158, 55-61, 2008; Vural C., *Erciyes Dağı (Kayseri) Florası*. G.Ü. Fen Bilimleri Enst. Doktora Tezi, Ankara, 2002; Yıldırımlı Ş. & Öztekin M., The Flora of Sultansazlığı (prov. Kayseri, Turkey Botanika Chronika 13:389-40, 2000.

AHMET AKSOY

ENDÜRLÜK

Ali Dağı'nın arkasında Kayseri merkeze 13 km mesafede Talas ilçesine bağlı bir köydür.

16. yüzyılda Cebel-i Erciyes Nahiyesi'ne bağlıydı. 1500 senesinde yapılan sayımda 27 hane "Gebran" (gayrimüslim), 1520'de bir Müslim, 44 "Gebran" hane nüfusu vardı. 1834 yılında 22 hane ve 110 Müslüman nüfus vardı. 1875 nüfus sayımında 684 hane, 1264 Hristiyan (Rum), 67 Müslüman (erkek), 3420 nüfus bulunuyordu. Hristiyanlar taşçılık başta olmak üzere dülger, doğramacı, keresteci gibi meslekleri yaparlar ve en çok İstanbul, İzmir, Merzifon, Samsun, Manisa, Kastamonu gibi şehirlerde çalışırlardı. Bazıları da ticaret yapardı. Köyde 6226 dönüm arazi ve 15 kıta bağ, 260 kıta bahçe, 43 kıta cehrilik, 4 adet fırın, 15 adet dükkân, 1 adet kahvehane, 5 adet değirmen bulunuyordu. Köyde bahçecilik, meyvecilik yapılırdı. Az miktarda tahıl üretimine karşılık iyi derecede cehri yetiştirilirdi. 19. yüzyıl sonunda Hristiyanların mülkiyetinde olan 667 adet evden 441'i 500–5000 kuruş, 193'ü 5000–10.000 kuruş, 33'ü de 20.000–50.000 kuruş değerindeydi. Burada yaşayan ailelerden, Ömürlüoğlu, Düğüncüoğlu, Çörekçioğlu, Yılancıoğlu, Sultanşahoğlu, Hekimoğlu, Arzumanoğlu, Hanasoğlu, Faideoğlu, Fazlıoğlu, Gözübüyükoğlu,

Endürlük genel görünüm

Endürlük'te Ahmet Gazi Ayhan'ın doğduğu ev

Cancanoğlu, Vasiloğlu, Kazancıoğlu, Kuzucuoğlu, Kuyumcuoğlu, Çobanoğlu, Simonoğlu, Aslıoğlu, İncebeyoğlu gibi aileler köyün zenginleri olup Nurluoğlu ailesi de en zenginlerindendi. Müslümanların evlerinin değeri de 500–2000 kuruştu. 100 kuruş 7 gram altına eş değerde ve alım gücü olarak da yaklaşık 20 tl değerindeydi. Endürlük'te bulunan binalar, mimari özellikleri ve yüksek estetiğiyle zevki selim sahibi kültürlü insanların eserleriydi. Buradaki Hristiyanlar "Karamanlı" Türk Aşireti'ne mensup insanlardı. Zira mahalle adları kişilerin unvanları hep Türkçeydi. Mahalle adları Düğüncülü, Apardilli (çok dilli), Zorbazlı, Kayalı, Şamlı, Çağlalı, İslam, Taşçılı, Körtendilli ve Kuzucaklı'ydı. Semt ve mevkiler de Kaya Altı, Bağ Arası, Ağlus, Dağ Dibi, Yukarı, Yaka, Eğri Dere, Yaka Borlu, Kızılpınar, Orta Yazı, Yaka Burnu, Kayabaşı, Aşağı Yazı, Emîrza Sokağı, Balagöz, Tirem Başı, Fırın Üstü, Taşlık, Katar Söğüt, Kenan Bayırı, Çeşme Sokağı gibi Türkçe isimlerdi.

Endürlüklü insanlar maddî eserler kadar ilmî eserlere de değer vermişlerdi. İlk Türk romanı olarak kabul edilen ve Avukat Evangelinos Misailidis tarafından 1872 yılında Türkçe olarak Karamanlıca alfabeyle kaleme alınan *Seyreyle Dünyayı Cefakar-u Cefakeş* adlı romanın bazı ciltlerinin basılmasını temin etmişlerdi. Endürlüklü Abraham, Karamanlıca alfabeyle Türkçe olarak *Acının Kapısı* İstanbul 1818, Endürlüklü Pavlos Karolidis, 350 sayfalık, *Kapadokya* isimli eserlerin yazarlarıdır. Ahmet Gazi Ayhan* ve Hacı Ömer Sefer Endürlük'ten yetişen ünlü bağlama ve bozlak ustalarıdır. Hristiyanlar mübadeleye tâbi olarak 1924 yılında buradan ayrıldılar ve köy daha sonra köhneleşti eski değerini kaybetti. 1935 yılında Endürlük'te 429 nüfus bulunuyordu. Hâlen Talas ilçesinin bir mahallesidir.

Kaynakça: Ali Rıza Önder, "Tenkit, Kayseri Tarihi Hakkında", *Erciyes Halkevi Dergisi*, 7 (1949), S. 73, s. 20; Cengiz Kartın, *KYTSB*[4], s. 324; "Endürlük Köyü Muhtarlığında muhafaza edilen kilise kitabesi"; Halil Açıkgöz, *Türk Dünyası Edebiyatı*, s. 28; İnbaşı, *16. YBKayseri,* s. 97; İ. Demîr, *Kayseri Temettuat Defteri*, Kayseri 1999, III. 584; *Kayseri İl Yıllığı 1968*, s. 91; KAYTAM Arşivi, *104 Numaralı* "Hulasa Defteri"; M Keskin, *Kayseri Nüfus Müfredat Defteri*, Kayseri 2000, s. 73.

HÜSEYİN CÖMERT

Endürlük Tirem Başı Çeşmesi (R. Aydın)

Endürlük Karasu Köprüsü (Özbek-Arslan KTKVE)

ENDÜRLÜK KARASU KÖPRÜSÜ

Talas* İlçesi, Endürlük* Mahallesi'nde, Ali Rıza Caddesi üzerinde yer alan köprü, mahalle içerisinden geçen dere üzerine doğu-batı doğrultusunda kurulmuştur. İnşa tarihi bilinmeyen köprüde, inşa malzemesi olarak düzgün ve kaba yonu taş birlikte kullanılmıştır. Günümüzde üzeri kilitli parke taşla tamamen kaplanan ve gözleri kapatılan köprü, yuvarlak kemerli iki gözden ibarettir. Zamanla ihtiyacı karşılayamayan köprü betonarme malzemeyle genişletilmiş olup, üzerinde herhangi bir süsleme öğesi barındırmamaktadır.

Kaynakça: Özbek, Arslan, *KTKVE,* s. 691-692.

REMZİ AYDIN

ENDÜRLÜK TİREM BAŞI ÇEŞMESİ

Talas* İlçesi, Endürlük* Mahallesi'nde, Alsancak Sokak'ta bulunan çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Tamamen düzgün kesme taş malzeme ile inşa edi-

len çeşme, arkasında bulunan mahzen duvarının yüzeyine yerleştirilmiştir. Çeşme nişini örten yuvarlak kemer, yanlarda dikdörtgen kesitli yekpare kesme taş ayaklar üzerine oturur. Yuvarlak kemerin kilit taşı yüzeyden dışarı doğru taşırılmıştır. Çeşme nişinin yüzeyi mozaikle kaplanmıştır. Çeşmede, ayna taşı, suluk, yalak, lüle gibi klasik unsurlar bulunmamaktadır. 1960'da yenilenen çeşme, orijinal özelliklerinin çoğunu yitirmiştir.

Kaynakça: Özbek, Arslan, *KTKVE*, s. 1195.

REMZİ AYDIN

ENDÜRLÜK ÜÇ BENT ÇEŞMESİ

Talas ilçesine bağlı Endürlük* Mahallesi'nde Ali Rıza Caddesi'nin sonunda bulunan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Mahallede bulunan Abustol Çeşmesi* gibi mahzenli bir tasarıma sahiptir. Bir yamaca kurgulanmış olan çeşmenin ön yüzünde nişi ve onun üzerinde bir pencere açıklığı görülmektedir. Çeşme nişinin sol tarafında tahliye çörteni yer almaktadır. Çeşme nişi iki yandan iki büyük blok taşla sınırlanmıştır. Bu taşların üzerinde dikdörtgen biçimli iç ve dış bükey silmelerle hareketlendirilmiş birer tabla yer alır. Tablaların üzerine yerleştirilmiş taşlar, yekpare tek bir taşı (çeşme lentosunu) taşırlar. Çeşmenin ayna taşı yoktur. Niş içindeki taşlardan biri üzerinde tek lüle deliği bulunmaktadır. Niş içi, hayvan atıkları ve toprakla dolduğundan çeşmenin sekisi ve yalağı hakkında bilgimiz yoktur.

YILDIRAY ÖZBEK

Endürlük Üç Bent Çeşmesi (Y. Özbek)

ENDÜRLÜK ABUSTOL ÇEŞMESİ

Talas ilçesine bağlı Endürlük Mahallesi'nde bulunmaktadır. Yapı üzerinde ne zaman ve kim tarafından inşa ettirildiğini gösteren herhangi bir kitabe yoktur. Çeşmedeki tek süslemeyi oluşturan ön yüzdeki üçgen alınlık aynı zamanda eserin 19.yüzyılın sonlarında yapılmış olabileceğini de göstermektedir. Çeşmenin ön yüzünde büyük boyutlu düzgün kesme taş, diğer cephelerde kaba yonu moloz taş kullanılmıştır. Günümüzde kullanılmayan çeşme, arka yüzünde mahzeniyle birlikte inşa edilmiştir. Yaklaşık kare ölçülerde bir yapıdır. Kuzey duvarının üst kısmında suyun miktarının kontrol edildiği küçük bir pencere yer almaktadır. Kuzey duvarın batı köşesine yakın bir yerde de su deposunun dolması halinde tahliye oluğu yer almaktadır. Bu cephede çeşmenin çatısından akacak suyu boşaltacak bir de çörten mevcuttur. Çeşmenin ön yüzü düzgün kesme taşla daha belirgin halde düzenlenmiştir. Ön yüzün ortasında kare kesitli ayaklara oturan ve kilit taşı yüzeyden taşırılmış olarak tasarlanan yuvar kemerli niş dikkat çeker. Yuvarlak kemerin üzerinde yüzeyden taşırılmış silmelerle biçimlendirilmiş üçgen alınlık görülür. Kemerli nişin alt seviyesinde yer alan iki lüle deliği kapatılarak sonradan tek bir musluk bağlanmıştır. Zemine kadar inen nişin iki yanında sekiler mevcuttur. Çeşmenin yalağı yoktur.

YILDIRAY ÖZBEK

Endürlük Abustol Çeşmesi (Y. Özbek)

Endürlük Agia Triada Rum Kilisesi içi (Ş. G. Açıkgöz)

ENDÜRLÜK AGİA TRİADA RUM KİLİSESİ

Yapının mülkiyeti köye ait olup bugün herhangi bir işlev için kullanılmamaktadır. Düz bir zemine oturan kilise, kesme taş duvarlarla çevrili bir bahçeyle sınırlıdır. Kilisenin kuzeydoğusunda, bahçe duvarına yaslanan çan kulesi bulunmaktadır.

Kilisenin muhtarlıkta korunan mermer kitabesinde (Parantez içindeki kısımlar tahrip olduğu için okunamayan, tamamlanmış harflerdir):

"Bu muazzam ibadet(hane) (devle)tlu padişah Sultan (Mahmud) asrında Kayseri kâhini fazıl(e)tlu Paisios'un kehanetinde, Celepoğlu H. Murat Kalfa'nın resmi ile ve bu köyde ikamet iden cümle mü'minlerin gani imdadı ile, mukaddes teslisin ismine binn sekiz yüz otuzbeş senesinde, mücedden ahya (ihya) olunup, Septembriosun sekizinde takdislendi 1835

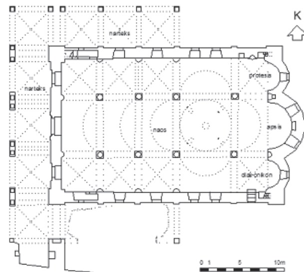
Mezkur H. Kalfa'nın hayratıdır" yazmaktadır.

Mübadeleden sonra 1948'e kadar cami olarak kullanılan kilisenin güneybatısına minare ve güney duvarına mihrap eklenmiştir.

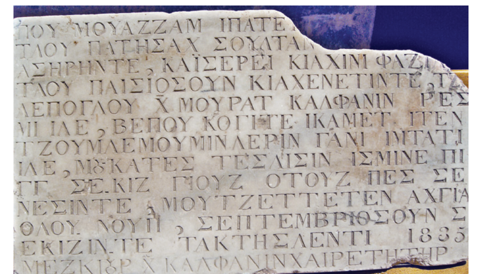
Kilise, üç nefli bazilikal planlıdır. Narteks; batı, kuzey ve güneyden yapıyı "U" biçiminde sarmaktadır. Batıdaki ana girişten ulaşılan naos, dörder sütunla üç nefe ayrılmıştır. Orta ne n 3 ve 4. ayakları arası; pandantiflerle geçilen kubbe, orta nef ile kubbenin kuzey ve güneyi beşik, diğer nef bölümleri, galeri ve narteks birimleri çapraz tonozlarla örtülüdür. Naosun doğusunda içte ve dışta yarım daire planlı apsisler bulunur. Narteksin üzerinde, yine naosu "U" biçiminde saran galeri yer almaktadır. Ancak bugün, güney galerisi narteks ile birlikte neredeyse tamamen yıkılmıştır. Üst kottan da girilebilen galeriye, naosun kuzeybatı ve güneybatısından ulaşım sağlayan merdivenlerin büyük bölümü de bugün mevcut değildir. Yapının üst kat oluşumu galeri ile sınırlı kalmamış, pastoforion odalarının üzerine köşe odaları yapılmıştır. Bu odalara kuzey ve güney duvarlarının cidarları arasındaki merdivenlerle ulaşılmaktadır

Galeri ve narteksi birbirinden ayıran düz silme, katlar arasındaki ayırımı vurgularken, batı, kuzey ve güney cepheleri yatay yüzeylere bölmektedir. Batı cephesinde narteks, köşelerde tek, arada; küçük kemerlerle birbirine bağlanmış kare gövdeli ikili sütunlarla düzenlenmiş beş kemer açıklıklıdır. Narteksin gerisindeki duvar, ortada dekoratif vurgularla dikkat çekilen ana giriş ve iki yanındaki görece sade kapılarla davetkârdır. Batı cephesini üst kotta sonlandıran alınlık; ortada oval, iki yanda "yatık yürek biçimli pencereleriyle" görünüşe katılmaktadır. Pencerelerin üzerindeki damlalıklar ile dişli korniş ve üzerindeki saçak silmesi yüzeyi zenginleştiren ayrıntılardır. Aynı üslubun devam ettiği doğu cephesi diğer cephelerden farklı olarak; apsislerin dairesel duvarlarıyla hareket kazanmıştır.

Taş işçiliği ve girişlerin çevresinde, kırmızı ve gri ile kurulan kromatik düzenle sınırlı cephe dekorasyonu, içeride resmin öne çıktığı bezeme programına yerini bı-

Endürlük Agia Triada Rum Kilisesi planı (Ş. G. Açıkgöz)

Endürlük Agia Triada Rum Kilisesinin muhtarlıkta saklanan Karamanca kitabesi

rakmıştır. Büyük bölümü mevcut olmasa da kalemişlerinin, yan zemin kat pencerelerinin alt seviyesinden başlayıp, örtü ve geçiş ögelerine uzandığı kalıntılardan anlaşılmaktadır.

Kaynakça: Güngör, H., "Karamanlıca Bir Kitabe", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 1984, sayı 33, s.100; Şeyda Açıkgöz Güngör, "Kayseri Ve Çevresindeki 19. Yüzyıl Kiliseleri Ve Korunmaları İçin Öneriler", (Doktora Tezi, İTÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2007, s. 72; İlter, F. "19. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Mimarlığı'nda Kayseri Yöresi Hristiyan Yapıları: Germir ve Endürlük Kiliseleri" *Belleten*,,1988, C. LII, S. 205, 1663-1683, s. 1678.

ŞEYDA GÜNGÖR AÇIKGÖZ

ENSARİ, OKTAY

Gazeteci (Kocaeli, 1957-). İlk, orta ve lise tahsilini Kayseri'de tamamladı. Niğde Eğitim Enstitüsünü bitirdi. Mesleğe *Kayseri Haber* gazetesinde başladı (1975). Daha sonra *Günaydın* gazetesiyle Hürriyet Haber Ajansında muhabir olarak çalıştı. Doğan Haber Ajansı Bölge Müdürü olarak görev yapmaktadır. Kayseri Gazeteciler Cemiyeti Başkanlığı, TSYD Kayseri Temsilciliği, basketbol, hentbol ve jimnastik il temsilciliği yaptı. Gazeteciler Federasyonu Kurucular Kurulu üyesidir. Evli iki çocuk babasıdır.

YAYIN KURULU

Oktay Ensari

ENVER (HİSARCIKLIZÂDE ENVER EFENDİ)

Kayseri Müftüsü Hisarcıklızade Salim Efendi'nin büyük oğludur. Doğum ve ölüm tarihleri hakkında elimizde kesin bir bilgi yoktur. 19. yüzyıl içerisinde doğmuş, yaşamış ve ölmüştür. Devlet hizmetinde bulunduğu, bu sebeple İstanbul'a da gittiği bilinmektedir.

Ahmet Emin Güven'in yayımladığı bir gazelini aşağıya alıyoruz:

Dil safâ-yı vaslını dil-dâra söyler söylese
Bülbülâsâ zevkini gülzâra söyler söylese

Söylemez bir ferde aslâ râzını ol dil-rübâ
Lutf idüp bu bende-i gamhâra söyler söylese

Râm iken âşıkları ol mehveşin her emrine
İltifât itmez yine ağyâra söyler söylese

Eylemez bir vech ile esrârını ahbâba fâş
Dil bu hâli ol gül-i ruhsâra söyler söylese

Gül gibi açmış dehenin muntazır dildâdeye
Meclisinde âşık-ı nâ-çâra söyler söylese
Arayup tararken Enver şâne vârı zülfini
Nev-civânım kâkül-i zer-târa söyler söylese

Kaynakça Güven, *Kayseri'de Mecmualar*, s. 102-103.

ATABEY KILIÇ

ENVER (SARIABDULLAH EFENDİZÂDE HACI ENVER EFENDİ)

Müftü, şair (Kayseri, Eylül 1828–15 Temmuz 1911). Babası Mehmed Âdil Efendi ve dedesi Sarı Abdullah Efendi de din adamıdır. Enver Efendi'nin soyu, kendisinin Kayseri'de en uzun süre (aralıksız 25 yıl) Kayseri Müftülüğü yapmış olmasından dolayı "müftüzade" olarak devam etmiştir. Enver Efendi'nin soyu, dedesi Sarı Abdullah Efendi'nin babası olan Sarı Abdullah Efendizade İsmail-i Ankaravî ile meşhur *Mesnevî* şarihi Sarı Abdullah Efendi'ye kadar takip edilebilmektedir. Ahmet Emin Güven'in verdiği bilgilere göre, Enver Efendi ilk bilgilerini annesi ve babasından almış, on bir yaşından itibaren önceleri Câmi-i Kebir civarındaki "Tetimme"de (medreseye hazırlık), sonra da Hatuniye Medresesinde hücre-nişin (medrese odalarının birinde yatılı) olarak tahsil görmüştür. Bu arada 17 yaşında iken Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiş ve hocası meşhur Hafız Seyyid Efendi'den hafızlık icazeti almıştır. Medrese öğrenimiyle yetinmeyip Şakir Efendi ve başka hocalardan da dersler almıştır. 1864'te eser verir, öğrenci yetiştirir duruma gel-

diğinde hocası Torun Seyyid Mehmed Sâlih Efendi'den icazet alarak Kurşunlu Camii'nde hadis ve tefsir okutmaya başlamıştır. 1866'da Hatuniye Medresesi müderrisliğine, 1874'te Cami-i Kebir ikinci vaizlik ve hatipliğine, 1885'te Kayseri Müftülüğüne, 1886'da Nakibüleşraflık temsilciliğine getirilmiştir. Ünü bütün yurda yayılmış olan Enver Efendi, Padişah II. Abdülhamid tarafından "Mecîdî" Nişanı ve "Râbi-i Dersiyye-i Sultan Selim der-Edirne Rüusu" Payesi verilmiştir. Enver Efendi, Arap yazısının bütün türleri üzerinde uzman ve çok güzel yazısı olan bir kişidir. Arapça ve Farsçası mükemmeldir. Fıkıh, hadis, mantık vs. gibi ilimlerle alakalı eserlerden birçoğunu kendi el yazısıyla çoğaltmış, hatta bunlara pek önemli ve değerli haşiyeler, şerhler ilave etmiş ve bu konularda birçok risale yazmıştır. 1856 tarihli Molla Hüsrev ve Siyelkutî, *Şerhü'l-Akâidi'l-Adûdiyye* ile 1863 tarihli *Risâle-i Esîriyye Fevâidi'l-Fenâriyye* bunlardan bazılarıdır.

Enver Efendi yüzlerce talebe yetiştirip icazet vermiştir. Karamancızade Hacı Muharrem Efendi, Kilimliağazade Hacı Bekir Efendi, büyük oğlu Mehmed Said Efendi, Müftü Göncüzade Ahmed Remzi Efendi, Hurdacızade Hacı Sâdık Efendi, Keçecizade Hacı Muharrem Efendi talebelerindendir.

Enver Efendi, Seyyid Burhaneddin Türbesi yakınında, dedesi Sarı Abdullah Efendi'nin de bulunduğu aile kabristanında toprağa verilmiştir.

Ahmet Emin Güven'in 11 şiirini kaydettiği Enver Efendi'nin bir gazelini örnek olması amacıyla alıyoruz:

Neden bilmem ki serv-âsâ cüvânın kaddi dâl oldı
Bu hâletden dil-i pür 'aşk u sevdâ başka hâl oldı

Dü çeşm-i âşıkan dâ'im sirişk-i hûn ile memlû
Derûnunda niyâzkâr-ı muhabbet bî-mecâl oldı

Siyeh ferhal hilâl ebrû zülâl-i gabgab-ı dil-dâr
Yanaklar verd-i ahmer gerdeni kevser-misâl oldı

Ne denlü dûd-ı âhım âsmâna çıkmasun cânâ
Bu künc-i hicr-i sûzişde esîrin pâymâl oldı

Didi halvet-serây-ı hâbda teşrîf idüp şâhım
Bu Enver âteş-i hasretle müştâk-ı visâl oldı

Mustafa Eraslan

Kaynakça: Güven, *Kayseri'de Mecmualar*, s. 134-143.

ATABEY KILIÇ

ERAS HOLDİNG

Kurucusu Mustafa Eraslan'dır. 1970'li yıllarda iş hayatına başlaması, şirketin çekirdeğini oluşturdu. 1987 yılında Eras İnşaat Turizm Sanayi ve Ticaret AŞ'yi kurdu. Holdingleşme sürecini tamamlayan ve değişik iş kollarına yönelen Şirket, bu süre içerisinde 15 bin civarında konutun ve 3 bine yakın işyerinin yapımını gerçekleştirerek yaklaşık 2 milyar dolarlık iş üretti. Faaliyet alanını zamanla genişleterek ilerleyen Şirket, Kayseri dışında Ankara, Samsun, Aksaray, Sivas, Nevşehir, Niğde ve Yozgat illerinde de faaliyet gösterdi. Bugüne kadar Bayındırlık Bakanlığı, Toplu Konut İdaresi işleri ve yap-sat işleri gerçekleştirdi. İnşaat sektörüne paralel olarak Eras Beton Proje ve Müşavirlik Hiz. Tic. AŞ (2002) ile hazır beton sektöründe, Eras Madencilik Metalurji ve Endüstri San. Tic. AŞ (2005) ile madencilik sektöründe, Eras Boya Sanayi ve Ticaret AŞ ile boya sektöründe de faaliyet gösterdi. İnşaat sektörünün dışında da faaliyet gösteren Holding, bu çerçevede Eras Özel Eğitim Hizmetleri AŞ 2002 yılında kuruldu ve Eras Dershanesi ile Eras Koleji faaliyete geçti. Turizm sektöründe Aksaray, Kayseri ve Erciyes'te bulunan otellerle önemli faaliyet alanları oluştururken Uz Basın Yayın Programcılık AŞ (1994) ve Erciyes Radyo TV Yayıncılık AŞ ile basın sektöründeki yerini aldı. Erciyes TV, günlük çıkan *Kayseri Akın** gazetesi ve Erciyes FM bu holding bün-

yesinde yer almaktadır. Eras Holding, bunların dışında Eras Anıl Sigorta Aracılık Hizmetleri AŞ (2000) ile sigortacılık sektöründe, Erasya Turizm, Otomotiv, Gıda, Petrol AŞ (2002) ile petrol hizmetleri sektöründe iş üreterek ülke ekonomisine istihdam ve döviz girdisi sağlamaktadır.

ERAS Holding AŞ Yönetim Kurulu Başkanı Mustafa Eraslan, 1950 yılında Kayseri'nin Bünyan ilçesinde doğdu. Lise öğrenimini tamamladıktan sonra kardeşleriyle birlikte iş hayatına atılarak, inşaat sektöründe çalışmaya başladı. Kayseri'de hayır ve yardım faaliyetlerinde de bulundu. Değişik tarihlerde Kayserispor'da* As Başkanlık, 1992 yılından itibaren de kentin ikinci takımı olan Erciyesspor'da* iki yıl başkanlık yaptı. 1991 yılında DYP'de aktif siyasete atıldı ve 18 Nisan 1999 tarihinde yapılan seçimlerde Doğru Yol Partisi Kayseri Milletvekili adayı oldu. 2003 yılında Doğru Yol Partisi Kayseri İl Başkanlığına seçildi. 2007 genel seçimlerinde Demokrat Parti Milletvekili adayı olan Mustafa Eraslan, 2008 yılı başında yapılan Olağanüstü Kongre'de Demokrat Parti Genel İdare Kuruluna girdi. MHP'ye geçerek 2009 Mahallî seçimlerinde Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na aday oldu.

S. BURHANETTİN AKBAŞ

ERATNALI DEVLETİ

Anadolu Beylikleri'nden (1327-1381). Anadolu 1243 tarihli Kösedağ yenilgisinden sonra Cengizliler ve İlhanlılar tarafından gönderilen kumandan ve genel valiler tarafından idare edildi. 1317'de Anadolu Genel Valiliğine atanan Emîr Temürtaş, Kayseri'yi merkez seçti. Temürtaş, Anadolu'yu bir hükümdar gibi idare etti. Orta Anadolu'da üstünlük kurarak, 1322'de bağımsızlığını ilan etti. Bunun üzerine babası Emîr Çoban* Anadolu'ya geldi ve onu itaat altına aldı. İlhan Ebu Said Bahadır tarafından bağışlanan Temürtaş yeniden genel valilik görevine döndü. Fakat istila ve yayılma siyasetini sürdürdü. İlhan ile arası açılan babası Emîr Çoban'ın öldürüldüğü haberi üzerine canından korkup yerine kayınbiraderi Uygur Türk'ü Emîr Eratna'yı vekil bırakarak Ekim 1327'de Kayseri'den hareketle Mısır Memluklu Sultanlığına sığındı.

Anadolu'da önce İlhanlı Sultanı Ebu Said Bahadır'a bağlı olarak vekâleten (1327–1335); sonra İlhan'ın ölümü üzerine, Celayirli Şeyh Hasan ve Memluklu Sultanları ile iyi geçinerek ve zaman zaman da onların yardımlarını sağlayarak bağımsız (1335–1352) hüküm süren Sultan Alâeddin Eratna*, Sivas ve Kayseri merkez olmak üzere devletini kurdu.

Sultan Alâeddin Eratna, emîrlik, genel valilik ve sultanlık dönemlerinde, kendisinden öncekilerin kötü idareleri sebebiyle, Anadolu'da devam edegelen anarşiyi önledi ve düzeni sağladı. Anadolu Türk insanı Eratna'yı bir kurtarıcı olarak gördü.

Eratna, kendisine istiklali getiren ve onu sultan yapan Karanbük Zaferi'ni 1343'te Çobanlı Şeyh Hasan'a karşı kazandı. Sultan Alâeddin Eratna ülke içinde Türkmen Beylikleri olan Artuklular, Dulkadirliler*, Karamanlılar*, Osmanlılar* ile; ülke dışında da Memluklular, Celayirliler ve Çobanlılar ile genelde dostluk kurdu. Zaman zaman da mücadele etti. 18 Şubat 1352 tarihinde Kayseri'de vefat etti ve eşi Sülipaşa Hatun* için 1339'da yaptırdığı Köşk Medresesi* avlusundaki kümbete defnedildi.

Sultan Alâeddin Eratna'nın büyük oğlu Şeyh Hasan Bey, Sivas valisi olarak görev yaptı. Mardin Artuklu Hükümdarı Melik Salih Şemseddin'in kızıyla evlenmek istedi. Gelin Sivas'a geldiğinde Şeyh Hasan gerdeğe giremeden hastalandı ve Aralık 1347'de öldü. Babası Eratna tarafından yaptırılan Sivas Güdük Minare kümbetine defnedildi.

Eratnalı tahtına, küçük oğlu Gıyâseddin Mehmed* 1352 tarihinde çıktı. Ağabeyi Cafer Bey'i hapsettirdi. Zayıf bir şahsiyete sahip olan Sultan Gıyâseddin Mehmed, kendini devlet ve hükümet işleri yerine zevk ve eğlenceye verdi. Sultana yakışmayan bu tutumu âlim ve emîrleri kendinden soğuttu. Buna dayanamayan Sultan Mehmed 10 Ağustos 1354'te tahtını terk ederek Konya'ya sığındı. Gıyâsed-

din Mehmed'den boşalan Eratnalı tahtına ağabeyi Cafer Bey aynı gün "İzzeddin" unvanıyla çıktı ve kendi adamlarını iş başına getirdi. Kendini tutan emîr ve valilerin desteğini alan Mehmed Bey Yalnızgöz Savaşı (8 Nisan 1355) sonunda ağabeyi Cafer Bey'i yendi ve tahtını yeniden elde etti. Fakat Sultan Gıyâseddin Mehmed ile devlet adamları ve ordu komutanlarının arası açıldı. Kendi devlet ve hükümet erkânı tarafından 13 Ekim 1365 tarihinde Sivas'ta şehit edildi. Şehit Sultan Mehmed, Kayseri Köşk Medresesi içindeki kümbete defnedildi.

Sultan Mehmed'in yerine Kayseri doğumlu oğlu Ali Bey* on üç yaşında olduğu hâlde, 13 Ekim 1365 tarihinde "Alâeddin" unvanıyla geçti. Ali Bey, babası gibi zevke, eğlenceye düşkün zayıf bir şahsiyetti. Sultan Alâeddin Ali'nin tahta oturduğu günlerde, daha babası zamanında başlayan fitne ve karışıklıklar ülkenin her yanına yayıldı ve önlenemedi. Sultanlığı süresince (1365–1380) ülke içinde emîrler, başına buyruk hareket ettiler. Komşu Türkmen Beylikleri Eratnalı topraklarına tecavüzlerde bulundular. Ülke sınırlarında büyük bir gerileme oldu. Bütün toprak kazançları elden çıktı. Elde kalan yerlerde emîrler birbirine düştü ve ülke parçalanmaya, devlet çökmeye yüz tuttu. Bu durum karşısında Kayseri Kadısı ve Eratnalı Veziri Kadı Burhaneddin Ahmed* akıllı, dikkatli ve yumuşak bir politika uyguladı ve Sultan Ali ile seferlere çıktı. Sultan Alâeddin Ali çıktığı Amasya Seferi'nde öldü (1380). Cenazesi Kayseri'ye getirildi ve Köşk Medresesi içindeki kümbete defnedildi.

Sultan Ali'nin yerine yedi yaşındaki oğlu II. Mehmed geçti. Ülke yeniden iç ve dış meselelerle karşı karşıya geldi. Vezir Burhaneddin Ahmed, Naip Kılıçarslan'ı öldürdü ve Sultan II. Mehmed'e 9 Şubat 1381'de naip oldu. Gelişmeleri lehine çevirerek 1381 sonbaharında Eratnalı Devleti'ne son verdi ve kendi adıyla anılan sultanlığı kurdu. Anadolu Beylikleri içinde en büyük sahaya sahip olan Eratnalı Devleti imkânlar ölçüsünde kültür ve imar faaliyetlerinde bulundu.

Kaynakça: Abdullah Kâşani, *Tarih-i Olcaytu*, Süleymaniye Ayasofya Ktp., nr. 3019, vr. 139b; Ahmed Tevhid, "Benî Eretna", *TOEM* V (1330), S. 25, s. 13-22; Aziz b. Erdeşir-i Esterebâdî, *Bezm u Rezm*, İstanbul 1928, s. 79 vd. ve aynı eserin Mürsel Öztürk tercümesi, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990, s. 86 vd.; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar" *SAD* I (1969), Ankara 1970, s. 20 vd.; H. Edhem, *Kayseriyye*, İstanbul 1334, s. 111-116, aynı eseri yayına hazırlayan Kemal Göde, *Kayseri Şehri*, Ankara 1982, s. 132-142; İ. Hakkı-R. Nafiz, *Sivas Şehri*, İstanbul 1928, s. 62-76; İnayetullah Efendi, *Eratna Tarihi*, Süleymaniye Murat Molla /Lala İsmail Ktp., nr. 744/7, vrk. 153-154; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sivas-Kayseri ve Dolaylarında Eretna Devleti" *Belleten* XXXII (1968), S. 126, s. 161-189; Kemal Göde, *Eratnalılar (1327-1381)*, Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1994, s. 17 vd.; Kemal Göde, *Sultan Alâeddin Eratna*, Ankara 1990, s. 1-72; Şebânkâreî, *Mecmau'l-Ensab*, Süleymaniye Yeni Cami Ktp., nr. 909, vr. 275a-b; Yaşar Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti*, Ankara 1970, s. 22 vd.; Yazıcızade Ali, *Selçukname*, Topkapı Revan Bölümü, nr. 1391, vrk. 4456-b-446a.

KEMAL GÖDE

ERATNAOĞLU İZZEDDÎN CAFER BEY

Eratnalı Devleti*'nin üçüncü sultanı. Cafer Bey, Sultan Alâeddin Eratna'nın ortanca oğludur. Doğum yeri ve yılı belli değildir. Kendisine, dedesi Cafer Bey'in adı verildiğine göre, Kayseri doğumlu olması da muhtemeldir. Mardin Artuklu hükümdarı Melik Salih Şemseddin'in kızı ile 1347'de evlendi. Aslında hükümdarın kızı, ağabeyi Bedreddin Şeyh Hasan ile evlenmek üzere Mardin'den Sivas'a gelmişti. Ancak Şeyh Hasan gerdeğe giremeden hastalanarak vefat ettiğinden, kızın ve ailesinin rızasıyla Cafer Bey ile evlendirildi. Babası Sultan Alâeddin Eratna*'nın 1352'de ölümüyle boşalan Eratnalı tahtına Türk veraset usulüne göre Cafer Bey geçmesi gerekirken, kardeşi Mehmed Bey hükümdar ilan edildi. Böylece Cafer Bey tahttan mahrum bırakıldı. Gıyâseddin Mehmed* Bey, tahta oturduktan sonra yerini daha da sağlamlaştırmak gayesiyle, veziri Hoca Ali Şah'ın isteği ve bilgisi altında, ağabeyi Cafer Bey'i hapsettirdi. Böylece, babalarının ölümü Eratna zamanında ülkede kurulmuş bulunan birlik ve beraberliğin bozulmasına

ve aynı zamanda da taht mücadelesinin başlamasına sebep oldu.
Eratnalı tahtında hakkı olan Eratnaoğlu Cafer Bey, kardeşi Gıyâseddin Mehmed'in sultanlığını bir türlü içine sindiremedi. İktidarı ele geçirmek için fırsat kollamaya başladı. Bu sırada kazasker olan İmâdeddin Ömer Çelebi, Mehmed Bey'in sultan ilan edilişine karşı çıktığı için gözden düştü ve kendi isteğiyle görevinden ayrılarak Amasya'ya gitti, yerine de Mevlânâ Bedreddîn Mahmud Çelebî getirildi. Sultan Mehmed zayıf bir şahsiyete sahip olduğu için, vaktini devlet ve hükümet işleriyle değil, zevk ve eğlence ile geçirmeye başladı ve idareden tamamiyle uzaklaştı. Gıyâseddin Mehmed Bey'in bir sultana yakışmayan bu tutum ve davranışları, bir taraftan âlim ve emîrleri kendisinden soğuttu diğer taraftan da millete ağır gelmeye başladı. Çok geçmeden devlete hâkim olduğu anlaşılan Emîr Seyyîd ile Sultan Gıyâsaddin Mehmed'in araları açıldı. Emîr Seyyîd'in baskısına dayanamayan Sultan Mehmed, 10 Ağustos 1354'de tahtını terkederek, Konya'ya sığınmak mecburiyetinde kaldı.
Emîr Seyyîd'in liderliğini yaptığı muhalif emîrler, Gıyâsaddin Mehmed Bey'den boşalan Eratnalı tahtına, Eratna'nın ortanca oğlu olan Cafer Bey'i çıkardılar ve "İzzeddîn" unvanıyla üçüncü Eratnalı sultanı olarak ilan ettiler. İzzeddîn Cafer Bey, 10 Ağustos 1354 tarihinde Eratnalı tahtına oturur oturmaz, kardeşi Gıyâsaddin Mehmed'in taraftarı olan devlet ve hükümet erkânını görevden alarak, onların yerlerine kendi taraftarlarını getirmekle işe başladı.
Sultan İzzeddîn Cafer, kendisini destekleyen devlet büyüklerinin yardımlarıyla siyasî faaliyetlerini sürdürürken, muhalifleri de boş durmayarak Cafer Bey'i tahttan indirip, yerine yine Mehmed Bey'i geçirmek istediler ve hemen harekete geçtiler.
Cafer Bey'in sultan olmasından tedirgin olduğu anlaşılan Hoca Ali Şah, Mehmed Bey'e sultan olduğu günlerde gücenmiş olmasına rağmen, yine de onun tarafını tuttu. Akıllı, dirayetli ve korkusuz bir şahsiyet olan Hoca Ali Şah, Konya'da bulunan Mehmed Bey'i tekrar Eratnalı tahtına geçirmek için hemen harekete geçti ve onu ağabeyi Sultan Cafer'e karşı, Karamanoğlu Alâeddin Bey'den yardım istemesi hususunda ikna etti.
Karamanlılarla Eratnalılar arasındaki akrabalık ve Alâeddin Bey ile Mehmed Bey'in ayrıca arkadaş olmaları sebebiyle Karamanoğlu Süleyman Bey, Eratnaoğlu Mehmed Bey'e tahtını geri kazandırmak için, Konya Valisi Davud ile Kökez idaresindeki bir orduyu Kayseri'ye gönderdi. Kayseri'ye gelen Karamanlı ordusu, Cafer Bey'in ordusuyla Erciyes Dağı eteklerinde savaşa tutuştu. Karamanlı kuvvetleri karşısında dayanamayarak, Kayseri Kalesi içine çekilmeye mecbur kalan Cafer Bey'in kuvvetleri, sıkı bir şekilde kale müdafaası yaptı ve bunda da başarılı oldular. Nitekim Mehmed Bey ve yardımcı kuvvetleri, yedi ay süren bir kuşatmaya rağmen Kayseri Kalesi'ni düşüremediler. Bu sırada Sultan Cafer Bey'i tuttuğu anlaşılan Hacı Kutluşah'ın Konya'yı tehdit ettiği haberi geldi. Bunun üzerine Davud Bey, Kayseri kuşatmasını hemen kaldırarak, valisi bulunduğu Konya'ya döndü. Ağabeyi Cafer Bey'e karşı giriştiği bu taht kavgasında bir başarı elde edemeyen Mehmed Bey, Karamanoğlu Alâeddin Bey aracılığıyla Karamanoğlu Süleyman Bey'den Konya'da oturma iznini yeniden almayı başardı.
Sivas'a gelmiş olan Mehmed Bey tanınmamak için derviş kılığına girerek bir tekkeye sığınmışsa da, vali Hacı Kutluşah onu tanıyıp, saygı gösterdi ve sarayına götürerek sultan gibi davrandı. Konya, Sivas, Amasya ve Tokat vilayetlerini elinde bulunduran bu güçlü vali Hacı Kutluşah ile vezir Hoca Ali Şah'ın destek ve yardımlarıyla Mehmed Bey, tahtını elde etmek için Sivas'tan Kayseri'ye hareket etti. Mehmed Bey, Kayseri'nin kuzeybatısında ve şehre 30 km uzaklıkta, Kızılırmak üzerine Selçuklular zamanında kurulmuş bulunan 1202 tarihli Tekgöz Köprüsü* (Yalnızgöz) mevkiinde, kendisini bekleyen ağabeyi Cafer ile karşı karşıya geldi. 8 Nisan 1355 tarihinde yapılan ve iki kardeş arasında bir taht mücadelesi

Osman Eravşar

olan "Yalnızgöz Savaşı" neticesinde Cafer Bey ve Emîr Seyyid yenildiler. Buna karşılık, Mehmed Bey ve Hoca Ali Şah, galip olarak Kayseri'ye girdiler. Vezir Hoca Ali Şah'ın yardımıyla ağabeyi Cafer Bey'i ve diğer muhalif emîrleri bertaraf etmeyi başaran Mehmed Bey, ikinci defa Eratnalı tahtına oturdu ve kendisini sultan ilan etti. Cafer Bey ise, aldığı bu yenilgi üzerine, Mısır Memluklu Sultanlığına sığındı ve orada uzun süre kaldı. Tekrar Eratnalı ülkesine dönüp dönmediği hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. İzzeddîn Cafer Bey'in kardeşi Mehmet Bey tarafından öldürüldüğü de söylenir. Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğü *Kuyud-ı Kadime Anadolu Defteri* nu: 582, s. 413, sıra nu: 323'te kayıtlı bulunan Kayseri Bünyan Karakaya Köyü Şeyh Hacı Danişmendoğlu, Şeyh Halil Zaviyesi münasebetiyle İzzeddîn Cafer Bey tarafından Şeyh Halil oğlu Seyyid İsa adına düzenlenen vakfiye suretinin H 788 (M 1386) tarihli oluşuna bakarak İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Cafer Bey'in fırsat bularak tekrar ülkesine döndüğünü, Kayseri'nin Ömer oğlu Cüneyd'in isyanı sebebiyle birkaç defa Kadı Burhaneddin Ahmed*'in elinden çıkıp sonra yine onun eline geçtiğini, bunların birinde belki Karamanoğlu'nun yardımıyla Cafer Bey'in geçici de olsa hükümdarlığını ilan etmiş olduğunu, Cafer Bey'in künyesinin İzzeddin yanında Zeyneddin veya Şerafeddin olduğunu ve kendisine Mısır divanından mektup yazıldığını" ifade etmişse de, bu tarihlerde Kadı Burhaneddin Ahmed hüküm sürdüğünden buna imkân yoktur. Çünkü adı geçen vakfiyeyi yazan ve tasdik edenin 1351-1361 yılları arası Kayseri kadısı Şemseddin Mehmed olduğu bilindiğine göre, vakfiyenin aslı Cafer Bey'in Kayseri'de saltanat sürdüğü 1354-1355 tarihleri arasında yazılmış ve onaylanmıştır. Suretlerinin tarihleri hatalıdır.

Kaynakça: Kemal Göde, *Eratnalılar (1327-1381)*, Ankara 1994, 2. Baskı, Ankara 2000, s. 87-94; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sivas-Kayseri ve Dolaylarında Eretna Devleti", *Belleten* XXXII / 126 (1968), s. 177-178; Yaşar Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti*, Ankara 1970, s. 71-88.

KEMAL GÖDE

ERAVŞAR, OSMAN

Öğretim üyesi, sanat tarihçisi, (Kayseri/Tomarza, 1966-). Selçuk Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümünden mezun oldu (1989). Kültür Bakanlığına bağlı Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğünde raportör arkeolog olarak çalıştı (1990). *Ürgüp ve Çevresindeki Türk-İslam Devri Yapıları* adlı yüksek lisans çalışmasını (1992), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde, *Ortaçağda Kayseri Kent Dokusunun Gelişimi* adlı tezle de doktora çalışmasını tamamladı (1998). Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümüne araştırma görevlisi olarak atandı (1996). Yardımcı doçent unvanı aldı (1998). Ortadoğu Teknik Üniversitesi Enformatik Enstitüsünde Temel Bilgi Teknolojisi konusunda programa katıldı (1998–2000). 2005 yılında Doçent oldu. 1995 yılında kurulan Kapadokya Vakfının Kurucu ve Yönetim Kurulu Üyeliği görevini sürdürmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Eserleri: *Seyahatnamelerde Kayseri* (1999); *Tokat Tarihi Su Yapıları (Hamamlar)* (2004).

YAYIN KURULU

ERBOSAN (ERCİYES BORU SANAYİİ VE TİCARET AŞ)

Orta Anadolu'nun sanayi ve ticaret merkezi olan Kayseri'de 111 esnaf, sanayici ve mühendis tarafından, ülkemizin boru ve profil ihtiyacını karşılamaya katkıda bulunmak üzere halka açık bir anonim şirket olarak 1974 yılında kuruldu. Erbosan Erciyes Boru Sanayii ve Ticaret AŞ'nin 1976 yılında inşaatına başlanan fabrika, 1979 yılında dünyanın en son teknolojisiyle 38.000 ton/yıl kapasiteyle üretime geçti. 1980 yılında İş Bankası aracılığıyla hisse senetleri yurt çapında halka arz edildi. 1982 yılında Sermaye Piyasası Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle adı geçen Kanun'a tâbi olmuştur. O yıllardaki yüksek enflasyona dayanabilmek ve ekonomik yapısını sağlam tutmak için sık sık sermaye artışı yaparak sermayesini kademeli bir şekilde artırdı. Şirket, üretim ka-

Erciyes Dağı (D. Çiçek)

pasitesini artırmak için yeni makine ve teçhizat alımları yaptı. Erbosan, ortaklarının hisse senetlerini rahatça alıp satmaları ve ek sermaye temin etmek maksadıyla 1995 yılında hisselerinin takribi %12'sini İMKB'de halka arz etti. Bu tarihten beri Erbosan hisse senetleri İMKB ulusal pazarında işlem görmektedir. TSE ve uluslararası standartlara uygun düz dikişli, çelik, galvanizli ve siyah, su ve gaz boruları, kare-dikdörtgen profiller, sanayi boruları, basınçlı buhar ve kazan boruları, doğalgaz boruları, polietilen kaplamalı API boruları üreten şirket, gelişen teknolojiyi takip ederek üretimini sürdürmüş ve kapasitesini 214.000 yıl/ton'a çıkartmıştır. 1996 yılında yapımına başlanan yatırımla çinko oksit üretimine de başlayan tesiste 6.000 ton/yıl kapasiteli üretim devam etmektedir. Ülkemizin inşaat, tarım, mobilya ve metal sanayii gibi çeşitli ana sektörlerin ihtiyacına cevap veren Erbosan AŞ bunun yanında 1982 yılından itibaren dünyanın 70'i aşkın ülkesine, üretiminin yaklaşık yarısını ihraç ederek ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır.

YAYIN KURULU

ERCİYES DAĞI

Coğrafi ve Jeolojik Yapısı

Kayseri'nin sembolü olmuş ve "Kayseri" ismiyle bütünleşmiş olan Erciyes Dağı, İç Anadolu Bölgesi'nin en yüksek dağı olup gerek yükseltisi gerekse kapladığı alan bakımından Türkiye'nin de önemli dağları arasında yer almaktadır. Deniz seviyesinden yüksekliği 3917 m olan Erciyes Dağı, tali konileri ve lav akıntıları ile 1000 km^2 yi geçen bir alana yayılmış durumdadır. Dağın kuzeyinde ortalama 1050 metre yükseltiye sahip Kayseri Ovası, güneyi ve batısında 1075 metre yükseltideki Develi Ovası yer almaktadır. Bulunduğu yere göre 2900 metre civarında bir yükseklik gösteren Erciyes, bu iki ovanın arasında yükselen heybetli bir dağdır. Erciyes Dağı'nın en yüksek sivrisi olan Büyük Erciyes (3917 m) ile bunun batısındaki daha alçak ikinci sivrisi Küçük Erciyes (3703 m), dağın karakteristik görünüşünde önemli yer tutmaktadır. Bütün bu çevrede yazın da karlı olan dağın doruk bölümü çok uzaklardan bile görülür.

Erciyes Dağı jeolojik yaş bakımından yakın geçmişte sönmüş bir "yanardağ"dır. Dağın, yamaçlarında ve eteklerinde çok sayıda tali volkan konileri ve lav akıntıları bulunmaktadır. Tali volkan konilerinin bazıları küçük bir tepe özelliği gösterirken bazıları orta yükseklikte dağ sınıfına girecek özelliktedir. Bu konilerin başlıcaları; Yılanlı Dağı (1643 m), Ali Dağı (1870 m), Bozdağ (1772 m), Göğdağ (2197 m), Karnıyarık Tepesi (2391 m), Kefeli Dağı (2417 m), Lifos Tepesi (2509 m), Yılband Dağı (2602 m), Kolanlı Dağı (2680 m), Sütdonduran Tepesi (2797 m) ve Eğrikuzey Tepesi (2926 m)'dir. Bu tali volkan

Erciyes Dağı'nın iki zirvesi (D. Çiçek)

XX. yüzyıl başlarında Cami-i Kebir Camii minaresinden Kayseri görünümü ve Erciyes Dağı (A. Gabriel)

konilerinin dışında dağın yamaçlarında ve eteklerinde irili ufaklı çok sayıda tali volkan konisi bulunmaktadır. Bu yapısı ile Erciyes bir "küme volkan" özelliğine sahiptir. Erciyes Dağı'nın oluşumunda rol oynayan volkanik püskürmeleri başlangıç volkanizması, orta volkanizma evresi ve genç volkanik faaliyetler olmak üzere üç ana evreye ayırmak mümkündür. Bu ana volkanik püskürme evreleri de kendi içlerinde değişik püskürme ve püskürmedeki duraklamalarla alt dönemlere ayrılmaktadır. Erciyes volkanik alanındaki püskürmelerin başlangıcı günümüzden yaklaşık 65 milyon yıl önce (II. Jeolojik Zaman sonu) başlamıştır. Çoğunlukla bazaltik lavların yüzeye çıktığı bu dönemde kırık (fay) hatlarından çıkan lavlar geniş alana yayılmış ve yayvan, adeta kalkan şeklinde volkanik bir temel oluşmuştur. Bu temelin izlerini oluşturan bazaltları kuzeyde Erkilet civarında bulmak mümkündür. Günümüzdeki yüksek Erciyes Dağı volkan konisi bu temel üzerine oturmaktadır. Volkanik patlamalardaki ikinci önemli devrenin başlangıcı ise günümüzden 30 milyon yıl önce, III. Jeolojik Zaman'ın ikinci yarısından itibaren (Miosen) başlamıştır. O dönemde geniş göllerle kaplı olan bölgede başlayan volkanik etkinlik sonucunda yerin derinliklerinden yeryüzüne çıkan volkanik katı materyal, göllerin içinde geniş bir alanda tortul malzemeyle aratabakalı olarak yığılmıştır. Bunun kanıtlarını kuzeyde Erkilet'in yamaçlarında görmek mümkündür. Bu geniş havzada yığılan volkanik küllerin suyla ilişkisi sonucunda sertleşmesi ve göllerin çekilerek bu alanların karalaşması ile geniş alanlarda tüf platoları meydana gelmiştir. Bir volkan konisi olarak Erciyes Dağı'nın yükselmesini sağlayan volkanik püskürmeler yaklaşık 5.5 milyon yıl önce andezitik türdeki lavların yeryüzüne çıkmaya başlaması ile meydana gelmiştir. Bu evrede volkanik püskürmeler şiddetlenmiş ve yeryüzüne çıkan lavlar ile diğer volkanik taşların ardalanmalı olarak üst üste yığılması ile Erciyes Dağı yükselmeye başlamıştır. Bundan dolayı, Erciyes Dağı bir tabakalı-volkan (strato-volkan) özelliğindedir. Bu evrede yerkabuğu hareketleri ile arazide kırılmalar, çökmeler, yükselmeler olmuştur. Birer çöküntü ovası olan Kayseri ve Develi ovalarının kırılmalar (faylanmalarla) oluşumu bu döneme rastlamaktadır. Bu geniş ölçülü püskürmelerden sonra günümüzden yaklaşık 3 milyon yıl önce, III. Jeolojik Zaman sonunda (Üst Pilosen) ana koninin volkan bacasının tıkanmasıyla birlikte yamaçlardaki birçok parazit konide de volkanik faaliyet durmuştur. Günümüzden 2 milyon yıl öncesi, yani Dördüncü Jeolojik Zaman'ın başlangıcı (Alt Pleistosen) daha çok yanardağ ve çevresinde faylanmaların olduğu bir evredir. Bu dönemde Erciyes Dağı kütlesi KKD-GGB yönündeki bir fayla ikiye ayrılmıştır. Birçok araştırıcıya göre bu fay, doğudaki Koç Dağı'nı Erciyes'ten ayırarak bugünkü Tekir Çukuru oluşmuştur. Dördüncü Jeolojik Zaman'ın son dönemi olan Üst Pleistosen'de meydana gelen volkanik püskürmelerde dağın yamaçlarındaki kırıklardan genellikle bazalt lavları çıkmıştır. Bundan sonraki aşamada ise küçük çaplı patlamalarda volkanik kül ve cüruf püskürmeleri olmuş ve bunun sonucunda da Büyük Kızıltepe, Küçük Kızıltepe gibi küçük çaplı cüruf ve kül konileri meydana gelmiştir. Buzul devrinden sonra Erciyes'te yeni volkanik püskürmeler olmuştur. Erciyes Dağı'ndaki volkanik faaliyetin günümüzden yaklaşık 2000 yıl öncesine kadar devam ettiği, Miladın başlarında yaşayan

ünlü coğrafyacı Strabon*'nun eserinde yer almaktadır. Nitekim Strabon, eserinde Kayseri Şehri yakınlarında ateş çukurlarından geceleyin alevler fışkırdığını bildirmektedir. Bu da Erciyes'in son faaliyeti olmuştur.

Erciyes Dağı Buzulu: Günümüzden 2 milyon yıl önce başlayan ve "Buzul Çağı" olarak da adlandırılan IV. Zaman'ın (Kuaterner) sonlarında yurdumuzdaki yüksek dağlarda olduğu gibi, Erciyes Dağı'nın yüksek kesimlerinde de buzullar oluşmuştur. Bu dönemde gelişen en büyük buzullar; dağın kuzeybatısındaki bugünkü Aksu Vadisi, dağın kuzeydoğusundaki Öksüzdere Vadisi ve doğu bölümündeki bir buzyalağı (sirk) olan Üçker ya da Müşker olarak anılan bölgeye yerleşen buzullardır. Sözü edilen dönemde gelişen buzullar büyük boyutlara erişmiş ve buzul dilleri 2200 metreye kadar inmiştir. Buzul Çağı'nın sona ermesi ve sıcaklığın artmasına bağlı olarak dağdaki buzullar eriyerek ortadan kalkmıştır. Ancak bu buzulların izlerini ve kanıtlarını Erciyes Dağı'nın yüksek kesimlerinde bugün de bulmak mümkündür. Bu kanıtlar dağın yüksek kesiminde, farklı yönlerde ve yükseltilerde bulunan buzul vadileri, buzyalakları (sirkler), moren depoları, sandur konileri ve kaya buzullarıdır. Erciyes Dağı'nın en önemli özelliklerinden biri de günümüzde kuzeybatı yüzünde son olarak 1983 yılında boyu 380 metre olarak ölçülen küçük bir yamaç buzulunun var olmasıdır. Ancak küresel iklim değişikliğine bağlı olarak dağın uzun yıllardır geçmiş yıllara oranla daha az kar yağışı alması nedeniyle buzul yeterince beslenemediği için her geçen gün küçülmektedir. İklim koşullarının bu şekilde sürmesi ya da sıcaklığın daha da artması Erciyes buzulunun yakın gelecekte ortadan kalkmasına yol açacaktır.

Erciyes Üniversitesi Rektörlük binasında sergilenen Kapadokya Krallığı Roma Dönemine ait Erciyes Kültü (Kutsal Erciyes Heykeli)

Kaynakça: Ayranci, B. *K 34-b3, K 34-c2, K 34-c3 Paftalarının Jeolojik Etüdü* MTA Rap. No: 6278. (Yayınlanmamış), 1963; Barstch, G. "Das Gebiet des Erciyes Dağı und die Stadt Kayseri in Mittel-Anatolien". *Geogr. Ges.*, Hannover 1935; Erol, O. "Türkiye'nin Genç Tektonik ve Jeomorfolojik Gelişimi". *Jeomorfoloji Derg.*, S. 11, s. 1-22, 1983; Güner, Y. ve diğ. *Erciyes Yanardağının Jelojisi ve Jeomorfolojisi.* M.T.A Rap. No: 7570. (Yayınlanmamış), 1984; İzbirak, R. *Develi Ovası ve Ekonomik Gelişmesi.* Ank. Üniv. DTCF. Yay. No: 91. Ankara 1953; Özesmi, U., Somuncu, M., Tunçel, H. "Sultan Sazlığı Ekosistemi", *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Türkiye Coğrafyası Dergisi,* S. 2, s. 275-288, Ankara 1993; Pasquare, G., "Gelology of Cenozoic Volcanic Area Central Anatolia", *Atti Della Accademia Nazionale Dei Cincei Anno* CCCXV-Serie VIII. Vol.IX, Fas. 3, Roma 1968; Salomon-Calvi, W. *Anadolu Ovalarının Teşekkülü.* YZ. Enst. Yay., Ankara 1936; Somuncu, M. "Türkiye'nin Yaşayan Buzulları". *TÜBİTAK Bilim ve Teknik Derg.*, C. XIX, s. 221, S. 1-3, Ankara 1986; Somuncu, M. "Develi Ovası'nın Kuzey ve Batı Bölümünde Rüzgâr Erozyonu Sorunu İle Alınması Gereken Önlemler Üzerine Bir Araştırma". *Jeomorfoloji Derg.*, S. 16, s. 37-45, Ankara 1988; Somuncu, M. "Türkiye'deki Güncel Buzulların Bazı Jeomorfolojik Özellikleri". ODTÜ Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başk. Spor Müd. Dağcılık ve Kış Sporları Kolu 25. Yıldönümü Dağcılık Sempozyumu, Ankara 1990; Somuncu, M. "Erciyes Dağı'nda Turizm", Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Uygulama ve Araştırma Merkezi I. Sempozyumu, 29 Nisan-1 Mayıs 1991, Ankara, Bildiri Özetleri, s. 8, 1991; Somuncu, M. "Kayseri-Erciyes Dağı Çevresinde Morfoklimatik Katlarla İnsan Faaliyetleri Arasındaki İlişkiler". D.T.C.F. V. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 25-28 Mart 1991, Ankara 1991; Somuncu, M.. "Erciyes Dağı". *Melikgazi Bel. Derg.*, Yıl: 1, S. 3., Kayseri 1991; Somuncu, M. "Erciyes Dağında Spor ve Turizm", *Melikgazi Bel. Derg.*,Yıl: 1, S. 4.,Kayseri 1991; Somuncu, M. *Kayseri-Sarımsaklı Ovası İle Çevresinin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası.* Ankara Üniv. Sos. Bil. Enst. (Basılmamış Doktora Tezi). Ankara 1993; Somuncu, M. "Kayseri Şehri'nin Kuruluşu ve Gelişmesi". *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Türkiye Coğrafyası Der-*

Erciyes'i temsil eden Roma Dönemi paralar

Erciyes Dağı'nda yılkı atları (M. Kilaburucu)

gisi, S. 4, s. 127-146, Ankara 1995; Somuncu, M., Çamur, K., Karadeniz, N., Akpinar, N. "An Analysis Of Relationshİps Between Urban Geology And Enviromental Planning And Proposals Future Development: The Case Study Of Erciyes Mountain Volcanic Area, Kayseri Sub-Region", International Symposium on Geology And Enviroment, September 1-5, 1997, İstanbul, Abstracts, p. 94 1997; Strabon. Coğrafya, *Anadolu (Kitap: XII, XIII, XIV)*, (Çev. A. Pekman)., Arkeoloji ve San. Yay., An. Kay. Diz.: 1. 1987; Sür, Ö. *Türkiye'nin Özellikle İç Anadolu'nun Genç Volkanik Alanlarının Jeomorfolojisi.* Ank. Üniv. DTCF. Yay. No: 223, Ankara 1972; Yalçinlar, İ. *Türkiye'de Neojen ve Kuaterner Omurgalı Araziler ve Jeomorfolojik Karakterleri.* İst. Üniv. Ed. Fak. Yay. No: 2741, İstanbul 1983.

MEHMET SOMUNCU

Erciyes Dağı'nın İsimleri

Kayseri şehir merkezinin güneyinde, günümüzde artık çoğunlukla beyaz gelinliğiyle süzülen Güzel Erciyes'in ismi konusunda muhtelif rivayetler vardır. Erciyes adını, Yunanca Argáios'tan getirme eğiliminde olanlara göre, kelimenin kökünde "beyaz" ve "gümüş" anlamlarına gelen árgos sözü bulunmaktadır. Erciyes adı, "Akdağ" anlamına gelmektedir. Dağ'ın anlamı hep ululuk, yücelik, burç, erişilmezlik, sütana, doğurgan ana, Tanrı tahtı, Tanrı yüceliği, Tanrı'nın oturduğu yer anlamına gelen isimlerden oluşmuştur. Dağ çevresinde ilk yaşayan kavimlerden olan Huriler, Dağ'ı tanrıları "Namni" ye benzetip ona, sütana, doğurgan ana, Etiler, yanardağ anlamına gelen "Arga" ya da "Erga"; Hititler ona "beyaz muhteşem", "parlak dağ" anlamına gelen "Harharas", "Hargaia" ve "Harkasos"; Romalılar, Erciyes Dağı'nı Tanrıları Apollon'a benzeterek "Argais" şeklinde isimlendirmişlerdir. Ancak bugün Hint-Avrupa dilleri başta olmak üzere pek çok dilde farklı müştakları bulunan "Argos" sözünün hangi dile ait olduğu tam olarak tespit edilememiştir. Atatürk'ün de Erciyes adını Türkçeye bağlayan bir etimoloji denemesi bulunmaktadır. Adın 'Erc' bölümünü "burç, hâkimiyet, ululuk ve kale" anlamlarına gelen 'Erk' sözüyle ilgilendiren Atatürk, +iyes bölümüne de nispet anlamı yüklemiş ve kelimenin tamamını "ululuk ve hâkimiyet ifade eden bir mefhum" şeklinde açıklamıştır. Günümüzde çok geniş bir kullanım alanı bulan Erciyes adı tamamen Türk kültürüne ait bir addır. Kapadokya krallarından birinin oğlu olduğu rivayet edilen nebilerden "Cercis" aleyhisselama nispetle "ercis" lafzından alındığı söylenir. Rumca "Beyaz Dağ" manasına gelen "Argeos"dan gelmesi de muhtemeldir. Bu karışıklığa rağmen 1928 *İmlâ Lugati*'nde yer almayan Erciyes adı, daha sonraki dönemlerde basılan Türk Dil Kurumu İmlâ Kılavuzlarında "Erciyeş" ve daha sonra da Kayseri ağzındaki yaygın kullanım şekliyle "Erciyes" olarak yazılmıştır. Çok denilebilecek sayıda isme sahip Erciyes Dağı'nın; Argeos, Argaeus, Argaios, Cebel-i Ercîs, Elcazip, Ercîş, Kûh-ı Ercîs, Erceyiz, Erciyas, Erciyaş, Erciyeş, Erciyes gibi adlarla anılagelmiştir.

Erciyes Dağı'nın Flora ve Faunası

Erciyes Dağı ve çevresi ormanları, dağ bozkırları, alpin çayırları, kuşları, kayalık yamaçları, buzulu ve buzluklarıyla hem habitat, hem de zengin bir flora ve faunaya sahiptir. Endemik türlerin varlığı açısından da önemli bir özelliğe sahiptir. Erciyes'te araştırma yapan hem Erciyes

Üniversitesi Biyoloji Bölümü ile Çevre Mühendisliği Bölümü hem de ilgili diğer bilim insanları ve Tema Vakfı gibi sivil toplum örgütleri tarafından yapılan flora ve fauna çalışmalarında, yaşanan dünyamızda sadece Erciyes'te bulunan dokuz bitki türü olduğunu, Erciyes'te bulunan 840 bitki cinsinden 130 tanesinin Türkiye'ye dolayısıyla Erciyes'e ait olduğunu belirtmektedirler. Erciyes'in faunası için de aynı araştırmacılar; kaya kartalı, kızıl şahin, kuzgun, yarasa, keklik gibi dağ yaşamına uyumlu 28 türün, yılkı atları, kurt, tilki, sansar, tavşan, gelengi, gelincik, sincap, farklı yüksekliklerde bulunan yılanların, değişik türlerdeki 80 civarında gündüz kelebeğinin bulunduğunu belirtmektedirler. Strabon'un I. yüzyılda (MS) bahsettiği Erciyes Dağı'nın 2500 m yamaçlarına kadar uzanan, sık ormanlarından geriye sadece yaygın meşe ve titrek kavak ormanları, alıç, ardıç ağaçları yaygın dağılım gösterirken huş, karaağaç, akçaağaç, ahlat, çitlembik, alıç, menengiç, sumak, üvez, karaçam, akasya, dağ armudu, dağ eriği gibi çok yıllık bitki toplulukları, öbekler hâlinde bulunmaktadır. Yaklaşık 3000 m civarı yüksekliğe kadar uzanan alanlarda geven yaygın olarak yer almaktadır Ayrıca geniş bir alanda soğuğa dayanıklı alpin çayırlar bulunmaktadır.

Erciyes Efsaneleri:

Güzel Erciyes'in uzun geçmişi, yaşayan kültürlerin kendisiyle ilgili efsanelerin oluşmasına da neden olduğu görülmektedir. Erciyes'in adının nasıl meydana geldiğini anlatan "Er" adlı bir yiğitle "Ciş" adlı bir genç kızın, sonu hüsranla biten aşklarından geldiğini, iki sevgilinin adının birleşmesinden doğan Erciş adının zamanla Erciyes'e dönüştüğü yöre insanı tarafından anlatılmaktadır. Erciyes Dağı'nın kuzeybatısında üç dağın ortasında yer alan, yaklaşık 2500 m rakıma sahip yılkı atları ve Yörüklerin hayat kaynağı Sarıgöl için efsaneler bulunmaktadır. Bu efsanelerin oluşmasının gerekçelerini anlatan hikâyelerin bir kısmına göre; o zamanlarda gölün yüzeyinden kervancı katırları geçip giderken kervanın en kıymetli katırı kırmızı lira yüklü sarı katır, buzların çatlaması üzerine gölün ortasında kalır. Sarı katır yavaş yavaş göle batmaya başlar. Bunun üzerine paniğe kapılan kervancı başı sarı katıra der ki "Eğer sağ salim gölden çıkarsan, kırmızı liranın yarısını sana bağışlayacağım" Katır gölden çıkmayı başarır, ancak kırmızı liraların bir kısmı göle dökülmüştür. O gün bu gündür göle, "Sarıgöl" denir. Diğer bir efsaneye göre ise Sarıgöl'ün adının oluşumu şöyle anlatılmaktadır. Kışın donan göl yüzeyinden Roma İmparatoru'na ait altın yüklü kervan geçerken kervanın ağırlığına dayanamayan buz yüzey kırılır ve göle batan altın yüklü kervanın sarı renkli altınların rengi gölün yüzeyine yansır ve böylece buraya "Sarıgöl" denmiştir. Diğer bir efsane de Yavuz Sultan Selim'in adına izafeten anlatılan "Sultansazlığı" efsanesidir. Efsanede Yavuz'un bir koyunla dört yüz bin kişilik ordusunun doyurulduğu anlatılmaktadır. Hasan Dağı'nda eğleşen Hasan Baba ile Ali Dağı'nda mekân tutmuş Ali Baba arasında içinde ateş olan mendilin yanmamasıyla mendil içindeki buzun erimemesi şeklinde manevî atışmaları anlatan "Hasan Baba Ali Baba Efsanesi" ve İsfahan'dan başlayıp Kayseri'de sonlanan keşiş kızı İsa Gülü (Aslı) ile Bey oğlu Mirza Han (Kerem) arasında sır dolu özellikler taşıyan "Kerem ile Aslı Efsanesi", Erciyes'in bünyesinde gelişen ve oluşan efsanelere örnektir.

Şeker gölünden Erciyes (M. Kilaburucu)

Seyyah C. Texier'in yaptığı Erciyes Dağı gravürü

Evliya Çelebiye göre Erciyes

"Erciyas Dağı'nın garip vasıfları: Bu dağda asla yılan, çıyan ve sair böyle zehirli haşerat yoktur. Güya bu dağ Rîcâli'l-Gayb Makamı olmakta haşarat bulunmaz, derler. Başka bir rivayete göre; Güzîde-i Ashab'dan olup birçok zaman Baba Reten-i Hindî Hz. bu dağda sakin olduklarından bu haşerat olmaması onların dualarının bereketidir. Hâlâ bu dağa "Baba Reten Dağı" derler, kendi biter kendi yeter meyveler verir bağlar vardır. Zirâ bu Baba Reten, bağcıların pîrî olup mübarek adı Ebu Zeyd Hindî' dir. Kendisi riyazat ile yaşamıştır. Mezarı Hindistan'dadır. Başka rivayete göre: Yahya asrından Kayseri Erciyaş bu şehri yapınca eski filozoflardan Flaska adlı hâkim bu yüksek dağa çıkıp yetmiş adet haşerat şeklini birer sütun üzerine kazıp her birine birer tılsım etmiştir. "Onun için bu dağda zehirli hayvanat yoktur" derler. Bu dağın yazda ve kışta kar ve buzu eksik değildir. Zû-lâl Kurdu dahi bulunurmuş ama görmedik."

Yabancı Seyyahlar Gözüyle Erciyes

Anadolu coğrafyasının orta bölgesinde yer alan, heybetli ve güzel görünümüyle ilgi odağı olan "Tanrı Dağı Erciyes" için pek çok seyyah tespit ve değerlendirmelerde bulunmuştur. Bunlar; Strabon*, Polonyalı Simeon, Paul Lucas* John Macdonald Kinneir*, William John Hamilton*, Charles Texier* Helmuth von Moltke, William Francis Ainsworth* Pierre de Tchihatcheff, Henry Fanshawe Tozer, Edmund Naumann* Le Comte de Cholet, Earl Percy ve Gertrude Lowthian Bell* gibi ünlü seyyahlardır. Erciyes ve Kayseri hakkında detaylı bilgi veren en eski ilk kaynak, yaklaşık MÖ 64 (MS 21) yılları arasında yaşamış, Anadolu'nun ve Antik dünyanın pek çok bölgesini dolaşmış, izlenimlerini "Geographika" adlı on yedi kitaptan oluşan eserinde toplamış ünlü seyyah Amasyalı Strabon'dur. Daha sonra Kayseri yöresiyle ilgili yazılan tüm eserlerde Strabon kaynak olarak gösterilmektedir. Erciyes ile ilgilenen farklı kültür ve değerlere sahip seyyahların öz değerlendirmeleri, yazılı kaynaklara nasıl yansıtıldığını görmek bakımından çok önemlidir. Strabon Kayseri için, Kapadokyalıların metropolisi olan Mazaka Kilikia Eyaleti olarak adlandırılan bölgede, tepesinde hiçbir zaman kar eksik olmayan dağların en yükseği, Erciyes'in "Argaios" eteklerinde kurulmuş bulunduğunu ve Erciyes için ise buna (Argaios) tırmananlar, berrak havada hem Karadeniz'i (Pontos) hem de Akdeniz'i (Issikos) görebildiğini" belirtmektedir.

Ermeni asıllı Simeon (1584–1637) 15 Şubat 1608 tarihinde Polonya'nın Lemberg şehrinden ayrılarak hacı olmak maksadıyla Kudüs'e gitmek üzere yola çıkmıştır. Hacı olduktan sonra dönüşü kervan yoluyla gerçekleştiren Simeon, 1617 senesinde Kayseri'ye gelmiş ve şehrin bütün manastır ve ziyaretgâhlarını görebilmek için burada bir ay kalmıştır. Erciyes ile ilgili izlenimlerini şöyle anlatmaktadır: "Aziz Markarius Kilisesi'nin karşısında, kuzeye doğru bir mil uzakta, tarihi, ünlü bir dağ olan Erciyes görünür. Bursa'daki Keşiş Dağı'ndan daha yüksek olan bu dağın tepesi, yaz kış sürekli karla örtülüdür. Binlerce yıllık olduğu söylenen bu karlar, kurtlanıp aşağıya dökülür. Dağın üzerinde birçok kilisenin bulunduğu ve en büyüğünün mermer sütunlu ve kubbeli bir bina olduğu, ama hâlen bir harabeden başka şey kalmadığı rivayet edildiğini" belirtmektedir.

Fransa Kraliyet Sarayı tarafından Akdeniz ülkelerine geziler yapmakla görevlendirilen Doktor Paul Lucas, Kayseri

yöresini seyahatnamesinde yakın dönem Avrupa'sına tanıtan ilk kişidir. Lucas, Ürgüp üzerinden Kayseri'ye 7 Ekim 1705 tarihinde gelmiş, Erciyes Dağı eteklerinden geçerken bu dağın yüksekliği ve yılın dört mevsiminde tepesinde bulunan kardan etkilenmiştir.
John Macdonald Kinneir yirmi süvari eşliğinde Boğazlıyan'dan Kayseri'ye gelirken yüksek bir tepeden Erciyes Dağı'nı görmüş ve Strabon'un naklettiği rivayete dayanan Kinneir'e göre "Bu Dağ o kadar yüksek ki söylenenlere göre onun zirvesinden Akdeniz ve Karadeniz görünmektedir. Bu Dağ'ın yüksekliği şüphesiz muazzamdır; fakat onun zirvesine bir insanın çıkıp çıkmadığını bilmek zordur. Temin ettiğim bilgiler bana böyle bir şeyin imkânsız olduğunu göstermektedir. Bu tepenin büyük bir bölümü ezelî karlarla kaplıdır. Kayseri'de bulunduğum Ekim ayında karın kalınlığı sekiz veya on feet yüksekliğe ulaşabilir." şeklinde ifade etmektedir
1837 senesinde Kayseri'ye İncesu üzerinden gelen William John Hamilton, burada bir hafta kalmıştır. Şehre gelir gelmez Erciyes Dağı'nın tepesine tırmanmanın en sağlam yolunu araştıran Hamilton, Everek Köyü'nden (Develi) bulacağı Ermeni rehberler sayesinde bu işi başarabileceğini öğrenir. İki sene önce bir Amerikalı'nın kendi dikkatsizliği ya da rehberlerinin dikkatsizliği yüzünden tırmanış esnasında düşerek hayatını kaybetmesinden dolayı Ermeniler, Hamilton'un Erciyes Dağı'na tırmanmasına izin vermemesi için Mazaka (Kayseri) Valisine ricada bulunurlar. Fakat dönemin Kayseri Valisi, Erciyes Dağı'na tırmanmayı çok arzulayan Hamilton'a gerekli desteği sağlamıştır. Bir hafta içinde gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra 28 Temmuz 1837 Cuma günü Kayseri'den ayrılan Hamilton, Erciyes Dağı'nı tırmanmak amacıyla altı saatte Everek Köyü'ne (Develi) gelen Hamilton ve maiyeti 30 Temmuz Pazar günü saat sekize beş kala Erciyes Dağı'nın ulaşılabilecek en yüksek noktasına ulaşmışlardır. Fakat yanlarına halat ve kaya tırmanışı için gerekli malzeme almadıkları için üzerinde bulundukları irtifadan 20–25 feet (6,1 m-7,6 m) yüksekte bulunan zirveye ulaşamamışlardır. Erciyes tırmanışında kendisine yardımcı olan Türk hamallar ve Ermeni rehberlerin eşliğinde yola çıkan Hamilton, Erciyes ile ilgili halk inanışları, Erciyes efsaneleri, kaya yapısı hakkında önemli bilgiler ile barometrik hesaplama yöntemleri kullanarak Erciyes Dağı'nın zirvesinin yaklaşık 13.000 feet (3962 m) olduğunu belirtmektedir.

Erciyes'te kayak

Charles Texier, Fransa Hükümeti tarafından Anadolu'da araştırmalar yapmakla görevlendirilen ünlü bir mimardır. Anadolu'nun hem tarihi hem de coğrafyasıyla ilgili önemli bilgiler sunan Texier, 1834 senesinde Kayseri'ye gelmiş ve yazdığı *Seyahatname*'sinin "Kapadokya" başlığı altında *Erciyes Dağı, Volkanik Patlamalar* başlığını taşıyan yirmi sekizinci bölümünde "Erciyes Dağı'nı eski kavimler Küçük Asya'nın en yüksek dağı olarak kabul eder ve ayrıca onun volkanik nitelikte olduğunu bilirlerdi." şeklinde ifade etmektedir.
Alman uyruklu bir subay olan Helmuth von Moltke, Osmanlı ordusunda görevli olarak 1838 yılında Anadolu'nun pek çok bölgesini dolaşmış ve 7 Kasım 1838 tarihinde Kayseri'ye gelmiştir. Türkiye'nin en güzel şehirlerinden biri diye tanımladığı Kayseri'de sadece bir gün kalmıştır. Seyyah daha Kayseri'ye gelmeden Palas'ta havanın açılması sayesinde Erciyes Dağı'nı ilk kez görüşünü, "Muazzam Er-

Kayseri'nin hâkim sembolü Erciyes Dağı (B. Akbaş)

ciyes devi karşımıza dikildi" şeklinde ifade etmiştir.

Anadolu'yu 1839 yılında dolaşan Ainsworth*, diğer birçok seyyah gibi şehre İncesu üzerinden gelmiştir. Çok verimli ve zengin olan Kayseri Vadisi kuzeyden aynı ismi taşıyan bir köy ve bir kiliseden dolayı "Hıdır İlyas" denilen alçak tepelerle, batıdan Yılanlı Dağ ve bataklıkla, doğudan alçak tepeler ve Sarımsak Çayı'yla, güneyden eski adı Mount Argaeus olan Erciyes Dağı ve birçok uzantısıyla çevrili olduğunu, Türklerin Erciyes Dağı diye isimlendirdikleri Asil Argaeus Dağı, Küçük Asya'nın en yüksek tepesine sahip olduğunu, bu tepenin Kayseri'deki ikameti esnasında neredeyse her zaman bulutlarla kaplı olduğunu, genellikle güneş doğarken görünen tepeyi tesadüfen bir kez görme fırsatı bulduğunu belirtmektedir. İngiliz seyyah Ainsworth ayrıca Erciyes Dağı'nın tepesine Romalılar tarafından inşa edilen bir şatoda Tiberius Caesar'in ikamet ettiğini bildirmektedir.

Pierre de Tchihatcheff, Kayseri'nin fiziki coğrafyasını bilimsel bir yaklaşımla değerlendiren ilk bilim adamı ve Anadolu'yu modern jeolog gözüyle detaylı olarak inceleyen Rus asıllı bir seyyahtır. Tchihatcheff, Erciyes Dağı'nın Antik dönemlerde faal olduğuna ve Erciyes Yanardağı'nın MS 4. asra kadar faaliyette kaldığını, MS 1. yüzyılda kent çevresindeki ateş çukurlarının hâlâ aktif olduğunu vurgulamış ve bu çukurlarda birçok hayvanın öldüğünü Strabon ve MS 4. yüzyılda yaşayan şair Claudianus'un şiirlerine dayanarak belirtmiştir.

Kayseri'ye Boğazlıyan üzerinden gelen Henry Fanshawe Tozer, Kayseri şehrine girince harabe vaziyette bulunan birçok evin önünden geçmiş ve burada genel bir bakımsızlık manzarasıyla hayal kırıklığına uğradığını belirtmiştir. Kayseri şehrinin ihtişamının ve sağlıklı bir şehir olmasının Erciyes Dağı sebebiyle olduğunu belirtmektedir.

Kayseri'ye Kırşehir istikametinden gelen Henry C. Barkley, Kayseri'yi uzaktan ilk görüşünün, Kayseri Ovası'nın güneydoğusunda, tepesi konik ve sürekli karla kaplı, sağ ve sol tarafında Torosların uzantısı bulunan Erciyes Dağı'nın gün boyunca güneşin ışığı altında önümüzde parladığını, bu büyük eski dağın tepesinin parıltısının kendilerini etkilediğini belirtmektedir. Hem Erciyes'in hem de etrafındaki dağların ağaçsız ve kıraç olmasına rağmen manzaranın ihtişamı karşısında ruhlarımız canlandı ve hep beraber "Şükür Rabbim!" şeklinde niyazda bulunduklarını tasvir etmektedir.

İngiliz bir arkeolog, yazar ve resmî görevli olan Gertrude Lowthian Bell Kayseri'ye gelişinde Talas'taki Amerikan Hastane-sinin misafirhanesinde 2 gün ikamet ettikten sonra Kayseri'den ayrılan Bell, Erciyes Dağı'nı, Anadolu platosunun engin sathı üzerinde yükselen dağın, güçlü payandaları denizin üzerinde yükselen Etna'nın kolları kadar heybetli ve dibinden tepesine kadar 3962 m yüksekliğe sahip olup, Sicilya Volkanı'ndan çok az alçak olduğunu belirtmektedir.

Şiirlerde Erciyes:

Dağlar ve dağ çevreleri bir denge unsuru, yer altı ve yer üstü kaynağı zenginliği nedeniyle sağladığı imkânlar yanında, gönüllerin yücelerdeki seyahatlerinin önemli mekânları olması bakımından sözlerin özü şiirlerin de doğrudan konusu olmuştur. Dağlar, kutsal metinlerde sadece ruh ve beden dünyasını zenginleştiren ortamlar olarak yer almamakta bilim, edebiyat ve sanata da ışık tutmaktadır. Ayrıca her dağın bulunduğu yerde, yaşayan halk arasında anlatılan bir öykü-

sü, kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze ulaşan bir efsanesi, kimi zaman aşk ve sevda, kimi zaman düzene başkaldırı, kimi zaman da iyilik, hoşgörü üstüne destanları, ağıtları, şiirleri yazılmıştır. Erciyes Dağı üzerine yazılmış şiirlerden bazı bölümler aşağıda verilmiştir:

Ali Dağı Erciyes'in eteği
Yiğitler yatağı sümbül biteği
Yüce tepelerin Afşar yatağı
Burcu burcu kokar gülün Erciyes
Eksilmez başında dumanın kışın
Var mıdır dünyada şu senin eşin
Sorsam eskilerden yüz bin var yaşın
Dünya kurulduğun bilen Erciyes

Karacoğlan der ki eşin bulunmaz
Yörük at yorulur gönül yorulmaz
Kış gelince hiç yanına varılmaz
Yamandır soğuğun senin Erciyes
Karacaoğlan

Dağ parçası kubbeler ufaktan iriden
Gel haşmeti seyret ileriden beriden
Bir mucize devrinde Sinan Erciyes'i
İstanbul'a dikmiş getirip Kayseri'den.
Arif Nihat Asya

Ben de bin selam verdim toprağına taşına
Gözümün ışığından çelenk ördüm başına
Binlerce dağ içinde sen oldun bana sırdaş
Dik başlı beyaz saçlı er duruşlu Erciyaş
Halide Nusret Zorlutuna

Erciyes, ey çağların donakalmış dağ seli!
Ey Tanrı'nın ateşten döktüğü öz heykeli
Çocukluk masalımın biricik dev güzeli
Geliyorum göklerden ben sana baş eğerek.

İlk oynayıp oyduğu taş değil belki karmış
Her gün görünüşüme imrenerek bakarmış
Yaptığı her kubbede senden bir gölge varmış
Seni övmüş oluyor el Sinan'ı överek
Behçet Kemal Çağlar

Yaz bahar ayları Türkmenler göçer
Mayısta kuzuyu anadan seçer
Şifalı suyundan kaç dertli içer
Dertli dava bulur sende Erciyes

Kayseri, Develi güzel düzünde
Tül duvak misali karlar yüzünde
Bir gelin gibisin aşık gözünde
Güzelsin dedikçe hem de Erciyes
Aşık Ali Çatak

Sen tarih boyunca hep gururlusun
Yurda nur saçarsın zira nurlusun
Neden heybetli neden onurlusun
Sendendir onurum şanım Erciyes
Abdullah Satoğlu

Erciyes ve Spor

Dağ ve doğa sporlarının tüm özelliklerini taşıyan Erciyes Dağı ve çevresi, önemli bir potansiyel olarak ülkemize hizmet vermektedir. Erciyes; dağcılık, kayak, kaya tırmanışı, yamaç paraşütü, izcilik, kampçılık, mağaracılık, bisiklet, triatlon, ekoturizm vb. pek çok sporun ve faaliyetin yapıldığı ve daha fazlasının yapılabileceği temel özelliklere sahiptir.

Erciyes Turizm Master Planı

2005 yılında çıkan belediyeler kanunu ile Erciyes, Kayseri Büyükşehir Belediyesi sınırlarına dâhil oldu. Aynı yıl Büyükşehir Belediyesince Erciyes'in kış turizm merkezi haline getirilmesi için Erciyes Turizm Master Planı çalışmalarına baş-

Erciyes Master Planı çalışmalarından bir görünüm

landı. 2 yıl süren proje çalışmaları kapsamında Erciyes Dağı bir bütün olarak ele alınarak 16 ayrı kış aktivitesi ve 13 ayrı yaz aktivitesinin gerçekleştirilebileceği tesis ve mekânların yer aldığı projeler hazırlandı. Kültür ve Turizm Bakanlığınca da onaylanan planlar doğrultusunda 2009 yılı içerisinde başlayan yatırımlar dört ana başlık altında toplanmaktadır.

—Mekanik Tesisler (Teleferik sistemleri)
—Karlama Üniteleri
—Sosyal Tesisler
—Konaklama Tesisleri

Yatırımların tamamlanması ile 5000 kişi için yeni iş imkânı, yıllık 800.000 civarında gece konaklama, 100 milyon avro doğrudan, 100 milyon avro dolaylı gelir etkisi beklenmektedir. Toplam proje maliyeti 275 milyon avro olarak hesaplanmaktadır.

Kaynakça: C. Türer, *Çevre Etiği ya da Erciyes'i Anlamak*, s. 22-25; R. Adıbelli, *Yabancı seyyahların Gözüyle Erciyes Dağı*, s. 119-131; M Keskin, *Kayseri Şer'iyye Sicillerine Göre Erciyes*, s. 132-135; N. Özkan, *Erciyes Adı Üzerine*, s. 136-137; K. Altun, *Erciyes ve Efsaneleri*, s. 138-146; A. Çavuşoğlu, *Şiirimizde Erciyes*, s. 146-155; C. Kayacılar, *Erciyes dağının Dağ Sporları ve Turizmi Bakımından Önemi ve Tırmanış Rotalarında Morfodinamizm* s. 194-201; E. Aksoy, *Bitmeyen Bereket Tanrı Dağı Erciyes* s. 280-287; N. Türkten, *Çevrecilik Bakımından Erciyes Yöresindeki Olumluluk ve Olumsuzluklar*, s. 288-292; B. Çoksevim, O. Ceyhan (Editör), *I. Ulusal Erciyes Sempozyumu*, 23-25 Ekim 2003; *Sempozyum Kitabı.* Kayseri Valiliği Çevre Koruma Vakfı, Erciyes/Kayseri 2005; M Çayırdağ, *KTA*; Erkiletlioğlu, *KT*, İl Kültür Müdürlüğü, 1993, "Kayseri" H. Cömert *KYTSB*[3] ; M Ceran, *Kayseri İl Çevre Durum Raporu*, s. 3-11. 2004, Kayseri; Nezahat Baydur, *Erciyes (Argaios)'in Eski Çağlarda Kayseri Halkının İnançlarındaki Yeri*, Erciyes Defteri, s. 56-58; Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, C.V., s. 75-76.

BEKİR ÇOKSEVİM

ERCİYES (GAZETE-DERGİ)

Erciyes isimli ilk yayın, haftalık olarak ilk sayısı, 29 Ağustos 1910 Pazartesi günü basılmış olup 69 hafta boyunca çıkarıldı. Gazete başlığının altında "*Pazartesi günleri neşrolunur Türk gazetesidir.*" ifadesi yer aldı. İlk sayıların başında yalnız *Erciyes* adı yazılıyken, 15. sayıdan itibaren bu adın altında bir de Erciyes Dağı'nın* resmi yer aldı. Matbaanın idare işleriyle gazetenin başyazarlığını Ahmet Hilmi (Kalaç*) yürüttü. Haberler ve güncel olaylara ait kısımlardan Recep Bey, edebî yazılarla da Ramiz Bey meşgul oldu. Gazetenin sorumlu müdürü ve imtiyaz sahibi, Kayseri Maarif Encümeni adına Turan Köyü'nden Yunus Bekir*'di. Kayseri'de az çok bir fikir hareketi uyandırdı ve halk tarafından benimsendi. Her sayı 4 sayfa ve her sayfa 3 sütundan oluşuyordu. Gazete farklı boyutlarda çıkmakla birlikte, ortalama 28 x 40 cm ebadındadır. Gazete'de yazı yazanlar arasında Erkânıharp Miralayı Zihni, Ziraat Müdürü Şaban Hami*, Muallim Halis Zeki (Çivicizade)*, Tahrirat Müdürü Salih Bedirhan, idadi muallimlerinden Şaban ve Mazlum Rasim Beyler yer aldı.

Gazete'nin bugün elimizde maalesef bir koleksiyonu bulunmamaktadır. Ali Rıza Önder*, ilk 47 sayının, sağken Ahmet Hilmi Kalaç'ın özel kitaplığında bir cilt hâlinde bulunduğundan bahseder. Ancak Kalaç'ın 1966'da vefatından sonra bu sayıların akıbetinin ne olduğu hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Ali Rıza Önder'in, Erciyes Üniversitesi Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezine, eşi tarafından 2006'da bağışlanan kitapları arasında eski yazılı bazı gazeteler de bulunmaktadır. Bu meyanda *Erciyes*'in 29, 30 ve 38. sayıları mevcut olup, bunlara bakarak diğer sayılar hakkında gözleme dayalı bir bilgi edinmek mümkün olmaktadır. 47. sayıdan sonraki 22 sayı hakkında ise hiçbir bilgiye sahip değiliz. Mutasarrıf Muammer Bey'in*, 1911 Haziran ayı ortalarında Adana Valiliğine atanması ve bir ay kadar sonra da Ahmet Hilmi Bey'i maiyet memuru olarak oraya götürmesi, Gazete'de birtakım değişikliklerin meydana gelmesine sebep olmuş olmalıdır.

Erciyes gazetesinin yayın hayatına bakıldığında, gazetenin 47. sayıdan sonra da haftalık olarak hiç kesintiye uğramadan

yayımlandığını ve 69. sayısının 18 Aralık 1911 Pazartesi günü çıktığı görülmektedir. 25 Aralık 1911 tarihinde yayınlanan nüshadan başlayarak her sayıya, biri eski diğeri yeni olmak üzere iki ayrı numara verilmeye başlandı. Buna göre eski seri numarasıyla 70. sayı olarak numaralandırılan nüsha, yeni seriye göre 1. sayı olarak numaralandırıldı. Ancak iki seri arasındaki farkın, yapılan birtakım küçük değişikliklerden ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, 70. sayıdan itibaren gazetenin sayfa sayısının arttığı ifade edilmektedir. Yine Gazete, 70. sayıdan başlayarak her sayfada 2 sütun olmak üzere 16 sayfa hâlinde çıkmış, ancak boyutu biraz küçülerek 27 x 19,5 santimetreye düşmüştür. Ayrıca Gazete, birinci sayfada *"Fennî, Edebî ve Siyasî Osmanlı Gazetesidir."* ifadesiyle okuyuculara arz edildi. Birinci seride geçen "Türk Gazetesidir" tabirinin yerini "Osmanlı Gazetesidir" tabirinin alması dikkat çekmektedir.

İlk altı sayının idare müdürlüğünü Ahmet Nazif*, yedinci sayıdan itibaren ise Şaban Hami yürüttü. Gazeteye verilen ilanlar ücrete tâbi olup satır başına 3 kuruş olarak tespit edilmiştir. Gazete'nin bir sayısı 10 paradır; altı aylık abone bedeli Kayseri şehir merkezi için 7,5; şehir harici için 10 kuruştur. Bu tarife üzerinden Sivas, Tokat, Kırşehir, Mersin, Erzurum, Samsun, Adana ve Niğde gibi yerlerden de abone olanların bulunduğu anlaşılmaktadır.

16. sayıdan başlayarak Yayın Kurulu üyelerinin isimleri kaldırıldı. Bu arada Gazete'nin takdiminde de küçük bir değişiklik yapıldı ve *"Fennî, Edebî, İktisadî, Siyasî Haftalık Risaledir."* ifadesine yer verildi. Yani bundan sonraki sayılarda iktisadî konulara da yer verileceği belirtildi. "Gazete" tabiri, yerini "Risale" kelimesine bıraktı. Bununla birlikte Gazete'nin iç ve dış görünümü önceki sayılara göre önemli bir değişikliğe uğramadı. İdare merkezi Kayseri'de Uzunyol olarak kaydedildi. Satışlardan elde edilecek olan kâr Kayseri Maarif Komisyonu yararına bırakıldı. İkinci serinin sorumlu müdürlüğünü 7. sayıya kadar Âlim, 7. sayıdan

ارجیاس
قیصری – ۱۳۲۶

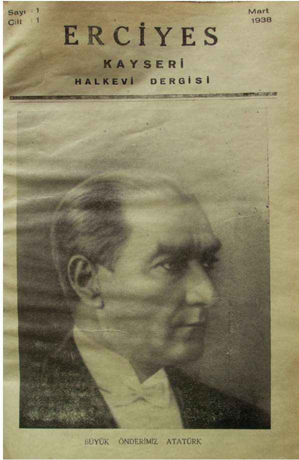
Erciyes'in Haziran 1912 tarihli nüshası (Ö. Tok)

sonra Hisarcıklızade Mehmet Enver* yaptı.

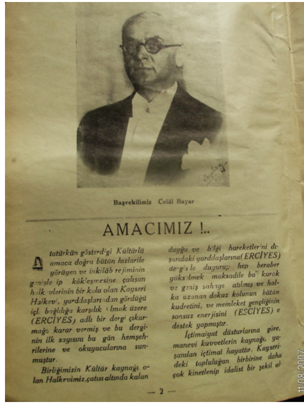
Haftalık *Erciyes* gazetesi, yukarıda dile getirdiğimiz bazı değişikliklere rağmen, 29 Ağustos 1910'dan başlayarak 23 Haziran 1913 tarihine kadar 148 sayı kesintisiz olarak yayımlandı. Bundan sonra bir süre daha yayımlanmaya devam etmişse dahi, elimizde başka sayıları bulunmadığı için bu konuda şimdilik kesin bir değerlendirme yapmamız mümkün görünmemektedir.

Ahmet Hilmi Kalaç, idari görevle ayrıldığı memleketine 8 sene sonra 1919 yılı Mart'ında müstafi olarak dönünce, kendi adına yeniden *Erciyes* gazetesini çıkarmak için uğraşmıştır. Bazı engellemelere rağmen gazeteyi çıkarmayı başardıysa da, yayınını ancak birkaç ay sürdürebilmiştir. Zaten 1920 yılı başlarında Meclis-i Mebusan için vekil seçilince Kayseri'den tekrar ayrılmak zorunda kaldı.

İlk sayıda "İfade-i Mahsusa" başlığı altında belirtildiğine göre *Erciyes* gazetesi, milletin arzusu ve hükümetin uygun görmesiyle idare ve yazı işleri ehil ve iktidarlı kişilerden oluşan özel bir kurula ısmarlanmıştır. *Erciyes*'in yayın politikası, memleketi ruhen uyandırmak ve temel ihtiyaçları tespit ederek ilerlemesine yardımcı olmaya yöneliktir. Bunun için de

Kayseri Halkevinin çıkardığı Erciyes'in ilk sayısı-1939

Başvekilimiz Celâl Bayar

AMACIMIZ !..

Atatürkün gösterdigi Kültürlü amaca doğru bütün hızlarile yürüyen ve inkilâb rejiminin genişleip kökleşmesine çalışan halkevlerinin bir kolu olan Kayseri Halkevi, yurddaşlarından gördüğü içli bağlılığa karşılık olmak üzere (ERCİYES) adlı bir dergi çıkarmağa karar vermiş ve bu derginin ilk sayısını bu gün hemşehrilerine ve okuyucularına sunmuştur.

Birliğimizin Kültür kaynağı olan Halkevimiz,çatısı altında kalan duygu ve bilgi hareketlerini dışarıdaki yurddaşlarına (ERCİYES) dergisile duyurup hep beraber yükselmek maksadile bu kurak ve geniş sahaya atılmış ve halka uzanan dokuz kolunun bütün kudretini, ve memleket gençliğinin sonsuz enerjisini (ERCİYES) e destek yapmıştır.

İçtimaiyat düsturlarına göre, manevi kuvvetlerin kaynağı, yaşanılan içtimaî hayattır. Kayserideki topluluğun birbirine daha çok kinetlenip idalist bir şekil al

— 2 —

Halkevince çıkarılan Erciyes Dergisi'nin çıkış amacını belirten ilk sayfası

günlük olaylardan ziyade dinî, ahlaki, fennî ve edebî makalelere yer verildi. Mahallî konuların yanı sıra memleketin dününden ve bugününden söz ederek, onu herkese tanıtma görevini üstlenmek her açıdan faydalı görülmüştür. Bunun için Gazete'de bir sütun açılmış ve bu sütunda Kayseri'nin coğrafyasına, eski tarihine, tarihte isim yapmış olan Kayserililerin hayat hikâyelerine yer verildi. Ayrıca her sayıda bir de edebiyat sütunu yer almış ve burada ünlü şair ve ediplerin yanı sıra, yeni yetişen edebiyatçıların eserleri yayımlandı. Kısaca Gazete'nin amacı, günlük olayları haber vermekten çok fennî, edebî ve siyasî konularda kamuoyunu aydınlatmaya hizmet etmek oldu.

Erciyes gazetesinin yayımlanması konusunda fiilen çalışanlar bulunduğu gibi, gönderdikleri yazılarıyla gazeteye katkı sağlayanlar da oldu. Gazete'nin çıkışı, Kayseri'de ilk Türk matbaasının kuruluşuyla yakından ilgili görülmektedir. Çünkü bu matbaada basılan ilk yayın *Erciyes* gazetesi oldu. Mutasarrıf Muammer Bey*'in bu konudaki gayretleri büyüktür. Ayrıca ikinci seri sayılarda hiçbir yazısı bulunmadığı hâlde Ahmet Hilmi Kalaç ve Yunus Bekir'inde ayrı yeri vardır. İkinci seri sayıların çıkmasında bizzat sorumluluk aldıklarını gördüğümüz Ahmet Nazif, Halis Zeki ve Şaban Hami Beylerin ise önemli hizmetleri oldu.

Erciyes'in ikinci seri sayılarında makale yazarı olarak isimlerine rastladığımız kişiler arasında: Oğuz Yüce, Yorgi Zaharyadis, Develili Ali Ulvi, Âlim, Ahmet Remzi Efendi*, Mazlum Rasim*, Cemil Cevdet, Ebulkemal, Işık, İsmail Hakkı, Ömer Azmi, Şevket, Kırşehirli Hakkı, Avni, Bekir Fikri, İbrahim Agâh, Kemal, M Cevad, M Tevfik, Mehmet Nizami (Filibelizade), Osman Azmi, Raif Avni yer alır. Gazete'nin çeşitli sayılarında, edebî seçme eserler bağlamında, dönemin önemli gazete ve dergilerinden *Türk Yurdu, Aks-i Seda, Aşiyan, Beyânülhak, Genç Kalemler* ve *Çocuk Bahçesi*'nde yayımlanan millî ve dinî duyguları güçlendirici, eğitici şiirler tekrar yayımlandı.

Sonraki yıllarda, Cumhuriyet döneminde *Erciyes* adıyla başka gazeteler ve dergiler çıkmışsa da bunların ilk çıkan *Erciyes* ile organik bağları olmayıp bir bütünlük arz etmezler. Bu çerçevede 1938 Mart'ında *Kayseri Halkevi* dergisi olarak yeniden yayımlanmaya başladı. 32 sayfa ve iki sütun olarak çıktı. 12. sayıdan itibaren iki ayda bir çıkarılmaya başlandı. Daha sonraki dönemlerde dergi aylık olmasına rağmen gecikmeli olarak çıkarılabildi. Derginin imtiyaz sahipliği ve yazı işleri müdürlüğünün değişik kimselerce yürütüldüğü görülmektedir. Halk Evi yayını olarak 1950 yılına kadar sürdürdü ve kapandı. Bu dönemdeki yazarlardan bazıları şunlardır: Haşim Nezihi Okay*, Kazım Özdoğan*, Hamdi Üçok*, Naci Kum*, Naci Cıngıllı, Omuzugüçlüoğlu (Ahmet Hilmi Güçlü)*, Feyzi Feyzioğlu*, Ömer Lütfü Baykan, Kemalettin Karamete*, Hasan Ali Yücel, Fahri Bilge*, Nuri Olcay, Halil Üstün, M Nihat Yahyabeyoğlu, Kazım Özyedekçi (Yedekçioğlu)*, Cemil Sena Ongun, Servet Dindoruk (Hacıpaşaoğlu), Ali Rıza Önder*, Muharrem Barut*, Hikmet Dizdaroğlu, Ali Çatak*, Ahmet Hilmi Kalaç, Behçet Kemal Çağlar*, A. Remzi Öcal, Tahir Molu, Asım Yahyabeyoğlu*, Hulusi Satoğlu, Prof. Dr. Reşat İzbırak*, Coşkun Ertepınar*, Muin Feyzioğlu*, Halil Soyuer, Hazım Gönen*, Zeki Velidi Togan, Abdullah Satoğlu'dur*.

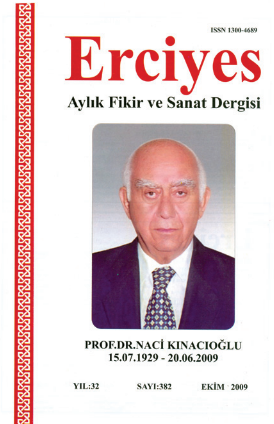
1955-1959 yılları arasında *Yeni Erciyes* ismiyle çıkan yeni bir yayın da 87 sayı aylık kültür dergisi olarak çıktı. Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü Mehmet Yedekçioğlu, Kurucusu ve Başyazarı Kazım Yedekçioğlu'dur. Derginin amacı, ilk sayısında yer alan "Çıkarken" başlıklı yazıda "edebiyat ve folklor" olarak belirtildi. Son sayıları hariç dergi kapağında Kayseri tarihi ile ilgili resimler yer aldı. Malî sıkıntılar yüzünden dergi zamanında basılamadı. Dergi sayıları ikişer aylık olarak çıkmaya başladı. Bu dönemdeki yazarlardan bazıları şunlardır: Behçet Kemal Çağlar, Hikmet Dizdaroğlu, Asım Yahyabeyoğlu, A. Pulat Gözübüyük*, Ahmet Hilmi Güçlü, Faruk Yüce, Ali Rıza Önder, Cebbar Ertürk*, Muin Feyzi-

oğlu*, Doç. Dr. Feyzi Feyzioğlu*, Ahmet Hilmi Kalaç, Ahmet Akif Tütenk, Gündüzalp, Prof. Dr. İhsan Ketin*, Hüsnü Dikeçligil*, Ali Dündar*, İlhan Geçer, Hilmi Topaloğlu, Hakkı Şinasi Çoruh, Ferit Devellioğlu, Abdullah Rıza Güven, Coşkun Ertepınar, Fikret Sezgin, Abdullah Satoğlu*, Mustafa Necati Karaer*, Fikret Kavafoğlu*, Jülide Gülizar Ergüven, Mehmet Önder, Ahmet Evintan*, Yüksel Satoğlu, Abdullah Akay*, Kazım Özdoğan, Haşim Nezihi Okay, Bekir Sıtkı Erdoğan, Prof. Dr. Reşat İzbırak*, A. Vehbi Ecer*, Nevzat Türkten*, Nebi Dadaloğlu*, Yılmaz Gürbüz*, Ord.Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, Mustafa Gümüşkaynak*, Aydemîr Doğan*, Mustafa N. Çeven*.

1978 Ocak ayında "Kayseri Kültür Derneği" yayını olarak her ay okuyucularıyla buluşan *Erciyes* dergisinin 1980 yılına kadar sahipliğini ve Yazı İşleri Müdürlüğü'nü Alim Gerçel* yapmıştır. Bu yıldan sonra sahipliğini Nevzat Türkten, genel yayın müdürlüğünü Alim Gerçel yürütmüştür. Günümüze (2010) kadar devam eden istikrarlı bir yayın hayatına sahiptir. Derginin içeriğinde kültür, sanat, folklor vb. konulardaki yazılar yayımlanmaktadır. Yazarlarından bazıları şunlardır: Abdulkerim Abdulkadiroğlu, M Türker Acaroğlu, S. Burhaneddin Akbaş*, Suna Akkaya, Muğdat Aklıfazla, Fahrettin Alişar, Ali Berat Alptekin, Erdoğan Altınkaynak, Enver Aras, Orhan Aras, Abdulbaki Arslan, Mehmet Ateşoğlu*, Halil Atılgan, Alparslan Ayral, Mehmet Baran, Dursun Berkok, Muhsin Bozkurt, M Önder Çağıran*, H. Recep Çalkaner*, Ali Çatak*, Mehmet Çayırdağ*, İ. Necdet Çetinok*, İbrahim Davutoğlu (Karalı), Rasim Deniz*, Aydemîr Doğan, Bayram Durbilmez*, A. Vehbi Ecer, Yaşar Elden*, Abdullah Çağrı Elgün*, Halit Erkiletlioğlu*, İhsan Can Eti, Osman Yüksel Eyüpoğlu (Eyyuboğlu), Yüksel Gemalmaz, Alim Gerçel, Kemal Göde*, Yılmaz Göksoy, Ali Rıza Gönüllü, H. Fethi Gözler, Tuncer Gülensoy*, Abdulkadir Güler, Yılmaz Gürbüz, Yücel İpek, Yaşar Kalafat, Erkan Kâmil (Emîr Kalkan)*, Ahmet Kaplan*, Mehmet Kardeş, Ali Kayıkçı (Derebahçeli), Atabey Kılıç, Bedrettin Keleştimur, M. Halistin Kukul, Mustafa Miyasoğlu*, Bekir (Ali) Oğuzbaşaran*, Ülkü Önal, Kadir Özdamarlar*, Kutlu Özen, Nevzat Özkan*, İsmail Özmel, Erdoğan Pala, Saim Sakaoğlu, Abdullah Satoğlu, Ümit Fehmi Sorgunlu*, Muhsin İlyas Subaşı*, Durdu Şahin, Nail Tan, Kâmil Toygar, Ahmet Uğur, Mustafa Uslu, Müjgan Üçer, Hasan Yüksel, Hasan Avni Yüksel, Abdulkadir Zamantılı'dır.

Kazım Yedekçioğlu tarafından çıkarılan Yeni Erciyes'in ilk sayısı-1955

Nevzat Türkten tarafından çıkarılan Erciyes dergisi

Kaynakça: Kalaç, *Kitabım*; A. Nazif, *Meşâhir*, (Diriöz'ler); A. Nazif, *Mir'ât*, (Palamutoğlu); Ahmet N edim Kilci, *Ahmet Hilmi Kalaç*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2005; Ali Aktan-Özen Tok, *Kayseri'nin 1910'lu Yıllarda Yayınlanan İlk Gazetesi Erciyes (Metin ve Değerlendirme)*, Kayseri 2009; Önde, *KBT* ; H. Edhem, *Kayseri*, (Göde); İbrahim Ethem Özkan, "Çeşitli Zaman Aralıklarıyla Kayseri'de Yayımlanan Erciyes Dergisi'nin Hayat Hikâyesi", *Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni (12-13 Nisan 2001) Bildiriler*, Kayseri 2001, C. II, s. 605-607; Mehmet Çayırdağ, "Vali Muammer Bey", *Kayseri Türk Ocağı Bülteni*, (Kayseri 2007), S. 78, s. 12-13; *Meşhur Valiler (50 Ünlü Vali)*, İçişleri Bakanlığı Yayını, Ankara 1966; Çalışkan, *Kayseri Belediyesi*; Ali Berat Alptekin, *Erciyes Dergisi Bibliyografyası* Kayseri, 2004.

ÖZEN TOK

ERCİYES FENERİ SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA DERNEĞİ

Kayseri'de bulunan gelir düzeyi düşük veya çeşitli nedenlerden ötürü ihtiyaçlarını karşılayamayan ailelere maddî anlamda destek vermek amacıyla Erciyes Feneri

Erciyes Feneri Derneği merkez binası

19 Mayıs 1947 PAZARTESİ

ERCİYES POSTASI

ŞEHİR OTELİ LOKANTASI

GÜNLÜK SİYASİ BAĞIMSIZ GAZETE

Şan ve Şeref Dolu Türk Tarihini Aydınlatan En Parlak Güneş, Yurt Topraklarına 28 Yıl Önce Bugün Doğmuştu.

ERCİYES POSTASI ÇIKARKEN

Adana Milli Mensucat Fabrikasında Yangın

Sıvas Toprağı Ankaraya Ulaştı

Erciyes Postası-I ilk sayısı

ERCİYES POSTASI

DEVRİMCİ GÜNLÜK SİYASİ GAZETE

Elektrik Şirketinden 13 Kişinin İşine Son Verildi

Koraltan, T.İleri ve A.Benderlioğlu'na evvelce verilmiş fahri hemşehrilik payesi alındı

Bir Araba Meselesine ait Açıklama Daha

İnkılâp Hükümeti Programı

23 Nolu Toprak Komisyonuna Aittir

C. Köylü Millet Partisi İl Başkanının tamimi

HÜRRİYET TAHVİLLERİ

Reva

Erciyes Postası-III

1 - Ocak - 1951 Pazartesi

ERCİYES

Günlük Siyasi Gazete

YENİ YILIN BÜTÜN VATANDAŞLARA Hayırlı ve Uğurlu olmasını temenni eder, işlerinde başarılar dileriz

Birinci Kuvvet

Fuar Radyosu açılıyor

Yılbaşı Piyangosu dün Gece çekildi

Romanımız

1951'de çıkan Erciyes gazetesi

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği adıyla 2001 yılında kurulan bu Dernek, kurulduğu tarihten Mart 2007 tarihine kadar hazırlanan iaşe paketleriyle ihtiyaç sahiplerine ulaşmıştır. Mart 2007'de Derneğin inşa etmiş olduğu yeni binasının market şeklinde dizayn edilip burada bulunan gıda, giyim, mobilya ve ev gereçleri reyonlarında yer alan ürünler barkot sistemiyle kayıt altına alınıp Derneğe kaydedilen ve ihtiyaç sahibi olan ailelere ücretsiz olarak verilmektedir. Aynı zamanda Dernek içerisinde bulunan hamam ve çamaşırhane hizmetinden de günde ortalama 100 kişi yararlanmaktadır. Derneğe üye kişilerden alınan aidatlar, Kayserili işadamlarının yaptığı bağışlar ve Derneğin düzenlediği kermeslerden elde edilen gelirlerle ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan Erciyes Feneri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, her yıl Ramazan ayında açtığı iftar çadırları vasıtasıyla da günlük 700–800 kişiye iftar imkânı sağlamaktadır.

Kaynakça: *http://www.erciyesfeneri.org.tr;* Yönetim Kurulu Üyesi Nuh Hasyüncü

CENK DEMİR

ERCİYES GAZETESİ

Günlük siyasî gazete. 1 Ocak 1951'de yayınlanmaya başladı. Sahibi N. Mehmet Sağlam, Yazı İşleri Müdürü Şakir Sungar'dı*. Çok uzun ömürlü olmayan başka bir *Erciyes* gazetesidir. Aynı yıl kapandı. Yazarları arasında Şakir Sungar, Hulûsi Satoğlu, Kâmil Arı gibi isimler yer almaktaydı.

Kaynakça: Önder, *KYB,* s.75.

YAYIN KURULU

ERCİYES GAZETESİ

Yayın hayatına 19 Ağustos 1997 tarihinde başladı. Ofset baskı tekniğiyle günlük olarak yayımlanan gazetenin imtiyaz sahibi Hasan Sami Bolak'tır*. Yazı İşleri Müdürlüğünü Fatih Bolak'ın üstlendiği gazete, yerel haberlerin yanı sıra sayfalarında bölge haberlerine de yer vermektedir. Başyazılarını Hasan S. Bolak yazmaktadır.

MAHMUT SABAH

ERCİYES POSTASI I-II-III

Günlük siyasî, bağımsız gazetedir. 19 Mayıs 1947 Pazartesi günü çıkmaya başladı. Basıldığı yer Sümer Basımevi'dir. Sahibi Mehmet Yeğena, Yazı İşleri Yönetmeni Zekeriya Yahyabeyoğlu'dur. Fiyatı beş kuruştur. Toplam altmış beş sayı çıkmıştır. 22 Temmuz 1947 yılında gazete kapandı. Fakat 1948 Ağustos sonlarında *İkinci Erciyes Postası* olarak çıkmaya başladı. Sahibi ve yazı işlerini yöneten Şakir Sungar, Yazı İşleri Yönetmeni Galip Fuat Uzunhasanoğlu'dur. 10 Ekim 1950 yılında yayımına son vermiştir. Fiyatı değişmemiş yine beş kuruştur. *Erciyes Postası* 1 Ocak 1951'de üçüncü defa tekrar kurulmuştur. Devrimci, günlük siyasî gazete başlığıyla çıkmaya başlamıştır. Bir süre yayımına ara verdikten sonra 22 Haziran 1960'ta Mehmet Sağlam tarafından yeniden çıkarılmaya başlamıştır. Gazetenin sahibi Cihan Hacıseyitoğlu, Sorumlu Müdürü Nuh Mehmet Sağlam'dır. Daha sonra Sorumlu Müdürü Kemal Özgen ve Genel Yayın Müdürü Mahmut Sabah* olmuştur. Fiyatı on kuruştur.

Kaynakça: Önder, *KBT*, s. 67-70.

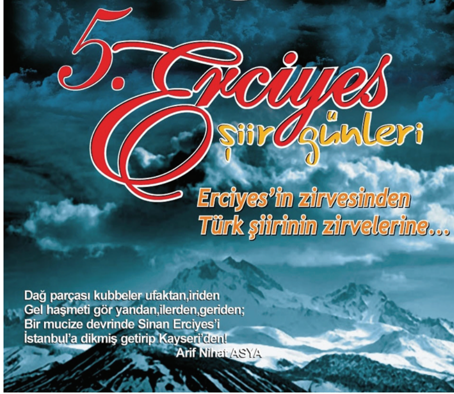
YAYIN KURULU

ERCİYES ŞİİR GÜNLERİ

Kayseri Büyükşehir Belediyesi tarafından ilki 24–25 Mart 2006 tarihinde düzenlenen "Erciyes Şiir Günleri" kent kimliğinin oluşmasında önemli bir görevi başarıyla yerine getirmektedir. Her yıl genellikle Mart veya Nisan aylarında düzenlenmekte ve içinde Erciyes Dağı'nda sohbet toplantılarının da yer aldığı programlarla iki gün sürmektedir. Bu önemli etkinlik, bünyesinde şiir dinletisi, konfe-

rans, panel ve sergilerler düzenlenmektedir. Türkiye'nin ve Türk Dünyasının önde gelen şair ve yazarlarıyla, Kayseri'de yaşamalarına rağmen seslerini tüm edebiyat camiasına duyurmayı başarabilmiş edebiyatçılarını buluşturmaktadır. Erciyes Şiir Günlerinin beşincisi 27 Mart 2010 tarihinde yapıldı.

YAYIN KURULU

ERCİYES TELGRAF

Günlük siyasî gazetedir. İlk sayısı 3 Ekim 1955'te çıkmıştır. Başlığının altında "Hak ve Hakikatin Tercümanı" sözleri yazılıdır. Fiyatı beş kuruştur. Sahibi Mehmet Yakupoğlu, Yazı İşleri Müdürü Mustafa Gümüşkaynak'tır.* Zafer Basımevi'nde basılmıştır. İlk sayıdaki imzasız başyazıda çıkış sebepleri anlatılırken, "Bağımsız bir gazete olarak nerede ve kimde rastlarsak rastlayalım, menfiliklerle durmadan çarpışacağız, bu yolda iyinin, doğrunun, güzelin, hakkın tarafını tutmak varken neden şu veya bu zümrenin tarafını tutmaya kalkışalım?" denilmektedir. İlk sayının sağ alt köşesinde "Çimdik" genel başlığı altında küçük fıkralar yer almıştır. İkinci sayıdan başlayarak başyazılarını bir süre için Aydın Nisari yazmıştır. İkinci sayıda XX işareti ile sonuçlanan "Sabahtan Sabaha" genel başlığıyla kaleme alınmış fıkralar vardır. Yazarları arasında Azmi N. Gezgin, Naci Topçuoğlu, Yaşar Baker'i sayabiliriz. Gazete 25 Mart 1958'de çıkan 755. sayısıyla kapanmıştır.

Kaynakça: Önder, *KBT,* s. 87.

YAYIN KURULU

Erciyes Telgraf
Çıkarken
Bir kısım halk içecek su bulamıyor

ERCİYES TV

Uz Basın-Yayın Programcılık Ticaret A.Ş. bünyesinde Erciyes TV logosuyla yayın yapan yerel televizyon 1992 yılında "Hilal TV" olarak yayına başladı. Televizyon, 1993 yılında el değiştirerek Erciyes TV adını aldı. 1995 yılının ikinci yarısında Eras Holding* bünyesine geçti. Yönetim Kurulu Başkanlığını Mustafa Eraslan'ın, Genel Müdürlüğünü Abdurrahman Eraslan'ın ve Genel Yayın Yönetmenliğini Veli Altınkaya'nın yaptığı Erciyes TV, kendisine ait merkez ve stüdyolarda yayınını sürdürmektedir.

Erciyes TV, Kayseri'nin sosyal, siyasî, tarihî, coğrafî değerlerine ilişkin çok sayıda belgesel televizyon imkânları ile hazırlanarak şehre kazandırılmıştır. Bir bölümü pano reklâmları ve yayın akışı ile ilgili olmak üzere Erciyes TV 24 saatlik programlarının 17 saatlik dilimini kendi imkânları ile hazırlamaktadır. Kalan 7 saatlik programlar ise tamamen telifleri ödenmiş sinema, belgesel, dizi, film türü programlardan oluşmaktadır.

Erciyes TV, RTÜK Kanunu'nun öngördüğü gibi, milli ve manevi değerlere bağlı, devletin milletiyle bölünmez bütünlüğünü ön plana çıkartan yerel bir anlayışla yayın hayatını sürdürmektedir.

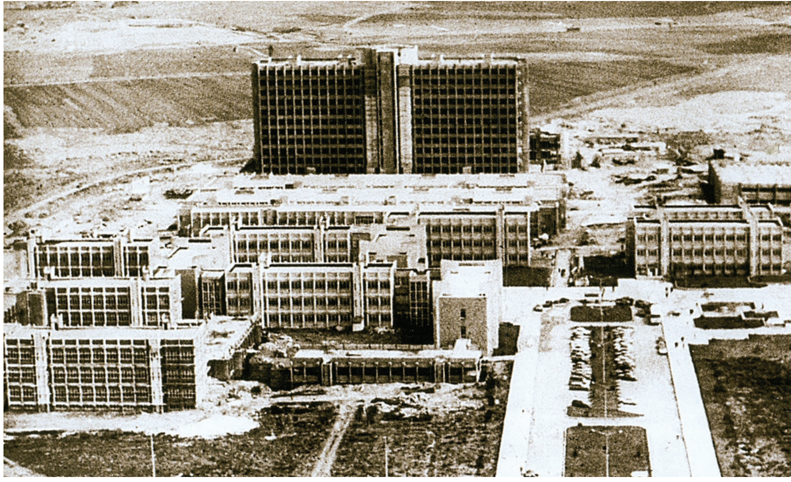
VELİ ALTINKAYA

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ

Selçuklu ve Osmanlı dönemi medreselerinin çöküşünden uzun yıllar sonra Kayseri'de ortaya çıkan en önemli eğitim kurumu Erciyes Üniversitesidir.

Cumhuriyet kurulduktan sonraki ilk birkaç on yıl boyunca Kayseri'de sadece lise düzeyinde eğitim veren okullar bulunuyordu. Kayserililer, üniversite eğitimini Ankara ve İstanbul'a mahsus bir imtiyaz olarak algılıyordu. Ancak, 1950'li yıllarda İzmir, Erzurum ve Trabzon gibi illere ü-

Erciyes Üniversitesi kuruluş yılları

niversitelerin kurulması, bu algılayış biçiminin değişmesine ve 1960'lı yıllardan itibaren Kayseri'de de bir üniversiteye sahip olma arzusunun ortaya çıkmasına yol açtı.

Kayserililerin bu arzularına, Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu* ve Sağlık Bakanı Dr. Vedat Ali Özkan* gibi önde gelen politikacılarla zamanın Belediye Başkanı Mehmet Çalık* gibi yerel yöneticiler önderlik etmiştir. Bu arzu ve gayretlere Hacettepe Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. İhsan Doğramacı'nın da desteği sağlanmış ve Hacettepe Üniversitesi Senatosu 12 Aralık 1968 tarihli toplantısında Kayseri Gevher Nesibe Tıp Fakültesinin kurulmasını kararlaştırmıştır. Bu Fakülte 1969–1970 döneminde 26 öğrenciyle öğretime başlamış ve bu adım, şimdiki Erciyes Üniversitesinin temelini oluşturmuştur. Başlangıçta Ankara Hacettepe Üniversitesi içinde faaliyet gösteren bu Fakülte, 1975 yılında taşınarak Kayseri Devlet Hastanesi Hariciye Kliniğinde eğitime başlamıştır.

Bu Fakültenin kurulması, Kayserililerin bir üniversiteye sahip olma arzularının ve bu yönde politikacılar üzerinde kurdukları baskının daha da artmasına yol açtı. Böylece, 1978 yılında çıkarılan bir kanunla mevcut Gevher Nesibe Tıp Fakültesine İşletme Fakültesi de eklenerek Kayseri Üniversitesi kuruldu. Kayseri Üniversitesi 1982 yılına kadar iki fakülteli olarak devam etti. 1981 yılında Fakülte Hastanesi, Kayseri Devlet Hastanesi bünyesinden çıkarılıp şimdiki kampusa taşındı.

1982 yılında bu Üniversitenin adı Erciyes Üniversitesi, Gevher Nesibe Tıp Fakültesinin adı Tıp Fakültesi ve İşletme Fakültesinin adı da İktisadî ve İdari Bilimler Fakültesi olarak değiştirildi. 1965 yılında kurulan Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü İlahiyat Fakültesine, 1977'de kurulan Kayseri Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi de Mühendislik Fakültesine dönüştürülerek üniversiteye eklendi. Bunlara ilave olarak Fen-Edebiyat Fakültesi kuruldu. Böylece 1982 yılında Erciyes Üniversitesi, bünyesinde Tıp Fakültesi, İktisadî ve İdari Bilimler Fakültesi, İlahiyat Fakültesi, Mühendislik Fakültesi ve Fen-Edebiyat Fakültesi bulunan beş fakülteli bir üniversite hâline geldi. Hastane de Rektörlüğe bağlanarak Gevher Nesibe Araştırma ve Uygulama Hastanesi adını aldı.

1982 yılında Erciyes Üniversitesine bağlı iki yıllık Yozgat Meslek Yüksekokulu ve 1984 yılında da Üniversitenin İktisadî ve İdari Bilimler Fakültesine bağlı olarak dört yıllık Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu kuruldu.

1993 Nisan ayında, Erciyes Dağı'nda, Türkiye'nin değişik illerine yerleşmiş olan önde gelen Kayserililerin katıldığı, "Büyük Kayseri Toplantısı" adı verilen bir toplantı düzenlendi. Bu toplantıda yaratılan atmosfer, ortaya konan vizyon, samimiyet ve heyecan, katılanlar üzerinde çok olumlu bir etki yaratmış ve Üniversitenin Kayserili işadamları tarafından inşa süreci başladı. İki yıl sonra, Nisan 1995'te yine Erciyes Dağı'nda daha geniş bir katılımla "İkinci Büyük Kayseri Toplantısı" yapıldı. Bu ikinci toplantı sonrasında, toplumun, özellikle Kayserili işadamlarının Üniversiteye ilgisi olağanüstü bir düzeye ulaştı.

Dönemin Cumhurbaşkanı Sayın Süleyman Demirel de, hayırsever işadamlarının yaptığı binaların temel atma ve açılış törenlerine katılarak Devlet'in onayını ve manevî desteğini vererek bina bağışlayan hayırseverleri onurlandırmış ve bu coşkulu atmosferin olağanüstü bir güzellik kazanmasını sağlamıştır.

Böylece, Kayserililerin zaten içinde var olan hayırseverlik ve eğitime katkı duygusu harekete geçmiş, âdeta bir sel gibi akmış ve yapılan bağışların miktarı 2000 yılında 40 milyon dolara ulaşmış, 2008 yılı itibarıyla da 70 milyon doları aşmıştır. Erciyes Üniversitesinin binalarının, laboratuarlarının, sınıflarının, odalarının, hatta aletlerinin pek çoğunun üzerine bir hayırseverin adı yazıldı. Böylece, Erciyes Üniversitesi Türkiye'de yeni bir 'model üniversite' oldu.

Erciyes Üniversitesine 1992 yılında Mimarlık Fakültesi ve 1993 yılında Güzel Sanatlar Fakültesi, 1995 yılında Veteriner Fakültesi, 2001 yılında Diş Hekimliği ve İletişim Fakülteleri, 2002 yılında Eğitim Fakültesi, 2003 yılında Hukuk ve Eczacılık Fakülteleri, 2005 yılında da Develi Seyranî Ziraat Fakültesi eklendi.

1993 yılında Nevşehir'de, 1995 yılında da Yozgat'ta, her biri 6000 dönüm büyüklüğünde birer kampus alanı oluşturuldu. Buralarda bağış binalar yaptırılmaya başlandı ve böylece gelecekte kurulacak üniversitelerin temelleri atıldı. Yozgat'ta 1994 yılında Mühendislik-Mimarlık Fakültesi ile Fen-Edebiyat Fakültesi, 1995 yılında İktisadî ve İdari Bilimler Fakültesi; Nevşehir'de de 1997 yılında İktisadî ve İdari Bilimler Fakültesi kuruldu.

Yozgat Kampusu'nda bulunan Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, İktisadî ve İdari Bilimler Fakültesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Yozgat Sağlık Yüksekokulu ve Yozgat Meslek Yüksekokulu 2006 tarihinde kurulan Bozok Üniversitesini oluşturdu. Nevşehir Kampusu'nda bulunan İktisadî ve İdari Bilimler Fakültesi, Turizm İşletmeciliği ve Turizm Yüksekokulu, Sağlık Yüksekokulu ve Nevşehir Meslek Yüksekokulu da 2007 tarihinde kurulan Nevşehir Üniversitesini oluşturmuş ve böylece, Erciyes Üniversitesi bünyesinden iki ayrı üniversite doğmuştur.

Nevşehir ve Yozgat kampusları ayrı birer üniversite hâline gelip ayrıldıktan sonra Erciyes Üniversitesinde, 2007–2008 öğretim yılı itibarıyla yaklaşık 24 bin öğrenci eğitim öğretim görmektedir. Üniversite'de Türk Cumhuriyetleri, Türk ve Akraba Toplulukları ve diğer yabancı ülkelerden gelen çok sayıda öğrenci bulunmaktadır.

Erciyes Üniversitesi Rektörlük binası

Erciyes Üniversitesinde 2009 yılı itibarıyla 247 profesör, 138 doçent, 320 yardımcı doçent, 155 öğretim görevlisi, 154 okutman, 49 uzman, 728 araştırma görevlisi ve 2 çeviriciden oluşan 1794 akademik personel ve 1435 de idari personel olmak üzere toplam 3229 personel görev yapmaktadır.

2009 yılı itibarıyla Erciyes Üniversitesi bünyesinde Tıp Fakültesi, İktisadî ve İdari Bilimler Fakültesi, İlahiyat Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, Fen Fakültesi, Edebiyat Fakültesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Mimarlık Fakültesi, Veteriner Fakültesi, Diş Hekimliği Fakültesi, İletişim Fakültesi, Eğitim Fakültesi, Hukuk Fakültesi, Eczacılık Fakültesi ve Develi'de Seyranî Ziraat Fakültesi olmak üzere 14 fakülte bulunmaktadır.

Erciyes Üniversitesinde 1984 yılından itibaren Fen Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Bilimleri Fakültesi ve Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans ve doktora eğitimine başlanmıştır. Bunların dışında, Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü ve Güzel Sanatlar Enstitüsü ile birlikte Erciyes Üniversitesinde beş enstitü bulunmaktadır.

Erciyes Üniversitesinde dört yıllık eğitim veren dört tane yüksekokul vardır. Bunlar; Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Sivil Havacılık Yüksekokulu, Atatürk Sağlık Yüksekokulu, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokuludur. Bir de İngilizce hazırlık eğitimi veren Yabancı Diller Yüksekokulu bulunmaktadır.

Erciyes Üniversitesi-Gevher Nesibe Hastanesi ve bazı binaları

Üniversite bünyesinde iki yıllık eğitim veren yedi tane de meslek yüksekokulu bulunmaktadır. Bunlar; Kayseri Meslek Yüksekokulu, Halil Bayraktar Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Safiye Çıkrıkçıoğlu Meslek Yüksekokulu, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Mustafa Çıkrıkçıoğlu Meslek Yüksekokulu, Develi Meslek Yüksekokulu ve Bünyan Meslek Yüksekokuludur.

Bunlardan başka Rektörlüğe bağlı beş bölüm ve 12 araştırma merkezi vardır. Bu merkezlerden en önemlisi 1350 yataklı Gevher Nesibe Araştırma ve Uygulama Hastanesi ile buna bağlı olan Mehmet ve Yılmaz Öztaşkın Kalp ve Damar Hastanesi, Semiha ve Asım Kibar Organ Nakli ve Diyaliz Hastanesi, Kemal Dedeman Onkoloji Hastanesi, Fevzi Mercan Çocuk Hastanesi ve Mustafa Eraslan Çocuk Hastanesidir. Bu hastaneler sayesinde Erciyes Üniversitesi Ankara'nın doğusundaki en önemli sağlık merkezi hâline gelmiştir.

Erciyes Üniversitesine bina bağışlayan Kayserili hayırseverler: Ahmet Karamancı, Sabancı Vakfı, Hüseyin Bayraktar, Kadir Has, İzzet Özilhan, Süleyman Çetinsaya, Mustafa Çıkrıkçıoğlu, Dr. Sait Molu, Murat Dedeman, Nuri Cıngıllıoğlu, İzzet Bayraktar, Asım Kibar, Nuh Mehmet Küçükçalık, Rezzan Öztaşkın, Yılmaz Öztaşkın, Demîr Karamancı, Faik Hızıroğlu, Kayseri Yüksek Öğrenim Vakfı, Ömer Kılınçer, Hacı Boydak, Hülya-Mehmet Tatar, Faruk Molu, İbrahim Özbıyık, İbrahim Göknar, Mehmet Paksoy, Hüseyin Şahin, Fevzi Mercan, Mustafa Eraslan, Ziya Eren, Dr. Mustafa Gündoğdu, Zafer Kantarcı, Ramazan Polat, Mustafa Kumlu, Tes-İş Sendikası, Hasan Tahsin Zengin ve Tuncer-Türkan Hasçalık'tır. Bunların dışında Üniversite'ye bağış yapan çok sayıda hayırsever bulunmaktadır.

Erciyes Üniversitesinin kurucu rektörlüğünü Prof. Dr. Sıdık Karatay (28.11.1978–28.01.1980) yapmıştır. Daha sonra da sırasıyla, Prof. Dr. Hüseyin Sipahioğlu (28.02.1980–01.08.1982), Prof. Dr. Metin Tuncel (02.08.1982–31.07.1987), Prof. Dr. Aydın İnal (01.08.1987–04.06.1988), Prof. Dr. Naci Kınacıoğlu (18.07.1988–18.07.1992), Prof. Dr. Mehmet Şahin (20.8.1992–06.08.2000), Prof. Dr. A. Zeki Yılmaz (07.08.2000–06.08.2004), Prof. Dr. Cengiz Utaş (07.08.2004–06.08.2008) Erciyes Üniversitesi Rektörlüğü görevini yürütmüştür. Halen rektörlüğü Prof. Dr. H. Fahrettin Keleştemur yürütmektedir (05.08 2008-).

Erciyes Üniversitesi kurumsallaşmaya, araştırmaya, dikey büyümeye, üniversite-sanayi işbirliğine ve toplumla bütünleşmeye önem vermek, Avrupa Birliği'nin Sokrates ve Erasmus Programlarına uyum sağlamak, dünya üniversiteleriyle bağını güçlendirmek Sûretiyle Orta Anadolu'da bir mükemmeliyet merkezi hâline gelmek ve bir dünya üniversitesi olmak için hızla ilerlemektedir.

MEHMET ŞAHİN

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ VAKFI

"Kayseri Üniversitesi Vakfı" adıyla 1982 yılında Rektör Hüseyin Sipahioğlu ve Ahmet Hulusi Köker* öncülüğünde 21 kişi tarafından kuruldu. "Kayseri Üniversitesini geliştirmek, maddî ve manevî imkânlar sağlamak, yoksul hastalara ilaç ve diğer yardımları yapmak, her türlü ilmî araştırma ve uygulamayı desteklemek" gibi amaçlar taşımaktadır. Vakfın ismi daha sonra "Erciyes Üniversitesi Vakfı" olarak değiştirildi.

HALİT ERKİLETLİOĞLU

ERCİYES ZAFER KURULTAYI

Erciyes Zafer Kurultayı fikri 1989 yılında doğdu. Türk milliyetçilerinin o günlerdeki siyasî organizasyonu Milliyetçi Çalışma Partisi adıyla teşkilatlanmıştı. Hedefi, yakın vadede Türk milliyetçiliği hareketini bütün kurum ve kuruluşlarıyla bir araya getirmek, zinde tutmak, teşkilat bağ ve çalışmalarını güçlendirmek, bütün dünyada yayılmış aynı ideale inanmış bulunan Türk milletinin resmî, manevî liderlerini bir araya getirerek birlik beraberlik ve dayanışmayı kuvvetlendirmek olarak özetlenebilir. Birinci Kurultay çalışmaları 1990 yılı Şubat, Mart aylarında başlatıldı ve aynı yılın Ağustos ayının son haftasında gerçekleştirildi. Üç gün (cuma, cumartesi, pazar) süren Kurultay ciddi ve kapsamlı Kurultay Bildirisi ile tamamlandı. Ağustos ayının ve son haftasının seçilmesinin sebebi, Türk dünyasında ağustos ayının zafer ayı, son haftasının zafer haftası olmasındandı. Erciyes de tıpkı Altaylar gibi şuurlu ve hedefli seçilmişti. MÇP, 24 Ocak 1993 günü toplanan MÇP 4. Olağanüstü Kongresinde MÇP'nin isminin MHP olarak değiştirilmesi ile MHP adını aldığından Kurultay organizasyonları MHP teşkilatlarının liderliğinde sürdürüldü. İlk yıllarda Türk dünyasının muhtelif ülkelerindeki liderleri kurultaya katıldı. M Cemil Kırımoğlu, Derviş Eroğlu*, Merhum Ebulfeyz Elçibey gibi Türk (İslam) dünyasının manevî ve resmî liderleri, milliyetçi ülkücü camianın gerek yurtiçinde gerekse yurtdışındaki teşkilatlarının lider ve mensupları; Amerika, İngiltere, Almanya ve Avustralya gibi ülkelerdeki Türk lobilerinin ileri gelenleri bu Kurultay'da bir araya gelip istişareler yaptılar. En son 2007 yılında olmak üzere 18 kurultay gerçekleştirildi.

AYDIN ÇETİNKAYA

Erciyes Zafer Kurultayı'ndan bir görünüm (M. Hasoğlu)

ERCİYES, SÜLEYMAN

Gazeteci (Kayseri, 1 Şubat 1957-). İlkokulu, orta ve lise öğrenimini Kayseri'de tamamladı. *Kayseri Haber* gazetesinde muhabir olarak gazeteciliğe başladı. Sırasıyla *Anadolu Haber*, *Büyük Kayseri* ve *Ana Haber* gazetelerinde çalıştı. Kocasinan Belediyesi Basın Yayın Müdürlüğü görevinde de bulundu. *Kayseri Yorum* dergisinde yayın yönetmenliği yapmaktadır. Kayseri Gazeteciler Cemiyeti ve Basın Konseyi üyesidir. Sürekli Sarı Basın Kartı sahibidir. Evli ve bir çocuk babasıdır.

ALİM GERÇEL

ERCİYESLİOĞLU, ŞÜKRÜ

Şair, astsubay (Kayseri/Hisarcık, 1933-). Hisarcık İlkokulunu bitirdi. Merzifon Astsubay Hazırlama Okulu ile İstanbul Ayazağa Süvari Astsubay Meslek Okulu mezunudur (1953). 37 yıl astsubaylık görevinde bulundu ve bu görevdeyken emekli oldu. Şiirlerini çeşitli gazete ve dergilerde yayımladı. Binicilik, kayak, polo ve atletizm sporlarında dereceler elde etti.

Eserleri: *Sırlı Geceler* (1999); *Ben Kimim* (2004).

Kaynakça: Işık, *TEKAA*, s. 1208.

ERDOĞAN MURA

ERCİYESSPOR

Erciyesspor, forma renkleri kırmızı-beyaz olarak 1932 yılında kuruldu. 1937 yılında Yılmazspor ile birleşti. 1 Temmuz

Halkevi spor kolundan Erciyes futbol takımı

1966 tarihinde de Fener Gençlik, Sanayispor ve Orta Anadolu Gençlik Kulübleri de, Erciyesspor kulübüne katıldılar. Böylece Erciyesspor'un kuruluş tarihi olarak logosunda 1966 belirlendi. 1975 yılına kadar faaliyetini durdurdu. Adını Emniyetspor olarak değiştirerek 1975 tarihinde yeniden futbol sahalarına dönen kulüp 2. amatör kümede mücadele vermeye başladı. Kurulduğu tarihten sonra 1. amatör küme sevincini yaşamak Emniyetspora ilk kez 1985–1986 sezonunda kısmet oldu. Dönemin İl Emniyet Müdürü Güner Kalkandelen ve Kulüp ikinci başkanlığını da yapan Emniyet Müdür Yardımcısı Yaşar Gökışık'ın futbol sevgileri sayesinde Emniyetspor kısa sürede büyük bir aşama kaydetti. Antrenör olarak Yılmaz Yavman'ın görev aldığı Emniyetspor 1. amatör kümeye çıkışı sonrasında hız kesmedi ve hedefini daha da büyüttü. 1985–1986 sezonunda elde ettiği Kayseri Amatör Küme Şampiyonluğu ile dikkatleri üzerine toplayan Emniyetsporda antrenör olarak Yılmaz Yavman, yardımcı antrenör olarak Hacalet Mollaoğlu görev aldı. 1985–1986–1987 yıllarında genel kaptanlığını Bekir Molu, yardımcılığını ise Rifat Pekkan'ın yaptığı Emniyetsporda Ali Durmuş da görev aldı.

1. amatör kümede elde ettiği şampiyonluk sonrasında 3. lig hesapları yapan Emniyetspor, 1986–1987 sezonunda Konya'da yapılan 1. tur maçlarında başarılı olmasına karşın, ikinci turda başarılı olamadı. 1988–1989 sezonunda ilk kez 3. ligde profesyonel olarak mücadele etme şansı yakalayan Emniyetspor'un yönetiminde görev değişikliği yaşandı. Başkanlık görevine Sabri Eraslan'ın getirildiği Emniyetsporda Yılmaz Yavman yine antrenör olarak görev aldı. Genel kaptanlık görevini yine Bekir Molu, yardımcılığını ise Ali Durmuş'un yaptığı Emniyetsporda Futbol ve Amatör Şube sorumluluklarını Rifat Pekkan yürütürken, Kayserisporda Asbaşkanlık yapan ve Emniyetssporun Basketbol Şubesinde de uzun süre hizmet veren Yılmaz Büyüknalbant da takımda yönetici olarak hizmet verdi.

Emniyetspor 3. ligde ilk kez mücadele etmesine karşın başarılı bir grafik çizerek grubunda 9. olarak sezonu geride bıraktı. 1975 tarihinde sarı lacivertli renklerle kurulan ve başkanlığını Kayseri sporuna uzun yıllar emek veren Mustafa Alan'ın* yaptığı Hacılarspor takımın devamı olan Melikgazi Belediyespor takımının Hacı Boydak tarafından devralmasından sonra takımın adı Hacılar Erciyesspor oldu. Hacılarsporun kurulduğu 1975 yılından, Hacı Boydak'ın (Boydak Holding*) takımı devraldığı 1998 yılına kadar geçen sürede Emniyetspor, Erciyesspor, Büyükşehir Belediye Erciyesspor, Melikgazi Belediye Erciyesspor adlarını alan ve forma rengi olarak da değişime uğrayan takımın son adı Hacılar Erciyesspor ve kuruluş tarihi 1975 olarak tescillendi.

Takımın adı ve yaşanan 8 değişiklik

Erciyesspor kurulduğu ilk günden bu yana altı kez isim değiştirerek, kendi dalında ayrı bir rekorun da sahibidir. Erciyesspor, Emniyetspor, Erciyesspor, Büyükşehir Belediye Erciyesspor, Melikgazi Belediye Erciyesspor, Hacılar Erciyesspor ve son olarak yine temsilcimizin adı Erciyesspor ve Kayserispor olmuştur. Bu arada Erciyessporun isim değişikliklerine paralel olarak başlangıçta kırmızı-beyaz olan forma renkleri de, sarı-kırmızı, kırmızı-lacivert, siyah-beyaz, mavi-beyaz, sarı-lacivert, sarı-kırmızı ve mavi-siyaha dönüşmüştür.

1999–2000 sezonunda 3. Lig 4. Grup'ta Başkan Hacı Boydak'ın önderliğinde mücadele eden Hacılar Erciyesspor, 3. ligden 2. lige Alaattin Demîrözü'nün teknik direktörlüğünde terfi etme başarısı gösterdi. Melikgazi Belediye Erciyessspordan takımı 1998–1999 sezonu sonunda devralarak ilk genel kurulunu yapan Hacılar Erciyessporda ikinci genel kurul 17 Haziran 2000 tarihinde yapıldı. İkinci Futbol Liginin yeni takımlarından Hacılar Erciyessporda, 27 Haziran 2000 tarihinde İstikbal Şirketler Topluluğu Yönetim Kurulu Başkanı Hacı Boydak yeniden kulüp başkanlığına getirildi. Hacılar Erciyesspor Yönetim Kurulu, genel kurul sonrası yaptığı ilk toplantıda, görev dağı-

lımı yaptı. Kulüp başkanlığına yeniden Hacı Boydak'ı getiren Yönetim Kurulu, Hasan Ali Kilci, Ahmet Herdem ve Mustafa Alan'a İkinci Başkanlık, Yılmaz Dost'a da Asbaşkanlık ve Futbol Şube Sorumluluğu görevini verdi.
12 Ağustos'ta başlayan ve 10 Aralık'ta sona eren mücadele de 2. lig klasman grubu maçlarında Hacılar Erciyesspor, Kayserisporu iki kez yenerek, Play-Off'ta mücadele etme hakkını elde etti. 13 Ocak 2001'de başlayan Yükselme Grubu maçlarında ise Hacılar Erciyesspor, ligi 6. olarak tamamladı ve yeni oluşturulan İkinci Futbol Ligi (A) kategorisinde mücadele etme hakkını kazandı. İkinci Futbol Ligi (A) kategorisinde mücadele edecek Kayserispor ile Hacılar Erciyessporun yönetimleri 8 Haziran 2001 tarihinde alınan kararla birleştirildi. Vali Nihat Canpolat*, Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı Mehmet Özhaseki* ve Hacılar Erciyesspor Kulübü Başkanı Hacı Boydak, Kayseri'nin 2 takımının yönetimini birleştirme kararı aldıklarını açıkladılar. Vali Canpolat, Hacılar Erciyessporun isminin ise Erciyesspor olarak değiştirileceğini kaydetti. İkinci Lig (A) Kategorisi takımlarından Erciyessporun başkanlığına 23 Haziran 2001 tarihinde yapılan genel kurul ile Melikgazi Belediye Başkanı Memduh Büyükkılıç* seçildi. Erciyesspor, 2001–2002 sezonunda İkinci Futbol Ligi (A) kategorisinde oynadığı 49 maçta topladığı 29 puanla, sezonu 18. sırada bitirdi ve küme düştü. 2002–2003 sezonunda B kategorisi C grubunda mücadele eden kırmızı-beyazlı Erciyesspor, sezonu 75 puanla şampiyon olarak tamamladı. Erciyesspor A kategorisinde elde ettiği 66 puanla Sakaryasporun ardından ikinci takım olarak Süper Lige terfi etti. Kayserispor 8 Temmuz 2004 tarihinde yaptığı Olağanüstü Genel Kurul ile adını Erciyesspor olarak değiştirirken Erciyesspor da 9 Temmuz tarihinde yaptığı Olağanüstü Genel Kurul ile adını Kayserispor olarak değiştirdi. 2004–2005 sezonunda büyük bir başarıya daha imza atarak yeniden bir yıl içinde iki ayrı sezonda hem de Erciyesspor ismiyle yeniden

Erciyesspor 2009-2010 futbol sezonu takım oyuncuları

Süper Lige terfi eden Erciyesspor, bir sezon Süper Ligde kaldı ve mücadeleyi 10. sırada tamamladı. Erciyesspor 2006–2007 Sezonu'nda ne yazık ki küme düştü. Ancak Erciyespor küme düştüğü bu sezonda büyük bir başarıya imza atarak Türkiye Kupası'nda final oynadı. Beşiktaşa 1-0 yenilerek ikinci oldu. 2007–2008 Futbol Sezonu'nda Bank Asya 1. Ligi'nde mücadele etti ve ligin son iki haftasında Play-Off oynama şansını yitirerek ligi 7. sırada tamamladı.
2008-2009 Futbol sezonunda başkanlığını Sabri Büyükbahçeci'nin yaptığı ve Bank Asya 1. ligden son haftada Teknik direktör Osman Yozgat yönetiminde düşmemeyi garantileyen Erciyesspor 2009-2010 sezonuna teknik direktör Mustafa Altındağ ile başladı. Daha sonra Levent Devrim'in teknik direktör olarak görev yaptı. 16.01.2010 tarihinde yapılan Erciyesspor Kulübü'nün olağanüstü genel kurulunda, başkanlığa Nuh Mehmet Delikan seçildi.

MUSTAFA CENGİZ

ERDAĞ, NİHAT

Ses sanatçısı (Kayseri, 14 Ekim 1960-) İlk ve ortaokulu Kayseri Emine Akçakaya'da, liseyi Mimarsinan Yapı Meslek Lisesi'nde Yapı Ressamlığı bölümünde okudu. 1976 yılında İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuarı Çalgı Bölümünü kazanarak buradan mezun oldu. TRT'nin açmış olduğu yetişmiş ses sanatçı sınavını kazanarak ilk önce Erzurum'da göreve başladı (1984). İstanbul Radyosuna tayin oldu

Nihat Erdağ

(1997). Halen görevini burada sürdürmektedir. TRT sanatçısı olan Gülseren Erdağ'la evli ve üç çocuk babasıdır.
Eserleri: *Türkülerle Türkiye* (Halk Müziği eserleri kısmı) (1999).

YAYIN KURULU

Ekrem Erdem

ERDEM, EKREM

Öğretim üyesi, iktisatçı (Kayseri/Yeşilhisar, 1965-). İlk, orta ve lise tahsilini Kayseri'de tamamladı (1983). İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinden mezun oldu (1987). İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde yüksek lisans yaptı (1989). İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde doktora çalışmaları devam ederken ABD'ye gitti ve doktorasını Rensselaer Polytechnic Institute'te (Troy, New York) "yönetim ekonomisi" (managerial economics) alanında tamamladı (1994). Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümünde Yardımcı Doçent (1995), Doçent (1996) ve Profesör oldu (2002). Aynı fakültenin İktisat Bölümü İktisat Politikası Anabilim Dalı Başkanı oldu (2006). Erciyes Üniversitesinin değişik fakültelerinde yönetim kurulu üyeliklerinde bulundu (1997–2010). Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanlığına atandı (2008). Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nda "Bakan Danışmanı" (2005–2006) ve Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nde (TİGEM) bir dönem "Yönetim Kurulu Üyeliği" yaptı (2005–2008). Birçok bilimsel dergide sahiplik, editörlük, hakemlik ve üyelikler yaptı (1995–2010). Çeşitli sempozyumlarda başkanlık, düzenleme, bilim ve hakem kurulu üyelikleri gibi görevler yapıp bildiriler sundu. Dünya Bankası için diğer araştırmacılarla birlikte raporlar hazırladı (1997). Ulusal ve uluslararası düzeyde birçok proje yürüttü. International Trade and Finance Association (ITFA), Global Academy of Business and Economic Research (GABER), Deans and European Academics Network (DEAN) ve İstanbul İktisatçılar Derneği (İKDER) gibi ulusal ve uluslararası bilimsel derneklerde yönetim kurulu üyelikleri vardır. Erciyes Üniversitesi bünyesinde pek çok bilimsel kurulda aktif görevleri vardır. Yurt içi ve yurtdışı bazı üniversitelerde misafir öğretim üyeliği yapmıştır. 100'ün üzerinde ulusal ve uluslararası düzeyde bilimsel çalışması bulunmaktadır. Evli ve üç çocuk babasıdır.
Eserleri: *Paranın Yansızlığı, Parasal Talep Enflasyonu ve Para Politikasının Rolü* (1997); *Küreselleşen Dünyada Türkiye Ekonomisi* (M. Toprak, Ö. Demîr, M. Doğanlar, M. Acar ve Ö. Açıkgöz ile birlikte) (2001); *Kayseri İli Merkezindeki Seçmenlerin Milletvekili ve Siyasî Parti Seçimlerinde Etkili Olan Faktörler* (İ. Varinli v.d. ile birlikte) (2002); *Para ve Banka* (2006); *Para Banka ve Finansal Sistem* (2008); *Ahilik: Ahlakla Kalitenin Buluştuğu Bir Esnaf teşkilatlanma Modeli* (2008). Çeviri Kitapları**:** *Kapitalizm ve Küresel Refah*, I. Vasquez'den (2003); *Modern İktisadın İnşası*, M. Skousen'den (2005), Adam Smith (A.A. Çelenk ile birlikte) (2010).

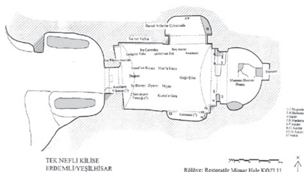
YAYIN KURULU

ERDEMLİ VADİSİ BİZANS KAYA YAPILARI

Erdemli

Niğde-Kayseri yolunun batısında bulunan Erdemli Vadisi, Yeşilhisar'ın 4 km kuzeyinde ve Kayseri'ye 65 km uzaklıktadır. Soğanlı Vadisi'nin de kuzeyinde bulunan vadi, yaklaşık 1 km uzunluğundadır. Selçuklular devrinde "Develi Karahisar"ı ya da "Karahisar" anlamına gelen "Zencibar" olarak adlandırılan Yeşilhisar, Bizans devrinde "Kyzistra" dır. Yeşilhisar 9. yüzyılda Arap ve Bizans arasındaki savaşlara sahne olmuş, 912 yılında büyük bir yangın geçirmiştir. 1059 yılından itibaren Ani ve Gagik'ten gelen Ermenilerin* 1068 ve 1071 yılları arasında ise Türklerin akınlarına uğramıştır. Bölge 1091 yılında ise Selçukluların eline geçmiş, ilk Haçlı (1097) seferinden sonra burada Ermeni hâkimiyeti hüküm sürmüştür.

Manastır, şırahane, konut ve fırınları ile dikkati çeken kayalık yerleşimde kilise ve şapeller de bulunmaktadır

Erdemli Tek Nefli Kilise planı (çizim: H. Kozlu, N. Ç. Karakaya)

Tek Nefli Kilise

Vadinin kuzeybatısında yer alan kilise doğu-batı doğrultusunda tek neflidir. Tek

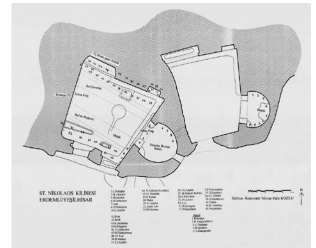
Erdemli Tek Nefli Kilise Teophany Sahnesi, melek figürü (N. Ç. Karakaya)

nefli arkaik kilise, vadinin kuzeybatı ucunda yer almaktadır. Doğu-batı doğrultusunda tek nefli kilisenin batısında kuzey-güney doğrultusunda yaklaşık dikdörtgen planlı bir narteks bulunur. Narteksin batı ve güney duvarları günümüze kadar gelememiştir. Mekânın kuzey ve güneyinde, zeminde mezarlara rastlanır. Beşik tonozla örtülü naosun kuzey ve güney duvarlarında, doğuda yuvarlak kemerli iki mezar nişi karşılıklıdır. Doğudaki yarım yuvarlak apsis, naosa yuvarlak bir kemerle bağlanır. Apsis duvarında eksende dikdörtgen, güneyinde ise yarım yuvarlak bir niş bulunur. Yapının duvar resimleri apsis ve tonozdadır. Duvarlardaki mezar nişlerinde Tevrat konulu "Daniel Aslanlar Çukurunda" ve Apokrif kaynaklı Koimesis (Meryem'in ölümü) bulunur. Kilisenin tonozunun doğu yarısında "İsa'nın Göğe Çıkış" sahnesi vardır. Tonozun batı yarısı ise ortada, içinde büst şeklinde aziz figürlerinin bulunduğu şeritle iki bölüme ayrılmıştır. Her iki bölümde iki yatay şerit bulunur. Siklus güneyde, üst şeridin doğusunda "Meryem'e Müjde" ile başlayıp saat yönünde; Ziyaret, Su Deneyi, tonozun batı alınlığını da içermek üzere; Doğum (?), tonozun kuzey yarısında batıdan doğuya doğru; Yusuf'un ikinci Rüyası, Mısır'a Kaçış, güneyde alt şeridin doğusundan batıya doğru; Kudüs'e Giriş, Son Akşam yemeği (?), batı duvarda Ayakların Yıkanışı (?), İsa Pilatus Önünde, kuzeyde alt şeridin batısından doğuya doğru; Yahuda'nın İhaneti, Çarmıh, Mezara İndiriliş, Boş Mezar ve tonozun kuzeydoğu ucunda İsa'nın Cehenneme İnişi-Anastasis sahnesi ile son bulur. Sahnelerdeki bu hikâye edici program Kapadokya'daki Arkaik döneme ait tek nefli kiliselerin tonozunda görülür. Küçük boyutlardaki tek nefli kiliselerde siklusun kısaltıldığı dikkat çeker. Ayrıca Arkaik döneme ait tek nefli kiliselerin programında, bu yapıda olduğu gibi İsa'nın yetişkinlik dönemine ait sahne sayısı az olup çektikleri dönemine ait sahneler çoktur. Duvar resimleri ile birlikte kilise 10. yüzyıla tarihlenir.

Aziz Nikolaos Kilisesi ve Kuzeydoğusundaki Şapel

Vadinin doğusunda yer alan kilise düzensiz dikdörtgen planlı ve beşik tonozludur. Doğuda merkezi içerde, at nalı biçiminde apsis yer alır. Güney duvarda iki açıklık, kuzey duvarda ise doğudaki küçük batıdaki büyük olmak üzere dikdörtgen nişler bulunur. Ayrıca yapının kuzey, doğu ve güney duvarın bir bölümünü çevreleyen seki vardır.

Bir gömü yapısı olan kilisenin duvar resimleri apsis, kuzey ve batı duvarlar ile tonoz başlangıçlarının alt yüzeylerindedir. Toplam 8 sahnenin kaynağı İncil, Tevrat, Apokriftir. Ayrıca 52 tüm ve büst şeklinde tasvir edilmiş figürler vardır. Apsiste Teophany ile birlikte tonozda

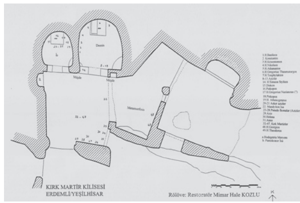

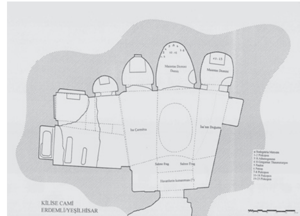
Erdemli Aziz Nikolaos Kilisesi planı (çizim: H. Kozlu, M. Ç. Karakaya)

Erdemli Aziz Nikolaos Kilisesi'nin kuzeydoğusundaki şapel, Deisis - Yakarış Sahnesi, (N. Ç. Karakaya)

Erdemli Kırk Martir Kilisesi tonozundaki Martir (N. Ç. Karakaya)

Erdemli Kırk Martir Kilisesi planı (çizim: H. Kozlu, M. Ç. Karakaya)

Erdemli Kilise Camii planı (çizim: H. Kozlu, N. Ç. Karakaya)

Müjde ile başlayıp, batı alınlığı da içeren ve tonozun kuzey yarısında doğuda bulunan; Doğum, Çarmıhta İsa sahneleri güçlükle görülebilmektedir. Kuzey duvardaki mezar nişinde Üç İbrani Genci Fırında yer alır. Yeniden diriliş ve kurtuluş temasının imgesi olan bu sahne, erken dönemlerden itibaren gömü işlevindeki mekânlarda resmedilir. Şapelin apsisinde ise Deesis (Yakarış) sahnesi vardır. Bu sahne Erdemli'deki gömü şapellerinin apsislerinde sıkça tasvir edilmiştir. Şapelin batı duvarında Thierry'nin Boş Mezar Başında Kadınlar olarak tespit ettiği sahne muhtemelen Koimesis (Meryem'in Ölümü)dir. Sahnenin sağındaki Theodoros olarak tanımlanan aziz ise Aziz Andreas Stratelates 11. yüzyıl ve sonrasına özgü askerî kıyafetler içindedir. Kuzey duvarda bir asker aziz, Aziz Nikolaos ve Hodegetria Meryem tasvir edilmiştir. Aynı duvarda doğudaki nişin içinde Aziz Eutymios, Simeon Stylites gibi keşiş azizler tespit edilmiştir. Tonoz başlangıçlarının alt yüzlerinde madalyonlar içinde büst şeklinde Ermeni ve Pers'li azizler tasvir edilmiştir. Tek aziz, azize figürleri ve sahnelerin ikonografik özellikleri ile birlikte resim programı ve üslup Aziz Nikolaos Kilisesi'ndeki resimleri 10. yüzyıl sonu 11. yüzyıl başına tarihlememizi sağlar.

Aziz Nikolaos Kilisesi'nin kuzeydoğusundaki şapel, kuzey-güney doğrultusunda düzensiz dikdörtgen planlıdır. Doğuda, eksenin güneyinde yarım yuvarlak apsis yer alır. Kuzey duvarda doğuda küçük, batıda büyük olmak üzere iki dikdörtgen niş bulunur. Kuzey duvarın tümünü, doğu duvarın ise bir bölümünü seki çevreler. Şapelin duvar resimleri bugün is tabakası altındadır. Apsis yarım kubbesinde Deesis (Yakarış) sahnesi ile alt şeritteki piskoposlar güçlükle görülebilmektedir. Duvar resimleri muhtemelen Nikolaos Kilisesi'nden hemen sonra yapılmış olmalıdır. Yapıdaki resimlerin üslubu 11. yüzyıla tarihlenir.

Kırk Martir Kilisesi

Vadinin batısındaki kilise, doğu-batı doğrultusunda düzensiz dikdörtgen planlıdır. Doğuda güneydeki büyük, kuzeydeki küçük olmak üzere merkezi içerde, at nalı biçiminde iki apsis vardır. Yapının güneyinde gömü işlevine ayrılan düzensiz dikdörtgen planlı iki mekân vardır. Mekânlardan güneydekinin doğu duvarında bir mezar nişi bulunur. Yapıda toplam 3 sahne, 49 tüm ve büst şeklinde tasvir edilmiş aziz, azize, piskopos, martir figürleri vardır. Resimler, apsislerde, duvarların bir kısmı ile tavan ve güneydeki mekândadır. Apsiste Deesis (Yakarış) sahnesi vardır. Burada yarım kubbenin bitimindeki kızıl kahve şeritte "Kilisenin Basileos adlı kişi tarafından Mart ayında resimlendirildiğini" belirten bir kitabe bulunur. Apsis zafer kemerinin iki yanında Meryem ve melek figürlerinden oluşan İncil konulu Müjde sahnesi yer alır. Yapının duvarlarının üst bölümünde, içinde büst şeklinde azizlerin bulunduğu pseudo ikonalar vardır. Tavanda ise madalyonlar içinde büst şeklinde kırk mar-

Erdemli Kilise Camii kuzey bölümü (N. Ç. Karakaya)

tirler tasvir edilmiştir. Kilisenin güneyindeki paraklesionda iki asker aziz; Georgios ve Theodoros Stratelates tasvir edilmiştir. Aynı mekânın tavanında Metamorfosis (Başkalaşım) sahnesi görülür. Resimler ile birlikte kilise 11. yüzyıla aittir.

Kilise Camii

Vadinin doğusundaki Kilise Camii, iki serbest destekli kapalı Yunan hacı plan tipindedir. Doğuda ortadaki büyük olmak üzere merkezi içerde üç apsis bulunur. Güney duvarın doğusunda dikdörtgen mezar nişi bulunur. Yapının kuzeyinde yaklaşık kare planlı gömü mekânı vardır. Mekânın doğu duvarında güneyde apsis, kuzeyde ise dikdörtgen bir niş bulunur. Aynı mekânın kuzey duvarının batısında dikdörtgen bir mezar nişi vardır. Ayrıca mekânın zemininde de mezarlar görülür. Yapının bugün ana ve güney apsislerinde, kuzey-güney haç kollarının tonoz alınlıkları ile batı haç kolu tonozunda resimler vardır. Kilisede İncil konulu toplam 7 sahne resmedilmiştir. Apsis yarım kubbesinde Teophnay, Deesis (Yakarış) sahnesi ile birlikte işlenmiştir. Apsisin alt şeridinde madalyon içinde büst şeklinde havari ve piskoposlar vardır. En alt şeritte ise tüm figür olarak piskoposlar resimlenmiştir. Kilisenin kuzey haç kolu alınlığında Çarmıhta İsa sahnesi yer alır. Güney haç kolu tonozunda ise muhtemelen Doğum sahnesi vardır. İsa'nın yaşamının ilk ve son anını belirleyen iki sahnenin karşılıklı resimlenmesi bilinçli bir uygulamadır. Batı haç kolu tonozunda güney yarıda havari olması muhtemel on bir haleli baş ile üstte İsa tasvir edilmiştir. Burada muhtemelen "Havarilerin Kutsanması ve Görevlendirilmesi" konulu sahne vardır. Kilisedeki resimler üslup ve diğer özellikleri ile 11. yüzyıla tarihlenir.

Ayı Kilisesi

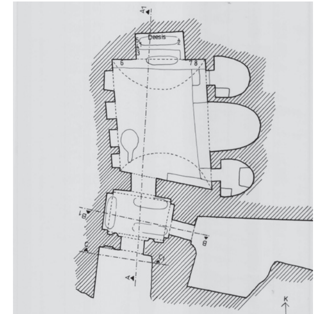
Vadinin kuzey ucundaki kilise, kuzey-güney doğrultusunda yaklaşık dikdörtgen planlıdır. Doğuda merkezi içeride üç apsis yer alır. Kuzey duvarda arkasolium nişi, batı duvarda ise eş boyutlarda nişler vardır. Beşik tonozla örtülü yapının güneyinde doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı narteks bulunur. Narteksin doğusunda ise düzensiz planlı bir mekân yer alır. Kilisenin duvar resimlerinin yaklaşık büyük bir bölümü yok olmuştur. Günümüze gelebilen resimler kuzey duvarda gömü nişindeki Deesis (Yakarış) sahnesi ile birlikte asker aziz, baş melekler, piskopos ve martir olmak üzere toplam 8 figürden oluşur. Deesis sahnesindeki bani portrelerinin kimlikleri bilinmemektedir. Bu kişilerin büyük ihtimalle burada mezarı olduğu düşünülür. Arkasoliumun kemer iç yüzeylerinde Baş melek Gabriel ve Mikhael yer alır. İmparatorluk giyisileri içindeki melekler bir ellerinde küre, diğer ellerinde ise asa tutarlar. Arkasoliumun kuzey söve iç yüzeyi ile duvarın doğusunda üç piskopos ve iki aziz tasviri görülür. Bu kişiler ölen kişi için Tanrı'ya yalvaran aracı figürlerdir. Aynı duvarın batısında yer alan asker aziz Georgios da muhtemelen mezarı bekleyen figür olarak arkasolium ile birlikte tasarlanmıştır. Yapının mimari özellikleri de resimler kadar ilgi çekicidir. Batı duvar yaklaşık aynı boyutlarda kademeli yuvarlak kemerli nişler ile hareketlendirilmiştir. Gömü işlevine ayrılan narteksin güney duvarının eksenindeki yuvarlak kemerli kapının iki yanında kayadan oyma düz başlıklı duvar sütunceleri vardır. Sütunceler kübik kaideleri ile dikkat çeker. Narteksin güney cephesi de kademeli yuvarlak kemerli kapı ve batısındaki kademeli yuvarlak kör kemer ile önem taşır. Kilise ve duvar resimleri 11. yüzyıla tarihlenir.

Mikhael Kilisesi

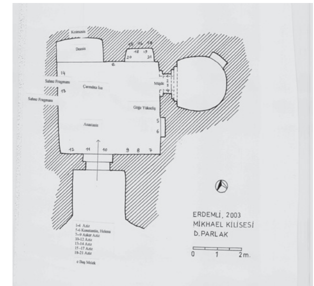
Mikhael Kilisesi Aziz Nikolaos Kilisesi'nin kuzeybatısındadır. Yaklaşık kare planlı yapıya, güney duvarda, eksende bulunan bir kapı ile girilir. Doğuda ise eksenin kuzeyinde, merkezi içerde yarım yuvarlak bir apsis bulunur. Apsis duvarında, kuzeyde dikdörtgen bir niş dikkat çeker. Kilisenin kuzey duvarında farklı boyutlarda iki dikdörtgen niş vardır. Daha büyük boyutlara sahip batıdaki niş, gömü için yapılmıştır. Yapıda İncil ve Apokrif kaynaklı toplam 8 sahne vardır. Toplam 23 tüm ve büst figür resmedil-

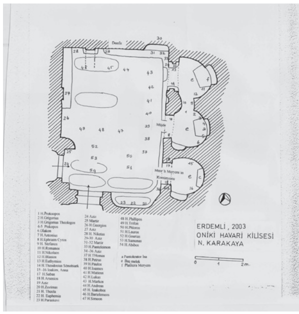
Erdemli Ayı Kilisesi kuzey duvarı Mezar Nişindeki Melek (N. Ç. Karakaya)

Erdemli Ayı Kilisesi planı (çizim: N. Ç. Karakaya)

Erdemli Mikhael Kilisesi planı (çizim: D. Parlak, N. Ç. Karakaya)

Erdemli Oniki Havari Kilisesi planı (çizim: N. Ç. Karakaya)

Erdemli Oniki Havari Kilisesi tavanındaki havariler (N. Ç. Karakaya)

miştir. Duvar resimlerinin tümü yoğun is tabakası altında olduğundan sahne ve figürler güçlükle tespit edilmiştir. Yapının tonozunun batı yarısında, güneyde Anastasis (İsa'nın Cehenneme İnişi), kuzeyde Çarmıhta İsa sahneleri vardır. Tonozun doğu yarısı ise Göğe Çıkış sahnesine ayrılmıştır. Tonozun batı yarısındaki, konu olarak zıt iki bayram sahnesinin karşılıklı olarak resmedilip, liturjik ilişki içinde birbirine bağlanması genelde 11. yüzyıl sonrası resim programı özelliğidir. Kilisenin doğu duvarındaki alınlıkta, tonozdaki Göğe çıkış sahnesine ait orans duruşunda Meryem ile iki yanında melek figürleri görülür. Burada olduğu gibi sahnenin farklı mimari birimlere yayıldığı örnekler genellikle 11. yüzyıl sonrasına tarihlenmektedir. Bu tasvirin altındaki şeritte ise muhtemelen aralarında haç bulunan Konstantin ve Helena figürleri sonradan açılan bir nişle tahrip edilmiştir. Yapının kuzey duvarında, batıdaki arkosolium kemer yüzeyinde Meryem'in ölümü yani Koimesis ile niş duvarında Deesis (Yakarış) sahneleri bulunmuştur. Her iki sahne de buradaki mezar nişinin işlevini vurgular. Yapının batı alınlığındaki sahne, Suret değişimi yani Metamorfosis olabilir. Alt şeritte çok az belirgin olan altı havari ve meleğin bulunduğu sahnenin konusu ise henüz tespit edilememiştir. Güney duvarda, ayakta cepheden tasvir edilmiş asker aziz ve martir tasvirleri çok az belirgindir. Resimlerin özellikleri, kiliseyi 11–12. yüzyıllar arasına tarihlememizi sağlar.

Oniki Havari Kilisesi

Vadinin batısında yer alan Oniki Havari Kilisesi, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Yapının doğusunda yaklaşık eş boyutlarda merkezi içerde üç apsisi vardır. Apsislerden kuzey ve eksendeki arasında bir geçit mevcuttur. Kiliseye, güney duvarda eksenin batısında, batı duvarda ise eksenin güneyinde olmak üzere iki açıklıkla girilir. Zeminde ve güney duvarda, doğuda yer alan arkosolium içinde mezarlar yer alır.

Kilisedeki resim programı yoğunlukla aziz, azize, martir, keşiş ve havari figürlerinden oluşmaktadır. Yapıda toplam 54 figür ile 3 sahne resmedilmiştir. Yapının apsis ve yan apsislerinin yarım kubbesinde büst şeklinde melek figürleri tasvir edilmiştir. Alt şeritlerde ise havari, Anna ve Ioakim figürleri bulunur. Alt şeridin orta bölümünde apsiste Pantokrator İsa, diakonikonda Hodegetria Meryem, prothesiste ise Blakhernia Meryem vardır. Yapının apsis, prothesis ve diakonikonun apsis kemer iç yüzeylerinde Aziz Antonius, Ephraim, Eutymios, Theodosius, Sabas, Arsenius olmak üzere keşiş azizlerin tasvir edildiği dikkat çeker. Diakonikonun apsis kemerinin güney söve iç yüzeyinde elinde kadeh ve kaşık ile Aziz Zosimas tasvir edilmiştir. Thierry, burada Mısırlı Meryem'in Komünyonu sahnesinin tasvir edilmiş olabileceğini söyler. Figürün karşısında muhtemelen Mısırlı Meryem bulunmaktaydı. Prothesisin apsis kemerinin kuzey sövesinde sakalsız, dalmatik giymiş küçük boyutta iki figür tasvir edilmiştir. Figürlerden birinin göğüs hizasındaki sağ elinde haç bulunmakta, diğer elinin avuçiçini seyirciye yönelik tutmaktadır. Thierry, burada, tasviri yapılan kişilere ait mezarların bulunabileceğini söyler. Yapının kuzey duvarında Aziz Niketas ve Deesis (Yakarış) sahnesi tespit edilmiştir. Batı duvarda kısmen günümüze gelebilen asker Aziz Georgios da bulunduğu duvarın önündeki mezarı bekleyen figür olarak tasvir edilmiştir. Güneydeki arkosoliumun duvarında bulunan Azize Thecla, Paraskevi ve Euphemia ölen için Tanrı'ya yalvaran aracı ve koruyuculardır. Yapının düz tavanında ayakta cepheden on iki havari vardır. Tavanın güney bölümünde ise martir tasvirleri bulunur. Üslup ile birlikte ikonografik özelliklerin yoğunlukla 12–13. yüzyıllara tarihlenmesi, resimler ile birlikte kiliseyi bu yüzyıllar içinde değerlendirmemizi sağlar.

Aziz Eustathios Kilisesi

Vadinin doğu ucunda yer alan Eustathios Kilisesi, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Yapının doğusunda, merkezde ve kuzeyde olmak üzere yaklaşık eş boyutlarda, merkezi içerde, iki ya-

Erdemli Aziz Eustathios Kilisesinde Aziz Panteleimon (N. Ç. Karakaya)

rım yuvarlak apsis vardır. Güneydeki apsis ise yaklaşık dikdörtgen planlıdır. Batı duvarda, eksende ve güneyde iki dikdörtgen niş bulunur. Yapıya, güney duvarda, eksenin batısında yer alan bir açıklıkla girilir. Kilisede toplam 16 sahne vardır. 12 İncil kaynaklı sahnenin 5'i İsa'nın çocukluk, 3'ü yetişkinlik dönemine, 4'ü ise acı çektiği döneme aittir. Ayrıca sahnelerin yoğunlukla bayram sahneleri olduğu dikkat çeker. Toplam 47 figür resmedilmiştir. Yapının apsis yarım kubbesinde Deesis sahnesi, kemer iç yüzeyinde ise beş madalyon içinde, büst şeklinde piskoposlar vardır. Diakonikonun apsis yarım kubbesinde Pantokrator İsa, alt şeritte Meryem ve yanlarda iki melek tasviri bulunur. En alt şeritte ise genelde ölüm yıl dönümü Kasım, Aralık ayı olan doktor azizlerin (Eugenius, Vicentius, Menas, Viktor) tasvir edildiği dikkat çeker. Prothesisin apsis yarım kubbesinde İsa'nın Göğe Çıkışı tasvir edilmiştir. Doğu duvarda, apsis kemerinin yüzeyinde, birbirinden ayrı tasvir edilmiş Meryem ve melek figürlerinden oluşan Müjde sahnesi tespit edilmiştir. Yapının kuzey duvarında, alt ve üst şeritlerde 4 bayram sahnesi tasvir edilmiştir. Üst şeritte, batıda İsa'nın cehenneme inişi yani Anastasis, doğuda ise İsa'nın doğumu yer alır. Doğum sahnesinde kâhin kralların ve çobanların gelişi, doğum ve ilk bakım bütünlük içindedir. Alt şeritte ise batıda Vaftiz, doğuda Meryem'in ölümü yani Koimesis sahnesi tasvir edilmiştir. Kilisenin batı duvarında, üst şeritte, güneyde Kudüs'e giriş, kuzeyde ise Çarmıhta İsa sahneleri tespit edilmiştir. Aynı duvarın alt şeridindeki gömü nişinin duvar ve kemer iç yüzeylerinde aziz, azize ve martir figürleri bulunur. Burada kiliseye adını veren Aziz Eustathios tasvir edilmiştir. Aynı duvarın kuzey bölümünde üç asker aziz bulunmuştur. Aziz Georgios ve Theodoros olabileceğini düşündüğümüz figürlerden ikisi, atlı ve karşılıklı olarak ejderhayı öldürürken resmedilmiştir. Yapının güney duvarında Mısırlı Meryem'in Komünyonu sahnesi vardır. Kilisenin tonozunda 6 yeni sahne bulunmuştur. Tonozun kuzeydoğusunda Meryem ve Elizabeth'in ziyareti ile başlayan sahneler saat yönünde, Mısır'a göç, Mabede Takdim, Metamorfosis, Lazarus'un dirilişi sahneleri ile devam ederek, kuzeybatıda konusu bilinmeyen bir sahne ile biter. Tonozun doğu yarısı İsa'nın çocukluk dönemi, batı yarısı ise yetişkinlik dönemine ayrılmıştır. Kilisenin duvar resimlerinin başkent etkili kaliteli üslubu ile beraber ikonografik özelliklerin yoğunlukla 13. yüzyıla tarihlenmesi, resimleri bu dönemde değerlendirmemizi sağlar.

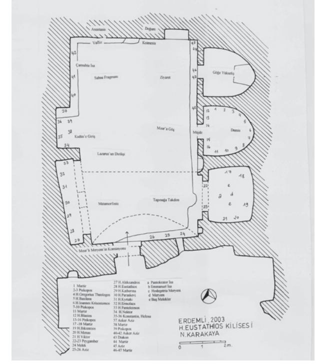
1.2.3.4 No'lu Kiliseler

Vadinin kuzeyinde, merkezi bölümde yan yana sıralanmış dört kilise bulunmuştur.

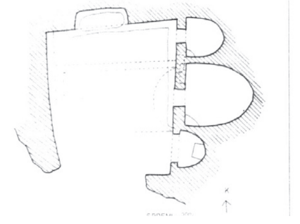
1 No'lu kilise kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Yapının doğusunda merkezi içerde üç apsis vardır. Kuzey duvarda arkosolium nişi bulunur. Kuzey ve güneyde düz tavanlı olan kilisenin orta bölümü doğu-batı doğrultusunda beşik tonoz örtülüdür. Kilisenin apsis ve tonozundaki boya kalıntıları, kilisenin orijinalde duvar resimleri ile bezeli olduğunu gösterir. Yaklaşık tümüyle yok olan resimlerden tonozdakiler is altındadır. Tonozda çok az belirgin olan haleler burada sahneler olabileceğini düşündürür.

2 No'lu kilise, 1 no'lunun doğusundadır. Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı, beşik tonoz örtülüdür. Doğuda merkezi içerde tek apsisli, beşik tonoz örtülüdür. Kuzey ve güney duvarlarında mezar nişleri vardır. Bir gömü yapısı olan kilisenin doğu duvarı dikkat çekici mimari özelikler gösterir. Yapı, resim içermez.

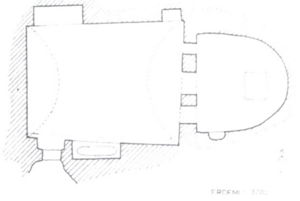
3 No'lu kilise, 1 no'lu kilisenin batısında yer alır. Büyük bir bölümü yok olmuştur. Apsisin çok az bir bölümü, kuzey apsis ve kuzey duvar ile örtü sisteminin kuzey

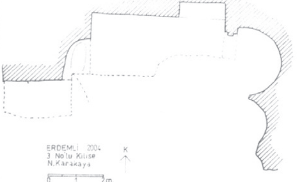
Erdemli Aziz Eustathios Kilisesi planı (çizim: N. Ç. Karakaya)

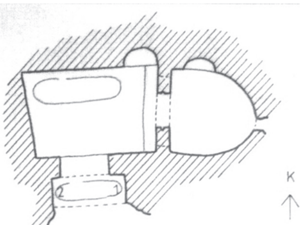
Erdemli 1 No'lu Kilise planı (çizim: N. Ç. Karakaya)

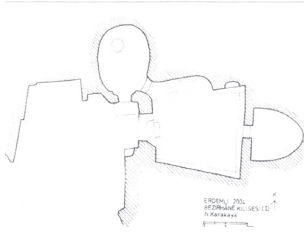
Erdemli 2 No'lu Kilise planı (çizim: N. Ç. Karakaya)

Erdemli 3 No'lu Kilise planı (çizim: N. Ç. Karakaya)

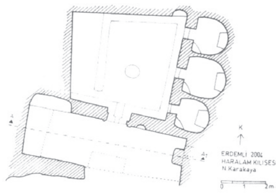

Erdemli 4 No'lu Kilise planı (çizim: N. Ç. Karakaya)

Erdemli 5 No'lu Kilise planı (çizim: N. Ç. Karakaya)

yarısı günümüze gelebilmiştir. Kilisenin örtü sisteminin kuzey bölümü düz tavandır. Orta bölüm ise doğu-batı doğrultusunda beşik tonozla örtülüdür. Kuzey ve batı duvarlardaki boyalı resim tabakası yapının orijinalde resimlerle bezeli olduğunu düşündürür.

4 No'lu kilise ya da şapel, 2 no'lu kilisenin doğusundadır. Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Doğuda merkezi içerde bir apsis bulunur. Güneydeki küçük boyutlu narteksi tek aziz figürleri ile resimlenmiştir.

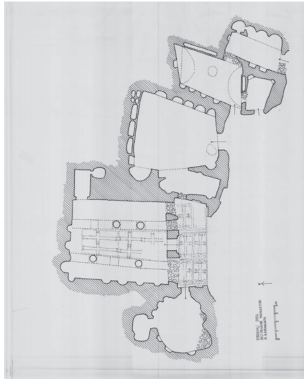

Erdemli Haralam Kilise planı (çizim: N. Ç. Karakaya)

Bezirhane I Kilisesi

Aynı kilisenin güneyindedir. Yaklaşık kare planlı, doğuda merkezi içerde, yarım yuvarlak apsislidir. Düz tavanlı yapının kuzey duvarında arkosolium nişi vardır. Batıda düzensiz planlı bir narteks yer alır. Narteks duvarlarında kaya üzerine yapılmış kızıl kahve boyamalar dikkat çeker.

Haralam Manastırı ve Kilisesi

Vadinin doğu ucunda, yöre halkının "Haralam" olarak adlandırdığı mevkide, bir açık avlulu manastır bulunmuştur. Haralam Manastırı, bölgedeki önemli avlulu manastırlardandır. Küçük boyutlarda inşa edilen bu manastır ya da yapı kompleksi, muhtemelen kalabalık bir ailenin barınması için tasarlanmıştır. Haralam manastırında, vadideki diğer iki manastırda (Bezirhane ve Saray) yer alan toplantı salonu yoktur. Toplantı salonu yerine, manastırın merkezinde kilise konumlanmıştır. Kilise doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Düz tavan ile örtülü yapının doğusunda merkezi içerde üç apsis bulunur. Yapının güneyinde dikdörtgen planlı bir narteks vardır. Kilisenin doğu ve batısında ise düzensiz planlı iki mekân yer alır. Bu mekânlar, genellikle manastırlarda toplantı salonunun iki yanında bulunan mekânların işlevini görmektedir. Avlunun doğusu kaya kütlesinden oluşmaktadır. Batıda ise güneyde küçük bir fırın, küçük bir ahır ile kuzeyde mutfak olabilecek bir birim bulunur.

Erdemli Bezirhane Manastırı ve Kilisesi planı (çizim: N. Ç. Karakaya)

Erdemli Haralam Manastır ve Kilisesi cephesi (N. Ç. Karakaya)

Erdemli Bezirhane Manastırı giriş mekânı (N. Ç. Karakaya)

Bezirhane Manastırı ve Kilisesi

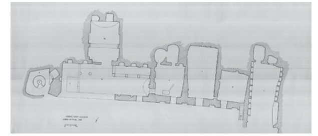
Vadinin kuzeydoğusundadır. Açık avlulu bir manastır olan bu yapı kompleksinde; bir avlu, giriş mekânı, bazilikal planlı bir salon, işlevi belirlenemeyen bir mekân ile ahır ve kilise vardır. Manastırdaki bu yapılar avlunun batı, kuzey ve doğu olmak üzere üç kenarı boyunca düzenlenmiştir. Manastırın güney bölümü ve avlusu yok olmuştur. Avlunun kuzeyindeki giriş mekânı düz tavanlı doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Kuzeyindeki salonun güney cephesini oluşturan duvarda, eksende atnalı ve kademeli yuvarlak kemerli bir kapı yer alır. Mekânın doğu ve batı duvarları ikişer yuvarlak kör kemerle hareketlendirilmiştir. Bölgedeki manastırlarda bu tür cepheler 10–11. yüzyıllarda yoğundur. Giriş mekânının düz tavanında kabartma tekniğinde haçlar dikkat çeker. Merkezî konumda yer alan toplantı salonu bazilikal planlıdır. Mekân, kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilen üçerden iki sıra sütunla üç nefe ayrılmış ve düz tavanla örtülmüştür. Salonun orta nefinin tavanı, doğu-batı yönünde bir şeritle ikiye bölünmüştür. Her iki bölüme yan yana ikişerden dört bü-

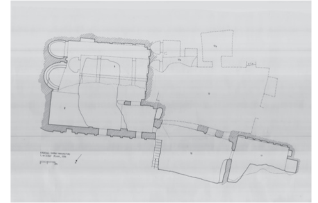
yük haç yapılmıştır. Salonun doğusunda iki ayrı mekândan oluşan düzensiz dikdörtgen planlı ahır bir vardır. Ahırın kuzey ve doğu duvarlarında yemlikler bulunur. Bölgedeki benzer manastırlarda ahırların gereksinme sonucu yapıldığı görülür. Avluya açılan ve ahıra bitişik inşa edilen kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı mekân, beşik tonoz örtülü olup, tonozundaki baca deliği, duvarlardaki seki ve nişlerden hareketle mutfak olabilir. Manastırın doğu ucunda kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı düz tavanlı bir kilise yer alır. Kilise dört apsisli olması açısından dikkat çekicidir. Apsis yarım kubbesinde, boya kalıntıları gözlemlenmiştir. Manastırın yanı sıra büyük ailelere ait meskenler de olabilecek bu yapı grubu, benzer örnekleri yardımıyla 10–11. yüzyıllara tarihlenebilir.

Saray Manastırı ve Kilisesi

Vadinin güneydoğusundaki Saray Manastırı, üç katlı olarak düzenlenmiştir. Manastırın uzun cephesi arkasında on iki mekân, üç değişik kat seviyesinde olup, dereye hâkim bir avluya açılır Birinci katta; 1 no'lu değirmen, 3 no'lu salon ile giriş mekânı ve üst kattaki 2 no'lu oda bulunur. Merkezî bölümde 4.5.6 no'lu mekânlar ile 7 no'lu ahır vardır. Manastırın ikinci katında, merkezî konumunda ise kilise ve narteks yer alır. Manastırın batı bölümünü 10 no'lu teras ile 11 no'lu mekân oluşturur. Bu terasın güneyinde 12 no'lu avlu ve çevresindeki şapel ve mekânlar bulunur. 1 No'lu değirmen, köyün tek değirmenidir. Düzensiz, merkezî planlı değirmenin zemininin merkezinde daire şeklinde bir değirmen oyuğu bulunur. Değirmenin batısında galerili bir giriş mekânı ile 3 no'lu salon vardır. Salon, kuzey-güney doğrultusunda, tek nefli ve beşik tonoz örtülüdür. Salonun kuzey duvarında üstte yer alan kapı burada bir galeri katının olduğunu düşündürür. Giriş mekânının güney duvarı at nalı biçiminde niş ve kör kemerler, konsol altlarındaki su damlası şeklinde sarkaçlar ve eşkenar dörtgen motifleri ile hareketlendirilmiştir. Bu cephe özgünlüğü ile Saray manastırının diğer cephelerinden ayrılmaktadır. 9 no'lu kilise, manastırın merkezî konumunda yer almakla birlikte manastırın ön cephesinin en zengin mimari plastiğe sahip bölümün arkasındadır. Yerleşimin en büyük kilisesi olan bu yapı, yaklaşık dikdörtgen planlı olup, doğuda merkezi içerde iki apsise sahiptir. Ortadan bir friz ile ikiye bölünen güney ve batı cepheleri at nalı biçiminde niş ve kör kemerlerle hareketlendirilmiştir. Yapının güney bölümünün üst katında, doğuda apsisi olan galeri katı mevcuttur. Kilisenin apsis yarım kubbesinde, Deesis (Yakarış) sahnesi vardır. Ayrıca kuzey ve güney apsisler arasında kalan kör kemerde Meryem ve çocuk İsa tasvir edilmiştir. Manastırın batı ucunda yaklaşık on basamaklı merdivenle çıkılan teras bölümünün kuzey duvarından 12 no'lu avluya geçilir. Avlunun kuzeydoğusunda iki apsisi günümüze gelebilen küçük bir gömü şapeli vardır. Şapelin orta nefini örten beşik tonoz kısmen mevcuttur. Şapelin güney bölümünde mezarlar batıda ise bir mezar nişi dikkat çeker. Manastırın doğusunda, üçüncü kat seviyesinde yaklaşık sekiz bölümden oluşan şırahaneler vardır. Şırahanelerin kuzeyi avluya açılmakta, diğer duvarlarda ise şarabın imal edildiği havuz ve nişler bulunmaktadır. Birbirine açılan bu mekânlar üzümün çiğnendiği havuz ile oluk ve üzüm suyunun aktığı şıra haznesini içeren bölümler halinde düzenlenmiştir. Bazı şırahaneler süslemelidir. Havuz ve şıra haznelerinin cephelerindeki yuvarlak kemerlerde ka-

Erdemli Saray Manastırı Kilisesi (N. Ç. Karakaya)

Erdemli Saray Manastırı Kilisesi alt kat planı (çizim: N. Ç. Karakaya)

Erdemli Saray Manastırı Kilisesi üst kat planı (çizim: N. Ç. Karakaya)

bartma mimari plastik öğeler, bazılarında madalyonlar içinde kızıl kahve haçlar kazılarak, boyanmıştır. Üç kat halinde düzenlenen manastır mimarisinde bütünsellik, manastırın bölümlerinin aynı dönemde inşa edildiğini gösterir. Erdemli Köyü'nün idari ve tarımsal yaşamını yöneten bu manastır benzer örnekler yardımı ile 11. yüzyıl içinde değerlendirilir.

Şırahaneler

Erdemli Vadisi'ndeki şırahaneler; saray manastırının özel şırahaneleri ile birlikte manastır çevresine dağınık olarak inşa edilmiş şırahaneleri içermektedir. Vadinin güney bölümünde bulunan kayaya oyma şırahaneler, yerleşimin en yoğun yapı grubunu oluşturur. Bu yapılar genellikle üç ana elemandan oluşur. Bunlar; üzüm ezme havuzu, şıranın akıtıldığı kanal ile o'nun ağzındaki çörten ve şıranın toplandığı hazne ya da teknedir. Şıranın akmasını sağlamak amacıyla üzüm ezme yeri genellikle tüm şırahanelerde, şıranın toplandığı havuzdan daha yüksek tutulmuştur. Üzüm ezme havuzunun düz tavanında ise baca diyebileceğimiz bir açıklık bulunur. Mimari veriler, antik çağlardan beri süregelen geleneksel şarap üretiminin Erdemli şırahanelerinde de benzer bir biçimde yapıldığını gösterir. Küfelerle şırahanelere taşınan üzümlerin, tavana açılan bacadan havuza atıldığı ya da doğrudan girişten çeriye sokulduğu bilinir. Öncelikle fıçı ya da sepetlerle toplanan üzümler ezme havuzuna yayılır. Daha sonra kalan posanın sıkma işlemi gerçekleştirilir. Son aşamada ise teknede şıra birikir birikmez yapılan doğal mayalanmadır. Saray manastırının doğusunda, üçüncü kat seviyesindeki şırahaneler, muhtemelen manastır için özel yapılmış olmalıdır. Doğudan geçilen düzensiz dikdörtgen ve kare planlı şırahaneler ardarda sıralanırlar. Mekânların havuz ve şıra haznelerinin özenli işçilikte yapılmış kademeli, yuvarlak kemerli cephelerinde, kazıma tekniğinde ve kızıl kahve boya ile yapılmış haç motifleri vardır. Saray manastırı ile bütünlük gösteren bu yapıları, 11. yüzyıl içinde incelemek mümkündür.

Erdemli'de bir şırahane (N. Ç. Karakaya)

Saray manastırının doğu ve batı bölümlerindeki yapılar, plan özellikleri dikkate alınarak 4 grup halinde incelenmiştir. Şırahanelerin ilk grubu, kare yada dikdörtgen planlı merkezî mekân etrafında, sadece tek bir üzüm ezme havuzu ve şıranın toplandığı haznenin bulunduğu "basit" diyebileceğimiz plan tipi oluşturur. Şırahanelerin ikinci grubu, birinci grupla aynı yoğunluktadır. Bu grupta ortadaki merkezi mekân etrafında birden fazla üzüm ezme havuzu ve şıranın biriktiği hazne bulunur. Merkezi mekân ilk grupta olduğu gibi dikdörtgen ve kare planlı olup, düz tavanlıdır. Merkezi bölümün zemininde şarabın konulduğu amphora ya da kaplara ait daire biçimli yuvalar yoğundur. Üçüncü gruba ait şırahaneler, diğer gruplara oranla daha azdır. Bu gruba ait şırahanelerin giriş bölümleri, genellikle özenli bir işçilik gösteren arkadlı kuzey cepheleri ile dikkat çeker. Dördüncü gruba ait şırahaneler ise kare, dikdörtgen ya da düzensiz planlı merkezî bir bölüm etrafında birden fazla üzüm ezme havuzu, şıra biriktirme haznesi ile şıranın saklandığı mekânlardan oluşur. Bazı örneklerde amphoraların depolandığı bölümler, şırahanenin en dip köşesinde yer alan ve dar geçitlerle ulaşılan serin mekânlardır. Bazı şırahanelerde bezemeler dikkat çeker. Soğanlı Vadisi'nde, Geyikli, Karabaş, Yılanlı kiliselerinin bulunduğu manastırlardaki şırahaneler, Erdemli'deki örneklere benzer. Erdemli, tahıl ve üzümün bolca yetiştiği çok elverişli, sulak, doğal bir konuma sahip olmakla birlikte, önemli yol ve şehirlere de yakındır. Mimari öğelerin ışığında, vadinin tarımsal hayatının "Saray Manastırı" nın etrafında gelişip, organize olduğunu söylemek mümkündür.

Konutlar, Ahırlar ve Güvercinlikler

Yerleşimde konutlar vadinin genellikle kuzeyinde konumlanmış olup yerleşimin en yoğun yapı grubudur. Vadinin doğu bölümünde incelenen konutların genelde aynı mimari özellikleri gösterdiği dikkat çeker. Konutların ilk grubunu kare, dikdörtgen ya da düzensiz planlı tek mekânlar oluşturur. Bu mekânların bazı örneklerde doğu-batı doğrultusunda sıralanıp birbirine birer kapı ile açıldıkları görülür. Yapıların güneyinde, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı "giriş mekânı" olarak adlandırdığımız bir ön mekân bulunmaktadır. Bazı örneklerde kare ya da düzensiz planlı giriş mekânlarına da rastlanmaktadır. Düz tavanlı giriş mekânlarının güney cephesi tümüyle açıktır. Cephenin kuzey ve güney köşelerindeki ahşap kiriş yuvaları, bu cephelerin belki de ahşap paravanlarla kapatılmış olabileceğini düşündürür. Giriş mekânlarının duvarları genelde yarım yuvarlak ve dikdörtgen nişlerle hareketlendirilmiştir. Duvarlarda bazen ocak (fırın) ve su depolamaya ayrıldığını düşündüğümüz teknelerin bulunduğu örnekler de vardır. Giriş mekânları, konutlarda günlük yaşamın önemli bir bölümüdür. Mekânın duvarlarında yarım yuvarlak ya da dikdörtgen nişlerle birlikte, gecelemeye ayrıldığını düşündüğümüz düz tavanlı, dikdörtgen ve kare planlı mekânlara açılan kapılar vardır. Bu mekânların duvarlarında da yarım yuvarlak ve dikdörtgen küçük nişler ile birlikte depolamaya ait büyük nişler de yer almaktadır Mekânların sayısı 1-3 arasında, ailenin nüfusuna göre değişir. Kimi örneklerde bu mekânların neredeyse tüm aileyi içine alacak kapasitede, büyük yapıldığı dikkat çeker. Vadinin batı bölümündeki konutlar doğudaki konutlara nazaran daha komplike ve çok katlı yapılardır. Doğu-batı doğrultusunda giriş mekânlarına açılan ikiden fazla kare, dikdörtgen veya düzensiz planlı mekânlar birbirine açılır. Mekânların duvarlarında çeşitli boyutlarda niş ve sekiler ile birlikte zeminde ağızları ahşap birer kapakla kapatılan kuyular yer alır.

Erdemli'de bir konut (N. Ç. Karakaya)

Yerleşimde manastır ve konutlara ait ahırlar dışında vadide tek başına tespit edilmiş bağımsız ahırlar bulunmaktadır. Ahırlar genellikle yerleşimin alçak kotlarında yer alır. Büyük baş hayvanlar için inşa edilen ahırların genellikle güney cepheleri tümüyle açıktır. Genellikle iki duvar boyunca yemlikler yapılmıştır. Düz tavanlı yapılara bitişik inşa edilen kare, dikdörtgen ya da düzensiz planlı mekânlar ise seyis ya da hayvan bakıcısına ait olabilir. Konut ya da manastırlara bitişik olan küçükbaş hayvanlar için düzenlenen ahırlar ise genelde daha küçük boyutlardadır. Güvercinlikler ise vadinin kuzey bölümünde genellikle en yüksek kotlardadır. Mekânların duvarlarında genellikle aynı derinlikte küçük boyutlarda çok sayıda dikdörtgen nişler kuşlar için yapılmıştır.

Kaynakça: Asutay-Flessig, N. "Kapadokya'da 11. Yüzyıl Resim Sanatına bir Örnek; Kayseri'nin Soğanlı Köyü'nde Küçük Geyikli Kilise (Melekli Kilise)" *Sanatın Ortaçağı* (ed. E. Akyürek), 1993, 105-117; Asutay-Flessig, *N. Templonanlagen in den Höhlenkirchen Kappadokiens*, Frankfurt 1996; Canverdi, A. *Kapadokya Bölgesi Güzelöz (Mavrucan) ve Ortaköy Mevkiindeki Kiliselerin Duvar Resimlerindeki Sahnelerin İkonografisi*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2005; Esin, U. "Tarihöncesi Çağların Kapadokyası" (ed. M. Sözen) *Kapadokya*, İstanbul 1998; Hild, F., Restle, M. "Kappadokien" *Reallexikon zur Byzantinischen Kunst 3* (1980), 968-1116;Hild, F. *Das Byzantinische Strassensystem in Kappadokien*, Wien 1977; Hild, F.,Restle, "M. Tabula Imperii Byzantini", *Kapadokien, 2,* Wien 1981;Jerphanion, G. "Une Nouvelle Provencede l'art Byzantien"; *Les Eglises Rupestires de* Cappadoce, 2, Pa-

ris 1936; Jolivet-Lévy, C. *Les Eglises Byzantines de Cappadoce, Le Programme iconographique de L'abside et de ses abords*, Paris 1991; Karakaya, N. "2002 Yılı, Kayseri Yeşilhisar İlçesi Erdemli Köyü'ndeki Kaya Kiliseleri Duvar Resimleri" *21. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2.Cilt, Ankara 2003, 17-28;Karakaya, N. "2003 Yılı, Kayseri Yeşilhisar İlçesi, Erdemli Köyü'ndeki Kaya Kiliseleri Duvar Resimleri" *22. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, Konya 2004, 119-128; Karakaya, N. "2004 Yılı, Kayseri'nin Yeşilhisar İlçesi Erdemli Vadisi'ndeki Kaya Kiliseler" *23. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, Antalya 2005, 113-124; Karakaya, N. " 2005 Yılı, Kayseri'nin Yeşilhisar İlçesi, Erdemli Vadisi'ndeki Kaya Yerleşimi Yüzey Araştırması" *24. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, Çanakkale 2006, 501-510; Karakaya, N. "Erdemli'de Ekmek ve Şarap" *Anadolu ve Çevresinde Ortaçağ, II*, 33-52, (2008); Kostof, S. "Caves of God the Monastic Enviroment of Byzantine", *Cappadocia*, Cambridge- Mess 1981; Ostrogorsky, G. *Bizans Devleti Tarihi* (çev. F. Işıltan), Ankara 1981; Ötüken, S.Y. "Kapadokya Bölgesi Kapalı Yunan Haçı Planlı Kaya Kiliselerinde Resim Programı" *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 3 (1984), 143-159; Ötüken, S.Y. *Göreme*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987; Özkul, A. *Dünden Bugüne Nevşehir ve Yöresi Tarihi*, Kayseri 1991; Pekak, S. M. "Güzelöz (Mavrucan) Haç Kilise" *Tarih Çevresi*, 17 (1995), 13-23; Ramsay, W. *The Historical Geography of Asia Minor*, London 1960; Restle, M. *Byzantine Wall Painting of Asia Minor*, I- II, Recklinghausen 1967; Rodley, L. *Cave Monasteries of Byzantine Cappadocia*, Cambridge 1985; Rott, H. *Kleinsiatiche Denkmaler aus Pisidien Pamphylien Kappadokien un Lykien*, Leipzig 1908; Sevin,V. "Tarihsel Coğrafya" (ed. M. Sözen), *Kapadokya*, İstanbul 1998; Sıddıki, F. İ. *Kapadokya Bölgesi Soğanlıdere Vadisi Karabaş, Gök ve Canavar Kiliseleri (Mimari ve Resim)*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2004; Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası* (çev. A. Pekman), İstanbul 1993; Texier,C. *Küçük Asya* (çev. A.Suad), III, İstanbul 1924; Thierry, N. "Peintures Palaochretiens an Cappadoce" *Synthronon* 1968, 337-366; Thierry, N. "La Peinture de Cappadoce au XIII siecle" Colloques scienctifiques de l'Academie Serbe des Arts Vol. XLI, *Classe des Sciences historiques*, 11, Belgrad 1988, 299-366; Thierry, N. " Le Portrait Funeraire Byzantin, Nouvelles Donnees" *Anatipo* (1992), 585-591; Turan,O. *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1984. (Bu çalışma 2006-2008 yılları arasında TÜBİTAK tarafından desteklenmiştir.)

NİLAY ÇORAĞAN KARAKAYA

ERDİNÇ, YAŞAR

Yaşar Erdinç

Yazar, öğretim görevlisi (Kayseri/Çanakpınar, 1965-). Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Bölümünü bitirdi (1986). Devlet bursuyla İngiltere'ye gitti. Oxford'da İngilizce eğitimi gördü. Birmingham Üniversitesinden "Ekonomi Politikaları" konusunda yüksek lisans ve Leeds Üniversitesinden aynı konuda "Doktora" derecesi aldı. Siyasal Bilgiler Fakültesinde öğretim görevlisi olarak akademik dünyaya katıldı (1995–1998). Oyak Portföy Yönetimi ve İş Yatırım'da Araştırma Müdürlüğü yaptı. *İntermedya Ekonomi*, *Ekonomist*, *İş Yatırım Menkul Değerler ve Aylık Analiz Bülteni* dergilerinin editörlüğünü, *Platin Lira*'nın Yayın Danışmanlığını (1999–2000), CNN-TURK'te "Parametre", "Finans Analiz" (1999–2002) ve SKYTURK televizyonunda "Paranın Rotası" programlarını yaptı (2003). *Milliyet* gazetesi (2000–2001) *Globus* dergisi ve *Akşam* gazetesinde köşe yazıları yazdı (2002–2005). Kara Harp Okulu, Deniz Harp Okulu, Leeds, Siyasal Bilgiler, Yeditepe, Kadir Has, İstanbul Bilgi ve Beykent Üniversitelerinde ekonomi ve nans ağırlıklı dersler verdi. Beykent Üniversitesinde Bankacılık ve Finans Bölümü Başkanı olarak meslek hayatına devam etmektedir.

Eserleri: *Teknik Analiz El Kitabı* (1996); *Borsada Analiz*, (1998); *Yatırımcı ve Teknik Analiz Sorgulanıyor* (2003); *Para Harekatı-Krizlerin Belgesel Romanı* (2006).

EMİR KALKAN

ERDOĞAN, AYTEN

Öğretim üyesi (Kayseri, 1963-). Kayseri Mimarsinan Öğretmen Lisesini bitirdi (1973–1979). İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesinden mezun oldu (1979–1985). Aynı üniversitede uzmanlık eğitimini tamamladı (2000–2004). Zonguldak Karaelmas Üniversitesinde yardımcı doçent (2006–2008) ve doçent oldu (2008). Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Öğretim Üyesidir.

YAYIN KURULU

ERDOĞAN, İSMAİL

Öğretim üyesi, ilahiyatçı (Kayseri, 1964-). Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mezunudur (1988). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisansını bitirdi (1996). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde doktora yaptı (2001). Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bölümleri Bölümüne yardımcı doçent ve sonra da aynı bölüme bölüm başkan yardımcısı olarak atandı (2003). Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bölümleri Bölümünde doçent unvanını aldı (2007).

Eserleri: *Hermetik İslam Düşüncesinde Türlerin Efendisi ve Kâmil Tabiat Anlayışı* (2004).

YAYIN KURULU

ERDOĞAN, MEHMET

Öğretim üyesi, ilahiyatçı (Kayseri/Develi, 1956-). Marmara Üniversitesi İslam Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi'dir. Ortaöğrenimini Kayseri'de tamamladı. Erzurum İslami İlimler Fakültesi Tefsir-Hadis Bölümünden mezun oldu (1979). Diyanet İşleri Dönem ihtisas kursunu tamamladı (1980-1983). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans çalışmasından sonra İslam Hukuku bilim dalında doktorasını tamamladı (1989). Marmara Üniversitesine Yabancı Diller Bölümü Arapça okutmanı olarak atandı (1984) ve ilahiyat Fakültesinde görevlendirildi. Ardından İslam Hukuku doçenti (1995) ve profesörü oldu (2001).

Eserleri: *İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi* (2000); *Vahiy-Akıl Dengesi Açısından Sünnet* (2001); *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (1998); *İslam Hukuk Felsefesi* (Gaye Problemi) (trc. Vecdi Akyüz ile birlikte, 1988); *Zâdü'l-Meâd,* V-VI ciltler (trc. 1990); *el-Muvâfakât* (İslami İlimler Metodolojisi), I-IV ciltler (trc. 1990-1992); *Huccettullahi'l-bâliğa* I-II ciltler (trc. 1994); *Fıkıh Usulü: İslam Fıkhını Araştırma ve Kavrama Yöntemi* (trc. 1992); *Bosna-Hersek İslam Hukuku Tarihi* (trc. 1994); *Buharî'de Yönetim Esasları* (trc, 2000); *İslam İlmihali* (heyet, 2007); *Kırk Ambar Duygu ve Hikmet* (2007); *Kırk Ambar Öykülerin Büyüsü* (2007); *Ana Hatlarıyla İslam Dini (İlyas Çelebi ile birlikte)*, (2007)

YAYIN KURULU

EREN, HÜSEYİN AKSEL

Öğretim üyesi, tekstil mühendisi (Kayseri, 1974-). İlköğrenimini Kayseri Ahmet Paşa İlkokulunda, ortaöğrenimini Kayseri Nuh Mehmet Küçükçalık Anadolu Lisesinde tamamladı. Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Tekstil Mühendisliği Bölümünden mezun oldu (1996). Aynı Üniversite'nin Tekstil Mühendisliği Bölümünde araştırma görevlisi olarak göreve başladı. Ardından yüksek mühendis (1999), doktor (2004), doçent (2007) oldu. Uludağ Üniversitesi Tekstil Mühendisliği Bölümü Öğretim Üyesi'dir. Ulusal ve uluslararası dergilerde birçok makalesi yayınlanmıştır.

YAYIN KURULU

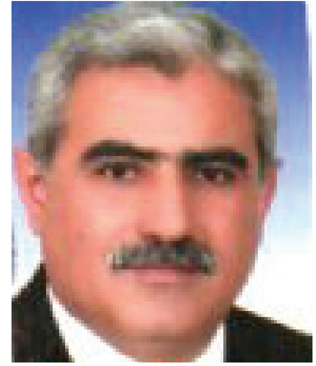
ERGİNDOĞAN, NACİ

Bağlama sanatçısı (Kayseri, 1927-) Üdî Ahmet Ergindoğan (1916–1950) 'ın oğludur. Gazipaşa İlkokulunu bitirdi (1942). Ailece gittikleri Ankara 'da Ortaokul ikinci sınıf tan ayrıldı. Kayseri'ye döndüklerinde Eczacı kalfalığına başladı. Sümer Bez Fabrikasında eczacı kalfalığı yaptı. Kayseri Halkevinde Emin Aldemîr'den bağlama dersleri aldı (1949). Adnan Türközü ile birlikte konserler verdi. 1954 yılında içinde Ahmet Yamacı'nın da olduğu saz ekibi ile birlikte radyo konserinde Muzaffer Akgün'ne eşlik etti. Abdurrahman Sami Yalçın başkanlığında kurulan Kayseri Musikî Cemiyeti'de Kemanî İbrahim Yılmaz, Udî Şükrü Gençsoy, Udî İsmail Ediz gibi sanatçılarla birlikte yer aldı (1957–1960). Çeşitli dost toplantılarında saz çalmaya devam etti. Evli üç çocuk babasıdır.

YAYIN KURULU

ERGUN, HASAN ABDÜLHALİM

Belediye Başkan Vekili (Serez, 1885 - 19 Şubat 1972). Babası Abdülcelil Bey, annesi İsmet Hanım'dır. Asıl mesleği doktor-

İsmail Erdoğan

Hüseyin Aksel Eren

Mehmet Erdoğan

Naci Ergindoğan

Hasan Abdülhalim Ergun

luktur. Zonguldak'tan Kayseri'ye sağlık müdürü olarak atandı. Kayseri Belediye Başkanlığını vekâleten yürüten Emniyet Müdürü Nuri Güven'in tayini çıkınca Valiliğin 12 Eylül 1942 tarihli kararıyla Kayseri Sağlık Müdürü olduğu dönemde Kayseri Belediye Başkanlığına vekâleten tayin olundu. 1 Kasım 1942'de bir başka şehre tayini çıkıncaya kadar yaklaşık iki ay belediye başkanlığı yaptı. Daha çok İl'in sağlık sorunlarıyla ilgilendi. Evli ve bir çocuk babasıydı.

Kaynakça: Çalışkan, *Kayseri Belediyesi*; Şükrü Öztürk, *Cumhuriyet'in Kuruluşundan Çok Partili Döneme Kadar Kayseri Belediyesi (1923-1946)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2005.

ŞÜKRÜ ÖZTÜRK

Recep Orhan Ergun

ERGUN, RECEP ORHAN

Kayseri Milletvekili, asker (Kayseri, 1926–23 Mart 1998). İlkokulu Kayseri'de, ortaokulu İzmir Karataş'ta ve liseyi Kuleli Askerî Lisesinde okudu. Harp Okulunu bitirdi (1944) . Daha sonra eğitimine Türk Harp Akademisi (1954) ve Hamburg/Alman Harp Akademisinde devam etti (1963). Türk Harp Akademilerinde öğretim üyeliği yaptı (1963–1966). Alay komutanlığı ve Milli İstihbarat Teşkilatında Dış İstihbarat Başkanı olarak görev yaptı. Ardından generalliğe terfi etti (1970). Çeşitli tugay ve tümen komutanlıkları, Milli İstihbarat Teşkilatında yönetim ve yorumculuk, kolordu komutanlıkları, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı yaptı. Orgeneralliğe yükseldi (1983). Bu yılları müteakip Harp Akademileri Komutanlığı (1983–1985), İstanbul I. Ordu Komutanlığı görevlerinde bulundu (1985–1987). XVIII. Dönem seçimlerinde Anavatan Partisinden Kayseri Milletvekili seçildi (1987). Evli ve iki çocuk babasıydı.

Kaynakça: *TBMM Arşivi, 03.12.1987 tarihli Mazbata ve Özgeçmiş; TBMM Albümü*, s. 485.

YAYIN KURULU

İbrahim Ergüven

Hakan Ergül

ERGÜL, HAKAN

Yazar, öğretim üyesi (Kayseri, 1972-). Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Basın-Yayın Bölümünü bitirdi (1997). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans yaptı (1999). Doktora çalışmasını Japonya Tohokuku Üniversitesinde tamamladı (2001-2006). Aydın Doğan Vakfı Genç İletişimciler Yarışması'nda araştırma dalında birincilik ödülünü (1997) ve Yaşar Nabi Nayır Gençlik Ödülleri Öykü Ödülünü aldı (2003). Hikâyeleri *Adam Öykü, Varlık, İmge Öyküler, Kül, Notos Öykü* gibi dergilerde yer aldı. Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Basın-Yayın Bölümünde Yrd. Doç. Dr. olarak halen görev yapmaktadır.

Eserleri: *Televizyonda Haberin Magazinleşmesi* (2000); *Krizanteme Adanmış* (2003).

Kaynakça: Işık, *TEKAA*, s. 1256.

YAYIN KURULU

ERGÜVEN, İBRAHİM

Belediye Başkanı (Kayseri, 1910 - Bursa, 03 Haziran 1980). Babası Ömer Bey, annesi Lütfiye Hanım'dır. Aslen hukukçudur. İstanbul'da hâkimlik yaparken Kayseri Belediye Meclisinin aldığı kararla Kayseri Belediye Başkanlığına getirildi (01 Şubat 1947). Başkan olunca şehrin en uzak yerlerine kadar kaldırım döşetti. Kayseri Atatürk Stadyumu'nun büyük bir kısmı ve Şehir Mezarlığı'nın bir kısmını kamulaştırdı. Şehir Mezarlığı'nın ön duvarı ve iki yüz kişilik Garipler Mezarlığı da bu dönemde yapıldı. Kayseri'nin su sorunuyla da ilgilendi. Ankara'dan gelen Mühendis Necip Suveren'in Kayseri'deki su kaynaklarıyla ilgili etüt ve projesini Kayseri Belediye Meclisine sundu. Sivas-Sızır'da akan suyun kullanım hakkının Kayseri'ye verilmesi konusunda da oldukça başarılı bir politika izledi. Nitekim daha sonra Sivas-Sızır'daki suyun üzerine kurulan santralle Kayseri'ye elektrik sağlandı. 1950 genel seçimlerinde, Kayseri'den CHP milletvekili adaylığı için Kayseri Belediye Başkanlığı görevinden istifa etti (31 Mart 1950). Fakat seçimlerde başarılı olamadı. Uzun yıllar Kayseri'de avukatlık yaptı. Evli ve iki çocuk babasıydı.

Kaynakça: Erkiletlioğlu, *KYTN*; Çalışkan, *Kayseri Belediyesi.*

ŞÜKRÜ ÖZTÜRK

ERİKÇİZADE HACI DERVİŞ EFENDİ (HAFIZ AĞAZADE)

Müderris (Kayseri, 1831-24 Ocak 1907). "Hacı Derviş Efendi" diye tanınan Mehmed Râsih, 1831 yılında Kayseri'nin Bozatlıpaşa Mahallesi'nde dünyaya geldi. Babası, Hafız Ağazade Şeyh Mehmed Efendi'dir. Şeyh İbrahim Tennûrî torunlarından Nasrullah sülalesine mensuptur. İlk bilgilerini Varinlizade Mükremin Efendi'den, hafızlık diplomasını Tepecikli Hafız İshak Efendi'den aldı. Arapçayı Şeyh Kasım Efendi'den öğrendi. 1849 yılında Avanoslu Hacı Zekeriyya Efendi'nin (ö. 1885) derslerine başladı; 11 sene okuduktan sonra 1860 tarihinde icazet aldı. Daha sonra Kırşehir'e giderek Abdurrahman Efendi'den feraiz (miras hukuku) tahsil etti. Kayseri'ye döndüğünde bu alanda meşhur olmuş; 850 kişiye İslam miras hukukunda icazet vermişti. 1872 tarihli Kayseri Vergi Defteri'nde "Müderrisinden Hafız Ağazade Derviş Efendi, Bozatlı-Kabasakal Mahallesi, Yahya Sokağı"nda kayıtlı gözükmektedir. Paşa Camii Sokağı'ndaki ekmekçi fırını Derviş Efendi üstüne kayıtlıdır. Hacı Derviş Efendi, 45 yıl Hacı Zekeriyya Medresesinin müderrisliğini yaptı.

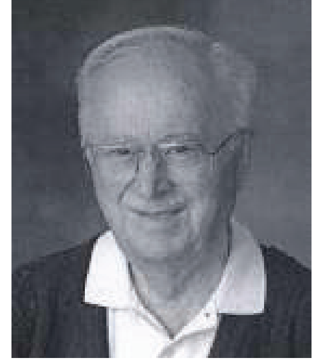
1888 yılında İstanbul'a gitti, Padişahın bağışına mazhar oldu; bu parayla hacca gitti. 1324 yılı, Zilhicce ayının dokuzunda yani Kurban Bayramı arifesinde öldü. Ölüm tarihi 24 Ocak 1907 yılına denk düşmektedir. Ahmet Remzi Akyürek tarafından, "Erikçizade" adıyla anılarak ölümüne 10 mısralık manzum tarih düşürülmüştür. Kabri Kurşunlu Camii'nin güney tarafındaki büyük caddenin üzerindedir. Şimdi park olan bu kısım, eskiden hazire idi. 1929 yılında Belediye Başkanı Hacılarlı Muhiddin Gürbaz* (ö. 1938) zamanında ise, yol açmak amacıyla, Paşa Hamamı ve üç sınıflı Kurşunlu Mektebi yıkıldı.

Eserleri: Ahmed Nazif Efendi, "Ferâiz ilmine ait bir mecmuası vardır." demektedir ancak bildiğimiz yazma eserler kataloğunda bulunmamaktadır.

Kaynaklar: A. Nazif, *Meşâhir* (Diriöz'ler), s. 102-103; Güven, *Kayseri'de Mecmualar*, s. Lxxxviii; Erkiletlioğlu, *KYTN*, s. 65; Hasibe Mazıoğlu, *Ahmet Remzi Akyürek ve Şiirleri*, Ankara 1987, s. 239; Cömert, *19. Y. Kayseri*, s. 83.

MUSTAFA IŞIK

ERİNGEN, AHMET CEMAL

Ahmet Cemal Eringen

Öğretim üyesi, mühendis (Kayseri, 1921-9 Aralık 2009). Şimdi İstanbul Teknik Üniversitesi olan İstanbul Yüksek Mühendislik Okulundan mezun oldu (1943). Doktora eğitimini Amerika'da Polytechnic Institute of Brooklyn'de tamamladı (1948). Purdue Üniversitesi (1953–66), Illinous Institute of Technology (1953–58) ve Princeton Üniversitesinde (1966–91) de çalışmalarda bulundu. Prof. Dr. Eringen Mühendislik Bilimleri Topluluğu (*Society for Engineering Science*) kurarak bir süre başkanlığını yürüttü. Mühendislik Bilimleri Topluluğu, 1975 yılından itibaren yılın en başarılı mühendislik bilimcisine Ahmet Cemal Eringen'in onuruna madalya vermektedir. Bu madalyayı alanlardan dördü Nobel Ödülü'nü kazanmıştır. Pek çok üniversiteye ziyaretçi profesör olarak davet edilen Eringen'e Glasgow Üniversitesi (İskoçya) tarafından onursal doktora verilmiştir.

Eserleri: *Nonlinear Theory of Continuous Media* (1962), *Mechanics of Continua* (1967), *Foundations of Micropolar Thermoelasticity* (1970), *Elastodynamics vol. 1* (1974), *Polar and Nonlocal Theories of Continua* (1974), *Elastodynamics vol. 2* (1975), *Mechanics of Continua* (2. basım) (1980), *Electrodynamics of Continua vol. 1* (1989), *Electrodynamics of Continua vol. 2* (1989), *Constitutive Equations of Nonlinear Electromagnetic-Elastic Crystals* (1990).

Kaynakça: www.tuba. gov.tr

HALİL TEKİNER

ERKAL, ABDULLAH

Abdullah Erkal

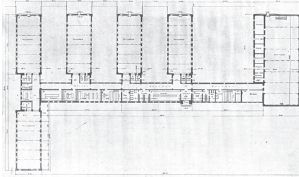
Şair, eğitimci (Erzincan, 1946-). İlk ve ortaokulu Erzincan'da bitirdi. Gümüşhane İlk Öğretmen Okulundan 1965 yılında mezun olduktan sonra kısa bir süre Divriği'de öğretmenlik yaptı. Daha sonra kurum değiştirerek Devlet Su İşleri, Adliye'de zabıt kâtipliği, Sosyal Sigortalar

Kurumunda makine memurluğu yaptı. 12 Eylül İhtilali'nde Erzincan 3. Ordu Özel Askerî Ceza ve Tutukevinde idare memuru olarak görevlendirildi. 1989 yılında Kayseri Askerî Mahkemesine Yazı İşleri Müdürü olarak atandı. 1997 yılında emekli olup Kayseri'ye yerleşti. Emekli olduktan sonra Melikgazi Halk Eğitim Merkezinde, çeşitli derneklerde ve okullarda bağlama kursu vermeye devam etti. 2003 yılında Kayseri Kapalı Çarşı Hacıefendi Sokağı'nda bağlama kursu işyeri açarak yüzlerde öğrenci yetiştirdi. Halen bu işi sürdürmekte olan şair, hece ölçüsünde hiciv ve taşlama yazmaktadır. Şiirleri *Erciyes*, *Çemen*, *Yeniden Diriliş*, *Kayseri Kültür Ocağı*, *Anasam* gibi dergilerle ve antolojilerde yayınlanmaktadır. Türkü formatındaki derlemeleri TRT tarafından alınarak arşivlenmiştir. ANASAM*'ın kurucu üyelerindendir.
Eserleri: *Ha Hasan Kel, Ha Kel Hasan* (1976).

ÂLİM GERÇEL

ERKEK SANAT ENSTİTÜSÜ

Cumhuriyet'in ilanının ardından eğitimi yaygınlaştırmak için kentlerde kurulan Halkevleri ve okulların yanı sıra, devrimlerle hedeflenen modernleşme sürecinin bir parçası olan sanayileşme hamlesi ve yarattığı işgücü ihtiyacına bağlı olarak ortaya çıkan teknik eleman ihtiyacına karşı yurt çapında sanat ve teknik okullarının kurulması da önemsenmiştir. Bu kapsamda, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde 1933 yılında Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

Erkek Sanat Enstitüsü planı (çizim: S. Oran)

Erkek Sanat Enstitüsü metal işleri binası

Erkek Sanat Enstitüsü Metal İşleri Atölyesi (B. Asiliskender)

Bu birim, 1941 yılında Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığına dönüştürmüştür. Müsteşarlık, Alman mimar Paul Bonatz'ı Erkek Sanat Enstitüleri planlamak üzere ülkeye davet etmiştir. Kayseri Erkek Sanat Enstitüsü, Bonatz tarafından çizilen tip projelerin bir örneği olarak 1942–1945 yılları arasında inşa edilmiştir. Eğitim ve işgücü yetiştirme hedefleri ile okul, Türkiye Erken Cumhuriyet Dönemi modernleşme ve sanayileşme çabalarının önemli simgelerinden birisidir. Türkiye ve Dünya Modern Mimarlık Mirası'nın özgün ve değerli bir örneği olan bu yapı, başta Kayseri kent hafızası ve kimliğinin ayrılmaz bir parçasıdır. Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Müdürlüğü Kayseri Kurulu, DoCoMoMo Türkiye ulusal çalışma grubu tarafından yapılar için 2008 yılında yapılan başvuruya bağlı olarak, sadece Bonatz tarafından oluşturulan tip projeye uygun olarak inşa edilen atölye bloğunu 2009 yılı başında kültür varlığı olarak tescilleme kararı almıştır. 1959 sonrası inşa edilen yapılar ise, başvuruya rağmen tescil-dışı bırakılmıştır

Yapı, yaklaşık 300 kişiye eğitim verebilecek bir şekilde tasarlanmıştır. Öğrencilerin bir kısmı mesleki ve kuramsal dersleri takip ederken, geri kalanı kendi alanlarında atölyelerde uygulamalı çalışmalar yapabilecek bir plan şemasına sahiptir.

Yalın, modern mimari üslubun özgün örneklerindendir. Basit geometrik biçimi ve çizgisel hatları ile dikkat çekmektedir. Okul, birbirine paralel konumlandırılan 6 atölyeden oluşmaktadır. Tesviye, mobilya-dekorasyon ve metal işleri eğitiminin verildiği atölyelerde, iç mekânına ışık sağlamak için -çoğu zaman- çizgisel ışık bantları bulunmaktadır. Ayrıca, atölye birimleri arasında kalan derslikler, depolar gibi mekânların ritmik pencere açıklıkları cepheyi özgünleştirmektedir.

Özellikle atölyelerin geniş açıklıklarını oluşturmak için uygulanan betonarme makas strüktürleri dikkat çekicidir. Betonarme makasların arasına yaklaşık 50 cm aralıklar ile tali kirişler atılmış ve araları Kayseri'ye özgü taşla kaplanmıştır. Yüzey sıvalı olmadığından, makaslar arasındaki sistem izlenebilmektedir.

1942 tarihli atölye grubuna, 1959 yılında makine atölyesi, 1965 yılında derslikler ve idarenin olduğu bir blok, döküm atölyesi ve motor atölyesi ile 1970 yılında elektrik işleri atölyesi ilave edilmiştir. Erkek Sanat Okulu, günümüzde "Kayseri Endüstri Meslek Lisesi" olarak özgün işlevini koruyarak hizmet vermektedir. Yapının plan şeması bozulmadan günümüze ulaşmıştır. Sadece cepheleri, tasarım ilkelerine bağlı kalınarak, özgün oranlarına uygun pvc sistemle yenilenmiştir. Atölyelerde orijinal tezgâhlar ve sistemler kullanılmaktadır. Derslik tefrişleri yenilenmiş ama ilk yıllara ait çizim masaları gibi mobilyalardan örnekler korunmuştur. Ayrıca, taşıyıcı siteminde de belirgin bir bozulma izlenmemektedir.

Kaynakça: Asiliskender, B., "Yaşanan Bir Cumhuriyet Mirası Örneği Olarak Kayseri Erkek Sanat Enstitüsü", *Cumhuriyet'in Mimarlık Mirası Sempozyumu*, M. O. Genel Merkezi, 26-27 Şubat, Çağdaş Sanatlar Merkezi, Ankara 2009; Asiliskender, B., "Kayseri Erkek Sanat Enstitüsü", *Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları IV*, docomomo_tr, Uludağ Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Bursa 2008; Oran, Sabri, *Erkek Orta Sanat Okulları ve Erkek Sanat Enstitüleri*, Yayınlanmış Yeterlilik Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi Kürsüsü, Pulhan Matbaası, İstanbul 1952.

BURAK ASİLİSKENDER

ERKİLET

Osmanlılar zamanında Kayseri Kazası'nın Sahra Nahiyesi'ne bağlı en büyük köylerden birisiydi. Gelirlerinin önemli bir kısmı Kayseri'deki büyük dinî ve sosyal kurumlara vakıf olarak tahsis edildiğinden her zaman ön planda olan bir yerdi. 1470–71 Tarihli Vakıf ve Mülk Defteri'nde malikâne gelirinin bir kısmı Hunat Hatun Medresesine*, bir kısmı da Gıyasiye ve Dârüşşifa Medresesine* vakfedilmişti. 1484 Tarihli Defter'e göre divani geliri, Kayseri Kalesi Komutanı Sinan Ağa'ya ve Kale İmamı Mevlânâ Şemseddin'e tımar olarak tahsis edilmişti. 1500 tarihli Defter'de, divani gelirlerin sipahilere tahsis edildiği, cizye gelirlerinin ise yine Kayseri Kalesi imamına verildiği belirtilmektedir. 1570 ve 1584 tarihli Defterlerde, malikâne gelirlerinin Gıyasiye ve Dârüşşifa Medreselerine tahsis edildiği, divani gelirlerinin ise tımar olarak verildiği kaydedilmiştir. Başlıca mahsulleri, hububat ürünleri yanında meyve ve ceviz üretimiyle bağcılık olan Köy'de, arıcılık ve hayvancılık da yapılmaktaydı. Erkilet Köyü'nün yıllık geliri, 1470'te 11.000 akçe, 1484'te 14.023, 1500'de 14.569, 1523'te 14.283, 1570'te 21.170, 1584'te 21.097 akçe idi. Meskûn halkının çoğunluğunu gayrimüslimlerin oluşturduğu Erkilet Köyü'nde, 1484'te 21'i Müslüman Türk olan 78 kişi, 1500'de 32'si Müslüman Türk 96 kişi, 1570'te 33'ü Müslüman Türk 137 kişi, 1584'te 72'si Müslüman Türk, merkez ve Karabaş ile Raşa Mahallerinde toplam 298 hane nüfus ikamet etmekteydi. 1612 tarihli Cizye Defteri'ne göre ise Köy'de ikamet eden gayrimüslimlerin sayısı 145 ha-

Erkilet (E. Ayata)

Yukarı Erkilet Zade Mahallesi (Ş. Karatepe)

ne idi. 1647'de gayrimüslimlerin sayısında önemli bir düşüş olmuş ve kişi sayıları 86'ya gerilemiştir. 1692 tarihli Cizye Defteri'ne göre Köy'deki gayrimüslimlerin sayısı 196 kişiye yükselmiştir. 1834 tarihli Temettuat kayıtlarına göre Kayseri'nin en büyük köylerinden birisi olan Erkilet; Dere, Yukarı, Zade, Cami-i Kebir, Tepe, Arabidin, Hastek Mahalleleri olmak üzere toplam 7 mahallesi olan kalabalık bir yer hâline gelmiştir. 501 hane Müslüman Tük nüfus ikamet etmektedir. Erkilet Köyü'nün Kayseri'de önemli bir konumda bulunmasının sebeplerinden birisi de Eylül 1717'den Mayıs 1718 tarihine kadar Sultan III. Ahmed (1703–1730)'in sadrazamlığını yapan Kayserili Mehmed Paşa* diye şöhret olan Mehmed Paşa'nın Erkiletli bir tüccarın oğlu olmasıdır. Lale Devri'nin meşhur sadrazamı Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın selefi olan Mehmed Paşa, doğduğu köy olan Erkilet'e kendi adını taşıyan bir cami* inşa ettirmiştir. Cami, bugün de hizmet vermektedir. Ayrıca Vakıf Kütüphanesi de bulunmaktadır. 1912'de belediye teşkilatı kuruldu. Hâlen Kocasinan Merkez ilçesine sekiz mahalle olarak bağlıdır. Nüfusu 2007 yılı sayımına göre 14.854'dür.

Erkilet Arabıdın Mescidi (Y. Özbek)

Kaynakça: *Bulgaristan Devlet Arşivleri Oryantal Araştırmalar Defter No: 713*; *Karaman Vakıf ve Mülk Defteri*, vr. 66a, 68a; *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tapu-Tahrir Defteri 38*, s. 55–56, 125, 129; *Maliyeden Müdevver Defterleri 20*, vrk. 41b-42a; *Tapu-Tahrir Defteri 387*, s. 203; *Tapu-Tahrir Defteri 976*, s. 39-40; *Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi (TK. KKA. TD) Tapu-Tahrir Defteri 136*, s. 55a-56b; *Maliyeden Müdevver Defterleri 1208*, s. 4; *Maliyeden Müdevver Defterleri 3659*, s. 28; *Maliyeden Müdevver Defterleri 5856*, s. 38–40; *Kayseri Temettuat Defteri II (1250/1834 Tarihli),* Haz. İsmet Demîr, Kayseri 1998, s. 1-37; İnbaşı, *16. YBKayseri*, s. 81-82; Hanefi Bostan, "Sadrazam Kayserili Mehmed Paşa", *KYTSB*[3],s. 57-72; www.tuik.gov.tr

MEHMET İNBAŞI

ERKİLET ARABIDIN MESCİDİ

Kayseri, Kocasinan İlçesi, Erkilet Kasabası, Yukarı Mahalle'de bulunan eser harap durumdadır. Tek mekânlı mahalle mescidi olarak kaba yonu moloz taşla inşa ettirilmiş olan yapının üst örtüsü tamamen, beden duvarları da kısmen yıkılmıştır. Yapının doğu cephesinin kuzey ucunda yer alan taş kitabesine göre eser el-Hac Mustafa tarafından H 1253 (M 1837-38) yılında inşa ettirilmiştir. Mescide kuzey cephenin batısına kaydırılmış kapıdan girilmektedir. Güney cephenin ortasında yarım daire niş olarak düzenlenen mihrabın sıva üzerine kalem işi bezemelerle süslendiği dikkati çekmektedir. Mihrap nişi dilimli sivri kemerle çerçevelenmiş olup, niş yüzeyi beş yatay kuşak halinde kalem işi bitkisel motiflerle süslenmiştir. Mihrap kemerinin alınlığında da aynı tür bezemeler yer almaktadır. Sıvaların büyük bölümü dökülmüştür. Ahşap kirişler üzerine düz toprak dam olan üst örtü yıkılmıştır. Mescidin güney duvarında mihrabın iki yanına birer pencere açılmıştır. Aynı pencere düzeni doğu duvarda da tekrarlanmıştır. Batı duvarda iki küçük niş dikkat çeker. Mescidin güneydoğusunda köşk minaresi bulunmaktadır. Silindirik bir kaide üzerinde yükse-

len minare kesme taştan inşa edilmiştir. 16 taş basamaklı bir merdivenle ulaşılan minare yapının dış cephesine bağımlı olarak yapılmıştır. Dört adet çokgen sütun üzerine oturan dekoratif kemerciklerin taşıdığı külahla tamamlanmıştır.

YILDIRAY ÖZBEK

ERKİLET DİLİ (GİZLİ DİL)

Erkilet'te eski zamanlarda kimilerine göre tütün kaçakçılarının, kimilerine göre çerçilerin kendi aralarında konuşmak için kullandıkları ve sözcük sayısı oldukça sınırlı olan gizli bir dildir. Türkçe cümle yapısının içerisine sadece farklı sözcükleri yerleştirmek Sûretiyle meydana getirilen bu dil, kelime uygun ise "yakıştırma" bir dildir. Bu dilde sözcüklerin bir kısmı Türkçeden kaynaklanırken bir kısmı da Ermenice, Farsça ve Arapça gibi dillerden kaynaklanmaktadır, lakin içlerinde uydurma sözler de vardır. Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu, 31 Mayıs 1952 tarihinde *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*'nde "Erkilet Çerçilerinin Argosu: Dilce" adıyla bir makale yayımlamıştır. Erkiletlilerin bu dile, "dilce" adını verdiklerini belirten Caferoğlu, bu gizli dili "argo" olarak nitelendiriyor. Caferoğlu, Nihat Çetin'in verdiği bilgilerden hareketle, "Erkilet halkının kaçakçılık yapması, bu arada, zaptiye ve kolcu tehlikesi karşısında, aralarında anlaşıvermek ve ilk tertibatı alıvermek için kendilerine mahsus mevcut tabirler ve kelimeler kompleksinden vücuda getirilmiştir. Kaçakçılar arasında başlayan bu dil, kaçakçıların ortadan kalkmasıyla, çerçilerin işine yaramış ve gelişmiştir. Çerçiler, aralarında, malın iyisini kötüsünü ifade etmek, herhangi bir malın fiyatının yükselip alçaldığını, müşteriye ve yabancıya hissettirmeden anlatıvermek için bu "dilce"den faydalanmışlar" görüşünü dile getiren Caferoğlu, hâlen (1952) Erkilet'te yabancılar yanında gizlice konuşulması icap eden durumlarda bu dilin konuşulduğunu vurguluyor. Erkilet'in gizli dili üzerine ilk çalışmayı Kemalettin Karamete yapmış ve *Erciyes* dergisinin 19. sayısında yayımlamıştır. Erkilet'in gizli dili hakkında kısaca bilgi verdiği yazısında bazı örnekler de yer almıştır. Kemalettin Karamete, *Yeşil Erkilet* dergisinde konu hakkında daha geniş bilgiler veren bir yazı kaleme almıştır. Ali Rıza Önder, *Erciyes* dergisinde 1947 ve 1948 sayılarında Erkiletli Hasan Seyhan'dan 1939 yılında derlediği 40 kelimeden edep dışı olan altısını ayıklayarak "Erkilet Dili" adıyla yayımlamıştır. Asım Yahyabeyoğlu, *Anılarımda Kayseri* kitabında Erkilet'in gizli diline "Erkiletçe" adını verir.

Erkilet'in Gizli Dilinden Birkaç Sözcük

Ankin: kadın; *Avgıt*: yumurta; *Bızdıh*: çocuk; *Cur*: su, ayran; *Dabı*: at; *Danaş*: kadın; *Tüfan*: tütün, sigara; *Bet*: kötü, çirkin; *Cam*: ayna; *Cev*: arpa; *Çıray*: ışık; *Acışi*: biber (acı işi); *Agışi*: kaput (ağ işi); *Cızişi*: yazı (cızı işi); *Delolan*: ekmek (deli oğlan) mecazî anlamda.

Kaynakça: Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu, "Erkilet Çerçilerinin Argosu: Dilce", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,* IV (31 Mayıs 1952), S. 4, s. 334-344; Ali Rıza Önder, "Erkilet Dili", *Erciyes,* (Aralık 1947, Ocak 1948); Asım Yahyabeyoğlu, *Anılarımda Kayseri,* Ankara, 1999; Kemalettin Karamete, *Erciyes* (Ağustos 1942), S. 19, s. 585-590; Kemalettin Karamete, *Yeşil Erkilet,* Kayseri 1942, s. 16.

S. BURHANETTİN AKBAŞ

ERKİLET ERZADE MESCİDİ

Erkilet kasabası Yukarı Mahalle'de yer alan yapı, tek mekânlı bir mahalle mescidi olup günümüzde harap haldedir ve ibadete kapalıdır. Arabıdın Mescidiyle olan benzerliği dikkate alınarak eserin 19. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiş olabileceği söylenebilir. Eserin kitabesi yoktur. Mescidin beden duvarlarının köşelerinde düzgün kesme taş, diğer bölümlerinde kaba yonu moloz taş, taşıyıcı ve üst örtüde ahşap malzeme kullanılmıştır. Yapıya batı cephenin kuzeyine kaydırılmış kapıdan girilmektedir. Yapının üst örtüsü, iki ahşap sütuna oturan yastıklara doğu batı doğrultuda atılmış ahşap kirişler üzerine düz toprak damdır. Güney cephe ortasında bulunan mihrap yarım daire niş şeklinde düzenlenmiş olup, mihrapta sıva üzerine, rumi ve palmetten oluşan birim kompo-

Erkilet Erzade Mescidi (Y. Özbek)

zisyonun kalıpla basılarak tekrarlandığı bir süsleme programı vardır. Aynı süslemeyi kadınlar mahfilinin korkuluklarında da görmek mümkündür. Mescidin doğu ve batı duvarlarında aşağıya doğru genişleyen birer pencere açıklığı yer alırken, güney cephede iki pencere bulunmaktadır. Mescidin tabanı ahşap döşemedir. Kuzey duvarı tamamıyla kadınlar mahfili olarak düzenlenmiş olup, mahfilin önünde ahşap bir paravan yer almaktadır. Mescidin orijinalinde köşk minaresinin olup olmadığı bilinmemektedir. Ancak günümüzde sonradan demîrden yapılmış bir minare yer almaktadır.

YILDIRAY ÖZBEK

ERKİLET GÜZELİ TÜRKÜSÜ

Kayseri'nin kuzeyinde yer alan Erkilet* yöresine ait olan bu türkünün sözlerinde Erkilet ve bu yörenin özellikleri anlatılmaktadır. Türkünün sözlerinde bulunan "üzüm bağları" ve "ceviz ağaçları" Erkilet'i meşhur eden özellikler arasındadır. Kayseri'nin yanında Türkiye'nin hemen her yerinde bilinen bir türküdür. TRT Müzik Dairesi Başkanlığı arşivinde repertuar sırası 3170 olan türkünün kim tarafından yakıldığı bilinmemekle beraber kaynağı yöre ekibi olarak belirtilmiştir. Usulünün 2/4'lük ritminin ise kıvrak oluşundan dolayı, oyun havası olarak da nitelendirilebilir. Hatta bu özelliği onun bu kadar ün yapmasının başlıca sebebidir. Çoğu zaman ağır tempolu ve duygulu eserlerde görülen, İçli bir makam olan Hicaz makam dizisinin gayet ritmik ve tempolu bir şekilde icrası bu türküde görülmektedir. Anadolu'nun birçok yerindeki düğünlerde ve eğlencelerde oyun havası olarak çalınır ve oynanır. Türkünün bu kadar meşhur olmasının nedenlerinden bir diğeri ise Türk Sanat Müziğinde de icra edilmesidir. Özellikle Hicaz fasıllarının vazgeçilmez eserleri arasında yer da önemli nedenlerdendir.

Türkünün sözleri Erkiletli Âşık Hasan*'ın bir konuşmasından uyarlanmıştır.

Üç beyitten oluşan sözlerin her beytinin ardından bir kıtalık nakarat bölümü ile aynı zamanda türküye coşku veren bölüm bulunur. Sözlerindeki yalınlık ve anlaşılırlık icrasını kolaylaştırmakta ve türkünün doğallığını yansıtmaktadır.

Türkünün sözleri şöyledir:

ERKİLET GÜZELİ

Yöresi: Kayseri
Kaynak Kişi:

Derleyen: TRT Ankara Radyosu
Notaya Alan: Sadettin Gürhan

Erkilet Güzeli Türküsü notaları (M. Kınık Arşivi)

Erkilet güzeli bağlar bozuyor
Kirpikleri kalem olmuş yazıyor

Cevizin yaprağı dal arasında
Güzeli severler bağ arasında

Erkilet günaydın gölge basma mı?
Benim sevdiceğim senden yosma mı?

Nakarat
Tek tek basaraktan
Bade süzerekten
İnci dizerekten
Gel canım gel aman

Erkiletli Âşık Hasan'ın bu türküye uyarlanan koşması şöyledir:

Erkilet güneydir gölge bürümez
Sevmeli güzeli bağ arasında
Anda gezenlerin ömrü farmaz
Beslenir yüreği yağ arasında

Hep güzeller gelmiş bağlar bozuyor
Kirpikleri kalem olmuş yazıyor
Akranları sürü sürü geziyor
Baktım benim dostum yoğ arasında

Ak eline elvan kınalar yakmış
Ela göze siyâh sürmeler çekmiş
Erkilet dilberi seyrana çıkmış
İlla bir sana var ağ arasında
Derdim dilberlere hep birden gidin
Âşığın derdini beraber yedin
Siz bağçede bağda safâlar edin
Hasan âh eylesin dağ arasında

Kaynakça: Rasim Deniz, *Erkiletli Âşık Hasan*, Kayseri 1997.

MEHMET KINIK

ERKİLET HASAN BEY ÇEŞMESİ

Erkilet Yukarı Mahalle'de bir evin avlu duvarının sokağa bakan cephesine inşa edilen çeşme, tek cepheli ve tek kemerli olarak düzgün kesme taşla inşa edilmiştir. Çeşme kemeri yekpare taştan biçimlendirilmiş sütunlara oturmaktadır. Kaideleri sade olan sütunların başlıklarında altta bir bilezik, üstte kıvrımlarla volütlü bir süsleme yer alır. Biraz atnalı biçimini çağrıştıran yuvarlak sivri kemerin alınlığında, saçak silmesinin tam altında yüksek kabartma olarak işlenmiş sekiz yapraklı rozet kabartması dikkat çeker. Çeşme alınlığı üç yönden düz profilli bir silmeyle çerçevelenmiştir. Silme yüzeyden oldukça taşkın olarak biçimlendirilmiştir. Çeşme duvarındaki ayna taşı sivri formlu bir kör kemer şeklinde düzenlenmiştir. Kemerin sınırladığı yüzey içinde çeşmenin tek lülesi bulunmaktadır ve suyu akmaktadır. Çeşme yalağı ise siyah bazalt taşından yapılmıştır. Eserin kitabesi yoktur. Çeşmeye adını veren Hasan Bey hakkında bilgiye rastlanmamıştır. Ancak çeşmenin sütun başlıkları ve alınlığındaki kabartmadan hareketle ve mahalledeki dinî yapıların XIX. yüzyıl tarihli olmaları dikkate alınarak eserin bu yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiş olabileceği kabul edilebilir.

Erkilet Hasan Bey Çeşmesi (Y. Özbek)

YILDIRAY ÖZBEK

ERKİLET HIDIRELLEZ TÜMÜLÜSÜ

Kayseri İli, Merkez Erkilet İlçesi Kayseri merkezine yaklaşık 10 km mesafededir. İlçe coğrafî olarak kuzeyden güneye, Kayseri kentine doğru azalan eğimle uzanan bir yamaç üzerinde yer alır. En kuzeyde 1470 m yüksekliğindeki belde arazisi, önce yüksek sonra adeta düz bir eğimle 1100 m altına düşer.

Beldenin kuzeyindeki tümülüs (tapınak-yığma-mezar), Karayolu istikameti ile en yüksek nokta olan Hıdrellez Tepesi'nin üzerindeki düz bir alanda yaklaşık 200 m çapında ve 50-60 m yükseklikte Roma dönemine aittir. Tümülüsün üzerinde Selçuklular döneminde yaptırılan ve

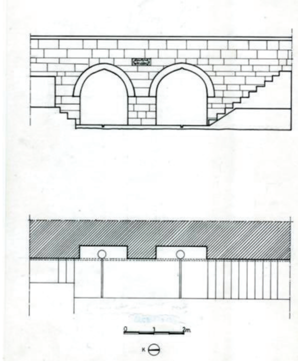
Erkilet Hıdırellez Tümülüsü (B. Akbaş)

günümüze kadar gelen sivil mimari örneğinin en güzellerinden Hızır ilyas Köşkü* de yer almaktadır.

. CELİL ARSLAN

ERKİLET İKİZ ÇEŞME

Çeşme Kayseri'ye 22 km mesafedeki Erkilet Kasabası'nda bulunmakta olup, halen kullanılmaktadır. Üzerindeki kitabeye göre çeşme, H 1082 (M 1671) tarihinde Hacı Ömer tarafından inşa ettirilmiştir. Günümüzde yol kotundan epeyce aşağıda kalan çeşme podyumuna on basamaklı bir merdiven ile inilmektedir. Çeşmenin tamamında düzgün kesme taş malzeme kullanılmış olup bugüne kadar gördüğümüz çeşmelerden farklıdır. Bu çeşme, arkasındaki büyük su deposunun ön yüzüne yan yana iki kemerli olarak inşa edilmiştir. Yine bu çeşmenin önünde de suyun depolandığı çok büyük bir havuzu bulunmaktadır. 0,44 m derinliğindeki çeşmenin her iki sivri kemeri, yanlardaki yığma ayaklara oturmaktadır. Her iki niş içerisindeki ayna taşları üzerinde birer adet delik bulunmakta olup bu deliklere de birer adet lüle bağlanmıştır. Bu lülelerden akan sular, zemindeki 0,28 m çapındaki beton yalakta toplanmakta ve daha sonra da, küçük kanalla önündeki büyük havuza aktarılmaktadır. İki kemerin arasında kalan duvarın ortasına 0,65 x 0,26 m ölçülerinde iki satırlık inşa kitabesi konulmuştur.

Eerkilet İkiz Çeşme planı (çizim: M. Denktaş)

Erkilet İkiz Çeşme kitabesi (M. Denktaş)

Erkilet İkiz Çeşme (E. Ayata)

Okunuşu:
Sâhibü'l- hayrât el- Hâc
Ömer sene isnân ve semânîne ve elf.
Anlamı:
Hayrat sahibi Hacı Ömer sene binsekseniki, 1082 (1671).

Çeşmenin saçak kısmının tamamı 0,12 m kalınlığındaki bir silme kuşağı ile hareketlendirilmiştir

Çeşmede süsleme olarak sadece saçak kısmındaki düz silmeden bahsedilebilir. H 1082 (M 1671) yılında inşa edilen eser son olarak 1988 yılında tamamen elden geçirilerek onarılmıştır. Doğu yöndeki su deposunun ön yüzüne inşa edilen çeşme yan yana iki kemerli olması dışında önünde bulunan büyük havuz ile dikkati çekmektedir. Bu çeşmenin diğer çeşmelerden farklı olan bir diğer yönü de 1935 tarihli su taslarının halen çeşmede kullanılıyor olmasıdır.

Kaynakça: Mustafa Denktaş, *Kayseri'deki Tarihi Su Yapıları* (Çeşmeler, Hamamlar), Kayseri, 2000, s. 57-58.

MUSTAFA DENKTAŞ

ERKİLET KEMER KÖYÜ BEZİRHANESİ

Kocasinan ilçesine bağlı, Kemer Köyü'nde bulunan eser kısmen harap durumda olmakla birlikte bazı aksamları sağlam durumdadır. Köy sakinleri, kitabesi olmayan eserin 55–60 sene önce inşa edildiğini ifade etmektedirler. Köyün kuzeybatısında, kuzeyden güneye doğru eğimlenen bir arazi üzerinde bulunan yapı, doğudan batıya doğru yan yana sıralanan ve birbirine geçit veren üç bölümden oluşmaktadır. Doğu uçta diğerlerinden daha küçük olarak kuzey-güney doğrultuda biçimlendirilen bölüm, bezirhanede üretilecek yağın elde edildiği bitki tohumlarının kavrulduğu fırın kısmıdır. Fırın bölümü, doğu-batı doğrultuda atılmış iki sivri kemer ve aralara döşenmiş sal taşlarının oluşturduğu sivri tonozlu bir üst örtüye sahiptir. Tohumların kavrulmasında kullanılan ocak kısmen günümüze ulaşmıştır. Fırın mekânının batısına açılan sivri kemerli bir kapıdan kavrulmuş tohumların öğütüldüğü ve elendiği mekâna geçilmektedir. Bu mekân kuzey-güney doğrultuda dikdörtgen bir mekân olup, fırın mekânından daha bü-

yük ölçekli olarak tasarlanmıştır. Burada öğütme işlemini yapan değirmen taşını görmek mümkündür. Doğu-batı doğrultuda atılmış üç sivri kemer ve aralara yerleştirilmiş sal taşlarıyla oluşturulmuş sivri tonozlu bir üst örtüye sahiptir. Öğütme mekânının batısında bulunan sivri ve yuvarlak kemerli iki açıklıktan, bezirhanenin bastırık adı verilen ve tohumların bir çeşit presle sıkıldığı mekâna geçilmektedir. Bu mekân yapının en büyük bölümü olup, kuzey-güney doğrultuda tasarlanmıştır. Bezirhanenin toprak üstündeki en yüksek bölümü burasıdır. Bu mekân doğu-batı doğrultuda atılmış ve kuzeyden güneye doğru yükselen yedi sivri kemerin arasına yerleştirilmiş sal taşlarıyla biçimlendirilmiş tonozla örtülüdür. Tohumu sıkıştırarak yağ çıkarılmasını sağlayan pres sisteminin unsurlarından hezen direkleri günümüze ulaşmıştır. Ancak presleme işini gerçekleştiren ve iğ olarak tanımlanan burgulu ağaç direk günümüze ulaşmamıştır. Bastırık mekânı güney cepheye açılan iki pencereyle tüm aydınlanmaktadır. Yapının kemerlerinde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Bastırık mekânının toprak üstünde yükselen duvarlarında köşelerde kesme taş, diğer bölümlerde ise moloz taş kullanılmıştır. Hezen direklerinde uzun kavak ağaçları tercih edilmiştir.

YILDIRAY ÖZBEK

Erkilet Kemer Köyü Bezirhanesi içi (Y. Özbek)

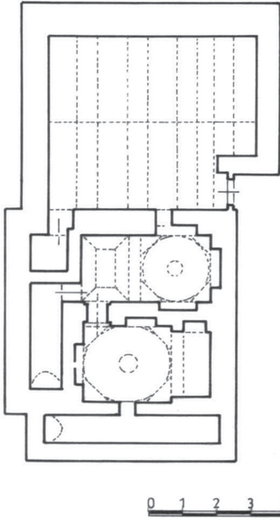
ERKİLET NİŞANCI MEHMED PAŞA CAMİİ

Erkilet'te "Kurşunlu Cami", "Cami-i Kebir" ya da "Merkez Cami" olarak da isimlendirilen eser Erkiletli Hacı Ali Ağa oğlu Muhammet Mehmet Paşa* tarafından 1718 yılında, zelzeleden yıkılan Musa Ağa Caminin yerine inşa ettirmiş olup, caminin kuzeyine de altı odadan ibaret bir medrese ekletmiştir. Medrese günümüze ulaşamamıştır. Fakat caminin avluya giriş kapısının devamındaki, medrese duvarının üzerine yakın tarihte bir yapının oturtulduğu, duvar kalıntılarının medreseye ait olduğu düşünülmektedir. Burada bir medrese olduğu Mehmet Paşa'nın vakfiyesinde zikredilmekte, müderris ve öğrencilere ne kadar maaş verileceği de belirtilmektedir.

Cami kesme taş malzemeden yapılmıştır. Arazinin kuzeyden güneye doğru meyilli olmasından dolayı güney, doğu ve batı cephelerden payandalarla desteklenmiştir. Caminin güneybatı köşesinde ve batı duvarının güney tarafında birer kuş köşkü bulunmaktadır. Caminin avlusuna ku-

Erkilet Nişancı Mehmed Paşa Camii (E. Ayata)

Erkilet Nişancı Mehmed Paşa Külliyesi Hamamı planı (çizim: Y. Öngen)

Erkilet Nişancı Mehmed Paşa Camii kitabesi (Y. Özbek)

zeybatıdan basık kemerli bir kapıdan girilmekte, kapı avluya eyvan biçiminde açılmaktadır.

Caminin kuzey cephesinde üç bölümlü son cemaat yeri bulunmaktadır. Son cemaat yerinin batı ve doğudaki bölümlerinin üzeri aynalı tonozla, ortadaki bölüm ise kubbeyle örtülüdür. Son cemaat yerinin doğu ve batısında harim iki katlı pencere uygulaması vardır. Son cemaat yeri revağını oluşturan sivri kemerler kesme taştan yapılmış yığma ayaklara oturmaktadır. Son cemaat yerinin batı harim kısmı duvarı üzerinde dikdörtgen formlu mükebbire bulunmaktadır. Yapının harim kısmına basık kemerli bir kapıyla girilmektedir. Kemerin üzerinde üç mısra halinde üç satırlık inşa kitabesi bulunur. Her mısra bir kartuş içine alınmıştır.

Caminin harimi 13,60 x 13,10 m ölçülerindedir. Tek mekânlı olup üzeri tromplarla geçilen kubbeyle örtülmüştür. Tromp kemerlerinin arasında ahşap gergiler yer almaktadır. Harimin kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerine karşılıklı olarak dolap nişi eklenmiştir. Minareye harimin kuzeybatı köşesindeki basık kemerli bir açıklıktan geçilmektedir. Harimin kuzey tarafında orijinal olmayan, ahşaptan yapılmış kadınlar mahfili yer almaktadır. Duvardan çıkıntı yapmayan yarım daire nişli mihrap kavsarasızdır. Caminin minberi taştan yapılmış olup, sadedir.

Yapının kubbesi sekizgen bir kasnağa oturmaktadır. Kubbe kasnağında bir sıra atlanarak sivri kemerli dört pencere açılmıştır. Yapının minaresi kuzeybatıda ve tek şerefelidir. Yapıda güney cephenin batısında ve batı cephenin güneyindeki kuş köşkleri dışında süslemeden bahsedilemez.

Kaynakça: Mehmet Çayırdağ, "Erkiletli Nişancı Mehmet Paşa", *Erciyes* Dergisi, C. 6, S. 72 (1983), s. 12; Halit Erkiletlioğlu, *Kayseri Kitabeleri*, Kayseri 2001, s. 137; Eylem Yurdakul, *Kayseri Mihrabları*, Kayseri, 2008, s. 79.

YILDIRAY ÖZBEK

ERKİLET NİŞANCI MEHMED PAŞA KÜLLİYESİ HAMAMI

Erkiletli Mehmed Efendi, doğum yeri olan Erkilet'e H 1130 (M 1717) tarihinde bir külliye inşa ettirmiştir. Külliyenin doğusunda yer alan ve kısmen yıkılmış olan hamamın planı, 1968 yılında Yılmaz Önge tarafından çizilerek yayınlanmıştır. 1970 yılında ise hamam Belediye tarafından yıkılarak ortadan kaldırılmıştır. Tek Hamam olarak inşa edilen eser; soyunmalık, tuvalet, soğukluk, traşlık, sıcaklık ve su deposundan oluşmaktaydı.

Kaynakça: Yılmaz Önge, "Külliyelerimizin Yıkılan Hamamları", *Önasya*, C. VII, S. 74, İstanbul 1971, s. 6-7 ve 21; A. Nazif, *Mir'at* (Palamutoğlu), s. 24; Denktaş, *Su Yapıları*, s. 250; Mustafa Denktaş, *Kayseri'de Yıkılan Anıtlarımız*, Kayseri 2007, s. 145.

MUSTAFA DENKTAŞ

ERKİLET TAŞHAN KÖYÜ BEZİRHANE (SETEN)

Erkilet* Taşhan Köyü'nde bulunan bezirhane metruk haldedir. Yapım tarihi bilinmemektedir. Yapı iki bölüm ve iki kat halinde düzenlenmiştir. Doğu yönde kare planlı, kuzeyde girişi ve üst penceresi olan bir mekân ve burası ile bağlantılı, üst örtüsü zemin seviyesinde olan ikinci bölüm girişi bulunmaktadır. Doğudaki mekân girişten ziyade bezirhaneye getirilen mahsulün bırakılması için kullanılan açıklık şeklindedir. Batıda yer alan giriş ile önce birinci bölüme sonra ikinci bölüme geçilmektedir. Söz konusu

Erkilet Taşhan Köyü Bezirhane içi (C. Arslan)

mekânlar tüf taşına oyularak oluşturulmuştur. Bazı açıklıklar ise moloz taş örgü ile kapatılmıştır. Oval biçimde oluşturulmuş birinci bölümün batısında bir platform üzerine değirmen taşı mekanizması yerleştirilmiştir.

Birinci bölümden, doğudaki bezirhane bölümüne geçilmektedir. Burası kuzey-güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı bir mekândır. Bezirhanede kullanılan malzemeler bulunmamaktadır. Taşa oyularak oluşturulan bu mekânın üzeri tonoz örtü şeklinde düzenlenmiştir. Bezirhanede süs unsuru bulunmamaktadır. Taşa oyularak iki bölüm halinde yapılan bezirhanenin toprak yüzeyinde kalan kısmı moloz taş örgülü olarak yapılmıştır. Yapının sondaj ve temizlik çalışması yapıldıktan sonra işleyiş düzeni ve planı açıklık kazanacaktır.

CELİL ARSLAN

ERKİLET TAŞHAN KÖYÜ BÜYÜK CAMİİ

Kocasinan ilçesine bağlı Taşhan Köyü, Orta Mahalle'de bulunan cami, aynı köydeki Küçük Camii gibi kayaya oyularak yapılmıştır. Ancak ondan farkı, doğu tarafındaki önemli bir bölüm duvar olarak örülmüş ve üzeri de ahşapla örtülüdür. Caminin sonradan genişletilme ihtiyacı ortaya çıkınca batıya doğru kaya oyulmuştur. Camiye doğu duvarının kuzey ucuna kaydırılmış düz lentolu bir kapıdan girilmektedir. Cami yaklaşık kare ölçülerdedir. Ortada iki ahşap sütun yer almakta, bu sütunun üzerinde ise bir ahşap kiriş bulunmaktadır. Ahşap sütunlara paralel olarak batı tarafta da kayaya oyulmuş iki taş ayak görülür. Bu sütun ve ayakların arasında kalan tavan yüzeyinin ahşap tahtalarla kaplanmış olduğu gözlenir. Caminin kuzey ve batı cephesi kadınlar mahfili olarak düzenlenmiştir. Minberin merdiven ve yan kanatları ahşaptan yapılmış, kürsü bölümü ise kayadan oyulmuştur. Güney cephe ortasındaki mihrap, yarım daire niş şeklinde kayaya oyulmuştur. Caminin doğu duvarına açılan üç pencere ibadet mekânını aydınlatmaktadır. Cami avlusunun dışında, doğu tarafta yer alan minare oldukça ilginçtir. Yolun kenarındaki minare silindirik gövdeli ve tek şerefeli olarak yapılmış olup, gövde ortasında bulunan kapıya, cami avlusundan minare gövdesine atılmış bir sivri kemerin üzerinden geçilerek ulaşılmaktadır. Herhangi bir bezemenin yer almadığı caminin ne zaman yapıldığını gösteren bir kitabe veya belgeye rastlanmamıştır. Ancak yöre sakinleri yapının 1950'li yıllarda genişletilmiş olduğunu ifade etmektedirler.

YILDIRAY ÖZBEK

Erkilet Taşhan Köyü Büyük Camii (Y. Özbek)

ERKİLET TAŞHAN KÖYÜ DUTLU ÇEŞME

Kocasinan ilçesine bağlı, Taşhan Köyü'nde bulunan eserin kitabesi yoktur. Ancak köy sakinlerince yaklaşık yüz yıl önce yapılmış olduğu söylenmektedir. Köyün kuzeydoğusunda bulunan çeşme, düzgün kesme taş malzemeyle eyvan biçiminde inşa edilmiştir. Eyvanın doğu cephesi sivri kemerli bir açıklık olarak düzenlenmiştir. Eyvanın güney ve kuzey duvarlarının batı ucunda birer kapısı bulunmaktadır. Doğu-batı doğrultuda atılmış üç sivri kemerin aralarına döşenmiş sal taşlarıyla biçimlenmiş sivri tonozlu bir üst örtüsü

Erkilet Taşhan Köyü Dutlu Çeşme (Y. Özbek)

vardır. Eyvanın batı duvarının arkasında çeşmenin deposu yer almaktadır. Duvarın alt kısmında, bir sütun kalıntısından oluşturulan ayna taşına yerleştirilen tek musluk dikkat çeker. Bu çeşmenin sadece içme suyu elde etme amaçlı yapılmadığı, burasının aynı zamanda Köyü'n yunaklığı olduğu öğrenilmiştir. Zira eyvan içinde ateş yakıldığını gösteren duman isleri, güney ve kuzey duvarda ikinci ve üçüncü kemerlerin arasındaki bölümlerin ocak olarak kullanıldığı öğrenilmiştir. Kitabesi olmayan bu eser muhtemelen XIX. yüzyılın sonları veya XX. yüzyılın başlarında yapılmıştır.

YILDIRAY ÖZBEK

ERKİLET TAŞHAN KÖYÜ KÜÇÜK CAMİİ

Kocasinan ilçesine bağlı Taşhan Köyü'nde bulunan eserin XX. yüzyıl başında varlığı bilinmekle birlikte minaresi 1955 yılında eklenmiştir. Taşhan Köyü'nün güneyinde bulunan cami, Köyü'n batısındaki tüflü kayalığa oyularak yapılmıştır. Caminin doğu cephesinde duvar örgü göze çarpar. Caminin doğusunda sonradan yapılmış avlu şeklinde bir giriş mekânı yer almaktadır. Bu mekândan, camiye girişi sağlayan kapıya geçilmektedir. Harime girişi sağlayan kapı düz lentoludur. Cami, tüflü kayalığa doğu-batı doğrultuda dikdörtgen bir mekân olarak oyulmuştur. Caminin üst örtüsü beşik tonoz şeklinde düzenlenmeye çalışılmıştır ve güney cephesinin ortasında mihrap nişi oyulmuştur. Dikdörtgen boyutlu ve yarım daire kesitli mihrap nişi, boyama ve kabartmalarla süslenmiştir. Mihrap nişini sınırlayan plastırların yüzeyi kabartma olarak işlenmiş hasır örgüler ve beş yapraklı rozetlerle bezenmiştir. Mihrap köşeliğinde de çeyrek daire içine işlenmiş üçlü yaprak kabartmaları dikkat çekmektedir. Mihrap nişi kırmızı boyayla işlenmiş perde motifiyle bezenmiştir. Mihrap nişinin iki yanında duvara oyulmuş ikişer niş daha yer alır. Yuvarlak kemerlerle örtülen bu nişlerin yüzeyinde kabartma bitkisel bezemeler görülür. Caminin kuzey duvarında da aynı niş düzenlemesi dikkati çekmektedir. Batı taraftaki minber yekpare kayadan oyularak yapılmıştır. Minberin yanlarında hasır örgü bezemeler vardır. Minber kapısının çokgen söveleri tavana kadar yükseltilmiştir. Cami, doğu cephesine açılmış kapı ve pencereyle aydınlanmaktadır. Caminin üst örtüsünün ortasında yüzeyden biraz çökertilmiş alan içine ortaya bir kubbe motifi işlenmiştir. Yanlara da yüzeyden taşkın yarım kubbe biçiminde kabara nitelikli kabartmalar yapılmıştır.

Caminin minaresi Kayseri'de nadir örneği olan bir düzenlemeye sahiptir. Camiden 4-5 m uzağa yapılan minare iki kütle halindedir. Silindirik bir gövde üzerine yapılan köşk minareye kemerli bir köprüden ulaşılmaktadır. Köprüye ise taş basamaklı merdivenlerden çıkılmaktadır.

YILDIRAY ÖZBEK

Erkilet Taşhan Köyü Küçük Camii (Y. Özbek)

ERKİLET YUKARI MAHALLE CAMİİ

Erkilet* Yukarı Mahalle'de bulunan cami kaba yonu taş malzemeyle doğu-batı doğrultuda dikdörtgen bir planda inşa edilmiştir. Caminin doğu taraftaki avlusuna güney cepheye açılmış kapıdan girilmektedir. Avlunun batısındaki kapıdan son cemaat yerine geçilmektedir. Son cemaat yeri caminin kuzey cephesinde bulunmakta olup ortadaki tek ahşap direğin taşıdığı kirişe yerleştirilmiş ahşap levhalar üzerine düz toprak damla örtülüdür. Doğu duvarın kuzeyine kaydırılmış yuvarlak kemerli kapıdan harime girilmektedir. Kapı kemerinin kilit taşında caminin inşa tarihi olan H 1221(M 1806) senesi okunabilmektedir.

Cami harimi doğu-batı doğrultuda dikdörtgen olarak planlanmıştır. Harim mekânı ikişerden iki sıra halinde toplam dört ahşap sütuna güney-kuzey doğrultuda atılmış büyük kirişlerle mihraba dik üç sahnlı olarak düzenlenmiştir. Üst örtü bu kirişler üzerine doğu-batı doğrultuda yerleştirilmiş ahşap kirişler üzerine düz toprak dam olarak yapılmışken daha sonra kırma kiremit çatıyla kapatılmıştır. Harimin kuzey cephesi tamamen kadınlar mahfili olarak düzenlenmiştir. Mahfil, büyük ahşap direkler haricinde küçük ahşap direklerle taşınır. Mahfilin ibadet mekânına bakan cephesinde ahşap kafesler görülür. Ahşapların yeşil, sarı gibi renklerle boyanmış oldukları dikkat çeker. Harim güney duvara açılmış toplam altı pencereyle aydınlanmaktadır. Caminin mihrabı gri mermerlerle yenilenmiştir. Mihrabın batısındaki taş minberin orijinal olduğu kabul edilebilir.

YILDIRAY ÖZBEK

Erkilet Yukarı Mahalle Camii (Y. Özbek)

ERKİLET, HÜSEYİN HÜSNÜ EMİR

Asker, yazar (1883 – Ankara, 1958). Kayseri'nin Erkilet Nahiyesi'nden Gazze Redif Taburu Komutanı Binbaşı Emîroğlu Halil Bey ile Kafkasyalı Şefika Hanım'ın oğlu olarak dünyaya geldi. 1902 yılında girdiği Harp Okulundan teğmen (1904), devam ettiği Harp Akademisinden kurmay yüzbaşı rütbesiyle mezun oldu (1907). Harp Akademisinden mezun olduktan sonra 8. Topçu Alayı 6. Batarya Komutanlığına atandı. Genelkurmay Başkanlığı 2. Şubeye nakledildi (1909). Meslekî eğitim için Almanya'ya gitti (1910–1912). Çatalca Ordusu Menzil Müfettişliği Kurmaylığına tayin edildi (1912). Harp Okulunda öğretmen olarak göreve başladı (1913). Genelkurmay Başkanlığı 1. Şubeye atandı (1913). Kurmay binbaşı rütbesine yükseldi (1914). Makenzen Ordular Grubu Karargâhında delege olarak görev aldı (1915). Kurmay yarbay rütbesine yükseltildi (1917). Yıldırım Ordular Grubu Kurmay Başkan Yardımcısı (1917) ve 9. Ordu Kurmay Başkanı olarak görev yaptı (1918). Harp Akademisinde öğretmen olarak görev aldıktan (1919) sonra İstanbul'da Genelkurmay 3. Şube Müdürü ve Harp Tarihi Encümeni Başkanı olarak tayin edildi (1920). Bern Ataşeliğine getirildi (1921). Kurtuluş Savaşı'na katılmak üzere İnebolu'ya hareket etti (1921). Aynı yıl 2. Ordu Kurmay Başkanı olarak atandı. Kurmay Albay rütbesine yükseldi (1922). 1. Tümen Komutanı (1922) ve Genelkurmay Eğitim Daire Başkanı olarak atandı (1924). Tümgene-

Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet

Erkilet Yukarı Mahalle Camii içi (Y. Özbek)

ralliğe yükseldi (1926). 7. Tümen Komutanı (1928) ve İzmir Müstahkem Mevki Komutanı olarak atandı (1929). Ardından emekli oldu (1932). Askerî görevlerini sürdürürken Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşlarına katıldı. Katıldığı savaşlarda Osmanlı, Alman ve Avusturya-Macaristan Devletleri tarafından çeşitli nişan ve madalyalarla; TBMM tarafından da İstiklal Madalyası ve takdirname ile ödüllendirildi. Emekliliğinden sonra *Cumhuriyet* gazetesi ve *Çınaraltı* dergisinde milliyetçi yazılar yayımladı. Yazılarında "Esir Türkler" konusunu işledi. Evli ve iki çocuk babasıydı.

Eserleri: *Yıldırım* (1921); *Seferi Karargâhlarda Hizmet-i Erkân-ı Harbiye* (1921); *Erkân-ı Harbiye Meslek Vezayif ve Teşkilatı* (1924); *Harb Albümü* (1940); *Şark Cephesinde Gördüklerim* (1943); *İkinci Cihan Harbi ve Türkiye* (1945); *Kore Harbinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin Muharebeleri (1950-1953)* (1975); *Harbin Avrupa'da Doğurduğu Pürüzlü Meseleler.*

Kaynakça: *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri,* Gnkur. ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 1989; *Harp Akademilerinin 142. Yılı Şeref Dolu Yıllar (1848-1990),* Harp Akademileri Komutanlığı Yayını; *Türk Silahlı Kuvvetleri General ve Amiralleri Albümü 1923-2000,* Genelkurmay Basımevi, Ankara 2001; *Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Tarihi (1916-1998),* Genelkurmay Basımevi, Ankara 1999; *Babamın Emanetleri / Ragıp Nurettin Eğe'nin Birinci Cihan Harbi Günlükleri ve Harbin Sonrası Hatıratı,* Hzl. Güneş N. Eğe-Akter, Dergâh Yayınları, İstanbul 2006.

HÜLYA TOKER

ERKİLETLİ HATTAT HAFIZ AHMED EFENDİ

Hattat, hafız (Kayseri/Erkilet, 1835–1898). "Hattat Hafız Ahmed Hoca" olarak da bilinir. Babası "Dervişalioğlu" Hacı Yusuf Efendi, annesi Fadime (Öztürk) Hanım'dır. Medrese tahsilini nerede, ne zaman ve hangi hocalardan yaptığı bilinmeyen Ahmed Efendi, hattatlık icazetini Hafız Halil el-Nuri'den aldı. Torunlarının verdiği bilgilere göre Erkilet ve çevresindeki köylerden hat alanında birçok talebe yetiştirdi ve çok sayıda Kur'an-ı Kerim yazdı. Ahmed Efendi'nin yazmış olduğu Kur'an-ı Kerim'lerden iki tanesi günümüze kadar muhafaza edilmiş olup, birisi Ankara'daki torunlarından İbrahim Ferit Öktem'de diğeri ise Kayseri'de yaşayan Seniye Hikmet (Öktem) Kuşoğlu'ndadır. Her sene iki adet Kur'an-ı Kerim yazdığı dikkate alınırsa, hattatın kaleme aldığı başka el yazma Kur'an-ı Kerim'lerin de olabileceği düşünülmektedir.

Erkiletli Hattat Hafız Ahmed Efendi 1 No'lu Kur'an-ı Kerim'den ser levha sayfa örneği

Erkiletli Hattat Hafız Ahmed Efendi'nin 1 No'lu Kur'an-ı Kerim cildi

Ankara'da muhafaza edilen Kur'an-ı Kerim, 185 x 1170 mm ölçülerinde olup bordo renkli zilbahar ya da zerbahar deri ciltle kaplanmıştır. Deri cildin üzerinde, en dışta ince çizgi ile bir çerçeve yer almaktadır. Onun içerisinde kalın halat motifiyle dikdörtgen şekilli bir çerçeve ile zencirek denilen çerçeve oluşturulmuştur. Halat motifli çerçevenin içerisinde ise iç tarafına yaprak motifleri sıralanmış ince çizgisel bir çerçeve vardır. Bu çerçeve, köşelerinden içeriye doğru çift yaprakların sıralandığı bir çizgiyle merkezde bulunan dikdörtgene bağlanmaktadır. İçte dikdörtgen, kenarlarda üçgenler, orta kısımda da eşkenar dörtgenlerle dolgulanmıştır. Bunların aralarındaki boşluklara nokta yerleştirilmiştir. Arka yüzde de aynı tezyinat mevcuttur. Üçgen şekilli miklepte, ince çizgi çerçevenin içerisinde kalın halat motifi, üçgenin dip ve kısa kenarlarını dolanmak-

ta, uç kısmını ise üçer yapraklı ince çizgisel bir çerçeve kuşatmaktadır. Orta kısımda da üç yapraklı tepelikleri olan kare şekilleri bulunmaktadır. Zahriye sayfasından sonra gelen ve serlevha ya da dibâce denilen sayfalardan "Fatiha Suresi"nin yazıldığı ilk sayfa kopmuş olup, günümüze ulaşmamıştır. İkinci sayfa "Bakara Suresi"nin ilk dört ayetini ihtiva etmektedir. Buradan itibaren el yazma kitap sanatlarında yaygın olarak kullanılan âhâri dinlendirilmiş, düzgün mührelenmiş ve zemin rengi zamanla atmayan kâğıtlar üzerine yazılmış ve tezhiplenmiştir. Sayfalar 183 x 115 mm ölçülerindedir. Serlevhanın sol ve alt kenarı iri yaprak-dal motifli bir çerçeve ile kuşatılmıştır. Aralarındaki boşluklar da nokta ve çizgi gibi dolgu malzemeleriyle süslenmiş olup çerçeve, altın sarısı renktedir. Daha içte farklı renkte (pembemsi kırmızı ve siyah) ve kalınlıkta tahrirlenmiş altın cetvellerle çerçeveler oluşturulmuştur. Bunlar arasında yazı sahasını çeviren ve etraftaki bezemeden yazı alanını ayıran altın cetvel, dönemine uygun olarak kalın tutulmuştur. Pembe, sarı, eflatun, mor, yeşil ve mavi gibi parlak renklerle motiflere hacim kazandırılmaya çalışılmıştır. Rokoko tarzının alameti olan ve doğal görünüşü ile resmedilen gül, desenin vazgeçilmez unsurudur. Desen içerisinde gölgeli boyanarak hacim kazandırılmış çiçekler hâkim konumdadır. Üstteki kısımda surenin adı "Suretü'l-Bakara", alt bölümde de 286 ayet şeklinde ayet sayısı belirtilmiştir. Diğer sayfalarda yazıyı sınırlandıran çerçeveler dıştan 123 x 66 mm, içten de 115 x 58 mm dir. Sayfa düzenlerinde bazen hatalara da rastlanmaktadır. Muhtemelen yazım esnasında unutulmuş olan "Tebbet Suresi", sonradan sayfanın kenarına eklenmiştir. Duraklar daire şekilli olup, siyah çizgilerle altı dilimlidirler. Sure başlarındaki süsler, dikdörtgen şekilli olup, yeşil ya da mavi çerçeveli ve altın sarısı üzerine yazılmış sure isimleri, surenin indirildiği yer ve ayet sayılarını belirten ibareler içermektedir. Yazılar siyah mürekkeple ve Hafız Osman tarzı nesih karakterli hatla yazılmıştır. Hatime bölümünün başlık kısmında Arapça olarak yazılmış beş satırlık ibare tarih ve imzayı içerir:

Erkiletli Hattat Hafız Ahmed Efendi'nin 1 No'lu Kur'an-ı Kerim'inden muhtelif sayfalar

Kad hurrira hâze'l-mushafi'ş-şerîf 'aded 13 râciyen mine'llâhi en yec'ale sebeben li-rahmetihî ve bâ'ısen li-mezîdi ni'metihî el-fakîr el-hakîr el-muhtâc ilâ rabbihi'l-kadîr es-Seyyid el-hâfız Ahmed el-ma'rûf bi-Hâcî Yusufzâde min karyeti Erkilet ve hüve min telâmîzi Hâfız Halîl en-Nûrî ğafera'llâhü lehümâ ve li-vâlideyn.

Fî sene 1287.

On üç numaralı bu Mushaf-ı Şerif, Allah'tan rahmetine sebep kılmasını ve nimetini artırmak için ortaya çıkarmasını dileyen fakir, hakir, rabbinin gücü ve kudretine muhtaç, seyyid, hafız, Erkilet Köyü'nden Hacı Yusufzade olarak bilinen ve Hafız Halil el-Nuri'nin talebelerinden olan Ahmet -Allah onların ikisini ve anne-babalarını bağışlasın- tarafından 1870 senesinde tahrir edilmiştir.

Kayseri'de bulunan ikinci Kurân-ı Kerim, 168 x 117 mm ölçülerinde olup, muhtemelen tamamlanmamış bir el yazma eserdir. Yazımı bitirilmiş olmakla birlikte tezhibi yarım kalmış görünmektedir. El yazma kitap sanatlarında yaygın olarak kullanılan âhâri dinlendirilmiş, düzgün mührelenmiş ve zemin rengi zamanla atmayan kâğıtlar üzerine yazılmış ve tezhiplenmiştir. Serlevha sayfalarından birincisi "Sûre-i Fâtiha", ikincisi ise "Sûre-i Bakara"nın ilk beş ayetini i-

Erkiletli Hattat Hafız Ahmed Efendi 2 No'lu Kur'an-ı Kerim ser levha sayfaları

Halit Erkiletlioğlu

çermektedir. 160 x 110 mm ebatlarındaki sayfalarda pembe ve siyah ince şerit cetvellerin arasına, altın cetvel yerleştirilmiştir. Diğer sayfaların cetvel dışı ölçüleri 115 x 70 mm, cetvel içi boyutları da 108 x 62 mm'dir. Yazılı alan dört yönden dikdörtgen şekilli çerçeveli alanlarla kuşatılmıştır. Sayfa kenarlarında cüzlere ait güller işlenmiş, ancak hizb ve nısf gülleri yoktur. Fakat bu güllerin olacağı yerlere hizb veya nısf şeklinde ibareler yerleştirilmiştir. Hatime sayfası yoktur. Ancak gerek yazısı gerekse tezhibi diğer Kurân-ı Kerim ile yakın bir benzerlik içerisindedir, dolayısıyla aynı hattatın eseri olmalıdır. Orijinal özellikleri dikkate alındığında tanıtılan Ahmed Efendi ile onun yazdığı Kur'an-ı Kerim'ler, bir taraftan bir Kayserili hattatı tanımamıza imkân verirken, diğer taraftan da XIX. yüzyılda bu şehirdeki sanat ortamının canlılığını ortaya koymaktadır.

Kaynakça: A. A. Bayhan-F. Salman-M. Atasoy, "Bilinmeyen Bir Hattat: Hafız Ahmet Efendi ve Eserleri", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, S. 14, Erzurum 2008, s. 5-10.

AHMET ALİ BAYHAN, FİKRİ SALMAN, MUSTAFA ATASOY

ERKİLETLİ ÂŞIK HASAN bk. ÂŞIK HASAN ERKİLETLİ

ERKİLETLİ NİŞANCI MEHMED PAŞA bk. NİŞANCI MEHMED PAŞA

ERKİLETLİOĞLU, HALİT

Diş hekimi, araştırmacı, yazar (Kayseri, 28 Nisan 1945-). İlk ve ortaöğrenimini Kayseri'de yaptıktan sonra, İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesinden mezun oldu (1969). Kayseri'de serbest diş hekimi olarak çalıştı. Kayseri Belediyesi Meclis Üyeliği (1977–1980), MHP Kayseri İl Başkanlığı (1977–1979), Türk Kanser Araştırma ve Savaş Kurumu Kayseri Şubesi Başkanlığı (1983), Türk Diş Hekimleri Birliği Kayseri Diş Hekimleri Odası Kurucu Üyeliği ve Başkanlığı (1986), Kayseri Aydınlar Ocağı Kurucu Üyeliği ve Genel Başkanlığı (1988–1989), 9582 üyeli Bel-sin Yönetim Kurulu Üyeliği (1989–2006), Erciyes Üniversitesi Vakfı Yönetim Kurulu Üyeliği (1990–2008), Bel-sin Vakfı Kurucu Üyeliği (1996), Türk Ocağı Kayseri Şubesi Yönetim Kurulu Üyeliği yaptı. İlesam Üyeliği, Diş Hekimleri Odası Disiplin Kurulu Başkanlığı, Bel-sin Vakfı Başkanlığı, Erciyes Bilim Vakfı Yönetim Kurulu Üyeliği, Erciyes Üniversitesi "Etik Kurul" Üyeliği, Erciyes Üniversitesi Kayseri Tarih Araştırmaları Merkezi Üyeliği ve "Kalite Evler" Konut Yapı Kooperatifi Başkanlığı görevlerini yapmaktadır.

Dil, tarih ve sanat tarihi konularında pek çok yazı, makale ve incelemesi vardır; *Erciyes*, *Kültür-Sanat*, *Hakses*, *Tarih ve Edebiyat*, *Tarih*, *Selçuk*, *Yeni Düşünce*, *Anadolu Haber Belsin* ve *Kayseri Hakimiyet* gibi dergi ve gazetelerde yayımlandı. Sempozyum ve konferanslarda bildiriler sundu.

Eserleri: *Dünden Bugüne Türkçe* (1983), *Kayseri Tarihi* (1993), *Osmanlılar Zamanında Kayseri* (1996), *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri* (1996), *Kayseri Yakın Tarihinden Notlar* (1998), *Kayseri Kitabeleri* (?), *Sanatta ve Manevîyatta Tesbih* (1998), *Geniş Kayseri Tarihi* (2006).

YAYIN KURULU

ERKUYUMCU, GARİP

Garip Erkuyumcu

Boks hakemi, boksör (Kayseri, 1939-). İlk ve ortaokulu Kayseri'de bitirdi. Tarsus Amerikan Kolejinden mezun oldu. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine girdiyse de ikinci sınıftan terk etti. Spora küçük yaşta başladı. Öğrenciliği sırasında boks, voleybol, basketbol ve kayak sporu yaptı. En çok etkinlikte bulunduğu boks dalında 1956–1963 tarihleri arasında 63,5 kg.da Bölge Birincisi, 1959'da Altın Bilezik Boks Birincisi, 1960'da Hürriyet Kupası Birinciliği, 1960–1962 Orta Anadolu Grup Birinciliği, 1961 Türkiye Kulüpler Birinciliği derecelerini kazandı. Bölge Boks antrenörlüğü, boks ajanlığı, boks hakemliği yaptı. Boks Hakemliğinde millî olduktan sonra, Uluslararası Boks Hakemliğine yükseldi. Küba'da yapılan Gençler Dünya Boks Şampiyonası'nda final müsabakası yöneterek, Dünya Şampiyonası finalinde müsabaka yöneten ilk Türk hakemi unvanını kazandı. Beden Terbiyesi Bölge Müdürlüğünde çalışmaya başladı (1961). Bu teşkilatta uzun yıllar çeşitli görevlerde bulunduktan sonra şube müdürü olarak emekli oldu. Boks Federasyonunun çeşitli kurullarında görev yapmaktadır.

HALİL SEVERCAN

ERMENİ AŞUĞLAR

Anadolu coğrafyasının etnoğrafik yapısından kaynaklanan kültürel zenginliğin tabiî sonucu olarak sanat ve edebiyat mahsullerinin de çeşitlilik kazandığı görülmektedir. Kayseri ve civarında teşekkül eden aşuğluk geleneği de bu renkliliğin bir parçasıdır. Kayserili Ermeni asıllı âşıkların çoğu XVIII. ve XIX. yüzyıllarda yaşamışlardır. Klasik kaynaklardan ve cönklerden yirmiye yakın aşuğ tespit edilebilmiştir. Cönklerde bu aşuğların Arap harfli ve Ermeni harfli şiir metinlerine rastlanmaktadır. Tespit edilen aşuğlar şunlardır:

Âşık Ganî (Germir, 1762-?): Âşık Ganîoğlu olarak da bilinir.

Âşık Kalust Dedeyan (Talas, 1810-1910): "Sıvacı Kalust" veya "Dedeyan" olarak da bilinen Bektaşi âşıklardandır.

Kul Elfâzî (Bedros) (Kayseri, 1813-1863)

Âşık Lisânî (Kayseri, ?-1876): Adı Garabet Kalfayan'dır. İstanbul'a gitmiş ve bir müddet II. Mahmud'un sarayında bulunmuştur.

Âşık İzânî (1817-1889): Adı Mıgırdıç Kasbaryan'dır.

Âşık Luftî (1833-1898): Adı Hovhannes Balıkçıyan'dır. Kalem şuarâsındandır.

Âşık Peprone Çamurcıyan (1844-1926).

Âşık Maklûbî (?-1899): Dervîş Ohannes olarak tanınan şiirlerini genelde Türkçe söylemiştir.

Âşık Ziynetî (Krikor) (?-1889).

Âşık Nâdirî (1845-1902/1904): Adı Nazaret Bohçalıyan'dır. Türkçe, Farsça ve Ermenice şiirleri vardır.

Âşık Cedîdî (1845- 1922): Asıl adı Hacı Karabet Takesyan'dır. Kalem şuarâsındandır.

Âşık İlmî (1860-?): Adı Hacı Tüfekciyan'dır. Şiirlerini Türkçe söylemiştir.

Âşık Cemâlî: 19. yüzyılda yaşamıştır. *Elem Beyân* destanı vardır. *Köroğlu Destanı* varyantlarından bir kısmını Ermeniceye kazandırmıştır.

Âşık Fakîrî: Asıl adı Hagop Halacoğlu'dur.

Âşık Ziynetî: Hacı Parsel olarak da tanınan şair, Âşık Cemâlî'nin oğludur. Şiirlerini genellikle Türkçe söylemiştir.

Âşık Meydânî: Adı Hacı İstepan Merdinyan'dır. Bazı Ermenice şiirleri Türkçeye çevrilen şairin doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemekle beraber 1880-1900 yılları arasında şöhret kazandığı rivayet edilir.

Âşık Mahcûbî: Adı Hacı Boğos Bohçalıyan olan şair, Büyük Mahcûbî olarak da bilinir. Sadece Türkçe şiirler söylemiştir.

Âşık Tâlibî (Garabet).

Kaynakça: Bayrak, Mehmet; *Alevi-Bektaşi Edebiyatında Ermeni Âşıkları (Aşuğlar)*, Öz-Ge Yayınları, Ankara 2005; Elçin, Şükrü, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara; Ergun, Sadettin Nüzhet; *Türk Şairleri*, İstanbul 1935; Kocatürk, Vasfi Mahir, *Saz Şiiri Antolojisi*, 1963; Türkmen, Fikret, "Türk Halk Edebiyatının Ermeni Kültürüne Tesiri", *Yeni Türkiye*, S. 38, Ankara 2001.

ATABEY KILIÇ

ERMENİLER

Türklerle Ermeniler yüzyıllardır aynı coğrafyayı barış içerisinde paylaşabilme becerisini göstermiş milletler arasında yer almışlardır. Türklerin Anadolu'ya geldiği XI. yüzyıldan bugüne kadar iki toplum birbirlerinin kadim komşusu olmuş, birçok şehirde birlikte yaşamışlardır. Birlikte yaşadıkları yerleşim yerlerinden biri de Kayseri şehri olmuştur. Uzun zamandır birlikte yaşamanın neticesi olarak iki toplum arasında her alanda büyük bir etkileşim olmuştur. Her iki toplum da birbirlerinin hayat zenginliklerinin birçok yönünü benimsemiş ve kendi kültürü içerisine yerleştirmiştir. Hatta bu etkileşim öyle bir noktaya gelmiştir ki, bir süre Osmanlı ülkesinde görev yapan Helmuth von Moltke, Ermenileri "hakikatte Hristiyan Türkler* denebilir" cümlesi ile tanımlamıştır.

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nde gayrimüslim topluluklar İslam Hukuku çerçevesinde eğitim, ibadet ve aile hukuku konularında özerk olmalarını sağlayan "Millet Sistemi" esasına göre idare edilmiştir. Bu sisteme göre her gayrimüslim cemaat bağımsız bir dinî topluluk ya da millet olarak kabul edilmiştir. Kayseri'de de durum bu minval üzere olmuştur.

Bu çerçevede Gregoryen Patrikliğine bağlı olan Kayseri Ermenileri kendi dinî ve sosyal hayatlarını, kendilerine ait bu millet teşkilatları vasıtasıyla yürütmüşler, özel hukuk alanında kendi aralarında mensubu bulundukları din ve toplulukların sosyal hayata ait kurallarına, kamu hukuku alanında ise İslam Hukuku'nun Müslüman olmayanlara ilişkin kurallarına tabi olmuşlardır. Aralarındaki nikâh akdi ve fesih, nafaka, veraset ve vasiyetle ilgili işlerini kendi mahkemelerinde görmeye izinli sayılmışlardır.

AGBU (Ermenian General Benevolent) Ermeni Hayırseverler Birliği-
17 Mayıs 1899

Kayseri Ermeni cemaatinin kendi aralarındaki mahkemelik işleri, Patrikhane mahkemesi tarafından görülür ve karar yine burası tarafından verilirdi. Ancak diğer yandan gayrimüslimlerin siyasetle uğraşmaları -Tanzimat'a kadar da olsa- yasaktı. Bu yasağa sadece sıradan vatandaşlar değil, millet liderlerinin de uyması zorunlu idi.

Anadolu'da yaşayan eski bir halk olarak değerlendirilen Ermeniler, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde diğer bölgelere oranla yoğun olarak bulunmuşlardır. Osmanlı Devleti bünyesinde gayrimüslim tebaa olarak yer alan Ermenilerin XIX. yüzyılın sonlarına doğru özellikle Dersaadet, Sivas, Bitlis, Erzurum, Mamuratülaziz (Elazığ), Ankara, Van, Hüdavendigar, Diyarbakır, Trabzon, Halep, Bağdat, Adana vilayetleri gibi nüfuslarının çoğunlukta olduğu yerleşim merkezleri arasında Ankara vilayeti sınırları içerisinde bulunan Kayseri sancağı da yer almıştır.

Osmanlı döneminde oldukça kalabalık sayılabilecek bir şehir olan Kayseri, XVI. yüzyılın sonlarında Konya, Beyşehir, İçel, Tarsus, Niğde, Aksaray, Kırşehir ve Akşehir'den oluşan Karaman vilayeti içinde en fazla gayrimüslim nüfusu barındıran bir sancak olarak tarihte yerini almıştır. Gayrimüslimler içinde Ermeniler ise sadece Kayseri, Niğde ve Tarsus'ta yaşamakta idi. Şehirdeki Ermeni sayısı Jennigs*'e göre 1500 yılında yaklaşık 1000, 1523'de 1350, 1550'de 1550 kişi idi. 1584 tarihli *Mufassal Defter*i'ne göre ise 675 vergi hanelik -yaklaşık 6000 kişi- bir Ermeni nüfusunun yaşadığı kayıtlara düşmüştür. Aynı tarihte Kayseri'nin nüfusu 1584'te 30.000-33.000 arasında tespit edilmiştir. 1640'ta 19 mahalleden oluşan şehrin kalesi içinde 600 ailenin yaşadığı bilinmektedir. Bu nüfus ve aileler içinde çok sayıda Müslüman olmayan halkın yer aldığı kaynaklarda ifade edilmiştir. Bunlar içinde Ermeniler de bulunuyordu.

XIX. yüzyıla gelindiğinde Kayseri, hâlâ geçmişteki renkli dinî ve etnik yapısını koruyan bir şehir olarak görülmektedir. Bu yüzyıla 70 bin nüfusla giren Kayseri, nüfusunu 75 mahallede ikamet ettirmiştir. Şehrin nüfusunda en kalabalık bulunan gayrimüslim topluluğu Ermeniler oluşturmuştur. Osmanlı Millet Sistemi'ne göre ayrı ayrı mahallelerde oturan Ermeniler özellikle şehrin iç kale ve dış surlar arasında yerleşmişlerdir. Ancak zamanla bu mahallelerin birçoğu karma mahalleler haline gelmiştir.

Müslüman ve gayrimüslim halkın genelde karışık yaşadığı mahallelerin 36'sında Müslümanlar, 2'sinde Rumlar, 17'sinde Ermeniler, 3'ünde Müslüman ve Rumlar, 8'inde Müslümanlarla Ermeniler, 1'inde Müslümanlar, Rumlar ve Ermenilerin karışık yaşadığı tespit edilmiştir. 1893 yılında mahalle sayısı 105'e çıkmasına rağmen genel manzara pek değişmemiştir. XIX. yüzyıl itibariyle Ermenilerin yaşadığı Kayseri mahalleleri şu şekilde tespit edilmiştir: Baldöktü, Batman*, Bektaş, Dader, Emîr Sultan*, Eslem Paşa*, Fırıncı*, Genlik, Gürcü*, Hacı Kasım*, Hacı Mansur, Harput, Hasan Fakih*, Hasinli*, Hisayunlu, Karabet, Karakiçi, Kiçikapı, Germir*, Köyyıkan*, Mürekepçi, Oduncu, Puşegan, Rumiyan, Sayacı, Selaldı, Sınıkçı, Sisliyan, Sultan, Süleyman, Şarkiyan, Tavukçu, Tus, Tutak, Varsak. Ancak bazı mahallelerin karma nüfustan oluştuğu bilinmektedir. Kayseri merkezdeki bu durum karyelerde de aynı idi.

Kayıtlarda "Millet-i Ermeniyan" olarak geçen Ermeniler, Kayseri nüfusu içerisinde yoğunluk bakımından Müslümanlardan sonra ikinci sırayı almıştır. Toplam nüfusun 1914 yılı itibariyle % 18,4'ünü teşkil etmişlerdir. Ayrıca Kayseri merkezi haricinde buraya bağlı 112 köy ve 114 mahalle içerisinde (Karma köy ve mahalleler hariç) 109 köy ve mahallede Müslümanlar, 66 köy ve mahallede Rumlar ve 23 köy ve mahallede Ermenilerin yaşadığı tespit edilmiştir. Şehir merkezi ile kıyaslandığında Ermenilerin köylerde ve bağlı mahallelerde daha az bir orana sahip oldukları görülmektedir.

1880'li yıllarda Anadolu Konsolos yardımcısı Teğmen Bennet'in raporunda* Kayseri'nin nüfusu 55.256 Müslüman, 19.062 Ermeni ve 12.299 Rum olarak verilmiştir. 1890'lı yılların başında Ankara vilayetine bağlı bir sancak olan Kayseri ilinin etnik ve dinî nüfus dağılımı bunu açık bir şekilde göstermektedir:

Topluluklar	Nüfus
Müslüman	136.590
Ermeni Gregoryen	43.318
Ermeni Katolik	1575
Ermeni Protestan	1800
Rum Ortodoks	25.449
Toplam	208.732

1893 Ankara Vilayet Salnamesi'nde yer alan Kayseri merkezinin ve yakın köylerinin kadın ve erkek olarak etnik ve dinî nüfus dağılımı bunu ispatlayan başka bir delil olarak karşımıza çıkmaktadır:

Toplum	Erkek	Kadın	Toplam
Müslüman	43.270	42.330	85.600
Rum Ortodoks	7786	7757	15.543
Ermeni Gregoryen	14.446	14.311	28.757
Katolik	277	367	644
Protestan	667	665	1332
Toplam	66.446	65.430	131.876

1914 yılında yapılan nüfus sayımına göre Kayseri'nin nüfusu; 184.292'si Müslüman, 26.590'ı Rum, 48.659'u Ermeni, 1515'i Ermeni Katolik, 2018'i Protestan olmak üzere toplam 263.074 olarak verilmiştir. Burada şehirdeki toplam Ermeni nüfusu 52.192 olarak tespit edilmiştir.

1915 yılında yaşanan tehcirden sonra şehrin Ermeni nüfusunda büyük bir azalma olmuştur.

Azalmanın en büyük sebebi, tehcir sırasında Kayseri'den 45.036 kişilik Ermeni nüfusunun göç ettirilmesidir. Şehirde bu dönemde ancak 4911 kişilik bir Ermeni nüfusu kalmıştır. Ancak tehcir sırasında Kayseri'den göç ettirilen Ermenilerin sayısı noktasında bazı çelişkili bilgiler de yer

almaktadır. Mesela dönemin Dâhiliye Nazırı Talat Paşa'nın tehcir öncesi ve sonrası Ermeni nüfusundaki değişmeleri gösteren özel belgelerinde, tehcirden dolayı Kayseri'den 111 Ermeni'nin göç ettiği kaydedilmiştir. Aynı belgelerde şehirde tehcir öncesi Ermeni nüfus 47.974, tehcir sonrası ise 6650 olarak verilmektedir. Hatta belgelerde, bu dönemde şehirdeki nüfusun azalması nedenleri de doğrudan tehcire bağlanmamakta, Ermeni nüfusundaki bu büyük azalmanın sebebi, şehirdeki Ermenilerin başka şehirlere (özellikle İstanbul'a) ve başka ülkelere kendi istekleriyle göç etmesi olarak gösterilmektedir. Bu göç dalgası tehcirden geri dönüşlerden sonra şehrin Ermeni nüfusunun azalmasının en büyük sebebi olmuştur.

Şehrin Ermeni nüfusundaki bu göç dalgası, takip eden yıllarda da devam etmiştir. 1924'te Kayseri'deki Ermeni nüfus A. Alboyacıyan tarafından 2653 olarak verilmiştir. Bu nüfusun ancak yarısı aslen Kayserilidir. 1932 yılında bu sayı 1600'e düşmüştür. Her geçen gün şehirde azalan Ermeni nüfusu 1970'li yılların başında 800'e inmiştir. 1900'lü yılların ortalarında Kayseri ve civarındaki köylerde Ermeni cemaati bölgeden göç etmeye başlamışlardır. Bunun neticesi olarak bu dönemde Kayseri'nin köylerinde bulunan Ermeniler, Kayseri'yi İstanbul'a gitmek için para biriktirmek üzere durakladıkları bir merkez haline getirmişlerdir. İstanbul'a ulaşanlar burada da kalmayıp bir yabancı ülkeye göç etmişlerdir. Bu göçlerin neticesinde Kayseri merkezde kalan Ermeni ailelerin sayısı 1970'li yıllarda 130 civarında idi. Kayseri'den göç Ermeni cemaati arasında bu yıllarda hızlanmasına rağmen Gülbenkianlar gibi varlıklı tüccar aileleri çok daha önceden şehirden göç etmişlerdir.

Bugün itibariyle Kayseri'de Ermeni nüfusundan bahsetmek pek mümkün değildir. 20–30 kişilik bir gruptan ancak söz edilebilinir. Nüfusun bu kadar azalmasının en önemli sebebi burada yaşayan Ermenilerin İstanbul gibi büyük şehirlere ve başka ülkelere kendi rızaları ile göç etmiş olmasıdır.

Tarihte Ermeni mezhebine Ermeni cemaatinin bağlı olduğu Gregoryen Ermeni Kilisesi'ne adını veren Aziz Krikor'un (Gregoire) büyüdüğü, eğitim gördüğü ve Hristiyanlığı kabul ettiği şehir olması nedeniyle Kayseri'nin Ermeni dinî tarihi içinde önemli bir yeri vardır. III. yüzyılın sonlarında Kayseri'den Ermenistan'a giden Aziz Krikor, zamanın Ermeni Kralı Dırtad'a (Tiridate, 240–330) Hristiyanlığı kabul ettirmiştir. Kayseri'de Hristiyan olarak yetişen Gregoire, Ermenistan'a dönüp orada Hristiyanlığı yaymaya başlamış ve bundan dolayı işkence görmüştür. Ermenistan Kralı Dırtad'ın hastalanması ve hekimlerin de çare bulamaması, bu arada Kralın kızkardeşinin gördüğü bir rüya üzerine çare için Krikor'a müracaat edilmiştir. Krikor, Kral'ı iyileştirmiş, Kral da bunun üzerine Hristiyanlığı kabul etmiş ve Krallığın resmî dininin Hristiyanlık olduğunu açıklamıştır.

Halkın toptan Hristiyanlığı kabul etmesi ve Hristiyanlığın resmî din olarak benimsenmesi üzerine eğitim-öğretim meselesi, dinin resmî kurumlara kavuşturulması ve dinî reisin seçilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine Kayseri'de Hristiyanlık üzerine eğitim görmüş olması ve Ermenistan'ın toptan Hristiyanlaşmasını sağlaması nedeniyle dini lider olarak Krikor en uygun aday kabul edilmiştir. Kralın ve halkın onayıyla dinî liderliğe seçilen Krikor, takdis olmak üzere, 16 prensle Kayseri'ye gönderilmiştir.

Kayseri'ye gelen Krikor, Başpiskopos Uon'u bulmuş ve kraldan getirdiği mektubu ona vermiştir. Başpiskopos mektubu aldıktan sonra Krikor'a ruhbanlık unvanı vermek için piskoposlardan oluşan bir konsil toplamış ve 302'de onu piskoposluğa layık görmüşlerdir.

Krikor, Ermenistan'ı İncil'in ışığı ile aydınlattığı için aydınlatıcı anlamına gelen Ermenice Lusavoritç lakabıyla anılmıştır. 303 yılında kurduğu kiliseye de Lusavorçagan Ermeni Kilisesi adı verilmiştir. Batı dünyasında kurucusunun vaftiz ismi olan Gregoire'den dolayı Gregoryen Ermeni Kilisesi olarak da adlandırılmaktadır.

Bizanslılar zamanında, devletin dinî poli-

tikası, vergi sistemi ve halka yabancı yöneticileri yüzünden Ermeniler büyük bir baskı altında yaşamaya başlamışlar ve bu yüzden devlete karşı düşman olmuşlardır. Ancak Türklerin Anadolu'ya hâkim olması ile birlikte Kayseri Ermenileri dinî özgürlüklerine kavuşmuşlardır. Bu özgürlük neticesinde Kayseri ve civarında Ermeni cemaatinin yaşadığı her yerde cemaat kendine ait bir kiliseye sahip olmuştur.

Günümüzde de Anadolu'da Ermeni cemaatine ait varlığını sürdüren yedi kiliseden en eski ve önemlisinin burada bulunmasından dolayı bu önemini devam ettirmektedir. Bu kilise, Ermeniler tarafından Anadolu'nun ilk kilisesi olarak bilinen Kayseri'deki Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi*'dir.

Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi, 1856'da açılmıştır. Bugün hâlâ ayakta olan kilise, 1990'da restore edilmiştir. Daimi papazı olmamasına rağmen, Anadolu'nun orta ve doğu kısmında açık olan ve şehirde yaşayan cemaati olmadığı için düzensiz de olsa ayin yapılan tek kilisedir. Kilisenin ayinleri devam ettirmesinin nedeni, kiliseye el konmasını önlemek amaçlıdır. Ayin için papazlar yılda birkaç kez İstanbul'dan Kayseri'ye gelmektedir. Yakın zamanlara kadar bu ayinlere katılan Ermeni sayısı az olmasına rağmen, son dönemlerde İstanbul Ermenileri, Aziz Krikor'un önemli bayramlarında buraya hac ziyaretleri düzenlemeye başlamışlardır. Katılanlar arasında yurtdışında yaşayan Ermenilerin de yer aldığını görmekle beraber sayı her geçen gün artmaya başlamıştır.

Osmanlı Devleti bünyesinde Ermeni cemaatinin kiliselerinin dokunulmazlığı vardı. Padişah tarafından verilmiş arama izni için bir ferman bulunmadıkça kimse keyfî olarak kiliseleri denetleyemezdi. Aksi durumlarda yapılan şikâyetlerde kim olursa olsun cezasını uygun şekilde görürdü. Kayseri'de zaman zaman bazı değerli şeylerin vakfedildiğini ve bunun kadı tarafından tescil edildiğini de görmekteyiz. Mesela Kayseri Meryem Ana Kilisesi fukarası yararına bir kişinin bir gümüş buhurdan ile evini vakfettiği bilgisi belgelerde yer almıştır.

Bir Ermeni ailesinde beş kuşak
(G. Büyükmıhçı-Kayseri'de yaşam konut kültürü)

Osmanlı toplumunda gayrimüslim toplulukların kendilerine ait ayrı ayrı mezarlıkları vardı. Bu durum Kayseri Ermeni cemaati için de geçerli olan bir durum idi. Şehirde Deliklitaş ve Çifteönü mezarlıkları Ermenilere aitti.

Kayseri'de son dönemlerde yaşayan bir Ermeni cemaati olmamasına rağmen, şehirde yaşadıkları süre içinde onların dinî yaşantısına hem yerel idareciler hem de şehrin Müslüman halkı tarafından hoşgörü ile yaklaşılmıştır. Ermeni cemaati şehir ve civarında yaşadıkları süre boyunca kilise ve ibadetgâhlarına rahatça gidip ibadetlerini yapma noktasında bir sıkıntı yaşamamışlardır. Hatta şehirde birlikte yaşantıları sırasında Müslüman ve Ermeni cemaati birbirinin dinî inançlarına çok büyük saygı göstermiş, bu saygıyı birbirlerinin özel dinî günlerinde sergiledikleri tavırlarla devam ettirmişlerdir. Ermeniler, Ramazan ayında Müslüman komşuları için iftar davetleri vererek, kete yapıp komşularına dağıtmayı kendilerine bir vazife bilmişlerdir. Hatta oruç tutan komşularına saygısızlık olmasın diye

Kayseri'de bir Ermeni ailesi-1930 (Hayri Tayfur-Foto Zafer)

göz önünde yiyip içmeyi ayıp saymışlardır. Kendi özel dinî günlerinde bile diğer dinden komşularına ikramda bulunmayı ihmal etmemişlerdir. Kayserili Ermeniler Paskalya Bayramı'nda kırk kazan kurarak, kazanlarda kırmızı yumurta haşlayıp komşularına dağıtmayı âdet haline getirmişlerdir. Aynı şekilde Müslüman Türkler de Ermenilerin dinî günlerini onlarla birlikte kutlamayı âdet haline getirmişlerdir. Karşılıklı bu davranışlar her iki toplumun da birbirlerinin dinî bayramlarını kutlama âdetini şehirde sıradan bir davranış haline getirmiştir.

Kayseri şehrinde yaşayan Ermeniler arasında eğitim önemli bir yerde bulunmaktadır. Kayseri Ermenilerinde eğitim önce manastırların içinde açılan okullarda başlamıştır. Tespit edilen ilk okul Nüsalı Surp Krikor Manastırı (1478–1535) içinde açılmıştır. Daha sonra Tomarza Surp Astvadzadzin Manastırı'nda, ardından da İstanbul Ermeni patriklerinden Hovhannes Golod'un yetiştirdiği öğrenciler tarafından XVIII. yüzyılın ortalarına doğru Surp Garabed Baş Manastırı'nda okullar açılmıştır. Bu okullarda yetişen öğrenciler manastırlar için diakoz papaz, el yazması kitapları kopya edebilecek kişiler olarak yetiştirilmişlerdir.

Ermeni toplumunda halk okulları ise manastır okullarından çok sonra XIX. yüzyıl başlarında açılmaya başlamıştır. İstanbul'daki Kayserili Ermenilerin bağışlarıyla Bahçebaşı mahallesinde açılan Aramyan Kız Okulu, 1800'de Surp Astvadzadzin Kilisesi yakınında kurulan Hayguhyan Enstitüsü, Surp Agop Okulu, 1826'da Surp Krikor Kilisesi'ne bitişik olarak açılan Sarkis Gümüşyan Lisesi, 1834 yılında faaliyet gösterdiği tespit edilen Haykyan Okulu, Efkere'de yatılı ve gündüzlü eğitim veren lise XIX. yüzyıl içinde Kayseri'de faaliyet gösteren diğer Ermeni halk okulları arasında yer almıştır. 1898 (1316) tarihli *Maarif Salnamesi*'nde Kayseri'de; biri Katolik Emmanuelian Enstitüsü adıyla idadi, üçü Protestan idadi, biri âli olmak üzere 12 Ermeni okulu kaydedilmiştir. Aynı dönemde okullara devam eden toplam Ermeni erkek öğrenci sayısı 1347, kız öğrenci sayısı 928 olarak verilmiştir. XX. yüzyılın başlarına kadar eğitimi erkek ve kız okulları şeklinde ayrı ayrı yürüten Kayseri Ermenileri ilk karma okullarını 1902 yılında açmışlardır.

XIX. yüzyılda Kayseri'de faaliyet gösteren Ermeni okullarının kültür hayatına katkısı sadece verdikleri eğitimle de sınırlı kalmamıştır. Develi'de faaliyet gösteren Roupinian Okulu öğrencileri kurdukları Tiyatro Grubu, Mesropyan Okulu öğrencileri de yayınladıkları *Hektograf* adlı dergi ile Kayseri'nin kültür hayatına katkıda bulunmuşlardır.

Kayserili Ermeniler eğitim hayatında özel okullara da yer vermişlerdir. XIX. yüzyılın sonları ve XX. yüzyılın başlarında Kayseri'de 7-8 kadar Ermeni toplumuna ait özel okul açılmış olmasına rağmen, bu okulların eğitim hayatı çok kısa süreli olmuştur. Birinci Dünya Savaşı öncesinde Kayseri ve civarındaki köylerde yaşayan Ermeni toplumu ise, yeni nesillerini eğitebilmek için 36 kadar okul açmışlardır.

Kayseri ve çevresi için bahsedilen bütün bu okullar, çok iyi eğitim vermelerine rağmen çoğunlukla ilkokul düzeyindedir. Bu okullardan yalnızca biri yüksekokul düzeyinde olup, sadece Kayseri çevresinde yaşayan Ermenilere değil, bütün Ermeni toplumuna hizmet veren bir eğitim kurumu hüviyetindeydi. Bu okul Surp Garabed Manastırı'ndaki okuldur. Okul 10 Mayıs 1888 tarihinde Episkopos Dırtad Balyan tarafından açılmıştır. Okula gelen öğrenciler, iki gruptan oluşmaktaydı. Birinci grup öğrenciler; köy yönetim kurulu üyelerince kendi okullarındaki başarılı ve yoksul öğrenciler arasından seçilerek gönderilen öğrencilerden oluşmaktaydı. Okulu bitirdikten sonra bu öğrenciler papaz veya öğretmen olmak zorundaydı. İkinci grup öğrenciler ise okulda para ile eğitim gören öğrencilerdi. Bunların birinci gruptaki öğrenciler gibi okulu bitirince yerine getirmeleri gereken bir yükümlülük yoktu. Okulun amacı din ve eğitim adamı yetiştirmekti. Buradan mezun olan öğrencilerden iyi birer papaz ve öğretmen olmaları beklenirdi.

Tarihte Kayseri, Anadolu'nun ticarî ve iktisadî merkezlerinden biri olarak yerini almıştır. Asurlular zamanından başlayarak Hitit*, Pers, Roma* hâkimiyetinde kalan şehir Osmanlılar, hatta günümüze kadar ticarî önemini hiç yitirmemiştir. Bunun temel sebeplerinden biri olarak Kayseri'nin Erciyes ve Kızılırmak arasında doğu-batı ve kuzey-güney ticaret yollarının üzerinde bulunması gösterilmektedir. Karayolları ve kervan yollarının merkezinde bulunan Kayseri, ticaretin deniz yollarına kaymasıyla bir süre önemini kaybetmiş gibi gözükse de Samsun, Tarsus ve Mersin limanlarının deniz ticaretindeki öneminin artmasına paralel olarak eski ticarî itibarını yeniden kazanmıştır.

Kayseri'nin ekonomik hayattaki bu öneminin bir başka sebebi olarak da şehirde çok eski tarihlerden beri Ermenilerin -ve tabiî ki Rumların- yaşamış olması gösterilmektedir. Bu gerekçeyi çürütecek pek çok delil göstermek mümkünse de Kayseri'nin ekonomik yaşantısında Ermenilerin önemini vurgulaması açısından dikkate değerdir. Bilindiği üzere Osmanlı toplumunun genelinde olduğu gibi Kayseri'de de ticaret ve zanaat gayrimüslim cemaatin elinde idi. Kayseri'de Ermeniler ve Rumlar birçok mesleğin erbabı idi. Terzilik, kuyumculuk, demîrcilik, taş ustalığı, pastırmacılık gibi meslekleri Müslüman Kayserili Türklerin Ermeni ve Rumlardan öğrendiği bilinir. Kayseri'de Ermeniler Ortaçağ'dan beri esnaf olarak özellikle kuyumculuk, dericilik ve halıcılıkla tanınmıştır. XVII. yüzyılda Venedik ve Amsterdam'da etkili olan Kayserili esnaf Ermeniler, XIX. yüzyıldan itibaren Anadolu ticaretini etkileri altına almışlardır.

Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi'nde ayin-2009

Önemli bir sanayi ve ticaret merkezi olan Kayseri'de XIX. yüzyıl içerisinde icra edilen zanaat ve ticaret dalları incelendiğinde; attar, bağcı, bakırcı, bakkal, berber, bezzaz, boyacı, çakıcı, çilingirlik, çömlekçi, değirmenci, demîrci, duhancı, doğramacı, dökmeci, dülger, haffaf, iğneci, iplikçi, kahveci, kalaycılık, kuyumculuk, kürkçülük, manav, nalbant, sandalcılık, sarraflık, tacir, terzi, pastırmacı, urgancı gibi işlerin gayrimüslim Ermeni ve Rumların elinde olduğu tespit edilmiştir.

Bu yüzyılda zengin olan ve neredeyse tüm ticarete hükmeden Ermeniler arasında yoksullar da vardır. Bunlar da genelde terzilik ve kaftancılıkla meşgul olmaktadır. Hatta Kayseri'de Ermeniler

terzilikte usta idiler. En ünlü terziler Ermenilerden çıkardı. Kayserili ev hanımları kanaviçe işlemeyi, "aşmakarna" denilen makarna ve erişte kesmeyi, halı ve kilim dokumayı yine Ermeni ev hanımlarından öğrenmişlerdir. Kayseri'nin ünlü ketesi de Ermeni mutfağına ait yemeklerden biridir.

Hemen her dönem Kayseri'de ticaret ve sanayi hayatında Ermeni cemaati önemli bir yer tutmuştur. Özellikle XIX. yüzyılda şehrin ticarî hayatının neredeyse tamamını elinde bulunduran Ermeniler, şehir nüfusunun en zengin kesimini oluşturmuştur.

XIX. yüzyılda Kayseri nüfusunda ortalama 30.000 nüfusla önemli bir yer tutan Ermeniler, kültür hayatında da bu önemlerini devam ettirmişlerdir. Bunun en bariz göstergesi 1910 yılında Kayseri'de yayınlanan iki önemli gazeteden birinin Ermeni cemaatine ait olmasıdır. Güros Develyan tarafından kurulan Majak (Mazaka) adlı bir matbaada -bugün elimizde bir nüshası olmasa da- *Hayg** adlı bir Ermeni gazetesi çıkarıldığı bilinmektedir. Türkler ise 29 Ağustos 1910 tarihinde *Erciyes* gazetesini çıkarmaya başlamıştır. Kayseri'de yayınlanan tek Ermeni gazete *Hayg* değildir. 1910'da yayınlandığı bilinen *Şepor* ve 1912'de yayınlanan *Nor Şerunt* Ermeni sosyal yaşantısı hakkında bize fikir verebilecek diğer gazetelerdir.

Kayseri'de yaşayan Müslüman Türklerin ve Ermenilerin aile ilişkileri, düğünleri, cenazeleri, kısaca yaşam biçimleri birbirine o kadar benziyordu ki din ve millet ayrımının hiçbir önemi yoktu. Aynı şeylere üzülür, aynı şeylerden mutlu olur, hiçbir şeyde ayrılık gayrılık gütmezlerdi. Aynı avluda yaşayıp, aynı tarlayı ekip biçmiş, aynı sofrada yemek yemiş, birbirlerine kız alıp vermişlerdir. Hatta iki kültür birbirine öylesine yakındı ki ayrı dinlerden olmalarına rağmen ibadet etme biçimleri bile zamanla birbirine benzemişti. Ermenilerin kiliseye ayakkabısız girmeleri, Müslümanların camiye giriş şekillerinden etkilenmelerinin bir sonucudur. Yine kilisede halı üzerine diz çöküp ibadet etmeleri bu etkileşimin bir göstergesidir. Ermeni kadınların başörtülü, makyajsız kiliseye gitmeleri bunun bir başka göstergesidir.

Kayseri Ermenileri arasında Türklerle kültürel etkileşim öyle bir boyuta ulaşmıştır ki Türkçe, Ermeniler arasında yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Hatta şehir içindeki Ermeniler kendi dillerini unutmuşlardır. XIX. yüzyıl sonlarında sadece Efkere*, Gesi*, Balagesi, Nize, Muncusun* ve Derevenk* köylerinde yaşayan Ermeniler kendi dillerini konuşmaktadır. Diğer yerleşim yerlerine göre Ermeni kültürünü daha saf yaşadığı düşünülen Efkere'de bile Türkçe ile karışık bir Ermenice konuşulduğu kayıtlarda yer almaktadır. Ermeniler arasında Türkçe o kadar benimsenmiştir ki kaleme aldıkları edebî yazılarda Ermenice tamamen unutulmuş, birçok Ermeni şairi Türkçe şiirler yazmaya başlamıştır.

Ermenilerin Türkçeden etkilenmesi sadece edebiyat ve günlük yaşamda kullandıkları kelimelerle sınırlı kalmamış; aldıkları isimlerden, kilisede yaptıkları duaya, mezar taşlarına yazdıkları dörtlüklerden söyledikleri türkülere varıncaya kadar Türkçe hayatlarının her alanına girmiştir. Mesela Ermeniler arasında "Uğurlu", "Aslan", "Eymür", "Dede", "Budak", "Hüdaverdi", "Yağmur", "Eynebey"... gibi isimler Ermenilerin kullandığı Türkçe isimler arasında sayılabilecek çarpıcı örneklerden birkaçıdır.

İki toplumun birlikte barış içerisinde birbirlerine karşı saygı besleyerek yaşadıklarının en büyük göstergesi, Kayseri'nin Germir Köyü'nde Ermeni asıllı Kazancıoğulları ailesine mensup, filmleri iki defa Oscar, beş defa Pulitzer ve bir defa da Tony Ödülü'ne layık görülmüş olan dünyaca ünlü yönetmen Elia Kazan*'ın babasının Amerika'da ölmeden önce oğluna son isteğini dile getirdiği sözleridir. Baba Kazan vasiyetinde; "Anadolu'yu bir kere daha görmek istiyorum. Anadolu'daki dostlarım beni bekliyorlar. Orada bir adamın bahçesine gitmek istiyorum. İçinde her çeşit meyve bulunuyor. Kışın da tepenin yamacındaki evde oturur, ağaçlara göz kulak olabilmek, iyi bakabilmek

için. Yazın bu ağaçlar meyve verir. Şimdi kayısılar vardır. Orada ağacın altında oturmak, bir dalı ağır ağır kendime eğmek istiyorum. Sonra da tak! Ufak yumuşak meyveyi koparırım. Kolayca kopar. Çünkü kopartılmaya hazırdır. Buradaki gibi değil. Buradaki güzel görünür, tadı yok! Bu Türk ile oturacağım, bu ihtiyar adamla. Ben de ihtiyar bir adamım. İkimiz oturup birlikte meyve yiyeceğiz ve huzur içinde olacağız. Son isteğim bu..."

Yine baba Kazan Anadolu'ya nasıl gideceğini anlatırken de: "Beni uçağa bindir. Ondan sonrası için meraklanma. İnsanlar bana bakarlar. Sen söylentilere aldırma, Türkler çok iyi insanlar. Komşu gibi, beni adamın bahçesine götürürler. Dünyada tek isteğim bu. Beş dakika..."

Ancak devletin zayıflamasıyla birlikte XIX. yüzyıldan itibaren iki toplum sömürgeci devletlerin kışkırtmalarının kurbanı olmuş, azınlıklar arasında başlayan ayrılma girişimlerinin Ermenilere de sıçraması üzerine bir kısım Ermeni, Osmanlı Devleti'ne karşı isyan girişimlerinde bulunmaktan geri kalmamışlardır. Osmanlıya karşı isyan eden Ermenilere karşı devletin bastırma girişimleri iki toplum arasındaki ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur. Bozulan ilişkiler yüzünden birçok Ermeni başka ülkelere göç etmiştir. Bir kısım Ermeni de 1915 Tehcir Kanunu çerçevesinde yine Osmanlı toprakları olan başka bölgelere göç etmek zorunda kalmıştır.

Ermeniler, özellikle İngiliz ve Rusların kışkırtmasıyla 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra düzenlenen Berlin Kongresi'ne katılmışlar ve Osmanlı Devleti'nin kendileri için reformlar yapmasını istemişlerdir. Neticede antlaşmanın 61. maddesine kendileri lehine bir hüküm koydurmayı başarmışlardır. Osmanlı devlet adamları bu hükmün, Ermenileri bağımsız bir devlet olmaya doğru götüreceğini bildikleri için reformları gerçekleştirme yönünde isteksiz davranmışlardır. Bu durum Ermenileri, bağımsız bir Ermenistan kurmanın ancak silahla mümkün olacağına inandırmaya başlamış ve bu amaçla ihtilal cemiyetleri

Ermeni çetesi (G. Alan Arşivi)

kurma girişimlerinde bulunan Ermeniler, kısa süre içinde teşkilatlanmış ve 1887 yılında Hınçak Cemiyeti'ni kurmuşlardır. En büyük amaçları; konsoloslar, misyonerler, kiliseler vb. yollarla bu durumu Avrupa kamuoyuna taşımak, gazetelerde haberler çıkmasını ve böylece büyük devletlerin Osmanlı Devleti'ne baskı yapmasını sağlamak amacıyla Anadolu'da bulunan Ermenileri silahlandırarak seçilen bölgelerde karışıklıklar çıkarmak şeklinde belirlenmiştir. Karışıklıklar çıkarılan bölgelerden biri de Kayseri olmuştur. Çünkü bu tarihlerde Anadolu'da, Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı bölgeler arasında Kayseri de yer almıştır. 1890 yılında toplam nüfusu 210.732 olan Kayseri sancağında, 136.590 Müslüman ve 25.449 Ortodoks Rum'a karşılık 45.318 Gregoryan, 1800 Protestan, 1575 Katolik olmak üzere toplam 48.693 Ermeni nüfusa sahip olduğu tespit edilmiştir.

İsyanlar

8 Aralık 1882 tarihindeki "Anavatan Müdafileri Olayı", Mayıs 1889'da meydana gelen Armenekan çeteleriyle çatışma ve Ağustos 1889'da çıkan Musa Bey Olayı bir tarafa bırakılırsa, bilinen ilk isyandır. 1890 yılında Erzurum'da çıkarılmasının ardından faaliyetlerini artıran Hınçak Cemiyeti'ne mensup Ermeniler, Anadolu'nun iç bölgelerinde olay çıkarmak için en uygun bölgenin Kayseri, Develi* (Everek), Yozgat, Merzifon, Çorum olduğuna

karar vermişler ve buralarda önemli örgütlenmeler yapmışlardır. Bu girişimler sonucunda Kayseri'de meydana gelen en önemli Ermeni isyanları sırasıyla şöyle tespit edilmiştir:
Kayseri, Merzifon ve Yozgat Olayları (1892–1893), Develi (Kayseri) İsyanı (7 Ekim 1895), Kayseri (Ankara) İsyanı (3 Aralık 1895), Kayseri (Ankara) İsyanı (Ocak 1914).
Kayseri, Merzifon ve Yozgat Olayları: 1892–1893 yıllarında Kayseri ve diğer merkezlerde meydana gelen olaylar 1892 yazında başlamıştır. Yurtdışında basılan ve Ermenileri isyana teşvik edici ibareler içeren bazı yayınların düzenli şekilde dağıtılması için Hınçak Cemiyeti üyeleri bir teşkilatlanma içine girmişler ve Merzifon'da Küçük Ermenistan İhtilal Merkezi'ni oluşturmuşlardır. Burasının Samsun Limanı'na yakın olması, teşkilatlanmanın merkezi olarak seçilmesinde en önemli etken olmuştur. Diğer yerleşim merkezleri ve Kayseri'de de birer şube açılmıştır. Teşkilatlanmanın başına Merzifon Anadolu Koleji müdürü Karabet Tomayan, sekreterliğine yine bu okul öğretmenlerinden Ohannes Kayayan getirilmiştir. Protestan Ermeni olan bu iki şahıs Yozgat, Kayseri, Tokat ve Amasya'yı gezerek devlet ve hükümet aleyhine Ermenilere telkinlerde bulunmaya, vaaz şeklinde konferanslar vermeye başlamışlardır. 1893 yılının henüz başlarında 6 Ocak günü Kayseri ve diğer merkezlerde duvarlara, özellikle de cami kapılarına posterler ve ilanlar asılmış, her tarafa Hınçak armalı bildiriler dağıtılmıştır. Kayseri'de poster ve ilanların dağıtılması ve asılmasını Andon Rüştuni adında bir Ermeni organize etmiştir. Bir müddet Atina'da ikamet ettiği belirlenen şahsın, Londra Fesat Komitesinin vekili olduğu tespit edilmiştir. Asılacak 70 kadar küçük ve 16 adet büyük olmak üzere toplam 86 adet evrak, Yozgat'ta Vahan Mektebi hocası ve Merzifon'daki komitede Yozgat temsilcisi sıfatıyla bulunmuş olan Misak Keçeciyan tarafından Derevenk manastırında gizlenen Andon Rüştuni'ye Agop ve Behremyan adlı iki şahsın aracılığıyla gönderilmiş, Rahip Daniyel'e teslim edilen evraklar Rüştuni'ye verilmiştir. 6 Ocak akşamı evrakların 40 kadarı Kayseri merkezde dağıtılmak üzere Cevahirciyan Rupen ve Dökmeciyan Parsih'e, 12 tanesi kuralarda dağıtılmak üzere Papazyan Krupi'ye, 12'sinin Develi'de asılmak üzere Jirar adlı bir Ermeni'ye, geri kalanlarının da Cebidelikyan Agop ile istişareli olarak Arzuman oğlu Ohannes ile Kara Parsih oğlu Hacı Daniyel'e verildiği tespit edilmiştir.
Tespit edilen merkezlerde Ermenilerin fazla olmadığı semtlerde geceden duvar ve kapılara asılan Türkçe evraklar, kalben İslam'a ilgi duyduklarını itiraf eden büyük Hintliler tarafından Müslümanlara hitap eder şekilde kaleme alınmış, dolaylı ya da dolaysız olarak Osmanlı Hristiyan halkına hiçbir imalı ifade içermemiştir. İlanlarda yer alan ifadeler içerisinde en çarpıcı ve dikkat çekici olanı aşağıdaki ifadelerdir:
"Osmanlılar! İslam dinini nefret edilir hale getiren ve Osman'ın kutsal tahtını kirleten zalim hükümdar Abdülhamit'in son günleri yaklaşmıştır. Gayriresmî bir şekilde gasp ettiği tahtını sürdürebilmek amacıyla aziz anavatanımıza zarar vermek ve yıkmak için bu zalim tarafından akıtılan intikam kanının çığlıkları göklere yükseldi. İntikam anı gelmiştir. Milyonlarca Müslümanı yöneten büyük bir güç sizlerin yardımına geliyor. Cesaretli olun." İslamYurtseverler Komitesi.
Olayın çok geniş bir bölgede meydana gelmesi, Kayseri'nin bu olayın meydana geldiği merkezlerden sadece biri olması nedeniyle hükümet oldukça güç bir durumda kalmıştır. Ankara ve Sivas vilayetlerinin neredeyse tamamı, Diyarbakır ve Halep vilayetlerinin bir kısmını içine alan olayların araştırılması, suçlularının tutuklanması ve yargılanması uzun bir dönem sürmüştür. Mayıs ayından itibaren yargılanmaya başlanan sanıklar hakkında verilen en son karar Eylül ayı içinde gerçekleşmiştir.
Kayseri'de olaylarla ilgili olarak 338 sanık tutuklanmıştır. Bunlar içerisinde şehirdeki olayların elebaşının Andon Rüştuni ve Derkevank Manastırı rahibi oldu-

ğu, manastırın da olayların organize merkezi olduğu tespit edilmiştir. Rüştuni 29 Temmuz 1892 tarihinde Hınçak Komitesinin görev belgesi ve mührü üzerinde bulunduğu halde tutuklanmıştır.

Sanıklardan bir kısmı mahallinde, bir kısmı Ankara'da serbest bırakılmıştır. Ankara Mahkemesinde yargılanan diğer sanıklardan 17'si hakkında idam cezası verilmiştir. Bunlar içerisinde Kayseri'deki olaylar nedeniyle tutuklanan Andon Rüştuni, Parsih Dökmeciyan, Agop Cebidelikyan, Karabet Alacacıyan, Rahip Daniyel, Karo Kertmanoğlu ve Gülbenk Aşçı Parsihoğlu yer almıştır. Diğer sanıkların bir kısmı 15, 10 ve 7'şer yıllık kalebentlik cezası ile cezalandırılmış, bir kısmı da delil yetersizliğinden berat etmiştir.

Daha sonra Meclis-i Mahsus-ı Vükela tarafından cezalara indirim uygulandıktan sonra Sultana sunulmuş, Sultan II. Abdülhamit bunlara ikinci bir defa daha indirim yapmıştır. Neticede Kayseri'deki olaylardan yargılananlardan sadece Gülbenk Aşçı Parsihoğlu idam edilmiş, idam cezasına çarptırılan diğer sanıklar 8 yıl kürek cezasına çarptırılmışlardır.

7 Ekim 1895 Tarihli Develi (Kayseri) ve 3 Aralık 1895 Tarihli Kayseri İsyanı: Bütün bu gelişmelere rağmen, her tarafta olduğu gibi Ermeni komiteleri Kayseri'de de önemli merkezler kurmaya devam etmişlerdir. Ayrıca hem şehir merkezindeki hem de civar bölgelerdeki Ermeniler, bu tarihten itibaren hızla silahlanmaya, isyan için en uygun zamanı beklemeye başlamışlardır. Bu arada şehirdeki Taşnaksutyun ve Hınçak Cemiyetlerinin şubeleri işbirliği içine girmişler ve faaliyetlerini artırmışlardır. Yurtdışındaki merkezlerin yardım ve desteği hiçbir zaman eksik olmamış, -Ermeni komitelerinin lider kadrolarında olduğu gibi- Kayseri'deki şubeleri idare edenlerin büyük bir kısmı Avrupa ve Amerika'ya gidip yıllarca burada kalmış ve yurtdışındaki başka komite merkezleriyle iletişim için bulunmuş şahıslardan seçilmiştir. Buna ilave olarak bu merkezlerden büyük oranlarda maddî yardımlar da alınmıştır. Ermeni fesat komiteleri şubeleri arasındaki bu yardımlaşmanın boyutu zamanla şehirlerarası komitelerin birbirine sağladığı destek şeklini almış ve Kayseri'ye diğer şehirlerdeki komitelerden militan yardımı yapılmıştır. Kayseri'den de aynı şekilde başka bölgelere militan gönderildiği olmuştur. Hazırlıkların bu şekilde devam ettiği dönemde Ermeniler isyan çıkarmaktan geri kalmamışlar ve 3 Aralık 1895 tarihinde güpegündüz şehirde çarşı içerisinde komitacı olduğu sonradan tespit edilen bir Ermeninin silah atması üzerine çıkan kargaşada 6 Türk ölmüş, 3 Türk yaralanmış, Ermenilerden ise 270 kişi ölmüştür. Tespit edilen ölü sayısı dikkate alındığında, olayın patlak verdiği anda bu kadar kalabalık bir Ermeni grubunun çarşıda bulunması oldukça dikkat çekici bir husus olarak kayıtlarda yer almıştır. Tesadüf gibi görünen gelişmelerin, bu nokta dikkate alındığında, bir komplo olarak önceden hazırlandığı anlaşılmıştır. 3 Aralık 1895 tarihinde Kayseri'de meydana gelen bu olayın aslında daha önceden bir provası olarak değerlendirilebilecek örneği, 7 Ekim 1895 tarihinde Kayseri Sancağı'na bağlı Develi Kazası'nın Örek Kasabası'nda meydana gelmiştir.

Ocak 1914 Tarihli Kayseri İsyanı: Her şeye rağmen Ermeni komitecilerinin faaliyetleri hız kesmeden devam etmiştir. Bir yandan Avrupa ve Amerika'dan gelen komitecilerle teşkilatlanma ve propaganda faaliyetleri yürütülmüş, diğer yandan silah ve cephane teminiyle isyan hazırlıkları tamamlanmaya çalışılmıştır. Hınçak Komitesi 1908 yılı Eylül ayına gelinceye kadar Kayseri, Develi ve çevresinde gerçekleştirdikleri teşkilatlanmayı köylere kadar genişletmişlerdir. Bunun için komite; Bodrum'da mahkûmken aftan yararlanarak serbest kalan Serkis Torosyan, Avrupa ve Mısır'da komite faaliyetlerinde bulunmuş olan David Sultanyan ve aslen Vanlı dişçi Melkon adlı üç kişiyi görevlendirmiştir. Kayseri içinden de bunlara kuyumcu Hacı Ohannes, bakırcı Karabet ve kardeşi Leon'un yardımlarıyla bol miktarda bomba imal edilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın ilanı ve hemen arkasından Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın

müttefiki olarak savaşa girip seferberlik ilan etmesiyle beraber gerek Osmanlı toprakları içerisinde gerek yurtdışında bulunan Ermeniler, hemen harekete geçmişler, Anadolu'nun hemen her yerinde isyan ve tedhiş faaliyetleri gerçekleştirmişlerdir. Bu dönemde (1914–1915) çeteler halinde Kafkaslar'da ve Anadolu'nun birçok yerinde yüz binlerce Müslüman'ı -yaşlı, çocuk, kadın, cepheden dönen yaralı demeden- sistemli bir şekilde katletmeye başlamışlardır. Katliamlara katılmak istemeyen Ermeni ve Türk olmayan diğer unsurları da öldürmekten çekinmemişlerdir. Bu tür katliamların yapıldığı yerler arasında Zeytun (Süleymanlı), Bitlis, Trabzon, Ankara, Sivas, Adana, Urfa, İzmit, Adapazarı, Hüdavendigar, Hatay ve daha birçok yerle beraber Kayseri de yer almıştır. Hınçak ve Taşnak örgütleri tarafından Ocak 1914'te Kayseri'de bir isyan gerçekleştirilmiştir. İsyan başlamadan önce, Hınçak Komitesi'nin Paris eski genel başkanlarından Sabahgülyan Kayseri'ye gelerek özellikle Everek, Tomarza ve İncesu'da teşkilatlanma, silahlanma ve propaganda faaliyetlerini denetlemiş ve son talimatlarını vermiştir. Yine verilen talimatlar doğrultusunda savaş nedeniyle silâhaltına çağrılan Kayserili genç Ermeniler ya orduya katılmamış, katılanlar da ellerindeki silahlarla birlikte firar ederek eşkıyalık yapmaya başlamışlardır. Ayrıca Amerika'da bombacılık üzerinde uzmanlık kazanmış olan Kevork'un Develi'de üretim yapmasına yardım etmişlerdir. Bu çalışmalara Psikopos Hasros Efendi de katılmıştır. Taşnak Komitesi'nin çalışmaları ise daha çabuk ve daha düzenli gerçekleşmiştir. Çalışmalarda komite, aftan yararlanarak serbest kalan Ermeni militanlarını kullanmıştır. Kayseri'deki şubelerini, İstanbul'dan gönderilen Kayserili Mazin isimli bir çeteci genişletmiştir. Develi'deki Taşnak şubesi ise 1908'deki genel aftan yararlanarak serbest kalan Serpuhi Kelleciyan isimli bir kadın tarafından yeniden canlandırılmıştır.

İsyanlar, Develi'nin çeşitli yerlerine gizlice yerleştirilen tellere elektrik verilmek suretiyle Müslüman halk ve askerlerin öldürülmeye çalışılmasıyla başlamıştır. Olaylar 29 Ocak 1914 tarihinde Amerika'da bomba yapımını öğrenen ve evini bomba imalathanesi haline getiren Kevork'un elinde bomba patlamasıyla eli ve ayağının kopması üzerine resmî makamlarca duyulmuştur. 1914 yılı Ocak ayında cereyan eden olaylar Hınçak ve Taşnak komitelerinin Kayseri şubesi reisleri, Patrikhane ve Patrikhanenin en seçkin komitecisi, Ermenistan'daki Ecmiyazin Kilisesi ile casusluk yapan, aynı zamanda Anadolu'daki isyanın planlayıcılarından olan Kayseri Ermeni Murahhası Hasrof Efendi tarafından gizlenmeye çalışılmışsa da başarılı olamamıştır. Vaktinden önce faaliyetlerin hükümet tarafından öğrenilmesi üzerine 1915 yılı başlarından itibaren Kayseri ve civarında isyan tecavüz, gasp, katl olayları başlamıştır. Hükümetin yeniden başlattığı soruşturma ve aramalarda Ermeni evlerinde, mezarlıklarında, cemiyetlerinde, kiliselerinde, okullarında birçok silâh, cephane, dinamit, talimat, beyanname ele geçirilmiş ve birçok Ermeni suçüstü yakalanmıştır. Yapılan kovuşturma sonucu; 30 Mart 1915 tarihi ile 21 Mayıs 1915 tarihi arasında Kayseri'de 11 bomba, 90'ı aşkın çeşitli cinsten bomba, dinamit lokumu ve patlayıcı maddeler ile 400'den fazla silah ele geçirilmiştir. Bunun yanı sıra Develi ilçesinde Ermeni mezarlığında ve Ermeni okulunda 45 bomba ve 250 kilodan fazla kurşun bulunmuştur. Bu gelişmeler üzerine Ermeni çeteler dağ köylerine çekilerek, buralardan 20 ve 30'luk gruplar halinde İncesu, Develi, Efkere gibi yerlere saldırıya geçmişler, onlarca Türkü katletmişlerdir.

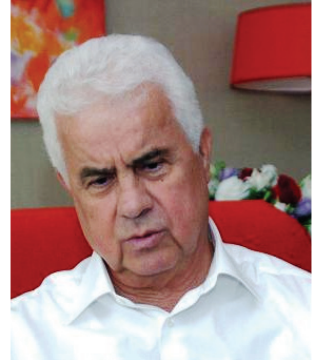
Kaynakça: Aktan, Ali, "Osmanlı Belgelerine Göre Kayseri'deki Gayrimüslim Tebaanın Durumu", *KYTSB*; Alan, Gülbadi, *Merzifon Anadolu Koleji ve Anadolu'daki Etkileri*, TTK Yayınları, Ankara 2008 (Baskıda); Bardakçı, Murat, *Talat Paşa'nın Evrak-ı Metrukes*i, Everest Yayınları, İstanbul 2008; Basgün, Nejla, *Türk-Ermeni İlişkileri (Abdülhamit'in Cülusundan Zamanımıza Kadar)*, San Matbaası Yayını, Ankara 1970; Bozkurt, Gülnihal, *Gayr-ı Müslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, TTK Yayınları, Ankara 1989; Çavdar, Tevfik, *Osmanlıların Yarı-Sömürge*

Oluşu, Ant Yayınları, Ahmet Sarı Matbaası, İstanbul 1970; *Documents Diplomatiques Ottomans, Affaires Armeniennes (1886-1893)*, Volume I, Edited by Bilal Şimşir, Pressed by TTK., Ankara 1985; *Ermeni Komitelerinin Âmal ve Harekât-ı İhtilâliyesi*, (hzl H. Erdoğan Cengiz), Ankara 1983; Gazigiray, A. Alper, *Osmanlıdan Günümüze Kadar Vesikalarla Ermeni Terörünün Kaynakları*, Gözen Kitabevi Yayını, İstanbul 1982; Güler, Ali, "Kayseri'de Demografik Durum (1831-1914)", *KYTSB*[3]; Hocaoğlu, Mehmet, *Arşiv Vesikalarıyla Tarihte Ermeni Mezâlimi ve Ermeniler*, Er-Tu Matbaası Yayınları, İstanbul 1976; Hüseyin Nâzım Paşa, *Ermeni Olayları Tarihi*, C. I-II., Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, No. 15, Ankara 1994; İlter, Erdal, *Ermeni Kilisesi ve Terör*, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, S. 3, Şafak Matbaacılık, Ankara 1996; Karpat, Kemal, "1880'de Kayseri Sancağı'nın Sosyal, Ekonomik ve İdari Durumu: İngiltere'nin Anadolu Konsolos Yardımcısı Lieutenant Ferdinant Bennet'in Raporu (Ekim 1880)", *Belleten*, C. LVII, Sayı 235, 1998; *Kayseri ve Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi*, Türkiye Ermeni Patrikliği, İstanbul 1986; Kevorkian, Raymond H., *Paul B. Paboudjlan, Les Armeniens Dans L'Empire Ottoman A La Veille Du Genocide*, Les Edition d'Art et d'Histoire Arhis, Paris 1992; Kocaoğlu, Mehmet, "Millet- Sadıka'dan Ermeni Mezalimine Niçin Gelindi?", *Avrasya Dosyası Dergisi*, C. II, S. 4, Alıç Matbaası, Ankara 1995, s. 109-121; Kodaman, Bayram, *Sultan II. Abdülhamit Devri Doğu Anadolu Politikası*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1987; "Avrupa Emperyalizminin Osmanlı İmparatorluğu'na Giriş Vasıtaları (1838-1914)", *Millî Kültür Dergisi*, C. II, S. 1, Ankara 1980, s. 23-33; Kolbaşı, Ahmet, *Merzifon, Yozgat ve Kayseri Ermeni Olayları*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2005; Küçük, Abdurrahman, *Ermeni Kilisesi ve Türkler*, Ocak Yayınları, Ankara 1997; Küçük, Abdurrahman, "Gregoryen Ermeni Kilisesinin Oluşması ve Konsil Kararları Karşısındaki Tutumu", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXXV, Ankara 1996; Küçük, Cevdet, *Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı (1878-1897)*, İstanbul 1984; McCarthy, Justin, *Müslümanlar ve Azınlıklar*, İnkılap Yayınları, İstanbul 1998; McCarthy, *Justin-Carolyn McCarthy, Turks and Armenians (A Manual on the Armenian Question)*, Committee on Education Assambly of Turkish American Association, Washington 1989; *Osmanlı Belgelerinde Ermeniler (1915-1920)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, No. 14, Ankara 1994; Simeon, *Tarihte Ermeniler*, (çev. Hrand D. Andreasyan), Çiviyazıları Yayını, İstanbul 1999; Sonyel, Salâhi R., "Büyük Devletlerin Osmanlı İmparatorluğunu Parçalama Çabalarında Hristiyan Azınlıkların Rolü", *Belleten*, C. XLIX, S. 195, TTK Yayınları, Ankara 1986, s. 647-656; Sultan Abdülhamit, *Siyasî Hatıratım*, 1. Baskı, Hareket Yayınları, İstanbul 1974; Süslü, Azmi, *Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı*, 100. Yıl Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Ankara 1990; Şimşir, Bilal, *İngiliz Belgelerinde Osmanlı Ermenileri (1856-1880)*, 1. Baskı, Bilgi Yayınları, (çev. Şinasi Orel), Olgaç Basımevi, Ankara 1986; "Ermeni Propagandasının Amerika Boyutu Üzerine", *Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumu ile İlişkileri Sempozyumu*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No. 628, Ankara 1985, s. 79-123; "Tarihte Ermeni Terörü ve Sivas Vilayeti", *Uluslararası Terörizm ve Gençlik Sempozyumu Bildirileri,* Sivas 1986, s. 77–101; Tosun, Ramazan, *Kayseri-'de Ermeni Olayları*, Kayseri 1997; Tuzcu, Ali, "Merzifon'da Ermeni Ayaklanmaları", *Belleten*, C. LVII, S. 220, TTK Basımevi, Ankara 1994, s. 795-826; *Türkler-Ermeniler ve Avrupa*, (Çeviren ve Yayına Hazırlayan Bayram Kodaman), Süleyman Demîrel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, No. 1, Şafak Matbaacılık, Ankara 1994; Uras, Esat, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, 2. Baskı, Belge Yayınları, İstanbul 1987.

GÜLBADİ ALAN

EROĞLU, DERVİŞ

KKTC Cumhurbaşkanı, Ulusal Birlik Partisi Genel Başkanı (Magosa/Ergazi, 1938-). Kıbrıs'a göç eden Kayserili Hacı Hafız Efendi'nin torunudur. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesini bitirdi (1963). 5 yıl Gazi Mağusa'da pratisyen hekim olarak çalıştı. Ankara Numune Hastanesinde üroloji ihtisası yaptı. Uzmanlığından sonra tekrar Kıbrıs'a dönerek 1972–1976 yılları arasında Gazi Mağusa Devlet Hastanesinde üroloji uzmanı olarak çalıştı. 1976 genel seçimlerinde Ulusal Birlik Partisi (UBP)'nden Gazi Mağusa Milletvekili seçildi. Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığına getirildi. 1983 yılında oluşturulan Kurucu Meclise, Kurucu Meclis Üyesi olarak katıldı. Aynı yıl UBP Genel Başkanlığına seçildi. 1985–2001 yılları arasında koalisyon ortaklarıyla birlikte 7. kez Eroğlu hükümetini kurarak Başbakanlık görevini üstlendi. 13. Olağan Kurultay'da yeniden UBP Genel Başkanı seçildi (2001). 2005 tari-

Derviş Eroğlu (F. Kızılkoyun)

hinde yapılan milletvekilliği genel seçimleri sonucu tekrar meclise girdi. UBP 19 Nisan 2009 da yapılan genel seçimlerde Mecliste tek başına hükümet kurma çoğunluğunu elde edince hükümeti kurma görevi verildi ve yeniden başbakan oldu. 18 Nisan 2010 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ilk turda % 50 barajını aşarak KKTC Cumhurbaşkanı oldu. Evli ve dört çocuk babasıdır.

EMİR KALKAN

Muammer Erol

EROL, MUAMMER

Vali (Kayseri/Bünyan, 1962-) ilköğretim ve lise eğitimini Bünyan'da tamamladı. İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdi(1984). 1984-1995 yılları arasında sırasıyla Tekirdağ'ın Saray Kaymakam Vekilliği, Burdur'un Kemer, Muş'un Bulanık kaymakamlıklarını yaptıktan sonra Muş Vali Yardımcılığı ve Bolu Göynük Kaymakamlığı görevinde bulundu. Mülkiye Müfettişi oldu (1995). İçişleri Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığının Ankara grubunda görev aldı. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı İdari Genel Sekreter Yardımcılığı görevini yürüttü. Elazığ Valiliğine atandı (22 Aralık 2008). Evli ve 3 çocuk babasıdır

Kaynakça: http://www.elazig.gov.tr

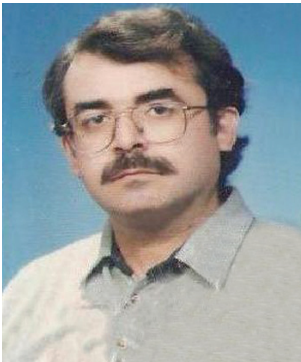
YAYIN KURULU

Coşkun Ertepınar
(A. Gerçel Arşivi)

ERSOY, AYTEN

Öğretim üyesi, işletmeci (Kayseri, 1943-). Ankara İTİA İşletme Fakültesinden mezun oldu (1967). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe-Finansman Bölümünde yüksek lisans (1979) ve doktora çalışmasını tamamladı (1987). Ardından Gazi Üniversitesi İktisadî ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümünde yardımcı doçent (1989), doçent (1990) ve profesör oldu (1996). Akdeniz Üniversitesi İktisadî ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Muhasebe-Finansman Anabilim Dalı öğretim üyesidir.

YAYIN KURULU

Kemal Ersözlü

ERSÖZLÜ, KEMAL

Yazar (Kayseri/Pınarbaşı, 1962-). Sümer Lisesini bitirdi. Fırat Üniversitesi Veterinerlik Fakültesinden mezun oldu (1985). Üniversite yıllarında sistemli olarak başlattığı Kur'an okumalarını Kayseri'de devam ettirdi. On beş günde bir yerel olarak yayımlanan *Kayseri Gündem* gazetesinde fikir yazıları yazdı (1988). Almanya'ya yerleşti (1990). Burada kısa bir süre işçi olarak çalıştıktan sonra, Avrupa Müslümanlarıyla beraber Kur'an okumalarını sürdürdü. Almanya'nın bazı şehirlerinde kimlik arayışı kongrelerinde bildiriler sundu. Berlin Teknik Üniversitesi öğrencilerine "Dine Rağmen İnsan" ve "Tevhid'in Toplumsal Açılımları" konulu seminerler verdi (1994). *Fıkıh-İçtihad Soruşturması*, *Tarih'in Sonu mu?* adlı kitaplarda eleştirel makaleler yazdı.

OSMAN GERÇEK

ERTEM, EMİNE NANTU

Şair, yazar (Kayseri, 1931-). İstiklal İlkokulunu bitirdi. Kayseri Kız Enstitüsünden mezun oldu. Kadın Dernekleri Federasyonunun açtığı "Atılmış Nesnelerin Değerlendirilmesi – Türk Kadınının Ev Ekonomisine Katkısı" konulu yarışmada Türkiye birincisi seçildi (1980). İLESAM (Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği), MESAM (Türkiye Musıki Eseri Sahipleri Meslek Birliği) ve GESAM (Türkiye Güzel Sanat Eseri Sahipleri Meslek Birliği) üyesidir.

Eserleri: *Gül Motif* (1983); *Yunus Emre'nin Yolundan İzinden* (1991); *Güzelleme* (1991); *Şiirlerde Atatürk* (1994).

YAYIN KURULU

ERTEPINAR, ÇOŞKUN

Şair, eğitimci (Kayseri/Erkilet, 1914- Ankara, 9 Ağustos 2005). Babası I. Dünya Savaşı'nda şehit düşen Emîralioğlu Abdullah'dır. Kendisini dedesi Hacı Mehmet Emîralioğlu ve ninesi Zübeyde Hanım büyüttü. Onları da kısa bir süre sonra kaybedince diğer yakınları tarafından yetiştirilmeye çalışıldı. Özellikle ninesi Zübeyde Hanım'ın onu halk kültürüyle yetiştirmesi sanat hayatında belirleyici rol oynadı.

İlköğrenimini Erkilet'te tamamladı. Kayseri Lisesinden mezun oldu. Sivas Öğretmen Okulunu (1932) ve Gazi Eğitim Enstitüsünü bitirdi (1937). Öğretmenlik, okul

müdürlüğü, Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Şube Müdürlüğü (1956) ve Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü görevlerinde bulundu (1968). Bakanlık müşavirliği ve başmüşavirlik yaptı. 1974 yılında emekli oldu. Ancak, öğretmenliğe devam etti ve 1982'de ikinci kez emekli oldu.

İlk şiiri İstanbul'da çıkan *Muhit* dergisinde "Derviş Münir" imzasıyla yayınlandı (1930).

Macar Türküsü adlı şiiri ile merkezi Münih'te bulunan Hür Macarlar-Nemzetör Grubunca, bir gümüş madalya ve beratla ödüllendirildi (1967). *Zaman Bahçesinde* isimli eseri ile Türkiye Millî Kültür Vakfı Jüri Özel Ödülü'nü (1978), Tercüman Kültür Ve Sanat Armağanı'nı (1985), İLESAM (Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği) Hizmet Şeref Ödülü'nü aldı (1985).

Eğitime adanmış ömür içinde şiirle nefes alan, dünyanın bütün güzelliklerini Türkçe pınarından akıtan, sanatta yeni bir görüş ve duyuşla sonsuzluğu kavrayan bir sevginin sembolü olarak içli bir rûhla mutluluk dolu bir dünyadan seslenerek şiiri tattırdı. Sıcak, samimi ve sade bir söyleyişi vardır. Hece ölçüsüyle ve serbest tarzda şekil kaygısına düşmeden yazdı. Bunun için de iyimser bir ruh ve gönül zenginliği ile biçim ve özü kaynaştırdı. Vatan, millet, devlet, tabiat, Atatürk ve insan sevgisi; bütün unsurlarıyla memleket gerçekleri; zaman ve sonsuzluk kavramı vb. temaları işledi. Evli ve iki çocuk babasıydı.

BU GECE
Gönülden gönüle bir bad esermiş,
Hissediyor musun, duyuyor musun?
Gönülden gönüle bir bad esermiş,
Sen, bilmem bu gece uyuyor musun?

Bak, bu seher kuşlar ne hoş ötüyor,
Hilkatta nedense bir başkalık var...
Sanki uyu artık müsterih, diyor,
Kumral saçlarımı dağıtan rüzgâr.

Ufuklar karşımda bir şeffaf ayna,
Baktıkça doyuyor içim sevince...
Şu ıssız odamda inceden ince
Diyorum bu gece ne tatlı gece,
Olmasaydı esir, gönlüm hicrana...

Eserleri: *Deniz Üstü* (1935); *Dönülmez Zaman İçin* (1949); *Tek Adamın Hikâyesi* (1954); *Kaderden Yana* (1956); *Mevsimlerin Ötesinde* (1962); *Güzel Dünya* (1969); *Şu Dağlar Bizim Dağlar* (1973); *Zaman Bahçesinde* (1978); *Destan Atatürk* (1981); *Küçük Dünyamızın İçinden* (1982); *Dorukta Rüzgâr Var* (1986); *Çocuklar ve Papatyalar* (1986); *Yunus Bahçesinde Açan Gül* (1987); *Sevginin Yedi Rengi* (1993); *Şiir İkliminde Bir Ömür* (Bütün şiirleri -Deniz Üstü, hariç- 1995); *Şiir Dünyasındaki Yerim Üzerine* (1997); *Bir Politikacının Anıları-Her Şey Vatan İçin* (1999); *Şiir Dünyasındaki Yerim Üzerine-2* (2002).

Kaynakça: *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, C. I, s. 299; *TDEA*,s. 81; Çoşkun Ertepınar, *Şiir Dünyasındaki Yerim Üzerine* (1997) ve *Şiir Dünyasındaki Yerim Üzerine* - 2 (2002).

NURKAL KUMSUZ

ERTUĞRUL, MUSTAFA

Milletvekili, sendikacı (Tomarza, 1924 – 20 Kasım 1987). İlkokulu bitirdikten sonra sendikacılık yaptı ve tekstil sanayisinde çalıştı. Türkiye Tekstil Örme Giyim Sanayi İşyerleri İşçileri Sendikası Yönetim Kurulu Üyeliği yaptı. II. dönemde İstanbul'dan milletvekili seçildi. Evli ve 5 çocuk babasıydı.

Kaynakça: *TBMM, Albümü* s. 332.

YAYIN KURULU

Mustafa Ertuğrul

ERTÜRK, CEBBAR

Yazar, öğretmen, (Haçaparak, 1915-Mumcular, 10 Ağustos 2004). Azerbaycan'ın Karabağ bölgesinden Ermenistan'ın Türkiye sınırına yakın bölgesine yerleşmiş bir Azeri ailesine mensuptur. İlkokulu doğum yerinde, ortaokulu köylerine yakın Nerimanov'da, liseyi Erivan'da bitirdi. Yükseköğrenimini Bakü'de Fen Fakültesinde yaptı (1937). Erivan'da açılan yükseköğretmen okulunda iki yıl görev yaptıktan sonra, II. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine askere alındı (1941). 14 Ekim 1941'de Almanlara esir düştü. Almanların esirlerden ve gönüllülerden teşkil ettikleri lejyonların tesisi sırasında

Cabbar Ertürk'ün Kayseri'de basılan kitapları

1942 yılı Mayıs ayında Türkistan lejyonuna ayrıldı. İlk teşkil edilen birlikler 6 Türkistan 1 Azeri taburundan ibaretti. Değişik birliklerden meydana gelen lejyonda 1943 yılı sonuna kadar Kafkasya, Kırım ve Ukrayna cephelerinde bulundu ve yaralandı. Almanların koordinasyonu düzenlemek gayesiyle millî komiteler kurma kararı almalarından sonra tesis edilen Azerbaycan Millî Komitesi'nin yönetiminde yer aldı. Savaşın bitiminde Sovyetlerin eline geçmemek için komite üyesi bazı arkadaşlarıyla Berlin'i terk ederek İtalya'ya gitti. 1947'de İtalya'dan muhacir kabul eden Mısır'a gemi ile gitti. Buradaki hayat şartlarının olumsuzluğu üzerine 1949 yılı sonunda Türkiye'ye geldi. Diploma denkliğinin onanması üzerine Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı oldu ve 1950 yılı sonlarında Antalya Elmalı Ortaokulunda öğretmenlik mesleğine başladı. Sırasıyla Urfa, Kayseri Mersin, Bilecik, Muğla ve Aydın'da orta dereceli okullarda yaş haddinden emekli oluncaya kadar çalıştı.

1953-1959 yılları arasında Kayseri Lisesinde görev yaptığı dönemde yayın faaliyetine başladı. Sovyet sistemini yakından tanıması sebebiyle bu rejimin olumsuz yönlerini ele aldığı yazıları *Ocak, Mücahid*, *Orkun* gibi dönemin milliyetçi dergilerinde yayımlandı. Evli ve üç çocuk babasıydı.

Eserleri: *Doğu Türklerinin İstiklal Mücadelesi* (adlı ilk eseri savaş döneminde Berlin'de basıldı); *Anayurtta Unutulan Türklük* (1955); *Üçüncü Dünya Harbinin Çanları Çalıyor mu?* (1955); *Türkiye Türkleri ve Anayurttaki Türkler* (1957); *Türk Milliyetçiliği* (1958) (Yeni Erciyes Yayınları arasında Kâzım Yedikçioğlu'nun önsözüyle çıkmıştır); *Atatürk'ün Sofrasında Türk Milliyetçiliği* (1994); *Kızılordu'dan Kafkas Milli Lejyonuna Bir Türk'ün II. Dünya Harbi Hatıraları* (2005).

Kaynakça: Arif Çivicioğlu (Hikmet Tanyu), "Türkçülük Demetinden,Türkiye Türkleri ve Anayurtta ki Türklerin Kurtuluşları", *Ocak*, S. 42, 25. Aralık 1957, s. 4-5, 16, Ömer Özcan, "Muhaceret Neslinden Bir İsim: Cebbar Ertürk", *Türk Yurdu*, S. 214, Haziran 2005, s. 55-59.

ÖMER ÖZCAN

ERTÜRK, MUSTAFA

Mustafa Ertürk

Öğretim üyesi, ilahiyatçı (Kayseri/Yeşilhisar, 1964-). Salih Avgun Paşa İlkokulunu, Kadı Burhanettin Ortaokulunu ve Kayseri Lisesini bitirdi. Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu (1987). İstanbul'da Özel Ortadoğu Lisesinde din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği yaptı (1988–1989). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans yaptı (1989). Hem araştırma yapmak, hem de dil eğitimi almak için İngiltere'de kaldı (1990–1991). Aynı üniversitede doktora çalışmasını tamamladı (1995). Türkmenistan Magtimkulu Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğretim görevlisi olarak çalıştı (1998–1999). Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesinde yardımcı doçent olarak göreve başladı (1999). Ardından doçent unvanı aldı (2002). Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dekan Yardımcılığı yaptı (2005–2006). İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Hadis Anabilim Dalına öğretim görevlisi olarak atandı (2006). Ardından profesörlüğe yükseldi (2008). İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi ve Hadis Anabilim Dalı Başkanıdır.

Eserleri: *Oryantalistik Hadis Araştırmaları* (çeviri, 2001); *Metin Tenkidi*

(Gayb ve Fiten Hadisleri Örneği) (2005); *Sünnetin Güncelleştirilmesine Doğru (2005*); *Nebevi Sünnetin Gerçekliğinde Hadis Çözümlemeleri* (2007); *Filozof-Tabib Muhaddisler* (2007); *İslam Fıkhı ve Sünnet* (çeviri, 2008).

YAYIN KURULU

ESEN, AHMET ŞÜKRÜ

Milletvekili, araştırmacı yazar, hukukçu (Antalya, 1893 - Ankara, 18 Ekim 1944). İlk ve ortaöğrenimini Antalya'nın Akseki Kazası'na bağlı İbradı Kasabası'nda tamamladıktan sonra Malatya'ya bağlı Besni Kazası Mahkemesi Zabıt Kâtipliğine atandı. Burada 19 Şubat 1916'ya kadar zabıt kâtibi olarak çalıştıktan sonra bu tarihte Malatya Savcılık kâtipliğine atandı. Askerlik görevini tamamlamasının ardından Adana Savcılık kâtipliğinde çalıştı. Silifke Mahkemesi hâkimliğine atandı. Daha sonra sırasıyla Kahramanmaraş, Kayseri, Yozgat, Artvin, Konya ve Ankara'da savcı, hâkim ve raportör olarak çalıştı. 1913'ten 1943'e kadar tam otuz yıl Besni, Malatya, Adana, Maraş, Kayseri, Yozgat, Artvin, Konya, Ankara gibi Anadolu'nun çok değişik bölgelerinde bulundu. 27 Nisan 1923'ten 6 Nisan 1930'a kadar Kayseri Adliyesi'nde savcı olarak görev yaptı. Adliyedeki görevinin kendisine sağladığı olanaklardan faydalanarak hapishanelerdeki tutuklu ve hükümlülerden derlemeler yaptı. Derlemelerinde dikkatini özellikle Adana ve Kayseri'ye yöneltti. 1927'de Ankara'da kurulan Halk Bilgisi Derneğinin kongresine Kayseri temsilcisi olarak katıldı. 1928'de yayımlanan *Halk Bilgisi Mecmuası*'nda Dadaloğlu'nun sekiz şiirini yayımlayarak Dadaloğlu'nu aydın çevrelere ilk defa tanıttı. Halk kültürünün değişik konularında yaptığı bu bilgi, belge ve metin derlemeleriyle hem aydınların halk bilgisi konularına dikkatlerini çekmeye çalıştı hem de halk biliminin Türkiye'deki gelişimi açısından bir hazine değerindeki arşivini meydana getirdi. Gezdiği yerlerde ele geçirdiği cönkleri Ankara'da Millî Kütüphanede; türkü, mani, ağıt, fıkra gibi sözlü anonim türündeki ürünlerin derlemelerinden oluşan defterleri ise Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Kütüphanesi Boratav Arşivi'ndedir. Pertev Naili Boratav, Ahmet Şükrü Esen'in derlemeleri kaydettiği defterlerdeki ağıtları *Anadolu Ağıtları* (1982) adıyla; türküleri *Anadolu Türküleri* (1986) adıyla; destanları ise *Anadolu Destanları* (1991) adıyla yayımladı. Bu defterlerdeki manilerin önemli bir bölümü ise 1944'te Ahmet Şükrü Esen'in kayınbiraderi Niyazi Eset yayımladı. 28 Şubat 1943'te Bilecik milletvekilli oldu.

Ahmet Şükrü Esen

Kaynak: Ahmet E. Güven, "Kayseri Yöresi Kültürünün Tanıtımında Emeği Geçenlerden Ahmet Şükrü Esen", *Erciyes* [=Kayseri], (Şubat 2000), S. 266, s. 14-15; Ahmet Şükrü Esen, *Anadolu Ağıtları*, Haz. Pertev Naili Boratav-Rémy Dor, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1982; Ahmet Şükrü Esen, *Anadolu Destanları*, Haz. Pertev Naili Boratav, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991; Ahmet Şükrü Esen, *Anadolu Türküleri*, Haz. Pertev Naili Boratav-Fuat Özdemîr, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1986; Ali Osman Öztürk, "Ahmet Şükrü Esen Derlemelerinden Anadolu Destanları", *Erciyes*, (Aralık 1992), S. 180, s. 6-7; Ali Rıza Önder, "Folklorcularımız: Ahmet Şükrü Esen (1893–1944)", *Türk Folklor Araştırmaları*, (Ocak 1968), S. 222, s. 4631-4633; İsmail Görkem, *Yeni Bilgiler Işığında Dadaloğlu: Bütün Şiirleri*, E Yay., İstanbul 2006; M Sabri Koz, "*Ahmet Şükrü Esen'in Halk Edebiyatı Hazinesi ve Âşıklar*", VIII. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri, Haz. Güven Tanyeri, Eskişehir Yunus Emre Kültür, Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, Eskişehir 2000, s. 181-190; Niyazi Eset, *Maniler Kılavuzu*, Ankara Halkevi Yay., Ankara 1944; Niyazi Eset, *Mukayeseli ve Neşredilmemiş Maniler,* Ankara Halkevi Yay., Ankara 1944; Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, "Değerli Türk Folklorcusu Ahmet Şükrü Esen'in X. Ölüm Senesi", *Türk Folklor Araştırmaları*, II (Nisan 1953), S. 45, s. 705-706. M Sabri Koz, *Ahmet Şükrü Esen'e Armağan*, İstanbul 2009.

EROL AKSOY

ESEN, SEVGİ

Kayseri Milletvekili, avukat (Kayseri/Pınarbaşı, 27 Ocak 1947-). İlköğrenimini Şehit Nazım İlkokulunda, ortaöğrenimini Kayseri Kız Ortaokulunda yaptı. Kayseri Lisesi'ni bitirdi. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu (1969). Kayseri Barosuna bağlı serbest avukat olarak göreve başladı (1971). Kayseri Belediye Meclis Üyesi, Encümen Üyesi ve Başkan Yardımcılığı görevlerinde bulundu (1974–1977). 1993 tarihinden itibaren Sosyal Güvenlik Bakanlığının resmî arabuluculuk görevlerinde bulun-

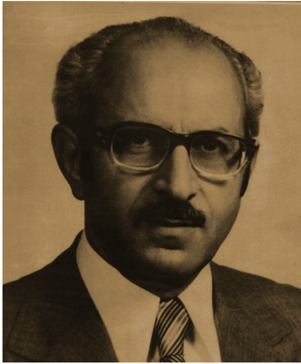

Sevgi Esen

du. 1994 yılından itibaren Doğru Yol Partisi İl Başkan Yardımcılığı görevini yürüttü. Doğru Yol Partisi'nden 21. Dönem Kayseri milletvekili seçilerek parlamentoya girdi (1999). Anayasa ve Adalet Komisyonlarında çalıştı. Medeni Kanun değişikliğinde, Kadın Hakları konusunda, Trafik Yasasının hazırlanmasında ve Avukatlık Kanunu'nun çıkarılmasında büyük gayret gösterdi. Birçok dernek ve vakfın kuruculuğunu ve yöneticiliği yaptı. Halen Kayseri Taşıt Muayene İstasyonları İşletmeciliği AŞ Yönetim Kurulu Başkanıdır. 1971 yılında evlendiği Dr. Nahit Esen'i 1987 yılında bir trafik kazasında kaybetti. Dört çocuk annesidir.

Kaynakça: TBMM Arşivi; *26.04.1999 tarihli Mazbata ve 17.06.1999 tarihli Özgeçmiş.*

YAYIN KURULU

ESER, BEDRİ

Bedri Eser

Kayseri Valisi (Elazığ, 1924-). Elazığ Lisesini bitirdi (1943). Elazığ Vergi Defterdarlığı Milli Emlak memuru olarak göreve başladı (1943). Siyasal Bilgiler Fakültesinden mezun oldu (1947). Elazığ'a maiyet memuru olarak atandı (1948). Kaymakamlık stajını tamamladıktan sonra Karakoçan (1950), Solhan (1950), Tire (1953), Bayburt (1954), Besni (1956), Gerze (1960), Şebinkarahisar (1960), Beyoğlu (1961), Şire (1964) Kaymakamlıklarında bulundu. Bu arada Birinci Sınıf Mülkiye Müfettişliğine yükseldi (1964). Ardından Bingöl (1967), Giresun (1970), Kastamonu (1972), Kayseri (1975) Valiliğine getirildi. Kayseri Valiliğinden sonra emekliye ayrıldı (1977). Türk İdareciler Derneği ve İstanbul Vilayeti Dahiliye Memurları Yardımlaşma Derneği üyesidir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Kaynakça: *İçişleri Bakanlığı Arşivi, 5978 numaralı Özlük Dosyası;* Mücellidoğlu *Mülkiyeliler* C. V., S. 2994.

YAYIN KURULU

ESKİ BEDESTEN

Kayseri'nin Gülük Camii* ve Mahallesi* ile şimdiki İnönü Bulvarı arasında bulunan eski mahalle ve bu mahalleye ismini veren, mahalle ortasında bulunan XIII. yüzyıl Selçuklu binası. Binanın kim tarafından yaptırıldığı ve yapılış tarihi belli değildir. Ancak mimari özellikleri, devrini tartışmasız şekilde ortaya koymakta olup Selçuklu eserleri içinde zamanımıza kadar gelebilmiş nadir örneklerden biri idi. Eski mahallede Onbaşılı Sokak'ta Onbaşılar ailesinin evi içinde bulunan portali, hemen tamamen ayakta idi ve sütunçe başlıkları ve geometrik örgülü bordürleri ile Kayseri'deki Sahabiye Medresesi portaline benzerlik gösteriyordu. Portalden geçtikten sonra, son zamanlarda kapanmış ama eskiden açıkken içerisine girenlerin ifadesine göre uzun tonozlar ve herhalde bu tonozlara açılan, dükkân olabilecek hücreler bulunmakta idi. Maalesef binanın bulunduğu bütün alan özel şahıslara geçmiş, bu sebeple resmî kurumların müdahalesi neredeyse imkânsızlaşmıştı. İlgili kurumlarca da istimlak edilip onarıma alınamayan bina, 1983 yılında zamanın Trafik Müdürü tarafından, Belediyeden temin ettiği iş makineleri ile bir Pazar günü, çevresinde bulunan esnafın isteklerine uyarak, otopark yeri açmak üzere ortadan kaldırılmıştır. Bugünkü yeri İnönü Bulvarı üzerindeki Fatih Çarşısı'nın güneybatısında idi ve yerine bugün büyük bir otopark yaptırılmıştır.

1872 yılında yapılan vergi tahririnde Eski Bedesten Mahallesi, sokakları ve ev sahipleri ile birlikte yazılmıştır. Sokakların başında maalesef bugün yıkılmış bulunan Gömleksiz Çeşme* Sokağı bulunmaktadır. Yine mahalledeki Eskitekke Sokağı da dikkat çekicidir. Bu sokağa ismini veren herhalde Gülük Mahallesi*'nde olduğu bilinen Evhadî Hacı Davud Zaviyesi* (Tekkesi) olmalıdır. Tahrirde Eski Bedesten'den bahis bulunmamaktadır.

Kaynakça: Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Zamanımıza Kadar Gelmemiş Bazı Mühim Tarihi Binalar", IX. Türk Tarihi Kongresi, Ankara 1981, *Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. II, s. 726, 727, Levhalar, s. 314, Res. 3; Erol Yurdakul, "Vezir-i Âzam Hoca Hasan'ın Konya ve Kayseri'de Yaptırdığı Bazı Eserler", *Vakıflar Dergisi*, S. XXX, s. 214; (Erol Yurdakul, bulunduğu mahalleye de ismini vermiş, Eski Bedesteni anlaşılmayacak şekilde, arasında en az 500 m mesafe bulunan Hoca Hasan Külliyesinin imareti olarak değerlendirmiştir); Cömert, *19. Y. Kayseri*, s. 94-96.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

ESKİBEDESTEN MAHALLESİ

Kayseri şehrinin en eski mahallerinden birisidir. 1520 tarihli defterde "Eski Bezzazistan Mahallesi" adı altında kaydedilmiş olup 38 hane ve 18 mücerred olmak üzere toplam 53 nefer ikamet etmekteydi. 1570 tarihli Tapu-Tahrir Defteri'nde "Mahalle-i Eski Bezzazistan tabi mahalle-i Gülük" şeklinde kaydedilmiş olup Gülük Mahallesi'nin mülhakatında gösterilmiştir. Bu tarihte mahallede 80 hane nüfus ikamet etmekteydi. 1584 tarihinde mahalledeki hane sayısında yaklaşık üç kat bir artış meydana gelmiş ve hane sayısı 229'a yükselmiştir. 1700–30 tarihleri arasında da önemini sürdüren mahalle, 1834'te 123 hane nüfus ikamet etmekteydi. 1872 tarihli arşiv kayıtlarında yine aynı isimle kaydedilen mahallede, Gömleksiz Çeşme*, Deveci Hasan, Cavcav, Saçlıbahçe, İmam, Rahiye Camii, Eskibedesten, Eskitekke, Gülük Çeşme*, Acıkmış, Taşçıoğlu ve Bakmaz Sokağı adları altında 12 sokağı bulunmakta olup 120 hane nüfusu vardı. Bugün aynı ismi taşıyan bir mahalle bulunmamaktadır.

Kaynakça: *TD. 387, s. 199; 1570 (H. 976) Tarihli Kayseri Tapu-Tahrir Defteri*, hzl. Mehmet İnbaşı, Kayseri 2009, s. 2–3; *Kayseri İli Tahrir Defterleri (992 / 1584)*, hzl Refet Yinanç – Mesut Elibüyük, Kayseri 2009, s. 23–24; Mehmet Karagöz, *XVIII. Asrın Başlarında Kayseri (1700–1730)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimsel Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora tezi), Kayseri 1993, s. 71; *Kayseri Temettuat Defteri, (1250 / 1834 Tarihli)*, hzl İsmet Demîr, Kayseri, 1998, s. 255–263; Cömert, *19.Y.Kayseri*, s. 95–96; İnbaşı,*16.YBKayseri*, s. 47; Çayırdağ, *KTA*, s. 370–378.

MEHMET İNBAŞI

ESKİOĞLU, MEHMET

Yazar, bürokrat (Kayseri, 1940-). Ankara Üniversitesi DTCF Arkeoloji Bölümünden 1964 yılında mezun olduktan sonra Konya, Kayseri, Antalya Müze Müdürlüğü görevlerinde bulundu. Batıda Teos antik kenti (İzmir) ve Bodrum'da Miken kubbeli mezarları, Doğuda Urartu uygarlığı (Adilcevaz, Çavuştepe, Ernis Nekropolü) kazı çalışmalarına katıldı. Kayseri'de Garipler Tümülüsü, Edirne Enez'de Sancaktepe Tümülüsü kazılarını yönetti. Mesleki alanda yayınlar yaptı. 1997 yılında emekli oluncaya kadar Kültür Bakanlığında müfettişlik, personel daire başkanlığı, Başmüşavirlik ve Eski Eserler-Müzeler Genel Müdür Yardımcılığı görevlerinde bulundu. Mesleği ile ilgili yazıları *Anadolu (Anatolia)*, *Erciyes*, *Türk Arkeoloji Dergisi* ve *Amfora Dergisi*'nde yayımlandı. Evli ve 2 çocuk babasıdır.

Eserleri: *Melikgazi Türbesi Rehberi ve Danişmentlilerin Kayseri'deki Eserleri* (Summary of the Danişmendid Monuments in Kayseri), (Mehmet Çayırdağ ile birlikte) Kayseri 1987; *Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Mevzuatı*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1990.

YAYIN KURULU

Mehmet Eskioğlu

ESKİŞEHİR

Kayseri'den önceki ilk şehrin, sönmüş yaşlı bir volkan olan Erciyes'in alçak kuzey eteklerinde kurulduğu kabul edilmektedir. Zira o sıralarda ovanın bataklık hâlinde olması ve savunma kaygıları insanları bu alanda yerleşmeye zorlamıştır. İlk ismi Mazaka olan şehrin, Tontar Tepesi'nden Taşlıburun'a kadar geniş bir alana yayıldığını, Antik dönemlere ait stadyum, bina yıkıntıları, sütun ve sütun başları, falluslar, sarnıçlar ve çok miktardaki mezar vb. kalıntılardan anlamaktayız. Arka arkaya gelen işgaller ve o sıralarda vuku bulan depremler, büyük ve güzel bir şehir olan Mazaka'nın yakılıp yıkılmasına sebep olmuşsa da şehir hiçbir zaman terk edilmemiş ve yıkılan yapıların yerlerine yenileri yapılarak çok geçmeden yeniden kalkınmıştır. Ancak bir zaman sonra, "Eskişehir" yerleştiği bu tepelerden kuzeydeki ovaya doğru yayılmaya başlamıştır. Ovaya inişin, Saint Basile'nin (Büyük Basileios*) manastırını ve kilisesini eski şehrin kuzey kapısının önüne, yani şimdiki şehrin bulunduğu ovanın başlangıcına kurmasıyla başladığı söylenebilir. Bir başka deyişle şehrin yüzyıldan itibaren bu manastırın etrafında gelişerek düzlüğe indiği anlaşılmaktadır. Daha sonra şehir Eusebia, Caeseria ve Kayseri isimlerini alarak Bizans, Selçuklu ve Osmanlı şehri olarak kaderini yaşa-

mıştır. Hâlen ismi "Eskişehir" olan bu bölgeler, bağlık bahçelik iken 1994 yılında "Eskişehir Gecekondu Önleme Bölgesi"* adı altında 16.500 konutluk bir projeyle imara açılmış ve genellikle dar gelirli vatandaşların oturduğu, 80–100 bin kişiyi barındıran mahallerden oluşan büyük bir semt hâlini almıştır.

HALİT ERKİLETLİOĞLU

ESKİŞEHİR GECEKONDU ÖNLEME BÖLGESİ

Kayseri, sanayi ve ticaret bakımından hızla göç alan Orta Anadolu'nun önemli şehirlerinden biri olması nedeniyle hızla gelişmektedir. Türkiye'de ilk kez uygulanan ve 1994 yılında kurulmaya başlanan Eskişehir Gecekondu Önleme Bölgesi'nde 3 milyon metrekarelik alanda 7200 adet parsel oluşturulmuş ve halka tahsis edilmiştir. Şu ana kadar 5500 adet parselde yapılaşma bitmiştir, proje tamamlandığında 150 bin nüfusun yaşayacağı bir yerleşim yeri olacaktır. Kayseri Büyükşehir Belediyesi çarpık kentleşmeyi önlemeye yönelik olarak yeni Gecekondu Önleme Bölgesi arayışlarına hızla devam etmektedir. 1994 yılından itibaren, gecekondu olarak yapılaşmış şehrin tüm bölgelerinde 2981 sayılı Kanun'un 10/b maddesi uygulanmış, bunun neticesinde hisseli tapular tek tapuya dönüştürülmüştür. Bu çalışmalar tamamlandıktan sonra çağdaş imarlaşma hareketi başlamış, bu sayede yaşanabilir kentleşmenin önü açılmıştır.

Kaynakça: Kayseri Büyükşehir Belediyesi.

CENK DEMİR

Muharrem Eskiyapan

Eskişehir Gecekondu Önleme Bölgesi (KBB Arşivi)

ESKİTAŞ, HACI MUSTAFA (EŞELİ)

Bağlama sanatçısı ve yapımcısı (Talas, 1918 – 2001). İlkokulu Talas'ta, ortaokulu Kayseri'de okudu. Bağlama yapımını ve kendi çabalarıyla çalmayı öğrendi. İlk konserini, 13 yaşında Ankara'da Türk Ocağında, Mustafa Kemal Atatürk'e verdi. Zaman içinde tanıştığı üstat Muzaffer Sarısözen onun bağlamasından etkilendi ve Ankara Radyosuna bağlama sanatçısı olarak aldı. Ahmet Yamancı yönetimindeki Halk Müziği korosunda Nida Tüfekçi ve Ahmet Gazi Ayhan ile birlikte bağlama sanatçısı olarak görev yaptı. Radyo'dan ayrılıp Kayseri'ye döndüğünde, evinde kurduğu atölyesinde enstrüman yapımına devam etti. Talas'ta bulunan Amerikan Kolejinde görevli İngiliz, Japon ve Amerikalı hocalara solfej, nota ve bağlama dersleri verdi. Yaptığı enstrümanlar Amerika, Japonya ve İngiltere'ye kadar gitti ve büyük ilgi gördü.

Kaynakça: Çınar, *Musikî Yolcuları,* s. 67-68.

MUSTAFA DEMİR

ESKİYAPAN, MUHARREM

Kayseri Milletvekili (Ankara, 1935-23 Eylül 2009). Ankara Çankaya İlkokulunu (1948) ve Ankara Ticaret Lisesini bitirdi (1953). İş hayatına Ankara'da kardeşi Ahmet Eskiyapan ile birlikte bakkallık yaparak atıldı. Nuh'un Ankara Makarnası adıyla ünlenen makarna fabrikasını kurdular (1951). Kantariye ve perakendeciliği bırakarak tamamen sanayiciliğe yöneldi (1957). TÜSİAD üyesi olan Eskiyapan, Nuh Çimento, Nuh Beton, Nuh Gıda Satış ve Pazarlama, Nuh Yapı Ürünleri, Çimpaş, Çim-Nak, ACT Avusturya Cemant Teknoloji GmbH şirketlerinin kurucusu oldu. Uzun yıllar bu şirketlerin Yönetim Kurulu Başkanlığını yaptı. Ankara Sanayi Odası Başkanlığını aralıksız olarak on üç yıl yaptı (1973–1985). (1988-89) yıllarında ise Kocaelispor Kulübü Başkanlığı yaptı. İleriki yıllarda Nuh Grubundaki bütün görevlerinden ayrıldı (1994). Ancak bu şirketlerdeki ortaklığı devam etti. Adını taşıyan on okul yaptırdı. XXII. Dönem seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisin-

den Kayseri Milletvekili seçildi (2002). Daha sonra Adalet ve Kalkınma Partisine katıldı (2005). Evli ve iki çocuk babasıydı.

Kaynakça: İsmail İçer, *Adını Kayseri'den Alanlar*, Zambak Yayınları, Kayseri 2004; 24. Eylül 2009 tarihli gazeteler.

YAYIN KURULU

ESKİYAPAN, NUH

İşadamı (Kayseri, 1908–29 Kasım 1960). 1914 yılında babasının şehit olması üzerine altı yaşından itibaren annesine ve kız kardeşine bakabilmek için iş hayatına atıldı. Uzun yıllar ticaretle uğraştı. Ortaklarıyla gıda sanayiinde çok önemli bir yeri olan Nuh'un Ankara Makarna Fabrikasını (1951) ve Nuh Çimento Fabrikası'nı kurdular (1969). Tahsil özlemini, yeni nesillere gerek kendi ismini gerekse ortaklarının isimlerini vermek Sûretiyle Ankara, Kayseri, Kocaeli, Hereke'de ilkokullar, lise, endüstri meslek lisesi ve Anadolu lisesi yaptırarak yaşattı.

Kaynakça: Nuh Eskiyapan İlköğretim Okulu

YAYIN KURULU

Nuh Eskiyapan

ESLEM PAŞA / AHİ MAHMUD MAHALLESİ

Kiçi Kapu'ya tabi olan mahalle, şehrin en eski yerleşim yerlerinden biridir. Bazı kayıtlarda "Eslim/İslim" şekillerinde de geçmektedir. Yakın zamanlara kadar mevcut olan mahalle, İslim Paşa Mahallesi adıyla Lala Mahallesi'nin güneyinde bulunmakta idi. 1500 tarihli defterde "Mahalle-i Eslem Paşa nâm-ı diger Ahi Mahmud tâbi‘ Kiçi Kapu" adı altında kaydedilmiş olup 18 hane, 10 mücerred, 1 imam ve 3 vergi muafiyeti bulunan nüfus ikamet etmekteydi. 1520'de "Rüstem Paşa nâm-ı diger Ahi Mahmud" adı altında kaydedilen mahallede 19 hane 3 mücerred olmak üzere 22 nefer vardı. 1570 tarihinde yeniden "Mahalle-i Eslem Paşa nâm-ı diger Ahi Mahmud" adı altında kaydedilmiştir. Mahallede 23 hane vardı. 1584'de mahallede 15 hane nüfus ikamet etmekteydi. XVIII. yüzyılda aynı adla anılmaya devam eden mahalle, XIX. yüzyılda "Eslim Paşa Mahallesi" şeklinde kaydedilmiştir. Bu dönemde mahallede Cıngıl, Sarraf, İskender Çıkmazı, Muytab Çıkmazı, Mustiç, Kürkçü, Uzunaşık, Dar, Kemerli Çıkmazı ve Yorgancı Sokağı adlarında 10 adet sokak bulunmakta olup 94 hane nüfus ikamet etmekteydi. Bugün aynı ismi taşıyan bir mahalle bulunmamaktadır.

Kaynakça: *BOA. TD. 33, s. 19; 1500 (H. 906) Tarihli Kayseri Tapu-Tahrir Defteri*, hzl Mehmet İnbaşı, Kayseri 2009, s. 11–12; *TD.* 387, s. 199; *1570 (H 976) Tarihli Kayseri Tapu-Tahrir Defteri*, hzl Mehmet İnbaşı, Kayseri 2009, s. 14; *Kayseri İli Tahrir Defterleri (992/1584)*, hzl Refet Yinanç – Mesut Elibüyük, Kayseri 2009, s. 34; Mehmet Karagöz, *XVIII. Asrın Başlarında Kayseri (1700–1730)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimsel Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora tezi), Kayseri 1993, s. 53; Cömert, *19. Y. Kayseri,* s. 157–158 İnbaşı, *16. YB Kayseri*, s. 43; Çayırdağ, *KTA,* s. 370–378.

MEHMET İNBAŞI

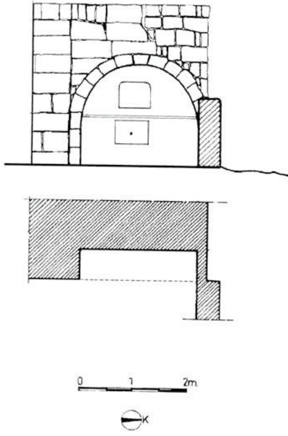
ESMA HATUN ÇEŞMESİ

Talas, Kiçiköy Mahallesi, Ali Saib Paşa Sokağı'nın bittiği yerin hemen sağındaki çukur içerisinde yer alan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Çeşme nişi içerisindeki inşa kitabesine göre, eser Ali Saib Paşa tarafından, annesi Esma Hatun için, H 1305 (M 1887) yılında yaptırılmıştır. Çeşmenin ayna taşı ve kitabesi mermer olup, diğer kısımlarında kaba yonu ve kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Tek kemerli eser, güney yöndeki binanın duvarıyla birlikte inşa edilmiştir. Çeşmenin yüksekliği 3.06 m, genişliği 2.55 m ve derinliği de 1.56 m olup, hafif basık yuvarlak kemeri, yanlarda tek sıra taştan

Esma Hatun Çeşmesi (M. Denktaş)

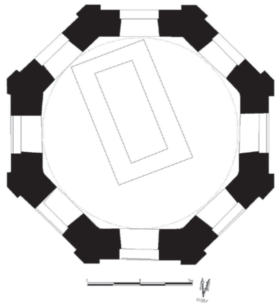

Esma Hatun Çeşmesi planı (çizim: M. Denktaş)

örülmüş ayaklar üzerine oturmaktadır. Çeşme nişinin içerisi, kemerin oturduğu üzengi noktasının hemen altından başlayan ve zemine kadar inen 0.22 m kalınlığındaki duvarla kademelendirilmiştir. Yakın bir tarihte örüldüğü anlaşılan bu duvar üzerine yerleştirilen ayna taşı merkezden hafif güneye kaymıştır. Mermer ayna taşının çevresi, bitkisel çiçek motifleri ile tezyin edilmiştir. Ayna taşının üzerinde tek delik bulunmaktadır. Ayna taşının 0.20 m yukarısında bulunan üç satırlık kitabe 0.49 x 0. 59 m ölçülerinde olup, sülüs hatla yazılmıştır.

Okunuşu:

Mâder-i Sâib Ali Pâşâ sebil-
hânelerinden
Hak yolunda yapdı halledehû
ba'de'l- intikâl
Teşnegân içdikce su mü'minler
aldıkça vuzû
Eylesinler rûhuna bir rahmetle sîr-
âb-ı cemâl
Hâmeden muhtâr Efendi bi-dûş târîhi-
i tamam
Kıldı Esmâ Hanım icrâ beldeye mâ-i
zülâl.
Sene 1305.

Esma Hatun Türbesi planı (çizim: K. Türkmen)

Çeşmede ayna taşı üzerinde bulunan bitkisel süslemeler dışında süs unsuru bulunmamaktadır.

Çeşmenin inşası üzerinden yüz yıldan biraz fazla zaman geçmiş olmasına rağmen, çeşme birçok defa onarıma tabi tu-

Esma Hatun Çeşmesi kitabesi (M. Denktaş)

tulmuştur. Bu sebeple orijinal halini kaybeden eserin günümüze sadece kitabesi ve ayna taşı ulaşabilmiştir.

Kaynakça: Denktaş, *Su Yapıları*, s. 124-126; Kerim Türkmen, "Talas'ta Türk Devri Yapıları", *Vakıflar Dergisi*, S. 26, Ankara, 1996, s. 162-163.

MUSTAFA DENKTAŞ

ESMA HATUN TÜRBESİ

Talas ilçe merkezinde, Kiçiköy Mahallesi'nde, Cemil Baba Mezarlığında bulunan eser, sekizgen gövdeli ve kubbeyle örtülü olarak tamamen düzgün kesme taştan inşa edilmiştir. Sekizgen gövdenin her köşesinin duvar yüzeyinden çıkıntı yapan plastırlarla hareketlendirilmiş olduğu görülmektedir. Silmeden sonraki bölüm yuvarlak bir kör kemerle sınırlandırılmıştır. Kemer içindeki yüzeylere yuvarlak pencereler açılmıştır. Silme kuşağının ikiye böldüğü türbe cephesinde alttaki bölümler, açılan dikdörtgen boyutlu pencerelerle boşaltılmıştır. Pencereler kırık çizgiler veya kesişen dairelerden oluşmuş geometrik kompozisyonlu yekpare taş şebekelerle kapatılmıştır. Köşelerden çıkıntı yapan plastırların kubbe eteğinde küçük kule biçimli taş başlıklarla süslendiği dikkati çekmektedir. Türbe'nin içinde Esma Hanım'ın sanduka biçimli mezarı vardır. Türbeyi örten kubbe taştan yapılmıştır ve dıştan ucu sivriltilmiş bir miğfer şeklinde düzenlenmiş, üst kısmına da taştan bir alem yerleştirilmiştir. Mumyalık kısmı olmayan türbeye güneydoğu köşesine açılmış oldukça küçük bir kapıdan girilmektedir. Türbe'nin kuzeybatı cephesinde, üst bölümde yuvarlak kemerle çerçevelenen yüzeye, beyaz mer-

Esma Hatun Türbesi (H. Akbaş)

Esma Hatun Türbesi kitabesi (K. Türkmen)

mere ikişer mısradan dört satır olarak talik yazıyla işlenmiş kitabe yerleştirilmiştir. Kitabe iki yanda birer konsolla çerçevelenmiş, üst kısmına da akant yapraklı bitkisel bezeme işlenmiştir.
Beyaz mermer üzerine ikişer mısradan dört satır olarak talik hatla düzenlenen kitabeden yapının H 1307 (M 1890) yılında, H 1282 (M 1865-66) senesinde ölen Esma Hatun için oğlu Ali Saib Paşa tarafından yaptırılmış olduğu öğrenilmektedir.

Kaynakça: Kerim Türkmen, "Talas'ta Türk Devri Yapıları", *Vakıflar Dergisi*, S. 26 (1997), s. 160.

KERİM TÜRKMEN

ESMER HATUN

Halk şairi (Kayseri/TuranKöyü, 1879-12 Aralık 1944) Asıl adı Şerife Soykan'dır. Sağıroğlu Şaban Ağa'nın eşidir. Anasının adı Hatice'dir. Birinci Dünya Savaşı'nda kocası şehit oldu. Rüştü ve Necmettin adındaki iki oğlunu babasız büyüttü. Eşine derin bir sevgiyle bağlı kalan Şerife Hatun bir daha evlenmemiş, oğullarının ve torunlarının arasında yaşantısını sürdürmüştür. Kimi deyişlerinde kendisini "Esmer Hatun" olarak tanıtan Şerife Soykan çevresinde "Şerif Hala" diye saygıyla anılırdı. Yaygın olan takma adı ise "Kara Şerif"tir. Esmer Hatun'un okur yazarlığı yoktu. Buna karşılık içli, duygulu bir kadındı. Toplumun davalarına ilgi duyan, "elcil" bir ruh yapısı vardı. Deyişlerini herkesten saklamıştı. Kitabının basılmasına Kızılay'a bağışlanması şartıyla razı oldu. Bugüne dek ne yazık ki bu kitap basılamadı. Vasiyeti gereğince mezarlık dışındaki bir bayıra gömüldü.

GÖNÜL ŞEHERİ

Gönül şeherinde çarşı
Dost yarattı arşı kürşü
Pazar kurduk dosta karşı
Gelip maldan alan yoktur.

Gönül şeherinde bahçe,
Sürülmede bizim akçe
Dertlerim var bohçe bohçe
Dertli halden bilen yoktur.

Kaynakça: Ali Rıza Önder, "Kayserili Esmer Hatun ve Deyişleri", *Türk Dili,* (Şubat 1969), S. 209, s. 717-722.

YAYIN KURULU

ESRAR DERGİSİ

Üç aylık şiir ve sanat dergisi. İlk sayısı (Haziran, Temmuz, Ağustos 2009) İbrahim Ercan ve Ahmet Yeşilyaprak editörlüğünde Kayseri'de yayınlanmıştır. İmtiyaz Sahibi: Faruk Koç, Yazı İşleri Müdürü: Veysel Karani Tur'dur. Derginin yayını halen devam etmektedir.

MEHMET AYMAN

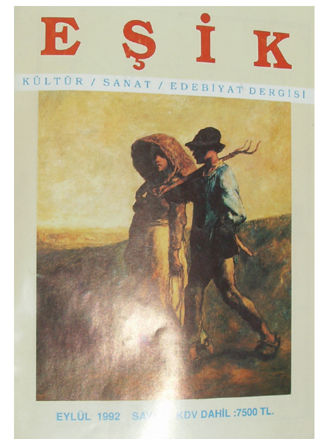

Esrar dergisi birinci sayısı

EŞİK KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT DERGİSİ

Mayıs 1992'den itibaren yayına başlamış, üç yıl içinde 23 sayı yayınlandıktan sonra Ekim 1996'da kapanmıştır. Derginin Sahibi ve Yazı İşleri Müdürlüğünü İbrahim Berksoy, Genel Yayın Müdürlüğünü Ahmet Ok yapmıştır. Derginin yayın politikası olarak gündelik hayatımızda kültüre/sanata/edebiyata daha geniş bir pencere açabilmektir. Kültür ortamındaki yozlaşma karşısında uyarıcı ve eleştirici bir tavır takınmıştır.

ALİM GERÇEL

Eşik dergisi

EŞKIYALIK

Eşkıya kelimesi Arapça'da "şaki" kelimesinin çoğulu olup bu dilde "bedbaht", "talihsiz", "günahkâr", "asi" gibi anlamlara gelirken Türkçe'ye geçerken bir anlam kayması olmuş ve "yol kesen haydut", "harami" anlamları daha ağır basan bir terim hüviyeti kazanmıştır.
Sosyal düzeninin sağlanması ile kişinin can ve mal emniyetinin korunması her dönemde devleti yönetenlerin ve hukuk sistemlerinin önemli ödevleri arasında

sayılmıştır. Eşkıyalık; sosyo-ekonomik düzensizlik, ahlaki çöküntü ve devlet otoritesinin sarsılması gibi nedenlerle ortaya çıktığı için İslam Hukuku başta olmak üzere birçok hukuk sisteminde özel yaptırımlarla engellenmeye çalışılan sosyal bir yara olarak değerlendirilmiştir.

Kayseri şehrinin kayıtlarına bakıldığı zaman MÖ dönemlerden itibaren şehrin sık sık el değiştirmesi ve bunun sonucu olarak şehrin sürekli yağmaya maruz kalması neticesinde birçok kanunsuz ve hukuksuz olaylar olmuştur. Bu olaylardan bir tanesi de eşkıyalık hadiseleridir. Mesela 251 yılında Sasani İmparatoru Şaphur'un şehri istilası sırasında sadece kendi kuvvetleri değil, şehrin etrafında bulunan eşkıya guruplarının da bu yağmaya katıldıkları kayıtlarda mevcuttur. Kayseri tarihinde şehrin eşkıyalık hadiselerine sahne olduğu bir diğer olay ise 1277 yılında Memluklu Sultanı Sultan Baybars'ın şehri ele geçirmesinden sonra İlhanlılar'ın şehre baskın yaparak şehri yağmaya açmaları olmuştur. 16. yüzyılın ikinci yarısında eşkıya olarak Cafer Çavuş isimli kişinin evlenen genç kızların ailelerinden, dul kadınların nikâhlarından haksız yere ücret talep etmesi ve vermeyenlerin mallarında zarara yol açması, Kayseri kadısı tarafından İstanbul'a şikâyet edilmiş ve bu kişinin yakalanması talebinde bulunulmuştur. Her ne kadar bu kişisel bir olay olsa da şehrin yerel kuvvetlerinin olayı durduramaması ve İstanbul'dan yardım istemesi; üzerinde düşünülmesi gereken bir durum arz etmektedir.

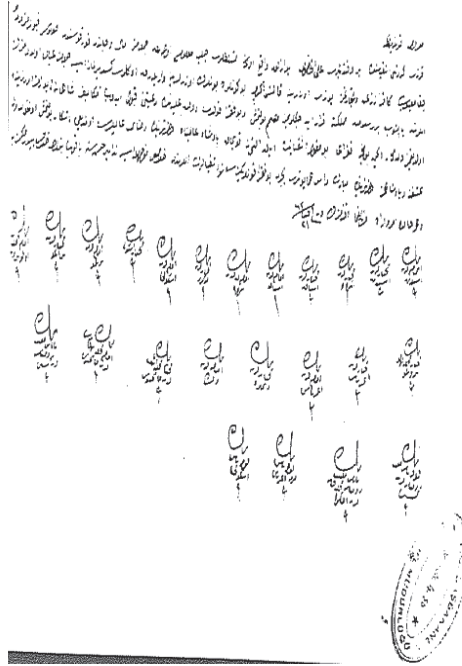
17. yüzyıla gelindiğinde şehrin kayıtlarında "Abaza Mehmet Paşa İsyanı*" ya da "Abaza Celalisi" isyanları diye geçen bir dizi olaylara rastlamaktayız. Abaza'nın bu isyanı sırasında Kayseri'den ciddi bir destek bulamadığı bir gerçektir. Ancak Şeyh Abdürrahim (Abaza Şeyhi*), Saçlı Sefer ve Haznedar Derviş'in avaneleri Abaza'nın yanında yer alarak bu isyandan kendilerine bir pay çıkartmak istemişlerdir. Ancak bu pay çıkartma düşüncesi tam aksi şekilde neticelenmiş ve Abaza'nın isyanının başarıya ulaşaması sebebi ile ismi geçen kimselerin ya bütün mallarına devlet tarafından el konulmuş ya da mallarının büyük bölümü ellerinden alınmıştır. Bu olayı Kayseri açısından değerlendirdiğimizde ise karşımıza eşya fiyatlarının hızla yükseldiği, vergilerin devlet tarafından artırılması ile halkın omuzlarındaki yükün daha da ağırlaştığı bir tablo ile karşılaşırız. Ayrıca şehirde bazı kimselerin düşmanlık beslediği kişileri Abaza'ya ihbar ederek devlet otoritesi yerine Abaza'ya güvenmiş olmaları durumunu, halkın o günkü psikolojik ve sosyolojik buhranının bir göstergesi olarak değerlendirebiliriz.

18. yüzyıla gelindiğinde -1713 tarihinde- Kayseri Mütesellimi Yusuf Bey, merkezî hükümete Kayseri'deki asayiş ile ilgili bilgileri iletmiş ve bu bilgilerde Kayseri'de yaşanan eşkıyalık olayları üzerinde durmuştur. Eşkıya gruplarının sadece şehrin etrafında değil şehrin merkezinde de korku oluşturduğunu ve halkın bu durumdan zarar gördüğünü ifade eden Yusuf Bey, bu duruma bir çözüm yolu olarak eşkıyalık olaylarına karışan aşiretlerin buradan gönderilmesini bir teklif olarak ilgili makamlara sunmuştur.

18. yüzyılın son döneminde ise Kayseri'deki eşkıyalık hadiselerine baktığımızda eşkıyalık yapan eşkıya reislerinin isimleri kayıtlarda: "Deli Emîr", "Sarı Yuvan", "Kirkor ve Solak oğlu İbar", "Kız Abraham", "Harputlu Kız Ali", "Ankaralı Sarı Abdullah", "Çapanoğlu Mustafa ve Sülayman Bey" şeklinde geçmektedir. Bu isimlerden de anlaşılacağı üzere eşkıyalık yapan şahısların etnik kökeni farklı olduğu sosyal statüleri de farklılık arz etmektedir. Yani bir Müslüman gibi bir Hristiyan da eşkıyalık yapabilmekte; sıradan bir kimse gibi bir Bey de eşkıyalık hareketlerine karışabilmektedir.

Aynı tarihlerde en önemli eşkıyalık hareketi aslen Kayserili olan Kanlı Kadıoğlu Deli Emîr tarafından gerçekleştirildiği kayıtlarda mevcuttur. O, etrafına toplamış olduğu birkaç yüz kişilik grup ile birlikte çevre kasaba ve köyleri yağmaladıktan sonra Talas'ı işgal etmiş ve kendi hâkimiyetini burada ilan ettiğini açıkla-

mıştır. Bu hâkimiyet ilanı ile de yetinmeyen Deli Emîr, Kayseri şehrinin ileri gelenlerinin mallarını yağmalamaktan ve onları öldürmekten de geri kalmayarak şehirde tam bir terör havası estirmiştir. Olayların bu derece ileri boyutlara taşınması ile olaya müdahale eden merkezî hükümet 1774 tarihinde Çerkez Hasan Paşa'yı bu hadiselerin bitirilmesi için görevlendirmiştir. Hasan Paşa, çok kısa bir süre içerisinde eşkıya grubunun ileri gelenlerini yakalayarak idam etmiş; diğer gurup üyelerini ise çeşitli cezalara çarptırarak olayların bitmesini sağlamıştır.
Kayseri'nin tarihinde XIX. yüzyılda eşkıyalık hareketlerine bakıldığında ise karşımıza Akbıyıkoğlu Hasan Ağa* çıkar. O, 23 Haziran 1821 gecesinde on dört silahlı arkadaşı ile birlikte Molla Zahid Efendi'nin konağına baskın yapar. Bu baskın sırasında Molla ile birlikte amcasının oğlu Arif Efendi öldürülür ve birçok kişi yaralanır. Ertesi sabah olayın şehirde duyulmasını müteakip şehirde tam bir terör estiren Akbıyıkoğlu, önüne gelen genç, yaşlı, kadın, erkek demeden kim çıkmışsa öldürmüş ve daha sonra vilayet makamını fiilen işgal etmiştir. Olaylar karşısında -yerel kuvvetlerin bir varlık gösterememesi karşısında- merkezî hükümetin eşkıya gurubuna karşı kuvvet göndermek yerine Akbıyıkoğlu'nu Kayseri mütesellimliğine getirmek yolunu tutmuş olması, devletin o dönemdeki aczini ortaya koyan çarpıcı örneklerinden birisi olarak karşımızda durmaktadır. Olaylardan sonra merkezî hükümetin Kayseri mutasarrıflığına Hacı Hüseyin Paşa'nın tayini sonrası Hüseyin Paşa, Akbıyıkoğlu'nun (her ne kadar mütesellim olarak görev yapmakta ise de) keyfî icraatlarına bir son vermiş ve olaylar böylelikle dinmiştir.
19. yüzyılda gerçekleşen bir başka eşkıyalık olayı ise "Delibaş" unvanını kullanan Abdullah Ağa hadisesidir. Onun ve Hacı Yusuf oğlu Osman Ağa'nın öncülüğünde 500 eski Yeniçerinin bayrak açıp şehirde yağmaya girişmeleri ile başlayan olaylar, dört ay kadar devam etmiş ve nihayet Arnavut Ali Paşa'nın şehre mutasarrıf olarak atanmasını müteakip isyancılar -her ne kadar Adana'ya kaçmışlarsa da burada- yakalanarak idam edilmişlerdir.

Kuzugüdenli Aşireti'nin eşkiyalık hareketlerine karşı Meclis-i Vâlâ kararı

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Kayseri şehrinde yaşayan aşiretlerin eşkıyalık hareketlerine bakıldığında ise karşımıza şöyle bir tablo çıkar: Yeni İl aşiretinin kendisine gösterilen otlak ve yaylakları beğenmeyip daha uzak mesafelerdeki otlaklara gidiş yolunda eşkıya gurupları ile birlikte ahalinin ekilmiş arazilerinde hayvanlarını otlatmaları ve dönüş yolculuğunda ise ahalinin hasat edilmiş ürünlerini kaldırmaları, kısa zamanda ve emek vermeden zenginleşmenin bir aracı olarak görülmüştür.
Yine aynı yüzyılda bir başka aşiret eşkıyalığı hadisesi ise Kuzugüdenli aşiretinin Karacaviran Köyü'ndeki kiliselerde bulunan yirmi beş binden fazla değere sahip şamdan, gül suyu ve kandilleri almaları olmuştur. Sadece ismi geçen bu aşiretler değil diğer taraftan Afşar, Dölek, Kazıklı gibi aşiretlerin eşkıyalık hadiseleri karşısında devletin ciddi tedbirler almak şöyle dursun olayların engellenmesi için eşkıya gruplarının üzerine bir kuvvet göndermemesi, bu grupları daha da cesaretlendirmiştir. Olaylar karşısında Müslüman halktan mağdur olanların İstanbul'a

şikâyetlerini ilettikleri; gayrimüslim Ermeni ve Rum ahalinin ise patriklerinin takrir yazmaları ile bir netice almaya çalıştıkları görülmektedir. Olaylarla ilgili Müslüman halkın merkezî hükümete göndermiş olduğu yazılarda kendilerinin can ve mal emniyetlerinin sağlanmaması sebebi ile kapı dışarı çıkmaya cesaret edemediklerini, çocuklarının dahi sokakta oynamalarına müsaade edemediklerini, eğer bu durumun bir an önce sonlandırılmaz ise başka yerlere taşınmaktan başka çarelerinin kalmadığını ifade ettiklerini tespit etmekteyiz. Halkın evinden çıkmaya bile tereddüt göstermesi, Kayseri ekonomisinin ciddi bir darbe yemesine sebep olmuş; bölgede ziraat ve ticaret yapılamaz konuma gelmiştir. Devletin eşkıya gurupların zararlarının önlemek maksadı ile almış olduğu tedbirler arasında: askeri kuvvete başvurmak, eşkıya gruplarının liderlerini cezalandırmak ya da devlet hizmetine almak, eğer isyan eden grup bir aşiret ise bunların başka bir yere iskân ettirilmeleri gibi yollar tutulmuştur.

Bu çözüm yollarından bazılarına örnek vermek gerekirse: Afşar Aşireti reisi Çerkez Bey'in oğlu'nun Zamantı Kazası Müdürlüğüne tayin edilirken kendisine "Rikab-ı Hümayun Kapıcıbaşılığı" unvanının verilmiş olması; bu aşiret mensuplarından bazılarına eşkıyalık hareketlerinden vazgeçmeleri karşılığı olarak 700 kuruş para ödenmesi; diğer bazı aşiret üyelerinin ise Süvari Zaptiye askeri olarak görevlendirilmeleri karşısında bazı aşiret üyelerinin mecburi iskâna tabi tutulmaları da düşünülen çareler arasında yer almaktadır.

Eşkıyalık hadisesinin artmasında, şehrin zaman zaman uğradığı kıtlık da etkili olmuştur. Mesela şehrin tarihinde 1845'de yaşanan kıtlık ve bunun sonucunda eşkıya gruplarının şehre gelerek önde gelen kimselerin mallarının bir kısmına el koymaları buna bir delil olarak gösterilebilir. Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele döneminde şehirde bazı Ermeni vatandaşlar tarafından kurulan Ermeni Fedakaran Cemiyeti üyelerinin birçok hukuksuz ve kanunsuz işler yanında eşkıyalık da yaptıkları kayıtlarda mevcuttur.

Son olarak İkinci Dünya Savaşı sırasında şehirdeki eşkıyalık hareketlerine baktığımızda, şehrin geçmiş dönemlerinde yaşanan eşkıyalık hareketlerinden oldukça farklı bir durumla karşılaşırız. Boz Ahmed'in Osman isimli eşkıyanın şehrin zengin eşrafından olan Hatem Ağa ile anlaşmazlığında şehir halkı, Osman'ın yanında olmuştur. Bunda, Osman'ın (her ne kadar eşkıya olarak bilinse de) şehrin fakir-fukarasını koruması, zaman zaman bunları evlendirmek için yardımda bulunması gibi bazı sebeplerin etkisi vardır. II. Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın Türkiye'ye savaş açacağı düşüncesi hükümet tarafından güçlü bir ihtimal olarak değerlendirilmiş ve bu bağlamda ülke içerisinde sorun oluşturan insanların affedilmesine karar verilmiştir. Bu durumu Kayseri için değerlendirdiğimizde ise güvenilir insanlarla Osman'a haber gönderen dönemin vali ve ileri gelenleri, Osman'ın affedileceğini bildirmişlerdir. Osman, bu teklifi ilk başta olumlu karşılamışsa da arkadaşları ile yaptığı görüşme neticesinde, bunun Hatem Ağa tarafından organize edildiğine ve bir tuzak olduğuna karar vermiştir. Bu karar sonrasında Hatem Ağa'nın (Süleyman Sağlam'ın, Dağı Dağa Kavuşturan isimli eserinde kullandığı takma isim) çiftliğini yakan ve sonrasında kendisini takip eden Kanlı Bekir'i öldüren Osman ve arkadaşlarını ortadan kaldırmak düşüncesi ile Hatem Ağa, şehrin keskin nişancısı (Osman'ın da aynı zamanda eski bir arkadaşı) Amir Efe'yi kiralamıştır. Amir Efe, her ne kadar Hatem Ağa'nın para teklifini kabul edip Osman'a pusu kurmuşsa da son anda eski arkadaşlığının hatrına Osman'ı öldürmekten vazgeçmiş ve onu takip eden güvenlik güçlerinin atlatılmasında Osman'a yardım etmiş ve bu olaydan sonra da Osman'dan bir daha haber alınamamıştır.

Kaynakça: Ahmet Gündüz, "XVIII. Yüzyıl Sonlarında Kayseri'de Eşkıyalık ve Eşkıyalar", *KYTSB*[3], s. 223-227; A. Nazif, *Mir'at* (Palamutoğlu), s. 154; Ali Bardakoğlu, "Eşkıya", *DİA*, C. XI, s. 463-466; Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade-i Meclis-i Vâlâ, Belge No: 2414, 21 Şevval 63; *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi*,

"Eşkıya", Milliyet Yay., İstanbul 1992, s. 3849-3849; Halit Erkiletlioğlu, "Kayseri'nin Tarih Boyunca Uğradığı İstila ve Afetler", *KYTSB*[3], s. 153-165; Galip Erken, "Kayseri Şehir Yönetimine Ait Bazı Bilgiler", *KYTSB*[3], s. 141-152; Mehmet İnbaşı, "XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Kayseri ve Civarında Meydana Gelen Olaylar", *KYTSB*[3], s. 237-251; Metin Hülagü, "Kayseri ve Çevresinde Kuzugüdenli Aşireti ve Eşkıyalık Olayları", *Geçmişteki İzleriyle Kayseri*, Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 2006, s. 176-184; Metin Hülagü, "On Dokuzuncu Asrın Ortalarında Kayseri'de Aşiret Olayları (1845-1865)", *KYTSB*[2], s. 193-202; Muhsin İlyas Subaşı, *Dünden Bugüne Kayseri*, SE-DA Selçuklu Yay., 2. Baskı, Kayseri 1991, s. 10; Mustafa Keskin, "Kayseri Yöresindeki Aşiretlerin İskânı Hakkında", *Geçmişteki İzleriyle Kayseri*, Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 2006, s. 80-94; Mustafa Öztürk, "XVIII. Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkıyalık Olayları", *Belleten*, C. LIV, S. 211, Ankara 1991, s. 87-100; Selahattin Döğüş, "Kayseri'nin 25 Numaralı Şeriyye Siciline Göre Şehrin Sosyo-Ekonomik Hayatı ve Abaza Mehmet Paşa İsyanının Şehre Tesirleri", *KYTSB*[2], s. 113-126; Selahattin Döğüş, *Kayseri Şeriyye Sicilleri 25 Numaralı Defter*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1994; Süleyman Sağlam, *Dağı Dağa Kavuşturan*, Can Yayınları, İstanbul 2000.

CENGİZ KARTIN

ETHEM'İN İBRAHİM

Saz sanatçısı. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. İsmail Ediz'in* verdiği bilgilere göre kendisine ait özel bir repertuarı ve üslubu olan bir saz sanatçısıdır. Asıl mesleği ayakkabı tamirciliğidir. Hakkında anlatılan olaylardan biri; Atatürk'ün Kayseri'ye 1934 yılındaki gelişinde yaşanmıştır. Atatürk'ün bulunduğu bir toplulukta söylediği Himmeti'nin:

Himmeti der güzel sevmek sevaptır
Akil isen düşünerek cevap ver
Düşün evel ahir yerin turaptır
Bir gün olur mehricana uğrarsın

deyişinin son iki mısrasında geçen (Düşün öncen sonun topraktır, bir gün olur soğuk rüzgâra uğrarsın) anlamındaki sözleri Atatürk'ü rahatsız etmiş. Bunun üzerine toplulukta bulunanlar "Cahil, okuma yazması bile yok sıradan bir vatandaş" diyerek durumu tatlıya bağlamışlardır..

YAYIN KURULU

Etnoğrafya Müzesinde sergilenen etnoğrafik eserler (H. Biçer, H. Elmaağaç)

ETNOĞRAFYA MÜZESİ

1969 yılında Arkeolojik eserlerin Gültepe Mahallesi'ndeki yeni yapılan binaya taşınmasından sonra, Hunat Hatun Medresesinin, restorasyon çalışmaları tamamlanıp 06 Mart 1983 tarihinde Etnoğrafya Müzesi olarak ziyarete açılmıştır. Daha sonra bakanlık emîrleri gereğince Medrese boşaltılarak Vakıflar Bölge Müdürlüğüne teslim edilmiştir.

Güpgüpoğlu Konağı'nın* doğusunda yer alan ve binaya sonradan ilave edilen Selamlık Bölümüne, Etnoğrafik eserler taşınmış, teşhir ve tanzim işlemleri tamamlandıktan sonra 18 Mayıs 1998 tarihinde Etnoğrafya Müzesi ziyarete açılmıştır.

Müze, binanın ikinci katındadır ve taş basamaklı ahşap korkuluklu bir merdiven ile çıkılmaktadır. Odalar, orta hol çevresinde düzenlenmiştir. Holün kuzeyinde yarı açık bir köşk vardır.

Etnoğrafya Müzesi olarak kullanılan Güpgüpoğlu Konağı

Kergâh Bağları'nda Karacaoğulları'nın bağ evi

Holün doğusundaki büyük odada cam, çini, ahşap ve madeni eserler, ikinci odaya giriş koridorunda, ateşli, kesici ve delici silahlar ile erkek kıyafetleri, ikinci küçük odada ise kadın süs eşyaları ile kadın kıyafetleri sergilenmektedir.

Holün güneyinde girişte yer alan büyük odada, İslam Devletlerine ait sikkeler kronolojik bir sıra halinde,diğer küçük odada ise el yazma Kuran-ı Kerim'ler, yazı takımları ve icazetnameler yer almaktadır. Holün batısındaki büyük oda da bakır ev eşyaları,halı ve kilimler sergilenmektedir.

Yarı açık köşkte Türkmen Çadırı,Selçuklu ve Osmanlı Dönemine ait küpler, bahçede ise İslamî mezar taşları ve taş tezyinat parçaları teşhir edilerek ziyarete sunulmuştur.

Müzede toplam 1121 adet eser sergilenmektedir.

HAMDİ BİÇER, HASAN ELMAAĞAÇ

Cemal Hattat bağ evi (V. İmamoğlu)

EV

Bağ Evleri

Kayseri bağ evleri Kayseri halkının ekonomik durumu, yaşamı ve nüfusuna göre, doğayla iç içe olan mekânlarda inşa edilen, mimarlık yönünden çok ilginç ve güçlü yapılardır. Bağ evleri çoğunlukla sade ve küçüktür; bugünkü yaşam koşullarına göre de birçoğu yetersiz, hatta "ev" denemeyecek kadar yalın görülebilir. Ancak sahiplerinin sosyo-ekonomik düzeyi ve bağa verdiği öneme bağlı olarak bazıları kentteki konaklar kadar gösterişli ve büyük olabilir. Bu tür büyük evlerin çoğunun ayrı ayrı haremlik ve selamlık bölümleri vardır.

En basit bağ evi, üç yanı taş duvar olan bir örtme veya taştan örülmüş bir tol ile bunun önündeki bir kuyu ve sekiden oluşurdu. Kayseri deyimiyle en yoksul aileler bile 1950'li yıllara kadar "Bir tol atıp bir göz yer yapar" bağa göçerdi. Tol veya örtmenin hemen yanında yemek pişirmek için bir ocak ve kuyudan uzakça bir köşede üstü açık bir hela bulunurdu. Çevresi toprak bir sekiyle çevrili olan kuyu, evdeki birçok faaliyetin merkeziydi. Evin üstü kapalı tek mekânı olan örtme veya tol, kuzeye bakar, ailenin kentten getirdiği basit eşyalarla döşenirdi. Gündüz kuyu başında veya tolda oturulur, gece de aynı yerlerde, tolun önünde, yanında veya üstünde yatılır; hayvanlar dışarıda, gözden uzak olmayan bir yere bağlanırdı. Bağından memnun olan ev sahibi zaman içinde kuyu çevresindeki toprak sekiyi taşla çevirtir; tolun veya örtmenin yanına, içinde ocağı olan, kapalı bir oda veya mutfak (tokana) ve belki bir de ahır yaptırırdı. Ev sahibi evini daha da büyütmek isterse, alt kattaki tokananın üstüne bir muhaccer (sade görünüşlü bir köşk), köşk veya bir oda yaptırırdı. Tokanadan merdivenle çıkılan bu mekân, birçok yönden alt kattaki örtmeye benzer, ancak daha güzel bir manzaraya sahiptir ve örtmeye kıyasla daha korunaklı ve mahremdir. Mekân sayısının artmasıyla, ev halkı rahatlar, onlara ve konuklara çeşitli faaliyetler için daha çok seçme hakkı doğar, evdeki yaşam kolaylaşırdı.

Bağ evi, isteğe ve imkânlara bağlı olarak daha da büyüyebilirdi. Evlerinin yapım şekli ve evleri oluşturan mekânların yapımı sırasında katı bir kural yoktu; her aile kendi istekleri doğrultusunda yaşadığı evi genişletip büyütebilirdi. Böyle bir yaklaşım, bağlarda çok çeşitli ve renkli diyebileceğimiz yapıların ortaya çıkmasına yardım etmiştir. Evlerin kompozisyonunda rol oynayan başlıca etkenler şöyle sıralanabilir:

a. Evin yapılacağı yerdeki manzara, eğim ve yapının yolla kuracağı ilişki,

b. Ailenin sosyoekonomik konumu, yaşama biçimi, nüfus kompozisyonu ve hizmet görecek insanların olup olmaması,

c. Ailenin o sıradaki ekonomik gücü ve bunlara bağlı olarak gerekli gördüğü mekânların sayısı ve nitelikleri.

Bağ Evlerinin Mimari Nitelikleri: Kayseri bağ evleri taştan yapılmış, genellikle sade ve kalender görünüşlü; dışarıya kapalı olmayan, hatta zaman zaman korunaksız denebilecek kadar dışarı açık yapılardır. Hemen hepsi saf ve güçlü ifadeler taşıyan, temel geometrik formlar kullanarak oluşturulmuş, sağlam ve işlevsel binalardır. Uzun yıllar boyunca zor doğa koşullarına ve depremlere karşı koymuş olmaları evlerin sağlamlığına, hâlâ seviliyor ve kullanılıyor olmaları da işlevselliklerine birer işarettir. Mimari kompozisyonları ise etkili ve akılda kalıcıdır.

Her ev, malzeme kullanımı ve yapım biçiminden gelen "yapısal" bir güzelliğe sahiptir. Karataş veya yonu taşından yapılan iri küpler ya da bu küplerin yan yana, zaman zaman üst üste getirilmesiyle ortaya çıkan dikdörtgen prizmalar, Kayseri bağ evlerinin temel formlarını oluşturur. Oda veya yarı açık mekânları içinde barındıran bu formlar, bazı evlerde değişik yüksekliklerdeki silindirik servis kütleleriyle birleştirilmiş, böylece ilginç ve dinamik mimari kompozisyonlar yaratılmıştır. Evlerin bu dikbaşlı, temel geometrik formları, çok renkli ve hareketli olan bağ peyzajı içinde sivrilir, çevresiyle yarattığı zıtlıklarla da dikkatleri üzerine çeker .

Yarı Kapalı Mekânlar: Bağcıların, doğayı ve dış mekânı iyi kullanabilmeleri için bağ evlerinde yaptırdıkları yarı kapalı mekânlar büyük önem taşır. Bunlar alt katlardaki tol, örtme ve yer köşkleriyle üst katlardaki muhaccer ve köşklerdir. Bu tür mekânların en az bir tarafı tamamen doğaya açıktır, ayrıca her birinin hava veya ışık almak için yanlarında veya arka taraflarında birkaç açıklığı bulunabilir. Bunlar çok zaman camsız, çerçevesiz açıklıklardır.

Belbaşı'nda bir tol ve kuyusu (V. İmamoğlu)

Tol: Eski bağ evlerinin çekirdeğini tollar oluşturur. Günümüzde Sakar, Beğendik gibi bağlarla, Seygalan, Yılanlı, Hasandağı gibi dağların yamaçlarında güzel örnekleri bulunan tollar, genellikle moloz taştan örülmüş, 250–300 cm eninde,

Çukurbağ'ın Ali Emmi'nin evi örtmesi-Gülle Bağları (V. İmamoğlu)

Behiye (İmamoğlu) Hüsrevoğlu bağ evi köşkü (V. İmamoğlu)

350-600 cm derinliğinde, 250-300 cm yüksekliğinde yarı silindirik hacimlerdir. Zaman zaman kaba yontulmuş karataştan veya yonudan yapılanlara da rastlanır. Eğimli arazide yer alan tollar, genellikle kuzey-güney doğrultusunda uzanır; eğim nedeniyle güney uçları toprağa gömük, kuzey uçları doğaya açık tutulmuştur. Tollar kalın çeperleri nedeniyle yaz sıcağını içeriye geçirmez. Döşemeleri ya toprak olarak bırakılmış ya da salla kaplanmıştır; duvar yanları ise taşlarla yükseltilerek sedir hâline getirilmiştir. Tolların girişleri, kaplumbağaların ve gelebilecek sel sularının içeri girmemesi için doğal zeminden bir basamak yüksek yapılmıştır.

Örtme ve Yer Köşkleri: Yer katında yer alan, önü açık, diğer yanları kapalı yazlık oturma odalarına "örtme" yerel deyimle "ötme" adı verilmektedir. Damı düz, duvarları genellikle karataşla yapılan örtmeler, prizmatik mekânlardır; dar kenarları dışarı bakar. Enleri 250–350 cm, derinlikleri 400–500 s, yükseklikleri 250-350 cm arasında değişir. Çoğunlukla üstlerinde başka bir hacim yoktur, ancak damlarının düz olması, ileride damın kullanılmasına ve evin zaman içinde gelişmesine olanak sağlar. Böyle durumlarda örtmenin üstüne bir kat eklenebilir. Zemin kata yapılan yer köşkleri de bir çeşit örtmedir. Ancak yer köşkleri örtmelerden biraz daha büyüktür ve örtmelerin aksine, çoğunlukla uzun kenarları dışarıya bakar. Bunlardan daha da önemlisi, yer köşklerinin önlerinin sütun ve kemerlerle donatılmış olması, içinde şerbetlik, koltuk taşı gibi dekoratif ögelerin bulunmasıdır. Örtme ve yer köşklerinin hemen önünde –zaman zaman da içinde– evin kuyusu yer alır.

Kergâh Bağları'nda bir bağ evi köşkü

Muhaccer ve Köşk: Bu tür iki mekân, evlerin üst katlarında yer alan yarı açık, ferah yaz odalarıdır. Yerden yarım kat yükseltilmiş olanlarına da rastlanır. Muhaccer ve köşk, hem birbirlerine hem de alt katlardaki örtmelere çok benzer. Her ikisi de doğaya ve manzaraya açık, içinde günlük yaşamın önemli bölümünün geçtiği, bağ evlerinin merkezî mekânlarıdır. Birbirlerinden farkları cephelerine ve dekorasyonlarına ilişkindir: Muhaccerler üst kata yapılan örtmeler gibidir. Cepheleri ve içleri sadedir. Köşklerin cepheleri ise sütun, sütun başları ve kemerlerle süslenmiştir; döşemeleri, sedirleri ve şerbetlikleri özenle yapılmıştır. Boyutları muhaccerlerden daha büyüktür. Geniş yanlarıyla manzaraya bakarlar.

Komşuluk ve Sosyal Çevre: Kayseri'de kullanılan "bağ komşusu, cennet komşusu" deyimi, halkın bağlardaki sosyal ortamını ve bağ komşuluğu ile komşuluğa bakış açısını iyi özetler. Bağlar, sosyal açıdan, yaz aylarında oluşan, sonbaharda kaybolan toplumlar gibidir. Yaz başında biraraya gelen aileler yakın komşuluk ilişkileri içinde yazı geçirir, bağ bozumundan sonra da kente dönerlerdi. Tıpkı kentteki mahallelerde olduğu gibi, Kayseri bağlarında da zengin, orta hâlli ve yoksullar aynı çevrede oturur; zengin konaklarıyla hâli

vakti pek yerinde olmayan ailelerin bağları ve bağ evleri yan yana bulunabilirdi. Ancak kentte olduğu gibi burada da zenginler, komşularına kendi konumlarıyla ilgili fazla bir şey hissettirmemeye dikkat eder, gösterişten uzak, mütevazı bir yaşam sürdürmeye çalışırlardı. Bu nedenlerle, aynı yöreye göçen zengin, fakir tüm çocuklar birlikte oynar, komşular birbirleriyle görüşür, yaz boyunca en az bir kez birbirlerini ziyaret eder, birçok şeyi paylaşırlardı.

Kayseri'de kentte komşu olan aileler, yazın genellikle farklı bağ bölgelerine yerleşmiş, böylece bağlarında farklı ailelerle komşuluk yapma olanağını bulmuşlardır. Aileler bağda bağ komşularıyla, kentte de mahalle komşularıyla görüşmüşler; –ölüm, evlilik gibi çok önemli aile değişiklikleri dışında– kışın bağ komşularıyla, yazın da kent komşularıyla pek fazla ilişki kurmamışlardır. Bağa göçme zamanı ve faaliyeti, Kayseri'deki toplumsal faaliyetlerin hemen hepsini yüzyıllar boyu etkilemiştir. Yapılması planlanan önemli toplantılar, nişanlar, düğünler bağa göçmeden önceye alınmış; sünnet düğünleri ise okulların açılma veya kapanma zamanlarına göre planlanmış; genellikle bağlarda yapılmıştır.

Yeni Bağ Evleri: 1950'li yıllar Kayseri kenti ve bağları için bir dönüm noktası gibidir. İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği kıtlık ve sıkıntılardan yavaş yavaş kurtulan halk, ekonomik ilerlemeler kaydetmiş, daha rahat bir yaşama kavuşmuştur. Bu dönemde modern yaşama geçiş başlamış, kentte gözle görülür bir yenilenme ve kalkınma hareketi ön plana çıkmıştır. Kent merkezinde olduğu gibi, bağlarda yapılan evler de bu değişime ayak uydurmuş, geleneksel türde bağ evi yapımı hemen hemen durmuştur. Yeni ev yaptıracaklar için esin kaynağı artık o dönemin kentlerine hâkim olan pratik, çabuk üretilen, betonarme ağırlıklı konut yapılarıdır. Kayserili bağcılar kentte görmeye alıştıkları bu tip yapıları, bağ evleri mimarisine de örnek almış ve uygulamıştır.

Yeni ev yaptıranların çoğu, Kayseri bağlarında var olan köklü mimari gelenekleri sürdürmek veya ona yeni yorumlar getirmek yerine, eskisine kıyasla daha rahat ve konforlu bir bağ yaşamına kavuşmak için pratik ve kolay yolu seçmiştir. Ayrıca "yeniyi yakalamak" veya "arkada kalmamak" düşüncesi, yaşamını ticaretle geçiren Kayseri halkı için önemlidir. Bu nedenle de yeni yapılan evlerin büyük çoğunluğu, eskisinden çok farklı bir mimari anlayış çerçevesinde ele alınmış; estetik arayışlardan çok, daha rahat ve kolay bir yaşam ön plana alınarak inşa edilmiştir. Yeni evler, tıpkı bir apartman dairesi gibi konforlu ve pratiktir. Ancak bunlar, Kayseri'nin eski bağ evlerinde var olan yapısal (tektonik) güzelliği ve "mimari ruhu" maalesef yakalayamamıştır. Yeni evler geleneklerin aksine, doğaya kapalı, gösterişi ve sahibinin zenginliğini ön plana çıkaran, iddialı ve gereğinden büyük yapılardır. Daha da önemlisi bunların çoğu, yüzyıllardır Kayseri bağ evleri mimarisine yerleşmiş olan; topoğrafyaya ve çevreye uyum, doğal malzeme kullanımındaki ustalık, iç mekân-dış mekân uyumu, güçlü kütle düzeni ve genel yapı estetiğinden yoksundur. Özellikle son 30–40 yıl içinde "bağ evi" olarak inşa edilen ve çoğu üç-dört katlı olan bu evler, kent evlerinden pek farklı değildir. Oda sayıları gereğinden fazla tutulduğu için, çoğu yarı boş durumda kalmaktadır. Önü açık, yazlık mekânlar eski bağ köşklerinin tadını vermekten uzaktır. Asıl önemlisi de binaların çoğunun yaz yaşamına uyumsuz ve masraflı olmasıdır. Evlerin birçoğu, iri kütleleriyle ön plana çıkmakta, Erciyes eteklerinin yeşil dokusunu ve bağların doğal görünümlerini bozmaktadır.

Armutluk Bağları'nda yeni bağ evleri

Günümüzde yıkılmış bulunan Zennecioğlu Konağı (V. İmamoğlu)

Kent Evleri

Kayseri kentinde 1950'li yıllara kadar yapılan geleneksel türdeki evler, yoğun bir kent dokusu içinde yer alan, sade görünüşlü ama zengin iç mekânları olan binalardı. Hepsi taştan yapılmış, hepsinin kendine özgü, güçlü bir mimari karakteri vardı. Hemen hepsi bir avlu veya bahçe etrafında asimetrik olarak planlanmış; içe dönük, farklı yüksekliklerdeki kare ve dikdörtgen prizmaların yan yana veya üst üste getirilmesiyle oluşturulmuştu. Damları düzdü. Evin en önemli mekânı sofaydı; plandaki merkezî konumu ve sembolik önemi nedeniyle diğer hacimlerden daha büyük ve yüksek olarak yapılırdı. Mekânları oluşturan prizmaların köşeleri, pencere ve kapı kenarları sert, keskin çizgilere sahipti.

Kayseri 1835 yılında büyük bir deprem geçirmiş, bu nedenle de o tarihten önce yapılan evlerin büyük bir bölümünü kaybetmiştir. Kentin nüfusu da deprem, savaş, çeşitli ekonomik ve politik nedenlerle zaman zaman azalıp çoğalmıştır. Yirminci yüzyılın başlarında Kayseri'de 56.000 kişi yaşamaktaydı. Bu sayının üçte birini Hristiyanlar, kalanını Müslümanlar oluşturmaktaydı. Cumhuriyet'in kuruluşundan sonraki nüfus değişim anlaşması nedeniyle Hristiyanların büyük bir bölümü kentten ayrılmış; 1927 yılında yapılan sayımda da Kayseri'nin nüfusu 40.000'e düşmüştü. Ahmet Nazif Efendi* XX. yüzyıl başında Osmanlı Devleti'nin resmî istatistiklerine dayanarak kentin genel durumunu şöyle özetler:

"Kayseri şehri 12.811 hane ve 56.178 kişilik bir nüfustan ibaret olup (içinde) 3722 dükkân ve mağaza, 120 fırın, 30 han, 11 hamam, 250 ambar ve samanlık, 150 cami ve mescid-i şerif, 56 sıbyan mektebi, 6'sı erkek, 3'ü kızlara mahsus olmak üzere 9 resmî ilkokul, 1 mülki idadi, 2 kütüphane, 39 medrese, 8 külliye, 123 çeşme ve sebil, 1 Hükümet Konağı, 1 Askerlik Dairesi, 1 Güherçile Fabrikası, 1 Guraba Hastanesi, 2 Belediye Bahçesi... vardır."

Kent, Kurtuluş Savaşı ve sonrasında durgun bir dönem yaşamış; 1930'lardaki endüstrileşme hareketiyle kendini yeniden toparlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın çeşitli sıkıntılarını da yaşadıktan sonra hızla gelişmiş, kısa zamanda çarpıcı değişimler geçirmiştir. 1950 sonrasındaki 30–40 yıl içindeki değişimler kentin geleneksel mimari çevresini olumsuz yönde etkilemiş; çok sayıda mahallesi yok olmuş, boşalan alanlara dört-beş katlı apartman blokları inşa edilmiştir. Değişimin ilk yıllarında, önce İç Kale'nin güneyinde yer alan tipik Ortaçağ özellikleri taşıyan ev ve mahalleler yıkılarak yerlerine ızgara planlı merkezî iş alanları (banka, büro, çarşı) yapılmıştır. Surların kuzey yanında yer alan, daha seyrek dokulu eski mahallelerdeki az katlı evler ise, yavaş yavaş şekil değiştirerek yerlerini yeni apartman bloklarına terk etmiştir. Bu yıllarda kent, büyük bir inşaat alanına dönmüş, yıkıntı ve bina artıklarıyla yeni yapılan çok katlı binalar yan yana sıralanmıştır.

Kentin Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinden kalan kamu yapıları medrese ve camileri, devlet politikası gereği iyi korunmuş veya onarılmıştır. Eski evler ise önce sahiplerinin yeni yapılan apartmanlara

Mollaoğulları Konağı (V. İmamoğlu)

Büyükbahçebaşı Mahallesi'nde Hacı Ahmet Ağa evi-XX. yüzyıl başı (V. İmamoğlu)

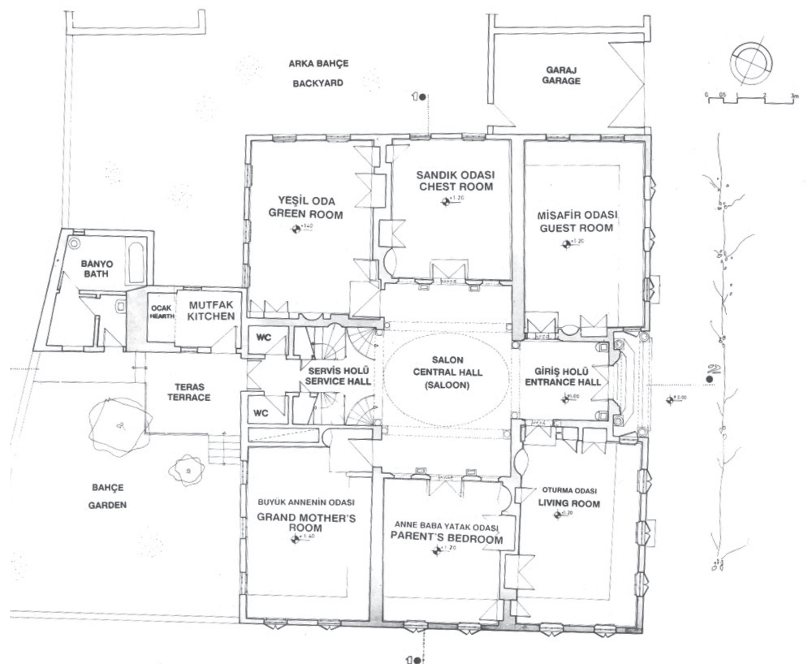
taşınmasıyla yavaş yavaş boşalmış; daha sonra arsalarının gelecekteki değeri göz önünde tutularak, ya yıktırılmış ya da bakımsız bırakılıp yavaş yavaş yıkıma terk edilmiştir. Yok olan binlerce geleneksel eve rağmen, bugün bile kentin değişik yerlerinde geleneksel mahallelerden artakalan birkaç sokağa rastlamak ve kötü durumda da olsa eski evlerin son örneklerini görmek hâlâ mümkündür.

Geleneksel Evler

Kayseri'deki geleneksel evlerin bir bölümü Necibe Çakıroğlu* tarafından incelenmiş ve 1952 yılında yayımlanmıştır. Çakıroğlu dört büyük, dört küçük kent evi ile birkaç bağ evini incelemiş, mimari çizimleriyle yapı detaylarını sunmuştur. Bugün onun incelediği evlerden sadece Güpgüpoğulları Konağı* ayakta kalmış, diğerleri yok olmuştur. Kültür Bakanlığı tarafından restore edilen bu yapı, artık müze olarak kullanılmaktadır. Kayseri evleri konusunda çalışma yürüten Vacit İmamoğlu*, 1992'de yayımlanan *Geleneksel Kayseri Evleri* kitabında Kayseri kenti, kentteki geleneksel yaşam, eski mahaller hakkında bilgi verdikten sonra çok sayıdaki ev ve sokağın fotoğraflarını sunmuş; 12 evi de ayrıntılı olarak incelemiştir. Bu evlerden üçü Çakıroğlu'nun daha önce ele aldığı Güpgüpoğulları*, Zennecioğulları* ve Mollaoğulları Konaklarıdır. Diğer 9 ev ise XVIII. ve XIX. yüzyıllarda orta veya üst gelir grubuna mensup Müslüman veya Hristiyan aileler tarafından yaptırılan ve 1986 yılında hâlâ ayakta duran evlerdi.

Eski Kayseri evleri avluluydu. Yapıldığı dönemde geçerli olan görüş ve düşünce çerçevesinde, ev sahibinin istek, gereksinim ve tercihleri göz önüne alınarak ustalar tarafından yapılırdı. Kayseri'de "eğitim görmüş mimar" kavramı ancak Cumhuriyet'ten sonra çıkmış, o zamana kadar da bu tür hizmete pek gereksinim duyulmamıştı. Büyük olasılıkla, kentte temeli Roma dönemine kadar giden yerleşik bir yapı inşa etme kültürü ve oturmuş bir estetik anlayışı vardır. Bu birikim ve duyarlılık da, yüzyıllar boyu kentte dikkate değer evlerin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuş olmalıdır.

Kayseri evleri gerek dış görünüşleri gerek iç tasarımlarıyla çok zaman etkileyici ve kullanışlıydı. Başlıca sorunları, ısıtılmalarının zor olması, bakımlarının emek ve zaman istemesiydi. Yüksek tavanlı büyük hacimli yapıların ısıtılması, düz damların karlarının kürenmesi, avluların temizlenmesi güçtü. Evlerin çağdaş yaşama uygun hâle getirilmesi için yeni bir ısıtma düzeninin kurulması, tuvalet ve banyo hacimlerinin içeri çekilebilmesi de bilgi, beceri, sabır ve özen isterdi. Böyle zahmetli ve sonu pek açık olmayan onarım ve uyum çabası içine girmek yerine, Kayserili aileler yeni ortaya çıkan ve konforlu, rahat, ucuz bir yaşam sunan ve daha da önemlisi, 1950'lerden sonra kentte "moda" olan, apartman dairelerinde yaşamayı tercih ettiler. Bu nedenlerle de –mimari

İmamoğlu Evi alt kat planı (çizim: V. İmamoğlu)

1950 öncesi evlerden Feyzioğulları Konağı ve arkasında günümüzün modern yapıları

yönden ne kadar özgün ve çekici olsalar da– farklı bir zaman anlayışı ve yaşama biçimi için inşa edilmiş olan eski Kayseri evleri hızla yok oldu.

Çakıroğlu ve İmamoğlu'nun ele aldığı evlerden en eskisi Güpgüpoğulları Konağı'dır. Çakıroğlu bu evin yapım tarihini 1419–1497 olarak belirlemiştir. Diğer evlerin yapım tarihlerine göre sıralanışları ise şöyledir: Zennecioğulları Konağı (1593), Gavremoğlu Evi (1774), Mollaoğulları Konağı (1784), Öztaşçı Evi (1877). Bu evlerin büyük çoğunluğu, bodrumu da olan tek katlı yapılardı. Ancak XIX. yüzyılda yapılan evler dikey yönde büyümeye başlamış, evlere bir üst kat eklenmiş, pencere sayıları artırılmıştır.

Ev Planları: Hangi dinden olursa olsun Kayseri'deki dar ve orta gelirli aileler, birbirine benzer evlerde yaşamışlardır. Daha iyi durumdaki ailelerden Müslümanların evleri, genelde basit, organik bir plan şemasına sahipti; sofa adı verilen büyük oda, evdeki kapalı mekânların çekirdeğini oluştururdu. Evin en önemli mekânı olan ve diğer odalara geçiş olanağı veren sofa, planın merkezinde yer alır; bir yanında harem odası (oturma ve yatak odası), diğer yanında tokana (mutfak, kış odası) bulunurdu. Arsası uygun olan varlıklı ailelerin evlerinde, başka bir odaya gereksinim olduğu zaman, avlu veya bahçenin bir ucuna yeni bir oda inşa edilirdi. Örneğin evdeki oğullardan birinin evlenmesi ve eve gelin getirmesi durumunda, var olan odalardan birinin yanına veya üstüne yeni bir oda yapılır, odalar kapalı bir hol veya koridorla birbirine bağlanır ya da doğrudan avluya açılırdı.

Yerleşmiş genel kanının aksine, Anadolu'nun belki birçok kentinde olduğu gibi, Kayseri'deki geleneksel aileler ve evleri oldukça küçüktü. Az sayıdaki üst gelir grubu bir yana bırakılırsa, evlerin oturduğu arsalar küçüktü; çoğunun oturulabilecek ancak birkaç odası olurdu. Böyle durumlarda yeni evlenen çiftler, tercihen diğer aile üyelerinin oturduğu mahalle veya bölgede ayrı bir ev bulup yerleşmeye çalışırdı. Evlenenlerin yeni bir eve çıkıp anne-babasından ayrılması, ama aynı mahallede oturması, sıkı aile bağlarının ve "geniş aile" anlayışının devam etmesinde etkili olmuştur.

Geleneksel evler genel olarak bir veya iki katlıydı. Ayrıca altlarında birer bodrum (yerel deyimle zerzembi) katı yer alırdı. İki katlı evlerin üst kat odaları ve varsa köşkleri, çoğunlukla bahar ve yaz aylarında, alt katları ise kışın kullanılırdı. Bodrum katları evin bir bölümünün veya tümünün altını kaplar, servis ve depolama işleri için kullanılırdı. Bu katın ayrılmaz bir parçası ahırdı. Çoğunlukla bir samanlığa bağlı olarak düzenlenirdi. Bodrumda ayrıca tahıl ve un ambarlarıyla taze ve kuru yiyeceklerin depolanacağı bir hacim bulunurdu.

Her evde üzüm asmak için bir düzen yer alırdı. Kışın yakılacak odun yazdan alınır veya bağlardan getirilirdi; bunlar ya bodruma yerleştirilir ya da avlu çevresinde bulunan korunmuş bir köşeye istiflenirdi. Üst gelir grubu, evlerinin uygun bir yerinde hizmetçilerin oturup yatacağı bir bölüm yer alırdı; arabacı(lar) atlara yakın bir yerde, bodrumda ve ahır içinde asma kat niteliğindeki "tahtalı" adı verilen odacıkta yatardı. Ailelerin sosyo-ekonomik durumuna göre evde birkaç tür hayvan beslenirdi; sütü için inek, bazen manda; eti ve yumurtası için kümes hayvanları; binmek ve arabaya koşmak, yük taşıtmak için de at, eşek, katır bazen de deve beslenirdi.

Avlu: Avlu veya eski Kayseri ağzıyla havlu veya hayat, evlerin ayrılmaz parçasıydı. S. Faroqhi'nin (1987) bulgularına göre XVII. yüzyıldaki evlerin % 78'inin avlusu vardı. Evlerin bir bölümü birden fazla avluya sahipti. Büyük evlerde haremlik bölümündekine "içeri hayat", selamlık bölümündekine "dışarı hayat" adı verilirdi. Avlularda atlık, arabalık olarak kullanılan veranda, sundurma gibi üstü korunmuş mekânlar da bulunurdu. Avlu, geleneksel evlerin geometrik merkezi ve bir anlamda (yaşamı) hayatıydı. Her avlu, yüksek avlu veya bina duvarlarıyla çevrilmiş, sokağa ve diğer evlere kapatılarak mahremiyeti sağlanmıştı. Komşularla ne kadar samimi olsalar da avlularda ve evlerde mahremiyetin korunması, özellikle Müslüman aileler için büyük önem taşımaktaydı. Böyle bir yaklaşım, uzun vadede komşular arası sosyal mesafenin korunmasına ve karşılıklı saygının devamına yardımcı olmuştur. Odalar avluya yönlendirilmişti. Mutfak, kiler, abdesthane, varsa hamam gibi hizmet mekânları avlu çevresinde yer alırdı. Bodrumda veya yarım bodrumdaki ahır ve depoların da avluyla ilişkileri vardı, pencere ve kapıları avluya açılırdı. Avlularda her zaman taşla kaplanmış bir yüzey, bitki yetiştirilecek bir toprak parçası, bir ocak, bir kuyu, bazen de bir çeşme veya havuz yer alırdı. Kayserililer içme sularını genellikle mahalle çeşmesinden getirirler, evlerindeki kuyunun suyunu sadece temizlik işleri için kullanırlardı. Evlerde devamlı akan suyun olmaması, kullanılmış atık su miktarının çok az olmasına ve çoğunlukla toprak tarafından emilmesine olanak vermiştir. Helâlar avluda, su kuyusundan ve evin oturulan bölümlerinden uzak bir noktada, derince bir septik çukurla bağlantılı olarak inşa edilmiş, böylece hem koku sorununa çare aranmış hem de su kuyusuna pis suların sızması önlenmeye çalışılmıştır.

Evlerde Cinsiyet Ayrımı: Anadolu'nun son 800-900 yıldır Müslüman çoğunluklu bir ülke olması, fizikî çevresinin çeşitli boyutlarına da yansımıştır. İslam dininin geleneksel yorumu, toplumsal yaşamın büyük çoğunluğunda kadın ve erkeğin ayrılmasını öngörmüştür. Böyle bir yaklaşım büyük evlerin planlarına yansımış, evlerin birbirinden ayrı iki bölümden oluşmasına neden olmuştur: Kadınlar için ayrılan haremlik (dahiliye) ve erkekler için planlanan selamlık (hariciye). Genellikle haremlik bölümü ailenin oturduğu önemli mekânları ve hizmet birimlerini içermektedir. Selamlık ise erkek konukların kabul edilip ağırlandığı bölümdür. Konaklarda ve büyük evlerde bu iki bölüm birbirine bitişik, giriş kapıları, avluları ve hizmet mekânları ayrı bağımsız iki binaya dönüşmüş, bunlardan selamlık olanı erkekler için zaman zaman bir tür büro veya işyeri kimliğine bürünmüştür. Orta hâlli ailelerin evlerindeyse selamlık daha sade bir şekilde çözülmüş; altında ahırı olan, -giriş düzeyindeyse kendi avlusuna bakan, birinci kattaysa sokağa bakan- içi özenle döşenmiş bir oda evin selamlık görevini üstlenmişti.

Çayırağası evi avlusu (V. İmamoğlu)

Müslüman evlerinde aranan önemli özelliklerden biri, kadınlara sağlanan mahremiyetti. Avlu çevresine örülen yüksek duvarlar, zemin katta sokağa pencere açılmaması, üst kat pencerelerde zaman zaman kafes kullanımı, evin oturma bölümünün sokaktan uzağa konulması, emniyet ve güvenlik açısından olduğu kadar kadını erkekten ayırmaya yönelik bir dizi tasarım kuralı olarak da görülebilir. Geleneksel Kayseri'de kadınlar, erkeklerin karışamayacağı bir dünyada yaşayabilmeli, çalışmalı, dinlenmeli, konuklarını ağırlayabilmeliydi. Bu nedenle -eğer varsa- bir evin selamlık odası veya bölümü, avluya değil sokağa yönlendirilmiş,

Sol tarafta bir Müslüman evi, sağda bir Hristiyan evi (V. İmamoğlu)

ev sakinlerinin ve komşuların mahremiyetini bozmayacak şekilde planlanmıştı. Müslüman evlerinin satışında evlerin "kuyu gibi mahrem" olması, evin değerini artıran ve satışını hızlandıran önemli bir etkendi.

Evlerin Dine Göre Farklılaşması: Kayseri, Müslümanların azımsanmayacak bir Hristiyan azınlıkla uzun süre birlikte yaşadığı bir kentti. XVI. yüzyılda Kayseri'deki nüfusun beşte biri Hristiyandı. Kentte 4 kilise, 12 cami bulunuyordu. Hristiyan nüfusun oranı zaman zaman iniş çıkışlar göstermiş, Cumhuriyet'ten önce üçte bir oranını bulmuştur. Hristiyanlığın iki mezhebine bağlı "Gregoryen Ermeniler" ve "Ortodoks Rumlar" Müslümanlarla birlikte, barış ve uyum içinde yaşamışlardır. Kentte yalnız Müslümanların ve yalnız Hristiyanların oturduğu mahalleler yanında, bu iki dine mensup ailelerin yüzyıllarca yan yana oturduğu mahalleler de bulunmaktaydı.

Geleneksel Kayseri evlerinin dinî açıdan sınıflandırılması kolay bir iş değildi. Üzerlerinde kitabesi bulunan evlerin tanımıyla ilgili bir sorun olmasa da, evlerin çok azında kitabe bulunması, tanımlama işini güçleştirmekteydi. Öncelikle, nüfus çoğunluğunun Müslüman olması, o zamandan kalan konut stokunun da Müslüman ağırlıklı olmasına, Hristiyan evi örneklerinin sınırlı kalmasına neden olmuştur. Bu sınırlılık 1835 yılındaki büyük deprem öncesi için daha da belirgindi, çünkü o zamandan Necibe Çakıroğlu'nun çalışmasını yürüttüğü 1950'li yıllara kadar ayakta kalan az sayıdaki ev sadece Müslümanlara aitti. Bir başka neden, nüfusun gelir düzeyidir; dinleri ne olursa olsun yerli Kayserililerin büyük çoğunluğu, alt ve orta düzeyde gelire sahipti ve aynı olmasa da benzer plan ve nitelikler taşıyan mütevazı evlerde oturmaktaydılar. Gelir düzeyi yüksek olan gruplarda Müslüman-Hristiyan evleri ayırımını yapmak ise biraz daha kolaydı.

XIX. yüzyıl sonları, XX. yüzyıl başında, zengin Müslüman evlerinin bitmemiş, organik plan kurguları devam etmiş; Hristiyan ev planları ise daha derli toplu, simetrik, her işlevi içinde toplayan, bitmiş dikdörtgenler şekline dönmeye başlamıştı. Bu tür Hristiyan evlerinde plana veya bina kütlesine bir şey eklenmesi veya çıkarılması, genel düzeni bozacak bir değişiklikti. Odalar yine bir avlu veya üstü kapalı merkezî bir hol çevresine yerleştirilmişti. Ancak Müslüman evlerinde görülen "sofa-tokana-harem" odası sıralaması veya hiyerarşisi Hristiyan evlerinde yoktu. Onun yerine, tüm odalar benzer şekilde, önem sırası gözetilmeden veya vurgulanmadan yapılmıştı. Bu dönemdeki zengin Hristiyan evlerinde sofa görülmez; sofaya benzer tek mekân, avlunun yerini almaya başlayan ortadaki "merkezî hol"dür. İki din grubu üyelerine ait ev planları arasındaki farklılaşmanın bir nedeni de Müslümanlığın gereği sayılan toplumsal cinsiyet ayırımıdır. Zengin Müslüman evleri, ayrı ayrı girişleri ve avlularıyla haremlik ve selamlık diye ikiye bölünürken, Hristiyan evlerinde böyle bir ayrıma gerek duyulmamış, evler tek girişli, tek avlulu (veya merkezî hollü) olarak tasarlanmış, birlik ve bütünlük içinde şekillenmişti.

XIX. yüzyılda yapılan Hristiyan evlerinin en önemli özelliklerinden biri, bilinçli olarak getirdikleri "konfor" anlayışı ve rahat bir yaşam için sundukları mimari çözümlerdi. Bu evlerin bazı odalarının şömineleri vardı; tuvaletler avlulardan ü-

zeri kapatılan merkezî hollerin çeperlerine taşınmıştı; su kuyuları mutfak veya merkezî holün altına gelecek şekilde açılmış, böylece kullanıcıya dışarı çıkmadan suya ulaşma olanağı verilmişti; üst katlara ve dama çıkan merdivenler, dışarıda kalan basit birer hizmet elemanı olmaktan çıkmış, bir tasarım ögesi olarak merkezî hole yerleştirilmişti.

Tanzimat Fermanı'yla ayrıcalıklar kazanan ve kısa sürede uluslararası ticaretle zengin olan Kayserili Hristiyan aileler Batı'ya açılmış ve evlerine dekoratif bazı ögeler katmıştır. Bunlar, dışarıda ve içeride kullanılan korint ve iyon stili sütunlar, sütun başları, giriş cephelerine ve merkezî mekânlara konan heykeller; oda duvarları, şerbetlik ve tavan eteklerine yapılan resimler, tavanları süsleyen üç boyutlu süslemelerdir. Duvar ve tavan resimleri Müslüman evlerinde de vardır. Müslüman evlerindeki resimler manzara, ölü doğa, kent görünüşleri, bitki, çiçek motiflerinden oluşurken, Hristiyan evlerindekiler ayrıca hayvan figürlerine de yer vermiştir. Hristiyan evlerinin diğer bir özelliği, çörtenlerle ilgilidir: Müslümanlara ait evlerin çörtenleri sade tutulurken, Hristiyanlar çörtenlerinde vahşi hayvan ve ejderha başları kullanmıştır.

Odalar: Geleneksel evlerde her oda çok amaçlı olarak oturma, yatma, yemek yeme, ibadet etme gibi çeşitli amaçlar için kullanılmıştır. Belli bir faaliyet için gereken şeyler ortaya getirilir, kullanıldıktan sonra yerlerine kaldırılırdı. Gece sedirlere serilen, gündüz dürülüp yüklüğe yerleştirilen yatak ve yorganlar, yemek yeneceği zaman ortaya konulan, yendikten sonra kaldırılan daire şeklindeki alçak yer sofrası, namaz kılmak için yere serilen seccade... Hafif, kolay taşınan eşyalar, portatif sehpa veya masalar, çok sayıda şilte, yastık ve benzeri aksesuar oda zeminlerinin düzgün, yalın ve eşyadan arınmış görünmesine, kullanışlı ve ferah atmosferler elde edilmesine yardımcı olmuştur.

Büyüklüğü ve karakteri farklı olsa da geleneksel Kayseri evlerinin odaları, bazı ortak özelliklere sahipti. Bu özellikler evin yapıldığı zamana, yaptıranın ekonomik gücüne veya bağlı olduğu dine göre pek değişmezdi. Örneğin "sekialtı" adı verilen oda giriş bölümleri, odanın asıl zemininden (sekisinden) birkaç basamak daha aşağıdaydı. Asıl zemine geçmeden ayakkabılar sekialtında çıkarılıp bu iş için yapılmış dolap veya tereklere yerleştirilirdi. Sofa ve tokanaların sekialtında büyücek bir saldan oyulmuş, ortası delikli, işlemeli bir "çağtaşı" bulunurdu. Taş bu alan yıkandığı veya insanlar abdest aldığı zaman, elini yüzünü ya da bulaşığını yı-

Hacı Mükremin Sipahioğlu evi selamlık odası (V. İmamoğlu)

Eski evlerde oda (V. İmamoğlu)

Öztaşçı Evi sofası (V. İmamoğlu)

kadığında ortaya çıkan atık suyu bağlı olduğu bir çukura akıtırdı. Odanın asıl döşemesi ahşaptan yapılır, ailenin mali durumuna göre halı, kilim, keçe veya hasırla örtülürdü. Sekialtı ile oda döşemesi basamakları, derinliği az olan dolap ve raflarla ayrılır, bu ayrım ayrıca özenle tornalanmış, boyanmış ahşap korkuluklarla daha da vurgulanırdı. Her odanın iki veya üç yanında, ahşaptan yapılmış sedirler yer alırdı. 25 ila 40 cm yüksekliğinde, 70–80 cm derinliğindeki sedirlere içleri berdiyle doldurulmuş şilteler yerleştirilir, üstleri sedir halılarıyla kaplanırdı. Sedirde oturanların yaslanması için de sedirler boyunca uzanan, aynı malzemeyle doldurulmuş halı kaplı yastıklar kullanılırdı.

Öztaşçı Evi sofasında zar üstündeki duvar resimleri (V. İmamoğlu)

Odaların bir, bazen iki duvarı açık veya kapalı dolaplarla donatılırdı. Müslüman evlerinde bu dolaplardan biri, küçük bir yıkanma kabini (gusülhane) olarak düzenlenir, odada yatanlara dışarı çıkmadan temizlenme, yıkanma olanağı verirdi. Dolaplardan biri yatak ve yorganların yerleştirilmesi için kullanılırdı. Yüklük adı verilen bu dolap, yaklaşık 75–80 cm derinlik, 150–180 cm genişlikte olurdu. Dolaplardan birkaçı günlük yaşam için gerekli olan kap-kacak, lamba, kitap, nargile vb. eşyaların yerleştirilmesi için kullanılırdı. Kayseri evlerindeki odaların tasarımında ahşap önemli bir yere sahipti; her oda yerden 220 ila 270 cm yüksekliğe kadar motifli lambri veya panolarla kaplanmıştı. Dolaplar, dolap kapakları, "gilve" denen bir yanı açık küçük nişler ve odanın dört duvarı hep ahşaptı. Yüzeydeki motifler, ahşap panoların oyulması ve/veya çeşitli renklerde boyanmasıyla elde edilmiştir. Yöresel olarak zar adı verilen bu pano sistemi, odalara derli toplu bir görünüş vermiş, mekânlara etkileyici mimari atmosferler kazandırmıştır. Ayrıca ahşabın yüksek ışınım (radyasyon) sıcaklığı ve sıcak görünümü, iklimsel konfor sağlama yanında odaları görsel olarak da cana yakın, rahat ve kullanışlı kılmıştır.

Kayseri evlerinde oda tavanları ve tavan etekleri de dikkatle ele alınmıştı. Düz damı taşıyan direkler, ya aşağıdan görülecek şekilde meydanda bırakılmış ya da ahşapla kaplanmıştı. Birinci durumda, değişik renklerde boyanan direkler, damdaki toprağı tutan ahşap yüzeyin altında sade figürler olarak ortaya çıkmış; dingin, ağırbaşlı bir görünüm yaratmıştır. Tavanın ahşapla kaplandığı durumlarda ise, göbekli veya göbeksiz olarak tasarlanan tavanlar, duvarlardaki zarlarla uyum içindedir. Böyle durumlarda, tavan etekleri çıta veya resimlerle donatılmış, yüzeylerde benzer renk ve desenlerin kullanılmasıyla, odalarda etkileyici bir estetik bütünlük sağlanmıştır.

Sofa: Geleneksel Kayseri evlerindeki sofa sözcüğü mimarlık yazınımızda bugüne kadar yerleşmiş olan anlamından farklı bir anlam taşır. Sedat Hakkı Eldem'in "Türk Evi plan tipi" sınıflandırmasına temel olarak aldığı sofa, ev düzenine yön veren bir dağıtım mekânıdır. Kayseri'de de sofanın böyle bir görevi vardır, ancak bu görev arkaplanda kalır.

Kayseri evlerinin en etkileyici odası sofadır. Büyük boyutları ve genel havasıyla özel bir önem taşırdı: Sofa, boyu 7–8 m, genişliği 4–5 m, yüksekliği 5–7 m arasında değişen temiz bir prizmadır. Kütlesinin yüksekliğiyle diğer odalardan kolayca ayırt edilirdi. İç dekorasyonu için gösterilen titizlik ve harcanan enerji, sofanın ev içindeki sembolik önemini gösterir. Zarif ahşap panoları; duvar, pano ve tavanındaki boyama, resim ve yazıları; özellikle giriş kapısına bakan ve yerden tavana kadar zarlarla bezenmiş duvarı, iyi düşünülmüş mimari ayrıntıları; özenle seçilen halı, kilim, halı-yastık ve erkân minderleriyle döşenmiş sedir ve sekisiyle Kayseri sofası, yüzyılların bir kültür ürünü; mimarlık tarihimizin övünülecek köşe taşlarından biridir.

Sofa, kapısı ve kapısının üstünde veya yanında yer alan bir, iki veya üç penceresiyle avluya açılırdı. Başka penceresi olmaması nedeniyle loş, dramatik ve gizemli bir karakter taşırdı. Sofaların pencere ve kapısının, buna bağlı olarak da evlerin baktığı yön, genellikle kuzeydir. Hâlbuki Kayseri'nin bulunduğu iklim koşullarında bunun tam aksi bir yönlendirme uygundur. Yaşlı Kayserililerle yapılan görüşmeler, böyle bir düzenlemenin İslam dininden kaynaklanmış olabileceğini göstermiştir. Bu düzenleme kıble yönüyle ilgili tereddütleri ortadan kaldırmakta ve namaz kılacak insan hangi evin sofasında olursa olsun, döneceği yönü bilmektedir. Başka bir deyişle, insan sofa kapısını arkasına almakla, ibadet edeceği yönü belirlemiş olmaktadır. Bu yön aynı zamanda sofanın en güzel duvarının yer aldığı güney yönüydü ve döşemeden tavana kadar özenle oyulmuş, etkileyici bir mihrap görevini yüklenmişti. Dua edilirken de bakılacak, Tanrı'nın büyüklüğüne –ve ona yaklaşabilmek için bir araç olarak kullanılan sanatın büyüklüğüne– hayranlıkla şahit olunacak bir güzellik ögesi... Bu tür yönlendirme için bir neden de, namaz sırasında, namaz kılan insanın önünden hiç kimsenin geçmemesi gerekliliğinden olabilir. Böylece kapıya ve dolaşım için ayrılan sekialtına arkasını dönerek namaz kılan bir insanın önünden kimse geçemeyecek, onu tedirgin etmeyecektir.

Sarı Mustafa Evi baş odası tavan süslemesi (V. İmamoğlu)

Sofalar Kayseri'de evlerin girişi, kabul yeri, misafir odası, oturma odası, ibadet yeri, yaşlılar için yatak odası ve Ramazan-

Öztaşçı Evi harem odası (V. İmamoğlu)

Güpgüpoğlu Konağı selamlık odası-1988 (V. İmamoğlu)

larda komşularla toplu namaz kılınan bir mescit olma işlevlerini yüklenmişti. Bu mekân ev planındaki konumu gereği, aynı zamanda eve girip çıkanların denetlendiği bir yerdi. Hacim ve kütle olarak da evin en önemli odası... Bu nedenlerle Kayseri evlerindeki sofalar, yüzyıllar boyu evlerin âdeta vitrini, ailelerin dış dünyaya göstermek istediği yüzü, bir tür seremoni mekânı olagelmiştir. Tasarımlarındaki renklilik ve çeşitlilik, sofanın Kayseri'de ne kadar önemsendiğine; Kayserililerin mimarlık ve dekorasyon sanatlarına ne kadar yatkın olduğuna ve tabii ki evlerine olan sevgi ve duygusal bağlarının yeğinliğine işaret eder.

Avlular: Eski kent evlerinin çoğunda en çok kullanılan mekânların başında avlular gelirdi. Soğuk kış günleri dışında havanın uygun olduğu günlerde çamaşır, bulaşık yıkama, yemek pişirme, salça kaynatma, pastırma sucuk, kavurma yapma, halı-kilim dokuma, yün çırpma gibi günlük faaliyetlerin birçoğu avluda yürütülmüştür. Avlu ve yarı-açık alanlar için kullanılan çok sayıda sözcük ve deyim, bu gibi alanların eski Kayseri'de ne denli önemsendiğine ve yaygın biçimde kullanılmış olduğuna işaret etmektedir.

Evlerin yer katındaki odalarının avluya yönlendirilmiş olması; mutfak, kiler, hela gibi hizmet mekânlarının burada yer alması; bodrumlardaki ahır ve depoların burayla ilişkili olarak yapılmış olması da avluların evlerdeki merkezî konumunun diğer belirtileridir.

Genel Mimari İfade ve Kimlik: Geleneksel evlerin yapımında iki temel malzeme kullanılmıştır: Taş ve ahşap. Bunlara ek olarak kullanılan bir malzeme de demîrdir. Sütun taşlarının ve kemerlerin bağlanmasında demîr kuşaklar; duvarların ve damların depreme karşı güçlendirilmesinde lamalar kullanılmıştır. Ancak Kayseri evi deyince, akla hep taş gelir. Evlerin güzelliği de çoğunlukla taşla yapılan mekânların boyut ve oranlarından ve yapım biçiminden kaynaklanan tektonik bir güzelliktir. Kayserili ustalar Selçuklu atalarını model almış ve onları izleyerek özgün eserler ortaya koymuştur. Selçuklulardan geçen, Orta Asya kökenli temel form kullanma eğilimi ve taş sevgisi, geleneksel evlerin yapımına da yansımıştır. Selçukluların kullandığı prizma, piramit ve silindir gibi formlar, cephe elemanlarının ve hacimlerin özenle belirlenmiş oranları, kusursuz derecede düzgün bina yüzleri, bıçak keskinliğindeki duvar ve pencere köşeleri, İç Anadolu güneşinde parıldayarak çok etkileyici kompozisyonlar ortaya koymuştur. Selçukluların büyük bir ustalıkla kullandığı bu tür diri, güçlü prizmalar ve yapım şeklinden gelen estetik, sonraki kuşaklarca da özümsenmiş, Kayseri'ye yalın ama mimari yönden olgun ve değerli eserler kazandırmıştır.

Eski Kayseri evlerinin cepheleri genel olarak sade görünüşlüydü. Evlerin yatay dam çizgileri, üst katlardan dışarı doğru

Eski bir ev ve avlu duvarları (M. Kilaburucu)

taşan simetrik oda cepheleri; yüzeyleri oluşturan perdahlı, kusursuz yonular; taş ve ahşabın ustaca kullanımı, dingin, oturaklı bir mimari kimlik ortaya koyardı. Dış yüzeylerde süs kullanımı nadirdi, kullanıldığı zaman da ölçü elden bırakılmaz, kapı ve pencerelerde farklı renkte taş kullanımı veya fazla derin olmayan oymalarla, süslü çörtenler, payandalar, pencere ve korkuluk demîrleriyle sınırlı tutulurdu. İslam dininin geleneksel yorumu, insan figürünün resim ve oymalarda kullanılmasına izin vermemiştir. Bu nedenle Kayseri Müslüman evlerinde kullanılan süsler de çoğunlukla stilize edilmiş bitki ve hayvan motifleriyle geometrik şekillerdi. Hristiyanlar ise daha zengin bir süs repertuarına sahipti ve çeşitli yollarla evlerini süslerlerdi: İnsan ve hayvan resimleri, idoller, klasik stilde sütunlar.

Genelde tüm evlerin, özellikle Müslüman evlerinin, dışındaki sadelikle içlerindeki görkem arasında açık bir tezat vardı. Evler, muntazam, sağlam ve gösterişten uzak bir dış görünüşün içinde görkemli, renkli bir iç dünya, bir ruh bir yaşama sevinci barındırır. Ahşap boya ve tekstilin incelikli kullanımı odalara zengin atmosferler kazandırmıştır. Kapı, pencere, şerbetlik ve dolapları toparlayan, dört duvarı sarmalayan oymalı, renkli zarlar, odaların ayrılmaz parçalarıydı. Ayrıca zarların üzerindeki terekler; odaları bütünleyen tavanlar, resimlerle bezenmiş tavan etekleri; sedirlere ve yere serilmiş Anadolu halı ve kilimleri, sedirlerdeki halı-yastık ve minderler, el örgüsü perdeler, Kayseri'deki iç mekân tasarımını tamamlayan diğer ögelerdi. Hemen her evde malzeme ve yapı ayrıntılarına kılı kırk yaran bir özenle yaklaşılmış; dingin ama renkli, etkileyici ve akılda kalacak mekânlar üretilmiştir.

Mahalle ve Sokaklar

Geleneksel Kayseri mahalleleri, insan ölçeğindeki dar sokakları, bunların kesiştiği yerlerde veya cami, mescit, okul önlerindeki organik meydancıkları ve çıkmaz yollarıyla bir Ortaçağ görünümü taşırdı. Sokaklar ve çıkmazlar dardı. İki faytonun ancak geçebileceği genişlikteki anayollar bile yer yer çok daralır, iki aracın aynı anda geçmesine izin vermezdi. Sokaklar ancak birkaç ev boyunca düz gider, çoğunlukla girintili çıkıntılı olarak devam eder, birbirleriyle dar veya geniş açılarla birleşir, zaman zaman meydancıklar oluştururdu. Sokakların iki yanındaki ev ve avlular da değişkenlik gösterir; kâh 300-400 cm yüksekliğinde devam eden bir bahçe duvarıyla tek katlı evler; kâh çıkmaları birbirine yaklaşıp tünelimsi bir etki yaratan iki katlılar... Geleneksel sokakların, içinden geçen insanlarda bıraktığı en belirgin etki, bitmeyen değişkenlik ve her köşede sunduğu sürprizlerdi. Hiçbir çizgi, hiçbir köşe birbirinin aynısı değildi. Benzer olan yanları, Arnavut kaldırımıyla kaplanmış yüzeyleri, iki yanda kesintisiz devam eden taş duvarlar, çeşme başlarının bitmeyen ıslaklığı ve çeşmelerin atık sularının gittiği sebze bahçeleri veya üstü kapalı çukurlardı. Köşe başlarındaki kuruyemişçiler ve fırınlar, sokaklara güzel koku salar, meydancıklar çocuklara oyun oynama; cami avluları ve önü açık kahveler yaşlılılara oturma, soh-

XX. yüzyıl başlarında mahalleler (A. Gabriel)

1970 ve 80'lerin sonlarında sokaklardan görünüm (V. İmamoğlu)

bet etme, güneşlenme olanağı verirdi.
Bina yapımında taşın temel malzeme olarak kullanımı, ister moloz, ister kesme olsun bir duvar veya sokak boyunca benzer boyutlarda işlenmesi, sokak ve mahallelerde ölçek ve dil birliğinin yakalanmasına yardımcı olmuştur. Sokaklar ağaçsızdı. Az sayıdaki ağaç; çeşme yakınlarında, meydan, meydancık, cami veya kilise avlularında yer alırdı. Sokaklardaki bu kuruluk ve çıplaklığa karşın, evlerin bahçe ve avluları yeşildi. Her evde en azından birkaç meyve ağacı, bir üzüm asası, mevsimlik çiçek ve sebzelerin yetiştirildiği bir toprak parçası bulunurdu.

Eski Kayseri'de Ev Kültürü

Günümüz Kayseri halkının büyük çoğunluğu bugün apartman dairelerinde yaşıyor olsalar da, 1950'li yıllara kadar hemen hepsi eski kent dokusu içinde bulunan bir veya iki katlı, avlulu evlerde oturmaktaydı. Kayseri ve çevresi, sert kara iklimi ve sulanabilen alanların sınırlı olması nedeniyle evrensel ölçülerde fazla verimli sayılmaz. Kentin belli başlı zenginlik kaynaklarından biri; ticaret yolları üzerindeki stratejik konumu ile tahıl, meyve ve sebze üretiminde belli bir potansiyele sahip olan çevre topraklarıdır. Sahip oldukları doğal kaynakların mütevazı düzeylerde olması nedeniyle de geleneksel Kayseri aileleri yüzyıllar boyunca kendi kendine yeten (subsistent) bir ekonomi içinde yaşamışlardır. Bağ ve bahçelerin yaygın kullanımı, köylerle kurulan yakın ilişki ve tutumlu bir yaşam biçimi bu tür ekonominin belirtileri arasında sayılabilir. Köylerden gelen tahıl, baklagil, yumru bitkiler, bağlardan gelen yakacak ve kışlık hazın, evlerde beslenen kümes hayvanları ve evcil hayvanlar uzun yıllar ailelerin birçok gereksinimini karşılamıştır.
Sebzecilik kentin yakın çevresindeki bahçe ve bostanlarda yapılırdı. Ayrıca ailelerin yaz aylarını geçirdiği bağ ve bahçelerde meyve sebze yetiştirilirdi. Aile ortamında üretilmesi güç veya olanaksız olan kumaş, şeker, gazyağı, tuz ve benzeri maddeler çarşıdan satın alınırdı. Hiçbir şeyin israfı, kötüye kullanılması veya boşa harcanması söz konusu değildi. İşe yarayabilecek herhangi bir şeyin atılmasının günah olacağı fikri çeşitli atasözleri ve dinî özdeyişlerle güçlendirilmiş, bilinçlere yerleştirilmişti. Hayvanların yiyebileceği meyve-sebze artıkları, bayat ekmek ve benzeri şeyler hayvanlara verilir; kuru ağaç dalları, gilamada, ot, çekirdek kabukları, tezek, berdi, kamış gibi yakılabilecek şeyler ise ekmek, yemek pişirmek veya ısınmak için ocak, tandır veya sobalarda yakılırdı. Bir bakıma elde var olan malzemenin dikkatli kullanım gereği ve yokluğunun neden olabileceği sorunlar, geleneksel yaşamın ekonomik çerçevesini belirleyen en önemli etkenlerden biriydi. O dönemde kent halkının sık kulandığı deyim ve atasözlerinin bazıları şunlardı:

- *Sakla samanı gelir zamanı.*
- *Ak akçe kara gün içindir.*
- *Sıçanın sidiği denize fayda.*
- *Yemeyle yakmaya ne dayanır?*
- *İşten artmaz dişten artar.*

Böyle bir yaklaşım bir bakıma XXI. yüzyıl ölçüleriyle çok güç bir yaşam biçimi ortaya koyar. Ancak bu durum, doğal çevrenin korunması ve ekolojik dengelerin devam ettirilmesi açısından sorunları en aza indiren, ideale yakın bir durumdur. Böyle bir yaşamda çöpler ve çevre kirliliği sorun olmaktan uzaktır; hele endüstri artığı, hava kirliliği veya iklim değişimi gibi bugün dünyamızı tehdit eden sorunlar tabii ki söz konusu değildir. Isınmak, su ısıtmak, meyve ve sebze kurutmak için güneş; sıcak günlerde soğutucu ve soğuk su olarak ise kış aylarında kuyu ve inlere depolanan kar kullanılırdı. Toprak altına kazılan soğukluklar, et, süt, sebze ve meyvelerin saklanması için uygun ortamlardı. İnsanlar doğanın sunduğu tüm kaynakların farkındaydı ve onları hırpalamadan kendi çıkarları için en iyi şekilde kullanmayı biliyorlardı.
Yaşam Çevresi: Eski Kayseri'nin Ortaçağ görünümlü mahalle ve sokakları ağaçsızdı, buna karşın evlerin avlu ve bahçeleri ye-

şildi. Her evin avlusunda en azından birkaç meyve ağacı, bir üzüm asması, mevsimlik çiçek ve sebzelerin yetiştirildiği bir toprak parçası bulunurdu.

Mahalle kavramı geleneksel Kayseri yaşamında önemli bir yere sahipti. "Mahalle" kent içinde sadece fizikî bir varlık olmanın çok ötesinde sosyal bir birimdi. Çoğunlukla komşular arasında hoşgörü, anlayış; sosyal ve ekonomik dayanışma hatta güçlü bir birlik ve beraberlik görülürdü. Aileler oturdukları sokak ve mahalledeki insanlara karşı saygılı ve sorumlu, yakın komşularıyla sıcak bir dostluk içindeydi. Doğum, ölüm, nişan, düğün, Müslüman çocukların sünneti ve dinî bayramlar, komşuları bir araya getiren önemli olaylardandı. Müslümanlar Hristiyanlara, onlar da Müslümanlara ilgi ve saygı gösterirlerdi. Mahalle sakinleri genel olarak okul, çeşme, fırın, bakkal, bazen de hamam gibi ortak kurum ve hizmetlerden birlikte yararlanır, sosyal ve kültürel değerleri paylaşırlardı. İçme suyu, mahallede yer alan çeşmelerden birinden getirilir; evde yoğrulan ekmek hamuru, hazırlanan halka, kete, un kurabiyesi, tatlı tuzlu gibi yiyecekler pişirilmek üzere mahalle fırınına götürülürdü. Fırınlar aynı zamanda -özellikle soğuk günlerde- yaşlıları ve mahallenin işlerini gören hizmetlileri bir araya getiren sosyal bir mekândı. Benzer yaş grubundaki çocuklar, oturdukları sokak ve alana göre küçük gruplar oluşturur, birlikte oynarlardı. Oyun grupları ve çocuklar arası etkileşimi, din benzerliğinden çok, evlerinin ve ilgi alanlarının yakınlığı belirlerdi.

Geleneksel yaşamın önemli bir kurumu da hamamlardı. Her evde yıkanma olanağı bulunsa da, hamamlar insan yaşamında vazgeçilmez bir yere sahipti. Kayseri'de kadın ya da erkek herkes haftada, on beş günde veya üç haftada bir hamama giderdi. Hamama gitme, temizlenme ve dinlenme yanında, özellikle kadınlar için, bir sosyalleşme boyutu taşımaktaydı: Aile bireyleri ya kendi başlarına, ya da komşuları ve akrabalarıyla, günün uzunca bir bölümünü hamamda yıkanıp eğlenerek, yemek yiyerek geçirirdi. Ayrıca oğullarını evlendirmek isteyen anneler için kız beğenmek, kız ailelerinin davranış biçimlerini gözleyip gelin adaylarını sınamak, hamamların doğal ortamlarında rahatça yapılabilmekteydi.

Yüklük

Yaz ile Kış Yaşamı Arasındaki Farklılaşma: Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi, Kayseri'deki geleneksel yaz yaşamı da bağlarda geçmiştir. Bağcılık günümüzde devam ediyor olsa da, gün geçtikçe önemini kaybetmekte, her yıl daha da azalan sayıda aile bağa göçmektedir. Oysa 1950-60'lı yıllara kadar, çok yoksullar ve dış dünya ile ilişkilerini yürütecek erkek üyeleri olmayan aileler dışındaki yerli halkın hemen hepsi, yaz başında Erciyes eteklerindeki yazlıklara göçerdi. Sadece yaz aylarında kullanılan bağlar kentten yüksekte, serin rüzgârlara açık konumdadır. Bahçe ve bağlar içine seyrek bir şekilde serpiştirilmiş olan bağ evleri, her aile için teklifsiz, özgür ve rahat bir ortam sağlardı. Kentin bunaltıcı havası, fazla yoğun ve sıkışık denebilecek yaşam ve yerleşim özelliklerine karşın bağlar, üzüm asmaları, ağaç, çiçek ve sebze tarhlarıyla dağınık bir yerleşim içinde, serin ve zengin bir kır yaşamı sunardı. Topoğrafya ve doğadaki zenginlik ve çeşitlilik, her yerleşim için diğerlerinde bulunmayan manzara, su olanakları; yetiştirilen meyve ve sebzede tat ve koku farklılıkları getirmekteydi.

Bağlardan en çok yararlananlar yaşlı erkekler, kadın ve çocuklardı. Büyüklerin-

den bağımsız olarak, yörenin doğasını, bitki ve hayvanlarını tanıma olanağı bulan çocuklar, yaşıtlarıyla büyür, doğada özgürlüğün tadını çıkarır, karar verme ve sorumluluk yüklenmeyi öğrenir; kadınlar rahat bir sosyal ortam ve doğa güzelliği içinde gezer tozar, kış için yiyecek (hazın) hazırlardı. Yaşlı erkekler bağda kalıp vakitlerini ibadet ve akranlarıyla görüşerek geçirirken; yetişkin ve genç olanlar gün aydınlanırken binek hayvanları veya arabalarla kente iner; güneş batarken bağlarına dönerlerdi.

Aile İçi Roller: Ailede erkeklerin rolü önemli görülse de, son sözü evin en yaşlı erkeği söylese de, erkek çocuklar daha çok önemsense de, Kayseri'de en başından beri kadın evin direği olagelmiştir. Yemeği pişiren, çocukları büyütüp terbiye eden, evi çekip çeviren, yetmeyeni yetiren, ailenin insanî ilişkilerini, akraba ve komşularla etkileşimi düzenleyen kadındır. Hali vakti yerinde olan ailelerde ise kadınlara yardımcı olmak için işlerin bir bölümünü hizmetçiler yapmıştır. Ailenin ilişkide olduğu yakın köylerden getirilen yoksul kız çocuklarının "evlatlık" veya "besleme" olarak büyütülür; evlenme yaşına kadar ev işlerinde çalıştırılıp kısmeti çıktığında "evin kızı" olarak evlendirilirdi. Bu durum bir dereceye kadar bugün bile izlerini gördüğümüz, oldukça yaygın bir âdetti. Cinsiyet ayrımı günlük yaşama damgasını vuran bir etkendi. Para kazanma, ailenin geçimini sağlama ve ev için alışveriş yapma erkeğin göreviydi. İmparatorluğun birçok kentinde olduğu gibi, eski Kayseri'deki erkekler de gün boyu kadınsız veya kadının pek giremediği bir dünyada yaşamıştır. Hatta geceleri bile bağda ya da kentte, aralarında düzenledikleri "oturma" toplantılarında kadınlardan ayrı kalmışlardır. Sünnet düğünleri, nişan ve düğün törenleri bile erkek ve kadın grupları için ayrı ayrı yapılagelmiştir. Bu tür ayrımlar toplumsal cinsiyete bağlı iki ayrı dünyanın yaratılmasına, her cinsiyetin diğerinin sorun ve ayrıcalıklarına yabancı kalmasına neden olmuş ve doğal olarak aile ve toplumda çağdaş ölçülere uymayan etkileşimler doğurmuştur.

Mekân ve Eşya Kullanımı: Evlerdeki her oda çok amaçlı olarak oturma, yatma, yemek yeme, ibadet etme gibi çeşitli amaçlar için kullanılmıştır. Belli bir faaliyet için gereken eşyalar ortaya getirilmiş, kullanıldıktan sonra kaldırılmıştır. Geceleri sedire veya yere serilen, gündüz yüklüğe yerleştirilen yatak ve yorganlar; yemek zamanı ortaya çıkarılan, yendikten sonra kaldırılan daire biçimli alçak yer sofrası, mantı doldurmak, yaprak sarmak için kurulan düzen, namaz kılmak için yere serilen seccade... Kolay taşınan hafif eşyalar, portatif sehpa veya masalar, çok sayıda minder, yastık, şilte ve benzeri aksesuar; oda zeminlerinin düzgün, yalın ve gereksiz şeylerden arınmış ve ferah görünmesine katkıda bulunmuştur. XIX. yüzyıl sonlarına kadar Kayseri'de batı dünyasının kullandığı anlamda mobilya yok gibidir. İnsanlar sedirde veya yerde, şilte ve minderlerin üstünde, yastıklara yaslanarak, bağdaş kurarak veya en rahat edecekleri şekilde oturmuşlardır. Mobilyalar, batıdan gelen etkilerle, XIX. yüzyıl sonlarına doğru önce ayanların veya hali vaktinde ailelerin evlerinde ortaya çıkmış; masa, sandalye, koltuk, sehpa, konsol, karyola gibi eşyalar yavaş yavaş diğer evlere de girmiştir. Ya İstanbul'da üretilen, ya da Avrupa'dan getirilen bu tür mobilyalar uzunca bir süre fazla benimsenmemiş, bir statü sembolü olarak odaların bir köşesinde iğreti bir şekilde kalmıştır.

Isıtma: Ağır kış koşullarına rağmen, eski Kayseri evlerinde ısınmayla ilgili çok az önlem alındığını söyleyebiliriz. XIX. yüzyıldan önce yapılan evlerde ocağın olduğu tek mekân tokanaydı ve oradaki ocağın temel işlevi de yemek pişirmekti. Diğer odalarda ısınmayla ilgili kalıcı bir düzenleme pek görülmez. Evlerde yaygın olarak kullanılan ısınma araçları, çeşitli tip ve büyüklükteki mangallardı. Bunlar ya mutfaktaki ocakta kor haline gelmiş ateşten alınan parçalarla ya da avluda özel olarak hazırlanıp yakılan odun kömürüyle hazırlanır, çevresini ısıtırdı. İnsanlar mangalı yanlarına çeker ya da çevresinde toplanır ısınmaya çalışırlardı. Kış günü, yerel deyimle "odanın soğuğunu kı-

Isınmada kullanılan mangal

ran" mangallar, tabii ki bugünkü anlamda bir ısıtma aracı değildi. Mangal ayrıca evlerde "iskembi" adı verilen bir düzende de kullanılmıştır. Üzeri özel olarak yapılmış birkaç kat yorganla kapatılan, kare şeklindeki bir masanın altına ısı kaynağı olarak bir mangal konur, masa ve çevresini ısıtırdı. Ev halkı, genellikle iki sedirin birleştiği köşeye kurulan iskembinin etrafında oturur; ellerini, ayak ve bacaklarını iskembiye sokar, ısınmaya çalışırdı.

Bugün birçoğumuza yabancı gelecek ısı kaynaklarından biri de odaların altındaki ahırlarda beslenen evcil hayvanlardı. At, inek, manda gibi hayvanların yaydığı ısı, ahşap döşemelerden odalara çıkar, evin ısısını bir miktar yükseltirdi. Ancak gerek hayvanların, gerek artıklarının kokusu sıcaklıkla birlikte yukarı çıktığı için, başka sorunlara neden olurdu.

XIX. yüzyıl sonlarında Kayseri ve yöresindeki bazı Hristiyan evlerinde odalar ocaklı/şömineli olarak yapılmıştır. Ancak bunların kullanımı -ya masraflı ve verimsiz olmaları ya da beğenilmedikleri için-yaygınlaşmamıştır. Adı geçen dönemde odun, 1930'lu yıllarda da kömür sobasının Kayseri evlerinde kullanıldığını biliyoruz. Yakacak yönünden yoksul olan kent, 1927 yılında Ankara-Kayseri demiryolunun tamamlanmasıyla rahatlamış; muhtaç olduğu odun ve kömüre kavuşmuştur.

Aydınlanmada kulanılan lüks ve gaz lambası

Eski evlerde mangal, iskembi gibi araçlarla ısınıp konforlu bir yaşam sürdürmek tabii ki olanaksızdı. Isıtma standartlarının çok düşük olması yanında, evlerin genel düzeni de günlük hayatı daha da güçleştirmekteydi. Avlu ve dış alanların yoğun şekilde kullanımı, göreceli olarak korunmuş veya "soğuğu kırılmış" odalardan sık sık dışarı çıkıp hela, ahır, kuyu vb. yerlere gitmek, çeşmeden su getirmek, damdaki, avludaki karı temizlemek zahmetli işlerdi. İnsanlar kışın soğukla baş edebilmek için davranışlarını değiştirir, erken yatar, uzun süre yatakta kalır, kalın ve birkaç katlı yün giysiler ve kürkler giyer, kalori değeri yüksek besinlerle beslenirdi.

Aydınlatma: Eski evlerde kullanılan aydınlatma araçları, çoğunlukla eski çağlardan kalma, az ışık veren, basit türdendi. Odalar, yağ ve benzeri organik maddelerin bu araçlarda yakılmasıyla aydınlatılır, alevli yanma nedeniyle devamlı dikkat ve denetim gerektirirdi. Çeşitli mumlar ve bezir çıraları, is, kurum ve çok zaman koku yayardı. Petrolün bulunup yaygınlaşmasıyla Kayseri'de de gazyağı lambaları ortaya çıkmış, aydınlatmada göreceli bir rahatlık sağlanmıştır. Bu lambalar cam fanus veya teneke kutular içinde yandıkları için de, arkaik aydınlatma araçlarından daha kullanışlı olmuş; daha iyi denetlenmişlerdir. Tenekelerle yurtdışından getirilen gazyağları, gaz lambaları, gemici fenerleri, lüks lambaları ve avizelerin ortaya çıkmasına neden olmuş; ev ve ailelere rahatlık getirmiş, daha kolay bir gece yaşamına olanak tanımıştır. Yine de 1930'lu yıllarda elektriğin kente gelmesine kadar aydınlatmanın yetersiz ve zahmetli olması, geceleri evlerde herhangi ciddi bir faaliyete fırsat tanımamış; insanlar da genellikle güneş battıktan kısa bir süre sonra -büyük olasılıkla yatsı namazından sonra- yatıp, güneşin doğmasına yakın -sabah ezanında- kalkmışlardır.

Temiz ve Kirli Su: Geleneksel ev yaşamının güçlüklerinden biri de evlerde akarsuyun

Kayseri tipi ibrik ve güğümler

olmamasıydı. Kentin konumu su kaynakları yönünden büyük avantajlara sahip olsa da, su getirmek için kullanılan altyapı uzun süreler Kayseri'de yetersiz kalmıştır. Romalılar döneminde pişmiş topraktan yapılma künklerle kurulan su şebekesi fazla geliştirilememiş, evlere yayılamamıştı. Çeşitli zamanlarda çoğunlukla bir vakıf veya kent yöneticisi tarafından "hayrat" olarak onarılan veya yapılan kapalı suyolları, sadece mahalle çeşmeleriyle kentin ileri gelen ailelerinin konaklarına bağlanmıştı. Bu nedenle halkın büyük çoğunluğu içme suyunu çeşmelerden veya komşu olduğu konaklardan sağlamıştır. Su, evlere çeşitli boylardaki kalaylı bakır güğümlerle taşınmış; kullanılacağı zaman küplere, ibriklere ve benzeri kaplara boşaltılmıştır. Kentte kullanılan bakır ibrik ve çeşitli boylardaki güğüm ve kap kacağın "Kayseri tipi" diye bilinen, kendine özgü ilginç formları vardır. Eski Kayseri'deki diğer bir sorun lağım ve kanalizasyonla ilgilidir. Kentin düz bir ovaya kurulmuş olması, sağlıklı bir kanalizasyon yapımını güçleştirmiştir. Evlerde kuyudan uzak bir yere yerleştirilen helâların foseptik çukurları zaman zaman dolmuş; boşaltılması ise bu işi yüklenen bir grup insan tarafından yapılmıştır. Sokaklardaki yağmur ve kar suları, sokakların birleştiği yer veya meydan ortalarına kazılıp üstü kapatılan çukurlara akıtılmış, zamanla toprak tarafından emilmiştir. Kayseri 1950'li yıllarda suya, 1970'lerde ise her yeri kapsamasa da, kanalizasyona kavuşmuştur.

Mutfaklarda kullanılan çeşitli bakır kaplar

Ev İşleri ve Ev Bakımı: Eski evlerin bakımı başlı başına bir işti. Özellikle toprak damlar düzenli bir bakım isterdi. Yağan karın fazla bekletilmeden aşağı atılması, damdaki toprağın silindir şeklindeki yuvak taşıyla sıkıştırılması, bahar aylarında çıkan otlardan arındırılması gerekirdi. Evlerin temizliği ise belki daha sıradan bir sorundu. Kayseri'deki kadınların ev dışında çalışmıyor olmaları, diğer ev işleri gibi ev temizliğini de tamamen onların yüklenmesine neden olmuştur. Yerler sık sık fırçalanıp sabunlu suyla ovulmuş; zarlar belli aralarla sabunlu bezlerle silinmiştir. Evlerin "bal döksen yalanır" veya "gümüş gibi pırıl pırıl" olması beklenmiş ve kentte çok yüksek bir temizlik standardı benimsenmiştir. Günlük yüzlerce ev işi arasında oda, avlu ve kapı önlerinin süpürülmesi, helânın yıkanması da vardır. Ayrıca kadın ve çocuklar; ocak, mangal veya sobada biriken küllerin temizlenip, odun veya kömürün içeri taşınıp sobaya yerleştirilmesi, mahalle çeşmesinden su getirilmesi, islenmiş mutfak kaplarının kil, kül veya kumla ovulup yıkanmasından sorumluydu.

Zaman alan işlerden biri de evdeki hayvanların beslenip bakılmasıdır. Kümes hayvanlarının, evde besleniyor ise kedi ve köpeklerin işleri göreceli olarak kolaydı ve çoğunlukla çocukların sorumluluğuna verilirdi; ineklerin sağılması ve atların tımar edilmesi ise beceri ve zaman isteyen işler olup çoğunlukla hizmetçi, arabacı gibi yardımcılara yüklenirdi.

Eski evlerde çamaşır yıkama işi de kolay değildi. Kuyu sularının çoğunun sert olması nedeniyle, çamaşır günü, mahallede iş görebilecek genç delikanlı veya kızlar eve gün boyu çeşmeden "iyi" su taşırdı. Çamaşır günü telaşlı ve zahmetli bir gündü; evdeki kadınlar ve bazen bu iş için gelen bir çamaşırcı kadın, çamaşırları kaynatır, kazanlarda ısıtılan suyu leğenlere alır, saatlerce çitiler, çivitler, yıkardı. Yıkanan çamaşırlar avlu veya dama gerilmiş sicimlere asılır, kurutulurdu. Kırk-elli yıl öncesine kadar eski mahallelerdeki evlerde oturmuş olan Kayserililer, o tür yaşamın güçlüklerini çok iyi bilirler. Çünkü en yakındıkları konular ısıtma, temizlik ve bakımla ilgilidir. Yine de başta kadınlar olmak üzere hemen hepsinin eski ev-

Hasır sini, bakır tabak ve su kabı

lerine duygusal bağlılıkları vardır. Süslü zar ve tavanlarla kaplanmış, ferah ve dolabı tereği yerli yerinde olan eski oda ve evlerin, mimari kişilik ve güzellikleri yanında, mahallelerdeki yakın komşuluk ilişkileri, avlulardaki çiçek ve yeşillikler; zamanın sorun olmadığı rahat bir tempo ve belki gençlikleriyle ilgili bazı hoş anılar, herkesin ama özellikle de kadınların, evlerine nostalji ile bağlanmalarına ve eski evlerini sık sık anmalarına neden olmaktadır. O evlerde büyümüş olan çocuklar için ise bu evler, ömür boyu hatırlayacakları fantastik yapılardır.

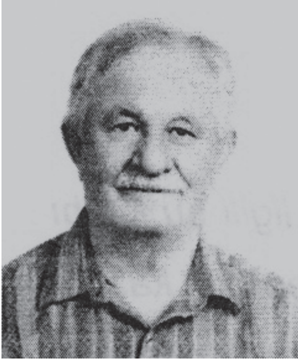
Sosyal ve Psikolojik Bazı Boyutlar: Geçmişte gerek aile içi, gerekse komşuluk ilişkilerindeki yakınlık bugünkünden çok farklı bir yaşama biçimi oluşturmuştu. Geniş aile düzeninde yaşayan aileler, ne kadar küçük olursa olsun genellikle üç kuşağı temsil eden çocuklar, anne-baba ve büyüklerin (ağababa ve nine) bir araya gelmesiyle oluşmuştu. Çok yakın ilişki, sevgi ve saygı bağlarının bulunduğu ailede, büyükbaba ve büyükanne otoriteyi temsil ederdi. Evde torunların özel bir yeri vardı; bir sevgi çemberi içinde el üstünde tutularak büyür; komşu ve akraba çocuklarıyla oynar; ninniler, masallar dinleyerek uyurlardı. Büyüdükleri zaman da çocuklar anne-babalarına bakmakla yükümlüydü. Aile bireyleri ve akrabalar arasındaki yakınlık, o zamanki sosyal düzenin bir sonucuydu ve çağdaş batı toplumlarında sergilenenden çok farklıydı. Zamanla bir miktar azalmış olsa bile Kayseri'de anne-baba, büyükanne-büyükbabaya gösterilen yakınlık, saygı, minnet ve sorumluluk duyguları bugün de hâlâ güçlü ve bağlayıcıdır. Yakın toplumsal ilişkilerden bir diğeri komşuluk düzeyindedir. Kökeni çok eskilere dayanan ve din kitaplarında da bahsedilen, komşularını sevip sayma gereği, özellikle kadınlar açısından çok önemli olmuş ve bu durum mahallede de evlerdekine yakın sıcak ve samimi ortamların oluşmasına yardım etmiştir. Sık sık yapılan ziyaretler yerel deyimle "gezmeler", yardımlaşma ve dertleşmeler komşuları yakınlaştırmış, sosyal ve psikolojik birçok sorunun çözülmesine yardımcı olmuştur. Kadınlar arası etkileşimi artıran bir gelenek de çeyiz hazırlığıdır. Kız çocukların doğmasıyla başlayan uzun ve zahmetli bir süreç olan çeyiz, evdeki kadınların, zaman zaman da akraba ve komşuların yardımlaşmasıyla hazırlanırdı. Birçok insanın belli roller üstlendiği bu süreçte kadınlar sabır ve anlayışla çalışır, el becerilerini ve inceliklerini gösterir; ev düzeni, eşya, giyim-kuşam, takı, oya, nakış ve süsleme kültürünün gelişmesine ve kuşaktan kuşağa geçmesine katkıda bulunurdu. Çeyiz, her ailenin toplum içindeki konumunu, ekonomik ve kültürel birikimini gösteren önemli bir etkendi ve çok zaman göz kamaştıran güzelliklerin ortaya çıkmasını sağlardı. Erkekler de komşularını ara sıra, bazen de düzenli bir program içinde gece oturmaları çerçevesinde ziyaret ederdi. Oturmalar genellikle haftada bir olur, katılan komşular sırayla toplantılara ev sahipliği yapardı. Oturmalar-

Tacettin Mahallesi Söğüt Çıkmazı'nda oyun oynayan çocuklar-1990'ların sonu (Ş. Karatepe)

da toplumun günlük sorunları, politik gidişatı tartışılır, kitap okunur, şakalaşılır, müzik aletleri çalınır, eğlenilirdi.

Geleneksel Kayseri evleri, bakım ve ısıtma zorlukları, alt yapı eksikliği, içinde bulundukları sokakların otomobil trafiğine uygun olmayışı ve ev teknolojisindeki gelişmelere ayak uyduramamaları nedeniyle yavaş yavaş boşaltılmış, kaderlerine terk edilmiştir. Kentte korunabilmiş eski ev sayısı çok azdır; bunlardan Güpgüpoğulları Konağı bir müzeye, Atatürk'ün ağırlandığı Reşit İmamoğlu Evi ise bir sanat merkezine dönüştürülerek yıkılmaktan kurtulmuştur. Tavukçuoğlu Mahallesi'nde bulunan ve onarılmakta olan, yan yana altı ev ile onların hemen güney tarafında bulunan Orta Doğu Teknik Üniversitesine ait bir ev de koruma altına alınacaktır.

İsmail Evci

Kaynakça: A. Nazif, *Mir'at,* (Palamutoğlu); N. Çakıroğlu, *Kayseri Evleri,* İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1952; S. H. Eldem, *Türk Evi Plan Tipleri*, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1954; S. H. Eldem, *Türk Evi Osanlı Dönemi I*, TAÇ, İstanbul 1984; S. Faroqhi, *Men of Modest Substance – House Owners and House Property in Seventeenth Century, Ankara and Kayseri*, Cambridge University Pres, Cambridge, London, N. Y. 1987; V. İmamoğlu, *Geleneksel Kayseri Evleri*, Genişletilmiş İkinci Basım Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 2006, s. 290; Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Beşinci Kitap, Sad. Zuhuri Danışman, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1970, s. 60-79; F. Fahir, "Kayseri Bağları ve Bağcılığı II", *Erciyes-Kayseri Halkevi Dergisi* (1945), Sayı: 31-32, s. 20-21; F. Fahir, "Kayseri Bağları ve Bağcılığı III", *Erciyes-Kayseri Halkevi Dergisi* (1946), Sayı: 36-37, s. 32-34; V. İmamoğlu, *Kayseri Bağ Evleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2001; R. C. Jennings, "The population, society and economy of the Region of Erciyes Dağı in the sixteenth century", Jean-Louis Bacque-Grammont & Paul Dumont (eds.) *Contributions a l'histoire economique et sociale l'Empire otoman*, Association Pour le Developpement des etudes Turques, Paris 1983, s. 149-250.

VACIT İMAMOĞLU

EVCİ, İSMAİL

Yazar (Kayseri, 1932-). Kayseri Lisesini bitirdi. Ankara Hukuk Fakültesinden mezun oldu. Öğrencilik yıllarında Kayseri İli Yardım Derneği yönetiminde bulundu. Adana, Ankara, İstanbul ve Kayseri'de serbest avukat, bakanlık baş hukuk müşaviri ve hazine avukatı olarak çalıştı. *Yeni Kayseri* ve *Hakimiyet* gazetelerinde yazı işleri müdürlüğü görevlerinde bulundu. Haftalık mizah gazetesi *Şakacı*'yı çıkardı. **Eserleri:** *Kayseri ve Kayseri Sofrası* (2007).

Kaynakça: İsmail Evci, *Kayseri ve Kayseri Sofrası,* Mazaka Yayıncılık, Kayseri 2007.

YAYIN KURULU

EVEREK bk. DEVELİ

EVEREK CAMİ-İ KEBİR

Develi* merkez (Everek), Cami-i Kebir Mahallesi'nde bulunan camide, inşa tarihini ve banisini veren herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Cami, hariminin batı duvarında asılı bir pano içerisinde deri üzerine yazılmış sekiz satırlık tamir kitabesine göre M 1731 tarihinde Bay Ali tarafından tamir edilmiş ve M 1769 tarihinde genişletilmiştir. Aynı kitabede caminin yetmiş yedi sene sonra (M 1844) Mehmet İbn-i İbrahim bin Yusuf Efendizade tarafından yeniden tamir edildiği belirtilmektedir. Kuzey cephede cümle kapısı üzerinde bulunan H 1318 (M 1900) tarihli tamir kitabesinden de, caminin bu tarihte yeniden tamir edildiği anlaşılmaktadır. Caminin kuzeybatısında yer alan minare H 1280 (M 1870) tarihinde inşa edilmiştir. Kuzey-güney doğrultuda mihraba paralel beş sahndan oluşan cami tamamen kesme

Everek Cami-i Kebir (S. M. Topçu)

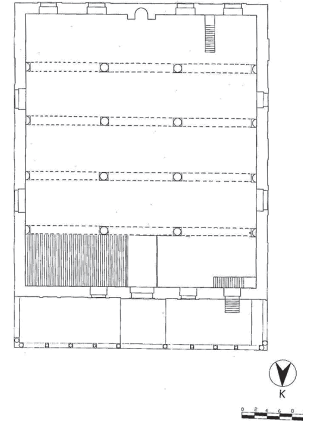
taştan inşa edilmiş olup, ahşap kirişlemeli tavanın üzeri kırma çatıyla kapatılmıştır. Caminin doğu ve batı cepheleri yuvarlak kemerli beş pencere ile hareketlendirilmiş olup bu pencerelerden güney köşede, cephe ortasında ve kuzey köşede yer alanları kapatılmıştır. Güney cephe yuvarlak kemerli dört pencere ile hareketlendirilmiştir. Caminin kuzeybatısında yer alan tek şerefeli minare, H 1280 (M 1870) tarihinde Hacı Ali tarafından camiden 3,97 m uzakta inşa edilmiştir. Minare 3,02 x 3,16 m boyutlarında kareye yakın bir dikdörtgen kürsü üzerine, tek şerefeli olarak yükselmektedir. Minarenin külah kısmının altında taş üzerinde yüksek kabartma olarak yapılmış girland biçiminde birbirine eklenen "C" şeklindeki kıvrımlardan oluşan bezeme kuşağı bulunur. Minarenin giriş kapısı kuzey cephesi üzerinde yer almaktadır. Minarenin şerefe kısmına 63 basamaklı döner bir merdivenle çıkılmaktadır. Minare kaidesinin batı cephesinde yer alan 12 satırlık inşa kitabesi H 1280 (M 1870) tarihlidir. Okunuşu:

Edelim sakınca bir davet İslam eyvanında
Erişsin müminim şimdi tutuldukça evtan
Mualla minare eyledi inşa bu meydanda
Vere banisine Allah behişte huri gılman
Olup Hacı Ali Namı ise daim eder hayrat
Mekândır Aliyede ilahi eyle kullu gufran
Nezaret eyledi Hacı Ali zır Karye-i Zile'de
Kusurun Gufran edüp Mevla erişin rahimdi rahman
Bin iki yüz seksen yedi salında iyidir zaman
Şer'afet kesb etsün İslam kuruldu kibl-el mekân
Murat usta edüp ref-i kavaid-i kam-i rana
Tevvabını rahmetiyle yâd edeler cümle ihvan

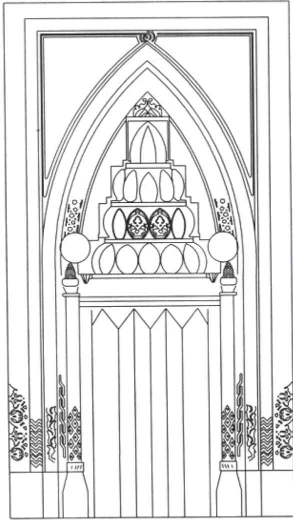

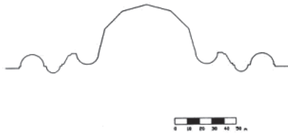
Everek Cami-i Kebir içi (S. M. Topçu)

565 numaralı *Hurufat Defteri*'nin Kaza-i Develi kısmının 175. sayfasında yer alan 1807 tarihli bir belgede Bay Ali Camisi'nin bitişiğinde bir sıbyan mektebinin yer aldığı kayıtlıdır. Ahmet Gürlek* *Memleketim Develi* adlı eserinde sıbyan mektebinin minarenin altında bulunduğunu ve Kibrit Hoca adıyla tanınmış meşhur bir hocasının olduğunu belirtmektedir. Minarenin caminin bünyesinden bağımsız olarak yapılması, daha önceden burada inşa edilmiş bir sıbyan mektebinin bulunuyor olmasıyla açıklanabilir. Caminin kuzey cephesinin önünde beş bölümlü son cemaat mahallî yer almaktadır. Son cemaat mahallînin üst örtüsü, güney-kuzey doğrultusunda atılan ahşap hatıllarla meydana getirilmiş meyilli çatıdır. Hatıllar güneyden caminin kuzey cephe duvarına oturmaktayken, kuzeyde ise ikisi köşe duvarlarına gömülü, üçü serbest olan sütunların taşıdığı sivri kemerler üzerine atılmışlardır. Kemerleri taşıyan sütunlar baklava dilimli başlıklara sahiptir. Cümle kapısının bulunduğu kuzey cephe altta kapının her iki yanına simetrik olarak yerleştirilen yuvarlak kemerli birer adet, üstte biri kapının üzerine, diğerleri yanlara yerleştirilen iki adet olmak üzere toplam beş adet pencere ile hareketlendirilmiştir. Fakat orijinalde bu cephenin doğu ve batı köşelerinde birer adet pencere daha yer almaktaydı. Günümüzde bu pencereler kapatılmış, doğudaki pencerenin altına merdiven basamakları eklenerek kadınlar mahfilinin giriş kapısına dönüştürülmüştür.

Everek Cami-i Kebir planı (çizim: S. M. Topçu)

Everek Cami-i Kebir mihrabı (çizim: E. Yurdakul)

Everek Cami-i Kebir mihrabı (S. M. Topçu)

Cümle kapısı yuvarlak kemerli olup, üç yönde dört bordür tarafından çerçevelenmiştir. Bordürlerin üzeri boş bırakılmıştır. Cami kapısının yuvarlak kemerinin üzerinde yer alan dikdörtgen pano içerisinde "Besmele" yazılıdır. Cümle kapısının üzerinde H 1318 (M 1900) tarihli onarım kitabesi bulunmaktadır. Kapının üzeri günümüzde kemer ve yan söveleri bordo, köşelik kısımları turkuvaz mavisi, yan bordürlerin üzeri koyu yeşil ve dikdörtgen panonun içerisi de sarı renkte yağlı boyalarla boyanmıştır. Çift kanatlı ahşap kapının zemini koyu yeşil, göbekleri ise bordo renkte yağlı boyalarla boyanmıştır. Bu kapıdan geçilerek harime girilmektedir. Harim, 18,48 x 21,95 m ölçülerinde olup, mihraba paralel atılan sivri kemerlerle beş sahna bölünmüştür. Harimin üst örtüsü ahşap olup, kuzey-güney doğrultuda atılan ahşap hatıllar doğu-batı yönünde atılan kemerler tarafından taşınmaktadır. Sahınların üzerini örten ahşap hatıllardan mihrap önündekiler daha büyük çaplı olarak tasarlanmıştır. Ayrıca girişten mihraba doğru üçüncü sahnın orta kısmında iki ahşap kiriş bulunmaktadır. Bu kısmın üzeri orijinalde açık olarak yapılmışken daha sonraki onarımlarda kapatılmıştır. Burada Selçuklu Ulu Camilerinde gördüğümüz özetlenmiş iç avlu uygulamasının denendiği görülmektedir. Üst örtüyü taşıyan kemerler sekizi doğu ve batı duvara gömülü, sekizi serbest olan toplam on altı sütun tarafından taşınmaktadır. Bu sütunların çapları 0,75 m ile 0,77 m arasında değişmektedir. Sütunlar 0,15 m yüksekliğinde kare pabuçluklara oturmaktadırlar. Harimin doğu ve batı cephesi orijinalinde beş yuvarlak kemerli pencere ile hareketlendirilmişken günümüzde bu pencerelerden sırasıyla girişteki ilk sahnı aydınlatan pencere, üçüncü sahndaki pencere ve mihrap önü sahnındaki pencereler kapatılmıştır.

Harimin güney cephesi mihrabın doğu ve batısına açılan ikişer yuvarlak kemerli pencere ile hareketlendirilmiştir. Harim toplam on iki adet yuvarlak kemerli pencere tarafından aydınlatılmaktadır Caminin mihrabı muhtemelen H 1260 (M 1844) tarihindeki onarım esnasında yapılmış olmalıdır. Çünkü mihrabın boyutları ile caminin boyutları arasında bir uyum söz konusudur. Abidevi bir sanatsal işçiliğe sahip olan mihrap Yukarı Develi'de bulunan XIII. yüzyıl ortalarında yapılmış Hızır İlyas Türbesi*'nin (Şeyh İmadettin Türbesi) mihrabının büyütülmüş bir kopyasıdır. Mihrap, tamamen taştan yapılmış olup, günümüzde etrafı ahşap bir pano ile çevrilmiştir. Mihrabın dıştan içe doğru ilk bordürü 0,12 m genişliğinde dışa doğru 0,5 m çıkıntı yapacak şekilde tasarlanmış ve bu bordürün üzeri boş bırakılmıştır. İkinci bordür 0,14 m genişliğinde olup mihrap yüzeyinden taşıntı yapmamakta ve üzeri yüksek kabartma tekniğinde yapılan palmet ve rumilerin kıvrım dallarla birbirine bağlanmasından oluşan bitkisel bir kompozisyon ile bezenmiştir. Üçüncü bordür 0,8 m genişliğinde olup mihrap yüzeyinden 1,5 m dışa taşıntı yapar şekilde tasarlanmış ve üzerinde zikzaklı çizgilerin balıksırtı şeklinde düzenlendiği bezeme kompozisyonu yer almaktadır. Dördüncü bordür 0,9 m genişliğinde olup üzeri yüksek kabartma tekniğinde yapılmış

kıvrımdal etrafına yerleştirilen rumilerden oluşan bitkisel bir kompozisyonla tezyin edilmiştir. Altı köşeli mihrap nişinin her iki köşesine sütunceler yerleştirilmiştir. Sütunceler sabit olmayıp elle döndürülebilmektedirler. Sütuncelerin üzeri alçak kabartma olarak işlenilen şeritlerin diyagonal tarzda birbirleriyle geçmeler yapmalarıyla oluşan geometrik bezemeyle süslenmiştir. Mihrap nişi dört sıra mukarnas kavsara ile örtülüdür. Oldukça yüzeysel olarak işlenen mukarnasların üzeri rumili basit saplar palmetlerden oluşan süslemeyle bezenmiştir. Kavsara kısmının en alt sırası üzerinde yer alan yazı kuşağında Allah'ın güzel isimleri yazılıdır.

Okunuşu:

Ya Rahman, Ya Rahim, Ya Kuddus, Ya Hannan, Ya Mennan, Ya Deyyan, Ya Gufran, Ya Sultan

Mihrap kavsarasının sivri kemeri üzerinde, kırık çizgilerin alt-üst geçmeler yapmasıyla şekillenen beş köşeli yıldızlardan oluşan geometrik süsleme kuşağı bulunmaktadır. Mihrap alınlığında sekiz kollu yıldızlardan oluşan geometrik kompozisyonun bir bölümünün işlendiği dikkat çeker. Mihrap köşelikleri bitkisel süslemelerden oluşan birbirinin simetriği olan iki panoya bölünmüştür. Köşelikler üzerinde kapalı formlar meydana getiren dilimli rumiler, kıvrımdallar ve basit yapraklardan oluşan bitkisel bezeme görülür.

Caminin ahşap minberi ve ahşap vaaz kürsüsü orijinal değildir. Kadınlar mahfili harimin kuzey cephesinin üzerinde bulunmaktadır. Mahfilin üzeri ahşap tavan olup, doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Mahfil harim kısmına açılan ve üzerleri ince şerit şeklinde çıtaların yatay, dikey ve eğik bir şekilde yerleştirilmesiyle kapatılan üç kemer gözü tarafından aydınlatılmaktadır. Caminin hariminin batı duvarında yer alan pano içerisinde deri üzerine yazılmış, sekiz satırlık, H 1260 (M 1844) tarihinde El- Hac Hacı Mehmet bin İbrahim bin Yusuf Efendizade'ye ait tamir kitabesi bulunmaktadır. Kitabe Seyrani* (1782–1873) tarafından yazılmıştır.

Transkripsiyon:

Sene bin yüz tamam kırk üç içinde eylemiş âbâd
Kebir-i Cami-i Bey Ali nam bir veliyüllah
Edüp tarh-ı esâs-ı tâk-ı sâlis beyti matla'da
Nitâk-ı sâlisin bâkî binâsından edem âgâh
Sene bin yüz dahi seksen içinde rub-u meskûnu
Sevenler hayr tevsî eylemişler hasbe tenlillah
İmaretten olup yetmiş yedi yıldan beri mahrum
Lisân-ı hâl ile feryâd ederdi bu ibâdetgâh
Muhâdiminden el-Hâcî Mehemmed İbn-i İbrâhim
Bin Yusuf Efendizadeyi mamur ede Allah
Sene bin iki yüz atmış içinde eyledi tamir
Derûn-ı câmi'i kıldı münevver misli beytüllah
O zât-i zü'l-kerîm-i haslet-i me'car
Edüp mevlâ vücûdun vücûdu hayr bâis ede fi sebîlillah
Dua-i hayrı tam, târih-i tâmir etti Seyrani
Ola Hacı Mehemmed hayrı makbûl-i muhibbullah
Sene 1260

Seyrani, 1782–1873 yılları arasında yaşamıştır. Buda bize kitabede bahsettiği onarım ve genişletmeler hakkındaki bilgileri, ya kulaktan duyma şeklinde yazdığını ya da Bay Ali'nin tamir ettiği yapının günümüze ulaşmayan bir kitabesinden aldığını göstermektedir. Burada kitabenin ilk satırında Seyrani'nın yapının H 1143 (M 1730) yılında Bay Ali tarafından abâd edildiğini belirtmesi ve caminin "Ulu Cami" olarak adlandırılması, bize caminin 1730 yılından daha önce yapılmış olduğunu düşündürmektedir. Bilindiği üzere Türk şehirlerinde inşa edilen ilk camiler "Ulu Cami" (Cami-i Kebir) olarak adlandırılmışlardır. Bu isim caminin büyüklüğünden değil, şehirde ilk olarak o caminin inşa edilmesinden dolayı verilmektedir.

H 992, 971, 983 (M 1584, 1563, 1575) tarihli Kayseri İli *Tahrir Defterleri*'nde geçen Bay Ali Mescidi tasarrufunda olan köylerin isimleri ile ilgili bilgiler, caminin M 1563 tarihinden önce inşa edilmiş olduğunu kanıtlamaktadır.

H 1288-1290 (M 1870-1873) tarihli 223 numaralı *Kayseri Şer'iyye Sicili*'nde H 1289 (M 1879) tarihli 325 nolu belgede Develi Kazası Everek Kasabası Cami-i Kebir Mahallesi'ndeki Cami-i Kebir'in aydınlanması için El-Hac Osman Ağa 1800 kuruş borç bırakmış, mirasçısı borcu ödemek için Eniktepe'deki ağaçlığı ve meyveliği caminin mütevellisine sattığına dair bilgiden, caminin artık bu yüzyılda Ulu Camii olarak adlandırıldığını görmekteyiz. Bunun sebebi bu dönemde Everek'te başka camilerin de inşa edilmiş olması ve ilk yapılan caminin vurgulanmak istenmesidir. Everek Cami-i Kebir, yukarıda değindiğimiz bilgiler dahilinde ilk olarak, en geç XVI. yüzyıl başlarında inşa edilmiş olmalıdır.

Kaynakça: Tuncer Baykara, "Ulu cami" Selçuklu Şehrinde İskanı Belirleyen Bir Kaynak Olarak", *Belleten*, LX/227, S.60, s. 93; Osman Taşdemîr, *223 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H 1288-1290/M 1870-1873) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1999, s. 334-336; Ali Kılcı, "Hurufat Kayıtlarında Develi Vakıfları ve Vakıfdaki Görevlilerin Ücretleri", *Develi*, s. 657; Sultan Topçu, *Develi'deki Türk Eserleri*, Develi 2007, s. 33-39; Refet Yınanç-Mesut Elibüyük, *Kayseri İli Tahrir Defterleri, Karahisar, Develi, Zamantı Transkripsiyonu*, C.II, Kayseri 2009, s. 555.

SULTAN MURAT TOPÇU

EVEREKLİOĞLU, CEM

Cem Evereklioğlu

Öğretim üyesi, hekim (Kayseri, 1967-). Öğrenimine Almanya'da başladı, ortaokulu ve liseyi Kayseri'de okudu. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun oldu (1986–1992). Almanya Berlin'de (Hartnackschule) Alman Dili ve Edebiyatı üzerine eğitim aldı (1992–1993). Kütahya'da mecburi hizmetini tamamladı. İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi, Turgut Özal Tıp Merkezi Göz Hastalıkları Anabilim Dalında başladığı ihsasını tamamlayarak uzman oldu (1998). Aynı Üniversite ve aynı Bölüm'de öğretim görevlisi ve üyesi olarak çalıştı. Ardından Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi Göz Hastalıları Anabilim Dalında yardımcı doçent olarak görev aldı. Akademik çalışmalarına Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Göz Hastalıkları Anabilim Dalında devam etti ve doçent oldu (2006). Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Göz Hastalıkları Anabilim Dalı Öğretim Üyesi ve Bölüm Başkanı'dır.

Eserleri: Ulusal ve uluslararası hakemli dergilerde yayımlamış birçok makalesi bulunmaktadır.

YAYIN KURULU

EVHADİYE DERVİŞLERİ

Tabir, XlII. yüzyılın Vahdet-i Vücud mektebine mensup en tanınmış mutasavvıflarından Şeyh Evhadüddin Hâmid b. Ebi'l-Fahr el-Kirmanî* (1164 veya 1166?-1238)' ye nispet edilen Evhadiye yoluna mensup sûfîler için kullanılır.

Anadolu Selçuklu Devleti sultanlarından I. Gıyâseddin Keyhüsrev* ve oğlu I. Alaaddin Keykubad* zamanlarında onlarla iyi geçinip bazen destek ve himâye gören Kirmanî; Kayseri, Sivas, Niğde, Aksaray, Konya, Tokat, Niksar gibi kültür merkezi olan muhitlerde çok önemli şeyh, halife ve derviş yetiştirdi. Evhadiye Dervişleri arasında birçok ünlü sima vardır.

Ahi Evran*, Kirmanî'nin en ünlü talebesi sayılabilir. Bir fütüvvet ehli olan Kirmanî'nin bu yönü, fütüvveti Anadolu'ya aktararak Ahilik* olarak geliştiren talebesi Ahi Evran'ın şahsında ifadesini buldu.

Şeyh Fahruddin İbrahim b. Şehriyar el-Irâkî (ö. 1289), Evhadüddin-i Kirmanî* ile aynı meşreptendir ve Evhadî dervişlerinden olup aslen Hemedanlıdır. Daha sonra bir olay yüzünden Multân'a gidip orda Şeyh Zekeriyâ-yı Multânî'nin müridi oldu.

Necmü'd-Dâye, *Mirsâdü'l-İbâd* adlı meşhur eserin sahibidir ve Moğol istilası önünden kaçarak Anadolu'ya gelip Sivas'a yerleşmiştir. Şeyh Evhadüddin-i Kirmanî ile birçok defalar görüştükten sonra Sivas'ta Evhadiyye tarikatı halifesi oldu.

Şeyh Şemseddin Ömer, Kirmanî'nin

Sivas'ta görüştüğü bir başka şeyhtir. Aslen Tiflisli olup Sivas'a gelip yerleşti. Evhadüddin-i Kirmanî ile irtibatı kesmedi ve onun halifelerinden biri oldu.

Muhammed el-Alâî, Şemseddin Ömer'in oğludur. Birçok defa Sivas'tan Kayseri'ye gelerek Evhadüddin Kirmanî ile görüşüp ondan inâbe aldı. Sivas'ta Evhadiyye tarikatı halifelerinden oldu. Şeyhi Evhadüddin Kirmanî hakkında *Menâkıbnâme* adlı meşhur eseri yazdı. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan Evhadüddin rubâilerindeki bir kayıtta, Muhammed Alâî'nin torunlarının Bünyan ilçesine gelip yerleştikleri yazılıdır.

Evhadüddin-i Kirmanî, Kayseri'den Konya'ya birçok defa gidip gelmiş ve Evhadiyye tarikatını kurarak burada birçok mürit edinmiştir. Rivayete göre Mevlana'nın kızı Melike Hatun da bu tarikatın kadınlar koluna intisaplıydı. Ancak Şems-i Tebrizî Konya'ya gelince Melike'nin bu tarikata katılmasını engelledi.

Konya'da bulunan iki Ahmet Fakih'ten biri Evhadiyye tarikatı dervişi olan mecnun âşıklardandır.

Evhadiyye tarikatı en çok Anadolu'da yaygın olmakla beraber bu tarikatın diğer ülkelerde de müntesipleri olmuştur. XIV. asrın sonlarında (H 770/M 1368) Şam'da Evhadüddin-i Kirmanî'nin müritlerine ait olan bin hânkâhın faaliyet halinde olduğunu da görmekteyiz.

İran'da, meşhur şâir Evhadüddin-i İsfehanî (H 738/ M 1337) kendisini Evhadüddin-i Kirmanî'ye nisbet ederek "Evhadî" lakabını kullanmış ve Evhadiye Dervişidir.

İran'da, *Tezkire-i Arafâtü'l- Âşıkîn* yazarı Takiyü'd-din Muhammed bin Sa'düddin Ahmed Evhadî de Evhadiye tarikatına mensup olduğunu belirtmek için Evhadî mahlasını kullanmıştır.

Kâmil-i Tebrizî aslen Türkmen olup Evhadüddin-i Kirmanî'nin sâdık dervişlerinden biridir. Bu Türkmen derviş hem Sultan I. Alaüddin Keykubad'ın önem verdiği, hem de Türkmenler arasında büyük bir üne sahip olan bir derviş idi.

Tokat/Niksar'da Ahi Pehlivan-ı Evhadî adlı bir zatın türbesinin varlığı ve Turhal'da Kirmanî Baba adlı bir makamın bulunması, Tokat yöresinde de Evhadî dervişlerinin bulunduğunu düşündürmektedir.

Şeyh Bedreddin Yaman ve Şeyh Şihabeddin Çoban Kayseri'de Evhadüddin-i Kirmanî'nin hizmetinde bulunmuş ve ondan inâbe almış iki Evhadiye dervişidir. Ereğli'de cami ve bir imaret de yaptırıp maddî ve manevî yönden halka hizmet etmişlerdir.

Zahirüddin Yusuf, Ereğlili Şeyh Bedrüddin Yaman'dan ders almış bir sufidir. Aslen Merağalı olup Kayseri'ye yerleşti ve Kayseri'de kadılık yaptı. Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü'ş-Şefik* adlı eserinde onun büyük bir veli olduğunu ve tasavvufî düşüncede bu zatın Evhadüddin-i Kirmanî'ye mensup olduğunu bildirir.

Anadolu'da Evhadüddin Hamid'in en ünlü halifelerinden biri de Şeyh Bahaüddin Togan'dır. Kayseri'de bulunduğu sıralarda Sadruddin Konevî ile mektuplaştı. Konevî'nin isteği üzerine Türk şeyhlerin tasavvufî meşrebine dâir bir risâle yazdı.

Şihâbüddin Ahmed el-Evhadî Şeyh Bahaüddin Togan'ın ahfadındandır ve Evhadiye dervişidir. Mısır'da büyük bir üne sahip olan *Kitabu'z-Zahâir ve't-Tuhaf* adlı eseri yazdı.

Mikâil Bayram'a göre, Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi'ye nispet edilen bir risâlede, Yunus Emre'nin şeyhi Taptuk Emre'nin de Evhadüddin-i Kirmanî'ye mensup olduğu ve ondan istifade ettiği bildirilmektedir.

Niğdeli Kadı Ahmed'in eseri *el-Veledü'ş-Şefik* adlı kitabın derkenarında yazılı kayda göre, Hacı Bektaş Veli'nin halifesi olan İbrahim Hacı, Kayseri/Develi ilçesinde medfundur. Niğdeli Kadı Ahmet, bu Taptuklu dervişin Evhadüddin Kirmanî'ye mensup olduğunu yazmaktadır. Bu durumda, ünlü şairimiz Yunus Emre de Evhadî dervişi olmalıdır.

Şeyh Hamid-i Veli*'nin oğlu Yusuf Hakikî'nin Ahi Evren'in *Metali'u'l-İman* adlı eserini Türkçeye çevirmesi de, onun Evhadüddin'e ve yakınlarına ilgi duyduğunu göstermektedir. Oğluna Evhadüd-

din (H 881/ M 1475), kız torununa da Fatma Hatun (H 845/M 1441) adlarını koymuş olması ise bir tesadüf olmasa gerektir.

Şeyh Cemâlüddin Muhammed el-Aksarayî'nin 790/1388'de Evhadüddin el- Kirmanî'nin bazı rubaîlerini şerh ettiği *Nüzhetü'-Ervah fi Şerhi Ebyati'ş-Şeyh Evhadüddin el-Kirmanî* adlı bir eser yazması, onun zamanında Aksaray ve çevresinde Evhadüddin'e bağlılığın ve onun eserlerine ilginin devam ettiğini gösterir.

Kaynakça: Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda Marijinal Sûfîlik; Kalenderîler*, Ankara 1992, s. 80-82; Mikâil Bayram, *Şeyh Evhadü'd-din Hamid el- Kirmanî ve Evhadiyye Tarikatı*, Konya 1993; M. Bayram, *Bacıyân-ı Rum*, Konya 1987, s. 17-18; *Menâkıb-ı Evhadüddin-i Kirmanî*, s. 153-154; M. Bayram, *Ahi Evren Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, Ankara 1995; *DİA*, C. XI, s. 518-52; Osman Çetin, *Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu'da İslâmiyet'in Yayılışı*, İstanbul 1981, s. 136-137; M. Bayram, "Baba İshak Harekatının Gerçek Sebebi ve Ahi Evren ile İlgisi", *Diyanet Dergisi*, C. XVIII, Mart-Nisan 1979, S. 2.

RASİM DENİZ

EVHADİYE TEKKELERİ

Evhadüddin-i Kirmanî*'nin kurmuş bulunduğu ve daha sonra damadı olduğu ileri sürülen Ahi Evren*'in mensup olduğu tarikatın Kayseri'deki tekkeleri, Evhadiye Tarikatının Kayseri'de iki tekkesi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Eratnalı Devleti'nin* kurucusu Alaaddin Eretna'nın*, karısı Süli Paşa'nın* 1349 yılında ölümü üzerine yaptırmış olduğu "Köşk Medrese"* ismi ile anılan tekkedir. Gerçekten vakıf kayıtlarında binanın "Evhadi" dervişlerine tahsis edildiği belirtildiği gibi şimdi kaybolmuş bulunan giriş kapısı üzerindeki kitabesinde de binadan *buk'a* (tekke) olarak bahsedilmiştir. Osmanlı döneminde şeyhler 1657 yılında, vakfiyesine dayanarak *hankâh* ismi ile anılan binanın, medrese olarak kullanılmasına mahkemeye itirazda bulunmuşlar ve bu doğrultuda karar almışlardır. Alaaddin Eretna'nın eşinden sonra kendisi ve kendisinden sonra sultan olan çocuklarının da medfun bulunduğu türbe - kümbetin bulunduğu bina şehrin Gültepe Mahallesi'nde olup bugün vakıflarca aşevi olarak kullanılmaktadır. 1657 yılındaki *Şeriyye sicil* kayıtlarına göre; binada bir mescid, bir halvethâne (çilehâne) ve dervişlerin (sûfî) kaldığı dört hücre bulunmaktaydı. Binanın o gün elde bulunan ve bugün kaybolmuş vakfiyesine göre de; gelirler tekke (hangâh) nin şeyhine, imamına, müezzinine, bevvab (kapıcı) ve farraş (hizmetli) ına, on icrahana (derviş) tahsis edilmiştir. Yine 1657 yılındaki kayıtlara göre hangâhın damı ve kemerleri halvethânenin damları ve duvarlarının harap olduğu, acilen onarıma ihtiyaç duyduğu, tamir olamaz ise tamamen yıkılabileceği belirtilmiştir.

Kayseri'deki ikinci Evhadî Tekkesi, Gülük Mahallesi'nde bulunan Emîr Davud Zaviyesi idi. Bina bugün tamamen yıkılmış olup yeri dahi belli değildir. Ancak elimizde bulunan Osmanlı dönemi (XVI. yüzyıl) vakıf kayıtlarında zaviyenin faal olduğu, gelir kaynakları (akar) olarak Hacılar ve Alagöz Köyleri, Kuyucu Mezraası, vaktiyle Erkilet yolu üzerinde bulunan Meşhedini Köyü'nde bir arazi ve Tomarza Köyü'nün tahsis edildiği, ancak Tomarza işgal altında bulunduğundan buradan herhangi bir şey alınamadığı yazılıdır. Gelirlerin zaviyede görevli dört hafıza, tekkeye gelip gidenlere, Salı ve Perşembe günleri fakirlere yemek dağıtımına harcanacağı, kalanının Hacı Emîr Davud evlâdından olan mütevellinin (vakıf

Köşk medrese içi

idarecisi) tasarrufunda bulunacağı şart koşulmuştur. Zaviyenin banisi olan Emîr Davud'un Karamanoğlu ailesinden Kayseri Valisi Şeyh Çelebi*'nin babası olup onun da oğlu gibi Kayseri'de görevli olduğu anlaşılmaktadır.

Kaynakça: Yard. Doç. Dr. Kemal Göde, *Eretnalılar,* Ankara 2001; Mikail Bayram, *Şeyh Evhadüddin Hamit el-Kirmani ve Evhadiye Tarikatı,* Konya 1993; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri Köşk Medresesinin Hankâh (Buk'a) Olduğu Hakkında 1657 Yılında Alınan Mahkeme Kararları", *VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kayseri 2002, s. 263-264, 268; Aynı yazar, "Vakıf Kayıtlarında Hacılar", *I. Hacılar Sempozyumu*, Kayseri 2008, s. 175-186.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

EVHADÜDDİN-İ KİRMANÎ

Kayseri'de yaşamış sufilerdendir. Tam adı Şeyh Evhadüddin Hâmid b. Ebi'l-Fahr el-Kirmanî'dir. Kaynaklardaki bilgiler kesin olmadığı için ancak M 1164-1166 yılları arasında İran sınırları içindeki Kirman'da doğduğu söylenebilmektedir. Yine kesinlik belirtmeyen kaynaklara göre 1238 yılında ölmüştür. Kabrinin nerede olduğu konusunda birbirini tutmayan görüşler vardır. Evliyâ Çelebi Kayseri'de medfun olduğunu söylerken, Bağdat'ta, Konya'da veya Diyarbekir'de defnedildiğini söyleyen kaynaklar da vardır. Kirmanî'nin ayrıca Turhal'da bir makamı (türbesi) bulunmaktadır.

Hayatı büyük ölçüde menkıbevî kaynaklara dayalı olan Kirmanî, ömrünün bir kısmını Anadolu'da ve dolayısıyla Kayseri'de geçirmiştir. Tasavvuf ilminde üstadı Muhammed es-Sücasî'dir. Ünlü sufîlerden İbn-i Arabî (ö. 1241)'nin yakın dostu idi. Çevresinde oluşan tasavvuf halkası sebebiyle yaşadığı devrin birçok ünlü sûfîsinin Evhadiye Dervişlerinden* olduğu kabul edilmektedir. Bunların çoğu Ahî Evran* başta olmak üzere Fahreddin Irakî, Bahaüddin Toğan, Taptuk Emre, Cemaleddin-i Aksarayî ve Yusuf-i Hakîkî gibi Anadolu'da yaşamış sufilerdir.

Evhadiyye tarikatında kişinin Yaradan'ın eserleri olan eşya ile meşguliyet içinde olması, eşyanın esrarını ve güzelliklerini temaşa ederek Yaradan'ın celâl ve cemâline ulaşması, iyiliklerin gizli tutulması, buna karşılık insanlar tarafından kötü bir biçimde anılmaktan çekinilmemesi (melâmet) gibi özellikler öne çıkar. Bu sebeple Kirmanî'ye bazı suçlamalar yöneltilmiştir.

Fütüvvet teşkilâtıyla da ilgisi bulunan Kirmanî'nin Ahî Evran'ın piri olduğu görüşü doğru kabul edilirse, Kirmanî'nin Anadolu'da (ilk olarak Kayseri'de) Fütüvvetin bir uzantısı biçiminde gelişmeye başlayan Ahiliğin* silsilesinde yer aldığı da söylenebilir. Ayrıca varlığından ihtiyatla söz edilse de birçok kaynakta adı geçen Baciyan-ı Rum* (Anadolu Bacıları) teşkilâtı, kızı (bazı kaynaklarda eşi) olduğu söylenen Fatma Bacı'ya dayandırılır.

Mikâil Bayram Anadolu Selçukluları sultanı I. Gıyasüddin Keyhüsrev'in hocası Mecdüddin İshak'ın hacdan Anadolu'ya dönerken birtakım ilim adamı ve sufîleri beraberinde Anadolu'ya sevk ettiğini, Kirmanî'nin de Ahi Evran'la birlikte o esnada Anadolu'ya gelenlerden olduğunu söyler. Buna göre Kirmanî Anadolu'da bir Fütüvvet reisi olarak bulunmuş ve çoğunlukla da Kayseri'de ikamet etmiştir. Kayseri'de bir evlilik de yapan Kirmanî'nin burada Fatma adlı bir kızı dünyaya gelmiştir. Kayseri'de bulunduğu sıralarda Türkmenlerle Selçuklu yönetimi arasında yaşanan gerginlikten Türkmen kökenli olan Kirmanî'nin de olumsuz etkilendiği ve bu şehirdeki mallarının müsadere edildiği anlaşılmaktadır.

Evhadüddin-i Kirmanî'nin kurmuş olduğu Evhadiye tarikatına ait iki tekke (zaviye) de Kayseri'de bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Eretna Devleti'nin kurucusu Alaaddin Eretna'nın 1349 yılında Kayseri'de yaptırdığı ve Köşk Medrese adıyla bilinen hangâh (tekke) ile ikincisi yine aynı şehirde Gülük Mahallesi'nde Karamanoğulları'ndan Hacı Emîr Davud'un yaptırdığı zaviyedir (Evhadiye Tekkeleri*).

Takipçilerinden biri tarafından, Kirmanî'nin hayatını menkıbevî de olsa hemen bütün ayrıntılarıyla ele alan *Menâkıb-ı Evhadüddîn-i Kirmanî* adlı bir eser kaleme alınmış ve bu eser Gelibolulu Muhyiddin tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir (Neşr. M. Bayram).

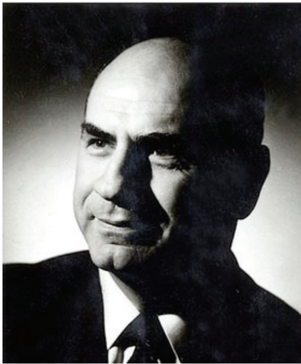
Rubailerinden bir örnek:
"*Ey gönül! Mademki yapılanların hesabı verilecek,*
Gerçekten de nasıl bâtıl ile hoşnut olabilirsin?
Sermayen ziyan olmadan önce kazanç ara.
Yoksa bir kere gitti mi ne fayda."
(Çev. Mehmet Kanar, 838. rubâî).

Eserleri: *Rubâiyyât*, (Çev. Mehmet Kanar, 1999); *Misbâhu'l-Ervâh* (Yazma).

Kaynakça: Mikâil Bayram, *Şeyh Evhadü'd-Dîn Hâmid el-Kirmanî ve Evhadiyye Hareketi*, Konya 1999; Kirmanî, *Rubâîler*, Çev. M. Kanar, 1999, s. 241; *Şeyh Evhadüddin Hamid El-Kirmanî ve Menakıb-Nâmesi*, Yay. haz. Mikâil Bayram, İstanbul 2008; Nihat Azamat, "Evhadüddin-i Kirmanî", *DİA*, C. XI; Mustafa Keskin, "Baciyan-ı Rum (Anadou Bacıları)", *Kayseri Ansiklopedisi,* C. I, 2009, s. 183-184; Kemal Göde, *Eratnalılar*, Ankara 1994; M. Çayırdağ, "Vakıf Kayıtlarında Hacılar", *I. Hacılar Sempozyumu*, Kayseri 2008.

MEHMET ÇAYIRDAĞ,
YUSUF TURAN GÜNAYDIN

EVİNTAN, AHMET

Ahmet Evintan

Tiyatro oyuncusu ve yönetmeni (Kayseri, 1916–İstanbul, 1995). Devlet Konservatuarını bitirdi (1942). Mezuniyetinden itibaren Devlet Tiyatrolarında görev aldı ve 35 yıl aralıksız çalıştı. "Anasının Kuzusu" oyununda ilk rolünü üstlendi. *Köşebaşı, Cimri, Size Öyle Geliyorsa Öyledir, Koçyiğit Köroğlu, Hamlet, Rita, Küçük Şehir, Peer Gynt, Şakacı, Öteye Doğru, Branda Bezi, Anton Usta, Yankı Yankı Üstüne, Elektra, Ölü Kraliçe, Bir Yaz Dönümü Gecesi Rüyası, Topuzlu, Karanlıkta Komedi* gibi oyunlarda rol aldı. "Küçük Ağa, Hacı Arif Bey, Yıldızlar Gece Büyür, Acımak" gibi televizyon dizilerinde ve "Yılanların Öcü, İffet, Kaderin Mahkûmları" gibi sinema filmlerinde oynadı. Devlet Tiyatrolarından emekli olduktan sonra Kayseri Şehir Tiyatrosunda yönetmen olarak göreve başladı. Sahneye koyduğu ve başrolünü oynadığı *Köşekapmaca* isimli tiyatro eseriyle 1 Aralık 1974 tarihinde Kayseri Şehir Tiyatrosu perdelerini halkın hizmetine açtı.

Eserleri: *Hoşçakalın* (1972).

EMİR KALKAN

EVLİYA ÇELEBİ'YE GÖRE KAYSERİ

Meşhur Türk seyyahı ve *Seyahatname* isimli on ciltlik eserin sahibi Evliya Çelebi 1611-1682 yılları arasında yaşamıştır. Babası saray kuyumcubaşlarından Derviş Mehmed Zıllî'dir. Annesi tarafından Sadrazam Melek Mehmet Paşa ve diğer bazı Paşa ve vezirlerle akrabadır. Sarayda, Enderun Mektebinde yetişen Evliya Çelebi, ömrünün büyük bir kısmını İstanbul'da, geri kalanını ise geniş Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün bölgelerinde ve komşu devletlerde yaptığı yarı resmî seyahatlarla geçirmiş ve buralardaki tespitlerini bütün teferruatlarıyla yazarak Türk kültürüne çok önemli bir katkıda bulunmuştur.

1649 yılında Maraş – Göksun üzerinden Kayseri'ye gelen meşhur Evliya Çelebi şehir hakkında çok kıymetli bilgiler vermiştir. *Seyahatname* eski Türkçe ve yeni harflerle müteaddit defalar neşredilmiştir. Biz bunlardan, Topkapı Sarayı'ndaki yazma aslından bire bir olarak en son neşri olan, Seyit Ali Kahraman* ve Yücel Dağlı'nın Yapı Kredi Yayınları'dan 1999 yılında yapmış oldukları son yayını esas almış bulunuyoruz. Kayseri şehri, bu yayının üçüncü kitabının 105-113. sayfalarında yer almıştır.

Evliya Çelebi, *Seyahatnamesi'*nin Kayseri'ye tahsis ettiği bölümün girişinde Kayseri'nin tarihi ve fethi ile ilgili bazı hatalı bilgiler ve efsaneler vermiş, bundan sonra "Eşkal-i İç Kala-i Kayseriye" başlığı altındaki bölümde doğru olarak şehrin "Danişmendliler tarafından Rumlar (Bizanslılar)'dan feth olunduğunu belirtmiştir. İç kale kapısının yerinin tarifinde "canib-i" değil "cenub'a (güneye) nazır" olarak okumak herhalde daha uygundur. Burada karşı karşıya bir aslan ve bir kaplan sûretleri (heykelleri)'nin olduğunu dikkatli incelemesi ile gören Evliya Çelebi, ufak bir hata yapmış olup heykellerden biri kaplan değil, ikisi de Selçuklu tarzında aslanlardır.

"Sitayiş-i Şehr-i Kayseriye" başlığı altında, ileride gezinti yerlerinde teferruatı ile bahsedeceği Kayseri–Erkilet arasındaki Gezirler (Karpuzatan) Suyu'nun, bir baş-

ka isminin de, üzerindeki köprülerden birinden dolayı "Koyun Köprüsü Nehri" olduğunu belirtmiştir. Yine Avrupalı seyyahların aksine Kayseri şehrinin güzelliğini sık sık vurgulamaktadır. Dış kale kapılarını da şu şekilde sıralamıştır; Boyacı Kapısı, Kiçi Kapı, Asar Önü Kapısı (Sivas Kapısı olsa gerek), Odun Pazarı Kapısı (Yeni Kapı olmalı) ve At Pazarı Kapısı (Meydan Kapısı)*.

Mahallelerin isimlerini verdiği bölümde yazmış olduğu az miktardaki mahalleler o dönemki kayıtlarla bazı farklılıklar göstermektedir. Şehir ileri gelenlerinin saraylar arasında Atpazarı Kapısı (Meydan) yakınında bulunduğunu belirttiği Paşa Sarayını Kanuni'nin vezirlerinden Gürcü Osman Paşa yaptırmış olup bugünkü Vilayet Konağı'nın yerinde idi. Burada geçen Geres Paşa, başka yerlerde "Gürs Paşa" olarak da okunmuştur. Dilaver Paşa* Evliya Çelebi'nin Kayseri'ye geldiği yıllarda Kayseri mutasarrıfı idi.

Camilerden bahsedilen bölümde Ulu Cami (Camikebir)'nin Talib'in oğlu Ebi Muhammed'in camisi olduğu yazılmıştır. Minaresi doğru olarak Niksar'daki Melik Gazi Camii minaresine benzetilen camii, Danişmendlilerden Emîr Gazi'nin oğlu Mehmed (Muhammed) Gazi tarafından yaptırılmıştır. Burada yine önemli olarak Kayseri'de Mimar Sinan yapısı, şimdi yıkılmış olan Osman Paşa Camii*'nin ismi verilmiştir. Hunat Camii*'ne Ahund Hanım Camii demektedir. Burada bahsedilen ince uzun minareli Ulvan Camii'ni bilmemekteyiz. Yeni Camii olarak bahsettiği Kurşunlu Camii Mimar Sinan yapısı olup yanında Dilaver Paşa Sarayı'nın olduğunu söylemektedir ki bu camiden kuzeye doğru olan mahalle Dilaver Paşa Mahallesi'dir ve burada bir de şimdi yok olmuş Dilaver Paşa Camii bulunmakta idi. Demek ki mahallesinde sarayı da vardı. Gönül ve Akkaş Çorbacı camileri sonradan hangi isimle anılmaya başlamıştır bilemiyoruz. Medreseleri anlatırken Sultan "Erbiya Medresesi", eski baskılarda da "Eziba" olarak okunmuştur. Bu ismin "Eretna" olması gerekmektedir. Bu medrese "Köşk" ismi ile halen mevcuttur. Tekkeler bahsinde uzun uzun durduğu Celaleddin-i Rumi Asitanesi (Mevlevihane)*, onun Kayseri'ye gelmesinden birkaç yıl önce yapılmıştır. Yine Battal Gazi Tekkesi (camii) ile Koyun Baba ve Kalenderân (Kalenderhane) tekkelerinin Bektaşi tekkeleri olduğunu belirtir. Çeşmeler için de yazdığı Şiremitli Çeşmesi'nin "Şiremenli" olması gerekmektedir. Kığlamaz Sebili de, Kayseri'de vakıf kuran ve ailesi Kayseri'de Kığlamazzâde (ağır, oturaklı) ismi ile anılan Hacı Abdi Bey'in çeşmesi olmalıdır. Yine Evliya Çelebi çok dikkatli bir gözlemci olduğunu ortaya koyarak Kayseri sularının şehrin (doğusundan) Kezmüri (Germir) Köyü önünden çıkan Kenis (Kinas) Kaynağı'ndan geldiğini tespit etmiştir. Kayseri hanlarını sayarken yine geldiği tarihlerde yakın bir zamanda Hacı Abdi Bey'in* yaptırmış olduğu Kığlamazzâde Hanı'nı da saymıştır ki bu han yıkılmış olup şimdiki Ulu Camii kuzeyindeki yerinde yeni Kılnamaz İş Hanı bulunmaktadır. Gön Hanı, Kapan Hanı harap halde bugün mevcuttur. Bedesten ve çarşılar hakkında bilgi verirken iki bedestenin olduğunu (biri yakın zamanda yıkılıp yok olmuş Selçuklu Eski Bedesteni)* söyleyip çarşıları hakkında teferruatlı bilgi verir. Tabii o devrin çarşılarının planı bugünkünden farklıdır. Mesela Uzun Çarşı'nın bugünkü Uzun Çarşı ile alâkası yoktur. Ahalinin Erciyes'in verdiği hava ile çok uzun yaşadığını mübalağa ile belirtir. Selçuklu Yalnız Göz (Tekgöz) Köprüsü'nü herhalde kitabesine göre Selçuklu Süleymanşah döneminde yapıldığı halde, bunun Osmanlı Sultan Süleyman olduğunu zannetmiş ve mimarının da Mimar Sinan olduğunu ilave ederek, Bosna'daki Mostar Köprüsü'ne benzediğini belirtmiştir. Hamamları anlatırken kale içinde biri yeni olmak üzere iki kadı hamamından bahseder. Bunlardan biri kale haricinde Gülük Hamamı olarak bilinen (şimdi harap halde) Eski Kadı Hamamı olmalıdır. Yine şimdi yıkılmış, Katıroğlu Camii karşısında bulunan Gürcü Hamamı*'nı da zikretmiştir. Danişmendli Melikesi zannettiği Selçuklu Handi (Hunat, Huand, Mahpe-

ri) Hatun Hamamı hakkında bir efaseneden bahsetmiş, Hüseyin Paşa dediği ve isabetli olarak Mimar Sinan yapısı olduğunu belirttiği Hüseyin Bey* Hamamı'nın diğer adı Meydan (halk arasında da Çömlek) Hamamı olduğu halde, aşağıda ayrı bir hamam imiş gibi bir daha Meydan Hamamı'ndan bahsetmiştir. Paşa Hamamı da tabii ki Kurşunlu Camii külliyesinden Ahmet Paşa (Hacı, Doğancı)*'nın hamamıdır. Eski Pamukçular Hamamı'nın Sultan Hamamı olduğunu tahmin etmekteyim. Zira bu hamam etrafı eskiden beri Pamukçular Çarşısı'dır. Geres (Gürs) Paşa Hamamı hakkında malumatımız bulunmamaktadır. Tekke yakınında (Tekke önü) Müftünün Yeni Hamamı ise şimdi harabesi kalmış, Güpgüp Vakfı'na ait Setenönü Hamamı (eski kayıtlarda adı Yeni Hamam)* olmalıdır. Yine konak hamamları olduğunu da söylüyor ki doğrudur, Güpgüpoğlu, Zennecioğlu hamamları gibi. Kiliselerden bahsederken Yahudilerin ibadethanesinin olduğunu belirtmesi dikkat çekicidir ve bu bilgi şüphelidir. Kayseri'nin Sarı Sahtiyanını (deri), pastırması ve sucuğunu övdükten sonra mesire yerlerinden Hisarcık, Mevlevihane, Bektaşi Tekkesi (Battal), Namazgah (şimdi Devlet Hastanesinin bulunduğu yere yakın), Alaaddin Köşkü (önemli, Keykubad Dağı önündeki, şimdi Şeker Fabrikası gölü ve kaynakları, eski Alaaddin Keykubad* Sarayı'nın yeri), İmrülkays'ın gömülü olduğu Ases Dağı (Ali Dağı)*, Ziyaretçiler (Züvvar) Köşkü (Sultan Kabirleri civarında dediğine göre Eratnalı sultanların yattığı Köşk Medresesi civarı, Köşk Dağı olsa gerek), Oğlancık (Argıncık) ve yakınında Haydar (Bey) Köşkü, Erciyes Dağı'nda Baba Rüten Yaylası (Tekir Yaylası), Yuvarlak Dede kurbunda Kuşçu Paşa (Doğancı Hacı Ahmet Paşa) Tepesi'nde Cirit Meydanı (burasının şimdiki Gültepe Parkı'nın yeri olduğunu zannetmekteyim, Tavlusun'da da bir Yuvarlak Dede ziyaretgâhı vardır), şehrin doğusunda ... Köşkü (yine Köşk Medresesi olmalı), Yılanlı Dağ'ında Koyun Baba Tekkesi (bugün sonradan yapılmış türbe ve su kuyusu mevcut), Efza (ömür artıran) Mesiresi (üzerinde çok durduğu bu yerin yine Keykubad Çiftliği yani Şeker Gölü olduğu muhtemeldir, Sultan mezarından kasıt ise burada halkın Alaaddin Keykubad'ın mezarı dediği bina kalıntısı olsa gerek. Gerçekten büyük Sultan burada vefat edince, cesedi Konya'ya nakledilmek üzere tahnit edilmiş, ihtimal ki iç organları buraya defnedilerek onun ikinci mezarı olmuştur)'nin isimlerini büyük bir vukufla zikretmiştir. Evliya Çelebi şehirdeki ziyaretgâhları anlatırken Seyyid Burhaneddin Muhakkik-i Tirmizi'nin* H 474 (M 1081/1082)'de öldüğünü yazıyor ki tamamen yanlıştır. Bizim tespitimize göre 1244 yılında vefat etmiştir. Yine Evhadüddîn-i Kirmanî'nin* Sultan Erebiya Medresesi yakınında medfun olduğunu yazmıştır. Evhadüddîn-i Kirmanî, Bağdat'ta medfundur. Ancak yanlış olarak Sultan Erebiya diye yazılı olan Sultan Eretna, buraya yaptırdığı medresesini (tekkesini) Evhadî Dervişlerine tahsis etmiştir. Kendisinin, hanımının ve çocuklarının mezarı da içerisindedir. Evliya Çelebi'nin bunlar için verdiği ölüm tarihi de şüphelidir. Davud-ı Kayseri'nin mezarının da yine Kayseri'de olduğu belirtilmiştir. Bu zat Orhan Bey zamanında İznik'te yapılan ilk Osmanlı medresesine müderris olmuş ve mezarı da orada bulunmaktadır. Meşhur Selçuklu dönemin ulemasından ve Kayseri'deki Pervane Bey Medresesi'nin ilk müderrisi olan Kudbeddin Şirazî'nin de mezarının Kayseri'de olduğunu zikretmesi dikkat çekicidir. Yoğun Burç (yanlışlıkla Buğdan Burç olarak okunmuş) yakınında Şeyh Hazret-i İshak ziyareti olarak bahsettiği bina önemlidir. Gerçekten Yoğun Burç'un güneybatısında, Kiçikapı'ya giden yolun güneyinde bulunan Ebu İshak Alemdarî Tekkesi'nin yüksek tonozlu yapısı, şehirde Sahibiye Mahallesi'ndeki Kalenderhane gibi ev olarak kullanılırken yakın zamanda yıkılıp ortadan kalkmış ve şimdi burada tarikatın son şeyhlerine ait mezarlar kalmıştır. Şeyh Hamid İbni Musa el-Kayseri yani Hamid-i Veli (Somuncu Baba)'nin* mezarı da Darende'de olduğu halde burada göste-

rilmiştir. Ancak Kayseri'nin Akçakaya Köyü'nden olan Şeyh Hamid-i Veli'nin babası Musa Kâni'nin mezarının Hunat Medresesi yakınında olduğunu eski evliya kabirlerine ait listeler belirtirler. Sinaneddin Yusuf'un da Danişmendli ailesinden olan Selçuklu hizmetine giren Yağıbasan oğlu Emîr Sinaneddin Yusuf olması ihtimal dahilindedir.

Molla Sefer bin Muhammed Kapanî, Kayseri'de vakıf sahibi Sefer bin Yevmü'l-hayr olmalıdır.

Kaynakça: *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, hzl. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, YKB Yay., İstanbul 1999, 3. Kitap, s. 105-113.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

EYNİHANİZADE ÂLİM EFENDİ

Müftü, müderris (Kayseri, ?- Kayseri, ?) Caferbey Mahallesi'nin* tanınmış ailelerinden Eynihanî Mehmed Efendi'nin oğludur. Hacı Abdullah Efendi'nin (ö. 1863)* öğrencilerindendir. Damad Halil Efendi (ö, 1886)* ile akrandır. Melikgazi Medresesi müderrisliği ve Kayseri Müftülüğü yapmıştır (1868-1872). Kayseri müftüleri listesine baktığımızda 1868 yılında müftü atandığını görmekteyiz. Mezar taşı kitabesinde 4 yıl müftülük yaptığı yazmaktadır. Oysa bu listede kendisinden sonraki müftüyle aralarında 6 yıl bulunmaktadır 1834 tarihli, Cafer Bey Mahallesi kayıtlarına baktığımızda "Eynihnizade" adı geçmektedir. 1872 tarihinde ise Caferbey Selaldı Mahallesi, Eynehanzade Sokağı ve bu aileden birçok isim geçmektedir. Mermer mezar taşı, Kayseri Müzesi/Mehmed Zengi Türbesi*'ndedir. Taşın, tarih bulunabilecek alt kısmı kırık olup ulaşabildiğimiz başka kayıtlarda da geçmediğinden ölüm tarihi bilinememektedir. Mezar taşında: *Mevtü'l-'âlimi ke-mevti'l-'âlemi* "Âlimin ölümü âlemin ölümü gibidir" ifadesi yer almaktadır. Ölümünden sonra "Âlimin ölümü âlemin ölümü gibidir." anlamında bir sözün mezar taşına yazılması kendi ismiyle de bağlantılı olmalıdır..

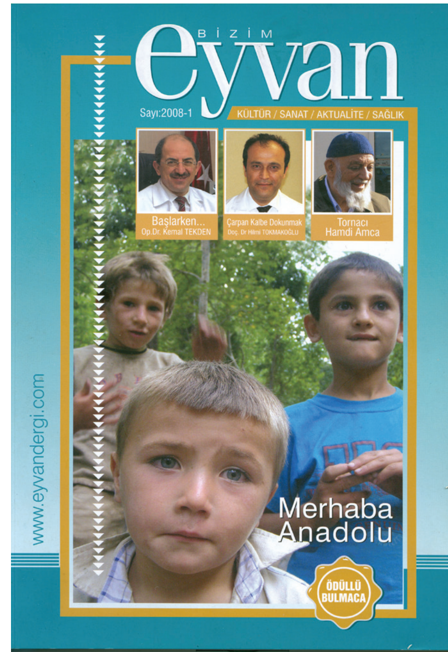
Kaynakça: A. Nazif, *Meşâhir* (Diriöz'ler), s. 75; 112; Güven, *Kayseri'de Mecmualar*, s. LXXXI-LXXXII; Demîr, İsmet, *Kayseri Temettuat Defteri*, C. I s. 300, 301; Cömert, *19.Y. Kayseri*, s. 177; *Kayseri Müzesi Envanter Defteri*, 1/756.

MUSTAFA IŞIK

EYVAN DERGİSİ

Üç aylık kültür, sanat, aktüalite, sağlık dergisi. İmtiyaz sahibi Kemal Tekden (Tekden AŞ Adına) olup genel yayın yönetmeni: Serdar Kozan'dır. 2009 yılında yayına başlayan dergi aynı yıl üç aylık periyotlar halinde 4. sayısını çıkarmıştır. Yayını halen devam etmektedir.

MEHMET AYMAN

Eyvan dergisi ilk sayısı

EVLİYA ÇELEBİ'DEN

Abdî Dede Menkıbesi

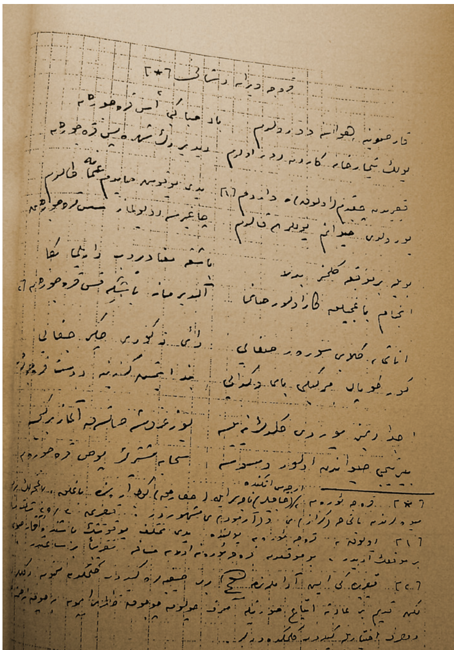
Halkdan uzaklaşmış, mihnethanesi köşesinde didarı hazinesine ulaşmış bir er olup meyveli ağaç olduğundan zalim halk,
"Abdî şeriattan taş kopardı" diye vücut ağacına taş atmakla yetinmeyip ibadethanesindeki Hazret-i Kur'ân'dan (...) suresindeki "…helak olanın açık bir delille helak olması, yaşayanın da açık bir delille yaşaması için…" (Enfâl, 42) âyetini okurken Abdî Dede'nin elini kolunu bağlayarak hâkim huzuruna götürürler. O an aman vermeyip arasta başında asarlar. Geride kalan eşyalarını zaptetmek için ibadethanesine vardıklarında görseler ki Hazret-i Osman'ın okurken şehit ettikleri "Onlara karşı Allah sana yeter…" (Bakara, 137) (...) suresindeki âyeti okur. Hemen,
"Bre astığımız yerden kurtulmuş" diye yine bağlayarak hâkim huzuruna götürüp oradan yine arasta başına götürürler.
Görseler ki evvel astıkları Abdî asılı durur. Hemen Abdî Dede asılı vücuda,
"Es-Selâmü aleyküm yâ Abd-i Hakk!" der. Hemen asılı cesetten,
"Ve aleyküm selâm yâ Abd-i sırr-ı Hakk!" der.
Bu sözleri bu kadar bin insan duyduktan sonra hep birlikte ikinci Abdî'yi de birinci Abdî'nin yanına asarlar. Yine hanesinde esvaplarını zaptetmeye vardıklarında yine yüksek sesle '...) suresindeki "Tevrat'ta onlara şöyle yazdık: Cana can…" (Mâide, 45) bu âyeti okurken yine bağlayarak götürüp arasta başında daha önce astıkları iki adet Abdî Dede'leri görünce,
"Es-Selâmü aleyküm ey Seyyidü'l-kevneyn ümmeti iki Abdî" deyince hemen daha önce asılan iki Abdî,
"Ve aleyküm selâm yâ Abdurrahman Hû! Hû!" diye selam alır. Yine aman vermeyerek asarlar.
Üç Abdî Dede'nin bir günde asıldığını nice insanlar görünce eski sultan ve meliklerin taht merkezi olan Kayseri şehrinin bütün muvahhid ve inançlı adamları hep birlikte ayaklanarak Abdî Dede'nin katledilmesine fetva veren müftüyü ve aleyhinde olan zehir âlimlerini, kısacası yedi nefer kimseyi üç adet Abdî Dede yanına bir seviyede asarlar.
Abdîleri indirerek o mahalde yıkayıp (...) (...) mahalde üçünü bir nur dolu mezara defnederler. Hâlâ üçü de mezar taşlarıyla bilinen bütün halkın ziyaret ettiği yerdir. Allah sırlarını aziz ve daim etsin. Kayseri yakınında Ases Dağı'nda.

Kaynakça: *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (hzl Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), YKB Yay., İstanbul 1999, 3. Kitap, s.249-250.

F

FAHRİ BİLGE'NİN MECMUALARI

Fahri Bilge (Bolu/Mudurnu, 1891-İstanbul, 1961). İlk tahsilini tamamladıktan sonra 1907 yılında İstanbul'a gitti. Ziraat Bankası'nın açtığı bir sınavı kazanarak Rize'nin Pazar ilçesinde memuriyete başladı. 1926 yılından itibaren sırasıyla Çorum, Kütahya ve Giresun Ziraat Bankası Şube Müdürlükleri yaptı. Bu yıllarda Türk kültürü ve halkbilimi konularına merak saldı. 1937-1950 yılları arasında Kayseri Ziraat Bankası Şube Müdürlüğü yaptığı sırada daha da çoğalan halkbilimi merakı yüzünden, hem yöre âşıkları ve eserlerini hem de Kayseri yöresinin âdet, inanç ve yaşayışına ait halkbilimi ürünlerini, yaptırmış olduğu derlemelerden hareketle bilinçli ve sistemli bir şekilde yeniden kaleme aldı ve müsveddeler halinde mecmualar meydana getirdi. Bugün Milli Kütüphanenin İbni Sina Yazmaları Bölümü'nde bulunan bu mecmualar; Yz. FB 426 (Defter, Kayseri 1938-1941), Yz. FB 430: *Halkbilimi Derlemeleri ve Biyografiler* (Defter, Kayseri), Yz. FB 513: *Avşar Âdetleri* (Defter, Kayseri 1943-1945), Yz. FB 564 (Defter, Kayseri 1938-1941), Yz. FB 582: *Avşar Boyunun Beyanındadır* (Defter, Kayseri 1943), Yz. FB 588 (Defter, Kayseri 1938-1939) adları ile kayıtlıdır. Mecmualar, Fahri Bilge tarafından kurşun kalemle ve işlek yazı (eski yazı) ile rik'a tarzında yazılmıştır. Müellif hattı ile yazılan ve telif eser özelliği gösteren söz konusu eserlerde, Kayseri ve yöresi halk şairlerinin biyografileri ve onların şiirleri hakkında yapılan derlemeler ile Kayseri'de özellikle Sarız, Pınarbaşı ve Tomarza İlçelerinde yaşayan Afşarların âdetlerine ve geleneklerine dair derlemeler bulunmaktadır. Fahri Bilge'nin yapmış olduğu çok önemli işlerden birisi de; İstanbul'daki İbnülemin Mahmut Kemal, Kilisli Rifat, Muallim Cevdet, Ali Emirî çevresinden biri olarak, ayrıca Ziraat Bankası Müdürlüğü'nden de istifade ile gittiği her yerde ve özellikle 15 yıla yakın kaldığı Kayseri'de binlerce yazma eser toplamasıdır. Birçok nadir yazmalarda bulunan kitaplarını gören Prof. Dr. Zeki Velidi Togan Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi hakkındaki makalesinde bu önemli kitaplar hakkında ayrıca bir makale yazacağını belirtmiştir. Ancak çoğunluğu Kayseri'den toplanan bu kıymetli eserler ne yazık ki F. Bilge'nin ölümünden sonra gereği gibi değerlendirilememiş, bir kısmı Millî Kütüphaneye alınsa bile çoğunluğu yurtdışına (ABD) gitmiştir.

Fahri Bilge'nin defterinden bir sayfa

Kaynak: Ahmet Emin Güven, *Kayseri Yöresel Kültürünün Tanıtımında Emeği Geçenlerden:*

Fahri Bilge, Erciyes, S. 257 (Mayıs 1999), s. 22; Ahmet Emin Güven, *Kayseri Yakın Tarihinden Kültürel Araştırmalar VII-Kayseri'de Yazma Mecmualar ve Muhtevalarından Seçmeler*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2000, s.XXXVII-XXXIX; İsmail Görkem, *Fahri Bilge ve Kayseri Halk Kültürüne Ait Araştırmalar (Bir Derleme Mecmuasından Hareketle)*, Folklor/Edebiyat, S. 27, s. 55, 61, 64; Erhan Çapraz, *Fahri Bilge Defterleri Işığında Kayseri ve Yöresi Halk Şairleri*, Laçin Yayınları, Kayseri 2008, s. 18,24; İÜ, *Tarih Dergisi*, S. 5; Betül Aydoğdu, *Fahri Bilge'nin Kayseri Yöresi Türk Halk Bilimi Çalışmaları* (İnceleme-metin), EÜSBE (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri-2005.

ERHAN ÇAPRAZ

FÂ'İK (AKÇAKAYALIZÂDE HÜSEYİN FÂ'İK BEY)

Şair. Doğum ve ölüm tarihleriyle ilgili elimizde yeterli bilgi bulunmamaktadır. 1820–1821 yıllarında ortaya çıkan meşhur eşkıya Akbıyıkoğlu Hasan Ağa hadisesinde Kayseri "Memûr-i müsellem"i olan, yani hükümet işlerini yürütmekle görevlendirilen Akçakayalızade Sâlih Ağa'nın oğlu Ahmed Efendi'den torunu olan Emin Ağa'nın oğludur. Kayseri mektep ve medreselerinde okumuş, iyi bir tahsilden sonra Kayseri'de dava vekilliği yapmaya başlamıştır. Sonradan albay rütbesiyle orduda görev alacak olan oğlu Emin Efendi 1922–1923 yıllarında Garp Cephesi'nde subayken Fâ'ik Bey'in hâlâ hayatta olduğunu biliyoruz. Şair Rûzî ile çağdaştır. *Erciyes* dergisinin 3 Kanunusani 1327/1911 tarihli ve 4 sayılı nüshasında yayımlanan bir gazelini aşağıya alıyoruz:

İltifât-ı dehr-i dûn nâdân ile nansızlara
Bu sebeb ihsânı ihsân üzre ihsansızlara

Kibr ile ahvâl-i ecdâdın ferâmûş itdirir
Giydirüp sammûr u sincâb eski miltansızlara

Gözleri doymaz nihâyet 'ayn-ı mahrumdur harîs
Az gelür dünyâyı âğûş eylemek kansızlara

Hoş gelir terk-i hayât itmek tekâpû itmeden
Dergeh-i bed-mâyeye ağyâr u vicdansızlara

Bir tabîb-i hâzıkı dünyânın aslâ başka yok
Varı yokdan halk ider hem can virir cansızlara

Lutf-ı Mevlâdan temennâ kıl devâ-yı derdini
Fâ'ikâ Allah virir dermânı dermansızlara

Kaynakça: Güven, *Kayseri'de Mecmualar*, s. 154-155.

ATABEY KILIÇ

FAKIOĞLU, OKTAY

Yazar, eğitimci. (Bünyan/Kösehacılı, 1 Ocak 1965-). İlkokula Köyü'nde başladı. İkinci sınıftan itibaren ortaokul ve liseyi Kayseri'de tamamladı. 1987 yılında Uludağ Üniversitesi Balıkesir Necatibey Eğitim Fakültesi Tarih Bölümünden mezun oldu. Aynı yıl öğretmenliğe başladı. Yurdun değişik yerlerinde öğretmenlik yaptı. Görevine Kayseri'de devam etmektedir. Eserlerinde "Tarihçi Gözüyle" ele aldığı konuları millî şuur süzgecinden geçirerek Türk insanının duyarlılığını kendine has bir üslupla yansıtır.

Eserleri: *Dünyayı Değiştirmek* (2000), *Mandacılığın Mantığı* (2002).

NURKAL KUMSUZ

FAROQHİ, SURAİYA

Suraiya Faroqhi

Öğretim üyesi, tarihçi (Berlin, 1941-). Hamburg, İstanbul ve Bloomington/Indiana Üniversitelerinde okudu. ODTÜ'de görev yaptı (1971-87). Bu üniversitede 1980'de doçent, 1986'da profesör oldu. Münih'te Ludwig Maximilian Üniversitesinde Ortadoğu Tarihi ve Kültürü ve Türk Araştırmaları Enstitüsünde çalıştı. Bilgi Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesidir. 1990-93 arası *International Journal of Middle East Studies*'in yayın kurulu üyeliğinde bulundu. 1993'ten bu yana yayımlanan *The Ottoman Empire and its Heritage* dizisinde, *Lexikon des Mittelalters*'in (1990-98) Osmanlı Tarihi Bölümünde ve The Cambridge History of Turkey dizisinde (3. ciltten sorumlu)

ortak editörlük yaptı. Ayrıca *An Economic and Social History of the Ottoman Empire*'ın (haz. Halil İnalcık-Donald Quataert, 1994) "Crisis and Change 1590-1699" bölümünü yazdı. Kitaplarının özellikle ikisinde *(Osmanlı'da Kentler ve Kentliler; Kent Mekânında Ticaret, Zanaat ve Gıda Üretimi ve Men of Modest Substance, House Owners and House Property in Seventeenth-Century Ankara and Kayseri)* Kayseri'nin sosyokültürel tarihi hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır.

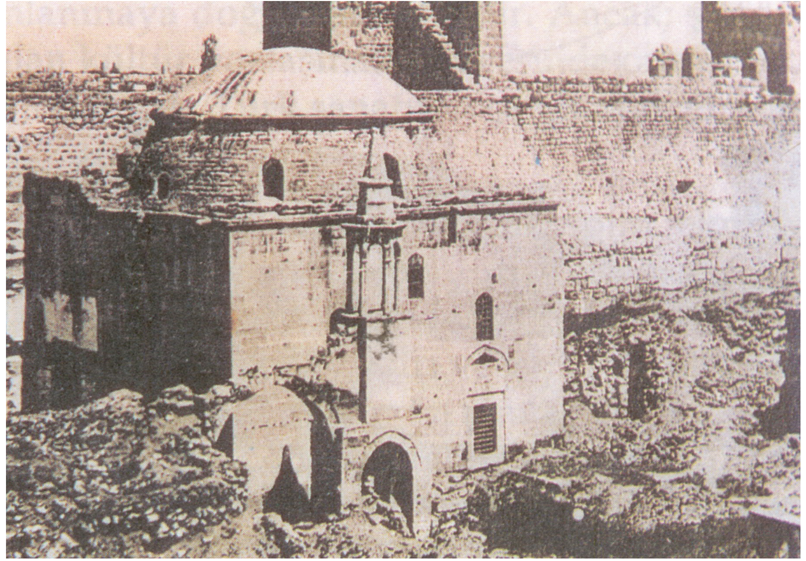
Başlıca eserleri: *Der Bektaschi-Orden in Anatolien (vom späten fünfzehnten Jahrhundert bis 1826)* (1981); *Towns and Townsmen of Ottoman Anatolia, Trade; Crafts and Food Production in an Urban Setting* (1984); *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler; Kent Mekânında Ticaret, Zanaat ve Gıda Üretimi,* (çev. Neyyir Kalaycıoğlu*)*; *Men of Modest Substance, House Owners and House Property in Seventeenth-Century Ankara and Kayseri* (1987) (çev. Hamit Çalışkan, Orta Halli Osmanlılar); *Pilgrims and Sultans, The Haj under the Ottomans* (1994*); Hacılar ve Sultanlar, Osmanlı Döneminde Hac (1517-1638),* (çev. Gül Çağalı Güven); *Kultur und Alltag im Osmanischen Reich*, (1995); *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam. Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, (çev. Elif Kılıç); *Approaching Ottoman History, an Introduction to the Sources* (1999); *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir?*, (çev. Zeynep Altok); *Geschichte des Osmanischen Reiches* (2000).

YAYIN KURULU

FATİH CAMİİ

İç Kale'de, kuzey duvarın batısında bulunan cami, kare planlı olup üzeri tek kubbeyle örtülüdür. Caminin ne zaman inşa edildiği tam olarak bilinmemektedir. Bazı kaynaklar şehrin Fatih tarafından alınmasından sonra, caminin yerinde bulunan harap mescidin yıkılıp yerine bu caminin inşa edildiğini ileri sürer. Cami 12,50 x 12,80 m ölçülerindedir. Caminin güneybatısında yüksek bir bahçe duvarı ve kemerli bir kapıdan avluya girildiği, yine aynı bölümde bir minber minareyle çeşmenin bulunduğu, eski fotoğraflardan anlaşılmaktadır. Fatih Camii'nin 1778 ve 1886 tarihlerinde onarım geçirdiği arşiv kayıtlarından öğrenilmektedir. Yapının tamamında düzgün kesme taş kullanılmıştır.

Harime girişi sağlayan kapı, batı cephenin sur duvarlarına yakın köşesinde yer almaktadır. Sivri kemer içine yerleştirilen kapı, basık kemerli olup eşiği, normal zeminin biraz altındadır. Sivri kemerin üzerinde boş bir kitabe panosu bulunmaktadır. Batı cephesi üzerinde belirli aralıklarla yerleştirilmiş sivri kemerli alınlıklara sahip dikdörtgen söveli iki

XX. yüzyıl başlarında Fatih Camii (TTK)

Fatih Camii

Fatih Camii içi (Y. Özbek)

pencere ile bunların üzerindeki üç pencere içeriyi aydınlatır. Güney cephesi de yine aynı şekilde bir düzenlemeye sahiptir. Altta sivri kemer alınlıklı iki dikdörtgen pencere, üstte ise yine sivri kemerli ve ortada yanlardakinden biraz daha yukarıda tutulmuş üç pencere bulunur. Doğu cephesi sağır tutulmuş olup son onarımlar sırasında bu cephesi tamamen yenilenmiştir. Caminin kuzey cephesi surlara bitişiktir.

Kare planlı harimin üzeri, kasnak olmadan doğrudan beden duvarlarına oturan bir kubbeyle kapatılmıştır. Kubbeye geçiş elemanı olarak pandantif kullanılmıştır. Kubbe üzerinde üzengi seviyesine yakın yerde sekiz tane yuvarlak kemerli pencere bulunmaktadır. Pencere kemerleri tuğladan örülmüştür. Kubbenin ağırlığı yan yüzlere yerleştirilen sivri kemerlerle hafifletilmiştir.

Kuzey duvarın altında mahfile çıkış kapısı ve küçük bir niş yer almaktadır. Yine doğu duvarında da dikdörtgen planlı nişler bulunmaktadır. Güney duvarı ortasında dikdörtgen biçimli mihrapla iki yanda birer pencere yer almaktadır. Mihrap beden duvarından içe doğru taşırılmıştır. Mermerden yapılan ve altı sıra mukarnaslı kavsaraya sahip mihrap nişinin etrafını üç silmeden oluşan bir kuşak çevreler. Minber ahşap malzemeden yapılmış olup orijinal değildir.

Arap tavşanı (A. Karataş)

Atmaca (A. Karataş)

Kaynakça: Özkeçeci, *Cami ve Mescidleri*, s. 62; Eylem Yurdakul, *Kayseri Mihrabları*, Kayseri 2008, s. 47-48; Çayırdağ, *KTA*, s. 225; A. Nazif, *Mirat* (Palamutoğlu), s. 31-32.

YILDIRAY ÖZBEK

FAUNA

Fauna, bir yerin hayvan varlığı anlamına gelen bir terimdir. Kayseri faunası denince, Kayseri'de yaşayan hayvan türlerini akla gelir. İç Anadolu'nun kurak bozkırında yer alan Kayseri'de ağırlıklı olarak bitkilerde olduğu gibi İran-Turan biyocoğrafik altbölgesinin türleri görülür. Bunun yanı sıra Erciyes Dağı'nın ağaç sınırı üzerinde kalan yüksek dağ çayırlıklarında (alpin kuşak) Karfareleri (Microtus nivalis) ve Toroslar'a özgü (endemik) Kaya Yediuyuru (Dryomys laniger) gibi bölge için pek alışık olunmayan türler görülebilir. Keza Kayseri'nin güneyinde uzanan Aladağlar'ın özelliği nedeniyle bunlar gibi yüksek kesimlerde yaşayan türleri görmek mümkündür.

Hayvanlar, omurgalı ve omurgasızlar diye iki gruba ayrılır. Omurgasızların Türkiye'deki keza Kayseri'deki tür sayısını vermek zordur. Her geçen gün bilim dünyasına tanıtılan yeni türlerin yanı sıra diğer ülkelerden bilinen çok sayıda tür de Türkiye için ilk kez kaydedilmektedir; keza bir kısmı Kayseri için listeye eklenmektedir. Özellikle son yıllarda çok sayıda su kenesi (su akarı) ve kınkanatlı böcek (Coleoptera) türü Kayseri listesine eklenmiştir. İlde yaşayan kelebek türlerinin sayısı 100'den fazla olup; Hesperiidae familyasından Spialia orbifer (Kızıl Zıpzıp); Lycaenidae'den Lycaena tityrus (İsli Bakır Kelebeği), Plebeius loewii (Çokgözlü Gümüşmavi), Polyommatus thersites (Çokgözlü Menekşe Mavisi),

Alaca Sansar (A. Karataş)

Arı Kuşu (A. Karataş)

Turanana endymion (Anadolu Turan Mavisi); Nymphalidae'den Melanargia larissa (Anadolu Melikesi) ve Melitaea didyma (Benekli İparhan); Papilionidae'den Zerynthia deyrollei (Step Fisto Kelebeği) örnek verilebilir.

Kayseri'den bilinen akrepler 3 türdür: Kıraç yerlerdeki iki sarı akrep (Mesobuthus gibbosus ve M. eupeus) ve Aladağlar'daki koyu kahverenkli Euscorpius mingrelicus.

Omurgalı Hayvanlardan ise Kemikli Balıklar (Osteichthyes), başta Kızılırmak olmak üzere, il genelinde yer alan çeşitli baraj gölleri ve derelerde yaşayan Yayın (Siluris glanis), Turna (Esox lucius), Sazan (Cyprinus carpio) ve Tatlısu Kefali (Leuciscus cephalus) gibi ticarî öneme sahip balık türlerinin yanısıra dünyada sadece İç Anadolu ve Kızılırmak Nehir sisteminde yaşayan Aphanius danfordi (Dişli Sazancık) ile Zamantı Çayı'nın Pınarbaşı-Sarız civarındaki kesiminde yaşayan alabalık türü Salmo platycephalus gibi endemik türleri de saymak mümkündür.

Kurbağalar (Çiftyaşamlılar) grubu (Amphibia)'nın Kayseri'den bilinen tür sayısı 7'dir. Salamandra infraimmaculata (Türk Lekeli Semenderi) endemik bir kuyruklu kurbağa yanında Pseudepidalea variabilis (Yeşil Kurbağa), Hyla arborea (Ağaç Kurbağası), Pelophylax ridibundus (Ova Kurbağası) ve Rana macrocnemis (Uludağ Kurbağası) gibi kuyruksuz kurbağalar sayılabilir. Dünyaya ilk tanıtım yeri, Erciyes Dağı olduğu için "Erciyes Kurbağası" olarak bilinen R. camerani ise günümüzde R. macrocnemis camerani olarak kabul edilir.

Kılkuyruk (A. Karataş)

Kayseri, Sürüngen (Reptilia) türleri açısından da zengindir. Tosbağa (Testudo graeca), ikisi (Emys orbicularis - Benekli Kaplumbağa ve Mauremys caspica - Çizgili Kaplumbağa) su kaplumbağası yanında yarısı kertenkele (Lacertilia) yarısı da yılan (Ophidia) türü olmak üzere, toplam 35 kadar Pullu Sürüngen (Squamata) türü listede yer alır. Gekkonidae (Gekolar, Ev Kelerleri)'den Agama stellio (Dikenli Keler); Anguidae'den Pseudopus apodus (Oluklu Kertenkele), Scincidae'den Ablepharus kitaibeili (İnce Kertenkele), Lacertidae'den Ophisops elegans (Tarla Kertenkelesi), Apathya cappadocica (Kayseri Kertenkelesi), Lacerta trilineata (Büyük Yeşil Kertenkele), Darevskia valentini (Valentin Kertenkelesi); yılanlardan Colubridae'den Eirenis modestus (Uysal Yılan), Dolichophis caspius (Hazer Yılanı), Platyceps najadum (İnce Yılan), Malpolon monspessulanus (Çukurbaşlı Yılan) ve zehirli yılanların familyası olan Viperidae (Engerekgiller)'den Montivipera xanthina (Şeritli Engerek, Osmanlı Engereği) belli başlı türlerdir.

Ülkemizde bulunan 465 kadar kuş türünün 300'den fazlası Kayseri'de de görülür. Bunların önemli bir kısmı, Sultansazlığı* Milli Parkı'ndan kaydedilmiştir. Ancak son yıllarda giderek kuruyan Sultansazlığı'ndaki ekolojik dengenin bozulmasına bağlı olarak tür sayısında önemli bir azalma görülmektedir. Erciyes Dağı ve Aladağlar, yüksek rakımlı yerleri seven kuş türleri açısından son derece zengindir. Kuşlardan pek çoğu yerli türler olup; yıl boyu görülebilirken; bir kısmı yaz göçmeni, bir kısmı kış göçmeni veya kısa süre kalan ziyaretçi türlerdir. Yörede görülen belli başlı kuş türleri

Bataklık Kirazkuşu (A. Karataş)

Buldog Yarasa (A. Karataş)

Bıyıklı Baştankara (A. Karataş)

Bıyıklı Denizkırlangıcı (A. Karataş)

Dere Kuşu (A. Karataş)

Çamur Çulluğu (A. Karataş)

İbibik (A. Karataş)

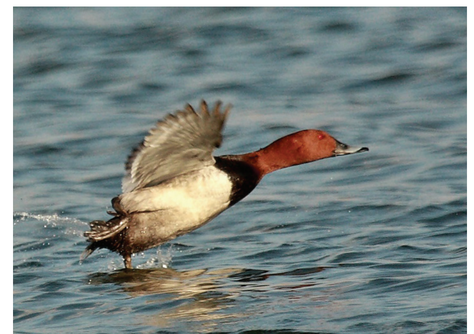

Kayseri Kertenkelesi (A. Karataş)

Kaya Yediuyuru (A. Karataş)

Küçük Batağan (A. Karataş)

Mavi Baştankara (A. Karataş)

şunlardır: Podicipediformes (Batağanlar)'ten Tachybaptus ruficollis (Küçük Batağan), Pelecaniformes (Kürekayaklılar)'ten Phalacrocorax pygmeus (Küçük Karabatak), Pelecanus onocrotalus (Ak Pelikan), Ciconiiformes (Balıkçıllar ve Leylekler)'ten Botaurus stellaris (Balaban), Egretta garzetta (Küçük Ak Balıkçıl), Ciconia nigra (Kara Leylek), Plegadis falcinellus (Çeltikçi), Phoenicopteriformes (Filamingolar)'ten Phoenicopterus roseus (Flamingo), Anseriformes (Kazsılar)'ten Cygnus olor (Kuğu), Anser albifrons (Sakarca), Tadorna ferruginea (Angıt), Anas crecca (Çamurcun), Netta rufina (Macar Ördeği), Aythya ferina (Elmabaş Patka), Oxyura leucocephala (Dikkuyruk), Falconiformes (Gündüz Yırtıcıları)'ten Pernis apivorus (Arı Şahini), Neophron percnopterus (Küçük Akbaba), Circaetus gallicus (Yılan Kartalı), Circus aeruginosus (Saz Delicesi), C. cyaneus (Gökçe Delice), Buteo rufinus (Kızıl Şahin), Aquila chrysaetos (Kaya Kartalı), Pandion haliaetus (Balık Kartalı), Falco naumanni (Küçük Kerkenez), Galliformes (Tavuksular)'ten Tetraogallus caspius (Urkeklik), Alectoris chukar (Kınalı Keklik), Gruiformes (Turnamsılar)'ten Rallus aquaticus (Su Kılavuzu), Fulica atra (Sakarmeke), Grus grus (Turna), Charadriiformes (Yağmur Kuşları)'ten Himantopus himantopus (Uzunbacak), Charadrius alexandrinus (Akça Cılıbıt), Vanellus spinosus (Mahmuzlu Kızkuşu), V. vanellus (Kızkuşu), Calidris minuta (Küçük Kumkuşu), Philomachus pugnax (Döğüşkenkuş), Gallinago gallinago (Su Çulluğu), Limosa limosa (Çamurçulluğu), Tringa totanus (Kızılbacak), T. glareola (Orman Düdükçünü), Actitis hypoleucos (Dere Düdükçünü), Arenaria interpres (Taşçeviren), Larus michahellis (Gümüş Martı), Sterna nilotica (Gülen Sumru), Chlidonias hybridus (Bıyıklı Sumru), Pteroclidiformes (Bağırtlaklar)'ten Pterocles orientalis (Bağırtlak), Columbiformes (Güvercinler)'ten Columba palumbus (Tahtalı), Streptopelia turtur (Üveyik), Cuculiformes (Guguk Kuşları)'ten Clamator glandarius (Tepeli Guguk), Cuculus canorus (Guguk), Strigiformes (Baykuşlar)'ten Tyto alba (Peçeli Baykuş), Asio flammeus (Kır Baykuşu), Caprimulgiformes (Çobanaldatanlar)'ten Caprimulgus europaeus (Çobanaldatan), Apodiformes (Ebabiller)'ten Apus apus (Ebabil), Coraciiformes (Gökkuzgunları)'ten Alcedo atthis (Yalıçapkını), Merops apiaster (Arıkuşu), Coracias garrulus (Gökkuzgun), Upupa epops (İbibik), Piciformes (Ağaçakakanlar)'ten Jynx torquilla (Boyunçeviren), Dendrocopos syriacus (Alaca Ağaçkakan) ve Passeriformes (Ötücü Kuşlar)'ten Melanocorypha calandra (Boğmaklı Toygar), Calandrella brachydactyla (Bozkır Toygarı), Eremophila alpestris (Kulaklı Toygar), Riparia riparia (Kum Kırlangıcı), Hirundo daurica (Kızıl Kırlangıç), Anthus spinoletta (Dağ İncirkuşu), Motacilla citreola (Sarıbaşlı Kuyruksallayan), Cinclus cinclus (Derekuşu), Prunella modularis (Dağbülbülü), Erithacus rubecula (Kızılgerdan), Luscinia svecica (Mavigerdan), Irania gutturalis (Taş Bülbülü), Phoenicurus ochruros (Kara Kızılkuyruk), Saxicola torquata (Taşkuşu), Oenanthe isabellina (Boz Kuyrukkakan), Monticola saxatilis (Taşkızılı), Turdus torquatus (Boğmaklı Ardıç), Cettia cetti (Kamış

Elmabaş (A. Karataş)

Bülbülü), Locustella lusciniodies (Bataklık Kamışçını), Acrocephalus arundinaceus (Büyük Kamışçın), Hippolais pallida (Ak Mukallit), Sylvia melanocephala (Maskeli Ötleğen), S. nisoria (Çizgili Ötleğen), S. curruca (Küçük Akgerdanlı Ötleğen), Phylloscopus sibilatrix (Orman Çıvgın), Regulus regulus (Çalıkuşu), Muscicapa striata (Benekli Sinekkapan), Ficedula semitorquata (Alaca Sinekkapan), Panurus biarmicus (Bıyıklı Baştankara),

Melitaea-didyma (A. Karataş)

Aegithalos caudatus (Uzun Kuyruklu Baştankara), Parus major (Büyük Baştankara), Sitta krueperi (Anadolu Sıvacısı), Tichodroma muraria (Duvar Tırmaşıkkuşu), Remiz pendulinus (Çulhakuşu), Oriolus oriolus (Sarıasma), Lanius collurio (Kızıl Sırtlı Örümcekkuşu), Garrulus glandarius (Alakarga), Pyrrhocorax pyrrhocorax (Kırmızı Gagalı Dağkargası), Corvus monedula (Küçük Karga), Sturnus vulgaris (Sığırcık), S. roseus (Ala Sığırcık), Petronia petronia (Kaya Serçesi), Montifringilla nivalis (Kar Serçesi), Fringilla montifringilla (Dağ İspinozu), Serinus pusillus (Kara İskete), Carduelis chloris (Florya), C. carduelis (Saka), Loxia curvirostra (Çaprazgaga), Rhodopechys sanguineus (Alamecek), Emberiza cia (Kaya Kirazkuşu), E. citrinella (Sarı Kirazkuşu), Miliaria calandra (Tarla Kirazkuşu) sayılabilir.

Memeli Hayvanlar (Mammalia)'dan 55 kadar tür, Kayseri'de bulunur. Bunlardan bazıları; Erinaceomorpha (Kirpiler)'dan Erinaceus concolor (Kirpi), Soricomorpha (Böcekçiller)'den Crocidura suaveolens (Sivriburunlu Bahçefaresi), Chiroptera (Yarasalar)'dan

Kör Fare-yörede "Kössü" (A. Karataş)

Rhinolophus ferrumequinum (Büyük Nalburunlu Yarasa), Myotis myotis (Büyük Farekulaklı Yarasa), Pipistrellus pipistrellus (Cüce Yarasa), Plecotus kolombatovici (Balkan Uzunkulaklı Yarasası), Miniopterus schreibersii (Uzunkanatlı Yarasa), Tadarida teniotis (Buldog Yarasa), Lagomorpha (Tavşanlar)'dan Lepus europaeus (Yabani Tavşan), Rodentia (Kemirgenler)'dan Spermophilus xanthoprymnus (Anadolu Yersincabı), Cricetulus migratorius (Cüce Avurtlak), Mesocricetus brandti (Türk Avurtlağı), Meriones tristrami (Anadolu Çölfaresi), Microtus socialis (Küçük Tarlafaresi), Arvicola terrestris (Susıçanı), Apodemus witherbyi (Ormanfaresi), Nannospalax nehringi (Anadolu Körfaresi), Dryomys nitedula (Hasancık, Ağaç Yediuyuru), Allactaga williamsi (Araptavşanı), Carnivora (Etoborlar)'dan Canis lupus (Kurt), Mustela nivalis (Gelincik), Vormela peregusna (Alaca Sansar), Martes foina (Kaya Sansarı), Felis silvestris (Yaban Kedisi), Artiodactyla (Çifttoynaklılar)'dan Sus scrofa (Yabandomuzu), Capra aegagrus (Yabankeçisi)'dır.

Kaynakça: Anonymous, KuşBank, 2010, www.kusbank.org (erişim tarihi: 28.01.2010); Doğa Derneği, *Türkiye'nin Önemli Doğa Alanları*, C. I ve II, Doğa Derneği, Ankara 2006; Karataş, A., "Türkiye'nin Önemli Memeli Alanları", *Yeşil Atlas*, S. 7, s. 42-61, 2004; Karataş, A., Karataş, A. & Sözen, M. (Eds.), *Aladağlar'dan Bolkar-lar'a "Niğde'nin Biyolojik Çeşitliliği"*, Hamle Matbaası, Niğde 2008, s. xi+345; TRAKUŞ, Türkiye'nin Anonim Kuşları, 2010, www.trakus.org (erişim tarihi: 28.01.2010). TRAMEM, Türkiye'nin Anonim Memelileri, 2010, www.tramem.org (erişim tarihi: 28.01.2010).

AHMET KARATAŞ

Mavi Gerdan (A. Karataş)

Pembe Sığırcık (A. Karataş)

Sarıbaşlı Kuyruksallayan (A. Karataş)

Suna (A. Karataş)

Türk Avurtlağı (A. Karataş)

FAZİLET PARTİSİ bk. SİYASÎ HAYAT

FEDAİ, CELAL

Celal Fedai

Şair, yazar (Kayseri, 1972-). İlk ve orta öğrenimini Kayseri'de tamamladı. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümünü bitirdi (1995). Aynı bölümde yüksek lisans eğitimi gördü (1998). Türkiye Yazarlar Birliği şaire, "Yılın Şairi" Ödülünü verdi (2005). Şiir ve yazılarını *Dergâh, Merdiven Sanat, Hece, Sonsuzluk, Bir Gün* ve *Merdiven Şiir, Kitap Haber, Mühür, Sanat Cephesi, Sanatçının Atölyesi, Mor Taka, Dize* gibi dergilerde yayımladı. Ali Ural ile birlikte *Merdivenşiir* dergisinin editörlüğünü yaptı.

Eserleri: *Şeytanın Günlüksüz Irgadı* (2001); *İmtiyaz Sahibi* (2002); *Parmak ile Boyanmış* (2005); *Suyu Seveni Derin Batırın Irmağa* (2007); *Spekülatörlere Karşı Şiiri Savunmak* (2009).

Kaynakça: Mustafa Fırat: "Şiirinden Varlık Bulan Şair; Şairinden Var Olan Şiir", *Sanat Cephesi*, Eylül 2008, S. 29, s. 11-11; Birdal Akar: "Celâl Fedai'nin Modern Şiiri Sorgulayan Poetikası", *Hece*, Mart 2008, S. 125, s. 143-149. Mehmet Akif Tunç: "Celâl Fedai ile Şiir ve Dünya Hayatı Üzerine"; *MerdivenŞiir,* Nisan-Mayıs 2006, S. 8, s. 139-154.

YAYIN KURULU

FELAHİYE

Kayseri'ye bağlı ilçe merkezi. Kayseri'nin 60 km kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Yüzölçümü 412 km² dir. Güneyde Kocasinan*, doğuda Özvatan* ilçeleri ve kuzeyde Yozgat ile çevrilidir.

İlçenin tarihi hakkında, ilçe ve civarındaki tarihî eserler ve kalıntılardan geçmiş dönemlerle ilgili bilgilere ulaşılmaktadır. İlçede Hititler* Devri'nden kalma arkeolojik eserler bulunmuştur. Silahtar Köyü yakınlarındaki Horsanos Kalesi ve Zırha Kalesi* bunlardan bazılarıdır. Felahiye'de Sıtmapınarı gibi, Roma-Bizans Devri kalıntıları da mevcuttur. Bu devirden kalma diğer tarihî eserler ise Dört Pencere ve Yapı'dır. Bunlardan Yapı, bir Roma mezarı* olup, Kepiç Köyü'ndeki Kazıklı mevkiindedir. Bu yapı MS 2–3. yüzyıllara ait olup dikdörtgen biçiminde, taş ve mermer işçiliğiyle yapılmış olup bugün yıpranmış bir hâldedir.

Selçuklu ve Osmanlı devirleri arasında Danişmentliler, Karamanoğulları ve Dulkadıroğulları hâkimiyeti yaşanmıştır. Beyler Mahallesi'ndeki Hüseyin Bey Camii (Beyler Camii*), XIV-XV. asırlardan kalma olup, minaresi Cumhuriyet devrinde ilâve edilmiştir. Bir Osmanlı eseri olan Kale Mahallesi Camii (Merkez Kale Camii*) H 1305 (M 1883–1884) yıllarına aittir.

Eski adı "Rumdiğin" olan belde, Osmanlı zamanında Yozgat-Akdağmadeni'ne, Cumhuriyet kurulduktan sonra ise nahiye olarak Yozgat-Boğazlıyan'a bağlıyken, 1925 yılında beldenin ismi "kurtuluş" anlamında Felahiye olarak değiştirilmiştir. Bir yıl sonra Kayseri'nin Muncusun* (Güneşli) Bucağı'na bağlanmış ve 1930 yılında bucak merkezi olmuştur. 7 Ekim 1957 gün ve 7033 sayılı kanunla da ilçeye çevrilmiştir.

İlçenin nüfusu 2007 sayımına göre 6938'dir.

Mahalleleri: Beyler, Cumhuriyet, Kale ve Yenimahalle'dir.

Kasaba ve köylerinin 2007 sayımına göre nüfusları: Büyük Toraman (1996), Kayapınar (1114), Silahtar (336), İsabey (328), Kuruhüyük (320), Karaşeyh (214), Kepiç (209), Darılı (117), Acırlı (116), Alabaş (79), Menteşe (34).

Delice suyunun bir kolu Akdere ilçe merkezinden geçer. Güneyinde Kızılırmak, güneybatısında Yamula Barajı* yer alır. Diğer akarsuları Darılı Özü ve Kepiç Özü'dür. Ayrıca yapılan iki adet gölet sulamada kullanılmaktadır. Batıda Kurşunlu Dağları, Aladayılı Dağı, kuzeydoğuda Safrantı Dağı, Akdağlar, güneydo-

Felahiye

ğuda Sakarkaya ve güneyde Beşiktepe belli başlı dağlarıdır. İlçenin kuzeydoğu, güney ve batı kesimlerinde yer yer ormanlık sahalar bulunmaktadır. İlçeye hâkim klasik step iklimi, Yamula Barajı'nın* tesiriyle daha nemli bir iklime dönmüştür.

İlçe toprakları tarıma ve meyveciliğe uygun yarı engebeli düzlükler hâlindedir. Son zamanlarda pancar ekiminin artması sebebiyle tarlalarda çok sayıda kuyu açılmış ve bu yüzden yeraltı sularının seviyesi çok daha derinlere inmiştir. Bu sebeple sulama ve içme sularında azalma olduğundan bağcılık, bahçecilik ve meyvecilik zarar görmüştür. Yamula Barajı kıyıları seracılığa uygundur. Üzüm ve armut üreticiliğiyle meşhur Silahtar Köyü'nde her yıl Ağustos ayında üzüm festivali düzenlenmektedir.

Halı ve kilim dokumacılığı ilçenin eski mesleklerindendir. Ticaret ve sanayi gelişmiş değilse de çeşitli dallarda sanayi atölyeleri mevcuttur. İşsizlik sebebiyle dışarıya çok göç veren ilçenin Avrupa ülkelerinde bulunan insan sayısı da az değildir. Nitekim Kayapınar'da her yıl gurbetçi şenlikleri düzenlenmektedir.

İlçede kümes hayvancılığı, küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık yapılabilmektedir. Son zamanlarda ise ilçede toryum yatakları tespit edilmiştir.

Yamula Barajı'nda balıkçılık ve sandal gezisi turizmi yapılmaktadır.

Özel yemekleri: Mantı, arabaşı, içli köfte, nevzine. Evde pişirilen ekmekler: Tandır ekmeği ve yufka ekmeği. Karaşeyh Köyü'nde her yıl pilav şenlikleri ayrıca ilçe merkezinde yılda bir Sıtmapınarı şenlikleri düzenlenmektedir. Düğün-derneklerde, özel günlerde mahallî kıyafetler giyilir, halk oyunları oynanır ve bölgeye mahsus türkü ve maniler söylenir. Ayrıca ilçeye mahsus çeşitli çocuk oyunları da vardır.

Dede Korkut Hikâyeleri'nden Bamsı Beyrek'in sözlü gelenekte yaşayan bir varyantı, Önder Çağıran tarafından 1983 yılında Darılı Köyü'nde İdris Bulut'tan derlenmiştir. Hıfzı Uğurlu, Mehmet Mutlu (Havuz Emmi) ve Büyük Toramanlı

Felahiye'de Roma Devri yapısı Sıtmapınarı

Âşık Zavallı Baba Felahiye'nin yetiştirdiği şairlerden bazılarıdır.

İlçe merkezinde iki lise, iki de ilköğretim okulu bulunmaktadır (2009). Ayrıca köy ve kasabalarda altı ilköğretim okulu, Büyük Toraman'da ise bir lise vardır. İlçe merkezinde 100 kişilik, Büyük Toraman ve Kayapınar'da ise 50'şer kişilik öğrenci yurtları faaliyet göstermektedir.

Kaynakça: Çağıran, Önder, *Felâhiye'de Derlenmiş Masal ve Halk Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme,* (Bitirme Tezi, 1984), Atatürk Üniversitesi, Erzurum; aynı yazar, *Felâhiye Ağzı Üzerine Bir İnceleme*, (Yüksek Lisans Tezi, 1989), İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya; aynı yazar "Halk Şâiri Hıfzı Uğurlu ve Şiirleri", *Erciyes*, Kayseri, Mart 1983; aynı yazar "Felâhiye Mânileri I", *Erciyes*, Kayseri, Nisan 1983; aynı yazar "Felâhiye'li Şâir Mehmet Mutlu", *Erciyes*, Kayseri, Ocak 1984; aynı yazar "Felâhiye Mânileri II", *Erciyes*, Kayseri, Kasım 1984; aynı yazar "Felâhiye Mânileri III", *Erciyes*, Kayseri, Ocak 1985; aynı yazar "Felâhiye Mânileri IV", *Erciyes*, Kayseri, Nisan 1985; aynı yazar "Felâhiye'de Derlenmiş Bilmeceler Üzerine Bir İnceleme", *Erciyes*, Kayseri, Mart 1988; aynı yazar "Felâhiye Ağzından Örnekler: Dede Korkut Hikâyelerinden Bamsı-Beyrek Destânî Hikâyesinin Felâhiye (Kayseri) Varyantı", *Kardeş Ağızlar*, 6. sayı, Kastamonu, Nisan 1998; aynı yazar "Felâhiye Ağzından Örnekler: Kozanoğlu Hikâyesinin Felâhiye (Kayseri) Varyantı", *Kardeş Ağızlar*, 8. sayı, Ekim 1998; aynı yazar "Felâhiye Ağzından Bitişik Sözler", *Erciyes*, Kayseri, Temmuz 2004; Koyuncu, Şerife, *Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yönleriyle Felâhiye*, (Bitirme Tezi, 2002), Erciyes Üniversitesi, Kayseri; Özbek - Arslan, *KTKVE.*

ÖNDER ÇAĞIRAN

Felahiye Beyler Camii (C. Arslan)

FELAHİYE BEYLER CAMİİ

Kayseri İli, Felahiye* ilçe merkezinde bulunmaktadır. Sağlam ve ibadete açık olan Cami, tek mekânlı kubbe örtülü bir yapıdır. Kuzey tarafında sonradan yapılmış bir son cemaat mahallî bulunmaktadır. Cami harimine kuzey cephenin ortasına konumlandırılmış yuvarlak kemerli bir kapıdan girilmektedir. Caminin harimi tek kubbe ile örtülüdür. Kubbeye neredeyse zeminden başlayan pandantiflerle geçilmiştir. Mekânı örten kubbe, dışarıda yüksek bir kasnak üzerine oturmaktadır. Harimin kuzey tarafında bir kadınlar mahfili bulunmaktadır. Yapının güney duvarında iki, kuzey ve doğu duvarlarına birer pencere açılmıştır.

Caminin kuzeydoğu köşesinde damda köşk minaresi yer almaktadır. Günümüzde kullanılan tek şerefeli minare sonradan yapılmıştır. Mihrap ve minber yenidir. Herhangi bir süs unsuru olmayan yapıda genel olarak düzgün kesme taş kullanılmıştır. Yapının kitabesi bulunmamaktadır. Onarım gören ve bazı eklemelerin yapıldığı görülen cami XIX. yüzyılın sonlarında inşa edilmiş olmalıdır.

CELİL ARSLAN

Felahiye Beyler Camii içi (C. Arslan)

FELAHİYE MERKEZ KALE CAMİİ

Günümüzde sağlam ve ibadete açık olan cami Kayseri İli, Felahiye* İlçesi, Kale Mahallesi'nde bulunmaktadır. Cami tek mekânlı olup üzeri kubbeyle örtülmüştür. Caminin kuzeyinde son cemaat yeri ve güneydoğu köşede sonradan inşa edilen minare bulunmaktadır. Camiye kuzey cephenin ortasına açılan basık kemerli bir kapıdan girilmektedir. Kapı kemeri bir silmeyle çerçevelenmiş olup, kapı kemer köşeliklerinde yedi köşeli yıldız kabartması bulunmaktadır. Caminin içi 1 m yüksekliğe kadar ahşap lambrilerle kaplanmıştır. Caminin kuzey ve güney cephesine ikişer, batı cephesine bir pencere açılmıştır. Doğu cephe sağırdır. Harim mekânının üzeri zemine kadar inen pandantiflerle geçilen kubbeyle örtülüdür. Kubbeyi ise duvara örülmüş kemerler taşımaktadır. Kubbe kasnağına pencereler açılmıştır. Caminin mermer malzemeyle yenilenmiş mihrap ve minberi orijinal değildir. Giriş kapısı üzerinde herhangi bir bezeme unsuru bulunmayan yapıda düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Caminin orijinal kitabesi yoktur. Doğu cephenin kuzey tarafına yerleştirilen ve Latin harfleriyle düzenlenen kitabeden yapının H 1305 (M 1883) yılında inşa edilmiş olduğu öğrenilmektedir.

CELİL ARSLAN

Felahiye Merkez Kale Camii (C. Arslan)

FELAHİYE ROMA MEZARI

Felahiye*'de yerleşimden uzakta, tarlaların içinde yer alan anıtsal Roma mezarı oldukça iyi durumda günümüze gelmiştir. Tapınak mezar olarak adlandırılan tiptedir. Kesme taş tonoz örtü tapınaklarda görüldüğü gibi kırma çatı ve üçgen

alınlıkla kapatılmıştır. Mezar odası zemin seviyesinde zengin bir silme yapının cepheleri boyunca devam eder.

Yapı saçak silmesine kadar ayaktadır; üçgen alınlığa ait parçalar yapının doğusunda gözlenebilir. Mezar odasına doğuya bakan cepheden girilmektedir. Güney ve kuzey duvarlarının uzatılması ile bir giriş mekânı yaratılmıştır. Bu duvarlar korint başlıklara sahip plasterlerle sonlanır. Batı cephede de iki köşede korint başlıklı plasterler bulunmaktadır. Plasterler birbirine profilli arşitravlarla bağlanmıştır. Kuzey-güney ve batı cephelerde kemerli pencereler yer alır. Doğu cephede kapı profilli söve ve lentolara sahiptir. Cephede bulunan arşitravın benzeri bir silme iç mekân duvarlarını da dolanır. Kuzey-güney doğrultusunda atılmış olan bir kemer tonozu, desteklerken mekânı ikiye böler. Kemer iki yanda duvardan çıkıntı yapan kare planlı ve korint başlıklı sütunlarla taşınır. Kemerin batısında kalan bölüm gömü alanı olarak kullanılmıştır. Burada bulunan lahitin kırılmış parçaları hâlâ görülebilmektedir. Lahitin yerleştirildiği kripta duvarında daire içinde betimlenmiş haç motifi yapıyı tarihlememize yardımcı olur. Yapı, korint başlıklar, derin profilli silme ve arşitravlar, bitki motifli saçak silmeleri gibi, Roma mimarisine özgün motiflerin kullanıldığı zengin bir bezemeler programı sunar. Mimari özellikler, bezemelere ve haç motifinin varlığı yapıyı MS V. yüzyıla tarihler. Yakında bir yerleşimin varlığına dair bir veri bulunmasa da V. yüzyılda toprak sahiplerinin mezarlarını arazileri üzerine yaptırdıkları bilinmektedir.

Kaynakça: W. Macdonald, *The Architecture of The Roman Empire II*, Yale University Press, 1985; J.B. Ward-Perkins, *Roman Architecture*, Electa 2004.

BURCU CEYLAN

FERAHBAŞ, AYTEN

Öğretim üyesi, hekim (Kayseri, 1966-). Tıp doktoru oldu (1989). Deri ve zührevi hastalıklar alanında uzmanlık yaptı (1996). Yardımcı doçentlik unvanını aldı (2000). Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Dermatoloji Bölümünde doçentlik unvanını elde etti (2005). Türk Dermatoloji Derneği, Deri ve Zührevi Hastalıkları Derneği, Kayseri Deri ve Zührevi Hastalıkları Derneği, Dermatolojik Cerrahi Derneği ile European Academy of Dermatology and Venereology Üyesi'dir.

YAYIN KURULU

Felahiye Roma Mezarı (B. Ceylan)

FETHÎ (FEYZÎZADE FETHULLAH EFENDİ)

Şair (Kayseri, ? – 1821). Feyzîzade Fethullah Efendi, Şair Hacı Mehmed Raşid Efendi'nin oğludur. Tahsilini Kayseri'de yapmış ve zamanın büyük bilginlerinden Müftü Akşehirli Hafız Osman Efendi'den icazet aldı. Kendisi de babası gibi nakibüleşraflıkta ve diğer bazı resmî görevlerde bulundu. Akbıyıkoğlu Hasan Ağa* Hadisesi'nde (1821) feci bir şekilde öldürüldü. Bu hadisenin ayrıntısı Ahmed Nazif Efendi'nin *Mir'ât-ı Kayseriyye* isimli eserinde kayıtlıdır. Feyzîzadeler ailesi pek çok şair çıkarmış bir sülale olarak bilinir. Örnek şiirden de anlaşılacağı üzere şiirlerinde mahlas olarak Fethî'yi kullanan şairin kendisi gibi oğlu Hilmî ve torunu Binbaşı Hacı Hayri Bey de şairdi. Ahmed Nazif Efendi*, Fethî'nin şiirlerini topladığı divanını gördüğünü söylemektedir. Fethî'nin babası Mehmed Raşid Efendi de divan sahibi bir şairdi. Feyzîzade Fethullah Efendi, Zeynelâbidin Hazretleri Türbesi civarında defnedildi. Ahmet Emin Güven'in verdiği bilgilere göre, Mevlevî Dedesi Şeyh Ahmet Remzi

Akyürek, Millî Kütüphane İbni Sina Yazma Eserler Bölümü Fb. 586'da bulunan bir risalesinin sonunda, Fethî'nin aşağıya aldığımız bir koşmasını kaydetmiştir:

Duydum nazlı civân bana darılmış
Yine gönül batdı gam deryâsına
Bizden evvel ince bele sarılmış
Düşdüm ağyâr ile yâr gavgâsına

… terk itmek âdet midir
Gayra meyil virmek mürüvvet midir
Ey güzeller şâhı adâlet midir
Anladım düşmüşsün el sevdâsına

Sana benden gayrı acır bulunmaz
Sevdâ çekenlerde mâhir bulunmaz
Senin gibi dinsiz kâfir bulunmaz
Her kız cevrin ider mübtelâsına

Sefil Fethî dir ki vah bana yazık
Nerden olduk böyle dil-bere âşık
Kendim itdim buldum hep bana lâyık
Bî-hûde uğradım aşk belâsına

Kaynakça: A. Nazif, *Mir'ât* s. 174-178; A. Nazif, *Meşâhir* (Diriöz'ler), s. 71-72; Güven, *Kayseri'de Mecmualar,* s. 66-67; *Köksal, KDŞ,* s. 126-127.

ATABEY KILIÇ

FEVZÎ (FEYZÎ EFENDİZADE SÜLEYMAN FEVZÎ EFENDİ)

Şair (1870–1956). Kayseri'de "Feyzî Efendizadeler" lakabıyla tanınmış meşhur aileden Nazif Ağa'nın oğludur. Annesi, Müftü Hisarcıklızade Şair Nâil Efendi'nin* kızı Edibe Hanım'dır. Doğum ve ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir, ancak yakın akrabası olan Salim Müftüoğlu'nun bildirdiğine göre 1870'te doğmuş, 1956 yılında da vefat etti. Tahsili hakkında da fazla bilgi yoktur. Ciddi bir eğitim almadığı, ziraatla uğraştığı bildirilmektedir. 1939 yılında Belediye Meclis Üyeliği yaptı. Ahmet Emin Güven'in* bildirdiğine göre, "Süleyman Fevzî Efendi, anne tarafından ataları olan Hisarcıklızadelerden Sâlim, Mesud, Enver ve Nâil Efendilerin mecmualarından elde edebildiği şiirlerinden oluşan çok güzel yazılı bir mecmua meydana getirmiş, bu mecmuanın sonuna da kendi şiirlerini ve yine bazı mahallî şairlerden birkaçının şiirlerini ilave etmiştir. Akrabası olan Şair Behçet Kemal Çağlar* ile edebî sohbetlerde ve şiirsel söyleşilerde bulunduğu rivayet edilmektedir." Aruz ve hece vezniyle şiirler yazmıştır. Aruzla yazılmış şiirlerine örnek olmak üzere bir gazelini alıyoruz:

Gönül âh eyleme zîrâ yanımda nev-civânım var
Bu gülzâr-ı cihân içinde bir nevres fidânım var

Cemâli aya kaşı yaya kaddi serv-i bâlâya
Ruhı elmaya benzer lebleri şeker-feşânım var

Açıldı tîğ-ı ebrûları dilde gonce-i dâğım
Görünmez çeşm-i ağyâra benim bir gülsitânım var

Bana ol hançer-i hûn-rîzin ey büt ki gören itdi
Eğer şâhid ararsan sînede dâğ-ı nihânım var

Güzeller meclisinde nâzenînim dün şetâretle
Dimiş Fevzî gibi bir 'âşık-ı şîrin-zebânım var

Kaynakça: Güven, *Kayseri'de Mecmualar*, s. 189-193.

ATABEY KILIÇ

FEVZÎ (MEHMED FEVZÎ EFENDİ)

Şair (XIX. yüzyıl). Şiirlerinde Fevzî mahlasını kullanan şairin asıl adı Mehmed Fevzî'dir. Edirne Müftüsü oldu, Kayseri'de de kadılık yaptı. Kaynakların bildirdiğine göre, XIX. yüzyıl sonu ile XX. yüzyıl başlarında Kayseri'de yapılan bir kısım okul, cami, çeşme gibi eserin kitabesinde ve bazı mezar taşlarında mahlası geçmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla tarih düşürmekte mahir olan Fevzî'nin tarih manzumelerini, Çifteönü*, Hacı Mehmed, Karaimam Çeşmeleriyle, Zeynelâbidin Hazretleri Türbesi* ve Hacı Torun Efendi'nin* mezar taşı kitabesinde görmek mümkündür.

Fevzî'nin, 1349-1414 yılları arasında yaşamış Rufâî şeyhlerinden olan Seyyid Zeynelâbidin* Hazretleri için II. Abdülhamid Han tarafından 1886 yılında yaptırılan türbenin kitabesinde bulunan tarih manzumesi şu şekildedir:

Mâşaallâh

Hazretü'l-Gâzî Hamid Han-ı diyânet-perveriñ
Mâlikü'l-mülk mülkini ma'mur buyursun tâ kıyâm

'Ömrini ikbâlini hem şevket ü iclâlini
An-be-an müzdâd u mevfûr ide Hayy-ı lâ-yenâm

Çün o şeh hep türbe-yi sâdâtıla ma'bedleri
Kıldı i'mârât u tezyînâtıla dârü's-selâm
İşte bak bu türbe-yi pür-zeyn-i Zeyne'l-'âbidîn
Emr-i fermân-ı şerîfi ile buldı hoş hitâm

Ola dâreynde mu'îni hem şefî'i ol şehiñ
Cedd-i pâki hazret-i dost-ı Hudâ hayrü'l-enâm

Hâmeden dü katre düşdü Fevzi târih yazmağa
Kabr-i Zeyne'l-'âbidin cennet gibi a'lâ makâm

Sene 1303
Harrerehu Mehemmed el-Hilmî bin Zilelizâde

Yine Fevzî'ye ait olduğunu zannettiğimiz, aynı türbenin kuzeye bakan ana kapısı üstündeki iki, doğu cephesindeki üç ve güney cephesindeki iki beyitten oluşan kitabe metinlerini de aşağıya alıyoruz:

Şehenşâh-ı risâlet bâ'is-i ser-nâme-yi hilkat
Nebiyy-i nûr-ı vahdet mültecâ-yı cümle mahlûkât

Şair Fevzî tarafından kaleme alınan Zeynelâbidin Türbe girişindeki manzume (A. Kılıç)

Husûsâ bunda zâhir oldı Zeyne'l-'âbidin nûrı
İmâmü'l-müslimin hem kutb-ı a'zam Fahr-ı mevlûdât

Hudâ-yı a'zam u Hallâk olmuşken sana 'âşık
Sezâ olmaz mı ehl-i beytiñ olsa nûr-ı mahsûsât

Bihâr-ı rahmetiñden katre olmuşdur şefâ'at-sâz
Kul oldı bâbıña her demde her bir ferd ü makdûrât

Meleklerle felekler can virir bir kerre takbîle
Gubâr-ı hâk-pâyiñ sürme-yi her çeşm-i meşhûdât

Resûl-i müctebâ vü "Rahmeten li'l-'âlemîn" el-hak
İmâmü'l-enbiyâ vü Seyyid-i sâdât-ı mevcûdât

Bu bâba yüz sürüp kıl iltica nûr-ı tazarru'la
Olur cümle ma'âsî senden elbet mahv u mevhûmât

Fevzî'nin Çifteönü Çeşmesi'nin tamir kitabesinde kaydedilmiş tarih manzumesi ise şu şekildedir:

Sâhibü'l-hayrat Hacı Seyyid Mehemmed Ağanın

Şair Fevzi tarafından kaleme alınan, Hacı Torun Efendi mezar taşındaki tarih manzumesi (M. Işık Arşivi)

Hayrını makbul buyursun ol Hudâ-yı Müste'ân

İşte bak bu çeşme-yi dil-cûyı inşâ eyledi
Nezd-i 'atşanda becâdır dinse hayrât-ı nisân

Hayr-ı a'zam su akıtmakdır buyurdu ol Resûl
İtmeye sa'yın hebâ kim Hazret-i Rabb-i Menân

Nûş idüp mahşerde havz-ı pâk-i Kevserden o zât
Lutf-ı Yezdân ile olsun dâhil-i dâr-ı cinân

Lafz ile yaz Fevzi târîhin ki herkes anlasun
Bin iki yüz toksan üçde akdı bu âb-ı revân

A. Nazif Efendi'nin* bildirdiğine göre, Fevzî'nin, Kayserili meşhur şahıslardan olan Hacı Torun Efendinin vefatı üzerine düşürdüğü bir tarih beyti bulunmaktadır:

Lafz ile târîh-i fevtin zabt idüp Fevzî dedi
Üç yüz iki sâli içre kıldı 'Adne irtihâl

Kaynakça: Nazif, *Meşâhir* (Diriöz'ler) , s. 81; M. Çayırdağ, "Kayseri'de Sultan Abdülhamid Dönemi Bina ve Kitâbeleri", *KYTS[1];* Köksal, *K DŞ* , s. 203-204.

ATABEY KILIÇ

FEYZÎ

Kayseri'deki çeşitli kitabelerde ismi geçen şairlerdendir. Kitabelerdeki metinlerden hareketle XIX. yüzyıl sonlarında yaşadığı söylenebilir.
Ahmed Paşa İdadisinin yapım kitabesinde yazılı tarihi:

Kıldı bu mekteb ile Hazret-i Ahmed Pâşâ
Maskat-ı re'si olan Kayseri şehrin ihyâ

Hayra sarf itdi nukûd-ı himemin ol Âsaf
İtdi Hak yoluna bu dâr-ı ulûmu inşâ

Bu debistânı idüp tâlib-i 'ilme tahsîs
Eylesünler diye tahsîl-i 'ulûm-ı şettâ

Nakd-i kûşişle harîdâr ola gör ey tâlib
Mahzen-i cevher-i 'ilm işte güşâd oldı sana

Resm-i zîbendesi gûyâ kafes-i Hak Kur'ân
Bülbül-âsâ gel oku eyleme 'ömrün ifnâ

Mevki'inde ne dilâver eser-i hayr oldı
İde bânîsine Hak ecr-i cezîli i'tâ

Geldi itmâmına Feyzî ne güzel bir târîh
Oldı dilkeş yapılup Mekteb-i Ahmed Pâşâ

H. 1285 (M 1868)

Kaynakça: A. Nazif, *Meşâhir* (Diriöz'ler), s. 87.

ATABEY KILIÇ

Ahmet Kâmil Feyzioğlu

FEYZİOĞLU, AHMET KÂMİL

Öğretim üyesi, matematikçi (Üsküdar, 1959-). Boğaziçi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Matematik Bölümü Öğretim Üyesi'dir. III. Selim İlkokulunu (1969), Paşa Kapısı Ortaokulunu (1969-1972) ve Robert Kolejini bitirdi (1976). İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Matematik-Fizik Bölümünden mezun oldu (1980). Almanya'da Johannes-Gutenberg Üniversitesinde doktora yaptı (1987). Aynı yıl Boğaziçi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Matematik Bölümünde yardımcı doçent olarak göreve başladı. Ardından Boğaziçi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesinde doçent (1991) ve profesör oldu (1998). Fakülte'de bölüm başkan yardımcığı ve bölüm başkanlığı yaptı. Türk Matematik Derneği ve Feza Gürsey Enstitüsü Yönetim Kurulu üyesi ve evlidir.

Eserleri: *A Course on Algebra* (1990).

YAYIN KURULU

FEYZİOĞLU, AHMET NİHAT

Asker (Kayseri, 1897–1972). Kayseri'nin önemli bir ailesi olan Feyzioğlu* ailesindendir. Medrese eğitimi aldı (1910- 1912). Kırklareli'nde tabur komutanı olan dayısı mülâzım-ı sanî Mehmet Bey'in Edirne'de yedek subay talimgâhına öğrenci alınaca-

ğı haberi üzerine Edirne talimgâhına gitti. Talimgâh eğitiminde birinci oldu ve öğrenmen olarak burada kaldı. 1914'te Bingöl (Çapakçur) cephesindeki Palu Kasabası'nda hazırlanan kampa yerleşti. Bir yıl sonra terhis edildi ve Kayseri'ye döndü. 6 Ağustos 1915'te kıtasına dönmesi için emir gelir. Burada Ermenilerin Bitlis ve Muş'ta yaptıkları katliamlara şahit olur. Ahmet Nihat'ın da içinde bulunduğu 36. Alay, Tebriz'e kadar Ermeni kuvvetlerini takip ederler. Nahcivan üzerinden Erivan'a ulaşılır. 36. Alay, Antranik ve ordusunun tuzağına düşmesiyle, Tebriz'den Batum'a oradan da gemiyle İstanbul'a gönderilirler. Buradan memleketi Kayseri'ye geçti. Ali Galip* Olayı sırasında Ali Galip'in yaverliğini yürüttü. Bu olay sonrası tayinini Kayseri'ye aldırdı. Millî Mücadele esnasında 14 Mart 1920'de tayini Kütahya'nın Simav Kasabası'na Jandarma Bölük komutanı olarak çıktı. 20 Nisan 1920'de Gediz, Emet, Demirci, Gördes kasabaları da kendi komutası altına verildi. Kömürcü kıyafetine bürünerek, düşman tabyalarının nasıl ve nerede olduğuna ilişkin kroki çıkarmakla görevlendirilir. İşbirlikçi birinin yardımıyla, Yunan Jandarması tarafından yakalandı. Buradan diğer esirlerle birlikte Atina'ya sevk olundu. Esir mübadelesi sırasında vatana kavuştu.

Kaynakça: Yunus Nadi Abalıoğlu, *Ali Galip Hadisesi,* Sel Yayınları, İstanbul 1955; Kemal Arıburnu, *Sivas Kongresi*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay., Ankara, 1997; Atatürk, *Nutuk* 1919-1927, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay., Ankara, 1995. Kamil Erdeha, *Millî Mücadelede Vilayetler ve Valiler,* Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975; Rauf Orbay, *Hâtıralar*, Yakın Tarihimiz, 1962, C. III, S. 28; Y. Yularkıran, *Reşit Paşa'nın Hâtıraları*, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1940; İsmail Yıldırım, Bir Komutanın Hatıraları, *Basılmamış Hatırat*, 27 Kasım 1970.

BAHRİ ATA

FEYZİOĞLU, AYŞE

Şair (Kayseri, 1903–İstanbul, 1995). Annesi Behice Hanım, babası yazı hocası Mehmet Efendi'dir. İlkokulu ikinci sınıfa kadar okudu. Genç yaşta Feyzioğlu'lardan Hakkı Efendi'nin oğlu Ahmet Feyzioğlu ile evlendi. Yeni yazıyı kendi kendine söktü. Olağanüstü bir hafızaya sahipti. Birçok şairin şiirini hafızasında tuttu, şiir kurallarını bilmediği hâlde onları örnek alarak şiirler yazdı. Genç yaşında amansız bir hastalığa tutuldu. 1930 yılı başlarında tedavi için eşiyle birlikte İstanbul'a geldi, bütün çabalara rağmen şifa bulamadı. Ömrünü sürekli hasta olarak geçirdi. Allah'a sığınmayı konu edindiği şiirlerinde Kuddûsî ve Seyranî* etkisini görmek mümkündür. Üç şiiri Amir Ateş tarafından ikisi ilahi ve biri şarkı şeklinde bestelendi.

Eserleri: *Ömrümden* (1976).

AHMET KÂMİL FEYZİOĞLU

FEYZİOĞLU, BEDİİ

Bedii Feyzioğlu

Kurucu Meclis ve öğretim üyesi, maliyeci (Kayseri, 1920-). Kayseri'nin tanınmış ailelerinden Avukat Necmettin Feyzioğlu* ile Ayşe Hanım'ın oğludur. Kayseri Lisesini bitirdi (1938). Siyasal Bilgiler Okulundan mezun oldu (1942). Maliye Bakanlığı Stajyer Memurluğuna atanarak devlet hizmetine girdi. Açılan sınavı kazanıp Maliye Müfettiş Muavinliğine getirildi. Bu görevden Tetkik Heyeti Raportörlüğüne nakledildi. Ankara Hukuk Fakültesi maliye asistanlığına geçti (1946). Burada hukuk sertifikası aldı. İstanbul İktisat Fakültesinde *Bütçe'nin Kontrolü* adlı tezini savunarak iktisat doktoru unvanı aldı. Aynı Fakülte'de maliye doçenti (1953) ve profesörü unvanlarını aldı (1960). İstanbul Üniversitesi Temsilcisi olarak Kurucu Meclis Üyeliği yaptı (1961). İstanbul İktisat ve Hukuk Fakültelerinde maliye doçenti ve profesörü olarak hizmet gördü (1953–1987). Ardından emekli oldu (1987). Emekli olduktan sonra bir süre İstanbul ve Galatasaray Üniversitelerinde ders vermeye devam etti.

Eserleri: *Bütçe'nin Kontrolü; Tatbik ve İcra Sırasındaki Kontroller* (2 Cilt, 1954-1956); *Millî Muhasebe-Devlet Muhasebesi* (1960); *Nazari, Tatbiki, Mukaayeseli Bütçe* (1965).

Kaynakça: Mücellidoğlu *Mülkiyeliler*, C. V, s. 2585-2586; Kalkan-Birol-Yerlikhan, *Meşhurları*, s. 59.

YAYIN KURULU

Ayşe Feyzioğlu

Mehmet Fevzi Feyzioğlu

FEYZİOĞLU, MEHMET FEVZİ

Danışma Meclisi ve öğretim üyesi, hukukçu (Kayseri, 25 Ekim 1922 - Ankara, 16 Ocak 1983). Babası Kayseri'nin eski belediye başkanlarından Avukat Necmettin Feyzioğlu, annesi Ayşe Hanım'dır. Kayseri Lisesinden (1940) ve İstanbul Hukuk Fakültesinden mezun oldu (1944). Aynı Üniversite'de medeni hukuk asistanı olarak göreve başladı (1946). *Şuf'a Hakkı* adlı teziyle hukuk doktoru (1950), *Zilyedlikte İadenin Mevzuu ve Şumulu, Hususiyle Ecrimisil Meselesi* adlı teziyle de doçent oldu (1953). Ardından profesörlüğe yükseldi (1963). Fransa (1951–1952) ve Almanya'da (1961–1962) çalışmalarda bulundu. İstanbul Üniversitesi Senatosunda görev yaptı (1974–1977). Kayseri üyesi olarak Danışma Meclisine girdi, Anayasa Komisyonu'nda görev aldı (1981). 1948 yılında Kazım Karabekir'in kızı Hayat Hanım'la evlendi ve üç çocukları oldu. Ankara'da meydana gelen uçak kazasında vefat etti.

Kaynakça: *TBMM Albümü*, s. 641; Kalkan-Birol-Yerlikhan, *Meşhurları*, s. 67.

YAYIN KURULU

Metin Feyzioğlu

FEYZİOĞLU, METİN

Öğretim üyesi, hukukçu (İstanbul, 1969-). Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı, Ceza ve Ceza Usul Hukuku Anabilin Dalı Başkanı'dır. TED Ankara Koleji (1986), Colombia Üniversitesi Amerikan Dili Programından (1989) ve Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu. Aynı Üniversite'nin Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans (1992) ve doktora yaptı (1995). Ardından aynı Üniversite'nin Ceza ve Ceza Usul Hukuku Anabilim Dalında yardımcı doçent (1996), doçent (2000) ve profesör oldu (2006). Uluslararası Barolar Birliği ile Ankara Üniversitesi Fikri ve Sınai Haklar Araştırma ve Uygulama Merkezi Yönetim Kurulu Üyesi'dir.

YAYIN KURULU

Muin Feyzioğlu

FEYZİOĞLU, MUİN

Yazar (Kayseri,1922-22 Kasım 1983). Babası Mehmet Fikri, annesi Saniye Hanım'dır. İlköğrenimine Ahmet Paşa İlkokulunda başladı ve son iki yılını da Cumhuriyet İlkokulunda tamamladı. Kayseri Lisesinin orta kısmını bitirdikten sonra bir yıl da liseye devam etti. Liseyi bitirmeden hayata atıldı. Milli Eğitim Müdürlüğünde memurluğa başladı. Ortaokuldayken edebiyata ilgi duymaya başladı. Sanat hayatına şiirle başladı. 1941 yılında *Yedigün* dergisinde, 1946 yılında *Tanin* gazetesinin gençlerle ilgili sanat sütununda şiirlerini yayınlatmaya başladı ancak devamını getirmedi. 1943–1946 yılları arasında İstanbul'da vatanî görevini yaparken, okuyarak kendisini geliştirdi ve önemli kimselerle tanıştı. Ufku daha da gelişmiş olarak 1947 yılında babasının görev yaptığı Şarkışla'dan Kayseri'ye döndü. *Erciyes Dergisi*, *Erciyes Postası, Hâkimiyet* ve *İstiklâl* başta olmak üzere Kayseri'de çıkan gazete ve dergilerde yazılar yazdı. Ayrıca Türkiye genelinde yayın yapan gazete ve dergilere de yazılar gönderdi. İnsanlık uğrundaki kalem mücadelelerinin boşa gitmeyeceğine inanıyordu. Bu çizgide yarına kalmak ve mizacına ters düşmemek için siyasî konulardan uzak durmaya çalıştı. Millî, dinî, edebî ve felsefî konularda inceleme, araştırma, deneme ve makale türlerinde yazılar yazdı. 1941-1983 yılları arasında; *Filiz**, *Zamantı*, *Türk Düşüncesi*, *Eğitim Yolu*, *Yeni Erciyes*, *Sebilürreşad*, *Asrın Dini Müslümanlık*, *Büyük Türkiye*, *Tekniker Dergisi*, *Çaba*, *Bahçe*, *Fikir ve Sanatta Hareket*, *Türk Yurdu*, *Ozanca*, *Erciyes**, *Yeni Adam*, *Küçük Dergi*, *Hisar*, *Doğuş-Edebiyat**, *Kültür ve Sanat**, *Durum* dergileri ve *Tanin*, *Türk İşçisi*, *Kudret*, *Millet*, *İstiklâl*, *Hâkimiyet**, *Yeni İstanbul*, *Milli Ülkü*, *Bab-ı Âlide Sabah*, *Yeni Tanin*, *Bugün*, *Bizim Anadolu*, *Hür Anadolu* gazetelerinde yazdı. Halit Fahri Ozansoy, Burhan Felek ve Yaşar Fevzi Barlas ile kalem kavgaları da büyük yankı uyandırmıştır. "Âlimler, Muharrirler ve Şairler" ve Ziya Gökalp ile ilgili bir etüdü ile "Dinmez Ağrı" romanını basıma hazırlamış fakat bastıramamıştır. Yazılarından bir bölümünü "Dünden Bugüne" adıyla kitaplaştırmayı da düşünüyordu. Evli ve beş çocuk babasıydı.

Eserleri: *Edebiyatımızın Kimliği* (1982).

Kaynakça: Muin Feyzioğlu, *Edebiyatımızın Kimliği*, Kültür ve Sanat Yayınları, Kayseri 1982; *Yeniden Diriliş Dergisi, Muin Feyzioğlu Özel Sayısı*, Kasım 2005, Kayseri.

NURKAL KUMSUZ

FEYZİOĞLU, NECMETTİN

Belediye Başkanı (Kayseri, 1887-Kayseri, 1974). Babası Feyzi Bey, annesi Adviye Hanım'dır. Asıl mesleği avukatlıktır. İstanbul'da hukuk eğitimi gördü. İlk görevine Niğde Bidayet Mahkemesi Azası olarak başladı. Kayseri'nin ilk günlük gazetesi olan ve cuma günleri hariç her gün yayımlanan *Misâk-ı Millî* gazetesinin* imtiyaz sahibidir (1922). Kurtuluş Savaşı'nın en sıkıntılı günlerinde çıkardığı bu gazeteyle toplumu aydınlatmayı amaçladı. Kayseri Lisesinde öğretmenlik yaparken hukuk, iktisat, sosyoloji ve felsefe derslerine girdi. Daha sonra dinî ilimler öğretmenliği yaptı (1924–1926).

İki dönem Kayseri Belediye Başkanlığı yaptı (22 Kasım 1930'dan, 21 Kasım 1932'ye kadar - 10 Ağustos 1939'dan 4 Ağustos 1942'ye kadar). Belediye Başkanı olduğu dönemde 1580 sayılı Belediye Kanunu yayımlandı (1930). Hukukçu bir belediye başkanının bu dönemde işbaşında bulunması Kayseri için büyük kazanç oldu. Belediye Başkanlığı yaptığı sırada Kayseri'de bir tanesi merkezde, dört tanesi de kazalarında olmak üzere toplam beş belediye bulunmaktaydı. Kayseri Belediyesinin Cumhuriyet'in ilanından sonra yaptığı işleri kısaca ifade etmek gerekirse: Sekiz kilometre şose, iki park, umuma ait on iki bina yapıldı. Ayrıca elektrik şirketine de % 25 hisseyle, yani yüz bin lira karşılığı olmak üzere ortak olundu. Döneminde "Zabıta-i Belediye Talimatnamesi" kabul edilerek yürürlüğe girdi. Şehrin temizliğine ve imarına oldukça itina gösterdi. Belediye Başkanı olunca ilk iş olarak temizlik arabası ihalesi yapmak oldu. Kayseri için yeni bir imar planı yaptırdı. Döneminde şehrin görünümü değişmeye başladı. Hayvancılığın yaygın olduğu Kayseri'de sucuk-pastırma işlerinin sağlıklı ve temiz bir ortamda yapılabilmesi için mezbaha yapıldı ve hizmete açıldı. Bu dönemde yeni çizilen imar planına uygun olarak Hükümet Binası, Halkevi, Dikimevi, PTT Binası, Tekel, Vali Konağı ve Kız Enstitüsü yapılmaya başlandı. Kayseri Belediye Başkanlığından istifa ederek görevinden ayrıldı (1932). İkinci dönem Kayseri Belediye Başkanlığı çekişmeli bir ortamda geçse de seçimleri kazandı. (1939). 1942'de Kayseri Belediye Başkanlığından ayrıldı. Uzunca bir süre Kayseri İl Özel İdaresinin avukatlığını yaptı (1946–1952). Bu görevinden sonra emekli oldu (1952). Evli ve altı çocuk babasıydı.

Necmettin Feyzioğlu

Kaynakça: *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*; *Emekli Sandığı Arşivi*; Ankara 1998; *Kayseri Gazetesi*'nin ilgili nüshaları; Kalkan-Birol-Yerlikhan, *Meşhurları*; Çalışkan, *Kayseri Belediyesi*; Şükrü Öztürk, *Cumhuriyetin Kuruluşundan Çok Partili Döneme Kadar Kayseri Belediyesi (1923-1946)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2005.

ŞÜKRÜ ÖZTÜRK

FEYZİOĞLU, SAİT AZMİ

Sait Azmi Feyzioğlu

Kayseri Milletvekili, avukat (Kayseri, 1889-Kayseri, 22 Şubat 1950). İlk ve ortaokulu Kayseri'de tamamladı. İstanbul Dârülfünunu Hukuk Şubesinde öğrenim görerek Hukuk Mektebinden diploma aldı (1912). Adliye Nezaretindeki stajından sonra Nusaybin Bidayet Mahkemesi Başkanlığına atandı (1923). Palu (1914), Kemah (1915), Zara (1917) Bidayet Mahkemesi Başkanı oldu. Kısa bir süre sonra hâkimlikten istifa etti ve Mütareke sonrasında (1918) Kayseri'ye döndü. Avukatlık yaptı. Bu mesleğini ölümüne kadar sürdürdü. Kurtuluş Savaşı sırasında Kayseri'de yayımlanan *Misak-ı Millî** gazetesinin başyazarlığını yaptı. *Kızıl Hilâl** adlı bir dergi çıkardı (1922). TBMM IV. Dönem seçimlerinde Kayseri'den milletvekili seçildi (1931). Dört toplantı yılında da Adalet Komisyonu'nda çalıştı. Belediye, Muamele Vergisi, İş ve Orman Kanunları için kurulan özel komisyonlarda görev aldı. Dönem sonunda Kayseri'ye dönerek avukatlığa devam etti. Baro Başkanlığına seçildi. Haftalık *Ata Yolu** gazetesinin başyazarı olarak meslekî ve siyasî yazılar yazdı. VIII. Dönemde yeniden Kayseri Milletvekili seçildi (1946). Dönem sona ermeden Kayseri'de öldü. Evli ve 5 çocuk sahibiydi. Oğullarından Turhan Feyzioğlu* da Kayseri Milletvekili olarak Parlamento'da bulundu.

Eserleri: *Yeni İcra ve İflas Kanunu, Esasları ve Şerhi* (İzzet Poroy'la birlikte), (1933).

Kaynakça: Çoker, *TPT (1931-1935)*, s. 349-350; Önder, *KBT*, s. 153-154.

YAYIN KURULU

FEYZİOĞLU, TURHAN

Turhan Feyzioğlu

Devlet ve siyaset adamı, Kayseri Milletvekili, öğretim üyesi (Kayseri, 1922–26 Mart 1988). Kayseri'nin köklü bir ailesi olan Feyzioğulları'ndan* Kayseri Milletvekili Sait Azmi Feyzioğlu**'nun oğludur. Annesi Neyyire Feyzioğlu Diyarbakırlı Üçok ailesindendir. İlk öğrenim ve orta öğrenime Kayseri'de başladı İstanbul'da tamamladı. Galatasaray Lisesini bitirdi (1941). İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu (1945). Siyasal Bilgiler Fakültesine asistan olarak girdi (1946). Ankara barosuna avukat olarak kaydını yaptırdı (1947). "Kanunların Anayasa'ya Uygunluğunun Kazâi Murâkabesi" adlı tezi ile "Hukuk Doktoru" (1949), daha sonra doçent oldu (1951). İhtisas için Fransa Ecole Nationale d'Adminisration'a ve araştırma için İngiltere Oxford Üniversitesi Nuffield College'ine gönderildi. 1953 yılında profesör oldu. Bu arada Harvard International Seminar'lerine katıldı. Siyasal Bilgiler Fakültesine Dekan seçildi (1955). Aynı zamanda Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsünün Genel Müdürlüğünü yürüttü. Fakültenin 1955-56 açılış törenindeki sözleri ve Fakülte'nin yayını *Forum* dergisindeki yazıları nedeniyle Demokrat Parti iktidarıyla çatıştı ve hakkında kovuşturma açılarak bakanlık emrine alınınca Üniversite'den istifa etti (3 Aralık 1956). Türk Hukuk Kurumu İkinci Başkanlığını yürüttü ve daimi üyesi oldu . Siyasete atılarak Cumhuriyet Halk Partisi'ne girdi ardından XI. Dönem seçimlerinde CHP Merkez İdare Kurulu üyesi olarak milletvekili seçildi (1957). Ankara ve Sivas'tan aynı anda seçilince Kayseri'ye yakınlığı dolayısıyla Sivas'ı tercih etti.

27 Mayıs 1960 Darbesi'nden sonra kurulan "Anti-Demokratik Kanunları Düzeltme Komisyonu" üyeliğine, aynı yıl Orta Doğu Teknik Üniversitesi Rektörlüğüne seçildi. Kurucu Meclis Kanunu'nu Hazırlama Komitesi Başkanlığında bulundu. Kurucu Meclise Üniversite Temsilcisi olarak katıldı (1961). II. Gürsel Kabinesi'nde Millî Eğitim Bakanlığına getirildi (1961). 147'lerin Üniversiteye dönmek için yaptığı çalışmalar sonuçsuz kalınca istifa etti.

Ekim 1961 yılında yapılan XII. Dönem seçimlerinde CHP'den Kayseri Milletvekili seçildi. İsmet İnönü'nün Başbakanlığında kurulan ilk koalisyon hükümetinde Devlet Bakanlığı yaptı (1961-1962). Daha sonra kurulan koalisyon hükümetinde Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcısı oldu (1962- 1963). XIII. Dönem seçimlerinde yeniden Kayseri Milletvekili seçildi (1965). Cumhuriyet Halk Partisinde giderek güçlenmeye başlayan "ortanın solu" görüşüne katılmayarak, 47 milletvekili ve senatörle birlikte Parti'den istifa etti. Hemen ardından genel başkanı olduğu Güven Partisini kurdu (1967). Bir süre sonra Cumhuriyetçi Parti ile Güven Partisini birleştirerek Cumhuriyetçi Güven Partisinin başına geçti. 1975'te Demirel'in Başkanlığında kurulan I. Milliyetçi Cephe Hükümeti ve 1978'de kurulan Ecevit Hükümeti'nde Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı görevlerini birlikte üstlendi. Bu arada Kayseri'de bir üniversitenin kurulabilmesi için gerekli yasal alt yapıyı oluşturdu ve bir kanun teklifi hazırlayarak Meclis'e sundu. Bu teklif Meclis'te ve Senato'da kabul edilerek 18 Kasım 1978'de Kayseri Üniversitesinin* kuruluşu gerçekleşti. Süleyman Demirel'in 1979'da kurduğu Azınlık Hükümetini dışarıdan destekledi. 12 Eylül Askerî Darbesi'nden sonra siyasetten çekildi. Kenan Evren tarafından kendisine teklif edilen hükümeti kurma görevini gönüllü olmadığı hâlde kabul etti, ancak bu görevi gerçekleşemedi. Daha sonra Kıbrıs Koordinatörlüğü görevine getirildi. Bu görevinde Avrupa Parlamentosu ve Amerika'da yaptığı çalışmalarla Kıbrıs konusunda önemli başarılara imza attı. Evli ve bir çocuk babasıydı.

Eserleri: *Umumi İktisada Giriş* (çev. 1945); *Esaret Yolu* (çev. ?); *Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Mu-*

rakabesi (Yabancı Memleketlerde ve Türkiye'de) (1951); *İdare Hukukunda Beklenmeyen Haller Nazariyesi* (1952); *Demokrasi ve Diktatörlüğe Dair Memleket Meseleleri Hakkında Düşünceler* (1957); *Devlet Adamı Atatürk* (1963); *Büyük Tehlike Komünizm* (1964); *Atatürk ve Milliyetçi Yolda İleri* (1972); *Millet Yolunda* (1975); *Sosyal Adalet ve Sosyal Güvenlik İçin* (1976); *Atatürkçü Yol* (1977); *Kemal Atatürk: Leader De La liberation Nationale Et Du Development Dans La Paix* (1981); *Kemal Atatürk De La Liberation Et Du Development Dans La Paix* (1981); *Atatürk Way, A Cultural Publication Of Otomarsan* (editör, 1982); *Chypre, Mythes Et Realites* (1984); *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II, Atatürkçülük (Atatürkçü Düşünce Sisteminin Temelleri)* (1986); *Atatürk ve Milliyetçilik* (1986); *Un Libererateur Et Un Modernisateur Genial, Pablic Par Le Centre De Recherches Atatürk* (1987); *Atatürk Yolu* (koordinatör, 1987).

Kaynakça: *Erciyes Üniversitesi Haber Bülteni,* Kayseri 2007, S. 45; *TBMM Albümü,* s. 274. Nihat Karakaya, *Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu, Demokrasi, Laiklik ve Cumhuriyete Adanmış Bir Ömür,* Erciyes Üniversitesi Yayını, Kayseri 2008; Mücelidoğlu, *Mülkiyeliler,* C. II, s. 890- 891; *TBMM Arşivi; 30.10.1957 tarihli Mazbata ve Tercüme-i hal Varakası.*

YAYIN KURULU

FEYZİOĞLU, YAVUZ

Kurucu Meclis Üyesi (Kayseri, 28 Şubat 1927-). Sait Azmi Feyzioğlu*'nun oğludur. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu ve serbest avukatlığa başladı (1950). Baro Yönetim Kuruluna girdi (1954). Kurucu Meclis Barolar Temsilcisi oldu (1961). Seçim Kanunu Komisyonunda çalıştı. Kurucu Meclis üyeliğinden sonra Ankara'da avukatlık yapmaya devam etti. Evli ve iki çocuk babasıdır.

YAYIN KURULU

FEYZİOĞULLARI

Torunları bugün de devam eden Kayseri'nin önemli ailelerinden birisidir. Ailenin ifadesine göre; Feyzioğulları Sarıkürklü Aşiretine mensup olup ilk ünvanları Bahçeciklizâdeler" idi. Ailenin ilk ileri gelenleri Mehmed Selvi Bey ve oğulları, Hasan ve Hüseyin (Hasum) Beyler olup bu iki kardeşe ait Hacılar çevresinin vakfedildiği 1278/79 tarihli bir vakfiyeleri bulunmaktadır. Kayıtlarda bu aileden Feyzîzade Hacı Mehmed Efendi'nin ismine, III. Selim döneminde 1789 yılında Fransız (Napolyon) Muharebesi için Kayseri'nin diğer eşrafından olan Güpgüpzade (Güpgüpoğulları*) Hacı Bekir, Gavremzade (Gavremoğulları*) Salih, Hacı Dalyan, Çanakçıoğlu* Hacı Süleyman, Akkaş ve Kaytazoğlu Ağalar'la birlikte 600 kişilik süvari hazırlayıp Şam tarafına sevk edilmesiyle ilgili ferman vesilesiyle tesadüf edilmiştir. 1799'da Hacı Mehmed Efendi, Emîr Ağazade (Emirağaoğulları*) Mehmed Emin Efendi'nin azli üzerine Kayseri Nakibül-eşraf kaymakamlığına (Kayseri'deki Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin soyundan gelen Seyitlerin listelerini tutup işlemlerini yapma memurluğu) tayin edilmiştir. 1814 yılında herhalde Hacı Mehmed Efendi'nin vefatı üzerine bu görev Osman Efendioğlu Molla Zahid Efendi'ye verilmiştir.

1815 yılında Tuna sahillerindeki kalelerin tamiratı için Kayseri'nin hissesine düşen on bin kuruşu toplamak için şehirde eşraftan oluşturulan geniş heyet içerisinde Feyzi Efendizade Fethullah Efendi'nin adı geçmektedir. Fethullah Efendi, Feyzi Efendizade Hacı Mehmed Efendi'nin oğludur. İlmiyeden yetişmiş, Akşehirli Hafız Osman Efendi'den ders almıştır. Aynı zamanda şair olup şiirlerinde "Fethi" mahlasını kullanmıştır. 1815 yılında Setenönü'nde bulunan ve Deli İbrahim Ağa'nın mülkü olan Yeni Hamam*, adı geçenin Mısır'da vefatı üzerine satışa çıkarılmış ve hamamı dört hisse olarak sekiz bin kuruşa Osman Efendioğlu Molla Zahid Efendi*, Feyzi Efendizade Fethullah Efendi, Güpgüpzade Hacı Bekir Ağa* ve Akçakayalı Abbaszade (Akçakayalıoğulları*) Salih Ağa satın almışlardır. Hamam bugün diğer hisseler istimlak edilerek Güpgüpzade Hacı Bekir Ağa Vakfına mal edilmiştir.

1817 senesinde Kayseri Mutasarrıflığına tayin edilen Hacı Bekir Paşa, Rum ve Er-

Yavuz Feyzioğlu

menilerden vergi toplanmasında yolsuzluklarını gördüğü şehir ileri gelenlerinden Osman Efendioğlu Molla Zahid, Feyzizade Fethullah Efendi ve Akçakayalızade Salih Ağa'yı tutuklatmış, her birinden otuz ikişer kese akçe ceza almış ve bir daha resmî işlere karışmamak üzere kefil alarak serbest bırakmışsa da onları takibe devam etmesi üzerine Salih Ağa ve Fethullah Efendi Kayseri'den ayrılıp Adana'da bulunan yakınları Cabbarzade (Çapanoğluları*) Mehmed Paşa'ya sığınmışlardır. Fethullah Efendi buradan İstanbul'a gitmiştir.

1820'de Kayseri'de meydana gelen meşhur Akbıyıkoğlu Hasan Ağa (Akbıyıkoğlu Hasan Ağa Vak'ası*) isyanı ve katliamından önce Müftü Hacı Halil Efendi ile birlikte Gesi Köyü'ne çekilen Fethullah Efendi'yi bir kısım zevat, Kayseri'ye dönmek üzere ikna etmişler, şehre dönen Fethullah Efendi, Zekayi Bey (şimdi Serçeönü) Mahallesi'nde bulunan konağına şehir eşrafını toplayıp durumu müşavere ederken, Temmuz'un dokuzunda Hasan Ağa'nın başında bulunduğu 500 kişilik eşkıya, konağı basmış ve iki taraf arasında çok kanlı bir mücadele başlamıştır. Bu esnada şehirde mütesellim (mutasarrıf vekili) olan eniştesi Akçakayalızade Salih Ağa'ya gizlice haber gönderip imdat isteyen Fethullah Efendi, şehrin en büyük amiri ve bu hadiselere talep olmasa dahi müdahale edip eşkıyayı defederek mazlumları kurtarmak görevi olan Salih Ağa'dan, üstelik eniştesi olduğu hâlde bir cevap alamamıştır. Bu kanlı baskında konağın duvarını delerek içeri giren eşkıya, ağalardan Güpgüpzade Hacı Bekir, Fethullah Efendi'nin oğlu Adil, yeğeni Nazif, Tosunbayraktar, Gesili Bey'in yeğeni ve bunlarla beraber yirmi kadar eşrafı ve konak halkını kılıçtan geçirmişler ve konağı yakmışlardır. Fethullah Efendi bir ata binerek kapıdaki iki şahsı kurşunla öldürüp dışarı çıkabilmiş ve doğruca, bu hengâmede Akçakaya'daki çiftliğine çekilen eniştesi Mütesellim Salih Ağa'nın yanına sığınmak istemişse de ondan yüz bulamayınca, Hisarcık'a bir adamının yanına kaçmış, ancak o adam da kendisine ihanet ederek şehirdeki eşkıyalara Fethullah Efendi'yi haber vermiştir. Onlar da gelip zavallı Fethullah Efendi'yi teslim almışlar ve yolda başını kesip mızrağın ucuna takarak şehirde dolaştırmışlardır. Müftü Hacı Halil Efendi'yi de kaçtığı konağın yakınındaki mescitte katletmişlerdir.

Fethullah Efendi'nin kalan küçük ve tek oğlu Hilmi Efendi, konak hizmetkârlarından bir kadının "Bu çocuk Ağaların değil, benim çocuğumdur" diye kucağına bastırıp merhamet dilemesi üzerine kurtulmuştur. Hilmi de babası gibi şairdir. Çifte Medrese önündeki çeşme kitabesi ona aittir.

Kayıtlarda 1832 yılında aileden Feyzi Efendizade Hacı Emin Ağa'nın adı geçmektedir. 1872 Vergi Tahriri'nde Kayseri'nin çeşitli mahallelerinde aile fertlerinin isimleri bulunmaktadır. Feyzioğulları ailesi bugün de devam etmektedir. Sait Azmi Feyzioğlu* Atatürk zamanında Kayseri Milletvekilliği yapmıştır. Oğlu Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu* Kayseri Milletvekili, önemli politikacı ve devlet adamıdır. Aile Prof. Dr. Bedii Feyzioğlu*, Feyzi Feyzioğlu* gibi ilim adamları ve Necmettin Feyzioğlu* gibi bir belediye başkanı çıkarmıştır. Eski konaklarının yakınında bulunan Necmettin Feyzioğlu'nun evi, Kültür Bakanlığınca istimlak ve restore edilerek kütüphane hâline getirilmiştir.

Kaynakça: A.Nazif, *Mir'at* (Palamutoğlu), s. 169-182; Cömert, *19.Y. Kayseri,* s. 166, 207, 228, 229, 231, 232; Mehmet Çayırdağ, "Vakıf Kayıtlarında Hacılar", *I. Hacılar Sempozyumu 11-13, Mayıs 2007*, Kayseri-2008, s. 175-186.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

FEYZİZADE, FEYZULLAH EFENDİ

Belediye Başkanı (Kayseri, 1833-Kayseri, 1916). Filintinenin Şıh İbrahim Efendi'nin Kayseri Belediye Başkanlığından ayrılmasıyla yerine Feyzullah Efendi Kayseri Belediye Başkanı oldu. Sultan II. Abdülhamid, Feyzullah Efendi'nin başkan olmasını emreden bir ferman çıkardı. Bu emri kendisine bildirmek için Belediye Binası'na giden zamanın Valisi (Mutasarrıf) Arifî Bey, Feyzizade Feyzul-lah Efendi ve Feyzullah Efendi'nin taraftarları İbrahim Efendi'nin direnişiyle karşılaştılar. Ancak daha sonra Feyzizade Feyzullah Efendi ve onun taraftarlarının kararlı tu-

tumları sonucunda İbrahim Efendi* makamı terk etmek zorunda kaldı. Bir rivayet şeklinde nakledilen bu olay, ne derece gerçeğe uygundur bilinmez ancak kesin olan bir şey varsa o da Feyzullah Efendi'nin başkanlığının fazla uzun sürmemesidir. Gültepe Parkının yapımı sırasındaki kamulaştırmada kendisine haksızlık yapıldığını iddia eden Hacı Mehmed Efendi isimli bir kişinin çizdiği park projesinin Feyzullah Efendi'nin projesinin yerine Mutasarrıf Muammer Bey tarafından kabul edilmesi vali ile belediye başkanının aralarının açılmasına sebep oldu. Bu gerginlik Belediye Başkanı Feyzizade Feyzullah Efendi'nin başkanlıktan ayrılmasıyla sonuçlandı (1909).

Kaynakça: Satoğlu, *Ansiklopedi*; Çalışkan, *Kayseri Belediyesi*,

ŞÜKRÜ ÖZTÜRK

FIKRALAR

Kısa ve özlü anlatımı olan nükteli, güldürücü hikâye; anekdot şeklinde tanımlanan fıkralar içinde Kayseri fıkralarının önemli bir yeri vardır. Kayserili'nin ticaret hayatındaki zekâsını ve kabiliyetini anlatan, karşılaştığı durumları kendi lehine çevirebilme gücünü ve yeteneğini gösteren çok sayıda fıkra bulunmaktadır. Aralarında dinî, meslekî ortak noktaları bulunan bir topluluğa mensup fertler etrafında teşekkül eden fıkralar arasında tasnif edilen bu fıkraların halkın kendisini temsil etme gücünü verdiği bir tipe, ana tipe bağlı bir şekilde anlatıldığı görülmektedir. Fıkra tiplerinin sınıflandırılmasında 'bölge ve yöre tipleri' içinde değerlendirilen "Kayserili fıkra tipi"nin fıkralardaki ortak vasfı, 'uyanıklık', 'kurnazlık' ve 'gözü açıklık' olarak nitelendirilmektedir. Fıkranın estetiğini, fıkrada yer alan 'çatışma'nın oluşturduğu gerçeğinden hareketle fıkralara bakıldığında, "Kayserili fıkra tipi"ne yüklenen uyanık, kurnaz ve gözü açık gibi nitelemelerin, fıkralarda çatışmayı yarattığını ve fıkraların temelini oluşturduğunu söyleyebiliriz. Fıkraların geneline baktığımızda tek bir olay üzerine kurulduğunu, bir tez ve bir de karşı tezden oluştuğunu görmekteyiz. Fıkraları oluşturan hikâyenin özü gerçek hayattan alındığından, bu fıkralar, Kayserili'nin yaşamına ait kesitleri sunması açısından da kıymet taşımaktadır. Ayrıca fıkralarda gülmeye sebep olan hususları üstünlük, uyumsuzluk ve rahatlama kuramlarına göre yorumlamanın mümkün olduğunu da söyleyebiliriz.

Kayseri Fıkralarından Örnekler:

Övünmek Gibi Olmasın Diye

Öğretmen, okula yeni gelen öğrencilerden memleketlerini sorarken sıra Kayseriliye gelince:

- Manisa'lıyım diye atar...

Bu öğrencinin Kayserili olduğunu bilen arkadaşları gülüşürler. Bunun sebebini soran öğretmene çocuklardan biri: "Arkadaş yalan söyledi; o Manisalı değil, Kayserili." Öğretmen Kayserili öğrenciye:

- Oğlum Kayseriliymişsin de neden Manisalıyım diyorsun?
- Övünmek gibi olmasın diye, efendim!..

Çünkü Fabrikanın Sahibi De...

Kayserilinin biri Amerika'ya gider. Yirmi yıldan beri Amerika'da kalan hemşehrisini görür. Konuşma arasında hemşehrisinden yirmi yıldan beri ne iş yaptığını sorar. "Bir fabrikada işçiyim^cevabını alır. Birden sinirlenen Kayserili:

- Yirmi yıldan beri çalışıyorsun da, hâlâ fabrikanın sahibi olamadın mı? Ne biçim Kayserililik bu? Ayıp sana!..
- Hemşehrim der, bu fabrikanın sahibi olmama imkân yok!
- Merak ve hayretle.
- Neden yahu? diye soran Kayseriliye arkadaşı:
- Çünkü, fabrikanın sahibi de Kayserili!..

Okuma Yazmam Yok Ama...

Kıtada komutan, okuma bilenlerle, bilmeyenleri ayırırken, bizim Kayserili de okuma yazması olanların tarafına geçer. Durumdan kuşkulanan komutan sorar:

- Okuman-yazman var mı senin?

Kayserili kendine güven içinde cevap verir:

- Komutanım.. okumam-yazmam yok amma, Kayseriliyim!

Kazım Yedikçioğlu'nun fıkralar kitabı

Kaynakça: Nurettin Albayrak, *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Leyla ile Mecnun Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 172, 174; Mehmet Aça, A. Müge Ercan, "Anonim Halk Edebiyatı", *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayıncılık, Ankara 2004, s. 145-147; Dursun Yıldırım, "Fıkra", *Türk Dünyası El Kitabı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1992, III. 18; İsmail Özmen, *Dünya Fıkra Antolojisi*, Saypa Yayın Dağıtım, Ankara 1994, s. 428; Muhsin İlyas Subaşı, *Dünden Bugüne Kayseri*, Örnek Kitabevi, İstanbul 1986, s. 77; H. Recep Çalkaner, *Aslan Gayserilim-3*, Furkan Basın Yayın, Kayseri 2002, s. 52; Önder Çağıran, Ercan Alımcı, "Çukur Fıkraları", *Erciyes*, (Mayıs 1985), S 89, s. 16; Erhan Çapraz, "Gülmece Kuramlarına Göre Kayseri Fıkralarının Yorumu", *Erciyes*, (Temmuz 2004), S 319, s. 31-32; Kâzım Yedekçioğlu, *Övünmek gibi olmasın ama Kayseriliyim*, İstanbul 1972.

ERHAN ÇAPRAZ

FINDIKOĞLU, HAMDİ EFENDİ HOCA

Âlim (Kayseri, 1871–1944). Kayseri doğumludur. Babasının ismini bilemiyoruz, fakat dedesi Zaptiye Hacı Mehmet Ağa'dır. İlk tahsilini mahalle mektebinde yaptıktan sonra medreseye devam etti, Arapçayı Mürid Ali Efendi Hoca'dan öğrendi ve hocalık icazeti aldı. Terakki'de öğretmenlik yaptı, daha sonra zamanın ortaokul derecesindeki Dârüledeb'de yine öğretmenlik yaptı, mekteb-i sultanî yani bugünkü lisede Arapça dersleri verdi. Liselerden Arapça derslerinin kaldırılmasının ardından Kayseri Müftülüğünde çalışmaya başlamış, şapka kanununun yürürlüğe girmesiyle Remzi Efendi'den boşalan müftülüğe atanmayı kabul etmedi. Kayseri Müftülüğüne talip olan Miyasoğlu Nuh Efendi* zamanında da müftü yardımcısı olarak şehir halkının dinî, şer'i meselelerini, fetvalar vererek halletti, mal taksimlerini hem Medeni Kanuna hem de eski usule göre yaparak mevcut problemleri çözdü. Kırk sene kadar hizmet ettikten sonra Kayseri'de vefat etti ve Seyyid Burhaneddin Mezarlığı'na defnedildi.

Kaynakça: Z. Koçer, *Kayseri Ülemâsı,* s. 75-76.

ATABEY KILIÇ

FIRINCI MAHALLESİ

Kayseri Lisesinin arkasında Tavukçu Mahallesi'nin ilerisinde, 1650 yılından önce de varlığı bilinen eski bir Ermeni mahallesiydi. 1831 senesi nüfus sayımında 26 hane 130 nüfusu bulunuyordu. İnsanlarının tamamı sarraf, muytab, bezzaz, gazalcı, pabuççu, kuyumcu, kürkçü, iplikçi, çerçi, semerci ve tüccar gibi meslek erbabı idi. XIX. yüzyıl sonlarında Mahalle'deki 23 hane nüfus, Hamame (Güvercin), Kazancı, Muytab, Gümüşoğlu, Gülük Sokaklarında otururlardı. Bu Mahalle'de oturan Mardinoğlu Karabet, Kırnıkoğlu Hacı Karabet, Kazancıoğlu Hacı Ağop, Kazancıoğlu Murat, Çoduloğlu Ağop, Güllükoğlu Bedirus gibi insanlar, Kayseri'nin sayılı zenginlerindendi. Şehirdeki 160 adet köşk ve konağın yedi adedi bu Mahalle'de bulunuyordu ve fiyatları da 22.000–62.500 arasında değişirdi.

Günümüzde bu isimle anılan bir mahalle mevcut değildir.

Kaynakça: Çayırdağ, *KTA,* s. 374; Cömert, *19. Y. Kayseri*; KAYTAM Arşivi, *182 Numaralı Defter*; M. Keskin, H. Cömert, *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler,* Kayseri 2007, C. III, s. 288.

HÜSEYİN CÖMERT

FIRINLAR

Kayseri'de evlerde hazırlanarak getirilen hamurdan ücret karşılığı ekmek, çeşitli un mamülleri ve hazırlanmış yemekleri pişiren, özel mimariye sahip işyerleri.

Kayseri'de her mahallede birkaç adet fırın bulunurdu. "Salnameler"de bu fırınların tamamının sayısının ne kadar olduğu hakkında bilgi mevcuttur. Buna göre XIX. yüzyılın sonunda Kayseri'de 120 adet fırın bulunmaktaydı. XX. yüzyılın başlarında bir kasaba olan Talas'ta 33 fırının faaliyette olduğu söylenmektedir. Bunların hemen hepsi, bilhassa 60'lı yıllardan itibaren evlere elektrikli fırınların girmeye başlamasıyla önemlerini kaybetmiş ve birçoğu yavaş yavaş yıkılıp ortadan kalkmıştır. Bu yok olmaya bir sebep de eski şehrin üzerine yenisinin kurulmasıyla başlayan imar ve istimlak faaliyetleridir. Eski mahallelerle eski sokaklar ortadan

kaldırılırken doğal olarak tamamı vakıf olan fırınlar da yok olmuştur. Kalan birkaç mahalle fırını ise ekmek-simit çıkaran çarşı fırınları hâline dönüşmüş böylece evden ekmek yapmak üzere fırınlara hamur göndermek artık tarihe karışmıştır.

Mahallelerde bulunan fırınlarda halk ekmeğini, halka-ketesini, baklava-böreğini pişirirdi. O devirlerde eve sürekli olarak çarşı ekmeği-somun almak ayıp sayılır, bu durum evin hanımının beceriksizliğine verilir ve israf olarak değerlendirilirdi.

Mahalle fırınlarının yanında, ekmek yapan ve bugün çoğu bina altlarında olan, öğleyin iş yerlerine göveç, kıymalı pide gibi yemek pişiren çarşı fırınları da vardı. Bunlardan Meydan Kapısı'nda, İki Kapılı Camii (Cumhuriyet Meydanı'ndaki Bürüngüz Camii* yerinde bulunan eski mescit) yanındaki Şıh Arslan'ın fırınının somunu meşhurdu.

Ekmek için hazırlanacak un, akşamdan kalaylı bakır leğen içinde, kâfi miktar su ve evvelki hamurdan maya çanağında bırakılan mayayla karıştırılıp elle yoğrulurdu. Yoğurma bittikten sonra hamurun üzerine yapışmaması için un serpilir, bununda üzerine beyaz "hamur örtüsü" örtülüp bağlanırdı. Bu örtüye bazı bölgelerde, mesela Talas'ta dastar (herhalde destardan gelmekte) ismi verilirdi. Leğenin ayrıca üzerine sabaha kadar ekşimesi (mayalanması) için minderler kapatılır ve ılık bir yere konurdu. Hamur leğeni, sabahleyin çoğunlukla sabah namazından evvel, genellikle evin yaşlıları veya çocukları tarafından mahalle fırınına götürülür, kendinden evvel veya sonra gelen komşular arasında sıraya girilirdi.

Mahalle fırınları, ortada ocağı/fırını, bunun önünde ve arkasında bölümleri olan basit yapılardı. Ortadaki fırının altı kalın tuz tabakası üzerine ateşe dayanıklı cinsten, bel hizasında yerleştirilmiş sallarla döşenmiştir. Üstü ise yine üzeri tuzla kaplanmış kâfi genişlikte tuğlalarla örülmüş yarım kubbeli bir mekândı.

Fırınlarda yakıt olarak sazlık alanlardan kesilen kamış ve bunun yaprakları olan Kayserililerin "berdi" ismini verdikleri yumuşak bataklık bitkisi kullanılırdı.

Günümüzde bulunmayan İki Kapılı Camii'nin bir kısmı ile yanında Şıharslan fırınının üstü (F. Yaman Arşivi)

Hamurlar, fırına geliş sırasına göre pişirilmeye alınırdı. Fırına gelen leğenlerin temiz ve kalaylı olmasına, hamur örtüsünün temiz ve beyaz olmasına dikkat edilirdi. Zira bunlar, ailenin temizliğini ve titizliğini ortaya koyar, hatta evlenmek için kız seçmede bunlar göz önünde bulundurulduğu için bu hususta fırıncının da fikri alınırdı.

Fırıncı, leğenlerden ilk önce "çörek" ismi verilen ince pideyi (lavaş ekmeği) atardı. İsteğe göre, sırası gelmeyen hamurlardan da pişirilen pideler, hemen erkenden işe gidecek evin erkeklerine yetiştirilirdi. Fırından eve ekmek götürülürken yolda rastlanılan herkese "sıcak buyurun" diye ikram edilir, ikram edilen şahıs da ekmeğin ucundan küçük bir parça kopararak "ziyade olsun" diye dua ederdi. Fırıncı geri kalan ekmekleri pişirir ve bunlar eve taşınmadan soğumaları için tahtalıya ve raflara yerleştirilirdi. Soğuyan ekmekler, ya ekmek sahipleri tarafından götürülür ya da "şeğirt" (şakirt) denen fırıncı çırağıyla gönderilirdi. Şeğirt (şeherd)in eve ekmek getirmesi hâlinde, ona ücret olarak yarım ekmek verilirdi. Fırıncılar, pişirdikleri ekmek adedine göre ücret alırlardı, ayrıca hamurdan da almaları haram sayılırdı. Büyük ekmek yapan fırıncıya ödenecek ücret hâliyle az olacağından, büyük ekmek yapan fırınlar tercih sebebi olurdu.

Fırında ekmek pişirmeye gelenler ekmeğin yanında tahinli, peynirli, kıymalı gibi çeşitler de yaptırabilirlerdi. Fırıncılar en çok tahinlide zorlanırlar çok tahin getirip

çok miktarda tahinli yaptırmak isteyenlere kızar, hatta bir daha yapmamak üzere yemin bile ederek tahinli teklifine "Yeminliyim" diye cevap verenler olurdu.

Fırınların pişirdikleri ana maddelerden halka-kete için hazırlanan hamur özellikli olurdu. Halka-kete gevrek olması için kazan yağı denen ilik yağı (kemikler kazanda kaynatılarak elde edilir, ilk alınan yağ makbul sayılır) ile don yağı denen eritilmiş iç yağı veya genellikle de zeytinyağı ilavesi, tabii ki en iyisi sadeyağla yoğrulan hamur mayalanır ve fırıncıya önceden haber verilirdi. Çünkü halka-kete ve baklava-börekler, sabahleyin ekmekler piştikten, öğleye doğru fırının ısısı biraz düştükten sonra pişirilir, yoksa harlı ateş haşlardı. Evde hazırlanan kete ve halka hamuru fırına taşınır; kete, üzeri "kete nakışı" denen özel hazırlanmış motifli düz tahtayla motiflenir, çatalla da kabarmaması için delinirdi. Nakış olmadığı zaman süsler sadece çatalla çizilerek yapılırdı. Kete nakışını bazen fırında bulunan nakış tahtasıyla fırıncı da yapardı. Ketelerin içine "iç" denilen, unun yağla kavrulmasından elde edilen karışım yerleştirilirse "içli kete", içi olmayan ketelere ise "hamursuz" denirdi. Keteler her iki şekilde de hazırlanabilirdi. Halkalar pişirilip çıkarıldıktan sonra, soğumaya yüz tutmuş fırına bir daha atılarak gevretilirdi. Fırıncı ücreti haricinde her on kete ve halkadan bir tane alırdı. Bayram günleri için yaptırılan bayram ekmeğinden de birkaç tane alırdı.

Kızarması için kete, halka ve börekler üzerine varlıklı olanlar yumurta, orta hâlliler de yoğurt ve pekmez gibi maddeler sürdürürlerdi. Bunlara kutsallığına inanılan güzel kokulu çörek otu da karıştırılırdı. Kete ve halka, Osmanlı Devleti ve Türk milleti bilhassa harplerle boğuşa boğuşa perişan hâle geldiğinden, dışarının da desteğiyle zenginleşen Ermeni ve Rumlarca gayet kıvamında ve çok güzel yapılırmış. Bu sebeple büyük halk şairimiz Seyrani;

Ermeni'nin Rum'un yağlı ketesi
Kaypak Müslümanı dinden çıkarır

demiştir. Halka kete genellikle Ramazan için, bağa göçerken ve yolculuk için yapılırdı. Azınlıklar da daha çok kendi bayramları için yaparlardı.

Bilhassa düğün ve bayramlar için hazırlanan Kayseri baklavası ve böreği de çok usta hanımlarca hazırlanır, kete-halka gibi, ekmek kalabalığından sonraki sakin zamanlarda sinilerle fırına gönderilirdi. Usta fırıncılar baklavanın yüzünün yanmaması için sini üzerine kâğıt örter, bir miktar piştikten sonra çıkarıp dilimlerlerdi. Aynı şekilde elden kesilen kadayıf ve Kayseri özel tatlısı pekmezle yapılan nevzine de fırınlarda pişirilirdi.

Fırınlar, güz, kış ve baharda çalışır yazın kapanırdı. Çünkü yazın Kayseri ahalisi tamamen bağlara göçer ekmeklerini orada "bazlama" ismi verilen yuvarlak küçük parçalar hâlinde ocaklarda saçlar üzerinde, gazel ve otla pişirirlerdi.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

FIRKA-İ ISLAHİYE

XIX. yüzyılda hem dışardan gelen göçlerin kargaşası hem de içerideki göçebe aşiretlerin şekavetleri (eşkıyalık* faaliyetleri) toplum huzurunu ve devletin otoritesini sarsar duruma gelmişti. Osmanlı Devleti Kırım Savaşı sonrasında şekavet unsurlarını sindirmek, göçebe halkı yerleşik hayata geçirmek ve ekonomiyi kayıt altına almak amacıyla iskân siyaseti gütmüştür. Bu doğrultuda oluşturulan Fırka-i Islahiye Taburunun askerî amirliğine IV. Ordu Komutanı Müşir Derviş Paşa, mülki amirliğine de Ahmed Cevdet Paşa getirildi. Ahmed Cevdet Paşa'nın raporlarından (*Tezakir*) anlaşıldığına göre Fırka'nın görevi, İskenderun'dan Maraş ve Elbistan'a, Kilis'ten Niğde ve Kayseri'ye, Adana Sahili'nden Sivas'a kadar olan yerleri devlete tam bağlı hâle getirmekti. Ancak Fırka-i Islahiye'nin görevi Adana, Hatay ve Maraş ile sınırlı kalmış ve çeşitli nedenlerden dolayı görevini tam anlamıyla yerine getiremedi. Fırka-i Islahiye'yi en çok uğraştıran Kozanoğulları ve onlara bağlı olarak yaşayan Avşarlar oldu. 1865 yılında Kozan bölgesi itaat altına alınmışken Fırka'nın İstanbul'a dönmesini fırsat bilen Avşarların desteklediği Kozanoğulları ye-

niden ayaklandı. 1866 yılında Fırka tekrar bölgeye döndüğünde olayları kanlı bir şekilde bastırmıştır. Bu bölgedeki Avşarlar daha önceden yaylaya çıktıkları Uzunyayla bölgesine iskân edilmeye ikna edildiler. Ancak, bu dönemde Kafkasya'daki Rus İşgali'nden kaçan Çerkezler Anadolu'ya geldiklerinde yerleşim yeri olarak Uzunyayla'yı seçtiler. Böylece Avşarlar Aziziye (Pınarbaşı), Tomarza ve Sarız'a zorunlu olarak yerleştirilir. Bu dönemde adı geçen yerlere yerleşen obalar şunlardır; Kara-Şeyhli: Pınarbaşı'nın Han ve Gültepe köylerine, Tomarza'nın Kaman, Şabanlı, Ala ve Arslanbeğli Köylerine; Koca-Nallı: Pınarbaşı'nın Solaklar Köyü, Tomarza'nın Emiruşağı, Karapınar, Arslantaş ve Çanak Konağı köyleri, Sarız merkez ve Yeşil Kent (Yalak) Kasabası ile Sarız'ın Kemer, Kızılpınar, Kuşçu, Karayurt, Oğlakkaya, Ayranlık, Mollahüseyinler, Altı Söğüt (kısmen), Hacıveliler (Ayranlık), Dayoluk köylerine; Halil-Oğlu: Pınarbaşı'nın Karamanlı, Kızılören, Demircili ve Hasırcı köylerine; Kara Recep (Arap-Hasanlar): Tomarza'nın Karamuklu, İcadiye, Tahta Kemer ve Zelhin köyleriyle Pınarbaşı'nın Pazarören Nahiyesi'ne; Kara Recep (Hacı Mustafa): Pınarbaşı'nın Hassa ve Tözgün köylerine; Kara Recep (İbrahim Beğ): Tomarza'nın Söğütlü (kısmen), Taf (kısmen), Madrasan (kısmen), Kesir (kısmen) köylerine; Cin-Göz Oğlu: Pınarbaşı'nın Sindel ve Çördük köyleri ile Tomarza'nın Akin köylerine; Halil-Paşa Oğlu: Tomarza'nın Güzelce, Melik Viran ve Canlılı Köylerine; Torun: Pınarbaşı'nın Potuklu, Altı Parmak, Yere Geçen ve Oruçoğlu köyleri ile Sarız'ın Damızlık, Söbeçimen, Deştiye, Çavdar, Yedi Oluk, Kıskaçlı ve Çimen köylerine; Deller (Deliler): Pınarbaşı'nın İğdeli, Kızıl Dere, Emeğil, Bahçecik, Gürleyen, Tahtalı, Kılıç Kışla Köylerine; Türkmen (Türkmen- Aliler): Sarız merkez ile Sarız'ın İncedere ve Esirik köylerine yerleştirilerler. Osmanlı İmparatorluğu iskân siyasetinde genellikle cemaatlerin sosyal ve ekonomik özelliklerine dikkat etmiştir. Yıllardır yaylak ve kışlak arasında hayvancılığa dayalı göçebe bir hayat yaşayan bu topluluğu verimsiz topraklarda zor şartlar altında ziraat yapmaya zorlamıştır. Başlangıçta ziraattan anlamadıkları için komşu köylerin mallarını talan etmişlerdir. Tarımı muhacirlerden öğrenen bu insanlar yıllarca yoksul ve sefil bir hayat yaşamışlar, eskiden kışlak olarak kullandıkları Çukurova'ya çalışmaya gitmişlerdir.

Kaynakça: Ahmet Cevdet Paşa, *Tezâkir*, Yay. hzl. Cavit Baysun, TTK, Ankara 1991; Ahmet Cevdet Paşa**,** *Maruzat*; Yay. hzl. Yusuf Halaçoğlu, İstanbul 1980; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı*, Eren Yayınları, İstanbul 1987; Faruk Sümer, *Oğuzlar (Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları)*, Türk Dünyası Araştırma Vakfı, 5. Baskı, İstanbul 1999; Mustafa Kaya, *Fırka-i Islahiye ve Toplumsal Etkisi*, (Basılmamış Lisans Tezi), Ankara 2007; Nuri Yavuz, *Fırka-i İslâhiye*, Gündüz Yayınları, Ankara 2004; Yusuf Halaçoğlu, "Fırka-i Islahiye ve Yapmış Olduğu İskân", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, (1973), S 27.

MUSTAFA KAYA

FİDANİL, MAHMUT

Mahmut Fidanil

Yazar, şair (Kayseri, 15 Şubat 1949-). Kayseri Mustafa Özgür İlkokulu, Kayseri İmam Hatip Lisesi ve Kayseri Yüksek İslam Enstitüsünden mezun oldu. Gazeteciliğe başladı (1964). *Devrim*, *Emel*, *Milli Ülkü*, *Yeni Sabah, Ortadoğu*, *Millet*, *Spor Kayseri*, *Kurultay*, *Erciyes*, *Kayseri Kültür*, *Sel* gibi birçok gazete ve dergide değişik isimlerle şiirler, makaleler, siyasî yorumlar; roman ve tiyatro üzerine edebî eleştiriler yazdı. *Yeni Sabah*, *Ortadoğu* ve *Millet* gazetelerinde Genel Yayın Müdürlüğü yaptı. Redaktörlük yaptığı yıllarda pek çok ilmî ve edebî eseri yayına hazırladı. *İnsan Yaşadıkça Ölür* tiyatrosu defalarca sahneye konuldu. 2001 yılında emekli oldu. Evli ve 3 çocuk babasıdır.

Eserleri: *Uyvar Önünde* (1965), *Şehitler Tabyası* (1965), *Gölgeler Sokağı* (1966), *Bizim Mahalle* (1966), *İnsan Yaşadıkça Ölür* (1968).

YAYIN KURULU

FİLİNTİNENİN ŞIH İBRAHİM EFENDİ

Belediye Başkan Vekili (Kayseri, ? – Kayseri, 1913). Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Tavlusunlu Mustafa Hil-

mi Bey'in Kayseri Belediye Başkanlığından ayrılmasından sonra vekâleten belediye başkanlığına getirildi (1906–1908). Zamanındaki en önemli icraat meydandaki Saat Kulesi'nin yapımıdır. O günkü parayla 26.000 liraya mal olan Saat Kulesi'nin* altındaki bir oda da, muvakkithane (zamanı tayin eden aletlerin bulunduğu oda) olarak tasarlanmıştı. İbrahim Efendi'nin Belediye Başkanlığı, Padişah II. Abdülhamid Han'ın 1908'de Feyzizade Feyzullah Efendi'yi* başkanlığa tayin etmesiyle sona erdi.

Kaynakça: Çalışkan, *Kayseri Belediyesi.*

ŞÜKRÜ ÖZTÜRK

FİLİZ DERGİSİ

Filiz dergisinin ilk sayısı

Aylık, fikir ve sanat dergisidir. İlk sayısı Haziran 1958'de çıkmıştır. Abdullah Satoğlu*'nun sahibi ve yazı işleri müdürü olduğu *Filiz* dergisi, ilk dönemde 9 sayı devam edebilmiş, Ekim 1964'ten itibaren yeniden 24 sayı yayımlanmıştır. İlk sayının takdim yazısında "... Dilde sadelik, sanatta yenilik arayan ve taklitçilikten, kalıplaşmaktan kaçınan sanatçıların elele vererek çalışacakları bir dergi olmak amacında olduğu" belirtilmiştir. Tesislerini Ankara'ya nakleden Abdullah Satoğlu, *Filiz* dergisini bu defa Ankara'da, Nisan-Mayıs 1970 sayıları büyük boy olmak üzere 2 sayı ve Haziran 1970'den sonra normal ebatta 24 sayı olmak üzere toplam 59 sayı çıkarmıştır. Gerek Kayseri'de gerekse Ankara'da yayımlandığı sürece büyük ilgi gören *Filiz* dergisinin yazarlarından bazıları şunlardır: Fikret Kavafoğlu*, Muin Feyzioğlu*, Abdullah Satoğlu*, Yaşar Fevzi Barlas, Aydemir Doğan*, Arif Hikmet Par, Arif Nihat Asya, Coşkun Ertepınar*, Göktürk Mehmet Uytun, Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu*, Basri Goncul, Ali Rıza Önder*, Ahmet Hilmi Güçlü'dür.*

Kaynakça: Satoğlu, *Ansiklopedi,* s. 120.

YAYIN KURULU

FOTOĞRAFÇILIK

Eski Kayseri fotoğrafları, şehrin yakın geçmiş tarihini bize görsel olarak en iyi şekilde sunmakla beraber, aynı zamanda Kayseri'de kurulan eski fotoğraf atölyeleri hakkında da bilgi vermektedir. Konuyla ilgili yabancı kaynaklarda yoğun malzemeye rastlanmaktadır. Özellikle yurt dışındaki Anadolu'yu konu alan kartpostallar bu konuda bize ışık tutmaktadır. Ülkemiz içinde yararlanılan kaynaklardan biri ve önemlisi Cumhuriyet öncesi fotoğrafların çoğunu içeren "İstanbul Yıldız Sarayı Arşivi"dir. Bunun yanı sıra Türk Tarih Kurumu, Millî Kütüphane, Askerî Arşivler, Kültür Bakanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü gibi kurumların arşivlerinde de eski Kayseri'ye ait birçok fotoğraf bulunmaktadır.

Yaptıkları fotoğraf çalışmalarıyla sarayın ve İstanbul'un önemli ustaları arasında yer alan Abdullah kardeşlerin Kayserili (Talaslı) olmaları, Kayseri'de fotoğraf çalışmalarının gelişimi hakkında önemli bir örnek teşkil etmiştir. 1900'lü yılların başında Kayseri'de dört fotoğraf atölyesinin olduğu tahmin edilmektedir. Bu fotoğrafçılardan biri Youssoufian olarak anılmaktadır. Diğer bir fotoğrafçı ise kartlarında "photograpi" mazak olarak imzalamıştır. "Mazaka", Kayseri'nin eski isimlerinden biridir.

Kayserili bir başka fotoğraf meraklısı, Osmanlı Döneminde Hacin'de, Yemen'de ve Araplarla olan savaşları yaşamış ve kardeşlerinin üçünü bu savaşlarda kaybetmiş, iki yıl İngilizlerin elinde İskenderiye'de esir kalmış, Çanakkale ve Kurtu-

Kayserili Abdullah biraderlerin XIX. yüzyıl sonlarında bir fotoğraf çalışması (N. Karakaya Arşivi)

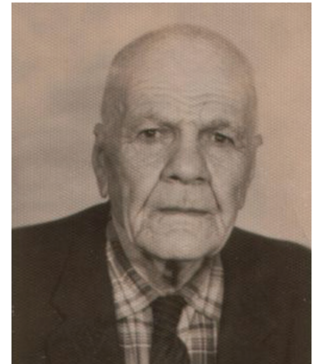
Hayri Tolgay'ın çektiği Kayseri genel görünümü (N. Karakaya Arşivi)

luş Savaşlarına katılmış, İstiklal Madalyası sahibi fotoğraf sanatçısı Yakup Kenan Arıkan'dır. Yakup Kenan Arıkan* subay olduğu için esir kampındayken de maaş alıyordu. Aldığı maaşla bir fotoğraf makinesi satın almış ve fotoğraf çalışması böylece başlamıştır.

Kenan Arıkan esirlik döneminden sonra Develi'ye döner. Burada fotoğraf çalışmalarını sürdürür. Esir kampında çektiği fotoğrafları, geri dönmeyen esirlerin yakınlarına hediye eder.

Cumhuriyet öncesi ve sonrasında Kayseri'de kurulan fotoğraf atölyeleri, önemli ölçüde fotoğraf mirası bırakmıştır. Bu atölyeler başta Foto Zafer (Hayri Tolgay) olmak üzere, Foto Erciyes (Develi, M. Hilmi), Foto Paris (Orhan Akdemir), Foto Venüs, Foto Sırcan, Foto Model ve Foto Kenan ve Foto Selçuk (Selçuk Emden)'dur. Osmanlı Döneminde özellikle İstanbul'daki fotoğraf atölyelerini içeren araştırmalar çokken, Kayseri'de kurulan fotoğraf atölyeleri hakkında çalışmalar yok denecek kadar az ve yetersizdir. Bu dönemde çekilen Kayseri fotoğraflarının çoğu, yabancı seyyahlar tarafından çekilmiştir. Fotoğrafların tarihlerinin belirlenmesinde birkaç önemli unsur bulunmaktadır. Bunlar, özellikle yapılış tarihleri bilinen binalar, tebrik kartı olarak kullanılan kartların arkasındaki tarihler ve fotoğraf atölyelerinin adlarıdır.

Kayseri'nin fotoğraf mirasına ve şehrin fotoğraf tarihine büyük katkısı olan Foto Zafer'in kurucusu Mustafa Hayri Tolgay hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Hayri Tolgay, 1898 yılında Kayseri'de doğmuştur. Babası Tayfur Tolgay, sorgu (mustanlık) hâkimidir. Aile, Tayfur Tolgay'ın görev yerinin Pınarbaşı ilçesine alınmasıyla Kayseri'ye yerleşmiştir. Mustafa Hayri Tolgay lise yıllarında, özellikle optik derslerinde oldukça başarılıdır. Malatya Öğretmen Okulundan mezun olduktan sonra öğretmenlik yapmaya başlamıştır. İstiklal Madalyası sahibi Hayri Tolgay, Çanakkale Savaşı sırasında Tokat ilinde yedek subay olarak askerlik yapmıştır. Hayri Tolgay, öğretmenlik görevinden ayrılarak, 1923 yılında ilk fotoğraf atölyesini Seteönü'nde "Foto Zafer" adıyla açar. 1928 yılında ise Kiçikapı'da Salı Pazarı'na taşınır. Hayri Tolgay atölyesini, Kurtuluş Savaşı'ndan etkilenerek "Zafer" olarak isimlendirilmiştir. Cumhuriyet'in ilanından bir hafta önce açtığı fotoğraf atölyesinde 1977 yılına kadar çalışmalarını sürdürmüştür. Fotoğraf

Yakup Kenan Arıkan (N. Karakaya Arşivi)

Yakup Kenan Arıkan'ın 1917'de esir düştüğü kampta çektiği fotoğraflardan biri (N. Karakaya Arşivi)

Mehmet Sırcan, Anadolu'nun ilk kadın fotoğrafçısı eşi Akkadın Hanım ve oğlu Abdullah ile kızları (M. Şahin Arşivi)

atölyesini açmadan önce de amatör olarak çalıştığı bilinmektedir.
Hayri Tolgay, çektiği birçok fotoğrafını, önceleri kendi adıyla daha sonra babasının adını da katarak "Hayri Tayfur" olarak imzalamıştır. Yalnız başladığı fotoğraf çalışmalarına 1932 yılında kayınbiraderi Sait Peşkircioğlu da katılmıştır. Bu dönemden sonra Foto Zafer kartları, "Hayri ve Sait" şeklinde imzalanarak basılmıştır. Hayri Tolgay bazı fotoğraflarında "Amasyalızade" imzası da kullanmıştır. Amasyalızade ve Hayri Tolgay imzalarını, atölyesini kurmadan önce ve ilk kuruluş yıllarında çektiği fotoğraflarda görmek mümkündür. Bu dönemde Foto Zafer'in çektiği fotoğraflar, kartpostal olarak da kullanılmıştır.

Mustafa Hayri Tolgay
(N. Karakaya Arşivi)

Hayri Tolgay, yanında pek çok fotoğrafçı yetiştirmiştir. Bunların arasında Sait Peşkircioğlu, Hüseyin Özçetin, İsmail Canlı, Ali Gençler, Talat Yaroğlu, Ahmet Zerener ve Ahmet Demirbilek vardır. 1963 yılında oğlu Ünsal Tolgay'da Foto Zafer atölyesinde çalışmaya başlamıştır. Hayri Tolgay, 1977 yılında Foto Zafer atölyesini oğlu Ünsal Tolgay'a devretmiştir. Ünsal Tolgay, Foto Zafer fotoğraf atölyesinde 1992 yılına kadar çalışmıştır. 1992 yılında, altmış dokuz yıldır Kayseri'de önemli belgeler bırakmış olan atölyeyi devretmiştir.
Foto Sırcan'da Kayserin'nin diğer önemli fotoğraf atölyelerinden biridir.1892 yılında Kayseri Hisarcık'ta* doğan Mehmet Sırcan, Birinci Dünya ve kurtuluş Savaşı'na katılmış, askerlik yıllarında ordu fotoğrafhanelerinde çalışmıştır. 1923 yılı sonlarında terhis olup Kayseri'ye dönmüş, bir fotoğraf atölyesi açma girişiminde bulunmuş, fakat kendisini bu konuda yeterli görmemiştir. İzmir'de bulunan amcasının yanına gitmiş, burada bir fotoğrafhaneye girerek iki yıl çalışmış, mesleki deneyimini pekiştirmiştir. 1926 yılı başlarında Kayseri'ye dönen Mehmet Sırcan Bey ilk fotoğraf dükkânını Kayseri Kaleönü'nde açarak güneş ışığında çekim yapan üç ayaklı bir alüminit makine ile çekimlerine başlamıştır. Vesikalık fotoğrafın kimlik, evlenme ve diplomalarda kullanılmasının zorunlu hâle getirilmesi, Kayseri'deki fotoğrafhanelerde birdenbire bir talep patlamasına yol açtı.

Anadolu'da İlk Kadın Fotoğrafçı

Mehmet Sırcan Bey'in fotoğrafhanesine 1926 yılının Haziran ayında genç bir karı koca fotoğraf çektirmek için gelirler. O yıllarda kadınlar erkek fotoğrafçılardan utanıp sıkılmaktadırlar. Genç bayanın yüzü peçelidir. Mehmet Bey fotoğraf çekiminin peçesiz olarak yapılacağını söyler. Genç bayan, "Ben yabancı erkeklerin yanında peçemi çıkarmam, yüzümü açmam." der. Olaydan Mehmet Bey de sıkılır. Genç kadın eşinin çok ısrar etmesi üzerine güçlükle peçesini açar, Mehmet Bey'den de kendisine bakmadan fotoğra-

fını çekmesini ister. Güç bela fotoğraf çekilir. O günün akşamında işten eve döndüğünde, eşi Akkadın Hanıma dükkânda yaşadığı olayın canını çok sıktığını, utandığını söyler ve ekler: "Hanım yarından tezi yok evin avlusunun gün ışığı alan bir yerinin duvarına bir perde asalım, sen burada bayan müşterilerin fotoğrafını çek." der. Akkadın Hanım tereddütsüz kabul eder. Hatıroğlu Camii'nin* (Topaklı Minareli cami) bitişiğindeki evlerinin avlusuna perdeyi asarlar. Üç ayaklı alüminat bir makine bulurlar. Akkadın Hanım bayanların fotoğraflarını çekmeye başlar. Akkadın Sırcan Hanım'ın ünlü "Fotoğrafçı Teyze" diye kısa zamanda Kayseri ve çevresinde ünlenir. 1927 yılı başlarında Mehmet Sırcan, İzmir'e giderek Foto-Maton denilen bir fotoğraf kabini satın alarak Kayseri'ye döner. Kabinin içinde müşterinin oturacağı sabit bir yer ve sabit bir objektif vardı. Bu kabinin içine fotoğraf çektirmek için giren kişiyi dışarıdan kimse görmemekte, yanda görünümünü, giyimini düzeltmek için küçük bir ayna bulunmaktaydı. Kişi çekime hazır olduğunda objektife bakıyor, bir düğmeye basıyor ve fotoğraf çekimi tamamlanıyordu. Foto-Maton, fotoğrafı banyosuz, direkt, açık kahverengi Sephia renginde zaman kaybetmeden otomatik olarak veriyordu. Mehmet Sırcan Foto-Maton'da, Akkadın Sırcan da evlerinin avlusunda, kışları evin uygun bir odasında 1927-1949 yılları arasında çekimlerini sürdürdüler. Akkadın Hanım'ın zaman zaman kulağına "Bu fotoğrafları çekiyorsun ama öbür dünyada bunlara can verebilecek misin?" şeklinde sözler geldiği de olmuş. Fakat hiç aldırış etmemiş. Oğulları Abdullah Sırcan ilk fotoğraf atölyesini "Foto Sırcan

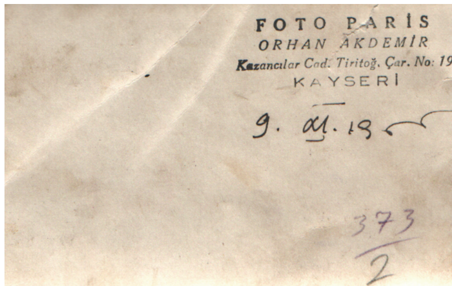

Foto Paris'in fotoğraflarından birinin arkası

Foto Zafer'in tabelası-1928
(N. Karakaya Arşivi)

Mütehassıs" adıyla 1946 yılında Kiçikapı'da açtı. Abdullah Bey, 1947'de Ayten Durukan ile evlendi. Ayten Hanım, Kız Sanat Enstitüsü mezunu, resim sanatına meraklı, aynı zamanda bayan terzisi idi. Gelin geldiği evde kısa sürede fotoğraf çekiminin ve sanatının tüm inceliklerini öğrendi. Kayınvalidesi ile birlikte birçok çekimde bulundu. Henüz renkli fotoğraf çekimlerinin ve sonradan tam renklendirme tekniklerinin olmadığı zamanlarda, Abdullah Bey portre fotoğraflarını renklendirmesiyle ünlenmişti. Fotoğrafın sağ tarafına "Foto Sırcan-Mütehassıs Ressam" yazarak tamamlardı. Mehmet, Akkadın, Abdullah ve Ayten Sırcan'lar Hisarcık kökenli olduklarından bu köyden birçok genci yanlarına alarak fotoğrafçı olarak yetiştirdiler. 1960-80 yılları arasında Kayseri'de bulunan birçok fotoğrafhanenin sahibi Hisarcıklı idi. Abdullah Bey ve Ayten Hanım, 1953 yılına kadar Kiçikapı'daki atölyelerinde fotoğrafçılığa devam ettiler. Aynı yıl İstanbul'a göç ederek Kadıköy'de bir stüdyo açtılar. İşlerinin iyi olmasına rağmen Akkadın Hanım'ın hastalanması üzerine 1958'de Kayseri'ye geri geldiler. Kayseri'nin uzun soluklu köklü fotoğrafçılarından olan Sırcan Ailesi, birçok olumsuzluğa rağmen günümüze kadar faaliyetlerini sürdürdüler.

Kaynakça: Eski Kayseri Fotoğrafları için bkz. Nilay-Nihat Karakaya, *Anımsamalar*, Kayseri 2002; Katkılarından dolayı Ali İhsan Gökçen ve Aytemur Güpgüpoğlu'na teşekkür ederim; İstanbul'daki Osmanlı dönemine ait fotoğraf atöl-

Selçuk Emden-Foto Selçuk

yeleri için bkz. E. Özendes, *Sebah ve Joaillier'den Foto Sebah'a Fotoğraf Oryantalizm*, İstanbul 1999; Foto Zafer'in kurucusu Hayri Tolgay hakkındaki kişisel bilgiler, oğlu Ünsal Tolgay'dan alınmıştır; Tuzcu, *Talas*.

NİHAT KARAKAYA

Fraktin Höyüğü'nde bulunan "Fraktin Tipi" balta (F. Kulakoğlu Arşivi)

FRAKTİN HÖYÜK KAZILARI

Nimet Özgüç ve Tahsin Özgüç* tarafından 1946 yılında başlatılan inceleme gezisinden sonra, kazısına karar verilen Fraktin höyükte, Fraktin kaya kabartmasıyla çağdaşlığı olası bir yerleşmenin varlığının açığa çıkartılması hedeflenmiştir. 1947 yılında ve 1954 yılında iki mevsim süren kazı çalışmalarında dar ve sivrice görünümlü 150 x 80 x 15 m boyutlarında ki höyüğün tepesinde gerçekleştirilen açmalarda Roma, Frig (Demir Devri), Hitit Çağı yerleşimlerinin varlığı saptanmıştır. Burada Hitit kültür katmanı iki ayrı yapı katı ile temsil edilmektedir. Her iki evre de şiddetli yangınla sona ermiştir. Eski yapı katı iri taş bloklarla örülü duvarları kalın bir sıva ile sıvanmıştır. Açılan alanın darlığı mimari planların tamamlanmasına engel olmuştur. Toprak taban üzerindeki eşyanın azlığına karşın, seramik buluntuları Hititlidir. Üzerine inşa edilen yeni Hitit yapı katını sona erdiren şiddetli bir yangın, yapı içinde taban üzerinde ele geçen bol ve çeşitli buluntular "Hitit İmparatorluk" dönemi eserlerinin paralelleridir. Boğazköy kazılarından tanınan adak kapları, üst katın tabanı altında, temel duvarına bitişik halde topluca gün ışığına çıkartılmıştır. Madenî eserleri, ok uçları, tabaklar, kıvrık yüzlü hançerler ve sap delikli baltalarla temsil edilmektedir. Sap delikli balta özgündür ve arkeoloji yayınlarında "Fraktin Tipi" olarak anılır. Bu eserler arasında in-situ olarak keşfedilen bir "Miken" kabı/Stirrup vase LH III (Late Hellas IIIc) dönemine ait olup, daha sonra Maşat Höyükte de keşfedilenler gibi, Hitit Çağında Ege-Akdeniz kültürleriyle olan ilişkilerin varlığını tanıtmaktadır.

Fraktin Höyüğü (F. Kulakoğlu Arşivi)

Kaynakça: Özgüç, N., "Fraktin Eserleri, Finds at Frakdin" *Belleten* S. 75, 1955, s. 295-307 resim 1-36; Özgüç, T., "Ankara Üniversitesi adına yapılan Fraktin Kazısı ve Tetkik Gezileri/ Excavations at Fraktin Near Develi and Researches in Anti Tauros Region" *Belleten* S. 45, 1948 s. 266; Özgüç, T., Die Stellung der Hethiter im Kulturellen Erbe der Türkei" *Das Volk Der* 1000 Götter, S. 14-15. (Türkçesi s. 386-387), Bonn, Stuttgart 2002.

KUTLU EMRE

FRAKTİN KAYA ANITI

Hititler, imparatorluğun güç simgesi olarak güneye, Toros dağları üzerindeki geçitler/beller aracılığı ile Kuzey Suriye'ye doğru ilerleyen doğal yollar üzerindeki kaya yüzeylerine, kralları veya yerel yöneticileri, tanrılar önünde gösteren tasvirli anıtlar yapmışlardır. Güneye inen doğal yol üzerinde, genelde akarsulara hakim noktalardaki bu anıtlardan üçü (Fraktin, Taşçı*, İmamkulu*) Kayseri ilinde yer almıştır. Her üçü de Kayseri'nin güneydoğusunda Develi* ilçesindedir.

Fraktin Anıtı, Develi'nin güneydoğusunda, Zamantı ırmağı yakınında kurulmuş, Gümüşören köyü sınırlarındadır. Köyün eski adı olan Fraktin adıyla yayınlara girmiş ve bu isimle tanınmıştır. 1880 yıllarında, A.H. Sayce tarafından varlığı duyurulmuştur. 1892 yılında W.R. Ramsay ve D. Hogart'ın yayınıyla ilk defa yayınlanmıştır. 1892-93 yılında ise E. Chantre fotoğrafını yayınlamıştır. Hitit tasvir sanatı ile ilgili yayınlarda güzel fotoğrafları bulunmaktadır.

Fraktin Kaya Anıtı kızılkahverenginde, volkanik bir kaya kütlesinin kuzeybatı cephesine işlenmiştir.

Mahallinde "Yazılıkaya" olarak anılan kaya anıtı, günümüzdeki zeminden 180 cm yukarıda başlayan, ortalama 1m genişliğinde ve 3,26 m uzunluğundaki bir bant içinde, iki ayrı sahne olarak düzen-

lenmiştir. Bu iki sahnenin güneyinde ek olarak yalnız hiyerogriflerden oluşan bir yazıt bulunmaktadır. Her iki sahnedeki figürlerin, yanlarına eklenmiş hiyeroglif lejantlar ve ikonografik özellikleri, onların kimliğini açıklamaktadır. Kabartmaların zeminden yüksekliği 4 m dir.

Her iki sahnede de konu aynıdır. Sol sahnede kral tanrıya, sağdaki sahnede ise kraliçe tanrıçaya, içki kurbanı (libasyon) sunarken gösterilmiştir.

Her iki sahnede de figürler, aradaki sunağın iki yanında karşılıklı olarak yüz yüze gelecek şekilde yerleştirilmişlerdir. Her iki sahnede de kıyafetler, çağının klasikleşmiş giysilerinin özelliklerini taşır. Tanrı ve kral boynuzlu, sivri külah, kısa kollu gömlek ve önden yırtmaçlı kısa etek ve uçları sivri, tipik Hitit ayakkabıları taşımaktadır. Uçları kıvrık, ay biçimli kabzaları olan hançerleri, gövdenin arkasında, kemerlerine tutturulmuştur. Tanrı, ucu kıvrık silahını sağ eliyle omzuna dayalı olarak taşırken kral, sol omzuna taktığı yayını sol eliyle tutmaktadır. Sağ elindeki gaga ağızlı testiden yerdeki kaba, içkiyi dökmektedir. Tanrının baş hizasında yalnızca tanrı işareti, kralın başı hizasında ise, “Büyük Kral Hattuşili” yazıtları, onların kimliklerini açıklamaktadır.

Diğer sahnede ise, tahtında oturan tanrıça “Hepat”ın önünde sunak, karşısında ayakta duran, “Putuhepa, Büyük Kraliçe”, aynı şekilde libasyon yapmaktadır. Onların da giysileri, çağının tipik giysileridir. Yani, geniş aybiçimli başlık, uzun etekli üstlük, sivri uçlu ayakkabılar giymektedirler. Kimlikleri hiyeroglif isim yazıları ile net olarak tanımlanır.

Anıtta bu iki sahnenin, izleyiciye göre sağında daha dar bir alanda, hiyeroglif işaretlerinin, yalnız dış çevreleri çizilerek alçak kabartma olarak işlenmiş yazıt yer almıştır. Detayları işlenmemiş işaretler nedeniyle okunuşu tartışmalıdır. H.G. Güterbock, E. Laroche, P. Meriggi gibi dil bilimcileri bu yazıt'ın okunuşu üzerinde durmuşlardır.. Genelde “Kizzuwatna ülkesinin kızı, tanrıların sevgilisi” olarak okunuşu kabul görmüştür.

Bilindiği gibi Büyük Kral III. Hattuşili'nin

Fraktin Kaya Anıtı (T. Bilgin)

eşi büyük Kraliçe Putu-Hepa, Kizzuwatnalı (Çukurova yöresi) saygın bir rahibin kızıdır ve kendisi de rahibedir. Onun zamanında, Hurri dininin Hititler üzerindeki etkisi çok büyük olmuştur.

Sağdaki sahnede ve yazıtta detaylar işlenmeden bırakılmıştır. Bu kral çifti zamanında, Mısır Firavunu II. Ramses ile, Büyük Hitit kralı Muwatalli arasında gerçekleşen ve Hititlerin zaferi ile sonuçlanan Kadeş savaşı sonrasında, sulh antlaşması imzalanmıştır. Tarihte bilinen en eski yazılı antlaşmadır. Muwatalli'nin oğlu Urhi-Teşup'dan sonra tahta geçen III. Hattuşili ve eşi Mısır'la ilişkileri, sulh içinde geliştirmişlerdir. Diplomatik ilişkiler sonucunda, çiftin kızları prenses, II. Ramses'e eş olarak Mısır'a gönderilmiştir. Bu önemli tarihi olay, Nubya'da Nil kıyısında II. Ramses tarafından yaptırılan Abu Simbel kaya tapınağının önünde “evlilik steli” olarak anılan anıtta vurgulanmıştır. Burada prenses Mısırlı giysiler içindeyken, yazıttaki kral yüksek sivri

Fraktin Kaya Anıtı (çizim: T. Elkovan)

külahlı ve uzun mantolu olarak işlenmiştir. Tipik Hitit giysileriyle görülmektedir.

Kaynakça: Bittel, K., *Die Hethiter*, München 1976; Darga, M., *Hitit Sanatı*, İstanbul 1992; Dinçol, A., *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi I*, İstanbul 1982; Emre, K., "The Dam of Karakuyu" *Essays on Anatolia Anatolian Archaeology* BMCCJ VII s. 1-42. Weisbaden 1993; Emre, K., Felsreliefs, Stelen, Orthostaten" *Das Volk Der* 1000 Gotter 2002, s. 62-73 (Türkçesi, s. 486-492); Klengel, H., "Die Geschichte des hethitischen Reiches" *Das Volk Der* 1000 Gotter 2002, s. 62-73(Türkçesi s. 412-413); Kohlmeyer, K., "Felsbilder der hethitischen Grossreichzeit" *Acta Praehistorica et Arcaeologica* s. 15. 1983; Bittel, K., 1986: " Bildliche Darstellungen Hattusili's in Agypten" *Kannisuwar. Atribut to Hans G. Güterbock on his Seventy-fifth Birtday*, May 27, 1983. Chicago.

KUTLU EMRE

FRİGLER DÖNEMİ bk. GEÇ HİTİT/DEMİR DEVRİ DÖNEMİ

FURÛGÎ

Kadı, şair (Kayseri, ? – İstanbul, 1614). Furûgî hakkındaki ilk bilgileri *Ahdî Tezkiresi*'nden elde etmekteyiz. Buna göre 1540'lı yılların başında Kayseri'de doğdu. Sâdât-ı Kiram'dan, yani Hz. Peygamber soyundan, temiz asıllı bir kimsedir. Evvela Nakşibendî Tarikatına girmek amacıyla İstanbul'a geldi, daha sonra dergâhtakilerin isteği üzerine ilim yolunu seçti ve kadılık mesleğine girmiştir. Furûgî'nin 1614'te vefat ettiğini *Sicill-i Osmânî*'den öğrenmekteyiz. Ahdî, "âşıkâne" diye tanımladığı Fürûgî'nin şiirlerinin çağdaşları arasında beğenildiğini de söyler; ayrıca şairin özellikle muammalarıyla tanındığını belirtir.

Şiirlerinden bir parça örneği aşağıya alıyoruz:

Nihâl-i kadd-i dilcûyun senün şâh-ı gül-i terdür
Dehânun tâze gonca ruhlarun gülberg-i ahmerdür

Görince hâlüni rûyunda gördi merdüm-i dîde
Karârı gönlümün zülfünde ey meh-rû mukarrerdür

Gubâr-ı hattı zâhir olalı rûyunda cânânun
Dilâ âyîne-i ehl-i safâ haylî mükedderdür

Riyâsı cennetün zâhid sana ayvası elması
Ki sîb-i gabgab-ı sîmîni yârun bana bihterdür

'Aceb mi mûrlar cem' olsa la'li üzre dildârun
Leb-i şîrîn-i canbahşı Fürûgî şehd ü şekkerdür

Kaynakça: Köksal, *KDŞ* , s. 68-69; Güven, *Kayseri'de Mecmualar,* s. 15-17.

ATABEY KILIÇ

FUTBOL

Kayseri'de Futbol tarihi 1920'lere kadar gitmektedir.

Kayseri Sultanisi (Kayseri Lisesinde), önceleri sınıflar arasında oynanan futbol daha sonra Cumhuriyet'ten sonra okulların kulüpleşmesi ile birlikte her dalda faaliyet gösteren takımlar haline gelmiştir.

Kayseri Lisesi ile birlikte ilimizde de Ticaret Lisesi futbol takımları bir çok amatör takımında bir anlamda altyapısını oluşturmuş ve futbolun lokomotifi olmuşlardır.

Amatör kümede kurulu bulunan ve o tarihlerde kurulmuş ve mücadele veren 6 Takım'dan birisi olarak dikkat çeken ve 1932 tarihli Erciyesspor* geçirdiği 8 isim değişikliği sonrasında halen Kayserispor* olarak Profesyonel Ligde mücadele vermektedir.

Kayseri'nin en eski kulüplerinden birisi olan Sümerspor* ile birlikte Havagücü*, Demirspor*, Şekerspor* takımları en çok tanınanlardır.

Sümerspor'un Türkiye Amatör takımlar şampiyonasında final oynaması kadar Ağırnasspor'un Türkiye ikinciliği, Kayseri Amatör Karmasının 1970'li yılların ilk çeyreğindeki Türkiye şampiyonluğu Kayseri futbolunun en önemli başarıları arasında dikkat çekmektedir.

Bu arada Kayserispor'un 1 Temmuz 1966 yılında kuruluşu ile birlikte Amatör birçok yeteneğe Profesyonel takım yolu

açılmış, Elektrikspor ve Hacılar Erciyesspor'la birlikte 1990'lı yıllarda Kayseri'de 3 profesyonel takım ve 100'den fazla amatör takım Amatör Spor Kulüpleri Federasyonu (ASKF) çatısı altında faaliyet göstermiş bu rakam daha sonraki yıllarda düşmüştür.

ASKF'nin halen Kayseri'de 2009 yılı itibarı ile 91 üyesinden 80'i aktif olarak futbolla uğraşmakta olup bu takımlardan halen 68'i faaldir.

Süper ligde başarı ile mücadele eden Kayserispor ve Bank Asya 1. Lig Temsilcisi Erciyesspor ile birlikte Kayseri'de Profesyonel spor için Amatör küme futbolu ciddi bir altyapı oluşturmaktadır.

Her ne kadar 3. lig temsilcimiz Elektrikspor'un kapatılması büyük bir kayıp olsa da özellikle Kayserispor ve Erciyesspor takımlarının altyapı takımlarının son yıllarda ilimiz adına Türkiye genelinde elde ettiği dereceler ve şampiyonluklar dikkat çekicidir.

Atatürk Stadyumu, Sümer Sahası, Argıncık Stadyumlarından sonra ilçe stadyumlarının kuruluşu ve Atatürk Spor Kompleksi içinde yer alan Kadir Has Stadyumu'nun açılması ile birlikte Kayseri'de futbolun vitrini de son derece zenginleşmiştir.

MUSTAFA CENGİZ

Kayseri Lisesi futbol takımı-3 Nisan 1926 (F. Çetinkaya Arşivi)

Kayseri Büyükşehir Belediyesince yapılan Kadir Has Stadyumu (www.kayserispor.org)

G

Albert Gabriel (F. Yaman Arşivi)

GABRİEL, ALBERT

Fransız arkeolog (Fransa/Cerisiéres, 1883–Bar-sur-Aube, 23 Aralık 1972). Paris'te mimarlık eğitimi gördü, aynı zamanda da Sorbone Üniversitesinde sanat tarihi okudu. Çalışma hayatına Atina'daki Fransız Arkeoloji Okulunda başladı. Delos kazılarına katıldı. Rodos Adası'ndaki Ortaçağ yapılarını inceledi (1911). Mısır'da el-Fustat kazılarına katıldı (1919–1920). Fransa'da Caen Üniversitesinde sanat tarihi doçenti (1923), Strasbourg Üniversitesinde sanat tarihi profesörü oldu (1925). İstanbul Darülfününunda arkeoloji ve sanat tarihi dersleri verdi (1926–1930). İstanbul'a gelmesiyle beraber hem İstanbul'daki Osmanlı eserlerini hem de Maarif Vekâletinin isteği üzerine Anadolu'da Türk mimarisini incelemeye başladı. İstanbul'da Fransız Arkeoloji Enstitüsünün kurulmasına öncülük etti ve müdürlüğüne getirildi (1931). II. Dünya Savaşı dolayısıyla ülkesine döndü (1941). 1946'dan 1956'da emekli olana kadar bu görevi yeniden üstlendi. Türk Sanatı Tarihi araştırmalarına katkılarından dolayı Türk Tarih Kurumu Şeref Üyesi seçildi (1940). Ankara Üniversitesinden şeref profesörlüğü (1950), İstanbul Üniversite-sinden şeref doktorası payeleri aldı (1968). Ayrıca İstanbul'un fahri hemşerisi oldu (1955). Kayseri'nin mimari eserleri üzerine yaptığı çalışmalar ve çektiği fotoğraflarla Kayseri kültür tarihine büyük katkıda bulundu.

Eserleri: *Anadolu'daki Türk Anıtları* (1931-1934); (*Kayseri Türk Anıtları* çev. Ahmed Akif Tütenk Ankara 1954) *Doğu Türkiye'de Arkeoloji Gezileri* (1940); *Boğaziçi'nde Türk Sarayları* (1943); *Türkiye, Sanat ve Tarih Memleketi* (1955); *Bir Türk Baş Şehri: Bursa* (1958); *Frigya'da Arkeoloji Araştırmaları* (1941-1965).

Kaynakça: *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, C. III, s. 347; Albert Gabriel, *Kayseri Tarih Anıtları*, çev. A. Akif Tütenk) hzl. Faruk Yaman, Kayseri 2009.

YAYIN KURULU

GÂLİB bk. ÇİVİCİZADE GÂLİB BEY

GALİB SAİD MEHMED PAŞA

Kayseri Valisi (?, 1763/64-Balıkesir 1829) Mektûb-i Sadarete girdi. Değişik memuriyetlerde bulundu. Bolu, Sivas, Niğde, Ankara, Kastamonu, Bozok, Kayseri ve Erzurum Valilikleri yaptı (1815-1828). Unvanları kaldırılarak Balıkesir'de ikamete mecbur edildi. Burada vefat etti .

Kaynakça: M Süreyya, *SO*², C. 2, s. 544.

YAYIN KURULU

Karnik Garmiryan

GARMİRYAN, KARNİK

Bestekâr (İstanbul, 1872 - İstanbul, 1947). Baba tarafından köklerinin Kayseri'nin Germir Köyü'ne dayanması nedeniyle Garmiryan soyadıyla anıldı. Karaköy'de açılan Getronagan Lisesine başladı, ancak maddî zorluklar nedeniyle öğrenimini tamamlayamadı. Kâtiplik ve muhasebecilik yaptı. Peşrev, saz semaisi, beste, ağır semai, şarkı, kanto, türkü, düet, zeybek, fokstrot gibi formlarda 135 eser besteledi. Bu bestelerin bazıları antolojilere girdi, bazıları çeşitli seriler içinde yayımlandı, bazıları da plağa okundu. Uzun yıllar boyu başka bestekârların eserlerini, Ermeni Kilise Müziği'ne ait ilahileri, bu arada ünlü bestekâr Bimen Şen'in (Der Ğazaryan) bestelerini notaya aldı, böylece önemli bir kişisel arşiv oluşturdu.

Kaynakça: *Bestekâr, Karnik Garmiryan Hayatı ve eserleri*, Aras yayıncılık İstanbul 2004.

YAYIN KURULU

GAVREMOĞLU ÇEŞMESİ

Çeşme, Yanıkoğlu Mahallesi*'nde bulunan Seraceddin Medresesi*'nin (1238) kuzeyinde olup hâlen kullanılmaktadır. Çeşme nişi içerisinde bulunan kitabeye göre eser Pir Ahmed tarafından H 914 (M 1508) yılında inşa ettirilmiştir. Çeşmenin kitabesinde mermer, diğer kısımlarında düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Tek kemerli bağımsız çeşmenin yüksekliği 3,15 m genişliği 3,98 m derinliği de 1,01 m'dir. 0,40 m derinliğindeki çeşme nişinin üzerini örten sivri kemer, yanlardaki yekpare taştan yapılmış ayaklar üstündeki profilli başlıklara oturmaktadır. Başlıklar üzerinden başlayan profilli kenar silmeleri çeşmeyi üstten de sınırlandırmaktadır. Bunun üzerinde de cepheden öne doğru taşıntı yapan profilli saçak kısmı bulunur. Çeşmenin tek delikli ayna taşının hemen altında 0,90 m yüksekliğinde, 0,70 m genişliğinde 0,10 m derinliğinde küçük bir niş bulunmaktadır. Bu küçük nişin 0,30 m yukarısında 1,07 x 0,32 m ölçülerindeki iki satırlık mermer inşa kitabesi sülüs hatla yazılmıştır.

Okunuşu:

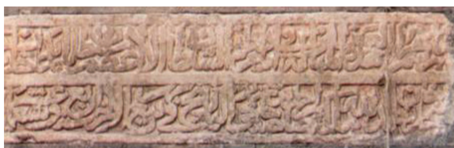
Ammere bi resm hâzihi'l- 'ayni'l- mübâreke fî eyyâmi devletü's-Sultâni'l-a'zam Sultân Bâyezîd Hân b.

Muhammed Hân hallede'llâhü mülkehû sâhibehû Hâcı pir Ahmed bin Azîz, et-târîh fî şehri Rebî'i'l- âhir sene erbe'a aşara ve tis'a mâye.

Anlamı:

Bu mübarek çeşmenin yapılmasını Mehmed Han'ın oğlu Beyazıd Han'ın Allah mülkünü daim kılsın zamanında emr edilmiştir sahibi Hacı Aziz'in oğlu Pir Ahmed'dir, tarihi dokuz yüz on dört yılının Rebiu'l- Ahir ayıdır.

İnşa kitabesinin 0,30 m yukarısında, 0,95 x 0, 35 m ölçülerinde 1985 yılında yapılan onarım kitabesi yer almaktadır. Çeşme nişinin içerisini tamamen doldu-

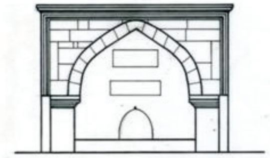
Gavremoğlu Çeşme kitabesi (M. Denktaş)

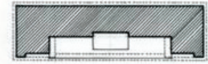

Gavremoğlu Çeşmesi (M. Denktaş)

ran ve cepheden öne doğru taşıntı yapan yalak da yakın bir tarihte yapılan onarımlar sırasında esere eklenmiştir.

Çeşmede süsleme olarak, kemerin oturduğu başlıklar ile kenar ve saçak kısmındaki silmelerden söz edilebilir. 1508 tarihinde inşa edilen eser birkaç kez onarım görmüştür. İlk yapılan çeşmeden günümüze sadece inşa kitabesiyle sivri kemeri taşıyan yanlardaki yekpare ayaklar gelebilmiştir.

Gavremoğlu Çeşme planı (çizim: M. Denktaş)

Kaynakça: Aşık Paşaoğlu, *Aşık Paşaoğlu Tarihi* (Terc. Atsız), Birinci Baskı, t.y., s. 189; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, Ankara, 1937, s. 6; MC. Şehabeddin Tekindağ, "Karamanlılar". *İslam Ansiklopedisi*., C.VI, İstanbul 1961, s. 316-329; MC. Şehabeddin Tekindağ, "Son Osmanlı-Karamanlı Münasebetleri Hakkında Bazı Araştırmalar", *İÜEFTD*, İstanbul Mart 1962, C. XIII, S. 17- 18, s. 43- 76; Joseph Von Hammer, *Osmanlı Tarihi*, (çev. Mehmet Ata Özet, Abdülkadir Karahan), İstanbul 1966, C. I, s. 151; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Kitabelerinden XV ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları", *Vakıflar Dergisi*, S. 13, Ankara 1981, s. 547; Mehmet Neşri, *Neşri Tarihi*, (Haz. Mehmet Altay Köymen), Ankara 1983, C. II, s. 173; A. Sevim- Y. Yücel, *Türkiye Tarihi, Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Ankara 1989. s. 336; Denktaş, *Su Yapıları*, s. 35-37.

MUSTAFA DENKTAŞ

GAVREMOĞLU EVİ

Bugün sofası yarı yıkık, diğer odaları harabe halinde olan ev, Yoğunburç'un kuzeybatısındaki Gavremoğlu Mahallesi'-

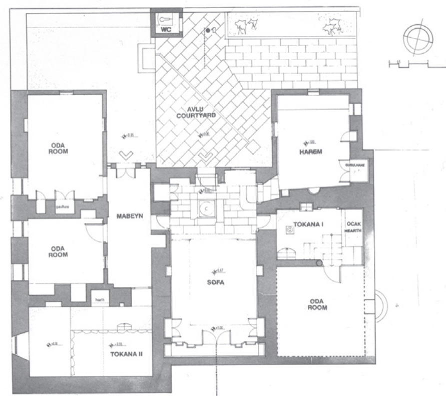

Gavremoğlu Evi batı duvar zarları (V. İmamoğlu)

nde, bir çıkmaz sokağın batı yanında yer alır. 1990'lı yılların ortasına kadar, doğusunda ve güneyinde diğer evlere bitişik olan yapı, kuzeyindeki dar bir avlu ile doğusunda kalan çıkmaz bir sokağa bağlanmıştı.

Gavremoğlu Evi'nin derli toplu bir planı vardı: Özenle tasarlanan sofası merkezi bir konumdaydı; sofanın doğusuna harem -bir harem odası, bir tokana, bir oda-, batısına selamlık bölümü -bir tokana ile iki oda- yerleştirilmişti. Selamlıkla harem arasında geçişi sağlayan mabeyn holünün kapısı avluya açılmış; böylece erkek konukların aileyi rahatsız etmeden içeri girip çıkmaları sağlanmıştı.

Sokak kapısından içeri girenler önce salla kaplı bir yol ve dört basamaklı bir merdivene ulaşır, merdivenden indikten sonra ortasında elips biçiminde bir havuzu bulunan geniş bir düzleme ulaşırdı.

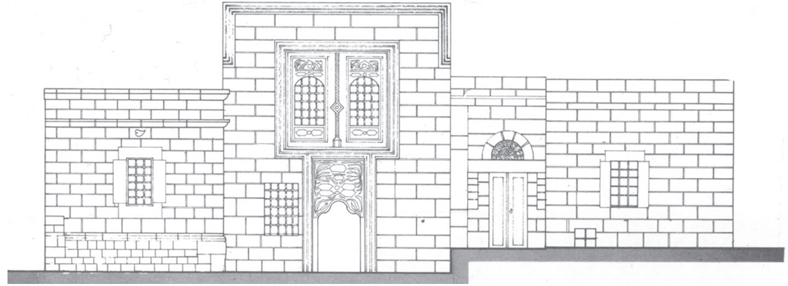

Gavremoğlu Evi zemin kat planı
(çizim: V. İmamoğlu)

Harem odasının daralttığı bir aradan geçtikten sonra da kare biçimli esas avluya geçilirdi. Verevine konan sallarla döşeli olan avluyu, doğudan harem odası, batıdan selamlık, güneyden sofa tanımlamaktaydı. Sofa kapısına yakın bir yerde evin kuyusu, avlunun kuzey kenarında bir tuvalet ve bir çeşme vardı. Sofa kapısı avlu düzeyinde, mabeyninki 65 sm daha yukarıda bulunan bir platform üzerindeydi. Ailenin çocuklarından 1922 doğumlu Zarife (Gavremoğlu) Şişli'nin hatırladığı kadarıyla bahçedeki çeşme, 1930'larda kuyularının tatlı suyu çekildiği zaman yapılmıştı. Bu tarihten sonra kuyu sarnıca dönüştürülmüş, yağmur suyu buraya verilmiş, ayrıca kışın avlu ve damda biriken karla içi doldurulmuş, biriken suyla da ev temizliği yapılmış, evin çiçekleri sulanmıştı.

Sofanın güney zarlarındaki Arap rakamlarıyla düşülen tarih, büyük olasılıkla evin 1188 (Miladi 1774) tarihinde yapıldığını gösterse de selamlıktaki iki odanın genel karakteri ve oranları bu bölümün daha sonraki bir tarihte yapılmış olabileceğine işaret etmekteydi. Zarife Şişli ise böyle bir eklemenin yapılış tarihiyle ilgili bir bilgiye sahip değil. Onun hatırladığı, babasının evinin, bu eve güneyden bitişik olduğu ve harem bölümünün güneyindeki odanın, o tarihlerde babasının evine ait olduğu ve ikinci bir giriş olarak kullanıldığı yönündedir. Bu giriş sonradan kapatılmış, ışık almayan bir odaya dönüştürülerek bu eve devredilmişti. Yine Zarife Hanım'ın verdiği bilgiye göre, selamlıktaki tokana aslında oda olarak yapılmış, sonradan tokanaya çevrilmişti. Bu tokana dışındaki tüm odaların altını kaplayan bir bodrum katı bulunmaktaydı. At ve inekler harem bölümünün altında barındırılmakta; peynir, turşu, pekmez, patates, soğan, sebze, meyve gibi yiyecekler sofanın altında saklanmaktaydı. Selamlığın kuzey odasının altı yine hazın odası olarak (büyük olasılıkla un, tahıl ve hayvan yemi koymak için), ortadaki odanın bodrumu ise samanlık olarak kullanılmıştı. Selamlıktan aşağı inen bir merdiven buradaki tokananın alt katla bağlantısını kurarken, haremin toka-

nası iki merdivenle aşağıdaki ahırlara bağlanmaktaydı.
Yarı yıkık olan sofanın avluya bakan kuzey duvarındaki yonular derin olmayan Selçuklu motifleriyle bezenmiştir. Sofa yaklaşık 4,50 m x 8,50 m x 6,50 m boyutlarındadır; 12 m^2 büyüklüğündeki sekialtı bölümü salla kaplıdır, ortasında bir çağtaşı vardır. Ahşap olan asıl döşeme, sekialtından 67 cm daha yukarıdadır; güney ve batı yanlarına boydan boya uzanan sedirler yerleştirilmiştir. Güzelliğiyle ünlü olan bu sofanın duvarları zarif ve gösterişli zarlarla kaplıdır. Özellikle tavana kadar yükselen güney duvarı, tamamen ahşapla yapılan ve adeta oya gibi işlenmiş bir tapınak duvarı "altarpiece" görünümündedir. Bu yüzeyin ortasında büyük bir yüklük dolabı, yüklüğün iki yanında birer küçük dolap ve her dolabın üstünde, 2,70 m yüksekliğe kadar çıkan açık raflar bulunmaktadır. Duvarın üst bölümünde, eskiden armut serilen, hevenk üzümü asılan bir çardak vardır. Duvarın ortasında yer alan ahşap üzerine oyulmuş yazıda "Maşallah – 1188" yazmaktadır. Zarife Şişli eskiden bu yazının biraz üstünde altın bir boynuzun asılı olduğunu söylemiştir. Sofanın damını taşıyan direkler siyah ve kahverengi renklerine boyanmış, direk üstlerinde kalan tavan tahtaları, eşkenar dörtgen şeklinde çakılan çıtalarla süslenmiştir.
Sofanın doğu ve batı duvarları yerden 2,70 m yüksekliğe kadar ahşap zarlarla, üstte kalan bölümü sıvayla kaplanmıştır. Roma duvar resimleri karakterindeki fresklerin işlendiği sıva yüzeyler, zamanla damdan sızan rutubet nedeniyle tahrip olmuştur. 1986 yılında doğu duvarında pek seçilemeyen, batı duvarında soluk lekeler halinde görülebilen bu fresklerde, eğimli bir peyzaj içine serpiştirilmiş mermer görünüşlü yivli sütun, basamak ve platformlara yer verilmişti. Yan duvarların alt bölümlerinde kullanılan dolap, raf ve süsleme elemanlarının biraraya getirilişi, oranları, renk kurgusu, sofanın yapıldığı dönemdeki tasarım anlayışının ne denli ince, duyarlı ve bütüncül olduğuna ve işçilik becerisinin niteliğine ışık tutar.

Gavremoğlu Evi kuzey cephesi (çizim: V. İmamoğlu)

Sofanın kuzey duvarında ikisi yukarıda, biri kapı düzeyinde olmak üzere üç pencere yer almıştır. Toplamı 2,70 m^2 olan pencere alanı, sofa tabanının %7'si kadardır. Tüm açıklıkların kuzeye bakması sofaya loş bir görünüm vermektedir. Odayı çepeçevre saran, yer yer yeşil, kahverengi, bej ve kırmızıya boyanmış dantela inceliğindeki ahşap eleman ve zarlar, kuzey ışığında olgun, ağırbaşlı ve olağandışı güzellikte bir atmosferin oluşmasını sağlamıştır. Zarife Şişli, kentte bu mekân hakkında dillerde dolaşan "sofaya girenlerin gözleri kamaşır, 'dünyada böyle usta var mıymış' derdi" sözleri, sofanın konuklar tarafından nasıl algılandığına ve beğenildiğine işaret eder.
Harem odasının kapısı sofanın sekialtı bölümüne açılırdı. Bu odaya üç yüksek basamakla çıkılan ve sekialtından 1 m yukarıda bulunan açık ve kısa bir geçitten girilirdi. Harem odası 15 m2 büyüklüğünde, 3,10 m yüksekliğinde, oranları ve yüzeylerinin ele alınış şekliyle sıcak ve cana yakın bir havaya sahipti; tabanı ahşap rabıta, duvarları 2,20 m yüksekliğe kadar zarla kaplıydı. Odadaki tek sedir, kuzey duvarı boyunca uzanırdı. Odanın güneyinde süslü bir şerbetlik, doğusunda bir gusülhane vardı. Üç pencerenin her biri ayrı bir yöne bakmakta, sedirde oturanlara hem kuzeyden, hem doğudan bakış açıları sunmaktaydı. Zar ve pencerelerin üstünde kalp şeklinde dekoratif küçük yıldız pencereleri yer almaktaydı.
Selamlıktaki iki oda, karakter olarak harem odasına benzeyen, ahşap döşemeleri, 2 m yüksekliğe kadar çıkan zarları, şerbetlikleriyle günlük ev yaşamına uygun boyutlara sahip, rahat ve sade görünüşlü odalardı. Pencereleri, batı yanda bulunan

Hunat Camii minaresinden Gavremoğlu, Yanıkoğlu mahalleleri-1925 (N. Karakaya Arşivi)

sokağa bakardı. Selamlığın tokanası geniş ve yüksek tavanlıydı. Pencerelerinden biri batıdaki sokağa, diğeri 3,50 m yüksekteydi ve güneye yönlendirilmişti.

Evin Kullanımı

Zarife Şişli, ailesinin genellikle sofada oturduğunu, kışın sedirlerin birleştiği güneybatı köşesine bir iskembi kurduklarını, iskembinin boş kalan iki kenarından birine bir sandık, diğerine taşınabilir küçük bir sedir yerleştirdiklerini hatırlamaktaydı. Ona göre herkes ve özellikle çocuklar iskembide oturup ısınmaktan çok mutlu olur; geceleri iskembi masasının ortasına konan bir idare lambası sofayı aydınlatır; eve konuk geldiğinde idare kaldırılır, yerine gösterişli bir gaz lambası yerleştirilirdi. Sekinin doğusuna kurulan bir talaş sobası bir sabah, bir akşam olmak üzere, iki kez yakılırdı.

Zarife Şişli, evin temizliğini kadın ve çocukların yaptığını, yerlerin süpürülmesi, hayatın (avlunun) temizliği, halı ve kilimlerin silkelenmesi veya çırpılmasından onların sorumlu olduğunu söylemiştir. Ona göre pencere sayısı az olduğu için, ev temizleme işi zor değildi ve işini bitiren ev kadını, hemen her gün bir komşusuna gider ya da komşusunu oturmaya çağırırdı. Zarife Şişli, bağa göçmek için kiraz ağaçlarının çiçeklerinin dökülmesini, ya da ayvaların çiçek açmasını; kente inmek için de ikinci kar yağışını beklediklerini söylemiştir. Bağda erişte, makarna, reçel, salça yaptıklarını; patlıcan fasulye, erik, kayısı ve benzeri yiyecekler kuruttuklarını; kentteki evlerine ince de sucuk, pastırma yapıp turşu kurduklarını söylemiştir. Ayrıca ailelerinin bu işleri meslek olarak yapanlara yün eğirtiğini; kışın giyecekleri çorap, yelek, ceket-fanilaları kendilerinin ördüğünü belirtmiştir. Yumuşak deri mestler, pantuflalar ayakları; başörtüler, takkeler başları soğuktan korumuştur. Zarife Şişli'nin babası da kışın, belki diğer hali vakti yerinde Kayserililer gibi, kürk giymiştir.

Kaynakça: İmamoğlu, *Kayseri Evleri*, s. 110-119.

VACIT İMAMOĞLU

GAVREMOĞLU MAHALLESİ

Hunat (Huvand-Hunad) Camii*'nin güneyinde Talas Caddesi üzerinde bulunan eski mahalledir. 1834 yılı *Temettuat* ve *Müfredat* kayıtlarında bu adı taşıyan mahalle yoktu. XIX. yüzyıl sonlarındaki (1872) kayıtlarda "Huvand Gavremzade Mahallesi" olarak yer alır. Mahalle'de "Gavremzade" tarafından yaptırılan mahalle mektebi, bir "Sıbyan" mektebi ve üç adet çeşme bulunurdu. Sivaskapısı Caddesi'nde yer alan çeşmeyi "Akdirek Hatun" yaptırdı. Mahalle bu yıllarda 103 haneydi. Kayseri'nin "Ayan" sınıfı, eşraf ve mütegallibeleri burada otururlardı. Sivaskapısı Caddesi, Çeşmeönü Sokağı, Kirazoğlu Sokağı, Cami Sokağı, Fırın Sokağı, Sarıçeşme Sokağı, Erzincanlızade Çıkmazı, Kaykanlı Sokağı gibi yerleşim yerleri bulunurdu. Eski mahalle yıkılarak yerine yeni bina, cadde ve sokakların yapıldığı yeni hâliyle Melikgazi Belediyesine bağlı Hunat Mahallesi içinde varlığını sürdürmektedir.

Kaynakça: Hüseyin Cömert - İ. Demir, *Kayseri Temettuat Defteri I*, Kayseri 1998; Cömert, *19. Y. Kayseri*, s. 243; M Keskin, *Kayseri Nüfus Müfredat Defteri*, Kayseri 2000.

HÜSEYİN CÖMERT

GAVREMOĞLU VAKFI

Kayseri'de Osmanlı döneminde kurulmuş önemli vakıflardan birisidir. XVIII. yüzyılın önemli eşrafından olan Gavremoğlu (Gavrem-zâde) ailesi*nin başında gelen Gavremzâde Abdülkadir Ağa sahip

olduğu çok miktardaki taşınmaz mallarını 1734, 1736, 1754 ve 1768 yıllarında yazdırmış olduğu vakfiyeleri ile vakfetmiştir.
H 1 Ramazan 1146 (M 5 Şubat 1734) tarihinde kurduğu ilk vakfının vakfiyesinde Abdülkadir Ağa kendisini "Şeyh İbrahim Tennûrî* neslinden Şeyh Safi'nin evladı Seyyid Şeyh Hacı Ali'nin oğlu "Seyyid Hacı Abdülkadir" künyesi ile kaydettirmiştir. Şeyh İbrahim Tennurî, Kayseri'deki meşhur mutasavvuflardan olup Fatih Sultan Mehmet devrinde yaşamış, onun gibi meşhur mutasavvuf Akşemseddin'in müridi olmuş ve *Gülzar-ı Manevi** ve *Gülşen-i Niyaz** (bu ikincisinin kendisine ait olmadığı ifade edilmektedir) isimli eserler kaleme almıştır. Fatih Sultan Mehmet ona ve evladına, vergiden muaf olduklarına dair bir muafiyet fermanı vermiş, bu ferman diğer Osmanlı padişahlarınca da yenilenmiştir. Kayseri'deki birçok eşrafın Abdülkadir Ağa gibi Şeyh Tennurî ile irtibatı bulunmaktadır.
Kayseri Kadısı Hasan'ın tasdik ettiği vakfiyenin girişinde her vakfiyede olduğu gibi Cenab-ı Hakk'a hamd ü sena, Hz. Peygamber'e, aile ve ashabına selât-ü selamdan sonra hayatında iken mallarını hayra tahsis etmenin yani vakıf kurmanın lüzumu hakkında ayet ve hadisler ile dünyanın geçiciliği hususunda fikirler vardır. Daha sonra vakfettiği ev, dükkân ve tarlalardan oluşan taşınmazlarının sayımına geçilmiştir. Bunlar, kendi mahallesi olan Kayseri'nin Hunat (eski Huand) Mahallesi'nde* bulunan çoğunluğunu kendisinin bina ettirdiği sofa, kışlık oda, harem odası, kiler, hamam, burma çeşme, mutfak, iki köşk, havlu (avlu, hayat), bahçe, dışında iki oda ve sayegâh (eyvan), altında ahır ve havlu'yu ihtiva eden oturduğu ev (bu ev Saraceddin Medresesi* önünde olup daha sonra Molla Oğulları'na geçmiş olduğu için Molla Oğlu Konağı ismi ile kayıtlı eski eser iken son 30 yıl içerisinde peyderpey yıkılarak bugün tamamen yok edilmiştir), çarşılardan Pembeciler (Pamukçular, şimdiki Mevlevihâne Caddesi'nde idi), Kebapçılar (Pembecilere bitişik), Kazzazlar (Bezzazlar-Bezciler yanında), Eskiciler, Daracık (Eskiciler yanında), Uncular, Dökmeciler (Haffatlar yanında), Haffathâne (ayakkabıcılar), Mumcular Çarşısı'nda, Meydan Kapısı'nda (Bürüngüz Camii* yanında), Tekke Pazarı'nda Meydan Yeri'nde Tertibe Kapısı dışında, Kığlamaz Hanı (Hacı Abdi Vakfı'na* ait) yanında, Boyacı Kapısı'nda Eskiciler Çarşısı'nda tam ve hisseli toplam 37 dükkân ile, Germir* Altında Hıdırilyas, Kavak Yeri (Kavak Yazısı), Çeşme Başı, Sel (çay) Kenarı ve Kenas'ta, Pervâne'de tam ve hisseli toplam 17 tarlayı vakfetmiştir.
Vakfetmiş olduğu bu emlaktan evinde kendisinden sonra eşi Ahmet kızı Fatma ile çocukları oturacaktır. Onlardan sonra evinde mütevelli (vakfın genel yönetmeni, erkek çocuklarından büyüğü) oturacak ve Hattat Hafız Osman tarafından yazılmış tezhipli Kur'an-ı Kerim'ini okuyacaktır. Vakfedilen dükkân ve tarlaların gelirleri ile:
Hunat Mahallesi'ndeki evinin yanında bulunan Saraceddin Lala* veya Küçük Hunat isimli Medrese'nin 12 hücre (oda) sinde kalan talebeye aydınlanma ihtiyacı için bezir yağı, olmazsa başka bir yağ ve Ramazanda ekmek verilmesi; evinin yanındaki Bayram Bey Mescidine mum alınması; her sene sünnet üzere aşure gününde aşure çorbası pişirilip bunun için malzeme, ekmek ve odun alınması (aşure; fukaraya, akrabaya ve dostlara yedirilecek); mahallede kendisinin bina ettiği mektebin hocasının ücreti, burada fukara çocuklarının kitaplarının (kara hece cüzü, Amme cüzü, diğer Kur'an cüzleri) alınması ve binanın ihtiyacı olan tamirinin yapılması temin edilecektir.
Gelirlerin geri kalanından önce mütevelli beşte birini alacak, kalanı ise erkekler 2, kızlar 1 hisse alacak şekilde evladına dağıtılacaktır. Evladı kalmaz ise gelirler Kayseri camilerinin ve su yollarının tamirine harcanacaktır.
Mütevellilik (tevliyet) hayattayken kendisine, ölümünden sonra oğullarının büyüğüne ve onların oğullarının uygun olanına ait olacaktır.

Vakfiyenin şahitleri olarak Müderris Hacı Halil Efendi, Çifte Medrese Müderrisi Abdurrahman Efendi, Miskinler Medresesi (bu isimle bir zaviye vakfı bulunmaktadır) müderrisi İbrahim Efendi, vaiz Seyid Hacı Kasım Efendi, Hasinli (Hisayenlü) Camii* imamı Hacı Mehmet Efendi, eskiden İncesulu, sonra Kayserili Mustafa Efendi, Vaiz Antepli (Ayıntablı) Abdullah Efendi, Hisar Camii hatibi ve Yeni Camii imamı Hacı Ahmet Efendi, İshak Çelebi Mescidi imamı Mustafa Efendi, Hunat (Huand) Camii* imamı Seyid Hafız Ahmet Efendi, Bayram Bey Mescidi imamı Seyid Hafız Ahmet Efendi, Koca Hâfız Mescidi imamı Hafız Ali Efendi, Hunat Camii'nde hafız ve devirhan Hafız Osman (Balamidzâde), Müftüzâde Seyid Hacı Ali Efendi ve Molla Abdullah'ın isimleri yazılmıştır.

Abdülkadir Ağa'nın birinci vakfiyesinden iki yıl sonra H 1 Ramazan 1148 (M 15 Ocak 1736) tarihinde yazdırdığı ikinci vakfiyesi ile yeniden bir miktar dükkân ve tarlayı vakfına ilave etmiştir. Bunlar, Araba Pazarı'nda bir dükkân bir kömürlük ile Gön Hanı* karşısında 1 dükkân ve bir mağaza (büyük dükkân) ve Germir Altı'nda ve Ali Cafer* yakınında Sel (çay) Kenarı'nda hisseli ve tam 4 tarladır. Bütün vakfına mütevelli olarak Molla Abdürrahim'in oğlu Abdülkerim Halife'yi tayin etmiştir.

Abdülkadir Ağa'nın H Recep 1167 (M Nisan-Mayıs 1754) tarihli, Kayseri Kadısı Abdülkerim oğlu Ömer'in tasdik ettiği üçüncü vakfiyesinde çok miktarda yeni dükkân ve tarlayı vakfına ilave etmiştir. Bunlar Hisarcık* yolunda Deliklitaş yakınında, Kara Bayır, Gediris Altı, Eşşek Meydanı, Germir Altı'nda Kinas, Hıdırilyas, Kavak Yeri ve Yuvarlak, Billur Altı ve Talas Altı'nda tam ve hisseli toplam 40 tarla ile Kılcılar (Muytaplar), Saraçhane, Kazancılar, Saraçlar, Pastırmacılar, Eskiciler Çarşısı'nda ve Mevlevîhane yakınında, Hunat Hamamı* külhanı yanında, Meydan Kapısı'nda, Kiçikapı dışında tam ve hisseli toplam 22 dükkândır. Bunlardan başka sahip olduğu Erkilet* yakınında Kara Mehmetli ve Sırtsaray'a tâbi yerlerin malikâne (vergi) gelirinden bir orandaki hisseyi de vakfına dahil etmiştir. Bu vakfiyesinde de gelirlerin dağıtımı konusunda ilk vakfiyesindeki şartlara uyulacağını, ancak gelirin 1/5'ini alan mütevellinin hissesini 1/10 öşüre düşürmüştür.

Vakfiye şahitleri listesinde ise mahkeme reisi Kâtip Rıfkızâde Seyid İsmail Efendi, Kayseri Mahkemesi ikinci kâtibi Necibzâde Seyid Ali Efendi, Rakikîzâde Hafız Halil Efendi, Müftizâde Seyid Hacı Hüseyin Ağa, Kanişeyhzâde (Kanışıh Köyü vardır) Seyid Ömer Efendi ve Küçük Hoca Hacı Mehmet Efendi'nin isimleri bulunmaktadır. Vakfiye sonunda Kayseri Kadısı Manisalı Yusuf'un H 1175 (M 1761) tarihli tasdiki bulunmaktadır.

Abdülkadir Ağa'nın dördüncü ve son vakfiyesi H 30 Rebiülevvel 1182 (M 2 Ekim 1768) tarihlidir. Kayseri kadı vekili Hacı Mahmud'un tasdik ettiği vakfiyeye Abdülkadir Ağa birinci vakfiyede bahsi geçen zevcesi Fatma Hatun'un vefat ettiği için evinde yeni zevcesi Nesli Hatun ile evlatlarının kalacağını belirterek başlamıştır. Daha sonra yine vakfına ilave ettiği malların evvelkilerde olduğu gibi sınırlarını da tarif ederek sayımına geçmiştir. Bunlar, Kiçikapı'dan Alaca Mescid'e giden yol kenarında, içinde ağaçlar, akarsu ve harap köşkler (Yoğun Burç) bulunan sebze bahçesi, Kalenderhane (Sahibiye-Cürcürler) Mahallesi'nde* Tombak Taş hizasında su terazisini geçince, sur'a (meydanı çeviren, şimdi yok olan kale) kadar uzanan sebze bahçesi, Koru Çayırı yakınında tarla hissesi, Köşk (Köşk Medrese) Altı'nda bir tarla, Argıncık yolunda bir tarla ve Erkilet yakınında Kara Mahmetli Köyü'ndeki artırdığı malikâne hissesi ile Saraçhane (Pervane Bey Medresesi yanında), Kürkçüler, Muytaplar (Eskiciler Çarşısı'nda), Kebapçılar ve Keçeciler Çarşısı'nda, Kale Önü'nde çeşme karşısında, Bedesten Önü'nde, Araba Pazarı'nda, Tekke Önü'nde hisseli ve tam, toplam 17 dükkândır. Mütevelli tayin ettiği iki büyük oğlu Seyid Ali ve Seyid Ahmed arka arkaya vefat ettiklerinden onlardan sonraki büyük oğulları Seyid

Mehmed ve Seyid Salih Çelebi'nin kendi ölümünden sonra beraberce mütevelli olmalarını ve gelirlerin öşürünü (1/10) almalarını şart koşmuştur.
Vakfiyenin sonunda Naib (Kadı yardımcısı) Seyid Nuh Naci'nin tasdiki bulunmaktadır.
Osmanlı Devleti'nin büyük mağlubiyetler neticesinde Karlofça ve Pasarofça anlaşmalarını yaparak çöküntüye doğru gittiği bu dönemde otoritesinin zayıfladığı eyaletlerde büyük mal varlığı toplayan eşraf dikkat çekicidir.

Kaynakça: A. Nazif, *Mir'at* (Palamutoğlu); Mehmet Çayırdağ, *Kayseri'de Güpgüpzâde Hacı Mustafa Ağa Vakıfları*, Kayseri 2002,

MEHMET ÇAYIRDAĞ

GAVREMOĞULLARI

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Kayseri'de öne çıkmış önemli ailelerden birisidir. Ailenin ilk önemli şahsı olup aynı zamanda vakıf sahibi olan Gavremzade Hacı Abdülkadir Ağa'nın ismine 1730 yılında Kayseri Şer'iyye Sicilleri'nde rastlanmaktadır. Bu tarihte Gavremzade Hacı Abdülkadir Ağa'nın Zennecioğulları* ile birlikte Kayseri'de ikiye ayrılan eşraftan, meşhur mütegalibe Âyan Emir Ağa (Emir Ağaoğulları*) tarafında olduğunu görmekteyiz. Kayseri'de ortaya çıkan bu davaları halletmek üzere İstanbul'dan gönderilen Divan-ı Hümâyûn çavuşlarından Süleyman Ağa'yı bu grubun dövüp yaralamaları ve İstanbul'a dönen Süleyman Ağa'nın burada aldığı yaralar sebebiyle kısa bir süre sonra ölmesi üzerine, 1730 tarihli fermanla Emir Ağa, Zennecizade Osman ve Mustafa Ağalar ve Gavremzade Hacı Abdülkadir Ağa tutuklanarak İstanbul'a götürülmüştür.
Hayatında dört defa vakıf kuran Gavremzade Hacı Abdülkadir Ağa, ilk vakfını 5 Şubat 1734 yılında yazdırdığı vakfiyeyle kurmuştur. Burada kendisini, Kayseri'de Fatih Sultan Mehmed döneminde Mutasavvuf, Şair Şeyh İbrahim Tennûrî* neslinden olduğunu belirtip ismini Şeyh Safî evladından Seyyid Şeyh Hacı Ali'nin oğlu Seyyid Hacı Abdülkadir olarak yazdırmıştır. Kayseri'de birçok önemli ailenin Şeyh İbrahim Tennûrî ile bağlantısı bulunmaktadır. Şeyh İbrahim Tennûrî'ye Fatih Sultan Mehmed tarafından verilen muafiyet (onun ve evladının vergiden muaf olması) fermanı, sonra gelen bütün padişahlar tarafından da tasdik edilmiş. Vakfiyede de belirtildiği üzere, Hunat Mahallesi*'nde şimdiki Saraceddin Medresesinin* güneyinde sonradan Mollaoğulları'na geçen bir sofa, bir tabhane, bir harem odası, bir kiler, bir hamam, bir burma çeşme, bir mutfak (matbah), iki köşk, bir havlu, bir bahçe ve haricinde iki oda, bir seyrangâh ve altında bir ahırla avludan müteşekkil büyük bir evi (konağı) bulunmaktaydı. Bu ev bugün yıkılmış olup son yirmi senede tamamen ortadan kaldırılmıştır. Ancak bu evin güneybatısında bulunan ikinci evinin kalıntıları, mülkiyeti ailesinden bazı şahıslar elinde bulunmak üzere bugün mevcuttur. Bugün evladı elinde devam eden vakfının (mülhak vakıf) mütevellileri, ahşap zarlarıyla ünlü, bu iki önemli eski Türk evi ile ilgilenmemişlerdir. Abdülkadir Ağa'nın vakfiyesinde karısı Ahmed kızı Fatma'dan ve mütevellinin okuması için bıraktığı Hafız Osman Hattı Kur'an-ı Kerim'inden bahis bulunmaktadır. Abdülkadir Ağa ikinci vakfını, 15 Ocak 1736 yılında kurmuş ve yeni edindiği mülkleri evvelki vakfına ilave etmiştir.
1730 tarihinde aralarında çıkan anlaşmazlığı halletmek üzere İstanbul'dan gelen görevlinin dövülmesi esnasında aldığı yaralardan dolayı daha sonra ölmesi üzerine Gavremzade dahil bütün suçluların İstanbul'a götürüldüğünü yukarıda belirtmiştik. 1749'da aynı şahısların Kayseri'de tekrar karşı karşıya gelmesi ve ahaliye bir kısım zulümlerin yapılması üzerine bunlardan Emir Ağa'nın tekrar mahkeme edilip cezalandırılması yoluna gidilmiştir.
1736 yılından beri Kayseri'de devlet tarafından mütesellimliği (mutasarrıf vekili) kabul edilen Emir Ağa namlı Mehmed'in halka zulmü devam ediyordu. Emir Ağa 1748 yılında Kayseri Mahkemesinden Kâtip Seyyid Süleyman, Gavremoğlu Seyyid Abdülkadir ve Mehmed Kethüda adlı kimseleri kendi evine götürüp ahali

için hazırlattığı defterlere üç dört kat zamlı vergiler yazdırmış ve bunları zorla toplayarak fazlalıkları da kendisi almıştır. Gavremoğlu Abdülkadir Ağa, Aralık 1762'de üçüncü vakfiyesini ve 14 Ağustos 1768'de dördüncü vakfiyesini yazdırmıştır. Bu son vakfiyesinden ilk karısı Fatma Hatun'un vefat ettiğini, Nesli Hatun isimli yeni zevcesinin bulunduğunu öğrenmekteyiz. Yine bu vakfiyede, önce mütevelli tayin ettiği büyük oğulları Seyyid Ali ve Seyyid Ahmed'in vefat ettiklerini, onların yerine kalan diğer oğulları Seyyid Mehmed ve Seyyid Salih'in müştereken mütevelli olmalarını şart koştuğunu görmekteyiz.

1798 yılında devam eden Fransa (Napolyon) Harbi için Kayseri'den toplanacak 600 adet süvarinin teçhiz edilmesiyle görevlendirilen Kayseri eşrafı içerisinde Gavremoğlu Hacı Salih Ağa'nın da ismi geçmektedir. Hacı Salih Ağa'nın (Abdülkadir Ağa'nın oğlu) vakıf ve mülk sahibi olarak ismi Güpgüpoğlu Hacı Mustafa Ağa'nın 1806 ve 1814 tarihli vakfiyelerinde de geçmektedir.

Gavremoğlu ailesinden XIX. yüzyılda "Şeyhî*" mahlaslı Şeyh İbrahim Ağa divan sahibi şair olarak tanınmıştır. Divanı henüz basılmamış olan şairin bazı şiirleri yayımlanmıştır. 1872 Vergi Tahriri'nde Kayseri'nin Hunat (Gavremzade) Mahallesi'nde aile fertlerinin ismi geçmektedir. Gavremoğlu Vakfı, bugün devam eden mülhak (evlat elinde idare edilen) vakıflardandır. Şimdiki mütevellisi Naci Gavremoğlu'dur. Naci Gavremoğlu'ndan bir önceki mütevelli Yılmaz Gavremoğlu vakfa çok hizmet etmiş, haksızlıkla özel şahıslara geçen vakıf mülkleri hakkında davalar açarak onları tekrar vakfa kavuşturarak âdeta vakfın ikinci kurucusu olmuştur.

Kaynakça: A. Nazif, *Mir'at* (Palamutoğlu), s. 146, 151, 159; Emir Kalkan, *Çağlar Boyunca Kayseri Şairleri,* Kayseri 1988, s. 45; Cömert, *19. Y. Kayseri,* s. 238, 243, 244; Mehmet Çayırdağ, *Kayseri'de Güpgüpzâde Hacı Mustafa Ağa Vakıfları (1806-1814),* Kayseri 2002, s. 53; Doç. Dr. Yücel Özkaya, "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Yerli Ailenin Âyanlıkları Ele Geçirişleri ve Büyük Hanedanlıkların Kuruluşu", *Belleten*, S. 186, s. 683; *Osmanlı İmparatorluğunda Âyanlık,* TTK Yay., Ankara 1994, s. 165 (burada Gavremoğlu, Gurumoğlu olarak okunmuştur).

MEHMET ÇAYIRDAĞ

GAVREMZADE İBRAHİM ŞEYH AĞA (ŞEYHÎ)

Şair (XIX. Yüzyıl). Kayseri'nin meşhur Gavremzadeler sülalesinden Ahmed Hâşim Efendi'nin oğludur. Anne tarafından Şeyh İbrahim Tennûrî'nin de torunudur. Ahmet Emin Güven'in bildirdiğine göre, XIX. yüzyıl içerisinde doğmuş, yaşamış ve aynı yüzyılın sonlarında tahminen 1883'te ölmüştür. Aruzla şiirler yazmıştır. Mürettep bir divanının olduğu söylense de böyle bir divan henüz ele geçmemiştir. Emir Kalkan, bu "Divan"ın Yılmaz Gavremoğlu'nda bulunduğunu ve kendisinin buradan bazı şiirleri tespit ettiğini bildirmektedir. Bir mecmûa-i eş'ârı yani, seçme şiirlerden oluşturulmuş şiir defteri vardır. Kayseri'deki bazı binaların yapım ve tamirine tarihler düştüğü de bilinmektedir. Şiirlerinden örnek olması maksadıyla bir gazelini buraya alıyoruz:

Rindî değilim sâki vü sahbâ neme lâzım
Mestî değilim nâre-i şeydâ neme lâzım

Bir 'ârız-ı gül-bûy gerek 'âşık-ı zâra
Her ruhları gül gonca-i hamrâ neme lâzım

Çün bârika-i hüsn virir 'âleme şu'le
Bâmgâh-ı felek dahve-i kübrâ neme lâzım

Güftâr-ı cefâ-pîrâ iken bezm-i edîbe
Bu nağme-i nâhîd-i ferahzâ neme lâzım

Tûr-ı ferah-endâz-ı safâ bezm-i alâya
Bu dağdağa-i 'âlem-i sufrâ neme lâzım

Bak bu âsârına sidre-i 'arş-ı meânî
Şeyhî benim ol dâne-i deryâ neme lâzım

Kaynakça: Kalkan, *KŞ* , s. 45-46; Güven, *Kayseri'de Mecmualar*, s. 96-98; Köksal, *K DŞ* , s. 175-179.

ATABEY KILIÇ

GAVREMZADE ŞEYH İBRAHİM AĞA MECMUASI bk. MECMUA-İ EŞ'AR

GAYRET GAZETESİ

Haftalık meslek gazetesidir. Kayseri Dokuma (Tekstil) İşçileri Sendikasının yayın organıdır. Cumartesi günleri yayımlanmıştır. İlk sayısı 30 Ağustos 1950 Çarşamba günü çıkmıştır. Fiyatı beş kuruştur. Sahibi, Kayseri Tekstil İşçileri Sendikasıdır. Yazı İşleri Müdürü Mehmet Yegül'dür. Basıldığı yer Kayseri Erciyes ve Sümer Basımevidir. 169. sayısıyla yayımına bir yıl ara vermiş ve Mehmet Özrendeci'nin müdürlüğü altında yeniden çıkmaya başlamıştır. 1960 yılına kadar yayımını sürdürmüştür. Yazarları: Mehmet Halit, Dara Savaş, Ahmet Narcı, Oğuz Şehirlioğlu, Abdullah Güner, Hüseyin Şahin, Asım Yahyabeyoğlu, Ali Değirmenci, Muzaffer Çoşkuntürk, Tahsin Karakaş, Şevket Fırat'tır. Gazete'nin son sayıları İstiklal Matbaasında basılmıştır. Fiyatı on kuruşa çıkarılmıştır.

Kaynakça: Önder, *KBT*, s. 72.

YAYIN KURULU

Eylül 1950 Cumartesi

GAYRET

Kayseri Tekstil (Mensucat) İşçileri Sendikası Organı

Her Hafta Cumartesi Günleri Çıkar

Bir eser karşısında düşünceler)

Kore harbi karşısında dünya sendikalarının durumu

Ah Şu Zihniyet

Gayret Gazetesi ikinci sayısı

GAZİ PAŞA İLKOKULU

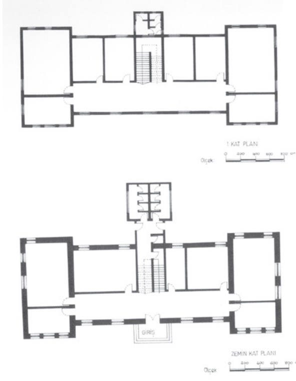
Osman Kavuncu Caddesi üzerinde bulunan okul, doğu-batı doğrultuda dikdörtgen bir plana sahip olup düzgün kesme taş malzemeyle inşa edilmiştir. Zemin üzerine tek katlı olarak inşa edilen okulun inşa tarihini belirten bir kitabesi yoktur. Ancak A. Satoğlu tarafından hazırlanan *Kayseri Ansiklopedisi* adlı eserde, okulun inşasına 1914 yılında Vali Zekai Bey ve Belediye Başkanı Rıfat Çalıka döneminde başlandığı fakat 1918 yılına kadar bitirilemediği belirtilmektedir. 1918–1922 yılları arasında askerî hastane olarak kullanılan yapının adı, 1926 yılında Öğretmen Okulu, 1927'de Dârülirfan, sonra da "Çorakçılar İlkokulu" olmuştur. Nihayet 1928 yılında İl Kurulu tarafından okulun adı "Gazipaşa" olarak değiştirilmiştir. İl Milli Eğitim Müdürlüğü Arşivi'ndeki bazı belgelerden bu tarihlerde okulun adının "Gazipaşa" olduğu anlaşılmaktadır.

Okula, güney cephenin ortasına yerleştirilmiş dikdörtgen biçimli, düz lentolu bir kapıdan girilmektedir. Kapı ve birinci katta kapı üzerine tekabül eden pencerenin yer aldığı duvar yüzeyi, güney cepheden 20 cm kadar dışa taşırılmıştır. Okulun güney cephesi düzenleme olarak zemin ve birinci katlarda simetrik bir görünüme sahiptir. Okulun eski fotoğraflarında, kapı üzerine tekabül eden pencerenin saçak kısmının ahşaptan bir üçgen alınlıkla bitirilmiş olduğu dikkat çeker. Giriş kapısının iki yanına ikişer pencere açılmıştır. Pencereler zemin katta düz lentolu olarak tasarlanmışken birinci katta basık kemerli olarak düzenlenmiştir. Ancak, güney cephenin doğu ve batı kanatlarında yer alan ve ana kütleden güney ve kuzeye doğru taşırılmış olan mekânların birinci kat pencereleri diğerlerinden farklı olarak sivri kemerli şekilde yapılmıştır ve üçlü düzendedir. Bunlardan ortadaki pencerelerin yanlardakilerden daha geniş ve daha yüksek oldukları gözlenmektedir.

Giriş kapısından geçilen mekân, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen bir koridordur. Bu koridordan doğu ve batıya açılmış ikişer kapıyla dikdörtgen biçimli derslik ve idare mekânlarına geçilmektedir. Bu mekânlardan güney tarafta olan idari birimlerin güney duvarları üçer pencereyle boşaltılmışken doğu ve batı cephelerindeki birer pencere sonradan kapatılmıştır. İdari birimlerin kuzeyinde yer alan derslikler, güney-kuzey doğrultuda dikdörtgen biçiminde mekânlardır. Dersliklerden doğu taraftakinin doğu duvarına açılan üç pencereden kuzey taraf-

Gazi Paşa İlkokulu (F. Çetinkaya Arşivi)

Gazi (Paşa) İlkokulu bugünkü durumu (Yıldıray-Arslan KTKVE)

Gazi Paşa İlkokulu planı (çizim: Y. Özbek)

taki kapatılmışken batı taraftakinin batı duvarına iki pencere açılmış olduğu görülmektedir. Bu dersliklerden doğu taraftakinin kuzey cephesinde yer alan üç pencereden biri, batı tarafta da ikisi kapatılmıştır. Koridorun kuzey tarafında, üst kata çıkış merdiveninin iki yanında birer derslik yer almaktadır. Bunlardan doğu taraftaki derslik sonradan yapılmış bir duvarla ikiye bölünmüştür. Bu dersliklerin de kuzey cephelerinde üçer pencere açıklığı yer almaktayken birer pencerenin kapatıldığı dikkat çekmektedir. Okulun kuzey duvarına, giriş ekseni doğrultusunda bir kapı açılarak sonradan inşa edilen tuvaletlere geçiş sağlanmıştır.

Okulun birinci katının zemin katla simetrik bir plana sahip olduğu söylenebilir. Zemin kattaki iki dersliğin bölünerek ikişer derslik hâline getirilmesinden başka zemin katla bir farklılık yoktur. Birinci kat batı cephede yer alan üç pencereden biri, doğu cephede ise dört pencereden birinin kapatılmış olduğu görülmektedir. Kuzey cephedeki toplam on iki pencereden üç tanesinin kapatılmış olduğu görülmektedir. Orijinalinde okulun tabanının ahşap döşemeli olduğu, ancak günümüzde mozaik betonla kaplandığı öğrenilmiştir. Günümüz örneklerine göre oldukça yüksek tutulan ahşap tavanların da akustik ve iklimlendirme problemlerinden dolayı ters tavanla kapatılmış oldukları tespit edilmiştir. Gerek pencerelerin bazılarının kapatılmasında gerekse yüksek tavanın ters tavanla daha basık hâle getirilmiş olmasında soğuk iklim koşullarının etkisi yüksektir. Kırma çatılı üst örtü kiremitle kaplanmıştır.

Kaynakça: Satoğlu, *Ansiklopedi* s. 123; *Fotograflarda Kayseri*, s. 58.

YILDIRAY ÖZBEK

GEBE / KEBEİLYAS MAHALLESİ

XVI. yüzyıl başlarında kurulduğu anlaşılan mahalleye ismini veren İlyas'ın kim olduğunu tespit etmek mümkün değildir. Buradaki "Gebe" ismi muhtemelen "Kepe" isminden galat olarak kullanılmıştır. Kebe, daha çok kırsal alanda çobanların ve çiftçi raiyyetin giydiği yünden dokunmuş bir abaya verilen isimdir. Dolayısıyla defterlerde her ne kadar Gebe şeklinde kaydedilmiş olsa da bunun bir tür aba için kullanılan bir kelime olduğu anlaşılmaktadır. 1520 tarihli deftere göre mahallede 59 hane ve 19 mücerred ikamet etmekteydi. Jennings*'in kaydına göre mahalle gayrimüslim nüfusun meskûn olduğu şehrin en büyük mahallesi idi. Ancak 1570 tarihli defterde "Mahalle-i Kebe İlyas tabi' Cami'i Gülük" adı altında kaydedilen mahalle, Jennings'in kaydının aksine tamamen Müslüman nüfus ile meskûn olup 72 hane ikamet etmekteydi. 1584 tarihli kayda göre mahallede tamamen Müslüman olan 205 hane nüfus vardı. XVIII. yüzyılda mahallenin ismi Kebir İlyas Mahallesi olarak kaydedilmiştir. 1834 tarihli temettuat kayıtlarına göre mahallede 122 hane olarak Tahir Ağa Cemaati ve 142 hane de Danacılar Cemaati olmak üzere toplam 264 hane nüfus ikamet etmekteydi. 1874 tarihli kayıtlarda "Gebe İlyas Tahir Ağa Mahallesi" adı altında kaydedilen mahallede Cavcav, Çizmeci, Acıkmış, Göllü Çeşme, Leblebici, Keçeci, Maşat, Cedavir, Eskibahçe, Daracık, Taşfırın, Mektep, Akağa, Kılıç, Mescid, Orta ve Börekçi Sokağı olmak üzere toplam 17 sokak bulunmaktaydı. Mahalledeki hane sayısı ise 169 idi. Öyle anlaşılıyor ki Danacılar Cemaati, Kebe İlyas Mahallesi'nden ayrılmış, dolayısıyla mahalledeki hane sayısı da bun-

dan dolayı azalmıştır. Bugün aynı ismi taşıyan bir mahalle yoktur.

Kaynakça: *TD. 387*, s. 199; *1570 (H. 976) Tarihli Kayseri Tapu-Tahrir Defteri*, hzl Mehmet İnbaşı, Kayseri 2009, s. 8–9; *Kayseri İli Tahrir Defterleri (992/1584),* hzl. Refet Yinanç–Mesut Elibüyük, Kayseri 2009, s. 24–25; Mehmet Karagöz, *XVIII. Asrın Başlarında Kayseri (1700–1730),* Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimsel Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora tezi), Kayseri 1993, s. 63; *Kayseri Temettuat Defteri, (1250/1834 Tarihli)*, hzl. İsmet Demir, Kayseri, 1998, s. 176–195; Cömert, *19.Y.Kayseri,* s. 97–100 İnbaşı, *16. YB Kayseri*, s. 47; Çayırdağ, *KTA,* s. 370–378.

MEHMET İNBAŞI

GEÇ HİTİT/DEMİR DEVRİ DÖNEMİ

Hitit İmparatorluğu'nun (Hititler*) MÖ 1180'de yıkılışından sonra Niğde, Kayseri, Malatya, Hatay illeriyle ve Kuzey Suriye'de Hama'dan Fırat Irmağının batısına kadar uzanan geniş coğrafyada, tek merkezden idare edilen yeni bir siyasal güç kurulamamıştır. Bunun yerine farklı etnik köken ve farklı kültürlere sahip yöresel krallıklar, şehir devletleri tarih sahnesine çıkmıştır. Bu küçük krallıklar "Geç Hitit" dönemi krallıkları (MÖ 1110–700) olarak anılırlar. Birçoğu eskiden Hitit şehirleri olan merkezleriyle, bir anlamda onların kültürel mirasçılarıdırlar. Ancak bu bölgede Hititler çiviyazısı kullanılmamıştır. Fakat Hititlerin diğer yazısı olan "Luvi" hiyeroglif yazısı çok bol örneklerle temsil edilmektedir. Çizgi ya da kabartma tekniğiyle hazırlanan bu yazılarda Hitit İmparatorluk Çağı'nda olduğu gibi, monumental (anıtsal) yapıların, kalelerin girişlerinde, çoğu zaman heykeltıraşlık eserleriyle birlikte, stellerde ve kaya anıtlarında kullanılmıştır. Hiyeroglif yazılar günümüzde daha iyi çözümlenmektedir ve "Geç Hitit" krallıklarının tarihine ışık tutarlarsa da siyasal tarihi tümüyle aydınlatmaya yeterli olmamaktadırlar. Bu tarihe ışık tutan diğer yazılı kaynaklar "Geç Asur" krallıklarının iyi tarihlenmiş yıllıkları ile Urartu Krallarına ait yazılı belgelerdir.

Yöresel olan ve olmayan yazılı kaynaklar ile arkeolojik araştırmaların sağladığı bilgiler ışığında "Geç Hitit" krallıkları ve şehir devletlerinin başlıcalarının isimleri, kuzeyden güneye doğru şöyle sıralanmışlardır. Anadolu yaylasının güneydoğusunda Tabal; Nevşehir, Niğde ve Kayseri illerini kapsar. Melid; Malatya ve çevresinde Kummuh; Malatya'nın güneyinde Que/Kilikya, Adana ve Karatepe, Gurgum, Maraş, Samal, Zincirli ve Sakçagözü, Kargamış; Fırat'ın kıyısında Ung/Amuk, Tell-Tainat, Kuzey Suriye'de Bit Agusı/Arpad; Ain-Dara/Afrin Nehri kıyısında Hamat; Hama ve çevresi/Asi kısıyında: Tell-Halaf Habur kıyısındadır.

Tabal Krallığı

Geç Hitit Çağı'nda Tabal ülkesi Anadolu yaylalarının güneydoğu kesimindeki İç Anadolu, Çukurova ve Toros sıradağlarının güneyindeki bölgeyi bağlayan, Toros geçitlerini kontrol altında tutan toprakları, Aksaray, Niğde, Nevşehir ve Kayseri illerini kapsamaktadır. Bu illerimizin sınırları içinde keşfedilen Luvi hiyerogliflerliyle yazılı anıtlar Tabal Krallığı'nın siyasal coğrafyasına açıklık kazandırmaktadır. Yazıların çözümlenmesi bu ülkenin bir büyük krala bağlı, küçük, vasat krallıklarla idare edilmiş olduğunu açıklamaktadır. Anıtların bir bölümü doğada, kayalar üzerine işlenmişken, diğerleri düzgün işlenmiş steller şeklindedir. Her iki türdeki anıtlarda yazıların büyük çoğunluğunda çizgi tekniği yoğun olarak kullanılmıştır. Bunların bir kısmının üzerine yazıtın yanı sıra anıt sahibinin tasviri de işlenmiştir.

MÖ I. bin yılında Tabal ülkesine ait olduğunu bildiğimiz coğrafyada arkeolojik kazılara sahne olan merkezler sayıca çok değildir. Kayseri'de Kululu, Sultanhan ve Kültepe* Höyüğü'nde bu dönem incelenmiştir. Tabal'ın batı kesiminde Tepebağları, Göllüdağ, Bor ve Zevye Höyük arkeolojik kazılara sahne olmuştur.

Tabal'ın siyasal tarihine Asur kralarının analları kronolojik olarak ışık tutmaktadır. Bu kaynaklara göre, en eski Asur-Tabal ilişkisi III. Salmanasar döneminde olmuştur. MÖ IX. yüzyılda, 836'da yaptığı seferle Tabal'lı Tuatte'nin ülkesine girmiş, başkenti Artun'da Tuatte'nin oğlu Kikki ve yirmi Tabal kralını kabul etmiş-

tir. III. Tiglatplaser yıllıklarından tanıdığımız Tuatte, Kikki ve Puhamme hiyeroglifli anıt bırakmamıştır. Anadolu'da hiyeroglifli eserlerin corpusunu hazırlayan D. Hawkins, bu yazıtlı Tabal anıtları ile Asur yıllıklarında adı geçen Tabal ve Asur krallarının senkronize listesini yayınlamıştır.

Tabal Anıtları	Asur Kaynakları
Wasusarmas (Sultanhan, Kayseri Tapada)	Wasusarme (Tiglatplazer III. MÖ 738-730)
Kiyakias (Aksaray)	Kiakki (Sargon II: MÖ 718)
Kurtis (Bohça)	Kurti ? (Sargon II. MÖ 718-713)
Warpalawas (İvriz 1, Bor, Bulgarmadan)	Urballa (Tiglatplazer, Sargon MÖ 738-709)

Sargon* II.'nin MÖ 705'de Tabal'daki ölümünden sonra, Senharip, Esarhaddon ve Asurbanipal'in Tabal'la ilişkisi, Kral Mugallu ile gerçekleşir. Mugallu gönüllü olarak yıllık vergisini at olarak öder ve kızını da gelin olarak verir. Melid'in Tabal'la birleşmiş olması ile açıklanır. MÖ 651'e kadar vergi ödemeleri sürer. Onun oğlu da bu yükümlüğü sürdürse de artık Tabal Asur'un ilgi alanı dışında kalır. Tabal'de Geç Hitit Çağı sanatını yansıtan tasvirli eseler Kültepe, Kululu, Göllüdağ, Keşlik Yaylası, İvriz ve Karapınar kökenlidir. En çeşitli örnekler Kululu'dandır. Bunlar çok tahrip edilmiş, parçalanmış durumda, kral, sfenks, aslan heykellerinin parçalarıdır. Kültepe'de

Geç Hitit Dönemine ait Kayseri Merkez'de bulunmuş stell (T. Bilgin)

tanrı kabartmalı ortostadın nasıl bir mimariyi süslediği bilinmemektedir. Göllüdağ'dakiler ise sarayın girişini bezeyen kapı aslanları ve bitirilmemiş sütun kaidelerine ait tasvirlerdir. İvriz'de ve yazıtsız benzeri Ambarderesi kaya kabartmalarında, tanrı Tarhunsas karşısında tapan kral Warpalawas tasviri vardır. Bor stelinde de benzer kompozisyon şeması içinde aynı figürler bulunmaktadır.

Geç Hitit/Demir Devri Eserleri

Kayseri ili sınırları içinde bulunan hiyeroglifli yazıtlarla, Kültepe, Sultanhan höyüklerinde ve Kululu Kaletepe'de yürütülen arkeolojik kazılar, onun Geç Hitit Döneminde Tabal Krallığı idaresinde bulunduğunu göstermektedir.

Kaya Anıtları

Karapınar Kaya Anıtı: Kayseri'nin 23 km kuzeyinde 1480 m yükseklikte kayalık bir platodadır. 1989 yılında keşfedilmiştir. Müze Müdürlüğü aracılığıyla, Tahsin Özgüç tarafından bilim dünyasına duyurulmuştur. Anıtta dik ve düzgün kaya yüzeyinde sağa dönük bir erkek figürü ve üç hiyeroglif işareti yer almıştır. Derinliği az çizgi tekniğinde hazırlanan sahne, çekiç darbeleri ile tahrip edilmiştir. Tahsin Özgüç*, klasikleşmiş "ben(im)" duruşu nedeniyle haklı olarak 62 cm yüksekliğindeki figürü, kral tasviri olarak yorumlamıştır. Yanındaki yazıtın Pa başlangıcına dayanarak, Kululu stellerinden tanınan, Kral Panunis'in isminin hatıra geldiğini belirtmiştir. Karapınar'dan 10 km uzaklıktaki Erkilet yazıtlarının kırık oluşu nedeniyle kimin tarafından yazıldıkları bilinmemekle beraber Karapınar'daki kral tarafından yazdırıldıkları düşünülmüştür. Karapınar'daki ikinci kaya anıtı pınarın 600 m kuzeydoğusundadır. İki sahneli kompozisyon şemasında, solda mızrakla aslan avlayan bir erkek figürü görülmektedir. Diğer kaya anıtıyla karşılaştırıldığında farklı bir üslupla işlendiği, çöpten adam tekniğiyle yapıldığı görülmektedir. Sol sahne ise iki insan ve bir aslanla şematik olarak gerçekleştirilmiştir.

Arkeolojik Kazılar

Kültepe: Kocasinan İlçesi sınırındaki Kültepe Höyüğü'nde Tahsin Özgüç başkan-

lığında yapılan kazılarda, höyüğün III. Kültür Evresi'ne ait iki mimarlık katı ile yoğun bir yerleşmeye sahne olduğunu ortaya koymuştur. Dağınık olarak, daha geç ve daha yeni mimarlık katlarında ele geçen tasvirli orthostad parçalarına göre, burada önemli resmî yapıların varolduğu kesinlik kazanmıştır. Ancak bu tür kalıntılar, kazılarda in-situ olarak ele geçmemiştir. Kültepe'de boya bezemeli seramiğin ağırlıklı olarak kullanıldığı Geç Hitit/Demir Çağlarına ait yapı katlarından ilki MÖ IX. yüzyıl ile VII. yüzyıllarının ortasına kadar, son yapı katının MÖ VII. yüzyılın sonu, VI. yüzyılın ilk yarısına kadar yaşadığı saptanmıştır. Demir devrinde Asurluların akınlarına uğrayan Kültepe'nin bu döneme ait yapılarının tahrip edildiğini, kırılan kabartma ve yazıt parçalarının sonraki dönemlerin yapılarında kullanıldığı gözlemlenmiştir. Hrozny kazılarında, ele geçen "Kırların Koruyucu Tanrısının" tasvir ettiği taş kabartma Kayseri Müzesi'ndedir. Erken yapı katına ait bir binayı süslemiş olmalıdır.

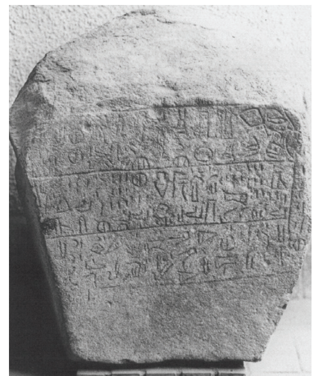

Geç Hitit Dönemine ait Kültepe'de ele geçen "Kırların Koruyucu Tanrısı"nı tasvir eden taş kabartma (F. Kulakoğlu)

Kululu: Sarıoğlan* İlçesi sınırlarındadır. Köylüler tarafından haber verilen hiyeroglifli bir stel nedeniyle 1940'lı yıllardan beri tanınmıştır. 1967 yılında Kayseri Müzesi'ne getirilen ve her iki yüzü de hiyeroglif yazıtlı ve rulo şeklinde sarılmış kurşun bantlarla bir kez daha dikkat çekmiştir. Bu kurşunların günümüze kadar benzerlerinin yalnız Asur kentinde bulunmuş olmaları nedeniyle Tahsin Özgüç, Kululu araştırmalarını başlatmıştır. Tahsin Özgüç Boğazköy'de küçük ve daha kalın benzerlerinin açığa çıkarıldığını ve bu eserlerin daha erken tarihli olduğunu da belirtmiştir. Tahsin Özgüç başkanlığında, Kaletepe denilen 1527 m yükseklikteki eski yerleşim yerinde, bir ay süreyle yürütülen kazılarda beş ayrı mimarlık katı saptanmışsa da Demir Devri'ne özgü yerleşime in-situ olarak ulaşılamamıştır. Karışık olarak ele geçen malzemede, Demir Devri seramiği ile Helenistik ve Roma seramiğinin karıştırılmış olduğu gözlenmiştir. Kazı heyeti, hem Kululu hem de civar köylerdeki yapılar veya bahçe duvarlarına örülmüş durumda olan çok sayıda taştan heykel parçaları ve yazıtlı stelleri derleyerek Kayseri Müzesi'ne taşıdı ve birçoğunu birleştirmiştir. Tanrı başları, gövdeler, aslan ve sfenks heykellerine ait parçalar bugün orada sergilenmektedir. Kurşunlar, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde korunmaktadır. Gerek steller gerekse kurşun yazıtlar MÖ VIII. yüzyıl ortalarına tarihlenmiştir. Stellerden birinde adı Ruwas olan kral, kendisini Tabal'ın büyük kralı Tuvatis'in hizmetkârı olarak tanımlamaktadır. Diğer bir stel, Kral Panunis'in mezar steli olup, çocukları tarafından ona sunulmuştur. Panunis'in hangi Tabal kralının vasalı olduğu belirtilmemiştir. Fakat özelliklerine göre, diğer Kululu yazıtları gibi MÖ VIII. yüzyıl ortalarına ait olmalıdır.

Geç Hitit Dönemine ait Kululu'da ele geçen heykel parçaları (F. Kulakoğlu)

Sultanhan: 1928'de Kayseri-Sivas demiryolu yapımında, toprak dolgu yapmak için han yakınındaki höyükten toprak çekilirken çıkartılan yazıtlı kaide Ankara'ya gönderilmiştir. Steli ise, 1935'de Kayseri Müzesi'ne getirilmiştir. Günümüzde her ikisi de Ankara'dadır. Yazıta göre, Wasusarmas'ın vasalı Sarvativaras tarafından dağların tanrısı Tarhunzas'a sunulmuştur. 1971'de K. Emre tarafından höyükte başlatılan kazılarda stele ait kırık bir parça, Helenistik döneme ait bir yapının duvarında kullanılmış olarak bulunmuştur. Aynı yıl Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne götürülmüştür. Müzede steldeki yerine oturtuldu. Yazıt MÖ 740–730 yıllarında yaptırılmış olmalıdır. Bu höyükte de "Geç Hitit-Demir Devri"ne ait stelin çok tahrip olduğu, yamaçlar-

Geç Hitit Dönemine ait Sultanhanı'nda bulunan yazılı kaide ve stell (T. Bligin)

Geç Hitit Dönemine ait Hisarcık'ta ele geçen stell (J. D. Hawkins)

Geç Hitit Dönemine ait Erkilet'de ele geçen stell parçası (T. Bilgin)

Geç Hitit Dönemine ait Eğriköy'de ele geçen stell parçası (T. Bilgin)

Geç Hitit Dönemi Tekirderbent'de ele geçen stell parçası (J. D. hawkins)

Geçit dergisi ilk sayısı (B. Akbaş)

daki mimari kalıntılara göre erken ve geç dönemleriyle iki mimarlık katı ile temsil edildiği anlaşılmıştır. Bu kalıntıların da Helenistik dönem yapıları tarafından yer yer tahrip edildiği anlaşılmıştır.

Yazıtlar

Hisarcık*: Erciyes'in eteklerinde Toptepesi denilen kayalıkta, kayaya yazdırılmış bir yazıttır. Günümüzde özel bir arazide olduğu için, bağ sahibi yabancı ziyaretçilerden kurtulmak amacıyla üzerini beyaz boya ile kapatmıştır. Hisarcık'ta bulunduğu bildirilen bir stel parçası Kurtis zamanına aittir (MÖ 718–713). İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesi'ndedir. Her iki yazıtında da Harhari (Erciyes) Dağı'na sunulduğu ifade edilmiştir.

Erkilet*: Erkilet'te iki stel parçası ele geçmiş ve Kayseri Müzesi'ne nakledilmiştir. Yazdıranların isimleri Hisasarmas ve Astuvardas olarak okunmuştur. MÖ Geç VIII. yüzyıla ait olmalıdır.

Eğriköy: Eğriköy'de bulunan ve Kayseri Müzesi'nde korunan stel parçası.

Tekirderbent: Tekirderbent, Erciyes Tekir'de, bir kulübenin duvarında örülü olarak görülmüştür ve Kayseri Müzesi'nde korunuyor. Yazıtta "Kutsal Harhari" Dağı iki kere zikrediliyor. İyi korunmaması nedeniyle başka bilgilere ulaşılamıyor. Büyük olasılıkla MÖ VIII. yüzyıla ait olmalıdır.

Kayseri Steli: Kayseri merkezde bir evde görülmüş ve 1931 yılında Ankara'ya nakledilmiştir. Yazıtta "Wasusarmas'ın Hizmetkârı" tarafından (Tanrıya ?) sunulduğu bilgilerine ulaşılmıştır. MÖ 740–730 yıllarına tarihlenmiştir.

Çiftlik: Eğriköy yakınında Çiftlik'ten 1933 yılında Kayseri Müzesi'ne getirilmiştir. Stel üzerinde başı tahribe uğramış iyi korunmamış bir erkek tasviri, yüksek kabartma olarak işlenmiştir. Yazıt "Ben Tuwatis hizmetkârı" değimi ile başlar. Tanrılar Tarhunsas, Ea, Şarruma, Hebat ve Kubaba'dan söz edilir. MÖ 740-730 yıllarına aittir.

Eğrek: Bünyan Pınarbaşı arasındaki bir Hristiyan mezarlığında, XIX. yüzyılda bulunmuştur. İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesi'nde. Tarhuwanis'in mezar stelidir. MÖ VIII. yüzyıla aittir.

Kayseri İli sınırlarında açığa çıkmış "Geç Hitit Çağı"na ait olan bu hiyeroglifli yazıtların MÖ VIII. yüzyılın ikinci yarısına ait oldukları görülmektedir.

Kaynakça: Orthmann W., *Untersuchungen zur Spaethethitischen Kunst*, Bonn 1971; Özgüç, T., *Demir Devrinde Kültepe ve Civarı/Kültepe and ist Vicinity in the Iron Age*, Ankara 1971; Emre Kutlu "Sultanhan Höyüğünde 1971-1972 Yıllarında Yapılan Kazılar", *Anadolu/Anatolia* XV, s. 87-119; İng. p 119-138, Lev/pI. XII. 1973; Gelb, I., *Hittite Hieroglyphic Monuments*. Chicago 1939; Hawkins, J. D., *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions I. Part 1-3, Inscription of the Iron Age*, Berlin-Newyork 2000; Özgüç T., "Studies on Hittite Relief Vases, Seals, Figurines and Rock Carving", *Nimet Özgüç'e Armağan / Studies in Honor of Nimet Özgüç*, s. 473-499. Ankara 2003.

KUTLU EMRE

GEÇİT DERGİSİ

Mayıs 1992 sayısı ile yayın hayatına başlayan dergi 21 sayı devam etti. Aylık periyotta basıldı. Sahibi Sevilay Tunçbilek, Yazı İşleri Müdürü Mehmet Özet'tir. Dergi önceleri liseli ülkücü gençlere hitap eden bir okul dergisi hüviyetindeyken zamanla geliştirilerek ülkücü kadroların fikir dergisi haline geldi. Dağıtımı bütün Türkiye'ye ve Avrupa ülkelerine yapıldı.

S. BURHANETTİN AKBAŞ

GEÇİT YAYINEVİ

1992 yılında Mehmet Özet ve Şerafettin Yılmaz tarafından kuruldu. Önceleri *Geçit Dergisi**'ni çıkaran kuruluş, kitap alanına da girdi ve ilk olarak Adnan Büyükbaş*'ın *Ülkü ve Ülkücülük Şuuru* isimli kitabını yayımladı. 2000 yılında "Kayseri Kültürüne Hizmet Ödülü" adı altında Kayseri'nin kültür ve sanat hayatıyla ilgili ödüller vermeye başlayan Geçit Yayınları, değişik paneller, konferanslar ve imza günleriyle Kayseri'nin kültürel hayatına katkılar sağladı. *Bizim Çatlı* isimli kitabıyla Lütfi Yıldız Türkiye çapında ses getirmeyi başardı. 2004 yılında Muhammet Ali Ecevit*'in yönetimine geçen yayınevi, kuruluşundan bugüne kadar 400 civarında kitaba imza attı ve *Türkçe Dergisi*'nin de basımını gerçekleştirdi.

S. BURHANETTİN AKBAŞ

GEDAYÎ

Halk şairi (XIX. yüzyıl). Doğum ve ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte XIX. yüzyılda yaşadığı ve aynı yüzyılın sonunda öldüğü belirtilen ozan, halk şiiri geleneğine bağlı 'şehir ortam ozanları' arasında yer alır. Sözlü geleneğe bağlı olarak adı aynı yüzyılda yaşayan Tokatlı Gedayî ile karıştırılmıştır. Fakat XIX. yüzyılda yazılmış cönklerde şiirlerine rastlanan Kayserili Gedayî, Sünnî halk şairleri arasında gösterilmiştir. 'Gedayî olgusu' içerisinde değerlendirebileceğimiz ozandan günümüze çok az sayıda şiir ulaşmıştır. Daha çok koşma tarzında olan bu şiirlerde, halk şiirinin başlıca temaları olan aşk ve gurbet işlenmiştir. Koşmalarında Arapça ve Farsça kelimelere çokça yer vermesi, hece ölçüsünün yanında aruz ölçüsünü de kullanması, onun şehir çevresinde yetişmiş olduğunu ve klasik edebiyata yakın bir halk şairi olduğunu göstermektedir.

Kaynakça: Rasim Deniz, "Kayserili Halk Şairleri ve Dadaloğlu", *Erciyes*, C. X, S. 115 (Temmuz 1987), s. 23; Murat Uraz, *Halk Edebiyatı Şiir ve Dil Örnekleri*, Suhûlet Kütüphanesi, İstanbul 1993, s. 186; Murat Uraz, *Türk Edip ve Şairleri-1*, Tefeyyüz Kitabevi, İstanbul 1939, s. 113; Erhan Çapraz, *Fahri Bilge Defterleri Işığında Kayseri ve Yöresi Halk Şairleri*, Laçin Yayınları, Kayseri 2008, s. 83,

ERHAN ÇAPRAZ

GEDELEÇ, HASAN KEMALEDİN

Kayseri Mutasarrıfı (İstanbul, 1878–Ankara, 16 Şubat 1962). Ayasofya Merkez Rüştiyesinde orta, İstanbul İdadisinde lise öğrenimini tamamladı. Mülkiye'nin yüksek kısmından "Karibülalâ" (iyiye yakın) derecede mezun oldu (1902). Denizli Livası'na maiyet memuru olarak tayin edildi (1902). Denizli İdadisi tarih öğretmenliğinden sonra kaymakamlığa terfi etti. Behisni, Çemişkezek, Siverek, Kartal, Keskin, Diyarbakir, Mutki, Söke, Edremit Kaymakamlıklarına atandı (1904–1915). Balıkesir (1916), Kırklareli (1916), Kayseri Sancakları Mutasarrıflıklarına getirildi (1918). II. Damat Ferit Kabinesince Kayseri Mutasarrıflığından azledildi (1919). Bu olaydan bir süre sonra Antalya müstakil mutasarrıfı olarak tekrar göreve başladı (1920). Burada Millî Hükümetin emrine girdi. Antalya'dan sonra Kütahya Mutasarrıf-lığına nakledildiyse de göreve gitmediği için müstafi (istifa eden) sayıldı (1920). Niğde ve ikinci defa Kayseri Valisi oldu (1921). Birinci Sınıf Mülkiye Müfettişliğine yükseldi. Mülkiye Müfettişliği sırasında iki defa Bursa Vali Vekilliği, daha sonra Bursa Valiliği yaptı (1924). Daha sonra Başvekalet Müsteşarlığına (1926) ve Cumhurbaşkanlığı Genel Kâtipliğine getirildi (1939). Bu görevden yaş haddi sebebiyle emekli olduktan sonra Ankara'da vefat etti. Evli ve iki çocuk babasıydı.

Kaynakça: Mücellidoğlu *Mülkiyeliler*, C. III, s. 963.

YAYIN KURULU

Hasan Kemaleddin Gedeleç

GELENEKSEL OYUNLAR

Kayseri'de mahallî özellik taşıyan ve tehlikeli bulunduğu için yasaklanan "Taş Dövüşü" oyunu oynanırdı. Bununla birlikte eğlence hayatımıza giren yeni araçlar nedeniyle unutulmaya yüz tutan ve düğün, bayram, asker uğurlaması, şenlik gibi etkinlik ve eğlencelerde birtakım geleneksel oyunlar oynanmaktadır. Bu oyunların bir kısmı bugün özellikle köylerde (köy seyirlik oyunları) ve düğünlerde oynanmaya devam etmektedir. Bu geleneksel oyunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

Taş Dövüşü: Bu oyun, mahallelerin birbirlerine üstünlük sağlama amacından doğan, erkekler tarafından oynanan ve iyi nişan

Sapan çeşitleri

Elif TV'nin hazırladığı belgeselde sapantaşının atılışını ve korunma şeklini gösteren İbrahim Karlıtekin

alma, cesaret gibi hususları ön plana çıkaran zor ve tehlikeli bir oyundu. Rivayete göre bu oyunun kökeni Hz. Davud dönemine dayanır. Yine bu rivayete göre Hz. Davud, kâfirlerden biriyle kavgaya tutuşur ve karşısındaki kâfiri sapan taşıyla alnından vurarak yere serer. Daha sonra bu mücadele oyuna dönüşerek günümüze kadar gelir. Taş dövüşü oyunu baharın gelmesiyle birlikte Mart, Nisan ayları gibi oynanmaya başlar. Ancak oyunun oynanabilmesi için öncelikle sapan denilen aletin yapılması gerekmektedir. Sapan, kol, haya (taşın konulduğu yer), kaytan (taş atıldığında silah gibi patlama sesi çıkaran kısım) ve parmaklıktan oluşmaktaydı. Sapan, ortasında taşın yerleştirileceği, ayakkabı yapımında kullanılan derinin avuç içinden biraz daha küçük olarak kesilmesi ile elde edilirdi. Yaklaşık 50–70 cm uzunluğundaki üç tane ip, saç örgüsü biçiminde yılan sırtı denilen bir teknik ile örülür ve derinin karşılıklı iki kenarı delinerek ipler bu delikten geçirilip deriye bağlanırdı. İplerden birinin ucuna düğüm atılır, diğer ipin ucu yüzük şekli verilerek parmağa geçecek duruma getirilir ve böylece sapan hazırlanmış olurdu. Kolu uzun hayası ufak olan sapanlar, uzun mesafe atışlarında; kolu kısa hayası büyük olan sapanlar ise kısa mesafe atışlarında kullanılırdı. Kolu kısa olan sapanlarla, omuz taşı denilen büyük taşlar atılırdı. Atılacak olan ceviz büyüklüğündeki taş, derinin içerisine yerleştirilir ve sapan dairesel olarak çevrilerek hızlanması sağlanır. Dönen sapan hızını alınca, boşta kalan kısmı serbest bırakılır ve dairesel hareketin verdiği hızla taş istenen yöne doğru fırlatılmış olurdu. Sapanla taş atma hüneri olan kişiler, ip ile derinin birleştiği yere "kaytan" denilen küçük bir ipek bez bağlarlardı. Oyuncular, fırlatma sırasında bezin çıkardığı patlatma sesine benzeyen sesten büyük gurur duyarlardı. Kaytanın has ipekten olması gerekmekteydi. Aksi takdirde istenilen patlama sesi çıkmazdı. Taraflar bu yöntemle birbirlerine taş fırlatmaya devam ederlerdi. Rakiplerini attıkları taşlar ile geri çekilmeye ve pes ettirmeye uğraşırlardı. Çifteönü ile Caferbey mahalleleri arasındaki Mollaoğlu Tarlası, Şıh Tarlası, Gültepe, Çandır ve Tabaklarönü mahalleleri bu oyunun oynandığı meşhur yerlerdi. Taş dövüşü oyunu, daha ziyade Kayseri'nin eski mahallelerinden olan Hunat, Tabaklarönü, Atpazarı, Kürtler, Caferbey ve Çifteönü gibi mahalleleri arasında oynanırdı. İki mahalle, çocuklar aracılığı ile haberleşir ve taraflar anlaşılan saatte belirlenen boş alanda karşı karşıya gelirdi. Bu iki mahallenin oyuncularının yanı sıra başka mahallelerden oyuncular da destekledikleri mahalleye yardım için gelirlerdi. Mesela Çifteönü Mahallesi ile Caferbey Mahallesi arasında Mollaoğlu tarlasında yapılacak mücadeleye Tabaklarönü, Söğütlüönü, Çandır ve Çorakçılar mahallelerinden de oyuncular katılırdı. Tabaklarönü ve Söğütlüönü mahallelerinin oyuncuları Caferbey Mahallesi'ne; Çandır ve Çorakçı mahallelerinden gelen oyuncular ise Çifteönü Mahallesi'ne yardım ederlerdi. Oyunun, futbol müsabakası gibi yoğun bir seyircisi olurdu. Oyun esnasında mahallelerden birinin oyuncuları zor durumda kalırlarsa o mahallenin 70–80 yaşındaki ihtiyarları bile oyuna katılır hatta oyuncular, seyircilere taş atarak onların da yardıma gelmesini isterlerdi. Oyuncular, yaralanmayı önleyebilmek kendilerine gelecek taşları etkisiz kılmak amacıyla, mevsime göre kış ise paltolarını, yaz ise ceketlerini ters giyerek, ceketin bir kolunu serbest

bırakırlar ve taşı fırlattıktan sonra boşta duran ceketin diğer kolunu başlarına doğru kaldırarak bu giysilerini kalkan olarak kullanırlardı. Oyun esnasında rakipler birbirlerine yaklaştıkları zaman da karşısındakinin yara almaması için "dikkatli ol" diye bağırarak onu ikaz ederlerdi. Ancak buna rağmen yaralananlar, kolu-bacağı kırılanlar, kafası yarılanlar hatta ölenler bile olurdu. Taş dövüşü sonunda yenen mahalle, ödül olarak yenilen mahallenin fırınlarını basarak yağma ederlerdi. Taş dövüşünde rakipler birbirlerine asla husumet beslemezlerdi. Taş dövüşü bittikten sonra kol kola girip gezerler, yaptıklarını birbirlerine anlatırlar ve bununla öğünürlerdi. Taş dövüşünde yaralananlar, anne babalarının korkularından eve gidemezler komşularının evine sığınıp orada tedavi olurlardı. Özellikle baş yaralanmaları yaranın, gaz yağı ile temizlenip ağızda çiğnenen ekmeğin yaraya sarılmasıyla tedavi edilirdi. Son zamanlarda kavgalarda, taşın yanı sıra kuş lastiği, sopa hatta silah ve bıçak kullanılması neticesinde ölenler olmuştur. Bu nedenle de çok tehlikeli olan ve yaralanmalara hatta ölümlere neden olan bu oyunun yasaklanması için vilayet makamınca 21 Mart 1940 tarihinde zabıta teşkilatına emir verilmiştir. Yakalanan çocukların velilerinin para cezasına çarptırılması kararlaştırılmıştır. Ancak bütün tedbir ve yasaklara rağmen bu oyun, 1950'li yıllara kadar yaygın bir şekilde oynanmıştır.

Cirit: Oyun için yüz metre uzunluğunda bir alan yeterlidir. İki takım oluşturulur. Bu takımlardan birinden bir süvari çıkar. 20–30 metre kadar ağır ağır ilerler. Sonra hızla karşı takımdan gözüne kestirdiği bir biniciye ciridini atar ve dönüp kaçmaya başlar. Cirit elden çıkar çıkmaz karşı takımdan bir atlı da, kaçanın peşine düşer ve yarı çizgiye varmadan onu vurmaya çalışır. Eğer vurmayı başarırsa puan alır. Kaçan, vurulmamak için atın üstüne yatar ya da karnına sarkar. Rakibi tarafından atılan ciridi havada yakalayan biniciler büyük alkış alır. Oyunda, at'a asla değnek vurulmaz. Bu acemilik sayılır. Oyun esnasında asla bağırılmaz. Zira nal seslerini dinlemek seyircilere büyük zevk verir. Bazı usta ciritçiler, ciridini yere vurur, durmadan rakibinin üzerine fırlatırlar. Bundan dolayı cirit herhangi bir ağaçtan olmaz. Özel olarak kurutulmuş meşe dalından yapılır. Cirit meydanında ölen kişi, ailesine büyük bir şeref verir. Ölümden dolayı asla kan davası güdülmez.

Yumruk Oyunu: Yetişkinlerin davul-zurna eşliğinde oynadığı, yiğitlik ve dayanıklılık taslanan düğün, eğlence ve bayramlarda oynanan bir oyundur. Bu oyun, Yahyalı ilçesinde, "Yumruk"; Pınarbaşı, Sarız ve Tomarza ilçelerinde, "Zuk" ya da "Zum zuk"; Develi ilçesinde ise "Süsün (Boyun)" adları ile anılır. Geniş bir alanda oynanan bu oyunda, kendisine güvenen kişi, davul-zurna eşliğinde sekerek ortaya çıkar. Ayaklarını açarak başını hafifçe öne eğer. Sağ elini boynuna, sol elini de avuç içi dışarıya dönük olacak şekilde beline koyar ve dik bir vaziyette durur. (Bazı kişiler, sol ellerini karınlarına koymakta veya her iki eliyle omuzlarını tutmaktadırlar). Oyuncu bu şekilde karşısına çıkacak rakibi bekler. Etrafta oyunu seyretmekte olanlardan birisi: "Hayda..!" diye nara atarak ve sağ elinin yumruğunu sıkarak ortaya çıkar. Oynaya oynaya ortada dikilmekte olan oyuncunun yanına gider ve sıkılı olan yumruğu başının yukarısında olarak oyuncunun etrafında döner. Oyuncuya vuracakmış gibi hareketler yapar. "Sıkı dur!", "Sık dişini!", "Haydi yallah!", "Allah Allah!" gibi sözler söyledikten sonra ya sırtına ya da kollarından birinin pazusuna sert bir yumruk vurarak onu yerinden oynatır ve o oyuncunun yerini alarak, bu kez kendisi rakibini beklemeye başlar. Bu yumruk vurmalar bazen öyle aşırıya gider ki oyunu seyretmekte olan seyirciler ve oyunu oynayan oyuncular bazen ikiye bölünürler. Ancak oyunda hiçbir zaman kavga çıkmaz. Oyun esnasında oyuncunun yanlış yerlere vurması bazen ölümlere bile yol açabilmektedir. Bu nedenle yumruk atacak oyuncunun çok dikkatli olması ve başa, karna, bele ve belden aşağı kısma

Kayış oyunu (H. Yüksel)

vurmaması gerekir. Oyun esnasında yumruğun dışında değnek, kemer ve ayak da kullanılmaz. Oyun bu şekilde devam edip gider.

Ölü: Develi, Tomarza, Sarız, Pınarbaşı ilçelerine bağlı köyler ile Hacılar ve Erkilet'te oynanan bir oyundur. İzleyicilerin toplandığı alanın ortasına ölüyü oynayacak kişi getirilip bırakılır. Ölü rolündeki kişi, kefene benzeyen bir beze sarılıdır. Burnu, ağzı ve gözleri dışında yüzüne hamur sürülmüştür. Ağzına, çöplerden diş yapılmıştır. Ölünün anası, babası ve kız kardeşleri alana gelir. Ana ile kızlar ip eğirmektedir. Baba orada yatanın kim olduğunu sorar. Topluluktan birkaç kişi, oğulları olduğunu söyler. Oğlanın anası ve kardeşleri ağlamaya başlar. Ana uzun bir ağıt yakar:

Firezden (hasırdan) yastık etmişler
Üstüne beylik (yeni giysi) örtmüşler
Garip misin kele yavrum
Kuru yerlere atmışlar
Hı hı hıı

Çifte galemler sokardık
Gaymakam ayaaa gakardı
Yavrumun şerrinden herkes gorkardı
Bir yiğidi alıncaaz
Ha ha haa…

Bizim yayla olur taplayak
Gaşı gara gözü ablak
Bir yavrumu alıncaaz
Doydumola kara toprak

Kele ağlama gadasını aldığım yavrum
Sen ağlamaay
Ağlama dert sahabı olun dert sahabı olun
Garnındakine yazık yavrum, ağlama ağlama.

Bu arada bir doktor ve iki hasta bakıcı alana girer, iğne yaparak ölüyü diriltirler. Seyirciler ölü hortladı diyerek kaçışırlar. Ölünün ailesi de davul zurna eşliğinde oynar. Seyirciler arasından iki kişi kızları kaçırır. Köpek kılığındaki iki çocuk, seyircilerin arasına girip kızları bulunca oyun yeniden başlar.

Kayış Oyunu: Bu oyun damat ve arkadaşlarının düzenledikleri ve "güvabaşı" denilen toplantılarda oynanır. Bu oyunu yedi kişi oynar. Bunlardan birisi ebe olur. Oyunculardan ikisi ebenin sağında, ikisi solunda, birisi de tam karşısında diz çökerek oturur. Bir kişi de dizlerini karnına çekerek yere yumulur ve başı yere gelecek şekilde yatar. Ebe, sağında, solunda ve karşısında yer almış olan kişilere "sağ cenah", "sol cenah" ya da "top 1", "top 2", "top 3" gibi adlar takar. Bütün oyuncuların ellerinde birer kayış bulunur. Ebe, "Sağ cenah ateş." dediği zaman sağ taraftakiler ellerinde bulunan kayışları ortadaki oyuncuya vururlar. Ebe: "Sağ taraf dursun ön taraf ateş." dediği anda karşısındaki oyuncu kayışı ile vurur. Ebe, bu komutları mümkün olduğu kadar hızlı ve şaşırtmalı söyler. Oyunculardan biri yanlış vurduğu anda yanlış vuran oyuncu bu kez ortaya yatar. Oyun bu şekilde devam eder.

Kaçak Kızlar: Bünyan'a bağlı Karakaya Köyü'nde düğünlerde oynanan bir ev içi oyunudur. Külhanbeyi, esirci, muhtar ve iki kız oyuncu vardır. Külhanbeyinin üstü çıplaktır ve yüzü karartılmıştır. Gür bıyıkları vardır. Üstüne davar çanları takılmış, boynuna sarımsak dizisi asılmıştır. Başında sarık, belinde peşkir, elinde saç bir kalkan ve sopa vardır. Esirci sakallıdır, sırtı kamburdur. Eline bir asa bir de ak torba almıştır. Sırtına vuruldukça toz çıkar. Kızlar, şalvarlı, başörtülüdür. Muhtar şişmandır. Elinde bir tespih bulu-

nur. Oyun, kızların çalgı eşliğinde oynamasıyla başlar. Külhanbeyi bağırarak alana girer, davul-zurna susar. Külhanbeyi, kızlara: "Sahibiniz kim?" diye sorar. Onlar da esirciyi gösterir. Esirci, onu görünce korkar. Külhanbeyi kimden izin aldığını sorunca esirci muhtarı gösterir. Külhanbeyi, muhtara aldırış etmeden kızlarla davul-zurna eşliğinde oynamaya başlar. Oyun böylece son bulur.

Arı (Vız) Oyunu: Üç kişi ile oynanan bir oyundur. Oyunda bir kişi ebedir. Diğer oyuncular ebenin sağında ve solunda yer alırlar. Oyuncuların hepsi de ayaktadır. Ebenin sağında ve solunda yer alan oyuncular, elleri bacakları yapışık olarak hazır ol vaziyette beklerler ve yerlerinden hareket etmezler. Ebenin başında bir kasket vardır. Ebe, iki elinin parmaklarını burnunun iki yanına götürerek orada birleştirir. Kapalı olan burnu ile arının çıkartmış olduğu "vıııızzz" sesini çıkartarak öne doğru eğilip arının uçuşu gibi belinden bükülüp daireler çizer ve aniden yanında bulunan oyunculardan birinin ensesine veya yanağına bir tokat patlatır. Tekrar elini burnuna götürür ve aynı hareketleri tekrarlar. Yanında bulunan oyunculardan biri, ebe vuracağı anda ondan önce davranıp ebenin kasketine vurup kasketi düşürebilirse bu kez kasketi düşüren ebe olur. Oyun bu şekilde uzun bir süre devam eder.

Et Kesme Oyunu: Erkilet'e bağlı Kemer Köyü'nde oynanmaktadır. Oyunda, kasabın kestiği inekten herkes istediği parçayı para vermeden alıp gider. Giderken de deftere yazmasını söylerler. Kimse borcunu ödemeye yanaşmaz. Kasap, borcunu ödemeyenlere kapılarında itleri ulutacağını, katırları tepiştireceğini, çıplakları başlarına yağdıracağını söyler ve dediklerini de yapar. Burada oyuncuların kimisi hayvan kılığına girer. İnek olanın sırtına bir kilim konur, kuşaktan bir çift kulak ve bir yular, aynadan göz, ipekten kuyruk yapılır. Köpek olana katlanmış bez parçalarından kulak takılır, tel üzerine bez sarılıp, üzerine tüy konularak kuyruk yapılır. Eşek olanın sırtına semer vurulur,

Yahyalı Avlağa Köyü'nde oynanan arı vız oyunu (H. Yüksel)

deriden bir kuyruk uydurulur. Tümü o hayvanları canlandırmaya çalışır. "Çıplakları başınıza yağdıracağım" dendiğinde hayvanlar üstlerindekini atar, birer kısa don giyerler. Kara ve ak yünden uzun sakalları vardır. Başlarına sivri külah takarlar. Palaskalarında bıçakları, ellerinde bir çuvaldız ve ucu düğümlü kalın ipler bulunur. Kasabın buyruğu üzerine seyircilerin üzerine saldırırlar. Onlar da korkup kaçarlar.

Su Oyunu: Bu oyunu altı kişi oynar. Oyunculardan biri ebe olur. Oyuna katılan herkese ebe de dahil olmak üzere kolay akla gelmeyecek bir meyve adı verilir. Herkes namaz kılar gibi dizlerini altlarına alarak oturur. Ebe: "Elma yattı kalktı armut" der. Armut kimin adıysa o kişi başını ortada bulunan yastığa koyup kaldırarak: "Armut yattı kalktı kiraz" der. Armut adını alan bu kişinin söylediği ad, oyunu oynayan kişilerin arasında yoksa bu kişiye ceza olarak, bir bardak su içirilir. Oyun bu şekilde devam eder. Oyunculardan biri aldığı cezalardan dolayı suyu içemeyecek duruma gelince bu sefer bardakta bulunan su, oyuncunun üzerine dökülür.

Keloğlan: Kayseri'nin tüm ilçe ve köylerinde kadınlarca oynanır. Kızlardan biri erkek kılığına girer. Kendisine is ile bıyık yapar. Elinde sigara ve değnek vardır. Karşısına güzel bir kız geçer. Arkasında da yaşlı kadın kılığına girmiş bir kız durmaktadır. Güzel kız, bir türküyle Keloğlan'a söz atar:

Keloğlan Keloğlan
Gülmesi tatlı Keloğlan
Bende kalem kaş var
Ondan mı isten Keloğlan

Keloğlan bir yandan oynar bir yandan da onu yanıtlar:

Yok kadınım yok seyyidem
Yine bilemedin hâlimden
Ben ölüyom şu kadının derdinden

Bu kez kız:
Keloğlan, Keloğlan
Gülmesi tatlı Keloğlan
Bende de güzel gözler var
Ondan mı isten Keloğlan

der. Oyun böylece kızın "Bende güzel saçlar, güzel diller vb." demesiyle sürer. Keloğlan da yanıtını yineler. Sonunda kız:

Keloğlan, Keloğlan
Dilleri güzel Keloğlan
Bende onun sırması var
Ondan mı isten Keloğlan

deyince Keloğlan:
He kadınım he seyyidem
Pek iyi bildin hâlimden
Şimdi de bildin hâlimden

diyerek arkasındaki kadını iter, önündeki kızla güreşmeye başlar. Kim yenerse öbürüne bir armağan alır.

Culluk (Hindi) Oyunu: Güvebaşında oynanan bu oyunda dört-beş kişi yer alır. Oyunda birkaç kişi culluk olur ve dört elli olmak üzere yere çökerler. Bunların üzerine geniş bir battaniye örtülür. Oyunculardan bir kişi "culluk çobanı" bir kişi de "culluk sahibi" olur. Çoban elinde bulunan sopa ile cullukları yayıyor gibi ortalıkta dolanır. O arada cullukların sahibi, cullukları iyi beslemiş mi diye kontrol etmek için çıkıp gelir. Çobana: "Şu cullukları bir öttür de bakayım iyi beslenmişler mi" der. Çoban eğilerek battaniyenin altına girer ve önce kendisi güçlü bir sesle "gulu gulu..." diye ses çıkararak öter. Arkasından culluklar, zayıf bir sesle ötmeye başlarlar. Cullukların sahibi: "Culluklar üşümüş, iyi de beslenmemişler. Üzerindeki ceketi çıkar da üzerlerine ört" der. Çoban da ceketini çıkartarak örter. Daha sonra culluk sahibi bırakıp gider. Culluk sahibi gittikten sonra çoban, elinde bulunan sopa ile: "Niye iyi ötmüyorsunuz?" diyerek cullukları bir güzel döver. Bir süre sonra cullukların sahibi yeniden gelir ve aynı şekilde cullukları yine öttürmesini söyler. Culluklar iyi ötmezse culluk sahibi yeniden çobandan cullukların üzerini giydiği giysilerden biriyle örtmesini ister. En son gelişinde aynı şeyi tekrar yapmasını söyler ve culluklar iyi ötmezse, bir atlet ve donla kalmış olan çobana: "Şu cullukların yanına bir giriver bakayım" der. Çobanın battaniyenin altına girmesiyle beraber battaniyenin altında bulunan culluklar, çobanın üzerine atlar ve ellerinde bulunan boya ile kendilerini durmadan döven çobanın her tarafını bir güzel boyayarak onu cezalandırırlar.

Tarla Sürme: Tomarza ilçesine bağlı Ahmezar ve çevre köylerinde oynanan bir oyundur. Oyundaki iki kardeş babalarından miras kalan tarlayı bölüşmez. Öküz kılığına girip ekim zamanı da hem çift sürer hem de buğday ekerler. Hasattan sonra buğdayı bölüşmeye çalışırlar. Kardeşlerden biri kurnazdır. Diğerini kandırmaya çalışır. Önce ona buğdayın saplarını vermeye çalışır. Oysa kardeşinin hayvanı yoktur. "Hayvanın yoksa ısınırsın" derse de kandıramaz. Küçük kardeş, hem samanı hem de taneleri bölüşmeyi önerir. Bir ölçekle bölüşmeye başlarlar. Kurnaz kardeş bir ölçek kardeşine verip iki ölçek kendine alır. Aralarında kavga çıkar. Muhtara başvururlar. Muhtar da kendisinin bölüştürmesini önerir. Kardeşler de kabul eder. Muhtar buğdayı bölüştürürken, kardeşlere verdiğinin iki katını da kendine ayırır. Bölüştürme bitip muhtar payını alıp gittikten sonra kardeşler yeniden kavgaya tutuşurlar. Bu kez çözüm için çavuşa danışırlar. Buğdayı bölüştürürken o da kendine pay alır.

Kurnaz kardeş elinde kalan buğdayın azlığını görünce değirmenciye bir oyun etmeye karar verir. Keçi derisinden şişirilmiş boş tuluğu (tulum) değirmendeki dolu çuvalların yanına yerleştirir. Ertesi gün ununu almaya gelir. Değirmenci, tuluğun boş olduğunu anlatmaya çalışırsa da kabul ettiremez. Yargıca giderler. Yargıç, tuluğun dolu olduğuna karar vererek, değirmenciye adamın ununu vermesini söyler. Değirmenci de kurnaz kardeşe çaresiz kalarak bir torba un verir. Kurnaz, kardeşine "Sen de benim gibi yap" der. Küçük kardeş değirmene gelince değirmenci hıncını ondan alır, onu bir güzel döver. Bunun üzerine küçük kardeş ağabeyini öldürür. Yakalanıp hapse atılır. Malları ise muhtara kalır.

Berber Oyunu: Bu oyun berber, çırak ve müşteri arasında oynanır. Oyun, toplumsal uygulamalara dayanan bir oyundur. Oyunun malzemeleri ise soba maşası, süpürge, un, kayış, keven, su, havlu, sandalye ve önlüktür. Müşteri rolündeki sakallı kişi selam vererek berberin bulunduğu yere gelir. O anda çırak hemen koşarak müşteriyi karşılar ve sandalyeye oturtur. Müşterinin döşüne bir önlük, boynuna da elinde olan kayışı bağlar. Eline ustura olarak kullanacağı maşayı alarak kayıştan tutar ve müşterinin bir ayağına basarak, maşayı kayışın üstünde bir ileri bir geri kaydırarak bileyliyormuş gibi yapar. Her seferinde de maşayı "şak" diye müşterinin çenesine vurur. Müşterisinin hazır olduğunu gören berber, çırağını bir kenara iterek karşısına geçer. Eline aldığı süpürgeyi suya daldırıp ıslattıktan sonra una batırıp müşterisinin yüzünü fırçalıyormuş gibi yaparak unla sıvar. Daha sonra keveni eline alarak iyice köpürtüyormuş gibi yapıp müşterinin yüzünü kevenle fırçalar. Çırağını yanına çağırarak usturayı ister. Önce kendi yüzünde deniyormuş gibi yapar ve "Bu usturayı iyice bileyliyememişsin" diyerek çırağına bir tane yapıştırır. Usturayı elinden alır, müşterisinin ayağına basar ve kayışı tuttuğu gibi sıkıca çekip müşterinin boğazını sıkar. Bu kez de kendisi usturayı kayışın üzerinde bir ileri bir geri kaydırıp,

Berber oyunu (H. Yüksel)

maşayı müşterinin çenesinde şaklatarak bileyler. Bileyleme işlemi bittikten sonra müşterisinin kıllarını maşanın arasına sıkıştırıp çekerek tıraş ediyormuş gibi yapar ve her seferinde müşterinin kıllarını çekip ona acı verir.

Gelin Oyunu: Dünür gezmesi denilen toplantılarda kadınlar tarafından oynanan bir oyundur. Dört-beş kız gelinin önünde durup, onu saklar. Bir başka kız, sekerek gelir ve gelini saklayanlarla aralarında şu konuşma geçer: "–Seke seke ben geldim", "–Sekmeden sefa geldin", "–Anam bir kız istiyor", "–Kızımız yok", "–Tuz istiyor", "–Tuzumuz yok", "–Kızınız nerde", "–Hamamda", "–Çağırın gelsin", "–İnci mercanı yüzülür", "–İnci mercan yerine bir beşli verek", "–Olmaz", "–Olur." Gelini almaya gelen kız yine sekerek odayı dolaşır. Diğerlerinin yanına gelir. Aralarında aynı konuşmalar geçer. "–Hamamda" yanıtını alınca gelen kız, "–Hamamda yok" der. Gelini saklayanlar, bu kez "–Dikenli tarlada" derler. Bu birkaç kez yinelenir. Kız gelini gruptakilerin söylediği yerlerde bulamayınca, "–Anam değil ağam kız istiyor" der. Bunun üzerine topluluk sevinerek gelini kıza verir, oyun da biter.

Gülebiye Yatan Oğlan: Oyunu ebeyle birlikte beş kişi oynar. Herkesin elinde çok sıkı bir şekilde sarılmış mendilden bir tura bulunur. Yere bir kişi yattıktan sonra kimseyi görmeyecek şekilde üzerini bir battaniye ile örterler. Ebe bir kişiye:

– "Buna bir tura vur" der.

Ebenin işaret ettiği kişi çok sıkı bir şekilde yerde yatan adama elindeki tura ile yapıştırır.
Daha sonra ebe, yatan kişinin kafasını açar ve parmağı ile çevresindekileri göstererek şu dörtlüğü söyler.

Gülebiye yatan oğlan
Uykulara batan oğlan
Sana bir tura vurdu
İlle şu ille şu ille şu.

der ve kendisine vuran kişiyi bilmesini ister. Yerde yatan kişi kendisine vuran kişiyi bilirse yerde yatmaktan kurtulur ve yerine kendisine vuran kişi geçer. Eğer bilemezse bilinceye kadar tura ile dayak yemeye devam eder.

Deve Oyunu: Daha çok kına gecelerinde oynanan bir oyundur. Oyunda dört ya da altı kişi yer alır. Oyunu oynayacak olan kişiler kendi aralarında önce bir deve maketi hazırlarlar. İçerisine iki kişinin girebileceği bu ağaç maketin üzerine örtü, kilim ve çul gibi şeyler örtülür. Devenin başı için sap kullanılır. Göz yerlerine iri boncuklar, ağız kısmına da bir iğne yerleştirilir. Devenin başı oynayacak şekilde yapılır. Boyun kısmına da öndeki kişinin önünü görebileceği bir delik açılır. Oyunculardan biri yüzünü boyayarak Arap kılığına, diğeri ise gelin kılığına girer.
Tüm hazırlıklar yapıldıktan sonra maketin altına iki kişi girer. Öndeki kişi devenin başını sağa sola, öne geriye doğru oynatır. Devenin üzerine de bir çocuk oturtulur. Oyunculardan biri deveyi çeker. Davul-zurnanın eşliğinde büyük bir kalabalık ile önce damadın yakınlarından başlanarak, türküler eşliğinde, deve çökertilir. Burada müzik eşliğinde gelin ve Arap oynamaya başlar. Bahşiş alınıncaya kadar deve buradan kaldırılmaz. Bahşiş alındıktan sonra damadın diğer yakınları da birer birer dolaşılır. Bu arada deve veya deveciye takılan olursa, devenin başını idare eden kimse devenin başını öne eğerek, deveye sataşan kişiye ağzındaki iğneyi batırır. Deve, damadın bütün akrabalarını dolaşıp, bahşişini aldıktan sonra, oyun bitirilir. Oyuncular, topladıkları bahşişleri aralarında bölüşür veya davul zurnacıya verirler.

Mimarsinan Kasabası'nda oynanan deve oyunu (H. Yüksel)

Asker Oyunu: Toplumsal uygulamaları konu alan bu oyun 7 ya da 8 kişi ile oynanır. Oyunda amaç ortaya çıkan oyunculara dayak atmaktır. Oyunculardan bir kişi komutan, bir kişi köy muhtarı, bir kişi çavuş ve diğerleri de erat olur. Oyun önce komutan ve muhtarın konuşmalarıyla başlar. Komutan muhtarın yanına doğru yaklaşarak, muhtara: "Seferberlik ilan edildi, ordumuza asker lazım. Sen burada ne kadar eli silah tutacak kişi varsa topla ve onları eğitmeye başla. Ben daha sonra gelerek bunları kontrol edeceğim." der. Komutan gittikten sonra muhtar güvabaşına gelmiş olanların arasından 5-6 kişi seçerek ortaya çıkartır. Onlardan birini çavuş yaparak askerleri eğitmesini ister. Muhtar da gittikten sonra çavuş, askerleri elinde bulunan sopa ile döverek eğitmeye başlar. Bir süre sonra komutan çıkıp gelir ve çavuşa: "Şu askerlere birkaç komut ver de göreyim iyi eğitilmişler mi" der. Çavuş askerlere birkaç komut vererek onlardan göstermiş olduğu hareketleri yapmalarını bekler. Askerler de çavuşu dövdürmek için bilerek her seferinde değişik hareketler yaparlar. Bunun üzerine komutan hiddetli bir şekilde çavuşa dönerek: "Bunları iyi eğitememişsin" diyerek bir kaç tokat patlatır ve "Bunları eğitmeye devam et yeniden geleceğim" diyerek çekip gider. Bu sefer çavuş, askerlere dönerek elinde bulunan sopa ile onları döver ve eğitime devam eder. Oyun bu şekilde devam edip gider.

Yüzük Oyunu: İki grup oluşturularak bir tepsi üstüne üç adet kahve fincanı koyulurdu. Gruplardan birisi kahve fincanlarından birinin altına bir yüzük saklayarak diğer gruptan birinin bu yüzüğün hangi fincanın altında olduğunu bulmasını isterdi. Bulamayan taraf, yüzüğü saklayanlar tarafından ellerindeki kıvrılmış poşu ve kayış palaskalarla kıyasıya dövülürlerdi. Yüzük saklama işi bu seferde karşı tarafa geçerek türkü ve manilerle bir zaman sürüp giderdi.

Kaynakça: *Cumhuriyetin 75. Yılında Kayseri*, Kayseri Valiliği Kültür, Sanat ve Turizm Vakfı Yay. 4, Kayseri 1998; Çınar, Mustafa, *Karadağ'dan Mimarsinan'a Kimliğimiz*, Kayseri Yayınları, Kayseri 2002, s. 259-265; Erkiletlioğlu, Halit, *Kayseri Yakın Tarihinden Notlar*, Kayseri Ticaret Odası Yayınları, Kayseri 1998; *Kayseri 1973 İl Yıllığı*, s. 122-123; Oben, Alaaddin, "Develi'de Eski Düğün Adetleri ve Taş Kavgası", *Bütün Yönleriyle I. Develi Bilgi Şöleni* (26-28 Ekim 2002), Develi Belediyesi Kültür Yay. 1, Develi 2003, s. 199-207; Subaşı, Muhsin İlyas, *Dünden Bugüne Kayseri*, Seda Selçuklu Yayın Dağıtım, Kayseri 1991, s. 88-90; *Yurt Ansiklopedisi*, "Kayseri" maddesi, C. VII, Anadolu Yayıncılık AŞ , İstanbul 1982-1983, s. 4768-4769; Yüksel Hasan, "Develi Köylerinde Düğün ve Düğünlerde Çıkartılan Seyirlik Oyunlar" *Bütün Yönleriyle I. Develi Bilgi Şöleni* (26-28 Ekim 2002), Develi Belediyesi Kültür Yay. 1, Develi 2003, s. 199-207; Elif TV., *Hayatımızın Kıyısından*, Belgesel Yapım (1998).

RECEP TEK

GELİBOLULU MUSTAFA ÂLİ EFENDİ

Kayseri Sancak Beyi, âlim, yazar ve Osmanlı bürokratı (Gelibolu, 1541-Cidde, 1600). Türklük şuuruna sahip, Türkçeci düşünürlerin önde gelenlerinden biridir. Hayatı hakkında bilinenler, eserlerinden edinilen bilgilerden ibarettir. Kanuni Sultan Süleyman devri dahil dört Osmanlı sultanının saltanatlarını idrak etmiştir. Başlangıçta ilmiyeye bilahare kalemiyeye intisap etti. Kıbrıs Fatihi Lala Mustafa Paşa'nın divan kâtibi oldu, onunla Kıbrıs'a, Mısır'a Kafkasya'ya gitti, oradan gönderilen yazıları kaleme aldı. 1586'dan sonra yeniçeri kâtibi bilahare defter emini tayin edildi. Sultan III. Mehmed'den eserini en büyük kitap pazarı olan Kahire'de yazabilmesi için Mısır Defterdarlığına atanmasını istedi ama bu atanma sonuçsuz kaldı. Bundan sonra Şam, Bağdat, Erzurum, Sivas Defterdarlıklarında; Amasya, Kayseri Sancak Beyliklerinde bulundu. Cidde Mutasarrıfı iken 1600'de burada vefat etti. Ölünceye değin Osmanlı genel tarihlerinin en önemlisi olan *Künhü'l-Ahbâr*'ı yazdı, Türklerin İslamiyet'in yayılmasında oynadıkları rolü göstermek için eserinin üçüncü kısmına "Türk ve Tatar Faslı" adını koydu. Âli, padişahların bazı işlerini kınayacak, gayrimüslimlerden de hayırla bahsedecek kadar hakikat âşığı ve medeni cesaret sahibidir.

Eserleri: Tarih: *Nevadü'l-Hikem, Tarîh-i Engürüs, Selimname, El-Halatü'l-Kahire Mine'l-Adat-ı Zahire fi Beyân-i İcmal-i Ahvâl-i Mısru'l-Kahire, Kenzü'l-Ahbâr ve Lahiku'l-Efkâr, Zübtetü'l-Tevarüh, Mirkâtü'l-Cihâd, Nadirü'l-Muharib, Heft Meclîs, Miratü'l-Avalim, Nusretname, Künhü'l-Ahbâr*. Münşeat (nesir yazılar): *Menşeü'l-İnşâ, Münşeatü'l-İnşâ*. Şiir: *Varidatü'l-Enika, Layihatü'l-Hakika, Sadef-i Sadgüher, Tarîhü'l-Meta'i, Hulasa-i Ahvâl, Menâkıb-i Halil Paşa, Mihr u Vefâ, Farsça Divan, Gül-i Sadberk, Subhatü'l-Ebdal*. Güzel Yazı: *Menâkıb-i Hünerveran*. Sünnet törenleri: *Camiü'l-Hubur*. Tefsir: *İzzetü'l-Asr fi tefsir-i suret-i Nasr*. Siyasetname: *Fusul-i Hal u Akd* ve *Usul-i Harac u Nakd*. Hadis: *Subhatü'l-Uşşak, Kırk Hadis*. Nasihatname: *Tuhfetu'l-Suleha, Tuhfetu'l-Uşşak, Nasihatü'l-Selatîn, Bahr-i Nesayih* Na't ve Kaside: *Mihr u Mah* Ahlak ve Tasavvuf: *Riyazu's-Salikîn, Enisu'l-Kulub, Sadkıssa, Sadhisse, Ravzatü'l-Letâif, Hilyetü'l-Ricâl, Kavaidü'l-Mecâlis ve Âdabü'l-Mecâlis, Mehasinü'l-Edeb, Devhatü'l-Bostanü'l-Ârifîn, Dürer-i Mensure, Rahatü'n-Nufüs, Nushetü'l-Mecâlis, Ravza-i İrfân, Meayibü'l-Erazil*.

Kaynakça: Âli K. Süssheim, *İslam Ansiklopedisi,* I. 304-306; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, III. 86-94; Mehmet Şeker, "Gelibolulu Mustafa Âli'nin Hayatı ve Eserleri", *Kunhu'l-Ahbar*, 2. Baskı, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2006, s. XİI-XVİI; Cornell, H. Fleischer, *Tarihçi Mustafa Âli Bir Osmanlı Aydın ve Bürokratı,* Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2008.

MUSTAFA KESKİN

GEMALMAZ, AYŞE, YÜKSEL

Şair, tıp doktoru (Kayseri, 1938-). Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Uzmanı'dır. Çanakkale Gazisi Yüzbaşı Hulusi Satoğlu Bey'in kızıdır. Kayseri Lisesini bitirdi. Öğrenimini Ege Üniversitesi Tıp Fakültesinde tamamladı (1963). Mehmet Gemalmaz ile evlendi (1964). İzmir'de oturmaktadır. Edebiyat dünyasıyla genç yaşta tanışan Gemalmaz'ın şiirleri çeşitli edebiyat dergilerinde yayımlandı. 1978 yılında ilk şiir kitabını çıkardı. Bazı şiirleri Ali Ulvi Baradan, Dr. Teoman Önaldı ve Sabri Akçagül tarafından bestelendi ve TRT repertuarına girdi. Evli ve üç çocuk annesidir

Eserleri: *Maviden Yeşile* (1978).

EMİR KALKAN

GENCÎ (MEHMED ÇELEBİ)

Divan şairi (Kayseri,?-1648). Rıza Tezkiresi'nin "Kayseriyyeden Mehemmed Çelebidir. Erbâb-ı fazl u belâgatuñ güzîdesi ve şu'arâ-yı zevi'l-i'tibâruñ zübdesi bir şâ'ir ve belîğ-i yegâne idi ki nazm u nesrde akrânı nâdir ve her fennüñ îcâdına kâdirdür." şeklinde verdiği bilgilere göre, Gencî, Kayserili'dir ve ismi Mehmed Çelebi'dir. İyi ve güzel söz söyleme yeteneğine sahip olan faziletli insanların gözdesi, itibar sahibi şairlerin önde geleni, eşi benzeri bulunmaz bir belâgat erbabıdır. Nazım ve nesirde, yani şiir ve düzyazıda dengi zor bulunur, her türlü maharet ortaya çıkarmaya da yeteneği vardır. Görüleceği üzere Rıza Tezkiresi'nin verdiği Gencî'nin hayatıyla ilgili bilgiler yetersizdir. Yine Rıza'nın bildirdiğine göre 1648 yılında fâni dünyaya veda etmiştir.

Gencî Mehmed Çelebi'nin *Genc-i Le'âl* isminde Türkçe-Farsça bir manzum sözlüğü mevcuttur. Eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Selim Ağa 1260 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Bu nüshada verilen bilgilere göre eser "manzûme" kelimesinin ebced hesabına göre ifade ettiği 1041 yani 1631–32 yılında kaleme alınmış ve kısa bir zamanda bitirilmiştir.

Rıza'nın güzel bularak tezkiresine kaydettiği dört beyti aşağıya alıyoruz:

Erbâb-ı tab'a nukl-i nevâ-sâzdur sözüm
Meclisde sanma mûris-i hamyâzdur sözüm

Bâğ-ı belâgat içre eger nahl-i yârdur
Var ise cümleden yine mümtâzdur sözüm

*

Zülfün dağıdup gezme iñen cilvegehünde
Pâyına düşen dillere bak hâk-i rehünde

'Uşşâk nazar-kerde-i lutfun olur ammâ
Gencî'ye nazar var hele lutf-ı nigehünde

Gencî'nin kabrinin nerede olduğunu bilemiyoruz. Nâil Tuman da Seyyid Rızâ'nın yukarıya aldığımız bilgilerini özetleyip aynı beyitlerine yer verir.

Kaynakça: Gencî M. Çelebi, *Genc-i Le'âl*, Selim Ağa Ktp. No. 1260, vrk. 19b-45a.; Es-Seyyid Rızâ, *Tezkire-yi Rızâ,* İkdâm Matbaası, Dersaâdet 1316, s. 85-86.; Mehmet Nâil Tuman; *Tuhfe-i Nâilî (Dîvân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri)*, (hzl Cemal Kurnaz-Mustafa Tatcı), Bizim Büro Yayınları, C. 2, s. 867 ; Köksal, *KDŞ,* s. 70.

ATABEY KILIÇ

GENÇ, FEHMİ

Şair (Develi, 1927-). Ankara Necatibey İlkokulunu bitirdi. Babasının işyerinde esnaflığa başladı. Bundan dolayı düzenli öğrenim göremedi. Ankara esnaf Odasına üye oldu (1949). Değişik sivil toplum kuruluşlarında üyelik ve yöneticilikler yaptı. Bağkur Yönetim Kurulu Üyeliği yaptı (1972-1981). Birlik Sigortanın kuruculuğunu ve başkanlığını yaptı. *Ahilik Yolu* adlı derginin yayımını üstlendi. Bu dergide "Pencere" adlı köşede yazılarını yayımladı.

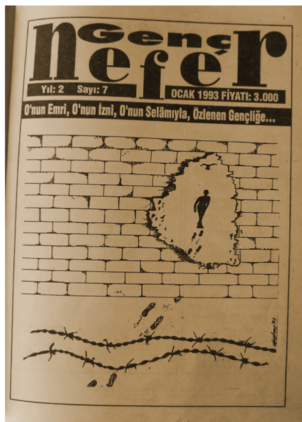
Eserleri: *Gönüller Bahçesi* (1993).

Kaynakça: Gürlek, DŞY, s. 186-187.

YAYIN KURULU

GENÇ NEFER DERGİSİ

Yayın hayatına 1992 yılında, *Geçit Dergisi*'nin ilavesi olarak Kayseri'de başladı. Daha sonra müstakil dergi haline dönüştürüldü. Dergisinin sahibi Fikret Akçakoyunlu, Yazı İşleri Müdürü Mehmet Özet, İdari İşler Sorumlusu ise Oğuzhan Karaburgu'ydu. *Geçit Dergisi*nin liseli gençlik dergisinden fikir dergisi hüviyeti-

Genç Nefer dergisi
(B. Akbaş)

ne dönüştürülmesinden doğan boşluğu gidermek ve liseli gençlere hitap etmek amacıyla çıkarılarak, aylık periyotta yayınlandı ve 20 sayı devam ettikten sonra kapandı.

S. BURHANETTİN AKBAŞ

GENÇ, ZEKİ

Şair (Mimarsinan, 14 Mart 1954-). Sinan İlkokulunu, Kadı Burhanettin Ortaokulunu ve Kayseri Endüstri Meslek Lisesini bitirdi. İstanbul Hilal Sahnesi Tiyatrosunda tiyatro yaptı (1971–1976). Erciyes Üniversitesi Elektrik-Elektronik Bölümünü bitirdi (1978). İki yıl Kayseri Devlet Su İşleri Bölge Müdürlüğünde çalıştı. Kadı Burhanettin Ortaokulunda ve Kayseri Ticaret Lisesinde bir yıl İngilizce öğretmenliği yaptı. Afşin-Elbistan Termik Santralinde görev yaptı (1983–1999). Ardından emekli oldu.

Eserleri: *Kurtuluş 1* (2006), *Kurtuluş 2* (2008), *Kurtuluş 3* (2008), *Kurtuluş 4* (2009).

YAYIN KURULU

GENÇSOY, MEHMET

Şair, radyo programcısı (Kayseri,1981-) İlk, orta ve lise öğrenimini Kayseri'de tamamladı.

Lise öğrencisi iken Mehmet Gençsoy namı diğer "gezgin" yerel radyoların açılmasını fırsat bilerek radyo programcılığına başladı (1994). Çeşitli radyolarda yayıncılık, TV sunuculuğu, program yapımcılığı, yayın yönetmenliği görevlerinde bulundu. Mehmet Gençsoy, 12 yılın sonunda RADYO FM'de program yapmaya başladı. Edebiyat yaşamının başlangıcını edebiyat dergilerinde yayımladığı şiir ve eleştiriler oluşturdu.

Daha sonra *Büyük Kayseri**, *Kayseri Postası** gibi günlük gazetelerde yazıları ve röportajları yayınlandı. 2004 - 2005 yılında ANASAM* bölge başkanlığı görevini aldı. İlk şiirini 1994 yılında yazdı.

Eserleri: *Gönülden Kopanlar* (1999); *Sevdam Yalansız* (2001); *Sevda Şiirleri - Şiiri Katleden Adam* (2001); *Gözlerin Tetik Bakışların Mavzer* (2005).

S. BURHANETTİN. AKBAŞ

GERÇEK GAZETESİ

Şakir Sungar* tarafından haftalık olarak çıkarıldı. Yayın hayatına 15 Temmuz 1971'de başlayan Gazete'nin yazı işleri müdürlüğünü Avukat Metin Çavdaroğlu yaptı. *Gerçek* gazetesinin yayın hayatı bir yıl sürdü.

MAHMUT SABAH

GERÇEK, OSMAN

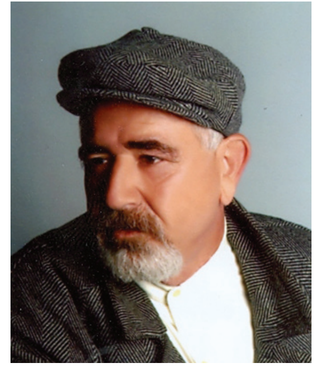
Yazar (Kayseri, 1966 -). Kayseri Lisesinden sonra 1988 yılında E.Ü. İktisadî İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümünden mezun oldu. Mezuniyeti sonrası bir grup arkadaşı ile "masa üstü yayıncılık" alanında faaliyet gösteren bir ajans kurdu. 1993–1994 yıllarında, *Argıncık Postası* gazetesini, 14 sayı yayınladı. 1995 yılından itibaren günlük olarak yayınlanan, *Kayseri Gündem** gazetesinin kurucu ortakları arasında yer aldı. Aynı gazetede, kuruluşundan bu yana aralıklarla "Apolitika Kazanı" ve "Acı ama Gerçek" adı altında köşe yazıları yazmaktadır.

Eserleri: *Her Yönüyle Davet* (1986), (Ahmet Suheyli müstear adıyla).

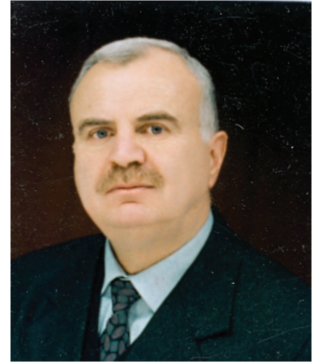
YAYIN KURULU

GERÇEL, ALİM

Yazar, uluslararası hakem, inşaat mühendisi, (Kayseri, 1 Ocak 1947-). Ahmet Paşa İlkokulunu, Kayseri Lisesinin orta ve lise bölümünü bitirdi. Bu arada *Yeni İstanbul* gazetesinin Kayseri muhabirliğiyle basın hayatı başlamış oldu (1964). Daha sonra İstanbul'da yayımlanan *Yeni Ekonomi* gazetesinin Anadolu temsilciliğini (1966), Kayseri *Orta Doğu* gazetesinin spor şefliğini yaptı (1971). Ankara Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisinin İnşaat Bölümünden mezun oldu (1974). Daha sonra *Yıldırım* gazetesinin sahibi ve yazı işleri müdürlüğünü (1978'den itibaren), *Erciyes** dergisinin kurucusu ve sahibi yazı işleri müdürlüğünü yaptı (1978–1980). *Yeni Ufuklar*, *Hamidiye* gazetelerinin ve *Bizim Gençlik*, *Arslan Köyü'n Sesi*, *Gençliğin Sesi*, *Çemen*, *Yeniden Diriliş*, *Voleybol* ve *Kayseri Kültür Ocağı* dergilerinin sahibi ve yazı işleri müdürüdür. Çeşitli liselerde öğretmenlik, Kayseri Meslek Yüksekokulunda öğretim gö-

Zeki Genç

Osman Gerçek

Alim Gerçel

Gereme genel görünüşü (Yıldıray-Arslan KTKVE)

revlisi ve bölüm başkanlığı yaptı. Çeşitli araştırma ve derleme yazıları *Erciyes* dergisi başta olmak üzere birçok dergide ve mahallî gazetelerde yayımlandı. Folklor ve halk edebiyatı konusunda yurtiçinde ve dışında birçok bilgi şöleni ve toplantıya katılarak bildiriler sundu, seminerler verdi. Hakem kurslarına katılarak tam 40 yıl hakemlik ve antrenörlük yaptı. Voleybol ve güreşte millî hakem oldu (1975). Güreş sporunda uluslararası lisansa sahip oldu (1984). 1999'dan beri, Kayseri İli, Kocasinan İlçesi, Sahabiye Mahallesi muhtarlığı görevini yürütmektedir. Ayrıca Kayseri Kültür ve Turizm Derneği (Yönetim Kurulu Başkanı), Folklor Araştırma Kurumu, İLESAM (Kayseri temsilcisi), Kızılay, HADAK (Hacılar Dağcılık ve Kış Sporları Merkezi), Erciyes Eğitim ve Hizmet Vakfı (Kurucu Üye), Ankara Voleybol Hakemleri Derneği, Voleybol Antrenörleri Derneği, Türk Güreş Vakfı (Kayseri Şubesi Kurucu Üye), Kayseri Güreş İhtisas Kulübü, Sahabiye Spor Kulübü (Kurucu Başkan), Güreş Hakemleri Derneği, Türk Nümismatik Derneği, Talas Spor Kulübü, Erciyes Zafer Kurultayı Düzenleme Derneği (Kurucu Başkanı), Türk Filaleti Derneği, Türk-Irak Dostluk Derneği, Türk-Pakistan Dostluk Derneği, Türk-Makedon Dostluk Derneği, Türk-Romen Dostluk Derneği gibi kuruluşlarda üyeliği bulunmaktadır.

Eserleri: *Kayseri Şairler Antolojisi 1-2* (1995); *Dünya Şiir Günü 1* (Mehmet Horoz'la birlikte, 2000).

YAYIN KURULU

GEREKMEZYAN, MARİ

Heykeltıraş, eğitimci (Talas, 1913-İstanbul, 1947). İlk, orta ve lise öğrenimini Taksim'deki Esayan Lisesinde yaptı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünden mezun oldu (1943). Güzel Sanatlar Akademisi Heykeltıraşlık Bölümünü de bitirdi. Getronagan ve Esayan Liselerinde resim ve Ermenice dersleri öğretmenliği yaptı. Farklı tarihlerde yaptığı mask ve büst çalışmalarıyla birincilik ödülüne layık görüldü.

Kaynakça: Pamukciyan, *BE*, s. 223.

YAYIN KURULU

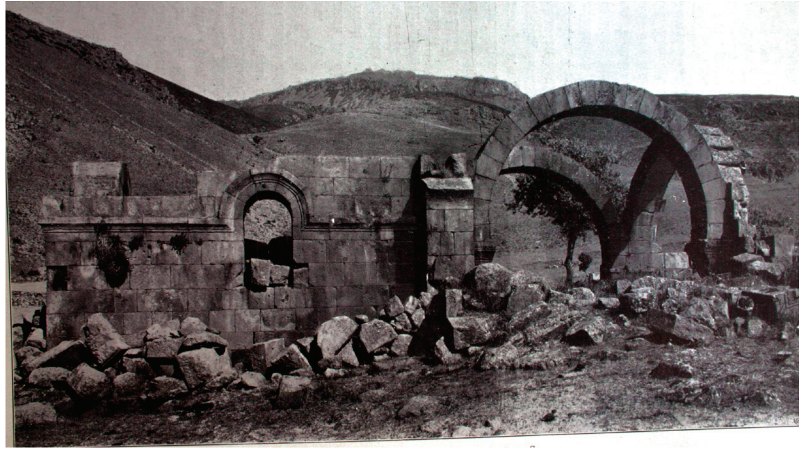
GEREME BİZANS KİLİSELERİ

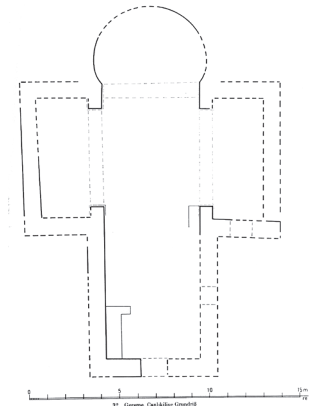
Gereme

Gereme (Korama, Gedeme), Kayseri'nin 42 km güneybatısında bulunan ve Erciyes*'in eteklerine kurulmuş, tarihî geçmişi Romalılara kadar götürülen bir yerleşim merkezidir. Develi* ilçesinin 12 Km kuzeyinde yer alan Gereme, Lifos Tepesi ile Erciyes arasında kalan dik vadide bulunmaktadır. Yaklaşık 2000–2500 m yüksekliği bulunan Roma ve Bizans yerleşim yerinin etrafı; Kilise Tepe, Yamaç Tepe, Gök Tepe ve Kartın Tepesi'yle çevrilmiştir.

Gereme'nin iskâna açılışını Restle, Vita Hieron'dan alıntı yaparak şöyle anlatmaktadır. "Aziz Hieron'un yoldaşı olan ilimci Viktor, Korama'daki malını Kapadokya'daki valiye hediye ederek ondan özgürlüğünü almıştı." Muhtemelen bu olaydan sonra bu alan yerleşim yeri olarak değerlendirilmiştir. Bu bölge her ne kadar günümüzde harabe halini almış olsa da bünyesinde barındırmış olduğu yapılara bakıldığında Bizans döneminde oldukça önemli bir yerleşim yeri olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bölge hakkındaki kaynak sıkıntısı araştırmacıların işlerini zorlaştırmaktadır. Osmanlı dönemi kaynaklarından sadece Kayseri salnamelerinde bölge ile ilgili bilgilere rastlanmaktadır. Fakat salnamelerde yer alan bilgilerde oldukça kısıtlıdır. Bölgedeki yapılar hakkında en detaylı bilgiler 1908 tarihinde bölgeyi gelip gezmiş ve yapıları incelemiş olan Hans Rott tarafından verilmek-

tedir. Bölgenin Develi'ye olan yakınlığından dolayı Develi ile ortak bir geçmişe sahip oldukları düşünülebilir. Develi ve çevresinin tarihsel geçmişi Hititlere kadar götürülmektedir. Bu bilgi develi için geçerli olmasına karşın Gereme'de Hitit dönemine ait herhangi bir kalıntı ya da belgeye rastlanılmamıştır. Gereme daha çok Roma döneminden* itibaren yerleşim alanı olarak kullanılmış olmalıdır. Orta Anadolu Bölgesi MÖ VI. yüzyılda Perslerin eline geçmiştir. MÖ 546'da Pers hükümdarı Darius, Orta Anadolu Bölgesi'ne Kapadokya adını vererek burayı ikiye bölmüştür. Bunlardan birisi Kapadokya, diğeri ise Pont Kapadokya olarak adlandırılmıştır. Develi ve çevresi büyük Kapadokya toprakları içinde önemli bir yer tutmuştur. O devirde bu bölgeye Gabadonia denilmiştir. MS 395'te Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesiyle Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu fiilen kurulmuş ve Kapadokya bölgesi de Bizans'ın hissesine düşen yedi piskoposluktan biri olarak hayatiyetini sürdürmüştür. II. Basileos döneminde (1021) Van'ın Vaspurakan denilen Bölgesi'nden sürülen Ermeniler, Gereme'nin güneyinde bulunan Develi (Gabadonia) ve çevresine yerleştirilmişlerdir. Ermeniler daha çok Develi ve çevresini iskân merkezi olarak kullanmışlardır. Bu da kanaatimizce, bu dönemden itibaren Gereme'nin iskân özelliğini kaybetmesine neden olmuştur. Bu yorumu Gereme'deki mevcut yapıların hepsinin IV-VI. yüzyıl arasındaki bir zaman dilimine tarihlendirilmesi kanıtlamaktadır. MS 805-806'da Bizans İmparatoru Nikapheros'un yıllık vergi ve harçlarını vermemesi üzerine bizzat Harun Reşid büyük bir ordu ile Kayseri ve çevresini zapt etmiştir. Yüz altmış sene kadar Abbasilere bağlı kalan Kayseri ve civarı, 968 tarihinde Bizans İmparatoru Fokos tarafından tekrar Bizans topraklarına katılmıştır. Kayseri ve çevresinin Türk hâkimiyetine girmesi Selçuklular* zamanında gerçekleşmiştir. Anadolu'nun kuzey bölgelerinde, Emir Abuk Sabuk'un komutasında hareketine devam eden Selçuklu birlikleri, Bizans kumandanları Adom ve Ebu Sehl'in yönetiminde bulunan Sivas üzerine 1051 tarihinde yürümüşlerdir. Bizanslı yöneticiler şehirden kaçarak Develi'ye gelmişlerdir. Bizanslı yöneticilerin Gereme'ye değil de Develi'ye gelmeleri bu dönemde Gereme'nin iskân özelliğini kaybetmiş olduğunu gösteren diğer bir delildir. Bu tarihî bilgiler ışığında Gereme'nin VI. yüzyıldan sonra iskân özelliğini kaybettiğini söylememiz mümkündür. **1914 tarihli Karamanlıca Nevşehir Salnamesi'nde Gereme**: "Erciyes Dağı'ndan 2,5 saat mesafesinde Kereme (Gereme) denilen bir mevki vardır. Burada meşhur eski manastırların harabeleri el'an mevcut olup, bunlardan bazılarının kubbeleri, diğerlerinin su yolları (idragogeia), kütüphaneleri, hazine daireleri (thişsavrofilakia) bakidir. Bu manastırlar kurbinde gayet muntazam ve mükemmel mektepleri ile meşhur eski bir şehir var idi. İşte bu mekteplerde Sozomenosa nazaran iki biraderler Gallos ve Iolianos tahsil etmişler. Bu manastırlar etrafında bulunan dağlar ve derelerde aşkıtısler (?) yaşar idi ve el'an mevcut olan bu yerler, yerliler tarafından askitarya (?) ve Türkler tarafından Keyslik (?) tesmiye olunur. Yukarıda zikri geçen Kereme, eskilerden Makellon Makelli yahut Demakelli tesmiye olunur idi. Bu kelime ise Latince, salahane manasında olup, burada kesir-ül-ade martiserlar kesildiğinden böylece tesmiye olunmuştur. Bu yerleri merhum Krillos ve daha mükemmel surette Amilton vasfü tavsif ediyor".

Gereme Çanlı Kilise-1908 (H. Rott)

Gereme Çanlı Kilise planı (çizim: F. Restle)

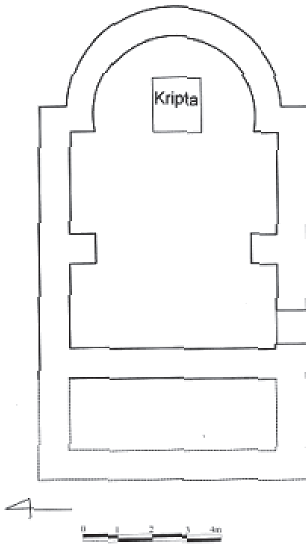

Gereme Dağ Kilisesi apsisi (S. M. Topçu)

Kaynakça: Hans Rott, *Kleinasiatische Denkmaler Aus Pisiden, Pamphylien, Kappodokien Und Lykien*, Leipzig 1908, s. 156-170; Ahmet Gürlek, *Memleketim Develi*, Ankara 1975, s.18; M. Restle, Herbert Hunger, *Tabula İmperii Byzantini (Kappadokien)*, Wien 1981, s. 218; H. Edhem, *Kayseri Şehri (Göde)*, s. 26; Ali Sevim, *Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri*, Ankara 1983, s. 8-9; Erkiletlioğlu, *KT*, s. 34,42; Goerg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev, Fikret Işıltan, Ankara 1995, s. 291; Ali Sevim, Erdoğan Meriç, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, Ankara 1995, s. 38; *Salnamelerde Kayseri*, hzl, Uygur Koçabaşoğlu-Murat Uluğtekin, Kayseri 1998, s. 243; Renê Grousset, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, çev, Sosi Dolanoğlu, İstanbul 2005, s. 541; 1914 tarihli Karamanlıca *Nevşehir Salnamesi*, (Kaynak Kişi: Fehmi Dinçer).

SULTAN MURAT TOPÇU

Gereme Dağ Kilisesi

Gereme Dağ Kilisesi planı (çizim: S. M. Topçu)

Yapının gerek boyutlarını ve gerekse dağın zirvesinde yapılmış olmasını dikkate alarak Şapel olarak inşa edildiği tarafımızca düşünülmektedir. Genellikle İç Anadolu Bölgesi'ndeki şapeller yüksek yerlerde ve yahut tepeler üzerine inşa edilmişlerdir. Zaten dağın oldukça dik yamaçlara sahip olmasını göz önünde bulundurduğumuzda bunun bir kilise veyahut sosyal yaşamda devamlı olarak kullanılan bir yapı olmadığı aşikârdır.

Şapel, doğu-batı doğrultuda uzanan bir alan üzerine tek nefli olarak inşa edilmiştir. Şapelde inşa malzemesi olarak hafif küf taşı kullanılmıştır. Bu taşlar Gereme'de bulunan taş ocaklarından getirilmiş olmalıdır. Şapelin naos kısmının iç ölçüleri 6,38 x 6,00 m'dir. Naos, kuzey ve güney yönde 0,70 m dışa çekilerek genişletilmiştir.

Şapelin 0,88 m kalınlığındaki beden duvarları tamamen yıkılmıştır. Beden duvarlarında ortalama 0,40 x 0,60 m ebatlarında kesme taşlar kullanılmıştır. Taşlar harç kullanılarak örülmüş ve araları dolgu malzemesiyle doldurulmuştur. Naosun güneybatı ucunda bir kapı açıklığı bulunmaktadır. Buranın kapı açıklığı olduğunu naosun batı duvarının güney ucunda yer alan 0,5 m lik batıya doğru kırılma yapan diş ispat etmektedir. Ayrıca açıklığın örgüsünün de oldukça düzgün olması kapı açıklığı olduğunu kanıtlayan diğer bir işarettir. Şapelin batısında naosun hemen önünde 3 x 6,38 m ölçülerinde bir narteks kısmı bulunmaktadır. Bu alan tamamen yıkılmıştır. Verilen ölçüler, kalıntılar ve naosu takip eden duvarlardan yararlanılarak tespit edilmiştir. Narteks ile naos arasındaki duvar, dış duvarlarla aynı kalınlığa sahiptir. Muhtemelen bu duvar üzerinde naosa geçişi sağlayan bir kapı bulunmaktaydı. Fakat narteksin içerisi tamamen yıkılan üst örtü malzemesiyle dolu olduğundan dolayı kapının tam yerini tespit etmek oldukça güçtür. Tahminimize göre kapının bu duvarın orta kısımlarında yer alması gerekmektedir. Naos, kareye yakın dikdörtgen şeklinde ve tek neflidir. Naosun kuzey ve güney duvarları 0,75 m naosun içine doğru kırılma yapmaktadır. Yıkıntılardan naos duvar örgüsünün oldukça sade olduğu anlaşılmaktadır. Naosun içerisinde apsisin önünde iki adet yekpare taştan yapılmış sütun yıkık durumda bulunmaktadır. Bu sütunlar kanaatimizce Gereme Panagia Kilisesi'nde olduğu gibi burada da apsisle naosun birleştiği kuzey ve güney köşe uçlarında bulunmaktaydılar. Zaten kuzeydeki sütunun kaide kısmı tahmin ettiğimiz noktada bulunmaktadır. Her iki sütun 0,75 m çapında olup şapelin boyutlarına göre oldukça büyük sayılırlar. Yıkılan sütun başlıklarının üzeri kenger yapraklı kabartmalarla bezenmiştir. Bu tarz sütun başlıklarıyla Gereme Panagia Kilisesi'nde karşılaşılmaktadır.

Apsisin zemininde bir kripta bulunmaktadır. 1,40 x 1,60 m ölçülerinde olan kriptanın etrafı muntazam kesme taşlarla örülmüştür. Gereme Panagia Kilisesi'nde de apsisin alt kısmında kripta bulunmak-

tadır. Şapelin apsisi yarım yuvarlak olup tamamen yıkılmıştır.

Şapel yukarıda da bahsettiğimiz gibi bugün temel seviyesine kadar yıkılmıştır. Şapelin cephe düzenlemesi ve tezyini hakkında Gereme Panagia Kilisesi'ne ve bölgedeki genel uygulamalara bakarak bazı yorumlar yapmak mümkündür. İç Anadolu Bölgesi'nde V. yüzyıl sonundan VI. yüzyıl sonuna kadar inşa edilmiş olan yapıların cephe düzenlemelerinde genellikle dikey hatlar hâkim olmuştur. Bezemelerle genellikle cephelerde pencere sövelerinde ve üst kornişlerde karşılaşılmaktadır. Fakat bunlar da sade diyebileceğimiz tarzda ele alınmışlardır. Şapelin cephelerinde muhtemelen pencereler vardı. Fakat yıkıntılardan dolayı pencerelerin yerleri tespit edilememektedir. Muhtemelen bu pencereler ve cephe düzenlemesi Gereme Panagia Kilisesi'yle aynı özellikleri taşımaktaydı. Şapelin üst örtüsü hakkında yine Panagia Kilisesi'nden ve yapının boyutlarından hareket ederek şu sonuçlara varılabilir. Şapelin üst örtüsü tonozdur. Tonoz, duvarlar üzerine oturmakta, apsis yarım tonozu ile üst tonozun birleştiği noktaya sütunlar yerleştirilerek yük, apsis duvarı ile sütunlar arasına paylaştırılmıştır. Narteks kısmının üzeri, mekânın ölçüleri göz önünde bulundurulduğunda kuzey-güney doğrultuda atılmış tonozla örtülü olma ihtimalinin oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak Gereme Şapeli IV-VI. yüzyıl sonlarında bölgede inşa edilen Panagia ve Çanlı kiliselerle aynı tarihlerde inşa edilmiş, fakat zamanın yıkıcılığı ve define avcılarının müdahalelerine dayanamayarak yıkılmıştır. 2004 yılında yapılan kazılar genellikle Panagia Kilisesi üzerinde yoğunlaşmış Şapel ihmal edilmiştir.

Kaynakça: F. Hild, *Das Byzantinishe Straβen System in Kappadokien*, Wienne 1977. s. 53-55; John Murray, *The Journal Royal Geographical Saciety*, Vol: 8, London, 1838, s. 151; W. J. Hamilton, "Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia", *With Some Account of Their Antiquities and Jeology II*, London 1842, s. 281-282; Hans Rott, *Kleinasiatische Denkmaler Aus Pisiden, Pamphylien, Kappodokien Und Lykien*, Leipzig 1908, s. 156-170; J. Arnott Hamilton,

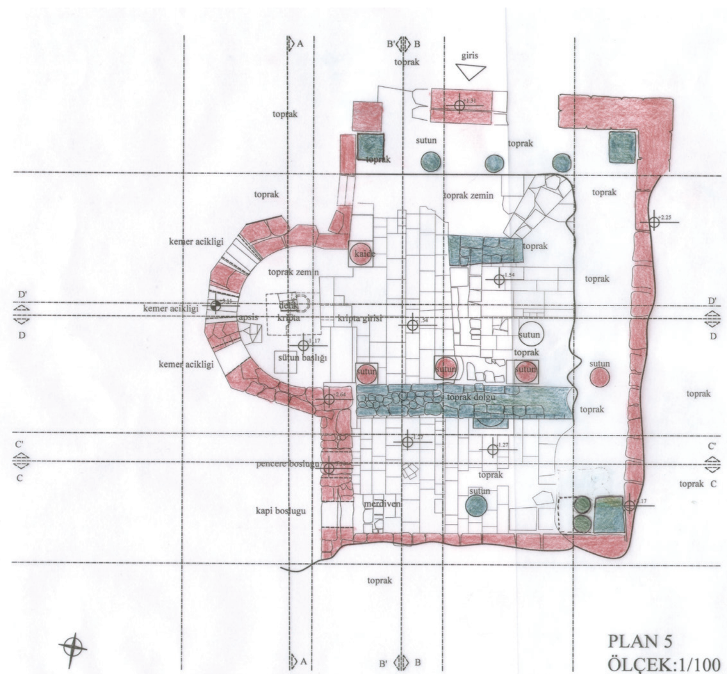
Gereme Panagia Kilisesi (N. Ç. Karakaya)

Byzantine Architecture and Decoration, London 1948, s. 108; M. Restle, *Studien Zur Frühbyzantinischen Architectur Kappadokien*, Wien 1979, s. 53-55, 123-127; M. Restle, Herbert Hunger, *Tabula İmperii Byzantini (Kappadokien)*, Wien 1981, s. 212; Richard, Krautheimer, *Early Christian And Byzantine Achitecture*, Basım yeri ve t.y, s. 162; Semavi Eyice, *Karadağ Binbirkilise ve Karaman Çevresinde Arkeolojik İncelemeler*, İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınlarından No. 1587, t.y, s. 63-64,

SULTAN MURAT TOPÇU

Gereme Panagia Kilisesi

Yerleşimin kuzeybatısındaki Panagia Kilisesi ile ilgili ilk bilimsel çalışmalar XIX. yüzyılın ilk yarısına rastlar. Yapı, Hamilton'un 1842 yılında basılan seyahatname-

Gereme Panagia Kilisesi planı (çizim: N. Ç. Karakaya)

Gereme Panagia Kilisesi, Sekizgen Altar (N. Ç. Karakaya)

sinde kısaca tanıtılmıştır. Yapıyı ayrıntılı olarak inceleyen ilk araştırmacı ise Rott'dur. Rott planında, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı naosun dörderden iki sıra sütunla üç nefe ayrıldığını gösterir. Güney duvarda tek giriş tespit etmiş, batı duvarda ise bugün var olmayan ikiz kemerli bir pencere belirtmiştir. Restle ise, Kapadokya'daki erken Bizans dönemi mimarisine ilişkin yayınında Rott'dan bu yana önemli bir değişiklik olmadığını kaydetmiş, planında kuzey duvar ile birlikte batı duvarın kuzey nef bitimine kadar mevcut olmadığını göstermiştir. Rott, kilisenin güney kapı arşitravı üzerinde bugün hâlâ mevcut olan kazıma tekniğinde yazılmış "Π∀" harflerini içeren bir kitabeye göre, Panagia Kilisesi olarak adlandırıldığını söyler. Restle'ye göre güneydeki kapı arşitravı üzerinde bulunan ve sadece "Π" harfinden oluşan bu yazıt, taşçı işareti olabilir. Aynı araştırmacı, kilise dışında bulunan oldukça yıpranmış bir blok taş üzerinde iki satırlık kitabede üstte; ΑΓΙΕ ΜΙΧΑ– ΕΛ altta; ΒΟΕ.. θΙ yazdığını belirtir. "Aziz Mikhael" adının geçtiği, kiliseye ait olabilecek bu taştaki "Mikhael'den yardım dileğini" içeren yazıta göre yapının Mikhael'e adanmış olabileceğini söyler.

2005 yılında Kayseri Müzesi tarafından yapılan kurtarma kazısı sonucunda, Panagia Kilisesi'nin yayınlanan planlardan bazı farklılıklar içerdiği tespit edilmiştir. Yapı içten 10,70 x 15,5 m dıştan ise 12,00 x 17,50 m boyutlarındadır. Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı naos, orijinalde doğu-batı doğrultusunda dörderden iki sıra sütunla üç nefe ayrılmıştır. Sütunlardan kuzeydekiler bugün orijinal yerlerinde bulunmaktadır. Özellikle güneydekiler ise doğudaki dışında güney nefin farklı bir bölümüne yerleştirilmiştir. Kuzeydeki sütunların arkasına yapılan doğu-batı doğrultusundaki duvarla orta nef, kuzey neften ayrılmıştır. Ayrıca yapının batı duvarının iki köşesi ile güneydoğuya duvar payeleri eklenmiştir. Restle, erken dönem bazilikaların örtü sistemini göz önüne alarak yapının doğu cephesinin ilk kez restorasyonunu yapar. Restitüsyon çizimine göre orta nef yan neflerden yüksek ve çift pahlı çatı ile yan neflerin ise tek pahlı çatı ile örtülü olduğunu gösterir. Apsis ise dıştan konik bir çatı, içten ise yarım bir kubbe ile örtülüdür. Yapının doğu cephesi bugün kısmen ayaktadır. Örtü sistemi tümüyle yıkılan apsisin, merkez ve güneydeki pencereleri günümüze gelebilmiştir. Kuzey nefin doğu cephesinde yuvarlak kemerli pencere ve madalyon içinde haçlı lentosu olan bir kapı bulunmaktadır. Yaklaşık tümüyle yıkılmış olan güney nefin doğu cephesi de orijinalde yuvarlak kemerli bir pencereye sahiptir. Doğu cepheyi, apsis ve neflerin pencerelerinin kemerleri dahil kademeli bir silme ile kuşatır. Ayrıca apsis cephelerinin birleştiği köşelerde bulunan akantüs yapraklı konsollar bugün kilise çevresindeki yıkıntılar arasındadır. Güney cephenin yaklaşık yarısı ayaktadır. Kazı sonucu, cephenin doğu ve batısında iki kapı ortaya çıkmıştır. Rott, yapıya girişin güney cepheden olduğunu belirtir. Ayrıca Rott'un yayınladığı fotoğrafta güney cephenin üst seviyesinde iki yuvarlak kemerli pencere dikkat çeker. Doğudaki merkezi içerde, at nalı biçimindeki apsis, yaklaşık 5,5 m derinliğindedir. Duvarları yaklaşık +3,51 koda kadar yükselen apsisin zemini -1,17 m kotta olup, naos zemininden iki basamakla ayrılır. Yarım kubbe ile örtülü ap-

sisin zafer kemeri günümüze gelememiştir. Apsisin kuzey bölümündeki frizde yer alan kiriş yuvası burada bir dönem ahşap bir ikonastasis duvarının yer aldığını gösterir. Apsis zemininin altında, -3,22 kotta zemine sahip kripta ortaya çıkmıştır. Kripta 1,60 x 2,00 m boyutlarında yaklaşık kare planlıdır. Beşik tonozla örtülü kriptada, herhangi bir mezar buluntusuna rastlanmamıştır. Mekânın yaklaşık ortasında sekizgen bir altar dikkat çeker. Altarın bir cephesinde merkez ve kollarında inciler olan bir haç bulunur. Altarın üst bölümünde ise daire biçiminde iç içe oyuklar vardır. Oyukların üst bölümünde ise muhtemelen haç biçiminde, merkezî bölümü dairesel bir kapak yer alıyordu. Yaklaşık yan neflerle aynı genişlikte olan; 5,5 m enindeki orta nefin zemini -1,54 m kottadır. Bazilikal planlı olan yapının kuzeydeki dört sütunu orijinal yerlerindedir. Sütunların arkasına, orta nefi kuzey neften ayıran 1,30 m genişliğinde bir duvar yapılmıştır. Düzgün kesme taş ve kimi yerlerde devşirme malzeme içeren duvarın tekniği, yapının beden duvarlarından çok farklı değildir. Duvar, ortadaki iki sütun arasında kalınlaşmıştır. Sütunların bedeni dahil tüm duvar daha sonra sıvanmıştır. Orta nefi yatay olarak kesen duvar ise günümüzde burayı kullanan köylüler tarafından yapılmıştır.

Güney nefi ayıran sütun dizilerinden doğudaki hariç diğerleri orijinal yerlerinden alınmış, güney duvarın önüne yerleştirilmiştir. Ortadaki iki sütun yerine ise kuzey ek duvardaki ile aynı teknikte bir paye yapılmıştır. Ayrıca güney nefin güneydoğu ve güneybatı köşelerine, kuzey ek duvar, güney paye ile aynı teknikte duvar payeleri eklenmiş, daha sonra bunlar sıvanmıştır. Sonuçta sütunlar arasına örülen kuzey ek duvar, güneydeki sütunlar yerine yapılan paye ile birlikte köşe payeleri hizasında yerleştirilen sütunların amacı muhtemelen, kilisenin herhangi bir nedenle yok olan ahşap çatısı yerine yapılan kâgir örtü sisteminin ağırlığını karşılamak olmalıdır. Kuzey nefi orta neften ayıran duvarın nefe bakan cephesi kademeli olup, batı bölümü düzensizdir. Devşirme malzeme kullanılan duvarın doğu bölümünde boyalı sıva tabakasına rastlanmaktadır. Nefe geçit sadece doğu duvardaki iki basamaklı kapı ile sağlanır. Nefin zemin kotu orta neften yüksek olup, doğuda iki mezar ortaya çıkarılmıştır. Zemindeki mezarların yanında, kilisenin kuzey duvarına bitişik olarak yerleştirilmiş büyük sütun ikinci kullanımdır. Sütunun gövdesindeki kabartma tekniğindeki İncil'i ters Latin hacı mezarlara yöneliktir. Bu kalın sütun üst örtü sistemini desteklediği gibi üzerindeki tasvir ile nefin gömü işlevini de vurgulamaktadır. Nefin güneybatı köşesine, iki küçük sütun ile birlikte güney nefte rastladığımız köşe payesi eklenmiştir. Ayrıca sütun başlıkları üzerinde bir de kemer başlangıcı dikkat çeker. Bu küçük sütunların orijinal yapıya ait olup olmadığı henüz bilinmemektedir. Dolayısıyla güney nefin güney duvarı önünde sütun ve payelerle oluşturulan revaklı sistemin burada da mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Yapının batı duvarı kısmen ayaktadır. Bu duvarın üst bölümündeki yassı sütunlu ikiz kemerli pencereyi Rott'un planında görmekteyiz. Rott arazinin bu bölümde eğimli olması nedeniyle kiliseye girişlerin batıdan değil de, güney cepheden yapıldığını bildirir. Kazının en önemli buluntusu iki sikkedir. Sikkelerden küçük olanı bakır olup, IV. yüzyılın birinci yarısına (348–351), yani II. Konstantin dönemine aittir. Büyük olan bronz, anonim sikke ise XI. yüzyılda buradaki yaşama ait önemli bir kanıttır. 2005 yılında yapılan bu kazı sonucunda, Panagia Kilisesi'nin araştırmacıların yayınladığı planlardan farklı özellikler içerdiği saptanmıştır. Orijinalde bazilikal planlı olan kilisenin yakın bir dönem sonra eklemeler geçirdiği anlaşılır. Yapıda iki inşa dönemi görülür. Kuzey nefi orta neften ayıran ek duvar, güneydeki sütun dizisi yerine yapılan paye ile kuzey ve güney duvarlar önünde oluşturulan revak sistemi ikinci dönem olmalıdır. Araştırmacılar tarafından yapı için tarihleme yapılmamıştır. Yerel özellikler gösteren mimari verilerle birlikte, sikke buluntusu

Panagia Kilisesi'ni genelde IV-VI. yüzyıllar içinde değerlendirmemizi sağlar.

Kaynakça: Hamilton, W. J., *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia*; *With Some Account of Their Antiquities and Jeology* II, London 1842, s. 281-282;Rott, H., *Kleinasiatisshche Denkmaler Aus Pisidien*, Pamphylien, Kappadokien und Lykien, Leipzig 1908, s.156-170; Restle, M., *Studien Zur Frühbyzantinischen Architectur Kappadokien*, Wien 1979, s. 42-44; Hild, F., Restle, M., *Tabula İmperii Byzantini* (Kappadokien), Wien 1981, s. 215; Çorağan Karakaya "Gereme Panagia Kilisesi" *XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu* (Yayında).

NİLAY ÇORAĞAN KARAKAYA

GERMİR

Germir, Kapadokya döneminin önemli yerleşim yerlerinden Derevenk Vadisi'nin Sivas Caddesi'ne yakın kısmında ve vadi içerisinde yer alır. Kayseri şehrinin doğusunda ve merkeze 6 km mesafede eski bir köydü. Yabancı seyyahlar, Germir adı üzerinde çok durmuşlar, Ermenice "Karmir =Kırmızı" anlamına geldiğini savunmuştur. VIII. yüzyıl Karatay Hanı*'na ait vakfiyede, Kayseri yakınında bulunan iyi arazi (*azbe*) Sultan Çayırı, yol ve iki dağdan birinde taşçıların çalıştığı dağa bitişik olup yüz mud tohum alan yerin tamamı, dere ve ziraat edilmeyen (*gâmir*) araziye bitişik başka yerin tamamı vakıftı. Vakfiyedeki *gâmir* = Arapça sıfat olup mamur (bayındır) olmayan harap, ıssız yer, terk edilmiş, ekilmemiş yer demek olup Ermeniceyle alakası yoktur. Germir Altı semtinden kaynayan sular tarih boyunca Kayseri'nin su ihtiyacını karşılamıştır. Buradan vakıflar marifeti ile yapılan kanallarla şehre getirilen su, yine birçoğu vakıf olan çeşmelere dağıtılmış, ayrıca tarım alanlarının sulanmasında kullanılmıştır. Nüfusun çok büyük bir kısmını Rumlar (Karamanlı) oluşturuyordu. Ermeni nüfus, 1760 yılından sonra muhtemelen Cırlavuk Köyü'nün doğusunda "Djirlakh" denen yerden ve Tavlusun Vadisi'nden aşağıya inmişler ve böylece Germir'e ilk konutlarını yapmışlardı. Bu yıllarda Germir'de Tirem Başı denen yerden aşağıya dereye kadar inen semtte "Poşa" denen elek ve tef üretimi yapan insanlar bulunuyordu. Kayseri ve çevresinde Poşalara sıkça rastlanıyordu. 1961 senesinde Köyü'n adı "Konaklar" olarak değiştirildi. Kayseri Valiliği, yapılan yanlışlığı telafi ederek 2000 yılında köye "Germir" adını geri verdi.

1500 senesi Tahrir'lerinde Koramaz Nahiyesi'ne bağlı olduğu, malikânesi vakfa, divanisi kale muhafızlarına tahsisli ve halkının %95'i gayrimüslim 32 Gebran (gayrimüslim), 2 Müslim olarak 34 hane, 26 caba–3 fâni nüfus bulunuyordu. 1520 senesi kayıtlarında Köy'de 79 hane Gebran, 4 hane Müslim nüfus bulunuyordu. 1500–1520 yılları arasında Germir'e dışarıdan çok sayıda gayrimüslim nüfus gelerek yerleşmişti. Bu insanların nerelerden göç ettikleri malum değildi, yalnız doğudan geldikleri biliniyordu.1831 yılı nüfus kayıtlarında Köy'de 105 hane ve 282 erkek toplam 525 Müslüman nüfus vardı. Germir'de Türk, Ermeni (Gregoryen) ve Rum (Anadolu Türk'ü) insanlar bir arada otururlardı. 1875 senesi nüfus sayımında Köy'de 203 hane Türk, 405 hane Ermeni ve 606 hane Rum toplam 1214 hane ve 6070 nüfus vardı. Köy'ün toplam arazi genişliği de 8194 dönümdü. Germirli Hristiyanlar Türkçeden başka lisan bilmezlerdi. Germirli fukaraların babası olan Ruşen Ağa 1811 yılında Venedik'te Yunanca basılan dinî bir eserin Türkçeye tercümesini yapacaklara (Pasios'a) "Kardaşım Apostolos Türkçe yaz" diye ricada bulunmuş ve eserin basımı için lazım olan masraflar

Germir'de bir sokak girişi

çeşitli yerlerden ve Kayseri köylerinden, İncesu'dan Abalıoğlu Zaharya, Germir'den Bahrioğlu Hoca Lazaros ve Hoca Ruşen'in yardımlarıyla basılmış ve Allah da onları muradına erdirmişti. XX. yüzyıl başlarında Köy'de bir adet eczane ve çok sayıda hekim vardı. XIX. yüzyıl sonlarında Köy'de; Kiçibey, Papa Yuvan, Papa İbraham, Südemen, Şirin, Çorbacı, Behli, Balaban, Kuşhane, Karşı, Aşağı İslam, Yukarı İslam, Koyuncu, Kilise, Kirişçi, Hacı Sehak ve Bostancı adıyla maruf on yedi mahalle bulunuyordu. Çay Caddesi, Tavlusun Caddesi, Talas Caddesi, Şişman Sokağı, Karhane Sokağı, Tırhız Sokağı, Kumarlı Yolu, Keşiş Bayırı, Horalı Bayırı, Harman Sokağı, Kirişçi Caddesi, Ulaş Sokağı, Mektep Çıkmazı, Mektep Sokağı, Aleksi Caddesi, Borlu Sokağı, Kırnıl Çıkmazı gibi sokak ve caddeleri; Kayabaşı, Kumluk, Cirit Meydanı, Derinöz, Kara Vasil, Kinas, Tepe, Kovalı Kuyu, Çalkan, Kayabağı, İnecek gibi mevkileri vardı. Yine bu yıllarda Germir'deki 7 kıta dutluk, 20 kıta yoncalık, 129 kıta bahçe, 42 kıta cehrilik, Köy'ün içerisinde bulunduğu vadiyi baştanbaşa yeşile bürürdü ve *Yine yeşillendi Germir bağları* adlı türküye ilham kaynağı oldu. Köy'de bulunan 13 adet fırın halkın ekmek ihtiyacını karşılıyordu; bu fırınlarda pişirilen (tek tırnak çekilen) pideler Kayseri'de "Germir pidesi" olarak ünlenmişti. Bir de "Germir" adlı buğday cinsi piyasada aranır olmuştu. Ayrıca burada 1 adet hamam (kilise vakfı), 1 adet sarraf, 15 adet bezirhane, 20 adet mağaza, 65 adet dükkân, 1 adet mezbaha (Kanara), 2 cami, 3 kilise bulunuyordu.

Köy'deki evlerin değerleri de oldukça yüksekti. 210 adet evin değeri 5000–10.000 kuruş, 120 adet evin değeri 10.000–20.000 kuruş, 20 adet evin değeri 20.000–55.000 kuruş arasındaydı. Germir halkı başta Yozgat, İzmir ve İstanbul gibi yerlerde tüccar, çerçi, pazarlamacı olarak ticaret için giderler; hâkim, hekim, muallim, doğramacı, taşçı, demirci, kalaycı, bakırcı, bezzaz gibi çeşitli meslek dallarında çalışırlardı. XX. yüzyıl başlarında Germir'de Çorbacıoğlu Vasil, İspiroğlu Hacı, Esiroğlu Sava, Yurdanoğlu Pavlı, Zeyrekoğlu Serkis, Çaylakoğlu Karabet, Simayiloğlu Ağop gibi ithalat ve ihracat yapan ünlü tüccarlar bulunuyordu. İnsanlar kazandıkları paralarla Germir'e çok görkemli taştan konak ve evler yaptılar. Ayrıca kurdukları dernekler marifetiyle Köy'ün bütün cadde ve sokaklarına kaldırım döşediler. Yabancı seyyahlar, üzerinde görkemli konakların yer aldığı ve kaldırım döşeli temiz caddelerin bulunduğu Germir'i yadırgadılar ve burayı "bir Türk Kasabasına" benzetemediler; hâlbuki benzer yapılaşma, hiç Hristiyan nüfusu olmayan Büyük Bürüngüz'de ve Koramaz Nahiyesi'ne bağlı köylerin tamamında mevcut ve olağan şeylerdi.

Germir'de eski bir konak

Germir, sosyal ve ekonomik olarak, Talas ayarında Türk kültürünün hâkim olduğu bir "kent"ti. Germirli Halil Efendi (? – 1702), Âşık Firaki (? – 1910), Bestekâr Karnik Garmiryan* (1872–1947), Yönetmen Elia Kazan* (1909-2003), Şair Artin Ganioğlu (Germir, ? – 1762), Şair Mercani, Germir'de doğmuş veya kökeni burada olan bilim ve sanat adamlarıdır.

Köy'de 1823'te 115 kız ve erkek öğrencisi olan bir Ermeni Okulu vardı. 1892'de ise Rumlara ait, beş öğretmenin görev yaptığı 242 öğrencisi olan dört okul vardı.

1910 yılında bankerliğini ilan eden Germirli İmamzade Ali Efendi, 1911 yılında 200 liraya yaptırdığı İptidai Mektebini "memleket feyzine hediye etti" ve Padişah Sultan Reşad tarafından Üçüncü Dereceden Maarif Beratı'yla, 1914–1916

yıllarında orduya yaptığı yardımlardan dolayı Enver Paşa tarafından “Harp Madalyası” ile taltif edildi.

Köy’den önce Ermeniler daha sonra 1923 yılında Rumlar (Karamanlılar) göç etti. Köy’deki varlıklı Türk nüfus da İstanbul, Ankara ve Kayseri gibi şehirlere gitti. Yüzlerce yıllık bir birikimin eseri olan ve her köşesi insan elinin emeğiyle bir dantel gibi işlenmiş bulunan Germir, 1933 yılında mülkî amirin ve Köy’e hâkim olan halkın gayretleriyle yıkılarak yok edilmeye çalışıldı. Bu tahribatın ne kadar büyük olduğunu görmek için Germir’in 1862 yılı kayıtlarıyla 1936 kayıtlarına bakmak gerekir: 1862’de 1125 adet olan ev, 1936’da 319’dur. 1935’te 1088, 1965 yılında 1595 nüfusu vardı. Şimdi Germir bir iskelet gibi harap durumda olup Melikgazi Belediyesine bağlı bir mahalledir.

Kaynakça: F. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1990; Fügen İlter, “XIX. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Mimarlığında, Kayseri Yöresi Hristiyan Yapıları: Germir ve Endürlük Kiliseleri”, *Belleten,* S. 205, s. 1666; H. Cömert, *Kayseri’de ilk Nüfus Sayımı 1831*, Kayseri 1993, s. 47; KAYTAM Arşivi, *91 ve 93 numaralı “Hulasa Defteri” defterler*; *Kayseri Erciyes*, (2002), S. 6; Kazım Özdoğan, *Yaya Köy Gezileri Seri: 2, Germir Köyü*, Kayseri 1937; İnbaşı, *16. YB Kayseri*, s. 89-90; Mehmet Eröz, *Hristiyanlaşan Türkler*, Ankara 1983, s. 37; O. Eravşar, *Seyahatnamelerde Kayseri*, Kayseri 2000, s. 113; O. Turan, “Karatay Vakfiyesi”, *Belleten*, S. 45, s. 122; Şaban Bayrak, “18-19. Yüzyılda Kayseri’nin Ticarî Hinterlandı”, *KYTSB*[4] s. 74-80; Mehmet Çayırdağ, “Kayseri-’de Köşk Medresesi’nin Hangâh (Buk’a) Olduğu Hakkında 1657 Yılında Alınan Mahkeme Kararları”, *EÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Bildirileri*, Kayseri 2002.

HÜSEYİN CÖMERT

GERMİR BEZİRHANESİ

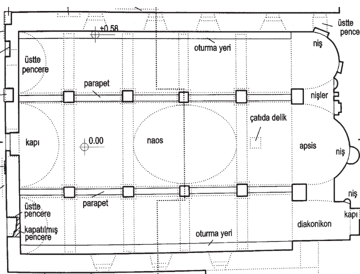
Melikgazi İlçesi, Germir Mahallesi’nde 428. Sokak’ta bulunan bir endüstriyel yapı olarak bezirhane*, doğu-batı ve kuzey-güney doğrultuda uzanan ve birbiriyle ilişkilendirilen iki mekândan oluşmaktadır. Kaba yonu malzemeyle inşa edilen bu eserin kitabesi yoktur. Mahalle sakinleri 100 yıl önce inşa edilmiş olduğunu söylemektedirler. Yapıya, diğerinden daha küçük ölçekte düzenlenen ve kuzey tarafa inşa edilen bölümün batı duvarına açılan kapıdan girilmektedir. Bu bölümün arka tarafının araziye kazılarak meydana getirilmiş olduğu görülmektedir. Yapının giriş mekânında yağ üretiminde kullanılan çeşitli bitki tohumlarının ezildiği taş ve yalağı dikkat çekmektedir. Giriş mekânının güneyine açılan kapıdan, doğu-batı doğrultuda uzanan ve hezen denilen burgulu ağaç aksamın bulunduğu asıl üretim mekânına geçilmektedir. Burası, burgulu hezenin yüksekliği düşünülerek zeminin kazılarak çukurlaştırıldığı bir bölümdür. Bezirhanenin bu bölümünün batı cephesinde altlı üstlü iki pencere açıklığı bulunur. Dikdörtgen formlu alt pencere yuvarlak kemerli olarak düzenlenmiş, üst pencere ise daha küçük boyutlu olarak tasarlanmıştır. Yapının üst örtüsü güney-kuzey doğrultuda atılmış ahşap kirişler üzerine düz damdır. Bugün üst örtü çinkoyla kaplanmıştır.

YILDIRAY ÖZBEK

Germir Bezirhanesi burgulu hezen (Y. Özbek)

GERMİR AGİOS TEODOROS RUM KİLİSESİ

Yerleşimin kuzeydoğusundaki kilise, eğimli bir alanda konumlandığından, doğusu kayalara yaslanmaktadır. Germir’deki en eski kilise olan Aziz Teodoros Kilisesi,

Germir Agios Teodoros Rum Kilisesi planı (çizim: Ş. G. Açıkgöz)

bugün mevcut olmayan Yunanca kitabesine göre 16 Aralık 1725'de inşa edilmiş, bir diğer kitabeye göre ise 1835 yılında yenilenmiştir.

Yığma tekniğiyle yapılan kilise, üç nefli bazilika şemasındadır. Batı cephesindeki kemer ve tonoz kalıntıları, üç bölümlü narteksin varlığına işaret etmektedir. Naos, birbirinden dörder ayakla ayrılan üç neften oluşmaktadır. Orta nefin 2. ve 4. ayakları arasını örten kubbenin yerine betonarme döşeme yapılmıştır. Diğer birimler beşik tonozlarla örtülüdür. Yapının kayaya yaslanan doğu kısmı, bema ile dairesel apsis ve protesis/diakonikon duvarlarıyla sonlanmıştır. Diakonikondan, kemerli bir niş içindeki kapıyla, kayaya oyulmuş mekâna geçilmektedir. Batı cephesindeki kalıntılar ve kemerler arasındaki dolgu duvarları, narteksin üzerinde galeri olduğunu düşündürmektedir.

Hayli yoğun devşirme malzemenin kullanıldığı görülen cephelerde, işlevin gerekleriyle sınırlı kalınmış, bir üslup gözetilmemiştir. Narteks ve galeri yıkıldığından batı cephesi özgün durumunu büyük ölçüde kaybetmiş, üst bölümde kemerler arasına duvar örülmüştür.

Bezeme, sütun başlıkları ve kemer üzengilerinde görülen profiller ile kemer ve örtü yüzeylerindeki resimlerle sınırlıdır. Beyaz zemin üzerine mavinin hâkim olduğu resimlerde vazoda çiçek betimlemeleri ve bitkisel motifler ağırlıklı olarak yer alır. Pandantiflerdeki İncil yazıcı figürler, resim programına dinî konuların da dahil edildiğini göstermektedir.

Kaynakça: A. Levidis, *Yıllık 1905*, Fener Rum Patrikhanesi Yayını, İstanbul 1904, s. 137; F. İlter, "19. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Mimarlığı'nda Kayseri Yöresi Hristiyan Yapıları: Germir ve Endürlük Kiliseleri", *Belleten*, LII (1988), S 205, s. 1673; Ş. Güngör Açıkgöz, *Kayseri ve Çevresindeki 19. Yüzyıl Kiliseleri ve Korunmaları İçin Öneriler*, (Basılmamış Doktora Tezi), İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2007, s. 100-101.

ŞEYDA GÜNGÖR AÇIKGÖZ

GERMİR AŞAĞI MAHALLE CAMİİ

Melikgazi ilçesi, Germir* Mahallesi'ndedir. Üzerinde inşa ya da onarım kitabesi bulunmayan cami, düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Caminin tek şerefeli kesme taş örgülü minaresi güneydoğu köşesinde yer almaktadır. Cami kuzey-güney doğrultuda dikdörtgen bir plana sahiptir. Caminin kuzeyinde üç bölümlü son cemaat mahallî yer almaktadır. Doğu-batı doğrultuda atılan yuvarlak kemerlerin oturduğu taş sütunlarla mahal, üç bölüme ayrılmış olup, günümüzde mahallîn kuzeye bakan kısmı perde duvar ve camekânla kapatılmıştır. Caminin harimine kuzey cephesi üzerine açılan hafif yuvarlak kemerli kapıdan girilmektedir. Kapının etrafı zarif sütunce ve kaval silmelerle çevrelenmiştir.

Harim kuzey-güney doğrultuda uzanmakta olup, üzeri düz beton damla kapatılmıştır. Harimin beden duvarları yakla-

Germir Agios Teodoros Rum Kilisesi (Ş. G. Açıkgöz)

Germir Aşağı Mahalle Camii

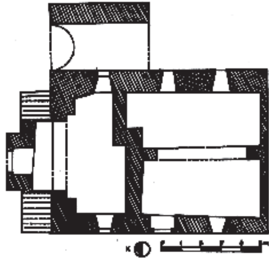
Germir Aşağı Mahalle Camii mihrabı (Yıldıray-Arslan KTKVE)

şık 2 m yüksekliğe kadar ahşap lambrilerle çevrelenmiştir. Harim, doğu cephede altlı-üstlü olarak düzenlenmiş altı adet yuvarlak kemerli pencere ve güney cephede mihrabın iki yanında altlı-üstlü yerleştirilen dört adet olmak üzere toplam 10 adet yuvarlak kemerli pencere tarafından aydınlatılmaktadır. Mihrap güney cephenin tam ortasında yer almakta olup, günümüzde mihrabı oluşturan bordürlerin üzeri mavi, beyaz ve yeşil renk yağlı boyalarla boyanmıştır. Mihrap nişinin etrafı üç bordür tarafından çevrelenmektedir. En dıştaki bordür birbirine geçme yapan şeritlerle bezenmiştir. İkinci bordürün üzeri baklava dilimlerinin ters ve düz olarak yerleştirilmesinden elde edilen geometrik karakterli bezeme ile tezyin edilmiştir. Üçüncü bordür ise kabartma tarzında yapılmış, bir sap etrafında sıralanan ve birbiri ile simetri teşkil edecek şekilde yerleştirilmiş yarım palmetlerle dolgulanmıştır. Dört köşeli mihrap nişinin üzeri baklava dilimleri ve üçgenlerden oluşan kavsara ile kapatılmış olup, mihrap alığında ise geçmeler yapan bitkisel bezeme kuşağına yer verilmiştir. Mihrap bezeme programı açısından oldukça kaliteli bir işçilik yansıtmaktadır. Caminin minberi ve vaaz kürsüsü orijinal değildir. Caminin üzerinde inşa kitabesi olmamasından dolayı kesin bir inşa tarihi söylemek mümkün değildir. Mihrap üzerinde yer alan bezemelerden hareketle yapının XIX. yüzyıl sonlarında inşa edilmiş olduğu tahmin edilmektedir.

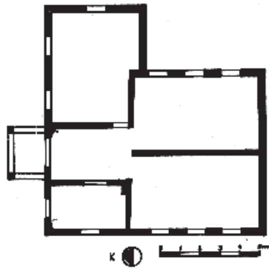
Kaynakça: Özbek, Arslan, *KTKVE*, s. 236.

SULTAN MURAT TOPÇU

GERMİR İPTİDAİ MEKTEBİ

Germir İptidai Mektebi bodrum kat planı (çizim: Y. Özbek)

Germir İptidai Mektebi zemin kat planı (çizim: Y. Özbek)

Melikgazi ilçesine bağlı Germir* Mahallesi'nde bulunan mektep, bodrum üzerine tek katlı olarak inşa edilmiştir. İnşasında düzgün kesme taş malzeme kullanılan okul günümüzde kullanılmamaktadır. Kitabesinden anlaşıldığına göre okul, giriş revağında tuğrası işlenen Sultan Reşad'ın döneminde Germirli İmamzade Ali Efendi tarafından H 1329 (M 1911) yılında inşa ettirilmiştir. Okul genel plân düzenlemesi bakımından güney-kuzey doğrultuda dikdörtgendir. Okulun bodrum katı, girişleri farklı iki ayrı mekân olarak düzenlenmiştir. Güney taraftaki bölüme, batı duvarına açılan kapıdan girilmektedir. Bu bölüm güney-kuzey doğrultuda atılmış bir kemerin ikiye böldüğü iki dikdörtgen mekândan oluşur. Mekânın doğu duvarında iki, batı duvarında bir mazgal pencere açıklığı yer almaktadır. Kuzey taraftaki bölüme kuzey cepheye açılmış kapıdan girilmektedir. Burası, doğu-batı doğrultuda düzgün olmayan dikdörtgen bir plâna sahiptir ve doğu ve batı duvarların, açılan birer pencereyle aydınlatılmaktadır. Bodrum katın üzeri ahşap kirişli düz tavanla örtülmüştür. Bodrum ve zemin kat dış cephede bir silme kuşağıyla birbirinden ayrılmaktadır. Okulun doğu cephesi sokağa rastgeldiğinden, sokak üstü beşik tonozla kapatılarak tonoz üzerine bir sınıf inşa edilmiştir. Zemin kata, kuzey cephenin batısına kaydırılmış düz lentolu kapıdan girilmektedir. Kapı önünde, tek kemerden oluşan giriş revağı bulunmaktadır. Revağın yuvarlak kemerini taşıyan sütunlar dikdörtgen biçimli kütlesel kaidelere ve yalın başlıklara sahiptir. Kemer taşları kırmızı ve beyaza boyanmış olup, kemer

yüzeyinden taşırılan kilit taşının üzerinde Sultan Reşad'ın tuğrası yer almaktadır. Revağın sahanlığına batıdan sekiz, doğudan altı basamaklı bir merdivenle ulaşılmaktadır. Zemin kata girişi sağlayan kapının lentosu üzerinde yapının inşa tarihi ve banisinin adının kaydedildiği ikişer beyit olarak dört satır halinde düzenlenen kitabesi yer almaktadır. Kitabe üzerinde yuvarlak kemerli bir pencere açıklığı bulunmaktadır. Kitabenin okunuşu şöyledir:

Utlubu'l-ilme mine'l-mehdi ilâllah söyleyüp
Tam İmamzade Ali Efendi bi-lütf-ı kerim.

Hasbeten lillah yaptırdı bu ranâ mektebi
Kıldı evlâdı vatan için büyük hizmet amim.

Nâşir-i envâr-ı feyz oldukça işbu mektebin
Vere bânisîne Mevlâ-ı celil ecr-i azim.

Geldi üçler söyledi mu'cemle târîhin Rıza
Germire verdi füyûz bu mekteb-i bâlâ selim.

H 1329 (M 1911).

Zemin kat, giriş kapısına açılan bir koridorla üç derslik ve bir idare mekânından oluşmaktadır. Dersliklerden ikisi güney tarafta olup simetrik düzende güney-kuzey doğrultuda dikdörtgen plânlıdırlar. Doğu ve batı duvarları dikdörtgen biçimli üçer pencereyle boşaltılmıştır. Giriş koridorunun doğusundaki derslik, okulun doğu cephesinden geçen sokağın üzerini kapatan beşik tonoz üzerine yerleştirilmiş olup düzgün olmayan dikdörtgen bir düzenleme göstermektedir. Derslik, doğu duvarına açılan bir, kuzey duvarına açılan iki pencere ile aydınlatılmaktadır. Koridorun batısındaki küçük mekân ise, güney-kuzey doğrultuda dikdörtgen plânlı olup idare mekânı olarak işlevlendirilmiştir. Bu mekân kuzey ve batı duvarına açılmış birer pencere ile aydınlatılmıştır. Tüm mekânların tabanları ahşap döşemeli olup, üst örtü ahşap kirişler üzerine düz ahşap tavandır.

Germir İptidai Mektebi kitabesi (Y. Özbek)

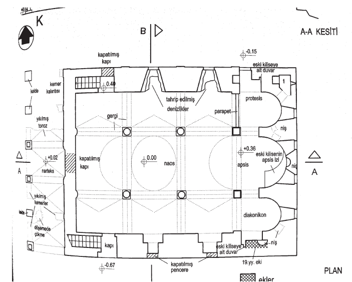

Germir İptidai Mektebi (Y. Özbek)

YILDIRAY ÖZBEK

GERMİR PANAGİA RUM KİLİSESİ

Banarya Mahallesi'nde, Germir*'i batıdan sınırlayan vadi yamacında bulunan kilise ve kuzeybatısındaki çan kulesi yerleşimin genel mimari dokusu içinde oldukça etkileyici görünmektedir. Yapının kitabesi yerinde değildir. Ancak, Meryem'in ölümüne adandığı ve 1837'de inşa edildiği bilinmektedir.

Yığma yapım tekniği ile kesme taşlarla inşa edilen kilise, üç nefli bazilika şemasındadır. Çapraz tonoz örtülü beş bölümlü narteks, batı girişini vurgulamaktadır. Kuzey ve güney duvarlarının batı ucunda yan girişler vardır. Ayrıca kuzeyden bemaya giriş sağlanmıştır. Nefler birbirinden ikişer sütun ile ayrılmaktadır. Orta nefin 1. ve 2, sütunları arası; pandantiflerle geçilen oval kubbe, yan nefler; beşik ve çapraz tonozun birlikte kullanıldığı karma bir sistemle, batı galerisi ise çapraz tonozlarla örtülüdür. Narteks ile kuzey ve güney duvarlarının üzerine yerleştirilmiş galeri, naosu "U"

Germir Panagia Rum Kilisesi planı (çizim: Ş. G. Açıkgöz)

Germir Panagia Rum Kilisesi

biçiminde kuşatmıştır. Bu kata ulaşım; kuzeybatı ve güneybatı köşelerindeki merdivenlerle sağlanmaktadır. Yan galerilerin doğusunda; iki oda bulunmaktadır.

Kilise, Neoklasik ayrıntılarıyla dikkat çekmekle birlikte sade cephelere sahiptir. Batı cephesinde; beş kemerli narteksin gerisinde profilli taş söveyle vurgulanan kapı, galeri cephesinde ise, -biri bugün mevcut olmayan- üç pencere yer almaktadır. Doğu cephesinde apsis dışa yansıtılmıştır. Duvarın görsel ağırlığını hafifleten dört pencerenin üzerindeki kornişler yatay bir ritm sağlamıştır. Kuzey ve güney cepheleri genel özellikleri ile simetrik olsa da, ayrıntıda farklılaşırlar: kuzeyde duvar yüzeyi plastırlarla dörde bölünmüştür.

Yapının bezemeleri; saçaklar, pencere üstlerindeki kornişler, kubbe kasnağındaki plastır ve silmeler, sütun başlıkları, yan galerilerdeki üçlü plastır düzeni ve resim programında izlenebilmektedir.

Kilisenin bezeme programında kalemişi resimlerin yeri büyüktür. Cuinet, yapının pek çok freskle bezendiğini ve birçok tablo bulunduğunu belirtmektedir. Yazar, İsa'nın mezara girişinin işlendiği bakır dövme-kabartma eser üzerinde özellikle durmuştur. Dinî figür ve konuların ağırlıklı olduğu resimlerde, bugüne ulaşabilenlerden anlaşıldığı kadarıyla, beyaz zemin üzerine mavi renkler hâkimdir. Başlık ve konsollar, yumurta dizileri ve akantus yaprakları ile bezenmiş, batı girişinin çevresine, pandantif ve kasnak ile batı galerisindeki sütun gövdelerine, doğudaki pencerelerin üzerine ikonografik figürleri resmedilmiştir.

Germir Panagia Rum Kilisesi içi

İlter de, Kayseri Etnoğrafya Müzesi'ndeki Barok ve Rokoko olarak nitelediği resimli ahşap panolar, kürsü parçaları ile kapı-pencere pervazlarının çoğunun bu kilisenin ikonastasisine ait olabileceği düşüncesindedir.

Yapının çan kulesi, birbirinden silmelerle ayrılan üç kademeden oluşur. Kare planlı alt bölümden girilerek sekizgen sağır gövdeye ulaşılmaktadır. Üstteki iki kademe, sütun ve kemerlerle sekizgen planı sürdürmektedir. Kare kesitli ayaklar, taş parapetler ve kemerlerle biçimlenen katlardan alttakine merdivenle ulaşılmaktadır. Çanın bulunduğu kısım kubbe ile örtülmüştür. Sütun başlıklarındaki kademelenme, kemer eğrilerini tekrarlayan profiller ve son katta kemerlerin üzerinde yer alan bezeme kuşağı, kuleyi zarifçe süsleyen ayrıntılardır.

Yapı özgün mimari bütünlüğünü koruyamamıştır. Galeri ve narteksin kuzey bölümleri ile narteksin güneyden ikinci ayağı yıkılmıştır. Bu ayağa yük aktaran kemerin bir bölümü de yıkılmış ve üstteki galeri döşemesinde çökme olmuştur. Kubbe derzlerindeki harçların boşalmasıyla örtünün strüktürü zayıflamış, doğu ve batıdaki alın duvarlarının dış cidarlarının sökülmesiyle içteki moloz dolgu doğal tahribata açık hale gelmiştir.

Kaynakça: Levidis, A., *Yıllık 1905*, Fener Rum Patrikhanesi Yayını, İstanbul, 1904, s. 138; Açıkgöz Güngör, Ş., *Kayseri ve Çevresindeki 19. Yüzyıl Kiliseleri Ve Korunmaları İçin Öneriler*, Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2007, s. 98; Cuinet, V., *La Turquie d'Asie*, Ernest Leroux Yayınevi, Paris, 1892, s. 319; İlter, F. "19. Yüzyıl Osmanlı Dönemi

Mimarlığı'nda Kayseri Yöresi Hristiyan Yapıları: Germir ve Endürlük Kiliseleri" *Belleten*, C.LII, 1988, S. 205, 1663-1683, s. 1670;İlter, F., "The Christian Settlements and Iconography of the Greek and Armenian Churches from the Late Ottoman Period in Anatolia", *Actes du II'eme Congres du Corpus d'Archeologie Ottomane Dans le Monde sur: Architecture Des Demeures İnscriptions Funeraires et Dynamique de Restauration,* Fondation Temimi, Zaghouan, 1998. 81-90,, s. 82; F. İlter, "19. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Mimarlığı'nda Kayseri Yöresi Hıristiyan Yapıları; Germir ve Endürlük Kiliseleri", Belleten, C. LII, 205, s. 1663-1683, Ankara 1988.

ŞEYDA GÜNGÖR AÇIKGÖZ

GERMİR SURP STEPANOS ERMENİ KİLİSESİ

1858'de yanan eski kilise yerine, 1860 yılında 1500 altın harcanarak tamamlanan yapının örtüsü ve yan duvarlarının büyük bölümü bugün mevcut değildir. Narteks ve galeri kapatılarak eve dönüştürülmüş, ek duvarlarla, diakonikonun önünde ikinci bir "ev" daha yapılmış, naosun ortasında, muhtemelen kilisenin taşlarıyla örülen duvarlarla sınırlandırılmış bir bahçe oluşturulmuştur.

Alboyacıyan, yapının "muhteşem" bir kubbesi olduğunu ve 1919'da sadece ikonastasisinin yıkıldığını belirtmiştir. Doğu ve batı duvarları, kilisenin üç nefli bazilikal planlı olduğunu göstermektedir. Narteks eve dönüştürüldüğünden, giriş özgün durumunu yitirmiştir. Doğuda, yarım daire planlı apsis ve iki yanında pastoforion odalarıyla bu odaların kuzey ve güneyine bitişik mekânlar bulunmaktadır. Dışarıdan da girilebilen bu mekânlardan kuzeydeki vaftizhane, güneydeki şapel olmalıdır. Narteksin kuzeyindeki merdivenle galeriye ulaşılmaktadır.

Kesme taştan yapılan kilisede, mevcut kısımlardan anlaşıldığı kadarıyla iç yüzeylerin yer yer kalem işi tekniğinde

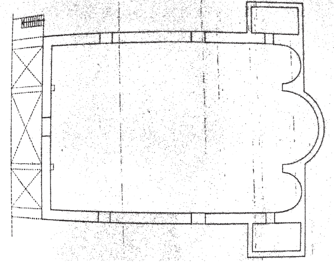

Germir Surp Stepanos Ermeni Kilisesi içi (Ş. G. Açıkgöz)

Germir Surp Stepanos Ermeni Kilisesi (Ş. G. Açıkgöz)

bezendiği görülmektedir. Batı duvarında; kapı ve pencere çevrelerinde, stilize edilmiş bitkisel motiflerden oluşan mavi kenar şeritleri ve protesisteki sarı ve yeşille renklendirilmiş silmeyle, silmenin altındaki perde saçakları ve yeşil kuşak, yapının bezeme üslubunun ipuçları olarak değerlendirilmelidir.

Kaynakça: A. Alboyacıyan, *Badmootiun Hye Gesaria*, Cairo 1937, s. 762; Ş. Güngör Açıkgöz, *Kayseri ve Çevresindeki 19. Yüzyıl Kiliseleri ve Korunmaları İçin Öneriler*, (Basılmamış Doktora Tezi), İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2007, s. 104; F. İlter "19. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Mimarlığında Kayseri Yöresi Hıristiyan Yapıları; Germir ve Endürlük Kiliseleri", Belleten, C. L II, 205, s. 1163;1683, Ankara 1988.

ŞEYDA GÜNGÖR AÇIKGÖZ

Germir Surp Stepanos Ermeni Kilisesi planı (çizim: F. İlter)

GERMİR TÜRKÜSÜ (GİNE YEŞİLLENDİ GERMİR BAĞLARI)

Germir Bağları Türküsü* Kayseri'de ve Türkiye'de *Gesi Bağları Türküsü** kadar bilinmemekle birlikte sevilen ve anlamlı bulunan türkülerden biridir. Bu türküde de *Gesi Bağları Türküsü'*nde olduğu gibi hasret ve derin bir özleyişin ifadesi vardır. TRT Müzik Bairesi Başkanlığı arşivinde repertuar sırası 1075 olan türkü TRT radyolarında özellikle yurttan sesler korosunda birçok defa seslendirilmiştir.

Türkünün bir hikâyesinin olup olmadığı kesin olarak bilinmemekle birlikte türkü, Kayserinin doğusunda bulunan, bir zamanlar köy olan Germir Mahallesi ve bağlarına atfedilen isimle bilinmektedir. Ancak türkünün sözleri içerisinde girişinden başka bir dizede de Germir ismi yer almamaktadır. Eserin ağır ve sanatsal bir üslupla seslendirilmesi, duygu yönünden etkililiğini daha da hissettir-

GİNE YEŞİLLENDİ GERMİR BAĞLARI

Yöresi: Kayseri
Kaynak Kişi: Ahmet Gazi Ayhan
Derleyen: M. Sarısözen
Notaya Alan: M. Sarısözen

Gine Yeşillendi Germir Bağları Türküsü notaları (M. Kınık Arşivi)

mektedir. İcranın çıkıcı seyrinde Hüseynî makam dizisinin klasik bir üslupla ifadesi görülmekle birlikte, karara gelirken Kürdî dizisinin bazı Kayseri türkülerinde olduğu gibi etkili ve ustalıkla kullanıldığı görülmektedir. Dokuz zamanlı usulle yazılan eserin giriş ve ara saz bölümü nakarattan tamamen bağımsız, kendine has bir özellik taşımaktadır.

Türkünün söz dizini, üçer mısradan oluşan ana bölüm ve ikişer mısradan oluşan nakarat bölümü olmak üzere, beşli dizelerden oluşan iki ana bölümden oluşmaktadır. Günümüze bu şekliyle ulaşmıştır. Eserin oluşumunda kimlerin katkısının olduğu bilinmemekle beraber kaynak kişisi olarak Ahmet Gazi Ayhan* görülmektedir. Ancak Ayhan'ın kendine ait besteleri ve türküleri arasında yer almayan eser anonim bir özellik taşımaktadır.

Türkünün sözleri şöyledir:

Gine yeşillendi de ağam aman Germir Bağları hey
Bakarım erimez dağların karı hey
Bergüzar yollamışda ağam aman ellerin yâri hey

Gine güzler geldi de ağam aman yollar işledi hey

Gözüm yaşı durmuş iken aman gine başladı hey
Benim yârim suna suna boylum aman nerelerde kışladı hey

Nakarat
Saçını boynuma ağam aman dolar ağlarım

Verseler yârimi yanıma da güler oynarım hey

MEHMET KINIK

GERMİR YUKARI MAHALLE CAMİİ

Melikgazi İlçesi, Germir* Mahallesi'nde yer almaktadır. Cami üzerinde inşa ya da onarım kitabesi bulunmamaktadır. Cami üzerinde inşa kitabesi olmamasından dolayı kesin bir inşa tarihi söylemek mümkün değildir. Fakat yapının plan ve kullanılan malzeme itibariyle VIII-XIX. yüzyıllarda inşa edilmiş olması muhtemeldir. Caminin beden duvarlarında kaba yonu taş, üst örtüde ise ahşap malzeme kullanılmıştır. Kuzey-güney doğrultuda dikdörtgen bir alan üzerinde yer alan caminin, kuzeyinde son cemaat mahallî yer almaktadır. Caminin güney, doğu ve batı cepheleri ikişer dikdörtgen formlu pencere ile boşaltılmıştır. Caminin harim kısmı kuzey-güney doğrultuda atılan ahşap kirişlerin üzerine yerleştirilmiş doğu-batı doğrultuda uzanan ahşap direklerle kapatılmıştır. Harimin üst örtüsü üçerli sıra halinde yerleştirilmiş toplam altı adet ahşap direk tarafından taşınmaktadır. Harimin beden duvarları ahşap lambrilerle örülmüştür. Caminin mihrabı, minberi ve vaaz kürsüsü orijinal değildir. Harimin kuzeyinde ahşap kadınlar mahfili yer almaktadır.

Kaynakça: Özbek-Arslan, *KTKVE*, s. 195.

SULTAN MURAT TOPÇU

GERMİRLİ HALİL EFENDİ

Âlim, müderris (Kayseri/Germir, ?- Kayseri, 1702). İlk tahsilini Germir'de yaptı. Hafızlığını tamamladıktan sonra medrese eğitimi için Kayseri merkeze geldi.

O zaman için şehir merkezine uzak olan (yaklaşık 5 km) Germir'den şehre gelirken pabuçlarını eline alarak koşarmış. Nedenini soranlara "ayağına batan taşların öte dünyada şahitlik yapacaklarını" söylediği rivayet edilmektedir. Ali Nisârî Efendi*'nin derslerine devam ederek icazetname (diploma) almıştır.

Hocasının ölümünden sonra müderrislik makamına geçti; kısa sürede şöhrete ulaştı, ardından Kayseri Müftüsü oldu. Bu dönemde evini Germir'den Kayseri'ye nakletti; Boyacı Kapısı civarında bir evde oturdu. Hocasının adını koyduğu oğlu Ali Nisârî'den torunu Halil, Akbıyıkoğlu Hasan Ağa Olayı*'nda şehit edilen Müftü Hacı Halil Efendi, Halil Germiri'nin torunudur. Bazı kaynaklar, "dede-torun" olan bu iki ismin görev ve ölüm tarihlerini karıştırmaktadır. Ahmed Nazif Efendi*, 1900 başlarında "Şahzade" ve "Nisârîzade" lakabıyla tanınan ailelerin Germiri'nin soyundan geldiğini yazmaktadır. Kabri, Seyyid Burhaneddin Mezarlığı güneybatısındadır.

Eserleri: *Şerhu Manzume-i İshak Efendi*; *Haşiyetu Şerhi Akaid*; *Haşiyetu Şerhi Kadı Miyr*.

Kaynakça: A. Nazif, *Meşâhir* (Diriöz'ler), s. 50–51; A. Nazif, *Mir'at* (Palamutoğlu), s. 180; Koçer, *Ulemâ,* s. 36–37; Bursalı, *OM*[1], C. I, s. 300; *Salnamelerde Kayseri*, (hzl. Uygur Kocabaşoğlu-Murat Uluğtekin), Kayseri 1998; s. 134

MUSTAFA IŞIK

GESARATSYAN, ELBİS

Yazar (İstanbul, 1830-?). Kayserili Gesaratsyan ailesindendir. Ermenice *Gitar* adlı aylık mecmuayı yayımladı. Hayattayken pek çok Ermenice gazete ve dergide makaleleri yayımlandı.

Eserleri: *Namagani ar Intertsaser Hayuhis (Okuma sever Ermeni Kadınlarına Mektuplar),* (1879).

Kaynakça: Pamukciyan, *BE,* s. 223.

YAYIN KURULU

Germir Yukarı Mahalle Camii (Yıldıray-Arslan KTKVE)

GESİ

Kayseri'ye 17 km uzaklıkta ve Kayseri'nin doğusunda, Kayseri-Sivas Caddesi'nin 16. kilometresinden başlayıp Salkuma Köyü'ne kadar devam eden Vadi'nin Mancusun'dan sonraki kısmında, Karatepe ile Agus Tepesi arasındaki yamaçlarda olan belde. Vadinin Erciyes Dağı*'na bakan yamaçlarına Güney Mahalle (Geçe) diğerine de Kuzey Mahalle veya Geçe denilir. Kapodokya Dönemine* ait ma-

Gesi

ğaralar, çok sayıda yeraltı şehirleri, Tıhrazlar, Roma* ve Bizans* dönemlerinden kalma askerî garnizonlar, kale kalıntıları, oda mezarlar, kaya kiliseleriyle çok eski zamanlardan itibaren insanların yerleştiği ve yaşadığı eski bir köydür. "Gesi" adı bir görüşe göre; Hitit Döneminden* bize intikal eden tarihî bir hatıra olup anlamıyla ilgili Hititlerin kullandıkları "Luwili" dilinde Gesi, Kassa, Kuwa-Assa "Kutlu güzel kent" şeklinde idi. Hâkim görüşe göre de Türkçe asıllı olup isme çeşitli anlamlar verilmiştir. Aslında eski Gesi "Bâlâ Gesi" (halk dilinde "Belâsı") ismiyle Gesi ve Efkere (Bahçeli)nin güneyinde aynı isimle anılan vadinin yamaçlarında idi. 1961 senesinde adı değiştirilerek "Bağyurdu"na sonraları "Gezi" ve son olarak 1990 senesinde Kayseri Valiliği tarafından tekrar Gesi'ye çevrildi. XVI. yüzyıl başlarında, 1500 yılında Gesi'de 35 Gebran (gayrimüslim), 13 Müslim, toplam 48 hane nüfus bulunuyordu. 1831 nüfus sayımında 153 hane Müslüman ve 40 hane Hristiyan, toplam 193 hane ve 965 nüfus vardı. Hristiyanlar Kuzey Mahalle'sindeki "Karabeyli" Semti'nde oturuyorlardı. Ortalama ömrün 40 yıl olduğu dönemde Gesi'de beslenme, barınma, temiz içme suyu ve salgın hastalıkların az olması insan ömrünü uzatmış ve

Gesi'de bir sokak (M. Korkmaz)

40–90 yaş arası insan sayısı esas nüfusun %30'una ulaşmıştı. Kayseri'de 40–90 yaş arası insan sayısı ancak 2000 yılı nüfus sayımında İl nüfusunun %26'sını bulabildi. Karamanlı olarak bilinen Hristiyanlar, 1923 yılında mübadeleye tâbi oldu. Salkuma*'dan ve Nize Köyü'nden çıkan sular, diğer yerlerle birlikte Gesi arazisini ve 14 km uzunluğundaki Gesi Vadisi'ne hayat verirdi. Türkülere konu olan Gesibağları/Bahçeleri XIX. yüzyıl sonlarında 862 dönümdü. Besi yemi olarak yetiştirilen 38 dönüm yoncalık, 16 dönüm "kökboya" bitkisinin yetiştirildiği boyalık, 715 dönümlük yine boya bitkisi olan cehrilik bulunuyordu. Kökboyası ve cehri önemli ihraç ürünlerindendi. Vadi yamaçlarında şahıslara ait 8 adet un değirmeni vardı. Bahçelerde meyvelerin en kalitelisi ve her çeşidi yetiştiriliyordu. Köy'ün vadi dışında kalan arazisi kıraç ve volkanik yapıdaki verimsiz alanlardır; tarım yapılabilecek 3152 dönüm arazi bulunuyordu. Arazinin dar olması insanları nakkaşlık, sıvacılık, boyacılık, taşçılık gibi meslekleri icra etmeye itti ve Türkiye genelinde en kaliteli inşaat ustalarının yetişmesine neden oldu. Ustalar çalışmaya İstanbul'a giderlerdi ve oranın hayat tarzını "İstanbul Beyefendiliğini" benimsemişlerdi. Üç hamam, iki cami, iki mescit, bir namazgâh, sekiz çeşme, iki kilise, sekiz dükkân, bir adet mağaza Gesi'nin kültürel ve ticarî varlıklarıydı. XIX. yüzyıl sonlarında köyde dört mahalle mektebi vardı. Üç müderrisi bulunan medrese, yıllık ücreti talebe başına bir altın lira olan iki özel mektep, Köy'e dışarıdan okumaya gelen yabancı talebelerin kalacağı vakıf hâline getirilmiş iki ev, 1908 yılında öğretime açılan beş sınıflı ilk mektebi bulunan bir eğitim merkeziydi. Deli Muallim (Mehmet Türkaslan, ö. 1949), Öğretmen Cevat Esen (1900–1981), Öğretmen Mithat Aytekin (1900–1972), Aydınlı Müderris Abdurrahman Efendi (ö. 1893), Elibüyükzade Müderris Osman Efendi (ö. 1896), Müderris Hacı Abdülhamid Efendi (ö. 1884), Hafız Mustafa Efendi (ö. 1897), Halis Mehmed Efendi (ö. 1895), Müderris Osman Efendi gibi hocalar ve

öğretmenler; Kaymakam Halil Bey (ö. 1905), Nahiye Müdürü Ethem Ruhi Öker (1900–1977) gibi idareciler, Köy'de yetişenler arasında bulunuyordu.

Gesi 1925 yılında nahiye oldu. 1951 yılında Türkiye'de ilk defa bir bucak merkezinde köy halkı tarafından ortaokul yaptırıldı ve 15 değişik köyden gelen öğrenciler burada okudu. 1912 yılında kurulan Belediye teşkilatı 1935'te kaldırıldı. 1965'te tekrar belediye kuruldu. 1935 nüfus sayımında 1218, 1965'te 1560, 2007 yılında yeni kurulan mahallelerle birlikte nüfusu 26.749 oldu. Hâlen Melikgazi ilçesine bir mahalledir.

Kaynakça: Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul 1993, s. 283; Cevat Esen, KAYTAM Arşivi, *Basılmamış Hatıralar*; *Gesi mezarlığı mezar kitabeleri*; H. Cömert, *Kayseri'de ilk Nüfus Sayımı 1831*, Kayseri 1993, s. 71; *Kayseri İl Yıllığı 1968*, s. 84; KAYTAM Arşivi, *183 numaralı "Defter-i esas-ı emlak" ve 114 nolu* İnbaşı, *16. YBKayseri*, Kayseri 1992, s. 90.

HÜSEYİN CÖMERT

GESİ ADSIZ ÇEŞME I

Kayseri Melikgazi İlçesi Gesi* Mahallesi'nde Güney ve Paşapınar Caddelerinin kesiştiği köşede bulunmaktadır. Kitabesi bulunmayan çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Tamamen, düzgün kesme yonu taş malzemeden yapılan çeşme, tek cepheli ve tek kemerli olarak tasarlanmıştır. Çeşmenin basık yuvarlak kemeri, yanlarda yekpare kesme taştan yapılmış dairevi ayaklar üzerindeki başlıklara oturmaktadır. Kemer kilit taşının üzerinde Arapça olarak "Maşallah" yazmaktadır. Cepheden hafif bir şekilde taşıntı yapan saçak kısmının üzerinde, yağmur ve

Gesi Adsız Çeşme I

Gesi Adsız Çeşme II (Özbek-Arslan KTKVE)

kar sularının rahat bir şekilde akmasını sağlamak maksadıyla yapılmış harpuşta yer almaktadır. Orijinal yalağı günümüze ulaşamayan çeşme, pirinçten yapılmış bir lüleye sahiptir. Çeşme üzerinde süsleme bulunmamaktadır.

Kaynakça: Özbek-Arslan, *KTKVE*, s. 621,

REMZİ AYDIN

GESİ ADSIZ ÇEŞME II

Kayseri, Melikgazi İlçesi Gesi* Mahallesi'nde Paşapınar Caddesi'nde yer almaktadır. Üzerinde yer alan günümüz alfabesiyle yazılmış üçgen biçimli beyaz mermer, kitabede yer alan bilgiye göre çeşme 1944 yılında inşa edilmiştir. Bir duvar yüzeyine yerleştirilmiş olan çeşme, kesme yonu taş malzemeden yapılmıştır. Tek cepheli ve tek kemerli olarak tasarlanan çeşmenin yuvarlak kemeri, yanlarda kesme taştan örülerek yapılmış kare kesitli ayaklar üzerindeki profil silmeli başlıklara oturmaktadır. Çeşme nişi içerisinde bulunan kitabede "Hayırseverlerimizin armağanı 1944" yazmaktadır. Çeşmenin tek lülesi niş içerisindeki taş üzerine yerleştirilmiştir. Çeşme, cepheden hafif bir şekilde taşıntı yapan profil silmeli bir saçak ile nihayetlenmektedir. Plan ve biçimsel özellikleriyle geleneksel çeşme

mimarisinin, Cumhuriyet dönemine bir yansıması olarak görebileceğimiz çeşmede, silmeler haricinde bezeme öğesi bulunmamaktadır.

Kaynakça: Özbek-Arslan, *KTKVE*, s. 661.

REMZİ AYDIN

GESİ BAĞLARI TÜRKÜSÜ

Gesi*, günümüzde Kayseri'nin bir mahallesi konumunda olan, bir zamanlar, özellikle bağları ve mesire yerleriyle meşhur bir yerleşim yeridir, kesin tarihi bilinmemekle beraber, bundan yaklaşık seksen doksan yıl kadar önce uzak bir diyardan, bir rivayete göre İstanbul'dan Gesi'ye gelin gelen bir genç hanımın yaktığı ve Gesi Bağları'nın bir leitmotif (ana tema/temel motif) olarak tekrar edildiği için bu adla ünlenen türkü, Kayseri Yöresi Türküleri içinde söz ve müzik yönünden karakteristik özellikler taşıyan gerçek bir mahallî klasik örneğidir. TRT Halk Müziği Arşivi'nde kayıtlı iki ayrı versiyonundan 631 numaralı olan birincisini Muzaffer Sarısözen, Ahmet Gazi Ayhan'dan* derlemiştir; 4026 sıra numarasıyla kayıtlı olanı ise hem kaynak kişisi ve derleyeni, hem de notaya alanı Ahmet Gazi Ayhan'dır. Birinci varyantı daha yaygın olan türküyü, halk müziği sanatçılarının yanında bugüne kadar farklı müzik türlerine mensup pek çok ünlü sanatçı okumuş, yorumlamıştır. Türkünün makamı uşşaktır.

Kayseri ile özdeşleşen ve şöhreti neredeyse Kayseri ile yarışan Gesi Bağları Türküsü'nün her iki varyantının da Ahmet Gazi Ayhan'dan derlenmiş olmasının doğal sonucu olarak aynı söz, usül ve makam özelliklerine sahip olduğunu görüyoruz. Farklılık; birincisinin, gerçek anonimlik özelliği gösteren tüm köy türkülerinde olduğu gibi daha sade, gereksiz süs ve gösterişten arınmış, kolektif dehanın izlerini taşıyan bir türkü olması; ikincisinin ise daha sanatkârane işlenmiş ve süslenmiş, bireysel yeteneğin kendini gösterdiği bir 'şehir türküsü' olmasıdır. Eserin bu yorumunu, özellikle Kayseri Yöresi Türküleri'nin geleneksel tavır ve üslubuna hâkim olan Ahmet Gazi Ayhan'ın, bestecilik yeteneğinin de dürtüsüyle, bilinçli ya da bilinçsiz olarak, "geleneğin yeni bir dil ve üslupla ifadesi" anlamında başarılı bir çalışma olarak değerlendirmek gerekir.

Türkünün bazı yazılı ve sesli kayıtlarda değişik isimlerle yazılıp söylendiğini görüyoruz. Mesela, aslen Ürgüplü olan ama Kayseri yöresine ait pek çok türküyü 1940'lı yıllarda taş plaklara okuyarak meşhur eden Refik Başaran "Kersi Bağları" şeklinde söylerken; Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu başkanlığındaki bir heyetin 1946 yılında yaptığı ağız derlemelerinin yer aldığı *Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler* adlı kitapta Osman Gonalga'dan "Gessi Bağları" adıyla derlendiğini görüyoruz. Mehmet Özbek'in *Folklor ve Türkülerimiz* kitabında da kaynak kişi Osman Gonalga ve türkünün adı "Gessi Bağları"dır. Ahmet Şükrü Esen'in *Anadolu Türküleri* kitabında ise diğer kay-

GESİ BAĞLARI

Yöresi: Kayseri
Kaynak Kişi: A. Gazi Ayhan
Derleyen: M. Sarısözen
Notaya Alan: M. Sarısözen

Gesi Bağları Türküsü notaları (M. Kınık Arşivi)

naklarda bulunmayan bazı orijinal sözler de içeren 17 kupleden ibaret türkü, Gesi Bağları adıyla verilmiştir. Kayseri Valiliğinin yayını olan *Kayseri ve Yöresi Halk Türküleri* kitabında ise bazı sayfalarda "Gessili", bazılarında "Gesili" İfakat Nine'den derlendiği kaydedilen ve ikişer mısralık bağlantılarıyla âdeta her kuplesi beşer mısradan oluşan 23 kuplelik bir destanla karşılaşıyoruz. Cahit Öztelli'nin *Evlerinin Önü* kitabında, bazı kaynaklarda "Kayseri Sürmelisi" olarak geçen "Sürmeli" adıyla kayıtlı türkü de Gesi Bağları'nın sözlerini çağrıştırmaktadır. Bazı kaynaklarda "Gezi Bağları" şeklinde geçtiğini de belirtelim

Hulusi Üstün'ün *Türkü Öyküleri* adlı kitabında, Gesi'de oturan Pazarörenli bir Avşar kadınından dinlediği türkünün hikâyesini esas alarak kaleme aldığı dramatize metinden de anlıyoruz ki, türküyü yakanın trajik duygularını yüreğinin derinliklerinde âdeta kişisel bir macera olarak yaşayan ve yaşatan halk, zaman içinde kendi dramını, ferdî hüznünü de Gesi Bağları'nın yeline emanet etmiş diyar diyar gezdirsin diye. Ve yörede yeni türküler doğmuş o gün bu gündür söylenegelen. *Verdiğin Yazmayı Bürüneyim mi, Bir Of Çeksem Karşıki Dağlar Yıkılır, Çırpını Çırpını Sılamdan Uçtum, Dağdan Yuvarlandı Kayalarımız, Posta Yolları* gibi türküler başta olmak üzere, birçok Kayseri Türkü'sünün Gesi Bağları'ndan doğan kardeş türküler olduğu söylenebilir. Gesi Bağları'nın bir başka varyantına *Nardıvannan Tıkır Mıkır İnişi* sözleriyle Kerkük'te rastlıyoruz.

Türkünün farklı kaynaklarda, birbirinden değişik ve çoğu zaman orijinalinde olmayıp başka türkülerden alındığı belli olan sözlerle karşımıza çıkması, tıpkı *Yozgat Sürmelisi* adlı meşhur Yozgat Türküsü'nde de karşılaştığımız önemli bir folklorik süreci çağrıştırmaktadır. Belirli bir yörenin müzikal ve kültürel kimliğini en belirgin biçimde yansıtan bazı türküler, popülerleşme sürecinde bir taraftan eğlence ve işret ortamlarına taşınarak orijinal söz ve ezgi yapısında olmayan unsurları bünyesine alıp farklı bir kimlik kazanırken, diğer taraftan sözü ve müziğiyle âdeta "mirî malı" gibi telakki edilerek, ferdî duygu ve düşüncelerin ifadesinde hazır söz ve ezgi kalıbı görevi üstlenirler. İşte Gesi Bağları Türküsü'nün, bazı icralarında, zaman içinde âdeta bir oyun havası ritmine ve yorumuna evrilmesinin ve bazı kaynaklarda asıl konuyla ilgisi olmayan sözleri içermesinin sebebi budur. *Gesi Bağlarından gelsin geçilsin/Kurulsun masalar rakı konyak içilsin* söyleyişinin türküye eklemlenmesinin de böylesi bir süreç neticesinde olduğu açıktır.

Oysa türkünün ana teması; Başka bir diyardan Gesi'ye gelin gelen genç bir kızın kendisini yuvadan atılmış yavru kuş gibi hissetmesi sonucu yeni yuvasında duyduğu gariplik ve dışlanmışlığı, eski yuvasına ve anasına duyduğu dayanılmaz hasretin acısıyla yoğurarak terennüm etmesidir. Türkü müzikal gücünü, daha çok anonim ezgilerde karşılaştığımız o erişilmez sadelikle bezeli rafine üslubundan alırken, sözlerindeki gücü, en çok ağıtlarda karşılaştığımız soylu ve samimi duyguların yürekten ifadesiyle oluşan "sehl-i mümteni" numunesi dil ve anlatımından almaktadır. Ahmet Hamdi Tanpınar'a, Gesi Bağları için "Bu acayip türkü hiç fark edilmeden yutulan bir avuç zehre benzer" dedirten de bu yönü olsa gerek.

Hemen hemen her kuplenin "Gesi Bağları" ile başlaması, türkünün doğduğu mekânı ve atmosferi vurgulayan etkili bir arka plan oluşturduğu gibi; anlatımı güçlendiren, çağrışımları diri ve canlı tutan bir leitmotif görevi de üstlenir. Aşağıya aldığımız bazı bölümlerinin bu gözle okunmasında fayda var:

Gesi bağlarında dolanıyorum
Yitirdim yârimi anam aranıyorum
El kadar mektuba güveniyorum
(Bir çift selamına güveniyorum)
Yaz da mektubunu anam postaya bırak
Felek bizi ayırdı anam yolumuz ırak

Gesi Bağlarında bir top gülüm var
Hey Allah'tan korkmaz sana bana ölüm var

Ölüm var da şu dünyada zulüm var
Gel otur yanıma hâllerimi söyleyim
Hâlimden bilmeyen ben o yâri neyleyim

Gesi Bağlarında üç ırgat işler
Anamdan mı gelir şu uçan kuşlar
Analar doğurur ele bağışlar
Atma anam beni dağlar ardına
Kimseler yanmasın, anam yansın derdime

Gesi Bağlarının gülleri mavi
Ayrıldım anamdan gülmeyim gayri
Alımı yeşilimi giymeyim gayri
Yas tutsun ellerim kına yakmayım
Kör olsun gözlerim sürme çekmeyim

Gesi Bağlarında kılarım namaz
Kılarım kılarım Hakk'a yaramaz
Dostun ettiğini düşman yapamaz
Örtün pencereyi değmesin yeller
Dertli olduğumu anam bilmesin eller

Gesi Bağlarında tokaştım taşa
Kardaş ekmeğini kakarlar başa
Yelip çalıştığım emeğim boşa
Ne deyim ağlayım alın yazısı
Kader böyle imiş onmaz bazısı

Gesi Bağlarında ötüşür kuşlar
Kalmadı başıma değmeyen taşlar
Anam bana kıydı ele bağışlar
Atma anam beni dağlar ardına
Kimseler yanmasın anam yansın derdime

Kaynakça: Prof. Dr. A. Caferoğlu, *Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler*, TDK Yay., Ankara 1995; A. Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir,* Dergâh Yay., İstanbul 1976; Ahmet Şükrü Esen, *Anadolu Türküleri*, İş Bankası Yay., İstanbul 1986; Cahit Öztelli, *Evlerinin Önü*, Özgür yay., İstanbul 1983; Hulusi Üstün, *Türkü Öyküleri*, Pozitif Yay., İstanbul 2003; Dr.Mahir Nakip, *Kerkük Türk Halk Musıkisinin Tahlil ve Tasnifi*, Ankara 1991; Mehmet Özbek, *Folklor ve Türkülerimiz*, Ötüken Yay., İstanbul 1981; *Kayseri ve Yöresi Halk Türküleri*, Kayseri Valiliği, Kayseri, t.y.; *TRT/THM Repertuar Kitabı;* Seyit Burhanettin Akbaş, Mehmet Özet, *Gesi Bağları Türküsü,* Kayseri 2001.

BAYRAM BİLGE TOKEL

GESİ HACI HAYDAR CAMİİ

Gesi*, Köprübaşı Mahallesi'nde yer almaktadır. Yapının inşa tarihi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Yapıda inşa malzemesi olarak kesme ve moloz taş birlikte kullanılmıştır. Kuzey-güney doğrultuda eğimli bir arazi üzerine inşa edilen cami, kuzey cepheye doğru iki katlı olarak düzenlenmiştir. Güneyden kuzeye doğru genişleyen cami, yamuk bir plandadır. Sonradan kırma çatı ile kaplanan caminin üst örtüsü düz damdır. Üst örtü, güneyde iki, ortada üç ve kuzeyde üç adet olmak üzere, toplam sekiz adet bağımsız ahşap sütun tarafından desteklenen ve kuzey-güney doğrultuda yerleştirilmiş ahşap kirişlerle kapatılmıştır. Harime giriş, batı cephenin kuzey ucunda yer alan dikdörtgen kapı ve doğu cephenin kuzey ucunda bulunan basık yuvarlak kemerli kapı ile sağlanmaktadır. Mihraba dik dört sahna bölünen harim, doğuda ikisi dikdörtgen, biri kare biçimli üç adet, batıda bir adet dikdörtgen ve kuzeyde iki adet dikdörtgen formlu olmak üzere toplam altı adet pen-

Gesi Hacı Haydar Camii ve Köşk Minaresi (Y. Özbek)

Gesi Hacı Haydar Camii içi (Y. Özbek)

cere ile aydınlatılmaktadır. Harim üst örtüsünü taşıyan ahşap sütunlar çifte bilezikli taş kaideler üzerine otururlar. Harimin güney duvarı ortasında yarım daire planlı, yuvarlak kemerli mihrap yer alır. Mihrap kemerinin üzerinde çarkıfelek, niş içerisinde ise askılı kandil motifi yer almaktadır. Mihrabın batısında yer alan ahşaptan yapılmış olan minber orijinal değildir. Harimin kuzey cephesine üst örtüyü taşıyan ahşap sütunlar üzerine bindirilmiş kadınlar mahfili yerleştirilmiştir. Caminin kuzeyindeki üç bölümlü son cemaat mahallîne, bu bölümün batısında yer alan Bursa kemeri biçimli dikdörtgen kapıdan ulaşılır. Mahallîn kuzeyinde yer alan üç kemer gözü birbirine dört adet korint başlıklı sütun ile bağlanır. Doğu ve batıda yer alan kemerler ise, taştan örülerek yapılmış ayaklar vasıtasıyla birbirine bağlanır. Son cemaat mahallînde bulunan yuvarlak kemerli, yarım daire planlı mihrap, kuzey cephenin tam ortasında iki pencerenin arasına yerleştirilmiştir. Caminin güneydoğu köşesinde yer alan köşk-minareye, yirmi dört basamaklı merdiven ile ulaşılır. Köşk-minare, kare bir kaide üzerine oturan sekizgen kesitli dört ayak üzerinde yükselmektedir. Yuvarlak kemercikler ile birbirine bağlanan sütunlar üzerinde, kare bir tabana oturmuş, altı kısmı testi biçiminde, üst kısmı koni biçimli külah bulunmaktadır. Köşk-minarenin doğu alınlığında, "Maşallah", güney alınlığında ise, "Tebarek Allah" ibareleri yazılıdır. Yapı süsleme öğeleri bakımından sadedir.

Kaynakça: Özbek-Arslan, *KTKVE*, s. 143-146; Esma Güleç, *Kayseri Minareleri (Cumhuriyet Dönemine Kadar)*, (E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2006, s. 135-136.

REMZİ AYDIN

GESİ HAMAMI

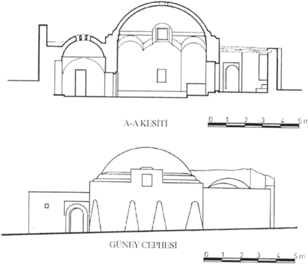
Gesi*, Güney Mahallesi, Üç Havuzlar Sokağı üzerinde bulunan hamam, günümüzde kullanılmamakta olup harap vaziyettedir. Eserin banisi ve inşa tarihi bilinmemektedir. Tek hamam olarak inşa edilen eser, eyvansız ve halvetsiz küçük bir taşra hamamıdır. Hamam, batıdan

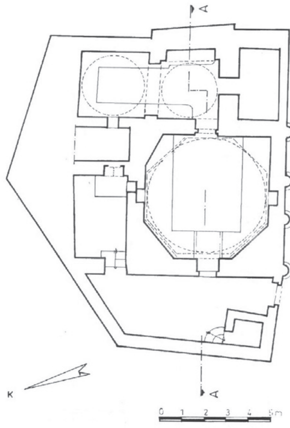
Gesi Hamamı (M. Denktaş)

doğuya doğru bir ön mekân, soyunmalık, sıcaklık, sıcaklığın güneybatısında tuvalet ve traşlık ile kuzeydoğu yöndeki su deposu ve külhandan oluşmaktadır. Ön mekânın üzeri ahşap, soyunma ve sıcaklık mekânlarının üzeri kubbe, su deposunun üzeri beşik tonoz, külhan ve tuvaletlerin üzerleri düz damdır. Hamamda kaba yonu ve moloz taş malzeme kullanılmıştır. Soyunma bölümünün güney dış duvarı, yuvarlak formlu dört adet payanda ile desteklenmiştir. Hamama giriş, güney cephesinin batı ucuna kaydırılmış yuvarlak kemerli kapıdan sağlanmıştır. Asimetrik bir plana sahip olan bu ön mekânın üzeri ahşap direklerle örtülmüş olup, üzeri toprak düz damdır. Fakat bu üst örtünün büyük bir bölümü çökmüştür. Bu mekânın güneybatı köşesinde bir adet tuvalet bulunmaktadır. Bu bölümün doğu cephesinin güney köşesine açılan kapıdan külhana geçilmektedir.

Soyunma mekânına, öndeki giriş mekânının doğu cephesinin orta bölümündeki düz lentolu kapıdan girilmektedir. Soyunma mekânının üzeri kubbe ile örtülüdür. Kubbeye geçiş doğu cephede tromplarla, batı cephede pandantiflerle sağlanmıştır. Pandantiflerin ortasında yuvarlak formlu delikler mevcuttur. Bu bölümün aydınlatılması kubbenin tepesine açılan yuvarlak formlu dört adet ışık gözü ve güney cephedeki duvarın üst kısmındaki dikdörtgen pencere ile sağlanmıştır. Soyunma bölümünün güney ve kuzey cephelerinin orta bölümlerinde birer adet

Gesi Hamamı kesiti ve güney cephe (çizim: M. Tuncel)

Gesi Hamamı planı (çizim: M. Tuncel)

Gesi Hamamı sıcaklık mekânında seki ve kurnalar (M. Denktaş)

niş bulunmaktadır. Kapı açıklıkları hariç soyunma mekânı 0,50 m yükseklikte ve 1,25 m genişliğinde sekilerle çevrilidir. Bu sekilerin üzeri ahşapla kaplıdır.

Sıcaklığa, soyunmalık kısmının doğu cephesinin ortasına açılan ahşap bir ön kapıdan geçilerek girilmektedir. Sıcaklık bölümü doğu-batı yönünde atılan basık bir kemerle üst bölümde ikiye ayrılmıştır. Sıcaklık bölümünün üzeri farklı büyüklükteki iki kubbeyle örtülmüştür. Bu kubbelerden kuzeyde olanı güneydekinden daha büyüktür. Her iki kubbeye geçiş pandantiflerle sağlanmıştır. Sıcaklığın aydınlatılması her iki kubbenin tepesine açılan yuvarlak formlu beşer adet ışık gözleriyle sağlanmıştır. Kuzeydeki kubbeli mekânın batı duvarına açılan 0,40 m genişliğindeki açıklıkla su deposu irtibatlandırılmıştır. Güneydeki kubbenin oturduğu doğu cephedeki duvar 0,50 m derinliğinde, 2,10 m genişliğindeki bir kemerle genişletilmiştir. Kapı açıklıkları hariç sıcaklık mekânının içerisi 0,12 m yükseklikte ve 0,65 m genişliğindeki sekilerle çevrilidir. Bu sekiler üzerinde üç adet kurna bulunmakta olup, kurnaların önlerinde ayna taşı yoktur. Sıcaklığın zemini ile duvarlarının yaklaşık 1,00 m kadar olan kısmı mozayikle sıvanmıştır. Sıcaklık bölümünün güney duvarına açılan düz lentolu kapıdan 3,30 x 1,75 m ölçülerindeki tuvalet ve traşlığın bulunduğu mekâna girilir. Bu mekânın üzeri düz damdır. Bu bölümün doğusundaki mekân tuvalet, batısındaki mekân ise traşlık olarak kullanılmaktadır. Kuzey doğu yönde yer alan külhanın üzeri düz dam, su deposunun üzeri beşik tonozla örtülüdür. İçerisi tamamen çöple dolu olan külhana girilememiştir. Hamamda kullanılan su, 600–700 m güneydoğu yönde bulunan Üç Havuzlar Pınarı'ndan künklerle getirilmiştir. Eserde hiçbir süs unsuru bulunmamaktadır. Küçük bir taşra hamamı olan eserde halvet ve eyvanların bulunmayışı ile girişteki ön mekânın düzenleniş biçimi ilk olarak bu hamamda karşımıza çıkmaktadır. Yine bu hamamın soyunmalığının güney cephesinin dış duvarında bulunan payandalar da ilk defa bu hamamda görülen bir uygulamadır. Kanaatimize göre, bu payandalar hamamın bu cephesindeki meyilden dolayı, statik amaçla konulmuş olmalıdır. Hamamın inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak soyunmalığın üzerini örten kubbenin yüksek bir kasnağa oturuyor olması ve bu kasnağın güney cephesine açılan dikdörtgen pencere, bu eserin geç dönemde yapılmış olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Ayrıca hamama girişi sağlayan kapının yuvarlak kemerli olarak yapılması ile girişteki ön mekânın üzerinin ahşap direklerin taşıdığı düz bir damla örtülü olması da Kayseri'deki XIX. yüzyılda inşa edilen taşradaki küçük hamamların soyunma bölümlerinde karşımıza çıkan bir uygulamadır. Muhtemelen Gesi Hamamı da yukarıda bahsedilen özelliklerden dolayı XIX. yüzyılın ilk yarısı içinde inşa edilmiş olmalıdır.

Kaynakça: Denktaş, *Su Yapıları*, s. 208-211.

MUSTAFA DENKTAŞ

GESİ İLKÖĞRETİM OKULU

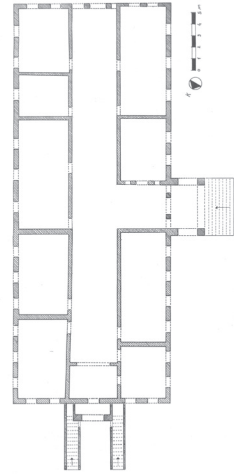
Gesi* Orta Mahalle'de yer alan yapı genel olarak kuzey-güney doğrultuda dikdörtgen plânda bodrum üzerine iki katlı olarak inşa edilmiştir. Eserin orijinal kitabesi yoktur ancak giriş revağı üzerinde gü-

nümüz rakamlarıyla 1908'de inşa edildiği yazılıdır. Günümüzde kullanılmayan yapının ikinci katının 1952 yılında ortaokul olarak kullanılması amacıyla yapıya eklendiği ileri sürülmektedir. Düzgün kesme taş malzemeyle inşa edilen okula, batı cephenin ortasına konumlandırılmış revaklı bir girişten geçilmektedir. Giriş revağı yığma iki ayak üzerine düz tavanlı olarak tasarlanmıştır. Giriş revağına sekiz basamaklı bir merdivenle ulaşılmaktadır. Okulun giriş kapısı düz lentolu olarak biçimlenmiş, kapı lentosu üzerinde yuvarlak kemerli pencere açıklığı dikkat çeker. Kapı açıklığının iki yanında birer pencere yer alır. Okul, kuzey-güney doğrultuda dikdörtgen plânda düzenlenmiş bir koridorun doğu ve batı kanadına yerleştirilmiş dersliklerden oluşur. Koridorun doğu kanadında beş derslik yer almaktadır. Aslında bu kanatta dört derslik yer almakta iken güneydeki dershane sonradan örülmüş bir duvarla iki dersliğe dönüştürülmüştür. Bu kanattaki tüm dersliklerin doğu duvarları üçer pencereyle boşaltılmıştır. Güney ve kuzey uçtaki dersliklerin güney ve kuzey duvarlarına ayrıca ikişer pencere açılmıştır. Girişin bulunduğu batı kanatta da dört derslik yer almakla birlikte ebatları bakımından doğu cepheyle asimetriktirler. Simetriyi bozan girişe açılan koridordur. Batı cephe duvarı toplam 13 pencereyle boşaltılmıştır. Koridorun kuzey ucunda zeminden yükseltilmiş olarak düzenlenmiş sahne yer alır. Simetriğinde ise batı cephedekine benzer kapı düzenlemesi dikkat çeker. Düz profilli bir silme kuşağıyla alt kattan ayrılan üst kata, kuzey cepheye eklenmiş iki taş merdivenle çıkılmaktadır. Üst kat plân olarak alt katı tekrar etmekle birlikte, alt kattaki giriş koridorunun üzerine bir derslik daha yapılmıştır. Alt kattaki koridor taş döşeli olup, sınıflar ahşap döşemelidir. Derslik ve koridorların tavanı düz ahşaptır. Yapıda herhangi bir süsleme yoktur.

YILDIRAY ÖZBEK

Gesi İlköğretim Okulu (Y. Özbek)

Gesi İlköğretim Okulu koridorları (Y. Özbek)

Gesi İlköğretim Okulu planı (çizim: Y. Özbek)

GESİ KÖPRÜBAŞI ÇEŞMESİ

Kayseri'ye 20 km uzaklıktaki Gesi Kasabası, Köprübaşı Mahallesi'nde bulunan çeşme hâlen kullanılmaktadır. Çeşme nişi içerisinde bulunan kitabeye göre eser H 1209 (M 1794) yılında inşa edilmiştir. Çeşmenin ön cephesinde düzgün kesme taş, arka cephesinde moloz taş, kitabede ise mermer malzeme kullanılmıştır.

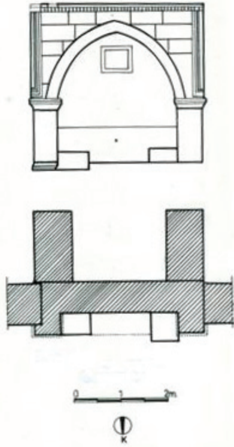
Tek kemerli ve bağımsız olarak inşa edilen çeşmenin yüksekliği 3,60 m, genişliği 3,75 m ve derinliği de 1,15 m olup, prizmatik bir kütle arz eder. 0,48 m derinliğindeki nişin üzerini örten sivri kemer, yanlarda yekpare taştan yapılmış ayaklar üzerindeki profilli başlıklara oturur. Kemerin kilit taşının yüzeyine açılmış çiçek motifi, kabartma olarak işlenmiştir. Baş-

Gesi Köprübaşı Çeşmesi (M. Denktaş)

Gesi Köprübaşı Çeşmesi kitabe (M. Denktaş)

Gesi Köprübaşı Çeşmesi planı (çizim: M. Denktaş)

lıkların hemen üzerinden başlayan profilli kenar silmeleri saçak kısmında da devam eder. Saçağın en üst kısmı düz silme kuşağıyla nihayetlenmekte olup, bu silme kuşağının altı dekoratif konsol dizisi ile tezyin edilmiştir.

Çeşme nişinin zemini, 0,80 m yukarısına kadar betonla sıvanmıştır. Orijinal ayna taşı muhtemelen bu sıvanın altında kalmış olmalıdır. Çeşme nişinin duvarı üzerine tek musluk bağlanmıştır. Çeşme nişinin doğusunda ve batısında birer adet seki mevcuttur. Bu sekilerin ortasında betondan yapılan küçük bir yalak bulunmaktadır. Musluktan akan su önce bu yalakta toplanmakta, daha sonra küçük kanallarla çeşmenin batı yönündeki büyük su yalaklarına aktarılmaktadır. Çeşmenin sivri kemerinin kilit taşının 0,30 m altında yer alan kitabe, cepheden çıkıntı yapmakta olup etrafı betondan bir çerçeve içerisine alınmıştır. 0,50 x 0,40 m ölçülerindeki üç satırlık kitabe celi sülüs hatla yazılmıştır.

Okunuşu:

Sâhibü'l- hayrât ve'l- hasenât
Merhûm ve mağfûrun leh El-Hâc
Halîl Ağa rûhıyçün el- fâtiha
Sene 1209.

Sade olan çeşmede, süsleme olarak başlıklar ve kenar silmeleri üzerindeki profillendirmeler ile saçak kısmındaki dekoratif konsol dizisinden bahsedilebilir. Ayrıca kemer kilit taşı üzerindeki açılmış çiçek motifi de dikkat çekmektedir.

Çeşme yapıldıktan sonra birkaç kez onarım görmüştür. Çeşme zaman içerisinde eksenden arkaya doğru kaymaya başlamış olup, bu kaymayı önlemek için çeşmenin arkasına 0,85 m eninde, 1,50 m uzunluğunda iki adet payanda atılmıştır. Yine bu onarımlar esnasında çeşme nişinin içerisi betonla sıvanmış ve önündeki beton yalaklar da esere ilave edilmiştir.

Kaynakça: Denktaş, *Su Yapıları*, s. 96-97.

MUSTAFA DENKTAŞ

GESİ ORTA CAMİİ

Melikgazi İlçesi, Gesi* Kasabası Orta (Güney) Mahalle'de bulunmaktadır. Caminin üzerinde inşa kitabesi olmamasından dolayı kesin bir tarih söylemek mümkün değildir. Ancak mimari özellikler ve plan itibariyle yapı XVIII. yüzyıl

Gesi Orta Camii (S. M. Topçu)

sonu XIX. yüzyıl başlarına tarihlendirilmektedir. Cami günümüze sağlam bir şekilde ulaşmış olmasına rağmen ibadete kapalıdır. Tamamen kesme taş malzemeden inşa edilen caminin üzerinde inşa ya da onarım kitabeleri bulunmamaktadır.

Cami, tek mekânlı camiler grubu içerisine girmektedir. Caminin batı cephesi üzerinde iki adet dikdörtgen pencere yer almaktadır. Kuzey cephede giriş kapısının hemen batısında yer alan dikdörtgen pencereden başka yapının, doğu ve kuzey cepheleri üzerinde pencere açılmamıştır. Caminin kuzeydoğu köşesinde 21 basamaklı bir merdiven ile çıkılan köşk minaresi yer almaktadır. Minare köşeleri pahlanmış dört adet sütunun taşıdığı külah ve alem kısmından oluşmaktadır. Caminin iç mekânına kuzey cephenin doğusunda yer alan ve günümüzde önüne ek bir mekân yapılan kapıdan geçilerek girilmektedir. Caminin harim kısmı pandantiflerle geçilen kubbe ile kapatılmıştır. Harimde yer alan mihrap ve minber orijinal değillerdir.

Kaynakça: Özbek-Arslan, *KTKVE*, s. 189.

SULTAN MURAT TOPÇU

GESİ SURP ASDVADZADZİN ERMENİ KİLİSESİ

Çeşitli kaynaklardan edinilen bilgiler değerlendirildiğinde Gesi*'de bugün mevcut olan yapının Surp Asdvadzadzin Kilisesi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapım tarihi bilinmeyen kilise işlevini yitirdikten sonra postane ve ev olarak kullanılmış sonra da terk edilmiştir. Naostaki sütunlar kaldırılarak nefleri yok edilen yapı, muhtemelen tonoz olan örtüsü de mevcut olmadığından özgünlüğünü hayli yitirmiştir. Sonradan eklenen duvarlarla, ortada bir koridor ve kenarlarda dört oda elde edilmesi, güney duvarının ortasına açılan kapı, çevredeki konutlarda olduğu gibi, ahşap kirişli düz toprak dam yapılması gibi müdahalelerle kilise mimarisine ilişkin ipuçlarının çoğu yok olmuştur. Buna karşı, kuzey apsisi ile ana apsisin bir kısmının mevcudiyeti, yapının üç nefli bazilikal planlı olduğunu göstermektedir.

Gesi Surp Asdvadzadzin Ermeni Kilisesi (Ş. G. Açıkgöz)

Kaynakça: Açıkgöz Güngör, Ş., *Kayseri ve Çevresindeki 19. Yüzyıl Kiliseleri Ve Korunmaları İçin Öneriler*, Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2007, s. 136.

ŞEYDA GÜNGÖR AÇIKGÖZ

GESİAD

Kayseri Genç Sanayici ve İş adamları Derneği (GESİAD) 1993 yılında kurulmuştur. Kurucu Üyeleri: Mustafa Yamanlar, Abdullah Katırcı, Mehmet Çetin, Mustafa Özkeçeci, Halit Gazezoğlu, Mahmut Temur, Mehmet Fındık, Mustafa Özkarakaya, A. Kadir Şenkalp, Galip Yazırdağ, Memduh Boydak, Ali Ezinç, Mehmet Hakyemez'dir.

Derneğin amacı: GESİAD üyelerini profesyonel düşünceye sahip, topluma ve toplumsal olaylara duyarlı, globalleşen dünyanın içinde kaybolmadan globalleşen, dünya ticaretine entegre olmayı başaran, kazanırken kazandırmasını da bilen, çalışanları önemseyen; toplumsal katılıma açık, araştırmacı, rekabetçi, yaşam kalitesi yüksek, sorunları ifade etmesini ve çözümlemesini bilen, sosyal ve girişimci birer fert hâline getirmektir. Bununla birlikte sanayici ve iş adamlarımızın görüş açılarını geliştirerek, Kayseri'nin ekonomik ve sosyal açıdan gelişmesine ve rekabet gücünün arttırılmasına katkıda bulunacak faaliyetler yaparak, sürdürülebilir kalkınmayı yakalamış bir kent hâline gelmesini sağlamaktır. Şehrin yönetim ve gelişmesine katkıda bulunur-

ken, giderek ülke genelinde hepimizi ilgilendiren kararların doğru alınmasında ve uygulanmasında katkıda bulunmaktır. Yönetim Kurulu Başkanlığını Hamdi Kınaş yürütmektedir.

YAYIN KURULU

GEVHER NESİBE

Kayseri'de 1205/6 yılında, vasiyet ederek Şifaiye-Gıyasiye (Çifte) Medreseleri isimli tıp kompleksinin yapımında katkısı olan Selçuklu prensesi. Gevher Nesibe Hatun hakkında tarihî kaynaklarda herhangi bir malumat bulunmamaktadır. Şifaiye-Gıyasiye için Gıyaseddin Keyhüsrev* büyük bir vakıf kurmuş, vakfın vakfiyesi kaybolmuş olduğu halde, Osmanlı döneminde XVI. yüzyıl vakıf tahrirlerinde bu vakfa ait kayıtlar bulunmaktadır. Bu vakıftan ayrı olarak yine 1500 tarihli Osmanlı Tahrir Defterindeki "Vakf-ı Türbe-i Neseb Hatun" kaydı Gevher Nesibe Hatun'a aitse, ki büyük ihtimalle ona aittir, Medrese ve şifahane vakfının dışında, yine Kayseri'de Alaaddin Keykubad'ın zevcesi Hunat Hatun*'da olduğu gibi türbeye türbedarlık için ayrı bir vakıf yapılmış olduğu anlaşılıyor. Kayıtlara göre eskiden Erkilet* yakınında bulunan Yorgat Köyü'nün malikâne vergisinin üçte biri bu vakfa aitti.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin sultanlarından I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ikinci saltanat yıllarının (1205–1211) başında Kayseri'de yaptırmış olduğu bir tıp medresesi ve bir hastaneden oluşan ve dünyada modern tıbbın başladığı (hastane ve tıbbiye ayrı ayrı, fakat bir arada ve araları irtibatlı) tesis olarak kabul edilen kompleksin hastane kısmının taç kapısı (portal) üzerinde şu kitabe bulunmaktadır:

Çifte Medrese taç kapısı üzerindeki kitabe

Eyyamüs-Sultanü'l-Muazzam
Gıyase'd-dünya ve'd-din
Keyhüsrev bin Kılıç Arslan -damet
ittifake- bena
hazâ el-Mâristan

Vasiyeti ani'l-Meliketi İsmetü'd-dünya
ve'd-din
Gevher Nesibe ibneti Kılıç Arslan -
arzâkküm-Ul-
Lahi- seneti isneteyn ve sittemie

Anlamı: Kılıç Arslan'ın oğlu Büyük Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında -Allah yardımını devamlı eylesin- bu hastane (mâristan), Kılıç Arslan'ın kızı İsmetüddin Gevher Nesibe Hatun'un vasiyeti üzerine -Allah onlardan razı olsun- altı yüz iki (1205/6) yılında bina edildi.

Burada görüleceği üzere Kayseri'ye yaptırılan bu hastane Anadolu Selçuklu sultanlarından II. Kılıç Arslan'ın (1155-1192) kızı, Gevher Nesibe Hatun'un vasiyeti üzerine kardeşi I. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından inşa ettirilmiştir. Kitabede "vasiyet" denildiğine göre Gevher Nesibe Hatun belli ki bir hastalıktan, herhalde Kayseri'de vefat etmiş, ölürken de kardeşi sultana, hayrına bir hastane yapmasını vasiyet etmiştir.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in, Konya'da Alaaddin Cami avlusundaki Selçuklu sultanları anıt kabiri olan Kümbethâne'de medfun olduğu bilindiğine göre, manzumenin tıp medresi kısmında bulunan Klasik Selçuklu tarzındaki iki katlı kümbet-türbe Gevher Nesibe Hatun'a ait olmalıdır. Türbede herhangi bir kitabe olmadığı gibi, olması gereken Gevher Nesibe Hatun'a ait mezar taşı da kaybolmuştur. Şimdi türbenin alt katına sonradan konan sembolik bir mezar taşı bulunmaktadır.

Kaynakça: H. Edhem, *Kayseriyye*; Albert Gabriel, *Kayseri Türk Anıtları*, (çev, A. A.Tütenk), Ankara 1956; Yasemin Demircan (Özırmak), *Tahrir ve Evkaf Defterlerine göre Kayseri Vakıfları*, Kayseri 1992; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri Gıyasiye Medresesi ve Darüş-şifasının Vakıfları", *IX. Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildirileri*, Ankara 2006.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

GEVHER NESİBE ÇEŞMESİ

Gevher Nesibe Medresesinin (1205) güneybatı köşesinde bulunan çeşmenin orijinal yeri, aynı medresenin yaklaşık 5,00 m güneyinde ve iki taç kapının ortasında bulunmakta iken, daha sonra belediyece yapılan Mimar Sinan Parkı ve medresenin önündeki çevre düzenlemeleri nedeniyle, bulunduğu yerden sökülerek bugünkü yerine nakledilmiştir. Eser üzerinde inşa kitabesi yoktur. Yalnız, H 1141 (M 1728) ve H 1288 (M 1871) tarihlerinde yapılan onarımlara ait kitabeler mevcuttur Öyleyse bu çeşme, bu tarihlerden daha önceki bir tarihte yapılmış olmalıdır. Bu taşınma esnasında kitabenin doğusunda bulunan ve kabartma olarak işlenen, ters hilâl ve altı kollu yıldız motifli taş kaybolmuştur. Çeşmede malzeme olarak, kitabelerde mermer, diğer kısımlarda düzgün kesme taş kullanılmıştır.

Tek kemerli çeşme, bağımsız olarak yapılmıştır. 4,55 m yüksekliğinde, 3,24 m genişliğinde ve 1,64 m derinliğinde olan çeşme, dikey dikdörtgen prizmatik bir yapıdır. 1,15 m derinliğindeki çeşme nişi, yanlarda duvar içerisine gömülü olan sütunceler ile sınırlandırılmış olup, nişin üzerini örten küresel örtü, taşların ışınsal olarak dizilmesiyle oluşturulmuştur. Çeşmenin profillendirilen yuvarlak kemeri bu sütuncelere oturmaktadır. Sütun başlıkları içeri doğru kıvrılarak volütlenmiştir. Sütun başlıkları arasına demirden gergi çubuğu konulmuştur.

Çeşme nişinin tam ortasında yer alan ayna taşı, yanlarda sütuncelerle sınırlandırılmıştır. Ayna taşının tam ortasına da bir adet musluk bağlanmıştır. Yanlardaki sütuncelerden daha geniş tutulmuş başlıkların ortasında yer alan panonun üzerinde, bir adet rozet görülmektedir. Bu pano ile yanlardaki başlıklar üzerine, cepheden öne doğru çıkıntı yapan konsol yerleştirilmiştir. Bu konsolun hemen üzerinde, tüm niş içerisini tamamen dolaşan profilli silme kuşakları yer almaktadır. Bu silmenin üzerine ise yarım daire formlu bir taş konulmuştur. Bu yarım daire formlu taşın merkezinde bulunan oval formdaki mermer kitabe üzerine H

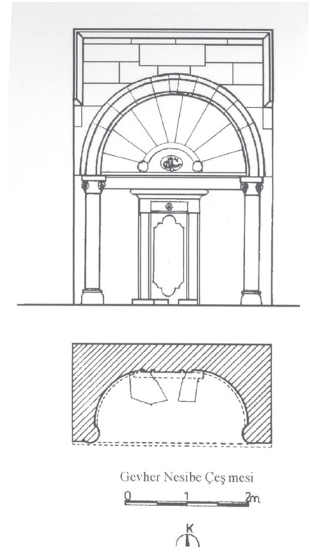
Gevher Nesibe Çeşmesi (Yıldıray-Özarslan KTKVE)

1288 (M 1871) tarihli padişah tuğrası işlenmiştir.

Sütun başlıklarının yaklaşık 1,00 m yukarısından başlayan kenar silmeleri, saçağı da çerçeve içerisine almaktadır. Saçak ile kemer arasında yer alan 1,05 x 0,35 m ölçülerindeki dört satırlık kitabe, ta'lik yazıyla yazılmıştır.

Okunuşu:

Menâfi' çeşmenin ve âbı
Zülâl olmuş letâfette
Şeker gibi halâvette
İçen ihvâna aşk olsun
Hasan-ı Hüseyin'in aşkına
İçer olsa o teşneler
Bula Kevser şarâbını
İçen ihvâna aşk olsun
Bu hayrı işleyen mü'min
Bakây-ı lâ yezâl buldu
Çerâğın kendi eliyle
Yakan ihvâna aşk olsun
Bu ta'mir târihin Hilmi
Ferâh gâfil yazub bunda
Hisâb idüb çıkar sende
Bulan ihvâna aşk olsun

Gevher Nesibe Çeşmesi planı (çizim: M. Denktaş)

Gevher Nesibe Çeşmesi üzerinde tura bezeme (Yıldıray-Arslan KTKVE)

Gevher Nesibe Çeşmesi'ne ait kitabe
(Yıldıray-Arslan KTKVE)

Çeşmede süsleme olarak, profilli silmeler, ayna taşı üzerindeki rozet ve padişah tuğrasından bahsedilebilir. Ayrıca çeşme nişinin üzerini örten küresel örtüyü oluşturan tasların ışınsal olarak dizilmesiyle, cephede zengin bir görünüşün oluşması sağlanmıştır.

Gevher Nesibe Çeşmesi'nde olduğu gibi, çeşme nişinin küresel örtü ile kapatılmasıyla ilgili uygulamayı Kayseri'de ilk defa Göllü Çeşmesi'nde (1551) görmekteyiz. Daha sonra bu uygulamayla Mıhlım I (1774), Büyük Çeşme Sokağı (XVIII. yüzyıl ortaları) ve Talas Hacı Ahmed Efendi (1885) çeşmelerinde de karşılaşılmaktadır. M 1728 yılında onarılan Gevher Nesibe Çeşmesi'nin taşıdığı mimari özellikler dikkate alındığında, büyük bir ihtimalle XVII. yüzyıl içerisinde inşa edilmiş olabileceğini düşünmekteyiz. İnşa tarihinden sonra 1728 ve 1871 tarihlerinde de onarılan çeşmenin orijinal sekileri ile su yalağı, günümüze ulaşamamıştır. Çeşme 1988 yılında inşa edildiği yerden sökülerek bugünkü yerine nakledilmiştir.

Kaynakça: Denktaş, *Su Yapıları* s. 58-60; Ömer Yörükoğlu, *Kayseri Çeşmeleri*, Kayseri, 1987, s. 15.

MUSTAFA DENKTAŞ

Gıyâseddin Keyhüsrev I Dönemine ait bakır paranın ön ve arka yüzü
(H. Erkiletlioğlu Arşivi)

Gıyâseddin Keyhüsrev I Dönemine ait sikkenin ön ve arka yüzü
(H. Erkiletlioğlu Arşivi)

GEVHER NESİBE DARÜŞŞİFASI bk. ÇİFTE MEDRESE

GIYÂSEDDİN KEYHÜSREV I

II. Kılıçarslan'ın küçük oğlu, veliaht şehzadesi, Uluborlu Meliki, Türkiye Selçuklu Devleti'nin beşinci sultanıdır. Melikliğinde batı uç bölgesi Türkmenlerinin çoğu ona bağlıydı, ağabeyleri Muhiddin Mesud ve Kutbeddin Melikşah'ın kuvvetleriyle III. Haçlı Seferi'ni teşkil eden ordulara ağır kayıplar verdirmiş, 1192'de başlayan birinci saltanatı dört yıl sürmüştür. Bu sürede Bizans İmparatorluğu'na karşı gaza ve cihada devam etmiş, Selçuklu ticaret kafilelerinin İstanbul-Konya arasında saldırıya uğraması üzerine, ordusunun başında Bizans arazisine girmiş, fütuhatta bulunmuş, çok sayıda esir ve ganimet elde etmiştir. Deftere kaydettiği esirleri, daha önce Bizans tarafından tahliye edilen Akşehir'e iskân etmiştir. Ağabeylerinden II. Rükneddin Süleyman Şah'ın Konya tahtını ele geçirmesiyle I. saltanatı sona ermiş, sekiz yıl sürecek olan maceralı gurbet yolculuğuna çıkmıştır. Güzergâhında bulunan Çukurova, Elbistan, Malatya, Halep, Diyarbakır, Ahlat ve Canik'te sultana yaraşır biçimde karşılanmış ve yolcu edilmiş, deniz yoluyla İstanbul'a gitmiş, orada saray mensuplarından Mavrezomes'in kızıyla evlenmiş, İstanbul'un Haçlılar tarafından işgali üzerine adalardan birine geçmiş, 1205'te II. Rükneddin Süleyman Şah'ın vefatı üzerine Konya'ya gitmiş, ikinci kez tahta oturmuştur. Oğullarından İzzeddin'i Malatya'ya, Alâeddin'i Tokat'a, Celaleddin'i Koyulhisar melikliğine tayin etmiştir. I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in ikinci saltanatı (1205–1211) Bizans'ın tevleriyle, Ermenilerle, Haçlılarla mücadelede, aynı zamanda Anadolu'nun imar ve inşasında geçmiştir. Maraş ve Antalya fethedilmiş, Antalya'da "Emîr-i Sevahillik" kurulmuş, ticaret hacmi genişlemiş, yolların güvenliği sağlanmış, 30–35 kilometrede bir kervansaray inşasına başlanmış, eş zamanlı olarak medreseler, dârüşşifalar, camiler vb. yapılara hız verilmiştir.

Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev Kayseri'de de önemli işler yapmıştır. En önemlisi 1206 tarihli dârüşşifa ve medresesidir. Kız kardeşi Gevher Nesibe Sultan* adına yaptırttığı bu kurum, dünyanın ilk tıp fakültesi olma özelliğine sahiptir. Her türlü hastalık tedavi edildiği gibi uygulamalı tıp eğitimi de veriliyordu. Danişmendli Mehmed Gazi*'nin Cami-i Kebir* (Ulu Camii) onun zamanında onarılmış, Danişmendli Mahmud Yağıbasan'ın kızı Atsız Elti Hatun* Camii de inşa edilmiştir. "Dârülfeth" unvanını taşıyan Kayseri, Selçuklu sul-

tanlarının, hanım sultanların ulema ve ümerasının gözdesi olmuş, Orta Anadolu'da Selçuklu kültür ve medeniyetinin seçkin bir merkezi hâline gelmiştir.

Kaynakça: Gönül Çantay, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1992, s. 41-44; İbn Bîbî, *El-Evamirü'l-Alaiye*, Haz. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayını Ankara 1996; Osman Turan, "Gıyâseddin Keyhüsrev I", *İA*, MEB Yay., VI. 613-620; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1971, s. 237-287; Osman Turan, "Selçuk Kervansarayları", *Belleten,* C. 39 (Ankara 1946), s. 471-496.

MUSTAFA KESKİN

GIYÂSEDDİN MEHMED

Selçuklu Hükümdarı (1339-40(?) - 1365). Eratnalı Devleti'nin ikinci sultanıdır. Babası devletin kurucu sultanı Alâeddin Eratna*'dır. Anası çağdaş kaynak *Bezm u Rezm*'e* göre İsfahanşah Hatun, Amasyalı Hüseyin Hüsameddin'e göre Amasya Emîri Tüli Bey'in kız kardeşi Sülipaşa Hatun*'dur. Ağabeyleri Sivas Valisi iken vefat eden Şeyh Hasan Bey ve kısa bir dönem onu tahtından eden İzzeddin Cafer Bey'dir. Doğduğu yer ve tarih hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. Ancak, şehit edildiğinde 25 yaşlarında olduğu tahmin edildiğine göre, Mehmed Bey'in 1339-40'larda Eratnalı Devleti*'nin Sivas'tan sonra başkenti olan Kayseri'de doğduğunu söyleyebiliriz. İlim tahsili için Konya'ya gönderildi. Konya'da Karamanoğlu Alâeddin Bey ile on üç yıl medrese arkadaşlığı yaptı. Babası Sultan Alâeddin Eratna'nın 1352'de ölümüyle boşalan Eratnalı tahtına geçirilmek üzere kendi tarafını tutan emirlerin yardımıyla gizlice Konya'dan Kayseri'ye getirildi. Türk veraset usulüne rağmen ümera ve ulemanın ittifakıyla ağabeyi Cafer Bey'e tercihen Şubat 1352'de "Gıyâseddin" unvanıyla Eratnalı tahtına sultan olarak oturtuldu. Mehmed Bey kendi adına hutbe okuttu ve sikke kestirdi. Ağabeyi Cafer Bey'i hapsettirdi. Yaşının küçük olması yanında, zayıf bir kişiliğe de sahip bulunan Gıyâseddin Mehmed, içeride emirlerin devlet ve hükümet işlerini ellerine geçirmelerine, dışarıda da Türkmen Beylerinin Eratnalıların zararına topraklarını genişletmelerine engel olamadı. Gıyâseddin Mehmed'in bir sultana yakışmayan tutum ve davranışları, bir taraftan âlim ve emirleri kendinden soğuttu, diğer taraftan da millete ağır gelmeye başladı. Kendisine muhalif emirlerin baskısına dayanamayan Gıyâseddin Mehmed, 10 Ağustos 1354'te tahtını terk ederek Konya'ya sığındı. Bu emirler Eratnalı tahtı için fırsat bekleyen Eratna'nın ortanca oğlu Cafer Bey'i 10 Ağustos 1354'te "İzzeddin" unvanıyla tahta çıkardılar ve üçüncü Eratnalı sultanı ilan ettiler. İzzeddin Cafer Bey, hemen kardeşinin taraftarı olan devlet adamlarını görevden aldı, yerlerine kendi adamlarını getirdi. Konya'ya sığınan Mehmed Bey, tahtına kavuşmak için Konya'dan Sivas'a, Sivas'tan da Kayseri'ye geldi ve 8 Nisan 1355'te Tekgöz (Yalnızgöz) Mevkii'nde kendisini bekleyen ağabeyi Cafer Bey ile karşılaştı. Yalnızgöz Savaşı'nı kazanarak ağabeyi Cafer Bey'i ve diğer muhalif emirleri bertaraf eden Mehmet Bey, 8 Nisan 1355 tarihinde ikinci defa Eratnalı tahtına oturdu ve kendisini sultan ilan etti. Sultan Gıyâseddin Mehmed, iç ve dış tehlikeleri atlattı ve Eratnalı Devleti'ni tek başına idare etmeye başladı. Fakat çocuk denecek yaşta babası Eratna'nın yerine, emirlerin isteği ve desteğiyle Eratnalı tahtına bir yıllık bir aradan sonra ikinci kez çıkarılan Sultan Gıyâseddin Mehmed, babasının yerini dolduramadı. Zayıf iradeli ve karakterli oluşundan dolayı, devlet işleri emirlerin ellerinde kaldı. Sultan'ın emirlerine, emirlerin de sultana güveni kalmadı. Sultan Mehmed, emirlerini disiplin altına almaya çalışırken, emirler de sultanı ortadan kaldırmak için çalıştılar ve kendi başlarına buyruk hareket ettiler. Sultan Mehmed emirlerinin nüfuzlarını kırmak için giriştiği bir harekette, aralarında gizli ittifak kuran kendi devlet adamları tarafından 13 Ekim 1365 tarihinde genç yaşta şehit edildi. Şehit Sultan Mehmed Kayseri Köşk Medrese içindeki kümbete babasının yanına defnedildi. Birinci ve ikinci saltanatı on iki yıl süren Sultan Gıyâseddin Mehmed döneminde; Sultan ile emir-

Gıyaseddin Mehmed Dönemine ait bir sikke (İ. Kolkıran)

ler arasındaki rekabet yüzünden bir otorite boşluğu doğdu. Askerî, idari, mali, ilmî, dinî ve ekonomik sistem yanında hak ve adalet düzeni de bozuldu. Yerine Alâeddin Ali* sultan oldu.

Kaynakça: Aziz b. Erdeşir-i Esterebâdî, *Bezm u Rezm*, İstanbul 1928, s. 167-168; Trk. Trc., Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990, s. 161-162; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *SAD I* (1969), Ankara 1970, s. 121-123; Gelibolulu Mustafa Ali, *Füsulu'l-Hallü Akd*, İÜ Ktp, nr. 9783, vrk. 103 b; Halil Edhem, *Kayseriyye Şehri*, İstanbul 1334, s. 113, Haz. Kemal Göde, *Kayseri Şehri*, Ankara 1982, s. 139; Hüseyin Hüsameddin Efendi, *Amasya Tarihi*, İstanbul 1329-1332, s. 33, 37, 44, 50; İ. Galip, *Takvim*, İstanbul 1309, s. 105; İnayetullah Efendi, *Eratna Tarihi*, Süleymaniye, Murat Molla/Lala İsmail Ktp., nr. 744/7, vrk. 153; Kemal Göde, *Eratnalılar (1327-1381)*, Ankara 1994, s. 87-102; Osman Turan, *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler*, Ankara 1954, s. 70/71, 72/73; İ. H. Uzunçarşılı, "Sivas-Kayseri ve Dolaylarında Eretna Devleti", *Belleten* XXXII / 126 (1968), s. 177-189; Şikâri, *Karamanoğulları Tarihi*, Neşr. M. Koman, Konya 1946, s. 61-88; Yaşar Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti*, Ankara 1970, s. 21-23.

KEMAL GÖDE

GIYÂSİYE MEDRESESİ bk. ÇİFTE MEDRESE

GİLABURU (VİBURNUM OPULUS)

Kayseri Bölgesi'nde "gilaburu, gilebolu, kiraboğlu" gibi isimlerle bilinen bir bitki türüdür. Türkçede kullanılan "gilaburu" sözü, Latince kökten gelen ve bugün İngilizcede de kullanılan "globule" kelimesinden geliyor. Globule'nin kelime anlamı, küçük, yuvarlak, kürecik demektir. Bu bitkiye İngilizler *Guelder rose*, Hollandalılar *Gelderse roos*, Almanlar ise *Gemeiner Schneeball* diyorlar. Diğer dünya dillerinde ise *bola de nieve*, *olvon*, *krosved*, *kvalkved*, *karina koralowa*, *koiranheisi* gibi isimler kullanılmaktadır.

Gilaburu bitkisi

Bu bitkinin yetiştiği coğrafya, Kuzey Amerika, Meksika, Kanada ve Avrupa'da ise Kuzey İrlanda... Türkiye'de de yetiştiğini bilenlerin sayısı oldukça azdır. Özellikle Kayseri'de Bünyan, Akkışla ve Gesi yöresinde bu bitki önemli ölçüde yetiştiriliyor.

Türkiye'de değişik adlarla halkın şifalı bitki olarak kullandığı gilaburu bitkisini Amerikalı bilim adamlarının keşfi Kanada'da XIX. yüzyılın sonlarında olmuştur. Kuzey Amerikalılar ve Kanadalılar, bu bitkiyi Kayseri ve yöresindeki halkın kullandığı biçimde kullanıyorlardı. Sonbaharda toplanan meyveleri daha sonra meyve likörü veya şurup yapıp içiyorlardı. Bu çalı türü genellikle sulak yerlerde ve bataklıklarda yetişiyordu. Anadolu'da olduğu gibi tarlaların ve bahçelerin kenarına dikerek aradaki sınırı da bu bitkiyle çizmiş oluyorlardı.

Kimyasal Bileşimi

Gilaburunun kabuksuz, zarlı taneciklerinin içerisinde valerianik asit, fosenik asit, viburnik asit, volatile asit (gaz hâline dönüşebilen, buharlaşan asit) ve kırmızı renk maddesi var. H. Kramer, bunlara ilaveten demir şurubu, çivit, tanen ve kendine has acı, ekşi bir tadı olan özün (viburnum) nötr, yani ne asit ne baz olduğunu, eterde ve alkolde çözülebilen ama suda çok az çözülebilen şekilsiz, beyaz bir toz olduğunu keşfetti.

Tıpta Kullanımı

Kızılcığa benzeyen bu bitki spazm çözücü etkisi nedeniyle Amerika'da genel olarak *cramp bark* ismiyle biliniyor. Bu bitki krampların yumuşaması, gevşemesi ve bütün spazm çeşitlerine, astıma, histeriye (peri hastalığı) ve kadınların değişik uzuvlarındaki (kol, bacak) kramplarına

iyi geliyordu ve özellikle de gebelik esnasında kullanılmasının yüksek derece faydalı olduğu biliniyordu. Doğum esnasındaki bütün ağrı nöbetlerini ve rahatsızlıkları önlediği ortaya konmuştur. Eğer gebeliğin son iki ayında günü birlik kullanılırsa doğumda kolaylık sağladığı ifade ediliyor ve şöyle deniyor: "Viburnum, gebelik esnasında çocuk düşürmeyi önlemek için hazırlanan bir preparattır. Bu bitki rahim içinde oluşan şiddetli ağrıları yatıştırır, sona erdirir, rahim çeperini gevşeterek doğumun kolaylığını sağlar." Bu bitki, idrar yolları hastalıklarında da kullanılıyor. Çünkü kanalları açıcı, rahatlatıcı ve gevşetici bir özelliği var (spazm çözücü). Böbrek taşlarını parçalamıyor ama bu kanallara giren ve şiddetli ağrılara yol açan taşların düşmesine yardımcı oluyor. Basur dahil vücudun bütün kanal sistemlerine inanılmaz derecede etki yapıyor. Tortuları, iltihapları, şişmeleri, urlaşan bölümleri temizliyor. Histeri hastalarında dahi kullanılabilen müthiş bir yatıştırıcıdır ve sinir sistemi üzerinde büyük bir etki sağlamaktadır. Bunun dışında astım, öksürük, hazımsızlık, akciğer hastalıkları ve boğaz ağrılarının tedavisinde kullanılıyor. Özellikle hazımsızlık ve mide rahatsızlığı çekenlere içerisindeki volatile asit sayesinde yardımcı oluyor. Bu madde gaz hâline dönüşebilen, buharlaşan bir asit türü olduğu için hazımda en doğal rahatlama yöntemlerinden biri olarak kabul ediliyor.

Kaynakça: D. Bartrum, *Hydrangeas and Viburnums*, John Gifford Ltd., (1958); WJ Bean; *Trees and Shrubs* Hardy in the British Isles Vol. IV Ri-z. Murray. (1925); M. *Griffiths*, The New Royal Horticultural Society Dictionary of Gardening R to Z. Macmillan. (1992); A. Rehder, *Manual of Cultivated Trees and Shrubs*, Macmillan Company. (1967); GS. Thomas, *Ornamental Shrubs Climbers and Bamboos*. John Murray (1992); *US- Roc Cooperative Science Program Flora of Taiwan* Vol IV: Angiosperme Epoch Pub. Co. *The Reader's Dige st Field Guide to the Trees and Shrubs of Britain* p. 143. (1975);
M. Blamey, & C. Grey-Wilson, *Flora of Britain and Northern Europe*. Hodder & Stoughton. (1989); A. Huxley, ed. *New RHS Dictionary of Gardening*. Macmillan.
www.purplesage.org.uk (1992); A. Demircan, *Geleboru (Viburnum opulus L.)'nun Çelikle Çoğaltılması Üzerinde Araştırmalar,* Ankara Ünv. Ziraat Fak. Bahçe Bitkileri Bölümü bitirme tezi. 16, s. (1998).

S. BURHANETTİN AKBAŞ

GİNE YEŞİLLENDİ GERMİR BAĞLARI TÜRKÜSÜ bk. GERMİR TÜRKÜSÜ

GİYİM-KUŞAM

Tarihçe

Kayseri'nin Müslüman Türkler tarafından fethi ile birlikte buraya yerleşen toplukların kıyafetlerinin nasıl olduğu tam olarak bilinmemekle birlikte geldikleri bölgenin giysi özellikleri ile yerleştikleri bölgenin ve İslamî geleneğin özelliklerini taşıdığı söylenebilir.

Kayseri'nin kışın soğuk, yazın ise sıcak olması bu şartlara uygun bir giyim tarzı gerektirmiş olmalıdır. Kıyafetlerin özellikleri ile ilgili bilgi ve belgelere tereke kayıtlarında ve seyahatnamelerde rastlanmaktadır.

Halkın giyimi ile yöneticilerin giyiminin Selçuklularda ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde birbirinden farklı olduğu bilinmektedir. Yüksek zümreden olan halk kadife ve ipek kumaştan elbiseler giyip süslemelerini altın ve gümüşten, klaptan gibi ipliklerden yaptırırken, normal tabakadan halk, yün ve pamuk dokumalardan elbiseler giyinmekteydi. Bu ayırımı Kayseri'ye seyahat yapan, Evliya Çelebi'-

XX. yüzyıl başlarında erkek kıyafetleri

Şakir Sungar'ın eşi Saadet Hanım'ın kıyafeti-1929 (B. Akbaş Arşivi)

nin *Seyahatnâme*'sinde de görmekteyiz. O, "Evvelâ şehir ayanı tamamen saya çuka ile samur, zerdeva, tilki boğazı, nafesî ve sincap kürk giyip, atlas kaftan giyerler. Orta hâlli olanları iskerled ve Londura çuka ve boğası kaftan giyerler. Kadınları sivri takke giyip üzerine izar (çar) bürünürler." diyerek konu hakkında birinci elden bir tanıklıkta bulunmuştur. Ayrıca Ahmed Nazif Efendi*'nin *Mir'at-ı Kayseriyye*'sinde yöremizin giyim kuşamıyla ilgili güzel bir örneğe; ayrıntılı bir sayım döküme rastlamaktayız. Belgeye göre Cebeci Bayraktarı Sarımsaklı (Bünyan) Ahmed Ağa adının karıştığı Patrona Halil Ayaklanması sonucu İstanbul'dan soruşturma için gelen memurlar, kendisini bulamayınca mallarını zapt edip bir listesini çıkartmışlardır. Açık artırma ile satışa sunulan bu mallar arasında şu giysi isimlerine rastlanmaktadır:

"Kırmızı sim düğmeli ağa nimteni (mintan), fıstıkî mercan düğmeli ağa nimteni, mavi salcı nimteni, kırmızı şal, mor şal, zümrüdî şal, beyaz fes, fıstıkî sim (gümüş) şeritli salcı nimteni, çuha piyade şalvarı, hurç heybesi, kırmızı çuhaya kaplı nâfe, kantuş kürk, karabina, mavi çuhaya kaplı kürk ile demir koparan, mavi mercan düğmeli bağar yeleği, mavi çuha şalvar, atlı şalvarı."

Bu belge XVIII. yüzyıl Kayseri'sinde kullanılan giysiler ve giyim kuşamda tercih edilen renkler konusunda ilgi çekici ipuçları barındırmaktadır.

Cumhuriyet kurulduktan sonra belli bir döneme kadar -özellikle Kayseri merkezde- erkeklerde, başta daha çok sivri kalıp fes ve üzerine sarılan sarıkla birlikte, üst giyimde göynek, yelek ve ceket, ayakta ise kısa beyikli şalvar ve camız gönünden yapılma çarık giyilmeye devam edilmiştir. Kadınların dışarı giyiminde ise daha çok siyah-beyaz veya lacivert-beyaz renkli makarna çar ile sade siyah renkli çarlar kullanılmakta idi. Özellikle makarna çar veya bürümcük çar da denilen çar, Cumhuriyetten sonra da uzun yıllar giyilmeye devam edilmiştir. Gayrimüslim ahalinin giyim-kuşamı da bütün Anadolu'da olduğu gibi Kayseri'de de Müslüman ahalinin giyimi ile benzerlik arz etmekteydi.

Aynı zamanda insanlar içlerinde bulundukları durumlarını da (özellikle iş durumlarını), giyim kuşama yansıtmıştır. Kadınlarımızın iş görürken önlük, arkalı veya elbiselerinin kollarının kirlenmemesi için kolçak takmaları, iş durumunun giysilere yansımasıdır. Bu tür giyim Pınarbaşı* ve Sarız* Avşarlarında sıklıkla görülmektedir. Bu duruma bir örnek de hayvancılıkla uğraşanların, keçe - yamçı (ata binerken soğuktan korumak için) giymeleridir. İncesu'ya yerleşen halkımızın kadınları o yörenin şartlarına uygun "peyikleri" çok geniş şalvarlar giyinmekteydiler.

1960'lı yıllarda sokak kıyafetleri

Kaynakça: *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, (hzl Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), YKB Yay., İstanbul 1999, C.3, 1.Kitap, s. 241; A. Nazif , *Mir'at* (Palamutoğlu), s.147-148.

İpek Atlas kumaştan dokuma çarşaf-sahibi: F. Çeşmebaşı (A. Yeğen)

HASAN YÜKSEL

Giysi Çeşitleri

Kayseri'de giyim kuşam usulünü geçmişten günümüze doğru değerlendirirken 1925 ve 1934 yıllarında uygulamaya konulan kılık-kıyafet inkılâbı bir milat özelliği taşır. İnkılâbın ilanına kadar Kayseri'de kullanılmakta olan giyim kuşam unsurları kadınlara ve erkeklere ait olanlar olmak üzere iki başlıkta incelenebilir.

Bazı kadın giysi ve süs unsurları şunlardır: Fes, üçetek, bindallı, hırka, salta, cepken, çarşaf, yazma, gömlek, dolama etek, şalvar, kuşak, şal, entari, yelek, önlük, kolçak, könçek, arkalık, çorap, yemeni, potin, küpe, altın dizisi, kemer, bilezik, toka. Ayrıca kına, allık, sürme, rastık da kullanılmış olan süs araçlarıdır.

Erkek kıyafetleri ve aksesuarları ise şunlardır: Başlık, sako, şal/kuşak, şalvar, sarık, gömlek, işlik, cepken, meşlek, yelek, yemeni, çarık, dizleme, çorap, ayakkabı, çevre, kemer, mendil, köstek, fişeklik.

Bu kıyafetlerden bazılarını açıklamak gerekirse:

Fes: Başa takılır. Erkekler sivri, kadınlar düz fes giyer. Keçeden yapılan fesler, sarıklı veya sarıksız olarak kullanılabilir.

Beyaz atlas kumaştan gümüş ve sarı simle işlenmiş yelek. Sahibi: A. Kurtuluş (A. Yeğen)

İçlik (İşlik): Yakasız, uzun kollu, kol ağzı bileksizdir ve içe giyilir.

Yelek: İçlik veya gömlek üzerine giyilen yelek, üç veya dört düğmeli ve kol ağızları , boyun ve alt kısmı sırma işlemelidir.

Yazma (Yaşmak): Desenli ve kare şeklinde olan yazma, kadınların başlarını örtmek için kullandıkları bir giysidir. Kenarları tığ işi, iğne işi veya pullarla süslenebilir.

Cepken: Çuha, ipek atlas veya kadifeden yakasız ve simlerle süslü bir kıyafettir. Bele sarılan kuşağı gösterecek kısalıktadır. Kolları sarkıktır.

Şalvar: Önlü arkalı olan şalvar ceplidir ve her iki yönden de kullanılabilir. Ağ yeri sıcak bölgelerdeki şalvarlara göre daha dardır. Erkeklerin şalvarı genellikle desensiz ve koyu renklidir, koyun yününden

Kayseri Bindallısı (Z. Şahin Arşivi)

Kuşak (Z. Şahin Arşivi)

Yağlık (Z. Şahin Arşivi)

Üç Etek (Z. Şahin Arşivi)

veya keçi kılından dokunur. Kadın şalvarları ise desenlidir, pazen, basma veya çuhadan yapılır. Uçkur yerinde kullanılan kumaş (mermerşah veya tenzuf) şalvarın kumaşından farklıdır. Bundaki amaç uçkurun hareketini kısıtlamamaktır.

Kuşak: Bele sarılarak kullanılan kuşak düz renkte veya desenli olabilir. Bu kuşak bele sarıldıktan sonra tokası arkaya gelecek şekilde üzerine kemer bağlanır. Kuşak özellikle cep vazifesi görür. Erkeklerin kullandıkları kuşağın içinde silah, kama, hançer, defter (cönk), yazı takımı, enfiye kutusu, para kesesi, tesbih, mendil gibi eşyalar bulunur. Kadınların kullandığı kuşak ise üçetek üzerinden sarılır.

Yemeni ve mest (M. Kilaburucu)

Sako: Erkeklerin giydiği uzun bir çeşit cekettir. Sako günümüzdeki ceketlere benzemekle birlikte onlardan daha geniştir. Sakonun cebi, yakası ve düğmesi yoktur. Sako özel günlerde giyilen bir kıyafettir.

Üçetek: Tek parça olan bu kıyafetin etek kısmı üç parçadan oluştuğu için bu ismi almıştır. V yakalı, uzun ve önü açıktır. Kemer veya kuşakla önü kapatılır. Daha çok kadife veya kutnudan yapılan üçeteğin içi kırmızı astarlıdır. Kol ve yaka kenarları işlememelidir. Üçetekteki büyük etek parçası arkada, diğer iki küçük etek parçası öndedir. Öndeki parçalar kemer veya kuşağa sıkıştırılarak da kullanılabilir. Üçetek gömlek ve şalvar üzerine giyilir.

Bindallı: Mor veya kırmızı kadife üzerine beyaz veya sarı sim ile çiçek, dal ve yaprak motiflerinin işlenmesiyle yapılır. Kolları bol, boyu uzun olan bu kıyafet, özel günlerde giyilir.

Mendil/Yağlık/Çevre: Kare şeklinde olan bu aksesuar hem erkek hem de bayanlar tarafından kullanılır. Bayanlar renkli, işlemeli ve kenarları oyalı mendiller kullanırken erkekler kenar işlemeleri daha az olan beyaz mendil kullanır.

Çar/Çarşaf/Bürümcük: Kadınların sokağa çıkmadan önce örtündükleri bir giysidir.

Kolçak: Günlük işler yapılırken kolların kirlenmemesi için kollara takılan iki ucu lastikli, koyu renkli kolluktur. Avşar köylerinde daha çok kullanılır.

Önlük: İş yapılırken kıyafetin kirlenmemesi için belden ayaklara veya diz altına kadar uzanan bir örtüdür. Genelde koyu renkli olan önlükte küçük bir cep bulunur. Önlükler kilim şeklinde dokunur. Yöremizdeki motifler genelde geometriktir.

Kıyafet inkılabından sonra manto, elbise, etek, gömlek, bluz, ayakkabı, kasket, fötr şapka, yelek, ceket, pantolon gibi kıyafetler tercih edilmeye başlanmıştır. Yukarıda ismi geçen kıyafetlerden bazıları (bindallı, fes, yazma, içlik, yelek, kuşak) genellikle evlilik törenleri gibi özel günlerde geleneksel olanı yaşatmak amacıyla giyilmektedir.

Kaynakça: Betül Aydoğdu, *Fahri Bilge'nin Kayseri Yöresi Türk Halk Bilimi Çalışmaları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2005; Gönül Tizer, "Giyimler Üzerine Notlar: Giyim-Kuşam ve Türk Kadın Kıyafetleri I", *Türk Folklor Araştırmaları*, 15 (Aralık 1974), S. 305, s. 7167-7169; Gönül Tizer, "Giyimler Üzerine Notlar: Giyim-Kuşam ve Türk Kadın Kıyafetleri II", *Türk Folklor Araştırmaları*, 15 (Ocak 1975), S. 306, s. 7194-7198; Hasan Yüksel, "Kayseri Yöresinde Giyim-Kuşam", *Erciyes*, C. 23, S. 274 (Ekim 2000), s. 22-25; Mustafa Parlak, "Kayseri'nin Mahallî Giyim ve Kuşamlarından Örnekler (I)", *Erciyes*, 1 (Ocak 1978), S. 1, s. 12-13; Seyfettin Şimşek, "Etnografya: Giyim Eşyalarının Hikâyeleri I", *Türk Folklor Araştırmaları*, 8 (Kasım 1963), S. 172, s. 3236-327; Seyfettin Şimşek, "Etnografya: Giyim Eşyalarının Hikâyeleri II", *Türk Folklor Araştırmaları*, 8 (Aralık 1963), S. 173, s. 3261-3262.

BETÜL AYDOĞDU

GİZİK DURAN

Millî Mücadele Kahramanı (Adana/Cumhurlu Köyü, 1897–29 Haziran 1929). Bugünkü Saimbeyli, Şarköy, Doğanbeyli, Tufanbeyli bölgelerinde I. Dünya Savaşı sonrasında faaliyet gösteren Haçın Ermeni çetelerinin bertaraf edilmesi ve bölgenin onlara karşı korunmasında kahramanlıklar göstermiştir. Millî Mücadele sırasında Develi'de Kilikya Komutanlığı karargâhı kurulmuş, Fransızların güney bölgelerimizi işgali ve Ermeni komitacıların Türk halkına yönelik silahlı saldırılarına karşı, düzenli kuvvete ihtiyaç duyulmuştu. O dönemde 30–40 kişilik bir grup arkadaşıyla eşkıyalık yapmakta olan Gizik Duran ile görüşen Osman Tufan Paşa, verilen emre itaat edeceklerine dair söz alarak bu silahlı gücü Millî Mücadele safları arasına katmıştır. Gizik Duran ve arkadaşları öncü kuvvetler olarak, Komutan Doğan Bey'in emirleri doğrultusunda Doğan-beyli'deki Ermeni çetelerini bozguna uğratarak Saimbeyli'ye kadar sürmüştür. Bu başarıdan sonra 3 Temmuz 1920 tarihinde kurtarılan Şarköy'de silahlı mücadele içinde yer almışlardır. Gizik Duran, Saimbeyli bölgesi Ermeni çetelerinden kurtarıldıktan sonra Pağnık Jandarma Karakol Komutanlığı da yapmıştır. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Cumhuriyet Dönemi ile birlikte çiftçiliğe başlayan Gizik Duran, çıkan bir kavga sonucu bir kişiyi öldürerek kaçak duruma düşmüş, Jandarma Onbaşı Osman Yazar komutasındaki müfreze tarafından öldürülmüştür.

Kaynakça: Remzi Kılıç, "Milli Mücadele'de Gizik Duran ve Faaliyetleri", *KYTSB*[4] s. 374.

CİHAD ŞAHİNOĞLU

GÖÇER, ALİ

Yazar, şair, eğitimci (Kayseri/Yahyalı, 1 Ekim 1966-). İlk, orta ve lise tahsilini Yahyalı'da tamamladı. Selçuk Üniversitesi Niğde Eğitim Yüksekokulundan mezun oldu (1986). Aynı yıl Adıyaman ilinde ilkokul öğretmeni olarak göreve başladı. Bu görevini sürdürürken Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdi (1997). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Bilim Dalında yüksek lisans yaptı (2000). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı Türkçe Öğretmenliği Bilim Dalında doktorasını tamamladı (2005). Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. "Yörükoğlu" mahlasıyla yazdığı şiirler ve değişik konularda yazmış olduğu araştırma-inceleme yazıları *Radikal, Yörtürk, Erciyes, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim, Öğretmen Dünyası, Dil Dergisi, Millî Eğitim, Türk Dili* gibi gazete ve dergilerde yayımlandı. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Eserleri: *Konuşmamızı Süsleyen Etkili ve Güzel Sözler* (2007); *Konuşmamızı Süsleyen Tarihî ve Edebî Anekdotlar* (derleme) (2007); *Türkçe Öğretimi* (2007); *Etkinlik Temelli İlk Okuma ve Yazma Öğretimi* (2008).

ALİM GERÇEL

DR. HIFZI NURİ'NİN KAYSERİ SANCAĞI RİSALESİ'NDEN

Kılık ve Kıyafet

Şehir ahalisinin giyinme şekli; İstanbul'la pek münasebetdâr, büyük tüccarların ekserisi mevsimine göre ceket, yelek, pantolon, palto, fes giyerler. Tüccarların bir kısmı ile esnaf şalvar, (pantolon biraz geniş olmak üzere) ceket, yelek, palto ve fes üzerine abani, bellerine yün veya şal kuşak sararlar. Birkısım esnafın [ise] palto yerine yerli dokuması (abâ) tabir ettikleri elbiseyi giyerler.

Esnaf çırakları ile pek aşağı sınıf, yerli bezinden ma'mul şalvarımsı don ve üzerine aynı bezden mamul gömlek, keçe külah üzerine (yapık) tabir ettikleri yazma yemeni sararlar.

İlmiye Sınıfı

Elfî şalvar, şal kuşak, önü açık kavuşturma mintan, cübbe, fes üzerine beyaz veya yeşil sarık sararlar.

Köylüler

Yaz mevsiminde üç etekli entari üzerine yerli beyaz bezden ma'mul (Ak) tabir ettikleri cekete benzeyen bir elbise, kışın şalvar, ekserisi yerli ma'mülattan pamuklu mintan ve aba giyerler. İhtiyarları, başlarına fes üzerine yeşil beyaz sarık (Hoca olmak şart değildir.), gençleri fes veya keçe külah üzerine âbânî veya yazma yemeni yapık sararlar.

Şehir Kadınları

Bir kısım kadınlar, servetlerine göre şal, ipekli basma, pazen vesaire gibi kumaşlardan ma'mûl gögsü kapalı, parmak yakalı, kolları uzun ve tasmalı, düz veya robalı uzun entari giyerler ve bellerine şal veya dokuma kuşak bağlarlar. Genç ve ihtiyar başlarına yazma yemeni, yazma baş örtü ve tülbent örterler ve bunları muskalayıp gelişigüzel başları üzerine atarlar. Bir uçları aşağı sarkar, kışın üzerine boy hırkaları, ayaklarına iskarpin, mes giyerler.

Tesettüre riayetleri olup, sokakta yerli çarşafı örtünürler ise de seferberlikten sonra yabancılarla çok görüşmeleri dolayısıyla içlerinde şık çarşaflar ve moda kostümler giyenler çoğalmıştır.

Bir kısım kadınlar ise; eski giyim tarzını muhafaza etmektedirler. Ve gençleri başlarına "tepelik" tabir ettikleri kadife veya ipekli kumaştan mamûl ufak bir fes şeklindeki hotuz gibi şeyi, servetinin derecesine göre meskukât [altın cinsinden veya eski gümüş paralar] ile donatırlar. İnci ve her nevi tezyinât ile süslerler. İhtiyarlar ise; yapık örterler. Elbiseleri yukarıda vasıflandırıldığı gibidir. Köylü kadınları, servetine göre, her nevi kumaştan mamûl, üç başlı entari, başlarına yazma yemeni, yapık "Börki" tabir ettikleri beyaz tülbent örterler. Bunlarda da başlarına "tepelik", "fes" koymak adeti vardır. Bazı köylü kadınları yerli bezinden mâmûl, beyaz veya boyalı geniş don ve üzerine aynı kumaştan "camedân" [Hırka] giyerler.

Kaynakça: Dr. Hıfzı Nuri *Kayseri Sancağı 1922,* (Sadeleştiren: Zübeyir Kars), Kayseri-1995 S. 17-18.

GÖDE, KEMAL

Öğretim üyesi, tarihçi (Yalvaç/Körküler, 1944-). İlköğrenimini 1953'te Körküler'de, ortaöğrenimini 1961'de Yalvaç'ta, yükseköğrenimini Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümünde tamamladı (1966). Askerlik görevinden sonra çeşitli okullarda öğretmenlik ve müdürlük görevlerinde bulundu. Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü öğretim görevliliğine atandı (1975). Enstitü müdür yardımcılığı görevini de yürüttü. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümünde Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen'in danışmanlığında *Halil Edhem ve Kayseri Şehri* adlı çalışmasını yüksek lisans tezi olarak 1978'de tamamladı. *Eratnalılar (1327–1381)* adlı çalışmasını Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde Prof. Dr. M Fahrettin Kırzıoğlu yönetiminde doktora tezi olarak 1981'de tamamladı. Yüksek İslam Enstitüsünün İlahiyat Fakültesine dönüşmesinden sonra burada öğretim görevlisi olarak vazife yaptı (1983–1984). Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalına yardımcı doçent olarak atandı (1984). Kurucu Tarih Bölümü Başkanlığı yanında, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölüm Başkanlığını da yürüttü. Kayseri ile ilgili kongrelere katılıp tebliğler sundu. *Erciyes* dergisinde yazılar yayımladı. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümüne naklen atandı (1993). Genel Türk Tarihi Anabilim Dalında doçent oldu (1995). Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalında da profesörlüğe yükseltildi (2001). Fakültedeki görevi yanında 1995'te Şarkikaraağaç Meslek Yüksekokulu müdürlüğü görevini de üzerine aldı ve bu görevi 16 Ağustos 2004 tarihine kadar sürdürdü. Ardından emekli oldu (2008). Evli ve üç çocuk babasıdır.

Eserleri: *İslam Türk Medeniyeti Tarihi* (Y.İ.E. öğretim üyeleri ile birlikte, 1977) *Halil Edhem ve Kayseri Şehri* (1982); *Sultan Alâeddin Eratna* (1990); *Tarih İçinde Kayseri* (1991); *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi* (1991); *Türk-İslam Kültür ve Medeniyeti Tarihi* (1992); *Eratnalılar* (1994).

YAYIN KURULU

Kemal Göde

GÖĞER, TURGUT

Gazeteci (Diyarbakır, 1932–Ankara 1989). Gazeteciliğe *Hâkimiyet* gazetesinde başladı (1951). Siyasî mizah ağırlıklı haftalık *Bomba* ve *Emmimiz** isimli gazeteleri çıkardı (1953). Daha sonraki yıllarda gazetecilik mesleğinden ayrılarak SSK Bölge Müdürlüğünde bölüm şefi, Genel Müdürlükte Sigorta ve Primler Dairesi Başkan Yardımcılığı görevlerinde bulundu.

MAHMUT SABAH

GÖKBAYRAK DERGİSİ

Fikir ve kültür dergisi. Merkezi Kayseri'de bulunan Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği yayın organıdır. 1994 yılının Ocak-Şubat döneminde yayın hayatına başlayan dergi günümüze kadar kesintisiz olarak okuyucularına ulaşmaktadır. 2 aylık dönemler halinde yayınlanan *Gökbayrak dergisi* ismini, 1933 yılında Doğu Türkistan'ın tarihî kenti Kaşgar'da kurulan "Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti"nin resmî bayrağı olan Gökbayrak'tan almaktadır. Gökbayrak, gök mavisi zemin üstüne işlenen beyaz ay ve yıldız tarafından temsil edilmektedir. Doğu Türkistan'ı ve dernek faaliyetlerini daha geniş kitlelere ulaştırmak amacı ile *Gökbayrak dergisi* yayın hayatına başladı. Dergi, başta Doğu Türkistan'ın tanımına hizmet etmektedir. Binlerce yıllık Doğu Türkistan kültürü ve medeniyeti hakkında bilgiler içermektedir.

Türkistan'da Çin tarafından uygulanan soykırım ve vahşet gözler önüne serilmekte, her biri alanlarında uzman akademisyenlerin konu hakkındaki araştırmalarına yer verilmektedir.

Doğu Türkistan'ı her yönü ile tanıtan çok zengin bir arşiv oluşturmuştur. Doğu Türkistan'ın kültür ve medeniyetinin yanı sıra örf ve adetler, zengin mutfağından örnekler, tarihî şahsiyetler ve olaylar, hiçbir kaynakta bulanamayacak önemli bir kaynaktır. Doğu Türkistan, Çin, Orta Asya ve Uzak Doğu hakkında önemli araş-

Gökbayrak dergisi

Ahmet Gökbel

tırma ve incelemeler içerdiğinden, araştırmacılar için başvuru kaynağıdır. Türkiye dışında 33 ayrı ülkede 300'e yakın okuyucuya ulaşmaktadır.

Kaynakça: Kayseri Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği Genel Merkezi.

YAYIN KURULU

GÖKBEL, AHMET

Öğretim üyesi, ilahiyatçı (Yahyalı, 1965-). Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı'dır. İlk, orta ve lise öğrenimini Yahyalı'da tamamladı. Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu (1987). Aynı Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans (1990), doktora çalışmasını tamamladı (1994). Bu arada Milli Eğitim Bakanlığına bağlı çeşitli liselerde öğretmenlik ve idarecilik yaptı (1987–1995). Ardından Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalında yardımcı doçent (1995–1999), doçent (1999–2004) ve profesör oldu (2005). 2006 yılında CÜ İlahiyat Fakültesi Dekanlığına atandı.

Eserleri: *İnanç ve Adetleriyle Yahyalı'da Varsak Türkmenleri* (1997); *Hurafeler ve İslam Gerçeği* (çev. 1997); *Anadolu Varsaklarında İnanç ve Âdetler* (1998); *Kıpçak Türkleri* (2000); *Türk-İslam Tarihine Eleştirel Bir Yaklaşım* (çev. 2003); *İnanç Tarihi Açısından Sivas* (2004)

YAYIN KURULU

Ayvaz Gökdemir

GÖKÇEK, FAZIL

Öğretim üyesi, edebiyatçı (Sarız/Fettahdere Köyü, 1966-). İlkokulu Köyü'nde, ortaokul ve liseyi Kayseri'de okudu. Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümünde bir yıl öğrenim gördü (1983). Ardından Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne geçti ve buradan mezun oldu (1988). Aynı yıl yüksek lisansa başladığı bu bölümde asistan oldu (1989). Doktorasını *Mehmet Âkif'in Şiiri Üzerinde Bir İnceleme* başlıklı teziyle tamamladı (1995). Aynı üniversitede yardımcı doçent (1996), doçent (2002) ve profesör oldu (2009). Hâlen aynı bölümde görevini sürdürmektedir. Yazılarını *Dergâh*, *İlmî Araştırmalar*, *Yedi İklim*, *Türk Yurdu*, *Merdiven Şiir* gibi dergilerde yayımladı.

Fazıl Gökçek

Eserleri: *Kafkasya'dan İstanbul'a Hatıralar* (2000); *Fatih Kerimi, İstanbul Mektupları* (2002); *Fatih Kerimi, Avrupa Seyahatnamesi* (2002); *Ahmet Mithat Efendi, Letaif-i Rivayat* (2002); *Emin Nihat, Müsamemeretname* (2003); *Mehmet Âkif'in Şiir Dünyası* (2005); *Osmanlı Kapısında Büyümek- Ahmet Mithat Efendi'nin Hikâye ve Romanlarında Gayrimüslim Osmanlılar* (2006); *Bir Tartışmanın Hikâyesi–Dekadanlar* (2007); *Safahat* 1-7. Kitaplar (2008).

Kaynakça: *Dergâh Dergisi,* S. 214.

YAYIN KURULU

GÖKDEMİR, AYVAZ

Kayseri Milletvekili, yazar, eğitimci (Gaziantep, 1942 - 19 Nisan 2008). Oğuzeli İlkokulundan mezun oldu (1955). Adana Haruniye Düziçi İlköğretmen Okulu imtihanlarını kazanarak parasız yatılı olan bu okula girdi (1955). Gösterdiği başarı dolayısıyla Ankara Yüksek Öğretmen Okuluna seçildi (1960). Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu (1965). Yüksek İslam Enstitüsünde Türk Medeniyeti Tarihi dersleri verdi. Öğretmenlik görevine Kayseri Lisesinde başladı (1965-1968). Kayseri Türk Kültür Derneğinde *Yeni Şafak* adlı bir dergi çıkararak gençlerin eğitim hayatına yardımcı olmaya çalıştı. Lüleburgaz ve Uzunköprü Lisesinde görev yaptı (1970-1973). Ankara Gülveren Lisesine tayini çıktı (1973). Aynı yıl Gazi Eğitim Enstitüsüne tayin edildi. Buradan Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Okulları Genel Müdürlüğüne getirildi (1975). İstanbuldaki Türk Musikisi Devlet Konservatuarının açılışını yaptı (1977). 12 Eylül 1980 Askerî Darbesi'nden sonra müşavirlikten alınıp Ankara İmam Hatip Lisesine öğretmen olarak verildi. Ankara Özel Yükseliş Kolejinde müşavirlik ve genel müdürlük yaptı. Siyasete atılarak Doğru Yol Partisine girdi (1986). İki defa

Gaziantep'ten milletvekili adayı olduysa da seçilemedi. XIX. Dönem seçimlerinde Gaziantep Milletvekili seçildi (1991). Cumhuriyet Hükümetlerinde Devlet Bakanlığı yaptı (1993-1996). XX. Dönem milletvekili genel seçimlerinde Kayseri Milletvekili oldu (24 Aralık 1995). 18 Nisan 1999 genel seçimlerinde Erzurum Milletvekili seçildi. XXII. Dönem'den itibaren parlamento dışında kaldı. Türk Ocakları Merkez Yönetim Kurulu ve Danışma Kurulu Üyesi olarak görev yaptı (1989-1991/1996-2008). Katıldığı Türk Ocakları 37. Olağan Kurultayında rahatsızlanarak vefat etti. Değişik dergi ve gazetelerde yazıları yayımlandı. Evli ve üç çocuk babasıydı.

Eserleri: *Milliyet Duygusu* (1964); *Lise ve Dengi Okullar İçin/Nazım Yönüyle Yardımcı Edebiyat Kitabı I, II, III* (Sevgi Gökdemir ile birlikte) (1972); *Buhranın Kaynağında: Müşahedeler, Tespitler, Cevaplar* (1979); *Türkiye'de Askerî Müdahaleler* (Yılmaz Öztuna ile birlikte) (1987); *Yunus Emre/Güldeste* (Sevgi Gökdemir ile birlikte) (1990); *Türk Kimliği* (2004); *Düşünce Tarihimizden Portreler* (2005).

Kaynakça: ed. Orhan Arslan, *Ayvaz Gökdemir'e Saygı,* Ötüken Neşriyat İstanbul 2009.

ERDOĞAN MURA

GÖKER, MEHMET

Kayseri Milletvekili, hukukçu (Kayseri/Pınarbaşı, 1926 – 20 Mayıs 1995). İlkokulu Bürüngüz Köyü'nde, ortaokul ve liseyi Kayseri'de tamamladı. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu (1949). Hopa Sorgu Hâkimliği, Altındağ Mahkemesi Muavinliği, Altındağ Sulh Hâkimliği ve Temyiz Mahkemesi 3. Ceza Dairesi Raportörlüğünde bulundu. Vazifesinden istifa ederek Ankara'da serbest avukatlık yaptı (1957). Kurucu Mecliste Kayseri İli temsilcisi olarak bulundu (6 Ocak 1961). XII. Dönem seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisinden Kayseri Milletvekili seçildi (1961). Evli ve üç çocuk babasıydı.

Kaynakça: *TBMM Arşivi, Özgeçmiş; TBMM Albümü* s. 545.

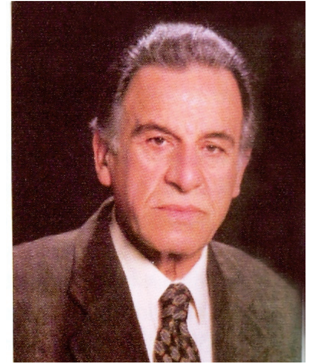
YAYIN KURULU

GÖKHAN, YAŞAR

Gazeteci (Talas, 1934-). İlkokul, ortaokul ve liseyi Kayseri'de bitirdi. Yükseköğrenimini İstanbul'da yaptı. Gazeteciliğe Kayseri'de başladı (1951). Yerel gazetelerden *Gayret*, *Hâkimiyet* ve *İstiklal*'de yazıları yayımlandı. Mesleğe İstanbul'da *Yeni Gazete* ve *Hafta Sonu*'nda editör olarak devam etti. Daha sonra *Hürriyet* gazetesine geçti ve yazı işlerinde editörlük, redaksiyon komitesi başkanlığı ve danışmanlık yaptı. 17 yıl, Sedat Simavi Vakfının genel sekreterliğini ve 'ödül yönetmenliği'ni yürüttü. Daha sonra *Dünya* gazetesine geçerek, Yurt Haberleri Servisi Yazı İşleri Koordinatörlüğü ve Makaleler Sorumluluğu görevlerinde bulundu. Gazete'nin yan yayınlarından *Pazarlama Dünyası* dergisinin yazı işleri müdürlüğünü yaptı. Sürekli Basın Kartı ve Burhan Felek Basın Hizmet Ödülü sahibidir. Evli ve bir çocuk babasıdır.

YAYIN KURULU

Gökhan Yaşar

Ömer Lütfü Göknar

GÖKNAR, ÖMER LÜTFÜ

İşadamı, mühendis (Talas, 1941–21 Nisan 2002). Yıldız Teknik Üniversitesi Makine Mühendisliği Bölümünden mezun oldu (1962). İstanbul Üniversitesinde işletme iktisadı konusunda ihtisas yaptı. Ankara Belediyesinde Makine ve Tamirhane Müdürü olarak çalıştı. Kayseri'ye gelerek Isısan Isı Sanayi AŞ'ye ortak oldu (1972). Erbosan*, Mitsan, Atlantik, Değirmencilik AŞ* gibi büyük çaplı firmaların kuruluşunu üstlendi. ANAP Kayseri teşkilatının kurulmasında etkin görev aldı (1983). İş ortaklarıyla birlikte, Erciyes Üniversitesi bünyesinde Özbıyık-Göknar Hukuk Fakültesini yaptırarak eğitim camiasına kazandırdı.

EMİR KALKAN

Mehmet Göker

GÖKTAN, HASAN BASRİ

Bürokrat, yazar, (Kayseri/İncesu) (1951-) İlk, orta ve lise öğrenimini Kayseri'de tamamladı. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesinden ziraat yüksek mühendisi olarak mezun oldu (1973). Kamu yönetimi ve işletme dallarında yüksek lisans ve doktora yaptı. Meslek yaşamına Türkiye

Hasan Basri Göktan

Şeker Fabrikalarında başladı (1973). Panko Birlik Genel Müdürlüğü Yaptı (1988-1993). Şekerbank TAŞ Genel Müdürü oldu (1993). Şekerbank TAŞ Genel Müdürlüğü'nün yanı sıra Yönetim Kurulu Başkanlığı görevini de devraldı (2002). 01.02.2008 tarihine kadar Genel Müdürlük görevini yürüttü. Bu tarihten sonra Şekerbank TAŞ Yönetim Kurulu Başkanı ve Murahhas Üyesi olarak görevine devam etmektedir.

Eserleri: *Pancar kooperatifleri ve pankobirlik Üzerine incelemeler düşünceler*; *Ekonomik Finansal Görüşler*; *Çağdaş Bankacı'nın El Kitabı*; *Türkiye'de Merkez Bankası, Hazine, Bankacılık Kesimi İlişkileri;5 Nisan Kararları.*

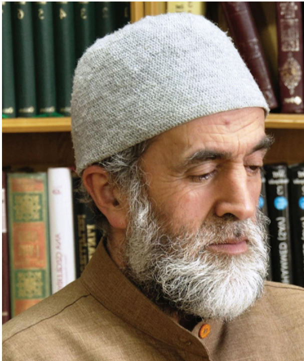
Kaynakça: Şekerbank web sitesi.

YAYIN KURULU

Nurala Göktürk

GÖKTAŞ, MEHMET

Yazar, müftü (Kayseri, 1952-). Kayseri İmam Hatip Lisesinden (1973), Atatürk Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesinden mezun oldu (1978). Mezuniyet sonrası, Diyanet İşleri Başkanlığının açmış olduğu müftülük sınavını kazanarak, Antalya'nın Akseki ilçesinde İlçe Müftülüğü görevine başladı. Ömrünün son yıllarını memleketi Akseki'de geçirmekte olan Osman Yüksel Serdengeçti ile de sık sık bir araya geldi. İlk çalışması olan *Yeniden Doğmak* isimli romanını Akseki'de yazdı. Kısa dönem askerlik sonrası, Sivas'ın Gürün ilçesinde dört yıl, Niğde'nin Ulukışla ilçesinde üç yıl, Kayseri'nin Felahiye* ilçesinde birkaç ay görev yaptıktan sonra 1989 Mart'ında müftülük görevinden istifa edip Kayseri'ye yerleşti. Bu arada İstişare Yayınevini kurarak, birçok kitabın yayın ve dağıtımını yaptı. 1992–1995 yılları arasında Avrupa'nın değişik şehirlerinde konferanslar verdi. Yine aynı yıllarda, haftalık *Vahdet* gazetesi ve aylık *Ribat* dergisinde makaleleri yayınlandı. Sonrasında haftalık *Selam* gazetesinde yazılarına devam etti. Kayseri sivil toplum ve gönüllü kuruluşları bünyesinde sohbetler verdi. 2008 Nisan ayında Türkiye genelinde yayına başlayan haftalık *Doğru Haber* gazetesinin Genel Yayın Yönetmenliğini yürütmekte ve köşe yazarlığı yapmaktadır. Evli ve dört çocuk babasıdır.

Mehmet Göktaş

Eserleri: *Elmalı Meali Sadeleştirmesi*; *Yeniden Doğmak* (1983); *İslam'ın Genç Davetçilerine* (1986); *Cihad-Zikir Ayrılmazlığı* (1987); *Gençlerle Tevhid Dersleri* (1991); *Nasıl Bir Resule İnanıyoruz?* (1992); *Devletsiz İslam* (1991); *Ey İlahlığa Yeltenenler!* (1992); *Sakal Risalesi* (1992); *Mekke'de Müslüman Olmak* (2000); *Allah İle Güçlenmek* (2005); *Namaz Gözaydınlığım* (1997); *Örtünme Çağrısı* (2005); *Kema Salleyte* (2009).

OSMAN GERÇEK

GÖKTÜRK, NURALA

Şair (Yarkent, 1957-). 1961 yılında Doğu Türkistan'ı ailesi ile birlikte terk etmek zorunda kaldı. 1965 yılında Kayseri'ye yerleştiler. Burada yarım kalan eğitimine ve aynı zamanda devletin göçmenler için açmış olduğu halıcılık ve sanatları kurslarına devam etti. Kayseri Türk Ocağı'nda millî davalarının hanım temsilcisi olarak faaliyetlerde bulundu. Çalışmalarına 1993 yılından itibaren İstanbul'da devam etti. Doğu Türkistan Dayanışma Derneği Kadın Kolları Başkanlığı'na seçildi.

Şiirleri, *Kayseri Şairleri Antolojisi* (1993), *Şiir İkindileri* (1997–1998), *Fatih'ten Atatürk'e* (1999) antolojilerinde yer aldı. Ayrıca *Türkiye*, *Önce Vatan*, *Türkeli*, *Erciyes*, *Nilüfer*, *Bayrak*, *İstiklal*, gibi pek çok gazete ve dergilerde yayınlandı.

Eserleri: *Gök Bayrak Sevdası* (1998), *Geleneksel Doğu Türkistan Uygur Mutfak Kültürü* (2005), *Gök Bayrak Sevdası-2*, *Ben Türkistan Kızıyım.*

ALİM GERÇEL

GÖLBAŞI, İLHAN

Öğretim üyesi, hekim (Kayseri, 1967-). Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun oldu (1991). Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Kalp-Damar Cerrahisi Bölümünde uzmanlık eğitimi aldı (1998). Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesinde araştırma görevlisi olarak bulundu (1992–1998). Aynı fakültede uzmanlık görevini üstlendi (1998–1999). Öğretim

görevlisi (1999–2001) olarak bulunduğu Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesinde yardımcı doçentlik unvanını aldı (2001–2005). Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesinde doçent oldu (2005). Aort cerrahisi alanında Texas Heart Institute'de yurtdışında eğitim gördü (2007). Türk Kalp Damar Cerrahisi Derneği ile Türk Vasküler Cerrahi Derneği üyesidir. Ulusal ve Uluslararası dergilerde yayımlanmış makaleleri yayımlandı. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Eserleri: Kalp Transplantasyonu İçin Alıcı ve Donör Seçimi ve Değerlendirmesi (M. Kabukçu ve Ö. Bayezid'le birlikte) (2003); Akut Rejeksiyon Tanı ve Tedavisi (A. Belgi ve Ö. Bayezid ile birlikte) (2003); Kalp Transplantasyonu Sonrası Geç Komplikasyonlar, Yaşam Süresi ve Kalitesi (A. Timurağaoğlu ve Ö. Bayezid ile birlikte) (2003); Kalp Transplantasyonu İçin Alıcının Seçimi ve Değerlendirilmesi (2003); Kalp Transplantasyonu (Ö.Bayezid ve H. Gülmez ile birlikte) (2004).

YAYIN KURULU

GÖLGELİ, ASUMAN

Öğretim üyesi, eczacı, fizyolojist (Kayseri/Erkilet, 1955-) İlk, orta ve lise tahsilini Ankara'da tamamladı. Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesinden Yüksek Lisans derecesi ile eczacı olarak mezun oldu (1978). Hacettepe Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi, Galanik Farmasi Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak görev yaptı (1979–1982). 1986 yılında Erciyes Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Fizyoloji Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak göreve başladı. 1988 yılında E.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsünde, Fizyoloji Yüksek Lisansını, 1992 yılında E.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsünde Fizyoloji Doktorasını tamamladı. 1995'de E.Ü. Tıp Fakültesi Fizyoloji Anabilim Dalında önce yardımcı doçent, daha sonra da doçent oldu. 2001'de E.Ü. Tıp Fakültesi Fizyoloji Anabilim Dalına profesör olarak atandı. 2005–2008 yılları arasında Erciyes Üniversitesi Rektör Yardımcısı olarak görev yaptı. 2005 tarihinden beri de Erciyes Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Yönetim ve Fakülte Kurulu; Türk Fizyoloji Derneği, Türk Biyofizik Derneği, Sinir Bilimleri Derneği, Türk Epilepsi Derneği, Türk Anneler Derneği ve Türk Kadınlar Birliği üyesidir.

2007–2008'de Kayseri Kent Konseyi Yürütme Kurulu Üyeliği ardından, 2010'da Kayseri Kent Konseyi Kadın Meclisi Başkanlığına seçildi. Aynı zamanda Kayseri Kent Konseyi Yürütme Kurulu Üyeliği devam etmektedir.

Hâlen, E.Ü. Tıp Fakültesi, Fizyoloji Anabilim Dalı Öğretim Üyesidir. Evli ve üç çocuk annesidir.

Eserleri: Uluslararası ve ulusal dergilerde 60'a yakın bilimsel makalesi ile 70'den fazla uluslararası ve ulusal kongre bildirisi vardır. Çok sayıda kitap bölümü yazarlığı ve kitap bölümü çevirisi bulunmaktadır.

YAYIN KURULU

Asuman Gölgeli

GÖLLÜ (GÖLLÜ ÇEŞME) CAMİİ

Gubaroğlu Mahallesi, Çifteönü Caddesi, Göllü Sokak'ta Göllü Çeşme'nin kuzeyinde bulunmaktadır. Bu caminin ilk inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak hemen yakınında bulunan ve ismini de camiye veren Göllü Çesme 1551'de yapılan eski bir Osmanlı eseridir. Göllü Cami'nin de bu tarihlerde yapılmış olması muhtemeldir. Cami orijinal bir yapıda olmayıp 1971 yılında yapılmıştır. Cami, 11 x 14 m ölçülerinde kareye yakın dikdörtgen planlı bir

Göllü Camii

yapıdır. Duvarları kesme taştan inşa edilen caminin üst örtüsü betonarmedir.

Son cemaat mahallî yamuk planlıdır. Doğusunda 3,49 m uzunluğunda bir duvar bulunmaktadır. Batısını iki, kuzeyini de dört sivri kemerli revaklar çevirir.

Köşk minare, caminin kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. Minare, krem renkli kesme taştan, dört sütun üzerine inşa edilmiştir. Minare yüksekliği 4,10 m'dir. Minareye son cemaatin damında yer alan seyyar, demir merdivenle çıkılmaktadır. Sütun başlıklarında görülen uygulamalar nedeniyle farklı örneklerden birisidir.

Minarenin önceki yapının avlu duvarı üzerinde, kuzeybatı köşede yerden 2,70 m yükseklikteki bir kaide üzerinde inşa edildiğini ve avluya girişte sağ köşeye düşen bu minareye önceleri 13 basamaklı bir merdivenle çıkılırken 1973 yılında buraya kömürlük yapma bahanesiyle mevcut taş merdivenin kaldırıldığı bilinmektedir.

Biri altıgen, üçü sekizgen gövdeli dört sütun üzerinde yükselmektedir. Minare cami damına oturmakla birlikte, sütun kaidesi ve sütunun alt bölümü son olarak yapılan tamiratta inşa edilmiş olan çatı nedeniyle kapatılmıştır. Minare, 1,20 x 1,20 m ebadında 0,10 m yüksekliğindeki taş bir kaideye basan dört sütundan oluşmaktadır. Sütunları kaidede doğu hariç üç yönde 0,58 m yüksekliğindeki taş korkuluklar bağlamaktadır.

Sütun kaideleri 0,24 m genişliğinde, 0,23 m boyundadır. Sütun gövdesi, 1,53 x 5 m çapında olup sekizgen formdadır.

Kemerler, batı cephede sivri, diğer cephelerde "S"li kemer formundadır. Çatının yüksekliği 0,66 m, genişliği 106,5 m'dir. Çatısı düz ve saçaksız olan minarenin üstünü üç parçalı, kesme yonu taş kapatmaktadır.

Külah, sekizgen yekpare taştan 0,27 m yüksekliğinde bir kaide üzerinde yükselmektedir. Külah, tabanı dar sekizgen piramit şeklinde olup 1,02 m uzunluğundadır.

Kaynakça: Esma Güleç, *Kayseri Minareleri*, Erciyes Üniversitesi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), EÜSBE, Kayseri 2006; Özkeçeci, *Cami ve Mescidler*; Özkeçeci, *KCMM*; Denktaş, *Su Yapıları*.

CELİL ARSLAN

GÖLLÜ ÇEŞME

Kuburoğlu Mahallesi, Göllü Sokağı üzerinde bulunan çeşme, günümüzde kullanılmamaktadır. Çeşme H 958 (M 1551) yılında Abdullah oğlu Kasım tarafından inşa ettirilmiş ve H 1283 (M 1866) tarihinde de onarılmıştır. Çeşme ile ilgili olarak H 1154 (M 1741) tarihli "Kayseri Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki 259 nolu Belge"de, çeşmenin vakfına mütevelli atanmasına dair bilgiler bulunmaktadır. Çeşmenin ön yüzünde düzgün kesme taş, arka yüzünde moloz taş malzeme kullanılmıştır. Kitabeler mermerdir.

Bağımsız ve tek kemerli yapılan Göllü Çeşme'nin yüksekliği. 4,44 m, genişliği 3,40 m ve derinliği de 2,60 m olup, dikdörtgen prizmatik bir kütle arz eder. 0.91 m derinliğindeki çeşme nişinin üzerini örten profilli yuvarlak kemer, yanlardaki sütun başlıklar üzerine oturmaktadır. Sütun başlıklarının kaide kısımları bir bilezikle nihayetlenmektedir. Sütun başaklarının köşeleri volütlerle hareketlendirilmiş olup, başlıkların hemen üzerine demirden gergi çubuğu konulmuştur. Sütunlar alt kısımda, beton bir kaide içerisine gömülüdür. Nişin üzerini örten yarım küresel örtü, taşların ışınsal olarak dizilmesiyle oluşturulmuştur. Işınsal taşların bağlandığı merkezdeki yuvarlak kemerli taşın içerisine çeşmenin inşa kitabesi konulmuştur. 0,36 x 0,26 m ölçülerindeki kitabe bozuk sülüs hatla yazılmıştır.

Göllü Çeşme

Göllü Çeşme inşa kitabesi (M. Denktaş)

Okunuşu:
Hâzihî ayne'l- mübârek
El-imâre Kâsım bin Abdullah
Sene semânîhi ve hamsîn ve tis'a mâye.

Anlamı:
Bu mübarek çeşme Abdullah oğlu Kasım tarafından H 950 (M 1551) senesinde imar edildi.

İnşa kitabesinin hemen altında, cepheden öne doğru taşıntı yapan konsol bulunmaktadır. Konsol, iki sıra profilli silme kuşağı ile hareketlendirilmiş olup, güney yönü kısmen tahrip olmuştur. Bu konsolun hemen altında 0,93 x 0,24 m ölçülerindeki üç satırlık onarım kitabesi yer almaktadır.

Göllü Çeşme onarım kitabesi

Okunuşu:
Çeşme-i Göllü harâbe, istedi ta'mîr ayân
Ğayretle kıldı ta'mîr ehl-i hayrât-ı zamân
Sâhibü'l- hayrât yâ Rab, hem dahi bânîsine
Sâkî-i Kevser getir sun, Mahşer içre su hemân
Çıktı tam târih Selâmî, Göllü'nün tâ'mîrine
İç Hüseyn ile Hasan aşkına al bu çeşmeden.
Sene 1283. (M 1866).

Çeşme nişinin alt kısmının tamamı beton ile sıvanmıştır. Nişin tam ortasında yer alan ayna taşının üzeri, cepheden öne doğru taşıntı yapan, iç içe atnalı iki adet kemercikle sınırlandırılmış olup, alt kısmında tek delik bulunmaktadır. Bu delik üzerinde musluk yoktur. Çeşme nişinin güney ve kuzeyinde bulunan sekiler, betondan yapılmıştır.

Sütun başlıklarının 0,68 m yukarısından başlayan profilli kenar silmeleri saçak kısmında da devam eder. Dikdörtgen alınlığın üst köşelerine birer adet gülbezek yerleştirilmiştir. Gülbezeklerin üzerleri açılmış çiçek motifleri ile tezyin edilmiştir.

Çeşmede süsleme olarak kemer, saçak, niş içerisindeki konsol ile ayna taşının üzerlerindeki profilli silmelerden bahsedilebilir. Stilize çiçek motifleriyle biçimlendirilen gülbezekler, çeşmenin en dikkate değer süslemesidir. Ayrıca sütun başlıkları üzerindeki volütlerden de söz edilebilir.

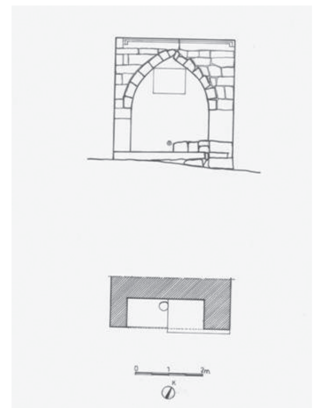
1551 yılında inşa edilen çeşme 1866 yılında da onarılmıştır. Büyük bir ihtimalle çeşme bugünkü görünüşünü 1866 yılında yapılan onarım esnasında almış olmalıdır. 1950'li yıllarda mahalle sakinleri tarafından yeniden elden geçirilen çeşmenin, ayna taşının alt kısmının tamamı sıvanmış, yanlardaki beton sekiler ve çeşme önündeki beton siperlik yapıya ilâve edilmiştir. 1989 yılında çeşmenin önündeki beton siperlik kaldırılmıştır.

Kaynakça: Denktaş, *Su Yapıları,* s. 40-42; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Kitabelerinden XV ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları", *Vakıflar* Dergisi, S. 13, Ankara, 1981, s. 552; Sevinç Özgen Fidan, *Kayseri Şer'iyye Sicillerin'de Adı Geçen Yapılar* (Günümüze Ulaşan ve Ulaşamayan Yapılar), (EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü-Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2007, s. 68.

MUSTAFA DENKTAŞ

GÖMLEKSİZ ÇEŞME

Gülük Mahallesi, Düvenönü Caddesi üzerinde bulunan çeşme 1997 yılında bulunduğu yerden belediyece sökülerek kaldırılmıştır. Çeşmenin inşa kitabesi mevcut değildir, bu nedenle inşa edildiği

Gömleksiz Çeşme planı (çizim: M. Denktaş)

Gömleksiz Çeşme (M. Denktaş)

tarih bilinmemektedir. Ancak çeşme nişi içerisinde H 1135 (M 1722) yılında Matbah Emini Hacı Halil* tarafından tamir ettirildiğini gösteren onarım kitabesi mevcuttur. 23 Ocak 1923 tarihli, "143 numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili Defteri"-nin 92. sayfasındaki ikinci belgede çeşmenin mütevelliliğinde Seyyid Mehmed'-in bulunduğu ve çeşmenin onarıma ihtiyacı olduğu için müsaade verildiği anlaşılmaktadır. Eserin kitabesi ve ayna taşında mermer, ön cephenin batı tarafı ile kemerin de kesme taş, diğer bölümlerde kaba yonu ve moloz taş malzeme kullanılmıştır. 1997 yılında bu çeşme de belediyece yıkılarak ortadan kaldırılmıştır.

Tek kemerli bağımlı çeşmenin, yüksekliği 3,70 m, genişliği 3,55 m olup, dikey dikdörtgen bir form gösterir. Çeşme, kuzeyindeki küçük dükkâna bitişik olarak inşa edilmiştir. 0,79 m derinliğindeki çeşme nişinin üzerini örten sivri kemer, yanlardaki yekpare taş ayaklara oturmaktadır. Çeşmenin sivri kemerinin doğu kısmı yerinden oynamış olup, orijinal kemer kavsini kaybetmiştir. Çeşmenin ayna taşı üzerinde tek delik olup, bu deliğin çevresi iki adet silme kuşağı ile hareketlendirilmiştir. Çeşme nişinin doğusunda bulunan seki 0,33 m yüksekliğindedir. Batı yönde bulunması gereken seki zaman içerisinde yapılan onarımlar esnasında zemine gömülmüş olmasından dolayı bu özelliğini kaybetmiştir. Çeşme nişinin duvarında bulunan 0,97 x 0,94 m ölçülerindeki altı satırlık onarım kitabesi nesih ta'lik hatla yazılmıştır.

Okunuşu:

Sûr emîni hem emîn-i matbah ol Hacı Halîl
Kim simât-ı dehre mebzûl itdi nân ü ni'meti
Zât-ı pâkin masdar-ı hayrât kılmış çün Hüdâ
Çeşme-i nev mülk- i bî ihyâya düşdi rağbeti.
Nice demdir katre akmazken bu âb-ı nâzenîn
Şimdi yâd itdirse lâyık çeşme sâr-ı Cenneti
Nâka yeri nam mahalden itdürüp ta'mîrini
Maskat-ı re'sinde icrâ kıldı resm-i şefkati
Kevser-i dest-i alîden nûş ide yevmi'l-cezâ
İtmeye eksik Hüdâ üstünden âb-ı rahmeti
Böyle bir târîhi dilcû hâmeden oldu revân
Akacak su gibi Gömleksiz feyz-i rahmeti.
Sene 1135-M 1722.

Çeşmenin saçak kısmı iki kademeli silme kuşağı ile nihayetlenmektedir. Fakat bu silme kuşağı doğu yönde çeşmenin kenar hizasından başlarken, batı yönde 0,22 m içeriden başlamaktadır. Bu silme kuşağı her iki yönde de 0,20 m aşağıya kadar inmektedir.

Çeşmede, saçak kısmındaki profilli silmeler dışında süs unsuru bulunmamaktadır. Çeşmenin saçağındaki iki kademeli

Gömleksiz Çeşme kitabesi (M. Denktaş)

profilli silme kuşağını oluşturan iki parça blok taş hakkında bazı tereddütlerimiz vardır. Bu tereddütlerimiz gerek saçağın batı yönde 0,22 m içeriden başlaması, gerekse profilli silmenin ön cephede dönüş yapmış olduğu halde aşağıya kadar inmemiş olması, saçağı oluşturan iki parça blok taşın, bir onarım sırasında konulduğu düşüncesini akla getirmektedir.

Gömleksiz Çeşme'nin sivri kemeri; Gavremoğlu (1508), Çakaloz (1582) ve Çukurlu (XVI. yüzyıl sonları, XVII. yüzyıl başları) çeşmelerinin kemerleri ile kısmen benzerlik arz eder. Bu örnekleri dikkate alarak Gömleksiz Çeşme'nin de muhtemelen XVI. yüzyılın sonlarına doğru inşa edilmiş olabileceğini düşünmekteyiz.

Kaynakça: Denktaş, *Su Yapıları*, s.49-52; Denktaş, *KYA*, s. 176-179; İ. Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, İstanbul, 1945, C. II, s. 326, 332, 338; M. Münir Aktepe, "Matbah Emini Halil Efendi'ye Dair Bazı Notlar", İÜEFTD, İstanbul, 1960, C. XI, s. 15, 65; Ömer Yörükoğlu, *Kayseri Çeşmeleri*, Kayseri, 1987, s. 28; A. Nazif, *Meşâhir* (Diriöz'ler),s. 38- 45; Mehmet Karagöz, *XVIII. Asrın Başlarında Kayseri* (1700-1730), (EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü- Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri, 1993, s. 120.

MUSTAFA DENKTAŞ

GÖN HANI

Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman zamanının vezir-i âzamlarından Pir Mehmed Paşa'nın Kayseri'de yaptırdığı han. Kapalı Çarşı içerisinde Vezir Hanı, Uzun Çarşı ve Urgancılar Çarşısı arasında yer alan ve bugün çok harap halde olan hanın kalıntılarından iki katlı olduğu anlaşılmaktadır. Orijinal girişi ve kapısı hâlen mevcuttur. Binanın bir kısmının üzerine sonradan Güngörmez Minareli Mescidi* yapılmıştır. Halen evladı elinde idare edilen mülhak bir vakıf olan hanın şahıslara geçmiş kısımlarının kamulaştırılarak restore edilmesi gerekmektedir. Pir Mehmed Paşa Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde 1991 numaralı defterin 165. sayfasında kayıtlı bulunan H 927 (M 1521) tarihli vakfiyesinin Kayseri ile ilgili kısmında; Kayseri'deki vakıflar ile ilgili olarak;

Kayseri'de hududu ahali tarafından bilinen, önünde dükkânları ve tartı yeri olan Yeni Han'ın tamamı, bahsedilen hanın kapısı yakınında bir dükkân, Hallaçlar (pamukatan) Çarşısı'nda bir dükkân, kayıtları bulunmaktadır. Görüldüğü gibi vakfiyede han "Yeni Han" olarak geçmektedir. İçerisinde daha çok deri ile ilgili işler yapıldığından han, deri hanı anlamında "Gön Hanı" ismini almıştır. Pir Mehmed Paşa Osmanlı tarihinin büyük vezirlerinden biridir. Türk asıllı olup Cemaleddin Aksarayi soyundandır. Mehmed Paşa, Yavuz Sultan Selim'in son, Kanuni Sultan Selim'in de ilk veziridir. 1518'de vezir-i âzam olmuş, 1522'de Kanuni tarafından emekliliğe sevkedilmiştir. Dokuz buçuk yıl bu şekilde yaşadıktan sonra 1532'de devşirme vezirlerin düşmanlığı ile zehirlenerek hayatı son bulmuştur.

Kaynakça: Mehmet Çayırdağ , "Kayseri Kapalı Çarşısı", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2006, s. 161; Mehmet Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, (çev, Seyit Ali Kahraman), İstanbul 1996, C.IV; İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1971, C. II, 5; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II. Ankara 1998.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

GÖNCÜZADE KÂSIM EFENDİ

Âlim (1761–Kayseri, 1842). Babası Göncüzade Mehmed Efendi'dir. İlk tahsilden sonra bir müddet Ankaralı Sarı Abdullah Efendi ile Akşehirli Osman Efendi'nin derslerine devam etti. Daha sonra büyük âlim Ebu Said Mehmed Hâdimîzade Mehmed Emin Efendi'nin sohbetlerine katıldı. Uzun yıllar onun derslerine ve hizmetine devam ederek 1797'de icazet aldı. Hocasının isteği üzerine Kayseri'de ilim öğretmeye başlayınca, ders halkası bir anda yüzlerce talebeyle doldu ve şöhreti kısa bir süre içinde bütün Anadolu şehirlerine yayıldı. Âlimler arasında "Kâsım-ı Allâme" unvanıyla şöhret kazandı. Şeyh İbrahim Tennûrî Camii'nin şeyhlik kürsüsüyle hatiplik vazifesinin kendine verilmesinin ardından bütün vakitlerini bazen camide, bazen de caminin karşısında bulunan evinde İslam'ı anlatmak, ilim öğretmek, vaaz ve nasihat etmekle

geçirdi. Kırk altı sene bu hizmetleri yerine getirebilmek için canla başla çalışıp pek çok âlim yetiştirdi. Beş yüzü aşkın talebesine icazet verdi. Bunlardan pek çoğu sahip olduğu ilim dalında en yüksek zirveye çıkmışlardır.

Ahmet Nazif'in bildirdiğine göre kendisi "(...) halim selim, alçak gönüllü bir zattır. Dünyaya hiç değer vermemiştir. Haramlara düşme korkusu ile şüphelilerden çok sakınmıştır."

Öldüğünde Hunat Camii çevresindeki kabrine defnedildi. Kabrinin baş tarafındaki mermer kitabede "Hayret" mahlaslı bir şairin düştüğü şu tarih manzumesi yazılıdır:

Hazret-i Kâsım Efendi ki odur bahr-ı 'ulûm
Kâm alırdı der-i fazlında sıgâr ile kibâr

Seyyid-i Cürcânî'ye hem Sa'd-ı Taftazâni'ye
Olmuş idi sâni her vech ile ol devlet-şi'âr

Nice bin tüllâba tahkîk-i fünûn-ı 'ilm ile
Neşr-i feyz eylerken oldu 'âzim-i Dârü'l-karâr

Târihi üçler çıkıp etdi hesâbı Hayretâ
Göçdi bir 'allâme-i âlem ferîd-i rûzgâr

Eserleri: *er-Risâletü'l-Hücceti fi'l-Mantık*; *Şerhü Enmuzeci'l-Ulûm*

Kaynakça: A. Nazif, *Kayseriyye Meşâhiri*, s. 69-70; A. Rıza Karabulut, *Meşhûr Mutasavvıflar*, s. 242, 244.

ATABEY KILIÇ

Hazım Gönen
(H. Tekinel Arşivi)

GÖNEN, HAZIM

Eczacı (Kayseri, 1904 – Kayseri, 1969). Kayseri Kadısı Hulki (Müftüzadeler) Bey'in oğludur. İlk, orta ve lise eğitimini Kayseri'de tamamladı. İstanbul Eczacı Mektebinden mezun oldu (1925). Kayseri Kiçikapu Mahallesi'nde bulunan Erciyes Eczanesinin mesul müdürlüğünü yaptıktan sonra (1928?) aynı mahallede Kayseri Eczanesini açtı. Nuh Naci Yazgan ile birlikte Kayseri'de Verem Hastanesinin kurulmasına öncülük etti. *Erciyes* dergisi ve *Ata Yolu* gazetesinin yazar kadrosunda da yer alan Gönen, uzun yıllar CHP Kayseri İl Başkanlığı, Kayseri Verem Savaş Derneği Başkanlığı ve Kayseri Atlı Spor Kulübü Üyeliği'nde bulundu.

HALİL TEKİNER

Rıfat Gönen

GÖNEN, RIFAT

Bankacı, spor adamı (Kayseri, 1918–16 Şubat 1980). Babası, Müftüzadelerden Ahmed Bey'dir. Dedesi Rifat Efendi ise ünlü *Mecelle* kitabını şerh eden Mesud Efendi'nin oğludur. Annesi Emine Hanım'dır. İlk ve orta tahsilini Kayseri'de yaptı. Kayseri Lisesini bitirdi (1937). İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinden mezun oldu (1944). Kayseri Ticaret Lisesinde öğretmen olarak çalıştı (1944–1945). Daha sonra İşçi Sigortaları Kurumunda (1947–1954) ve Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketinde müdürlük yaptı (1954–1958). Bundan sonra bankacı oldu. Bu arada politikayla uğraştı ve uzun yıllar Belediye Meclis Üyesi olarak görev aldı (1955–1960). Kayseri'de çıkan *İstiklal* gazetesinin iki yıl süreyle sahibi olarak yazı işlerini yönetti (1955–1956). Kayseri'nin iktisadî kalkınmasında etkili olan Kayseri İşçi Bankası, Zirai Kalkınma Şirketi, Kayseri Şeker Bankası Anonim Şirketi, Pancar Ekicileri Kooperatifi, Yem Sanayii Anonim Şirketi, Çinko-Kurşun Metal Sanayii gibi belli başlı ortaklıkların kuruluşunda kurucular arasında yer aldı ve bunların gelişmesine önemli katkılarda bulundu. Kayserispor'un kurucusu ve başkanı olarak 6 yıl süreyle görev yapan Rifat Gönen 16 Şubat 1980 tarihine kadar Kayserispor'un fahri başkanı olarak kaldı. Evli ve üç çocuk babasıydı.

Kaynakça: Önder, *KBT*, s. 177.

MUSTAFA CENGİZ

Mehmet Ekrem Gören

GÖREN, EKREM MEHMET

Belediye Başkanı Vekili (Erzurum, 1906-?). Babası Behram Bey, annesi Lütfiye Hanım'dır. Kayseri Belediye Başkanı İbrahim Ergüven'in CHP Kayseri Milletvekili Adayı olmak için Belediye Başkanlığından istifa etmesi üzerine Kayseri'de vali

yardımcısı olan Ekrem Mehmet Gören, Belediye Başkanlığına vekâleten atandı (01 Nisan 1950). Fakat Kayseri Belediye Meclisinin aldığı kararla Belediye Başkanlığına Tacettin Tacettinoğlu'nun seçilmesi sebebiyle Vali Yardımcılığı görevine geri döndü (17 Nisan 1950). Daha sonra İstanbul Vali Yardımcılığından emekli oldu. Evli ve bir çocuk babasıdır.

Kaynakça: Çalışkan, *Kayseri Belediyesi.*

ŞÜKRÜ ÖZTÜRK

GÖRKEM, İSMAİL

Öğretim üyesi, edebiyatçı (Adana/Mustafabeyli, 1953-). İlkokulu doğduğu beldede, ortaokul ve liseyi ise Ceyhan Lisesinde tamamladı. Trabzon Eğitim Enstitüsü Türkçe Bölümünden mezun oldu (1972). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümünde lisans öğrenimini tamamladı (1983). On üç yıl kadar ortaöğretim kurumlarında Türkçe veya Türk dili ve edebiyatı öğretmenliği yaptı. Türk halkbilimi/Halk edebiyatı alanında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans (1987), doktora yaptı (1990). Aynı Anabilim Dalında doçent (1997) ve profesör oldu (2002). Fırat Üniversitesinde okutmanlık (1985–1990) ve Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde öğretim görevlisi olarak görev yaptı (1990–1999). Halen Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi'dir.

Eserleri: *Halk Hikâyesi Araştırmaları: Çukurovalı Âşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuvarı* (2000); *Baha Said Bey: Türkiye'de Alevi-Bektaşi, Ahi ve Nusayri Zümreleri* (2001); *Türk Edebiyatında Ağıtlar: Çukurova Ağıtları* (2001); *Yeni Bilgiler Işığında Dadaloğlu: Bütün Şiirleri* (2006).

YAYIN KURULU

İsmail Görkem

GÖRMEZ, KEMAL

Öğretim üyesi, sosyal bilimci (Kayseri/Develi, 1958-). Develi Lisesini bitirdi. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinden mezun oldu (1981). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi bölümünde "Yerel Demokrasi ve Türk Belediyeciliği" adlı çalışması ile doktor oldu (1989). Aynı üniversitede yrd. doç., doçent ve prof. oldu. Ayrıca Maliye Meslek Yüksekokulu Müdürlüğü yaptı (1997–2000). 2004 yılından itibaren, İktisadî ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölüm Başkanıdır. Evli ve 3 çocuk babasıdır.

Eserleri: *Yerel Demokrasi ve Türk Belediyeciliği*, Hizmet-İş Sendikası Yayınları; *Türkiye'de Çevre Politikaları*, (1991); *Şehir ve İnsan*, (1991); *Çocuk ve Çevre*, (Doç Dr. Erol Göka'yla birlikte), (1993) ; *Türkiye'de Devlet Bakanlığı-Sorunlar, Öneriler*, (Doç.Dr. Burhan Aykaç ve Dr.Esat Öz ile birlikte), (1993); *Yerel Demokrasi ve Türkiye,* (1997); *Çevre Sorunları ve Türkiye*, (1997); *Kent ve Siyaset*, (1997); *Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet*, (Proje Editörlüğü/Ortak Çalışma) (1999); *Bir Metropol Kent: Ankara-Sosyal Yapı-Kimlik-Yaşam*, (2004); *Küreselleşme ve Yerelleşme* (ed.), (2005).

YAYIN KURULU

Kemal Görmez

GÖSTERE bk. TOMARZA

GÖVER, İBRAHİM HAKKI

İbrahim Hakkı Göver

Eczacı (İzmir, 1884–Kayseri, 1942). İlkokulu İzmir İptidai Mektebinde, ortaokulu İzmir İdadi Mektebinde, liseyi ise İzmir Sultanisinde okudu. İstanbul Eczacı Mektebinden mezun oldu (1902). Bir süre Trablusgarp ve Hicaz'da eczacı olarak görev yaptı. Lawrence İsyanı sırasında İngilizlere esir düşerek Mısır ve Libya'daki esir kamplarında kaldı. Mütareke sonrasında Kayseri'ye gelerek Kayseri Lisesinde kimya öğretmenliği görevine başladı (1924). Afganistan'da açılan ilk Eczacılık Fakültesine Türk Hükümeti tarafından gönderilen heyette yer aldı. Kayseri Lisesindeki görevine ek olarak kısa bir süreliğine Kayseri Şifa Eczanesinin mesul müdürlüğünü yürüttü (1932). Kayseri Belediye Eczanesini satın alarak Raşit Efendi Kütüphanesinin yanındaki tek katlı yapıya taşıdı (1935) ve üç yıl işletti.

HALİL TEKİNER

GÖZÜBENLİ bk. ÖNDER, MUSTAFA

A. Şeref Gözübüyük

Abdullah Pulat Gözübüyük

GÖZÜBÜYÜK, A. ŞEREF

Öğretim üyesi, hukukçu, (Kayseri, 1924-). Ankara Gazi Lisesini bitirdi. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu (1948). Ankara Barosuna girdi (1949). Friburg Üniversitesi (İsviçre)nde doktora yaptı (1955). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İdare Hukuku Kürsüsü asistanlığına atandı (1956). Aynı üniversitede doçentlik unvanını aldı (1960). Profesör oldu (1967). Anayasa hazırlık çalışmalarında bulundu (1961-1982). Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Genel Müdürlüğü yaptı (1971-1984). Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Hukuk Danışmanı görevini üstlendi (1981-89). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinden emekli oldu (1991). Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komisyonu Üyeliğinde bulundu ve bu kurumdan da emeklilik hakkı elde etti (1981-98). Evli ve bir çocuk babasıdır.

Eserleri: *Le Condition des membres de la Grande Assamblee Nationale de Turquie* (1955); *Türk Anayasa Metinleri* (1957); *1924 Anayasası Hakkındaki Meclis Görüşmeleri* (Z. Sezgin'le birlikte) (1957); *İdarenin Kazai Denetlenmesi* (1960); *Amerika ve Türkiye'de İdarenin Kazai Denetlenmesi* (1961); *İşten Elçektirme* (1963); *Türkiye'de Mahallî İdareler* (1964); *Türkiye'nin İdari Yapısı* (1969); *İdari Yargı* (1970); *Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları* (1973); *Yönetime İlişkin Temel Yasalar* (1975); *Kamu Yönetim Hukuku* (1976); *Yönetsel Yargı* (1981); *Yönetim Hukuku* (1983); *Türkiye'nin İdari Teşkilatı* (1985); *Anayasa Hukuku* (1986); *Açıklamalı Türk Anayasaları* (1993); *İdari Yargılama Usulü* (1996); *İdare Hukuku,* Cilt I, *Genel Esaslar* (1998); *İdare Hukuku,* Cilt II, *İdari Yargılama Hukuku* (1999); *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması* (2000); *Türkiye'nin Yönetim Yapısı* (2001); *T.C. 1982 Anayasası* (2004).

Kaynakça: *Prof. Dr. A. Şeref Gözübüyük'e Armağan,* Ankara, 2005.

ERDOĞAN MURA

GÖZÜBÜYÜK, ABDULLAH PULAT

Danışma Meclisi Üyesi, hukukçu, yayıncı (Kayseri, 29 Ekim 1918–14 Ağustos 1991). Müderris Memiş Efendi'nin oğludur. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdi ve Lausanne Hukuk Fakültesinde doktora yaptı. Kamu ve Ceza Hukuku doktoru oldu. Ağır Ceza Mahkemesi Cumhuriyet Savcısı, Adalet Bakanlığında müşavir, Yargıtay Tetkik Hâkimi ve Üyesi, Yargıtay Ceza Dairesi Başkanı olarak görev yaptı. 27 Mayıs darbesi sonrası kurulan I. Gürsel Hükümetinde (30.05.1960-05.01.1961) Adliye Vekili oldu (30.05.1960-27.08.1960). 12 Eylül Darbesinden sonra Millî Güvenlik Konseyince Danışma Meclisine seçildi (15 Ekim 1981–6 Aralık 1983). DİSK'te kayyum olarak görev aldı. Kazancı Hukuk Yayımları Müessesesinde *Büyük Türk Hukuk Sözlüğü* Kurulu Başkanlığı, Türk Dilini Koruma Birliği Başkanlığı yaptı. Paris Uluslararası Ceza Hukuk Kurumu ve Anadolu Kulübü üyesidir.

Eserleri: *Mukayeseli Türk Ceza Kanunu Açıklaması I-IV* (1981); *Mücbir Sebepler ve Beklenmeyen Haller* (1977); *İtalyan Cumhuriyeti Anayasası* (Çeviri, 1981).

Kaynakça: *TBMM Albümü,* s. 648; *Günümüz Türkiye'sinde Kim Kimdir 1985-86,* Profesyonel Yay., İstanbul 1986, s. 305.

YAYIN KURULU

GÖZÜBÜYÜKOĞULLARI

Kayseri'de bugün de devam eden önemli ailelerden birisidir. Kayıtlarda, aileden bilinen en eski isim Kayseri'nin yetiştirdiği büyük âlimlerden. 1798 yılında Kayseri'de yeniçerilerin başlatmış oldukları asayişsizlik hareketinin tahkikatını yapan Sadrazam Mühürdarı Mustafa Fehim Efendi'nin görüşlerine müracaat ettiği şehrin ileri gelenleri arasında Gözübüyükzade İbrahim Efendi'nin de ismi geçmektedir. Yine 1815 yılında Tuna sahillerindeki kalelerin tamiri için Kayseri'de toplanacak yardımın temini hususunda Gözübüyükzade İbrahim Efendi de görevlendirildi. 1872 Vergi Tahriri'nde Kayseri'nin çeşitli mahallelerinde aile fertlerinin isimlerine rast-

lanmaktadır. Gözübüyükler yakın tarihlerde birçok önemli hukukçu ve ilim adamı yetiştirmiştir.

Kaynakça: A. Nazif, *Mir'at* (Palamutoğlu), s. 158, 169; Bursalı, *OM*[1], C. II, s. 8,9; Cömert, *19. Y. Kayseri,* s. 60, 63, 66, 67, 97, 211.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

GÖZÜBÜYÜKZÂDE İBRÂHİM EFENDİ

Âlim ve müderris (Kayseri, Ocak, 1747-Kayseri, 15 Ocak 1838). Hacı Kılıç Mahallesi'nde doğdu. Babası o dönemin bilginlerinden olan Müid Efendizâde Mehmet Behçet Efendi'dir. İlk tahsilini Kayseri'de yaptıktan sonra Konya'nın Hadım ilçesine giderek devrin tanınmış bilginlerinden Hadım Müftüsü Ebû Said Mehmed el-Hadimî'den dinî ve ilmî bilgiler aldı. Hocasının vefatından sonra onun yerine geçen Büyük Hüseyin Efendi'den icazet alarak Kayseri'ye döndü. Gözübüyükzâde devrindeki gelenek olan ilim tahsili için İstanbul, Mısır, Şam, Bağdat vb. şehirlere değil de, Hadım'a gitmeyi tercih ederek, burada dinî ve ilmî alanda büyük başarı göstermesi ile çağdaşlarından ayrılmaktadır.

Kayseri'de 1785 yılında Gözübüyükzâde Medresesini kurarak burada Arap dili, mantık, kelâm, felsefe, tefsir ve hadis dersleri vermeye başladı. Elli yılı aşkın bir süre bu medresede başmüderris olarak görev yaptı ve çok sayıda eserle birlikte beş yüzden fazla öğrenci yetiştirdi. Kayseri Müftüsü Hacı Torun Efendi*, Hisarcıklızâde Mustafa Efendi* gibi bilginler bunlar arasındadır.

Aynı aileden yetişen müderrislerin idaresinde 134 yıl kesintisiz hizmet veren Gözübüyükzâde Medresesi, 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kapatıldı. Bu medresede kurulduğundan 1924 yılına kadar, çok sayıda ilim adamı yetiştirdi. Örneğin, siyaset ve bilim adamı Suat Hayri Ürgüplü* bu medresenin son döneminde yetişenlerden birisidir.

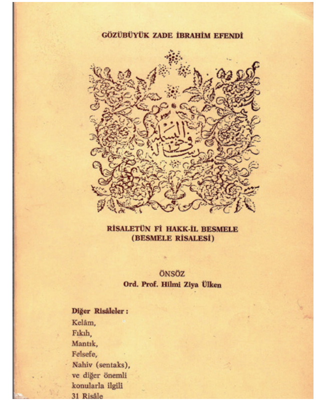
Gözübüyükzâde İbrâhim Efendi'nin ve ailesinin asıl lakabı Muid Efendizâde olmasına rağmen öğrencileri, onun ileri görüşlü olması ve meseleleri çözmekteki maharetinde dolayı "Gözübüyükzâde" lakabıyla anmaya başlamışlar ve bu lakap ile meşhur olmuştur (*el-müştehir beyne't-talebe bî-Gözübüyükzâde*). Bu nedenle Mu'id Efendizâde ailesinden gelenler bundan böyle günümüze kadar Gözübüyükzâdeler (Gözübüyükoğulları*) olarak tanınmıştır.

Gözübüyükzâde'nin müderrisliği, öğrencileri arasında problemleri çok kolay çözmesi ve izah etmesiyle çok sevilmiştir. Ayrıca hoşgörüsü ve insanlarla iyi iletişimi nedeniyle Kayseri halkının büyük sevgisini kazanmış olan Gözübüyükzâde 91 yıllık uzun ömrü boyunca yedi Osmanlı padişahı görmüştür. Kendisine II. Mahmud tarafından şeyhülislamlık görevi teklif edilmişse de yaşının ilerlemesini ileri sürerek bu görevi kabul etmemiştir.

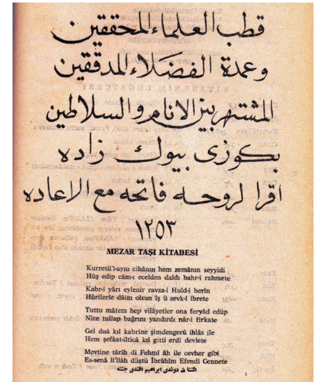
İlmî çalışmaları yanısıra hayır faaliyetlerine de katkıda bulunmuştur. Nitekim Gümrükçü Osman Paşa'nın yaptırdığı Battal Gazi mesiresi, Ziyaretçiler Köşkü ve mutfaktan oluşan hayrat ve imaret kurumlarının idaresi kendisine verilmiştir. Gözübüyükzâde birçok alanda eser vermesine rağmen özellikle tefsir alanında verdiği dersler ve eserlerle tanınmıştır. Bu eserler arasında *Nebe Suresi Tefsiri* en tanınmış olanlardandır. Onun eserlerindeki üslubu, çok önemli konuları çok kısa ve açık bir şekilde ortaya koymadaki metodolojisi ile dikkat çeker. Eserlerinin bir kısmı ders notu şeklinde olup, kendi medresesinde ve diğer medreselerde okutulmuştur.

Gözübüyükzâde İbrâhim Efendi, 15 Ocak 1838 Pazartesi günü Kayseri'de vefat etti ve Hacı Kılıç Mezarlığına defnedildi. Mehmed Cemâleddin'in Gözübüyükzâde'nin *Mecmûatü'r-Resâil*'e yazdığı takdiminde, "Kazâ-i merkûmda i'dâd olunan mahalde defin kılınmıştır" ifadesi, başta Bursalı Mehmet Tahir Bey'in *Osmanlı Müellifleri* olmak üzere birçok eserde, Gözübüyükzâde'nin vefat ettiği ve kabrinin bulunduğu yer yanlışlıkla Hadim olarak kaydedilmiştir.

Mezar taşında Fehmî mahlaslı bir şairin Gözübüyükzâde'nin ölümüne tarih düşürdüğü şu beş beyitlik bir manzume bulunmaktadır:

Gözübüyükzâde İbrahim Efendi Besmele Risalesi kapağı (M. Vural Arşivi)

قطب العلماء المحققين
وعمدة الفضلاء المدققين
المشتهر بين الانام والسلاطين
بكوزى بيوك زاده
اقرا لروحه فاتحه مع الاعاده
١٢٥٣

MEZAR TAŞI KİTABESİ

Kurretü'l-aynı cihânın hem zemânın seyyidi
Hûş edip câm-ı ecelden daldı bahr-i rahmete

Kabr-i yârı eylenir ravza-i Huld-i berîn
Hûrilerle dâim olsun îş ü zevk-i îbrete

Tuttu mâtem hep vilâyetler ona feryâd edüp
Nice tullap bağrını yandırdı nâr-i firkate

Gel duâ kıl kabrine şimdengerû ihlâs ile
Hem şefâat-ilticâ kıl gitti erdi devlete

Mevtine târih di Fehmî âh ile cevher gibi
Es-senâ li'llâh düştü İbrâhîm Efendi Cennete

Gözübüyükzâde İbrahim Efendi'nin mezar taşı kitabesi (M. Vural Arşivi)

Kurretü'l-aynı cihânın hem zemânın seyyidi
Nûş edip câm-ı ecelden daldı bahr-ı rahmete

Kabr-i yâri eylenir ravza-i Huld-i berîn
Hûrilerle dâim olsun iş-ü zevk-i ibrete

Tuttu mâtem hep vilâyetler ona feryâd edüp,
Nice tullap bağrını yandırdı nâr-ı firkate

Gel duâ kıl kabrine şimdengeru ihlâs ile
Hem şefâat ilticâ kıl gitti erdi devlete

Mevtini târîh di Fehmî âh ile cevher gibi
Es-senâ li'llah düştü İbrâhim Efendi Cennete.

Eserleri: Gözübüyükzâde İbrâhim Efendi'nin Arap dili, nahiv, mantık, felsefe, kelâm, tefsir, fıkıh alanlarında Türkçe ve Arapça kaleme aldığı elliden fazla eseri bulunmaktadır. Onun eserlerinde dikkat çeken yön, konuların çok kısa ve özlü bir şekilde aktarılmasıdır. Gözübüyükzâde eserleri Orta Çağ İslâm dünyasının ve Osmanlı düşüncesinin o günkü durumunu göstermesi açısından da önemlidir.

Eserlerinden bazıları şunlardır

Mecmuatü'l-Kavaid (Mecmuatü'r-Resâil), (Risâle fî Hakkı'l-Besmele): Otuz risâleden oluşan bu eseri, Osman Keskioğlu tercüme etmiş ve Hilmi Ziya Ülken'in önsözü ile birlikte yayınlanmıştır. (Bkz. Gözübüyükzâde İbrâhim Efendi, *Risâle fî Hakkı'l-Besmele (Besmele Risâlesi)*, Ankara, 1977); *Risâle fî Hakkı'l-İstisna*; *Tahrirat alâ Risâleti'l-İstiâre ve Şerhihâ; Şerhu'l-Ferîd*; *Tefsiru Cüz'in-Nebe*; *Tercüme-i Süretü'd-Duhâ*; *Tercüme-i Sureü'l-Kadr*; *Tercüme-i Sureti'l-Asr*; *Risâle fî Tahkiki İsm-i İşaret*; *Takrirü'l-İstiare*; *Risâle fi'l-Besmele-i Şerif*; *Risâle Kıyâs Vâhid el-Ahbariye*; *Risâle fî Tahkiki'l-Müsüli'l-Eflatuniyye*; *Risâle-i Telsiye*; *Takrirü'l-İsti'are Dâr-ı Tıbaati'l-Amire*; *Zubdetü'l-Kav'idi'l-Vaz'iyye*; *Risâle fî Enva'i't-Tarif*; *Risâle fî Kelimeti't-Tevhid*; *Risâle fî Kelime La Siyyemâ*; *Risâle fî Tahkîki'l-İlmi'l-İcmâli.*

Kaynakça: Ahmed Remzi Efendi, *Miftahu'l-Kütüb ve Esmâü'l-Müellifîn*, İstanbul, 1928, s. 152; A. Nazif, *Mir'at* (Palamutoğlu), s. 44; Bağdatlı, *Hediye,* s. 41; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük Tefsir Tarihi*, C. II, Ankara, 1960; s. 561; Brockelmann, C., *GAL Suppl.*, C. II, Leiden, 1938, s. 939; Bursalı Mehmed Tâhir Bey, *Osmanlı Müellifleri*, C. II, Ankara, 2009, s. 8-9; Gözübüyükzâde İbrâhim Efendi, *Risâletün fî Hakki'l-Besmele (Besmele Risâlesi),* Önsöz: H. Z. Ülken, Neşr. A. H. Gözübüyük, Sevinç Matbaası, Ankara, 1977; Gözübüyük, İbrahim Nesimi, "Gözübüyükzâde İbrâhim Efendi", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 14, TDV Yay., İstanbul, 1996, s. 160-161; Koçer, M Zeki, *Kayseri Uleması (Ulema-i Kayseri),* Kayseri, 1972, s. 41; Necâtî, *Tefsir-i Necâtî*, İstanbul, 1288, s. 3; Tansel, Fevziye Abdullah, *Türk-İslâm Edebiyatında Klasik Türkçe Dinî Metinler*, C. 1, Ankara, 1967, s. 15.

MEHMET VURAL

GÖZÜBÜYÜKZÂDE SABİT EFENDİ

Osmanlı âlim ve müderrisi (Kayseri, 1814 – Kayseri, ?). Gözübüyükzâde İbrahim Efendi'nin oğludur. Babasının vefatından sonra (1838) Gözübüyükzâde Medresesi müderrisliğine tayin edildi. Sabit Efendi 24 yaşında iken Kayseri Müftülüğüne getirildi. Ardından 1849 yılında Tarsus hâkimliğine tayin edildi. Gözübüyükzâde Sabit Efendi, Gümrükçü Osman Paşa'nın* 1824 yılında bu aileye verdiği birçok hayır ve vakıf kurumunun idare işini devam ettirmiştir.

Kaynakça: Gözübüyükzâde İbrâhim Efendi, *Risâletün fî Hakki'l Besmele (Besmele Risâlesi),* Önsöz, H. Z. Ülken, Neşr. A. H. Gözübüyük, Ankara 1977.

MEHMET VURAL

GÖZÜGEÇGEL, SABİT

Sabit Gözügeçgel

Kayseri Milletvekili (Kayseri, 1876 - İzmir, 29 Kasım 1938). Gözübüyükzadeler* ailesine mensuptur. İlk eğitimini Ahmed Paşa İptidai Mektebinde tamamladıktan sonra yedi yıl Gözübüyükzade Medresesinde öğrenim gördü. Ayrıca özel dersler aldı. On üç yıl ticaretle meşgul oldu. Bir süre Şer'iyye Mahkemesi başkâtibi olarak görev yaptı (1908). Kayseri mahallî basınında önemli bir yeri olan *Erciyes** gazetesinin sorumlu müdürlüğünü üstlendi (1913). Özel Saymanlık memuru oldu (1914). İttihat ve Terakki

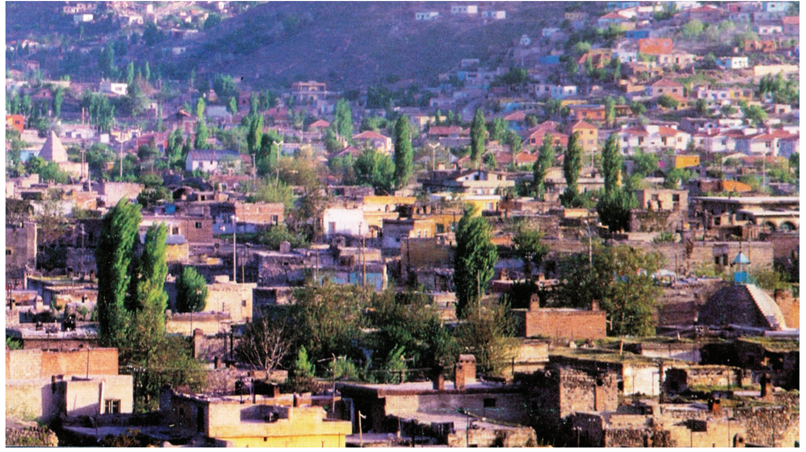
Fırkasından İl Genel Meclisi Üyesi seçilerek politikaya girdi. Beş yıl süren üyeliği boyunca ayrıca Liva Daimi Encümen Üyeliği de yaptı. Bu arada *Kayseri** gazetesi başyazarlığı, Kız ve Erkek Yetim Okulu Müdürlüğü, İaşe Müfettişliği görevlerinde bulundu. Üç yıl İttihat ve Terakki Fırkası'nın Kayseri sorumlu kâtipliğini yürüttü. Millî Mücadele'nin başından itibaren yazılarıyla Millî Hükümeti destekledi. Kuva-yı Milliye'nin kurulmasına öncülük etti. Gönüllü Kuvvetlerle ateş altında Fransızlarla çarpıştı ve yaralandı. TBMM'nin Birinci Döneminin açılışında Kayseri Milletvekili olarak bulundu (1920). Meclis'te Şer'iyye ve Evkaf, Dışişleri ve Tasarı Komisyonlarında çalıştı. Bir müddet Şer'iyye Komisyonunun kâtipliğini yaptı. Kayseri'de yayımlanan *Misak** gazetesinin imtiyaz sahipliğini alarak haftada iki gün yayımlamaya başladı (1923). İkinci Dönemde tekrar milletvekili seçildi. Millî Mücadele'de bilfiil ateş altında hizmet görmesi sebebiyle kırmızı-yeşil şeritli İstiklal Madalyası aldı. Dönemin sonunda Kayseri'ye döndü. Daha sonra gittiği İzmir'de öldü ve Kokluca Mezarlığı'na gömüldü.

Kaynakça: Çoker, *TPT* (*1919-1923*), s. 643-644.

YAYIN KURULU

GUBAROĞLU MAHALLESİ

Katıroğlu Camii önünden Asrî Mezarlığa doğru giden caddenin sağında (Kuzeyinde) bulunan eski bir mahalle idi. 1834 yılı Temettuat kayıtlarında Hamurcu Mahallesi'nde meskûn "Gubaroğlu Cemaati" olarak 45 hane, XIX. yüzyıl sonlarında 1872 yılı Vergi Tahrir kayıtlarında da 117 hane nüfus bulunduğu görülmektedir. Bu yıllarda Mahalle'de harap hâlde Sarıabdullahzade Medresesi, Mahalle Mektebi ve camii, iki ekmekçi fırını ve bir de vakıf seten bulunuyordu. Mahalle sakinleri; Hamzaoğlu Sokağı, Meşhet Meydanı, Çıkmaz Sokak, Satan Fırın Caddesi, Ada Sokak, Boyacı Kapısı Caddesi, Dilaverpaşa Sokağı ve Mumcu Sokağı gibi adı bulunan sokak ve caddelerde meskûndu. Son durumda mahalle kaldırıldı ve Gülük Mahallesi* içerisine dâhil edildi.

1980'li yıllarda Gubaroğlu Mahallesi'nden bir görünüm

Kaynakça: Cömert, *19. Y. Kayseri,* s. 104; İ. Demir, *Kayseri Temettuat Defteri*, Kayseri 1998, I. 199.

HÜSEYİN CÖMERT

GUBAROĞLU (YUMURTALI) MESCİD

Gubaroğlu Mahallesi, (Eski Karafakih) Kurum Sokak, No: 7'de bulunmaktadır.

Kare formlu harimi ve sonradan kapatılan son cemaat mahallîne sahip olan cami, kuzey-güney doğrultusunda iki bölümlü, kare planlıdır. Bina yapılışı itibarıyla daha önceden türbeyken H 968 (M 1560) yılında bazı değişikliklerle ve son cemaat mahallî ilavesiyle mescit hâline getirilmiştir. Bu husus yapının kitabelerinden anlaşılmaktadır.

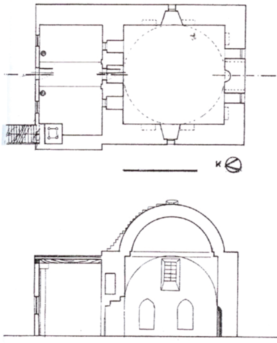
Mescidin moloz taş kaplı kubbesi kasnaksız olup yan duvarlara ve pandantiflere oturmaktadır. Köşeli basit mihrap nişi üzerindeki basit mukarnasları, mahalle halkınca yakın zamanda yapılan onarım esnasında, temizlemek gayesiyle silinmiştir.

Kare harimde mihrap ve minber sadedir. Mihrap etrafında basit silmeler dolaşmaktadır. Güneyde mihrabın iki yanında, yan duvarlara giriş kapısının sağında ve solunda son cemaat mahallîne açılan pencereler bulunmaktadır. Yine mihrabın iki yanında birer, yan duvarlarında ikişer dolap nişi vardır

Son cemaat mahallînden asıl namaz mahallîne girilen cümle kapısı, sövelerden sonra 10 cm kadar içeriye çekilerek çerçevelenmiştir. Aslında önü açık olduğu hâlde sonradan kapatılan son cemaat

Gubaroğlu Mescidi (C. Arslan)

Gubaroğlu Mescidi plan ve kesit (çizim: C. Arslan)

Gubaroğlu Mescidi mihrabının üzerindeki kitabe (C. Arslan)

Gubaroğlu Mescidi giriş kapısı üzerindeki kitabe (C. Arslan)

mahallî, önde iki ahşap sütun üzerinde uzanan ahşap köşeli hatıl ve yan duvarlara basan, araları ahşap kaplı yuvarlak direkler ve bunlarında üzeri toprakla örtülüdür. Ezan dışarıdan merdivenle çıkılan damdaki köşk (minber) minareden okunmaktadır.

Mescidin minber minaresi, caminin kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. Yerden 5,35 cm yükseklikte inşa edilmiştir. Minareye cami avlusunun köşesinde yer alan 21 basamaklı taştan merdivenle çıkılmaktadır. Minare yüksekliği 3,435 cm'dir. Minare kaidesi 5,35 m yüksekliğinde, 1,20 x 1,20 m genişliğinde olup kesme taş malzemeden inşa edilmiştir.

Sütunları; camide kare gövdeli, köşeleri pahlı, sekizgen dört sütun bulunmaktadır. Bu sütunlardan batıdakiler korkuluk duvarıyla birbirine bağlanmıştır. Korkuluk duvarı 1,00 cm yüksekliğinde 15 cm kalınlığındadır. Sütun kaidesi kare formunda olup 25,5 cm genişliğinde ve 24 cm yüksekliğindedir. Sütun gövdeleri 25 cm genişliğinde ve 117 cm uzunluğundadır. Sütun başlıkları ise baklava dilimli Türk üçgenleriyle bezenmiştir. Sütun başlığına geçişte 3 cm kalınlığında bir silme kullanılmıştır. Sütun başlığının uzunluğu ise 25 cm'dir. İki sütun arası açıklığı 46,5 ve 48 cm arasında değişmektedir. Sütunun toplam yüksekliği 169 cm'dir.

Camideki kemerler; üç dişli sivri kemer formundadır. Sütunları bağlayan gergi demirini takiben başlayan sivri kemer, oygulu ve dişlidir. Bunun üzerinde bulunan çatının alınlığında yalancı sivri kemer silmeyle hareketlilik sağlanmıştır. Kemer taşının uzunluğu 56 cm'dir. Tavan saçakları oldukça dışarı taşıntılıdır. Minarenin çatıya kadar toplam yüksekliği 238 cm'dir.

Petek kısmı, yukarı doğru daralan 30 cm yüksekliğinde bir altıgenden oluşmaktadır. Her cephesinde 16 cm genişliğinde, 20 cm uzunluğunda birer açıklık vardır. Üzeri 4,5 x 5 cm kalınlığında üç adet silmeden sonra daralmaktadır.

Petekten sonra altıgen piramit külah şeklinde başlayan külahın ucu, yuvarlak biçimde sonlanır. Külah 61 cm uzunluğundadır. Külahın bir yüzünün genişliği 19,5 cm'dir. Alemi bugün mevcut değildir. Kare plan üzerinde altıgen peteği ve altıgen piramit külahıyla Gubaroğlu Mescidi minber minaresi diğerlerinden ayrı bir özelliğe sahip olmuştur. Caminin tek minaresi bu iken, yakın zamanda ana mekânın kubbesi üzerine demir basamaklarla çıkılan, demirden altı ayaklı bir minber minare daha yapılmıştır.

Mescidin kıble duvarına bir mermer, Roma lahit parçası yerleştirilmiştir. Bu parça üzerindeki tezyinatı halk yumurtaya benzettiğinden mescit "Yumurtalı Mescit" diye anılmaktadır. Sade görünümlü bir yapıdır. Duvarları kesme ve moloz taştan yapılmıştır.

Mescidin kitabelerinden birincisi; mihrap üzerine sonradan yerleştirilmiş mermer sanduka tipi mezar taşı parçasıdır. Mezar taşının kime ait olduğu belli değildir. İkinci kitabe mescidin giriş kapısı üzerinde son cemaat mahallî tavanına yaklaşacak yükseklikte bulunmaktadır.

İkinci kitabe; 26 x 24 cm ebadındadır. Bu kitabeden Ömer Ağa'nın kızı Şah Melek'in, yedi yüz senesinin yirmi şevvalinde (29 Haziran 1301) vefat etmiş olduğu öğrenilmektedir. Buradan binanın asıl namaz mekânının aslında bir türbe ve bu türbenin de Şah Melek Hatun ve ailesine ait olduğu (mihrap üzerindeki mezar taşı parçası bir erkeğe aittir) anlaşılmaktadır. Belki de iki katlı ve içerisinde me-

zar taşları olan türbe, mescide tahvili sırasında tek katlı hâle getirilmiş, mezar taşlarından birinin parçası da mihrap üzerine yerleştirilmiştir.

Üçüncü kitabesi ise yine kapının üzerinde ve ikinci kitabeye göre daha aşağıda bulunmaktadır. 49 x 32 cm ebadındaki üç satırlık bu mermer kitabenin tercümesi şu şekildedir: "Bu mübarek mescit Sultan Süleyman Han zamanında, dokuz yüz altmış sekiz senesinde imar edildi. Tamiratı yaptıran Enbiya'nın oğlu Hacı Bayram'dır." Buradan Enbiya'nın oğlu Hacı Bayram'ın önceden türbe olarak tek yapı arz eden binaya bir son cemaat mahallî ekleyerek ve çeşitli tadilatlarda bulunarak mescit hâline getirdiğini anlamak mümkün olmaktadır.

XIV. yüzyılın H 700 (M 1300) başlarında Şah Melek Hatun adına inşa edilmiş bir türbeyken 1560'da Enbiya'nın oğlu Hacı Bayram tarafından tadilatla mescit hâline getirilmiştir.

Kaynakça: A. Nazif, *Mir'at* (Palamutoğlu); Ali Yeğen, *Kayseri'de Tarihi Eserler*, Kayseri 1993; Esma Güleç, *Kayseri Minareleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), EÜSBE, Kayseri 2006, s. 116-117; Erkiletlioğlu; *Osmanlı Kayseri*, s. 69; İlhan Özkeçeci, *KCMM,* s. 75; Özkeçeci, *Camii ve Mescidler*, s. 66; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Kitabelerinden XV ve XVII. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları", *Vakıflar* dergisi, (1981), S. XIII; Muhammed Karakaş, *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında, Kayseri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri 1997.

CELİL ARSLAN

GÜÇLÜ, AHMET HİLMİ

Yazar, eğitimci (Kayseri, 1899 – 1976). Feyziye İlkokulunu bitirdi (1911). Ortaokulun ardından Ankara'daki on iki yıllık olan sultaninin onunca sınıfına girdi (1916). Burada bir yıl okuduktan sonra diploma alamadan Mühendis Mektebinin sınavını kazandı. Sağlık sorunları nedeniyle bu okula devam edemedi. Ardından İstanbul Muallim Mektebine kaydoldu ve buradan diploma aldı (1918). Kayseri'de Dârüledep İlkokulunda öğretmenliğe başladı. Bu okulun müdürlüğüne atandı. İlköğretim müfettişi oldu (1921). Bu görevinden sonra tekrar Dârüledep Okuluna döndü. Alfabe yazmaya karar verdi ve eski harflerle bir alfabe kitabı yayımladı (1927). Bu kitap Harf Devrimi'ne kadar bir ders yılı okullarda okutuldu. Harf devriminden sonra kaleme aldığı *Alfabe* adlı eseri Maarif Vekaletince açılan yarışma sonucunda, Talim Terbiye Heyetinin aldığı kararla ders kitabı olarak kabul edildi (1942). İstiklal İlkokulunda ve Bozatlı Okulunda çalıştı. Kırk yıllık öğretmenlik hayatından* sonra emekli oldu (1959). *Yeni Kayseri** ve *Hâkimiyet** gazetelerinde, *Erciyes** ve *Yeni Erciyes** dergilerinde yazılar kaleme aldı.

Eserleri: *Tetkikli ve Temrinli Türkçe İlk Gramer* (1932); *Alfabe* (1943) *Yetişkinler Alfabesi* (1960).

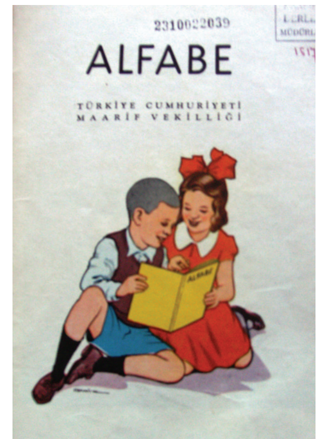
Kaynakça: Önder, *KBT,* s. 160-161; *Alfabe,* Maarif Matbaası, İstanbul 1943.

YAYIN KURULU

GÜDÜLLÜ ÇEŞMESİ

Çeşme, Yanıkoğlu Mahallesi'ndeki Seraceddin Medresesi (1238)' nin 14 m güneydoğusunda bulunmakta iken, 1996 yılında bu çeşme de belediyece yıkılarak ortadan kaldırılmıştır. Çeşmenin kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Fakat çeşmenin kemer formu. Çukurlu Camii (XVI. yüzyılın sonları, XVII. yüzyılın başları) ve Gömleksiz (XVI. yüzyıl sonları) çeşmelerinin kemer formlarıyla benzerlik arz eder. Yukarıdaki çeşmelerin kemer kuruluşları ile benzerlik gösteren Güdüllü Çeşmesi de muhtemelen XVII. yüzyıl başlarında inşa edilmiş olmalıdır. Çeşmede düzgün kesme taş, kitabe ve ayna taşında mermer malzeme kullanılmıştır. Tek kemerli çeşmenin yüksekliği 3,08 m,

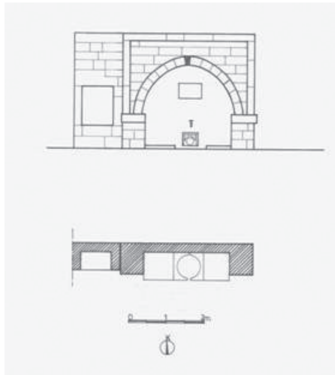

Güdüllü Çeşmesi (M. Denktaş)

Ahmet Hilmi Güçlü'nün yazdığı alfabenin iç kapağı

Ahmet Hilmi Güçlü

genişliği 3,47 m, derinliği ise 0,80 m'dir. Çeşmenin batısında, 3,10 m yüksekliğinde ve 1,38 m genişliğinde olan ikinci bir yapı dikkat çekmektedir. Çeşmenin sivri kemeri yanlardaki kesme taştan örülen ayaklar üzerindeki düz başlıklara oturmaktadır. Kemer kilit taşının yüzeyi, kabartma olarak işlenen buğday başağı motifi ile tezyin edilmiştir. Başlıklar üzerinden başlayan 0,20 m kalınlığındaki düz kenar silme kuşağı, saçak kısmında da devam etmektedir. Çeşmenin orijinal ayna taşı zemin kotunun zaman içerisinde dolmasından dolayı iptal edilmiştir. Mermer ayna taşının tam ortasına bir daire ve bu dairenin üst köşelerine üçgen şeklindeki silme kuşaklar yerleştirilmiştir. Ayna taşının 0,30 m yukarısına bağlanan musluktan çeşmenin suyu akmaktadır. Ayna taşının hemen altında küçük bir su yalağı bulunmakta olup, bu yalağın her iki yanına da fazla yüksek olmayan sekiler yerleştirilmiştir. Çeşme nişi içerisinde bulunan 0,58 x 0,37 m ölçülerindeki iki satırlık mermer kitabenin tamamı okunamamıştır.

Güdüllü Çeşmesi planı (çizim: M. Denktaş)

Okunuşu:
Her kim oldu ise bu âbı çeşmeye bâb-ı ta'mîrine
Rahmet ile tahsîn ide kevser........... iç.

Çeşmenin batısındaki mekânın ortasında 1,08 m yüksekliğinde, 0,85 m genişliğinde ve 0,48 m derinliğinde büyük bir niş bulunmaktadır. Bu niş büyük bir ihtimalle çeşmede su ihtiyacını temin eden insanların ellerinde bulunan eşya ya da malzemeleri koyabilecekleri bir mekân olarak düşünülmüş olmalıdır.

Güdüllü Çeşmesi kitabesi (M. Denktaş)

Eserde süsleme olarak, kenar ve saçak kısımlarını dolaşan düz silme kuşağı ile ayna taşı üzerindeki silmelerden bahsedilebilir. Ayrıca kemerin kilit taşı üzerindeki buğday başağı motifi de dikkat çekicidir.

Üzerindeki kitabeden de anlaşılacağı üzere çeşme bilinmeyen bir tarihte onarılmıştır. Kayseri'deki diğer hiçbir çeşmede uygulamasını görmediğimiz çeşmenin batısındaki mekân da esere muhtemelen XIX. yüzyılda yapılan onarımlar esnasında eklenmiş olmalıdır.

Kaynakça: Denktaş, *Su Yapıları,* s. 55-56; Denktaş, *KYA*, Mustafa Denktaş, s. 179-182.

MUSTAFA DENKTAŞ

GÜHERÇİLE

Güherçile, doğal hâlde bulunan ve adi güherçile olarak adlandırılan potasyum nitrat (KNO_3), Şili güherçilesi denilen sodyum nitrat ($NaNO_3$) ve duvar güherçilesi ya da toprak güherçilesi adı verilen kalsiyum nitrat ($Ca[NO_3]_2$) şeklinde başlıca üç nitrat türüne verilen ortak isimdir. Şeffaf, renksiz, kokusuz, tuzlu ve biraz acı tadı olan, havada bozulmayan billurlar veya beyaz billurumsu bir tozdan oluşmaktadır. Genellikle, alkalilerle ve toprak alkalilerle karışmış hâlde bulunan azotlu maddelerin yükseltgenmesi sonucunda oluşur ve çiçeklenmeler biçiminde ortaya çıkar. Yer yüzeyinde duvarların ve kayaçların üzerinde ve mağaralarda kabuklar hâlinde bulunan potasyum nitrata bazı toprak türleri içinde de rastlamak mümkündür.

Siyah barutun üç unsurundan en önemlisini teşkil eden ve büyük bir kısmını oluşturan ayrıca dumansız barutlarda da kullanılan ve külçe hâlinde madeni bir maddeden oluşan güherçile, eskiden barut yapımında kullanılmıştır. VIII. asırda çok daha hızlı bir şekilde yayılan ve %12,5 kömür, %12,5 kükürt ve %75 güherçile muamelesinden meydana gelen kara barutun da yine en önemli kısmını güherçile teşkil etmiştir

Osmanlı topraklarının birçok noktasında baruthane mevcut olmakla birlikte bunlar arasında en önemlisi İstanbul'da kurulup

“Baruthane-i Âmire” diye adlandırılanı olmuştur. Taşrada çıkarılan güherçileler işlendikten sonra genelde İstanbul’a gönderilmiş, burada bulunan Tophane işletmesinde muhtelif ihtiyaçların temini için sarf edilmiştir. İstanbul baruthanesine Anadolu’dan güherçile temin eden ocak ve işletmelerin başında Ankara, Aksaray, Konya, Akşehir, Karahisar-ı Sahib (Afyon), Ilgın, Eskili, Kilisehisarı, Karapınar, Aydın ve Kayseri yer almıştır. Güherçilenin barut yapımında kullanılabilir duruma gelmesi uzun bir uğraşıyı ve yorucu bir çalışmayı gerektirmiştir. Topraktan çıkarıldığı için toprak ve benzeri yabancı maddelerden ayıklanması gerekmiş, dolayısıyla bol suyla defalarca yıkanması ve kaynatılması icap etmiştir. Bu nedenle öncelikle güherçile su sıcaklığının 18 derecede tutulduğu dört ayrı havuzda yıkanıp eritilirdi. Yıkama işlemini takiben büyük lengerlere (kazanlara) doldurularak 60–70 derecelik bir hararette kaynatılır ve tulumbalarla güherçilenin dondurulacağı havuza aktarılırdı. İlk havuzda 30–35, ikinci havuzda 20–25 dereceye kadar çalkalanan güherçile, şerbet havuzundan sonra kazanlarda kaynatılıp tuzu çıkarılır, suyu buharlaştırılıp çektirildikten sonra fıçılara doldurulup yıkanır ve kalhanede (iş yerinde) hamlığı giderilinceye kadar eritilip kalıplara boşaltılırdı.

Osmanlı ordusu için güherçileye duyulan ihtiyaç üzerine, Osmanlı coğrafyasının Maraş, Tamışvar, Kudüs’te “Hazret-i Halil” denen yerde, Hama, Halep, Şam, Bağdat, Mısır, Malatya Yumrukilise Köyü, Darende, Karaman, Van, Mora Basra, Kayseri, Zamantı, Sis, Niğde Kilisehisar, Kars, Gerger, Kahta, Akdağ, Divriği Budun, Kıbrıs gibi Anadolu, Rumeli, Afrika ve Ortadoğu bölgelerinin birçok noktasında kârhaneler kurulmuştur. Genel olarak değerlendirildiği zaman kârhanelerin çoğu kere güherçilenin çıkarıldığı yerde kurulmuş olduğu bazen de güherçileden elde edilecek barutun kullanılacağı yerlerde tesis edildiği görülür. Kayseri’de faaliyet gösteren sanayi kuruluşlarından biri ise güherçile işletmeleri oluşturmuştur. Zira şehir çevresinde yer alan topraklar hâkî güherçile, güherçile ve alçı taşı madenleri bakımından zengindi. Yine Zamantı çevresindeki köyler de güherçile işlenen yerler arasında olmuştur

Güherçile Fabrikası (Albüm, TBMM)

Kayseri Vilayeti Osmanlı topraklarından güherçilenin kendiliğinden bol miktarda hasıl olduğu yerlerin başında gelmiştir. Dolayısıyla Kayseri ve Zamantı’ya bağlı köylerde bol miktarda bulunan güherçileler buralarda tesis edilen güherçile işletmelerinde işlenmişlerdir. Örneğin 1907–1908 seneleri itibarıyla Kayseri ve çevresinde bulunan güherçile topraklarını işlemek üzere 100 adet ocak açılmıştır. Kayseri’de elde edilen güherçileler Kayseri Kalesi’nde muhafaza edilmiştir. Kayseri’de topraktan güherçile elde edilen bölge, şimdiki Eski Sanayi Bölgesi ve batısındaki mahallelerin yerinde olan Çorakçılar Mahallesi* idi. “Çorak” denilen güherçile maddesi bu bölgedeki topraklarda bol miktarda bulunurdu. Güherçilesi özel bir işlemle alınmış topraklar tepeler hâlinde kalırdı. Halk evlerinde, avda kullanılmak üzere barut ihtiyacı için taş sokularda güherçileden barut imal ettiği gibi şehrin Battal semtindeki Baruthane’de de barut imal edilirdi. Yine Osmanlı Döneminde Cırlavuk (Mimarsinan) Köyü’ndeki imalathâneler çok faaldi ve devlet buradan elde edilen barutun tüccer eline geçmeden İstanbul’a gönderilmesi için aynı zamanda barut işçilerinin bu işi terk etmemesi için tedbirler al-

mıştır. XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti barutnamesi olan güherçile ihtiyacının yaklaşık % 60'ını Kayseri'den karşılıyordu.

Konya ve Kayseri Vilayetlerinde bulunan güherçileler bu yerlerde bulunan fabrikalarca satın alınmış ve yine buralarda bulunan işletmelerde işlendikten sonra İstanbul'a gönderilmiştir. Diğer yerlerde olduğu gibi Kayseri'de bulunan güherçile ocakları ve güherçile fabrikası mirî (Devlete ait) bir statü içerisinde faaliyet göstermiştir.

Tespit edilebildiği kadarıyla 1891–1892 seneleri itibarıyla Kayseri'de güherçile imaline mahsus bir fabrika yanında faaliyete başlamıştır. Bu fabrika Hacıkılıç Camii* bitişiğinde Mimar Sinan yapısı olan Hüseyin Bey İmareti'nin yerine yapılmıştır. İnşa tarihi kesin olarak tespit olunmamakla beraber Tophane Müşiriyet-i Celilesine bağlı olarak faaliyetlerini sürdürdüğü anlaşılan bu fabrikanın 1864'de inşa edilmiş olması muhtemeldir. Silah sanayindeki gelişmeler üzerine önemini kaybeden güherçile üretimi nedeniyle atıl kalan fabrika binası Belediye Başkanı Mehmet Çalık* zamanında yıkılarak yerine Hacıkılıç Camii için şadırvan yapılmıştır.

Kaynakça: Prof. Dr. M Metin Hülagü ve Prof. Dr. Mustafa Keskin, *Geçmişteki İzleriyle Kayseri,* Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2007, s. 185-209; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri Kitabelerinden XV. ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları", *Vakıflar Dergisi*, S. XIII.

YAYIN KURULU

GÜL, ABDULLAH

Öğretim üyesi, siyaset ve devlet adamı. Türkiye Cumhuriyeti 11. Cumhurbaşkanı (Kayseri, 29 Ekim 1950-). Orta Anadolu'nun en önemli ticaret kenti sayılan Kayseri'de doğdu. Doğduğu ev, Düvenönü semtindeki Hacısaki Mahallesinde, bugün mevcut olmayan Birlik Sokak'taydı.

Ailenin soyağacı 1200'lü yıllara dayanmaktadır. "Gül" soyadı, Selçukluların Kayseri'de yaptırdığı, mihrabıyla meşhur Gülük Camii'nin ilk imamlarından olan atalarından gelmektedir. Kayserililer arasında lakapları, "Gülükimamıoğulları" yahut daha kolay bir telaffuzla "Gülimamoğulları" olarak bilinir. İstiklal Savaşı Gazisi olan dedesi Osman Hayrullah Efendi ticaretle uğraşmıştır. Abdullah Gül'ün babası Ahmet Hamdi Gül, Hayrullah Efendinin beşi erkek biri kız altı çocuğundan en büyük olanıdır. Ahmet Hamdi Gül'ün erkek kardeşlerinden biri vefat etmiştir. Abdullah Gül'ün babaannesi Hatice Hanımdır. Ancak Abdullah Gül'e, kendisi doğmadan vefat eden Hatice Hanım yerine, Hayrullah Efendinin ikinci eşi Nimet Hanım babaannelik yapmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül

Annesi Adviye Gül, kentin köklü Satoğlu ailesine mensup şair ve öğretmen bir baba olan İsmail Hakkı Satoğlu'nun kızıdır. Annesinin dedesi ise "Hocababa" olarak bilinen, Kayseri ulemasından Mehmet Ali Satoğlu'dur. Abdullah Gül, sağlığında "Hocababa"yı tanımış ve duasını almıştır. İsmail Hakkı Satoğlu 1930'ların başında İzmir'e tayin edilmiş ve o zamanlar ulaşılması bir hayli zor olan Doğancılarda, Torbalı'ya bağlı Yeniköy'de ve daha sonra da Asansör'ün üstündeki Kemal Reis İlkokulu'nda öğretmenlik yapmıştır. Annesinin İzmir'de ikamet eden iki erkek kardeşi daha vardır. Abdullah Gül'ün anneannesi Gülimamoğulları'ndan olup dedesi Hayrullah Efendinin kız kardeşi Hacıkadın Hanımdır.

Abdullah Gül'ün çocukluğunu geçirdiği

Hacısaki Mahallesi Kayseri'nin en merkezi yerlerinden biridir. Çember çevirmenin, aşık, bilye, birdirbir ve saklambaç oyunlarının revaçta olduğu bu dönemde kurulan arkadaşlıklar uzun müddet devam etmiştir. O dönemdeki evlerde evlenen her çocuk için bir oda inşa edilir, ama aile birlikte yaşamaya devam ederdi. Ahmet Hamdi Gül, Düvenönündeki ev, beş erkek kardeşi barındıramaz hale gelince Abdullah Gül'ün ortaokul dönemlerinde bu eski evden ayrılmak ve bir apartman dairesine taşınmak durumunda kalmıştır. Yaz ayları Kayseri'nin yerlileri için bağ zamanıdır. Gül ailesi de, her yaz, yine toplu halde şehrin sıcağından ve kokusundan uzak, bağ ve bostanla uğraşmak üzere Erciyes'in eteklerindeki Kergâh bağlarına çıkarlar.

Kayseri'nin ilk sanayi tesisi sayılan Tayyare Fabrikası'nda ustabaşı olarak çalışan babası Ahmet Hamdi Gül, sosyal hayata katkılarıyla çevresinde tanınan ve sevilen bir kişidir. Aile çok sayıda öğretim üyesi, şair, yazar ve bürokrat yetiştirmiştir. Emekliliği sonrası 1972'de kendi işyerini kuran Ahmet Hamdi Gül, halen makine yüksek mühendisi olan küçük oğlu Macit Gül ile sanayi alanında faaliyet göstermektedir; ikinci çocuğu Hatice Hanım ise Mehmet Tekelioğlu ile evli olup ev hanımıdır.

Abdullah Gül, 1957 yılında Düvenönü'ndeki evlerine çok yakın olan Gazipaşa ilkokulunda eğitim hayatına başladı. İlkokulu burada tamamladıktan sonra 1962 yılında Nazmi Toker Ortaokulu'na girdi. İlk fikri oluşumları Nazmi Toker Ortaokulu'nda yeşermeye başladı. 27 Mayıs darbesinin üzdüğü aileden gelen muhafazakâr anlayış amca ve dayılarının da teşvikiyle gittikçe gelişti. Ortaokul sıralarında teneffüs aralarında alınan *Yeni İstanbul* gazetesiyle yepyeni bir dünyanın kapıları aralandı. Belki ilk siyasi haberler ve yazılarla bu gazetede karşılaştı. İlk kitap tutkusu da bu sıralarda başladı. Dedektif romanları, Ömer Seyfettin hikâyeleri ve Nihal Atsız gibi Türk romancılarının eserleri bu sıralarda okuduğu türlerden bazılarıdır.

Abdullah Gül MTTB'li öğrencilerin Çanakkale'yi ziyaretinde konuşma yaparken-1971

Ortaokul yıllarının sonu 1965 genel seçimlerine tesadüf eder. 27 Mayıs darbesine duyulan öfke, Kayseri halkını darbeden yana tavır koyanlara karşı harekete geçirir. Abdullah Gül, o günlerin geleneksel seçim kampanyaları ve heyecanı içinde arkadaşlarıyla mitinglere katılır ve ülke meselelerine duyarlılığın ilk adımlarını atar. İlk siyasi heyecanı bu seçimlerdeki mitinglerde yaşar. TİP il binası önündeki kargaşada polis coplarından sakınma derslerinin ilki gerçekleşir.

Abdullah Gül, ortaokuldan sonra girdiği, birçok ünlü ismi de yetiştiren Kayseri Lisesinde Fen şubesini seçer (1965). Burada iyi bir arkadaş grubu vardır. Birlikte hareket etmenin önemini ilk olarak burada görür ve liderlik vasıflarını öne çıkartacak bir ortamı burada bulur. Lisedeki hocalarıyla belli bir üslubu koruyarak tartışmalar yapar.

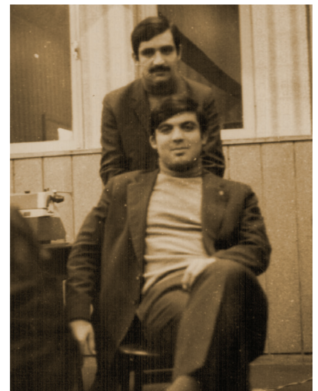
Bu sırada Büyük Doğu Fikir Kulübü ve Necip Fazıl Kısakürek ile tanışır. Bir arkadaşının tavassutu ile gittiği Kulüp binasındaki samimi hava ve tartışma ortamı cazip gelir. Oradaki arkadaşlarında gördüğü sıcaklık ve yakınlık uzun sürecek bir beraberliğin temellerine harç olur. Okuldaki öğretmenlerinin tepeden bakışını ve yeni yeni filizlenmeye başlayan dünya görüşünü küçümseyici tavırlarını zaten hiçbir zaman kabullenmemiş olan Abdullah Gül, başta kendi emsalleri olmak üzere kendinden büyük Kulüp müdavimlerinin bile fikrini sormasını, görüşlerini ciddiye alıp tartışılır bulmasını önemser. Orada başlayan Necip Fazıl okumaları, başka alanların da kapısını aralar. Roman, hikâye, tarih bu dönem meraklarının başında gelir. Burada ka-

Abdullah Gül'ün bebekliği

Abdullah Gül'ün çocukluğu

Abdullah Gül ve Mehmet Tekelioğlu gençlik yıllarında

Abdullah Gül, babası Ahmet Hamdi Bey ve annesi Adviye Hanım'la

zandıklarını lisedeki tartışmalara taşır ve münazaralarda kendini belli eder. Büyük Doğu Fikir Kulübündeki uzun gece sohbetleri fikri oluşumunda önemli bir yere sahiptir. Necip Fazıl Kısakürek'in Kayseri konferanslarında arkadaşlarıyla birlikte organizasyonda görev alır. Bu konferansların verdiği heyecan, Abdullah Gül'ün daha sonraki siyasi hayatında da etkisini sürdürmüştür.

Bu sıralarda amcaları Mehmet, Mustafa, Mahmut ve Ömer Gül ile dayıları Nazif ve Ahmet Satoğlu da onu teşvik etmişler ve yol göstermişlerdir. Hemen tamamı üniversite mezunu olan bu kimseler Abdullah Gül'ün fikri oluşumunda önemli bir yere sahiptir. Özellikle dayısı tıp Profesörü Ahmet Satoğlu ve amcası ziraat mühendisi Mahmut Gül, yeğenlerindeki kabiliyeti fark eden ve tavır ve sohbetleriyle dünya görüşünün oluşmasında etkili olan iki önemli şahsiyettir. Zaten sakin bir kişiliğe sahip olan anne ve babası çocuklarının arzu ettikleri istikamette olmasından duydukları güvenle rahattırlar.

O dönemin önde gelen öğrenci derneklerinden olan Milli Türk Talebe Birliği'nin (MTTB) 1969 Nisan ayında Kayseri'de yapılan kongresi Abdullah Gül'ün bu camia ile tanışmasının da başlangıcını oluşturmaktadır.

1969 seçimlerini Abdullah Gül, Kayseri ve bir ara da İzmir'de dayılarının yanında izler. O zamanki 'Bağımsızlar Hareketi'nin seçim çalışmalarına da katılır.

1968 yılında Kayseri Lisesinden mezun olan Abdullah Gül, 1969 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne girdi. Gül'ün üniversitede okuduğu yıllar Türkiye'de öğrenci hareketlerinin en yoğun olduğu dönemdi. Fakültede kurduğu arkadaşlıklar hala devam etmektedir. Dönem arkadaşlarıyla birlikteliği Fakülte ile sınırlı kalmamış, onlarla diğer sosyal faaliyetlerde ve mezuniyet sonrası çalışmalarda da birlikte olmaya devam etmiştir. Abdullah Gül İstanbul'da ilk iki yıl Çapa'daki Kayseri Talebe Yurdunda kalır. Daha sonraki öğrencilik hayatı kısa süreli kaldığı yurtlar sayılmazsa arkadaşlarıyla kiraladıkları evlerde geçer. Fındıkzade'de kaldığı ev, pek çok arkadaşını da misafir ettiği, arkadaşlarının tabiriyle "bodrum palas"tır. Bodrum kattaki bu evden sonra Bakırköy'de ikinci katta bir eve taşınırlar. Bu evde de pek çok arkadaşını misafir etmiş ve uzun gece sohbetlerine öncülük etmiştir. Fakültedeki hocalarından Prof. Dr. Sabahattin Zaim ve Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş ile o dönemlerde kurduğu yakın ilişki uzun yıllar devam etmiştir. Sabahattin Zaim Hoca ile daha sonra Sakarya Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi'nde birlikte çalışmıştır. Nevzat Yalçıntaş ise doktora tezi hocasıdır. Kendisiyle daha sonra İslam Kalkınma Bankası'nda birlikte çalışmıştır. Bu iki şahsiyetle talebe – hoca ilişkisinin çok ötesinde müşterek çalışmaları olmuştur.

Gül'ün üniversitede okuduğu yıllar Türkiye'de öğrenci hareketlerinin en yoğun olduğu dönemdi. Fakülte yıllarında örgütlenmenin önemini hemen kavradı. O dönemin önde gelen öğrenci derneklerinden Milli Türk Talebe Birliği'nde (MTTB) öğrenci liderleri arasında yer aldı, mitinglere katıldı, dergi ve yayınlara katkıda bulundu. Burada edindiği tecrübe ve arkadaşlıklar, Abdullah Gül üzerinde hayat boyu sürecek izler bıraktı.

MTTB'nin Cağaloğlu'ndaki binası Abdullah Gül için siyaset üniversitesinin lisans kademesi gibidir. Üniversitede derslere girmenin zaman zaman riskli hale gelmesi Abdullah Gül'e MTTB bünyesinde daha çok faaliyet alanı açmıştır. İktisat Fakültesindeki bir çatışmada silahlı bir saldırıdan kıl payı kurtulmuştur ve çok zor şartlar altında üniversiteye devam edebilmiştir. MTTB İcra Konseyindeki çalışmaları daha o yıl-

larda geleceğe yön verme kabiliyetini ve kuvvetli öngörüsünü ortaya çıkarmıştır. MTTB'nin şiddete başvurmamasında onun ve arkadaşlarının rolü büyüktür. Mitinglerdeki ateşli hitabeleri, çeşitli vesilelerle yayınlanan bildiri metinlerindeki coşkulu ifadeleri, toplulukları yönlendirme ve onların sevk ve idaresindeki başarıları o dönem arkadaşlarının müşterek tespitlerinden bazılarıdır. MTTB'ye bağlı derneklerin üniversitelerde örgütlenme işi çok önem verdiği konuların başında gelmiştir.

MTTB'nin her yıl ülke çapında düzenlediği Çanakkale Savaşı'nın yıldönümü kutlamalarında binlerce genç Gelibolu Şehitliği'ne taşınır ve orada etkinlikler düzenlenirdi. Abdullah Gül, üniversite öğrenciliği yıllarında bu programların organizasyonunda yer aldı ve Çanakkale'de çoğunluğu üniversite öğrencisi olan kendi kuşağına hitaben ilk siyasi içerikli konuşmalarını yaptı.

Fakültede ve MTTB'de kurduğu arkadaşlıklar uzun soluklu olmuştur. Birlikte çalıştığı ve iyi anlaştığı bu grupla daha sonraları başka faaliyetlerde de birlikte olmuştur. Bu sıralarda Necip Fazıl Kısakürek 'in genç kuşağa olan ilgisi MTTB camiasında karşılık bulmuştur. Abdullah Gül'ün de içinde bulunduğu İcra Konseyi Necip Fazıl Kısakürek için pek çok konferans, özel gece ve sohbetler tertip etmiştir.

Necip Fazıl Kısakürek, Büyük Doğu Yayınları ile yeni bir adım atarken gençlerin büyük ilgisi ile karşılaşmıştı. Abdullah Gül, Yayınevi bünyesinde de Necip Fazıl Kısakürek'le beraber çalışmıştır. Tatil günlerinde Erenköy'deki evinde "üstad" ziyaretleri ve sohbetler onu motive eden en önemli unsurlardan biridir.

1972 yılında geçici olarak kaldığı Fatih'teki Vakıflar Öğrenci Yurdu'nda çıkan kavgalardan dolayı bir grup arkadaşıyla beraber gözaltına alındı ve İstanbul Emniyet Müdürlüğünün Sirkeci'de "müteferrika" tabir edilen merkezinde 15 gün kaldı. Hazırlıklarına katıldığı Fetih Gecesi'nde yapmayı düşündüğü konuşma MTTB salonlarında değil "müteferrika"da dinleyici buldu. Savcının takipsizlik kararıyla serbest bırakıldı.

Hayrünnisa ve Abdullah Gül

Ancak bu gözaltı, yurt dışına çıkışlarda uzun yıllar problem olmaya devam etti.

Abdullah Gül hayatının her döneminde çok sesliliğe önem verdi. Bu anlayışla ilgi duyduğu çevrelerden biri de Milliyetçiler Derneği idi. Çemberlitaştaki Atik Ali Paşa Medresesinin küçük odalarındaki büyük dostluğu hala anmaktadır. Dönemin önemli şahsiyetlerinin sohbetlerine burada tanıklık etmiş, klasik Türk musikisinin ve ilahilerin en iyi örneklerini burada dinlemiş, mütevazı iftar sofralarının tadına burada varmıştır. Abdullah Gül, Dernekteki arkadaşlarıyla gecenin geç vakitlerinde Beyazıt'taki Marmara Kahvesi sohbetlerinde Sezai Karakoç, Erol Güngör ve Ziya Nur Aksun gibi şahsiyetleri ya da kahve müdavimlerinin tabiriyle "Marmaratör"leri dinleme imkânını bulmuş olmasını hayatının renkli dönemleri arasında sayar.

Abdullah Gül, hocaları Sabahattin Zaim ve Nevzat Yalçıntaş'ın teşvikiyle akademik kariyere ilgi duydu ve 1974 yılında mezun olduğu İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nin son sınıfından itibaren doktora seminerlerine katılmaya başladı. Arada dayısı, dedesi ve anneannesine kutsal topraklarda eşlik etti. 1976–1978 yıllarında merkezi İstanbul'da olan Milli Kültür Vakfı'nın bursuyla lisan öğrenmek ve doktorasıyla ilgili çalışmalar yapmak amacıyla İngiltere'ye gitti. Önce bir yıl Londra'da kaldı. İkinci yıl Exeter'de akademik çalışmalarının yanı sıra sosyal ve kültürel faaliyetlere aktif olarak katıldı. Bu ilk yurt dışı tecrübesi Türkiye ile Avrupa'yı kıyaslama imkânı verdi. Demokrasi konusunda eksiklerimizin neler olduğuna dair ilk fikirler burada olgunlaşmaya başladı. Londra'da İslam dünyasının çeşitli yerlerinden gelen çok sayıda

27 Nisan 2007 tarihinde yapılan AK Parti grup toplantısında Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanlığı adaylığı ilan edilince Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından tebrik edilirken.

arkadaş edindi. İngiltere'de üniversitelerdeki Müslüman öğrencilerin oluşturduğu toplulukları destekleyip geliştirmek amacıyla kurulmuş bir üst kuruluş olan FOSIS (Federation of Student Islamic Societies) bünyesinde çalışmalar yaptı. Londra Türk Öğrencileri Yardımlaşma Vakfı'nın (TÜRKYAR) kurucuları arasında yer aldı. Buradaki faaliyetlerinin daha sonraki siyasi çalışmalarında çok faydasını gördü.

1978 yılında Türkiye'ye döndü ve aynı yıl Sakarya Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi Endüstri Mühendisliği Bölümünün kuruluşunda görev aldı. Mühendis adaylarına Ekonomi dersleri verdi. Sakarya'da bulunduğu yıllarda sadece akademik çevrelerde değil diğer alanlarda da etkili çalışmalar yaptı. Öğrencilerin örgütlenmesi ve yardımlaşma konularında öncülük etti. Arkadaşlarıyla birlikte kurdukları İhvan Kitabevi hem canlı bir kültür ve sosyal aktivite merkezi olmuş, hem de Fakülte dışı sohbet ve toplantı merkezi fonksiyonu görmüştür.

21 Ağustos 1980'de Hayrünnisa Özyurt ile evlendi. Hayrünnisa Hanım Kayserili bir ailenin kızıdır. Babası Ahmet Özyurt uzun yıllardan beri İstanbul'da ticaretle uğraşmaktadır. Ahmet Özyurt'un babası Halil İbrahim Özyurt o sıralar Kayseri'de ikamet etmekteydi. Hali, tavrı ve sohbetiyle çok etkileyici bir şahsiyetti. Hayrünnisa Özyurt'un annesi yine Kayserili Hüsrevoğlu ailesine mensup Fatma Hanımdır. Evlendiği sırada Abdullah Gül Sakarya'da görev yapmaktadır ama evi İstanbul Erenköy'dedir. İstanbul – Sakarya arasında trenle yaptığı seyahatler arkadaşlarıyla birlikte bir çeşit sohbet ve kitap ziyafetine dönüşmüştür.

12 Eylül darbesi olduğunda Abdullah Gül evliliğinin ilk bir ayını bile doldurmuş değildir. Düğün sonrası tatillerini geçirdikleri Kayseri'den dönüşleri darbeden bir gün öncesine denk gelmiştir. İstanbul'a vardıkları gecenin sabahında 12 Eylül darbesi ile karşılaşan Abdullah Gül çok erken bir saatte Erenköy'deki evden 'Sancak Harekâtı' adı altında alınır ve Metris Askeri Cezaevi'ne ilk götürülenlerden olur. Daha sonra buradan Sakarya'da bir askeri garnizona nakledilir. Bir ayı geçen gözaltı süreci içerisinde herhangi bir suçlama yapılamadığı için serbest bırakılır.

Doktora çalışmaları nedeniyle geciken askerlik vazifesini 4 aylık kısa dönem olarak Tuzla Piyade Okulu'nda yapmıştır.

1981 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde daha önce başladığı ve tez hocası Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş olan, *Türkiye ile İslam Ülkeleri Arasında İktisadi işbirliği* isimli doktora tezini tamamladı. 1982 yılında Yüksek Öğretim Kurulunun teşkiliyle beraber Sakarya Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi kapatıldı. Mevcut yapı İstanbul Teknik Üniversitesi'ne bağlı Sakarya Mühendislik Fakültesi adını aldı. Abdullah Gül de burada başta Endüstri Mühendisliği Bölümü öğrencileri olmak üzere mühendis adaylarına ekonomi dersleri vermeye devam etti.

1983 yılında İslam Kalkınma Bankası'nda ekonomist olarak çalışmak üzere Cidde'ye gitti. Ailesiyle birlikte 8 yıl Cidde'de yaşadı. İslam Kalkınma Bankası'ndaki bu uzun görevi sırasında uluslararası sermayeyi ve örgütleri, dünyadaki finans çevrelerini, devletlerarası siyasi ve ekonomik ilişkileri yakından tanıma imkânı buldu. İslam Kalkınma

Bankası'nda çalıştığı süre içerisinde özellikle bankaya üye olan İslam ülkelerinin siyasi ve ekonomik yapılarını yakından inceledi. İslam dünyasının temel sorunlarını ve nedenlerini tespit etti. Bankada çalıştığı süre içerisinde hazırladığı raporlar, katıldığı toplantılar ve üye ülkelere yaptığı ziyaretler bilgi birikimini arttırdı. Hukuk, şeffaflık, hesap verebilirlik gibi prensiplerin gelişmemiş olmasının İslam ülkelerinin temel sorunu olduğunu gördü ve ileride Türkiye'deki siyasi hayatında bu ilkelerin kökleşmesi için gayret etti.

Genç yaşta hem Batı'yı hem Doğu'yu tanımış olması, kültürel, akademik ve politik iklimi birlikte teneffüs etmesi, Türkiye ve dünya tasavvurunun oluşmasında onun hayat serüvenini tayin edici izler bırakmıştır. Siyasi kariyerinin gelişmesinde eğitim ve öğrenim sürecinde edindiği donanım ve birikim ile kendinden emin olan sakin tavrı ve uzlaşmacı kişiliği etkili olmuştur.

İslam Kalkınma Bankası'ndaki görevi sırasında gözlem ve incelemelerini bilimsel yayın haline getirdi. Ulusal ve uluslararası kongre, sempozyum ve konferanslarda bildiriler sundu. Bilimsel yayınlar yaptı. Bu çalışmalarıyla 1989 yılında uluslararası çalışma ekonomisi dalında doçent unvanını aldı.

Gül ailesinin ilk iki çocuğu, Abdullah Gül Cidde'de çalışırken dünyaya geldi. Ahmet Münir 1983 yılında İstanbul'da, Kübra 1985 yılında Cidde'de aileye katıldı. Abdullah Gül, Ahmet Münir'i doğumundan ancak bir ay sonra Cidde'de gördü. Cidde'de çok sakin ve huzurlu bir dönemleri oldu. Kutsal topraklara yakın olmanın hazzını da bu dönemde tattılar. Bu sürede Türkiye'deki arkadaşlarından ve Türkiye'yi takip etmekten kopmadılar. Ailenin küçük oğlu Mehmet Emre ise, Abdullah Gül siyasete atılıp milletvekili seçildikten bir ay kadar sonra, 17 Kasım 1991 yılında İstanbul'da doğdu. Ahmet Münir ve Kübra Bilkent Üniversitesi Endüstri Mühendisliği Bölümünü bitirdiler. Ahmet Münir Amerika'da Stanford Üniversitesinde lisansüstü çalışmalarını sürdürüyor. Kübra, İstanbul'da özel bir şirkette Endüstri Mühendisi olarak çalışıyor. Mehmet Sarımermer'le evli olan Kübra'nın Zeynep Serra adlı kızı Abdullah Gül'ün ilk torunu. Mehmet Emre ise Amerika'da Harvard Üniversitesinde ekonomi tahsili yapmaktadır.

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ailesiyle köşk bahçesinde

Türkiye'nin demokrasi tarihinde önemli bir dönüm noktası olan 1991 seçimleri Abdullah Gül'ü siyaset sahnesine taşıdı. Abdullah Gül'ün siyasi hayata girişi planlı bir adım sonucu olmadı. 1991 yazında yıllık iznini geçirmek üzere geldiği memleketi Kayseri'de, hemşerileri kendisine siyasete atılması ve ülkesine milletvekili olarak hizmet etmesi teklifinde bulundular. Abdullah Gül Refah Partisi yönetimiyle görüşerek neler düşündüğünü ve nasıl bir strateji izlenmesi gerektiğini detaylarıyla anlattı. Burada bir anlayış birliğinin mümkün olduğunu gördükten sonra aday olmaya karar verdi. Refah Partisi, Milliyetçi Çalışma Partisi ve Islahatçı Demokrasi Partisi ittifakının birinci sıradan milletvekili adayı oldu. Refah Partisi listesi ile girilen bu seçimde ortaya konan çalışma şekli daha sonraki yıllarda bile örnek gösterildi. Abdullah Gül'ün yumuşak fakat kararlı, ikna edici, güven verici, konuştuğu insanların halinden ve dilinden anlayan tavrı olağanüstü beğeni topladı. Kampanyayı yönlendirmesi ve modern teknikler kullanması, basını çok iyi kullanması o dönemden akılda kalan hususlar oldu. 20 Ekim 1991 tarihindeki bu seçimde Refah Partisi listesi, Kayseri'deki 7 milletvekilliğinin tamamını kazandı. Abdullah Gül böylece 19'uncu dönem Kayseri milletvekili seçilmiş oldu.

Milletvekilliği dönemi kendisine hem ül-

keyi hem de dünyayı daha iyi tanıma fırsatı sağladı. İlk dönemde (1991–1995) Plan ve Bütçe Komisyonu, ikinci dönemde (1995–1999) Dışişleri Komisyonu üyesi olarak görev yaptı. 1991'den itibaren Avrupa Konseyi'nde Türkiye'yi temsil eden parlamenterler arasında sürekli yer aldı. 2001 ve 2002 yıllarında NATO Parlamenterler Meclisi üyeliğinde bulundu.

Plan ve Bütçe Komisyonunda kendisini gösterdi. Konulara hâkimiyeti ile dikkat çekti. Her konuyu ciddiye aldı. Konusuna hâkim danışmanlarla çalıştı. Onlardan nasıl yararlanacağını çok iyi tayin etti. Ele aldığı konuyu siyaset diline dönüştürürken olağanüstü bir kıvraklık gösterdi. Bu özelliği ile dönemin bürokratları ve siyasetçileri üzerinde çarpıcı etkiler bıraktı.

Demokrasi ve insan haklarının beşiği sayılan Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nde çeşitli komitelerde aktif olarak görev aldı ve yakın arkadaşlıklar kurdu. Buradaki on yıllık tecrübesi, Konsey'in demokrasi ve insan hakları standartlarının Türkiye için vazgeçilmez olduğuna dair inancını pekiştirdi ve Türkiye'nin Avrupa Birliği yolundaki reformlarının gerçekleştirilmesinde büyük etkisi oldu. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'ndeki başarılı çalışmalarından ötürü kendisine 2002 yılında "Pro-merito" Madalyası ve "Sürekli Onursal Üye" unvanı verildi. Avrupa Konseyi'nin Kültür, Tüzük, Siyasi İşler ve Ekonomik Kalkınma Komitelerindeki görevlerini yürütürken Türkiye'nin tezlerini Avrupa Birliği ülkeleri başta olmak üzere uluslararası platformlarda dile getirme imkânı buldu.

Bosna ve Çeçenistan gibi Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren sorunlu ve kriz bölgelerinde yaşanan insanlık Dramlarına ve savaşlara Batı dünyasının dikkatini çekmek için Avrupa Birliği Parlamenterler Meclisi Genel Kurulu'nda etkili konuşmalar yaptı. Özellikle, Bosna'daki haksız ve kirli savaşa müdahil olunması için uluslararası alanda ciddi gayretler göstererek Türkiye'nin sesini dünyaya duyurdu.

1993 yılında Refah Partisi'nin Dış İlişkilerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı oldu. Bu görevini yürütürken de yurtdışında çeşitli platformlarda yaptığı konuşmalarla hem partisinin hem Türkiye'nin tezlerini dünyaya anlattı. Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan'la bu dönemde çok daha yakın çalıştı.

27 Mart 1994 Yerel Seçimleri Abdullah Gül'ün siyasete yeni simalar kattığı bir seçim oldu. Kayseri büyük şehir ve merkez ilçelerdeki adayların belirlenmesinde etkili oldu. Yeni ve genç simalar yalnız Kayseri'de değil bütün Refah Partisi listelerinde öne çıktı. Muhafazakâr orta yol çizgiyi benimseyen bu adaylarla Refah Partisi başta Kayseri olmak üzere İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerde de önemli bir başarı gösterdi.

24 Aralık 1995'de Kayseri'den ikinci kez milletvekili seçilince, TBMM Dışişleri Komisyonu üyesi oldu. Refah Partisi bu seçimden yüzde 21 civarında oy oranıyla Türkiye'nin en büyük partisi olarak çıktı ancak hükümet kurması engellendi. Anavatan ve Doğru Yol Partilerinin kurduğu koalisyon hükümeti ise kısa sürede düşürüldü. 28 Haziran 1996 tarihinde RP-DYP koalisyonuyla Necmettin Erbakan'ın Başbakanlığı ve Tansu Çiller'in Başbakan Yardımcılığında Refah-Yol Hükümeti kuruldu. Kayseri Milletvekili Abdullah Gül, 54. Hükümet döneminde (1996–1997) Devlet Bakanı ve Hükümet Sözcüsü olarak görev yaptı. Refah-Yol Hükümetinde KKTC, Türk Cumhuriyetleri, Yurt Dışı İnsani Yardımlar ve TRT ve Türkiye Kalkınma Bankası gibi kurumlar Abdullah Gül'ün sorumluluğundaydı. Bu dönemde görev alanına giren Türk Dünyası ile ilişkileri geliştirmek için yoğun çaba sarf etti. 54'üncü Hükümetin dış politika alanındaki en büyük atılımı olarak gerçekleşen D–8 Projesinin hayata geçirilmesinde önemli rol aldı. Refah Partisi'nin Anayasa Mahkemesince kapatılmasını getirecek 28 Şubat olağanüstü sürecinde Refah-Yol Hükümetine karşı yürütülen kampanyaya karşı parti sözcüsü olarak etkili konuşmalar yaptı.

16 Ocak 1998'de kapatılan Refah Partisi yerine kurulan Fazilet Partisi'nden 18 Nisan 1999 tarihindeki seçimlerde Kayseri Milletvekili olarak üçüncü kez Parlamentoya girdi. Türkiye'nin ciddi siyasi

sıkıntılar yaşadığı bir dönemde, siyasetteki yakın arkadaşlarıyla birlikte partisi içerisinde yeni bir akımın başlamasına öncülük etti. Kamuoyunun 'Yenilikçi Hareket' diye isimlendirdiği bu akımın temsilcisi olarak 14 Mayıs 2000 tarihinde yapılan Büyük Kongre'de Fazilet Partisi Genel Başkanlığı'na aday oldu. Fazilet Partisi Genel Başkanlık yarışını 633 delegenin oyunu alan Recai Kutan'a karşı 521 oy alarak kaybetmesine rağmen, kongrede aldığı delege desteği, kamuoyu ve tüm siyasi çevrelerce büyük bir başarı olarak değerlendirildi. Kendi değerlerine sahip çıkarak dünyayla bütünleşmeyi hedefleyen, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğünü benimseyen bir oluşum olarak algılanan Yenilikçi Hareket, Türk siyasetine büyük heyecan getirdi. Kongre adaylığı ile siyasette açık ve şeffaf demokratik mücadelenin çok iyi bir örneğini verdi. Kavgasız, medeni ölçüler içerisinde ancak yürekli ve kendinden emin tavırları taraflı tarafsız herkesten büyük takdir gördü. Sayısal kayıptan ziyade siyasal başarı öne çıktı. Kamuoyu bu cesur ve medeni çıkışın ilerde Türkiye siyasetinde bir karşılığının olacağını o zamanlar çok konuştu.

Bu siyasi çizgi, 22 Haziran 2001 tarihinde Fazilet Partisi Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılınca, 14 Ağustos 2001'de Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde Adalet ve Kalkınma Partisi'ni (Ak Parti) kurdu. Abdullah Gül Parlamentoda 22 Haziran 2001 ile 14 Ağustos 2001 arasında bağımsız Kayseri milletvekili olarak bulundu. Kurulduktan sonra tüm arkadaşlarıyla birlikte mecliste ilk Ak Parti grubunu oluşturdular.

Ak Parti'nin kuruluşu sırasında yapılan bütün çalışmaların merkezinde yer aldı. Oluşmasına öncülük ettiği, kısa adı PAM olan Politik Araştırmalar Merkezi'nde Parti Programı ve Tüzüğüne ilişkin önemli çalışmalar yapıldı. Anket çalışmaları ve değerlendirme toplantıları bu merkezde gerçekleştirildi. Tayyip Erdoğan ve Abdullah Gül'ün belirlediği isimlerle yapılan uzun istişare toplantıları sonucunda Ak Partinin Programı ortaya çıktı. Programda Avrupa Birliğine yapılan özel vurgu dikkati çekti.

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Yılmaz Öztuna, İlber Ortaylı ve Genel Sekreter Mustafa İsen Çankaya sofraları buluşmasında

Ak Parti kurulduktan 14 ay sonra seçime girdi. Seçim bildirgesinin hazırlanmasında Gül yine etkin bir rol aldı. Seçim gezilerindeki konuşmalarıyla Ak Partinin seçim başarısında öne çıkan isimlerden biri oldu. Genel Başkan Tayyip Erdoğan'ın 3 Kasım 2002 seçimlerinde siyasi yasaklı olduğu için ortaya çıkan kaygılar, Abdullah Gül'ün varlığıyla bir ölçüde giderilmiş oldu. Ak Parti bu seçimleri %34,5 oy alarak birinci sırada tamamladı ve tek başına iktidar oldu.

Abdullah Gül, 18 Kasım 2002 tarihinde Başbakan olarak Türkiye Cumhuriyetinin 58'inci Hükümetini kurdu. Bu kritik dönemde çok ağır sorunlarla uğraşmak zorunda kaldı.

Ekonomi politikasının raylarını döşemek kolay olmadı. Yaptığı konuşmalarda Ak Parti'nin uzun yıllar iktidarda kalacağını vurguladı ve herkesin bu hususu göz önüne alarak hareket etmesini söyledi. Bu söylem etkili oldu. Antidemokratik beklentileri olanlar zamanla hayal kırıklığına uğradı. En kritik zamanlarda yaptığı basın toplantıları ile açık ve şeffaf bir yönetim ve güven unsurunu ön plana çıkardı. Kırılgan bir yapıya sahip ekonomiyi bulanık sulardan alıp sükûnete kavuşturdu. Güven vermek ve başta kendisi olmak üzere herkesi bağlamak için Ekonomide Acil Eylem Planını uygulamaya soktu. Acil Eylem Planı ekonomik bir programın ötesinde demokratikleşme ve hukuk reformlarını da içeren kapsamlı ve uzun vadeli bir program olarak uygulandı ve daha sonraki Ak

Parti hükümetlerinin de temel referansı oldu.

Başbakanlığının hemen başında Irak savaşı ile uğraşmak zorunda kaldı. 1 Mart tezkeresi o dönemin en zorlu meselelerinden birisi olarak karşısına çıktı. Tezkere öncesi ve sonrası Amerikalılara yaptığı telkinlerin ne kadar doğru olduğu daha sonraki olaylarla kanıtlanmış oldu. Bu dönemde başlatılan Irak'a Komşu Ülkeler Süreci diyalog ve müzakere sürecini başlatan önemli bir adım olarak takdir topladı.

Kıbrıs meselesi yine o dönemin öne çıkan ve çok tartışılan konularından biri oldu ve Türkiye'nin statik Kıbrıs politikası değişmeye başladı.

Bir anayasa değişikliği ile Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasi yasaklarının kalkması için olanca gücü ile gayret gösterdi. Siyasi yasakların kalkması ve Siirt'te yenilenen seçimlerle Recep Tayyip Erdoğan'ın önü açılınca Başbakanlığı devretmekte en küçük bir tereddüt göstermedi.

14 Mart 2003'te kurulan Recep Tayyip Erdoğan Başbakanlığındaki 59'uncu Hükümet'de Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak görev aldı. Aynı zamanda Terörle Mücadele Yüksek Kurulu, Reform İzleme Grubu ve Avrupa Birliği Müzakere Heyeti Başkanlığı görevlerini yürüttü.

Abdullah Gül'ün Dışişleri Bakanlığı döneminde Avrupa Birliği reform süreci hızlandırıldı ve temel yasaların çoğu değiştirildi. 3 Ekim 2005'de tarihi önem arz eden Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım müzakereleri resmen başladı. Yine bu dönemde, Türkiye, bir taraftan Avrupa Birliği hedefine doğru emin adımlarla yürürken, diğer taraftan komşu ülkelerle dostluk bağlarını güçlendirdi ve bölgesine sahip çıktı. AB, BM, NATO, İKÖ gibi uluslararası kuruluşlardaki aktif görevler bu adımların birer sonucu oldu. Komşularla sıfır problem bu dönemde hayata geçen bir politika oldu.

İlişkilerin hem Batı dünyası ile hem de İslam dünyası ile geliştirilmesine önem veren Abdullah Gül, Türk Dünyası ile de çok daha sağlam ve karşılıklı işbirliği ilkesine dayanan bir anlayışı yerleştirmeye çalıştı.

Dışişleri Bakanlığının ilk yılında, Mayıs 2003'te, Tahran'daki İslam Konferansı Örgütü Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda yaptığı ve İslam dünyasına reform çağrısında bulunduğu konuşma, hem Doğu'da hem de Batı'da büyük yankılar uyandırdı. İsrail-Filistin, İsrail-Suriye ihtilafları, Afganistan ve İran sorunları başta olmak üzere bütün bölgesel ihtilaf ve sorunlara Türkiye'nin aktif ve olumlu katkısının belirginleştiği dönem, Abdullah Gül'ün dışişleri bakanlığı dönemi oldu. Geleneksel politikanın aksine dost kazanmayı ve komşu ülkelerle yakınlaşmayı esas alan Türkiye, başta terörle mücadele, Kıbrıs meselesi ve Ermeni iddiaları gibi konularda millî tezlerini uluslararası platformlarda cesaret ve güvenle savundu, uluslararası gücünü ve itibarını artırdı.

Abdullah Gül'ün Dışişleri Bakanlığında İslam Konferansı Örgütü (İKÖ)'nün Genel Sekreterliğine ilk defa bir Türk seçildi. İKÖ Genel Kurulu seçimle tanışmış oldu. Türkiye ilk kez Arap Ligi Dışişleri Bakanları toplantısına davet edildi. Abdullah Gül Dışişleri Bakanlığı sırasında, 2009 – 2010 dönemi için Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine aday olmasını temin etti. Türkiye daha sonra bunun karşılığını 151 ülkenin desteğiyle üyeliğe seçilerek gördü.

Abdullah Gül'ün Dışişleri Bakanlığı sırasında yaptığı konuşmalar Bakanlık tarafından kitap haline getirilmiştir.

Abdullah Gül 16 Mayıs 2007'de görev süresi dolan 10'uncu Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in yerine Cumhurbaşkanı adayı oldu. Ak Parti Genel Başkanı ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın, Gül'ün adaylığını partisinin grup toplantısında, 'adayımız kardeşim Abdullah Gül'dür' diyerek açıklaması kamuoyu tarafından coşkuyla karşılandı..

11'inci Cumhurbaşkanını seçim süreci büyük tartışmaları beraberinde getirdi. 27 Nisan 2007'de Genelkurmay Başkanlığının internet sitesinde demokratik bir sistemde kabul edilemeyecek bir bil-

diri ile Cumhurbaşkanlığı seçimlerine müdahale edilmek istendi. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Anayasa Mahkemesi'ne başvurusu üzerine mahkemenin toplantı yeterlik sayısıyla ilgili olarak 1 Mayıs 2007'de verdiği 367 kararı ile 11'inci Cumhurbaşkanının seçilmesi engellendi. 27 Nisan bildirisi ve 367 kararının doğurduğu kaotik ortamla Cumhurbaşkanı seçiminin tıkanmasından sonra Ak Parti hükümeti 3 Kasım 2007 tarihinde yapılacak seçimleri öne aldı. 22 Temmuz 2007 tarihinde yapılan bu erken seçimde Ak Parti 3 Kasım 2002 seçimlerinde yüzde 34,5 olan oy oranını yüzde 46,7'ye çıkardı. 22 Temmuz seçimleri halkın hem bu süreçte yaşananlara duyduğu tepkiyi hem de Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanlığı adaylığına verdiği desteği ortaya koyan seçimler olarak tarihe geçti. Böylece Abdullah Gül 22 Temmuz 2007'de beşinci kez Kayseri milletvekili seçildi. Yeni Meclisin önündeki ilk gündem maddesi olan Cumhurbaşkanlığı seçimi için tekrar aday oldu.
Abdullah Gül, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 28 Ağustos 2007 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimi 3. tur oylamasında 339 oy alarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 11'inci Cumhurbaşkanı seçildi. Yurt içinde ve dışında başarıyla tamamladığı bilimsel kariyeri, siyasetin her kademesinde görev yapmasının sağladığı engin tecrübesi ve uzlaşmacı kişiliği ile ülkenin sorunlarını yakından izleyerek milletine ve devletine hizmet etmeyi sürdürmektedir.
Abdullah Gül'ün, Bulgaristan Burgaz Hür (2003), İngiltere Exeter (2005), Azerbaycan Bakü Devlet (2007), Romanya Dimitrie Cantemir Hıristiyan (2008) ve Kazan Devlet (2009), Hindistan Amity (2010), Bangladeş Dakka (2010), Pakistan Kaid-i Azam Üniversiteleri (2010) tarafından verilen fahri doktora, Kırgızistan Yusuf Balasagun Millî Üniversitesi (2009) ve Ahmet Yesevi Üniversitesi (2010) tarafından verilen fahri Profesörlük, Çin Kuzeybatı Üniversitesi (2009) tarafından verilen fahri ekonomi doktorası ve Sincan Üniversitesi tarafından verilen fahri Profesörlük unvanları bulunmaktadır.

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül Kayseri 3. Hayırseverler Zirvesi'nde-2009

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, İngiltere'den "Knight Grand Cross of the Order of the Bath", Portekiz'den "Grande Colar" adlı nişanların yanı sıra İtalya, Katar, Kuveyt, Kamerun, Suudi Arabistan ve Pakistan'dan yüksek devlet nişanlarına ve 2010 yılında dünyanın en prestijli ödüllerinden biri olan *Chatham House* ödülüne layık görülmüştür.
Abdullah Gül'ün Kayseri ile bağları siyasete girmeden önce de sonra da çok kuvvetli olmuştur. Milletvekilliği döneminde hemşerileriyle yakından ilgilenmesi, onların her sorununu samimi bir şekilde ele alıp çözümler üretmesi her zaman takdir toplamıştır. Hiçbir ayırım yapmadan bütün hemşerileriyle ilgilenmesi onların yoğun desteğini almasındaki en önemli sebeptir.
Kayserinin alt yapı sorunları en çok uğraştığı konuların başında gelir. Kayseri'yi modern bir çehreye kavuşturmak için yerel yönetimlerle merkezi yönetim arasındaki işbirliğini zaruri görmüş ve en büyük gayreti bu alanda sarf etmiştir. Ulaşım imkânlarının arttırılması için gösterdiği gayret, çift yolların gelişmesi, bunların bağlantı noktalarının ve kabiliyetlerinin genişlemesiyle neticelenmiştir. Çevre yollarının açılması üzerinde bilhassa hassasiyet göstermiştir. Havalimanının büyütülmesi işiyle bizzat uğraşmış ve bölgenin ticaret merkezi olan Kayseri'nin ulaşımda da bir merkez olmak zorunda olduğunu ifade etmiştir.
Barajlar ve sulama konusunda Abdullah

Abdullah Gül Kayseri gezisinde-2007

Gül'ün ince bir duyarlığı vardır. Yamula Barajı, Sarıoğlan Barajı, halk arasında Gıcık Tüneli olarak bilinen 11 km'lik Zamantı Tüneli gibi büyük yatırımların Kayseri'nin gelişmesinde ne kadar önemli bir yeri olduğunu çok önceden görmüş ve bunların gerçekleşmesi için olanca gücüyle gayret göstermiştir. Erciyes'in kış turizmi açısından geliştirilmesi yine ilgi alanlarının başında gelmektedir.

Abdullah Gül'ün başarılı siyasi hayatı ve daha sonra da Cumhurbaşkanlığı iç ve dış basının Kayseri üzerinde yoğunlaşmasına yol açmıştır. Daha ilk milletvekilliği sırasında iç ve dış basın kendisini yakinen takip ederken Kayseri de ilgi odağı olmuş ve Kayseri üzerine birçok program ve araştırmalar yapılmıştır. "Müslüman Kalvinistler" tartışması da bunlardan biridir.

Kayseri'nin eğitim sorunları, bu işin içinden gelen bir kimse olarak her zaman en büyük meşgalelerinden birisi olmuştur. İlk ve orta öğretimde yeni okulların açılması, fiziki imkânlarının gelişmesi, öğretmen temini, teknolojik imkânların geliştirilmesi ele aldığı ve önemsediği temel konulardan bazılarıdır. Yüksek öğretim konusunda ayrı bir dikkate sahiptir. Kayserili zenginleri üniversite konusuna sahip çıkmaya davet etmiş, onları onurlandırarak katkıda bulunanların isimlerini yaşatacak yöntemler geliştirilmesine yardımcı olmuştur.

Cumhurbaşkanı olduktan sonra Kayseri'nin dünya çapındaki tanınırlığı daha da artmış ve çeşitli ülkelerin devlet adamları Kayseri üzerine eğilmek ihtiyacı hissetmeye başlamışlardır. Kayseri ve Kayseri kültürünün ne ölçüde bilinir hale geldiğine en iyi örnek *Gesi Bağları* türküsünün her etkinlikte bulduğu yerle açıklanabilir.

MEHMET TEKELİOĞLU

GÜLDEGEL, SEYİT

Şair (Kayseri, 08 Haziran 1949-). İlkokulu Kayseri'de okudu. Özel sebeplerden dolayı ortaokuldan itibaren öğrenimine ara vermek zorunda kaldı. İş hayatına atıldı. Hâlen demir ticaretiyle uğraşmaktadır. Elim bir kaza sonucu oğlunu kaybedince şiir yazmaya ağırlık verdi. Acılı bir babanın hayata bakış açısını yansıtan şiirlerini dört kitapta toplamıştır.

Eserleri: *Kanım* (2001); *Canım* (2001); *Gönül Dalım* (2001); *Çiçeğim* (2001).

NURKAL KUMSUZ

Ayhan Güldeste

GÜLDESTE, AYHAN

Öğretim üyesi, fizikçi (Kayseri, 1958-). Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Fizik Bölümü Öğretim Üyesi ve Erciyes Üniversitesi Teknoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü'dür. Atatürk Üniversitesi Fen Fakültesi Fizik Bölümünden mezun oldu (1977–1981). Erciyes Üniversitesi Mühendislik Fakültesinde araştırma görevlisi olarak göreve başladı (1983–1984). Yüksek lisansını Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde (1984–1987), doktora çalışmasını Oxford Üniversitesinde yaptı (1990–1994). Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Fizik Bölümünde yardımcı doçent oldu (1995–1998). Oxford Üniversitesinde misafir öğretim üyesi ve araştırmacı olarak bulundu. Ardından Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesinde doçent (1998–2006) ve profesör oldu (2006).

YAYIN KURULU

Davut Güleç

GÜLEÇ, DAVUT

Gazeteci (Kayseri, 1960-). Sümer İlkokulu ve Ortaokulundan sonra Kayseri Akşam Lisesini bitirdi. Sümer Ortaokulu ikinci sınıftayken *Millî Ülkü* ve *Erciyes* gazetelerinde amatör spor muhabirliğine başladı (1974). *Kayseri Haber* gazetesin-

den sonra 1979 yılında *Cumhuriyet* ve *Demokrat* gazetelerinin Kayseri Temsilciliğini yaptı. Bir süre *Cumhuriyet* ve *Günaydın* gazetelerinin İstanbul merkezinde çalıştı. Milliyet Haberler Ajansı (Mil-Ha), Orta Anadolu Bürosunda görev yaptı. *Milliyet*, *Radikal*, *Gözcü*, *Fanatik* ve Kanal D'de haberleri yayımlandı (1984). 1991'de Bölge Temsilcisi oldu. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Televizyonu ve sonrasında da Kay TV'de Haber Müdürlüğü görevlerinde bulundu. 2000 yılında ajansların birleşmesiyle Doğan Haber Ajansına geçti. 2002'de buradan emekli oldu. Aynı zamanda Show, Sky Türk televizyonları ve *Akşam*, *Tercüman* ve *Güneş* gazetelerinin Kayseri Temsilciliğini de yapmaktadır. Kayak, yüzme, dağcılık, izcilik ve doğa sporlarında lisanslı sporcudur. Aynı zamanda Alp disiplini kayak hakemi, beyzbol ve softbol İl temsilcisidir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

S. BURHANETTİN AKBAŞ

GÜLEÇ, MUSTAFA

Öğretim üyesi, radyolog (Hacılar, 1945-). Erciyes İlkokulunu ve Kayseri Lisesini bitirdi. İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesinden mezun oldu. Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Radyoloji Anabilim Dalında Profesördür. Türk Radyoloji, Türk Toraks, Manyetik Rezonans Görüntüleme ve Ultrasonografi gibi derneklerde üyelikleri bulunmaktadır. Evli ve üç çocuk babasıdır.

Eserleri: *Röntgen Fiziği* (1995); *İntörn El Kitabı*.

YAYIN KURULU

GÜLENSOY, TUNCER

Öğretim üyesi, edebiyatçı (Uşak, 1939-). İlkokula Uşak Gazi Mustafa Kemal İlkokulunda başladı. Öğrenimini yurdun değişik yörelerinde tamamladı. İlköğretim ve ortaöğretim yıllarında Beykoz Ahmet Mithat Efendi İlkokulu, Beykoz Ortaokulu, Zonguldak Mehmet Çelikel Lisesi ile Eskişehir Lisesinin orta kısmı, Eskişehir Lisesi ve Uşak Lisesinde okudu (1959). Uşak'ta çıkan mahallî *Gürel* gazetesinde yazarlık ve muhabirlik yaptı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümüne girdi (1960–1961). Ancak kaydını Ankara Üniversitesi DTCF, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne naklederek buradan mezun oldu (1964). Üniversite yıllarında *Son Havadis* gazetesinin üniversite köşesinde "Arkadaşıma Mektuplar" adlı bir dizi makale yazdı. *Postel* dergisinde hikâyeler ve şiirler yayımladı. *Moğolların Gizli Tarihinde Hal Ekleri ve Cümlede Kullanış Şekilleri* adlı tezle edebiyat doktoru oldu (1970). Askerlik dönüşünde Türk Kültürü Araştırma Enstitüsünde ilmî uzman olarak çalıştı (1972–1974). Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde asistan oldu (1974). Amerika Birleşik Devletlerinde misafir öğretim üyeliği yaptı. 1979 yılında doçent oldu. Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde görev yaptı (1982-1983 ve 1983-1984). 1989 yılında profesör oldu ve aynı yıl Ağustos ayında Erciyes Üniversitesine geçti. 1990-1992 yılları arasında Rektör Yardımcılığı ve Vekilliği görevlerinde bulundu. 30 Ocak 2006 tarihinde emekli oldu. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Eserlerinden bazıları: *Anadolu ve Rumeli ağızları Bibliyografyası* (Anadolu-Kıbrıs-Suriye-Irak-Bulgaristan Yunanistan ve Romanya Türk Ağızları) (1981); *Prof. Dr. Ahmet Temir'in Hayatı ve Eserleri* (1983); *Kürmanci ve Zaza Türkçeleri Üzerine Bir Araştırma, İnceleme* (1983); *Trabzon Yöresi Türküleri - Türküler ve Atma Türküler* (1985); *Doğu Anadolu Osmanlıcası, - Etimolojik Sözlük Denemesi* - (1986); *Kütahya ve Yöresi Ağızları, İnceleme-Metinler* (1988); *Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları Damgalar -Enler -İmler* (1989); *Doğu ve Güneydoğu Dil Araştırmaları: Türk ve Kürt Deyim ve Atasözleri, Ankara* (1992); *Tunceli ve Yöresi Ağızlarından Derlemeler* (A. Buran ile), (1992); *Doğu ve Güneydoğu Anadolu Ağızları Üzerine Düşünceler* (1993); *Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme* (1993); *Kürtçenin Etimolojik Sözlüğü* (1994); *Orta Asya'dan Kırım'a* (1994); *Türkçe El Kitabı* (1994); *Elazığ ve Yöresi Ağızla-*

Mustafa Güleç

Tuncer Gülensoy

rından Derlemeler (A. Buran ile) (1994); *Türkçe Yer Adları Kılavuzu* (1995); *Açıklamalı Kırgız Kişi Adları Sözlüğü* Bişkek (2000); *Manas Destanı -Türkiye Türkçesi ile -* (2002); *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası* (Dr. Ercan Aklaya ile), (2003); *Kırgız Türkçesinin Kavramlar Sözlüğü*, (2004); *Kırgız Türkçesi -Türkiye Türkçesi / Türkiye Türkçesi Kırgız Türkçesi Gramer Terimleri Sözlüğü* (2004); *Kırgız Türkçesi -Türkiye Türkçesi/Türkiye Türkçesi-Kırgız Türkçesi Sözlük* (2004); *Kırgız Türkçesi Grameri I: Fonetik-Morfoloji*, (2004); *Ötemiş Hacı: Cengiznâme*, (2005); *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin [Tarihî-Yaşayan Türk Dilleri] Anadolu Ağızları ve Altay Dilleri İle Karşılaş-tırmalı Köken Bilgisi Sözlüğü, I. (A-K), -Etimolojik Sözlük Denemesi-*, (2006); *II (L-Z)*, (2006).

YAYIN KURULU

GÜLER, MUAMMER

Muammer Güler

Kayseri Valisi (Mardin, 1949-). İlk, orta ve liseyi Ankara'da okudu. Ankara-İncesu (1969) ve Atatürk (1972) İlkokullarında vekil öğretmenlik yaptı. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu (1972). Balıkesir Valiliğinde kaymakam adayı olarak göreve başladı (1973). Daha sonra Pehlivanköy (1976) ve Horasan Kayma-kamlıklarında bulundu (1979). Personel Genel Müdürlüğünde şube müdürlüğü (1982), daire başkanlığı (1984), genel müdür yardımcılığı (1987), genel müdürlük yaptı (1991). Peşinden Niğde (1992), Kayseri (1993), Gaziantep (1994), Samsun Valiliklerine atandı (2000). 2003 yılında atandığı İstanbul Valiliği görevinden 2010 yılında Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığına getirildi. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Kaynakça: www.istanbul.gov.tr

YAYIN KURULU

GÜLER, OĞUZ

Ressam, öğretim görevlisi (Sivas/Gemerek, 1939-). Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Eğitim Fakültesi Resim Eğitimi Bölümünden mezun oldu (1959). Öğrenim için gittiği Almanya'da uzun süre kalıp dil öğrendi ve sanatsal faaliyetlerde bulundu. Türkiye'ye döndükten sonra lise öğretmenliğine atandı. 1985 yılında açılan Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Bölümü sınavını kazandı ve akademisyen olarak ataması yapıldı. Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümüne (Ana Sanat) öğretim görevlisi oldu. Uzun bir süre burada öğretim görevlisi kadrosunda hocalık yaptıktan sonra yine aynı unvanla emekli oldu. Kapadokya, Kayseri ve Erciyes tarihi, Kapadokya ve Roma sikkeleri konularında yayınları bulunmakdadır. Yayımlanmış çeşitli makaleleri ve sunduğu bildirileri yanında açmış olduğu birçok kişisel sergileri bulunmaktadır. Evli ve üç çocuk babasıdır.

Oğuz Güler'in bir tablosu

Eserleri: *Antik Çağ ikonografisinde Erciyes* (1995); *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri* (1996).

YAYIN KURULU

GÜLSOY, AYHAN

Şair, eğitimci (Yozgat/Boğazlıyan, 14 Mart 1956-). İlkokulu köy ve kasabada okudu. Kayseri Sümer Ortaokulundan sonra Sümer Lisesini bitirdi. Diyarbakır Eğitim Enstitüsü Türkçe Bölümünden mezun oldu. Erciyes Üniversitesinde bir süre görev yaptıktan sonra istifa ederek serbest çalışmaya başladı. Ticaretle uğraştı. Türkçe ve edebiyat öğretmenliği yaptı. 1978'den sonra yayımlamaya başladığı şiirleriyle edebiyat dünyasının ilgisini çekti. Toplumsal ve siyasal konularla ilgili panel ve açık oturumlara konuşmacı olarak katıldı. Köşe yazılarında toplum-

cu-gerçekçi düşüncelerini dile getirdi. Şiirleri ve yazıları *Hâkimiyet Sanat, Somut, Edebiyat Cephesi, Varlık, Dönemeç, Türkiye Yazıları, Türk Dili, Yarın, Milliyet Çocuk, Cumhuriyet, Düşün* gibi dergi ve gazetelerde yer aldı. "Gevher Nesibe Sultan" adlı oyunu, 1982 yılında öğrenciler tarafından sahneye kondu; Güncel yazı dalında Kayseri Gazeteciler Cemiyetinin başarı ödüllerini aldı (1985-1987). Basın Konseyi Üyeliğnde bulundu. **Eserleri:** *Yarım Söz* (1980); *İçimi Güne Serdim* (1982); *Bulurum Seni* (1985); *Canım Güneş* (1997)

YAYIN KURULU

GÜLŞANÎ

Halk şairi (Kayseri/Yeşilhisar, 1815–1883). Asıl adı Ömer'dir. Çiftçilikle uğraşan Gülşanî, rivayete göre Köyü'nden bir kıza sevdalandıktan sonra hece vezniyle şiirler söylemeye başlamıştır. Sözlü kültür ürünü olan şiirlerinden pek azı kayda geçirilmiştir. Hoş sohbeti ve hazırcevaplılığı ile dikkatleri çekmiş bir şair olan Gülşanî hakkında anlatılan şöyle bir hatıra da mevcuttur: Maddi anlamda dara düştüğünde Dersaadet'e gidip konaklarda kurulan şiir meclislerinde şiirler söyleyip aldığı ihsanlarla Köyü'ne düşermiş. Yine bir mecliste kapıya yakın oturuyorken yeni gelen misafirlerden biri meclisi süzüp kapı ağzında Gülşanî'yi görünce canı sıkılır ve ev sahibine dışarı çıkarılmasını ister mahiyette bir işarette bulunur. Bunu görüp canı sıkılan Gülşanî irticâlen şu rubaiyi söyler:

Tarassud etmeyi sanman ki bir âlî-nesebdendir
Oturmak meclis-i pâda hayâ ile edebdendir
Tarassud eylemişdi gerçi Tebbet fevk-ı İhlâsa
Lâkin biri medh-i İlâhî biri zemm-i Lehebdendir.

Bunun üzerine kendisini istemeyen kişi, Gülşanî'nin ellerini öpmeye çalışır ancak şair daha erken davranıp onun elini öperek hem âlîcenâblığını gösterir hem de ders vermiş olur. Sanatkârlığı hakkında bir fikir vermesi için şiirlerinden birini aşağıya alıyoruz:

Nafile yollara gitme
Kirpik ırgar kaş iniler
Nısfı'l-leyillerde yatma
Üguhu der kuş iniler

Ecel şerbetin içince
Dâr-ı fenâdan göçünce
Cesedinden cân uçunca
Kalır kafes boş iniler

Ağaçtan ata binersen
Yolun suâlin verirsen
Cevabında yanılırsan
Çâr götürü beş iniler

Kabre yolun atar felek
Beyaz tenler olur helek
Rabbuke derse bir melek
Türâb ağlar taş iniler

Kabirden kalkarız hayrân
Mahşere gideriz uryân
Hep cigerler olur büryân
Beyin kaynar baş iniler

Dâim Hak'tan hazer eyle
Kalbin ile pazar eyle
Lût Kavmi'ne nazar eyle
Kuru yanar yaş iniler

Şefâat kânı yüz ağı
Yüreğime vurdum dağı
Livâi'l-hamid sancağı
Gölgesinde arş iniler

Gülşaniyem bildim suçum
Sekiz cennet mü'min için
Yedi tamu küffâr için
Gayyâda âteş iniler

Kaynakça: Kalkan, Emir; *Çağlar Boyunca Kayseri Şairleri*, Özel İdare Matbaası, Kayseri 1988, s. 41,; Kahraman, İsa, "İrticâl ve Aşık Gülşanî", http://www.kutahyaaktuel.com/kose_yazilari-file-printpdf-artid-135.html (10,01,2010).

ATABEY KILIÇ

GÜLŞEN-İ NİYÂZ

Eser, *Dîvân-ı İbrâhîm-i Tennûrî* olarak da bilinir. Kaynaklarda adına rastlanmayan bu eserin tek nüshası, İstanbul Süley-

maniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü 3791'de kayıtlıdır. 2500 beyit civarındaki eserin İbrahim Tennûrî'ye ait olduğu, baş kısmında metin dışı iki yapraktaki kayıtlarla son yapraktaki kayıtlardan ve müellifin beyitlerinde "İbrâhîm" adını mahlas olarak kullanmasından anlaşılmaktadır. Divanın ne zaman yazıldığı belli değildir. Ancak *Gülzâr-ı Ma'nevî'*den önce yani, 1453'ten daha eski bir tarihte yazılmış olmalıdır. Hacimli bir eser olan divanda geleneğe uygun olarak münacât, miraciye, naat, kaside, gazel, terci'-i bend ve rubâîler olmak üzere Klasik Türk Edebiyatının hemen hemen bütün nazım şekillerinden örnekler vardır. *Divan*'ın bir bölümü, 1983 yılında Rasim Deniz ve Ali Rıza Karabulut* tarafından *Şeyh İbrahim Tennûrî Divan-ı Gülşen-i Niyâz'dan Seçmeler* adıyla neşredilmiştir. Tennûrî'nin bu eserinde Mevlânâ ve Âşık Paşa'nın tesiri altında kalmış olduğu söylenmektedir.

Münâcât-ı İbrâhîm
Yâ ilâhî ki çokdur ihsânun
İrişür cümle derde dermânun

Lutfun öküş 'inâyetün bî-had
Rahmetün kapusında yokdur red

Kimse kapunda bî-murâd olmaz
Andan artuk kapuda dâd olmaz

Bahşişün virmek ile tükenmez
Kimse in'âmun alup usanmaz

Secdeler kıluram ne işe yarar
Kuşa benzer ki yirde dâne direr

Rubâî
İbrâhim eger bu varlıgundan geçesin
Yokluk kadehinden can şarâbın içesin
Fânî olasın çü yil gibi sûretde
Mahbûb cemâlinün nikâbın açasın

Rubâî
'Işk odına yanmaklıga pervâne gerek
Can meclisine 'âşık-ı mestâne gerek
Ma'mûr dilerse her iki bâtın-ı milkin
Zâhirde 'imâretle vîrâne gerek

Kaynakça: A. R. Karabulut, R. Deniz, *Divan-ı Gülşen-i Niyâz'dan Seçmeler,* Kayseri 1972; A. R. Karabulut, *Meşhur Mutasavvıflar*, s. 205-206; İbrahim Tennûrî, *Gülzâr-ı Ma'nevî*, Haz. Doç. Dr. Mustafa Demirel, Çağrı Yay., İstanbul 2005, s. XXVVİİ-XXVİİİ.

ATABEY KILIÇ

GÜLTEPE PARKI

26 Ağustos 1909 tarihinde Kayseri Mutasarrıfı Muammer Bey*'in zamanında yapılan bir parktır. O sene birçok yol, park ağaçlandırma faaliyetleri yanında Gültepe Parkı, yakınında bulunan Memleket Hastanesi*'yle birlikte kurulmuştur. Park alanı, arazinin büyük bir kısmının sahibi olan Camgöz Hacı Mehmed Efendi'nin Belediye'ye bağışlamasıyla halkın piknik ihtiyacını karşılamak ve şehrin havasını temizlemek üzere Belediye tarafından seçilmiştir. Park alanı önceden "Kum Tepe" ismiyle anılan çıplak bir tepe hâlinde bulunuyordu. Ayrıca çevresinde sebze bahçeleri bulunmaktaydı.

Park yapılışından günümüze kadar, zaman içinde, üzerinde uygulanan farklı park tasarımlarıyla yerel yönetimlerin halk üzerindeki yönetim politikasının yeşil alan üzerinden nasıl işlediğine dikkat çektiği gibi I. Dünya Savaşı sırasında parkın alt kısmının sığınak olarak kullanımı park alanının salt bir vaziyette yeşil olarak kalmadığının da bir göstergesidir. Gültepe Parkı kentsel ölçekte bir düzenleme olmasına ek olarak, ilk şehircilik çalışmalarının yeşil alan özelinde ele alındığını da gösterir.

Gültepe Parkı günümüzde yaklaşık 30.000 metrekare alana sahiptir. Park,

XX. yüzyıl başlarında Gültepe Parkı (Albüm, TBMM)

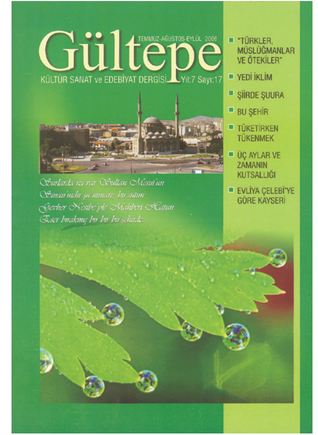
güneyde Abdülhamid Han tarafından yaptırılan ve bir dönem Memleket Hastanesi olarak kullanılan alan ve Arkeoloji Müzesi*, kuzeyde Melikgazi Belediyesi ve tesisleri, doğusunda Mustafa Kemal Paşa Bulvarı, batısında Müze Yolu ve Kayseri Kültür Merkezi ile çevrilmektedir. Gültepe Parkı altında tespit edilen Tümülüs nedeniyle şu an tescilli olup hâlen park olarak kullanılmaktadır.

FİLİZ SÖNMEZ

GÜLTEPE DERGİSİ

İmtiyaz Sahibi. Hüseyin Akgül ve Yazı İşleri Müdürü Nusret Uğurlu, Genel Yayın Yönetmeni M. İlyas Subaşı'dır. İlk sayısı 1999 yılının sonlarında yayınlanmıştır. Değişim Ajans tarafından 7 yıl boyunca 18 sayı yayınlandı. Yazarlarından bazıları: Muhsin İlyas Subaşı*, Bekir Oğuzbaşaran*, Ümit Fehmi Sorgunlu*, Süleyman Kocabaş*, Ali Edizer, Burhan Alkan. 2007 yılının (Haziran Temmuz Ağustos) sayısı yayınlandıktan sonra yayınına son verildi.

MEHMET AYMAN

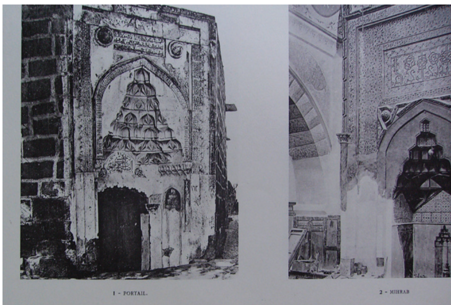

Gültepe dergisi (M. Ayman)

GÜLTEPE HASTANESİ bk. HASTANELER

GÜLÜK (KÜLÜK) CAMİİ ve MEDRESESİ

Şehir merkezinin batısında, Gülük (Külük Şemseddin) Mahallesi*'nde, Kale surlarının dışında, hamamı, medresesi ve camisiyle birlikte külliye olarak inşa edilmiştir. Dış Kale surlarının girişlerine uzakta kalmakta, bununla birlikte Boyacı Kapısı'nın 400 m kadar kuzeyinde bulunmaktadır. Külliyenin güneydoğusunda, günümüze ulaşamayan Selçuklu Dönemine ait bir yapı yer alıyordu. Külliyeyi meydana getiren yapılardan Cami ve medrese homojen olup hamam bu yapılardan ayrı olarak kuzeyde bulunmaktadır. Yapım tarihi belli olmayan külliye, Cami'nin kuzeydoğu köşesinde taç kapısı üzerindeki kitabesine göre 1211 yılında Atsız Elti Hatun* tarafından tamir ettirilmiştir. Külliyeye Külük adı, 1334 tarihindeki depremden sonra yıkılan binayı onaran Alemuddin oğlu/b. Külek Şemseddin'in adından dolayı verilmiştir.

XX. yüzyıl başlarında Gülük Camii portal ve mihrabı (A. Gabriel)

Külliye genelde düzgün yonu taş malzemeyle yapılmış, bununla birlikte kısmen kaba yonu taşı da kullanılmıştır. Cami'nin doğu ve kuzey duvarlarında sert andezit malzeme olan Erciyes taşı kullanılmışken diğer cephelerde ve iç kısımdaki taşıyıcı elemanlarda, daha yumuşak olan Gesi taşı kullanıştır. Cami ve Medrese'den oluşan homojen bölümün kuzey cephesi, aynı zamanda Cami ve medresenin ön cephe duvarını oluşturmaktadır. Cami ve Medrese'nin giriş kapıları bu cephe üzerindedir. Cephenin kuzeydoğu köşesi pahlanmış ve buraya klasik Selçuklu mimari tarzına uygun mukarnaslı bir taç kapı yerleştirilmiştir. Anadolu Selçuklu Dönemine ait taç kapıların birçoğunda olduğu gibi, yüzeyi iç içe geçmiş bordürlere ayrılmıştır. Bordürlerde yüzeysel kabartma olarak, genellikle geometrik motifler kullanılmış olmakla birlikte, bir bordür arası geçişte yarım yıldız motifine de yer verilmiştir. Mukarnaslı kavsara sütuncelere binen yüzeysel bir teğet kemer içine alınmıştır. Mermer üzerine kabartma olarak yazılmış iki satırlık Arapça kitabe, kemerin üst kısmındadır. Kitabenin her iki tarafında yarım küre şeklinde kabaralar vardır. Taç kapının iç yüzünde yanlarda karşılıklı olarak yerleştirilmiş iki mihrabiye nişi bulunur. Mihrabiyeler dıştan üzeri rumi süslemeli yalancı teğet bir kemer içine yerleştirilmiş, yarım altıgen planlıdır.

Kuzey cephe üzerinde, taç kapıdan başka birisi muhdes olan üç kapı daha vardır. Bunlar anıtsal görünüşten uzak, basit formlu yapılan bu kapılardan bir tanesi Cami harimine, diğer ikisi Medrese'ye açılır. Cami harimine açılan kapı, sivri kemer içine yerleştirilmiş, sade basık ke-

Gülük Camii ve Medresesi'nin sonradan ilave edilen minaresinin yıkılmasından sonraki durumu-2008

merli bir girişten ibarettir. Basık kemer kemerin üzerinde, kare bir çerçeve içerisinde, yapraklarının plastik etkisi fazla olan, bir rozet yer almaktadır. Rozetin üzerinde ise H 1325 (M 1907) tarihini taşıyan bir tamir kitabesi ve taç kapının en üst kısmında ise demir parmaklıklı dikdörtgen bir pencere bulunmaktadır. Bu kapıdan sonra cephenin batısında, Medrese'ye ait iki kapı daha yer alır. Bunlardan en batıda olanı orijinal olup bu kapı da yapılan bilinçsiz onarımlarla önemli değişikliğe uğramıştır. 1970'li yıllarda yapılan restorasyon çalışmaları sırasında, Medresenin orijinal kapı söveleri ve eşiği bulunmuştur.

Yapının batı cephesi, bu yönde bulunan Medresenin de cephesini oluşturuyor. Bu cephede alt kısımda dört mazgal pencere bulunurken, üst kısımda değişik ölçü ve aralıktaki altı pencere, Medresenin üst kat odalarına açılmaktadır.

Güney cephesi, Cami ve Medrese'nin ortak duvarlarından birisidir. Cephenin ortaya yakın kısmında mihrap çıkıntısı başlamaktadır. Mihrap çıkıntısının iki yanında içeride her biri bir sahına açılan dikdörtgen formlu birer pencere bulunur. Cephenin batı bölümüne, medrese ana eyvanına açılan dikdörtgen bir pencereyle ana eyvan yanındaki odaya açılan mazgal bir pencere yerleştirilmiştir.

Külliyenin doğu cephesinde de yine farklı aralıklarda yerleştirilmiş dört adet dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Pencerelerin her biri harimde bir sahına açılmaktadır.

Camii

Camiye iki ayrı kapıdan girilir. Bugün kuzeydoğu köşedeki mukarnaslı taç kapıdan Cami harimine ulaşılmaktadır. Cami, derinlemesine yönelen bir plan sisteminde inşa edilmiştir. Orijinalde mihraba dik olarak uzanan sahınlar, birçok onarım sonucunda değişikliklere uğramıştır. Fakat mihrap önü kubbesi ve devamındaki küçük bir açıklıktan oluşan iç avlu, plan şemasını korumuştur. Bu plan özelliği Kayseri yapılarında oldukça yaygındır. Orta sahında mihraba dik uzanan ve dört ayak tarafından desteklenen iki kemer sırası, strüktür sistemini oluşturmaktadır. Bu sahının kuzeyinde ilk beşik tonozlu bölümde iki kemer sırasındaki ayaklar birbirlerine iki merkezli kemerlerle bağlanmışken, diğer ayaklarda bağlantı görülmez. Cami'nin mihrap önünde bulunan kubbesi, güneyde beden duvarlarına otururken kuzeydoğu ve batıda kare ayaklarla beden duvarları arasında uzanan sivri kemerlere oturmaktadır. Kubbeye geçiş elemanı olarak, içerisi üçgenlere bölünmüş tromplar kullanılmıştır. Kubbe içten tuğla, dıştan kaba yonu taş kaplamalı olarak yapılmıştır. Orta sahının batısında, güneyden kuzeye doğru kıbleye dik uzanan üzeri sivri tonozla örtülü bir sahın bulunmaktadır. Bu sahının batısında ortadan iki ayakla desteklenen üç sivri kemerli açıklıkla Medrese avlusuna bağlantı yapılmıştır. Yine Medrese'nin ana eyvanından iki pencere de bu sahına açılır. Sahının kuzeyinde Medrese'ye ait üzeri çapraz tonozla örtülü kare bir oda bulunmaktadır.

Orta sahının doğusunda ise iki sırada dörder kare ayağın taşıdığı, dört sıra sivri kemerle desteklenen mihraba paralel olarak uzatılmış beş sahın bulunmaktadır. Bu sahınlar birbirlerinden farklı ölçülerde olmasına karşın, güneyden itibaren üçüncü ve dördüncü sahınlar eşit aralıktadır. En kuzeydeki sahın hariç sahınların hepsine doğu duvarı üzerine yerleştirilmiş birer pencere açılırken, kuzeydeki sahına mukarnaslı taç kapı açılmaktadır.

Plan bakımından Cami'nin en dikkat çeki-

ci bölümü, orta sahınıdır. Mihrap önü kubbesinden sonra yine sivri tonozla örtülen sahın, güneyden kuzeye ortadaki açıklığa doğru bir yönelme yapmaktadır. İlk önceleri bir ışıklık olduğu belirtilen bu açıklığın üzeri, sonradan doğu ve batı yönlerine yapılan ek kemerlerle kareye dönüştürülmüş ve üzeri, tıpkı Ulu Cami ve Hunat Camii'nde olduğu gibi kubbeyle kapatılmıştır. Kubbeli bölümün hemen altında bir su kuyusu bulunmaktadır.

Cami'deki en süslü unsurların başında bütün mekâna hâkim görüntüsüyle çini mozaik mihrap gelir. Dikdörtgen formlu muhteşem mihrap, orta sahının aksında değildir. Mihrabın yapım tarihi ve ustası bilinmemektedir. Bununla birlikte bazı araştırmacılar tarafından XIII. yüzyılın ikinci yarısına veya sonlarına tarihlendirilir. Kayseri'de bilinen tek mozaik çinili mihrap olması bakımından önemlidir. 1970'li yıllarda yapılan hafriyat ve sıva raspası sırasında çinili mihrabın altında orijinal taş mihrap insitu (Orijinal) olarak bulunmuştur. Çinilerin zemine yakın olan kısımları döküldüğü için, sonraki dönemlerde yapılan tamirlerde orijinal çinilerin desenleri boyama olarak taklit edilmiştir. Çini mihrabın çevresi bordürlere ayrılmış, mihrabın tepesinde ise beş dendana yer verilmiştir. Hem bordürlerde, hem de mihrap yüzeyinde genellikle geometrik motifler kullanılmasına karşın, bazı bitkisel ve rumi motiflerle nesih yazı kuşağından oluşan süslemeye de yer verilmiştir. Mukarnaslı kavsara yüzeysel bir teğet kemer içine alınmıştır. Kemerin üzerinde grift düğümlü çiçekli kûfi yazı şeridi bulunmaktadır. Mihrap kemerinin köşelerine birbirine sarmal olarak dolanan üçgen profilli kaval silmelerinin içine ajurlu iki kabara yerleştirilmiştir. Kabaralar firuze mavisi çiniden yapılmıştır.

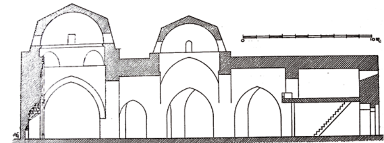

Gülük Camii mihrabı ve orjinal olmayan minberi

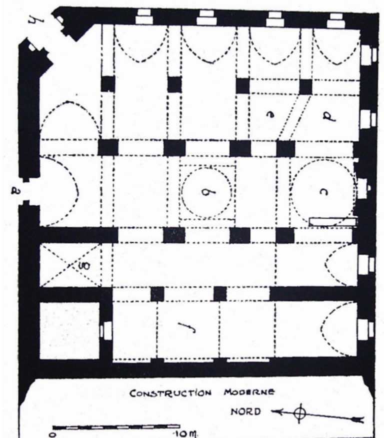
Medrese

Cami hariminin batısında ve Cami'yle homojen olarak yapılan Medrese, alan olarak harime göre daha küçük bir alanda inşa edilmiştir. Açık avlulu, iki katlı, bir eyvanlı ve iki taraftan revaklarla çevrilidir. Kuzeyde giriş bölümü, güneyde ana eyvan, batıda öğrenci hücreleri bulunurken, doğuda Cami harimine açılan üç kemerli açıklık yer almaktadır. Medrese taç kapısı, Cami taç kapısına göre, ölçü bakımından daha küçük, form bakımından da daha önemsizdir. Taç kapı ana eyvanla aynı eksendedir.

Medrese'nin kapısından geçildikten sonra, üzeri çapraz tonozla örtülü, önü sivri kemerle avluya açılan bir hole girilmektedir. Holün doğusunda, yine üzeri çapraz tonozla örtülü bir oda daha yer almaktadır. Bu oda sonradan Cami kısmına ilave edilerek, içerisine betonarme bir kadınlar mahfeli inşa edilmiştir. Bu odanın Cami harimi içerisinde bulunan güneydoğu ve güneybatı köşelerinde, harimin yan sahın tonozunu taşıyan kare ayaklar bulunur. Giriş holünün batısında, kuzey duvarına bitişik ikinci kata çıkan merdiven basamakları bulunmaktadır.

Dikdörtgen Medrese avlusunun üzeri kuzey-güney doğrultusunda uzanan beşik tonozla örtülmüştür. Tonozun ortasında ise enlemesine dikdörtgen bir ışıklık bulunmaktadır. Bu ışıklık aks olarak Cami içindeki ışıklıkla yaklaşık aynı düzlem üzerindedir. Avlunun güneyinde ana eyvan yer almaktadır ve ana eyvanın önünde avluya yönlenen sivri tonozlu bir revak bulunur. Avlunun batı kanadında üç kare ayağın taşıdığı iki sivri kemerle avluya yönelen revak sırası bulunur. Avlunun kuzey ve batı kanatlarında yer alan kemerler iki katlı olarak inşa edilmiştir.

Gülük Camii ve Medresesi'nin kesiti (çizim: A. Gabriel)

Gülük Camii ve Medresesi'nin planı (çizim: A. Gabriel)

Gülük Camii medrese bölümü

Kemerlerden güneybatı köşede bulunan, ana eyvanın önündeki revaka açılmaktadır. Avlunun doğusunda, iki ayağın taşıdığı üç sivri kemer, Medrese'yi Cami harimine bağlamaktadır.

Sivri beşik tonozla örtülü ana eyvanın güney duvarı üzerindeki iki pencere, eyvanı aydınlatır. Eyvanın doğu duvarında Cami'yle bağlantıyı sağlayan iki kapı vardır. Eyvanın batı duvarındaki pencere, güneybatı köşede yer alan büyük odaya açılmaktadır. Avlunun batı kanadında, revaka açılan beş öğrenci odası bulunmaktadır. Güneybatı köşedeki eyvana bitişik olan oda, diğer odalardan büyük olup, üzeri güney-kuzey doğrultusunda uzanan sivri tonozla örtülmüştür. Bu oda her iki katı da içine alacak biçimde oldukça yüksek olarak yapılmıştır. Revakın gerisinde bulunan ve üzerleri doğu-batı yönünde sivri tonozla örtülü beş oda hemen hemen aynı ölçülerdedir. Kuzeybatı köşede bulunan oda hariç, diğer odaların hepsi batı duvarı üzerine yerleştirilen birer mazgal pencereyle aydınlatılmıştır.

Medrese kapısının girişe göre batı tarafında kalan merdivenle üst kata çıkılmaktadır. Üst kata çıkan merdivenin doğusunda, üzeri çapraz tonozla örtülü ve sivri bir kemerle avluya açılan hol bulunur. Bu holün doğusunda, batı taraftaki hole sivri kemerli bir açıklıkla bağlanan, üst örtüsünün nasıl olduğu bilinmeyen bir mekân yer alır. Yine merdiven çıkışının tam karşısında, üzeri beşik tonozla örtülü revak koridoru uzanmaktadır. Üst kat revakı üç kare ayağın taşıdığı sivri kemerlerle avluya açılmaktadır. Revakın batısında alt katta olduğu gibi beş oda küçük ölçü farklarına karşın birbirleriyle aynıdır. Buradaki odaların üzerleri doğu-batı yönünde uzanan birer sivri tonozla örtülmüştür. Odaların içerisi batı cephede bulunan birer mazgal pencereyle aydınlatılmıştır. Odaların kapısı, basit profilli ve kemerli bir çerçeve içine alınmış tek parça kemer ve söve taşından oluşmaktadır.

Medrese'nin ve Cami'nin kesin yapılış tarihi belli değildir. Ancak Cami'nin, kuzeydoğu köşesinde bulunan taç kapı üzerindeki kitabesine göre H 607 (M 1210) yılında Gülek Şemseddin tarafından onarıldığı bilinmektedir. Kitabenin Türkçesi şöyledir:

Bu binayı Keyhüsrev'in oğlu dünya ve dinin şerefi, fetihler sahibi, müminlerin emirinin ortağı, büyük Sultan Keykavus'un hâkimiyeti zamanında, Allah'ın en zayıf kulu, iffetli kadın, Yağıbasanoğlu Mahmud'un kızı Atsuz Elti Hatun h. 607, (1210) onarttı.

Kitabede geçen tarih bölümünün son rakamında tahribat vardır. Ama genelde kabul edilen tarih, H 607 (M 1210-11)'dir. Bilindiği gibi I. İzzeddin Keykavus H. 607 (M 1210) yılında Selçuklu tahtına oturmuştu. Bu durumda yapı I. İzzeddin Keykavus'un hâkimiyetinin ilk yıllarına ait olmalıdır. Cami'yi onaran Atsız Elti Hatun, Danişmendli* soyundan gelmektedir. Babası Muzafferiddin Mahmud, Yağıbasan Nizameddin'in oğludur. Kayseri'yi Danişmendli Beyliği'nin merkezi yapan Emîr Mehmed Gazi, Muzaferüddin Mahmud'un amcasıdır. Atsız Elti'nin babası olan Muzafferiddin Mahmud da tıpkı kızı gibi H 602 (M 1206) tarihinde Kayseri Ulu Cami'yi onarmış ve bu onarıma ilişkin bir de kitabe koymuştur. Atsız Elti, Cami'yi H 607 (M 1210-11) tarihinde onartmıştı. Bu durumda Cami'nin H. 607'den önce yapılmış olması gerekir. Kayseri'nin Danişmendlilerce merkez

Gülük Camii taç kapısı üzerindeki kitabe

olarak kullanılması H 475 (M 1082) tarihine rastlamaktadır.

Külük Camii'nin tıpkı Ulu Cami (Camii Kebir*) gibi Emîr Mehmed Gazi'nin hükümranlığı sırasında, yani H 528-537 (M 1134-1142) yılları arasında inşa edildiği ortaya çıkmaktadır. Külük Camii de tıpkı Ulu Camii gibi XII. yüzyıl sonlarında bilinmeyen bir nedenden dolayı tahrip olmuştur. Kayseri'de XII. yüzyılın sonu XIII. yüzyılın başlarına ait bazı yapıların sağlam olarak günümüze ulaşması sebebiyle, Ulu ve Küllük Camilerinin daha erken bir tarihte tahrip olduğunu akla getirmektedir.

Cami, Medrese ve Hamam pek çok defa tamir geçirmiştir. H 1251 (M 1835) tarihinde bir depremin etkisiyle kuzeye bakan duvarı eğilmiş ve H 1273 (M 1856)'da bir kısım yerlerinin tamiri yapılmıştır. 1584 tarihli Evkaf Defteri kayıtlarına göre Külük Hacı Mehmed Hamamı'ndan ve yine Gülük (Külük) Mahallesi'nden elde edilen gelirleri vardır.

Gülük Camii'nin 1800'lerin ortasında meydana gelen depremde onarımı üzerine yazılan kitabe

Kaynakça: Abdullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, C. 1, Ankara 1969; A. Nazif, *Mir`ât* (Palamutoğlu); Albert Gabriel, *Kayseri Türk Anıtları*, çev. Akif Tütenk, Ankara 1954; Albert Gabriel, *Monumental Turcs d Anatolia*, C. I, Paris 1931; Ali Yeğen, *Kayseri'de Tarihi Eserler*, Kayseri 1993; Ayşe Kuru Çakmakoğlu, *Fetihten Osmanlı Dönemine Kadar Kayseri'de Türk Devri Mimarisi,* Ankara 1998; Doğan Kuban, *Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları,* İstanbul 1965; Erol Yurdakul, "Kayseri Küllük Cami ve Medresesinde Yapılan Hafriyat ve Araştırma Sonuçları ile İlgili Yeni Görüşler", *Rölöve Restorasyon Dergisi*, 1 (1974), s. 167-207; Erol Yurdakul, *Kayseri Küllük Cami ve Medresesi*, Ankara 1996; H. Edhem, *Kayseri*, (Göde); Erkiletlioğlu, *KT*; İsmail Toker, *Kayseri Gülük Hamamı*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara 1994; Kazım Özdoğan, *Kayseri Tarihi*, Kayseri 1938; M Sözen, *Anadolu Selçuklu Medreseleri*, C. I-II, İstanbul 1970; Ö. Yörükoğlu, *Kayseri Çeşmeleri*, Kayseri 1987; Yasemin Demircan, *Tahrir ve Evkaf Defterleri'ne Göre Kayseri Vakıfları*, Kayseri 1992.

OSMAN ERAVŞAR

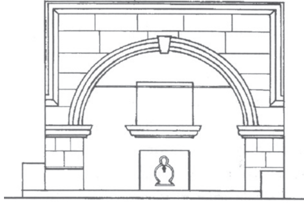
GÜLÜK ÇEŞMESİ

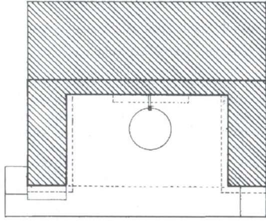
Gülük Camii* (XII. yüzyıl) avlusunun doğusunda bulunan çeşme, günümüzde de kullanılmaktadır. Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Fakat çeşme nişi içerisinde bulunan 1722 tarihli onarım kitabesine göre eser, Matbah Emini Hacı Halil Ağa tarafından tamir ettirilmiştir. Ayrıca H 1318 (M 1900) tarihli *Ankara Vilayeti Salnamesi Defteri*'nin Kayseri ile ilgili olan bölümünde bu çeşmenin H 1305 (M 1887) yılında onarıldığı yazılıdır. Eserin kitabesinde mermer, diğer bölümlerinde düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır.

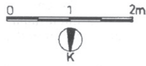
Bağımsız olarak yapılan tek kemerli çeşmenin yüksekliği 3,10 m, genişliği 3,66 m ve derinliği 1,70 m olup güney kısmında da 1,30 m genişliğinde bir su deposu bulunmaktadır. 1,34 m derinliğindeki çeşme nişinin üzerini örten hafif basık profilli yuvarlak kemeri, yanlarda kesme taştan

Gülük Çeşmesi

Gülük Çeşmesi kitabesi (M. Denktaş)

Gülük Çeşmesi planı (çizim: M. Denktaş)

örülmüş ayaklar üstündeki profilli başlıklara oturmaktadır. Kemerin kilit taşı dışarı doğru taşmaktadır. Kemerin oturduğu başlıkların 0,30 m yukarısından başlayan profilli kenar silmeleri saçak kısmında da devam eder. Eserin ayna taşı üzerinde tek delik bulunmakta olup üzerine musluk bağlanmıştır. Ayna taşı üzerine basit bir silme kuşağı ile çan'a benzeyen bir motif işlenmiştir. Ayna taşının 0,28 m yukarısına cepheden öne doğru taşan bir konsol yerleştirilmiştir. Bu konsol, yanlardaki profilli başlıklar ile aynı kotta bulunmaktadır. Bu konsolun hemen üzerinde de 0,90 x 0,72 m ölçülerinde tamir kitabesi yer almaktadır. Kitabenin üst kısmı Rumi motifleri ile tezyin edilmiştir. Altı satırdan oluşan kitabe ta'lik yazıyla yazılmıştır.

Okunuşu şöyledir:

Sûr Emîni hem emîn-i matbah ol Hacı Halîl
Kim sezâdır cümle ehl-i hayre olsa pîşvâ
Katre âbı yoğiken bu çeşmeyi ta'mîr idüb
Kayseriye şehrin ihyâ itdi hakkan bî-reva
Mahv ide nâm-i Külük ser-safha-i eyyâmdan
Şimdi nâmın eyledi tashîh ol sâhib atâ
Tâ kıyâmet hayrile yâd eyleyüb ehl-i belde
Ol kerîmin zâtı ile fahr iderlerse sezâ
Fahr-i âlem hürmetine yevm-i mahşerde anâ
Kâse sunsun sâkî-i kevser Aliyy-i mürtezâ
Teşnegâne hâl-i dille lûle târîhi der
İç Hasan ve Hüseyn-i Kerbelâ aşkına mâ.

Kayseri şehir merkezinde bulunan Gülük Çeşmesi'nin diğer çeşmelerden farklı olarak arkasında 1,00 m yüksekliğinde, 3,66 m genişliğinde ve 1,30 m derinliğindeki su deposunun bulunuyor olmasıdır. Kaynaktan gelen suyun bu depoda dinlenerek halka daha temiz ve sağlıklı olarak ulaşması sağlanmıştır. Çeşmedeki süsleme unsurları; kemer, kenar, saçak ve çeşme nişi içerisinde bulunan konsol üzerindeki profilli silmeler ile ayna taşı üzerindeki çan'a benzetilen şekil ve kitabenin üst kısmındaki Rûmi motifidir. Çeşmenin inşa kitabesi günümüze ulaşmamıştır. Bugün üzerinde bulunan kitabeye göre eser 1722 yılında tamir edilmiştir. O hâlde 1722 yılında tamir edilen eser, kesin olarak bu tarihten daha önceki bir tarihte inşa edilmiş olmalıdır. Fakat ilk yapılan çeşmeden günümüze ayna taşı dışında hiçbir şey ulaşmadığı için, inşa tarihi hakkında kesin olarak bir görüş ileri sürmek mümkün değildir. İlk olarak 1722 yılında onarılan çeşme, daha sonra da 1887 tarihinde bir daha onarılmıştır. Çeşme bugünkü hâliyle XVIII. yüzyıl sonları ile XIX. yüzyıl başlarında inşa edilmiş olan çeşmelerle plan, süsleme ve malzeme olarak benzerlik göstermektedir. Çeşme H 1323 (M 1905) tarihinde de tamamen yerinden sökülerek bugün bulunduğu yere nakledilmiştir. Son olarak 1988-89 yıllarında onarılan çeşmenin tamamına yakını yenilenmiştir.

Kaynakça: A. Nazif , *Meşâhir* , (Diriöz'ler), s. 41; Uygur Kocabaşoğlu-Murat Uluğtekin, *Salnamelerde Kayseri Osmanlı Ve Cumhuriyet Döneminin Eski Harfli Yıllıklarında Kayseri*, Kayseri 1998, s. 139; Denktaş, *Su Yapıları* , s. 64-66; M. Munir Aktepe, "Matbah Emini Halil Efendi'ye Dair Bazı Notlar", İÜ, Ed. Fak., *Tarih Dergisi*, 1960, S. 15, s. 65-69.

MUSTAFA DENKTAŞ

GÜLÜK HAMAMI

Gülük Camii ve Medresesi'nin kuzeyinde yer alan hamam Kölük Mahallesi'nde, Kölük Caddesi ile Berber Sokağı'nın kesiştiği köşede yer almaktadır. Günümüzde kullanılmayan hamamın banisi ve inşa tarihi bilinmemektedir. Üst örtüsü tamamen, beden duvarları kısmen yıkılan hamam yaklaşık olarak 30,00 x 30,00 m ölçülerinde bir alan üzerine oturmaktadır. Tek hamam olarak inşa edilen eser,

değişik tarihlerde yapılan ilavelerle genişletilerek çifte hamama dönüştürülmüştür. Hamamda inşa malzemesi olarak genelde moloz taş kullanılmıştır. Sıcaklık mekânı ile bazı ayak ve kemerlerde kesme taş, kubbe bingilerinde 5 x 22,5 x 22,5 cm ölçülerinde tuğla kullanılmıştır. Yıldızvari sıcaklık plan tipinde inşa edilen hamam, daha sonra yapılan eklemeler nedeniyle düzgün bir plan göstermemektedir. Hamamın güney cephesi boyunca uzanan soyunmalık bölümüne, batı cephesinin güney ucuna açılan kapıdan girilmektedir. Bu kapının kenar söveleri tamamen yıkılmış olup eşiği mevcuttur. Doğu-batı yönünde uzanan soyunmalık geniş ölçüde yıkılmıştır. Bu bölümün doğu ve batı duvarları temel seviyesinde günümüze ulaşmış olup, güney duvarı ise caminin kuzeyinden geçen yolun altında kalmıştır. Soyunmalık mekânının kuzey ve güney duvarlarının ortalarında, duvara bitişik vaziyette ikişer adet kemer ayağı günümüze ulaşabilmiştir. Yukarıda anlatılan bilgilere dayanarak dikdörtgen yamuk planlı bu mekânın üzerinin doğu-batı doğrultuda bir sivri tonozla örtülü olabileceği söylenebilir. Son yapılan kazılarda soyunmalığın ortasında, sekiz köşeli olduğu anlaşılan küçük bir havuz tespit edilmiştir. Soyunmalığın zemini taş döşelidir. Soyunmalığın kuzey cephesinin batı köşesine açılan kapıdan tuvalete girilir. Tuvaletin batı duvarının güney köşesine açılan kapıdan da tıraşlığa geçilmektedir Aralık mekânına, soyunmalığın kuzey duvarının doğusuna kaydırılmış bir kapıdan girilir. Bu mekânın üst örtüsü tamamen yıkılmıştır. Fakat köşelerdeki geçiş üçgenlerinden bu bölümün üzerinin kubbeyle örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Aralığın kuzey duvarı üzerinde 0,80 x 0,70 m ölçülerinde küçük bir niş yer almaktadır. Bu bölümün zemini de taş döşelidir.

Soğukluk mekânına, aralığın batı cephesinde 1,75 m genişliğindeki kemer açıklığının altından geçilerek girilmektedir. Bu kemer üzengi hizasına kadar, doğu-batı yönünde uzanan soğukluğun üst örtüsü de tamamen yıkılmıştır. Birçok defa onarım gördüğü, eğri büğrü duvarlarından anlaşılan bu mekânın duvarlarının orta bölümü üzerinde yıkılan tonozun eğrileri görülmektedir. Buranın zemini de taş döşelidir. Soğukluğun içerisinde seki yoktur.

Gülük Hamamı-1950 (Kayseri Müzesi Arşivi)

Sıcaklığın doğu cephesi boyunca uzanan üç bölümlü dikdörtgen mekâna, aralığın doğu cephesindeki 2,43 m genişliğindeki kemer açıklığından geçilerek girilir. Güney-kuzey yönünde uzanan bu bölümün üst örtüsü tamamen yıkılmıştır. Bu mekân doğu ve batı duvarları üzerine atılan iki kemerle üç bölüme ayrılmıştır. Duvarların önündeki ayaklara oturan bu kemerlerden güneyde olanı basık sivri, kuzeyde olanı sivri kemerlidir. Doğu yönde, ortadaki iki kemer arasında kalan duvara aynı kalınlıkta bir kemerle geçilmiştir. Bu kemerin içerisi boştur. İki kemerin ortasında kalan 3,65 x 2,15 m ölçülerindeki mekânın üzeri köşelerde bulunan tuğla, köşe üçgen bingilerinden anlaşıldığına göre elips bir kubbeyle örtülmüş olmalıdır. Kuzeydeki mekân 3,20 x 2,45 m ölçülerinde olup, güneydoğu ve güneybatı köşelerinin üst kısmındaki taş köşe üçgenlerinden anlaşılacağı üzere muhtemelen bu bölümün üzeri de elips bir kubbeyle örtülmüş olmalıdır. Güneydeki 3,85 x 3,20 m ölçülerindeki dikdörtgen mekânın üzerininde güney-kuzey yönünde bir tonozla örtülü olduğu duvardaki izlerden anlaşılmaktadır. Fonksiyonunu tam olarak tespit edemediğimiz üç bölümlü bu mekânın batı duvarının

Gülük Hamamı sıcaklık mekânında dairesel nişler (M. Denktaş)

ortasında 1,20 x 0,70 m ölçülerinde bir niş yer almaktadır. Doğu duvarın güneyindeki kemer ayağı üzerinde de geometrik bezemeli bir taş bulunmaktadır. Duvarları sıvalı olan bu bölümün zemini taş döşeli olup, altında cehennemlik yoktur. Bu mekânın batı duvarının kuzey ucuna açılan muhtes kapıdan sıcaklığa, doğu duvarına açılan iki kapıdan hamamın doğu cephesi boyunca uzanan ve hamamdan önce yapılmış olduğu tahmin edilen bölüme geçilmektedir.

Sıcaklığa, soğukluk bölümünün kuzey duvarının doğusuna açılan kapıdan girilmektedir. 6,40 m çapındaki çokgen sıcaklığın üzerini örten kubbe yıkılmıştır. Sıcaklığın duvarları içerisinde 0,50 m derinliğinde ve 1,20-1,40 m genişliğinde değişen ölçülerde dokuz kemerli niş bulunmaktadır. Bu nişlerin üzerleri yarım kubbelerle örtülü olup, alt kısımlarında oturma sekileri vardır. Güneybatı köşesinde yer alan nişin tahrip edilen yarım kubbesinin içerisinde aşağıdan yukarı doğru daralan tüteklik görülmektedir. Bu tütekliğin benzerlerinin diğer nişlerin de arka kısımlarında bulunmaları muhtemeldir. Bu nişlerin arasında kalan 0,50 m genişliğindeki duvarlar üzerinde birer adet pöhrenk dikkat çeker. Bu pöhrenklere bağlanan musluklar ve altında bulunması gereken kurna taşları günümüze ulaşamamıştır. Sıcaklığın kuzey duvarının batı köşesinde yer alan nişin tahrip edilmesi ile açılan 0,50 m genişliğindeki açıklık ile su deposu irtibatlandırılmıştır. Bu açıklığın hemen altında bulunan delik, su deposuna bakmak için basamak olarak kullanılmıştır. Sıcaklığın batı köşesinin güney ucunda yer alan yuvarlak kemerli kapı, yapılan bir onarım sırasında doldurularak iptal edilmiştir. Sıcaklığın merkezinde göbek taşı bulunmamaktadır. Sıcaklığın kuzeydoğu köşesine açılan yuvarlak kemerli kapıdan halvete girilir. Bu halvet, 5,98 x 4,50 m ölçülerinde dikdörtgen bir mekân olup, üst örtüsü yıkılmıştır. Kuzey-güney duvarı üzerine atılan bir kemerle ikiye bölünen halvetin duvarları üzerindeki bakiyelerden anlaşılacağı üzere doğuda olan kısmın kubbe, batıda olan kısmın tonozla örtülü olduğu tahmin edilmektedir. Halvetin doğu duvarı önündeki sekinin içerisinde pöhrenkler görülmektedir. Bu mekân içerisinde bulunması gereken kurnalar günümüze ulaşamamıştır. Halvetin zemini taş döşeli olup duvarları sıvalıdır.

Sıcaklığın batı cephesinde yer alan halvetlere, bu cephenin ortasında bulunan nişin içerisine açılan yuvarlak kemerli kapıdan girilir. Güney-kuzey yönünde uzanan bu bölümün doğu ve batı yöndeki duvarların ortasının üstüne saplanan kemer üzengilerinden anlaşıldığına göre, bu mekân tam ortadan ikiye bölünmüştür. Güneyde kalan bölümün kuzeydoğu köşesinde bulunan üçgen geçiş elemanlarından da bu mekânın üzerinin kubbeyle örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Bu mekânın kuzeyinde bulunan bölüm de aynı ölçülere sahip olması nedeniyle muhtemelen kubbeyle örtülmüş olmalıdır. Halvetin doğu duvarının kuzey köşesinde 0,60 x 1,80 x 2,15 m ölçülerinde bir niş bulunmaktadır. Bu bölümün doğu cephesinin güney ucunda, doldurulmuş yuvarlak kemerli bir kapı yer almaktadır. Bu kapının hemen önünde taş bir yalak bulunmaktadır. Bahsedilen bölümün batı cephesinin kuzey köşesinde de zemine harçla tutturulmuş sade bir kurna görülmektedir. Bu halvetin zemini taş döşeli olup altında cehennemlik vardır.

Yukarıda anlatılan halvetin batısında yer

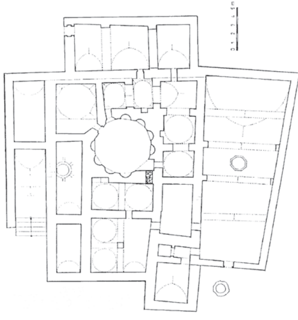
alan kare mekâna geçişi sağlayan hiçbir kapı açıklığı tespit edilememiştir. Bu bölümün üst örtüsü tamamen, beden duvarları da kısmen yıkılmıştır. Doğu ve kuzey yöndeki duvarların ortalarına saplanan duvar bakiyelerinden bu mekânın bölünmüş olduğu anlaşılmaktadır. Güney ve batı yönde ise duvarların üzerinde hiçbir duvar başlangıç izine rastlanamamıştır. Kuzeydoğu köşesinin üst kısmında bulunan ve köşe üçgeni olduğu düşünülen geçiş elemanına dayanarak kuzeydoğu yönde bulunan mekânın üzerinin kubbeyle örtülmüş olabileceği ileri sürülebilir. Güney yönde bulunan ve doğu-batı yönünde uzanan dikdörtgen mekânın üst örtüsü hakkında kesin olarak bir şey söylemek mümkün değildir. Fakat muhtemelen yan yana iki kubbeyle ya da doğu-batı yönünde uzanan bir tonozla örtülmüş olabileceği ileri sürülebilir. Yine doğu duvarının kuzeye yakın olan kısmında üst üste konmuş iki adet pöhrenk ağzı görülmektedir. Bu da bize hamamın diğer bölümlerinde kullanılmayan soğuk suyun sıcak su ile birlikte bu mekânda kullanıldığını göstermektedir. Aynı zamanda bu mekânın altında cehennemlik kısmının bulunuyor olması da, bu mekânın yıkanma bölümü olarak kullanılmış olduğunu kanıtlamaktadır.

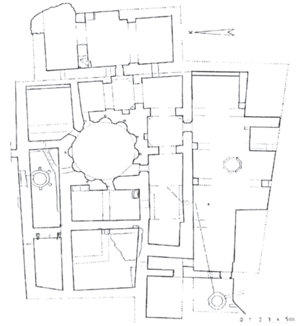
Hamamın doğu cephesi boyunca uzanan ve üç bölümden oluşan mekâna giriş, kuzey cephenin doğu ucuna açılan kapıdan sağlanmıştır. Yapılan kazılarda, bu kapının kenar sövelerinin bir bölümü ile eşiği ortaya çıkartılmıştır. Üst örtüsü tamamen, beden duvarları kısmen yıkılmış olan bu bölümün doğu duvarları da aynı yönden geçen yolun altında kalmıştır. Güney-kuzey yönünde uzanan bölümün doğu ve batı duvarları önünde bulunan ikişer adet kemer ayağı ile bu mekân üç kısma bölünmüştür. Her üç bölümün üzerinin duvarlar üzerindeki bakiyelere dayanarak doğu-batı yönünde uzanan sivri tonozla örtülmüş olabileceği tahmin edilmektedir. Ortadaki bölümün kuzeybatı köşesindeki 0,66 m genişliğindeki merdivenle üst kata çıkılmaktadır. Ortadaki ve güneydeki mekânların batı duvarlarının ortalarına gelecek şekilde, basık kemerli birer kapı açılmıştır. Bu kapıların 2,69 m yukarısında, tuğla kemerleri tahrip edilmiş pencereler görülmektedir.

Gülük Hamamı soyunmalık bölümü genel görünüşü (M. Denktaş)

Hamamın kuzeyinde yan yana yapılmış iki adet su deposu bulunmaktadır. Sıcaklığın kuzeybatı köşesinde bulunan su deposu 8,30 x 2,60 m, bu deponun batısında yer alan ikinci depo 5,50 x 2,75 m ölçülerindedir. Üst örtüleri tamamen, beden duvarları da kısmen yıkılmış olan su depolarının üzerleri büyük bir ihtimalle beşik tonozla örtülmüş olmalıdır. Doğu yöndeki su deposunun ortasında bulunan kazanın oturduğu kısım kuzey duvara bitişiktir. Tuğladan yapılan kazanın oturduğu alanın dış çapı 2,00 m, iç çapı 1,36 m olup, yüksekliği de 0,38 m dir. Bu deponun güney duvarının ortasından başlayan seki, doğu duvarına kadar devam eder. Bu sekinin içerisinde iki adet pöhrenk görülmektedir. Su deposunun içerisi, zeminden başlayarak 0,80 m yukarısına kadar -su yalıtımını sağlamak amacıyla- özel bir sıva ile sıvanmıştır. Bu deponun güneybatı köşesinde dirsek taşı bulunmaktadır. Batı yönde bulunan ikinci su deposunun doğu duvarı üzerinde üç adet taş oluk vardır. Güneydoğu köşede bulunan taş oluklardan iki tanesi suyun

Gülük Hamamı restitüsyon planı (çizim: İ. Toker)

Gülük Hamamı röleve planı (çizim: İ. Toker)

soğuk su deposuna girişini, üçüncü taş oluk da soğuk suyun sıcak su deposuna geçişini sağlamaktadır. Bu depolardan batıda olanı soğuk su, doğuda olanı sıcak su deposu olarak kullanılmıştır. Hamamın külhan kısmı tamamen yıkılmıştır.

Hamamın mevcut bölümleri üzerinde yapılan incelemelere göre, hamamın farklı dönemlerde yapılmış üç bölümden oluştuğunu gösterir.

H 1005 (M 1597) tarihli Şeyh İbrahim Tennurî*'nin çocuklarından Seyyid Mehmed Efendi'nin vakfiyesinde hamamdan "Nefs-i şehirde mahalle-i Kölük'te eski Kadı Hamamı dimekle ma'ruf bir çift milk hamam" şeklinde bahsedilmektedir. Buradaki ifadelerden anlaşılacağı üzere o tarihte hamam çifte hamam olarak kullanılmıştır. Orijinalinde tek hamam olarak inşa edilen hamam daha sonra bazı mekânların eklenmesi, bazı mekânların da bölünmesiyle de çifte hamama dönüştürülmüştür.

Hamamın güneyinde bulunan Kölük Camii ve Medresesi'nin H 608 (M 1210–11) yılında Danişmendlilerden Yağıbasan oğlu Mahmud'un kızı Atsız Elti Hatun* tarafından onartıldığı bilinmektedir. Atsız Elti Hatun bu cami ve medreseyi atalarının yaptırdığını özellikle kitabede belirtmiştir. Bazı araştırmacılar da kesin olmamakla birlikte cami ve medresinin M 1135- 1169 yılları arasında inşa edilmiş olabileceğini ileri sürmektedirler. H 735 (M 1334) yılında Kayseri'de olan bir depremden cami hasar görmüştür. Daha sonra da onarılmıştır. Muhtemelen hamam da bu depremden zarar görmüş olmalıdır. Hamamdan ilk defa 1584 tarihli tahrir defterinde "Gülük Hacı Mehmed Hamamı" diye bahsedilmektedir. Seyyid Mehmed Efendi'nin H 1005 (M 1597) tarihli vakfiyesinde hamamdan "Kölük Mahallesi'nde kaim eski Kadı Hamamı dimekle maruf bir çift milk hamamı" olarak adı geçmektedir. Derviş Mehmed Ağa'nın H 1126 (M 1714) tarihli vakfiyesinde de "Kölük Mahallesi'nde kaim eski Kadı Hamamı dimekle maruf hamamın nısıf hisse-i sa"y-ı 'âmı" şeklinde kayıtlıdır. H 1095 (M 1683) tarihli 92 numaralı *Kayseri Şer'iyye-i Sicil Defteri*'ndeki 49 numaralı belgede hamamdan eski Kadı Hamamı olarak bahsedilmekte olup, külhan ve kazanın onarılması ile ilgili bilgiler mevcuttur. 1750 tarihinde de hamamın harap bir vaziyette olduğunu 141 numaralı *Kayseri Şer'iye Sicil Defteri*'ndeki bilgilerden öğrenmekteyiz.

Hamamlarda sıcak suyun sadece sıcaklıkta kullanılıyor olması XII ve XIII. yüzyıl hamamlarında karşımıza çıkan bir özelliktir. Önge, sıcaklığın duvarlarındaki sivri kemerli nişler ile bunların içlerine açılmış basık kemerli kapılardan ve (S) profilli kubbe etek silmelerinden, hamamın bir erken devir eserinin bütün özelliklerini de üzerinde taşıdığını söylemektedir. Önge, bu detayların cami ve medresede görüldüğünü de eklemektedir. Bahsedilen bu detaylar hâlen cami ve medrese içerisinde görülmektedir. Kanaatimiz odur ki, yukarıda belirtilen cami, medrese ve hamamdaki mimari detayların benzerliği ile hamamın sıcaklığının plan şeması ve sıcaklıkta sadece sıcak suyun akıyor olmasından dolayı, Gülük Hamamı, cami ve medreseyle birlikte küçük bir külliye olarak XII. yüzyılın ortalarında birbirlerine yakın tarihlerde inşa edilmiş olmalıdır.

Kaynakça: H. Edhem, *Kayseri, (Göde)*, s. 60; A. Nazif, *Mir'at* (Palamutoğlu), s. 21-22; Yasemin Demircan (Özırmak), *Tahrir ve Evkaf Defterlerine Göre Kayseri Vakıfları*, Kayseri 1992, s. 43, 67-68; İsmail Toker, *Kayseri Gülük Hamamı*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü-Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1994, s. 26, 51, 68, 76; Afşin Ünal, *92 Numaralı Kayseri Şer'iyye-i Sicili'nin Günümüz Harflerine Çevrilmesi ve Değerlendirilmesi*, (EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü- Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1994, s. 48, Yılmaz Önge, *Anadolu'da XII.-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları*, Ankara 1995, s. 131, 133; Muhammet Karakaş, *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Kayseri (1750-1775)*, (EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü-Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri 1997, s. 32; Denktaş, *Su Yapıları*, s. 139-147.

MUSTAFA DENKTAŞ

GÜLÜK MAHALLESİ

Kayseri şehrinin sur dışında kurulan ve iskâna açılan ilk mahallelerinden birisi olan Gülük (Külük) Mahallesi, ismini mahallede bulunan Gülük Camii* ve ha-

mamından* almıştır. Bu mahallenin sur dışında kurulmuş olmasına rağmen Ulu Camii ile olan irtibatı ve yakınlığı dikkate değerdir. Bugün de aynı isimde bir mahalle bulunmakta olup, şehrin en eski yerleşim yerlerindendir. 1500 tarihli Tapu-Tahrir Defteri'nde, "Mahalle-i Mescid-i Gülük tâbi' Boyacı Kapusı" adı altında kaydedilmiştir. Şehrin en büyük Müslüman mahallesi olup çok sayıda meslek mensubundan kimselerin ve esnafın ikamet ettiği bir yerdi. Mahallede bu tarihte 157 hane, 1 imam, 33 dışarıdan kimselerin iskân edildiği için birunî adı verilen kimse, 1 zaviyedâr ve 4 derviş ikamet etmekteydi. 1520 tarihinde 79 hane ve 30 mücerred (tek başına yaşayan) meskûn idi. 1570 tarihinde "Mahalle-i Cami'i Gülük" adı altında kaydedilen mahallede 135 hane nüfus vardı. Mahallede kısa sürede yeniden hane sayısında önemli bir artış olduğu görülmektedir. Bunun sebebi, tabi mahallelerin tahririn birinde birleştirilmesi, bir sonrakinde ayrı bir cemaat veya mahalle olarak kaydedilmesidir. Nitekim 1584 tarihinde mahallede 264 hane nüfus vardı. Dolayısıyla yine şehrin en büyük mahallesi durumuna gelmişti. XVIII. yüzyılda da önemini devam ettiren mahalle, 1834'te Gülük Mahallesi Cemaati adı altında kaydedilmiş olup 177 hane ikamet etmekteydi. 1874'te mahallede 125 hane kaydedilmiş olup, Gülük, Gülük Camii, Gülük Çeşmesi, Hamam, Mektep, Börekçi, Cavcav, Niğdelioğlu, Yenifırın, Çiftesöğüt, Bakkalhasan Sokağı olmak üzere 11 sokağı bulunmaktaydı. Hâlen bu isimde bir mahalle Melikgazi Belediyesine bağlı olarak durmaktadır.

Kaynakça: *BOA. TD. 33, s. 23–24; 1500 (H. 906) Tarihli Kayseri Tapu-Tahrir Defteri*, hzl Mehmet İnbaşı, Kayseri 2009, s. 15–17; *TD. 387*, s. 199; *1570 (H 976) Tarihli Kayseri Tapu-Tahrir Defteri*, hzl. Mehmet İnbaşı, Kayseri 2009, s. 6–7; *Kayseri İli Tahrir Defterleri (992/1584)*, hzl. Refet Yinanç – Mesut Elibüyük, Kayseri 2009, s. 27–28; Mehmet Karagöz, *XVIII. Asrın Başlarında Kayseri (1700–1730)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora tezi), Kayseri 1993, s. 56; *Kayseri Temettuat Defteri, (1250/1834 Tarihli)*, Hzl İsmet Demir, Kayseri, 1998, s. 264–272; Cömert, *19. Y. Kayseri*, s. 91–93 İnbaşı, *16. YB Kayseri*, s. 44; Çayırdağ, *KTA*, s. 370–378; Ahmet Akşit, "Kayseri'de Sur Dışı İskân: Külük/Gülük Mahallesi", *KYTSB*[3], s. 1–5.

Gülük Mahallesi-1998 (Ş. Karatepe)

MEHMET İNBAŞI

GÜLÜK ŞEMSEDDİN

Kayseri'de Gülük Camii'ni H 735 (M 1335) yılında onarıp buraya büyük vakıf araziler bağlayan şahıs. Gülük Camii ve Medresesi* bir Danişmendli eseri olup Anadolu Selçuklularından I. İzzeddin Keykavus zamanında 1210 yılında Danişmendli ailesinden Adsız Elti Hatun*, herhalde depremden harap olmuş camiyi yeni baştan onartmış ve camiye isminin yazılı olduğu kitabenin bulunduğu köşe kapısını ilave etmiştir. Bu onarımda camiinin yeni baştan yapıldığını, restorasyonda gördüğümüz orijinal haldeki medrese kısmı ile temelde olan kot farkından anlamış bulunuyoruz. İlhanlılar dönemindе* 1335 yılında Gülük Şemseddin'in yaptığı onarımda ise Haluk ve Beyhan Karamağralı'nın görüşlerine göre meşhur çini mihrap ilave edilmiştir. "Gülük" ismi ile anılan külliyeye dahil hamam ise eski kayıtlarda "Eski Kadı Hamamı" ismi ile anılmıştır. Bu kadının 1542 yılında Cami-i Kebir* yanına "Yeni Kadı Hamamı"nı yaptıran Kadı Bedreddin Mahmud'dan önce şehirde kadılık yapan Kadı Şemseddin Mehmed olduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır.

"Gülük" ismi Moğollar tarafından kullanılan isim ve unvanlardan olup, İlhanlı hükümdarlarının çoğunun paralarında Uygur yazısı ile Moğolca, güçlü kuvvetli anla-

mındaki bu unvan yazılmıştır. Gülük Şemseddin'in vakfiyesini yazdırdığı tarihler Anadolu'nun Müslüman olmuş İlhanlı Sultanlarının umumi valileri ile idare edildiği bir dönemdir. 1335 tarihinde Anadolu'da İlhanlı Sultanı Ebu Said Bahadır Han'ın valisi olarak Celayir Şeyh Hasan bulunuyor, ancak o aynı zamanda Irak'ta kuracağı Celayirli Devleti'nin başında bulunduğundan Anadolu'yu, ilerde kendi adına Sivas merkezli bir devlet kuracak olan Emir Eretna vekâleten idare ediyordu. Moğol valileri genellikle Kayseri'de oturuyorlardı. Yine bu tarihlerde meşhur seyyah İbn Batuta* Kayseri'ye gelmişti.

Alameddin oğlu Gülük Şemseddin H 735 (M 1335) tarihli vakfiyesinin girişinde Cenab-ı Hakk'a hamd ü sena ve Hz. Peygamber, onun al ve ashabına selât ü selamdan, vakıf yapmanın gerekliliği hakkındaki bir ayet ve hadisten sonra vakfettiği arazilerin tarifine geçmiştir. Bunlar: Şehir yakınında Arabcıklar ve Eski Kale ile çevrili Gelücek arazisi ile, doğusu Eneklisü Deresi, güneyi umumi yol ve terazi, batısı Taraklı denilen tepe, kuzeyi Tul (uzun) Arazi denilen çorak arazi ile çevrili Eski Şehir arazisi; Kireçhane yakınındaki Demirci Tarlası namındaki bir tarla; Bostancı Çelebi* (Ambar) yanındaki bir tarla; Gediriç (Gediris) Nahiyesi altında Dermanpara namındaki bir tarla, Babanlı (Yabanlı?) Tarlası yanında bir tarla; Talas Köyü tepesi yanında bir tarla; Çağşak semtindeki bir tarla ile Ağcakaya (Akçakaya) Köyü yakınındaki Menücek Mezraası (ekinliği)dır.

Bütün bu arazinin gelirlerini Gülük Şemseddin bin Alameddin Camii (Gülük Camii)'nin imam ve hatibine vakfetmiştir. Vakfı değiştirmek isteyebileceklere beddua ile sona eren vakfiyenin tarihi 1 Cemaziyelâhir 735 (M 27 Ocak 1335) olarak belirtilmiştir.

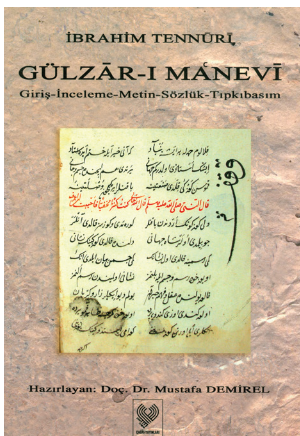
Gülük Şemseddin'in vakfettiği arazi bugün de bilindiği üzere şehrin Eskişehir (Battal) bölgesi ile Demirci Yazısı Bölgesi'nde bulunuyor idi. Buralardaki arazinin bir kısmı özel şahıslara geçmiş, gecekondu işgali ve tehdidindeki Eskişehir'de bulunan büyük bir bölüm, yanında bulunan Taceddin Vakfı* arazisi ile birlikte vakıfların Belediye ile yaptığı anlaşma neticesi merkezlerdeki iş ve konut parselleri ile takas edilmiştir. Ancak vakfiyede geçen Bostancı Çelebi* Vakfı'nın arazisi bulunan Ambar yakınındaki tarla, Gediris Bağları altındaki tarla, Yabanlı'daki tarla ve Talas'taki tarla ile Akçakaya*'daki mezradan bugüne intikal eden olmamıştır.

Vakfiyede geçen Arabcıklar Araplar Geçidi, Eski Kale'de Taşlı Burun'daki eski kale veya daha doğrusu Beştepeler'deki sırtlardan gecekondu önleme bölgesi içine giren, bugün yok olmuş eski kale olmalıdır. Demirci Yazısı, Gediris Yabanlı (Çiftlik olarak) ve Çağşak (Yılanlı Dağ'ın doğusu) isimleri bugün yaşamaktadır. Bostancı Çelebi isminden XIV. yüzyılda bahsedilmesi de önemlidir. Bilindiği gibi Kayseri'deki mutasavvuflardan Bostancı Çelebi'nin dergâhı ve mezarı Küllü Köyü'nde bulunmakta idi.

Gülük Şemseddin'in bir kölesinin ve yük taşıyan merkeplerinin de içinde rol aldığı, vakıf arazisinin bulunduğu Eskişehir semtindeki tılsımlı, gizli bir mağaradan edindiği define (altın) ile bu vakıfları yaptığı hakkında Kayseri'de bir efsane anlatılmaktadır.

Kaynakça: H. Edhem, *Kayseri, (Göde)*; A. Nazif, *Mir'at* (Palamutoğlu); Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. I, 1969; Kemal Göde, *Eretnalıla*r; Denktaş, *Su Yapıları*; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri Şehrinin Yeri ve Kalesi'nin Tarihi Değişimi", *Kayseri Müzesi İl Yıllığı*, S. 1; Ömer Diler, *İlhanlı Sikkeleri*, İstanbul 2001.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

GÜLZÂR-I MA'NEVÎ

İbrahim Tennûrî*'nin, *Muhammediyye* tarzında kaleme aldığı tasavvufi mesnevi. 5140 beyit olan eser, aruzun çok kullanılan kalıplarından "mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün" vezninde yazılmıştır. Eserin tamamlanış tarihi;

Sekizyüz elli yidisinde iy yâr
Safer nısfında hatmoldı bu güftâr

Keremden Hak Te'âlâ kıldı yârî
Ki beş bin yüz kırık beyt oldı varı

beyitlerinin işaret ettiği üzere 857 yılı Safer ayı, yani Şubat 1453'tür. Eser Fatih Sultan Mehmed'e ithaf ve takdim edilmiştir. *Gülzâr-ı Ma'nevî*, klasik tertibe uygun olarak besmele ile başlar, hamdele ve salvele ile devam eder. Bu bölümlerden sonra Tennûrî, şeyhi Akşemseddin Hazretleri hakkındaki duygu ve düşüncelerini dile getirir. Sebeb-i teliften yani, eserin yazılış sebebini anlattığı bölümden sonra eserin esasını teşkil eden namaz, abdest, oruç, zekât, hac gibi bedenî, mali-bedenî ibadetlerle; nikâh, talak, hayvan kesmek, vakıf, alış veriş, şehadet, vekâlet, dava, ikrar, sulh, mudarebe, rehin, hibe gibi muamelata ait, şer'i hüküm konularına yer vermiştir. Tennûrî ayrıca bunların haricindeki birçok konunun hükümlerini birer müstakil konu başlığı altında incelemiş, ayet ve hadislerle de delillendirmiştir. Bunlardan başka *Gülzâr*'da çeng, def, ney, küfür, şâhid (güzel) ve zünnar gibi konular da bulunmaktadır. Bu bölümlerden sonra eserin hâtime, yani sonuç kısmı yer almaktadır. Türkçe kelime hazinesi açısından oldukça zengin olan *Gülzâr-ı Ma'nevî* Türk dili araştırmalarında önemli bir kaynak olma niteliği taşımaktadır. Eserin tespit edilmiş on iki nüshası bulunmaktadır. Bunlardan sekiz tanesi İstanbul'da, diğerleri ise Kayseri, Antalya, Bursa ve Manisa'dadır. Eser Mustafa Demirel tarafından yayımlanmıştır (2005).

Eserden örnek beyitler:
Kılalum hamd ile her işe bünyâd
Ki anı hayr ile hatmide üstâd

İşün üstâdı oldur kim cihânı
Yaratdı hem içinde cism ü cânı
Nice kim fitne âlem dolmiş iken
Gönül andan mükedder olmuş iken

Olarun himmetinden erdi eylük
Duâ makbûl olup kalmadı eksük

Bir ulu şâhı sen kıldun muzaffer
O şâha fetholundu taht-ı Kayser

Muhammed Han-ı Sultân İbni Sultân
Murâd İbni Muhammed Nesl-i 'Osmân

Kitâbı ben de ol şâhun katına
Götürdüm tuhfe kıldum hizmetine

Kim okına huzurunda nesâyıh
Gönüllere hidâyet ola lâyıh

Tutuban şer'in ahkâmın gideler
O hükm içinde 'ışk işin güdeler

Uyup 'uşşâka nefs ilin alalar
O gizlü gencini anun bulalar

Göreler nicedür bâtın gazâsın
Bulalar anun ile Hak rızâsın

Rızâ ile varup gâzî olalar
Anun ihsânına râzî olalar

Kaynakça: A. R. Karabulut, *Meşhur Mutasavvıflar*, s. 199-205; İbrahim Tennûrî, *Gülzâr-ı Ma'nevî*, Haz. Doç. Dr. Mustafa Demirel, Çağrı Yay., İstanbul 2005.

ATABEY KILIÇ

GÜMRÜKÇÜ OSMAN PAŞA bk. OSMAN PAŞA (GÜMRÜKÇÜ)

GÜMÜŞÇÜ, MEHMET

Kayseri Milletvekili (Erkilet, 1942-). İlk ve ortaöğrenimini Kayseri'de tamamladı. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu (1963–1964). Serbest avukat olarak çalıştı. XVI. Dönem seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisinden Kayseri milletvekili seçildi (1977). Milletvekilliği sonrasında Ankara Barosuna kayıtlı avukatlığa devam etmektedir. *Akşam*, *Cumhuriyet* gibi gazetelerde makaleleri yayımlandı. Evli ve iki çocuk babasıdır.

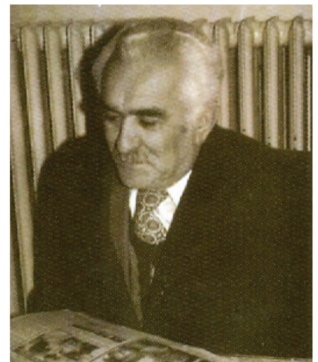

Mehmet Gümüşçü

Kaynakça: *TBMM Arşivi, 07.06.1977 tarihli Mazbata ve Özgeçmiş; Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü / 23 Nisan 1920-20 Ekim 1991,* TBMM Genel Sekreterliği Yay., Ankara 1994, s. 416.

YAYIN KURULU

GÜMÜŞKAYNAK, MUSTAFA

Gazeteci (Kayseri, 1926 – Kayseri, 1993). İlk ve ortaöğrenimini Kayseri'de tamamladı. Gazetecilik mesleğine *Yeni Kayseri* gazetesinde başladı. Uzun süre bu gazetede muhabir ve yazı işleri müdürü olarak

Mustafa Gümüşkaynak

Hüsamettin Gümüşpaşa

Osman Günay

Kenan Gündoğ

Kâmil Gündeş

çalıştı. Mehmet Yakupoğlu ile *Erciyes Telgraf* gazetesini çıkardı (1955). Daha sonra Mustafa N. Çeven ile *Devrim* gazetesini çıkardılar (1960). Bu gazetelerdeki görevleri yanında *Cumhuriyet* ve *Milliyet* gazetelerinin Kayseri muhabirliğini yaptı. *Cumhuriyet* gazetesinin düzenlediği geleneksel Yunus Nadi Yarışması'nda "Tepesi Delik Tuz Köyü" adlı röportajıyla birincilik ödülünü kazandı (1958). Emekli olduktan sonra *Anadolu* ve *Ülker* gazetelerinde meslek yaşamına devam etti. Evli ve üç çocuk babasıydı.

Eserleri: *Övünmek Gibi Olmasın Ama Kayseriliyim* (Kazım Yedekçioğlu ile beraber).

MAHMUT SABAH

GÜMÜŞPALA, HÜSAMETTİN

Kayseri Milletvekili (İstanbul, 1912 – 1980). Ortaokulu Kayseri'de bitirdi. Devlet Demir Yolları bünyesinde hareket memurluğu, gar müdürlüğü ve istasyon şefliği yaptı. Yine aynı kuruma bağlı olarak Eskişehir Merkez Müfettişliğini yürüttü. XII. Dönem Kayseri (1961), XIII. dönem seçimlerinde (1965) Adalet Partisinden İzmir Milletvekili olarak TBMM'ye girdi.

Kaynakça: *TBMM Arşivi, Özgeçmiş; TBMM, Albümü* s. 304.

YAYIN KURULU

GÜNAY, OSMAN

Öğretim üyesi, hekim (Kayseri, 1953-). Hacettepe üniversitesinde tıp doktoru (1978), Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesinde Halk Sağlığı uzmanı (1980), doçent (1986) ve profesör oldu (1993). Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı öğretim üyesi ve Tıp Eğitimi Anabilim Dalı başkanıdır. Halk Sağlığı Uzmanları ve Tıp Eğitimi Kurumu Derneği üyesidir.

Eserleri: Ulusal ve uluslararası birçok makalesi ve ortak çıkan kitaplarda bilimsel yazıları vardır.

YAYIN KURULU

GÜNDEŞ, KÂMİL

Kayseri Milletvekili (Kayseri, 1912 - İstanbul, 24 Ekim 1988). Kayseri Lisesini bitirdikten (1931) sonra Ankara Hukuk Fakültesinde yatılı olarak okudu ve buradan Hukuk diploması aldı (1934). Ankara ve Kayseri Mahkeme ve Adliye dairelerinde stajını tamamladı (1934). Kayseri hâkim adaylığına (1934), Saiteli Sorgu Hâkimliğine (1936) atandı. Askerlik görevinden terhis olduktan (1941) sonra ikinci kez silahaltına alındı (1943) ve yükümlülüğünü tamamlayıp terhis oldu (1945). Askerlik sonrası Mardin Hâkim Yardımcılığına (1940) ve Derik Hâkimliğine atıldı (1942). Bu görevinden istifa ederek (1943) Kayseri Barosuna kaydını (1944) yaptırarak avukatlığa başladı. Bu Baro'da 1953'e kadar çalıştı. On yıla yakın bir aradan sonra tekrar Kayseri Barosuna döndü (1963). Aynı yıl kaydını İstanbul Barosuna nakletti ve hayatı boyunca avukatlık mesleğini sürdürdü. Siyasete DP saflarında atıldı (1946). Parti'nin İl Müteşebbis Heyetinde görev aldı. VIII. Dönem seçimleride Kayseri'den milletvekili seçildi (1950). Meclis'te TBMM İdareci Üyeliğine seçildi, Anayasa Komisyonunda çalıştı. X. ve XI. Dönemlerde de Kayseri Milletvekili olarak Meclis'te bulundu. 27 Mayıs Darbesi'nden sonra Anayasayı çiğneme suçlamasıyla yedi yıl ağır hapis cezası verildi. Parlamento sonrasında avukatlığın yanı sıra Demirbankta hukuk müşavirliği görevi yaptı (1963). Burada 1986'ya kadar çalıştı. Ayrıca 30 Ocak 1976'da Orman Bakanlığına açıktan müşavir olarak atandı ve buradan emekli oldu (1977).

Kaynakça: Öztürk, *TPT (1950-1954),* s. 652-653.

YAYIN KURULU

GÜNDOĞ, KENAN

Yazar, şair, eğitimci (Kayseri/Pınarbaşı, 1947-). İlk ve orta öğrenimini Pınarbaşı ilçesinde, liseyi Kayseri Lisesinde bitirdi. Yüksek tahsilini Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde yaptı (1972). Eskişehir Mihalıççık Lisesinde öğretmen olarak göreve başladı. Daha sonra Kayseri Atatürk Ortaokulu Müdürlüğüne atandı. Kayseri Atatürk Lisesinin kurucu müdürlüğünü yaptı. Öğretmen olarak Rize Fındıklı ilçesine atanması üzerine öğretmenliğe 1,5 yıl ara vermek zorunda kaldı. Daha sonra Pınarbaşı Lisesinde göreve baş-

ladı. *Melikgazi* dergisinin yayımlamasını sağladı. Kayseri'de Özel Doğuş Koleji Müdürü ve üç çocuk babasıdır.

Eserleri: *Tek Başına* (Roman 1989); *Sevinç Pırıltıları* (Roman 1992); *Avrupa da Türk Rüzgarı* (Roman 1996); *Kahramanlar Geçidi* (Araştırma 1998); *Yüce Duygu* (Şiir 1993); *Stres* (Araştırma 1994); *Sarıoğlan* (Belgesel 1998).

ALİM GERÇEL

GÜNDOĞ, MAZHAR

Şair, yazar, makine mühendisi (Kayseri/Pınarbaşı, 24 Haziran 1954-). İlkokulu Pınarbaşı Atatürk İlkokulunda, ortaokulu ve liseyi Pınarbaşı Lisesinde bitirdi. Üniversite tahsilini Ankara Devlet Mühendislik ve Mimarlık akademisi Makine Fakültesinde tamamlayarak Makine Mühendisi oldu. 1987-1996 yılları arasında Makine Mühendisleri odası Kayseri İl Temsilciliğinin kurucu temsilciliği, daha sonra da bölge temsilciliği ve ardından Makine Mühendisleri Odası Kayseri Şubesi'nin Kuruculuğu ve Şube Başkanlığı görevlerinde bulundu. Erciyes Kalite Derneği kuruculuğu ve dernek başkanlığı görevlerinde bulundu.Türk Ocakları Kayseri şubesinde* yönetim kurulu üyeliği ve 2. Başkanlık görevlerinde bulundu. Türk Kamu-Sen'in kuruluşunda bulundu. Kayseri Sağlık Spor Kulübü başkanlığı görevini uzun yıllar yürüttü. 2000 yılında MHP İl Başkanı seçilerek İl Başkanlığı görevini bir dönem yürüttü. 1995, 2002, 1999 ve 2007 yılında yapılan genel seçimlerde MHP Kayseri milletvekili adayı oldu. 2004 yılında yapılan mahallî seçimlerde MHP Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı adayı oldu. Kayseri sürücü kursları derneği başkanlığı görevini yürütmektedir. Halen *Ortadoğu* gazetesinde haftalık makale yazmakta ve Kanal 38 TV*'de haftalık "Siyaset Ekseni" isimli programında yorumculuk yapmaktadır. Evli ve üç çocuk babasıdır.

Eserleri: *Güller Kan Damladı* (1992).

ALİM GERÇEL

GÜNDÜZ, H. HÜSEYİN

Hattat, öğretim üyesi (Kayseri, 1961-) . İlk ve ortaöğrenimini İstanbul'da tamamladı. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu (1984). 1976-1982 yılları arasında Hamid Aytaç ve Kemal Batanay*'dan nesih, sülüs, ta'lik dersleri aldı. 1982-1984 yıllarında Mimar Sinan Üniversitesi bünyesindeki hat derslerine katıldı. Prof. Dr. Emin Barın ile hat sanatının incelikleri, yazı tetkiki, Kûfî, Divânî yazı ve yazı restorasyonu konusunda çalışmalar yaptı. Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü Hat Anasanat Dalında araştırma görevlisi oldu (1985). "Şeyh Hamdullah ve Karahisari Ekollerinin Karşılaştırılması" konulu tez ile yüksek lisans aldı. "Hat Sanatının Estetik Öğeleri" konulu tez çalışması ile Sanatta Yeterlilik yaptı (1994). Prof. Dr. Ali Alparslan ile hat konusunda çalışmalar yaptı. 1996'da yardımcı doçent oldu. Halen Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü Hat Anasanat Dalında öğretim üyesi olarak görevini sürdürmektedir.

H. Hüseyin Gündüz'ün Celi Talik müselsel levhası (www.kalemguzeli.org)

Kültür Bakanlığı 1. ve 6. Devlet Türk Süsleme Sanatları Sergisi, (1986/1991) birincilik; Ircica 1. Milletlerarası Hat Yarışması (1987) birincilik ve mansiyon; Baghdad International Festival Of Callgraphy and Islamic Decoration (1988) Hat Ödülleri'ni aldı.

Yurtiçinde ve yurtdışında çeşitli sergilere katıldı. Sadberk Hanim Müzesi'nde, yerli ve yabancı koleksiyonlarda eserleri bulunmaktadır.

Kaynakça: www.kalemguzeli.org

YAYIN KURULU

GÜNDÜZ, İRFAN

Milletvekili, yazar, öğretim üyesi (Kayseri/Yeşilhisar, 1950-) İlköğrenimini Yeşilhisar ilçesinde, ortaöğrenimini Kayseri İmam Hatip Lisesi ve Kayseri Lisesinde

İrfan Gündüz

tamamladı (1969). Fatih Müftülüğünde İmam-Hatiplik görevinde iken girdiği İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsünden mezun oldu (1974). Niğde İH Lisesinde Meslek Dersleri Öğretmeni iken askere gitti (1974). Aksaray İHL Meslek Dersleri Öğretmenliğini yürüttüğü sırada İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Tasavvuf Tarihi Asistanlığı'nı kazandı. Daha sonra M.Ü. İlahiyat Fakültesine dönüştürülen bu fakültede, 1983'de doktor, 1990'da doçent ve 1996'da profesör oldu. 1986 yılında sahası ile ilgili araştırma ve incelemelerde bulunmak üzere Mısır-Kahire'ye gönderildi. 54. Hükümette, Türk Cumhuriyetleri ve Yurtdışında Yaşayan Akraba Türk Topluluklarından sorumlu Başbakanlık Danışmanlığı görevinde bulundu. 1998'de F.P. Teşkilattan Sorumlu Genel Başkan Yardımcılığına getirildi. 19 Nisan 1999 seçimlerinde İstanbul I. Bölgeden XXI. Dönem Milletvekili olarak seçildi. FP'nin kapatılmasının ardından kuruluş çalışmaları başlatılan AK Parti'nin kurulması, kurumsallaşması ve teşkilatlanmasında aktif görevlerde bulunarak 3 Kasım 2002 seçimlerinde XXII. Dönem İstanbul Milletvekili seçildi. 2004–2007 AK Parti Grup Başkan Vekilliğini yürüttü. 22. Dönem'de Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi (AKPM) ve Batı Avrupa Birliği (BAB) Asamblesi Türk Delegasyonu Üyeliği yaptı. 2007 seçimlerinde yeniden XXIII. Dönem İstanbul Milletvekili seçildi. 23. Dönemde İslam Konferansı Örgütü Parlamento Birliği Türk Grubu Başkanı (İKÖPAB) oldu.

MTTB, Birlik Vakfı ve Hüdâyî Vakfı başta olmak üzere pek çok vakıfta aktif görevler aldı. *İslâm*, *Kadın-Aile*, *İlim–Sanat* ve *Altınoluk* dergileri yazarlığı ile Yayın Kurulu Üyeliğinde bulundu. 3 yıl kadar Kanal 7'de "Gönül Sohbetleri" programlarını sundu ve yönetti.

Evli ve üç çocuk babasıdır.

Eserleri: *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, *Gümüşhânevî Ahmet Ziyâüddîn*, (*zamanı, hayatı, eserleri tarikatı ve tasavvufi görüşleri*), *Ebu Sa'd el-Hargûşî* ve *Tehzîbul-esrar'ı* (edisyon-kritik) adlı te'lîf, *Tasavvufun Esasları*, (*Avârifü'l-maârif*) isimli tercüme, *Tasavvuf ve Tarîkatlarla ilgili Fetvâlar* ve *Tarîkat Silsileleri* (*Tomâr-ı Turuk-ı Aliye*) isimli sadeleştirme eserleri vardır. Ayrıca sahası ile ilgili pek çok makalesi, ansiklopedik maddeleri, ulusal ve uluslararası kongrelerde sunulan tebliğleri bulunmaktadır.

YAYIN KURULU

Tufan Gündüz

GÜNDÜZ, TUFAN

Öğretim üyesi, tarihçi (Kayseri, 1964-). Kayseri Sümer Lisesinden mezun oldu (1983). Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Bölümünü bitirdi (1987). Kısa bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra Gazi Üniversitesinde Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi okutmanlığı görevine başladı (1988). "165 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili–Transkripsiyon ve Değerlendirme–" adlı çalışmasıyla yüksek lisansını tamamladı (1990). *Bozulus Türkmenleri 1540-1640* adlı tezi ile doktorasını bitirdi (1996). Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde Yeni ve Yakın Çağ Tarihi doçenti oldu (2006). Aynı üniversitede öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Eserleri: *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri/Bozulus Türkmenleri 1540-1640* (1996); *XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Danişmendli Türkmenleri* (2005); *Tuzlanski, Bijelinski i Srebrenički SIDŽIL 1641-1883* (2008); *Bozkırın Efendileri – Türkmenler üzerine Makaleler* (2009). **Çeviri Eserleri:** *Josaphat Barbaro, Anadolu'ya ve İran'a Seyahat* (2005); *Uzun Hasan-Fatih Mücadelesi Döneminde Doğu'da Venedik Elçileri, Caterino Zeno ve Ambrogio Contarini'nin Seyahatnâmeleri* (2006); *Seyyahların Gözüyle Sultanlar ve Savaşlar, Giovanni Maria Angiolello, Venedikli Bir Tüccar, Vincenzo D'Alessandri'nin Seyahatnâmeleri* (2007).

YAYIN KURULU

Mehmet Nazım Günesen (K. Yedekçioğlu Arşivi)

GÜNESEN, MEHMET NAZIM

Kayseri Valisi (Prizren, 1894 - İstanbul, 25 Temmuz 1962). Vefa Lisesini bitirdi. Mektebi Mülkiyeden mezun oldu (1914). Pazar Nahiyesi Nahiye Müdürlüğüne tayin edilerek göreve başladı (1920). Erbaa Kaymakam Vekilliğine (1920), Artova Kaymakamlığına atandı (1921). Ankara

Erkek Lisesi (1923) ve Ankara Musiki Muallim Mektebi (Devlet Konservatuvarı) Fransızca öğretmenliğine getirildi (1924). Maçka (1929), Bartın (1933), Savur (1936), Uşak (1938) Kazaları Kaymakamlıklarında bulundu. Ardından İkinci Sınıf Mülkiye Müfettişliğine atandı (1943). Bu görevini yürütürken önce vekâleten (1946), ardından asaleten Kayseri Valiliğine yükseltildi (1947). Peşinden İçişleri Bakanlığı Merkez Müfettiş Valiliğine nakledildi (1950). Bu görevinden sonra emekliye ayrıldı (1951). Evli ve üç çocuk babasıydı.

Kaynakça: Mücellidoğlu, *Mülkiyeliler,* C. IV s. 1629.

YAYIN KURULU

GÜNEŞ, ABDULLAH

Şair (Kayseri/Bünyan, 12 Şubat 1944-). Zor şartlarda ilkokulu Köyü'nde, ortaokulu Kayseri'de bitirdi. 1959 yılında Kayseri'ye yerleşerek değişik işlerde çalıştı. 1969 yılında Kayseri Özel İdaresine memur olarak girdi. 1973'te Et ve Balık Kurumuna naklen muhasebeci olarak geçti. 1994'te emekli oldu.

Şiire ilkokul yıllarında başladı. Halk şiiri geleneğini ve modern Türk şiirini kendine has bir terkiple sanat anlayışını oluşturdu. Hece ölçüsünü ve serbest tarzı aynı başarıyla kullanır.

Eserleri: *Hayalimin Gölgeleri* (1998), *Anadolu Hececileri-2* (ortak, 1999).

NURKAL KUMSUZ

GÜNEŞ, DOĞAN

Milletvekili (Kayseri/Develi, 1931-). İlkokulu bitirdikten sonra ticarete atıldı. Uzun süre, inşaat malzemesi imalatıyla ve satışıyla ilgili ticaretle uğraştı. İstanbul Belediyesinde Belediye Meclis Üyeliği yaptı (1969–1977). XVI. Dönem seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisinden İstanbul Milletvekili seçildi (1977). Eminönü ilçesinde SODEP'in Belediye Meclis Üyesi olarak görev yaptı. Eminönü Belediye Başkanlığına DSP adayı oldu (1994). Evli ve beş çocuk babasıdır.

Kaynakça: *TBMM Albümü,* s. 412; *Develi Dışındaki Develiler, Kim kimdir,* ty.

YAYIN KURULU

GÜNEŞ, OSMAN

Kayseri Valisi (Yozgat/Şefaatli, 1952-). İlkokulu Köyü'nde bitirdikten sonra, Yozgat Lisesinden (1971) ve Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu (1976). Ankara'da maiyet memuru olarak göreve başladı (1977). Ardından Kırşehir Valiliğine kaymakam adayı olarak atandı (1979). Mecitözü (1980), Çelikhan (1982), Cizre (1984), Datça (1987), Sandıklı (1988) Kaymakam-lıklarında bulundu. İçişleri Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğünde daire başkanlığı (1990), genel müdür yardımcılığı (1992) ve genel müdürlük yaptı (1995). İller İdaresi Genel Müdürlüğüne genel müdür olarak atandı (1997). Özel Kalem Müdürlüğünde bakanlık müşaviri olarak (1998) görev yaptıktan sonra tekrar İller İdaresi Genel Müdürlüğünde genel müdür olarak meslek hayatına devam etti (1999). Bu yılları müteakip Özel Kalem Müdürlüğünde tekrar bakanlık müşavirliği (1999) ve İller İdaresi genel Müdürlüğünde genel müdürlük yaptı (2000). Şırnak (2003), Kayseri (2006) Vilayetlerine vali olarak atandı. Peşinden İçişleri Bakanı olduktan sonra (2007) tekrar Kayseri Valiliğine getirildi (2007). Müsteşarlık görevini sürdürmektedir (2007).

YAYIN KURULU

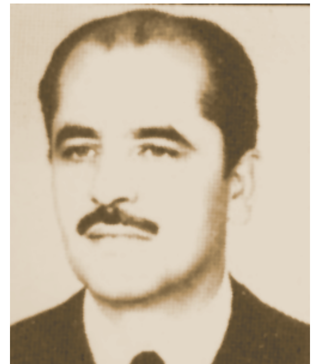
Osman Güneş (Kayseri Valilik Arşivi)

GÜNEŞLİ bk. MUNCUSUN

GÜNEY MAHALLESİ ÇEŞMESİ

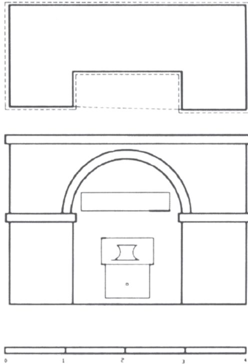
Yukarı Develi, Güney Mahallesi'nde bulunan çeşme günümüzde de kullanılmaktadır. Tamamen kesme taştan inşa edilmiş çeşme, niş içerisinde bulunan iki satırlık mermer kitabesine göre H 1183 (M 1805) tarihinde Abdürrahim Bin Ebubekir tarafından inşa ettirilmiştir.

Bağımsız, tek kemerli ve dikey dikdörtgen bir kütle arz eden çeşme 3,95 m genişliğinde, 2,75 m yüksekliğinde 1,68 m genişliğindedir. Çeşme nişinin üzeri cepheden hafif taşıntı yapan yuvarlak kemerle örtülmüştür. Yuvarlak kemer yanlardaki yığma ayakların üzerine oturmaktadır. Yuvarlak kemerin hemen üzerinde yer alan silme kuşağı ön ve yan cepheleri

Doğan Güneş

Güney Mahallesi-Develi Çeşmesi (S. M. Topçu)

Güney Mahallesi-Develi Çeşmesi planı (çizim: S. M. Topçu)

de dolaşmaktadır. Çeşme nişi 1,82 m genişliğinde ve 0,62 m derinliğindedir. Niş cephe duvarında, ayna taşının tam üzerine, 0,75 x 0,55 m ölçülerinde, aşağıdan yukarıya doğru daralan bir niş açılmıştır. Çeşme nişinin cephe duvarının üst kısmında 1,57 x 0,30 m ölçülerindeki iki satırlık sülüs hatla yazılmış mermer kitabesi bulunmaktadır

Transkripsiyon:
Bismillahirrahmanirrahim İnne'l-Hasenâte Yezhebne Seyyiate
Sahibu'l-Hayrat ve'l-Hasenat Abdürrahim bin Ebubekir 1183.

Yol kod'unun zaman içerisinde yükselmesinden dolayı çeşme nişi içerisinde yer alan dinlenme sekileri zemine gömülü vaziyettedir. Çeşmenin su yalağı yekpare taştan oyularak yapılmıştır.

Çeşme üzerinde, ayna taşının üstünde yer alan küçük niş ve bütün cepheleri dolaşan silme kuşağından başka herhangi bir bezeyici öğe bulunmamaktadır.

Kaynakça: Sultan Topçu, *Develi'deki Türk Eserleri*, Develi, 2007, s. 92.

SULTANMURAT TOPÇU

GÜNGÖR, HARUN

Harun Güngör

Öğretim üyesi, ilahiyatçı. (Kayseri/Sarıoğlan, 1949-). Kayseri Yüksek İslam Enstitüsünden mezun oldu (1974). Sarıyer İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmenliğine atandı (1976). Ankara Üniversitesinde Dinler Tarihi Anabilim Dalında "Gagauzlar (Gagavuzlar)ın Dini İnanışları Üzerine Bir Araştırma" adlı çalışmasıyla doktor oldu (1982). Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı yardımcı doçentliğine atandı (1983). Ardından doçent (1988); profesör oldu (1994). Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı öğretim üyesidir.

Eserleri: *Gagauz Türkleri* (Tarihi, Dil, Folklor ve Halk Edebiyatı, M Argunşah ile birlikte, 1991); *Dünden bugüne Gagauzlar* (M Argunşah ile birlikte, 1993); *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi* (Ü. Günay ile birlikte, 1997); *Laiklik, Din ve Türkiye* (Ü. Günay ve A. Vehbi Ecer ile birlikte, 1997); *Milli Bütünlüğümüzün Kaynakları Asya'dan Anadolu'ya Taşınanlar* (A. Küçük ile birlikte); *Türk Bodun Bilimi Araştırmaları* (1998); *Basarabyalı Gagauzların Tarihi* (M Ciachir'den aktarma, 1998); *Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilim Araştırması –Kayseri Örneği–* (Ü. Günay, A. Taştan, H. Sayım ile birlikte, 2001); *Karşılaştırmalı Mitoloji Işında İsrail Dini* (çev., 2008)

YAYIN KURULU

GÜNGÖRMEZ MİNARELİ (PİR MEHMET PAŞA) MESCİDİ

Kayseri, Melikgazi İlçesi, Pir Mehmet Paşa Gönhanı (Yenihan), Kapalı Çarşının güneye açılan kollarından Urgancılar Çarşısı üzerinde (üst katta) bulunur.

Güngörmez Minareli Mescid'e güney doğudaki bir kapıdan girilir. Merdivenlerle ikinci kata çıkılır. Orijinal kürsü, mihrap, minber ve kitabesi bulunmayan bu mescid altıgen formlu plan özelliği göstermektedir. (mescidin mihrabı güney-batı köşeye denk gelmektedir). Eser yamuk planlıdır.

Mescidin harîminden önceki bu kısım çarpık bir plana sahip, ikinci cemaat yeri gibi düşünülmüş dar bir mekândır. Bu bölümün dip kısmı câmekânla kapatılarak küçük bir odacık yapılmak istenmiştir. Caminin harimine güneydeki kapıdan girilir. Plân itibariyle düzenli olmayan bir yapıya sahip olan mescidin mihrabı güneybatı köşeye sıkıştırılmış bir formika mobilya parçası şeklindedir. Bu cephede yukarı seviyede enine dikdörtgen formlu üç adet pencere vardır. Mescidin diğer duvarlarında pencere yoktur. Mescidin diğer duvarlarında pencere yoktur

Güngörmez Minareli Mescid'in giriş kapısı (C. Arslan)

Yakın zamanlarda Kapalı Çarşı'nın geçirdiği restorasyonda burasının da tamir edildiği anlaşılmaktadır. Mescidin üst örtüsü betondur.

Yapıda süs unsuru bulunmamaktadır. Duvarlar tamamıyla kesme taş malzemeden yapılmıştır. Mescidin üst örtüsü betondur.

Yapı ile ilgili, H 1027/28 (M 1617/18) tarihli Kayseri Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki 1198 nolu belgede, Ramazan Efendi'ye merhum Pîr Mehmet Paşa'nın Mescit ve Zaviyesi evkafının tevliyeti çocuklarının üzerinde olup çocuklarının mütevelli vekil olarak tayin ettiklerini ve bu görevi kabul etmesini bildirir belge hakkında bilgi bulunmaktadır.

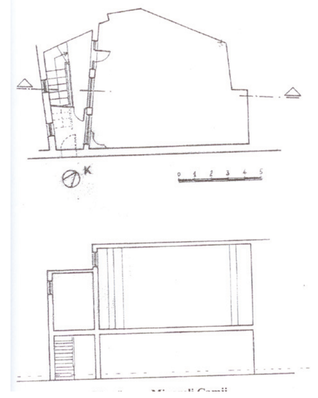
İçerisinde yer aldığı Kapalı Çarşı ile yaklaşık tarihlerde yapılmış olduğu düşünülebilir. Buradan hareketle Mescid'in XIV. yüzyılda yapılmış olması muhtemeldir.

Kaynakça: Özkeçeci, *Cami ve Mescitleri*, s. 26; Özkeçeci, *KCMM* , s. 41-43; Süslü, Mustafa, 20/2 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili, (H 1027/28 (M 1617/18), (Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1995.

CELİL ARSLAN

GÜPGÜP, FERRUHA

Kayseri'nin ilk kadın milletvekili (Kayseri, 1891-İstanbul, 18 Nisan 1951). "Yarım asır önce Anadolu'da doğmuş ve yetişmiş bir kadınım, takdir edilecek bir tahsilim yok, hususidir" diyerek, kendini ifade eder. Kayseri'de Güpgüboğlları* adıyla tanınan bir aileden gelmektedir. Babası Türk Sanat Musikisi bestekârlarından Ahmet Mithat Bey*, annesi Talia Hanım'dır. İlkokulun ardından hususi ders alarak tahsilini tamamladı. İyi derecede Arapça ve Farsça bilmektedir. Uzmanlık alanı Türk Sanat Musikisi, biçki ve dikiştir. Çocukluğu daha çok Kayseri'de geçti, babasının mutasarrıf olması dolayısıyla Gümüşhane'de de bulundu. Babası Ahmet Mithat Bey'in Şam Valiliğinden emekli olarak İzmir'e gitmesi ve oraya yerleşmek istemesi üzerine Kayseri'de bulunan aile oraya doğru yola çıktıklarında Ulukışla'dan bindikleri tren Konya yolunda sabotaja uğradı. Annesi ve 26 yaşındaki ağabeyi Feridun bu kaza sırasında yaşamlarını yitirdiler. Ferruha Hanım ise yaralı olarak kurtuldu. Konya Askerî Hastanesi'nde gördüğü altı aylık tedaviden sonra babasıyla İzmir'e yerleşti. İzmir'in işgalinden sonra yeniden Kayseri'ye döndüler. İstiklal Savaşı içinde bulunulduğundan Kayserili hanımlarla el ele vererek cepheye yollanmak üzere giyim eşyası sağlanmasında yoğun çaba harcadı. Milletvekili seçilmeden önce fiili olarak politikayla uğraştı, 1934–1935 yıllarında Kayseri Cumhuriyet Halk Partisi Vilayet İdare Heyeti ve Belediye Meclis üyeliğinde bulundu. Siyasî hakların tanınmasından itibaren partiye üye olan, belediye seçimlerine katılan ve siyasette başarılı olan öncü kadınlara parti listelerinde milletvekili adayı olarak yer verildi. Ferruha Güpgüp 8 Şubat 1935 seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi tarafından milletvekili adayı olarak gösterildi ve 690 oy alarak V. Dönem Kayseri milletvekili olarak meclise girdi. Meclis komisyonlarında da görev alan Ferruha Güpgüp, Divan-ı Muhasebat Komisyonunda (Sayıştay) çalışmıştır. İstanbul'da toplanan 12. Uluslararası Kadın Kongresi'ne katıldı. Seçim Bölgesi'nin sorunlarıyla da ilgilenen Ferruha Güpgüp, Kayseri ile ilgili 1935 yılında hazırladığı raporda, şehirde hayvan kesiminin çok fazla olması

Güngörmez Minareli Mescid plan ve kesit (çizim: C. Arslan)

Ferruha Güpgüp (A. Sıvacı Kayseri'de İz Bırakanlar)

sebebiyle fenni bir mezbahaya (kesimhane) ihtiyaç olduğundan ayrıca şehrin yakınından geçen suların değişik hastalıklara neden olmasından dolayı bu sorunlarla ilgili önlem alınması gerektiğinden bahsetti. Ferruha Güpgüp'de dul ve çocuksuzdur. Son yıllarını İstanbul Moda'da geçirdi ve burada vefat etti.

Kaynakça: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Dosya No: 490, 01/ 307. 1249. 1, 50 Dosya No: 490, 01/ 725. 4841; Çoker, *TPT(1966-1980)*; Duroğlu, Sibel, *Türkiye'de İlk Kadın Milletvekilleri*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007; Erkiletlioğlu, *KYTN* ;Güneş, *TPT (1935-1939)*; Gökçimen, Semra, "Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi", *Yasama Dergisi*, S. 10, Ankara 2008; İnan, Afet, *Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak Ve Görevleri*, İstanbul 1982; Kaplan, Leyla, *Cemiyetlerde ve Siyasî Teşkilatlarda Türk Kadını (1908- 1960)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1998; Sezer, Ayten, "Türkiye'deki İlk Kadın Milletvekilleri ve Meclisteki Çalışmaları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* C. XIV, S. 42, Kasım 1998; Tekeli, Şirin, "Türkiye'de Kadının Siyasal Hayattaki Yeri", *Türk Toplumunda Kadın*, İstanbul, Mart 1982; Yaraman, Ayşegül, *Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili (1935–1999)*, Ankara 1999.

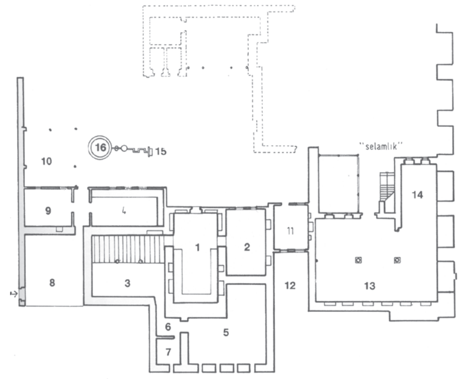
NESLİHAN ALTUNCUOĞLU

Güpgüpoğlu Konağı selamlık bölümü birinci kat planı (çizim: N. Çakıroğlu)

GÜPGÜPOĞLU KONAĞI

Melikgazi İlçesi, Cumhuriyet Mahallesi, Tennûrî Sokak, 16 pafta 193 ada,93 parselde yer alan bina, 1976 yılında Kültür Bakanlığınca kamulaştırılmış ve Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı olarak tescil edilmiştir.Daha sonra yapı-

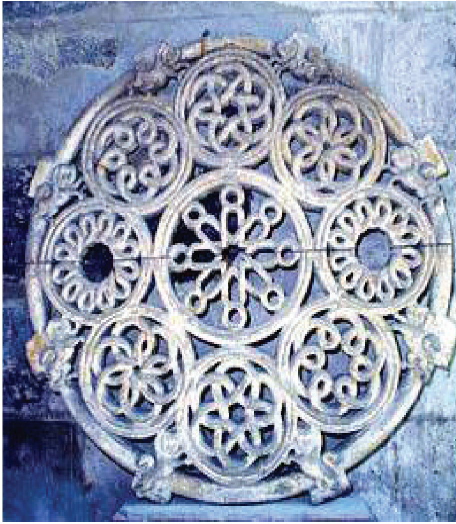
Güpgüpoğlu Konağı zemin kat, selamlık bölümü, birinci kat planı (çizim: N. Çakıroğlu)

lan restorasyon çalışmalarından sonra konağın batı tarafı 18 Mayıs 1995 günü teşhir ve tanzimi yapılarak "Müze-Ev" olarak ziyarete açılmıştır. 3 yıl sonra Bakanlık emirleri gereğince, daha önce Hunat Medresesinde bulunan Etnoğrafya Müzesi 18 Mayıs 1998 tarihinde konağın doğu kısmı ikinci katına taşınarak hizmet vermeye başlamıştır.

Konak, selamlık ve haremlik olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır.Bugün girişte sağ tarafta bulunan Haremlik Bölümü Müze-Ev olarak, sol tarafta bulunan Selamlık Bölümü de Etnoğrafya Müzesi olarak kullanılmaktadır.

Evin eski bölümleri 1419 ile 1497 yılları arasında yapılmış, ekleme ve değişiklikler XVIII. yüzyıla kadar devam etmiştir. Konak kuzeye bakan, her birinin kendine ait avlusu bulunan haremlik ve selamlık bölümlerinden oluşur. Selamlık Bölümü: Haremlikten daha sonra yapılmıştır. Doğuda dış kale duvarlarına yaslanır ve iki katlı yoğun bir kitleye sahiptir.Alt katı hayvanlara ve onların yiyeceklerinin depolanmasına ayrılmıştır. Üst kat, dışarıdan çıkılan ağaç korkuluklu taş bir merdivenle ulaşılan bir orta hol çevresinde düzenlenmiştir. Hol kuzey yanda yarı açık bir köşk, doğuda bir selamlık odası ve batıda bir kabul salonu ile çevrelenir. Bu odaların duvar ve tavanları ahşap süslemelerle kaplıdır. Üst katın güneyinde bir tokana, bir hizmetçi odası,bir servis holü ve kahve ocağı adı verilen bir mutfak vardır.

Güpgüpoğlu Konağı

Güpgüpoğlu Konağı'nda sergilenen taş pencere kafesi

Haremlik Bölümü: Kayseri'nin diğer evlerinde de olduğu gibi Haremlik Bölümü üç ana mekândan oluşur. Bu kısımlar Sofa, Harem Odası ve Tokana'dır (ana mutfak). Sofa; ana mekân düşünülerek, diğer odalar bunun çevresinde gelişmiştir. Sofanın doğusunda "Harem Odası", batısında "Tokana", güneyinde büyük bir "Ambar ve Hizmetçi Odası" yer alır.Tokananın kuzeyinde kadın konuklar için eve sonradan eklenen bir kabul (veya misafir) odası vardır. Misafir odasının batısında, kahve odası olarak adlandırılan bir mutfak ve ona bitişik bir açık köşk yer alır. Buradaki köşk, ahşap kolonlar üzerine yükselen ahşap bir çatıdan oluşur. Kolonlar ince uzun, tavan işlemelidir. Köşkün önünü, dekoratif taşlarla yapılmış bir havuz süsler. Avlu taş kaplıdır. Bunlardan başka haremlik bölümünde bir de hamam yer almaktadır.
Sofanın avluya bakan dış görünüşü diğerlerinden daha yüksektir ve Urfa-Diyarbakır-Mardin evlerini andırmaktadır. Sofa cephesi simetriktir; kapı ve pencereleri korniş şeklindeki kabartmalarla çerçevelere alınmıştır. Kapının iki yanında dekoratif birer girinti vardır. Kapı ve pencere kemerleri belki Mısır etkisiyle beyaz ve siyah taşların süs oluşturacak şekilde kullanılmasıyla yapılmıştır. Kapıda iki, pencerelerde birer kemer kullanılmıştır. Pencere üstlerine ayrıca birer motifli beyaz taş yerleştirilmiştir.

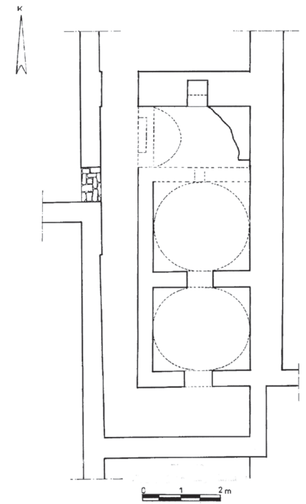
Evin Tarihi: Evin eski orijinal bölümleri 1419 ile 1497 yılları arasında yapılmış, ekleme ve değişiklikler XVIII. yüzyıla kadar devam etmiştir.

Kaynakça: İmamoğlu, *Kayseri Evleri*, s. 110-119.

HAMDİ BİÇER, HASAN ELMAAĞAÇ

GÜPGÜPOĞLU KONAĞI HAMAMI

Cumhuriyet Mahallesi, Tennûrî Sokağı üzerindeki Güpgüpoğlu Konağı içerisinde bulunan hamam, harap bir vaziyettedir. Konağın eski bölümlerinin 1419 ve 1497 yılları arasında yapılmış olduğu ve XVIII. yüzyıla kadar yapılan ilavelerle konağın büyütüldüğü ileri sürülmektedir. Haremlik ve selamlık bölümlerinden oluşan konağın hamamı Haremlik Bölümüne bitişiktir.
Küçük bir konak hamamı olan eser, hamam odası, soyunma odası, sıcaklık, su deposu ve külhandan oluşmaktadır. Hamamın üst örtüsü tamamen, beden duvarları da kısmen yıkılmıştır. Hamamın beden duvarlarında batı yönde kesme taş, doğu yönde moloz taş malzeme kullanılmıştır.
Hamamın yıkılan soyunmalık bölümüne, güney yöndeki bir kapı ile girilmektedir. 2,18 x 2,39 m ölçülerindeki bu mekânın kubbeyle örtülü olduğu güneydoğu köşedeki tromp bakiyesinden anlaşılmaktadır.
Sıcaklık bölümüne, soyunmalığın kuzey cephesinin ortasına açılan bir kapıdan girilir. Bu bölümün üst örtüsü ile kuzey duvarı tamamen, diğer bölümleri kısmen yıkılmıştır. 2,37 x 2,36 m ölçülerindeki bu kare mekânın üzeri de büyük bir ihtimalle kubbeyle örtülmüş olmalıdır.
Sıcaklığın kuzey cephesi boyunca uzandığı anlaşılan su deposundan günümüze sadece kuzeydoğu köşesindeki duvar ba-

Güpgüpoğlu Konağı Hamamı planı (çizim: M. Denktaş)

Güpgüpoğlu Konağı Hamamı (M. Denktaş)

kiyeleri gelebilmiştir. Külhana ait tek bakiye, su deposunun kuzey cephesindeki 0,50 m genişliğindeki bacadır. Bu baca kuzey yönde hamam odasına bağlanmaktadır.

Hamam odasının duvarları boydan boya ahşap dolap ve nişlerle kaplanmıştır. Bu dolap ve nişlerin üzerleri kalem işiyle yapılmış bitkisel bezemelerle süslüdür. Burada karşılaştığımız kalem işleri hamamlarda görülmeyen bir süslemedir. Böyle bir odanın bu şekilde süslenmiş olması pek alışılmış bir uygulama değildir.

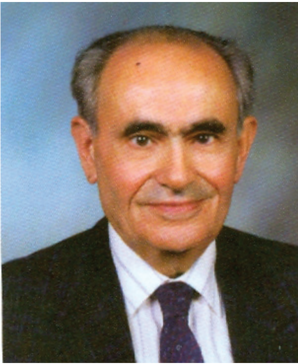
Hamam odası dışında eserde herhangi bir süs unsuru mevcut değildir.

Üst örtüsü tamamen yıkılan hamamın bugünkü bakiyelerden, soyunma odası ve sıcaklık bölümlerinin tromplarla geçilen kubbeyle, su deposunun üzerinin ise sivri bir tonozla örtülmüş olabileceğini söylemek mümkündür. Hamam da muhtemelen XVI. yüzyılda yapılan ilaveler sırasında konağa eklenmiş olmalıdır.

Kaynakça: Denktaş, *Su Yapıları,* s 196-198; Necibe Çakıroğlu, *Kayseri Evleri*, İstanbul, 1952, s. 33; İmamoğlu, *Kayseri Evleri*, s. 171; Mehmet Kartal, "Eski Kayseri'de Konak Hamamları", *İlgi,* S. 51, İstanbul, 1987, s. 16.

MUSTAFA DENKTAŞ

GÜPGÜPOĞLU, MEMDUH

Memduh Güpgüpoğlu (Kayseri Meşhurları)

TC. Merkez Bankası eski Başkanı (Kayseri, 1921–10 Mart 1993). Kayseri Lisesini ardından Siyasal Bilgiler Fakültesini bitirdi (1943). Maliye Bakanlığında devlet hizmetine girdi (1943). 1948 yılında müfettişliğe terfi etti. Aynı yıl kendi isteğiyle Merkez Bankasına nakledildi. Banka'nın çeşitli kademelerinde görev yaptıktan sonra başkanlığa getirildi (1972–1975). Yapı ve Kredi Bankasında Başkan Vekilliği ve Murahhas Üyeliği, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Yönetim Kurulu Üyeliği, Türkkablo AŞ Yönetim Kurulu Başkanlığı görevlerini yürüttü (1976–1993). Sosyal faaliyetler ve dernekler içinde görev aldı. Türk Kara Kuvvetleri Güçlendirme Vakfı Kurucu Üyeliği, Merkez Bankası Emeklileri Derneği Başkanlığı ve Institut International D'etudes Bancaire, Mülkiyeliler Birliği, Anadolu Kulübü, Clup Med ve Güpgüpoğlu Derneklerinin Kurucu Başkanlığını yaptı. Mesleği ile ilgili çok sayıda makalesi, yazıları ve söyleşileri bulunmaktadır.

Eserleri: *Tahsis, Transfer Ve İthal Muameleleri* (1957); *Dış Ticaret* (1969); *Dış Ticaret ve Bankalar* (1972-1976)

EMİR KALKAN

GÜPGÜPOĞULLARI

Kayseri'de XVIII. ve XIX. yüzyıllarda önem kazanmış ve vakıflar kurmuş bir ailedir. Aileden büyük bir malvarlığına sahip olmuş ve ayrı ayrı vakıflar kurmuş iki kardeş Güpgüpzade Hacı Bekir Ağa ile Güpgüpzade Hacı Mustafa Ağa şehirdeki ilk âyanlar olan Emir Ağa'lar, Zennecizadeler ve Kalaycıoğulları'ndan sonra eşraf arasında yerlerini almışlardır. Güpgüp; ağır, oturaklı adam manasında mahallî bir terimdir. Aynı şekilde yine aynı manaya gelmek üzere şehirde Kığlamaz veya Kığnamaz (kıpırdatılamaz, ağır, oturaklı)zade ailesi de meşhur olmuştur.

Kardeşlerden büyük olan Güpgüpzade Hacı Ebubekir Ağa ve kardeşi Hacı Mustafa Ağa vakfiyelerinde kendilerini Kayseri'deki büyük mutasavvıflardan Şeyh İbrahim Tennûrî* ahfadından Hacı Ömer Ağa'nın oğlu Musa'nın oğlu Seyyid Mehmed Ağa'nın oğulları olarak göstermektedirler. Şeyh İbrahim Tennûrî, Fatih Sultan Mehmed devrinde yaşamış iki manzum eseri olan büyük bir velidir. 1482 yılında vefat etmiş olup türbesi şehirde kendi adıyla anılan (Şıh, Şeyh) Cami* yanındadır. Türbesini, kitabesine göre II. Bayezıd yaptırmıştır. Şeyh İbrahim Tennûrî, Fatih gibi meşhur Mutasavvıf Akşemseddin'in müridi olmuş ve Sultan'a eser takdim etmiştir. Fatih Sultan Mehmed de, onun ve evladının vergiden muaf olması için bir muafiyet fermanı vermiş ve bu ferman kendisinden sonra bütün padişahlarca tasdik edilmiştir. Kayseri'deki birçok önemli aile onunla mensubiyet kurmuştur.

Kayseri *Şer'iyye Sicilleri*'nde Güpgüpzade Hacı Bekir Ağa'dan 1798 yılında bahis bulunmaktadır. Bu tarihte Fransa (Napolyon) Muharebeleri için Şam cihetine gönderilmek üzere Kayseri'den ha-

zırlanacak 600 atlının teçhizi için şehirde oluşturulan heyette ismi geçmektedir. Yine 1815 yılında Tuna Nehri kıyılarındaki kalelerin tamiri için Kayseri'den toplanacak yardım işinde görev alan Kayseri eşrafı arasında Güpgüpzade Hacı Bekir Ağa da bulunmuştur.

Hacı Bekir Ağa sahip olduğu çok büyük miktardaki gayrimenkullerini ilk defa 15 Aralık 1802 yılında vakfetmiş, sonra 22 Ekim 1807, 4 Mayıs 1814 ve 5 Mart 1820 tarihlerinde yeni emlak ilaveleriyle üç defa daha yenileyerek bütün bunlara ait dört vakfiye yazdırmıştır. Kardeşi Hacı Mustafa Ağa da ilk defa 14 Nisan 1806 tarihinde vakfını kurmuş, 5 Mayıs 1814 yılında buna yeni emlak ilave ederek ikinci vakfiyesini yazdırmıştır. Hacı Mustafa Ağa'nın vakfiyelerinde, anneleri Şerife Raziye Hanım'dan, erken ölen kardeşleri Hacı Ömer Ağa'dan, kız kardeşleri Şerife Fatma Hatun'dan bahis bulunmaktadır. Hacı Mustafa Ağa 1 Aralık 1818 yılında vefat etmiştir. Hacı Mustafa Ağa'nın Evi, Kurşunlu Camii'nin kuzeyindeydi. Çok teşkilatlı bir konak olan bu ev, çevresiyle birlikte 30 yıl kadar önce imar faaliyetleri içerisinde yıkılarak ortadan kaldırılmıştır.

Güpgüpzade Hacı Bekir Ağa son vakfını yaptığı 1820 yılında Kayseri'de vukua gelen meşhur Akbıyıkoğlu Hasan Ağa*'nın başlattığı eşkıyalık hareketi esnasında şehir ileri gelenleriyle toplantı yaptıkları Feyzizade Fethullah Efendi'nin Konağı'nda 9 Temmuz 1820 Cuma günü, konağın eşkıyalar tarafından basılması üzerine öldürülmüştür. Kendi evi şimdi Etnoğrafya müzesi* olan Güpgüpoğlu Konağı idi. Ancak ailenin asıl evleri vakfiyelerine göre İç Kale içinde idi. Kayseri'de bugün de Hacı Efendi Çarşısı olarak bilinen Kapalı Çarşı*'nın bir bölümü bu aileye ait dükkânların olduğu kısımlardır.

Güpgüpoğlu ailesinden bu iki kardeşten sonra gelen meşhurlar şunlardır:

Hacı Efendi: Vakıf kurucusu Hacı Mustafa Ağa'nın oğludur. Şairdir ve şiirlerinde "Müştak" mahlasını kullanmıştır.

Ahmed Midhat Efendi*: Hacı Efendi'nin oğludur. Mülki idarede görev alıp çeşitli kaymakamlıklarda ve mutasarrıflıkta bulunmuştur. Klasik Türk Musikisinin önemli bestekârlarından biridir. 1931 senesinde vefat etmiştir.

Ferruhaa Güpgüp*: Cumhuriyet döneminin ilk kadın milletvekillerindendir. 1952 yılında vefat etmiştir.

Prof. Dr. Bedii Necmettin Feyzioğlu*: İktisatçıdır. 1961 Anayasası'nın hazırlanmasında Milli Birlik Meclisi'nde görev almıştır.

Prof. Dr. Feyzi Necmettin Feyzioğlu*: Hukukçudur. 1983 yılında uçak kazasında hayatını kaybetmiştir.

1872 Vergi Tahriri'nde Kayseri'nin çeşitli mahallelerinde ve çarşılarında aile fertlerinin ismi geçmektedir.

Mülhak (aile elinde idare edilen) vakıflardan olan Güpgüpoğlu vakıflarının Hacı Bekir Ağa Vakfının bugünkü mütevellisi Mimar Aytimur Güpgüpoğlu, Hacı Mustafa Ağa Vakfının mütevellisi de Mühendis Rifat Güpgüpoğlu'dur.

Kaynakça: A. Nazif, *Mir'at* (Palamutoğlu), s. 159, 169, 175, 187; İlyas Gökhan, *Kayseri'nin 191 Numaralı Şer'iye Sicili, 1820-1821-1822*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1994, s. 56, 81, 82, 86, 87; Cömert, *19. Y. Kayseri*, s. 60, 63, 66, 97, 211; Mehmet Çayırdağ, *Kayseri'de Güpgüpzâde Hacı Mustafa Ağa Vakıfları (1806-1814)*, Kayseri 2002.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

GÜPGÜPZÂDE HACI EBU BEKİR AĞA VAKFI

Kayseri'de XIX. yüzyılın başında vakıf kuran ve bu vakfa üç defa ilaveler yapan şahıs. Hacı Ebu Bekir Ağa XVIII ve XIX. yüzyıllarda önem kazanmış Kayseri eşrafından Güpgüpzâdeler*'in en önemli ferdidir. Güpgüp kelimesi ağır, oturaklı anlamındadır. Kardeşi Hacı Mustafa Ağa gibi büyük bir mal varlığına sahip olan Hacı Ebu Bekir Ağa bu mal varlığını dört defa vakıf kurarak vakfa çevirdi.

H 19 Şaban 1217 (M 15 Ocak 1802) tarihinde meydana getirdiği ilk vakfının vakfiyesinde künyesini Şeyh İbrahim Tennurî* neslinden Hacı Ömer Ağa'nın oğlu Hacı Musa'nın oğlu Mehmed'in oğlu Güpgüpzâde diye meşhur Seyid Hacı Ebu Bekir Ağa diye yazdırmıştır. Âdet

olduğu üzere "Cenab-ı Hakk'a hamd ü senâ ve Hz.Peygamber'e ve onun aile ve arkadaşlarına selât ü selâmla, vakıf kurmanın (sadakada bulunmanın) faydası ve gerekliliği hakkındaki ayet ve hadisler ile ve dünyanın geçiciliği" hakkındaki düşüncelerle başlayan vakfiyede vakfedilen akarlar (kiraları ile gelir kaynağı olan gayrimenkuller), yerleri ve sınırları ile kaydedilmiştir. Bunlar: Kayseri Çarşılarında hisseli ve tam 79 dükkân, Selahattin ve Birlik Hamamları hisseleri ve bunların yanında 1 tabakhane (derici) işliği, 2 gazalcı (kılcı) işliği, 1 ev, 3 bahçe, hisseli ve tam 15 tarla, Akın Köyü, Meşhedini, Tahir (Molu ve Mahzemin arasında), Evci (Tekgöz Köprüsü yanında), Argın (Zincidere-İspile arasında) mezraaları nda (ekinlik) bulunan malikâne (vergi) hisseleri ve Karahöyük ve Ağırnas köylerinde değirmenlerdir.

Hacı Ebubekir Ağa vakfettiği bu büyük mülklerinden edinilecek kira gelirleri ile vakfiyesine yazdırdığı şu şartların tanınmasını ve yerine getirilmesini istemiştir: Kendisi hayatta iken bütün bu vakfa Hacı Mustafa Efendi (küçük kardeşi) mütevelli (vakfın yöneticisi) olacak, ancak kendisi hayatta oldukça mütevellilik ve vakıf şartlarının değiştirilmesi kendisinde kalacak. Vefatından sonra vakfettiği emlakin ihtiyacı olursa imkân nisbetinde harcama yapılacak. Kendisinden sonra erkek evladından mütevelli olanlar gelirin %20'sini alacaklar. Cami-i Kebir* (Ulu Cami) minaresinde Ramazan'da Müslümanları uyandırmak için imsaktan önce güzel sesli bir kişi temcid ve Hz. Peygamber'e selât ü selâm okunup, vakıfa dua edecek. Yine Ramazan'da fukaraya ekmek dağıtılacak. Oturduğu evin yakınındaki Çiğdelizâde (Cıncıklı*) Camii'ne her sene mum (berat) yaptırılacak. Doğduğu yer olan Kale İçi'ndeki Fatih Sultan Mehmed Camii'ne* koydurduğu şamdan üzerine her sene mum yaptırılacak. Sahibi olduğu Karahöyük Köyü'ndeki camiye her yıl iki mum yaptırılacak.

Yine sahibi olduğu Hasanca Köyü camiine her yıl iki mum yaptırılacak. Ana, baba, ataları, kardeşi Seyid Ömer Ağa ve ölen hanımı Fatma Hatun'un ruhları için yaz günlerinde altmış gün, Kale Önü'nde, Katrancılar Çarşısı'ndaki musluğa her gün birer denk kar konulup soğuk su dağıtılacak (eskiden Kayseri'de Erciyes eteklerindeki köylerde mağaralarda kışın kar depolanır, yazın kesilerek denkler halinde eşeklerle satılır idi). Kardeşi Fatma Hatun'a maaş bağlanacak. Vefatından sonra hanımı evlenmez ise evlat gibi hisse alacak, ölünce hissesi evlatlarına geçecek, baba bir, anaları ayrı evlatlar arasında fark olmayacak. Kalan gelirler evlatları arasında erkekler 2, kızlar 2 hisse alacak şekilde taksim edilecek. Mütevelli de tevliyet ücreti hariç, evlat hissesini de alacak. Mütevelli emlaki, harap da olsa değiştirmeye veya başkasının tasarrufuna geçmesine müsaade etmeyecek. Evlattan biri ölür ise hissesi çocuklarına geçecek. Evlat haricinde hiç kimseye bir şey verilmeyecek. Kendisinden sonra vakfa oğlu Seyid Derviş Ebu Bekir Efendi mütevelli olacak, ondan sonra da evlatlarından büyük, akıllı ve doğru olanlar nesilden nesile mütevelli olacaklar. Evladı kalmaz ise, şehir hâkimi bir uygun kimseyi mütevelli tayin edecek, gelirler şehir çevresindeki kaldırım ve köprülerin tamirine, şehir içinde çeşme, sokak ve camilerin onarımına harcanacak.

Vakfiyeye, vakfa zarar veren, vakıf şartlarını değiştiren ve bozanlar hakkında ayetler ve yazım tarihi ile uzun bir şahitler listesiyle son verilmiştir.

Hacı Ebu Bekir Ağa, ikinci vakfiyesini (vakfına yaptığı birinci ek) H 19 Şaban 1222 (M 22 Ekim 1807) tarihinde yazdırmıştır. Bu vakfiyesi ile vakfına ilave ettiği emlak şunlardır: Hisseli ve tam 28 dükkân (hisselerin bir kısmı eski vakfiyesinde hisseli olan dükkânlarını tamamlamakta), hisseli ve tam 15 tarla, Yemliha Köyü yakınında Beliğ Mezraası malikâne hissesi, Çukur (Özvatan) Köyü'nde iki değirmendir.

Hacı Ebu Bekir Ağa bu vakfiyesinde, Yeni Çarşı'ya koyduğu musluktan yaz günlerinde kar getirilip soğuk su dağıtılmasını, Argıncık'tan Horsana (Buğdaylı) Köyü'ne giden yolda yaptırdığı köprü ile

iki tarafındaki kaldırımların tamirini ve Kinas Altı'ndan (Germir*) çıkıp Hacı Arap Mahallesi'ne kadar gelen suların su yollarının, kardeşi Hacı Mustafa Ağa Vakfı ile müştereken tamirlerinin yapılmasını ilave şart olarak koymuştur.

Hacı Bekir Ağa'nın H 19 Cemaziyelevvel 1229 (M 9 Mayıs 1814) tarihli üçüncü ek vakfiyesinde yeni edindiği emlaki olan 18 tam 1 hisseli dükkân, 2 bahçe hissesi (Büyük Bahçe ve Kavaklı Bahçe), 3 tarla hissesi, Akçakaya* Köyü ve Yazır (Hisarcık* ile Hacılar* arasında), Karapınar (Erkilet*, Vatan yakınında) ve Çiftlik* (Hisarcık yakınında) Mezrası'ndaki malikâne hisselerini daha önceki vakıflarına dahil etmiştir. Vakıf şartlarına da şunları ilave etmiştir:

Daha önceki Ramazan'da Cami-i Kebir minaresinde temcid okuma ve kaleden top atma şartlarından vazgeçerek buraya sarf edilecek meblağı fukaraya dağıtılacak ekmeğe ilave edilerek daha fazla ekmek dağıtılacak. Büyük ced Şeyh İbrahim Tennûrî Camii'ne her yıl berat (mum) konulacak. Ramazan gecelerinde Parmak Kapı'ya (Yeni Kapı) ve Baş Kapı (Meydan Kapısı?) yüzündeki musluk üzerine kandil konulacak. Sivas Kapısı'nda bulunan evinin önündeki Çiğdelizâde Camii dehlizinin (aralığının, girişinin) direğine koydurduğu şamdan üzerine her Ramazan gecelerinde mum konulacak. Bu cami haricindeki sokak başında çeşme üzerine bir kandil konulacak. Yine bu camiye her sene berat (büyük mum) konulacak. Yine evinin arkasında Hürrem Çavuş Mahallesi'nde bulunan Hürrem Çavuş Mescidi (yıkılıp yok olmuş) imamına aylık verilecek. Saçcılar Çarşısı'nda bulunan dükkânının önünde insanların ihtiyaçlarının giderilmesi için Kale Hendeği üzerine bina eylediği tuvaletin (memşa) tamiri yapılacak. Yine Saçcılar Sokağı'nda Çerçiler Kapısı'na koydurduğu musluğa sıcak mevsimde her gün bir denk kar konularak 45 gün soğuk su dağıtılacak, bu işi yapacak görevliye ücret ödenecek. Pederi Mehmed Ağa, validesi Şerife Râziye Hatun, kardeşi Hacı Ömer Ağa, kızı Hatice Hatun, kızkardeşi Fatma Hatun ve zevcesi Fatma Hatun (vakfiyede yanlışlıkla baba ismi yazılmış) ve diğer akrabalarının ruhları ve kendi ruhu için her sene Mevlit Kandili'nde bal ve şırgın (susam yağı) ile helva yapıp ekmekle birlikte fukaraya dağıtılacak. Mütevelliler her üç vakfiyede belirtilen şartların değiştirilmemesine dikkat edecekler.

İkinci vakfiyede belirtildiği gibi Horsana Çayırı üzerindeki köprü ve bunun sağ ve solundaki kaldırımlar harap oldukça tamir ettirilecek.

Hacı Ebu Bekir Ağa'nın H 19 Cemaziyelevvel 1235 (M 3 Mart 1820) tarihinde dördüncü ve son vakfiyesini yazdırdığını görmekteyiz. Bu vakfiyesinde de yeni sahip olup vakfettiği emlaki şunlardır: 23 dükkân, Sayacı Mahallesi'nde Yeni Hamam'ın (Setenönü Hamamı) dörtte bir hissesi, 1 fırın ve seten dükkânı, Tekke Önü'ndeki bahçeden ilave hisse, 7 tarla, Boyacı ve Çevril Köyleri ile bunlara yakın Ahmetce, Demirci, Çayırharman ve Bayramlu Mezraalarının (ekinlik) mâlikâne (vergi) hisseleri ve Beylik Çayırı'nda çayır hissesi. Ebu Bekir Ağa bu vakfiyesinde de ek şartlar olarak Pederi Mehmed Ağa, validesi Şerife Râziye Hatun, kardeşi Hacı Ömer Ağa, kızı Hatice Hatun, kız kardeşi ve zevcesi Fatma Hatun (vakfiyede yanlışlıkla baba ismi yazılmış) ile diğer akrabalarının ruhları ve kendi ruhu için her sene Mevlit Kandili'nde bal ve şırgın (susam yağı) ile helva yapıp ekmekle birlikte fukaraya dağıtılacak (bu şart üçüncü vakfiyede olduğu halde tekrar edilmiş), Ambar Viranı'nda olan kaldırım (yol) ve köprünün tamirini hayatında iken kendisi, ölümünden sonra mütevelli yapacak, Cami-i Kebir Medresesinde (Melik Gazi Medresesi) Hacı Abdullah Efendizâde Seyid Mehmed Efendi, talebelerin dersinden sonra her gün üç İhlas ve bir Fatiha okuyup sevabını Hz. Peygamber'e hediye ederek akrabalarına ve kendisine şefaat niyaz edecek, hizmete karşılık bir ücret ödenecek ve bu şart asla terk edilmeyecektir, Kale Önü'ndeki camiin hatibine ücret ödenecek. Gülizar isimli cariyesine maaş verilecek, müte-

velli tayin ettiği ve vakfın gelirinin onda birini alan oğlu Seyid Derviş Ebubekir'den başka diğer oğlu Seyid Mehmed'i de vakfa câbi (tahsildar) olacak ve mütevelli ücretinin yarısını alacak. Bu büyük vakıfları kuran ve bu kadar mal varlığına sahip Hacı Ebu Bekir Ağa bu son vakfını yaptıktan bir yıl sonra Kayseri'de meydana gelen isyan hareketi olan Hasan Ağa Olayı* esnasında 9 Temmuz 1221 tarihinde bulundukları Feyzioğullarından* Fethullah Efendi Konağı'nda (Cürcürler Mahallesi) şehrin diğer ileri gelenleri ile birlikte öldürülmüştür.

Kaynakça: A. Nazif, *Mir'at* (Palamutoğlu) ;Mehmet Çayırdağ, *Kayseri'de Güpgüpzâde Hacı Mustafa Ağa Vakıfları*, Kayseri 2002.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

GÜPGÜPZÂDE HACI MUSTAFA AĞA VAKFI

Kayseri'de XIX. yüzyıl başlarında kurulmuş vakıf. Bu tarihte Kayseri'de bulunan önemli ailelerden (eşraf, ayan) biri olan Güpgüpoğlu (zâde) ailesinden* iki kardeş Hacı Ebubekir Ağa ve Hacı Mustafa Ağa, sahip oldukları büyük mal varlıkları ile birer vakıf kurmuşlardır. Her iki vakıf da bugüne kadar faaliyetini sürdürmüş olup, hâlen torunlarından mütevelliler (vakıf yöneticisi) tarafından idare edilmekte olup gelirler evlada dağıtılmaktadır.

Güpgüpzade Hacı Mustafa Ağa vakfiyesi

Kardeşlerin küçüğü olan Güpgüpzâde Hacı Mustafa Ağa 1806 yılında kurmuş bulunduğu vakfının ilk vakfiyesinde kendi künyesi, Şeyh İbrahim Tennûrî* sülâlesinden Hacı Ömer Ağa'nın oğlu Hacı Musa'nın oğlu, Güpgüpzâde diye meşhur Seyid Hacı Mustafa Efendi olarak belirtilmiştir. Bütün vakfiyelerde olduğu gibi burada da "Cenab-ı Hakk'a hamdü sena, Hz. Peygamber ve onun aile ve arkadaşlarına selat-ü selamla başlanmış ve giriş bölümünde dünyanın geçiciliği, vakfın (sadaka) gerekliliği" hakkında ayet ve hadisler ve bunlarla ilgili düşüncelerden sonra vakfedilen gayrimenkullerin listesine geçilmiştir. Ağabeyi Hacı Ebubekir Ağa gibi Kayseri'de çok büyük bir emlake sahip bulunan Hacı Mustafa Ağa vakfiyesinde yeri ve sınırlarını tarif ederek sıraladığı Kayseri çarşılarında hisseli ve tam 121 dükkân, 2 hamam hissesi (Selahattin ve Birlik), 3 derici ve kılcı imalâthanesi,1 tam ve 1 hisseli ev, 2 bahçe hissesi, 34 hisseli ve tam tarla, 1 köy (Akin), ve 3 mezraanın malikâne (vergi geliri) hissesi, 2 değirmen hissesi ve 1 bezirhaneyi vakfetmiştir. Yine özellikli bir yazma *Kur'an-ı Kerim*, *En'am-ı Şerif*, *Delailülhayrat* ve bir cilt *Altıparmak* isimli tefsir kitaplarını da vakfettiğini belirtmiştir. Vakfın her türlü tasarruf hakkını kendisinde bırakarak vakfettiği emlaki mütevelli tayin ettiği kardeşi Hacı Ebubekir Ağa'ya teslim etmiştir.

Hacı Mustafa Ağa vakfettiği bu akarların gelirlerinin nasıl sarf edileceği hakkında vakfiyesine şu şartları yazdırmıştır:

Kendi öz evladından (Hacı Bekir Ağa'dan sonra) vakfına mütevelli (vakfın yöneticisi) olanlar bıraktığı kitapları, üç İhlâsı şerif ve selat-ü selam okuyup kendi (vakıfın) ruhuna hediye edecektir. Mütevelliler vakıf gelirinin onda birini (öşür) tevliyet ücreti olarak alacaklardır.

Ramazan'da fukaraya ekmek dağıtılacaktır. Muharrem ayının yedinci günü ile on ikinci günü arası fukaraya aşure tatlısı dağıtılacaktır. Ramazan'ın her gecesinde

doğum yeri olan Kale İçi'ndeki çeşmenin (yıkılıp yok edildi, resimleri var) üzerinde kandil yakılacaktır. Yine Kale İçi'nde Fatih Sultan Mehmet Camii'ne koydurmuş bulunduğu büyük şamdanların üzerine mum (berat) yaptırılacaktır. Yenice (şimdi Gevher Nesibe) Mahallesi'nde bulunan Çandır Camii'nin mihrabının iki yanına koydurmuş bulunduğu şamdanlara mum yaptırılacaktır.

Çandır Camii'nin imamına, müezzinine ve çocuklara burada ders veren muallime ücret ödenecektir. Saray Camii'nin (Vilayet Konağı içinde), Konuklar Mahallesi Camii'nin (Kayseri Lisesinin güneyinde), Hasanca, Karahöyük köyleri camilerinin her yıl mum ihtiyaçları karşılanacaktır. Annesi, babası, ecdadı, kardeşi Seyit Ömer ve hanımının ruhları için her yıl yaz günlerinde, Araba Pazarında Seyyid Zeynelâbidin Türbesi* yanında bulunan musluktan iki ay süre ile karlı su dağıtılacaktır. Yine Kerbela Şehitleri'nin ve kendisinin ruhu için, Kale Önü'nde bulunan Caminin (Nasrullahzâde Camii, Kale'nin Arslanlı Kapısı'nın karşısında idi, şimdi yıkılıp yok olmuş) duvarına koydurduğu musluğa yaz günleri 60 gün birer denk kar konularak (bu karlar Erciyes eteğindeki köylerin depolarında saklanarak yazın eşeklerle getirilip satılan karlardı) soğuk su dağıtılacaktır. Barsama* (Çavuşağa) Köyü'nde inşa ettirdiği çeşmenin su yollarının tamiri yapılacaktır. Medine fukarasına her sene sadaka gönderilecektir. Kayseri'ye gelen sulardan Büyük Avgın Suyu'nun yolları Hacı Arap Mahallesi'ne (Döner Kümbet* yanı) kadar tamiri, kardeşi Hacı Ebubekir Ağa Vakfı ile müştereken yaptırılacaktır.

Şehir içinde Keçeciler'den Mermer Çeşme Önü ve Düvenönü*'ne kadar, şehir kenarında Ambar'da (Saz Yolu) tamir ettirdiği yolların bakımı sağlanacaktır. Kız kardeşi Şerife Fatma Hatun'a, cariyesi Penbe Hatun'a, kendisinden sonra evlenmezse hanımına maaş bağlanacaktır.

Geri kalan gelirler evladları arasında erkekler iki, kızlar bir hisse olarak dağıtılacaktır.

Mütevelli ayrıca evlat hissesi alacaktır. Mütevellilik kardeşi Hacı Ebubekir Ağa'dan sonra oğlu Seyit Mehmet Raşit Efendi'ye geçecektir. Evlat kalmaz ise, zamanın hâkimi bir emin kişiyi mütevelli tayin edip gelirler üçe ayrılıp her biri, Kayseri yollarının bakımına, camilerin tamirine ve Medine fukarasına harcanacaktır.

Hacı Mustafa Ağa bütün bu hayır şartları için kuruş hesabı ile her birine ne kadar harcanacağını da her bölümde göstermiştir. Vakfiyenin sonunda her vakıfta olduğu gibi vakfa zarar verenlere beddua ve vakfiyenin yazılış tarihi (14 Nisan 1806) ve şahitlerin isimleri yazılmıştır. Şahitler 37 isimle büyük bir yekun tutmuştur. Hacı Mustafa Ağa 5 Mayıs 1814 tarihli ikinci vakfiyesi ile vakfına yeni akarlar ilave etmiştir. Bunlar Kayseri çarşılarında 35 tam ve hisseli dükkân, 1 tabakhane (deri imalatı), Selahattin Hamamı hissesi (eski hisseye ilave), 4 hisseli ve tam bahçe, 22 tam ve hisseli tarla, 1 bezirhane, Kemer Köyü malikânesinden hisse, Taş-İçi Mezraası malikânesinden hisselerdir. Yine vakıf bir cilt *Beyzavi Tefsiri*, bir cilt *Şifaişşerif* ve bir cilt *Muhammediye* isimli kitapları vakfetmiştir. Bu vakfiyesinde hayır şarları olarak birinci vakfiyesindeki şartlarına ilave olmak üzere, Hurrem Çavuş Mahallesi'nde (şimdi Cumhuriyet Mahallesi'nde Şıh Camii Civarı) bulunan Hurrem Çavuş Mescidi (yıkılıp yok olmuş) imamına, Kale Kapısı (Arslanlı Kapı) önünde bulunan Cami'nin (şu anda yıkılmış) hatibine, Cami-i Kebir'de talebeye ders veren hocaya ücretler tahsisi ile, her sene Miraç gecesinde anne-baba ve akrabalarının ruhu için bal ve şırgın (yağ) ile helva yapılıp ekmekle beraber gerçek fukaraya dağıtılması şartlarını getirmiştir. Bu vakfiye sonunda yine uzun bir şahitler listesi bulunmaktadır.

Bu ikinci vakfı yaptıktan 4 sene sonra 1 Aralık 1818'de vefat eden Hacı Mustafa Ağa ile kardeşi Hacı Ebubekir Ağa'nın, çağdaşı diğer eşraf gibi, Osmanlı Devleti'nin yıkılışa doğru gittiği bir dönemde bu kadar çok mal varlığı edinmiş olmaları dikkat çekicidir.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

Muhittin Gürbaz

GÜRBAZ, MUHİTTİN

Belediye Başkanı (Kayseri/Hacılar, 1891–Kayseri, 29 Şubat 1938). Babası Osman Bey, annesi Pembe Hanım'dır. İbrahim Safa Bey'in başkanlıktan ayrılmasından sonra Kayseri Belediye Başkanlığına atandı. İdadi (lise) mezunudur. 1928 yılında mektupçuluktan (valilikte yazı işlerini yürüten görevli) belediye başkanlığına atandı. Soyadı Kanunu çıkınca "Gürbaz" soyadını aldı. Belediye başkanı olarak en önemli icraatı, İstasyon Caddesi'nde yaptığı kamulaştırmalardır. Vali'nin desteğini alarak, İstasyon Caddesi'ni genişletme projesinde kamulaştırılması gereken yerler arasında Kayseri eşrafına ait bazı konakların da bulunması ve buna eşraftan kimilerinin ciddi muhalefetine rağmen taviz vermeden devam etti. Uzunluk ve ağırlık ölçü aletlerinin hatasız, doğru ve dürüst çalışmasını kontrol eden "Ayar Memurluğu" adıyla bir birim oluşturdu. Kayseri ve Sivas arasındaki demiryolu da döneminde meydana gelen önemli gelişmelerdendir. Bu demiryoluyla Kayseri, Doğu ve Kuzey Anadolu'ya bağlandı. Sosyal ve ekonomik açıdan Kayseri'ye önemli getirileri olan bu yol 1930'dan itibaren işlemeye başladı. Dönemin Kayseri Valisi Fuat Tuksal* ile arasında İstasyon Caddesi'ndeki kamulaştırmalarla ilgili gerilim Başkan'ın istifasıyla sonuçlandı (1930). 1930'da görevden ayrıldıktan sonra Malatya mektupçuluğuna tayin edildi. Maaşının tamamını almayacak kadar mütevazı, Ramazan'da sofrasını herkese açan ve hizmet etmekten zevk alan bir yapısı vardı. Bu yüzden ziyafetlerle ilgili hatıralarda "Muhittin Bey'in sofrasına dönmüş" denilerek bulunanlar sofranın ve ikramın mükemmelliğini ifade edilmiş olunmaktadır.

Kaynakça: *Kayseri Gazetesi*'nin ilgili nüshaları; Çalışkan, *Kayseri Belediyesi*; Şükrü Öztürk, *Cumhuriyetin Kuruluşundan Çok Partili Döneme Kadar Kayseri Belediyesi (1923-1946)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2005.

ŞÜKRÜ ÖZTÜRK

GÜRBÜZ, A. CENANİ

Yazar, idareci (Develi, 1924-). İlkokulu İncesu ve Pınarbaşı'nda okudu. ortaokulu Develi'de (1939), liseyi Kayseri Lisesinde tamamladı (1942). Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsünden mezun oldu. İlk görevine Kayseri'de başladı (1947). Daha sonra sırayla Develi (1949-1955), Gümüşhane (1955-1957), Kırşehir (1957-1963), Bolu (1963-1964) ve Kayseri'de (1964-1973) Teknik Ziraat Müdürlüğü yaptı. Tarım Bakanlığına geçerek (1973) Bakanlıkta çeşitli idari görevlerde bulundu. Bakanlık Müşavirliğinden emekli oldu (1980-1981).

Görevli yerlerde bulunan mahallî yayın organlarında meslekî yazılar yazdı. Anadolu Ajansı ve *Türk Sesi* gazetesinde muhabirlik yaptı. 1999 yılında Ziraat Mühendisleri Odasınca "Üstün Hizmet Şilti" ile ödüllendirildi. Emekli olduktan sonra Türk Hava Kurumu şube başkanlığı yaptı. Develi ile ilgili hatıralarını çeşitli dergilerde yayımladı.

Eserleri: *Elma Ziraatı ve Türkiye Çeşitleri*; *Millî Mücadele'de Develi ve Ermeniler* (1996); *Mondros'tan Milenyuma Türkiye'de İsyanlar, Olaylar ve Bölücü Faaliyetler* (2006).

Kaynakça: Gürlek, *DŞY*, s. 17-18.

YAYIN KURULU

Yılmaz Gürbüz

GÜRBÜZ, YILMAZ

Yazar, hukukçu. (Kayseri/İncesu, 16 Kasım 1937-). Kayseri Bozatlı İlkokulu, Kayseri Lisesini bitirdi. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü mezun oldu. Erciyes İlkokulu, Şişli Ortaokulu, Nişantaşı Kız Lisesinde öğretmenlik yaptı. Peyami Safa'nın çıkardığı *Türk Düşüncesi Dergisi*'nde çalıştı (1953-1960). Londra'da Kıbrıslı Türklerle beraber Türk ve İslâm dünyasıyla ilgili haberleri yaymak üzere kurulmuş Türktaş Pres ajansında yöneticilik yaptı (1968-1971). 1971'de yurda döndükten sonra yılları arasında on il ve ilçede Cumhuriyet Savcılığı görevinde bulundu (1974–2002). Şiir, makale ve hikâyelerini 1955 yılından itibaren Kayseri'de çıkan *İstiklâl*, *Hâkimiyet*, *Erciyes* gibi dergilerle, İstanbul ve Ankara'da çıkan *Ocak*, *Orkun*, *Ötüken*, *Toprak*, *Türk Düşüncesi*, *Bilgi*, *Batı Trakya*, *Millî*

Işık, *Büyük Türkiye*, *Mücahit*, *Azerbeycan*, *Türk Birliği*, *Türk Dünyası*, *Hisar*, *Töre, Milli Eğitim ve Kültür, Türk Edebiyatı* gibi dergilerde yayımladı. İzmir'de çıkan çeşitli gazete ve dergilerde şiir ve yazıları yer aldı. *Balkan Acısı* romanı ile Peyami Safa "Başarı Ödülü"nü (1975), *Hukuk Çıkmazı* romanı ile "Dündar Taşer" ödülünü aldı (1977). Kültür Bakanlığının Atatürk'ün 100. Doğum Yıldönümü'nde açtığı roman yarışmasında *Acılar Masal Oldu* adlı eseri birinciliğe layık görüldü. Eskişehir Valiliğinin Yunus Emre yılında (1991) açtığı yarışmada da *Yesevili Yunus* romanı ile birincilik aldı. Aynı yıl, *Yunus Emre ve Tasavvuf* adlı eseriyle inceleme dalında "İş Bankası Kültür ödülü" ve daha sonra *Yeni Asır* gazetesinin açtığı yarışmalarda (1991–1992) Güneydoğu Sorunu ve Cumhurbaşkanlığı Seçim Sistemleri inceleme-araştırma yazılarında "Ş. Bilgin Armağanı" kazandı. 2002 yılında emekli oldu. İzmir'de avukatlık yapmaktadır. Evli ve üç çocuk babasıdır.

Eserleri: *Balkan Acısı* (1975); *Acılar Masal Oldu* (1984); *Mübadiller* (2007); *Sultan Alparslan* (2008); *Kılıçaslan ve Çivril Savaşı* (2010); *Selanik'ten İzmir'e (Zübeyde Hanım ve Mustafa Kemal)* (2010).

Kaynakça: *TDEA*, C. III, s. 421

ALİM GERÇEL

GÜRCAN, FUAT

Öğretim üyesi, matematikçi (Kayseri, 1963-). Erciyes Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Matematik Bölümünden mezun oldu (1988). Aynı üniversiteye araştırma görevlisi oldu (1989). Yüksek lisansını Erciyes Üniversitesinde yaptı (1991). Doktorasını İngiltere The Unıversıty Of Leeds, School Of Mathematics, Appl. Math.'de tamamladı (1997). Ardından Erciyes Üniversitesinde yardımcı doçent (1998) ve doçent oldu (2004). 2009 Yılında Prof. unvanı aldı Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Matematik bölümü öğretim üyesidir.

Eserleri: Ulusal ve uluslararası bilimsel yayınlarda yayınlanmış makaleler, alanı ile ilgili kitaplarda vardır.

YAYIN KURULU

GÜRCÜ HAMAMI

XVI. yüzyılda Kayseri'de valilik yapan Osman Paşa (Gürcü)*'nın Mimar Sinan'a yaptırdığı eserlerden biridir. Hamam Bankalar Caddesi'nin devamında, İnönü Bulvarı'na çıkış noktasında solda, Samurağa İşhanı ve Büyük Otel'in yerinde idi. Hamam'ın çevresi de hamamın isminden dolayı Gürcü Mahallesi*, buradaki surlardan çıkış da Gürcü Kapısı ismini aldı. Hamam burada bulunan şimdi yok olmuş eski surların iç tarafında idi. 1649 yılında Kayseri'ye gelmiş bulunan Evliya Çelebi* bu hamamın "İç Kale (Kale İçi)' de biricik aydınlık hamam" olduğunu belirtmektedir. 1721 tarihli *Kayseri Şer'iyye Sicili*'nde, hamamın Osman Paşa'nın Kayseri'de yaptırmış olduğu caminin vakfı olduğu kayıtlıdır. Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğünde bulunan 1893 tarihli evraka göre harap halde olan bu hamamın yerinin 1932 yılında arsa hâlinde olduğu, 1960 yılında da bu yerin mübadele ile Vakıflardan Belediye'ye geçtiği kayıtlıdır.

Osman Paşa, Mimar Sinan'ın eserlerini yazan tezkerelere göre Mimar Sinan'a Kayseri'de bir de camii yaptırmıştır. Bu camii eski At Pazarı*, şimdiki Cumhuriyet Meydanı'nda, Saat Kulesi yakınında idi. Bu camii de bugün maalesef yıkılarak kaybolmuştur. Bu camii yanında iki de medresesi (zaviye) mevcuttu. Tezkirelerde Gürcü Osman Paşa'ya ait, Mimar Sinan'a yaptırmış olduğu camiden başka herhangi bir eser gözükmüyorsa da camisini Mimar Sinan'a yaptıran Paşa'nın medrese ve hamamını da ona yaptırması kuvvetle muhtemeldir. Bu sebeple Mimar Sinan'ın Kayseri'deki eserlerine tarafımızdan bu hamam da dahil edilmiştir.

Osman Paşa hakkında eski kayıtlarda kesin bir bilgi bulunamamıştır. O büyük bir ihtimalle, *Sicill-i Osmanî*'de geçen Kanunî'nin vezirlerinden olup Halep ve Bağdat valiliklerinde bulunmuş ve 1554 yılında vefat eden Çerkes (Gürcü?) Osman Paşa olmalıdır. Yine o, kendisinden sonra Konya (Karaman) Valisi olan ve Kayseri'de Mimar Sinan'a bir külliye (Kurşunlu Camii Külliyesi) yaptırmış bu-

lunan Doğancı Hacı Ahmet Paşa gibi Karaman valisi olmalıdır. Konya'da bu tarihlerde şehzadeler de valilik yaptıklarından Konya valileri eyaletin ikinci büyük sancağı olan Kayseri'de oturuyorlardı. Bu yüzden Kayseri'nin ismi o zaman "Makarr-ı Mirmiran" (Beylerbeylerinin oturduğu yer) idi. Evliya Çelebi'ye göre Osman Paşa (herhalde Mimar Sinan'a) Vilayet Konağını da yaptırmıştır.

Osman Paşa'nın Kayseri'de yaptırmış olduğu ve vakıf kayıtlarında bulunan bu eserlerine ait olması gereken vakfiyesi bilinmemektedir.

Kaynakça: Rıfkı Melül Meriç, *Mimar Sinan Hayatı ve Eserleri*, Ankara 1965; *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi* (hzl. S. A. Kahraman, Y. Dağlı) C. III, 2.Kitap; M. Süreyya, *SO*²; Mehmet Çayırdağ, "Mimar Sinan'ın Kayseri'deki Eserleri", *Dördüncü Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri (4-7 Kasım 1999)*, Ankara, C. I.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

GÜRCÜ HATUN

Selçuklu Prensesi. Hayatının büyük bölümünü Kayseri'de geçirmiş asıl ismi "Tamara" olan Selçuklu-Gürcü Prensesi. Gürcü Hatun, önce Anadolu Selçuklu Sultanı II. Keyhüsrev'in (ö. 1245) daha sonra vezir Pervane Muineddin Süleyman'ın karısı oldu.

1232 yılında Moğollara yardımcı olan Gürcüler üzerine sefere çıkan Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubad*, orada birçok kaleleri fethettikten sonra Gürcü Melikesi Rosudan'ın talebi üzerine kızı Tamar'yı oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev'le nişanlamıştı. Selçuklularda "Gürcü Hatun" ismini alan bu kızın babası yani Melike Rosudan'ın kocası, Erzurum Selçuklu Meliki Mugiseddin Tuğrul'un oğlu Gıyaseddin Davud idi. Bu durumda Alaaddin Keykubad'ın da amcasının torunu oluyordu. II. Keyhüsrev sultan olur olmaz 1237 veya 1238 yılında, güzelliği ile dillere destan olan Gürcü Hatun'la evlenmiş ve hanımına olan sevgisini, bastırdığı paralarda göstermiştir. Bu paralarda bulunan arslan-güneş tasvirinin kendisinin (arslan) ve karısı Gürcü Hatun'un (güneş) sembolleri olduğu ileri sürülmüştür. II. Keyhüsrev'in oğlu II. Alaaddin Keykubad, Gürcü Hatun'dan dünyaya gelmişti. Keyhüsrev çok sevdiği bu oğlunu, iki büyük çocuğu olduğu halde kendisinden sonra veliaht tayin etmiş, ancak şehzade Keykubad, babasının ölümünden sonra zehirlenerek öldürülmüştür. 1243 yılında Moğolların Selçuklu ordusunu Sivas'ta Kösedağ'da büyük bir yenilgiye uğratıp Sivas ve onu takiben Kayseri'yi ele geçirmeleri üzerine Kayseri'de bulunan II. Keyhüsrev'in annesi Hunat (Mahperi) Hatun* ve karısı Gürcü Hatun ile kızı Selçukî Hatun buradan kaçarak Adana Sis (Kozan)'deki küçük Ermeni Devleti'ne sığınmışlar, ancak Ermeni kralı bunları hainlikle Moğollar'a teslim etmiştir. Moğollar Selçuklu hanedanına mensup bu hanımlara saygılı davranmışlardır.

1266 yılında Moğollarca verilen müsaade üzerine, Moğollar'ın büyük desteğine sahip Selçuklu Veziri Pervane Muineddin Süleyman, II. Keyhüsrev'in ortanca oğlu Sultan IV. Kılıç Arslan'ı genç yaşta öldürtmüş ve yerine çocuk yaştaki şehzade III. Keyhüsrev'i tahta çıkararak sultanı naibi sıfatıyla devlet idaresini tamamen eline almıştı. Ayrıca II. Keyhüsrev'in dul karısı Gürcü Hatun'la evlenerek kendisini asıl sultan konumuna getirmişti. 1277 yılında Anadolu'yu Moğollardan kurtarmak üzere Kayseri'ye kadar bir sefer tertip eden Mısır Türk Memluklu sultanı Baybars*'ın Elbistan'da büyük bir Moğol ordusunu kılıçtan geçirmesi üzerine Vezir Pervane Muineddin Süleyman Moğollar'ın intikamından korkarak Kayseri'de bulunan Sultan Gıyaseddin, karısı Gürcü Hatun ve bazı devlet adamlarını alarak Tokat'a çekilmiştir.

Gürcü Hatun kocası II. Keyhüsrev zamanında eski dinini (Hristiyanlık) muhafaza etmiş ancak sonradan Müslüman olarak, ikinci kocası Vezir Pervane Muineddin Süleyman gibi Mevlâna'nın en yakınları arasına katılmıştır.

Mevlâna ve etrafındakilerin menkıbelerini anlatan Ahmed Eflaki'nin *Ariflerin Menkıbeleri* isimli eserinde Gürcü Hatun'un ismi sık sık geçmektedir. Bu hikâyelerde anlatıldığına göre Mevlâna ken-

disine gaipten gelen gülleri karısı Kira Hatun'a, o da birkaç yaprağını Gürcü Hatun'a vermiştir. Yine Mevlâna'nın kerametle yakut hâline getirdiği taş parçasını hediye ettiği, sonradan türbesinin mimarı olacak Bedreddin Tebrizi tarafından Gürcü Hatun'a 80–100 bin dirheme satılmıştır. Gürcü Hatun Mevlâna'nın sema toplantısına iki büyük sini yemek göndermiştir. Eserin üçüncü bölüm 474. hikayesinde Gürcü Hatun hakkında şu önemli olay anlatılmıştır: "Dostlar şöyle rivayet ettiler ki, zamanın kraliçesi, dünyanın hanımı ve Sultan (II. Keyhüsrev)'ın karısı olan Gürcü Hatun -Allah rahmet eylesin- hanedânın (Mevlâna ailesi) sevenlerinden ve has müridlerindendi. Daima Mevlâna'nın verdiği şevkin ateşi içinde yanıyordu. Tesadüfen Kayseri'ye gitmek istedi. Sultan onu reddedemezdi, çünkü o kadın seçkin ve metin, rey sahibi bir kadındı. Fakat Gürcü Hatun, Mevlâna Hazretlerinin ayrılık ateşinin yüküne tahammül edemezdi. Onun zamanında resim yapmada mahir Aynüddevle-i Rumî denen bir ressam vardı. Sultan, Mevlâna'nın resmini bir kâğıda çizmesi için ona hediyeler verdi. Yollarda Gürcü Hatun'a can yoldaşı olması için resmin son derece güzel yapılmasının icab ettiğini söyledi." Daha sonra Aynüddevle, Mevlâna'nın müsaadesi üzerine onun resmini yapmağa başladı. Resim bitince Mevlâna'nın başka bir şekle büründüğünü gördü. Bu şekilde yirmi ayrı resim yaptı ve bu mucize karşısında kendinden geçti. Resimleri Gürcü Hatun'a teslim ettiler. Gürcü Hatun bunları devamlı yanında taşıdı. Mevlâna aklına geldiğinde gözü önünde beliriyordu.

Yine Gürcü Hatun kocası Muineddin Pervane'den incinmişti. Bütün beyler ve devletin ileri gelenleri Pervane için ondan af dilediler. O ise kendisini boşaması karşısında af edeceğini söyledi. Pervane bunun üzerine Mevlâna'ya koşup bir çare aradı. Mevlâna ona meseleyi bu şekilde bırakmasını söyledi.

Başka bir hikâyede, Mevlâna dostlarından bir vaizin Mevlâna'yı tenkit eden bir şahsı öldürdüğü, ölenin yakınlarının diyet için kırk bir dirhem istemeleri üzerine Mevlâna'nın bunu karşılaması için Alameddin Kayser*'e haber göndermesi üzerine, Alameddin'in bütün eşyalarını satarak fazlasıyla diyeti ödemesi ve bunu duyan Gürcü Hatun'un Alameddin'e harcadığının iki katını vermesi anlatılmıştır.

Bir defasında da Mevlâna, Selahaddin'e gömleğini hediye eder. Gömleği ondan iki bin sultani gümüş paraya Alameddin Kayser alır. O da bunu Gürcü Hatun'a hediye eder. Buna karşılık Gürcü Hatun da onun ödediği parayı karşılar.

Yine bir gün Gürcü Hatun Alameddin Kayser'e neden Mevlâna'yı bu kadar sevdiğini sorar. O da ona: "Mevlâna'yı bütün din ve devlet sahiplerinin sevdiğini bunun büyük bir keramet olduğu"nu söyler. Bunun üzerine dünya hanımlarının sultanı olan Gürcü Hatun bu cevaptan memnun olarak Alameddin Kayser ve dostlarına hediyeler takdim eder.

Şeyh Selahaddinin kızı, Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled'in hanımı Fatma Hatun dindar ve üstün vasıflara haiz bir hanımdı. Keramet sahibi bu hanım Tokat'ta Gürcü Hatun, Gömeç Hatun ve Pervane'nin kızına da sırlarını gösterirdi. Şeyh Selahaddin'in diğer kızı Hediye Hatun, Mevlâna'nın harem dairesinde çalışıyordu. Onu Hattat Mevlâna Nizameddin'le evlendirmek istediler. Fakat onun çehizi ve parası yoktu. Bunu Mevlâna'ya arz ettiler. O da Gürcü Hatun'un sarayından Usta Hatun isimli dindar bir hanımı çağırttı ve Gürcü Hatun'a kendisinin selamı ile durumu anlatmasını, emirlerin hatunları ile beraber bu kızın ihtiyaçlarının karşılanmasını istediğini iletmesini söyledi. Usta Hatun boynuna bir zembil asarak Mevlâna'nın selamı ve talebini padişahın sarayındaki hanımlara söyledi. Onlar da canla başla bu talebi karşıladılar. "Cihanın Melikesi" Gürcü Hatun kendi hazinedarına emir vererek elbise, mücevherat ve mutfak eşyalarından oluşan büyük bir çehizi, diğer hanımların verdikleri ile birlikte Mevlâna'nın medresesine götürdüler. Mevlâna bundan son derece sevinç duydu. Hediyeler o kadar çok ve değerli idi ki Mevlâna bunları ikiye böldürüp iki

kardeş olan Hediye ve Fatma Hatun'a taksim ettirdi. Düğün yapılıp evlenme gerçekleşti.

Bir gün aniden bir dervişi Çelebi Hüsameddin (Mevlâna'dan sonraki Şeyh) ahretlik hanım, dünya melikesi Gürcü Hatun'a gönderdi ve dervişe, hemen oturduğu saraydan başka bir yere geçmesini, çünkü sarayın damının çökeceğini bildirmesini söyledi. O da derhal söyleneni yapıp yakınları ve eşyaları ile saraydan taşındı. Ardından saray çöktü. Bunun üzerine Gürcü Hatun muhtaçlara sadakalar verip kurbanlar kesti. Çelebi Hüsameddin'e de beş bin altın (dinar) ve on bin gümüş (dirhem) gönderip teşekkür etti. Müridlere de hediyeler gönderdi. Yine Mevlâna'nın ölümü üzerine türbe ve mezarını yapmak isteyen Alameddin Kayser'in bunu yapacak kadar parası çıkışmayınca -Sultan Veled'in işareti ve vefat eden Mevlâna'nın kerameti ile- bundan haberdar olan Pervane ve Gürcü Hatun Alameddin'i çağırıp ona seksen bin dirhem verdiler. Ayrıca Kayseri şehrinin gelirlerinden de elli bin dirhem daha tahsis ettiler. Böylece türbe yapılıp tamamlandı. *Ariflerin Menkıbeleri*'ndeki son hikâye ise Gürcü Hatun'un Erzurum'da bulunan kızı Aynülhayat'ın Çelebi Hüsameddin ve Mevlâna Selahaddin'i sarayına çağırıp onlarla yaptığı sohbet hakkındadır. Mevlâna'nın oğlu *Sultan Veled divanında* bulunan "Kayseri Kasidesi"nde Kayseri'deki dostlarını överken Gürcü Hatun hakkında da *O yüce Sultan Gürcü Hatun, Rum ve Horasan ülkelerinin iftiharıdır* beytini yazmıştır. Sultan Veled'in bu kasidesinden ve yukarıda bahsi geçen *Ariflerin Menkıbeleri*'ndeki bir kısım hikâyelerden anlaşıldığına göre Gürcü Hatun uzun süre Kayseri'de kalmıştır. İkinci kocası Vezir Pervane Muineddin'in dahi Kayseri ile yakın ilgisi olup burada Pervane ismi ile bir medrese (Pervane Bey Medresesi*) ve camii yaptırıp bunlara yine Kayseri'de büyük araziler vakfetmiştir. Yıkılan medrese kalıntıları bugün Kapalı Çarşı altında kalmış olup, vakfettiği arazi hâlâ Pervane (halk ağzında Pervana) olarak anılmaktadır.

Bazı araştırmacılar Pervane'nin hanımının II. Keyhüsrev'in hanımı Gürcü Hatun'un kızı Gürcü Hatun olduğunu ileri sürmüşse de Gürcü Hatun'un tek kişinin ismi olduğu, onun kızının isminin yukarıda geçtiği gibi Aynülhayat olduğu görülmektedir.

Kayseri'de Hunat Külliyesi'nde Hunat Hatun'un Türbesi* içinde bulunan, Hunat Hatun ve torunu Selçuki Hatun'un mezar taşlarının yanında bulunan Horasan harçla sıvalı mezar taşının Gürcü Hatun'a ait olabileceğini Halil Edhem* belirtmiştir.

Kaynakça: Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, İstanbul 1973; *Divan-ı Sultan Veled*, Neşr. Ferudun Nafiz Uzluk, 1941; Halil Edhem, *Kayseri Şehri (Göde)*; Nejat Kaymaz, *Pervane Muineddin Süleyman*, Ankara 1970; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Pervane Bey Medresesi", *Vakıflar Dergisi*, S.XXVI.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

GÜRCÜ MAHALLESİ

Selçuklular devrinde sur dışında oluşturulan "Boyacı Kapısı" Semti'ne bağlı eski mahallelerdendi. 1500 yılı Tahriri'nde Mahalle'de Müslüman Gürcülerin oturduğu belirtiliyor ve 33 hane nüfus yer alıyordu. 1831 nüfus sayımında tüccar, gazzaz, bezzaz, terzi, bakırcı gibi 15 hane Ermeni, 1834 Temettuat kayıtlarında 3 hane Müslüman nüfus, 1872 vergi kayıtlarında da Mahalle'de Rum, Ermeni ve Müslüman olarak 58 hane bulunmaktaydı.

Mahalle'de Kocabey Medresesi, Kocabey Camii, Gürcü Mescidi ve Gürcü Osman Paşa'nın Mimarsinan'a yaptırdığı Gürcü Hamamı* vardı. Mahallenin de ismini Gürcü Osman Paşa'dan aldığı anlaşılmaktadır. Gürcü Sokağı, Arzuman Sokağı, Çıkmaz Sokak, Zanbıkçıyan Sokağı, Cıngıllı Sokağı mahallede bulunan caddelerdendi. Mahalle adı son düzenlemelerle Camikebir Mahallesi'ne katıldı.

Kaynakça: Cömert, *19. Y. Kayseri*, s. 152; İ. Demir, *Kayseri Temettuat Defteri*, Kayseri 1998, I. 230; KAYTAM Arşivi, *182 Numaralı Defter*; KAYTAM Arşivi, *1831 Nüfus Defteri*; Çayırdağ, *KTA*, s. 370; İnbaşı, *16. YBKayseri*, s. 49.

HÜSEYİN CÖMERT

GÜRCÜ OSMAN PAŞA bk. OSMAN PAŞA (GÜRCÜ)

GÜRCÜMELEK HATUN

İlhanlı Devleti* Döneminde Kayseri'de ileri gelen hanımlardan (?- Kayseri, 1323). Kayseri'nin neresinde olduğu bilinmeyen ve yıkılarak ortadan kalkmış türbesinin kitabesi Kayseri Müzesi'nde bulunmaktadır. 53 x 32 cm ebadında olan kitabede, "Bu kabir merhume ve mağfure Gürcümelek Hatun'undur. Allah kabrini nurlandırsın. Yedi yüz yirmi üç senesinin Rebiülevvel ayının başında (vefat etti). Allah onu ve bütün müminleri affetsin" yazılıdır.

Kitabede Gürcümelek Hatun'un, adetten olduğu üzere yazılması gereken baba ismi de yazılı değildir. Belki de O Hristiyan bir ailedendi (Gürcü ismi bunu düşündürüyor) ve bu sebeple baba ismi mezar taşına yazılmadı.

Miladi 1323 yılına denk gelen bu tarihte Anadolu'da Selçuklu hâkimiyeti tamamen sona erdi. Kayseri, bağlı olduğu İlhanlı Devleti'nin valileri tarafından idare edilmekte ve bu tarihte Anadolu umumi valiliğinde Demirtaş (Noyan)* bulunmakta idi. Bu vali, Selçuklu hanedanını ortadan kaldırdı ve oluşmakta olan Anadolu Beyliklerine karşı zalimâne baskılarda bulundu. Anadolu'da kendisine ait bağımsız bir devlet kurmak için Kayseri'yi merkez yaparak isyan etti.

Tarihî kayıtlarda da Gürcümelek Hatun hakkında bir bilgiye rastlanmamıştır.

Kaynakça: Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Selçuklu ve Beylikler Dönemine Ait Bazı Kitabe ve Mezar Taşları", *İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 34.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

GÜREL, ZEKİ

Yazar, Öğretim üyesi (Pınarbaşı/Büyük Potuklu, 1956-). İlkokulu Köyü'nde bitirdikten sonra İlk Öğretmen Okulundan mezun oldu (1974). Şanlıurfa'nın Gülaçan Köyü'nde kısa bir süre ilkokul öğretmenliği yaptı. Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu (1980). Aynı yıl Ankara Yüksek Öğretmen Okulunu da bitirdi. Çorum'un Osmancık ilçesinde edebiyat öğretmenliği yaptı. 1983'te üniversiteye öğretim elemanı olarak geçti. Hacettepe, Gazi, Kırıkkale Üniversitelerinde öğretim üyesi olarak vazife yaptı ve idarecilik görevlerinde bulundu. Yüksek lisans ve doktorasını Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde tamamladı. Çocuk edebiyatı sahasında hazırladığı doktora teziyle doktor oldu (1993). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümünde öğretim üyesi oldu (2000). Kazakistan'da Ahmet Yesevî Türk-Kazak Üniversitesinde (1999–2000), Makedonya'da Üsküp Kiril ve Metodi Üniversitesinde (2002–2004), Kosova'da Priştine Üniversitesinde (2003–2004) Türkoloji Bölümlerinde dersler verdi. Gazi Üniversitesi Türkçe Eğitimi Bölümünde öğretim üyesi oldu (2009). Çocuk Edebiyatçıları Birliği Genel Başkanı, Milli Eğitim Bakanlığı Çocuk Yayınları Danışma ve Yayın Kurulu aynı zamanda İLESAM Genel Başkan Yardımcısıdır. TÜRKAY-BİR (Türk Dünyası Aydınlar ve Yazarlar Birliği) genel başkanıdır.

Eserleri: *Halide Nusret Zorlutuna* (1987); *İbrahim Alaettin Gövsa* (1994); *I. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı* (1995); *I. Çocuk Edebiyatı Sempozyumu* (1995); *Kastamonu Eğitim* (1995); *Cumhuriyet Devri Çocuk Edebiyatı* (1998); *II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı* (1998); *Koyun Baba* (1999); *Ömer Seyfettin Eskimeyen Kahramanlar* (1998); *Ömer Seyfettin'in Tarih Konulu Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma* (1998); *Poems for Children from 100 Countries* (1998); *İki Bine Doğru Çocuk Edebiyatımız* (2001); *Bolu'da Aşk Başkadır* (2002); *Ömer Seyfettin-Hayatı Sanatı Eserleri* (2002); *Türk Dili ve Edebiyatı-II* (Makedonya 2003); *Türk Dili ve Edebiyatı-III* (Makedonya 2004); *Türk Dili ve Edebiyatı-IV* (Makedonya 2004); *Türkistan Yazıları* (2004); *Göktürk Mehmet Uytun-Hayatı ve Eserleri* (2004); *Altın Işık Çocuklar* (2006); *Osmancık'ta Koyun Baba Vakfı* (2006);

Zeki Gürel

Çocuk Edebiyatı (Yrd. Doç. Dr. Fahri Temizyürek ve Yrd. Doç. Dr. Kemal Şahbaz ile birlikte, 2007); *Ömer Seyfettin'den Seçmeler* (2008); *Ölümünün 70. Yılında Mehmet Âkif Ersoy'a Mektuplar* (2008), *Bolu Şehrengizi* (2008), *Türkiye Cumhuriyeti'nin Önsözü Çanakkale* (2009).

YAYIN KURULU

GÜREŞ

Kayseri'nin Türk güreşinde önemli bir yeri vardır. Eskiden beri köylerimizde harman yerlerinde, düğünlerde karakucak olarak (bazı yerlerde bu güreşe "Harman Güreşi" denmiştir) yapılagelmiştir. Minder güreşi 1929 yılında Kayseri Halkevinde çok sayıda okullardan ve sivil kişilerden güreş meraklıları güreş çalışırlardı. 1936 yılına kadar Namazgâhta (şimdiki Örnekevler Mahallesi'nde) yılın belirlenen zamanlarında güreş müsabakaları tertiplenir, Kayseri halkı sabahın erken saatlerinde yanlarında su testileri ve azıkları ile birlikte alana dolar ata sporu güreşi seyrederlerdi. 1938 tarihinde ilk minder güreşi çalışmaları Kağnı Pazarı'ndaki Zeynel Abidin Türbesinde yapılmaya başlandı. Karakucaktan mindere geçiş oldukça ilgi gördü. Gündüz çalışma imkânı bulamayanlar gece çalışmalar yaptılar. Çeşitli isimlerde yapılan birinciliklere çok sayıda güreşçiler katılıyordu. 1940-1945 yılları arasında Demirspor, Sümerspor, Tayyare Spor Gençlik gibi kulüpler güreş dalında yarışmalara katılmışlardır. Komşu illerle de müsabakalar yapılır hale gelinmiş, Adana, Sivas, Maraş, Mersin gibi illere güreş için gidilmiş, bu illerimizden gelen güreş takımları ile de Devlet Demir Yolları, Sümer Bez Fabrikası*, Tayyare Fabrikası* sinemalarında müsabakalar yapılmıştır. Bir ara güreş sporuna ilginin azaldığını görüyoruz. 1955 yılından itibaren Kayseri Şeker Fabrikasının* açılması ile Türkiye'nin birçok illerinden başarılı güreşçiler işe alınmış, diğer müesseselere de bu örnek olmuştur. Şekerspor, Havagücü*, Karagücü , Sümerspor* kulüpleri arasında çekişmeli müsabakalar yapılmıştır. 1963 yılında yapılan Akdeniz Olimpiyatlarına Kayseri sekiz güreşçi milli takımlarımızda yer aldığı için Şeker Spor Antrenörü Halil Kaya, milli takım antrenörlüğünü Halit Balemir ile yapmışlardır. Bu tarihlerde Kayseri'den yetişen güreşçilerimiz; Sarı Kenan, Burhan Kral, Rafet Sarp, Mesut Pilavcı, Nuh Hasırcı, Osman Yener, Bekir Kesici, Adem Şahbaz, Hakkı Taştekin, Halil Kaya, Ziya Doğan*, İbrahim Önder, Bekir Aksu, Ahmet Ayık, Yılmaz Erdem, Ahmet Doğan, Sami Doğan, Ünver Beşergil*, Zeki Gökdeniz, İzzet Büyük, Mustafa Sever, Yılmaz Erdem, Fethi Mete, Ruşen Tozkoparan, Bahri Gemerek gibi

1974-1975 sezonunda Kayseri'de yapılan Türkiye grup seçmelerinden bir müsabaka (A. Ersolak)

1968-69 Kayseri Okullar Güreş Şampiyonu olan Kayseri Lisesi güreş takımı okul müdürü Mehmet Taşkın ve öğretmenleri Hayri Akış ile beraber (Yusuf Özmerdivenli Arşivi)

millî güreşçiler yetişmiştir. Bu güreşçiler müsabakalarını Kiçikapı semtinde Kayseri Lisesinin karşısındaki spor salonu olarak kullanılan Kilise'de yapılmakta idi. Daha sonra Atatürk Spor Salonunun yapılmasıyla okullar ve kulüplerin güreşe olan ilgileri artmış, yüzlerce güreşçi yetişerek Türkiye çapında başarılar elde etmişlerdir. Talas'ta bulunan İsmail Hakkı Güngör Kamp Tesislerinin faaliyete geçmesinden sonra Türkiye Güreş Federasyonunun millî takımların kamp merkezi olmuştur. Talas tesislerinin Güreş Eğitim Merkezi olmasından sonra da birçok gencimiz Türk Güreşi Millî takımlarında görev almışlar, dünya, Avrupa, şampiyonalarında turnuvalarda başarılı neticeler alarak Kayseri'nin ve Türkiye'nin ismini duyurmuşlardır. Bu spor dalında Âlim Gerçel*, Yılmaz Özbingöl*, İ. Üstün Tunalı* ve Kürşat Yürüker Uluslararası güreş hakemi olarak dünya minderlerinde başarılı bir şekilde müsabakalar yönetmişlerdir.

ALİM GERÇEL

GÜRHAN, ERDOĞAN

Futbolcu, spor adamı (Kayseri, 1932-) Futbol hayatına Erciyesspor*'da başladı. Demirspor başta olmak üzere Erciyesspor*, Kayserispor*, Ankara Demirspor, Karşıyaka, Beşiktaş, Beykoz ve PTT takımlarında forma giydi. 1962 yılında Almanya'nın Ausburg ve Bonn SV 43 kulüplerinde teknik direktörlük kurslarına iştirak etti. Kayserispor'un ilk teknik adamı olarak Kayserispor'u 1966–1968 iki sezon çalıştırdı. Görevini 1968'de Şükrü Ersoy'a devretti. Kayserispor'dan sonra Küçükköyspor, Hasköy, Beykoz, Ankara PTT, Zonguldakspor, Kütahyaspor, Altınordu, Trabzonspor AŞ, Vanspor AŞ, Sivasspor, Mersin İdman Yurdu, Çaykur Rizespor AŞ, Aydınspor, Aydınspor, Sivasspor, Mersin İdman Yurdu, MKE Kırıkkalespor , Orduspor, Altınordu , Trabzonspor AŞ,Vanspor AŞ ve Türk Bayan Millî Futbol Takımında teknik direktör olarak görev yaptı. Milli takımlar seviyesinde 4, Ordu Milli takımında ise 2 kez millî oldu

MUSTAFA CENGİZ

GÜRLEK, AHMET

Yazar, kütüphaneci (Develi, 1946-). İlk ve ortaöğrenimini Develi'de tamamladı. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Bölümünü bitirdi (1969). Burada kütüphanecilik ve lisans eğitimi dışında Sanat Tarihi, Fars Dili ve Edebiyatı, Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümlerinde de okuyarak ön lisans belgesi aldı. Ayrıca eğitim formasyonunu tamamladı. Öğrencilik yıllarında TTK, ODTÜ ve UNESCO Türkiye Millî Komisyonu kütüphanelerinde çalıştı. Öğrenimini tamamladıktan sonra Seyranbağları İlkokulu ile Dikmen Ortaokulunda öğretmen olarak çalıştı. Askerlik görevini bitirip (1970–1971) döndükten sonra Ege Üniversitesine kütüphaneci olarak atandı. Bu Üniversite'nin Diş Hekimliği, Iktisadî ve Ticarî Bilimler, İktisat Fakülteleri ve Dokuz Eylül Üniversitesinin Iktisadî ve İdari Bilimler Fakültesinde kütüphaneci ve idareci olarak görev yaptı. Üniversite bünyesinde görevli olduğu yıllarda bir yandan da İzmir Namık Kemal Lisesi ve Buca Ortaokulunda edebiyat ve sanat tarihi dersleri okuttu. Daha sonra Kültür Bakanlığı bünyesine atanarak (1987) İzmir Atatürk İl Halk Kütüphanesinde çalışmaya başladı. 1995 yılında İstanbul'da toplanan IFLA (Uluslararası Kütüphanecilik Dernekleri Federasyonu) Genel Kuruluna İzmir Delegesi olarak katıldı. İzmir İl Kültür Müdür Yardımcılığına atandı. Bu görevi emekli oluncaya kadar (2003) sürdürdü. Bir müddet sonra İzmir Millî Kütüphanesinde müdür olarak tekrar çalışmaya başladı (2004).

Yazı hayatına üniversitede öğrencilik yıllarında bir grup arkadaşıyla çıkardıkları *Çağrı* adlı gazetede başladı. Yazıları *Kütüphanecilik*, *Kütüphane Dünyası*, *Türk Kütüphaneciliği*, *Erciyes*, *İzmir Kent Kültürü* gibi dergilerle *Seyranî*, *Demokrat İzmir*, *Yeni Asır*, *Rapor* ve *Çağdaş Develi* gibi gazetelerde yayımlandı. *Kütüphane Dünyası* adlı dergiyi Türk Kütüphaneciler Derneği İzmir Şubesi adına yayımladı. Bir kısım yazılarında "Ahmet Kemal" müstearını kullandı. İzmir Deve-

Ahmet Gürlek

Erdoğan Gürhan

lililer Kültür ve Dayanışma Derneğinin kurucusu ve ilk başkanıdır.

Eserleri: *Memleketim Develi* (1975); *Ege Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları Bibliyografyası (1944-1978)* (1980); *Kayseri İl Halk Kütüphanesi Üzerine Bir Araştırma Denemesi* (1968); *Dokuz Eylül Üniversitesi Iktisadî ve İdari Bilimler Fakültesi Tezler Bibliyografyası (1944-1982)* (1983); *Kitap Şiirleri Antolojisi* (2001); *Develi Evleri* (2000); *Bir Kent Bir Kütüphane: Atatürk İl Halk Kütüphanesi* (2001); *Develi Mutfak Kültürü* (2004); *Develi Şiirleri Antolojisi* (2005); *Develi Fotoğrafları I* (2006); *Develi'li Şairler ve Yazarlar,*(2009); *Seyrânî Şiirleri Antolojisi* (2009).

YUSUF TURAN GÜNAYDIN

Hüseyin Gürpınar

GÜRPINAR bk. SALKUMA

GÜRPINAR, HASAN

Hasan Gürpınar

Ressam, şair, güreşçi (Kayseri/Tomarza, 27 Ocak 1954-). Kayseri İstiklâl İlkokulunu, Kadı Burhanettin Ortaokulunu, Kayseri Lisesini bitirdi. Kayseri Şehir Tiyatrosunda Kostüm ve Aksesuar yardımcısı olarak çalıştı (1974). Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Resim Bölümünü bitirdi (1980). Siirt'te öğretmenliğe başladı (1981). Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesinde lisansını tamamladı (1996). İstanbul Polis Kolejinde, Kayseri Merkez İmam Hatip Lisesi, Fevzi Çakmak Lisesi, Güzel Sanatlar Lisesinde görev yaptı ve en son Kayseri Lisesinden emekli oldu (2006). İlk resim çalışmalarına babasının yanında başladı. İlkokula giderken tiyatroyla da ilgilendi. Lise yıllarında güreş de yaptı. Türkiye genelinde başarılı sonuçlar alarak dereceye girdi; ayrıca, ülkemizi özel bir müsabakada temsil etti. Çok yönlü sanatçı olarak bilindi. Gençlik yıllarında mizah dergisi *Çaylak*'ta karikatür çizmeye başladı *Hoca Nasrettin* mizah dergisini 4 sayı çıkarttı (1980) ve İncili Çavuş'u ilk karikatür tiplemesiyle tanıttı. 2002'den beri Kayseri'de bir yerel televizyonda "Sanat Akşamları" adlı bir kültür-sanat programını hazırlayıp sunmaktadır. Kültür-edebiyat dergisi *Mavi Sürgün*'ü üç sayı çıkardı (2006). Resim atölyesinde sanata ilgi duyan yetenekli gençleri yetiştirmektedir. Ankara'da karma (1980), Kayseri'de iki şahsî sergi (1997, 1998) açtı. Şiirleri *Yeniden Diriliş* dergisinde (2004–2006) yayımlandı. Şiirlerinde ise şahsî duyarlılıktan memleket gerçeklerine kadar pek çok konuyu serbest tarzda işledi. Tomarzalılar Derneğini kurdu. Türk Güreş Vakfı Şube Başkanlığını uzun yıllar yürüttü. Evli ve üç çocuk babasıdır.

NURKAL KUMSUZ

Hasan Gürpınar'ın bir desen çalışması-Talas

GÜRPINAR, HÜSEYİN

Ressam, eğitimci (Kayseri/Tomarza, 1929- Mekke,1993). İlkokulu Tomarza'da okuduktan sonra Pazarören Köy Enstitüsünden 1946 yılında mezun oldu. Kayseri Sarız ve Tomarza'nın birçok köylerinde öğretmenlik yaptı. 1962 yılında Kayseri Merkez Eğitim Araçları Başkanlığı'na atandı. Aynı zamanda Nazmi Toker, Kadı Burhaneddin, Sümer ve Aydınlıkevler ortaokullarında resim derslerine girdi. Eğitim Araçları Başkanlığını yürütürken emekli oldu (1978). Emeklilik sonrası Yeraltı Çarşısı'nda bir galeri açarak resim ve sanat çalışmalarını sürdürdü. Kayseri'de "Yeraltı Çarşısı ressamı" olarak tanındı. O yıllarda aile albümlerindeki resimleri karakalem, renkli veya yağlı boya teknikleri ile büyütürdü. Bu nedenle daha çok portre ressamı idi. Evli yedi çocuk babasıydı.

ALİM GERÇEL

GÜRSOY, ŞEREF

Tiyatro ve sinema oyuncusu, yönetmen (Kayseri, 1921–15 Ocak 2004). İlk ve orta öğretiminden sonra Ankara Devlet Konservatuarı Tiyatro Bölümü'ne girdi. 1943 yılında Ankara Konservatuarı Tiyatro Bölümü'nden mezun oldu. Aynı yıl Ankara Tatbikat Sahnesi'nde oyuncu olarak görev yapmaya başladı.

Rol aldığı bazı oyunlar şunlardır: 1944 yılında *Bizim Şehir*; 1946 yılında *Lokantacı*, *Faust*, *Yanlışlıklar Komedyası*, *Bizim Şehir*, *Müfettiş*; 1947 yılında *Köşebaşı*; 1948 yılında *Kadınlar Arasında*, *Cimri*, *Size Öyle Geliyorsa*, *Paydos*, *On ikinci Gece*, *Knock*,*Küçük Şehir*, *Sacpin'in Dolapları*; 1950 Yılında *Melekler ve Şeytanla* ;1952 yılında *Gölgeler*; 1953 yılında *Çığ*, *Ölü Kraliçe*, *Fatih*; 1954 Yılında *Gelin*, *Avanak*, *Yaslı Aile*, *Tanrı Dağı Ziyafeti*; 1955 Yılında *Paganini*, *On ikinci Gece*, *Güneşte On Kişi*; 1956 Yılında *Yağmurcu*, *Dünkü Çocuk*; 1957 Yılında *Çöpçatan*, *Kleopatra'nın mezarı*, *Ümitsiz Saatler*; 1958 Yılında *Fareler ve İnsanlar*; 1960 Yılında *Cephede Piknik*; 1961 Yılında ; *Kocaoğlan*.

Tiyatroculuğunun yanında, 1954 yılında *Nilgün* 1956 yılında *Büyük Sır*, 1964 yılında *Kocaoğlan*, 1969 yılında *Belanın Yedi Türlüsü*, 1970 yılında *Yedi Belalılar*, gibi filmlerde de oynadı. 1973 yılında Devlet Tiyatrosu'ndan emekli oldu.

Kaynakça: Ahmet Sıvacı, Kayseri'de İz Bırakanlar, Kayseri 2010, s. 322–323

YAYIN KURULU

Şeref Gürsoy

GÜVEN, ADNAN

Şair (Kayseri, 1968-). İlkokul, ortaokul ve lise eğitimini Kayseri'de tamamladı. Kayseri İl Sağlık Müdürlüğünde görev yapmaktadır.

Eserleri: *İlk Hasretlik Türküsü* (1992).

Kaynakça: Kalkan, *Çağlar Boyunca Kayseri Şairleri*, Kayseri 1998.

YAYIN KURULU

GÜVEN, AHMET EMİN

Araştırmacı, yazar. (Kayseri, 20 Ocak 1927-). Kayseri'nin Başkâtipzadeler ünvanıyla anılan bir ailesine mensuptur. Başkâtipzade Ragıp Güven Bey*'in oğludur. İlkokulu Ankara, Burdur, Kayseri ve İstanbul'da okudu. Kayseri Lisesi'ni bitirdi (1947). Aynı yıl girdiği İstanbul Hukuk Fakültesine bir buçuk yıl kadar devam ettikten sonra ayrıldı. Bir müddet Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Kayseri Bölge Müdürlüğü emrinde memur olarak çalıştı. Askerlik dönüşü Kayseri DSİ Genel Müdürlüğü bünyesinde zemin mekâniği uzmanı olarak yetiştirildi (1951). Çok kısa bir hizmet süresinden sonra alanında yüksek lisans için Amerika'ya gitme girişiminde bulunduysa da bu isteği ilgili makamlarca onanmadı. Bunun üzerine tazminatını ödeyerek işinden istifa etti ve ticaret hayatına atıldı. 1980'e kadar uzayan bu dönemde 12 yıl Ankara Ticaret Borsası Başkanlığı, Ankara Ticaret Odası Meclis Üyeliği, Murakabe ve Bütçe Komisyonları üyelik ve başkanlıkları, TOBB'u temsilen TSE yönetim kurulu üyeliği yaptı. Yine TOBB'u temsilen RCD Konsey Üyeliğine seçildiyse de henüz göreve başlamadan konsey lağvedildi. Bu tarihten sonra bir müddet SASTAŞ A.Ş'nin İstanbul; Değirmencilik AŞ Ankara temsilciliklerinde mali müşavirlik yaptı. 1983'te emekliye ayrılarak Kayseri kültürü üzerine araştırmalar yapmaya başladı. Bu alandaki çalışmalarını sürdürmektedir. Kayseri'nin Cumhuriyet öncesi kültürel ortamı alanında yazdığı makaleler ağırlıklı olarak *Erciyes** dergisinde yer aldı. Eserleri "Kayseri Yakın Tarihinden Kültürel Araştırmalar" üst başlığıyla yayınlandı.

Eserleri: Metin Neşri: *Kayserili Mehmet Emîn Efendi (Rûzî)* (1993); *Müftüzade Mehmed Said Efendi "Şair Kâmî"* (1993); *Zıllîzade Hacı Emin Efendi "Şair Emin"* (1994); *Şair Beliğ* (2001); *Remzi Divançesi* (2005); *Kayserili İki Şairimiz "Alim-Hilmi"* (2006); *Şair Süleyman Hayri Bey "Tavlusunlu"* (2007); *Kayserili Ragıp Bey'in Harp ve Esaret Anıları* (1996); *Yaşam Öyküm Adıyla,* 2. baskı (2003); Araştırma*: Şair Hisarcıklızadeler* (1999); *Kayseri'de Yazma Mecmualar ve Muhtevâlarından Seçmeler* (2000).

YUSUF TURAN GÜNAYDIN

Ahmet Emin Güven

Nuri Güven

GÜVEN, NURİ

Belediye Başkan Vekili (Ankara, 1894 - 1957). Babası Abdülhalim Bey, annesi Münevver Hanım'dır. Necmettin Feyzioğlu'nun istifası üzerine valiliğin yazısıyla Emniyet Müdürlüğü görevini yürütürken Belediye Başkanlığına vekâleten atandı (4 Ağustos 1942). Görev süresi 40 gün sürdü. Başkan vekilliği göreviyle emniyet müdürlüğü görevini beraber yürüttü. Tayininin başka bir ile çıkması üzerine görevi de sona erdi (14 Eylül 1942).

Kaynakça: Çalışkan, *Kayseri Belediyesi.*

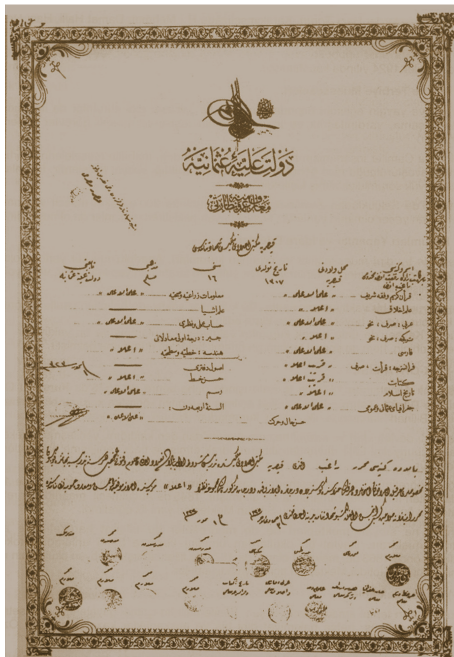
YAYIN KURULU

Ragıp Güven

GÜVEN, RAGIP (BAŞKATİPZADE)

Asker, Kurtuluş Savaşı Gazisi (Kayseri, 21 Aralık 1889–29 Ekim 1950). Şair Başkâtipzade Rif'at Efendi*'nin oğludur. Kayseri'nin Emin Efendizadeler unvanıyla tanınan köklü bir ailesine mensuptur. İlk eğitimini aile çevresiyle birlikte Pişekârzade Hacı Mustafa Efendi'nin mahalle mektebinde aldı. Peşinden Ahmed Paşa İlkokulunu (1897), Kayseri Rüştiyesini (1901) ve Kayseri İdadisini bitirdi (1907). Peşinden üç yıl süreyle ticaret hayatına atıldı. Çocukluğundan itibaren dedesi Müftü Hacı Enver Efendi*, dayıları Mehmed Said Efendi* ve Halid [Tapkan] Hocaefendi'den* ilmî, dinî, felsefi ve edebî bilgiler aldı, Arapça ve Farsça öğrendi. Ahmed Nazif Efendi*'den resmî yazışma usulleri dersi aldı. Daha sonra dedesi Hacı Enver Efendi'nin teşvikiyle yüksek tahsil için İstanbul'a gitti (Aralık 1910). İstanbul'daki tahsil hayatı esnasında Kara Mustafa Paşa, Kuyucu Murad Paşa ve Râbi-i Süleymaniye Medreselerinde üç yıl boyunca muhtelif dersler okudu. Medresetülkuzâta giriş imtihanını kazandı (1913) ve buraya devam etti. İkinci sınıftayken I. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine askere alındı (1914). İstanbul kışlalarında 28 Şubat 1915'e kadar süren ilk askerî eğitim devresinden sonra mezuniyet belgesini aldı ve asteğmen adayı olarak Kafkas Cephesi'ne hareket etti. Erzurum'da 10. Kolordu 32. Fırka 94. Alay 2. Tabura tayin edildi (26 Nisan 1915). Kafkas Cephesi'ndeki görev yerine ulaştıktan sonra Ruslarla çarpıştı. Savaşta Rus Ordusu'na esir düştü (8 Temmuz 1916). Makaryef ve Sibirya Grasnoyarsk'taki kamplara gönderildi. 17 Haziran 1920'de Sibirya'dan Türkistan'a geçti ve 29 Ağustos'a kadar Taşkent'te kaldı. Daha sonra Afganistan'ın başkenti Kabil'e geçerek (5 Kasım 1920) Afgan Ordusu'nda öğretmenlik yaptı. Türkiye'ye dönmek için Kabil'den ayrıldı (29 Ekim 1922) ve İstanbul'a ulaştı (19 Aralık 1922). İstanbul'dan Kayseri'ye dönerek iki aylık iznini kullandı. Ardından Kurtuluş Savaşı'na katıldı (27 Mart 1923) ve Garp Cephesi'ne gönderildi ve 30 Temmuz 1923'te terhis edildi. 14 Mart 1925 Kürt İsyanı dolayısıyla tekrar askere celp edildi. 18 Haziran 1925'te terhis edildi. 19 Ekim 1934'te Deneme Seferberliği'nde görevlendirildi. 27 Eylül 1941'de İkinci Dünya Savaşı dolayısıyla Kayseri Hava Haber Verme Komutan Yardımcılığı görevine getirildi. Buradan 30 Haziran 1942'de terhis edildi. İstiklâl Harbi Madalyası ve Afgan Liyakat Nişanı sahibiydi. Prostat kanseri sebebiyle vefat etti.

Ragıp Efendi (Başkâtipzade Rif'at Efendi mahdumu)'nin Kayseri İdadisi (Lise) Şahadetnamesi-1907

Edebiyat ve şiirle de ilgilenen Başkâtipzade çeşitli şiirlerden seçtiği Mecmua* hazırlamıştır. Tahsil, askerlik, savaş ve esaret hatıraları, oğlu Ahmet Emin Güven*

tarafından derlendi ve basıldı (1996, 2003).

Kaynakça: Başkâtipzade, *Yaşamöyküm,* 2003; Güven *Kayseri'de Mecmualar*, 1999.

YUSUF TURAN GÜNAYDIN

GÜVEN, SAİT NADİR

Asker (Kayseri, 1931-). İlk ve ortaokulu İstanbul ve Kayseri'de tamamladı. Daha sonra Kuleli Askerî Lisesine girdi (1948). Kara Harp Okulundan topçu asteğmen olarak mezun oldu (1954). Harp Okulu ve Polatlı Topçu Okullarındaki temel eğitimlerinden sonra Malatya, Antakya/Bedirge, İzmit, tekrar Malatya, Sarıkamış, Malazgirt ve Kırklareli'nde kıta hizmetleri, yeni birlik teşkili ve uzak mesafeli kıta intikali görevlerinde bulundu. Bu arada 1959–1960 öğretim yılında İstanbul Alman Lisesinde Almanca eğitimi aldı. Harp Okulu Öğrenci Bölük Komutanlığı (1964–1966), Harp Akademilerinde kurmay eğitimi ve Kuvvet Karargâhında kurmay stajı (1966–1969) yaptı. Peşinden Adapazarı Tümen Komutanlığı, Kıbrıs Türk Alayı, Harp Okulu Öğrenci Tabur Komutanlığı ve Mardin Jandarma Tugayında karargâh subaylığı ve komutanlık görevlerinden bulundu. Bu görevleri yürütürken Silahlı Kuvvetler Akademisini bitirdi (1970). Viyana Askerî Ataşeliği uhdesinde olmak üzere Belgrat Askerî Ataşeliği (1975–1977), Kuvvet Harekât Şube Müdürlüğü, Kıbrıs Alay Komutanlığı, Genelkurmay Plan ve Program Şube Müdürlüğünü (1977–1981) müteakip tuğgeneralliğe terfi etti (1981). Daha sonra MSB ASAL Daire Başkanlığı, Amasya Tugay Komutanlığı ve Sıkıyönetim Komutan Yardımcılığı görevlerini tamamlayarak emekli oldu (1985). Evli ve bir çocuk babasıdır.

YAYIN KURULU

Sait Nadir Güven

GÜVEN, TARIK CELAL

Yazar, bürokrat (Kayseri,1929-). İlkokulu Kayseri ve İstanbul'da, ortaokulu Kayseri'de okudu. Kayseri Lisesini Bitirdi (1949). Mülkiye'den (1953). Federal Almanya'da Freiburg Üniversitesinde bir yıl iktisat derslerine devam etti. Yurda dönerek askerlik görevini tamamladı (1956). Mecburi hizmeti nedeniyle Maliye Bakanlığı Hazine Genel Müdürlüğünde göreve başladı (1956). Daha sonra geçtiği Ticaret Bakanlığı Dış Ticaret Merkez Teşkilatında çeşitli görevlerden sonra Genel Müdür oldu. Yurt dışında birçok ülkede Ticaret Ataşesi olarak görev yaptı. A.Ü. Hukuk fakültesinden mezun oldu (1959). 1973 yılında Türkiye-S.S.C.B. arasında Ticaret ve Tesis Anlaşması yıllık protokollerinin müzakeresi ve imzalanması için Türk heyetinin başkanı olarak Moskova'da bulundu. 1993 yılında emekli oldu. Emeklilik sonrası Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri'nde ve Dış Ticaret Müsteşarlığında denetçilik yaptı. *Hazine* ve *Dışticaret* dergilerinde ayrıca *Ulus* gazetesinde makaleleri yayımlandı. Evli ve iki çocuk babasıdır.

YAYIN KURULU

GÜVENÇ, CELAL TURGUT

Kayseri Valisi (Diyarbakır, 1923 – Ankara, 29 Kasım 2006). Diyarbakır Lisesini bitirdi (1940). Siyasal Bilgiler Okulu İdari Şubeden mezun oldu (1944). Diyarbakır'da maiyet memuru olarak göreve başladı (1945). Diyarbakır Hani Bucağı Bucak Müdürlüğüne (1946) ve Yıldızeli Kaymakamlığına atandı (1947). Sivas Hukuk İşleri Müdürlüğü (1949) ve Kaş Kaymakamlığı yaptı (1949). Ardından Suşehri (1950), Niksar (1950), Şenkaya (1952), Ahlat (1952–1953), Keban (1954) Kaymakamlıklarında bulundu. Birinci, İkinci ve Üçüncü Sınıf Maliye Müfettişi olarak görev yaptı (1954–1965). Birinci Sınıf Mülkiye Müfettişi olduğu yıllarda Bitlis Valisi olarak görevlendirildi (1968). Peşinden Çorum (1968), Artvin (1970–1974) ve Merkez Valiliğine atandı (1975). Meslek hayatına Kahramanmaraş (1980), Kayseri (1983) ve Merkez Valisi olarak devam etti (1984). Evli ve üç çocuk babasıydı.

Celal Turgut Güvenç

Kaynakça: *İçişleri Bakanlığı Arşivi 5418 numaralı Özlük Dosyası;* Mücellidoğlu *Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı),* C. V, s. 2717.

YAYIN KURULU

GÜVERCİNLİKLER

Güvercinlik veya kuşluklar Kayseri'nin ilginç yapıları arasındadır. Özellikle, kentin doğu-kuzeydoğusunda yer alan Ge-

Güvercinlikler (V. İmamoğlu)

si ve çevresindeki vadilerde çok sayıda güvercinlik vardır. Gesi'den Kayabağ'a (Darsiyak) ve Güzelköy'e (Nize) giden yollar boyunca önce tek tük ve aralıklı olarak, sonra arka arkaya sıralanan değişik formlarda güvercinlik burçları görülür. Arazinin eğimine uydurularak konumlandırılan ve sağa sola, yolların altına üstüne, vadinin iki yanına serpiştirilen bu burçlar etkileyici bir görünüm sergiler. Geometrileri muntazam, taş işçilikleri özenlidir. Kâh onlarcası antik bir kale duvarından artakalan burçlar gibi yan yana sıralanmış; kâh 30-40'ı öbekler halinde biraraya gelmiş, kâh antik bir yapı kalıntısının etrafını kuşatıp bir koloni oluşturmuşlardır. Eskiden "kuşhane" olarak da adlandırılan güvercinliklerin ortaya çıkmasında bölgenin tabanını oluşturan tüf kayalarının önemli bir rolü vardır. Formları farklı olsa da İç Anadolu'nun birçok yerinde, özellikle de Kapadokya'daki Uçhisar yakınlarındaki "Güvercinlik" ve "Üzengi" vadilerinde çok sayıda güvercinlik vardır. Kayseri kentini çepeçevre kuşatan bağlar zinciri içinde bulunan Derevenk, Talas gibi yerleşimlerde de güvercinliklere rastlarız.

Güvercinler, uysal ve güzel görünüşleri yanında insanlara et, kuştüyü verir, zararlı böcekleri yer, gübresi ile toprağı ve bitkileri besler. Bu kuşların geçmişte sağlıklı bir ekolojik dengenin kurulup sürdürülmesinde önemli rolleri olmuştur.

Gesi ve çevresindeki güvercinliklerin tarihi ile ilgili yazılı bir kaynağa henüz ulaşılamamıştır. İlk kez Avrasya ve Akdeniz Bölgelerinde yaşadıkları belirlenen yabani güvercinler (veya kaya güvercinleri) 5000 yıl önce yapılan heykelciklerde karşımıza çıkar. Güvercinlik veya güvercin barınağı yapma düşüncesi ve eylemi de çok eskilere götürülebilir. Mısır'da MÖ 1000 yılında güvercinlerin bir haberleşme aracı (ulak) olarak kullanıldığını biliyoruz. Romalılar ve Osmanlılar da aynı amaçla bu kuşlardan yararlanmıştır. Günümüzde internet sitelerinde güvercinlere ait geniş bilgilere, örneğin İkinci Dünya Savaşı'nda kaybedilen *ulak* güvercin sayılarına ulaşmak mümkündür. Gesi yakınlarındaki güvercinliklerin geçmişi Erken Roma Dönemine, hiç değilse Ortaçağ'a kadar götürülebilir.

Bugün Gesi-Kayabağ, Güzelköy-Gesi, Güzelköy-Gürpınar arasındaki vadilerde yüzlerce güvercinlik yer almaktadır. Ayrıca Yeşilyurt (Mancusun), Özlüce (Vekse), Bağpınar (Isbıdın) ve Ağırnas'ta da güvercinlikler bulunmaktadır. Yöredeki yaşlılarla yapılan görüşmeler, yarım yüzyıl öncesine kadar güvercinlerin bu bölgede ne kadar önemli olduğuna işaret eder. Onlar Gesi ve yöresinde milyonlarca güvercin bulunduğunu "tarlaya kondukları zaman tarlanın görünmez olduğunu, kalkınca da gölgelerinin bulut gibi geçtiğini" söylemişlerdir. Yöre halkının beslenmesi yanında, toprağın veriminin artırılmasında da önemli katkıları olan güvercinlerin barınması için üretilen yapılar mimari yönden ilginçtir.

Güvercinliklerde yuva ve barınak bölümü (V. İmamoğlu)

Güvercinlik yapıları

Kayseri bağları ve Gesi yakınlarındaki güvercinlikler henüz evcilleşmemiş kuşların aşırı soğuk ve sıcaktan; kar, kış ve fırtınalardan korunmasına, yiyecek bulamadıkları dönemlerde beslenmelerine olanak tanır; onları vahşi hayvanlara yem olmaktan kurtarır. Zamanla bu yuvalara alışan ve yarı-evcil bir duruma gelen kuşlar insanlarla birlikte olmayı öğrenir.

Kayseri yakınlarındaki güvercinlikler genellikle iki bölümden oluşmaktadır; ilk bölüm yamaçlara oyularak yapılan barınak veya yuva bölümü, diğeri bunun üzerine oturtulan ve kuşların yuvalarına girip çıkmalarını sağlayan baca veya burç bölümüdür. Yuva bölümü dışarıdan algılanmaz, peyzaj içinde görülen sadece gösterişli, büyük bir bacadır.

Yuva veya Barınak Bölümü

Bu bölüm, yeraltındaki tüflere kazılmış, genellikle çapı 4 m ile 7 m arasında, yüksekliği 2,5 m ile 4,5 m arasında değişen daire veya kareye yakın bir planı olan bir odadır. Bulunduğu tüfün özelliğine göre ölçüsü ve biçimi farklılıklar gösterir. Ölçüleri büyük tutulan ve çevrelerinde başka güvercinlik olmayan yuvalar, "organik" diyebileceğimiz daha karmaşık planlara sahiptir. Böyle yuvalar bir orta mekân etrafına oyulmuş, daha küçük odacıklardan oluşur: Baca ortadaki büyük mekânın üzerine yapılır, diğer mekânlar daha kuytuda, karanlıkta kalır. Tepesindeki baca yardımıyla hava ve ışık alan bu bölümün çeperleri muntazam sıralar halinde oyulmuş küçük girintilere veya gözlere sahiptir. Yaklaşık ölçüleri 20 x 20 x 20 cm veya 25 x 25 x 25 cm arasında değişen bu girintilerin herbirinde bir güvercin ailesi barınır.

Üstte bulunan bacanın ortasında, yaklaşık 100 cm çapında güvercinlerin yuvaya girmesi için bir delik bırakılmıştır. Mekânın ortasında, bacanın tam altına gelen yerde 15-20 cm derinliğinde 80-90 cm çapında çanak şeklinde bir çukur bulunur. Kar ve yağmur suları yukarıdaki bacadan ve delikten geçerek bu çanağa dökülüp toplanır. Güvercinler zaman zaman sularını buradan içer. İnsanların yuvaya ulaşımı biraz aşağıdan, eğimin elverdiği bir noktadan başlayan kısa bir tünel yardımıyla olur. Bir insanın ancak geçebileceği boyutlarda olan bu tünel, ya eğimli ya da basamaklı bir yükselişle yuva kapısına ulaşır. Kapı, genellikle yuvanın zemininden birkaç basamak daha yukarıdadır. Yuvada biriken gübre, önce yuva içinde toplanır, sonra çuval veya torbalar içinde dışarı taşınır. Yazın kendi yiyeceğini kendi bulan güvercinlere sadece kış aylarında yem atılır. Bu iş için yine baca yakınına, eğimin aşağı tarafına açılan yaklaşık 10 cm çapında bir kanaldan yararlanılır: Bu kanala dökülen yem, kuşları tedirgin etmeden yuvanın döşemesine ulaşır.

Güvercinliklerde baca bölümü (V. İmamoğlu)

Burç veya Baca Bölümü

Güvercinliğin görünen üst bölümü güvercinlerin yuvalarına girip çıkmalarını sağlayan ve yuvayı çevre etkenleri ve kuşlara zarar verebilecek (sansar, tilki, kurt, ayı gibi) her türlü canlıdan koruyan bölümdür. Üst tarafı verevine kesilmiş büyük bir baca şeklindeki bu bölüm kare, dikdörtgen, elips veya daire şeklinde bir plana sahiptir. Bazı bacaların planı arazideki eğim nedeniyle de değişim gösterebilir; vadinin alt tarafında dik açılı olan planlar, üst tarafta bazen daireye dönüşür. Baca veya burç enleri 150 cm ile 450 cm, derinlikleri 200 cm ile 650 cm arasında değişir. Yükseklikleri de değişkendir: Güvercinlere zarar verebilecek hayvanların yuvaya girmelerini önlemek için duvar yüksekliği 210 cm ile 400 cm arasındadır. Plan boyutları büyük tutulan veya eğimi çok dik olan yamaçlara yapı-

lan burçların boyutları daha da büyük olabilir.
Güvercinlik burçlarının ağızları vadi eğimine uyarak aşağıdan yukarı doğru yükselirler; bu yükseliş ya basamaklar şeklinde, ya da duvara verilen eğimle sağlanmıştır. Aşağıdan bakanlar bu bacaları olduğundan daha büyük ve heybetli olarak algılarlar. Baca duvarlarının bitimleri silmeler şeklindedir; bulundukları duvarın kalınlığına bağlı olarak, silmeler 40 cm ile 75 cm arasında değişir. Bunlar, bir yandan tıpkı bir saçak gibi, yağmura, kara karşı burç duvarlarını korurken, diğer yandan güvercinlerin güneşlenmelerine, yuvaya girip çıkarken çevreyi gözetleyip dinlenmelerine de yardımcı olur.
Burçlar, moloz veya yarı işlenmiş kesme taşlardan yapılmıştır. Dairesel bacaların yapımında moloz taş, köşeli olanlarda genellikle kesme taş kullanılmıştır. Duvar örgüleri özenli, yapımda kullanılan taşların renk ve boyutları birbirleriyle uyumludur. Yapımlarında bağlayıcı malzeme olarak çoğunlukla çamur harcı kullanılmıştır, kireçle yapılanları da vardır. Yüksek bacalarda köşe bağlantılarını güçlendirmek için zaman zaman demir köşebentler kullanılmıştır.

Güvercinliklerin bugünkü durumu

Daha önceki dönemlerde olduğu gibi XX. yüzyılın ilk yarısında da yoğun şekilde kullanıldığı anlaşılan Gesi güvercinlikleri bugün işlevlerini büyük çapta yitirmiştir. Bunun nedenleri birkaç noktada toplanabilir. En başta, tarımdaki gelişmeler besin ve gübre kaynağı olan güvercinlerin önemini azaltmıştır. Kümes hayvanı besiciliğinin yayılması, güvercin etinin; yeni gübre türleri de güvercin gübresini arka planlara itmiştir. Tarımda kimyasal gübre kullanımının yaygınlaşması ise, diğer birçok canlı gibi güvercinlerin zehirlenmesine ve nüfuslarının azalmasına neden olmuştur. Yaşayabilen kuşlar yaşamlarını, ya kazandıkları bağışıklığa, ya rastlantılara, ya da çevrede kullanılan kimyasalların daha özenli seçilmesine borçludur.
Diğer bir etken yaşama biçiminde ortaya çıkan değişikliklerdir. Son 50-60 yıl içinde Kayseri'nin kırsalında yaşayanlar, tarım ve hayvancılıkla uğraşmayı yavaş yavaş bırakmış, kent-türü üretim ve yaşama biçimini benimsemiştir. Güvercin beslemek gibi "emek-yoğun" bir üretim şekli hem zahmetli, hem risklidir. İnsanlar başka bir işle uğraşıp, daha az emekle daha çok verim elde edebilecekken, güvercinlerle uğraşmayı gereksiz görmüş olabilirler. Bir zamanlar üzümün, meyvenin ve yöredeki diğer ürünlerin lezzetine katkısı olduğu söylenen güvercin gübresi olmadan da aynı ürünler üretilmekte, aradaki lezzet farkı sadece yaşlıların sözlerinde kalmaktadır.
Gesi ve yakınlarındaki köyleri süsleyen güvercinlikler kültür mirasımızın çok değerli parçalarıdır. Yapıların üstte görünen burçlarının hemen her biri, kendine özgü, yalın ama etkili çizgiler taşır. Duvarların bıçak gibi keskin çizgileri; burçların prizmatik diri, güçlü formları, yan duvarların eğimli araziye oturuşlarındaki rahatlık, sırf dekoratif amaçla yapıldığı izlenimini veren gösterişli silmeler ve hepsinde görülen sıradışı bir duvar işçiliği bu yapıları olağandışı bir konuma getirmektedir.
Tek tek birer mimari değer olan bu yapıların biraraya geliş şekli daha da etkileyicidir. İster vadi yamaçlarında, ister sırtlarda, ister daha düz alanlarda olsun, güvercinliklerin bulunduğu çevreler büyük heykellerle oluşturulmuş fantastik birer sergi alanını andırır. Form çeşitliliği, peyzaja uyumları, raslantısal gibi görünen ama duyarlı bir biçimde ve ustaca sağlanan komşu birimler arasındaki bütünlükberaberlikleri dikkat çekicidir.
Güvercinlikler, Anadolu insanının ekolojik dengeyi kurma ve korumadaki deneyiminin, doğaya olan sevgi ve saygısının, mimarlığa ve üç boyutlu sanatlara olan yatkınlığının bir göstergesi gibidir. Bu yapılar büyük bir heykel sergisi gibi vadi ve tepeleri süsler, mimari formun gücünü ve güzelliğini dağlara taşlara yayar. Bu burçlar taş ustalarımızın taşla yazdığı bir

senfoni, ya da Gesi bağlarının pek bilinmeyen, yanık bir türküsü gibidir.

Kaynakça: Altıntaş Müderrisoğlu, E. (2001). "Kayseri ve Civarında Bulunan Kuş Evleri". *V. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu - Bildiriler*. Hacettepe Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Nisan, 337-351; İmamoğlu, V., Korımaz, M, İmamoğlu, Ç. (2005). "A fantasy in central Anatolian Architectural heritage: Dove cotes and towers in" Kayseri. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi* C. 22, s. 2, 79-90; İmamoğlu, V. (2006). "Gesi güvercinlikleri". *Tasarım Merkezi Dergisi*, Sayı 1, 50-54.

VACİT İMAMOĞLU

GÜZ, EMEL

Şair, avukat (Kayseri, 1974-). Asıl adı Emel Budak'tır. Kayseri Ahmet Paşa İlkokulu, Malatya Mehmet Akif Ersoy Ortaokulu ve Malatya Sümer Lisesi mezunudur. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdi. Ankara'nın Sincan ilçesinde avukat olarak çalışmaya başladı (2005). Değişik edebiyat ve kitap dergilerinde şiir ve yazıları yayımlandı. "Ali Rıza Erten" Şiir Ödülü Birinciliğini aldı (1998). "Arkadaş Z. Özger" Şiir Ödülü verildi (1999).

Eserleri: *Ciddi Hayal* (2000).

Kaynakça: Işık, *TEKAA*, s. 1625.

YAYIN KURULU

GÜZELÖZ (MAVRUCAN) BİZANS KAYA KİLİSELERİ

Kayseri merkeze 84 km, Yeşilhisar* ilçesine 18 km uzaklıktadır. Mavrucan Deresi diye de bilinen vadinin güney yamacına kurulmuştur. Güzelöz Köyü, Kayseri ilinin Niğde ve Nevşehir illeriyle sınır olan son köyüdür.

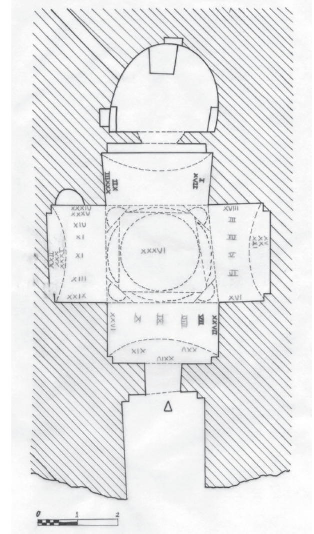
Haç Kilise

Güzelöz Köyü'nün güneybatısında, köye yaklaşık 1 km uzaklıktadır. Serbest haç planlı bir yapıdır. Haç kollarının birleştiği merkezi mekân kare planlı olup, pandantiflerle geçilen kubbe ile örtülüdür. Beşik tonozlarla örtülü haç kolları kare şeklindedir. Kilisenin doğusunda, merkezi içerde yarım yuvarlak apsis altarı ile birlikte günümüze gelebilmiştir. Yapıya giriş batı haç kolundandır. Kilisenin naosu ile apsisi günümüze gelememiştir. Naos ile apsis birbirinden templon duvarı ile ayrılır.

Güzelöz Haç Kilisesi'nde Beytüllahime yolculuğu temsil eden duvar resmi (N. Ç. Karakaya)

Yapıda İsa'nın çocukluk, yetişkinlik ve çektikleri dönemlerine ait İncil konulu sahneler vardır. Bu sahneler; Müjde, Su Deneyi, Yusuf'un Birinci Rüyası, Beytüllahim'e Yolculuk, İsa'nın Doğumu, İlk Banyosu, Üç Çobana Meleğin Görünmesi, Üç Çobanın Tapınması, Üç Kralın Tapınması, Üç Kralın Dönüşü, Mısır'a Göç, Masumların Katli, Mabede Takdim, Elizabeth'in Kaçışı, Yahya'nın Vaizi, Vaftiz, Kana Düğünü, Körün ve Kuru Ellerin İyileştirilmesi, Ekmeklerin Çoğaltılması, Lazarus'un Dirilişi, Kudüs'e Giriş, Ayakların Yıkanması, Son Akşam Yemeği, İhanet, Çarmıhta İsa, İsa'nın Gömülüşü, Anastasis (İsa'nın Cehenneme İnişi), Boş Mezar Başında Kadınlar, İsa'nın Mecdelli Meryem'e Görünmesi

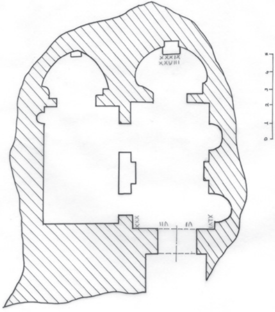

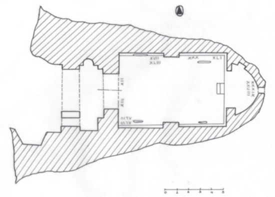
Güzelöz Haç Kilise planı (çizim: N. Ç. Karakaya)

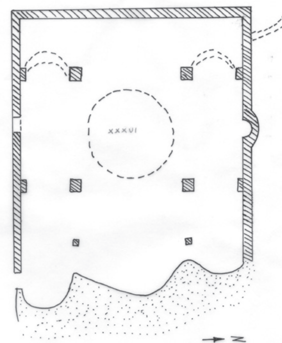

Güzelöz 3 No'lu Kilisede Daniel'in Arslanlar Çukurunda bulunuşunu temsil eden duvar resmi (N. Ç. Karakaya)

Güzelöz Haç Kilisesi'nde İsa'nın doğumunu temsil eden duvar resmi (N. Ç. Karakaya)

Güzelöz 1 No'lu Kilise planı (çizim: N. Ç. Karakaya)

Güzelöz 2 No'lu Kilise planı (çizim: N. Ç. Karakaya)

Camii Kilise planı (çizim: N. Ç. Karakaya)

ve Göğe Yükseliş'tir. Kilisenin duvar resimleri araştırmacılar tarafından ikonoklasmus öncesi veya IX-X. yüzyıllara tarihlenir.

1 No'lu (Mistikan) Kilise

Güzelöz Köyü'nün çıkışına, Soğanlı'ya giden yol üzerine inşa edilmiştir. İki nefli bir kilisedir. Beşik tonozla örtülü neflerden güneydekinin batı duvarında giriş kapısı yer alır. Her iki nef doğuda yarım yuvarlak apsisle sonuçlanır. Güneydeki nefin güney duvarında iki yarım yuvarlak niş vardır. Yapıdaki duvar resimleri kısmen ayaktadır. Güney nefin tamamının duvar resimleri ile kaplı olduğu anlaşılır fakat bu resimlerin çoğu tahrip olmuştur. Günümüze gelen sahneler; Teophany, İsa'nın Doğumu, Havarilerin Komünyonu ve Çarmıhta İsa'dan oluşur. Resimler araştırmacılar tarafından IX-X. yüzyıllara tarihlenir.

2 No'lu Kilise

Güzelöz'den Soğanlı'ya giden yolun üzerinde, 1 No'lu Kilise'nin biraz ilerisinde, yol kenarındadır. Kilise bugün tümüyle yıkıktır. Thierry, beşik tonozla örtülü tek nefli ve doğuda yarım yuvarlak apsisli olduğunu belirtir. Kilisenin duvar resimleri de yok olmuştur. Apsiste Deesis (Yakarış) ile tonozda Son Mahkeme sahnelerinin varlığı bilinir. Resimler XIII. yüzyıla tarihlendirilir.

3 No'lu Kilise

2 No'lu Kilise'nin doğusunda yer alır. Tek nefli kilise beşik tonozla örtülüdür. Doğuda yarım yuvarlak apsis vardır. Yapının kuzey ve güney duvarlarında dikdörtgen nişler ile duvarlar boyunca devam eden sekiler görülür. Batı duvardaki giriş kapısının önünde, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen narteks bulunur. Kilisenin duvar resimlerini oluşturan sahneler; Mısır'a Göç, Masumların Katli, Vaftiz, Havarilerin Komünyonu, Çarmıhta İsa, Teophany ve Daniel Aslanlar Çukurundadır. Resimler VIII-IX. yüzyıllara tarihlendirilir.

4 No'lu (Ağaçlık) Kilise

Güzelöz Köyü'nün güneydoğusundadır. Tek nefli bir kilisedir. Doğuda yarım yuvarlak bir niş vardır. Mimari açıdan büyük oranda korunmuş olan kilisesinin duvar resimlerinin çoğu tahrip olmuştur. Müjde ve Meryem'in Elizabeth'i Ziyareti kilisedeki var olan sahnelerdir. Resimler XIII. yüzyıla tarihlenmektedir.

15 No'lu Kilise

Güzelöz Köyü'nün 2 km aşağısındadır. İki nefli bir kilisedir. Güney nefin batısında küçük bir giriş kapısı vardır. Doğuda yarım yuvarlak apsis bulunur. Apsis yarım kubbesinde sadece Deesis (Yakarış) sahnesi görülebilmektedir. Kilise genelde XI. yüzyıla tarihlenir.

Panagia Kilisesi

Güzelöz Köyü'nün kuzeyinde, vadinin kuzey yamacındadır. İki nefli bir kilisedir. Beşik tonozla örtülü nefler birbirinden iki sütunla ayrılır. Tahrip olan sahnelerden sadece İsa'nın Doğumu ve Mabede Takdim mevcuttur. Kilise ve resimleri XI. yüzyıla tarihlenir.

Aziz Basileos Kilisesi

Ürgüp-Soğanlı yolu üzerinde, Güzelöz Vadisi'nin kuzeyindedir. Günümüze gelemeyen yapının iki nefli olduğu bilinir. Destek dizisi ile birbirinden ayrılan neflerden güney nefin batısındaki kapı ile yapıya giriş sağlanır. Her iki nefin doğusunda yarım yuvarlak apsis bulunur. Duvar resimlerinin güney duvarda Müjde sahnesi ile başlayıp, Meryem'in Elizabeth'i Ziyareti ile devam ettiği anlaşılır. X. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilir.

Güzelöz Aziz Stratilates Kilisesi'nde Aziz Theodoros ve Georgios figürleri (N. Ç. Karakaya)

Mikhael Kilisesi

Güzelöz Vadisi'nin kuzeyinde, Panagia Kilisesi'nin 50 m ilerisindedir. Günümüze ulaşamayan bu kilisenin iki nefli bir kilise olduğu bilinir. Nefler birbirinden bir destek dizisi ile ayrılır. Doğuda iki yarım yuvarlak apsisi olan neflerden güneydekinin batı duvarında giriş kapısının olduğu belirtilir. Duvar resimleri güney nefin tonozundadır. Sahneler; Müjde, İsa'nın Doğumu, Üç Kralın Tapınması, Mabede Takdim'dir. Kilise, X. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenir.

Camii (Aziz Eustathios) Kilise

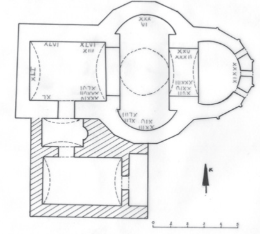
Güzelöz Köyü'nün merkezindedir. Kapalı Yunan hacı planlıdır. Haç kollarının birleştiği merkezî mekânda, dört sütunun taşıdığı pandantif geçişli kubbe bulunur. Doğuda üç apsis yer alır. Haç kolları arasında ise köşe mekânları vardır. Kilisenin camiye çevrilmesi nedeniyle duvar resimleri sıva ile kapanmıştır. Kubbede Göğe Çıkış sahnesi vardır.

Aziz Stratilates Kilisesi

Köyü'n kuzeybatısındadır. Tahrip olmuş kilisenin planı hakkında bir fikir edinilememiştir. Günümüze gelen tek resim, Aziz Theodoros ve Georgios'un ejderhayı öldürme sahnesidir. Kuzey duvardaki resmin üstündeki kitabeye dayanarak, kilise ve resimler 1256–1257 yıllarına tarihlendirilir.

Ortaköy, Aziz Georgios Kilisesi

Mavrucan'dan Başköy'e giden yolda, Mavrucan derenin güneyinde yüksek tepenin üzerindedir. Kilise, üç yapraklı yonca planlıdır. Jerphanion, kilisenin serbest haç planlı olduğunu, kilisenin doğu apsisi ile birlikte kuzey ve güney haç kollarının da birer apsisle sonuçlandığını belirtir. Merkezî mekânda sekizgen kasnaklı bir kubbe bulunur. Batıda doğu-batı doğrultusundaki dikdörtgen planlı bölümün güney duvarında giriş kapısı bulunur. Kilisenin kubbesi ve sonradan eklenen iki hol hariç ana duvarları kısmen ayaktadır. Duvar resimleri apsis ve eksedralar ile giriş holü olarak adlandırılan batı bölümdedir. Buradaki sahneler; İsa'nın Doğumu, Masumların Katli, Mabede Takdim, Vaftiz, Metamorfosis (Başkalaşım), Lazarus'un Dirilişi, Kudüs'e Giriş, Çarmıhta İsa, İsa'nın Dirilişi, Anastasis (İsa'nın Cehenneme İnişi), Boş Mezar Başında Kadınlar, Son Mahkeme, Koimesis (Meryem'in Ölümü), Aziz Georgios'un Şehit Edilmesi, Teophany ve Havarilerin Komünyonu'dur. Girişdeki üç gömüt yazısından (1293), kilisenin ve resimlerin XIII. yüzyılın sonuna ait olduğu anlaşılır.

Ortaköy Aziz Georgios Kilisesi planı-1908 (çizim: H. Rott)

Ortaköy, Azize Barbara Kilisesi

Vadinin güney yamacındadır. Tamamen yıkık olan kilisenin plan tipi bilinmemektedir. Duvar resimleri de tümüyle yok olmuştur. Kaynaklarda geçen tek sahne, Meryem'in bir melek tarafından beslenmesidir. Kilise XI. yüzyıla tarihlenmektedir.

Kaynakça: Asutay-Flessig, N. "Kapadokya'da 11, Yüzyıl Resim Sanatına bir Örnek; Kayseri'nin Soğanlı Köyü'nde Küçük Geyikli Kilise (Melekli Kilise)" *Sanatın Ortaçağı* (ed. E.Akyürek), 1993, 105-117; Asutay-Flessig, N. *Templonanlagen in den Höhlenkirchen Kappadokiens*, Frankfurt 1996; Canverdi, A. *Kapadokya Bölgesi Güzelöz (Mavrucan) ve Ortaköy Mevkiindeki Kiliselerin Duvar Resimlerindeki Sahnelerin İkonografisi*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2005; Esin, U. "Tarihöncesi Çağların Kapadokyası" (ed. M. Sözen) *Kapadokya*, İstanbul 1998; Giovannini, L. *Arts of Cappadocia*, Geneva 1972; Hild, F., Restle, M. "Kappadokien" *Reallexikon zur Byzantinischen Kunst 3* (1980), 968-1116; Hild, F. *Das Byzantinische Strassensystem in Kappadokien*, Wien 1977; Hild, F., Restle, M. *Tabula Imperii Byzantini, Kapadokien, 2*, Wien 1981; Jerphanion, G. Une *Nouvelle Provencede I'art Byzantien; Les Eglises Rupestires de Cappadoce, 2*, Paris 1936; Jolivet-Lévy,C. *Les Eglises Byzantines de Cappadoce, Le Programme iconographique de L'abside et de ses abords*, Paris

1991; Karakaya, N. “2002 Yılı, Kayseri Yeşilhisar İlçesi Erdemli Köyü'ndeki Kaya Kiliseleri Duvar Resimleri” 21, Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, Ankara 2003, 17-28. Karakaya, N. “2003 Yılı, Kayseri Yeşilhisar İlçesi, Erdemli Köyü'ndeki Kaya Kiliseleri Duvar Resimleri” *22, Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, Konya 2004, 119-128; Karakaya, N. “2004 Yılı, Kayseri'nin Yeşilhisar İlçesi Erdemli Vadisi'ndeki Kaya Kiliseler” *23,Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, Antalya 2005, 113-124; Karakaya, N. “2005 Yılı, Kayseri'nin Yeşilhisar ilçesi, Erdemli Vadisi'ndeki Kaya Yerleşimi Yüzey Araştırması” *24, Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, Çanakkale 2006, 501-510; Karakaya, N. “Erdemli'de Ekmek ve Şarap” *Anadolu ve Çevresinde Ortaçağ, II*, 33-52, (2008); Kostof, S. *Caves of God the Monastic Enviroment of Byzantine, Cappadocia*, Cambridge- Mess 1981; Ostrogorsky, G. *Bizans Devleti Tarihi* (çev. F. Işıltan), Ankara 1981; Ötüken, S. Y. “Kapadokya Bölgesi Kapalı Yunan Haçı Planlı Kaya Kiliselerinde Resim Programı” *Arkeoloji ve Sanat Dergisi, 3* (1984), 143-159; Ötüken, S. Y. Göreme, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987. Özkul, A. *Dünden Bugüne Nevşehir ve Yöresi Tarihi*, Kayseri 1991; Pekak, S. M. “Güzelöz (Mavrucan) Haç Kilise” *Tarih Çevresi*, 17 (1995), 13-23; Ramsay, W. *The Historical Geography of Asia Minor*, London 1960; Restle, M. *Byzantine Wall Painting of Asia Minor, I- III*, Recklinghausen 1967; Rodley,L. *Cave Monasteries of Byzantine Cappadocia*, Cambridge 1985; Rott, H. *Kleinsiatiche Denkmaler aus Pisidien Pamphylien Kappadokien un Lykien*, Leipzig 1908; Sevin, V. Tarihsel Coğrafya (ed. M. Sözen), *Kapadokya*, İstanbul 1998; Sıddıki, F.İ. *Kapadokya Bölgesi Soğanlıdere Vadisi Karabaş, Gök ve Canavar Kiliseleri (Mimari ve Resim)*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2004; Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası* (çev. A. Pekman), İstanbul 1993; Texier, C. *Küçük Asya* (çev. A. Suad), III, İstanbul 1924; Thierry, N. “Peintures Palaochretiens an Cappadoce” Synthronon 1968, 337-366. Thierry, N. “La Peinture de Cappadoce au XIII siecle” *Colloques scienctifiques de I'Academie Serbe des Arts Vol. XLI, Classe des Sciences historiques, 11*, Belgrad 1988, 299-366; Thierry, N. “Le Portrait Funeraire Byzantin, Nouvelles Donnees” *Anatipo* (1992), 585-591; Turan,O. *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1984.

NİLAY ÇORAĞAN KARAKAYA

GÜZELÖZ (MAVRUCAN) KÖYÜ CAMİİ

Yeşilhisar* İlçesi, Güzelöz (Mavrucan) Köyü'nde bulunan eser düzgün kesme taş malzemeyle inşa edilmiştir. Günümüzde ibadete kapalı olan eserin inşa kitabesi yoktur. Cami, harim ve son cemaat mahallî olmak üzere iki farklı mekândan oluşmaktadır. Caminin batı tarafında bulunan son cemaat yerine batı duvarının kuzey köşesine açılmış kapıdan girilmektedir. Bu kapı duvar yüzeyinden çökertilmiş ve bir silmeyle cepheden belirgin şekilde vurgulanmıştır. Son cemaat yerinin batı duvarı iki pencereyle boşaltılmıştır. Güney duvarda bulunan mihrabın üzerinde de bir pencere açıklığı görülmektedir. Son cemaat mahallînin üzeri duvarlara doğu-batı doğrultuda atılmış üç sivri kemerle desteklenmiş düz damla örtülmüştür. Bu mekânın doğu duvarına açılmış yuvarlak kemerli iki açıklıktan harime geçilmektedir. Harimin doğu duvarında herhangi bir açıklık yoktur. Güney duvarda yarım daire niş şeklinde bir mihrap yer almaktadır. Bu duvarda iki pencere açıklığı yer almaktadır. Dikdörtgen boyutlu pencereler aşağı doğru şevlidir. Harimin kuzeyinde ahşaptan bir kadınlar mahfili vardır. Harim mekânının üzeri üç sivri kemerle desteklenmiş sivri tonozla örtülmüştür. Caminin kuzeybatı köşesinde köşk minaresi bulunmaktadır. İnşa kitabesi olmayan bu eser muhtemelen XX. yüzyılın başında inşa edilmiştir.

YILDIRAY ÖZBEK

Güzelöz Köyü Camii (Y. Özbek)

H

HABER GAZETESİ

İlk sayısı 25 Eylül 1957'de yayımlandı. Çarşamba ve Cuma günleri çıkan *Haber*'in Yazı İşleri Müdürlüğünü aynı zamanda sahibi olan Mehmet Olgunbaş üslendi. Başyazılarını Nuh Mehmet Sağlam yazdı. Genel seçimler öncesi, siyasî yerel gazete olarak yayımlandı, birkaç sayı çıktıktan sonra kapandı. Haber, Hâkimiyet ve Sümer matbaalarında basıldı.

MAHMUT SABAH

Haber gazetesi ilk sayısı

HACET MESCİDİ MAHALLESİ

XVI. yüzyılda Meydan Kapısı'na bağlı olarak gösterilen mahalle, Cami-i Kebir yakınında bulunmaktaydı. 1500 tarihinde 28 hane, 9 mücerred (bekâr), 1 imam, 4 biruni (dışarıdan gelmiş) ve 9 muaf nüfusun bulunduğu mahallede 1520'de 35 hane ve 6 mücerred nüfus ikamet etmekteydi. Sakinlerinin tamamı Müslüman olan mahallede 1570'de 62 hane, 1584'te de 57 hane nüfus ikamet etmekteydi. XVIII. yüzyılın başlarında hane sayısında biraz azalma görülen mahallede 35 hane vardı. 1834 tarihli deftere göre mahalledeki hane sayısı 27'dir. 1872'de 40 hane nüfusun ikamet ettiği mahallede Akşehirli Çıkmazı adında bir de sokak bulunmaktaydı. Günümüzde bu isimde bir mahalle yoktur.

Kaynakça: *BOA. TD. 33,* s. 22; *1500 (H 906) Tarihli Kayseri Tapu-Tahrir Defteri*, hzl. Mehmet İnbaşı, Kayseri 2009, s. 14–15; *TD.* 387, s. 200; *1570 (H 976) Tarihli Kayseri Tapu-Tahrir Defteri*, hzl. Mehmet İnbaşı, Kayseri 2009, s. 24; *Kayseri İli Tahrir Defterleri (992 /1584)*, hzl. Refet Yinanç–Mesut Elibüyük, Kayseri 2009, s. 34–35; Mehmet Karagöz, *XVIII. Asrın Başlarında Kayseri (1700–1730)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimsel Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kayseri 1993, s. 55; *Kayseri Temettuât Defteri, (1250 /1834 Tarihli)*, hzl. İsmet Demir, Kayseri, 1998, s. 224–225; Cömert, *19.Y.Kayseri*, s. 173; İnbaşı, *16.YBKayseri*, s. 44; Çayırdağ, *KTA*, s. 370–378.

MEHMET İNBAŞI

HACI ABDİ (KIĞLAMAZZADE) VAKFI

Kayseri eşrafından Hacı Abdi tarafından kurulmuş vakıf. Hacı Abdi 1621, 1633 ve 1634 yıllarında üç ayrı vakıf senedi (vakfiye) yazdırmıştır. Sülalesi Kayseri'de "Kığlamaz zadeler" olarak bilinir. Bu kelime "yerinden kıpırdatılamaz", "ağır", "oturaklı" manalarına gelir. Bu isim, Kayseri'de vakıf sahibi başka bir sülale olan "Güpgüpzâde"lerin yine aynı anlamdaki isimlerine benzemektedir. Sülalenin önemli kısmı bugün bu ismi soyadlarında "Kılnamaz" şeklinde yaşatmaktadırlar. Hacı Abdi Bey'in yaptırmış olduğu, sonradan yenilenen hanın ismi de yanlış bir adlandırma ile "Kılnamaz İş Hanı" şeklindedir.

Hacı Abdi Bey Hicri evail-i Ramazan 1030 (Miladi 7 Temmuz 1621) tarihinde yazdırmış olduğu ilk vakfiyesine, vakfiyelerde âdetten olan Cenab-ı Hakk'a hamd ü sena ve Hz. Peygamber'e, onun aile ve arkadaşlarına salâtü selamla başlayıp kendisinin Kapan Mahallesi'nden (bu mahalle Ulu Camii'nin kuzeyinde şimdi harap halde, fakat kullanılmakta olan Kapan (Pamuk*) Hanı civarında idi) Hacı Hamza'nın oğlu olduğunu belirtmektedir. İkinci vakfiyenin başında da kendisinden "Fahrü'l-cünûd" (askerlerin övüncü) olarak bahsedildiğine göre şehirde askerî-idari bir görevinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu vakfiyesinde önce İsmihan ve Zahide Hatun isimli evli iki kızına vakfetmiş olduğu, Kayseri çarşılarında dükkân ve köylerde bulunan hisselerinin gelirlerini tahsis ettiğini kaydetmiştir. Kapan Mahallesi'nde bulunan bir sofa, bir kışlık oda, kilerler, üst katta odalar köşk, ahır ve etrafında duvarları olan evini ve Sakar'da, içinde evleri ve kuyuları olan bağını evladının ve kendisinden sonra yaşarsa kocaya varmamak şartı ile karısı Hayrünnisa Hanım'ın kullanmasına tahsis etmiştir. Bundan sonra vakfiyede vakfedilen çok miktarda emlakin sayılmasına geçilmiştir. Bunlar; Uzun Çarşı'da yedi tam ve hisseli dükkân, Kebapçılar Çarşısı'nda bir, Boyacı Kapısı'nda üç, Meydan Kapısı'nda yedi, Hisar Önü'nde Bakkallar Çarşısı'nda bir, Kapan Çeşmesi (Şeyh Müeyyed Çeşmesi) yanında bir, Kürkçüler Çarşısı'nda dört, Börekçiler Çarşısı'nda bir, Melik Mehmed Gazi (Cami-i Kebir* ve Medresesi) yanında bir tam ve hisseli dükkânlar ve kahvehaneler ile Anbar yakınında üç göz değirmen, Mahzemin, Yemliha ve Beleği, Avşar, Yeniceköy Köylerindeki hisse ve tarlaları, Hacıkılıç ve Kürtler Mahallelerindeki bahçeler, Gediris ve Sakar'da tarlalardan oluşmaktaydı. Bunların gelirlerinin cüz ve hatim okuyacak 11 kişiye, Şeyh (Şıh) Camii hatibine, sipahilerden Dilaver* Ağa (Paşa)' nın evinin yanında bina ettiği mektebin muallimine, Koz Davud Mescidi (?) imamına, her Ramazan'da günlük otuzar akçelik ekmek alınıp fukaraya dağıtılmasına, Regaip, Berat ve Kadir gecelerinde beş yüzer akçelik yemek yaptırılıp dağıtılmasına ve bu arada tevhid okutturularak vâkıfın ruhuna hediye edilmesine, Berat Gecesi'nde birer batmanlık berat (cami mumu) yaptırılarak Kayseri camilerine dağıtılmasına, Mevlit Kandili'nde altı yüz akçelik yemek yaptırılıp fukaraya yedirilmesine ve mevlid, ilahî okutulmasına bağışlamış, Cami-i Kebir minaresinde her Ramazan bezir yağı ile kandiller yaktırılmasını, aynı minarede her Ramazan sâlâtü selâm okunmasına harcanmasını, kalanının da evladına eski usule göre erkekler iki, kızlar bir hisse alacak şekilde dağıtılmasını şart koşmuştur. Vakfın mütevelliliğini (idareciliğini) hayatta iken kendisine, ölünce oğlu Ömer Çelebi'ye ondan sonra evladından layık olan bulunamazsa kardeşi (İbad Çelebi)'nin oğlu Hacı Hamza'ya daha sonra da evladının evladının layıklarına tahsis etmiştir. Cami-i Kebir, Çardak Mescidi, Hoca Piri Mescidi, Hacet Mescidi, Hacı İvaz Mescidi, Kara Kürkçü Mescidi, Eskiciler Mescidi, Kürtler Mahallesi Mescidi, Çukur Mahallesi Mescidi, Deliktaş Mahallesi Mescidi, Şeyh İbrahim Camii (bu camilerden Cami-i Kebir, Şeyh Camii, Çukur ve Deliklitaş Mescidleri hariç diğerleri yıkılıp yok olmuşlardır) imam ve hatiplerinin okudukları cüzlerden (Kur'an-ı Kerim) hâsıl olan sevabı Hz. Peygamber'in, diğer peygamberlerin, Ehlibeyt'in, Sahâbe'nin, müçtehit imamların, babası Hacı Hamza'nın, annesi Hacı Gülağa'nın, biraderi İbad Efendi, kız kardeşi Canbula Hatun, akraba ve sair ümmet-i Muhammed'in ruhlarına hediye edilmesini istemiştir. Nihayet vakfın evladı kalmaz ise gelirlerin bir mutemet kimse ile hac mevsiminde Medine fukarasına gönderilmesini şart koşmuştur.

Vakfiyenin çok miktardaki şahitleri arasında, birçok ulemanın yanında Müftü (Şeyhulislam) İnayetullah Efendi*; Dilaver Ağa (El-Cündi) ve Hacı İbad'ın oğlu Hacı Hamza da bulunmaktadır. İnayetullah Efendi devrin meşhur Kayseri Müftüsü olup, Padişah IV. Murat Bağdad ve Revan Seferi'ne giderken Kayseri'ye gel-

diğinde eşraftan Köse Ahmed Ağa ile birlikte ona şehirde mihmandarlık etmiştir.
Hacı Abdi Bey Hicri evâil-Zilhicce sene 1042 (Miladi 9 Haziran 1633) tarihli ikinci vakfiyesi ile yeni yaptırdığı ve satın aldığı gayrimenkullerini vakfına ilave etmiştir. Bunlar, Sultan Camii (Cami-i Kebir) Mahallesi'nde inşa ettirdiği 50 oda ve iki ahıra sahip han (bugün bu hanın yerine yeni bir han yaptırılmış olup bina "Kılnamaz İş Hanı" ismini almıştır, eski vakfiyelerde ise Kığlamazzâde Hanı olarak geçmektedir) ile Uzun Çarşı, Penbeciler Çarşısı, Kasaplar Çarşısı, Bakkallar Çarşısı, Börekçiler Çarşısı, Piri Paşa (Gön) Hanı yanında ve Meydan Kapısı'nda dükkânlar ve Yemliha Köyü'ndeki hissesidir.
Hayır şartlarına ek olarak da hanının Kapısı'ndaki sebilhanede Haziran ayından (o tarihte hicri yıl kullanılırken değişmeyen güneş yılı tarihini belirtmek için bu ay ismi yazılmıştır) itibaren 100 gün kar getirilerek soğuk su dağıtılması şartını getirmiştir. Vakfiyenin şahitleri arasında yine Müftü İnayetullah Efendi, Emir Dilaver Paşa (bu tarihte paşa olmuş), Şehir Kethüdası, Kale Dizdarı, Kale Kethûdası gibi şahıslarla mütevelli olan kardeşi İbadullah Efendi'nin oğlu Hacı Hamza (dedesinin ismi)'nın isimleri bulunmaktadır.
Hacı Abdi Bey son vakfiyesini bir yıl sonra yani H 1043 (M 1634) senesinde, hanımı Hayrünnisa Hanım'ın vefatı dolayısı ile yazdırmış ve ruhuna Kur'an okunması şartını ilave etmiştir. Bunun da şahitleri arasında Hacı Hamza'nın oğlu Abdülalim Çelebi'nin ve Abdülalimin oğlu İbrahim Çelebi'nin isimleri bulunmaktadır.
Abdi Bey'in vefat tarihini ve mezarını bilmemekteyiz. Onun ismi 1597 tarihli Şeyh İbrahim Tennûrî evlâdından Seyid Mehmed Efendi'nin vakfiyesinin şahitleri arasında Abdi Çelebi İbni Hacı Hamza olarak geçmiştir. Ailesinden Kığlamazzâde Hacı Efendi'nin ismine 1777 yılında, Kığlamazzâde Derviş Mustafa Ağa'nın ismine 1798 ve 1815 yıllarında, 1817 yılında da Nakibüleşraf Kaymakamı Sadık Efendi'nin ismine Kayseri *Şer'iyye Sicilleri*'nde rastlanmaktadır. Yine 1806–1814 tarihli Güpgüpzâde Hacı Mustafa Ağa'nın vakfiyelerinde Âyan'dan Kığlamazzâde Derviş Ağa'nın ve Seyit Mahmud Efendi, Ağa'nın isimleri şahitler arasında bulunmaktadır. Abdi Bey'in babasının ismi olan Hacı Hamza, Kanuni döneminde vakıf kuran Kayseri eşrafından Hacı Hamza*'nın sülalesinden olması ihtimal dahilindedir. Yine XVI. yüzyılda vakıf kurmuş, aynı isimli Boyacıoğlu Üstad Abdi Bey* bulunmaktadır. Hacı Abdi Bey Vakfı'nın H 1203 (M 1788) tarihinden itibaren mütevellileri bilinmektedir. Vakıf, emlaklerinin tamamına yakınını kaybetmiş olduğundan Cumhuriyet döneminde mütevellisiz kalmış ve varlığı son bulmuştur.

Kaynakça: A. Nazif, *Mir'at* (Palamutoğlu), Mehmet Çayırdağ, *Kayseri'de Güpgüp-zâde Hacı Mustafa Ağa Vakıfları*, Kayseri 2002; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Kitabelerinden XV ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları", *Vakıflar Dergisi*, S. XIII, 1981.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

HACI ABDULLAH EFENDİ

Âlim, müderris (Sungurlu, 1792-Kayseri, 1863). O tarihte Ankara'ya bağlı Sungurlu'nun Gözükızıllı Köyü'nde ilk tahsilini yaptı. Daha sonra Tokat'a gidip Hacı Mustafa Efendi'den okudu. Tokat'tan tahsil için İstanbul'a gitti. Tahsilini tamamlayıp icazet (diploma) aldıktan sonra Kayseri'ye geldi (1829). Diplomalı olmasına rağmen tekrar Sadık Hoca'nın derslerine girdi. Bazı ilimlerde kendini yenileyerek Sadık Efendi'den de icazet aldı. Feyzizade Hilmi Efendi (ö.1853) Sadık Hoca'yı överken Hacı Abdullah Efendi'yi büyüklüğüne delil olarak göstermiştir. Çünkü Sadık Efendi'nin ölümünden (ö.1849) sonra hocasının yerine geçti ve onun talebelerini okuttu.
İstanbul'da yapılan bir imtihanla Sahabiye Medresesi*'nin müderrisliğini kazandı. Kayıtlarda 1900'ün başlarında bu medresenin vakıf kayıtlarında, öğretim ve idaresinin Hacı Abdullah Efendi'den çocuklarına ve torunlarına geçtiği belirtilmektedir.

Serçeoğlu Camii'nde de vaizlik görevinde bulundu ve ders verdi. 35 yıllık görev sırasında 200'den fazla öğrenciye icazet verdi. Eynihanizade Âlim Efendi* öğrencilerinden olan Damad Halil Efendi* kendisinden icazet aldı (1856). Kayseri'nin büyük âlimlerinden olup Hacı Torun Efendi* ile çağdaştır. Zamanın ilim merkezlerini gezmiş ancak Kayseri'de karar kılmıştır. Kayseri'nin "makarr-ı ulema" olduğunu gösteren âlimlerden biridir. Vefatından sonra Kurşunlu Camii* yanındaki mezarlığa gömüldü.

Okuttuğu kitapları kendisi çoğaltmış, ancak bazı telif eserler hazırlamış fakat bunlar henüz basılmamıştır.

Kaynakça: A. Nazif, *Meşâhir* (Diriöz'ler), s. 75, 76; A. Nazif , *Mir'at* (Palamutoğlu), s. 36; Güven, *Kayseri'de Mecmualar*, s. 82; C. LXXX.

MUSTAFA IŞIK

HACI AHMED BABA (SARIGÜZELLİ)

Şair, halk adamı. Kayseri'de doğdu. Doğum ve ölüm tarihi bilinmemektedir. Cemal Sadık Ağa'nın oğludur. Gençlik yıllarında çalışmak üzere İstanbul'a gitti ve hemşerilerinin yanında sıvacı çırağı olarak çalışmaya başladı. Kuvvetli pazuları, eliyle taş kırması ve kalın zincirleri koparabilmesi gibi becerileriyle tanındı. Zamanla İstanbul külhanbeyleri arasında yer aldı ve "Sarıgüzelli Deli Ahmed" namıyla tanındı. Hakkında yazılan bir manzumeden anlaşıldığına göre aklî dengesinin bozulması sebebiyle birkaç kez akıl hastanesinde kaldı.

Okuma yazma bilmemesine rağmen hece vezniyle belli bir ustalıkta doğaçlama şiirler söyledi. Şiirlerinden iki örnek, Ahmed Remzi Akyürek*'in kayıp eseri *Kayseri Şâirleri*'nden naklen Sadettin Nüzhet Ergun'un *Türk Şairleri* adlı eserinde yer alır.

Kırk yaşlarındayken gittiği hacdan dönüşte insanları hacca teşvik için elli bendi aşan bir manzume söylediği ve metninin Mekke-i Mükerreme Matbaasında basıldığı bilinmekteyse de bu eserin tam adı kayıtlara geçmemiştir. *Türk Şairleri*'nde kaydedilmiş bulunan söz konusu manzumenin son bendinde Kayseri'de doğduğunu ve tasavvuf okullarından Nakşîliğe bağlı olduğunu açıkça vurgular:

"*Tevellüd Kayseri, isimim Ahmed*
Tarîk-ı Nakşî'den kuşandım kemend
Cümle ehl-i îmânı eyledim da'vet
Kâbe-i Mükerreme efendim buyrun
Baş açık yalın[ayak] dîvâne durun."

Manzumelerinden elde bulunan örneklerde vezin kusurları görülür. Bu durum okuma-yazma bilmemesinden olduğu kadar hatalı kayıtlardan da kaynaklanmış görünmektedir.

Hac dönüşü yazdığı manzumesinden, daha önceki külhanbeyi hayat tarzından vazgeçtiği ve dervişâne bir hayat tarzını benimsediği anlaşılmaktadır. Nitekim Kayseri'de halk arasında "Hacı Ahmed Baba" olarak tanınması hac sonrası olmuştur. Hacdan dönüşte Kayseri'ye yerleşmiş, daha önceki namı olan "Sarıgüzelli Deli Ahmed" unutularak artık "Hacı Baba" olarak tanınmaya başlamıştır.

Kayseri'nin XIX. yüzyıl sonlarıyla XX. yüzyıl başlarında tanınmış simalarından biri olduğundan yaşadığı devirde Kayseri Mutasarrıfı olan şair Nâzım Paşa ile ünlü Kayserili sufi Ahmed Remzi Akyürek onun hakkında müşterek bir manzume kaleme almışlardır:

Aklına uydu girip üç kerre tîmârhâneye
Eyledi mecnûnlara bahş-i hıred Ahmed Baba

Nağme-i vecd-âveri ehl-i safâyı mest eder
El urup gûşa ne dem derse 'meded' Ahmed Baba.

Eyledi bir şaklaban taklîd, tarz-ı nağmesin
Dedi nefretle ana 'Yûhâ mered" Ahmed Baba.

Merkeb-i çâbük-revinden dâimâ memnûndur
Esb-rân olanlara etmez hased Ahmed Baba

Merdiven başında istikbâl eder iş sahibin
Gâh jurnal gezdirir gâhî sened Ahmed Baba.

Eyledi Evkâf anı me'mûr târ-ı ankebût
Etmedi bu hizmet-i makbûli red
Ahmed Baba

Her ne yerse hazmeder me'kûl olup
olmasın,
Gâh anahtarlar yutar gâhî veted
Ahmed Baba.

Eserleri: *Hac Manzumesi.*

Kaynakça: Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, C. III, Zaman Basımevi, İstanbul, 1935–1945, s. 296; Ahmet Emin Güven, "Kayseri Şâirleri" ve "Deli Ahmed Baba", *Erciyes,* S. 278.

YUSUF TURAN GÜNAYDIN

HACI AHMED EFENDİ ÇEŞMESİ

Talas'ta* Tabucak Mahallesi, Beydağı Sokağı üzerinde bulunan çeşme Han Camii'nin güneydoğusunda yer almaktadır. Çeşme nişi içerisinde bulunan kitabeye göre, H 1303 (M 1885) yılında Hacı Ahmed Efendi tarafından inşa ettirilmiştir. Çeşmenin kitabesinde mermer, diğer bölümlerinde kaba yonu ve kesme taş malzeme kullanılmıştır. Duvarla birlikte inşa edilen tek cepheli eserin yüksekliği 3,80 m, genişliği 2,35 m ve derinliği 1,60 m dir. 0,95 m derinliğindeki nişin üzerini örten çeşmenin yuvarlak kemeri, yanlarda kare kesitli yekpare kesme taş ayaklar üzerindeki basit tablalı başlıklar üzerine oturmaktadır. Çeşme nişinin yarım kubbe biçimindeki küresel örtüsü, taşların ışınsal olarak dizilmesiyle oluşturulmuş olup, merkezine de 0,47 x 0,48 m ölçülerindeki kitabe yerleştirilmiştir. Beş satırdan oluşan kitabe Celi Sülüs hatla yazılmıştır.

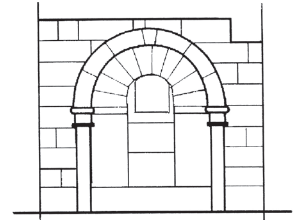
Okunuşu:

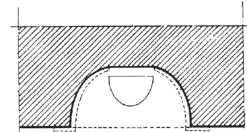
Es'adehû
Hâcı Ahmed Efendi eyledi bu
çeşmeyi inşâ
Mücerred maksadı istihsâl-i
rızây-ı kibriyâ
Abdest alup su içen kimseden
Bir Fâtiha ile üç İhlâs ve dua eyler bir
ricâ
Sene 1303 selâse ve selâse mie ve elf
min Ramazân.

Hacı Ahmed Efendi Çeşmesi (M. Denktaş)

Çeşme nişinin zemini yakın bir tarihte yapılan onarımlar esnasında 0,40 m yüksekliğinde betonla doldurulmuş olup, ortasına da 0,50 x 0,70 m ölçülerinde bir yalak açılmıştır.

Çeşmede hiçbir süs unsuru mevcut değildir. İnşa tarihi bilinen çeşme birkaç kez onarım görmüş olmasına rağmen orijinal planını kaybetmeden günümüze ulaşabilmiştir.

Hacı Ahmed Efendi Çeşmesi planı (çizim: M. Denktaş)

Kaynakça: Denktaş, *Su Yapıları*, s. 118-119; Kerim Türkmen, "Talas'ta Türk Devri Yapıları", *Vakıflar Dergisi*, S. 26, Ankara 1996, s. 163.

MUSTAFA DENKTAŞ

HACI AHMED PAŞA CAMİİ bk. KURŞUNLU CAMİİ

HACI BEBEK, KEMÂLÎ

Şair (Kayseri/Sarız, 1856-Kayseri/Sarız, 1934). Asıl adı Mehmet'tir. Varlıklı ve hanedan bir ailenin çocuğu olarak Maraş İdadisini bitirdi. Yöre eşrâfından olan Hacı Bebek, Kurtuluş Savaşı'na Sarız'dan katılan milis kuvvetlerinin reisliğini de yaptı. Soyadı kanunu ile "Gürbüz" soyadını aldı.

İrticâli kuvvetli bir şair olan Hacı Bebek, deyişlerinin bir kısmında "Kemâlî" mahlasını kullandı. Torunu Hasan Gürbüz de şairdir.

GÜZELLEME

Gene bir güzel övdüler
Boyu selvi dal mı ola
Beş aylarında açılan
Elvan elvan gül mü ola
Aşk gelir söyletir sözü
Ârifler şaşırmaz izi
Sürmelemiş elâ gözü
Sırma saçlar tel mi ola

Gene gönlüm bulanıyor
Dağı taşı dolanıyor
Abdal oldu dileniyor
Al yanaklar bal mı ola

SEMAİ
Andın sordum aynı ismi
Huri mi melek mi cismi
Cennette bulunmaz misli
Cehennemden bezgin bezgin

Cemâlin benzettim aya
Beş bin değer saya saya
Sallanarak gider suya
Eşi yok da bozgun bozgun

Ellerden haberin aldım
Hub cemâlin aslın sordum
Bu gece rüyamda gördüm
Yüreciğim ezgin ezgin

Kaynakça: Emir Kalkan, *Çağlar Boyunca Kayseri Şairleri*, Özel İdare Matbaası, Kayseri 1988, s. 59-60.

ATABEY KILIÇ

HACI BULAM

Mevlevi şeyhi (Kayseri, ?-1600 ?). Veliyyüddin oğlu Hacı Bulam, 1500 yılı ortalarında, Tekkeönü Mahallesi'nde, Mevlevi tarikatı şeyhidir.

23 Haziran 1658 tarihli *Şeriyye Sicili'*nde adı geçmektedir: O tarihte Süleyman, Oduncu ve Harput mahalleleri halkı, şehrin kadısına gelerek "Hacı Bulam Hazretleri'nin mezar ve tekkesinin bulunduğu arazinin, devrin Yeniçeri Ağası Yusuf Beşe tarafından ev yapılmak için gasp edildiği" şikâyetinde bulunurlar. Gasp engellenir ve türbesi tamir edilir.

1709 tarihli Ş*eriyye Sicili'*nde, "Hacı Bulam Mahallesi"nin adı geçmektedir.

1900 başlarında Ahmed Nazif Efendi*, Tekkeönü Mahallesi (Atpazarı)'nin ortasında Camii, Eyüp Ağa Kapısı denilen yerinde tekkesi ve bunlara bağlı gelir getiren yerleri olduğu; türbesinin 1657 yılında tamir edilmiş olmasına rağmen yıkılmış, düz arsa haline geldiği belirtilmektedir. 1900 başlarında durumu araştıran Ahmed Nazif Efendi, türbenin ve çevresindeki şehid mezarlarının kaybolmakta olduğunu görür. Zamanın valisi Mehmed Nazım Paşa'ya (ö. 1926) durumu hakkında bilgi verir. Belediye'nin de yardımıyla, tamir edilerek ziyaret yeri haline gelir. Halkın Yeniçeri Ağası'nı şikâyet ettiği günlerde tekkenin yeterince faal olmadığı; başka bir Mevlevi tekkesinin etkinliği nedeniyle bakımsız kaldığı düşünülebilir. Ancak yıllık konumundaki *salname*lere baktığımızda, 1900'lü yıllarda hâlâ ziyaret yeridir.

Mevlevihanenin Tapu Kadastro Müdürlüğü Arşivi'ndeki kayıtlarda 1592 tarihinde "mevlevihane şeyhi" olarak "Veliyyüddin bin Hacı Bulam" ismi geçmektedir. Ahmed Nazif Efendi "XV. asır şeyhlerinden olup bu yüzyıl sonuna doğru öldüğünü" yazar. Bu durumda iki bilgi örtüşmekte olup ölüm tarihi 1592 yılından sonra olmalıdır. Hakkında fazla bilgimiz olmayan, bir Mevlevi şeyhi olduğunu kayıtlardan öğrendiğimiz Hacı Bulam tekkesinden bir iz kalmamıştır.

Kaynakça: A. Nazif, *Meşâhir* (Diriöz'ler), s. 20–21; *Salnamelerde Kayseri*, (hzl. U. Kocabaşoğlu, M. Uluğtekin), Kayseri 1998, s. 134; Karagöz, Mehmed, *XVIII. Asrın Başlarında Kayseri*, EÜSBE, (Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri 1993; s. 81–82; Haksever, Ahmed Cahit, *Son Dönem Osmanlı Mevlevilerinden Ahmed Remzi Akyürek*, Ankara 2002; s. 42.

MUSTAFA IŞIK

HACI EBUBEKİR PAŞA

Kayseri Mutasarrıfı (XVIII. yüzyıl başı). Kendisinden önce mutasarrıf olan Ahmet Paşa'nın vefatı üzerine Kayseri mutasarrıflığına tayin edildi. H 1233 (M 1817) senesi Kasım ayının 12. günü Kayseri'ye gelerek göreve başladı. Burada ilk ele aldığı meselelerden birisi, Rum ve Ermenilere ait vergilerin tespiti konusunda bir kısım yolsuzluk iddiaları oldu. Paşa bu konuda yaptığı inceleme neticesinde şehrin ileri gelenlerinden Osman Efendi oğlu Molla Zâhid, Feyzizâde Fethullah Efendi ve Akçakayalı Sâdık Ağazâde Salih Ağa (Akbıyıkoğlu Hasan Ağa vak'ası*)'yı suçlu bularak hapse attı. Neticede bunlara devlet işlerine karışmamak şartı koydu ve mahallelilerinden kefil alarak otuz ikişer kese para cezası kestirip serbest bıraktırdı. Ancak tahkikat daha sonra tekrar açılınca Salih Ağa ve Fethullah Efendi Kayseri'den kaçtılar, bunun üzerine gıyaplarında adı geçenlerin Kayseri-

'den sürgün edilmesi için İstanbul'dan ferman alındı. Vilayetlerdeki önemli mevkilerden biri olan Nakibüleşraf Kaymakamlığı (Hz. Peygamber'in soyundan olan şahısların işlerine bakan idarecinin vekilliği) da Molla Zâhid Efendi'den alınıp Kığlamazzâde* Sâdık Efendi'ye verildi. Yine bu arada Müftü Hacı Halil Efendi gözlerinden hasta olduğu için bu makama ikinci defa Hisarcıklızâde Mustafa Efendi getirilse de çok yaşlı olması sebebiyle yerine Kavukçuzâde Niyazi Efendi getirildi.

Hacı Ebubekir Paşa Kayseri'de bulunduğu sürede bir kısım hayır eserleri de yaptırdı. Bunların başında Hükümet Dairesinin (Vilayet Konağı, saray) mülkiye ve askeriye dairelerinin ortasında bulunan alana "Hükümet Dairesi Camii" adı ile 1818 yılında bir camii yaptırdı ve çevresinde bulunan iki sebze bahçesini de satın alarak bu camiye vakfetti. Caminin bitişiğine bir de çeşme bina ettirdi. O tarihte Kayseri Müftüsü olan Kavukçuzâde Mehmed Niyazi Efendi'yi vakfına mütevelli ve camiye hatip tayin etti. Bu cami 1870 yılında Kayseri Mutasarrıfı Hilmi Paşa* tarafından da onarılarak yenilendi. Caminin inşa kitabesinde tarih beyti şöyledir:

Bu ziba camiin itmamına Sâlim didi târih
Bu rânâ mâbedi yaptı Bekir Paşa-yı dâd-âver

Anlamı:
Bu süslü caminin tamamlanmasına Sâlim, "bu güzel mâbedi adaletli Bekir Paşa yaptı" tarihini dedi.

Hacı Bekir Paşa'nın oğlu Celâleddin Bey 1819 tarihinde vefat etti ve Mevlevihâneye* defnedildi. Bu sebeple dergâh ve içindeki mescid Ebubekir Paşa tarafından tamir edildi ve yenilendi. Bu durum bize Ebu Bekir Paşa'nın Mevlevi olduğu hakkında bilgi vermektedir. Ne yazık ki Mevlevihâne yıkılıp ortadan kalkmış olup onunla beraber mezarlar da yok oldu.

Hacı Ebubekir Paşa H 1236 (M 1820) yılı başında Kayseri'den ayrıldı.

Kaynakça: A. Nazif, *Mir'at* (Palamutoğlu).

MEHMET ÇAYIRDAĞ

HACI ENVER EFENDİ bk. ENVER

HACI HAFIZ EFENDİ (KÜÇÜK HAFIZ)

Müderris (Elmalı, 1810-Kayseri, 18 Mayıs 1890). Adı Mehmed olup Şeyh Ömer oğlu Hasan Ağa'nın oğludur. Çocuk yaşlarında, Kayseri'deki Salih Ağabeyi'nin yanında Kur'an öğrendi ve 7 yaşında Dağlı Hafız Efendi'den hafızlık diploması aldı. İlköğretime bu yaşta başlandığı düşünülürse, kendisinin "Küçük Hafız" adını neden aldığı anlaşılır.

Arapçayı ağabeyi Salih Efendi'den, mantık ve edebiyatı Darendeli Hacı Salih Efendi'den, tefsir, hadis, edebi sanatlar vb. dersleri Göncü Kasım Efendi*'den (ö.1842) öğrendi ancak icazet (diploma) almadan önce Kasım Efendi vefat etti. Daha sonra Kasım Efendi'nin öğrencilerinden olan Hacı Torun Efendi*'nin derslerine devam ederek diplomasını aldı. 1868 yılında, Arapça ve dinî dersler öğretmenliği imtihanı için İstanbul'a gitti. Başarı ile tamamladığı imtihandan sonra ilim yaymayı sürdürdüğü müddetçe, kendisine maaş bağlandı. Bu imtihanın sözlüsünde kendisine sorulan soru ve cevabı; "ilim adamlığı" ile "tevazu" arasındaki ilişki bakımından ilginçtir. "İhlâs', 'Tebbet'in altında mı, üstünde mi?" diye sorulur. Aslında "İhlâs, Tebbet'ten önce mi sonra mı?" diye sorulması gerekirdi. Ayrıca sorunun basitliği de sorunun bir amacının olduğunu hissettirmektedir. Küçük Hafız Efendi manzum şekilde cevap verir. Bu manzume şöyledir:

Tasaddur etmeyi sanma ki bir âli nesebtendir
Oturmak pây-i mecliste, hayâ ile edeptendir
Tasaddur eyledi Tebbet çıkıp mâ-fevki İhlâs'a
Biri medh-i İlâhîdir, biri zemm-i Leheb'tendir.

Anlamı:
Başa geçmeyi soylu olmanın gereği sayma
Edeb ve terbiye gereğidir makamda olmak
Nitekim Tebbet Suresi İhlas'dan önce gelmiştir

Oysa İhlâs Allah'ı, Tebbet laneti bildirir
İmtihan heyeti cevabı beğenir. "Hacı Torun Efendi'nin 'Küçük Hafız' denen bir öğrencisi varmış o sen olmayasın?" derler. "Evet" deyince. "Kayseri Sultani'de görev yapabilirsin; tayin emrin Kayseri mutasarrıflığına gönderilecektir." derler. Burada yıllarca öğrenci yetiştirir. 1872 tarihinde, Huvand-Gavremzade Mahallesi, Erzincanlızade Çıkmazı'nda "Müderrisinden Küçük Hafız Efendi" kaydı geçmektedir. Yani oturduğu mahalle ve sokak burasıdır. 1873 tarihinde hacca gitmiş, dönüşte yine ilim yaymaya devam etmiştir. Müftü Abdullah Develioğlu*'nun babası Osman Ağazade Hacı Mahmud Efendi (ö.1928)'de icazet verdiği öğrencilerindendir.

Şöhreti Kozanoğlu Ahmed Bey'in de kulağına varmıştır. Kurşunlu Camii* bitişiğine kendi adına bir medrese yaptırmış; ders verme görevini Hacı Hafız Efendi'ye bırakmıştır. Bu medresede 30 yıla yakın hizmet etmiştir. Bu medresenin son müderrisleri arasında kendi ve oğlu Ahmed Efendi'nin adı geçmektedir. "Ayaklı Kütübhane" adını alan "Küçük Hafız Efendi'nin vücut yapısının da küçük ve zayıf olduğu belirtilmektedir. Geçim darlığı yüzünden bir ara Mekteb-i Rüşdi'nin II. muallimlik görevini almış; ancak Kurşunlu, Hunat* gibi camilerde ders verme görevini aksatmamıştır.

1889 Ramazan ayında, Şeyh İbrahim Tennûrî Camii*'nde vaaz vermektedir, Kadir Gecesi duasını yapması beklenirken hastalanır ve bir gün sonra vefat eder. Ölümüne Ahmed Remzi Dede tarafından tarih düşürülmüş, şiirler baş ve ayakucu taşlarına yazılmıştır. Mezar taşındaki yazı, kaynaklarda geçen şiirlerden biraz farklıdır. Mezarı, Ahmed Nazîf Efendi'nin "Âlimler Bahçesi" dediği, Hunat Camii'nin batı kapısıyla Hunat Hatun Türbesi arasındadır.

Kaynakça: A. Nazif, *Meşâhir* (Diriöz'ler), s. 104, 105; Koçer, *Ulemâ,* s. 46–47; Güven, *Kayseri'de Mecmualar*, s. LXI; Develioğlu, *Bİ,* s. 401; Cömert, *19.Y.Kayseri,* s. 244; Çuhadar, Mustafa, *Şiirlerle Hikmet Pınarları*, Kayseri 2003, s. 44.

MUSTAFA IŞIK

HACI HALİL EFENDİ

Osmanlı devlet adamı, âlim (Kayseri/Molu, 1656/57-İstanbul, Mart 1754). İlk tahsilini Kayseri'de yaptı, hafızlığa çalıştığı için "Hafız Halil" diye meşhur oldu ve daha sonra İstanbul'a gidip saraya intisap etti. Hâcegân (ilmiye) sınıfından yetişerek resmî memuriyete başlayan Halil Efendi önce "Arpa Emini", 1720 yılında anıldığı unvanı olan "Matbah Emini" (saray mutfaklarının âmirliği) oldu. Aynı yıl "Lâle Devri'nin" Padişahı III. Ahmed'in şehzadeleri Süleyman, Mehmed, Mustafa ve Bayezid'in sünnet düğünlerini tertip ve icra etmek üzere "Sur (sünnet) Eminliği"ne de getirilen Halil Efendi bu görevde çok başarılı oldu. Günlerce meydanlarda ve denizde devam eden bu merasim ve eğlenceleri meşhur minyatürcü Levnî *Surnâme* isimli eserinde tasvir etti. Bu başarısından dolayı Sadrazam Nevşehirli Damad İbrahim Paşa kendisine hediyelerde bulundu. Bu görevlerine ek olarak Halil Efendi İstanbul surlarını onarması için "Bina Eminliğine" getirildi ve bu işte de başarılı oldu. Lâle Devri'nin İstanbul erkânı arasında olan Halil Efendi büyük bir itibara sahipti. Padişah ve devlet ricali, Rumelihisarı'ndaki bahçesinde sık sık misafir olurdu. Ancak 1730'da vukua gelen Patrona Halil İsyanı ile Lâle Devri son buldu. III. Ahmet tahttan indirildi ve Sadrazam Nevşehirli Damad İbrahim Paşa birçok devlet ricali ile birlikte idam edildi. Hacı Halil Efendi bu hengâmede ulemadan olması sebebi ile canını kurtarabildi. İsyan üzerine vazifesinden alındığı için Kayseri'ye döndüyse de 1746'da tekrar İstanbul'a gidip önce "Arpa Emini", 1748'de "Defter Emini", 1752'de de "Cizye Muhasebecisi" oldu.

Eriştiği maddî imkânlar sebebi ile resmî görevleri yanında hayır işlerine de girişen Hacı Halil Efendi, İstanbul'da evinin bulunduğu Haliç'in Fatih yakasındaki Haydar semti ile Üsküdar'da, bazı çeşmeleri ve mescidleri imar ve tamir ettirdi. Haydar'da Âşık Paşa Mescidi'nin alt tarafındaki köşesinde, Üsküdar'da Selamsız Caddesi Toygar Hamza Camii'nin altındaki Durbali Mescidi civarında Hayrettin

Mescidi bahçesi duvarında, Selamsız Caddesi Solak Sinan Camii üst tarafında iki yol arasındaki Murat Reis Mescidi civarında Çinili Camii Sokağı'nın köşesindeki çeşmeleri yaptırdı ve Üsküdar'daki çeşmelere Çamlıca'dan hususi kanallarla su getirtti.

Hacı Halil Efendi, Kayseri'de de 1714 yılında meydana gelen depremle harap olan Danişmendlilerden kalan XII. yüzyıl yapısı, Kayseri'nin ilk büyük camisi Ulu Cami (Cami-i Kebir*)'yi "resm-i kadim üzere", yani aslını bozmadan 1722/23 yılında yeniletti. Şehire yine özel su getirerek, şimdi maalesef bir kısmı yıkılmış olan çeşmelerini, sırasıyla İnönü Caddesi üzerindeki meşhur Gömleksiz Çeşme*'yi (yakın zamanda yıktırıldı), Düvenönü'ndeki Göğebakan Mescidi yakınındaki Dutlu Çeşme'yi*(yıkıldı), Gülük Cami yanındaki Gülük Çeşmesi*'ni, Düvenönünde Hasbekiçi Mescidi* önündeki çeşmeyi ve Çukurlu Camii* yanındaki çeşmeyi inşa ettirdi. 1729 yılında Atpazarı Hanını yaptırdı ve birçok dükkânın gelirini hayır işlerine vakfetti. Bu han günümüze ulaşamamıştır.

Hacı Halil Efendi'nin yapmış olduğu hayratı için kurmuş olduğu vakıflarına ait Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde kayıtlı 1729/30 ve 1752 tarihli iki vakfiyesi bulunmaktadır. Bu vakfiyelerine göre; İstanbul ve Kayseri'de çok miktarda emlaki ve büyük miktarda bir parayı, İstanbul ve Kayseri'deki çeşmelerinin bakımına, Kayseri'deki caminin (Cami-i Kebir) giderlerine, bu caminin görevlilerinin ücretlerine, Kayseri'ye ayrıca yaptırmış olduğu muallimhanesindeki (kitabesi Kayseri Müzesi'nde) talebelere, hocalara, Mekke ve Medine'ye fukaranın ihtiyacı için her yıl hac mevsiminde 120 altın gönderilmesine vakfetti. Yine Hacı Halil Efendi, vakfiyesinde isimleri tek tek yazılı 318 adet kitabı Hunat Medresesi* eyvanı içerisinde bina ettiği kütüphaneye, halkın ihtiyacı için koydurmuştur. Bu kitaplardan kalanlar daha sonra buranın harap olması üzerine, yine Kayseri'de Cami-i Kebir yanında III. Selim'in Reisülküttaplarından Kayserili Raşid Efendi*'nin yaptırdığı ve hâlen faal olan kütüphaneye nakledildi.

Hacı Halil Efendi'nin Fatih Aşık Paşa Mescidi haziresindeki mezarı (M. Çayırdağ)

Hacı Halil Efendi İstanbul'da vefat etti. Haliç'in Fatih yakasında şimdi mevcut olmayan evi yakınında Âşık Paşa Mescidi/Tekkesi haziresindeki mezarına defnedildi. Mermer yüksek gösterişli, klasik Osmanlı tarzındaki şebeki mezarının kavuklu baş taşında:

Hüve'l-hayyü'l-bâki
Sâbıkan Matbah-ı Âmire Emini
Merhum ve mağfur
Hâfız el-Hac Halil Efendi
Ruhuna el-Fatiha
Sene 1167 yazılıdır.

Halil Efendi'nin vefatına ayrıca "Bağ-ı Kudüs" ibaresi ile tarih düşürülmüştür. Halil Efendi devrinin kaynaklarına göre sözüne sadık, hakkına razı, ilim ve irfan sahiplerini himaye eden, evi ve sofrası gündüz ve gece herkese açık, cömert, hoşsohbet akıllı bir devlet adamı idi.

Kaynakça: M. Münir Aktepe, "Matbah Emini Halil Efendi'ye ait bazı notlar", İÜ Edebiyat Fakültesi *Tarih Dergisi*, İst. 1960, s. 15; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Vakıf Kütüphaneleri ve

Hacı Halil Efendi'nin Aşık Paşa Mescidi yanında yaptırdığı çeşme

Matbah Emini Hacı Halil Efendi Kütüphanesi", *Vakıflar Dergisi*, s. XX, 1988; Ali Rıza Karabulut, *Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi, Türkçe-Farsça-Arapça Yazmalar Kataloğu*, Kayseri 1982.

MEHMET ÇAYIRDAĞ

HACI HAMZA ÇEŞMESİ

Cami-i Kebir Mahallesi*, Erdil Sokağı ile Yayla Sokağı'nın kesiştiği köşede bulunan tek cepheli ve sivri kemerli çeşme, yakın bir tarihte belediye tarafından yerinden sökülerek depoya kaldırılmıştır. Çeşmenin kaybolan 1,16 x 0,36 m ölçülerindeki üç satırlık Arapça kitabesinde H 927 (M 1521) tarihinde Hacı Hamza tarafından yaptırıldığı ve üzerinde bulunan başka küçük bir kitabede ise H 1266 (M 1849) tarihinde de tamir ettirildiği yazılmaktadır.

Okunuşu:
Büniye hâzihi'l-'imâre 'ale'l-'ayn fî eyyâmi's-Sultâni
es-Sultân Süleyman Hân bin Selîm Hân es-sâhibü'l-hâc
Hamza ibn-i Ahmed fî şehri Receb sene seb'un ve 'işrîne ve tis'a mi'e.

Anlamı: Bu gözalıcı imaret (çeşme) Selim Han Oğlu Sultan Süleyman Han'ın devleti zamanında, dokuz yüz yirmi yedi senesi Receb ayında bina edildi. Sahibi Hacı Ahmed oğlu Hacı Hamza'dır.

Hacı Hamza Çeşmesi'nin önemli bir özelliği, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan 1759 numaralı defterin 225. sayfasında kayıtlı olan Arapça vakfiyesinin bulunuyor olmasıdır. Adı geçen çeşmenin devamlı akması için birçok dükkân, tarla, bağ, bahçe ve değirmen vakfedilmiştir. Bu vakfiyeden küçük bir mimari öğe olan çeşmenin o günkü toplum hayatında ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. 1744, 1762 ve 1763 yıllarında Hacı Hamza Çeşmesi'nin vakıf mütevelliliğine atananların birbirlerini şikâyet etmeleri hakkında bilgiler bulunmakladır. H 1288/1290 (M 1871/1873) tarihli 223 numaralı Kayseri *Şer'iyye Sicilleri Defteri*'ndeki 125 numaralı belgede, Hacı Hamza Çeşmesi'nin mütevellisinin öldüğü ve yerine Hacet Mahallesi'nden bir başka şahsın atandığı yazılıdır. Bu belgeden de anlaşılacağı üzere, 1871 yılında Hacı Hamza Çeşmesi 'nin vakıflarının mevcut ve aktif olduğu görülmektedir. 135 numaralı Kayseri *Şer'iyye Sicilleri Defteri*'nin 3. sayfasındaki 2 belgede, Hacı Köse Danişmend ve Hacı İvaz mahalleleri arasında bulunan çeşmenin, eski Pembeciler Pazarı ve İplik Pazarı Çarşısı'ndaki dükkânlarla ilgili çıkan bir anlaşmazlığın çözüldüğü ve o tarihte vakfın mutasarrıfının İbrahim Ağa adlı bir şahıs olduğu anlaşılmaktadır. H 1289 (M 1872) tarihli 182 nolu Vergi Defteri'nde Kazancılar Caddesi üzerinde yer alan iki adet dükkân ile Eskicibaşı'ndaki bir adet dükkânın Hacı Hamza Çeşmesi vakfının akarları ve mütevellisinin de Ahmet Efendi olduğu yazılıdır.

Kaynakça: Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Kitabelerinden XV. Ve XVI Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları", *Vakıflar Dergisi*, S. 13, Ankara 1981, s. 548; A. Nazif, *Mir'at* (Palamutoğlu), s. 118; Mehmed Karagöz, *XVIII. Asrın Başlarında Kayseri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri 1993, s. 121; Muhammet Karakaş, *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Kayseri (1750-1775)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri 1997, s. 86; Osman Taşdemir, *223 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H. 1288-90 /M 1870-73) Metin Transkripsiyonu ve Değerlendirme*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 1999, s. 233-234; Denktaş, *Su Yapıları*, s. 235-236; Mustafa Denktaş, *Kayseri'de Yıkılan Anıtlarımız*, Kayseri 2007, s. 183-184.

MUSTAFA DENKTAŞ

